DE OPMERKER.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

50ste JAARGANG

1915.

's-GRAVENHAGE.

REDACTIE: STEPHENSONSTRAAT 92. — ADMINISTRATIE: REGENTESSELAAN 65.

T. H. S.
BIBLIOTHEEK
DELFT.

REGISTER.

Bladz.

A.

Amsterdam. (De schoonheidscommissie te) . . 27
Alkmaar 28
Asphalt . . . . . 76(3), 80(3)
Architecten (De volkshuisvesting en de) . . . 81
Amerikaansche reuzengebouwen 84
Academie. (De Haagsche) 87, 98
Aanbesteding 90, 93
Amsterdam. (Het Koninklijk Paleis te) . . 108(3)
Actie der Stucadoors-Patroons 113
Amsterdam. (Instelling van een woningdienst te) 132(3)
Architectura et Amicitia. (De club van Haagsche leden v.h Genootschap) 137
Archieven v.d. Leidsche Kerken . . . . 152(3)
Attractie der Nederl. Steden (Een lang verwaarloosde) 168(3)
Amsterdam met de overzijde v.h. IJ. (Verbinding van) . . . . . 184(3), 200(3)
Amsterdamsche Geschiedenis. (Een stukje) . 188(3), 192

B.

Bouwvak. (Stroomingen in het) . 5, 9, 13, 17, 25, 29
Brom †. (J. H.) . . . . . 24(4)
Bergkerk te Deventer. (De) . . . 28, 104(4)
Brieven van Piet van Diever . . 45, 61, 117, 197
Bouwmeesters. (Beroemde) . . 65, 69, 101, 133
Bouwkunst. (De wedstrijd in de schoone) . . . 77
Bouwkunst. (Cultuur en) 85
Bezoek aan Hilversum. (Een) 109
Bouwwerken. (Het restaureeren van oude) . . 110, 115
»Beeldende Kunst« als onderwijsvak op de H.B.S. . 170

C.

Cockerill te Seraing. (De fabrieken v. John) . 28 3)
Cultuur en Bouwkunst 85
Comité »Neérlando-Belge d'Art Civique" en de wederopbouw van de Steden en Dorpen in België 163

D.

Deventer. (De Bergkerk te) . . . 28, 104(4)
Dissonanten. 37, 41
Détail. (Ornament en) 57
Duitsche Kunst. (Invloed van den oorlog op de) 73
Doorwerth. (De) . . . . . 76(4)
Deventer. (Oudheidkundig Museum „DeWaag" te) 124(3)
Departementsgebouw. (Een nieuw) . . . 140(4)
Delft. 149, 153
Doorn. (B.) . . . . . 200(4)

E.

Examens voor Bouwk. opzichter en voor bouwk. teekenaar in 1916 door de M. t. b. d. B. 84(3), 104(4)
Enkhuizen. (Gewelfschilderingen te) . . . 96(3)
Eigendom. (Ons) 103
Enkhuizen. . . . . 152(3)
Eng. Kerk te Rotterdam. (De afgebroken) . . 172(3)

F.

Fabrieken van John Cockrill te Seraing. (De) . 28(3)

G.

Gewelfschilderingen te Enkhuizen. . . . 96(3)

Bladz.

Grafzerk. (Oude) . . . . . 136(4)
Galicië. (De Houtindustrie in) . . . . 148(4)
Gouda. (De Sint Janskerk te) . . . . 160(4)
Geschiedenis. (Een stukje Amsterdamsche) 188(3), 192
Grafzerken. (Oude) . . . . . 188(4)
Gemeentedienst. (Oud-Genie-Officieren in) . . 194

H.

Haagsche Academie. (De) 87, 98
Hilversum. (Een bezoek aan) 109
Handboek voor het Schildersvak (Een) . . 114
Haagsche leden van het Genootschap „Architectura et Amicitia". (De Club van) 137
Houtindustrie in Galicië. (De) . . . . 148(4)

I.

Ingezonden Stukken.

Over de Vischpoort te Elburg, door H. Heyman, Oud-Hoofd der 1e O. School te Elburg . 12(3)
Nijmegen en Romeinsche oudheden, door W. C. A. Hofkamp. 128

J.

Jubileum, dat niet onopgemerkt mag blijven. (Een) . 121
Jaarverslag v. d. Raad van Arbitrage voor de bouwbedrijven in Nederland over 1914 . . . 138, 142

K.

Kalenders 3
Kunstgeschiedenis. (Schets eener) 38
Kerk te Rotterdam. (De Groote) . . . . 48(3)
Kunst in het Middelbaar Onderwijs. (De) . . . 49
Klokkenspelen. (Onze) 169, 183, 187
Kunst en Wetenschap 201

L.

Luxe-Buildings . . . . . 44(3)
Linoleum . . . . . 88(4)
Leeuwarden. (De voormalige Nieuwe- of Sint-Jacobstoren te), met afbeelding 126
Leidsche Kerken (Archieven v.d.) . . . . 152(8)

M.

Meubelen. (De oorsprong onzer) . . . . 32(3)
Monumenten. (Onze) 33, 105
Middelbaar Onderwijs. (De kunst in het) . . . 49
Moskee. (Een oude) . . . . . 136(3)
Mortelbeoordeeling. (Practische) . . . . 152(4)
Middelburg. (Verdwenen St. Pieterskerk te) . 168(4)

N.

1914—1915 1
Nederl. ijzer- en staalindustrie. (Een) . . 20(3)
Nieuwe Periodieken 95
Nalatenschap van Jan Springer. (De artistieke) . . 122
Nieuwe- of Sint-Jacobstoren te Leeuwarden. (De voormalige), met afbeelding 126
Nijmegen en de Romeinsche Oudheden . . . 128
Nederlandsche steden. (Een lang verwaarloosde attractie der) . . . . . 168(4)

Bladz.

O.

Ontwerpen voor het gebouw v.d. 2e Kamer. (De) . 23
Oorsprong onzer meubelen. (De) . . . 32(2)
Onze Monumenten 33, 105
Overheid. (De Schoonheid en de) 53
Ornament en Détail 57
Oorlog op de Duitsche Kunst. (Invloed van den) . 73
Ons Eigendom 103
Oudheden. (Romeinsche) 123
Oudheidkundig museum »De Waag« te Deventer 124(3)
Oudheden verkwanseld . . . . . 136(4)
Oude grafzerk . . . . . 136(4)
Onze klokkenspelen 169, 183, 187
Onderwijsvak op de H. B. S. (De »Beeldende Kunst« als) 170
Overzijde van het IJ. (De verbinding v. Amsterdam met) . . . . . 184(3), 200(3)
Oude grafzerken . . . . . 188(4)
Oud Genie-officieren in Gemeentedienst . . . 194

P.

Piet van Diever (Brieven van) . . 45, 61, 117, 197
Periodieken. (Nieuwe) 95
Professor C. K. Visser . . . . . 96(4)
Paleis te Amsterdam. (Het Koninklijk) . . 108(3)
Plasmolen. (Een belangrijke vondst a.d.) . . 128(4)

Prijsvragen.

Afdeeling 's-Gravenhage van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst 4
Permanente Prijsvraagcommissie. Jaarverslag 1914 . 15
Technische Hoogeschool 19
Stichting »Het Verzorgingshuis« te Hilversum 15, 79, 96
Prijsvragen »Bouwkunst en Vriendschap« 1915, 91, 103, 107, 119
Gebouw voor de Tweede Kamer . . . 116(3)
»Mathesis Scientiarum Genitrix« te Leiden . . 154
»Architectura et Amicitia«, 1915 174
N.V. »Tegelfabriek Schiedam« 161

R.

Rotterd. Academie. (Voordr. i.d.) 23, 27, 31, 34, 39, 47, 58, 62
Raadhuis te Rotterdam. Het nieuwe) . . 36(3)
Rotterdam (De groote kerk te . . . 48(3)
Reuzengebouwen. (Amerikaansche) . . . 84
Restaureeren van oude bouwwerken. (Het) . 110, 115
Romeinsche oudheden. 123
Residentie. (Verkeerswegen in de) . . . 129
Raad van Arbitrage voor de bouwbedrijven in Nederland over 1912. (Jaarverslag van den) . 138, 142
Rotterdam. (Een wandeling door) . . 145
Rotterdam. (De afgebroken Eng. kerk te) . 172(3)
Residentie. (De nieuwe verkeersweg in de) 186

S.

Stroomingen in het bouwvak. 5, 9, 13, 17, 25, 29
Schoonheidscommissie te Amsterdam. . . 27)
Sint Maarten-Toren te Zalt-Bommel. (De) . 32(4), 80(38
Schets eener Kunstgeschiedenis. . . . 33
Schoonheid en de Overheid. (De) . . . 53
Springer. (Jan) † 89
Salm G.Bzn. (A.) † 97
Stucadoors-Patroons. (Actie der) . . . 113
Schildersvak. (Een handboek voor het) . . 114
Scheiding van verf- en timmerwerk . . 120(3)
Springer. (De artistieke nalatenschap van Jan) . 122
Studieprijsvraag. (Een) 125
San Francisco. (De Tentoonstelling te) . 132, 136
St. Janskerk te Gouda. . . . . 160(4)
St. Maartenskerk te Tiel. . . . . 160(4)
St. Pieterskerk te Middelburg. (De verdwenen) . (168(4)
Staatsbegrooting voor 1916. (Uit de) . 176(3), 180(3)

T.

Tweede Kamer. De ontwerpen voor het gebouw der) 23
Tellegen. (J. W. C.) . . . . . 40(3)
Tuinstad. (Een) . . . . . 120(4)
Tentoonstelling te San Francisco. (De) . . 132,136
Trottoirtegels. 159
Tiel. (De Sint Maartenskerk te) . . . 160(4)

V.

Vitruvius 21
Voordrachten in de Rotterd. Academie 23, 27, 31, 34, 39, 47, 58, 61
Vlissingen . . . . . 76(4)
Volkshuisvesting en de architecten. (De) . . . 81
Visser. (Professor C. K.) . . . . . 96(4)
Verf- en timmerwerk. Scheiding van) . . 120(3)
Vondst aan den Plasmolen (Een belangrijke) . 128(4)
Verkeerswegen in de Residentie . . . 129
Vandalisme 135, 148, 151
Vormenkennis 157, 161, 165
Vormenkennis en Vormenleer 173, 177, 181, 185, 189, 193
Verkeersweg in de Residentie. (De nieuwe) . . 186

Vereenigingen.

Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst.

Algemeene Vergadering, 22 December 1914 . . 2, 7
Examens . . . . . 11, 84(3), 104(4)
Algemeene Vergadering, 28 September . . . 166

Architectura et Amicitia.

Vergadering 17 Februari 35
Lustrumvoordrachten . . 188, 191, 195, 199, 202

Bouwkunst en Vriendschap te Rotterdam.

Vergadering 3 Maart 43
» » . . . . . 56(3)
Vergadering November 183

Friesche Bouwkring te Leeuwarden.

Vergadering April 74

Alg. Ned. Opzichters- en Teekenaarsbond.

Manifest 154

Vereeniging »Haerlem«.

Uit het jaarverslag 1914—1915 135

W.

Waar gaan we heen? . . 51, 55, 59, 63, 66, 75
Wedstrijd in de Schoone Bouwkunst. . . 77
Woningdienst te Amsterdam. (Instelling v. een) 132(3)
Wederopbouw. 141
Wandeling door Rotterdam. (Een) . . . 145
Wederopbouw van de Steden en Dorpen in België. (Het »Comité Néerlando-Belge d'Art Civique en de) 163
Wetenschap. (Kunst en) 201

Y.

IJzer- en Staalindustrie. (Een Nederl.) . . 20(3)
IJsselsteen . . . . . 184(3)

Z.

Zalt Bommel. (De Sint Maartentoren te) 32(4), (803)
Zinkprijzen. . . . . 96(3)
Zutphen. . . . . 172(4)
Zuidbroek. . . . . 184(4)

5OSTE JAARGANG. ZATERDAG 2 JANUARI 1915. No. 1

DE OPMERKER.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . *f* 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot *f* 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . . (Uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50

Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, **uitsluitend** bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . *f* 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

1914-1915.

Nog nimmer hebben wij onder omstandigheden als de tegenwoordige de pen ter hand genomen, om een oudejaarsavond-overpeinzing neer te schrijven. Zij die nog in het bezit zijn van den jaargang 1871 van »de Opmerker« zullen kunnen zien, dat men uit het eerste nummer van Januari van dat jaar niets gewaar wordt van het drama, dat toen in Frankrijk in zijn laatste bedrijven werd afgespeeld. Parijs was al sedert 17 September 1870 ingesloten en men stond aan den vooravond van het bombardement, dat 5 Januari 1871 zou aanvangen. Napoleon III was als krijgsgevangene weggevoerd, de Keizerin gevlucht; de jonge republiek verweerde zich nog, men vermoedde niet, dat de Commune de herinnering aan de beruchte »Terreur« van Robespierre zou doen herleven. Men had zooiets niet meer mogelijk geacht en toen het eenmaal zoover gekomen was kon men niet gelooven, dat de Franschen hun eigen hoofdstad in brand staken.

Die dagen hebben heel wat verrassingen gebracht; men vroeg zich angstig af, wat er te voorschijn zou komen uit den »Débacle« van het Napoleontisch régime, die later door Zola zoo prachtig beschreven zou worden. En nochtans schijnt men vier en-veertig jaren geleden in technische kringen al heel weinig belang in den toestand te hebben gesteld, of heel weinig begrip te hebben gehad van de beteekenis der dingen, die toch ook op een betrekkelijk niet grooten afstand van onze grenzen in een ons zeer goed bekende landstreek gebeurden.

De tijden zijn veranderd en wij met hen. Nog nimmer hebben wij het zoo diep gevoeld als in deze dagen. Hoe geheel anders zijn de zaken nu geloopen. Van veel meer nabij hebben wij dien loop uit onzen neutralen waarnemingspost kunnen volgen en wij hebben ook telkens dingen zien gebeuren, die wij reeds lang gewoon waren geworden als onmogelijk te beschouwen en welke verrassingen het jaar 1915 ons baren zal, wie weet of zij niet de stoutste voorspellingen, die nu en dan de wereld worden ingezonden, nog zullen overtreffen? Meer en meer wordt het ons duidelijk, dat het op een débacle moet uitloopen, want men kan zich bijna niet voorstellen, dat zonder ineenstorting van het een of ander en geheel nieuwen opbouw, de orde in de wereld hersteld kan worden.

Wij moeten erkennen, dat onder deze omstandigheden onze blik in de toekomst niet anders dan beneveld kan zijn. Bij de jaarwisseling is er echter meestal ook aanleiding tot een terugblik. Een terugblik is op het oogenblik al even weinig bemoedigend, want het schijnt wel, dat er na het luidruchtig feestjaar 1913 een reactie is gevolgd, die onze blijmoedige verwachting voor 1914 den bodem heeft ingeslagen. Heeft dat feestjaar ons zoo vermoeid en uitgeput, dat wij tot niets meer in staat waren? Het heeft er wel iets van, want al hetgeen wij ondernamen mislukte ten deele of geheel. Een paar prijsvragen mislukten, onze mooie tentoonstellingsplannen vielen in duigen, een ontwerp voor een bouwwerk van meer dan een millioen werd door de Amsterdamsche Schoonheidscommissie afgekeurd, een der eerste nieuwe bouwwerken aan den Dam te Amsterdam, ofschoon ontworpen door een architect van naam met gevels van de

hand van een onzer »Prix de Rome« voldoet maar zeer matigjes aan de verwachtingen, die men er van had; en bij Publieke Werken in de Hoofdstad is men, zooals uit een dezer dagen gepubliceerd ontwerp duidelijk bleek, de kluts geheel kwijt geraakt nu geen Oud-Hollandsche motiefjes meer goed gangbaar zijn.

's Gravenhage kreeg zijn mooien ouden Schouwburg, keurig opgeknapt, maar door omstandigheden nog niet geheel voltooid, terug; ook rees het nieuwe ministeriegebouw voor Binnenlandsche Zaken uit den Hofvijver omhoog als een treurig bewijs voor de inferioriteit onzer hedendaagsche rijksbouwkunst, vergeleken bij die van Jacob v. Campen, wiens meesterwerk, het Mauritshuis, er toevallig vlak naast staat. Op Zorgvliet gingen de architecten voort solide en somtijds mooie huizen te bouwen voor hen, die beide betalen konden, maar aan hetgeen de bouwers in het afgeloopen jaar in de buitenwijken uit den grond stampten schijnt de Haagsche Schoonheidscommissie zich niet veel gelegen te laten liggen.

Rotterdam werkt ijverig aan de fundeering van zijn raadhuis, nadat het eerst getoond heeft niet op een duizend of wat te zien, om den grondslag van het voorplein, de gedempte Coolsingel, te consolideeren zoodanig, dat niet de bestrating met verkeer en al in den modder zou verzinken. Met belangstelling, maar overigens met zeer gemengde gevoelens, ziet men den voortgang aan van het werk, waarvan de voorgeschiedenis een ongekende beroering in de vakkringen heeft teweeggebracht, maar hem, die er aan terugdenkt, ook al niet aangenaam stemt.

En het vereenigingsleven, hoe stond het daarmede?

Vergaderd werd er genoeg en adressen werden er genoeg verzonden, ofschoon ook al geene van groote beteekenis, maar het grootsche fusieplan van Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst en Bond van Nederlandsche Architecten moest in 1914 tot een jammerlijk einde komen en nu zal de Maatschappij, om toch niet al het werk van de Fusie Commissie ongedaan te maken, het nog maar weder eens probeeren met een reorganisatie.

Gaan wij buiten ons eigenlijk gebied, trachten wij na te gaan, wat op ander terrein bereikt werd, sociale maatregelen het bouwvak betreffend, de Schoonheidsbeweging, Heemschut, enz. dan is de oogst ook niet overvloedig. Van het Openlucht Museum hoorde men al even weinig als van de Zuiderzee-droogmaking; maar zonder erg te overdrijven kan men zeggen, dat speciaal voor de bouwkunst over 1914 al heel weinig winst te boeken valt

Hoe beneveld de horizon op het oogenblik zijn moge wij gelooven toch, boven een terugblik, de voorkeur te moeten geven aan een blik in de toekomst.

Gelukt het vooralsnog niet de nevelen te doorboren, het onbekende heeft uit zijn aard grooter aantrekkelijkheid dan het bekende en al hebben wij geen flauw vermoeden van de verrassingen, die ons te wachten staan, wij gevoelen toch, dat er op velerlei gebied een omwenteling in aantocht is. Het beschaafde Europa maakt een crisis door, die het ook zeker weder te boven zal komen en zooal niet materieel, moreel zullen wij daarbij zeker winnen.

Wij beoefenaars der bouwkunst betreuren in het bijzonder den ondergang van de talrijke kunstwerken, waarop de artilleristen het ditmaal opzettelijk gemunt schijnen te hebben, maar wij kunnen er een ding uit leeren, namelijk het verschil tusschen de voorgewende en de werkelijke gevoelens van de zoogenaamde beschaafde maatschappij, ten opzichte van de waarde der monumenten van bouwkunst. La bête humaine toont zich nu, zooals het werkelijk is, in zijn waan gevaarlijker, dan den in zijn middagslaapje gestoorden leeuw, of den gevreesden tand des tijgers, zooals Schiller zeide. De plotselinge terugkeer tot den oertoestand, waarin het recht van den sterkste het eenige erkende is, heeft ons overrompeld en ofschoon het midden in den toestand van anarchie, die daaruit geboren werd, moeilijk is, de mogelijke en waarschijnlijke gevolgen goed te overzien, toch beginnen onze denkbeelden over cultuur en beschaving zich nu alreeds te wijzigen en daarmede moet noodzakelijk gepaard gaan een wijziging onzer denkbeelden over de bouwkunst, welker uitingen immers met cultuur en beschaving in zulk een nauw verband staan.

Wij zullen onzen tijd beter leeren begrijpen, onze inzichten, omtrent den waren aard der dingen, zullen ook in ons vak, een zuiveringsproces ondergaan. Beter dan uit de geleerdste verhandelingen en de schoonste theoretische bespiegelingen zullen wij uit de feiten leeren, tot welke consequenties de stelsels hebben gevoerd, waarmede ook wij het eens waren, die men ook ons heeft aanbevolen en die ook wij hebben nagevolgd, meenend op den goeden weg van den vooruitgang te zijn.

Dan zullen wij ook gaan inzien, hoe het kwam, dat het ons, ondanks al ons ploeteren, maar niet gelukken wilde, uit het moeras te geraken, waarin de twintigste eeuw ons heeft doen verdwalen en dan zullen wellicht betere dagen aanbreken, waarin wij weder zullen weten wat wij willen en ook kunnen wat wij willen.

Moge 1915 ons althans het morgenrood van die betere dagen doen aanschouwen!

Vereenigingen.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

De algemeene vergadering der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst is op 22 December j.l. te Amsterdam gehouden.

Vóór de vergadering bezichtigden de aanwezigen de fraaie en belangrijke boek- en plaatwerken, door wijlen den heer Th. G. Schill aan de Maatschappij vermaakt, en in de tentoonstellingszaal der Maatschappij geëxposeerd Uit de, aan de wanden opgehangen bladen der prachtwerken over de Sixtijnsche kapel, Barok- en Rococo-architectuur en bouw in hout, benevens uit de vele belangrijke boeken, bleek den bezoekers duidelijk, welk een kostbare aanwinst voor de bibliotheek der Maatschappij dit legaat vormt. De tentoonstelling blijft geopend tot 4 Januari en is iederen dag kosteloos te bezichtigen

De vergadering werd geleid door den voorzitter der Maatschappij, den heer A. Salm G.Bzn., die, na de leden het welkom te hebben toegeroepen, een woord van eerbiedige hulde bracht aan wijlen de heeren Th. G. Schill en W. Hamer, in leven architect-leden der Maatschappij, voor hun in grooten dank aanvaard legaat. De heer Hamer heeft aan de Maatschappij nagelaten 17 aandeelen in de hypothecaire leening der Maatschappij.

In de Commissie tot het nazien van de Rekening en Verantwoording werden benoemd de heeren Posthumus Meyjes, Margadant en Kruisweg en in de Commissie van Stemopneming werden benoemd de heeren Kocken en Brouwer Voor zoover aanwezig namen de heeren de benoeming aan.

De door het Hoofdbestuur en de Commissie van Onderwijs ingediende voorstellen betreffende de Examens der Maatschappij werden alle aangenomen.

Hierna was aan de orde de behandeling van het belangrijke onderwerp: de Lijst van Wijzigingen in de Concept-Statuten en Alg. Huish. Reglement der Fusie-Commissie, zoodat deze kunnen worden de Statuten en Alg. Huish. Reglement voor de gereorganiseerde Maatschappij, met de bijbehoorende schifting der leden, ingediend door de desbetreffende Herzienings-Commissie, en gepubliceerd in B. Weekblad van 21 Nov. 1914.

Wij moeten hier van een verslag van het gesprokene afzien, en vermelden alleen het eindresultaat, namelijk, dat met 29 stemmen voor, 5 tegen besloten werd, alle de door de Herzienings-Commissie ingediende voorstellen tot wijziging van Statuten en Alg. Huish. Reglement met de daarbij behoorende voorstellen tot schifting der leden aan te nemen, behoudens de artikelen, betrekking hebbende op de contributie-heffing, en de Eerecode, over welke beide laatste punten ten spoedigste door een referendum onder de leden beslist zal worden

Tevens werd besloten de nu aangenomen nieuwe toestand niet in werking te doen treden op 1 Mei 1915 maar op 1 Januari 1915. Met het oog op die Architect-Leden welke in hooger eroep zouden wenschen te gaan ten opzichte van hun overbrenging bij de groep Medewerkers of Abonné's, werd goedgekeurd het voorstel van het Hoofdbestuur, in te stellen een Hooger Beroep Commissie, bestaande uit de Commissie van Onderzoek en 4 leden, door de Alg. Vergadering te benoemen.

In de Commissie van Onderzoek hebben zitting de heeren Hanrath, Muysken en Posthumus Meyjes; door de vergadering werden aangewezen de heeren Broese van Groenou, van Loghem, de Roos en Salm, welke de benoeming aanvaardden.

In zake de Commissie, die tot taak heeft betreffende de redactie der artikelen in Statuten en Alg. Huish. Regl. de puntjes op de i's te zetten met behulp van een jurist, werd het voorstel van het Hoofdbestuur, voor deze Commissie aan te wijzen de Herzienings Commissie en Mr. Van Booven (die reeds bij vorige reorganisaties adviseerde) hieraan toe te voegen, goedgekeurd.

Ten slotte werd tevens goedgekeurd het verzoek der Commissie tot herziening der Honorarium Tabel, haar het recht toe te kennen zich leden te mogen assumeeren in de Commissie, hetgeen wenschelijk bleek met het oog op een nadere bestudeering van het vraagstuk der honoreering van bouwblokken.

De Alg. Secretaris,
J. GRATAMA.

INTERNATIONALE BOUWKUNST TENTOONSTELLING.

Door de Commissie van voorbereiding eener Internationale Bouwkunst-Tentoonstelling te Amsterdam in 1915, is het volgende schrijven gericht tot B. en W. van Amsterdam:

Amsterdam, 15 December 1914.

Aan
Burgemeester en Wethouders der Gemeente Amsterdam.

EdelAchtbare Heeren,

Namens de vier Bouwkundige Vereenigingen, te weten: de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst te Amsterdam, het Genootschap Architectura et Amicitia te Amsterdam, de Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap te Rotterdam en den Bond van Nederlandsche Architecten te Amsterdam, heeft de Commissie van Voorbereiding eener Internationale Bouwkunst-Tentoonstelling te Amsterdam in 1915 (bestaande uit de heeren K. P. C. de Bazel, Voorzitter; J. E. van der Pek, Vice-Voorzitter; J. Gratama, Secretaris; Adr. Moen, Penningmeester; P. G. Buskens, Paul J. de Jongh, Jan de Meyer, Alb. Otten, W. Penaat, A. P. Smits en Jan Stuyt) de eer U mede te deelen, dat genoemde Vereenigingen besloten hebben,

gezien den oorlogstoestand, waardoor het onmogelijk is, de medewerking van buitenlandsche architecten te verkrijgen,

gezien de mededeeling van Uw College, dat de Gemeenteraad met het oog op de tegenwoordige omstandigheden geen termen heeft gevonden op het verzoek om subsidie in te gaan,

van het houden eener tentoonstelling in 1915 af te zien,

waarbij genoemde Vereenigingen echter de verwachting uitspreken, dat op de eerstvolgende Vierjaarlijksche Tentoonstelling te Amsterdam de »Bouwkunst met aanverwante toegepaste en decoratieve kunsten« als volkomen gelijkberechtigd zal worden beschouwd met de andere exposeerende kunsten, ook wat de beschikking over plaatsruimte betreft.

Met de meeste hoogachting

Voor de Commissie van Voorbereiding eener Internationale Bouwkunst-Tentoonstelling te Amsterdam in 1915.
K. P. C. DE BAZEL, Voorzitter.
J. GRATAMA, Secretaris.

Leestafel.

KALENDERS. De Firma Wm. H. Müller & Co. heeft als reclame voor de Batavierlijn weder een fraaien wandkalender uitgegeven, bestaande uit vier bladen, elk drie maanden bevattend en versierd met vier welgeslaagde reproducties van uit- en inwendige aanzichten van de Ridderzaal te 's-Gravenhage en de Groote Kerk te Dordrecht. De omlijsting, hoogst eenvoudig en sober versierd met de wapenschildjes van Rotterdam en Londen en de symbolische teekens van den Dierenriem, doet uitstekend rondom de koperdrukken en, al is alleen de naam van den drukker Geuze te Dordrecht op den kalender bescheidenlijk aangeven, zoo meenen wij te mogen veronderstellen, dat de artistieke adviseur van de firma, H. P. Berlage Nzn., in de compositie de hand heeft gehad en daaraan voornamelijk het goede resultaat te danken is. Wij kunnen niet anders wenschen, dan dat het voorbeeld der firma Müller & Co. navolging moge vinden.

VAN GENDT's BOUWKALENDER VOOR 1915 is weder bij den uitgever L. J. Veen te Amsterdam verschenen, vermeerderd en omgewerkt, zooals het titelblad vermeldt, door Th. G. Schill en D. H. Haverkamp. Voor eerstgenoemde medewerker is het de laatste maal geweest, dat hij er zijn oog over kon laten gaan, de verschijning van dezen 45sten jaargang heeft hij niet meer mogen beleven.

De kalender zelf ziet er echter nog altijd even welvarend uit; men klaagt zelfs wel eens, dat hij te dik wordt, maar in den vorm, waarbij alle bijlagen, ook de Personalia, uit het zakboekje genomen zijn, kunnen alleen de advertentiepagina's eenigazins hinderlijk zijn. De trouwe gebruikers, en dit zijn er vele, nemen tot heden dit euvel voor lief of snijden de advertentiepagina's weg. Toch zal de uitgever er op bedacht moeten zijn, een middel te vinden, waardoor aan de wenschen der gebruikers, zoowel als aan die der adverteerende leveranciers tegemoet gekomen wordt. Geheel onmogelijk schijnt ons dit niet, doch er zal van verschillende zijden wat moeten worden toegegeven.

BETON-KALENDER VOOR 1915, samengesteld door B. A. Verheij c.i., uitgave van L. J. Veen te Amsterdam.

Het is voor de derde maal, dat wij dezen kalender zien verschijnen. De zakelijke inhoud, die te beschouwen is als een beknopt memorandum voor den constructeur en uitvoerder van betonwerken, blijkt belangrijk te zijn omgewerkt en uitgebreid. Daardoor heeft het boekje, dat een gemakkelijken notitiekalender en verder eenige noodige gegevens voor het dagelijksch gebruik, doch niets overbodigs bevat, ongetwijfeld aan bruikbaarheid gewonnen. Of het reeds algemeen in gebruik is bij degenen, voor wie het bestemd is, is ons niet bekend, maar wij zouden zeggen, dat het, waar bewerking en uitgave in zoo goede handen zijn, wel zeker zijn weg zal vinden en zich binnen weinige jaren een blijvende plaats zal veroveren.

VITRUVIUS' BOUWKUNST, vertaald en toegelicht, door J. H. A. Mialaret, uitgave van F. Schmitz te Maastricht.

»Van de beroemde bouwkundige geschriften van den Romeinschen architect Vitruvius, zagen sedert de wederontdekking van den tekst, behalve talrijke tekstuitgaven, een 30-tal vertalingen in verschillende moderne talen het licht. Een Nederlandsche uitgave liet echter tot dusverre op zich wachten«. De heer Mialaret, architect te Maastricht, heeft de bewerking van Vitruvius' Tien Boeken over de Bouwkunst ter hand genomen en voorzien van 85 afbeeldingen en talrijke noten en aanteekeningen in het licht gegeven. Daarmede is een belangrijk en verdienstelijk stuk werk geleverd, een leemte in onze litteratuur aangevuld, die reeds veel te lang bestaan had en een grooten dienst bewezen aan alle ernstige beoefenaars der bouwkunst in ons vaderland. Wij bepalen ons voor heden tot de bloote aankondiging dezer uitgave en hopen binnenkort uitvoeriger daarop terug te komen.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 52. Officieel Gedeelte. Kort Verslag der Algemeene Vergadering der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst van 22 December 1914.

Architectonische Teekeningen, met afbeelding van den Zuiderkerktoren, door J. B. van de Haar Jr.

Nederlandsche Aannemersbond. Bindende besluiten.

Vergaderingen. Verbond van Nederlandsche Kunstenaarsvereenigingen.

Afbeeldingen van verwoeste monumenten in Frankrijk en België.

ARCHITECTURA No. 52. Mededeelingen betreffende het Genootschap. Mededeelingen der Redactie.

Verslag van den Bibliothecaris.

Jaarverslag over 1914 van de Commissie belast met het beheer der Genootschapslokalen.

Jaarverslag over 1914 van het Weekblad „Architectura".

Het Tweede Kamer-gebouw.

DE BOUWWERELD No. 51. Nederlandsche kasteelen, Boekbeschouwing met afbeelding en losse plaat.

Woningtoestanden en bouwbedrijf te Amsterdam in 1913.

Een en ander over brand, door Dr. N. G. van Huffel (Slot).

De Engelsche haard. Boekbeschouwing.

DE INGENIEUR No. 52. Een drietal moderne Engelsche rioolwaterzuiveringsinrichtingen, door Jhr. A. H. op ten Noort, met afbeeldingen.

Opmerking naar aanleiding van de dissertatie van Dr. Ing. O. Smreker, door J. Versluys m.i.

De jongste aardschuiving in het Panamakanaal, door C. Tellegen c.i.

Vergadering van de Afdeeling voor Spoorwegbouw en Spoorwegexploitatie van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs van 19 December 1914 te Haarlem.

Ingezonden Stukken. Evenredige verdeeling bij de detailbevloeiing van de Pemali-werken, door W. H. Kloppenburg c.i. en J. C. Voorduin c.i.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 52. Officieel gedeelte. — Centrale Commissie Steunfonds. — Om het laatste milliard. — Verslagen van vergaderingen. — Loon en Kapitaal. — Verslag van de vergadering van het Centraal Comité tot bevordering der normaliseering der bouwbedrijven. — Prijsvragen. — Vragenbus. — Gemengd. — Uit de afdeelingen en vakgroepen. — Boekbespreking. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 51. Ignobele bestrijding.

Bindend besluit.

De actie te Nijmegen.

Eindverslag der Staatscommissie over de Werkloosheid III (Vervolg)

Arrest van den Hoogen Raad der Nederlanden.

Afdeelingsverslagen. Groningen 15 December 1914.

Prijsvragen.

PROGRAMMA VOOR EEN STUDIE-PRIJSVRAAG UIT TE SCHRIJVEN DOOR DE AFDEELING 's GRAVENHAGE VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Op den hoek van twee straten van 20 M. breedte wordt gevraagd een ontwerp voor een overdekte Volks- Bad- en Zweminrichting. Het terrein groot 45 × 36 M., wordt verondersteld aan twee zijden begrensd te zijn door

(Vervolg 3e pagina bijblaad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

WATERBRONNEN, ONTIJZERENHARDEN
N.V. DIEPBOOR Mij. „VULKAAN", v/h. J. DE BOER & Co., LEEUWARDEN

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

DE REPRODUCTIE COMPAGNIE CLICHÉ'S Rotterdam

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

LEVENSVERZEKERING
de Nederlanden van 1845
BRAND - - INBRAAK | VERZEKERING
DEN HAAG (vroeger Zutphen) Directie HENNY
KAPITAAL . . / 6.000.000.00
EXTRA RESERVES . ± 2.000.000.00

woonhuizen met blinde muren, resp. diep 16 M. en 14 M. $^{5}/_{10}$ van het terrein moet onbebouwd blijven.

Desgewenscht kan de hoek worden afgeschuind of afgerond

Het gebouw zal moeten bevatten:

Ruime entrée met tochtvrije vestibule, waarin cassaruimte en een ruimte voor uitgifte van handdoeken en badgoed, een ruime wachtkamer, een vertrek voor het personeel, een of twee bergplaatsen, een administratielokaal en W. C. voor personeel

Voorts een ruim bassin van plm. 10 × 20 M., op het diepste gedeelte plm. 3 M en op het ondiepste gedeelte plm. 0.60 M. diep. Om dit bassin een gangpad, waarop uitkomen een 80- à 90 tal kleedkamers, die gedeeltelijk op een gaanderij of tusschenverdieping kunnen gelegen zijn. Op deze gaanderij een afzonderlijk gedeelte, verbonden door een trap met de vestibule, te bestemmen voor plm. 50 toeschouwers.

Aan het rondgaande gangpad moeten gelegen zijn een tweetal doucheruimten, ieder met een 6 tal douches, benevens de noodige urinoirs en W. C.'s en een lokaaltje voor droog zwemonderricht.

In den kelder of in een nevenaangebouwd gedeelte zal een ruimte tot ketelhuis moeten worden ingericht met daarbij behoorende kolenbergplaats en werklokaaltje voor den machinist benevens een behoorlijke wasch- en drooginrichting.

De kleedcellen moeten tevens door een gang aan de achterzijde bereikt kunnen worden.

Verder in het gebouw onder te brengen een 20 tal kuipbadcellen met afzonderlijken toegang voor mannen en vrouwen van uit de vestibule, met 2 W. C.'s in de nabijheid.

Een aan de zweminrichting grenzende afzonderlijke woning zal moeten worden ontworpen voor den badmeester, bevattende een 4- of 5 tal kamers, keuken en zolder. Deze woning zal van af de straat een afzonderlijken ingang moeten hebben en door middel van een overdekte galerij of gang met het hoofdgebouw in verbinding moeten staan.

Povendien zal het plan een groote, gemakkelijk te bereiken fietsenbergplaats moeten bevatten.

Gevraagd worden:

De noodige plannen op schaal 1 à 100.

Lengte- en dwarsdoorsneden op schaal 1 à 100.

2 Gevels op schaal 1 à 100.

1 Perspectiefteekening waarop beide gevels zichtbaar zijn.

1 Perspectiefteekening van de zwemhal.

De behandeling der teekeningen wordt vrijgelaten, echter met dien verstande dat geen verschillende kleuren mogen gebezigd worden.

De teekeningen mogen geen grooter afmeting hebben dan 1 × 0.70 M en moeten op karton zijn opgezet, doch niet in houten lijsten zijn gevat. Zij mogen niet in kisten of op andere wijze in hout verpakt worden.

Andere dan bovengevraagde teekeningen zullen worden ter zijde gelegd.

Uitgeloofd wordt voor het beste ontwerp een zilveren medaille benevens een bedrag van f 80.—, terwijl aan de inzenders der vier opvolgend beste ontwerpen verschillende bedragen zullen worden toegekend tot een totaal bedrag van f 120.—.

Alle stukken ter beantwoording dezer prijsvraag worden vóór of op 15 Maart 1915 vrachtvrij ingewacht aan het adres van den 1en Secretaris, Joh. G. Robbers, Belvedèreweg 5, te 's Gravenhage.

Ontwerpen na dien datum ontvangen blijven buiten beoordeeling, tenzij op afdoende wijze kan worden aangetoond dat dit buiten inzender's schuld is geschied.

De teekeningen moeten met een motto gemerkt zijn en vergezeld gaan van een gesloten brief waarin naam, kwaliteit en woonplaats van den ontwerper, en een tweeden brief waarin een correspondentie-adres vermeld wordt. Op beide brieven en couverts moet het motto van het ontwerp voorkomen. De ontwerper van eenig antwoord mag zich als zoodanig niet bekend maken vóór de uitspraak der Jury heeft plaats gehad.

Indien naar het oordeel der Jury aan geen der ontwerpers de bovengenoemde medaille benevens f 80.— kan toegekend worden, heeft zij het in totaal beschikbare bedrag op andere wijze te verdeelen en daaromtrent nadere voorstellen aan het Bestuur der Afdeeling te doen.

De Jury voor deze prijsvraag bestaat uit de Heeren:

H. P. Berlage Nzn., Architect te 's Gravenhage.

S. de Clercq, Architect te 's Gravenhage.

Herm. van der Kloot Meijburg, Architect, Hoofdleeraar aan de Academie van Beeldende Kunsten te 's Gravenhage.

A. Broese van Groenou, B. I., Bestuurslid der Afdeeling.

Joh. J. Gort Jr., Architect bij de G. W., » » »

H. Th. Teeuwisse, B. I., Plaatsvervangend Jurylid

Het Bestuur der Afdeeling behoudt zich het recht voor, gedurende 3 maanden na de publicatie van het Juryrapport alle of een gedeelte der antwoorden ter expositie af te staan aan andere vereenigingen; gedurende dien tijd mag geen der ontwerpen gereproduceerd worden zonder toestemming van het Bestuur der Afdeeling

Het Bestuur der Afdeeling heeft echter het recht de bekroonde antwoorden ter reproductie aan te bieden aan de redactie van eenig plaatwerk of bouwkundig tijdschrift, zonder dat zij gehouden is den bekroonde eenig honorarium daarvoor te betalen.

De ontwerpen zullen na dien tijd aan de correspondentieadressen worden teruggezonden.

De uitspraak der Jury zal door het Bestuur door middel van de Haagsche dagbladen en de bouwkundige bladen bekend gemaakt en de antwoorden publiek tentoongesteld worden, nadat het Juryrapport zal zijn gepubliceerd in de bouwkundige bladen.

De uitreiking der bekroningen zal geschieden in de Aprilvergadering 1915 van de Afdeeling.

De deelname aan de beantwoording dezer prijsvraag is alleen voor Haagsche bouwkundigen opengesteld.

Inlichtingen omtrent deze prijsvraag alsmede Programma's worden tot uiterlijk 14 dagen na de publicatie daarvan in de vakbladen verstrekt.

Namens het Bestuur:
A. BROESE VAN GROENOU, Voorzitter.
JOH. G. ROBBERS, 1e Secretaris.

Th. van Heemstede Obelt's
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151
AMSTERDAM.
Sanitair Technisch Bureau.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35
's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph
Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

Pianino's contant en termijnbetaling.
SOLIDE ADRES. Te Van Swindenstr. 10
UITENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, AMSTERDAM

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

Waarom moet men adverteeren in deze tijden?

Omdat:

1e Vakbladen meer nog dan in gewone tijden van a tot z gelezen worden en in menig opzicht een spiegel van de industrieele toestanden zijn, zoodat een ieder door de onrustige tijden den inhoud met bijzondere zorg nagaat, velen ook door gedeeltelijken stilstand van zaken meer dan anders tot zorgvuldig lezen in staat zijn.

2e Het verdwijnen van een anders regelmatig verschijnende advertentie bijzonder opgemerkt en menigmaal juist in deze tijden als een ongunstig teeken voor de adverteerders opgevat wordt.

3e Op menig gebied de gelegenheid is ontstaan om nieuwe connecties aan te knoopen door bijzondere vraag naar voorradige artikelen, wat alleen door adverteerea aan het publiek bekend kan worden.

4e Door het handhaven van advertenties, ieder bijdraagt tot het geruststellen van het publiek, tot het normaliseeren van het zakenleven.

5e Door het stopzetten van buitenlandsche fabrieken of door de moeilijkheden van het transport der Nederlandsche industrie een prachtige gelegenheid geboden wordt, om leveringen, die vroeger door het buitenland gedaan werden, aan zich te trekken.

Kortom, in zekeren zin is adverteeren plicht. („V. en A.")

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

Stichting „Het Verzorgingshuis" te Hilversum.

Het bestuur der Stichting besloot, op voorstel der Jury en gehoord de Permanente Prijsvraag-Commissie, den datum voor inlevering der ontwerpen, bedoeld in art. 10 van het program, **definitief** vast te stellen op **1 Mei 1915**.
De beantwoording der gevraagde inlichtingen geschiedt begin Januari 1915.

Namens het Bestuur,
J. HINGST,
Secretaris.
Hilversum, 28 December 1914.

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels, .

M. Noorlander, Rotterdam.
Natuursteen - Bouwmaterialen. Noordsingel 132.

ABONNEERT U OP DIT BLAD

Dienstaanbiedingen

INFORMATIE-BUREAU VAN DEN BOND VAN TECHNICI
AMSTELVEENSCHE WEG 83 AMSTERDAM.

Spreekuren iederen Woensdag- en Vrijdagavond van 5 tot 8 uur, 's avonds.

47	Bouwkundige Opzichter-Teekenaars	24 – 52 jaar.
15	Bouwkundige Opzichter-Uitvoerders	24—55 »
19	Bouwkundige Teekenaars	23 – 35 »
7	Aankomend Bouwkundige Opzichters	19 – 22 »
6	Aankomend Bouwkundige Teekenaars	18—22 »
8	Waterbouwkundige Opzichter-Teekenaars	23—48 »
2	Aankomend Waterbodwk. Opzichters	22—23 »
5	Chef-Machinisten	34 – 35 »
5	Werktuigkundige Opzichters (werkm.)	21—35 »
2	Werktuigkundige Teekenaar-constructeurs	22 – 31 »
4	Machine-Teekenaars	22—25 »
4	Aankomende Machine-Teekenaars	18 – 22 »
1	Electrotechnisch Chef Machinist	– 32 »
6	Electrotechnische Chef-Monteurs	22 - 27 »
7	Electrotechnische Teekenaars	20—28 »
1	Werktuigkundig Teekenaar Gastechniker	—33 »
1	Opzichter-magazijnmeester	—30 »
1	Verwarmings techniker	—21 »

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda.

S. BRUIGOM - Arnhem.
Fabriek en Magazijn van Jalousiën, Rolluiken, Serredekking, Zonblinden, Schuifladders, Marquisen en Houten tweedeelige Riemschijven.
Speciale inrichting voor het verbeteren van Jalousiën en Rolluiken met en zonder kogelassen.
Opgericht in 1872.

F. H. HONIG, Keizersgracht 202, AMSTERDAM. FABRIEK TE ZAANDAM.
HOUTWEEL- en MAGNESITEFABRIEK.
Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgranietel.

50STE JAARGANG. ZATERDAG 9 JANUARI 1915. No. 2

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . *f* 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot *f* 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Uitsluitend bij vooruitbetaling:
Voor België . . . . . » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, **uitsluitend** bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . *f* 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Stroomingen in het Bouwvak.

In No. 31 van „De Opmerker", jaargang 1913, komt een artikel voor getiteld: „Stroomingen in het Bouwvak", aan het eind waarvan de schrijver het voornemen te kennen geeft in een volgend artikel, nader op zijn onderwerp terug te komen.

Tot heden werd aan dat voornemen geen gevolg gegeven, doch naar aanleiding van een ingezonden stukje van P. v. d. M. in ons nummer van 28 November j.l. hebben wij onzen medewerker gevraagd, of deze stem uit den lezerskring hem geen aansporing kon zijn, het toen behandelde nader te ontwikkelen.

Zijn antwoord was, dat hij dit reeds lang gedaan zou hebben, wanneer het hem niet aan tijd ontbroken had, om zijn aandacht naar behooren aan het belangrijke onderwerp te kunnen wijden, maar dat hij het wel weder wilde opvatten, zoo hij op de toegevendheid der lezers van „De Opmerker" mocht rekenen, wanneer zij in zijn beschouwingen niet datgene zouden vinden, wat zij hadden verwacht. Nadat wij onzen medewerker op dit punt gerustgesteld hadden, ontvingen wij het volgende van zijn hand ter plaatsing.

Red.

* * *

Het is niet zoo gemakkelijk als het schijnt, om een onderwerp van studie, een zaak van groot belang betreffende, nadat men het ruim een jaar heeft laten rusten, weder ter hand te nemen.

Wij leven zoo snel en de indrukken, die men ontvangt, wisselen zoo gestadig af, dat het eenige moeite kost, zich terug te verplaatsen in de stemming en in den gedachtengang, die ons vroeger noopte onze denkbeelden over zulk een zaak in een weekblad uiteen te zetten.

De geachte inzender, die zich P. v. d. M. teekent in „De Opmerker" van 28 November 1914, slaat evenwel den spijker op den kop, waar hij schrijft:

„De noodzakelijkheid om af en toe stelsels te ontleden, en van alle kanten te bekijken, moge nooit overbodig zijn; noodzakelijk is het meen ik hier, waar het betreft een zoo grooten tak van bedrijf, als het bouwvak, vooral in een stadium als waarin dit thans verkeert."

Wij beamen deze noodzakelijkheid ten volle en nemen gaarne deze stelling tot uitgangspunt voor onze verdere beschouwingen, maar lichter wordt onze taak daardoor niet, want er is geen werk, dat in onzen tijd meer scherpzinnigheid, meer gezond oordeel, en meer voorzichtigheid eischt, dan het ontleden en van alle kanten bekijken van de stelsels waaronder wij leven en werken. Zoo men het niet doen kan zonder vooroordeel, zonder vooringenomenheid en zonder partijdigheid late men het liever aan anderen over, organisaties te beoordeelen en te veroordeelen.

Inzonderheid in het bouwvak, d.w.z. bouwkunst en bouwbedrijf, doet zich in hinderlijke mate het verschijnsel voor, dat zooveel onbevoegden en ongeschikten zich als leiders en organisators opwerpen en dit draagt niet weinig bij tot de bestendiging der verwarring, die heerscht in bijna alle kringen, zoowel in die der architecten als bij de werklieden, in die der bouwondernemers, zoo goed als onder de leveranciers en fabrikanten van bouwmaterialen, in die der aannemers, evenals bij de opzichters en teekenaars.

Overal blijkt uit den drang naar organisatie, hoezeer men beseft, dat er iets, dat zeer veel zelfs niet in orde is en nog slechts bij uitzondering is door organisatie iets van beteekenis, eenig resultaat van blijvende waarde bereikt.

Men kan nu wel beweren en anderen trachten wijs te maken, dat het onvaste in al onze instellingen een bewijs is van groei en bloei, in een woord van opgewekt leven, maar wie een stekje plant, doet dit toch met de bedoeling, er, al is het ook na jaren, een krachtigen boom van te zien groeien, die goede vruchten zal dragen en wij zouden den boomkweeker laken, die bijvoorbeeld om de twee jaar al zijn stekken uitrukte en nieuwe ging planten van een soort, die misschien beter was en meer vruchten beloofde, vooral wanneer men hem bij herhaling jaren achtereen zoo zag handelen. Waarom overwoog de man dan niet vooraf, wat het beste en het voordeeligste was en, zoo hij dit niet wist of beoordeelen kon, waarom ging hij niet zijn licht opsteken bij vakgenooten van ervaring, inplaats van zich te laten beetnemen of bepraten door vakgenooten, die er evenveel of evenweinig verstand van hadden als hij zelf?

Ja, waarom? Deze vraag komt ons in het bouwvak ook schier dagelijks op de lippen, wanneer wij er zoo velen zien handelen gelijk dezen onverstandigen boomkweeker. Van alles wordt gepraboeerd, maar men heeft den tijd niet of gunt zich den tijd niet de resultaten af te wachten. Niet zoodra komt er iemand met een nieuw denkbeeld of een nieuw stelsel aandragen, of de bestaande orde van zaken wordt veranderd, zonder dat er nog eenig bewijs geleverd is, dat de verandering ook een verbetering is. Men wordt medegesleept, willens of onwillens, door de stroomimg, die ook anderen medevoert en nagenoeg niemand geeft er zich rekenschap van of tracht er zich rekenschap van te geven, waar men heengaat. Daar is geen tijd voor; daar is geen tijd voor onderzoek en studie van den waren aard en de richting van den stroom, of van de ware oorzaken, die hem teweegbrengen, de zoo vaak verborgen drijfkrachten, die wat zij ook mogen beoogen, dikwijls op geheel andere dingen gericht zijn, dan het heil van de bouwkunst en hare veelsoortige beoefenaars.

Is het wonder, dat de resultaten veelal zoo schemerachtig zijn, dat het zoo dikwijls blijft bij voorspiegelingen, hoogstens tijdelijke of denkbeeldige voordeelen, terwijl toch de neiging blijft spreken, die ieder mensch is ingeboren, het verlangen naar zichtbare, tastbare, zoo het kan, blijvende resultaten van zijn arbeid.

Het kan wel zijn, dat die neiging naar iets blijvends bij de beoefenaars van het bouwvak meer ontwikkeld is dan bij andere menschen, omdat, al besteden zij niet allen hun leven aan het oprichten van monumenten, die de eeuwen zullen verduren, een ernstige opvatting van het vak medebrengt, dat zij er zich met vereende krachten op toeleggen, doelmatige, solide en schoone bouwwerken tot stand te brengen, waarop zij althans geruimen tijd met voldoening kunnen terugzien.

Dit is in alle eeuwen zoo geweest en, al hadden ook de organisaties van vroeger tijden hare gebreken, zij waren er in de eerste plaats op ingericht de uitoefening van het bouwvak, d. w. z. bouwkunst en bouwbedrijf, zoo doelmatig mogelijk te regelen en gemakkelijk te maken. Het vak was hoofdzaak, de organisatie was gemaakt en bestond ten bate van het bouwvak en de bouwlieden van de hoogsten tot de laagsten. Hoe zijn echter de tijden veranderd? Thans schijnt het wel, dat de organisaties van hen, die van hoog tot laag bij het bouwvak betrokken zijn, niet anders ten doel hebben, dan elkander de uitoefening van dat vak langzamerhand onmogelijk te maken. Voor een samenwerking met vereende krachten, ter bereiking van een schoon doel, bemerkt men zeer weinig meer. Het heeft er meer van of alle bij het vak betrokkenen er in de allereerste plaats op uit zijn, elkander hun aandeel in den gemeenschappelijken arbeid moeilijk en onaangenaam te maken.

Er wordt wel veel over vakbelangen geredeneerd en vergaderd, maar het belang van het bouwvak ligt op den achtergrond. Met vakbelangen bedoelt men, zooal niet de persoonlijke, materiëele belangen van enkelen, dan toch die van een zeer klein kringetje of van een groot aantal kringetjes.

De ideale vakbelangen, waarmede inzonderheid in architectenkringen geschermd wordt, zijn grootendeels decoratieve aanhangsels, die enkel dienen, om de scherpe lijnen van het program der architectenvakvereenigingen eenigszins aan het oog te onttrekken.

De aannemers, de opzichters en teekenaars, de fabrikanten en leveranciers, de timmerlieden, de metselaars, de stukadoors en schilders, enz. enz. winden er geen doekjes om, dat zij met hun organisaties in de eerste plaats bedoelen, elk voor zich betere loonen en betere arbeidsvoorwaarden te bedingen en dat zij met de verheffing van hun stand in de eerste plaats meenen, verheffing in materiëelen zin, met de daarmede gepaard gaande stijging in aanzien, in het oog van het publiek.

Maar aan het groote vakbelang, het belang van het bouwvak, d w.z. bouwkunst en bouwbedrijf, in zijn geheel, daaraan denken slechts zeer weinigen en die weinigen zijn niet bij machte, althans niet in de gegeven omstandigheden, ter bevordering daarvan iets van beteekenis uit te richten.

Wanneer men thans een bestek van een bouwwerk in handen krijgt van een vijftigtal jaren geleden en dit met eenige aandacht doorleest, dan verwondert en verbaast men zich somtijds, hoe het mogelijk geweest is, dat er aannemers waren, die onder de daarin omschreven bepalingen hebben willen inschrijven en hoe het voor den bouwmeester mogelijk geweest is, het werk volgens zijn bedoelingen, daarmede tot stand te brengen. En verder begrijpt men niet, hoe de aannemer ambachtslieden heeft kunnen vinden voor de uitvoering en hoe de opzichter, tusschen architect en aannemer geplaatst, zich van zijn moeilijke taak gekweten heeft. En de bouwheer moet ook wel een onnoozele hals geweest zijn, om zijn bouwkapitaal toe te vertrouwen aan zulke bouwlieden.

Wat zijn dat toch voor menschen geweest?

Zij moeten van een andere soort, een ander maaksel geweest zijn dan onze tijdgenooten. Dit is ook zoo. Wij zien hier het bewijs, dat met de tijden, ook de menschen veranderen.

Of zij beter of slechter waren dan wij zullen wij in het midden laten, doch onnoozel waren zij niet. Zij hebben gewerkt in een eerlijk, somtijds eervol bedrijf en menig stuk werk nagelaten, waaruit blijken kan, dat zij daaraan hun beste krachten hebben gegeven en dat het onder het stelsel, waarnaar zij werkten, mogelijk was, met goeden wil, deugdelijke bouwwerken tot stand te brengen.

Men zou dus geneigd zijn te vragen of dat stelsel, dat, zooals wij reeds vroeger in het licht stelden, zoo goed als geheel op gezag berustte, eigenlijk wel zoo heel slecht was; of het toch ook niet zijn goede zijde had. Het antwoord op die vraag is niet te geven zonder een onderzoek van de vroegere toestanden in vergelijking met de tegenwoordige. Daarbij moet vooral gelet worden op het onderscheid tusschen schijn en wezen. Veel, wat ons in het oude stelsel vreemd schijnt, krijgt een geheel ander aanzien, wanneer wij tot het wezen der dingen doordringen. Om bijvoorbeeld nog eens terug te komen, op het oude bestek, waarnaar wij thans niet meer zouden kunnen werken, omdat vele bepalingen ons onhoudbaar, absurd

schijnen, die bepalingen waren voor de toenmalige bouwlieden iets heel gewoons, omdat men wist, hoe zij bedoeld waren; omdat men wist, wat men aan elkander had. De toepassing gaf, niet meer dan tegenwoordig, aanleiding tot moeilijkheden of onaangenaamheden, bij de uitvoering van het werk; alleen het misbruik, door de eene of door de andere partij, had destijds dezelfde gevolgen, die het nu nog heet.

Men wist, wat men aan elkander had. Dit weet men ook in onzen tijd, maar er is een groot verschil, want al was ook vroeger, in den tijd waarvan wij spreken, de architect, de beoefenaar der bouwkunst, en de aannemer, de deskundige zakenman, die voor kunst weinig voelde, toch was de verhouding eenigszins anders. Bij beiden was een streven te bekennen, de belangen van het bouwvak te dienen. De architect mocht zich den meerdere van den aannemer gevoelen, hij wist toch, dat hij hem noodig had, gedachtig aan het woord van Lafontaine: „On a souvent besoin d'un plus petit que soi"; hij gevoelde, dat een deugdelijke, technische uitvoering zijn bouwkunst ten goede zou komen.

De aannemer, van zijn kant, wist zeer goed, dat hij den architect noodig had, om zijn zaak winstgevend te maken en gevoelde, dat het ook hem geen kwaad deed, wanneer er iets van den glans der kunst op zijn werk afstraalde. In een woord, beiden gevoelden, dat het groote vakbelang ook hun belang was. Tegenwoordig strijden architect en aannemer, elk voor zich, voor hun eigen vakbelangen, die zoo ongeveer lijnrecht tegen elkander indruischen. In dien strijd wordt elke vlieg, die men elkander afvangt, in triomf rondgedragen, elke duimbreed terrein, die men elkander betwist, hardnekkig verdedigd en de twistpunten worden niet meer uitgemaakt tusschen de daarbij direct betrokken personen, neen, er kan niets gebeuren, dat, naar de meening van een der partijen, niet in den haak is, of de geheele organisatie wordt er in gemoeid.

(Wordt vervolgd.)

Vereenigingen.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

In het kort verslag van de Algemeene Vergadering der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst van 22 December j.l., overgenomen in ons nummer van 2 Januari j.l. moest worden afgezien van uitvoerige vermelding van het gesprokene in verband met de reorganisatie-voorstellen. Het Bouwkundig Weekblad van 2 Januari j.l. gaf het Officieel Verslag der vergadering. Daarin vindt men de algemeene beschouwingen over de voorstellen en de artikelsgewijze behandeling van Concept-Statuten en Alg. Huish. Reglement weergegeven. Laatstgenoemde gedachtenwisseling geeft geen aanleiding tot opmerkingen, maar de algemeene beschouwingen geven meer te denken en zijn wel waard er even bij stil te staan.

Zij bepaalden zich volgens het verslag tot het volgende:

Alvorens over te gaan tot de artikelsgewijze behandeling der voorgestelde St. en A. H. R., wou spreker gaarne de gelegenheid openen tot het houden van algemeene beschouwingen en als zoodanig zou hij daar zelf gaarne het eerst gebruik van willen maken, om te vragen of er iemand is die het niet eens is met de door de Commissie zoo duidelijk uitgelegde gedachtegang die bij haren arbeid voorzat. Aangezien niemand het woord hierover vroeg, concludeerde de Voorzitter, dat alle aanwezigen het met de Commissie eens zijn.

De heer van Spaendonck vroeg daarna het woord, en hield een beschouwing, die hoofdzakelijk van zuiver persoonlijken aard was. Hij vond de voorgestelde reorganisatie der Mij. veel te theoretisch, en niet aansluitend bij de werkelijkheid. De hervorming, die men zich voorstelt op deze wijze in het architectenvak te brengen, zal blijken te zijn veel theorie, maar zal zeer weinig resultaat opleveren. Hij achtte verschillende bepalingen overdreven en het geheel getuigend van een kleinzielige opvatting.

De Voorzitter merkte op, dat hij den heer van Spaendonck had laten uitspreken, uit reverentie voor zijn persoon.

Feitelijk had hij hem het woord moeten ontnemen, aangezien hij geen algemeene, maar zeer persoonlijke beschouwingen gehouden had. Spreker bracht in herinnering, dat er ingesteld zal worden een Commissie van Hooger Beroep voor die Architect-Leden, die zich niet kunnen vereenigen met hun overbrenging naar een andere groep.

De heer van Spaendonck, toegevende dat hij voornamelijk over zich zelf had gesproken, meende echter dat hierin tegelijk iets algemeens lag, omdat meerdere leden in zijn positie verkeeren.

De heer Tutein Nolthenius ter vergadering komende, wenschte uitsluitend iets van algemeenen aard te zeggen. Spreker was indertijd lid geworden van de Mij. tot bevordering der Bouwkunst omdat hij de bouwkunst liefhad, en hij het algemeene streven der Mij. sympathiek vond.

Door de ingediende voorstellen tot reorganisatie zal de Mij. worden vernietigd. Worden deze voorstellen aangenomen, dan wordt de Mij. iets geheel anders, dan wordt zij van een algemeen lichaam een vakvereeniging van architecten. De Mij. en de Vakvereeniging passen niet samen, en zij staan zóó ver van elkaar, dat feitelijk de Mij. ophoudt te bestaan, dat de Mij. ontbonden moet worden, en dat over de eigendommen door de leden zou moeten worden beslist.

Spreker wenscht niet tot de Medewerkers te behooren. Worden de voorstellen aangenomen, dan verlaat spreker de Mij. en zal hij trachten een nieuwe Mij. op te richten, teneinde de bouwkunst te bevorderen. Meerdere leden zullen uit de Mij. treden; het algemeen lichaam zal veranderen in een betrekkelijk klein clubje van architecten. Het criterium aan de leden gesteld, vindt spreker zeer vaag. Wanneer er een Staatsdiploma voor architecten was, dan zou het gemakkelijk zijn een vakvereeniging te stichten. Dit bestaat nu echter niet; er zal twist ontstaan in de vakvereeniging over de vraag, wie architect is en wie niet, met het gevolg dat de nu overwinnende partij nog kleiner zal worden. Spreker vindt deze reorganisatie van veel belang voor de bouwkunst; zij is daarmede niet gebaat. Daarom acht spreker het noodig te trachten met de ouderen een nieuwe Mij. op te richten. Het ware veel beter geweest, als de Mij. gedaan had gelijk het Kon. Instituut van Ingenieurs, dat een algemeen lichaam bleef, terwijl als onderdeel gesticht werd de Vereeniging van Delftsche Ingenieurs, die uitsluitend de vakbelangen van de Ingenieurs behandelt. Dus de architecten groepeeren in de Mij. Het is verder onjuist, te denken dat rustende architecten geen belangstelling hebben in de bouwkunst; integendeel, zij staan vaak veel ideëeler en onbaatzuchtiger tegenover deze kunst dan de praktiseerende architecten. Spreker is dus tegen de ingediende voorstellen.

De Voorzitter betreurde het, dat de heer Tutein Nolthenius niet ter vergadering aanwezig was, toen spreker een historisch overzicht gaf van hetgeen aan het indienen van deze voorstellen vooraf is gegaan. Het blijkt namelijk, dat de heer Tutein Nolthenius niet op de hoogte van deze geschiedenis is. Op de voorafgaande Algemeene

Vergaderingen is over de principieele opvatting, door den heer T. N. verdedigd, reeds lang beslist en op de j.l. Algemeene Meivergadering zijn de beginselen, in de Fusie Statuten van Alg. Huish. Reglement neergelegd, geheel aanvaard. Eveneens is vroeger reeds juridisch advies ingewonnen over de gevolgen der fusie vóór de Mij., betreffende ontbinding, legaten, enz. Het bleek toen, dat ontbinding niet noodig was. Het is dus niet meer mogelijk op deze punten terug te komen.

Spreker betreurde het ten zeerste, dat de heer Tutein Nolthenius niet tot de Medewerkers zal behooren. Veel heeft de heer T. N. voor de Mij. gedaan; menig belangrijk artikel van zijn hand is opgenomen in het Tijdschrift of het Weekblad der Mij.; en tot de brandproef met het onbrandbaar rieten en strooien dak, verleden jaar in Arnhem door de Mij. tot bev. der Bouwkunst gehouden, had hij het initiatief genomen en er een belangrijk bedrag voor beschikbaar gesteld. Verder herdacht spreker de pogingen van den heer T. N. om tot een instelling van Architecten-Kamers in Nederland te geraken, in overleg met de Mij. tot bev. der Bouwkunst, en zijn reizen daarvoor gemaakt, zijne besprekingen met autoriteiten in het buitenland, enz.

Ten slotte merkte de Voorzitter op, dat oude leden, die geen praktijk meer uitoefenen, lid kunnen blijven der Vakvereeniging, mits zij geen andere maatschappelijke betrekking of functie bekleeden.

De heer Tutein Nolthenius antwoordde, dat hij niet overtuigd was, en dat hij zal trachten een nieuwe Mij. te stichten.

* * *

Slechts een kort naschrift wenschen wij aan het bovenstaand uittreksel uit het verslag toe te voegen.

Het is jammer, dat het door den heer Van Spaendonck gesprokene daarin niet uitvoeriger is weergegeven, want ook deze spreker stond met zijn meening evenals de heer Tutein Nolthenius, wel zoo ongeveer alleen in deze vergadering, doch ongetwijfeld niet alleen onder de leden der Maatschappij. Hoe groot hun aantal op het oogenblik is weten wij niet precies, maar toch is het nog wel zoo groot, dat een opkomst van 42 ter algemeene vergadering gering kan worden genoemd.

Blijkbaar zijn er slechts weinige tegenstanders der voorstellen verschenen.

Met slechts 29 stemmen is nu een besluit gevallen, waarvan de gevolgen, hoschoon zij nog moeilijk te overzien zijn, ons voor de Maatschappij hoogst bedenkelijk voorkomen. Wij zouden ons zeer vergissen, wanneer niet bleek, dat die gevolgen allerminst zullen strekken tot bevordering der Bouwkunst, het doel der Maatschappij, dat zij, wij zijn het hierin met den heer T. N. geheel eens, door dit besluit heeft laten varen.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 1. Officieel Gedeelte. Examens voor Bouwkundig Opzichter en Bouwkundig Teekenaar, af te nemen in 1915. — Verslag der Algemeene Vergadering der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst van 22 December 1914, te Amsterdam.

Het afgeloopen jaar, door J. Gratama.

Principes en Belangen en Stemmingen, door van Hylckama Vlieg.

Losse plaat. De gerestaureerde gevel van het Raadhuis te Vlaardingen, arch. L. H. E. van Hylckama Vlieg, Dir. v. Gemeentewerken aldaar.

(Vervolg 3e pagina bijblad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551.
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

WATERBRONNEN, ONTIJZEREN HARDEN
N.V. DIEPBOOR M. „VULKAAN", v/h. J. DE BOER & Co., LEEUWARDEN

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels, -

M. Noorlander, Rotterdam.
Natuursteen-Bouwmaterialen. Noordsingel 132.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van
BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

LEVENSVERZEKERING
de Nederlanden van 1845
BRAND- INBRAAK | VERZEKERING
DEN HAAG (vroeger Zutphen) Directie HENNY
KAPITAAL ƒ 6.000.000.00
EXTRA RESERVES ± 9.000.000.00

ARCHITECTURA No. 1. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Nieuwjaarswensch.

Verslag van de 44ste ledenvergadering, tevens jaarvergadering van de Club van Utrechtsche leden van het Genootschap der A. et A. van 18 December 1914.

Het speciaal bureau »De Mercuur« en de houding der Maatschappij tot Bev. der Bouwkunst, door Jan de Meijer.

Ingezonden. Goed gelezen? door W. Kromhout Czn.

DE BOUWWERELD No. 52, 1914. De Architecten en de bindende besluiten van den N. A. B.

Gebreken in oud en nieuw metselwerk, door Prof. J. A. van der Kloes, met afbeeldingen.

DE INGENIEUR No. 1. De Visschershaven te IJmuiden. Inleiding tot het bezoek aan de werken door de Vergadering van de Afdeeling voor Bouw- en Waterbouwkunde op 26 Nov. 1914. III. De nieuwe Vischhal te IJmuiden, door W. Brouërius Meyboom c.i., met afbeeldingen.

Stoomvorming onder onmiddellijke aanraking tusschen het vuur en het te verdampen water, door Prof. G. Brouwer c.i.

Vervoer op spoor- en tramwegen in Nederlandsch-Indië, door A. W. A. Jacometti c.i.

Ingezonden stukken. Reiniging van afvalwater, door G. J. A. Steen. — De aanduiding van academisch gevormde ingenieurs, door A. J. Domis. — De afsluiting van de Zuiderzee, door V. J. B. de Blocq van Kuffeler c.i.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 1. Officieel gedeelte. — 1915. — 1 Januari 1915. — Nieuwjaar. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Verslagen van vergaderingen. — Iets over havens en reeden (vervolg). — Vragenbus. — Rectificatie. — Mededeelingen — Gemengd. — Uit technische bladen en tijdschriften. —

DE AANNEMER No. 52, 1914. Een laatste woord.

Bond van Ned. Architecten.

Bindend besluit.

Eindverslag der Staatscommissie over de Werkloosheid. IV.

Ingezonden. Colporteurs in het Bouwvak. — Een waarschuwing, door A. J. Sanders.

KLEI No. 1, 1915. Van het Secretariaat. — Vier bouwwerken van Alb. Otten. (Met 4 afb.) — Steenfabricage in Engeland. — Oud-Hamburg (Met 1 afb.) — Stationsgebouw te Travemünde-Strand. (Met 1 afb.) — Verscheidenheden. — Van boek en tijdschrift. — Boekbespreking.

Vacante Betrekkingen.

— Directeur van Publieke Werken te Hilversum. Instructie bij den Gemeente-secretaris verkrijgbaar. Jaarwedde f 3500.— klimmend tot f 4500.— Sollicitatie voor 16 Januari a.s. in te zenden bij den Burgemeester. (1)

— Bouwkundige Teekenaars voor geruimen tijd. Salaris f 120.— à f 150.— p. maand. Brieven aan het bureau van het Bouwkundig Weekblad, Herderstraat 5, den Haag. (1)

— Tijdelijk Ingenieur v.d. Rijkswaterstaat bij de voorbereiding van de Maaskanalisatie. Salaris f 150.— p. maand. Diplomo Civiel-Ingenieur vereischt. Brieven aan den Ingenieur v. d. Rijkswaterstaat F. L. Schlingemann te Maastricht. (1)

— Teekenaar op Constructie-werkplaats en Machinefabriek. Salaris circa f 800.— Brieven onder No. 22540 aan het Alg. Zuid. Holl. Adv. bureau C. Brouwer, den Haag. (1)

— Hoofdingenieur van den Provincialen Waterstaat in de provincie Groningen. Sollicitanten moeten zich uiterlijk voor 1 Februari wenden bij gezegelá adres tot het College van de Gedeputeerde Staten in die provincie. (1)

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

INFORMATIE-BUREAU VAN DEN BOND VAN TECHNICI AMSTELVEENSCHE WEG 83 AMSTERDAM.

Spreekuren iederen Woensdag- en Vrijdagavond van 6 tot 8 uur, 's avonds.

47	Bouwkundige Opzichter-Teekenaars	24—52 jaar.
15	Bouwkundige Opzichter-Uitvoerders	24—55 »
19	Bouwkundige Teekenaars	23—35 »
7	Aankomend Bouwkundige Opzichters	19—22 »
6	Aankomend Bouwkundige Teekenaars	18—22 »
8	Waterbouwkundige Opzichter-Teekenaars	23—48 »
2	Aankomend Waterbodwk. Opzichters	22—23 »
5	Chef-Machinisten	34—35 »
5	Werktuigkundige Opzichters (werkm.)	21—35 »
2	Werktuigkundige Teekenaar-constructeurs	22—31 »
4	Machine-Teekenaars	22—25 »
4	Aankomende Machine-Teekenaars	18—22 »
1	Electrotechnisch Chef-Machinist	—32 »
6	Electrotechnische Chef-Monteurs	22—27 »
7	Electrotechnische Teekenaars	20—28 »
1	Werktuigkundig Teekenaar Gastechniker	—33 »
1	Opzichter-magazijnmeester	—30 »
1	Verwarmings techniker	—21 »

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

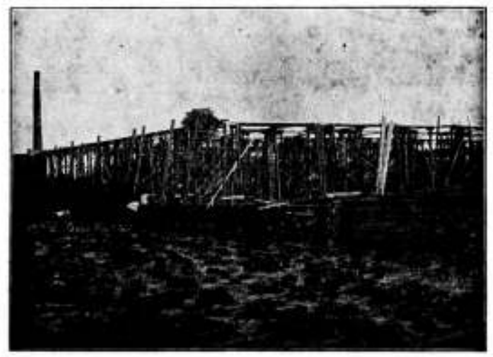

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph
Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

Pianino's contant en termijnbetaling.
SOLIDE ADRES. Te Van Swindenstr. 10
UITENBOGAARDT'S PIANO-EN ORGELHANDEL, AMSTERDAM

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

(Voor rekening der Gemeente 's-Hertogenbosch.)

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag** den **9**den **Februari 1915,** des namiddags ten **2** ure aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Moreelse Park te *Utrecht*, van:

Bestek No. 1376:

Het maken van eene onderdoorgang achter het Zuidelijk landhoofd van de Diezebrug te 's-HERTOGENBOSCH met bijkomende werken.

Begrooting Plan A f 26.200.—.
„ Plan B f 25.200.—.

De besteding geschiedt volgens § 63 van het bestek.

Het bestek ligt van den 11den Januari 1915 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Sectie-Ingenieur H. VAN BERCKEL te *Nijmegen* en is op *franco* aanvraag (per briel) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te verkrijgen, tegen betaling van *f* 1.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden den 27sten Januari 1915, ten 9.15 ure voormiddag.

UTRECHT, den 5den Januari 1915.

F. H. HONIG, Keizersgracht 268, AMSTERDAM. Tel. FABRIEK TE ZAANDAM.
BOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK.
Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgraniet.

Hoofdingenieur van den Provincialen Waterstaat.

De Gedeputeerde Staten in de provincie Groningen maken bekend, dat in deze provincie is opengevallen de betrekking van

Hoofdingenieur van den Prov. Waterstaat.

Zij, die voor deze betrekking in aanmerking wenschen te komen, zullen zich uiterlijk voor **1 Februari a.s.** bij gezegeld adres tot hun College hebben te wenden.

GRONINGEN, 31 December 1914.

De Gedeputeerde Staten voornoemd:
GEERTSEMA, *Voorzitter.*
SYBENGA, *Griffier.*

Zooeven verschenen:

VITRUVIUS' tien boeken over de Bouwkunst,

vertaald en toegelicht door J. H. A. MIALARET.

In deze Nederlandsche bewerking der beroemde, omvangrijke bouwkundige verhandeling, de eenige, die ons uit de Oudheid is bewaard gebleven, is met de nieuwste archaeologische bevindingen rekening gehouden.

Met 85 afbeeldingen. Gebonden in linnen stempelband. Prijs **f 7.50.**

Te bestellen bij den boekhandel of bij den boekh.-uitgever **F. SCHMITZ,** te **Maastricht.**

Posterijen en Telegrafie.

AANBESTEDING.

Op **Woensdag 10 Februari 1915,** des namiddags te **2 uur,** zal, in een der lokalen van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, Parkstraat 2A te 's-GRAVENHAGE, worden aanbesteed:

de bouw van een Post- en Telegraafkantoor met directeurswoning te WINSUM.

De aanbesteding geschiedt bij inschrijving, volgens § 447 der Algemeene Voorschriften, vastgesteld bij beschikking van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, van 1 Februari 1901, Lit. X, afdeeling Waterstaat T.

Het bestek ligt na 27 Januari 1915 ter lezing aan het gebouw van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie te 's-Gravenhage, aan het bureel van den Rijksbouwmeester in het 2e district, Nassau Odijckstraat 59 te 's Gravenhage, aan het post- en telegraafkantoor te Winsum en is, na genoemden datum, op franco aanvraag, tegen betaling der kosten, benevens de kosten van verzending, te bekomen bij de boekhandelaren Gebroeders VAN CLEEF, Spui nº. 28a, te 's-Gravenhage, en door hunne tusschenkomst in de voornaamste gemeenten des Rijks.

Inlichtingen worden gegeven door voornoemden Rijksbouwmeester te 's Gravenhage, den Hoofdopzichter der Landsgebouwen H. J. A. van der Kooy, Nassau Odijckstraat 59, te 's Gravenhage.

De inschrijvingsbiljetten moeten worden gezonden aan het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie.

Aanwijzing zal worden gedaan op Woensdag 3 Februari 1915, des namiddags te 1 uur.

Inschrijvingsbiljetten, niet door de borgen persoonlijk onderteekend, worden als ongeldig ter zijde gelegd.

De aandacht van belanghebbenden wordt in het bijzonder gevestigd op het bepaalde in de 6e alinea van § 2 van het bestek.

's-Gravenhage, Januari 1915.

Antiquariaat van „De Opmerker".

E. GUGEL. **Geschiedenis van de Bouwstijlen,** met 831 figuren en 6 staalgravuren. Tweede druk, Arnhem 1886. *f* 5.50

HITTENKOFER. **Vergleichende Architektonische Formenlehre.** 85 Platen met 1530 figuren en tekst, in portefeuille (*f* 18.—) *f* 6.50.

J. HOFFMAN. **Oefenmateriaal bij het Theorethisch Gedeelte van de Boekhouding der Bouwbedrijven.** Leiden 1911. . *f* 0.75.

Autographien des academischen **Architecten-Vereins** in **Aachen.** Eerste serie, octavo formaat 187 platen. Vierde, vijfde, zesde, zevende, achtste, negende, tiende en elfde serie (1882—1890) kwarto formaat 510 platen. De geheele verzameling van bijna 700 platen . . . . . *f* 3.75.

E. F. SURINGAR. **Electrische Tractie** (Deel III van De Electrotechnische School, met 538 figuren. Derde druk, Amsterdam 1913 (*f* 5.50) . . . . *f* 2.75.

E. HEUSINGER VON WALDEGG. **Die Kalk-Ziegel-und Röhrenbrennerei.** Twee deelen met 323 figuren. Tweede druk, Leipzig 1867 . . . . . *f* 1.25.

W. MAANDAG **IJzerversiering.** Practische Handleiding voor Smeden, bouwkundigen enz. met 195 figuren. Amsterdam 1918. . . . . *f* 1.—.

J. HOFFMAN. **De Boekhouding der Bouwbedrijven.** Leiden 1911 (f 3,—) . *f* 1.65.

D. H. HAVERKAMP. **Algemeene Voorschriften** van 1901. Vijfde Druk met Aanteekeningen . . . . *f* 0.60.

KARL. A. ROMSTORFER. **Die Bautischlerei. Leipzig.** Karl Scholtze 1882. Met 491 figuren in den tekst . . *f* 1.50

C. M. STORM VAN 's GRAVESANDE. **Burgerlijke en Militaire Bouwkunst.** Tweede druk, Breda 1850. Een deel, ingenaaid, met atlas van 63 platen. . *f* 10.—.

HENRI BEYAERT. **Travaux d'Architecture** exécutés en Belgique, (vroeger *f* 152.—) *f* 50.—.

MR. A. D. H. FOCKEMA ANDREAE. **De Ongevallenwet.** I Handleiding tot de Wet, gevolgd door den tekst. Leiden 1901 *f* 0.75 . . . . . *f* 0.40.

Tegen toezending van het bedrag per postwissel aan de Administratie van de Opmerker, worden de boeken franco aan elk binnenlandsch adres toegezonden.

S. BRUIGOM - Arnhem.
Fabriek en Magazijn van Jalousiën, Rolluiken, Serredekking, Zonblinden, Schuifladders, Marquisen en Houten tweedeelige Riemschijven.
Speciale inrichting voor het verbeteren van Jalousiën en Rolluiken met en zonder kogellassen. **Opgericht in 1872.**

5OSTE JAARGANG. ZATERDAG 16 JANUARI 1915. No. 3

DE OPMERKER.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . *f* 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot *f* 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . . » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

(Uitsluitend bij vooruitbetaling)

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . *f* 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Stroomingen in het Bouwvak.

Vervolg (zie bladz. 7.)

In den vroegeren tijd, waarvan wij spraken, zou een architect, terwijl hij bezig was zijn bestek te schrijven (de architecten van een vijftigtal jaren geleden deden dit in den regel zelf) er niet aan gedacht hebben, of de bepalingen, die hij neerschreef, in aannemerskringen ook ontstemming zouden kunnen verwekken, en zoo hij er misschien even aan dacht als iets mogelijks, hij wist wel, dat vaernstig verweer of verzet bij de aannemers geen sprake zou zijn. Hoogstens zou op de aanwijzing een vrijpostige onder de gegadigden een paar vragen doen, maar aan de bepalingen van het bestek te tornen, zooals die gedrukt waren, dit zou niemand wagen. En het ging in de meeste gevallen van een leien dakje. Ook zelfs al trokken de gegadigden bedenkelijke gezichten op de aanwijzing, bij de aanbesteding kwam gewoonlijk een biljet met een aannemelijk cijfer uit de bus, wel eens van een aannemer, die zich niet op de aanwijzing vertoond had. Ontstemming was er dan wel onder de overige gegadigden maar daarvan behoefde de architect zich niets aan te trekken; de schuld van de verdeeldheid lag niet bij hem en hij profiteerde er bovendien van.

Wanneer echter tegenwoordig een architect een bestek zou schrijven, zonder rekening te houden met de veranderde toestanden in de aannemerskringen, dan zou hij waar schijnlijk reeds voor de aanbesteding in moeilijkheden geraken. Hij is dus zoo wijs zijn bestek zoo in te richten, dat het, zoo min mogelijk aanstoot geven kan op de hem bekende gevoelige punten, dat er zoo min mogelijk in vergeten of onduidelijk omschreven is, liefst zoo, dat er, zooals men het noemt, met geen speld tusschen te komen is.

Men zal zeggen, dat behoort ook zoo, en men heeft gelijk. Ongetwijfeld hebben wij het in de kunst van het maken van bestekken tot een groote hoogte gebracht en zijn deze onmisbare documenten voor de uitvoering van bouwwerken zeer veel verbeterd en dit is ook op den goeden gang van die uitvoering en zelfs ook op de verhouding tusschen architect en aannemer niet zonder gunstigen invloed gebleven. En toch heeft van een andere zijde de verscherping van de voorwaarden en de nauwkeuriger omschrijving van de positie van elk der partijen weder tot een verwijdering geleid. Er is zeer veel, dat wij, en niemand, uit den vroegeren tijd zouden terugwenschen, noch de draconische besteksbepalingen, die zoo dikwijls aanleiding gaven tot slinksche ontduiking, noch de onderworpenheid der aannemers, die wel eens sluwe berekening was en geheel andere gevoelens moest verbergen, noch de talrijke misbruiken, die inmiddels van beide zijden als zoodanig erkend zijn en als niet in overeenstemming met de belangen van het vak, of van de vakgenooten. Al zijn wij nog lang niet zoover, dat wij kunnen zeggen, dat die misbruiken geheel zijn afgeschaft, van beide kanten bestaat bij de verstandigen en goedgezinden een ernstig streven, ze met kracht te bestrijden en de kracht daarvoor ontleenen zij aan hun organisatie.

De aannemers hebben daarmede al vrij wat bereikt, zooveel zelfs, dat zij thans met hun bindende besluiten, betreffende beslechting van geschillen door arbitrage en het erkennen van georganiseerde werkstakingen als overmacht, openlijk aan de architecten de wet gaan stellen. De architecten, die van ouds niet anders gewoon waren, dan dit van hun kant te doen, beginnen nu met een zekere ongerustheid tot het besef te komen, dat hier het blaadje schijnt te worden omgekeerd en zij verbergen hun misnoegen daarover niet, zooals o.a. blijken kan uit het hoofdartikel in No. 1 van den nieuwen jaargang van het weekblad „De Bouwwereld". De schrijver van dat artikel ziet den toestand in eigen kring niet rooskleurig in en gevoelt waarschijnlijk wel, waar de schoen wringt, maar aarzelt toch eenigszins te erkennen, dat het voor een deel de schuld der architecten is, dat het zoover komen moest.

Trokken de architecten in vroeger tijd partij van het gemis aan solidariteitsbesef onder de aannemers en van een tot het uiterste gedreven concurrentiegeest, die menigeen ten onder deed gaan, thans profiteeren de aannemers van de verdeeldheid in het kamp der architecten. Wij zullen niet beweren, dat deze gang van zaken anders dan natuurlijk is, wij meenen zelfs, dat hij ligt in de lijn eener gezonde ontwikkeling, maar met dat al is het meer dan waarschijnlijk, dat hij aanvankelijk meer aanleiding zal geven tot conflicten, dan tot toenadering tusschen architecten en aannemers. En het is juist toenadering, die ons voor het algemeene vakbelang, een gezonde organisatie van het bouwvak als geheel, noodzakelijk voorkomt.

In het stelsel van organisatie van elke partij, die bij het bouwvak betrokken is, voor hare speciale vakbelangen, doet zich een eigenaardig verschijnsel voor, dat zich ook wel in andere vakken vertoont, maar hier op een bijzondere wijze. Wij bedoelen het niet altijd uitgesproken, maar des ondanks zeer kennelijk streven der partijen, om elkander zoo mogelijk uit te schakelen. De schrijver van het zoo even genoemde artikel in „De Bouwwereld" wijst er de georganiseerde aannemers op, dat zij er blijkbaar op rekenen onmisbaar te zijn en er niet aan denken, dat de architect ook zonder aannemer wel bouwen kan b.v. met behulp van partiëele besteding. Dit soort bedreiging is niet nieuw. Over ons gewoon stelsel van aanbesteding is reeds sedert jaren geschreven en ook over partiëele besteding, zonder dat de gedachtenwisseling veel resultaat heeft opgeleverd. De architecten zijn het ook op dit punt onderling niet eens en de aannemers hebben zich natuurlijk tegenover het denkbeeld van partiëele besteding telkens krachtig teweergesteld en wij gelooven niet, dat zij er zich vooralsnog ernstig bezorgd over maken, evenmin als over het stelsel van eigen beheer, dat ook af en toe ter sprake komt. Zij zijn in hun tegenwoordige sterke positie zeker allerminst geneigd zich van het terrein te laten dringen. Veeleer zullen zij, waar zij er kans toe zien, van hun zijde trachten aan te toonen, dat de architect evengoed uitgeschakeld kan worden, en wie zal hun, waar hun bestaan bedreigd wordt, het recht daartoe ontzeggen? Al weder kan hierbij worden opgemerkt, dat een onvriendelijke verhouding, die uit wederzijdsche gevoelens van dien aard voortkomt, onmogelijk in het belang van een gezonde ontwikkeling van het bouwvak zijn kan. Maar het streven naar uitschakeling vertoont zich ook in andere vertakkingen van dat bedrijf.

In den woonhuisbouw b. v. is de architect reeds zoo goed als uitgeschakeld. Dit zeker hoogst belangrijk deel van het bouwvak heeft hij zich zien ontgaan juist in den tijd, toen het een groote vlucht genomen heeft en het is hem nog niet gelukt, ook maar een noemenswaardig deel van het hier verloren terrein te herwinnen. Het zou onbillijk zijn de architecten te verwijten, dat zij dit verlies aan zichzelf te wijten hebben, omdat zij zich, toen het tijd was, niet aan veranderde toestanden hebben weten aan te passen; vele andere oorzaken geheel buiten hun invloedssfeer hebben hier medegewerkt, maar geheel van schuld vrij te pleiten zijn zij ook in dit opzicht niet. Wellicht komen wij op dit belangrijke punt nog nader terug.

Thans willen wij er nog even op wijzen, dat de neiging tot uitschakeling bij de aannemers ook waarneembaar is tegenover de bouwindustrie en den handel in bouwmaterialen. Ook hier heeft de verhouding tusschen de partijen in den loop der jaren groote wijziging ondergaan. De aannemer van voorheen had er groot belang bij, zelf een handig koopman te zijn en zijn materialen uit de eerste hand te koopen, daar waar hij het voordeeligst terecht kon. Hij zag niet tegen wat reiskosten op, wanneer hij eenige percenten op een of ander artikel in zijn begrooting kon uitwinnen. De reclame had nog niet de beteekenis, die zij nu heeft, nu iedereen alle adressen weet. Hij had nog zijn speciale kanalen, die aan zijn concurrenten onbekend waren. Maar hoe is het nu? Wanneer de aannemer al uit de eerste hand zaken kan doen, hij heeft voor heel veel en inzonderheid voor de voornaamste artikelen, die hij behoeft, niet meer te doen met de eerste hand, hij kan die niet meer bereiken en komt terecht bij directeuren, of agenten van groote maatschappijen, om niet te spreken van trusts of syndicaten, en deze heeren zijn gewoon zaken te doen, zooals men dat noemt, op reëele wijze, dat wil zeggen, zooals wij het eens een aannemer hoorden uitdrukken, op een wijze, dat er met hen eigenlijk niet te handelen is, omdat zij eenvoudig den aannemer voorschrijven, wat hij te betalen heeft en daarmee uit.

Deze toestand is, ofschoon hij uit verschillende oorzaken ontstaan is, voor een niet gering deel een gevolg van de uitschakelingstactiek der aannemers, die liefst zoo min mogelijk van tusschenpersonen gediend waren, omdat zij deze min of meer als parasieten beschouwden. Hun stelsel, om hun leveranciers, zonder dat deze van elkander afwisten, met elkander te doen concurreeren werd, en wordt misschien nog wel door sommigen, tot in zijn uiterste consequentie doorgevoerd.

Op denzelfden voet als de leveranciers der materialen kan men ook de ambachtspatroons beschouwen, die gewoonlijk als onderaannemers voor deelen van het werk te hulp geroepen werden. Zij werden op denzelfden voet behandeld, met dit gevolg, dat en leveranciers en onderaannemers hetzelfde klaaglied aanhieven, dat de aannemers hen het vel over de ooren haalden en zoo zij zich dit niet wilden laten welgevallen, gevaar liepen, dat de aannemers zich zelf gingen helpen. En het merkwaardigste was, dat allen, de aannemers zelf inclusief, beweerden, dat zij zoo moesten handelen, om in het leven te blijven.

En zoo zijn er voorbeelden aan te halen, dat de aannemer zelf steenfabrikant of kalkbrander werd, dat hij zijn hout op stam ging koopen, dat hij zelf een timmerfabriek oprichtte, of een eigen smederij, dat hij zijn metselaars het stucadoren leerde, dat hij zelf schildersgezellen in dienst nam, alles om onafhankelijk te zijn van tusschenpersonen en alzoo voordeeliger te kunnen werken dan zijn concurrenten.

Men zal wellicht zeggen, dat er niets ongezonds is in een dergelijke wijze van werken en ons misschien verdenken, dat wij naar den gildentijd terug willen. Dit is geenszins het geval, maar wij willen er op wijzen, dat het stelsel van aanneming, wanneer het goed georganiseerd is, behoort te berusten op het beginsel van verdeeling van arbeid en dat daarin aan den aannemer een bepaald, afgebakend arbeidsveld is aangewezen.

Begeeft hij zich daarbuiten, dan behaalt hij misschien persoonlijk en tijdelijk eenige voordeelen, maar op den duur werkt hij niet in het belang van het bedrijf en dus ook niet in dat van het bouwvak in zijn geheel.

De invoering der machines is voorzeker in het bouwvak niet zonder belangrijke gevolgen gebleven. Zij heeft inzonderheid aanleiding gegeven tot uitschakeling van een groot gedeelte der vroeger vereischte handenarbeid. Aanvankelijk heeft men de gevolgen van de invoering der machines overschat en zich overdreven voorstellingen gemaakt van de schadelijke gevolgen, die daaruit voor den ambachtsman zouden voortvloeien. Het is in vele opzichten medegevallen, wij zijn er beslist mede vooruitgegaan, maar toch is het sindsdien opgetreden verschijnsel der periodieke werkloosheid, al ontgaat ons vooralsnog het directe verband, zeer zeker ook ten deele een gevolg van de door de machine verkregen besparing op den handenarbeid. Het zou ons te ver voeren dit punt hier verder uit te werken. Daarover zijn reeds vele onderzoekingen ingesteld en meeningen gewisseld, die vaak hemelsbreed uiteenliepen.

Gelukkig voor de betrokkenen zijn noch de architect, noch de aannemer, noch de bouwondernemer, noch de leverancier in het bouwvak uitgeschakeld en ook de opzichters en teekenaars, de onderbazen en de werklieden loopen nog geen gevaar, door andere vernuftig uitgedachte toestellen te worden vervangen. Men kan elkaar nog niet missen, hoe gaarne men nu en dan elkaar kwijt zou zijn en aangezien dit voorloopig nog wel zoo blijven zal, schijnt het noodzakelijk, het bestaande stelsel van uitvoering van bouwwerken te wijzigen of een nieuw stelsel uit te denken, zoodanig, dat ieder der genoemde factoren daarin de plaats kan vinden, die hem toekomt en waarmede hij tevreden kan zijn.

(Wordt vervolgd.)

Vereenigingen.

DE EXAMENS VOOR BOUWKUNDIG OPZICHTER EN VOOR BOUWKUNDIG TEEKENAAR, AF TE NEMEN IN 1915 EN INGESTELD DOOR DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Diploma Bouwkundig Opzichter. Op den **15en Maart 1915** en volgende dagen zal worden afgenomen het examen voor het *Diploma Bouwkundig Opzichter*, ingesteld door de Maatschappij en goedgekeurd bij Ministeriëele beschikking. Zij, die op 1 Maart 1915 den leeftijd van 23 jaar nog *niet* hebben bereikt, worden tot dit examen *niet* toegelaten.

Diploma Bouwkundig Teekenaar. Op den **26en April 1915** en volgende dagen zal worden afgenomen het examen voor het *Diploma van Bouwkundig Teekenaar*, ingesteld door de Maatschappij en goedgekeurd bij Ministeriëele beschikking. Zij, die op 1 Maart 1915 den leeftijd van 23 jaar nog *niet* hebben bereikt, worden tot dit examen *niet* toegelaten.

Zij, die deze of een dezer examens wenschen af te leggen, moeten schriftelijk hiervan mededeeling doen **vóór 1 Februari 1915** aan het *Bureau der Maatschappij, Marnixstraat 402, Amsterdam*, alwaar zij ook *vóór dien datum* moeten inzenden:

1e. de geboorteacte of bewijs van ouderdom;

2e. de bewijzen van bekwaamheid en getuigschriften, *geen afschriften*, zie art. 15 en 16, of 14 van de respectieve programma's.

Teekeningen, werkstukken of diploma's Ambachtscholen worden niet verlangd;

3. het verschuldigde bedrag van F. 15.—. Alleen wanneer de candidaat niet *kan* wordentoegelaten, wordt dit bedrag teruggezonden.

4e. Wanneer de candidaat reeds vroeger aan een der examens heeft deelgenomen, moet hij daarvan mededeeling doen *met vermelding van het jaar of de jaren, waarin dit heeft plaats gehad.*

De candidaten zullen in groepen worden ingedeeld; aan hen die zich hebben aangemeld, zullen alle vereischte inlichtingen, o.a. de data waarop, en de plaats waar het schriftelijk en het mondeling examen zal worden afgenomen, tijdig worden verstrekt.

Eerst na afloop van alle examens wordt de uitslag bekend gemaakt.

Op de Algemeene Vergadering der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, gehouden 22 December 1914 is betreffende de Examens het volgende besloten:

Het examen voor Uitvoerder van Burgerlijke Bouwwerken (Onderbaas) zal in 1915 niet plaats hebben, omdat door de mobilisatie, verschillende personen verhinderd zijn aan het examen voor Onderbaas in 1915 deel te nemen, zoodat de kosten per candidaat zeer hoog zouden worden, en in verband met de omstandigheid, dat aan het verzoek der Maatschappij om verhooging der Rijkssubsidie, door de Regeering van wege de tijdsomstandigheden geen gevolg kon worden gegeven.

De Examens voor Bouwkundig Opzichter en voor Bouwkundig Teekenaar zullen echter in 1915 wel plaats hebben.

In de Programma's van Eischen voor het Examen voor Bouwkundig Opzichter, idem voor Bouwkundig Teekenaar en idem voor Onderbaas wordt aan de bestaande bepalingen omtrent vrijstelling van vakken bij het examen, toegevoegd de bepaling, dat hij die het desbetreffende examen voor de 2de of 3de maal, doet **vrijstelling heeft van elk vak, waarvoor hij bij het laatst afgelegd examen het waardecijfer voor „goed" vastgesteld (5) heeft behaald.**

De overgangsbepaling, vermeld in art. 16 van het Programma van Eischen voor het Examen voor Bouwkundig Opzichter, af te nemen in 1915, luidende: »De Candidaat moet de schriftelijke bewijzen leveren, dat hij voor 1 Maar 1915 gedurende minstens één jaar opzicht heeft gehouden", **vervalt**, aangezien door de mobilisatie verschillende personen verhinderd zijn geworden aan deze overgangsbepaling te voldoen. De oude bepaling is daardoor weer van kracht geworden; in verband echter met de mobilisatie is de daarin genoemde termijn van twee jaar teruggebracht tot anderhalf jaar, zoodat de bepaling voor het examen af te nemen in 1915 luidt: **„De candidaat moet de schriftelijke bewijzen leveren, dat hij gedurende minstens anderhalf jaar met vrucht op bouwwerken practisch werkzaam is geweest".**

Om dezelfde redenen is de termijn van twee jaar, genoemd in art. 14 van het Programma van Eischen voor het Examen voor Bouwkundig Teekenaar teruggebracht tot anderhalfjaar, zoodat art. 14 nu luidt:

„De candidaat moet de schriftelijke bewijzen overleggen, dat hij gedurende minstens één jaar op een bouwwerk en anderhalf jaar op een ofmeer teekenbureaux werkzaam is geweest; bekwaamheid in het timmervak zal tot aanbeveling strekken".

Waar de bepaling in de programma's, dat een candidaat niet meer dan **drie keer aan hetzelfde Examen** mag deelnemen, tot eenige verwarring heeft aanleiding gegeven, heeft de Commissie van Onderwijs, die de leiding over de Examens der Maatschappij heeft, besloten deze bepaling als volgt te lezen:

„Ten einde deze bepaling niet van terugwerkende kracht te doen zijn, is vastgesteld, dat aan het examen, af te nemen in 1915, nog kunnen deelnemen zij, die reeds drie of meer keer het examen hebben gedaan, en verder voldoen aan de eischen van dit programma; tot de daaropvolgende examens zullen echter niet meer toegelaten worden zij, die reeds drie of meer keer het examen hebben gedaan."

Betreffende **Bekwaamheid in een der voornaamste Bouwambachten** (art. 15 van het Programma van Eischen voor het Examen van Bouwkundig Opzichter) wordt er aan herinnerd dat voor het examen af te nemen in 1915 is van kracht de bepaling: **Uitsluitend bekwaamheid in het timmervak wordt vereischt,** waarvan getuigschriften zijn over te leggen, gewaarmerkt door leermeester of patroon.

Verder wordt nogmaals het volgende in herinnering gebracht: De **Programma's van Eischen** voor bovengenoemde examens zijn kosteloos op aanvraag verkrijgbaar bij het Bureau der Maatschappij, Marnixstraat 402, Amsterdam.

Eveneens zijn aldaar verkrijgbaar de navolgende **Examenvragen.**

Bouwkundig Opzichter 1914 à f 0.55; 1913 à f 1.—; 1912, 1911 à f 0.85.

Bouwkundig Teekenaar 1914, 1911, 1910 à f 0.55.

Uitvoerder van Burgerlijke Bouwwerken (Onderbaas) 1914, 1913, 1912, 1911 à f 0.85.

Het bedrag moet vooruit per postwissel overgemaakt worden aan het Bureau der Maatschappij, Marnixstraat 402, Amsterdam.

Voor de Commissie van Onderwijs,
De Secretaris,
J. GRATAMA.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 2. Permanente Prijsvraag-Commissie. Jaarverslag over 1914.

Herraadhuis te Vlaardingen, door L. H. E. Van Hylckama Vlieg, met afbeeldingen.

ARCHITECTURA No. 2. Kort Verslag der Ledenvergadering van 5 Januari 1915.

Permanente Prijsvraag-Commissie. Jaarverslag over 1914.

Ingezonden. Prijsvraag »Het Verzorgingshuis« te Hilversum. — De proefneming met het betonpaalsysteem Wilhelmi, door E. van Houten. — Hetzelfde onderwerp door Egon Handl.

DE BOUWWERELD No. 1. 1914—1915.

Nederlandsche nijverheid.

De ideale principaal.

DE INGENIEUR No. 2. Een cirkeldiagram voor scheeve belasting van draaistroommachines, door Dr. Ing. L. G. Stokvis, met afbeeldingen.

Scheepvaartbeweging te Amsterdam in 1914, met afbeeldingen

Uit het Verslag van de Centrale Commissie en van het Rijksbureau voor Drinkwatervoorziening over 1913, door R. A. van Sandick c. i.

Ingezonden Stukken. De afsluiting van de Zuiderzee, door G. J. de Vos van Nederveen Cappel w. i. — Stoomvorming onder onmiddellijke aanraking tusschen het vuur en het te verdampen water, door D. Dresden w. i. — Over de benutting van de energie der getijdebeweging, vooral op het gebied van polderbemaling, door A. S. Buisman c. i. — Rioolwaterzuivering, door J. H. E. Rückert, Directeur van Publieke Werken van Tilburg. — Oproep aan Delftsche Ingenieurs, door S. Mulder c. i. — De aanduiding van academisch gevormde ingenieurs, door H. Wortman c. i. — Idem, door R. A. van Sandick c. i.

(Vervolg 3e pagina bijblad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

WATERBRONNEN, ONTIJZEREN HARDEN
N.V. DIEPBOOR Mij. „VULKAAN", v/h. J. DE BOER & Co., LEEUWARDEN

DE REPRODUCTIE COMPAGNIE CLICHÉ'S Rotterdam

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

LEVENSVERZEKERING
de Nederlanden van 1845
BRAND-INBRAAK VERZEKERING
DEN HAAG (vroeger Zutphen) Directie UTRECHT
KAPITAAL ƒ 6.000.000.00
EXTRA RESERVES „ 9.000.000.00

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No 2. Officieel gedeelte. — Erfrecht en Kapitaalmaximum. — Aankondiging voor vergaderingen en excursies. — Verslagen van vergaderingen. — Inrichting van het automatisch vullen van koepelovens. — Correspondentie-onderwijs. — Mededeelingen. — Boekbespreking. — Examens. — Vragenbus. — Prijsvragen. — Ingezonden. — Gemengd. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 1. Een woord vooraf.
Arbeidsbepalingen in Gemeente-bestekken.
Eindverslag der Staatscommissie over de Werkloosheid. V.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 6. Het gebruik van cokes voor het droogstoken van Waalovens. — De prijsstijging der bouwmaterialen een noodzakelijk gevolg? — Klinkerpaardenpaden. — Vormen voor poreuse baksteen. — Gewapend beton. — Verkoopbureau van metselsteenen.

GEWAPEND BETON. Maandblad voor Beton en Gewapend Beton, uitgave van L. J. Veen te Amsterdam, bevat in No. 5: Beschieting van eene constructie in gewapend beton in België, door P. W. Scharroo. — De hoeveelheid water te gebruiken in beton voor gewapende betonconstructies. — Mededeelingen uit het Koninklijke Materialenproefstation te Berlijn-Lichterfelde-West. — Uitzetvoegen in constructies in beton en gewapend beton. — The concrete institute. — Condensatiewater tegen de onderzijde van gewapend betondaken. — Aangevraagde Octrooien. — Boekbespreking. — Literatuuroverzicht. — Cement. — Uitslag van Aanbestedingen.

HET HUIS, OUD EN NIEUW, No. 11. De November-aflevering van Ed. Cuyper's maandschrift, waarvan de uitgave, waarschijnlijk tengevolge der tijdsomstandigheden, een weinig in vertraging is, heeft overigens, wat inhoud en uitvoering betreft, daaronder niet geleden. Zij bevat een zeer belangrijk artikel van den heer P. C. Dozy, getiteld: De voorgeschiedenis van een Nieuwe Haagsche Schouwburg aan de Princessegracht, d.w.z. de geschiedenis van het mooie huis op den hoek van de Princessegracht en het Korte Voorhout, dat in het vorig jaar door Louis Bouwmeester gekocht is, om er een Schouwburg voor in de plaats te zetten. De sloopingis wegens de tijdsomstandigheden nog verschoven; thans huizen uitgeweken Belgen in de oude patricische woning, maar haar lot is toch wel vrij zeker beslist, en wij meenen wel te mogen aannemen, dat de heer Dozy aan de ter dood veroordeelde de laatste eer bewezen heeft.

Een actueel stukje is H. M. Werner's schetsje: De Tent, gewijd aan de tijdelijke woning van den soldaat, die nu weder, evenals in ver verwijderde eeuwen, een groote rol speelt, als beschutting daar, waar geen dak te vinden is.

Ten slotte voert de heer J. N. J. Jensen ons terug naar 1780, om ons met een Duitsch Staatsambtenaar mede te nemen op reis door ons land. Bij dit stukje zijn eenige reproducties van aardige oude prenten gevoegd.

Ingezonden Stukken.

Aan de Redactie van het Bouwk. Weekblad »De Opmerker«.

Geachte Redactie.

Zou U mij een bescheiden plaatsje gunnen in Uw blad voor de volgende opmerking:

In een Uwer nummers wordt geschreven:

»Te Elburg besloot de Gemeenteraad om een gedeelte »van den ouden stadsmuur met de **Vischpoort** af te breken »om woningen te bouwen«. Dit is nu minst genomen zeer onjuist. Van het afbreken van de **Vischpoort** is *nooit* sprake geweest en daarvan zal zeker ook wel nooit sprake zijn. De Elburgers zijn veel te veel aan die poort gehecht en zouden nooit toestaan, dat daar iemand een hand naar uitstak, om die te sloopen, want heusch, »Vandalen« zijn wij hier niet. De muur, waarvan in het bouwplan sprake is, staat aan een heel andere zijde van de stad. De slooping van dien anderen muur is noodzakelijk om het bouwplan, dat door den Gemeenteraad, de Gezondheids-commissie, Ged.-Staten van Gelderland en de *Regeering* is goedgekeurd, uit te voeren.

Op dit bouwplan is van regeeringswege toezegging tot een rijksvoorschot verleend. Het is een oude muur met z.g. boog, rondeel of schiettoren, hoe men het noemen wil en heeft eenmaal deel uitgemaakt van den muur, die het geheele stadje omgeven heeft. Even als bij andere ommuurde steden zijn echter de muren grootendeels gesloopt, nu zij geen recht van bestaan meer hebben en alleen als z.g. historische monumenten pareeren. Als de nu te sloopen muur het eenige overblijfsel uit den ouden tijd was, zou het zeker jammer zijn die af te breken. Maar er zijn *nog drie* stukken muur met bogen, mooier en beter onderhouden dan de muur in kwestie. Is het nu zoo heel erg dat er *één* van de *vier* verdwijnt, nu de hier heerschende woningnood het bouwen noodzakelijk maakt? De zaak is en wordt vreeselijk opgeblazen. Moge zij weldra tot een goed einde komen. Maar wat ook gesloopt wordt, de *Vischpoort* blijft, dat is zeker.

U dankende voor de mij verleende gastvrijheid blijf ik gaarne,

UEd. D. D.
H. HEIJMAN,

Oud-Hoofd der 1e O. School te Elburg.

Elburg, 11 Januari 1915.

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels,

M. Noorlander, Rotterdam.
Natuursteen - Bouwmaterialen. Noordsingel 132.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 38 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph
Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

Piano's contant en termijnbetaling.
SOLIDE ADRES. UITENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, te Van Swindenstr. 10 AMSTERDAM

Pianino's HOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK.
Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgraniet.
F. H. HONIG, Keizersgracht 260, te AMSTERDAM. FABRIEK TE ZAANDAM.

Vacante Betrekkingen.

— Bouwkundig Teekenaar en Opzichter-Teekenaar te Rotterdam. Salaris naar bekwaamheid. Brieven onder no. 1712, bureau Nieuwe Rotterdamsche Courant. (1)

— Bouwkundig Opzichter voor uitbreiding der Gasfabriek te Amersfoort. Zich vóór 18 Januari 1915 schriftelijk aan te melden bij den Directeur der Gemeente-Bedrijven. (1)

— Leeraar in Smeden en Vakteekenen aan de Ambachtsschool te Oostburg. Salaris f 900.— per jaar. Tevens Leeraar aan de Avondteekenschool. Salaris f 150.— per jaar. Stukken vóór 24 Januari a. s. aan het Bestuur der School te Oostburg. (1)

— Opzichter-Teekenaar tijdelijk bij Openbare Werken te Velzen, bekend met schoolbouw. Salaris f 80.— per maand. Stukken vóór 21 Januari 1915 bij den Burgemeester. (1)

— Bouwkundige Teekenaars, voorloopig voor avondwerk op Architectenbureau te Amsterdam, artistieke aanleg vereischte, eventueel vaste aanstelling bij gebleken geschiktheid. Brieven onder lett. S. 86, Advertentiebureau Rokin 81, Amsterdam. (1)

— Hoofdingenieur van den Provincialen Waterstaat in de provincie Groningen. Sollicitanten moeten zich uiterlijk voor 1 Februari wenden bij gezegeld adres tot het College van de Gedeputeerde Staten in die provincie. (2)

— Teekenaar op Constructie-werkplaats en Machinefabriek. Salaris circa f 800.— Brieven onder No. 22540 aan het Alg. Zuid. Holl. Adv. bureau C. Brouwer, den Haag. (2)

— Tijdelijk Ingenieur v.d. Rijkswaterstaat bij de voorbereiding van de Maaskanalisatie. Salaris f 150.— p. maand. Diploma Civiel-Ingenieur vereischt. Brieven aan den Ingenieur v. d. Rijkswaterstaat F. L. Schlingemann te Maastricht. (2)

— Bouwkundige Teekenaars voor geruimen tijd. Salaris f 120.— à f 150.— p. maand. Brieven aan het bureau van het Bouwkundig Weekblad, Herderstraat 5, den Haag. (2)

Dienstaanbiedingen

INFORMATIE-BUREAU VAN DEN BOND VAN TECHNICI AMSTELVEENSCHEWEG 83 AMSTERDAM.

Spreekuren iederen Woensdag- en Vrijdagavond van 5 tot 8 uur, 's avonds.

47	Bouwkundige Opzichter-Teekenaars	24—52 jaar.
15	Bouwkundige Opzichter-Uitvoerders	24—55 »
19	Bouwkundige Teekenaars	23—35 »
7	Aankomend Bouwkundige Opzichters	19—22 »
6	Aankomend Bouwkundige Teekenaars	18—22 »
8	Waterbouwkundige Opzichter-Teekenaars	23—48 »
2	Aankomend Waterbouwk. Opzichters	22—23 »
5	Chef-Machinisten	34—35 »
5	Werktuigkundige Opzichters (werkm.)	21—35 »
2	Werktuigkundige Teekenaar-constructeurs	22—31 »
4	Machine-Teekenaars	22—25 »
4	Aankomende Machine-Teekenaars	18—22 »
1	Electrotechnisch Chef-Machinist	—32 »
6	Electrotechnische Chef-Monteurs	22—27 »
7	Electrotechnische Teekenaars	20—28 »
1	Werktuigkundig Teekenaar Gastechniker	—33 »
1	Opzichter-magazijnmeester	—30 »
1	Verwarmings techniker	—21 »

Waarom moet men adverteeren in deze tijden?

Omdat:

1e Vakbladen meer nog dan in gewone tijden van a tot z gelezen worden en in menig opzicht een spiegel van de industrieele toestanden zijn, zoodat een ieder door de onrustige tijden den inhoud met bijzondere zorg nagaat, velen ook door gedeeltelijken stilstand van zaken meer dan anders tot zorgvuldig lezen in staat zijn.

2e Het verdwijnen van een anders regelmatig verschijnende advertentie bijzonder opgemerkt en menigmaal juist in deze tijden als een ongunstig teeken voor de adverteerders opgevat wordt.

3e Op menig gebied de gelegenheid is ontstaan om nieuwe connecties aan te knoopen door bijzondere vraag naar voorradige artikelen, wat alleen door adverteeren aan het publiek bekend kan worden.

4e Door het handhaven van advertenties, ieder bijdraagt tot het geruststellen van het publiek, tot het normaliseeren van het zakenleven.

5e Door het stopzetten van buitenlandsche fabrieken of door de moeilijkheden van het transport der Nederlandsche industrie een prachtige gelegenheid geboden wordt, om leveringen, die vroeger door het buitenland gedaan werden, aan zich te trekken.

Kortom, in zekeren zin is adverteeren plicht. („V. en A.").

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

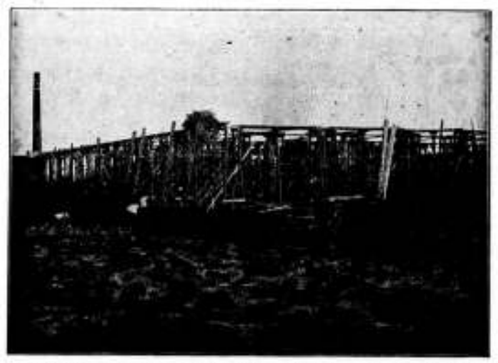

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

ABONNEERT U OP DIT BLAD

S. BRUIGOM - Arnhem. Fabriek en Magazijn van Jalousiën, Rolluiken, Serredekking, Zonblinden, Schuifladders, Marquisen en Houten tweedeelige Riemschijven.
Speciale inrichting voor het verbeteren van Jalousiën en Rolluiken met en zonder kogelassen. Opgericht in 1872.

5OSTE JAARGANG. ZATERDAG 23 JANUARI 1915. No. 4

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: **Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.**
Adres voor de Administratie: **Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.**

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . . (Uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . (Uitsluitend bij vooruitbetaling) » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Stroomingen in het Bouwvak.

Vervolg (Zie bladz. 11).

Intusschen stelt men zich in nagenoeg alle bouwkundige kringen de vraag: Waar gaan wij heen? Dat is een vraag die veel te denken geeft. Als men wist, waar men heen ging zou men het niet behoeven te vragen, maar men weet in vele gevallen niet eens, waar men heen wil, en dan heeft de vraag niet veel meer te beteekenen dan de gewone mismoedige verzuchting: Waar moet het heen!

Er is echter aanleiding genoeg, zouden wij meenen, om de vraag eens met den noodigen ernst onder de oogen te zien, want het is geenszins pure verbeelding, wanneer men schier dagelijks, personen sprekende uit verschillende kringen, overal den indruk krijgt, dat men overtuigd is, dat het niet langer gaan kan zooals het nu gaat.

In de architectenkringen schijnt de vraag wel het moeilijkst te beantwoorden, zij is daar ook wel het meest gecompliceerd, omdat zij daar de kunst betreft, meer nog dan het bedrijf. Indien het kamp der bouwmeesters niet zoo hopeloos verdeeld was over de aesthetische vraagstukken, zou men daar ongetwijfeld ook met de regeling der vakbelangen wel beter opschieten, dan nu het geval is.

In den handel, en in zaken over 't algemeen, geldt het voor unfair, een concurrent te declineeren of verdacht te maken; zooiets wekt allerminst vertrouwen in den persoon, die zich hieraan schuldig maakt. De architecten hebben echter in hun aesthetische opvattingen een, oogenschijnlijk onschuldig, maar inderdaad zeer gevaarlijk middel, om elkander af te breken. Den goeden naam van een kunstbroeder aantasten, in den gewonen zin, zullen zij wel nalaten, maar met zijn artistieke reputatie komt het er niet zoozeer op aan en daaromtrent een afkeurend of, zoo het kan, een vernietigend oordeel uit te spreken, daarin ziet men zeer weinig bezwaar. Men kan dit opmerken bij het opkomend geslacht en daar is het verschijnsel nog eenigszins verklaarbaar, maar de ouderen geven ook hier een slecht voorbeeld. Zoo goed als de jongeren smalen op de verouderde opvattingen der ouderen, zien deze laatsten vaak minachtend neer op de pogingen, die de jongeren aanwenden, om zich los te maken uit de slavernij van een stelsel, dat naar hun idee geen toekomst heeft. De ouderen vergeten dan in den regel, dat zij in hun jeugd precies eender hebben gedaan en toen ook revolutionnairen waren, maar, verbeelden wij het ons, of was het zoo? Wij meenen, dat er toch nog iets meer onderlinge waardeering bestond, dan tegenwoordig en dat dit kwam, omdat men nog iets gevoelde voor de traditie. Hoe was het bijvoorbeeld toenmaals, wanneer jonge leden in een vereeniging kwamen. Zij werden door de oudere met oprechte belangstelling verwelkomd, omdat men van hen verwachtte, dat zij de traditie der vereeniging zouden voortzetten, hare werkzaamheid met nieuwe kracht zouden voortzetten en verder helpen voltooien, in den geest der ouderen, zij het ook misschien langs nieuwe wegen. Thans zien vele der ouderen in de jongeren, die zich aanmelden, terecht vaak niet anders dan indringers, wien het te doen is, om hen

van hun voetstuk te stooten, alles onderstehoven te werpen en veel van hetgeen de vereeniging tot stand bracht ongedaan te maken. Zoo is er bederf gekomen in het vereenigingsleven, dat eenrijds een band vormde, niet slechts tusschen oud en jong, tusschen de rijpe ervaring en de onstuimige jeugd, maar tevens tusschen den eminenten meester en den minder artistiek begaafden, degelijken practicus; de vereeniging was de plaats, waar de architect vriendschappelijk omging, zoowel met den opzichter, als met den ambachtspatroon en den fabrikant; het deed er niet toe of de kunstopvattingen ouderwetsch of modern waren, men schold elkaar daarom niet voor nullen; men kwam slechts samen, om te trachten de bouwkunst te bevorderen, een tamelijk vaag doel, maar juist in het vage van de aanduiding sprak de bedoeling, om het groote algemeene vakbelang te dienen.

Toen zijn er nieuwe splijtzwammen gekomen in den vorm der speciale vakbelangen van verschillende groepen. Men maakte zich en anderen wijs, dat die belangen niet meer samen konden gaan, maar uiteenliepen en tegenover elkander behoorden te worden gesteld. Het besef elkander noodig te hebben verzwakte. In plaats van samenwerking kwam tegenwerking en in plaats van met elkander overleg te plegen ging men elkander eischen stellen.

Zoo ontstonden de speciale organisaties, de vakvereenigingen van ambachtslieden, ambachtspatroons, bouwondernemers, aannemers, fabrikanten, handelaars, opzichters en teekenaars en ten slotte ook van architecten.

Wij noemen de architecten het laatst, niet uit gebrek aan deferentie, maar omdat zij met hun organisatie het laatst gekomen zijn en het daarmede, ook nu nog, niet best vlotten wil. Wanneer de architecten er echter eenmaal mede gereed zullen zijn, zal evenwel de vraag: Waar gaan wij heen? voor hen nog lang niet beantwoord zijn, want behalve de betreurenswaardige verdeeldheid over de artistieke opvatting van de bouwkunst, die als een moeilijk te genezen inwendige kwaal kan worden beschouwd, waarmede de architectenorganisatie is ter wereld gekomen, bedreigen nog vele andere gevaren de positie van den bouwmeester.

Tal van concurrenten maaien hem op het terrein, dat hem onbeperkt moest toebehooren, het gras voor de voeten weg. Ingenieurs en betonconstructeurs, bouwondernemers, timmermansbazen, opzichters, beunhazen, dilettanten, zij meenen allen, dat de architect een weeldeartikel is, dat in de meeste gevallen gemist kan worden en zij trachten de werkgevers in het bouwvak deze meening te doen deelen of hen daarin te versterken.

Zal het gelukken een wettelijke regeling van de bevoegdheid der bouwmeesters te verkrijgen, waardoor aan deze concurrentie de kop wordt ingedrukt?

Wanneer wij nagaan, dat reeds Vitruvius daarover klaagde, hebben wij weinig hoop, dat binnen afzienbaren tijd op dit punt veel bereikt zal worden

Wij zien meer heil in een betere opleiding van den architect.

Men heeft den mond wel vol over de breede basis, waarop het onderwijs aan onze Technische Hoogeschool is ingericht, maar feitelijk is de opvatting allesbehalve breed en veeleer exclusief, want de overgroote meerderheid der jongelieden, die roeping voor de architectenloopbaan gevoelen is van de opleiding te Delft uitgesloten. Nu is elke schoolopleiding, ook de beste, altijd slechts een onderdeel van de vorming en een voorbereiding tot de groote leerschool der praktijk. Begaafde en energieke jongelieden komen er ook zonder de Hoogeschool en laten hun gediplomeerde kunstbroeders soms ver achter zich.

Maar noch energie, noch begaafdheid, noch opleiding kunnen den architect behoeden voor den moeilijken strijd om het bestaan, dien hij gedurende zijn geheele leven te voeren heeft, veelal tot de dood hem midden in zijn werk verrast. Doch hij getroost zich dien strijd, wanneer hij er maar zijn vrijheid als kunstenaar bij behouden mag.

Evenwel ook die vrijheid ziet hij bedreigd door degenen, die zijn kunst betalen en van zijn diensten gebruik maken en toont hij zich te zeer op haar behoud gesteld, dan kan hij er zeker van zijn, dat hem geen opdrachten meer ten deel zullen vallen. Men zal er mede gaan naar de broeders, die minder angstvallig zijn, water in hun wijn te doen en lichter geneigd hun kunstopvattingen op zijde te zetten, als het niet anders kan.

Zijn de laatstbedoelde vakgenooten hierom te veroordeelen of als minderwaardige elementen te beschouwen, die uitgestooten moeten worden uit den kring? Wij gelooven het niet, wanneer overigens niets op hen is aan te merken. In ons kleine land is bovendien een afscheiding in verschillende groepen van architecten allerminst gewenscht en is men o. i. aangewezen op een vereeniging waarin de grooten en de kleinen, de hoogbegaafden en de meer bescheiden talenten, de academisch gevormden en de autoditacten broederlijk met elkander omgaan en elkander steunen, waar het vakbelang dit eischt, in plaats van elkaar gestadig af te breken, te bedillen of tegen te werken.

Dan alleen zal het mogelijk zijn, ook invloed naar buiten uit te oefenen en verbetering te brengen in toestanden, die nu zoo menigeen, ook onder de meest begaafden, noodzaken een betrekking aan te nemen als leeraar of hoogleeraar, of hun talenten in dienst te stellen van regeering, gemeentebesturen of groote maatschappijen, om hun bestaan te verzekeren. Er is in dit blad meermalen beweerd, wij meenen o a. nog bij gelegenheid van de Rotterdamsche Raadhuis-prijsvraag, dat het aannemen ook van een eervolle betrekking voor een talentvol bouwmeester gewoonlijk zijn ondergang beteekent. Het klinkt eenigszins parodoxaal, maar er is een grond van waarheid in, zoo iemand gaat voor onze bouwkunst verloren. Maar bovendien, zoo iemand, die voor zijn leven geborgen is, gaat ook verloren voor de vakbelangen, die hem nog slechts van verre raken en waarvoor hij zich niet meer warm zal maken; meestal is daarvoor ook zijn positie een beletsel.

De vrije architecten zullen zichzelf moeten helpen zoo zij niet willen, dat het vrije architectenbedrijf zich oplost in, of vervormd wordt tot, een zuiver industrieel grootbedrijf.

Daar gaat het heen, beweren sommigen en zij wijzen ons de voorbeelden aan, natuurlijk in het land der moderne industrieele organisatie bij uitnemendheid, Duitschland. Maar is dan alleen vandaar heil te verwachten, moet dan alles, wat daar gedaan wordt, bij ons worden nagevolgd? Die vraag is inzonderheid in de tegenwoordige tijdsomstandigheden moeilijk te beantwoorden, maar er even bij stilstaan kunnen wij toch wel.

In het industrieel architectonische grootbedrijf, zooals dit in Duitschland door verscheidene firma's met succes wordt uitgeoefend, is aan den kunstenaar een ondergeschikte plaats aangewezen. Zoo hij zich daarin kan voegen is zijn positie vrijwel verzekerd en zijn hem vele zorgen en beslommeringen bespaard; hij behoeft geen afstand te doen van zijn naam, indien die wat beteekent pronkt de firma er zelfs gaarne mede; zijn advies wordt op prijs gesteld en gevolgd, wanneer men daar voordeel in ziet en vaak wordt hij niet als een ondergeschikte, maar meer als een medewerker behandeld.

Men zou zeggen, wat wil hij nog meer en toch gelooven wij niet, dat een Nederlandsch architect zich ooit in een Duitsch grootbedrijf op zijn plaats zou gevoelen en de betrekkelijke weelde, daar genoten, niet gaarne weer zou prijsgeven voor het wisselvallig bestaan, dat door de meerderheid zijner vakgenooten hier te lande geleid wordt.

In het Duitsche régime is de rangregeling en de gehoorzaamheid aan den hooger geplaatste een factor van groote beteekenis. Het geheele régime berust op een stelsel van militaire discipline, dat ook in de industrie is ingevoerd en daar goede vruchten afwerpt. Met een bewonderenswaardige orde gaat alles in zijn werk, de minste fout wordt even spoedig ontdekt als een ontbrekende knoop aan een uniformjas, de winsten van het bedrijf komen even gehoorzaam en ordelijk binnen, als de soldaten na elke parade; hoe kan het ook anders, wanneer het effect van elke operatie vooruit berekend wordt als een schot uit een stuk belegeringsgeschut. Het is deze discipline, die de Duitschers met kultuur verwarren, daarbij vergetend, dat echte kultuur niet door dwang tot ontwikkeling kan komen, doch zich vrij moet kunnen ontplooien, als een uiting van den geest van een geheel volk. Het is niet te ontkennen, dat die ontplooiing niet altijd even geleidelijk kan plaats hebben, somtijds zelfs met geweldige schokken gepaard gaat In de geschiedenis van de ontwikkeling der steden der stedelijke en der staatsinstellingen vinden wij daarvan voorbeelden te over. Het gildewezen is o. a. een der belangrijkste kultuurverschijnsels der middeleeuwen, voor ons in het bijzonder, omdat men zoo vaak stemmen hoort opgaan voor een wederinvoering van een daarmede overeenkomend stelsel in onze hedendaagsche bedrijven, inzonderheid ook in het bouwbedrijf. Het al of niet aanbevelenswaardige van dit denkbeeld zullen wij in het midden laten; op de positie van den architect zou een dergelijke maatregel niet geheel zonder invloed zijn, maar men vergete niet, dat de bouwmeesters altijd in een bijzondere verhouding tot de gilden, maar meestentijds daarbuiten hebben gestaan en hun eigen corporaties hebben gehad, met hun eigen geschreven en ongeschreven wetten.

Wanneer wij nu onze hedendaagsche toestanden beschouwen, mogen wij gerust van anarchie spreken, hoe ijverig men in architectenkringen ook in de weer moge zijn met de regeling der vakbelangen.

Men zal daarmede niet veel bereiken, zoolang men deze zaak opvat met een exclusivisme, dat slechts aan een zeer klein groepje de bevoegdheid toekent, de bouwkunst uit te oefenen en zich architect te noemen. Waarom vat men dit begrip niet wat ruimer op? Meent men soms door een bekrompen opvatting een ongewenschte concurrentie te kunnen weren? Dan zullen de uitkomsten zeker heel anders zijn, dan men zich die voorstelt. Ons Middelbaar Technisch Onderwijs is nog een jong boompje, maar wanneer dit tot een krachtigen boom zal uitgroeien en ruimschoots vruchten dragen, wie zal dan aan de oud-leerlingen der M. T. Scholen beletten, zich als architecten te vestigen, zoo zij daar meer roeping voor gevoelen, dan voor het aannemersvak of voor een bescheiden plaatsje in de rij der opzichters en teekenaars.

Schuilt hier dan een gevaar en zouden de architecten het M. T. Onderwijs moeten tegenwerken?

Geen van beiden, het gevaar is denkbeeldig en tegenwerking zou dom zijn, want de Opzichters en Teekenaars zijn de aangewezen helpers en medewerkers van den Architect; hoe menig Architectenbureau drijft op de daar in dienst zijnde hulpkrachten, waaronder er soms voorkomen, die in begaafdheid boven den patroon staan, maar zich, om welke redenen dan ook, een ondergeschikte plaats moeten laten welgevallen. En nog, al is dit niet zoo, wat zouden de architecten van hun werken terecht brengen, zoo er geen teekenaars en opzichters waren. Wanneer er in het bouwvak twee groepen zijn, wier belangen samengaan, dan zijn het zeker deze beide.

(Wordt vervolgd.)

Prijsvragen.

PRIJSVRAAG VERZORGINGSHUIS TE HILVERSUM.

Tot toelichting van het genomen besluit inzake den inleveringstermijn voor bovengenoemde prijsvraag en als antwoord op de deswege ingekomen opmerkingen, zij den deelnemers bericht, dat in overleg met de Jury en de Permanente Prijsvraag-Commissie tot de vaststelling van 1 Mei als datum van inlevering besloten werd, nadat het Bestuur der Stichting verklaard had, dat de voorgenomen bouw wegens praktische redenen niet langer uitgesteld kan worden.

Namens de P. P. C.,
HERMAN v. D. KLOOT MEIJBURG,
Secretaris.

Verschenen zijn thans de ingekomen vragen en de beantwoording daarvan, betrekking hebbende op bovengenoemde prijsvraag. Een en ander vormt een lijvig dossier, wel wat groot om in ons blad op te nemen. Voor belangstellenden zijn exemplaren gratis verkrijgbaar bij den secretaris der stichting, den heer M. J. HINGST, Utrechtscheweg 93, Hilversum.

PERMANENTE PRIJSVRAAGCOMMISSIE.

Jaarverslag over 1914 (1 Dec. 1913—1 Dec. 1914).

Aan de Besturen der
Constitueerende Vereenigingen.

WelEd.geb. Heeren,

De Permanente Prijsvraagcommissie heeft bij dezen de eer U verslag te geven over hare werkzaamheden in 1914.

De Commissie kan beginnen met er hare voldoening over uit te spreken, dat in het afgeloopen jaar gebleken is, dat meer en meer bij het uitschrijven van prijsvragen rekening wordt gehouden met het bestaan der „Algemeene Regelen en de P. P. C. Daarmede wil zij niet te kennen geven, dat ook in alle gevallen de A. R. worden toegepast, zij moet integendeel constateeren, dat nog vaak, en dit zelfs met medewerking of door toedoen der architecten zelve, de A. R. buiten werking worden gesteld, doch het feit alleen dat de P. P. C. herhaaldelijk wordt geraadpleegd door prijsvraaguitschrijvers, wijst er op, dat rekening wordt gehouden met een door de vakorganisaties ingestelde regeling en dat het recht van bestaan daarvan wordt erkend, ook daar, waar men er vroeger niet aan dacht zich om zoo iets te bekommeren. Ook zij, die op den ouden weg voortgaande, zonder eenige deskundige voorlichting prijsvragen uitschrijven, blijken, door de P. P. C. op het onjuiste van hun handelwijze opmerkzaam gemaakt zijnde, niet altijd onoegankelijk te zijn voor haar wenken, of althans hare tusschenkomst (behoudens uitzonderingen) niet op onbeleefde manier terug te wijzen.

Gevolg hiervan is dat sommige prijsvragen door het raadplegen der P. P. C. in een goed spoor werden geleid en dat het uitschrijven van andere prijsvragen, op onjuiste grondslagen, werd voorkomen.

Het is wel jammer, dat in de laatstbedoelde gevallen slechts een negatief gunstig resultaat werd bereikt, doch de P. P. C. blijft van meening, dat, indien geen behoorlijke voorwaarden voor eene concurrentie kunnen worden verkregen, zij haar invloed moet aanwenden om het uitschrijven ervan zoo mogelijk te voorkomen.

Omtrent de prijsvragen, waarbij de P. P. C. adviseerde, moge het navolgende worden opgemerkt:

1e. Verzorgingshuis te Hilversum. Deze prijsvraag, waarvan reeds in ons vorig jaarverslag wordt gesproken en die toen verwacht werd spoedig haar beslag te zullen krijgen, is door verschillende omstandigheden eerst einde Juni van dit jaar uitgeschreven kunnen worden. Door de in Augustus afgekondigde mobilisatie werd door een groep mededingers aan die prijsvraag, die dientengevolge verhinderd werden aan de prijsvrag voort te werken, verzocht de inlevering der antwoorden uit te stellen, waarop door de prijsvraaguitschrijvers de inlevering eerst tot 31 December 1914 en daarna in overleg met de P. P. C. tot 1 Mei 1915 werd verschoven.

Het is te betreuren dat deze belangrijke prijsvraag, die van begin tot eind in overleg met de P. P. C. is geleid, door de onvoorziene tijdsomstandigheden niet vlotter van stapel kon loopen.

De lange duur, de onderbreking der beantwoording, de algemeene ongunstige oeconomische omstandigheden, waarin waarschijnlijk ook vele der mededingers, zullen verkeeren, zullen zeker niet nalaten, hun invloed op gehalte en aantal der in te zenden ontwerpen te doen gevoelen.

2e. Raadhuis Hilversum. Na de bemoeiingen der P. P. C. te dezer zake in het vorig jaarverslag vermeld heeft deze zaak gerust, doch zal na het intreden van meer normale verhoudingen op alle gebied weder ter hand worden genomen.

3e. Wijkgebouwtje Wassenaar. Het programma van deze besloten prijsvraag onderging, na raadpleging **der P. P. C. door de prijsvraaguitschrijvers, eenige wijzigingen** waardoor het in overeenstemming met de eischen der A. R. werd gebracht, en waarna den mededingers werd medegedeeld dat de P. P. C. zich met het programma kon vereenigen.

4e. Kerkgebouw te Apeldoorn. Over deze prijsvraag, die in geen enkel opzicht aan de A. R. voldeed, is eene zeer uitvoerige correspondentie met den prijsvraaguitschrijver gevoerd, welke correspondentie gedeeltelijk in de bouwkundige bladen is gepubliceerd.

Waar echter de correspondentie eerst ter kennis kwam van de P. P. C. nadat zij blijkens advertenties in de Apeldoornsche Courant was uitgeschreven en met het voeren der correspondentie de tijd voor het beantwoorden van de prijsvraag gesteld inmiddels verstreken was, kon een advies aan de leden der Constitueerende Vereenigingen om aan die prijsvraag niet mede te werken niet tijdig gegeven worden.

5e. Monument Hildebrand. Ook in het programma van deze prijsvraag werden na correspondentie met den prijsvraaguitschrijver eenige wijzigingen aangebracht, die het meer in overeenstemming met de A. R. brachten, waarna een gunstig advies daarop kon worden uitgebracht.

6e. Kerkbouw te Schoten. Bedoeling van den prijsvraaguitschrijver was eene besloten prijsvraag uit te schrijven, doch de bedragen aan honoraria e. a. die hij wenschte beschikbaar te stellen waren niet overeenkomstig de bepalingen der A. R. Gevolg der gedachtenwisseling met de P. P. C. is geweest dat geen prijsvraag werd uitgeschreven, doch de opdracht tot bouw direct aan een architect is gegeven.

7e. Tuinstadwijk. Ook bij deze prijsvraag vroeg de prijsvraaguitschrijfster: de Sociaal technische Vereeniging van democratische ingenieurs en architecten, het advies der P. P. C. bij de samenstelling van het programma en ofschoon het in dit geval een studieprijsvraag betrof, die niet aan het oordeel der P. P. C. is onderworpen, meende zij toch goed te doen haar advies te geven, waarmede bij de definitieve samenstelling van het programma werd rekening gehouden.

8e. Inrichting en versiering van een Schoollokaal. De prijsvraaguitschrijfster: de Nederlandsche Vereeniging: Schoonheid in opvoeding en onderwijs, nam in het programma van deze studieprijsvraag een bepaling omtrent het gebruik, dat zij van de bekroonde antwoorden zou kunnen maken, op die de P. P. C. nadat die, door de publicatie van het programma te harer kennis was gekomen, niet toelaatbaar achtte, ook al gold het hier een studieprijsvraag. Zij meende hierop te moeten wijzen in een advies aan de Constitueerende Vereenigingen, welk advies werd gepubliceerd en eene nadere bevredigende verklaring omtrent dit punt, van de zijde der prijsvraaguitschrijfster tot gevolg had.

9e. Uitbreidingsplan en woningbouw te Helmond. Deze prijsvraag die door de elementen stadsuitbreiding en volkswoningbouw, die zij bevat, moeilijkheden opleverde ten aanzien van de vaststelling der bekroningssommen en honoraria voor uitvoering, gaf aanleiding tot eene uitvoerige gedachtenwisseling, zoowel in den boezem der Commissie als met de prijsvraaguitschrijvers; en hoewel die moeilijkheden niet in elk opzicht principieel tot oplossing konden worden gebracht meende de P. P. C. zich met den daarvoor gevonden vorm te kunnen vereenigen en aan het programma hare goedkeuring te kunnen hechten.

10e. Vereenigingsgebouw voor den Nederlandschen Protestantenbond te Bussum. **Bij deze prijsvraag lag het in de bedoeling van den prijs**vraaguitschrijver een kostelooze concurrentie tusschen eenige architecten uit te lokken, waartegen de P. P. C. meende zich te moeten verzetten. Na correspondentie is van de concurrentie afgezien en de bouw opgedragen aan een architect te Bussum.

11e. Kerkgebouw te Nieuwlekkerland. Het Kerkbestuur der Ned. Herv. gemeente te Nieuw Lekkerland wendde zich tot de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst met verzoek om voorlichting bij het uitschrijven van een prijsvraag van een kerkbouw aldaar. Door de Maatschappij werd de zaak in handen gesteld van de P. P. C. die de gewenschte voorlichting verstrekte, welke naar zij vertrouwt ook het gewenschte gevolg zal hebben zoodra de omstandigheden dit zullen veroorloven.

Mocht in het vorig jaarverslag de hoop worden uitgesproken dat de toen reeds aanhangige herziening der A. R. en het huishoudelijk reglement spoedig haar beslag zouden krijgen, zoo is die hoop niet vervuld geworden. Het verschil van inzicht in de Constitueerende Vereenigingen omtrent de wijze waarop de z.g.n. motie van der Pek en de A. R. moest worden verwerkt, de niet wettelijke wijze waarop de reeds door de P. P. C. gedane voorstellen in de Constitueerende Vereenigingen waren behandeld en de aanvullingsvoorstellen die de P. P. C. als gevolg van hare dagelijksche ondervinding bij de toepassing der A. R. meende te moeten doen, waren zooveel oorzaken van uitvoerige gedachtenwisseling zoo in den boezem der P. P. C. als met de Constitueerende Vereenigingen, zoodat eerst in het laatst van October j.l. de P. P. C. van de laatste dezer Vereenigingen bericht ontving, dat hare voorstellen waren goedgekeurd en zij stappen kon doen voor het doen drukken der nieuwe A. R.

Hoewel de P. P. C. overtuigd is dat met deze herziening het laatste woord bij de A. R. niet is gesproken, vertrouwt zij toch, dat zij voor den eerstkomenden tijd voldoende zullen zijn om tot een vertrouwbaar richtsnoer te dienen bij de verschillende voorkomende prijsvraag-gevallen.

Evenals dit met de eerste editie der A. R. is gedaan zijn ook van deze herziene A. R. exemplaren met begeleidend schrijven gezonden aan alle besturen van gemeenten in Nederland met meer dan 5000 zielen.

Ten slotte zij nog vermeld dat de P. P. C. door een harer leden vertegenwoordigd werd in een deputatie, die de leden der Tweede Kamer-commissie, belast met de zorg voor den bouw van een nieuw Tweede Kamergebouw bezocht om hen de wenschelijkheid van het uitschrijven van een openbare prijsvraag voor dien bouw toe te lichten.

De samenstelling der Commissie werd gewijzigd door het aftreden van den heer A. Salm G. Bzn., die zich niet herkiesbaar stelde en vervangen werd door den heer H. van der Kloot Meyburg, zoodat de Commissie was samengesteld als volgt:

H. G. Jansen, Voorzitter, aftr. in 1916; C. N. van Goor, Secretaris-Penningmeester, aftr. in 1915; H. v. d. Kloot Meyburg, aftr. in 1917.

Ingevolge de inwerkingtreding der nieuwe A. R. e. a. moest volgens art. 8 huish. reglement een beurtrooster worden gemaakt voor de Constitueerende Vereenigingen voor de benoeming der verificatiecommissie der jaarrekening van de P. P. C.

De P. P. C. meende daarvoor de volgorde te mogen vaststellen, zooals die in de onderteekening der A. R. e. a. is geregeld; zoodat die commissie zal worden aangewezen:

In 1914 door de Mpij. tot bevordering der bouwkunst.
In 1915 door het Genootschap Architectura et Amicitia.
In 1916 door de Vereeniging Bouwk. en Vriendschap.
In 1917 door den Bond van Nederl. Architecten.

Amsterdam, December 1914.

De Permanente Prijsvraag-Commissie:
H. G. JANSEN, Voorzitter.
C. N. VAN GOOR, Secr.-Penningm.
H. VAN DER KLOOT-MEYBURG, Lid.

(Vervolg 3e pagina bijblad.)

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

LEVENSVERZEKERING
de Nederlanden van 1845
BRAND-- INBRAAK | VERZEKERING
DEN HAAG (vroeger Zutphen) Directie HENNY
KAPITAAL ƒ 6.000.000.00
EXTRA RESERVES ± 9.000.000.00

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 3. Verslag Hoofdbestuursvergadering van 5 Januari 1915.

Gebouw van den Bond van Minder Marinepersoneel in den Helder. Arch. P. Kramer te Amsterdam, met afbeeldingen en losse plaat.

Verslag van het Gemeentelijk Bouw- en Woningtoezicht te Amsterdam over 1913, door I. H. Schaad.

ARCHITECTURA No. 3. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

De »Bindende Besluiten« van den Aannemersbond, door Jan de Meijer, B. N. A.

Vitruvius, door A. W. Weissman, met een naschrift der Redactie.

Een stem uit de vergadering.

Ingezonden, door J. A. van Donselaar Jr.

De huid verkoopen, voordat de beer geschoten is.

DE BOUWWERELD No. 2. De Nederlandsche nijverheid I. De Hengelosche trijpweverij.

Landhuis aan de Koningslaan te Bussum, arch. Herman Everts; afbeeldingen.

N. A. B. Contra B. N. A.

DE INGENIEUR No. 3. De inrichtingen voor het onderwijs in de mechanische technologie der Technische Hoogeschool. Inleiding tot het bezoek aan die inrichtingen door de Vergadering van de Afdeeling voor Werktuig- en Scheepsbouw op 31 October 1914. I. De werkplaatsen voor de mechanische technologie, door Prof. L. A. van Royen, met afbeeldingen. II. Het laboratorium voor papier- en textielonderzoek en de werktuigzaal voor spinnen en weven, door Prof. I. P. de Vooys w.i., met afbeeldingen.

Snelheid van kleine schepen, door F. Muller van Brakel w.i., met afbeeldingen.

Rijnvaartverkeer van Amsterdam in 1914, met afbeelding.

15de Nederlandsch Natuur- en Geneeskundig Congres te Amsterdam, te houden 8—10 April 1915.

Verslag over het Haventoezicht, uitgeoefend in 1913.

Vergadering van de Afdeeling voor Werktuig- en Scheepsbouw van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs.

Ingezonden stukken. Stoomvorming onder onmiddellijke aanraking tusschen het vuur en het te verdampen water, door G. Brouwer w.i.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 3. Officieel gedeelte. — Vereenigingsleven. — Aankondigingen van vergaderingen en excursies. — Verslagen van vergaderingen. — Iets over havens en reeden (vervolg). — Een moderne autogarage. — Examens. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 2. Heeft »de Bouwwereld« gelijk?

Bindende besluiten (Ingezonden).

Uit Breda.

Een Scheidsrechterlijke uitspraak.

Eindverslag der Staatscommissie over de werkloosheid (te Afdeeling: invloed der Arbeidsverzekering).

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 7. Steenprijzen — Verdient het aanbeveling bij een ringoven een voorwarmingskamer aan te brengen? — Het toenemend gebruik van Scoriabricks in 's Gravenhage. — Ketelsteen. — Iets over het onderhoud van gasmotoren. — Mededeelingen.

LANGS DEN OUDEN WEG IN NIEUWE LANDEN. Beschouwing over de maatschappelijke positie der beeldende kunstenaars en over de taak hunner verecnigingen, door A. J. der Kinderen, Amsterdam P. N. van Kampen & Zoon. Dit boekje is een overdruk van een Gids-artikel, waarin de begaafde schrijver een onderwerp behandelt, dat alle beeldende kunstenaars van nabij aangaat, maar waaromtrent in hun kringen nog steeds een groote onverschilligheid schijnt te heerschen. Die onverschilligheid weg te nemen en de kunstenaars er op te wijzen, aan de hand der historie, wat zij doen kunnen, om hun maatschappelijke positie te verbeteren, was zeer zeker gewenscht; het moet gewaardeerd worden, dat een poging daartoe uitgaat van iemand als Prof. der Kinderen, die, zelf kunstenaar zijnde, door iedereen zonder twijfel als een der meest bevoegde beoordeelaars in deze aangelegenheid zal worden beschouwd. Ook voor de bouwmeesters heeft zijn studie waarde, omdat hun daarin van volkomen onpartijdige en belangelooze zijde een spiegel wordt voorgehouden. Wenken uit eigen kring worden door hen zoo vaak met schouderophalen beantwoord en zij laten zich niet gaarne, zooals meermalen gebleken is, door andere kunstenaars de waarheid zeggen. Wij meenen evenwel hun aandacht wel eens te mogen vestigen op deze uitgaaf, waarvan de opbrengst bovendien strekt ten bate van het Steuncomité voor Beeldende Kunstenaars.

Vacante Betrekkingen.

— Bouwkundig Ingenieur of Architect in tijdelijken dienst voor eenige jaren, bij de Gemeentewerken te Deventer. Aanvangssalaris f 2000.—. Zich vóór 1 Februari a.s. schriftelijk aan te melden bij den Directeur der Gemeentewerken. (1)

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

— Adjunct-Directeur der Gemeente Gas-, Water- en Electriciteitsbedrijven te Vlaardingen. Aanvangssalaris f 1400.—. Diploma T. H. S. Delft, aanbeveling. Stukken vóór 28 Januari a.s. aan den Burgemeester. (1)

— Bouwkundig-Opzichter aan een Gasfabriek in Zuid-Holland, voor leiding verbouwing. Salaris f 80 à f 90 per maand, duur minstens 8 maanden. Stukken onder No. 2781 aan het bureau der Nieuwe Rotterd. Courant. (1)

— Leeraar in Hand- en Rechtlijnig Teekenen aan de H. B. School en B. A. School te Nijmegen. Jaarwedde f 1600 en verder f 40 's jaars per wekelijksch lesuur boven 18 (thans 11) en 5 vierjaarlijksche verhoogingen van f 125, ook voor dienstjaren elders. Adres op zegel en verdere stukken vóór 8 Febr. 1915, aan den Raad, in te zenden bij den Burgemeester. (1)

Industrie- en Handelsadressen.

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels, .

M. Noorlander, Rotterdam.
Natuursteen · Bouwmaterialen. Noordsingel 132.

WATERBRONNEN, ONTIJZEREN HARDEN
N.V. DIEPBOOR Mij. „VULKAAN", v/h. J. DE BOER & Co., LEEUWARDEN

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek
„AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij,
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van
BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden,
Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Beerengracht 109-111. — Telef. 1087. — P.O. Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

INFORMATIE-BUREAU VAN DEN BOND VAN TECHNICI
AMSTELVEENSCHE WEG 83 AMSTERDAM.
Spreekuren iederen Woensdag- en Vrijdagavond
van 5 tot 8 uur, 's avonds.

47	Bouwkundige Opzichter-Teekenaars	24—52 jaar.
15	Bouwkundige Opzichter-Uitvoerders	24—55 »
19	Bouwkundige Teekenaars	23—35 »
7	Aankomend Bouwkundige Opzichters	19—22 »
6	Aankomend Bouwkundige Teekenaars	18—22 »
8	Waterbouwkundige Opzichter-Teekenaars	23—48 »
2	Aankomend Waterbodwk. Opzichters	22—23 »
5	Chef-Machinisten	34—35 »
5	Werktuigkundige Opzichters (werkm.)	21—35 »
2	Werktuigkundige Teekenaar-constructeurs	22—31 »
4	Machine-Teekenaars	22—25 »
4	Aankomende Machine-Teekenaars	18—22 »
1	Electrotechnisch Chef-Machinist	—32 »
6	Electrotechnische Chef-Monteurs	22—27 »
7	Electrotechnische Teekenaars	20—28 »
1	Werktuigkundig Teekenaar Gastechniker	—33 »
1	Opzichter-magazijnmeester	—30 »
1	Verwarmings techniker	—21 »

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

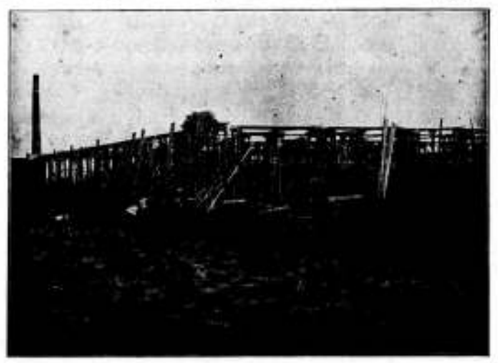

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

S. BRUIGOM - Arnhem.
Fabriek en Magazijn van Jalousiën, Rolluiken, Serredekking, Zonblinden, Schuifladders, Marquisen en Houten tweedeelige Riemschijven.
Speciale inrichting voor het verbeteren van Jalousiën en Rolluiken met en zonder kogellassen.
Opgericht in 1872.

Pianino's contant en termijnbetaling.
SOLIDE ADRES.
UITENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, AMSTERDAM
te Van Swindenstr. 10.

HOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK.
Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgranitel.
F. H. HONIG,
Keizersgracht 268,
AMSTERDAM.
FABRIEK TE ZAANDAM.

5OSTE JAARGANG. ZATERDAG 30 JANUARI 1915. No. 5

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Regentesselaan 65, 's-Gravenhage

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec. voor het binnenland . . . . . f 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . . » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50
(Uitsluitend bij vooruitbetaling)

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Stroomingen in het Bouwvak.

Vervolg (zie bladz. 15).

Hoe komt het dan, dat zij zich zoo weinig interesseeren voor elkanders belangen? Dit komt alleen omdat elke groep zich blind staart op zijn eigen vakbelangetjes en daarbij het groote vakbelang uit het oog verliest. Toenadering is hier gewenscht en die moet uitgaan van de machtigste groep, maar die toenadering moet niet gekocht worden met onvoorwaardelijke onderwerping van de economisch zwakkere partij. Dan toch ware zij slechts schijn en het gevaar voor conflicten, dat steeds dreigender wordt, zou blijven bestaan. Wij zouden de architecten willen toeroepen: Verspil uw krachten niet te veel aan de regeling uwer eigen werkelijke of vermeende vakbelangen, verontrust u niet te zeer over uw prestige tegenover de buitenwereld of over de waardigheid van uw beroep, maar denkt eens aan de positie uwer medewerkers van wie gij eischt, dat zij accuraat en trouw met hun beste krachten, uwe belangen zullen voorstaan. Gij hebt het recht dit te eischen, wanneer gij hen goed behandelt en goed betaalt, maar daarnevens nog andere verplichtingen. Die menschen stellen ook hun eischen aan het leven, bescheidener of hooger, al naar mate hun aanleg is, zij willen vooruit, hooger op, als het kan. Dat moet gij waardeeren want het is in uw belang, en gij moet het niet tegenwerken uit kleingeestige coucurrentievrees en de nog kleingeestiger overweging, dat zij niet behooren in uwe côterie. Drukt hen niet neder en zet hen niet op hun plaats als ondergeschikten, maar heft hen op, wanneer zij dat verdienen en verzekert hun positie, voor zoover gij dat kunt, en vreest niet, dat gij uw eigen positie daardoor zult verzwakken. Integendeel, gij zult er het groote vakbelang, bouwkunst en bouwbedrijf mede bevorderen! Er zijn reeds architecten, die mogen wij met ingenomenheid vermelden, die hun bureaux hebben gereorganiseerd, op cooperatieven of anderen grondslag en hun medewerkers tot deelhebbers in de zaak hebben gemaakt. Indien het blijkt, dat deze maatregel de gewenschte uitwerking heeft, zal hun voorbeeld ongetwijfeld navolging vinden en een organisatie kunnen ontstaan, waarbij vele misstanden worden weggenomen en waarin ieder de plaats zal kunnen vinden, waarop hij aanspraak kan maken en waarmede hij tevreden zal kunnen zijn. Het denkbeeld van zulk een organisatie verder uit te werken, ligt thans niet op onzen weg.

Er is nog een andere categorie van bouwlieden, die den architect in zijn bestaan bedreigt, die der bouwondernemers of eigenbouwers. Wat is daartegen te doen.

Nu wij die vraag hier neerschrijven, dringen zich twee andere vragen aan ons op, en wel deze: Is er iets tegen te doen? en: Moet er iets tegen gedaan worden?

In den goeden ouden tijd, toen iedereen nog in zijn eigen huis woonde, was er voor den bouwondernemer geen plaats op de wereld. De overwegende vraag naar huurhuizen, in den modernen tijd ontstaan, heeft hem te voorschijn geroepen. Die vraag ontstond in een tijdperk, waarin over het algemeen aan de woning geen zeer hooge eischen werden gesteld. Dit had zijn oorzaak daarin, dat er te voren weinig gebouwd

was; men woonde in huizen door een voorgeslacht naar zijne behoeften en levenswijs gebouwd en ingericht, somtijds wat vertimmerd en opgelapt, en wat er te huur werd aangeboden was veeltijds niet het beste van het voorhandene. Men moest zich voor veel geld dikwijls nog behelpen en veel ongemakken voor lief nemen. Waar van woningen gesproken werd kwamen steeds de inconveniënten zooals men het noemde (de Fransche tijd was nog niet zoo heel lang geleden) ter sprake. Er was geen keus, in een woord, men had den toestand, zooals die nu nog wel in afgelegen provinciesteden voorkomt.

Dat dit bij toeneming van welvaart en vermeerdering van bevolking niet zoo zou blijven en niet zoo kon blijven, schijnt aan de aandacht van de architecten in die dagen te zijn ontgaan.

Het is vreemd, maar zij negeerden over het algemeen het woningvraagstuk. Het is daarom vreemd, omdat de bevordering der bouwkunst toch wel hun aandacht had en zij daarvoor vereenigingen oprichtten; het is ook daarom vreemd, omdat zij wel degelijk het oog op het buitenland gericht hadden, buitenlandsche tijdschriften lazen, reizen maakten en zelfs op buitenlandsche ateliers werkten. Men moet veronderstellen, dat het verband tusschen het woningvraagstuk en de bouwkunst hun ten eenenmale ontging. Zelfs toen de eerste ondernemingen op kleiner of grooter schaal bewezen hadden, dat het bouwen van huizen, om die te verhuren, of, zoo mogelijk, te verkoopen, een winstgevend bedrijf genoemd kon worden, liet een architect zich daarmede nog slechts bij uitzondering in en toen de groote bouwwoede in de voornaamste steden van ons land losbrak en de revolutiebouw ontstond, wendden de architecten zich feitelijk met een hooghartig gebaar van den woningbouw af, in plaats van ernstige pogingen te doen om in te grijpen, waarvoor het toen dan ook reeds te laat was.

Men liet elkander links liggen, terwijl men toch, althans in de oogen van het publiek, hetzelfde deed, namelijk huizen bouwen en daarin zijn bestaan vond; het publiek begreep het fijne onderscheid niet tusschen een architect en een huizenbouwer en dit heeft er niet weinig toe bijgedragen, om met het bouwvak ook de bouwkunst in discrediet te brengen. De bouwondernemers hebben zich echter weinig gestoord aan de beschimping, welverdiend of onverdiend, van hun bedrijf; velen zijn er rijk mede geworden en menig aanzienlijk burger van heden dankt zijn fortuin en zijn aanzien aan de welgeslaagde bouwspeculaties van vader of grootvader, die misschien als timmermansknecht hun loopbaan begonnen zijn. Het is toch zeker geen schande, dat deze menschen van hun vaak gebrekkige vakkennis, die voldoende bleek, om te voldoen aan de eischen, die gesteld werden en verder van de omstandigheden partij hebben weten te trekken. Al was het niet uit liefde voor het bouwvak of voor de bouwkunst, dat zij dit bedrijf gekozen hebben, al waren er vele knoeiers in hun gelederen, zij hebben het toch als bedrijf op een groote hoogte weten te brengen en het zou dom zijn, te beweren, dat zij, laat het dan zijn zonder dat dit voor hen hoofdzaak was, daardoor ook niet hebben bijgedragen tot de verbetering der woning en de oplossing van het woningvraagstuk tot een zekere hoogte. Waar de philanthropie begint houdt het economisch bedrijf op. Het spreekt vanzelf, dat de bouwondernemer zich slechts toelegt op het bouwen van die soorten van huizen, waarvan de exploitatie voordeel oplevert. In den beginne ging dit gemakkelijk, omdat de eischen der bewoners niet hoog waren, zij waren niet verwend, het kostte niet veel moeite hen uit de oude, uitgewoonde, vaak vochtige en ongerieflijke huizen der oude stad te lokken naar de nieuwe wijken, waar zij een frissche, vroolijke woning konden huren wellicht voor minder geld, al bleek zij ook wat licht en dicht, wat minder solide gebouwd dan het oude huis. Allengs echter werd het publiek moeilijker te voldoen en meereischend en verlangde voor zijn geld meer gemakken, meer ruimte en wat solider afwerking en wat meer vertoon voor het oog. De bouwondernemers begonnen zich dus op verbetering en verfraaiing toe te leggen en dit heeft tengevolge gehad, dat thans in de groote steden woningen te krijgen zijn, zoo vernuftig ingedeeld en gemakkelijk ingericht, dat de architect het den bouwondernemer onmogelijk zou kunnen verbeteren.

Met de verfraaiing ging het minder voorspoedig; zij ontaardde maar al te dikwijls in jammerlijke ontsiering van de straat, tenzij de bouwer iemand was met eenig talent en gevoel voor vorm en kleur, (wat ook bij een bouwondernemer bestaan kan), of er een vijftig of honderd gulden voor over had, om door een architect zonder werk een gevelontwerpje te laten teekenen. Dan kwam iets draaglijks voor den dag en het is zelfs voorgekomen, dat bij een gevelwedstrijd ook bouwondernemers bekroond zijn.

Het type van het burgerwoonhuis van onzen tijd is gemaakt, niet door den architect, maar door den bouwondernemer; dit feit is niet tegen te spreken. Op een punt is echter door hem de verbetering van de woning verwaarloosd en wel daar, waar zij hem geen voordeel bracht, namelijk bij het bouwen van arbeiderswoningen. Wij zullen niet vragen, of daar dan niet de architect had kunnen en moeten ingrijpen (of zag deze daarin ook geen voordeel?)

Hoe het zij, de Regeering is hem voor geweest, zij het ook noodgedwongen en met dezen steun in den rug zijn de architecten er eindelijk toe gekomen, zich ook eens wat voor het woningvraagstuk te interesseeren; maar het is er nog ver van af, dat die belangstelling algemeen is; er is niet altijd veel aan te verdienen.

Het bouwen van kleine woningen schijnt hoe langer hoe meer een zaak te worden van gemeenten en vereenigingen, die zij door hun architecten en aannemers laten behandelen, het bouwen van villa's en woonhuizen voor millionnairs, van groote winkel- en kantoorgebouwen, enz. zullen de architecten zich trachten te blijven verzekeren en op dit gebied hebben zij niet zoozeer de concurrentie der eigenbouwers te vreezen, maar de groote middenmoot, de bouw van het burgerwoonhuis, huurhuis meestal, is zoo vast in de handen der bouwondernemers, dat het onmogelijk schijnt, dat de architecten deze concurrenten ooit zullen kunnen uitschakelen. Daar is niets tegen te doen en het is ook zeer de vraag of het algemeen belang wel eischt er iets tegen te doen Het vakbelang der architecten, een klassebelang dus, zou het kunnen eischen, dat de concurrentie van deze zijde vernietigd werd; maar dan blijft het nog aan twijfel onderhevig, of het belang van het bouwvak er in zijn geheel wel mede gediend zou zijn.

Zou hier ook niet door toenadering van twee groepen van bouwlieden, die dikwijls vijandig tegenover elkander staan, meer te bereiken zijn dan door een strijd op leven en dood? Men heeft elkander noodig wanneer men ernstig streven wil naar verbetering van de woning en naar de oplossing van het woningvraagstuk. De overheid kan daartoe een stoot geven, gelijk zij het deed met de Woningwet en strenge bouwverordeningen, maar hoe eer en hoe meer het dwingend karakter dezer maatregelen verdwijnt en zij als vanzelf sprekend worden aangenomen, hoe beter het zijn zal. Reeds nu zijn hier en daar, bij oordeelkundige toepassing, de resultaten verrassend. Al is het ook niet steeds zonder morren, de van overheidswege gegeven voorschriften worden aanvaard, omdat er niet aan te ontkomen is; men schikte er zich in, omdat zij iedereen gelijkelijk drukken en de moreele invloed, dien zij op den duur kunnen hebben, is ook niet weg te cijferen.

Sedert aan den revolutiebouw paal en perk gesteld is, is het gehalte van de eigenbouwers geleidelijk verbeterd; het aantal avonturiers is belangrijk afgenomen en men vindt onder hen tegenwoordig verscheidene degelijke bouwkundigen, die hun opleiding aan de ambachtsschool en andere inrichtingen ontvingen Het publiek is bij het huren of koopen van een huis ook niet meer zoo onverschillig als voorheen en weet gaarne, wie het gebouwd heeft; de goede reputatie als vakman legt meer gewicht in de schaal, dan de roep, een handig speculant te zijn en de bouwondernemers hebben zelf ingezien, dat hun belang medebrengt, knoeiers van allerlei soort uit hun kring te weren en zoo mogelijk het vertrouwen terug te winnen, zooals dat in den gildentijd bestond.

Dit streven moet o.i. door de architecten niet worden tegengewerkt, maar gewaardeerd, een welwillende houding moet in de plaats treden van een onverschillige of vijandige, dan eerst zullen de architecten in den woonhuisbouw invloed kunnen uitoefenen, waar die het meest gewenscht is, namelijk in het aesthetisch gedeelte van den arbeid.

Ook hier heeft op sommige plaatsen de overheid, door het instellen van schoonheidscommissies, een poging gedaan om in te grijpen, maar de resultaten daarvan zijn nog niet overal even schitterend.

Schoonheid door dwang verkregen is ook wel iets vreemds; daarom wordt door velen gemeenschappelijk overleg boven dwang aanbevolen. Over de inrichting van bouwkundige adviesbureaux, zooals die thans worden voorgesteld, zullen wij niet in bijzonderheden treden, maar er kan, dit is reeds enkele malen aangetoond, een invloed ten goede van uitgaan en een toenadering uit geboren worden tusschen twee groepen, die thans ver van elkander staan en toch feitelijk bij elkander behooren, omdat zij eenzelfde vak, het bouwvak, zij het ook volgens uiteenloopende opvattingen, uitoefenen

Toen, eenige jaren geleden, de nieuwe bouwverordeningen werden ingevoerd met al hare uitvoerige voorschriften, somtijds gelijkend op beknopte handleidingen voor het bouwvak en met het daaraan verbonden gratis toezicht van de ambtenaren van het bouw-toezicht op de hoedanigheid van materialen en op de uitvoering van het werk, werd door velen voorspeld, dat nu eerst recht het bouwen van huizen door geheel onkundige lieden zou aanvangen, maar gelukkig is deze voorspelling niet uitgekomen.

De geheel onkundigen hebben reeds vroeger, na harde lessen te hebben ontvangen, grootendeels het bouwbedrijf als middel van bestaan prijsgegeven en zij, die het gewaagd mochten hebben, thans een poging te wagen, het onder de nieuwe bouwverordening weder op te vatten, hebben wellicht ondervonden, dat de opgelegde verplichtingen veelal ook gepaard gingen met geldelijke offers, waarop zij niet gerekend hadden, zoo zij al niet hebben ervaren, dat met het bouwtoezicht niet meer te spotten viel. Een en ander schijnt hem te hebben afgeschrikt.

En nu zou men in verband met de oprichting van bouwkundige adviesbureaux in het midden kunnen brengen, dat daardoor onkundigen en onbevoegden gratis worden ingelicht en de architecten hun eigen concurrenten wijzer gaan maken dan noodig of gewenscht is. Wanneer wij de straks aangehaalde voorspelling als onjuist qualificeerden, kan men de laatst genoemde overweging gerust met den naam van kleingeestig bestempelen.

Wanneer inderdaad zou blijken, dat er onder de bouwondernemers talenten schuilden, die door nauwere aanraking met architecten tot ontwikkeling kwamen en zich op zekeren dag wisten vrij te maken van de voogdij, om als onafhankelijke bouwmeesters op te treden, dan zou dit een aanwinst zijn, niet slechts voor den kring der bouwondernemers, maar ook voor het bouwvak. Niemand zou met eenig recht aan zoo iemand een eervolle plaats in het bouwvak kunnen betwisten en in geen enkel opzicht zou het schaden aan het groote algemeene vakbelang.

(Wordt vervolgd.)

Prijsvragen.

TECHNISCHE HOOGESCHOOL.

Op de prijsvragen welke in Juni 1913 door den Senaat van de Technische Hoogeschool te Delft zijn uitgeschreven en ten gevale van twee door de afdeeling der Bouwkunde gesteld, is één antwoord ingekomen.

De afd. der Bouwkunde is omtrent dit antwoord op de eerste prijsvraag, waarin gevraagd werd een ontwerp voor een parlementsgebouw, van oordeel: dat de hoofdgedachte, wat betreft ligging der vergaderzaal en groepeering der aansluitende ruimten juist is, doch de onderlinge verhouding en de opvolgende ruimte gebrekkig. Daardoor mist het ontwerp de monumentale ruimteontwikkeling van vestibule, trap, wandelhal enz., die alle te veel als gelijkwaardige en te smalle ruimten zijn opgevat.

De verlichting van de vergaderzaal is onvoldoende en de ramen zijn te hoog in de zaal aangebracht, wat zeker niet tot een bevredigenden indruk zal medewerken. Onder waardeering van de goede gedachten in de binnen-ordonnantie, o.a. van de groote zaal en traphal, wordt hierin toch het juiste en monumentale accent gemist.

In de gevelarchitectuur is een zekere statigheid niet te miskennen. Hinderlijk zijn de trapjorens, die onmonumentaal zijn gedacht en het onderling architectonisch verband der gevels verbreken, ook de hoofdtoren is zwaar en zonder karakter. De variant is in dat opzicht beter en accentueert meer de vergaderzaal.

Het geheele ontwerp mist nog te zeer zelfstandig karakter, is nog te veel een zwakke nabootsing.

Onder waardeering van de qualiteiten, die zonder twijfel aanwezig zijn, geeft het geheel den indruk van te zijn boven de krachten van den vervaardiger.

Het teekenwerk wijst dat ook uit en is bepaald zwak te noemen.

Een en ander samenvattende meent de afdeeling, dat het geleverde werk niet voldoet aan de eischen die zij meent, dat voor het verkrijgen van den gouden eerepenning mochten worden gesteld en kan zij dus niet tot bekroning adviseeren.

Op de tweede prijsvraag, een ontwerp voor een machinefabriek, is geen antwoord ingekomen.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 4. Officieel gedeelte. Vergadering van de Afdeeling 's-Gravenhage van 30 December 1914.

Het flauw-hellend dak, door J. Gratama, boekbeschouwing met afbeeldingen.

Aesthetische voorlichting, door J. H. Schaad.

ARCHITECTURA No. 4. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Verslag der 1354e Ledenvergadering van 20 Januari 1915.

De hersteld Apostolische Kerk te Hengelo (O.), arch. H. F. Sijmans, met afbeeldingen.

De Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst (en »de Mercuur«), door Jan de Meijer.

Ingezonden. Te veel er in gelezen, door W. Kromhout Cz.

DE BOUWWERELD No. 3. Alleen lezen wat er staat.

Oude Deensche Bouwkunst en Kunstnijverheid, boekbeschouwing met dubbele losse plaat.

DE INGENIEUR No. 4. Eenige resultaten van proefnemingen over de verbranding van olie in een Dieselmotor, door Dr. E. B. Wolff w.i., met afbeeldingen.

De berekening van den graad der zijdelingsche stijfheid van open wandbruggen, door Dr. J. H. A. Haarman c.i., met afbeeldingen.

Ingezonden stukken. Stoomvorming onder onmiddellijke aanraking tusschen het vuur en het te verdampen water. — Twee stukken van J. de Kuyser w.i. en A. Perelaer c.i., met naschrift van R. A. van Sandick c.i. — De aanduiding van academisch gevormde ingenieurs. I door H. Wortman c.i.; II door Dipl. Ing. F. P. G. van Loenen Martinet; III door E. F. In 't Veld c.i.; IV door J. M. Steffelaar w.e.i.; V door J. Ingerman, w.i. — Oproep aan Delftsche Ingenieurs, door R. A. van Sandick c.i.

TECHNISCH WEEKBLAD B. v. T. No. 4. Officieel gedeelte. Overdaad Aankondiging van vergaderingen en excursies. Verslagen van vergaderingen. Fundeeren op betonpalen. Uit technische bladen en tijdschriften. Ledenlijst. Informatiebureau.

DE AANNEMER No. 3. Pieter van Driel, overlijdensbericht.

Verslag der Vergadering van het Hoofdbestuur van 12 Januari 1915 te Amsterdam.

Met de feiten in strijd.

Eindverslag der Staatscommissie over de Werkloosheid VII. 2e afdeeling Middelen om ingelicht te worden over den stand van arbeidsgelegenheid en werkloosheid.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 8. Het uitslaan van dakpannen. Overzicht van den toestand en stand der arbeidsmarkt in de baksteenindustrie in de periode 15 Juli tot 1 November 1914. Voorkoming van ongevallen in fabrieken met mechanisch bedrijf. Verjaring van vorderingen. Ingezonden. Mededeelingen.

KLEI No. 2. Van het Secretariaat. Franklin-gebouw te Chicago, met afbeeldingen. Sanitaire inrichting van het Engelsche woonhuis I. Gebreken in gewapend beton. De Britsche baksteen-industrie in 1913. Een nieuw veld voor de keramiek. Verscheidenheden. Van boek en tijdschrift. Ingezonden.

AESTHETISCHE LEIDDRAAD BIJ DEN WONINGBOUW. Voor Timmerlieden, Eigenbouwers, enz., door B. van Brucken Fock met voorwoord van Dr. P. J. H. Cuypers. Middelburg, D. G. Kröber Jr.

Wij begroeten dezen nieuwen arbeid van den volijverigen secretaris van »Nehalennia« met ingenomenheid en hopen, dat hij er veel succes mede moge hebben, alhoewel wij veronderstellen, dat er nog heel wat op hetzelfde aambeeld geslagen zal moeten worden, alvorens een algemeene verbetering van den woningbouw in aesthetisch opzicht zal kunnen worden geconstateerd. De leiddraad is geheel geschreven volgens de tegenwoordig zeer gebruikelijke methode van voorbeeld en tegenvoorbeeld. Die methode heeft ontegenzeglijk vele voordeelen, wanneer men goed duidelijk wil maken wat men bedoelt en kan zeker strekken tot ontwikkeling van het schoonheidsgevoel, daar waar de kiemen nog niet geheel verstikt zijn. Een in alle details doorvoeren van deze methode heeft echter ook gevaren, omdat er vele dingen zijn, die in het eene geval goed in het andere af te keuren zijn. Het gaat b.v. niet aan te betoogen, dat een spiegelruit per se een onaesthetisch effect moet maken en zoo komen er in het boekje meer stellingen voor, waarmede ook aesthetisch ontwikkelde architecten het niet eens zullen zijn, maar afgezien hiervan komen er zeer veel nuttige wenken in voor, die de wederinvoering van betere aesthetische begrippen bij den woningbouw zeker kunnen bevorderen.

Het is een eigenaardig verschijnsel van dezen tijd, dat leeken de bouwkundigen op aesthetisch gebied den weg moeten wijzen, terwijl de architect zich bepaalt tot het schrijven van een voorwoord en de inrichtingen waar de timmerman en eigenbouwer zijn opleiding ontvangt, de ambachtsscholen, weinig of niets schijnen te vermogen, om den smaak in betere banen te leiden. Inzonderheid aan de leeraren en onderwijzers der ambachtsscholen zij de lezing van dit boekje aanbevolen.

DENKBEELDEN BETREFFENDE DE AFSLUITING EN DROOGMAKING DER ZUIDERZEE, door K. den Tex c.i. met een kaart. Utrecht A. Oosthoek.

Gelijk onze lezers zich zullen herinneren heeft de civiel-ingenieur den Tex onlangs een nieuw denkbeeld openbaar gemaakt betreffende den bouw van den afsluitdijk, behoorende tot het in 1894 in de hoofdzaken vastgestelde Zuiderzeeplan. Het ingezonden stukje van genoemden ingenieur, dat wij destijds overnamen, schijnt de inleiding, of misschien de

(Vervolg ze pagina bijblaa.)

Industrie- en Handelsadressen.

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551.
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed leveren
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels,

M. Noorlander, Rotterdam.
Natuursteen - Bouwmaterialen. Noordsingel 132.

DE REPRODUCTIE COMPAGNIE
CLICHÉ'S
Rotterdam

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 881.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij,
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van
BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM, Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

LEVENSVERZEKERING
de Nederlanden van 1845
BRAND - INBRAAK | VERZEKERING
DEN HAAG (vroeger Zuidhout) Directie HENNY
KAPITAAL / 6.000.000.00
EXTRA RESERVES £ 2.000.000.00

aanleiding, geweest te zijn tot de brochure, die thans voor ons ligt en waarvan de inhoud zich niet bepaalt tot den afsluitdijk alleen, maar ook andere onderwerpen betreft, die, waar het een zoo belangrijke onderneming betreft, de overweging waard schijnen.

De brochure heeft geheel het karakter van een vlugschrift, de zaken worden er slechts in aangestipt en in wetenschappelijk-technische beschouwingen begeeft de schrijver zich niet, maar juist daarom hebben verscheidene losse opmerkingen die er in voorkomen een zekere frischheid welke een geleerd betoog gewoonlijk mist. Er blijkt uit, dat in den loop der jaren de noodzakelijkheid op den voorgrond is getreden het Zuiderzeevraagstuk nog eens te bestudeeren van verschillende zijden, die vroeger wellicht min of meer verwaarloosd zijn, zooals b.v. de militaire zijde en zelfs de aesthetische zijde. Aan de laatste hebben tot nog toe zeker weinigen gedacht en in de boekdeelen, die reeds over de Zuiderzee geschreven zijn, zal men er weinig over vinden. De heer den Tex denkt er echter wel aan en daaruit kan men zien, hoe de tijden veranderd zijn.

Varia.

EEN NEDERLANDSCHE IJZER- EN STAALINDUSTRIE.

In het Tijdschrift der Maatschappij van Nijverheid komt F. C. Dufour, te Haarlem, terug op het reeds vroeger door hem behandelde vraagstuk, of het mogelijk en aan te bevelen zou zijn in ons land een hoogoven- en walsindustrie te vestigen. Hij betoogt o. m.:

Wij bezitten op het oogenblik niets. Van een voortbouwen of verder ontwikkelen is dus geen sprake. De groote kapitalen, voor den bouw benoodigd, leiden tot een syndiceering; de strijd moet aangebonden worden tegen machtige buitenlandsche trusts. Op welke wijze kan nu, vooropgesteld dat het algemeen belang medebrengt dat een dergelijke onderneming tot stand komt, deze opgericht worden, zonder dat zij reeds van te voren gedoemd is doodgedrukt te worden, of zonder dat zij vroeger of later in handen van vreemde aandeelhouders valt?

Zooals ik reeds schreef, meen ik dat hiertoe slechts één mogelijkheid is, namelijk dat zij in het bezit komt van de geheele gemeenschap als zoodanig, die het benoodigde kapitaal verstrekt, de lasten en risico's op zich neemt, maar per saldo dan ook de winsten geniet. Dat deze laatste niet gering behoeven te zijn, volgt wel uit de zeer gunstige bedrijfs-resultaten van de groot-ijzerindustrie in de ons omringende landen.

Hier moet ook op een verschijnsel gewezen worden, dat zich in de laatste jaren heeft vertoond, n.l. de stichting van hoogovenbedrijven in de onmiddellijke nabijheid van zeehavens. Verschillende ondernemingen in Frankrijk, Italië en Duitschland zijn zoo ontstaan. Zoo werd o. a. in Lubeck een hoogovenwerk gesticht met kapitaal van den staat Lubeck en van eenige vermogende kooplieden; het kwam in 1907 in bedrijf.

Ik ben in het algemeen geen voorstander van staatsbedrijven, maar meen dat men in een speciaal geval als het onderhavige, niet moet vasthouden aan principes maar de zaak van den practischen kant moet bekijken. Is er een oplossing voor de schepping van een Nederlandsche onderneming, die niet alleen bij den opzet Nederlandsch is, maar ook, practisch gesproken, zulks in de toekomst kan blijven, dan zeker zou ik niet op een staatszaak aandringen.

Zooals te verwachten was, is het beginsel van verschillende zijden bestreden.

In de eerste plaats werd de vraag gesteld, waarom, als inderdaad een dergelijk bedrijf loonend is, dat niet reeds door particulieren is ter hand genomen. Een antwoord hierop werd reeds in het eerste artikel gegeven n.l. onze onbekendheid met de metallurgische industrie, die zich hier niet als in andere landen uit een van ouds gevestigd mijnbedrijf heeft kunnen ontwikkelen.

Een andere opmerking, die gemaakt werd is, dat bij stichting van een eigen bedrijf, de staat er allicht toe zou komen, om ter bescherming van zijn eigen fabriek invoerrechten op producten van buitenlandschen oorsprong te heffen. Wij meenen, gezien den zoo duidelijk uitgesproken wensch om ons vrijhandelstelsel te handhaven, dat er in de Staten-Generaal wel geen meerderheid hiervoor te vinden zal zijn. Onze scheeps- en werktuigbouw verkeerden in de laatste jaren (voor den oorlog) in een bloeienden toestand: dat men door het heffen van invoerrechten op de grondstoffen deze belangrijke takken van nijverheid zou gaan schaden is niet aan te nemen.

Belangrijke argumenten tegen het staatsbezit van industrieele ondernemingen waren echter reeds vóór het verschijnen van mijn artikel, in de Nieuwe Courant door den heer Koster te Heerlen te berde gebracht.

De schr. noemt die bezwaren van den heer K. en tracht die te ontzenuwen. Hij vervolgt dan:

Intusschen kan ik mij volkomen begrijpen, dat men zich zonder meer niet bij de oprichting van een staatsbedrijf in den zin die daaraan gewoonlijk wordt gehecht, kan neerleggen. De nadeelen daaraan verbonden zijn vele.

Een bedrijf, welks directie met handen en voeten gebonden is aan de ambtelijke hierarchie, aan de staatsbegrooting, aan de inzichten van een rekenkamer, laat zich niet beheeren als een gewone zaak. Zulk een directie mist de zelfstandigheid en de vrijheid van beweging, die noodig zijn om de zaak tot bloei te brengen. Het gevaar bestaat ook, dat het beheer van een dergelijk bedrijf wordt betrokken in den strijd van politieke partijen, dat de zaak en haar middelen worden dienstbaar gemaakt aan belangen buiten de hare, zelfs dat zij wordt gebruikt om betrekkingen te scheppen die eigenlijk overbodig zijn. Een groote moeilijkheid ligt nog in het werken naar een staatsbegrooting die, lang vooraf ingediend, geen rekening kan houden met de oogenblikkelijke omstandigheden en de marktprijzen, zoodat feitelijk de eindcijfers fictief worden. Bij deze bezwaren voegen zich nog die van administratieven aard; om aan deze laatste tegemoet te komen en een betere boekhouding en financieel overzicht te verkrijgen voor de reeds bestaande bedrijven kwam de „Bedrijvenwet" in 1912 tot stand. Deze wet maakte echter van be-

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

staande en nog te stichten bedrijven geen zelfstandige lichamen en het zal dus misschien gewenscht zijn nog een stap verder te gaan en voor een onderneming als door ons bedoeld een volkomen autonoom lichaam te stichten, hetzij in den vorm van een naamlooze vennootschap, hetzij in een anderen vorm, met eigen rechtspersoonlijkheid, over eigen middelen beschikkend, en dat onder verband zijner bezittingen obligatieleeningen kan uitgeven.

Mogelijk is het, dat naast den staat ook provincie en gemeente in een dergelijke onderneming kunnen deelnemen, terwijl ook te overwegen is, of de exploitatie niet onder zekere voorwaarden aan particulieren opgedragen kan worden, terwijl dit zelfs ook met den verkoop der producten zou kunnen geschieden. Al deze vragen zullen eventueel nader onder de oogen moeten worden gezien. Het feit, dat men in ons land en in de Koloniën van elk der aangestipte stelsels voorbeelden kan vinden, maakt zeker de beoordeeling gemakkelijker, en is er bovendien met de opgedane ervaringen rekening te houden.

Wat in de eerste plaats noodig is, is een grondig, onbevooroordeeld onderzoek naar de mogelijkheid en de rentabiliteit van een werk als het door ons bedoelde.

Vacante Betrekkingen.

— Teekenaar, voor diverse werkzaamheden, te verrichten gedurende de avonduren. Brieven onder no. 3849 aan het bureau van de Haagsche Wagenstraat, 's Gravenhage. (1)

— Twee Leerarenen in Hand- en Rechtlijnig Teekenen aan de H. B. School en B. A. School te Nijmegen. Jaarwedde f 1600.— en verder f 40.— 's jaars per wekelijksch lesuur boven 18 (thans 11) en 5 vierjaarlijksche verhoogingen van f 125.—, ook voor dienstjaren elders. Adres op zegel en verdere stukken vóór 8 Februari 1915, aan den Raad, in te zenden bij den Burgemeester. (Verbeterde opgave). (1)

— Onderwijzer in Machine-Bankwerken en Draaien, bedreven in Vakteekenen, goed Monteur en algemeen ontwikkeld, kennis van Motoren gewenscht, aan de Ambachtsschool te Utrecht, tegen 1 April a.s.

Aanvangsjaarwedde f 1200.—. Instructie ter inzage aan de school; inlichtingen bij den Directeur, des voormiddags van 11—12 uur. Stukken vóór 15 Februari 1915 aan den Directeur. (1)

— Bouwkundig Ingenieur of Architect in tijdelijken dienst voor eenige jaren, bij de Gemeentewerken te Deventer. Aanvangssalaris f 2000.—. Zich vóór 1 Februari a.s. schriftelijk aan te melden bij den Directeur der Gemeentewerken. (2)

— Bouwkundig-Opzichter aan een Gasfabriek in Zuid-Holland, voor leiding verbouwing. Salaris f 80 à f 90 per maand, duur minstens 8 maanden. Stukken onder No. 2781 aan het bureau der Nieuwe Rotterd. Courant. (2)

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz.

WATERBRONNEN, ONTIJZEREN HARDEN
N.V. DIEPBOOR MIJ. „VULKAAN", v/h. J. DE BOER & Co., LEEUWARDEN

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.
Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.
NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

ABONNEERT U OP DIT BLAD

Piano's contant en termijnbetaling. SOLIDE ADRES. UITENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, te Van Swindenstr. AMSTERDAM

F. H. HONIG, Keizersgracht 268, AMSTERDAM. FABRIEK TE ZAANDAM. HOUTWEEL- en MAGNESITEFABRIEK. Special adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgraniet.

INFORMATIE-BUREAU VAN DEN BOND VAN TECHNICI
AMSTELVEENSCHEWEG 83 AMSTERDAM.
Spreekuren iederen Woensdag- en Vrijdagavond van 6 tot 8 uur, 's avonds.

47	Bouwkundige Opzichter-Teekenaars	24—52 jaar.
15	Bouwkundige Opzichter-Uitvoerders	24—55 »
19	Bouwkundige Teekenaars	23—35 »
7	Aankomend Bouwkundige Opzichters	19—22 »
6	Aankomend Bouwkundige Teekenaars	18—22 »
8	Waterbouwkundige Opzichter-Teekenaars	23—48 »
2	Aankomend Waterbodwk. Opzichters	22—23 »
5	Chef-Machinisten	34—35 »
5	Werktuigkundige Opzichters (werkm.)	21—35 »
2	Werktuigkundige Teekenaar-constructeurs	22—31 »
4	Machine-Teekenaars	22—25 »
4	Aankomende Machine-Teekenaars	18—22 »
1	Electrotechnisch Chef-Machinist	—32 »
6	Electrotechnische Chef-Monteurs	22—27 »
7	Electrotechnische Teekenaars	20—28 »
1	Werktuigkundig Teekenaar Gastechniker	—33 »
1	Opzichter-magazijnmeester	—30 »
1	Verwarmings techniker	—21 »

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

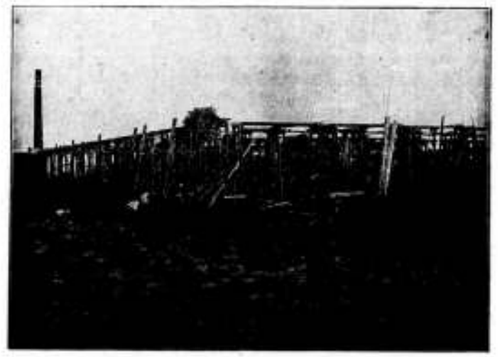

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

S. BRUIGOM - Arnhem. Fabriek en Magazijn van Jalousiën, Rolluiken, Serredekking, Zonblinden, Schuifladders, Marquisen en Houten tweedeelige Riemschijven.
Speciale inrichting voor het verbeteren van Jalousiën en Rolluiken met en zonder kogelassen. Opgericht in 1872.

50STE JAARGANG. ZATERDAG 6 FEBRUARI 1915. No. 6

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: **Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.**

Adres voor de Administratie: **Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.**

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Uitsluitend bij vooruitbetaling:
Voor België . . . . . » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Vitruvius.

Toen wij onlangs de verschijning van een Nederlandsche vertaling van de beroemde bouwkundige geschriften van den Romeinschen architect Vitruvius aankondigden, lieten wij daarbij reeds doorschemeren, dat een dergelijke gebeurtenis een uitvoeriger bespreking verdiende dan gewoonlijk in onze „Leestafel" mogelijk is. De verschijning was bovendien voor ons, en zeker voor velen met ons, een verrassing. Het was ons niet bekend, dat de heer Mialaret een dergelijken arbeid onderhanden had. Wie dacht in deze dagen van verdeeldheid op zoo velerlei gebied, en niet het minst op dat der bouwkunst, nog aan den ouden Romein en zie, daar ligt eensklaps zijn werk, daar liggen zijn tien boeken vol oude wijsheid voor ons in vlociende vertaling, keurig verzorgd en met vele figuren verlucht, en reeds de inleiding tot het Eerste Boek, de opdracht aan den almachtigen Imperator Caesar, boeit ons voor een waardigen stijl en taal en voert ons terug tot een beschavingstijdperk, dat negentien eeuwen achter ons ligt. Negentien eeuwen en toch hoe weinig is de wereld in werkelijke beschaving vooruitgegaan.

De vertaling is een langdurig en moeilijk werk geweest, zooals de vertaler zegt in zijn „Inleiding en Voorwoord", waarin hij in korte trekken de geschiedenis van zijn arbeid ontvouwt. Ook omtrent Vitruvius, den oorspronkelijken schrijver dezer boeken en de lotgevallen van diens werk deelt hij belangrijke bijzonderheden mede. Wij veroorloven ons, daaruit enkele grepen te doen in het volgende:

„Van den Romeinschen architect Vitruvius (Polio, omtrent dezen toenaam bestaat verschil van meening), schrijver der „Tien boeken over de bouwkunst", is, wat zijn persoon betreft, slechts bekend, wat hij, hier en daar, in zijn geschrift over zichzelf meedeelt. Zoo in de inleiding van het eerste boek aangaande zijn beroep, en waaruit blijkt, dat hij eigenlijk als krijgsbouwkundige, (waarschijnlijk onder Julius Caesar), werkzaam was, in 't bijzonder voor den dienst van het geschut. Dat hij niet vermogend was, zoodat hij, oud en verzwakt van een, hem door de gunst van zijns Keizers opvolger gehandhaafde toelage moest leven. Voorts, dat hij ook als bouwmeester was opgetreden voor den bouw van een beursgebouw te Fanum, waarschijnlijk zijn eenig bouwwerk van beteekenis, daar hij van geen ander door hem gemaakt gebouw gewaagt. Dat hij door de driestheid van dikwijls minderwaardige mededingers niet tot aanzien kwam, ofschoon hij zich in zijn vak meester achtte en hem een voortreffelijke opvoeding was ten deel gevallen, die hem in staat stelde zelfs met hooge personages vertrouwelijk om te gaan, dat hij, eindelijk op zijn ouden dag zijn werk samenstelde, dat, naar hij hoopte, zijn naam bij het nageslacht zou doen voortleven."

Die hoop is in vervulling gegaan; nog in onze dagen wordt Vitruvius gewaardeerd en dit feit geeft weer moed, waar wij aan onze hedendaagsche beschaving mochten gaan twijfelen.

Waarschijnlijk zijn deze boeken geschreven in den tijd van Keizer Augustus en zij schijnen spoedig bekend geworden te zijn en opgang gemaakt te hebben. Althans men vindt Vitruvius' naam reeds bij zijn tijdgenooten ge-

noemd, en in de kloosterbibliotheken der negende eeuw, wanneer zij iets beteekenden, was zijn verhandeling zeker in afschrift aanwezig. Het oudst bekende handschrift, dat in het Britsch Museum te Londen berust, is uit dien tijd en men vindt er verder tot in de 15de eeuw, terwijl in de zestiende eeuw de eerste Latijnsche uitgave in druk verscheen, die later door talrijke meer of minder verbeterde uitgaven en vertalingen in vele talen gevolgd is.

Al waren de bouwmeestrs van de oudheid wellicht niet zoo vaardig met de pen, als een groot deel der hedendaagsche collega's, Vitruvius zegt zelf: „Een architect behoort taalkennis te hebben om dat, wat geschied is, ter standvastiger gedachtenis te boek te kunnen stellen," en hij zal wel niet de eenige geweest zijn, die hiertoe in staat was. Maar hij is de eenige bouwmeester der oudheid, wiens geschriften, zij het dan ook hier en daar eenigszins vermimkt, als een afgerond geheel, in tien hoofdstukken, tot ons zijn gekomen.

Men kan hieruit opmaken, dat in zijn tijd, en veel later nog, het schrijven van verhandelingen over technische onderwerpen toch niet het dagelijksch werk van een deel der bouwmeesters was en dat dergelijke verhandelingen zeldzaam waren en het bezit ervan op hoogen prijs werd gesteld.

Dat dit met Vitruvius' geschriften het geval was kan ons niet verwonderen, wanneer wij de veelzijdigheid opmerken, die er uit spreekt, een veelzijdigheid, die zich niet uit in ijdelen woordenpraal, maar gepaard gaat met degelijke kennis, die voortspruit uit de practijk en de theorie van het vak. De practijk opgevat als het, in voortdurend doen gerijpte overleg der oefening, waardoor uit grondstof, met de handen, iets, van welk soort van vorm het ook noodig zij, naar het doel vervaardigd wordt — de theorie, die met scherpzinnigheid deze vervaardigde zaken op grond der verhoudingen weet uiteen te zetten en te verklaren.

In de vroege middeleeuwen is waarschijnlijk in 't geheel niet en in de latere zeer weinig over bouwkunst geschreven. Eerst in den Renaissance-tijd zien wij de bouwmeesters die af en toe de teekenstift met de pen verwisselen en toen men de monumenten van het oude Rome begon te exploiteeren, als een onuitputtelijke bron van studiemateriaal, was Vitruvius een welkome gids, die veel wist te verklaren, dat anders wellicht onverklaard gebleven of verkeerd begrepen zou zijn. De ontdekking van een handschrift in het klooster Monte Cassino was dan ook een gebeurtenis van groot belang voor de toenmalige beoefenaars der bouwkunst.

In 1482 verscheen de eerste gedrukte uitgave van den Latijnschen tekst en in 1521 de eerste vertaling en wel in het Italiaansch. Die eerste gedrukte tekst bevatte veel duisterheden, als gevolg, ten deele, van fouten, door niet vakkundige afschrijvers gemaakt en somtijds als verbeteringen en aanvullingen bedoeld. De duidelijkheid leed ook hier en daar door het ontbreken van afbeeldingen, die ongetwijfeld oorspronkelijk door Vitruvius als toelichting aan den tekst waren toegevoegd, doch in den loop der eeuwen verloren zijn gegaan.

Niettemin werd Vitruvius' werk ijverig bestudeerd, verklaard en gecommentarieerd, omdat men meende, er de geheimen van de antieke bouwkunst in terug te zullen vinden. De uitgaven volgden elkander spoedig op, zoo telde men er in de zestiende eeuw niet minder dan 17, waarvan vele versierd waren met afbeeldingen, die, zooals vanzelf sprak, grootendeels geheel als fantaisiën te beschouwen zijn en vaak van zeer zonderlinge opvattingen bij de ontwerpers getuigen.

De theoristen onder de bouwmeesters der Renaissance beijverden zich vooral, om de vrij onvolledige voorschriften, door Vitruvius gegeven betreffende de verhoudingen der zuileuorden, aan te vullen, te verbeteren en tot een systeem uit te werken. Meer en meer zag men in de zuilenorden den grondslag van alle bouwkunst en toen ten slotte het door Vignola tot in de kleinste onderdeelen uitgewerkte modulen-stelsel vrij algemeen ingang had gevonden en tot ver in de achttiende eeuw, ja zelfs nog later in gebruik bleef, was Vitruvius weer zoo ongeveer vergeten en deed men verder niet veel moeite om te onderzoeken, of uit zijn werken ook nog iets anders te leeren viel. Op vele plaatsen bleef hij even duister als voorheen. Eerst de negentiende eeuw zou, aan de hand van talrijke vondsten en ontdekkingen, het tekstonderzoek van Vitruvius' geschriften weder ter hand nemen.

Deze hernieuwde studie bracht aanvankelijk slechts teleurstelling. Men kwam tot de ontdekking, dat Serlio, Scamozzi, Palladio en anderen, die zich hadden bezig gehouden met het uitdenken van stelsels voor de antieke zuilenorden, daarbij grootendeels naar hun eigen inzichten waren te werk gegaan en den Romeinschen bouwmeester slechts hadden geciteerd, om hun opvattingen te gereeder, als authentiek, ingang te doen vinden. De waarde van Vitruvius' geschriften verminderde daardoor zoo sterk in de oogen van velen, dat men zelfs de echtheid in twijfel begon te trekken en te beweren, dat men hier waarschijnlijk met middeleeuwsch maakwerk te doen had.

Voor die echtheid bestonden evenwel zoovele bewijzen en zij is door onderzoekingen der laatste tijden zoo herhaaldelijk bevestigd, dat het dwaasheid is, daaraan nog te twijfelen.

En omtrent de waarde is men, door het zeer veel verbeterd onderzoek der latere jaren, tot een geheel ander inzicht gekomen dan voorheen. Men heeft begrepen, dat die niet gezocht moet worden in voorschriften of recepten, die wij slechts zouden hebben na te volgen, om weder in den geest der ouden te bouwen, in dit opzicht heeft Vitruvius vrijwel afgedaan, maar daartegenover staat, dat zijn geschriften zijn gebleken van hooge waarde te zijn voor de oudheidkunde als bronnen rijk aan wetenswaardigheden op bouwkunstig en ander gebied.

Wanneer men nagaat, dat hij in vele opzichten een compilator was, kan men zich verklaren, dat er hier en daar in zijn werk dingen voorkomen, die niet goed met elkaar te rijmen zijn. Langen tijd heeft men echter te veel zijn aandacht bepaald tot enkele zaken, die hij behandelde, en het overige, als van minder belang, verwaarloosd.

Wie echter een der goede vertalingen van de laatste jaren ter hand neemt, zal getroffen worden door het vele, ook voor den hedendaagschen architect belangrijke, dat Vitruvius' geschriften bevatten en menigmaal in zijne stellingen betreffende goede bouwkunst waarheden aantreffen, die voor alle tijden gelden.

In de negentiende eeuw verschenen verscheidene goede uitgaven van Vitruvius, in de laatste jaren o. a. de Fransche bewerking van J. Choisy (1909—1910. de Duitsche van Dr. J. Prestel (1912) nog niet geheel compleet, terwijl een nieuwe Engelsche verwacht wordt.

Deze en ook reeds vroegere uitgaven zijn in wetenschappelijken zin, volgens de eischen der moderne tekstkritiek, bewerkt en voorzien van afbeeldingen en platen, die eveneens met zorg bewerkt zijn naar de meest betrouwbare gegevens, waarover de hedendaagsche kunsthistorie beschikt.

En thans hebben wij ook een Nederlandsche bewerking, die alle kenmerken draagt van een wetenschappelijke behandeling, en die, zij het ook wellicht in eenvoudiger vorm dan enkele rijke buitenlandsche uitgaven, in degelijkheid van bewerking daarbij zeker niet behoeft te worden achtergesteld.

Wij hebben in het bovenstaande meer gesproken over de geschiedenis van het boek, dan over zijn inhoud en met opzet deden wij dit, overwegende, dat die inhoud zich moeilijk leent tot een bespreking, die den eenigszins juist denkbeeld geven kan van den ouden schrijver en zijn werk. Men moet het lezen en geheel lezen. Wie meenen zou, dat het een droge, taaie lectuur is, vergist zich deerlijk, men neme de proef en zal zich den tijd niet beklagen, die men besteedt aan deze negentien eeuwen oude beschouwingen.

De geschiedenis van het boek is met hetgeen wij er in 't kort van mededeelden nog niet uit. De heer Mialaret geeft in zijn voorwoord ons ook een overzicht van zijn eigen arbeid, dat onze eerbied voor het resultaat niet vermindert. Niet slechts aan den ouden Romein, maar ook aan zichzelf heeft hij zich in de Nederlandsche kunstlitteratuur een monument gesticht, dat de tijden zal verduren en zelfs door geen oorlogsgeweld kan worden vernietigd.

Voordrachten in de Rotterdamsche Academie.

De populaire namiddag-voordrachten, die ook in dezen winter weder wekelijks in de Rotterdamsche Academie worden gegeven, hebben ditmaal niet zoo uitsluitend betrekking op bouwkunst en aanverwante kunsten, dan in vorige jaren het geval was, terwijl enkele ook herhalingen waren van reeds elders gehouden voordrachten.

Wij hebben er daarom niet meer geregeld melding van gemaakt.

In de vierde voordracht, gehouden op 24 Januari j.l., heeft echter de heer dr. J. A. Vor der Hake, directeur van de gemeente-bibliotheek te Rotterdam, het onderwerp: »oorsprong en eerste ontwikkeling van de kunst van schrijven» behandeld.

Dit onderwerp staat ook wel niet direct met kunst in verband, maar is toch zeker voor den kunstbeoefenaar niet zonder belang.

Spreker ving zijn voordracht aan met de opmerking, dat de kunst om klanken, d. z. luchttrillingen, met teekens op papier, steen of welke stof ook, aan te duiden, geen uitvinding is geweest in den strikten zin van het woord, maar langzamerhand ontstaan, geworden uit de teekenkunst.

Bij de primitiefste volken kwam het teekenen van menschen, dieren, voorwerpen al voor. Dan ontstaat de behoefte bepaalde gebeurtenissen door teekeningen voor te stellen. Doch het blijft gebrekkig en onduidelijk werk. Men wil de namen van personen, van een vorst b.v., die een ondernemiug leidde, kunnen mededeelen en voor het nageslacht bewaren. De Mexicanen vonden er toen dit op: zij duidden de lettergrepen waaruit een eigennaam bestond, aan, door voorwerpen af te beelden, waarvan de klank zoo ongeveer met dien van bedoelde lettergreep overeenkwam, gebruikten met een Nederlandsch voorbeeld, het beeld van een man met pijl en boog gewapend, en die dus in zijn geheel het woord „jager" verbeeldde, voor aanduiding van de lettergreep »ja» of »jag», al naar gelang ze op dat oogenblik noodig hadden.

Dit is lettergreepschrift, waarin dus een teeken niet, als in ons schrift, een enkelen klank aanduidt, maar een groep klanken, eene heele lettergreep. Iets dergelijks hadden en hebben ook de Chineezen, Maar aangezien het Chineesch enkel uit éénlettergrepige woorden bestaat, kan men hier spreken van woordschrift: elk teeken verbeeldt steeds een heel woord.

Lettergreepschrift hadden ook de Assyriërs en Babyloniërs. Alleen de Egyptenaren zijn op de gedachte gekomen, nog een schrede verder te gaan dan Mexicanen, Assyriërs, Chineezen, en duidden door een bepaald teeken niet meer een lettergreep aan, maar een letter, gebruikten dus, met het voorbeeld van straks, het beeld van den jager niet meer voor de lettergreep »ja», maar voor de letter »j».

Hier is het begin van ons letterschrift. De Egyptenaren zijn zelf niet de propagandisten van deze uitvinding geworden. Dat waren de Phoeniciërs. Van hen uit heeft zich het alfabet over de heele wereld verspreid. Toen ontbraken er nog de klinkers in.

Semieten, als de Phoeniciërs waren, schreven geen klinkers. Die hebben de Grieken erbij gemaakt. Bovendien hebben de Grieken de letters omgedraaid, de vormen er van gefatsoeneerd, en voor hun schrift een vaste richting aangenomen: van links naar rechts. Van Griekenland zijn deze letters naar Italië gekomen, waar de Latijnen er nog enkele hebben bijgemaakt.

Omstreeks het begin van onze jaartelling heeft het alfabet zijn definitieve voltooiing bereikt. Het Latijnsche alfabet is het alfabet geworden voor alle volken van Romaanschen en Germaanschen stam.

De Ontwerpen voor het Gebouw der Tweede Kamer.

Zooals bekend is was op Hoofdstuk IX van de Staatsbegrooting voor 1915 een som van f 50.000 uitgetrokken, ter bestrijding van de kosten van het maken van ontwerpen voor het Gebouw der Tweede Kamer door eenige particuliere architecten. Deze post werd later door den minister teruggenomen, doch is nu, bij wijze van aanvulling, op nieuw op de begrooting gebracht. De Minister van Waterstaat deelde daaromtrent in zijn Memorie van Toelichting het volgende mede:

„Bij nota van wijziging van bovengenoemd hoofdstuk is door den minister teruggenomen de aanvankelijk uitgetrokken post ad f 50.000 wegens de kosten van plannen voor de verbouwing en uitbreiding van het gebouw van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Dit is geschied op verzoek van den voorzitter, in verband met den voor de behandeling der bedoelde ontwerp-begrooting weinig beschikbaren tijd. Het artikel wordt thans bij suppletoire aanvraag opnieuw in de begrooting gebracht tot een bedrag van f 50.000, om daaruit de kosten der plannen te kunnen bestrijden.

Omtrent deze plannen deelt de minister het volgende mede:

De commissie uit de Tweede Kamer heeft, nadat de uitgewerkte plannen, voor zooveel betreft de inwendige indeeling van het nieuwe gebouw aan haar oordeel waren onderworpen, hare keuze gevestigd op de ontwerpen van den rijksbouwmeester D. E. C. Knuttel. Bij het toen verder gepleegd overleg is het denkbeeld geopperd, om ook eenige particuliere bouwkundigen in de gelegenheid te stellen plannen voor het uit te voeren bouwwerk in te dienen, met de bedoeling, om keuze te hebben ten aanzien van gevelontwerpen.

Met het oog hierop is een programma van eischen, waaraan het bouwwerk zal hebben te voldoen, opgemaakt en zijn voorwaarden en bepalingen opgesteld voor het inzenden dier plannen. Een en ander is door den minister aan de commissie ter beoordeeling toegezonden, onder mededeeling van de namen van een drietal bouwkundigen, die naar

zijn oordeel voor de indiening van plannen zouden kunnen worden uitgenoodigd en met verzoek te willen berichten of de commissie ook nog een tweetal bouwkundigen zou wenschen te noemen, om met het bedoelde drietal tot mededinging te worden toegelaten.

De commissie heeft medegedeeld, zich in beginsel met het doen opmaken van plannen door particuliere bouwkundigen te kunnen vereenigen, doch de keuze daarvan geheel aan den minister over te laten.

De minister zal nu in dien zin handelen en heeft zich bereid verklaard, met de adviezen ter zake van de commissie zooveel mogelijk rekening te zullen houden.

Het ligt in de bedoeling om aan ieder der vijf uit te noodigen bouwkundigen, die aan de te verstrekken opdracht gevolg geven, een honorarium van f 8000 uit te keeren voor de indiening van plannen, opgemaakt geheel overeenkomstig het van regeeringswege vastgestelde programma van eischen.

Bovendien zou aan ieder hunner, die gebruik maakt van de te bieden gelegenheid, om, nevens die plannen, een vrije oplossing van het vraagstuk der Kamerverbouwing in te dienen, behoudens behoud van den voorgevel van het Binnenhof en overigens uitgewerkt overeenkomstig de in het programma van eischen beschreven wijze, een vergoeding van f 2000 zijn toe te kennen.

Met dit laatste kon de commissie zich niet vereenigen.

Niettemin meent de minister dit denkbeeld te moeten handhaven, omdat het programma van eischen, den ontwerper niet alleen bindt aan het behoud van den bestaanden voorgevel aan het Binnenhof, doch ook aan de plaats van den hoofdingang en van de monumentale trap, waardoor de ontwerper, mede in verband met de overige eischen omtrent de noodige indeeling en de aangegeven plaats voor een gebouw van den Raad van State, in hooge mate gebonden is bij het ontwerpen van den plattegrond der te stichten gebouwen, en hem zooveel mogelijk gelegenheid gegeven moet worden tot uiting van vrije gedachten op architectonisch gebied, om te kunnen beslissen of de daarmede te verkrijgen oplossing al dan niet de voorkeur zou verdienen boven verbouwing en uitbreiding van het Kamergebouw, volgens het streng omlijnde programma van eischen.

Ook de rijksbouwmeester Knuttel zal in de gelegenheid zijn te stellen plannen voor de hiervoor bedoelde vrije oplossing in te zenden, zonder dat hem deswege een belooning worde toegekend.

Nog kan worden medegedeeld, dat in het ontwerp van het programma van eischen, dat aan het oordeel der commissie is onderworpen, ook de bepaling is opgenomen, dat alle ingezonden ontwerpen, ook die van den rijksbouwmeester, voor dat een beslissing zal worden genomen, publiek zullen worden gemaakt. Hoewel de commissie zich het uitbrengen van haar advies omtrent dat programma van eischen heeft voorbehouden, heeft zij toch reeds medegedeeld, dat een dergelijke publicatie haar niet raadzaam voorkomt.

De minister zal het bedoelde advies afwachten, alvorens te beslissen, doch acht zich verplicht, reeds thans mede te deelen, dat hij met zijn verantwoordelijkheid bezwaarlijk overeen zou kunnen brengen, die publicatie achterwege te laten.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 5. Aesthetische leiddraad bij den Woningbouw, boekbeschouwing, door J. Gratama.

Verhouding van den architect tot den leverancier, door Willem C. Brouwer.

(Vervolg 3e pagina bijblaad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels, .

M. Noorlander, Rotterdam.
Natuursteen-Bouwmaterialen. Noordsingel 132

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

WATERBRONNEN, ONTIJZEREN HARDEN
N.V. DIEPBOOR Mij. „VULKAAN", v/h. J. DE BOER & Co., LEEUWARDEN

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P. O. Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek
„AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij,
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van
BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2627. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

LEVENSVERZEKERING
de Nederlanden van 1845
BRAND- INBRAAK | VERZEKERING
DEN HAAG (vroeger Zutphen) Directie HENNY
KAPITAAL f 6.000.000.00
EXTRA RESERVES ± 12.000.000.00

Ingezonden. Prijsvraag ex-afdeeling 's Gravenhage der Mij. t. b d. B., door Joh. G. Robbers. — Prijsvraag Verzorgingshuis te Hilversum. — Afbeeldingen uit: «Das flache Dach im Heimatbilde».

ARCHITECTURA No. 5. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

De bindende besluiten van den Aannemersbond, door Jan de Meijer.

Een Verheugenis.

Het pauselijk graf in de grotten van het Vatikaan.

Ingezonden: De proefneming met het betonpaalsysteem »Wilhelmi« door E. van Houten.

DE BOUWWERELD No. 4. Lissabon, door Dr. W. B. Peteri, c.i.

De Nederlandsche Nijverheid II. De Nederlandsche Gresbuizen-industrie.

DE INGENIEUR No. 5. De werken van het Yeso-Meer. — Een studie in het hooggebergte van Chili. Voordracht gehouden in de Vergadering van het Kon. Instituut van Ingenieurs van 10 October 1914 door Prof. G. H. van Mourik Broekman c.i. met afbeeldingen.

Ontstaan der alluviale tinertsafzettingen op Banka en Billiton, door Dr. J. Rueb c.m.i.

De Technische Hoogeschool van 1913—1914. Uit het Verslag uitgebracht door den Rector-Magnificus W. K. Behrens c.i.

Vergadering van de Afdeeling voor Electrotechniek van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs van 23 Januari 1915.

Verbouwing en uitbreiding van het gebouw van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 5. Officieel gedeelte. — De scheiding. — Offervaardigheid. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Verslagen van vergaderingen. — Vragenbus. — Iets over havens en reeden (vervolg) — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 4. Bindende besluiten.

Uit de afdeeling »Bergen op Zoom.»

Gevolgen van den oorlog.

Eindverslag der Staatscommissie over de Werkloosheid VIII. 3e Afdeeling: middelen ter voorkoming en bestrijding van werkloosheid en tot leniging van hare gevolgen.

Nadere uiteenzetting (Ingezonden), door W. van Leeuwen Jr., met naschrift der Redactie.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 9. Het gebruik van cokes voor het droogstoken van Waalovens. — Droogmaking der Zuiderzee. — Duitsche klinkers. — Wat er in bouwmaterialen omgaat. — Een paar opmerkingen in verband met de Arbeidsovereenkomst. — Prijsverhooging Bouwmaterialen. — Steenen voor België. — De eerste lading Belgisch steen.

DE NATUUR, uitgave van J. G. Broese te Utrecht, bevat in Aflevering 1 van 1915: Destilleeren voorheen en thans: v. E. — Op en onder de Oostzee met een onderzeeboot: Dr. D. Knüttel. — Vorming van nsectenstaten: P. Haverhorst. — In Zuid-West België: D. S. S. — De muntgasmeter: D. Stavorinus. — Ballontochten: E. Fuld. — Kamerversiering in Wintertijd: A. Kuylman. — Het oog van den onderzeeër: Dr. Z. P. Bouman. — Over het relativiteits principe: Dr. G. C. A. Valewink. — Natuurkundige toepassingen in de moderne Magie: Feickens. — Eenvoudige Proeven: Proeven over licht; IIIe serie: het oog, het zien en het gezichtsbedrog; I. Het oog, Een kunstmatig oog: Dr. A. J. C. Snijders — Korte Mededeelingen. — Boekaankondiging. — Correspondentie.

HET HUIS OUD & NIEUW No. 12. De Decemberaflevering van Eduard Cuypers' maandschrift, brengt, behalve titel en inhoud van den twaalfden jaargang, die hiermede wordt afgesloten, slechts een artikel nl. het slot van de reisbeschrijving: «Met een Duitsch staatsambtenaar in 1780 op reis door ons land», door J. N. J. Jenzen. Ofschoon de reis geen kunstreis was is het verhaal toch niet van belang ontbloot, om de vele bijzonderheden, die ons een kijk geven op het aanzien van verschillende steden en het gewone leven in ons land in den patriottentijd. Verscheidene aardige afbeeldingen, eveneens uit dien tijd, dragen mede daartoe bij.

Verder zijn eenige zeer fraaie antieke kasten en andere meubelen, uit de veilingen van de firma Frederik Muller, in deze aflevering afgebeeld.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RUWVORM.
NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

INFORMATIE-BUREAU VAN DEN BOND VAN TECHNICI AMSTELVEENSCHEWEG 83 AMSTERDAM.
Spreekuren iederen Woensdag- en Vrijdagavond van 5 tot 8 uur, 's avonds.

47	Bouwkundige Opzichter-Teekenaars	24—52	jaar.
15	Bouwkundige Opzichter-Uitvoerders	24—55	»
19	Bouwkundige Teekenaars	23—35	»
7	Aankomend Bouwkundige Opzichters	19—22	»
6	Aankomend Bouwkundige Teekenaars	18—22	»
8	Waterbouwkundige Opzichter-Teekenaars	23—48	»
2	Aankomend Waterbodwk. Opzichters	22—23	»
5	Chef-Machinisten	34—35	»
5	Werktuigkundige Opzichters (werkm.)	21—35	»
2	Werktuigkundige Teekenaar-constructeurs	22—31	»
4	Machine-Teekenaars	22—25	»
4	Aankomende Machine-Teekenaars	18—22	»
1	Electrotechnisch Chef-Machinist	—32	»
6	Electrotechnische Chef-Monteurs	22—27	»
7	Electrotechnische Teekenaars	20—28	»
1	Werktuigkundig Teekenaar Gastechniker	—33	»
1	Opzichter-magazijnmeester	—30	»
1	Verwarmings techniker	—21	»

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

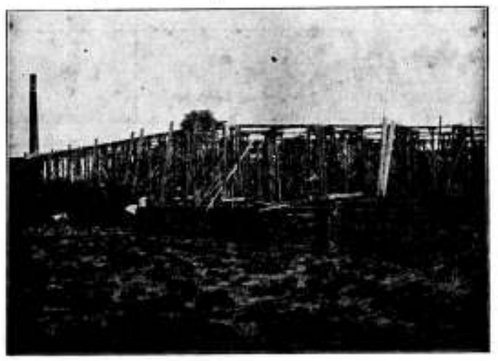

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 38 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. Vloer- en Wandtegels enz.

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

J. H. Brom. †

In den nacht van 31 Januari op 1 Februari is te Utrecht in den ouderdom van ruim 54 jaar, na een langdurige ongesteldheid overleden de bekende edelsmid, de heer Johannes Henricus Brom.

Hij was de zoon van een fabrikant van kerksieraden, in wiens, sedert 1857 te Utrecht gevestigde, werkplaats hij is opgevolgd, gelijk zijn zoon het nu hem zal doen.

Doch de nu gestorvene heeft, op een oogenblik dat de tijd eindelijk weder rijp bleek, die liefde en die begaafdheid gehad, waardoor een deerlijk zieke kunst onder zijn handen kon herleven. Hij haatte het fabrieckswerk, dat de kerken van zijn geloof geestelijk verontreinigt en met stalen ijver, met nog bewonderenswaardiger geestkracht, zocht en vond hij de middelen en paste ze toe om de schoonheid in deze hulpmiddelen van den godsdienst te doen terugkeeren. De tradities eerbiedigde hij, doch bezielde de overlevering, door er eigen geest in te gieten.

Als echt kunstenaar maakte hij zich langzamerhand los van de eeuwenoude traditie en zocht naar een nieuw ornamentiek, naar iets nieuws en eigens. De vermaarde monstrans der Haarlemsche kathedraal was een welgeslaagd resultaat van zijn nieuw streven.

Zijn eerste meesterwerk was de Communiebank in de St. Catharinakerk te Amsterdam, welke in 1883 bekroond werd met de gouden medaille. Uit zijn vroegeren tijd zijn het meest bekend de reliekschrijn in de kerk van Deventer, de monstrans in het aartsbisschoppelijk seminarie te Rijsenburg, de ketting van het St. Bernulphusgilde, het geschenk der stad Zwolle aan H. M. de Koningin. Tot de beste latere werken van zijn groot talent behooren de doopvont in de kerk te Overveen, welke in 1900 te Parijs met de gouden medaille werd bekroond, het geschenk van de provincie Utrecht aan H. M. de Koningin ter gelegenheid van de geboorte van Prinses Juliana, de gouden kelk van Z. D. H. Mgr. Callier, de communiebank en de gouden monstrans in de kathedraal te Haarlem. Het laatste werk van den kunstenaar was het koorhek van de St. Bavo te Haarlem, waaraan hij van 1909 tot 1911 gewerkt heeft.

Hij vervaardigde ook den fraaien kelk, aan Z. Em. kardinaal Van Rossum C. ss. R., bij zijn verheffing aangeboden als geschenk der beide Zwolsche parochies, en de altaarversierselen der kapel van de kunstzinnige Paters Benedictijnen te Oosterhout.

Ook buiten ons land heeft J. H. Brom waardeering gevonden, o. a. te Parijs op de tentoonstelling van 1889, en laatstelijk nog in Zuid-Amerika, vanwaar hem bestellingen zijn gedaan

Vacante Betrekkingen.

— Twee Opzichter-Teekenaars bij de Eerste Drentsche Stoomtramweg-Maatschappij. Salaris naar bekwaamheid. Uitvoerige brieven te richten aan de Directie te Hoogeveen. (1)

ADVERTEERT IN DIT BLAD

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag** den **23sten Februari 1915,** des namiddags ten **2** ure aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Moreelse Park te *Utrecht*, van:

Bestek No. 1378.

Het maken van 5 enkele en 16 dubbele wachterswoningen, 37 schuurtjes en van eenige bijbehoorende werken op de lijn UTRECHT--OOSTERBEEK HOOG—VELPERBROEK (aansluiting) van den spoorweg UTRECHT—GRENS.

Begrooting Perceel I f 85.000.—.
" II f 84.100.—.
" III f 23.300.—.
Massa f192.400.—.

De besteding geschiedt volgens § 130 van het bestek.

Het bestek ligt van den 4den Februari 1915 ter lezing aan het Centraal bureau in het Moreelse Park en aan het bureau van de Sectie Ingenieurs K. DEN TEX te *Utrecht* en B. J. HAITSMA MULIER te *Zutphen* en is op *franco* aanvraag (per brief), aan genoemd Centraal-bureau (Dienst van Weg en Werken) te verkrijgen, tegen betaling van *f* 8.—.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur te Utrecht voor wat betreft de perceelen I en II en door den Sectie Ingenieur te Zutphen voor wat betreft perceel III.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden den 10den Februari 1915, ten 12 ure middag te Arnhem.

Utrecht, den 29sten Januari 1915.

Pianino's contant en termijnbetaling.
SOLIDE ADRES. UITENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, 10 Van Swindenstr. AMSTERDAM

Fabrieks-Schoorsteenen en Watertorens,
tot elke hoogte onder garantie.

Canoy-Herfkens'
Steenfabrieken
VENLO.

Oudste Nederlandsche fabriek van gladde geperforeerde en zandnerf radiale Steenen,
levering per spoor en per schip.
Meeste schoorsteenen in Nederland gebouwd (ruim 1300 stuks).

F. H. HONIG, Keizersgracht 908, AMSTERDAM. FABRIEK TE ZAANDAM.
HOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK.
Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgranieten.

S. BRUIGOM - Arnhem. Fabriek en Magazijn van Jalousieën, Rolluiken, Serredekking, Zonblinden, Schuifladders, Marquisen en Houten tweedeelige Riemschijven.
Speciale inrichting voor het verbeteren van Jalousiën en Rolluiken met en zonder kogelassen. Opgericht in 1872.

50ste Jaargang. ZATERDAG 13 FEBRUARI 1915. No. 7

De Opmerker.
Bouwkundig Weekblad.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: **Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.**
Adres voor de Administratie: **Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.**

Abonnementsprijs per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot *f* 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . . } Uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . } » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

Advertentiën van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Stroomingen in het Bouwvak.

Vervolg (Zie bladz. 19).

Al zou men er in slagen de opleiding van den architect en de uitoefening van het architectenvak zoodanig te reglementeeren, zooals men zich dit in sommige kringen voorstelt zullen er toch architecten in soorten blijven bestaan. De opleiding kan den aanleg wel ontwikkelen, maar waar geen aanleg is kan zij dien niet te voorschijn roepen. Bovendien is het bouwvak veelzijdig en men kan het met de eerlijkste bedoelingen op vele verschillende wijzen aanvatten. Van zeer verschillenden aard zijn dan ook de drijfveeren, die iemand, bij den aanvang zijner loopbaan, de richting geven, die het meest met zijn neigingen strookt. De zuiver artistieke opvatting, die het meest in architectenkringen wordt voorgestaan, heeft in onzen nuchteren tijd, in ons kleine land, maar een zeer geringe kans van slagen. Hare voorstanders zijn gedwongen, wanneer zij niet geheel werkeloos willen blijven, telkens hunne beginselen geweld aan te doen en met den stroom mede te gaan, ook al gevoelen zij zich krachtig genoeg daar tegenop te roeien. Zoo zij dit laatste verkiezen moeten zij zich tevreden stellen met bouwen op het papier, maar dit is op den duur een troosteloze bezigheid, waardoor sommigen wel eens geraken tot afbreken op het papier, wat misschien minder troosteloos is, maar een zeer twijfelachtig nut heeft.

De beoefenaar van het bouwvak wil bouwen, onverschillig of hij het doet, om een grootsche gedachte in een monument te belichamen, om een vernuftige en stoute constructie te laten zien, om een mooi stuk metsel- of timmerwerk te leveren, of ook alleen, om er geld mede te verdienen of zijn kapitaal productief te maken.

Het hangt er maar van af of hij artistiek, technisch of commercieël aangelegd is, welke opvatting het meest op den voorgrond zal treden en aangezien het nu bijna niet denkbaar is, dat in een enkel individu de drieledige aanleg aanwezig is in die mate, dat hij zoowel het artistieke als het technische en commercieele volkomen beheerschen zal, zal in den regel een van de drie opvattingen naar voren treden en vanzelf in het bouwvak een verdeeling van tl en arbeid teweeg brengen, waarbij aan ieder de plaats wordt aangewezen, die hij het best vervullen kan. De practijk van het leven met hare dwingende noodzakelijkheid helpt hier vaak een handje mede, zij verstoort wel menige illusie, werpt wel menige theorie omver, maar brengt ook in het bouwvak dikwijls de dingen weder in het rechte spoor. Er bestaat geen enkele reden, om er aan te wanhopen, dat dit ook nu weder gebeuren zal, maar de tijden zullen toch eerst nog eenigszins moeten veranderen en daarmede ook de menschen.

Er is in de laatste jaren vrij algemeen een streven op te merken naar levensvereenvoudiging, men spreekt zelfs van een evangelie van den eenvoud, dat de wereld zal moeten verlossen uit den warboel, die allengs door den wilden jacht naar fortuin ontstaan is. Bepalen wij ons tot het bouwvak, dan bemerken wij dadelijk, dat ook daarin veel te vereenvoudigen is en dat vereenvoudiging daarin veel verbetering tot stand kan brengen.

Indien wij het snoeimes ter hand nemen, dan blijkt ons, hoeveel overbodigs nagenoeg overal kan worden weggesneden, zonder schade voor de plant die wij onderhanden

hebben, zonder schade niet alleen, maar, naar het zich laat aanzien, zeer ten voordeele van hare ontwikkeling tot een gezond en krachtig nieuw leven.

Wat in onzen tijd van een architect, bouwkundig ingenieur of doctor in de technische wetenschap geëischt wordt, gaat waarlijk de perken te buiten en dit geschiedt ontwijfelbaar ten koste van het bouwvak, dat, in engeren zin opgevat, reeds zoo verbazend veel inhoudt, 'dat slechts zeer weinigen in staat zijn, er een groot deel van te omvatten. De gevreesde splijtzwam, die in onze samenleving dikwijls zooveel onheil aanricht, zou hier nuttig werk kunnen doen, wanneer zij werd aangewend, om een oordeelkundiger verdeeling van arbeid, reeds bij de opleiding der beoefenaars van het bouwvak teweeg te brengen.

Wij bedoelen geenszins, hiermede critiek uit te oefenen op ons hooger bouwkundig onderwijs, dat ongetwijfeld op een hoog peil staat en waaraan weinig mankeert, waar juist daardoor is het slechts voor weinigen geschikt. Slechts enkelen profiteeren ten volle van den breeden grondslag, die aan onze Technische Hoogeschool gelegd wordt, zooals men dat noemt. Het klinkt heel mooi, maar het is toch eigenlijk niets dan een groot woord, want een breede grondslag heeft slechts waarde voor hen, die van nature aanleg hebben voor breede opvattingen en later in de practijk in de gelegenheid komen, die in toepassing te brengen. Velen evenwel wacht later groote teleurstelling, wanneer zij bemerken, dat die breede grondslag hier en daar aan diepte te wenschen overlaat, dat hen op vele punten nog te veel ontbreekt, hetwelk niet opgewogen wordt door een dosis kennis, die wel den drager versiert, maar voor hem geen of weinig practische waarde heeft.

Het zij verre, dat wij algemeene ontwikkeling voor den architect een overbodig versiersel zouden achten. Indien hij daarvoor vatbaar is verwerft hij zich die toch wel, ook zonder school, dit behoeft niet bewezen te worden, maar wij meenen, dat onze architecten met het oog op de practijk, die voor de meesten weggelegd is, veel meer behoefte hebben aan een vakschool dan aan een hoogeschool en aangezien de middelbaar-technische scholen, zooals er nu enkele zijn opgericht, veel meer het karakter van vakscholen hebben, is de veronderstelling, gelooven wij, niet gewaagd, dat deze ons in de toekomst zullen voorzien van het grootste contingent van de architecten, die wij noodig hebben.

Toch zijn zij daarvoor eigenlijk niet opgericht. Wanneer men de moeite neemt nog eens een en ander te herlezen, wat er voor eenige jaren alzoo over middelbaar technisch onderwijs geschreven is, dan bemerkt men, dat het wel zeer beslist in de bedoeling heeft gelegen, dat dit onderwijs zou dienen, in hoofdzaak, voor een degelijke opleiding van bouwkundige opzichters en teekenaars en ook voor aannemers en bouwondernemers, maar geenszins voor architecten.

Niet voor de officieren en hoofdofficieren, maar voor de onderofficieren, zooals men dit in ingenieurskringen gaarne deed uitkomen.

Men verloor daarbij twee dingen uit het oog, namelijk dat een onderofficier ook officier, zelfs generaal kan worden en dat de onderofficieren zich beter kunnen redden zonder officieren dan omgekeerd. Deze militaire vergelijking geeft nog meer te denken. Wat zou er wel gebeuren, wanneer de officieren het eens noodig vonden, al naar zij hun opleiding te Breda of te Kampen hadden ontvangen dit te doen uitkomen door het plaatsen van de letters K. M. A. of I. B. achter de aanduiding van hun rang op hun visitekaartjes, zoodat men Luitenant K. M. A. en Majoor I. B. te zien zou krijgen. Waarschijnlijk zou de Minister van Oorlog aan die gekheid spoedig een einde maken.

Waarom is nu in officierskringen gekheid wat in ingenieurskringen als een zoo ernstige aangelegenheid wordt opgevat, dat er lange vertoogen over gehouden worden en men er zelfs een referendum over op touw zet?

Om de eenvoudige reden, zouden wij zeggen, dat een kapitein een kapitein is, hetzij hij van Kampen of van Breda komt. De majoor die zelfs Kampen niet bezocht, maar bij den troep zijn promotie maakte, is in beide gevallen zijn chef, de luitenant zijn ondergeschikte, maar allen zijn zij officier en nog nimmer is in militaire kringen de vraag gerezen: Wie mag zich officier noemen? (zooals in de bouwkundige kringen gevraagd wordt: Wie mag zich architect noemen?) Die vraag is eenvoudig geen vraag; zoo zij er een was, zou de geheele militaire organisatie op losse schroeven staan en in denzelfden toestand verkeeren als de organisatie van het bouwvak.

Wij zouden er niet aan durven denken, de militaire organisatie als voorbeeld voor een betere regeling van het bouwvak aan te bevelen en toch kunnen wij er wel iets van leeren. Er is in de militaire organisatie plaats voor allen, voor hooger- en minder begaafden, voor eerzuchtigen en meer bescheidenen; de officiersrang is niet uitsluitend bereikbaar voor de meest begaafden, of de gefortuneerden, maar langs verschillende, ook min kostbare, wegen voor ieder, die aan zekere eischen van bekwaamheid en ontwikkeling kan voldoen. Die eischen zijn niet buitensporig hoog gesteld, de grondslagen van de opleiding zijn niet zoo enorm breed, alsof zij er op berekend waren, dat alle officieren generaal moeten worden. Dat kan niet en dat behoeft ook niet. In de practijk zou men niets hebben aan enkel generaals, maar zijn veel meer kapiteins noodig. Tot kapitein kan de groote meerderheid het brengen en in dien rang, naar den eisch en met eere haar dienst vervullen. Het moge wel eens voorkomen, dat er kapiteins zijn, die niet voor hun taak berekend blijken, daar staat tegenover, dat er ook anderen zijn, wier bekwaamheid hun recht zou geven op een hoogeren rang, dan die, waarmede zij zich tevreden moeten stellen. In de organisatie en tegenover de buitenwereld bestaat tusschen de gelijken in rang echter geen verschil en dit draagt er ongetwijfeld in hooge mate toe bij, het prestige van den militairen stand te handhaven. Bovendien zijn in dien stand, onder alle rangen begrippen en gewoonten gangbaar, die een goede kameraadschap bevorderen en een zekere solidariteit, een zeker esprit de corps waarborgen, zooals men dit in geen andere kringen aantreft.

Wij weten zeer goed, dat hetgeen wij hier schrijven, gedeeltelijk theorie is, dat in de werkelijkheid, ook in militaire kringen niet alles couleur de rose is, dat de organisatie voor een groot deel door dwang in stand gehouden wordt en dat men in het militaire niet kent de concurrentie, die op nagenoeg elk ander gebied zulk een groote rol speelt.

Het is ons dan ook niet te doen, om de militaire organisatie als een instelling zonder gebreken voor te stellen. Concurrentie moge er in naam niet bekend zijn, niet getolereerd worden, zij bestaat er toch, zij het dan in anderen en niet altijd mooier vorm, dan bij de architecten; maar het komt ons niet overbodig voor, erop te wijzen, dat de begrippen dwang en organisatie onafscheidelijk zijn. Zeer terecht is er dan ook reeds in bouwkundige kringen op gewezen, dat een goede organisatie in het bouwvak niet denkbaar is zonder dat ieder, die daarbij betrokken is, een deel van zijn vrijheid opoffert. Dit valt velen moeilijk en de dwang zal zich te zwaarder laten gevoelen, waar de vrijheid in feitelijke anarchie is overgegaan; doch hoe men aan dwang gewend kan raken, daarvan geeft de militaire organisatie het beste bewijs. Daarin is veel, waarvan men niet beter weet, of het behoort zoo en daarmee uit.

Wat betreft de organisatie in het bouwvak moet o. i. ook in een richting worden gestuurd, waarbij als einddoel een toestand voor oogen staat, waarin ieder voor zich weder weten zal, hoe het behoort en daarnaar zal handelen.

Het is evenwel de vraag of de koers, waarin wij thans het scheepje zien dobberen, wel met die richting overeenkomt.

(Slot volgt.)

Voordrachten in de Rotterdamsche Academie.

Op 1 Februari j.l. heeft de heer Jan de Meyer van Amsterdam gesproken over oude Midden-Amerikaansche kunst.

Tot beter begrip van zijn voordracht deelde hij aan de hand van een paar landkaarten vooraf iets mede over de ontdekking van Amerika, waarbij hij deed uitkomen, dat Columbus niet op goed geluk zijn tocht was begonnen en evenmin, dat hij eerst Midden-Amerika bereikte.

Dan wees de spreker er op, dat Yucatan, Mexico en Peru, in het algemeen genomen, de groote cultuurrijken in Amerika zijn, die, wel is waar, stammen van één cultuur, maar die toch bij verdere zelfstandige ontwikkeling zooveel eigen karakter hebben aangenomen, dat men ze afzonderlijk kan behandelen.

De eene cultuur nu, die den grondslag vormt voor de andere, is de cultuur der Maya's. Hierover zijn in den laatsten tijd allen, die de Midden-Amerikaansche cultuur bestudeeren, het eens.

In Yucatan leert men de cultuur der Maya's, die neergelegd is in hun groote bouwwerken, het best kennen. En onder die vele ruineplaatsen bezitten Chitchen-Itza en Uxmal de zuivere voortbrengselen der Maya cultuur.

Met een groot aantal mooie lichtbeelden deed spreker het karakter, benevens tal van technische bijzonderheden dezer cultuur uitkomen. Ze stond op een hooge trap van ontwikkeling en doet dikwijls aan de Indische bouwkunst denken. De Maya's bezaten alleen steenen werktuigen; ijzer, brons en koper kende men in Yucatan niet, ook geen huisdieren, om de groote stukken steen, noodig voor den bouw van de tempels, te vervoeren. De Maya's waren zeer sterk in het polijsten; ze hebben zeer belangwekkende werken gemaakt, waarvan nu nog leven uitgaat.

Ook van Palanque en Mitla liet spreker eenige mooie ruines zien. Palanque vertoont vele sporen van Maya-werk. In Mitla vindt men het karakter van dit werk niet meer zoo zuiver.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 6. Het gebouw «De Ruyter» te Amsterdam, Arch. G. J. Rutgers en J. Roosing, met afbeeldingen.
Verhouding van den architect tot den leverancier.
Bouwschappen. Publiekrechtelijke organisaties van eigenaars van bouwterrein. Proeve tot oplossing van het stedelijk grond- en woningvraagstuk door H. J. Kiewiet de Jonge b. i. besproken door P. J. Willekes Macdonald.
Architecten met de pen, door J. J. P. Oud.
«'t Houdt geen steek», door van Hylckama Vlieg.

ARCHITECTURA No. 6. Mededeelingen betreffende het Genootschap.
Verslag der 1355ste Ledenvergadering van 3 Februari 1915.
De Kathedraal te Soissons, met afbeeldingen.
Jan Brom Overlijdensbericht.
Uit Vitruvius' tijd.

DE BOUWWERELD No. 5. Het Eerste Congres der «International Garden Cities and Tower Planning Association. Verslag uitgebracht aan den Bond Heemschut, door A. W. Weissman, met afbeeldingen.
Een verbetering aan veiligheidssloten met sluitstiften, met afbeeldingen.

DE INGENIEUR No. 6. Toestellen voor het controleeren der spoorwijdte. Voordracht gehouden in de vergadering van de Afdeeling voor Spoorwegbouw en Spoorwegexploitatie van 19 December 1914, door H. P. Maas Geesteranus w. i., met afbeeldingen.
De algemeene voorschriften betreffende ijzeren bruggen en pijlers voor spoor- en tramwegen in Nederlandsch-Indië, door Dr. J. H. A. Haarman c. i.
Is de benaming «Windverband» voor de daarmede bedoelde constructie juist? door C. Steuerwald.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 6. Officieel gedeelte. — Concentratie. — Geheimhouding van bouwaanvragen. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Verslagen van vergaderingen. — Jaarverslagen. — Vragenbus. — Ingezonden. — Gemengd — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 5. Ned. Aannemersbond. Officieele mededeelingen.
Het M. C. Roestfonds.
Wat anderen zeggen.
Een aanbesteding te Lobith.

Eindverslag der Staatscommissie voor de Werkloosheid IX, 3e Afdeeling: middelen ter voorkoming en bestrijding van werkloosheid en tot leniging van hare gevolgen.
Aankoop van straatklinkers.
Afdeelingsverslagen. Groningen 26 Januari 1915.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 10. Is het aanbrengen van zand tusschen de deuren der inkruipoorten van een ringoven noodig? — Aankoop van Straatklinkers. — Zaken zijn Zaken. — Een paar opmerkingen in verband met de Arbeidsovereenkomst. — Brikkenbeton. — Correspondentie.

KLEI No. 3. Van het Secretariaat. — Plaat: Toren te Woudrichem. — Het Croisie-gebouw te New-York, met 3 afb. — De muren en gewelven van ringovens. — Een rapport over betonwegen — Van boek en tijdschrift.

GEWAPEND BETON, Maandblad voor Beton en Gewapend Beton, Uitgave van L. J. Veen te Amsterdam, bevat in No. 6: Nederlandsche Anti-oorlograad. — Shedbouw in gewapend beton, door B. A. Verheij c. i. — Een uitvoeringsfout bij gewapend beton kelders, door A. A. Boon c. i. — Het gebruik van beton voor ornamenten. — Aangevraagde Octrooien. — Boekbespreking. — Literatuur-overzicht. — Commissie voor het herzien der gewapend beton voorschriften. — Plagiaat in het Indisch Bouwkundig Tijdschrift. — Ontvangen Catalogi. — Uitslag van Aanbestedingen.

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

Schoonheidscommissie te Amsterdam.

Naar wij vernemen, zal binnenkort in het gemeenteblad het voorstel van B. en W. verschijnen in zake de Schoonheidscommissie. De commissie van advies inzake de bebouwing van gemeenteterreinen te Amsterdam zal voortaan officieel Schoonheidscommissie heeten. De instelling van de commissie en de vaststelling van reglement zullen overeenkomstig den wensch der commissie geschieden bij raadsbesluit. De werkkring zal worden uitgebreid. De tegenwoordige instructie bepaalt, dat de commissie, daartoe uitgenoodigd door B. en W., in de eerste plaats adviseert bij de beoordeeling van bouwontwerpen, in te leveren bij aanvraag voor erfpacht of koop van terrein achter het Rijksmuseum en, daartoe uitgenoodigd, ook bij de beoordeeling van bouwplannen, indien de koop of erfpacht van andere terreinen gedurende het laatste jaar gedaan wordt.

Behoudens uitzonderingen, zooals bij de bebouwing der aan den Dam en omgeving gelegen terreinen, bij de bebouwing van alle terreinen, welke door de gemeente verkocht of in erfpacht uitgegeven worden, wordt het advies van de commissie ingewonnen. Met deze omstandigheid is in het

nieuwe reglement rekening gehouden. De werkkring van de commissie zal voorts in tweeërlei opzicht worden uitgebreid door haar advies ook te vragen: 1e. Omtrent gevelontwerpen van gebouwen ten aanzien waarvan bij grondexploitatie-regelingen is bepaald, dat de plannen aan de goedkeuring van B. en W. zijn onderworpen.

2e. Bij de toepassing van die bepalingen der bouwverordeningen, welke betrekking hebben op de handhaving of de bevordering van het stadsschoon, vervat in de artikelen 85, 93 en 95 dier verordening. Aan de commissie van 5 leden zullen 6 plaatsvervangende leden worden toegevoegd. B. en W. zullen meer invloed krijgen op de samenstelling der commissie, doordat de bouwkundige vereenigingen niet meer de leden benoemen, maar drietallen opmaken, waaruit B. en W. dan de leden en plaatsvervangende leden kiezen. Aan de drie bouwkundige vereenigingen wordt gelijke invloed gegeven op de samenstelling der commissie. Als adviseerende leden nemen in de commissie zitting de directeur van P. W. en de directeur van het gemeentelijke bouw- en woningtoezicht. De commissie zal worden bijgestaan door een, onder goedkeuring van B. en W. te benoemen, secretaris, die voor zijn bemoeiingen een door B. en W. te bepalen toelage uit de gemeentekas geniet. B. en W. vereenigen zich met de opvatting der commissie, dat het uitgeven van de wijze waarop aan de bezwaren, gerezen tegen een geheel ondeugdelijk ontwerp, kan tegemoet gekomen worden, zou neerkomen op het verstrekken van gratis advies in bouwzaken, hetgeen niet op den weg der commissie ligt. Het nieuwe reglement is opgemaakt in overleg met de commissie en de besturen der bouwkundige vereenigingen die er hun goedkeuring aan hechten.

— De toren te Balgooi bij Grave, die aan de afgebroken Roomsche kerk stond, en eenige geschiedkundige waarde heeft, zal worden hersteld.

De Gemeenteraad heeft daarvoor een rijkssubsidie ad f 500 aanvaard, onder voorwaarde dat een rijksbouwkundige bestek, teekening en begrooting opmaakt en de kosten van herstelling het bedrag van het te ontvangen subsidie niet of althans weinig te boven gaan.

Geheimhouding van bouwaanvragen.

De Bond van Nederlandsche Architecten heeft het volgend schrijven gezonden aan de besturen van 52 gemeenten in ons land:

Edel Achtbare Heeren!

Ondergeteekenden, namens het bestuur van den Bond van Ned. Architecten, hebben de eer onder uwe aandacht te brengen dat in onze kringen meermalen klachten worden vernomen over het niet voldoende verzekerd zijn der discretie bij het voorbereiden en behandelen van bouwaanvragen.

Het is toch van het meeste belang, zoowel voor hen van wie een bouwplan in voorbereiding is, als voor den daarbij betrokken architect, dat gerekend kan worden op strikte geheimhouding dier plannen en alles wat daarmee is verbonden, zoowel gedurende de voorbereiding als daarna.

Waar het nu dikwijls noodig is om ten behoeve van een bouwplan, reeds in een vroeg stadium, inlichtingen of aanwijzingen van de betrokken gemeentelijke diensten te verkrijgen, ligt het in de reden, dat gerekend moet kunnen worden op volkomen discrete behandeling.

Zonder nu in 't algemeen aanmerkingen op de hoedanigheid der betrokken ambtenaren te willen maken, moet toch worden betreurd, dat die discrete behandeling niet steeds geschiedt. Het is daarom, dat wij met aandrang uwe aandacht hierop meenen te moeten vestigen.

Namens het bestuur der B. N. A.:
(w. g.) Jos. Th. J. Cuypers, Voorzitter.
(») Jan de Meijer, Secretaris.

Alkmaar.

Verschenen is het algemeen rapport der afdeelingen van den raad inzake het adres van het voorloopig comité voor het stichten van een schouwburg- en concertzaal in de gemeente Alkmaar.

Uit het rapport blijkt, dat men het er vrij algemeen over eens is, dat er in deze gemeente behoefte bestaat aan een beter ingerichte schouwburg- en concertzaal en dat in dien toestand van gemeentewege verbetering behoort te worden gebracht. Over de wijze waarop, heerscht evenwel groote verdeeldheid van gevoelen. Meerendeels was men het er over eens, dat het particulier initiatief moet voorop gaan en dat de steun der gemeente behoort te bestaan in het verleenen van een rentegarantie. Sommigen wilden deze garantie bepaald zien op hoogstens 3 pCt. van een kapitaal van f 150.000, hetzij voor bepaalden tijd, b.v. 30 jaren, hetzij voor onbepaalden tijd. Een voorstel wordt evenwel door de afdeelingen niet gedaan.

De Bergkerk te Deventer.

Omtrent de werkzaamheden tot restauratie der Bergkerk te Deventer, welke geregeld worden voortgezet, kunnen we het volgende mededeelen:

Het steenwerk van de nieuwe ramen en het gekleurde glas zijn bijna geplaatst en nu is het inwendige der kerk aan de beurt gekomen. De geheele kerk wordt van de witkalk ontdaan, om de oorspronkelijke steen

(Vervolg 3e pagina bijblad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

DE REPRODUCTIE COMPAGNIE
CLICHÉ'S
Rotterdam

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

WATER BRONNEN, ONT IJZEREN HARDEN
N.V. DIEPBOOR Mij. „VULKAAN", v/h. J. DE BOER & Co., LEEUWARDEN

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1087. — P.O. Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek **„DE ATLAS".**
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM, Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

LEVENSVERZEKERING
de Nederlanden van 1845
BRAND - - INBRAAK VERZEKERING
DEN HAAG (vroeger Zutphen) Directie HEIJNY
KAPITAAL f 0.000.000
EXTRA RESERVES 2.000.000

weer te voorschijn te brengen. Reeds thans kan men zich hier en daar een indruk vormen, welk een schoon geheel straks verkregen zal zijn, wanneer de zuilen en de colonnetten weer in hun oorspronkelijke kleur van grijze tufsteen en zandsteen zullen prijken, terwijl de geheele constructie der kerk veel duidelijker dan te voren voor den dag zal komen. Dat het verwijderen der witkalk verrassingen zou brengen, was te verwachten.

Ter weerszijden van het orgel in de eerste plaats zijn merkwaardige overblijfselen van muurschilderingen voor den dag gekomen, die volgens het oordeel van dr. Cuypers, hierover door kerkvoogden geraadpleegd, van veel belang en een restauratie alleszins waard zouden zijn. Dan werden goed bewaarde schilderingen aangetroffen in het middenschip, hoog tegen de ribben der gewelven en om de sluitsteenen. Deze versieringen bestaan uit een eenvoudig zwart ranken-motief, hier en daar door iets kleur verlevendigd. Deze worden reeds thans onder leiding van den heer B. Bokhorst te Deventer gerestaureerd en maken een buitengewoon schoon effect. Nog kwam reeds gedeeltelijk voor den dag een van binnen beschilderde boog uit de oude Romaansche kerk, later eenvoudig door een halfsteensmuurtje aan het oog onttrokken, welke boog voor onze kenners van de vroegere Bergkerk van veel belang is.

Vermeld dient te worden, dat de meeste zitbanken in gemakkelijker zitplaatsen omgetimmerd worden, dat de leelijke hooge schotten gedeeltelijk worden verwijderd, en dat het onoogelijke kapelletje aan de noordzijde naast den ingang gerestaureerd zal worden.

Toch zullen door gebrek aan middelen misschien nog eenige hoognoodige restauraties achterwege moeten blijven, waarvan hier vooral genoemd moet worden het uitbreken van vier ramen, twee aan de noord- en twee aan de zuidzijde der kerk, die reeds jaren zijn dichtgemetseld en door welker heropening het aspect der kerk zeer zou winnen.

— Nog een kalender, en een zeer fraaie, werd ons toegezonden door den Foto-Groothandel E. Fischel Jr., te Amsterdam.

Hij bevat op twaalf maandbladen evenzooveel goed geslaagde reproducties van foto's genomen van het uit- en inwendige van het Paleis-Raadhuis te Amsterdam. Het Paleis-Raadhuis-vraagstuk heeft, ten gevolge van den oorlogstoestand wel wat van zijn actualiteit ingeboet, maar toch zullen deze afbeeldingen velen belang inboezemen.

De kalender wordt gratis toegezonden, doch de uitgever beoogt daarmede een goed doel en vraagt bescheidenlijk, ten bate van het Algemeen Steun-Comité, een postwisseltje van f 0.55. Daartegen kan niemand bezwaar hebben. Wie een exemplaar aanvraagt zal gewaar worden, dat de kalender met dit luttele bedrag niet betaald kan zijn.

— De bekende firma Jan Hamer & Co., te Amsterdam, heeft een nieuw prospectus verspreid, over liften voor allerlei doeleinden, met een veertiental fraaie afbeeldingen. Zij wijst er daarbij op, dat alle constructies door haar ontworpen en in hare werkplaatsen uitgevoerd worden en zoo men nagaat, dat zij alleen in Nederland van 1887 af niet minder dan 3248 liften leverde, begrijpt men, te doen te hebben met een Nederlandsche industrie van groote beteekenis. In deze tijdsomstandigheden vooral is het zeker niet ongepast, daarop nog eens de aandacht te vestigen.

Personalia.

— Door den gemeenteraad van Zutphen is benoemd tot directeur van gemeentewerken H. W. Dohna e. i., tijdelijk ingenieur bij de gemeentewerken te Arnhem.

Varia.

DE FABRIEKEN VAN JOHN COCKERILL TE SERAING.

Nu Duitschland tracht de Belgische industrie, en wel vooral de metaalindustrie en de steenkolennijverheid, te doen herleven, willen wij onze lezers een denkbeeld geven van den omvang en inrichting van de fabrieken van John Cockerill te Seraing, zooals die vóór den oorlog waren.

De fabrieken van John Cockerill te Seraing, een voorstad van Luik, liggen onmiddellijk aan de Maas te midden van het Belgische steenkolengebied en bezitten een uitgestrektheid van 107 H. A. waarvan er 41 behouwd zijn. De grondslagen van dit reusachtige bedrijf werden in 1817 door John Cockerill, een in het jaar 1800 naar België uitgeweken Engelschman gelegd. Onze toenmalige koning Willem I verleende daarbij zijn medewerking. Aanvankelijk was de omvang zeer bescheiden, maar voortdurend nam de fabriek in grootte toe zoodat ze thans in normale tijden werk geeft aan 10 à 11,000 arbeiders. Op den 25en April van het vorige jaar werd het 12.5 millioen frs. bedragende aandeelenkapitaal tot 25 millioen frs. verhoogd en de gedurende de laatste jaren regelmatig uitbetaalde dividenden bedroegen gemiddeld 18 %. Het jaarlijksche steenkolenverbruik bedraagt 350,000 ton. Hiervan verkrijgt de fabriek 250,000 ton uit haar eigen, onmiddellijk in de nabijheid van de fabriek gelegen mijnen en de overige 100,000 ton betrekt zij uit naburige mijnen, voor het grootste deel echter uit Duitschland.

In de hoogovens worden jaarlijks totaal 500,000 tot 600,0000 ton erts verwerkt, hetwelk hoofdzakelijk uit het Fransche minettegebied, gedeeltelijk ook uit de Spaansche ertsgroeven van de maatschappij betrokken wordt.

De hoofd-krachtcentrale bevat acht dubbelwerkende gasmotoren van te zamen 11,000 Pk. Elk van deze motoren drijft een dynamo van circa 1200 KW. De hierdoor ontwikkelde gelijkstroom van 550 Volt drijft in het geheele bedrijf meer dan 750 electromotoren, terwijl ook, met uitzondering van het grofwalswerk en de machines voor het vervoer, overal electrische drijfkracht toegepast is. Een kleine nevencentrale levert met 2 gasmotoren, circa 1000 Pk., zoodat bij de 12,000 Pk., die beschikbaar zijn, jaarlijks 25 millioen kilowatturen afgegeven worden bij een prijs van nog minder dan 0.7 centime per KWU., dus een uiterst rendabel bedrijf.

De staalfabrieken leveren jaarlijks circa 250 millioen ton staal. Zij bestaan uit een Bessemer-installatie, een Siemens-Martin-installatie en een electrischen Girod-oven. De Bessemer-installatie bestaat uit vijf met dolomiet bekleede 15-tons convertors, welke 800 tot 1000 ton staal per dag leveren, terwijl in de 3 Siemens-Martinovens elk van 15 ton inhoud hoofdzakelijk speciaal-nikkelstaal voor de geschutfabrikatie en staal voor ketelplaten geproduceerd wordt.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

Pianino's contant en termijnbetaling.
SOLIED ADRES.
UUTENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, 1e Van Swindenstr. 10 **AMSTERDAM**

F. H. HONIG, Keizersgracht 208, AMSTERDAM. FABRIEK TE ZAANDAM.
HOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK.
Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van **Houtgraniet.**

De Girod-oven, van 4 tot 4.5 ton inhoud, dient voor de vervaardiging van speciale staalsoorten bij 55 Volt en 6000 A. Het geproduceerde gereedschapstaal is van bijzonder goede kwaliteit en volkomen vrij van oxyden.

De hoogoveninstallatie bestaat uit vier oude hoogovens van 80 tot 100 ton per 24 uur en uit twee nieuwe constructiën.

Het walswerk levert voornamelijk spoorrails, waarvan het per week 3000 ton kan vervaardigen. De gemiddelde jaarlijksche capaciteit bedraagt 110,000 ton.

De locomotiefwerkplaatsen beslaan een oppervlak van 3300 M². en behooren tot de belangrijkste van Europa. Twee groote locomotieven verlaten elke week de fabriek. De totale jaarlijksche productie bedraagt 100 stuks, echter zijn hieronder de kleine smalspoor- en mijnlocomotieven niet begrepen. Het door de fabriek voornamelijk geconstrueerde model is de 4-cylinder zesvoudig gekoppelde schamelstel-compoundlocomotief van 80 ton gewicht. Naast de Belgische Staatsspoorwegen zijn de voornaamste afnemers Frankrijk, Spanje, Portugal, China en Argentinië. Behalve de groote locomotieven leveren de fabrieken van John Cockerill als voornaamste specialiteit kleine, zeer doelmatige mijn- en smalspoorlocomotieven met verticalen ketel.

De montage-werkplaatsen bestaan bij een uitgestrektheid van 5800 M². uit drie groote hallen van 20 M. hoogte. Hier zijn al heel wat stoommachines, pompen, luchtcompressors en ventilatoren (als zeer welbekend type levert Cockerill de vertikale blaaswerken voor hoogovens), kranen, stoomturbines, gasmotoren enz. gemaakt. Hier bevinden zich ook de reusachtige freesmachines voor het freesen van draaischijven tot 14 M. en het boren van cylinders van 3 M. binnenmaat.

De afdeeling voor ijzerconstructiën (bruggenbouw, kappen, enz.) beslaat met hare zes 15 M. breede en 80 M. lange hallen totaal 16000 M². Drie en dertig loopkranen van 2 tot 45 ton draagvermogen dienen voor het verplaatsen der lasten.

De artilleriewerkplaatsen hebben al het kleine geschut van Antwerpen geleverd. Geschut van groot kaliber wordt echter door Cockerill niet vervaardigd; de grootste draaibanken kunnen 15 M. lange stukken afdraaien. Door Cockerill worden eveneens de gesloten beschermingsschilden voor vestinggeschut vervaardigd.

Ook de stukken voor de Belgische veldartillerie werd in de fabrieken van Cockerill vervaardigd.

Van de door de fabriek volgens eigen plannen en geheime methoden van chroomnikkelstaal bij geringe roodgloeihitte (700 tot 800°) geharde pantserplaten, voor de bewerking waarvan men speciale smeedpersen geconstrueerd had, heeft men de grootste verwachtingen gekoesterd. Deze zijn echter niet alle door de practijk verwezenlijkt.

Eveneens zeer belangrijk is de vervaardiging van de voor het geschut benoodigde munitie. De dagelijksche fabrikatie bedraagt 400 granaten, zij kan echter met gemak tot 800 gebracht worden.

De kartetsen hebben een stalen mantel met een nikkelgehalte van 0.5 %.

De in Antwerpen gelegen werf van Cockerill geeft werk aan circa 1000 arbeiders. Hoofdzakelijk worden daar rivierstoombooten gebouwd, b.v. verschillende 1500-tons stoombooten voor de Wolga, 400 tot 500 tons booten voor den Congo en de Euphraat. Echter hebben in den laatsten tijd ook groote schepen de werf verlaten: de turbine-Kanaalstoomboot Ostende—Dover „Princesse Elisabeth" en de tot dezelfde categorie behoorende „Jan Breydel" en „Pieter de Coninck" van 24.9 knoopen snelheid zijn eveneens door de werven van John Cockerill gebouwd.

Ijzer- en Staalkroniek.

Vacante Betrekkingen.

— Een of twee Opzichters, bekend met grondwerken en kunstwerken, tegen 1 Maart of eerder. Brieven onder No. 495, Kantoorboekhandel Ch. L. Boucher, Papestraat 11, 's Gravenhage. (1)

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels,

M. Noorlander, Rotterdam.
Natuursteen-Bouwmaterialen. Noordsingel 132.

INFORMATIE-BUREAU VAN DEN BOND VAN TECHNICI
AMSTELVEENSCHE WEG 83 AMSTERDAM.
Spreekuren iederen Woensdag- en Vrijdagavond
van 6 tot 8 uur, 's avonds.

47	Bouwkundige Opzichter-Teekenaars	24—52	jaar.
15	Bouwkundige Opzichter-Uitvoerders	24—55	»
19	Bouwkundige Teekenaars	23—35	»
7	Aankomend Bouwkundige Opzichters	19—22	»
6	Aankomend Bouwkundige Teekenaars	18—22	»
8	Waterbouwkundige Opzichter-Teekenaars	23—48	»
2	Aankomend Waterbodwk. Opzichters	22—23	»
5	Chef-Machinisten	34—35	»
5	Werktuigkundige Opzichters (werkm.)	21—35	»
2	Werktuigkundige Teekenaar-constructeurs	22—31	»
4	Machine-Teekenaars	22—25	»
4	Aankomende Machine-Teekenaars	18—22	»
1	Electrotechnisch Chef Machinist	—32	»
6	Electrotechnische Chef-Monteurs	22—27	»
7	Electrotechnische Teekenaars	20—28	»
1	Werktuigkundig Teekenaar Gastechniker	—33	»
1	Opzichter-magazijnmeester	—30	»
1	Verwarmings techniker	—21	»

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

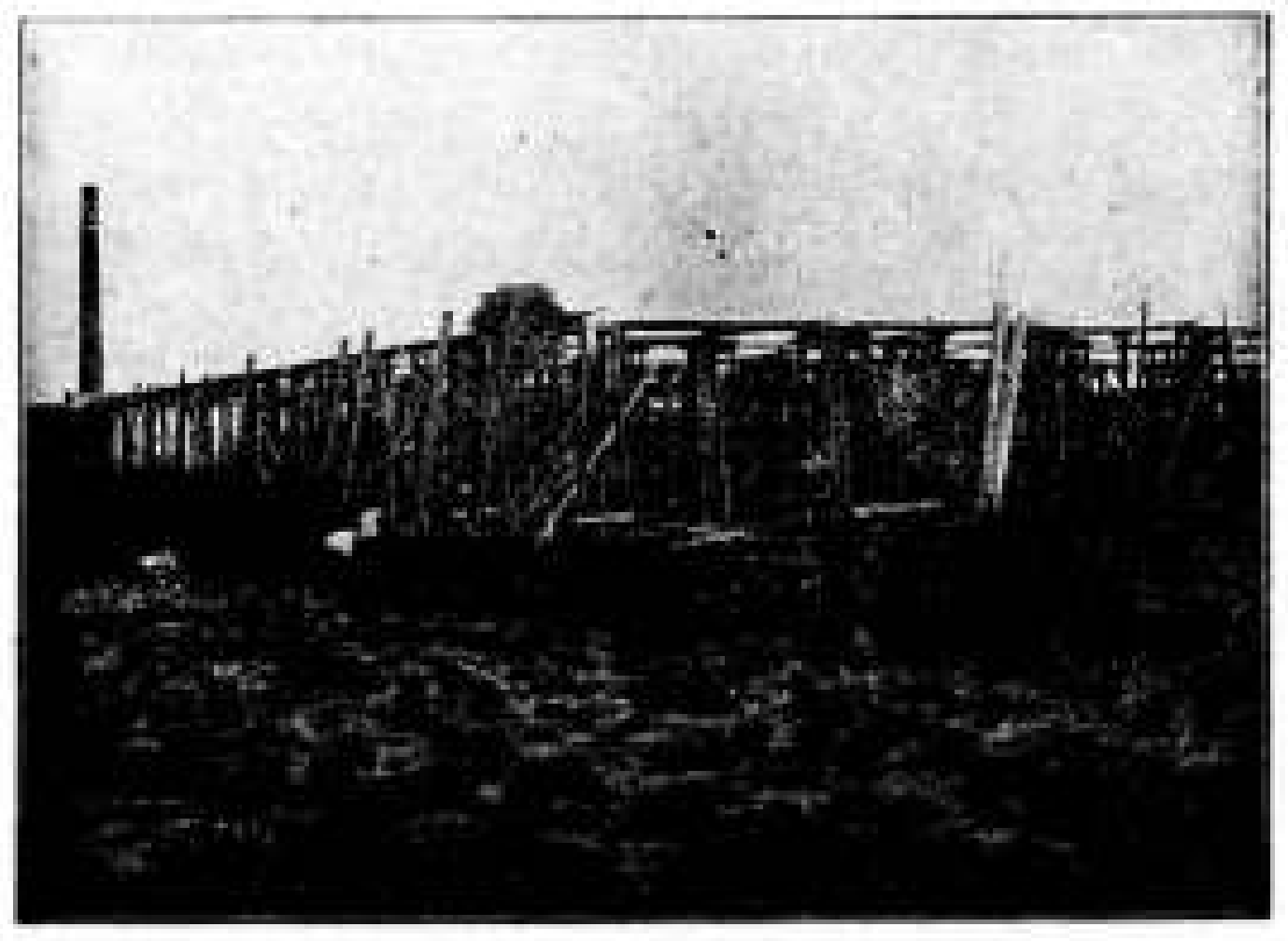

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

S. BRUIGOM - Arnhem. Fabriek en Magazijn van Jalousiën, Rolluiken, Serredekking, Zonblinden, Schuifladders, Marquisen en Houten tweedeelige Riemschijven.
Speciale inrichting voor het verbeteren van Jalousiën en Rolluiken met en zonder kogelassen. Opgericht in 1872.

DE OPMERKER
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . ƒ 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot ƒ 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . » 7.50
(Uitsluitend bij vooruitbetaling)

Afzonderlijke nummers, **uitsluitend** bij vooruitbetaling: met plaat . . . . ƒ 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Stroomingen in het Bouwvak.

Slot (Zie bladz. 27).

Toen wij in ons vorig nummer de militaire organisatie aanhaalden als een leerzaam voorbeeld, heeft wellicht menig lezer gedacht, dat ook „de Opmerker" in het teeken van den oorlog staat. Dit zou niet zulk een groot wonder zijn, nu er feitelijk zeer weinig is aan te wijzen, waarop de tijdsomstandigheden geheel zonder invloed blijven. De oorlogstoestand heeft bijvoorbeeld onze denkbeelden over de landsverdediging plotseling belangrijk gewijzigd en veler belangstelling opgewekt voor onze weerbaarheid, een zaak, die langzamerhand de meerderheid van ons volk onverschillig was geworden.

Dit laatste is zeker in niet mindere mate het geval met bouwkunst en bouwbedrijf. Het groote publiek heeft andere dingen, waarin het belang stelt; bij het kunstzinnig deel treft men een, vaak ziekelijk overdreven, liefhebberij voor antiquiteiten aan, maar gewoonlijk in de allerlaatste plaats eenige belangstelling voor de moderne stroomingen in de bouwkunst, waarvan men weinig of niets begrijpt. En het bouwbedrijf, daarvoor interesseert men zich alleen, wanneer men een nieuwe woning zoekt en eens in de buitenwijken van zijn woonplaats gaat rondkijken, wat daar in de laatste jaren verrezen is.

Dat een belangrijke nationale zaak, als het bouwvak in zijn geheel, in zeer vele opzichten in een bedenkelijken toestand verkeert, waarin verandering zal moeten komen, zoo het niet geheel te gronde zal gaan, daarvan heeft men geen begrip; dat gevoelt men alleen in de verschillende kringen der bij dat vak onmiddellijk betrokkenen, de bouwlieden, van den architect tot den ambachtsman. Men geeft in deze dagen gaarne aan het Duitsche militarisme de schuld, dat het toestanden in het leven geroepen heeft, die voeren moesten tot de uitbarsting, waarvan wij thans getuige zijn; met evenveel of evenweinig grond, dit laten wij in het midden, heeft men sedert lang aan het industrialisme de schuld gegeven van het verval der kunsten en van alle bedrijven, die hun reden van bestaan aan de kunst ontleenen. Het industrieele bedrijf zou dus de groote vijand zijn, die het kunstbedrijf in den hoek gedrongen heeft, die het, waar het mogelijk is, geheel verdringt en doet verdwijnen. Tegen dien sterken vijand zou dus ook het bouwvak het moeten opnemen en trachten, hem overal van het veroverd terrein terug te dringen. Dat is gemakkelijk gezegd, maar in de gegeven omstandigheden beslist onmogelijk.

De industrie, die zich naar de beginselen van vrije concurrentie en een steeds meer doeltreffende arbeidsverdeeling ontwikkeld heeft tot een georganiseerde wereldmacht, die zeer goed met een in alle opzichten geoefend en wel uitgerust leger kan worden vergeleken, laat zich niet verslaan door kleine groepjes, die nog niet de grondslagen gevonden hebben voor een krachtige samenwerking, die elk nog hun eigen inzichten hebben, hun eigen idealen nastreven, maar het groote algemeene vakbelang uit het oog verliezen.

Maar wij beschouwen de industrie niet als onze vijand, wij willen niet trachten haar te vernietigen, zoo redeneert men in sommige kringen, waarvan dan pogingen uitgaan, om de industrie te leiden in andere banen en in hare

productie de aloude kunstbeginselen weder een woord mede te doen spreken. Helaas, tot nog toe hebben deze pogingen gefaald en wij zien de industrie recht afgaan op haar doel, het maken van de grootst mogelijke winsten, om zich te verzekeren van de wereldmacht in den vorm van goud, waarvoor alles te koop is. Zij laat zich door de schoonste voorspiegelingen en altruistische vertoogen niet op zijpaden lokken en zij heeft van haar standpunt gelijk.

Terwijl wij een Duitsche „Werkbund" een wanhopige poging zien doen tot toenadering tusschen kunst en nijverheid, zien wij tegelijkertijd het Taylor-stelsel, dat niet anders beoogt dan, wij willen niet zeggen, den werkman tot het uiterste uit te buiten, maar toch uit den werkman alles te halen, wat uit hem te halen is, meer en meer ook in de Europeesche industrie ingang vinden.

De tegenstelling is frappant genoeg, om er niet verder over uit te weiden; zij teekent den toestand.

En tegen een organisatie, die de verdeeling van arbeid tot zulk een uiterste weet te drijven, als door het Amerikaansche stelsel wordt beoogd, tegen een organisatie, waarin de invoering van zulk een stelsel mogelijk is, zou het ongeorganiseerde bouwbedrijf moeten optrekken?

Waarlijk de heldhaftige pogingen van den „Werkbund" hebben aanspraak op bewondering. Wij zullen de laatsten zijn, om ze als Don-Quichotterie te beschouwen, want er ligt een goede en groote gedachte aan ten grondslag.

In de gedachte tot oprichting van een bond is echter in onze dagen niets groots, veeleer iets zeer banaals. Wanneer ook hier slechts de zucht, om een algemeen gebruikelijken weg te volgen, de oprichters bezield heeft, dan kan hierin een der oorzaken van het, tot nog toe, negatief resultaat gelegen zijn.

Wanneer echter het kunstbedrijf, waaronder wij ook het bouwvak rekenen te behooren, met eenige kans op succes den strijd tegen de industrie wil aanbinden, dan zal alleen een bond, in den zin van een krachtige organisatie tot iets in staat zijn. Maar dan is het de vraag, of zulk een bond wel verstandig zou handelen, door te trachten zich op het gebied der industrie voor een deel van de leiding meester te maken, dan wel of het beter zou zijn, dat hij zichzelf zoo sterk zou maken, dat de industrie zich niet meer wagen zou op het terrein, waar het kunstbedrijf de oudste rechten heeft.

Het Duitsche voorbeeld, hoe kon het ook anders, heeft reeds bij ons navolging gevonden in voorstellen op het papier, die wij hier niet aan critiek zullen onderwerpen. De Duitsche „Werkbund", hij heeft het zelf erkend, dat hij nog een onrijpe vrucht is en wij zien er nog niet veel meer in dan een vruchtbeginsel, dat nog wel eens verstikt zou kunnen worden. Te groote voortvarendheid staat gelijk met stormloopen op een vooralsnog onneembare stelling, de tactiek van verrassing of krijgslist is hier niet toe te passen, zij is onbruikbaar in den vreedzamen strijd op maatschappelijk gebied, die bovenal een helder hoofd, een goed overleg en taaie volharding vereischt en waarbij men niet vergeten moet met de ervaring te rade te gaan.

Laat ons daarom bovenal, zouden wij zeggen, beginnen met het begin van alle organisatie, dat is een goed plan en een overzicht van de materialen, om het zoo te noemen, of laat ons zeggen, de elementen, waaruit de organisatie zal moeten worden opgebouwd.

Laten wij andere kunstbedrijven buiten beschouwing en bepalen wij ons tot het bouwvak, dan treft het ons, dat reeds daar die elementen vele zijn.

In oude tijden, toen het bouwvak georganiseerd was, vormden die elementen te zamen een groot en sterk geheel, er was eenheid van belangen; thans zijn de krachten zoo versnipperd, dat zelfs in de verschillende kringen tot het bouwvak behoorende inwendige verdeeldheid verre van uitzondering is en men verbeeldt zich, dat de vakbelangen van eene groep onmogelijk meer kunnen samengaan met die van een andere. De klassenstrijd woedt ook in het bouwvak en een bond, waarin alle bouwlieden weder eendrachtig streven naar de bevordering van één vakbelang, lijkt iets ondenkbaars.

En toch, in welken vorm dan ook, er zal zoo iets moeten komen, zoo het ons werkelijk ernst is, om te trachten het bouwvak uit het moeras op te trekken. Maar hoe dan? dit is een vraag, waarop wij het antwoord moeten schuldig blijven, maar toch meenen wij, dat het niet aan te raden is pogingen aan te wenden, om terug te keeren tot toestanden en instellingen, die nu eenmaal hebben afgedaan. Wij zouden dan de heerschende neiging voor al wat antiek is ook in ons maatschappelijk leven overbrengen; is zij in de kunst reeds bedenkelijk, daar zou zij gevaarlijk worden. Zij heeft in het bouwvak veel kwaad gedaan, maar de schuld ligt niet in de liefde tot het oude, maar in de overdrijving, die haar op verkeerde wegen heeft gevoerd. Het is de ziekte van onzen tijd, de algemeene zenuwoverspanning, die ons alles doet overdrijven en des menschen geest verduistert en onvruchtbaar maakt en hier kan alleen een kalme, gezette studie de oplossing van het vraagstuk brengen.

„In oude tijden, toen het bouwvak georganiseerd was", schreven wij zooeven, en wij kennen die organisatie in al hare onderdeelen, zooals zij was in den tijd harer krachtigste ontwikkeling; wij kennen ook hare geschiedenis, haar verval, haar wanhopigen strijd om het bestaan en haar ondergang.

En de gevolgen van dien ondergang hebben zich langzamerhand vertoond, langzamerhand zoolang het bouwvak kwijnde, evenals alle bedrijf, maar sterker en sterker al naarmate het bouwvak zich weder ontwikkelde en de industrie daarnaast. Een tijdlang heeft men in beide bedrijven gemeend, het zonder organisatie wel te kunnen stellen; in de industrie heeft de noodzakelijkheid daarvan zich echter zeer spoedig doen gevoelen, daar is zij vanzelf gekomen. Maar de beoefenaars van het bouwvak zijn hoe langer hoe meer avonturiers geworden, die de fortuin vastgrepen, waar zij haar grijpen konden. Zij brachten het niet verder dan tot een aan elkander klitten tot kleine groepen, waarbinnen zelfs de concurrentie nog verdeeldheid teweeg bracht en wier leden ook nu nog telkens betrapt worden op strooptochten op het terrein van andere groepen; en nu komt men eindelijk tot het besef, dat het zoo niet blijven kan en klampt men zich vast aan de groote woorden: „vakbelangen" en „organisatie".

Kunnen wij dit wel als ernst opnemen? Wij betwijfelen het zoolang niet iemand de moeite neemt, eens grondig na te gaan, op welke wijze in oude tijden de nu verloren gegane organisatie uit de toenmalige maatschappelijke toestanden gegroeid is en hoe wij in den tegenwoordigen tijd tewerk zouden moeten gaan, om weder tot een doeltreffende organisatie van het bouwvak te geraken.

Niet lang geleden is, van de hand van een jong bouwkundig ingenieur, een boek verschenen getiteld: „Bouwschappen" en bedoelend te leveren een proeve tot oplossing van het stedelijk grond- en woningvraagstuk. Dit vraagstuk staat wel in verband met het bouwvak, maar niet daarom vestigen wij hier de aandacht op deze degelijke, wetenschappelijke studie. Wij wijzen er alleen op als een voorbeeld, hoe de belangrijke vraagstukken van onzen tijd behandeld behooren te worden, om nader tot de oplossing te komen.

Waar is de man met het helder inzicht, de taaie volharding en de ervaring, die noodig zijn, om een dergelijke proeve te leveren, tot oplossing van het vraagstuk der organisatie van het bouwvak?

Voordrachten in de Rotterdamsche Academie.

In de namiddag-voordracht van 8 Februari j.l. heeft dr. H. A. Naber van Hoorn het onderwerp behandeld: De Sectio Divina en het Roosvenster der Kathedraal van Amiens.

De spreker ving zijn voordracht aan, met er aan te herinneren, dat de Sectio Divina de eigenaardige verdeeling is van een lijn, die vooral bij een regelmatigen vijfhoek wordt opgemerkt, als men de diagonalen erin heeft getrokken. Is b.v. zoo'n diagonaal ter lengte van 1618, dan zijn de stukken, waarin een der deelpunten haar verdeelt 1000 en 618 en dit zijn merkwaardige getallen, immers 1618: 1000 = 1000: 618.

Spr. toonde nu een zestal nieuwe constructies voor deze S. D., die ook wel genoemd wordt Sectio Aurea, of Gulden Snede of verdeeling in uiterste en middelste reden.

Deze verhouding komt nu ook te voorschijn, als men nagaat, hoe de halve omtrek van ramen, deuren, portretten en schilderijen, visitekaartjes en wat niet al, verdeeld is in lengte en breedte.

Althans — zoo zegt men; eene statistiek om deze bewering te staven was spreker nooit onder oogen gekomen.

Zoodra dus de lengte meer is dan 8/13 van den halven omtrek of wat op hetzelfde neerkomt: 13/8 van de breedte — noemt men een voorwerp lang; zoodra zij minder wordt dan 13/8 van de breedte heet het voorwerp breed; maar is die verhouding in acht genomen, dan is het, of de critiek zwijgt; of het woord, onze woordenschat, ons begeeft; het is noch lang noch breed; het heet iets dat het oog bevredigt en lijkt uit dat oogpunt der volmaaktheid nabij, ofschoon niet verzwegen werd, dat Dr. P. J. Helwig dit toeschrijft aan het optreden van eene principieel geheel andere maar numeriek vrijwel gelijkwaardige verhouding.

Spr. wilde nu uitmaken of die Sectio Divina een schoolsch, ja belachelijk begrip is te noemen, dat hoe eer hoe liever behoort te verdwijnen uit de natuurbeschouwing, uit wetenschap, kunst en techniek, dan wel, of het iets is dat zijn naam met eere draagt en een ongeloofelijk merkwaardig verleden heeft, al heeft het misschien ook geen verdere toekomst.

Sommigen denken dat de geschiedenis ervan begint met Zeising, die in 1854 in een àl te omvangrijk boekje de architectuur, de muziek, het tooneel en de menschelijke vormen aan een onderzoek onderwierp, en overal de Sectio Divina meende te kunnen aanwijzen.

Hij wordt door velen als de ontdekker aangezien; maar dat is geheel ten onrechte; immers twee jaar vroeger had Arneth reeds bij Euclides de S. D. teruggevonden (en dat voert ons terug tot eenige eeuwen vóór onze jaartelling). In 1845 — dus een tiental jaren vóór Zeising — was de verdeeling in uiterste en middelste reden een heel gewone examenvraag.

Verder teruggaande verwees spr. naar „Kepler, den bekenden sterrekundige, die 2 à 3 eeuwen vóór Zeising leefde, en reeds verband had gezocht en gevonden tusschen de Sectio Divina en den vorm van planten, wier bloemen het getal 5 vertoonen. Hij had de verhouding 13: 8 en 8: 5 reeds aan den hemel nagegaan en spreekt er over als het fraaiste dat in de meetkunde te vinden is.

Zoo is ook Luca di Burgo, bijgenaamd Paciolt, een eeuw vóór Kepler, vol bewondering en noemt ze in nauw verband met de Triniteit.

De bouwers der Aya Sophia moeten de S. D. hebben gekend, want er zijn bewijzen dat zij aan de regelmatige lichamen groote aandacht hebben gegeven.

Plato noemt de 5 regelmatige lichamen de mooiste die er zijn; en nu is het opmerkelijk dat de twee merkwaardigste van dat merkwaardig vijftal niet door de natuur — door het rijk der kristallen — geleverd worden maar dat men ze zelf moet maken. Wie ze wil maken moet nu eerst de S. D. kennen en dat geldt zekerlijk ook voor Plato: zonder de S. D. te kennen had hij ze niet kunnen maken of er verstandig over spreken!

Spr. verschilde in dit opzicht van Pfeifer, die de geschiedenis der S. D. nog het zorgvuldigst heeft nagespeurd. Deze betwijfelt of Plato en de Pythagoraeërs wel iets van die gulden snede wisten.

Maar dat we nog véél verder terug kunnen gaan, had spreker kortgeleden trachten aan te toonen, immers de S. D. is de eenige plausibele verklaring voor den vorm der pyramide van Cheops, die van 3300 v. Chr. geacht wordt te dateeren.

Maar nu zijn er lacunes te vullen.

Een, van veel aanbelang, lijkt wel die tusschen Kepler en de oudheid, dus de tijd van de Middeneeuwen; en wat die lacune aanvult is misschien de Gothiek van Noord-Frankrijk.

Voor een kleine 100 jaar werd deze bouwstijl nog beschouwd als ongereglementeerde, schier barbaarsche kunst, getuige een rapport van Raoul Rochette, Secr. Perp. der Académie des Beaux Arts, in 1846 uitgebracht.

Thans is het blaadje totaal omgekeerd. Viollet le Duc, specialiteit vooral in zake Gothische kathedralen, die hij als architect had te restaureeren; hij die het Gothische tijdperk verheerlijkte om de uitstekende constructieve kennis die er uit spreekt, zeide in 1863 dat de Kathedraal te Amiens juist allerminst het resultaat was van toeval, zoeken en tasten, maar het werk van een enkelen superieuren geest, die het bouwwerk als in één en gooi als een volmaakte eenheid had geconcipieerd. Gonse, in zijn prachtwerk over „la Gothique" getuigde van diezelfde Kathedraal dat er de grootste eenheid in was; een „divine élégance des formes", de meest volkomen harmonie; en dat het plan logisch en klaar mocht heeten.

Toch zoekt men bij Viollet le Duc tevergeefs naar een enkel woord over de S. D. Hij werkt ter verklaring van den bouw met eenen z. g. „Egyptischen" driehoek; gelijk beenig met basis 8 en hoogte 5.

Dezen driehoek heeft ook Berlage naar hij zelf zegt toegepast, neen, ten grondslag gelegd aan de Nieuwe Beurs te Amsterdam, zoodat het een zeer deugdelijke en authentieke driehoek lijkt.

Spreker meende hiertegen te moeten opkomen. Het is de driehoek van Jomard, Viollet le Duc en Berlage, maar die driehoek heeft met Egypte niets van doen; de „afleiding" is zeer onmeetkundig; de hoek is niet die der pyramide van Cheops, zooals men dacht, maar een halve graad minder. Bovendien spreekt Viollet le Duc over één driehoek, maar welbeschouwd zijn het er twee die weliswaar een kleinigheid verschillen, maar waartusschen men toch kiezen moet.

Zoo kwam spreker tot het Roosvenster, waarvan geen meetkundige betwijfelen kan of hier spreekt de Sectio Divina. En als er dan eenheid in den bouw is — zooals Viollet le Duc verzekert — dan verwonderde het spreker, dat de moderne architecten, getuige de zeven voordrachten over Bouwkunst, nooit van die S. D. reppen, want ze mag verwacht worden in b. v. de Kathedraal van Amiens.

Het niet spreken over de S. D. achtte spr. te zijn de Achilleshiel van Viollet le Duc.

Spr. gat nu eene geometrische analyse van het roosvenster, dat bijzonder doordacht blijkt te zijn al is het nu 600 jaren oud en trachtte naar aanleiding van de meetkundige analyse van de figuur, die voorkomt in elk der vijf driehoeken der pentalfa, eene verklaring te geven voor de be-

kende uitdrukking: „zijnen goddelijken driehoek gaan."

Zoo is de S. D. volgens spr. niet een „oft sehr ernst empfohlener Blödsinn", maar een leidend beginsel geweest voor menig architect en kunstenaar gedurende de 50 eeuwen van Cheops tot op heden. Het was als een algemeen verstaanbaar symbool; thans ontbreekt zooiets, getuige de woorden van Prof. Gugel en Berlage. Men zoekt naar een uitgangspunt, en neemt geen kennis van het oude. Men heeft, niet lettende op een woord van oud-hollandsche levenswijsheid, het oude verworpen vóór men het nieuwe had.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 7. Officieel Gedeelte. Vergadering van het Hoofdbestuur met de Besturen der Afdeelingen op 2 Februari 1915.

Ontwerp voor een Kantoorgebouw der Steenkolenhandelsvereeniging te Rotterdam van Alb. Otten en W. F. Overeijnder, Arch. met afbeeldingen en losse plaat.

Bouwschappen. Publiekrechtelijke organisaties van eigenaars van bouwterrein Proeve tot oplossing van het stedelijk grond- en woningvraagstuk, door H. J. Kiewiet de Jonge b. i., besproken door P. J. Willekes Macdonald II (Vervolg).

Ingezonden. Over de beoordeeling van het boekje: »Leiddraad bij den Woningbouw« door B. van Brucken Fock, u et naschrift van de Redactie.

ARCHITECTURA No. 7. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Bij de illustraties, portret en afbeeldingen van bouwwerken van J. L. M. Lauweriks.

De wederopbouw van België.

De A. V.

Waar honing is, verzamelen zich de vliegen.

Ingezonden. Architecten-reclame.

De toestand in het bouwbedrijf.

DE BOUWWERELD No. 6 De »Algemeene Voorschriften« van den B. N. A.

Het eerste Congres der »International Garden Cities and Town planning Association. Verslag uitgebracht aan den Bond Heemschut, door A. W. Weissman (Slot), met afbeeldingen.

DE INGENIEUR No. 7. Watervoorziening van Batavia. Voordracht gehouden in de vergadering van de Afdeeling Ned. Indië van het Kon. Instituut van Ingenieurs van 6 Februari 1914, door F. A. Janssen van Raaij, met afbeeldingen.

Afmetingen van stoomsturmachines, door D. Croll Jr. met afbeelding.

Internationaal Ingenieurs-Congres te San Francisco 1915.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 7. Officieel gedeelte. — Naiveteit of onkunde? — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Verslagen van vergaderingen. — Jaarverslagen. — Iets over havens en reeden (vervolg). — Uit technische bladen en tijdschriften. —

DE AANNEMER No. 6. Nederl. Aannemersbond. Officieele mededeelingen.

Eindverslag der Staatscommissie over de Werkloosheid X, 3e Afdeeling: middelen ter voorkoming en bestrijding van werkloosheid en tot leniging van hare gevolgen.

Is een getimmerte een gebouw?

Het bouwbedrijf.

Adres van de Afdeeling Apeldoorn aan den Raad dier Gemeente.

Afdeelingsverslagen. Dordrecht 29 Januari 1915.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 11. Het oxydeerend stoken bij verblendsteen en andere kleurige steenen. — Hoe lang moet het stookkanaal van een ringoven zijn om er goede straatklinkers in te kunnen stoken? — Het gebruik van cokes voor het droogstoken van Waalovens. — Herbouw van Belgische steden. — Verboden klei-uitvoer uit Duitschland. — Arbeidsloon. — Turf als brandstof voor de industrie — Vuurvaste cement.

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels, .

M. Noorlander, Rotterdam.
Natuursteen-Bouwmaterialen. Noordsingel 132.

WATERBRONNEN, ONTIJZEREN HARDEN
N.V. DIEPBOOR Mij. „VULKAAN", v/h. J. DE BOER & Co., LEEUWARDEN

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJKVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 881.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek
„AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc 478.
Draadvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van
BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

50STE JAARGANG. ZATERDAG 27 FEBRUARI 1915. No. 9

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . . Uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Onze Monumenten.

Bij Koninklijk Besluit van 7 Juli 1903, No. 44, werd ingesteld eene Rijkscommissie tot het opmaken en uitgeven van een inventaris en eene beschijving van de Nederlandsche monumenten van Geschiedenis en Kunst.

De taak dezer Rijkscommissie is: het samenstellen en uitgeven eener geïllustreerde beschrijving van alle in Nederland aanwezige gebouwen en voorwerpen, dagteekenend van vóór 1850, die belang bezitten als uiting van kunst of om eene er aan verbonden historische herinnering. Aldus zal worden verkregen een handboek, waarin men over de aanwezigheid, de artistieke of historische waarde en den toestand der monumenten van geschiedenis en kunst uitvoerige inlichting kan vinden en tegelijkertijd een volledige en betrouwbare bron voor de Nederlandsche kunstgeschiedenis.

Ten einde dit groote werk, dat vele jaren zal vorderen, met meer kennis van zaken te kunnen ondernemen en tegelijkertijd zoo spoedig mogelijk een overzicht te kunnen geven van al wat het behouden waard is, besloot de Rijkscommissie aan te vangen met de bewerking eener »Voorloopige Lijst« der monumenten, waarin alleen gebouwen en met gebouwen samenhangende voorwerpen kort worden vermeld.

Met de hiervoorafgaande mededeelingen begint het »Voorwoord« van het derde deel, de Provincie Zuid-Holland, van de Voorloopige Lijst der Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst, dat in het begin van dit jaar bij A. Oosthoek te Utrecht het licht zag. De inleidende mededeelingen bevatten wel geen nieuws, maar het kan geen kwaad, dat wij onze lezers nog eens herinneren aan het bestaan en de werkzaamheid der Rijkscommissie, die de belangstelling verdient van allen, die het wel meenen met onze monumenten.

Het thans verschenen derde deel van de Voorloopige Lijst onderscheidt zich van zijn beide voorgangers door den respectabelen omvang, die tot ruim 450 bladzijden is uitgedijd, terwijl het eerste deel, dat de Provincie Utrecht omvat, slechts ruim 100 bladzijden beslaat en het tweede, behandelend de Provincie Drente, niet meer dan de helft van dit getal.

Het deeltje Utrecht is bewerkt door de heeren Mr. S. Muller Fz., Mr. J. C. Overvoorde; Drente door de heeren F. A. Hoefer, Jos. Cuypers en J. A. Frederiks, in beide gevallen in samenwerking met den secretaris der Rijkscommissie Jan Kalf.

Het deeltje Utrecht verscheen in 1908, Drente het jaar daaraanvolgend.

Aan de samenstelling van het deel Zuid-Holland hebben de heeren Mr Dr. J. C. Overvoorde, Jos. Cuypers, J. A. Frederiks, Prof. Henri Evers, Jhr. Mr. Victor de Stuers, C. H. Peters, Prof. Dr. W. Martin, Prof. Dr. F. L. Krämer en Dr. H. E van Gelder met den secretaris Dr. Jan Kalf, samengewerkt.

De taak, die de commissie op zich genomen heeft, is dus in zeer goede handen en wanneer zij het eerste gedeelte, de Voorloopige Lijst, verder binnen niet al te langen tijd afwerkt op de wijze, waarop vooral het derde

deel behandeld is, dan mogen wij over haren arbeid tevreden zijn, want dan zal zij, wij aarzelen niet, dit hier neer te schrijven, met deze Lijst onze litteratuur reeds hebben verrijkt met een standaardwerk, waaraan de behoefte zich reeds te lang heeft doen gevoelen.

Er ontbreekt misschien nog wel een en ander aan, dat zal Dr. Kalf waarschijnlijk het best weten; uit den aard der zaak moesten ook, dat spreekt vanzelf, verschillende bijzonderheden, die aan de samenstellers welbekend zijn en waarvan door hen aanteekening werd gehouden, onvermeld blijven, maar, voorzoover wij bij een herhaald raadplegen van den inhoud konden nagaan, laat dit voorloopig overzicht aan volledigheid weinig te wenschen over.

Het weldoordachte plan van den opzet heeft zeker veel tot het bereiken van dit belangrijk resultaat bijgedragen, de overzichten en registers aan den eigenlijken tekst toegevoegd, vergemakkelijken het gebruik ongemeen en er is ons geen enkel oud of nieuw boek bekend, waarin men zich over de monumenten van de drie behandelde gewesten zoo spoedig van de voornaamste bijzonderheden op de hoogte kan stellen. Wanneer er aangaande deze Voorloopige Lijst iets te wenschen overblijft, dan zou het zijn, dat zij wat spoediger volledig in ons bezit kwam, dan thans te voorzien is. Wij weten wel, wat reeds aan de samenstelling vastzit, het is geen werk dat met overhaasting behandeld kan worden; haast kan hierbij niets dan onheil stichten en zou telkens toevoegingen en correcties noodig maken, die beslist zooveel mogelijk dienen te worden vermeden. Maar wij vermeenen, dat mannen als diegenen, wier namen wij noemden, wier kennis en toewijding boven onzen lof verheven zijn, ook in staat zijn even degelijk werk te leveren als tot nog toe, zonder ons geduld al te zeer op de proef te stellen.

De Rijkscommissie zal in Juli van dit jaar haar twaalfjarig bestaan kunnen herdenken en zij publiceerde, behalve hare jaarverslagen, tot heden de Voorloopige Lijsten van drie van de elf provinciën en het eerste deel van de »Geïllustreerde Beschrijving der Monumenten», de groote inventaris, dat handelt over die van de voormalige Baronie van Breda, en dus van een deel van een der provinciën.

In het elfde jaarverslag lezen wij, aangaande de Voorloopige Lijst, o.a. dat de voorloopige inventarisatie der provincie Gelderland geheel, en die van Overijsel grootendeels door den heer Hoefer voltooid zijn, dat die van Gelderland in 1914 zal worden herzien en persklaar gemaakt. Verder blijkt uit dit verslag, dat aan de provinciën Groningen, Friesland en Noordbrabant gewerkt wordt, maar van Noordholland, Zeeland en Limburg wordt niet gerept.

Wat Noord Holland betreft, hiervoor kan zeker het bekende werk van Weissman en Van Arkel »Noord-Hollandsche Oudheden« vooralsnog in de behoefte voorzien. Zeeland en Limburg wachten echter zeker niet op behandeling, omdat het daar aan belangrijke monumenten ontbreekt. Integendeel meenen wij, dat Limburg zich in de bijzondere sympathie van den voorzitter en secretaris der commissie mag verheugen, terwijl weinigen Zeeland zoo goed kennen als b.v. de heer Frederiks.

Volgens het zoo even aangehaald jaarverslag is de secretaris dan ook reeds bezig aan een deel van Limburg en de heer Hoefer aan een deel van Gelderland voor de groote Geïllustreerde Beschrijving, maar wij hopen dat het niet nog eens twaalf jaren zal duren, voor de Voorloopige Lijst van geheel Nederland voor ons ligt. Onzes inziens moet dit werk voorgaan, en de aangewezen personen om dit werk te doen zijn er nu en zijn er over een aantal jaren misschien niet meer. Het is ook, meenen wij, van groot belang, dat de Voorloopige Lijst een werk uit één stuk zij.

De groote inventaris, dat ontveinzen wij ons niet, is een arbeid, die verscheidene menschenlevens vereischen zal. De noodige eenheid is daarin wel gewenscht, en zal wel zooveel mogelijk betracht worden, maar toch niet volkomen te bereiken zijn. Beschouwen wij het prachtwerk over de Baronie van Breda als een proeve van de bewerking der Geïllustreerde Beschrijving, zooals de commissie in hare hedendaagsche samenstelling zich die voorstelt, dan krijgen wij een denkbeeld van den reuzenarbeid, die hier ondernomen is, en wij denken dan onwillekeurig aan het Woordenboek der Nederlandsche Taal, dat in de vorige eeuw door Prof. de Vries begonnen werd, en waarvan men kan blijven vragen, wanneer zal het voltooid zijn?

Thans is de belangstelling in onze monumenten levendig; niettegenstaande er tegenstroomingen zijn op te merken, als reactie op een overdreven antiquarisme. De commissie gaat rustig en ongestoord haar gang en zal dat blijven doen met onverflauwden ijver en toewijding.

Maar wie verzekert ons, dat niet na jaren en jaren de inzichten van heden, inzake monumentenzorg dusdanige wijziging zullen hebben ondergaan, dat een groot deel van ons werk, als verouderd, geen belangstelling meer wekken zal bij de dan levende geslachten; wie waarborgt ons, dat de groote Geïllustreerde Beschrijving dan niet, bij gebrek aan belangstelling en diensvolgens aan middelen, zelf als een onvoltooid monument in onze litteratuur zal blijven staan?

De Voorloopige Lijst evenwel kan desgewenscht binnen enkele jaren voltooid zijn, en ook zonder illustraties kan zij zeer veel bijdragen tot de kennis van onze monumenten en tot belangstelling in hun behoud.

Zij kan in de eerste plaats voor de beoefenaars der bouwkunst een aansporing zijn die monumenten te leeren kennen en waardeeren, zij zullen dan zelf de afbeeldingen wel verzamelen, die aan de lijst ontbreken en het groote publiek, het deel tenminste dat iets gevoelt van de waarde van het oude kan daaruit evenzeer voorlichting putten. In een woord het practisch nut van de Voorloopige Lijst, de invloed van dit deel van den arbeid der Commissie uit een sociaal oogpunt lijkt ons veel grooter dan die van de groote Geïllustreerde Beschrijving ooit worden kan en daarom herhalen wij ten slotte onze wensch, zonder daarmede iets te kort te willen doen aan onze waardeering voor de Commissie wat betreft de opvatting van haar taak, dat zij wat de Voorloopige Lijst betreft, ons geduld niet te lang op de proef zal stellen.

De tand des tijds en de hand van den slooper, zij blijven diligent, daaraan worden wij af en toe door de feiten herinnerd. Laat ons zorgen, een voorsprong te krijgen, opdat onherstelbare verliezen voorkomen kunnen worden.

Voordrachten in de Rotterdamsche Academie.

In de jongst gehouden Academie-voordracht is aan het woord geweest mr. H. M. A. Schadee, met het onderwerp Kultuur en kunst.

De spreker zeide bij den aanvang zijner voordracht, dat hij niet iets aanschouwelijks had te bieden, maar hiertegenover stond, dat het onderwerp actueel was, want het woord „kultuur" is niet van de lucht.

Spreker wees er dan op, dat men bij de bepaling van het begrip kultuur te onderscheiden heeft tusschen kultuur als som van verschijnselen: hoe de menschen in een bepaald tijdvak leven, eten en drinken, wat zij leeren en gelooven, hoe zij zich kleeden, reizen, oorlogvoeren, enz. — kultuurgeschiedenis — en kultuur als waardebegrip: welk ideaal in een bepaald tijdvak wordt nagestreefd.

Tusschen beide kultuurbegrippen bestaat het verband, dat kultuur als ideaal gevonden wordt door aanwijzing van de hoofdlijn in de kultuurverschijnselen. Zoo wordt in de Grieksche kultuur als hoofdlijn aangewezen de schoonheidsdienst, in de Romeinsche de staat-vormende kracht, in de middeneeuwen de christelijke strekking, terwijl in de moderne wereld de wetenschap of meer nog de industrieele krachtsontwikkeling de samenleving beheerscht en daarin dan ook het ideaal gezocht wordt.

Steeds gaat de bijzondere ontwikkeling van een speciaal deel van het menschelijk vermogen ten koste van andere deelen van het menschelijke, de te groote esthetische ontwikkeling schaadt de ethische, en omgekeerd, de dynamische — industrieele — ontplooiing heeft de esthetische en ook de ethische teruggedrongen. Toch ligt waarde in eenzijdigheid en is een eklektisch van-alles-wat uit den booze.

Wordt de vraag gesteld, of de kultuur er is voor den mensch, opdat zoovelen mogelijk zoo breed mogelijk geluk genieten, dan wel omgekeerd, of de mensch er is ter wille van de kultuur, opdat de menschheid ten slotte zekeren ideaalstaat bereike, zoo vindt men, beide opvattingen, ten einde denkende, geen bevredigend antwoord. Alle kultuur wijst echter op een bijzondere stelling van den mensch in de overige natuur, een bijzonderen aanleg van den menschelijken geest.

Beschouwt men de verhouding tusschen kultuur en natuur, dan blijkt onjuist, — gelijk nochtans gebruikelijk — deze beide als tegenstellingen te nemen. Kultuur is niet overwinning van het natuurlijke. Beschaving, die niet één met de natuur — een tweede natuur — geworden is, blijft minderwaardig (parvenuendom). Kultuur is vrijheid, niet in den zin van ongebondenheid, maar in den zin van zich-in-overeenstemming-bevinden met innerlijke geaardheid.

Deze dingen toepassend op kunst, vindt men, dat deze alleen waarde heeft, als zij uit het leven voortkomt en dit geheel doordringt. Enkel vermaakskunst, kunst in dienst van morecle of andere tendens, uitsluitende gevoelskunst, bedachte kunst, kunst als machtsvertoon of enkel techniek — heeft geen kultuurwaarde. Richting te vinden is alleen in het besef, dat de mensch is van beter kom-af, hetwelk hem zware verplichtingen oplegt. Enkel de nakoming daarvan maakt hem tot kultuurwezen.

Vereenigingen.

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

In de vergadering van 17 Februari j.l. heeft de heer J. L. M. Lauweriks, architect te Hagen in Westphalen, een lezing met lichtbeelden gehouden over: Harmonische organisatie in de bouwkunst.

De vraag, of harmonische organisatie in de bouwkunst noodzakelijk is, aldus begon spr., zullen we voor het oogenblik buiten beschouwing laten en alleen nagaan, hoe men, een bepaalde methode volgend, tot eigenaardige resultaten kan geraken. We willen eerst beginnen met het ruimte-aspekt der bouwkunst en daarbij van de eenvoudigste geometrische beginselen uitgaan. Zoo zien we dan, dat een enkel geometrisch punt geen enkelen indruk te voorschijn roept. Wanneer wij echter, in een overigens ledige ruimte, twee punten aannemen, die van elkander verwijderd zijn, dan ontstaat de indruk van afstand, en bij drie punten die op verschillende afstanden van elkander gelegen zijn, noemen we het verschil van afstand van de drie punten onderling verhouding. Bij den sterrenhemel zien wij een ruimte met ontelbare punten gevuld, en door het verschil van de afstanden dier punten krijgen wij den overweldigenden indruk van verhouding als grondbeginsel.

Hiermede in overeenstemming moet men in de bouwkunst steeds het verhoudingsbeginsel vooropstellen, en door maten en getallen de verhoudingen bepalen. Lengte, breedte en diepte van het geheel en de deelen van een gebouw moeten onderling harmonisch georganiseerd worden.

Harmonie nu is overeenstemming, en deze kan zijn absoluut, gelijk of betrekkelijk. Wanneer de afstand van twee punten A. en B. vijf meter bedraagt, en de afstand C. tot D. slechts twee meter, dan zijn deze twee afstanden toch harmonisch in verhouding, omdat ze door een gelijke grondmaat bepaald zijn. Hierdoor hebben we het middel, maten van verschillende lengten onderling harmonisch te organiseeren.

Bij het beschouwen van drie punten valt ons nog iets op, behalve de afstand, n.l. de richting. De richting van A naar B is anders dan van A naar C. Indien we verschillende punten aannemen, kunnen we ons van elk punt naar elk ander punt een lijn of richting denken, dat wil dus zeggen, dat het woord lijn een andere uitdrukking is voor richting.

Twee lijnen zijn harmonisch, wanneer ze gelijk van richting, d. i. evenwijdig zijn: concentrische cirkels, enz. Er zijn een oneindig aantal richtingen uit een punt te denken, doch voor practisch gebruik hebben we er in hoofdzaak 360 aangenomen. Technisch spreken we dan van een hoek van 360°, die het geheele richtingsveld omvat. Hieruit ziet men, dat het vraagstuk der harmonische richting, anders uitgedrukt, eigenlijk heeten moet harmonische hoeken.

Nu zijn twee hoeken harmonisch, indien ze gelijk zijn of met een zelfden grondhoek gemeten; bijv. hoeken van 30°, 60°, 90° zijn onderling harmonisch, enz.

Het volgende vorm-element, het vlak, kan op dezelfde wijze behandeld worden. Alle evenwijdige vlakken zijn harmonisch, doch ook indien de hoeken, die zij onderling vormen, harmonisch zijn, of indien hun gebogene vormen dit zijn, enz.

In de architectuur heeft men natuurlijk steeds met vormen te doen, d. w. z. met geometrische elementen, en in zooverre kan men daarom eene bovenaangediende methode in toepassing brengen, d. w. z. de verhoudingen van een gebouw, zijne lijnen en richtingen, zijne vormen en vlakken, kunnen op eenvoudige wijze harmonisch georganiseerd worden. Spr. verwees hierbij naar het uitstekende boekje van J. H. de Groot: Vormharmonie.

Bij harmonische afstanden maakten wij gebruik van eene eenheid van maat; bij hoeken van eene hoekeenheid. Bij vlakken moet men dus een vlakkeneenheid aanwenden om zoodoende het vlak te verdeelen en te overzien.

Bij een voorwerp in drie afmetingen; een gebouw dus, moeten we ook van eene stereometrische eenheid gebruik maken. Een gebouw van 10 M. lengte, breedte en diepte zou dus uit 10 × 10 × 10 = 1000 stereometrische eenheden bestaan. Deze eenheden noemen we nu de cellen van het organisme van het gebouw, en we geven nu elk bouwdeel zooveel cellen als het noodig heeft.

Het zou natuurlijk veel te primitief zijn, wanneer men een gebouw enkel samenstelde uit blokken van een K.M. inhoud en inderdaad is de uitvoering in de praktijk eenigszins anders. De cellen waaruit het gebouw wordt samen-

gesteld zijn niet eenvoudig een kubus, doch elke cel bestaat wederom uit kleinere cellen: van de eerste orde, van de tweede orde enz. Daardoor is het mogelijk een gebouw te verdeelen in hoofdcellen en bijcellen, en de eenheden waaruit het gebouw bestaat worden steeds kleiner, doch blijven steeds in hierarchische rangorde tot elkander bestaan. Zoo bepalen de cellen van den eersten rang de hoofdcellen; die van den tweeden rang de onderdeelen daarvan; die van den derden rang de nog kleinere détails enz.

Naar de vormzijde is nu een eenheidscel, van welken rang dan ook, niet eenvoudig een kubus zonder meer, Integendeel; elke eenheidscel is een organisme waarin reeds, in eivorm als 't ware, het grondbeginsel van het geheele gebouw ligt opgesloten. Zoo'n eenheidscel kan een kubus zijn met een kleine bal in het midden, waardoor een zeer afwisselende vorm ontstaat, vooral wanneer de cellen der andere rangorden nu ook zoo worden samengesteld.

Men kan gemakkelijk inzien, dat deze organische bouwwijze iets vertoont, dat men in de natuur ook kan waarnemen. En indien het gewenscht is, dat de geweldige ontdekkingen der wetenschap ook het menschelijk leven in iedere richting moeten doordringen, dan kan het slechts nuttig zijn ook het gebied der bouwkunst hieraan te laten deelnemen. In de practijk is de architect geheel vrij welke richting hij hierbij wil inslaan, en verschil van methode is hierbij zeer gewenscht. Hoewel we eerst aan den aanvang staan eener harmonische organisatie op een gebied waarvan men steeds dacht, dat het slechts aan de luimen van het oogenblik onderworpen was, is het toch zeer gewenscht ook in deze richting de krachten te meten en te leiden. Deze pogingen zullen zeker het overzicht vergemakkelijken.

Reeds voor duizenden van jaren was de menschheid bevreesd het vuur van den hemel te halen. Deze vrees is nog steeds aanwezig, niettegenstaande toch zoo dikwijls een Prometheus gevonden werd, die het waagde de gevreesde taak te volbrengen. Zoo is het nu en was het steeds. Doch kleingeestige vrees voor ongebaande wegen mag den onderzoeker niet terughouden.

Het is wel eigenaardig erop te wijzen, dat het kunst- en teekenonderwijs aan de scholen in Amerika zich in deze richting beweegt. Misschien heeft de practische zin der Amerikanen hen daartoe gebracht. Zeker is ook dat ze zeer veel van de Japanners hebben overgenomen. In Duitschland is op dit gebied in de laatste jaren veel gedaan, en ook in Nederland is de bodem voorbereid, zoodat wel te verwachten is, dat de vereenigde pogingen meer en meer er toe zullen leiden het ideaal der harmonische organisatie op bouwkunstig gebied meer en meer te naderen.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 8. Nieuwe brug over den Singel bij de Vijzelstraat en voorgesteld brugontwerp Heerengracht—Vijzelstraat te Amsterdam, door J. Gratama, met afbeeldingen.

Belgische Architectuur Rassenkunst? door Architect Hub. Hoste.

»Bouwschappen«. Publiek-rechtelijke organisaties van eigenaars van bouwterrein. Proeve tot oplossing van het stedelijk grond en woningvraagstuk, door H. J. Kiewiet de Jonge b.i., besproken door P. J. Willekes Macdonald (Slot).

Verhouding van den architect tot den leverancier. Stukken van Jb. Faber en J. B. van Loghem.

Kritiek bouw op, verlaag u niet tot sloopwerk, door Jb. Faber.

(Vervolg 3e pagina bijblad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

DE REPRODUCTIE COMPAGNIE CLICHÉ'S Rotterdam

WATERBRONNEN, ONTIJZEREN HARDEN
N.V. DIEPBOOR Mij. „VULKAAN", v/h. J. DE BOER & Co., LEEUWARDEN

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2822. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

LEVENSVERZEKERING
de Nederlanden van 1845
BRAND - - INBRAAK VERZEKERING
DEN HAAG (vroeger Zutphen) Directie HENNY
KAPITAAL . . . f 8.000.000.00
EXTRA RESERVES . ± 9.000.000.00

ARCHITECTURA No. 8. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Prof. Dr. Jhr. J. Six.

De brug in de Vijzelstraat over de Heerengracht, door Wijdeveld, met afbeeldingen.

Memorie behoorende bij het voorgestelde Brug-ontwerp Heerengracht—Vijzelstraat, door Van der Mey.

Idyll, door Candidus.

Bouwkunst in den gemeenteraad.

DE BOUWWERELD No. 7. Bouwschappen I. Boekbeschouwing over het werk van H. J. Kiewiet de Jonge b.i.

De Algemeene Voorschriften van den B. N. A.

Gemeentelijk schoolgebouw te Haarlem, arch. L. C. Dumont, met losse plaat.

De komst van een principaal, naar het Engelsch uit »The Builder«

DE INGENIEUR No. 8. Watervoorziening van Batavia. Voordracht gehouden in de vergadering van de Afdeeling Ned. Indië van het Kon. Instituut van Ingenieurs, op 29 April 1914, door F. A. Janssen van Raay. Vervolg met afbeeldingen.

Bouwschappen, boekbeschouwing door P. Bakker Schut c.i.

Ingezonden stukken. Achteruitzetting van Nederlanders met buitenlandsch ingenieurs-diploma, door Leo Kooyker F. R. G. S., met naschrift van R. A. van Sandick c.i.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 8. Officieel gedeelte. — Doorbetaling salaris gedurende de mobilisatie. — Kapitaal - Interest - Loon. — Rechtspositie Gemeente-ambtenaren. — Boekbespreking. en Catalogi. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Verslagen van vergaderingen. — Uit de afdeelingen. — Iets over havens en reeden (vervolg). — — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 7. Nederl. Aannemersbond. Officieele mededeelingen.

Eindverslag der Staatscommissie over de Werkloosheid XI, 3e afdeeling: middelen ter voorkoming en bestrijding van werkloosheid en tot leniging van hare gevolgen.

De Oorlog en het Bouwbedrijf.

Afdeelingsverslagen. Haarlem 15 Februari 1915. — Leeuwarden 4 Februari 1915. — Utrecht 28 Januari 1915.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 12. Hoe onze voorouders op de bouwmaterialen toezagen. — Veiligheidswet. — Vereeniging van gebruikers van stoomketels en krachtwerktuigen. — Omzetvermindering in het bouwbedrijf. — Mededeelingen —

KLEI No. 4. Van het Secretariaat. — Het nieuwe gebouw voor den bond van Minder Marine-Personeel te Den Helder. — De sanitaire inrichting van het Engelsche woonhuis II. — Nederlandsche industrie en handel na den oorlog. — Verscheidenheden. — Van boek en tijdschrift.

DE NATUUR, uitgave van J. G. Broese te Utrecht, bevat in Afl. 2: Een wespennest: R. Tepe. Oppervlak en inhoud in de levende natuur: H. R. Hoogenraad. De torpedo: D. S. S. Op en onder de Oost-zee met een onderzeeboot (slot): Dr. D. Knüttel. De kleine fuut: J. Vijverberg. De zegetocht van den halven stuiver: D. Stavorinus. Over het relativiteitsprincipe: Dr. G. C. A. Valewink. Sterrenkundige Mededeelingen: L. Y. Eenvoudige proeven: Het beeld op het netvlies: Dr. A. J. C. Snijders. Korte Mededeeling. Correspondentie.

Varia.

De WONINGEN IN HET OUDE ROME.

Wie meent, dat het stelsel der huurwoningen van geen ouderen datum is dan de opkomst van den burgerstand, en dus dateert van de eeuwen volgende op die der Kruistochten, vergist zich deerlijk. Het oude Rome bestond voor het meerendeel uit huurhuizen, of liever kazernes.

Die huizen waren zeer hoog, slecht gebouwd en zonder eenig comfort. Het feit, dat er desijds nog absoluut geen publieke vervoermiddelen bestonden, dat trein of tram nog moesten worden „uitgevonden", was er de oorzaak van, dat zoozeer met de ruimte gewoekerd moest worden. De huurprijzen waren bijzonder hoog en stegen in den keizertijd voortdurend, tot met de komst der Germanen een daling intrad.

Er waren in dien tijd ongeveer 46,000 huurhuizen en 1790 particuliere woningen.

De huurhuizen werden zoo zeer in de hoogte gebouwd, dat Augustus en later Nero een edict uitvaardigden, waarbij het verboden werd de huizen hooger dan 25 meter te maken, zeker om den bouw van „wolkenkrabbers" te voorkomen.

Voor enkele kamers, die Sulla vóór den oorlog tegen Mithridates (88 voor Chr.) bewoonde, betaalde hij 3000 sestertiën. (Een sestertie was 10 tot 20 cent waard.)

Cicero, die veel huizen bezat, beurde aan huur jaarlijks 80,000 sestertiën.

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

Het nieuwe Raadhuis te Rotterdam

Dezer dagen is de laatste paal geslagen voor het heiwerk ten dienste van het nieuwe Raadhuis. Ongeveer 8300 palen zijn er dan ter plaatse in den grond geheid.

Men is gereed gekomen met het aanvullen en dichtwerpen van den Coolsingel tot aan den Doele. De overcomplete grond, die nu nog op het terrein ligt, waar het nieuwe postkantoor komt, wordt vervoerd naar den Pieter de Hooghweg, tot ophooging van het terrein langs dien weg.

Tot verbreeding van den Coolsingel is men bezig de boomen, die langs den vroegeren waterkant staan, te rooien, terwijl tegelijkertijd een trottoir aangelegd wordt tusschen de Van Oldenbarneveldtstraat en Aert van Nesstraat.

Het gedempte gedeelte van den Coolsingel, loopende van den Doele tot het gemeentelijk bouwbureau, wordt omheind en zal dienen voor opslagplaats van materiaal ten dienste van den raadhuisbouw.

Het betonwerk voor dien bouw is gegund aan den minsten inschrijver de Nederl. Betonijzerbouw te Amsterdam voor f 161,000. Deze vennootschap heeft reeds een gedeelte van haar materiaal aangevoerd en haar keet opgeslagen op het terrein. In September moet dit betonwerk gereed zijn.

ADVERTEERT IN DIT BLAD

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsengracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag** den **16**den **Maart 1915,** des namiddags ten **2 ure** aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Moreelse Park te *Utrecht*, van:

Bestek No. 1379.

Het verbeteren van 13 wachters-woningen (Nos. 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16 en 17) op de lijn BUDEL—VLODROP.

Begrooting f 24050.—.

De besteding geschiedt volgens § 70 van het bestek.

Het bestek ligt van den 26sten Februari 1915 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Hoofd-Ingenieur A. VAN LIEBERGEN, Sectie-Ingenieur te *Maastricht* en is op *franco* aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te verkrijgen, tegen betaling van f 1.—.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Hoofd-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden den 10den Maart 1915 ten 11.30 ure voormiddag te Roermond.

UTRECHT, den 22sten Februari 1915.

Piano's contant en termijnbetaling. SOLIDE ADRES. Van Swindenstr. 10 UITENBOGAARDT'S PIANO-EN ORGELHANDEL, AMSTERDAM

F. H. HONIG, HOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK. Keizersgracht 268, AMSTERDAM. FABRIEK TE ZAANDAM. Special adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgranniet.

INFORMATIE-BUREAU VAN DEN BOND VAN TECHNICI
AMSTELVEENSCHEWEG 83 AMSTERDAM.
Spreekuren iederen Woensdag- en Vrijdagavond van 5 tot 8 uur, 's avonds.

47	Bouwkundige Opzichter-Teekenaars	24—52	jaar.
15	Bouwkundige Opzichter-Uitvoerders	24—55	»
19	Bouwkundige Teekenaars	23—35	»
7	Aankomend Bouwkundige Opzichters	19—22	»
6	Aankomend Bouwkundige Teekenaars	18—22	»
8	Waterbouwkundige Opzichter-Teekenaars	23—48	»
2	Aankomend Waterbodwk. Opzichters	22—23	»
5	Chef-Machinisten	34—35	»
5	Werktuigkundige Opzichters (werkm.)	21—35	»
2	Werktuigkundige Teekenaar-constructeurs	22—31	»
4	Machine-Teekenaars	22—25	»
4	Aankomende Machine-Teekenaars	18—22	»
1	Electrotechnisch Chef-Machinist	—32	»
6	Electrotechnische Chef-Monteurs	22—27	»
7	Electrotechnische Teekenaars	20—28	»
1	Werktuigkundig Teekenaar Gastechniker	—33	»
1	Opzichter-magazijnmeester	—30	»
1	Verwarmings techniker	—21	»

Vacante Betrekkingen.

— Technische kracht, voor opneming en ontwerp van de uitbreiding der Rioleering te Tilburg. Brieven met uitvoerige inlichtingen vóór of op 6 Maart a.s. aan den Directeur van Publieke werken, Zwijsenstraat 45, Tilburg. (1)

— Bouwkundige Ingenieurs voor Nederlandsch-Indië. Aanvangssalaris f 400.— per maand, klimmend tot f 1000.— per maand. Voor verdere inlichtingen raadplege men de Ned. Staatscourant No. 37 van 13 Februari 1915, of wende zich tot de Afdeeling »Personeel« van het Departement van Koloniën. (1)

— Opzichter-Teekenaar bij de Gemeentewerken te Utrecht, Salaris voorloopig f 125.— p. maand, uitzicht op blijvende werkzaamheid. Sollicitaties, uitsluitend schriftelijk vóór 10 Maart 1915 bij den Ingenieur der Gemeentewerken te Utrecht. (1)

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels, ·

M. Noorlander, Rotterdam.
Natuursteen-Bouwmaterialen. Noordsingel 132.

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

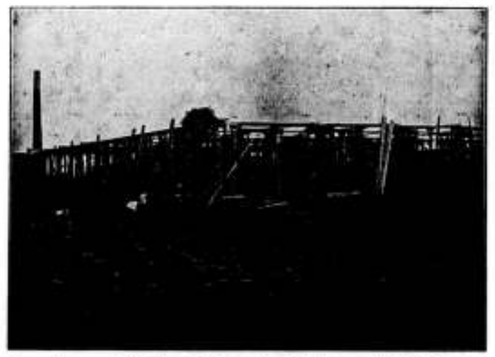

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

S. BRUIGOM - Arnhem. Fabriek en Magazijn van Jalousiën, Rolluiken, Serredekking, Zonblinden, Schuifladders, Marquisen en Houten tweedeelige Riemschijven.
Speciale inrichting voor het verbeteren van Jalousiën en Rolluiken met en zonder kogellagers. Opgericht in 1872.

5OSTE JAARGANG. ZATERDAG 6 MAART 1915. No. 10.

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: **Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.**
Adres voor de Administratie: **Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.**

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50
(Uitsluitend bij vooruitbetaling)

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Dissonanten.

Er is een oud spreekwoord, dat zegt: „Elk vogeltje zingt zooals het gebekt is"; het eene zingt mooi en liefelijk, het andere valsch en leelijk en daartusschen zijn nog vele andere manieren van zingen. Elke vogel, die zingt, heeft daarmede de bedoeling iets te zeggen, anders zou hij den bek wel houden en het kan somtijds van meer belang zijn te luisteren naar een vogel, die leelijk zingt of krast, dan naar een, die een zoet gefluit doet hooren.

Aan het boven aangehaald spreekwoord dachten wij, toen onze aandacht, voor de tweede maal in dit jaar, door „de Bouwwereld" gevestigd werd op eenige beschouwingen over den architect en zijn werkkring ten beste gegeven, in een locaal blad, het »Rotterdamsch Nieuwsblad", door een ongenoemden schrijver. De eerste maal had deze het over de positie van den architect; de Bouwwereld gaf van dit artikel een kort uittreksel en hekelde eenige inderdaad zeer krasse en gewaagde beweringen, om ten slotte den schrijver uit te dagen door degelijke bewijzen zijne betichtingen waar te maken. Aan die uitdaging heeft hij, zooals te verwachten was, geen gevolg gegeven. Zijn tweede artikel is integendeel nog merkwaardiger en de Bouwwereld nam het in zijn geheel over, « wijl het onzen lezers zeker belang inboezemt te vernemen, hoe in een publiek orgaan wordt geschreven over architecten en over toestanden in hun vak », en zegt dan verder:

« Het zou struisvogelpolitiek wezen om dergelijke artikelen in den doofpot te willen stoppen. Zij zijn bovendien een sterke prikkel voor de architecten, om zich te doen gelden. Het artikel in kwestie is gevaarloos. Immers het is zoo kwaadaardig, dat niemand er het slachtoffer van zal worden. Het is met dat al toch merkwaardig, dat iemand, die blijkbaar niet eens het criterium van het begrip architect kent en dus uitgaat van een geheel onjuiste præmisse, zoo boud schrijft. Overigens laten wij het artikel voor wat het is ».

Er is in de houding door de Bouwwereld in deze aangelegenheid aangenomen, iets, dat ons niet duidelijk is. Wij zijn het met de Redactie ten volle eens, dat het betrachten van struisvogelpolitiek hier af te keuren zou zijn, maar wanneer het artikel zoo gevaarloos is, dat men het laten kan voor wat het is, was het dan wel de moeite waard er notitie van te nemen?

En wanneer men het wel de moeite waard acht het over te nemen en er bovendien een sterken prikkel in ziet voor de architecten, om zich te doen gelden, waarom neemt dan de Redactie van een Architecten-orgaan de gelegenheid niet te baat, om zich in dit geval te doen gelden? Acht zij het bij een zoo kwaadaardigen aanval beneden hare waardigheid, wij kunnen ons dat voorstellen, maar zij bedenke dan, dat de architecten zich ook tegen ignobele aanvallen hebben te verweren. Men kan nu eenmaal den strijd niet ontwijken, omdat de vijand minder kieskeurig is in de keus zijner strijdmiddelen en uit dit feit de conclusie te trekken, dat hij gevaarloos zou zijn, dit is o. i. toch ook weer een weinig struisvogelpolitiek. Hoe kwaadaardig de schrijver in het Rott. Nieuwsblad ook in zijn uitdrukkingen is, wij meenen toch, dat zijn artikelen gretig gelezen zijn geworden en dat hij iemand

zou zijn, die niet eens het criterium van het begrip architect kent, gelooven wij geenszins. Veeleer zouden wij zeggen, dat hij, voor een journalist, vrij aardig met de toestanden in het bouwvak op de hoogte is en daarbij meenen wij te mogen veronderstellen, dat hij een door sommige journalisten veelvuldig aangewende methode volgt van opzettelijk scherp en kwaadaardig in zijn uitdrukkingen te zijn, om de zekerheid te hebben gelezen te worden. Daarbij zal hij ook wel weten, dat het Rott. Nieuwsblad, al is het ook een plaatselijk orgaan, meer lezers telt, dan alle bouwkundige weekbladen te zamen. Daar is een gedeelte bij, dat verwaarloosd kan worden, maar een ander gedeelte, dat over de ongemanierdheid en ruwheid van den schrijver heenstapt en tot den kern van zijn betoog doordringt. Dat gedeelte mag niet verwaarloosd worden.

Men zal hiertegen misschien aanvoeren, dat die lezers dan den schrijver te veel eer bewijzen en toch, op het gevaar af ook daarvan te worden verdacht, wagen wij het er op te wijzen, dat die kern de aandacht ten volle verdient. Hoe leelijk de vogel ook krast, het is hem niet uitsluitend te doen om die dissonanten in het koor te doen hooren. Dat doet hij alleen maar, omdat men op hem zal letten. Het thema van het liedje, dat hij zich zelf of dat hij van anderen geleerd heeft, kan ook op welluidender wijze worden voorgedragen, maar dan zou het wellicht onder het gekweel van de andere vogeltjes verloren zijn gegaan

Zoo kunnen wij ons de wijze van optreden van dezen schrijver gereedelijk verklaren. Maar wij willen verder gaan, wij willen trachten tot den kern van zijn geschrijf door te dringen, na te speuren, wat er aanleiding toe gaf, hetgeen niet zoo heel moeilijk zal zijn en, zoo mogelijk, wat minder gemakkelijk zal wezen, tot de dieper liggende oorzaken af te dalen.

Daarvoor zal het noodig zijn de beide artikelen, waarvan hier sprake is, van naderbij te beschouwen, allereerst het minst venijnige, dat handelt over de Positie van den architect en aanvangt als volgt:

„De ietwat gewaagde stelling, dat alleen 's levens gouden boom groen is, kan men gerust voor Goethe's eigen rekening laten en toch toegeven, dat alle theorie grauw blijft. Zoo laat zich over den aard en het wezen van het architectenberoep veel zeggen, dat in werkelijkheid geen stand houdt, en het streven om alle Nederlandsche architecten onder den hoed van één organisatie te vangen, leed tot op heden op die werkelijkheid schipbreuk. Toch zal het er wel van komen, al zijn de punten van verschil, vooral die op de aanvaarding van een eerecode en op de betaling van contributie betrekking hebben, nog zeer belangrijk."

„De vraag is nu maar: wie en wat is een architect? Let men op de bovengenoemde verschilpunten, dan schijnt er van kunstenaarschap geen sprake te wezen, vermoedelijk omdat dit naar de meening der betrokkenen vanzelf spreekt. De contributie kwestie hangt meer samen met den aard der organisatie, welke als vakvereeniging wordt gedacht en zich dan ook vooral met loonregelingen bezig houdt. Ze heeft er — heette het dezer dagen — voor te zorgen, dat loon aan den architect rechtmatig toekomend voortaan niet meer komt in de zakken van hen, die nog niet eens een eerste schrede op het architectenpad hebben gezet. De eerecode wijst een anderen kant uit. Uit de steer van den arbeider, die zijn lot waard is, voert ze in den kring der academisch gevormden, die vóór alles aan hechten, dat men hun het geldverdienen niet als hoofddoel aanrekent. Een deel der jongere architecten stelt zich zijn beroep voor in den geest van het artsen- of advocatenberoep, wil dus allereerst voor den cliënt betrouwbaar adviseur zijn in zuiver bouwkundige zaken. Alle koopmanschap en daarmee samenhangend reclame maken, achten ze voor den architect verwerpelijk. Ongetwijfeld is er in deze opvatting grond om een organisatie op te bouwen. Maar dan dient men ook de academische vorming als eisch te stellen en elk uit te sluiten van het architectenberoep, die geen bouwkundig ingenieur is, evenals dat voor genees- en rechtskundigen geldt. Geheel te verwerpen lijkt een regeling in dezen zin niet, als de »dr. architect» zich houden wil aan zijn adviseurschap, en niet pretendeert bouwmeester en kunstenaar te zijn op grond van zijn academische studie. Maar vermoedelijk zou er voor zulke geleerde heeren heel weinig te doen zijn, vandaar dat het met die eerecode niet erg vlotten wil."

(Wordt vervolgd.)

Schets eener Kunstgeschiedenis.

Het is zeker wel meer dan veertig jaren geleden, dat Johan Gram, onder den titel: „Schets eener kunstgeschiedenis", een Nederlandsche bewerking uitgaf van den „Abrisz", door Wilhelm Lübke getrokken uit zijn eigen groote werk over kunstgeschiedenis, toenmaals als een standaardwerk over dit onderwerp beschouwd, maar reeds een navolging van het in 1842 verschenen boek van Franz Kugler.

De schets van Gram verscheen in afleveringen, wij meenen zes, in citroengelen omslag. Het komt ons thans vreemd voor, dat men een werkje van zoo weinig omvang in afleveringen deed verschijnen, of meende de bewerker wellicht, dat hij den lezers van deze voor hen vreemde spijs niet te veel ineens moest voorzetten? Misschien was daar wel reden voor, want de belangstelling voor de kunstgeschiedenis was, ook bij het ontwikkeld deel van het groote publiek, niet bijster groot. Een Nederlandsche uitgave van een der groote Duitsche boeken zou toen ongetwijfeld schipbreuk hebben geleden. Met deze schets was het te wagen. Zij vond haar weg in beschaafde kringen en beleefde zelfs een derden druk en thans ligt de vierde voor ons, door den ondernemenden uitgever D. Bolle in een geheel nieuw kleed gestoken niet alleen, maar door de zeer bevoegde hand van A. W. Weissman geheel omgewerkt en vermeerderd, wat den inhoud betreft.

Nog steeds is de bescheiden titel: „Schets eener Kunstgeschiedenis behouden", maar een vrij uitvoerige schets mogen wij een boek van 380 bladzijden wel noemen. Toch evenwel, wanneer men nagaat, dat hier Bouwkunst, Beeldhouwkunst, Schilderkunst en Toonkunst behandeld, terwijl daaraan nog een algemeen overzicht van het behandelde is toegevoegd, vraagt men zich af, hoe het mogelijk is geweest, zonder in een dorre opsomming van feiten te vervallen, over een zoo uitermate rijke stof een aangenaam leesbaar boek samen te stellen in zoo beknopten vorm. En toch is dit gelukt en wel, door uit den schat van gegevens, datgene te kiezen, wat inderdaad voor een algemeen inzicht in de kunstgeschiedenis belangrijk is te achten en het overige ter zijde te laten.

Reeds Johan Gram had erop gewezen, dat Lübke en zijn voorgangers niet vrij te pleiten waren van een zekere eenzijdigheid en partijdigheid, inzonderheid wat betrof de beteekenis van de Duitsche kunst. Of wij, Nederlanders, in dit opzicht als geheel neutraal en vrij van alle voorin-

genomenheid zijn aan te merken, zouden wij niet durven beslissen, maar het valt ons gemakkelijker, om ons op een onpartijdig standpunt te plaatsen en ons te vrijwaren voor eenzijdigheid. Wilhelm Lübke was onder de Duitsche schrijvers over kunstgeschiedenis een der veelzijdigste, een der best leesbare en diensvolgens ook een der meest gelezene en meest populaire, zoo zelfs, dat dit de afgunst van anderen opwekte en men hem voor een compilator en veelschrijver heeft uitgemaakt, wiens werk alle wetenschappelijke waarde miste.

Dit oordeel was overdreven en onverdiend, want Lübke heeft zich bepaald verdienstelijk gemaakt door het populariseeren van de kunstgeschiedenis niet alleen in zijn eigen land, maar ver buiten de grenzen daarvan. Het is niet overdreven te beweren, dat zijn werk bij de studie van dit vak geruimen tijd den toon heeft aangegeven.

Gugel's Geschiedenis der Bouwstijlen bijvoorbeeld is nog geheel geschoeid op de leest van Lübke's Geschichte der Architektur. Thans hebben op vele punten andere inzichten veld gewonnen, ons gezichtsveld is verruimd, het wetenschappelijk onderzoek heeft ons op sommige tijdperken een anderen kijk gegeven dan voorheen, zoodat een werk van Lübke op vele punten aanvulling en verbetering noodig had, maar toch kon de oorspronkelijke kern van de Schets in hoofdzaak behouden blijven en dit pleit toch wel voor de degelijkheid van die kern.

Wat in dit boek staat, behoort eigenlijk iedereen, die aanspraak op beschaving wil maken, te weten. Of het ook op burgerscholen of gymnasia gebruikt wordt, weten wij niet, maar wij zouden zeggen: het behoort daar als leerboek meer thuis dan menig ander geschiedenisboek, dat geheel nutteloos is en dan de Grieksche en Romeinsche antiquiteiten, waarin de jeugd toch maar een zeer matig belang kan stellen. De kunstgeschiedenis staat ons veel nader, omdat de kunst een levend element in onze samenleving is en omdat wij onze kennis daarvan dagelijks kunnen toetsen aan hare voortbrengselen ook uit vervlogen tijden. Aan de Middelbaar Technische scholen en kunstscholen kan dit boek o.i. met vrucht als inleiding tot de kunstgeschiedenis dienen, maar ook zij, die van dat vak een meer uitgebreide studie hebben gemaakt en practische ervaring hebben verworven, zullen nog gaarne deze schets ter hand nemen, om eens even op een en ander punt van belang hun geheugen te hulp te komen, of een draad terug te vinden, die hun ontglipt was.

Men behoeft slechts den twaalf bladzijden beslaanden klapper aan het slot te doorloopen, om gewaar te worden, hoeveel er reeds in deze beknopte schets te vinden is. Weliswaar vindt men daarna, den tekst opslaande, vaak niet meer dan de vermelding van een kunstenaarsnaam of een enkele bijzonderheid omtrent een kunstwerk, maar het verband, waarin dit weinige wordt medegedeeld, maakt dat dit weinige voor den meer ervarene in kunstgeschiedenis meestal voldoende zal zijn, om zich weder een geheel tijdperk, een school of een groep kunstwerken voor den geest te roepen.

Slechts een ding blijft te wenschen over, wij hadden gaarne nog meer afbeeldingen gezien, maar wij begrijpen, dat, waar voor zeer billijken prijs *) reeds zooveel gegeven werd, een rijkere verluchting niet mogelijk was, en wij waardeeren, dat in dit opzicht door bewerker en uitgever blijkbaar gedaan is, wat gedaan kon worden.

Van de afbeeldingen uit de oudere drukken is behouden, wat nog voldoende geacht kon worden, maar enkele afbeeldingen van bouwwerken o. a. zijn ook maar even voldoende te noemen.

Overigens echter ziet het boek er welverzorgd uit en wij wenschen den uitgever een ruim debiet in alle kringen, waar op eenige belangstelling in kunst en hare geschiedenis gerekend kan worden. Die kringen zijn vrij wat uitgebreider tegenwoordig, dan toen Johan Gram zijn eerste bewerking in het licht zond. Het was toen misschien voor den uitgever een eenigszins gewaagde onderneming, thans kan het een succes worden en zoo dit het geval mag zijn, dan is het niet onverdiend.

*) Het boek kost ingenaaid f 2.40; in grijs linnen gebonden f 2.90.

Voordrachten in de Rotterdamsche Academie.

De namiddag-voordracht van de Academie is verleden Maandag gehouden door Prof. dr. J. Ph. Vogel, die tot onderwerp van zijn lezing had gekozen de oude monumenten van Delhi, de hoofdstad van Delhi.

In zijn inleiding gaf spreker eenige bijzonderheden over de Mohammedaansche dynastieën, die in Indië hebben geheerscht en stond stil bij het laatste vorstenhuis, dat der Groot-Mogols. Voor onze handelsgeschiedenis is deze dynastie van eenig belang, daar in dien tijd de Oost-Indische compagnie veel handel dreef op Voor-Indië, in dat land talrijke factorijen bezat en herhaaldelijk gezantschappen zond naar het hof te Delhi.

De beroemdste der Groot Mogols was Akbar, wiens naam te onzent bekend is door den historischen roman van Van Limburg Brouwer, waarvan Akbar de held is. De kleinzoon van Akbar, genaamd Shâh Jahân, was de stichter van het tegenwoordige Delhi en heeft zich beroemd gemaakt door zijn bouwwerken.

Aan het tegenwoordige Delhi echter zijn zes andere Delhi's voorafgegaan, daar het onder de Mohammedaansche vorsten van Indië gewoonte was hun hoofdstad te verplaatsen. De bouwvallen van die vroegere steden liggen over een groote uitgestrektheid buiten de tegenwoordige hoofdstad.

Vervolgens gaf spreker een beschrijving van het paleis te Delhi, eveneens gebouwd door den Groot-Mogol Shâh Jahân, waarbij hij gebruik maakte van de berichten van François Bernier, die geruimen tijd te Delhi doorbracht als lijfarts van Aurangzeb, den zoon van Shâh Jahân. In een Perzisch inschrift, aangebracht in de keizerlijke raadszaal, wordt het paleis geprezen als een paradijs op aarde.

Daarna gaf spreker een overzicht van de oudere monumenten, die buiten de tegenwoordige stad zijn gelegen en die behoord hebben tot de vroegere Delhi's, om te eindigen met de oudste groep, die deel uitmaakte van de Hindoe stad, omstreeks 1200 door de Mohammedanen veroverd.

De spreker lichtte zijn voordracht nader toe met een reeks lichtbeelden naar photografieën van de voornaamste der door hem besproken bouwwerken.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 9. De brug over de Heerengracht bij de Vijzelstraat te Amsterdam, door J. Gratama (Vervolg).

Het bouwbedrijf en de oorlog. De bevordering van het bouwbedrijf te Amersfoort, gedurende de heerschende crisis, door J. Schulte Nordholt, met afbeeldingen.

Een middel ter bestrijding der werkloosheid.

Opbouwende kritiek.

ARCHITECTURA No. 9. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Harmonische organisatie in de Bouwkunst. Verslag over de Voordracht van den Heer J. L. M. Lauweriks, met afbeelding.

The Garden Cities and Towerplanning Association-Conferentie te Londen 11—16 Februari 1915, betreffende den herbouw van België, door Joseph Th. J. Cuypers c. b. i. b. n. a.

Tentoonstellingsbouwkunst, door A. W. Weissman.

Internationale Bouwkunst-Tentoonstelling.

De Wandkalender 1915 van de Kunstnijverheidsschool »Quellinus«, door Jan de Meijer.

Heemschut.

DE BOUWWERELD No. 8. De verantwoordelijkheid van den architect en architectencontracten.

Herbouw van den toren op het Raadhuis te Haarlem, door L. C. Dumont, met afbeelding.

Bouwschappen II.

DE INGENIEUR No. 9. Een belangrijke wijziging van het wisselcomplex aan de Noordzijde van het Centraalstation te Utrecht en daarmede verband houdende electrische bediening der wissels. Voordracht, gehouden in de Vergadering van de Afdeeling voor Spoorwegbouw en Spoorweg-exploitatie te Utrecht op 18 April 1914, door C. G. J. W. Koopman c.i., met afbeeldingen en een plaat.

De waterleiding van de gemeenten 's-Gravendeel en Strijen te 's-Gravendeel, door A. Visser c. i., met afbeeldingen.

Ingezonden stukken. Naar aanleiding der Boekbespreking van »Contribution à la théorie de l'écoulement de l'eau souterraine«, door J. Versluys m. i. — Achteruitzetting van Nederlanders met buitenlandsch ingenieurs-diploma, door Dipl. Ing. H. Buningh. — Titulatuur, door Ph. de Kanter, oud-luitenant ter zee. — De aanduiding van Academisch gevormde ingenieurs I door J. W. Kessler, II door J. van Duijnen m. i., III door L. Jonker Czn. w.i., IV door P. G. F. T. Fehmers c. i. — Oproep aan Delftsche ingenieurs, door R. A. van Sandick c.i.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 9. Officieel gedeelte. — Vertrouwensmannen. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Verslagen van vergaderingen. — Uit de afdeelingen. — Jaarverslagen. — Constructies in gewapend beton en de oorlog. — Boekbespreking en Catalogi. — Gemengd. — Vragenbus. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 8. Ned. Aannemersbond. Officieele Mededeelingen.

Actie en Reactie.

Kleine Afdeelingen.

Verdere doorvoering der bindende besluiten van den N. A. B.

Eindverslag der Staatscommissie over de Werkloosheid, XII 3e afdeeling: middelen ter voorkoming en bestrijding van werkloosheid en tot leniging van hare gevolgen.

Cessie van een vordering. Compensatie.

Afdeelingsverslagen. Assen, 5 Februari 1915. Haarlem 15 Februari 1915.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 13. De oorlog en de kolenhandel. — Steenkolencommissie. — De kolenvoorziening. — Onze positie. — Mededeelingen.

SPOOR- EN TRAMWEGBOUW door C. Rutten. Deventer AE. E. Kluwer. Voor eenige jaren verscheen van de hand van den ingenieur C. Rutten een werkje getiteld: »Hoe bouwt en exploiteert men Tramwegen«. De belangstelling, die dit werkje zich mocht verwerven, heeft den schrijver er toe gebracht, gevolg te geven aan den aandrang van verschillende zijden, en zich te zetten tot een meer bepaald technische behandeling in een kort bestek, zoowel van spoorwegbouw als tramwegbouw, onderwerpen van groot gewicht voor onzen tijd en waarover weinig speciale handboeken bestaan, terwijl, hetgeen men in groote werken over waterbouwkunde onder wegenbouw daarover vindt, voor een zeer groot deel verouderd en uit den aard der zaak zeer onvolledig is.

(Vervolg 3e pagina bijblad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels, -

M. Noorlander, Rotterdam.
Natuursteen-Bouwmaterialen. Noordsingel 132.

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

WATERBRONNEN, ONTIJZEREN HARDEN
N.V. DIEPBOOR Mij. „VULKAAN", v/h. J. DE BOER & Co., LEEUWARDEN

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RUWVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek
„AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van
BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

LEVENSVERZEKERING
de Nederlanden van 1845
BRAND - - INBRAAK | VERZEKERING
DEN HAAG (vroeger Zuidstraat) Directie HENNY
KAPITAAL . . f 6.000.000.00
EXTRA RESERVES . „ 5.000.000.00

Bij de groote uitgebreidheid van de stof kan men het begrip van beknoptheid niet al te nauw nemen. Wij zien hier dan ook een boek van ruim 300 bladzijden met 463 tekstfiguren voor ons. De inhoud is verdeeld in twaalf, hoofdstukken: I Spoorwegwetten en Reglementen, II Opmetingen en plannen, III Treinweerstand en trekkracht, IV Spooraanleg in het algemeen, V Aardenbaan en Ballastbed, VI Berekening van den Bovenbouw, VII Bovenbouw, VIII Spoorverbindingen, IX Verschillende werken en benoodigdheden langs de baan en op de stations, X Leggen van spoten en wissels, XI Landmeten en XII Materialen. Verschillende tabellen zijn bovendien, waar het noodig was, ingevoegd.

Bovenstaande inhoudsopgave geeft een denkbeeld van de wijze, waarop de schrijver zijn taak heeft opgevat. Zeer zakelijk en blijkbaar met kennis van zaken zijn al deze onderdeelen behandeld en de vele technici, die in de vakken van spoor- en tramwegbouw werkzaam zijn, zullen dit hand- en studieboek op zijn rechte waarde weten te schatten

BAKSTEENCONSTRUCTIES. Leerboek voor het samenstellen der in den gewonen huisbouw voorkomende verbanden en constructies in gebakken steen, door C. Visser, Adj. Insp. bij het Gem. Bouw- en Woningtoezicht te Amsterdam. Deventer AE. E. Kluwer.

De hoofdinhoud van dit boekje, bestemd voor studeerenden voor een van de Lagere Bouw- of Waterbouwkundige Examens, Leerlingen van Vakscholen enz. bestaat uit een negentiental platen met toelichtende tekst, waaraan voorafgaan eenige opgaven over steenformaat, muurdikten, steensoorten en mortels, benevens een alphabetische lijst van uitdrukkingen en woorden, welke bij het metselvak gebruikt worden. De platen zijn als uitslaande platen achteringevoegd, wat o. i. niet bepaald gemakkelijk is. Platen en tekst geven een vrij volledig overzicht der meest gebruikelijke constructies; een eenigszins meer critische behandeling van beide, ware echter gewenscht geweest, want nevens algemeen als aanbevelenswaardig erkende samenstellingen worden ook andere behandeld, die geen aanbeveling verdienen. Op sommige punten is de tekst wel wat heel beknopt en laat hij vragen, die bij den leerling zullen opkomen, onbeantwoord. Ook de opgaven in de alphabetische lijst zijn wel eens wat erg kort en de definities niet altijd volkomen juist. De schrijver is zich wel bewust, dat bij den beperkten omvang van dit werkje, slechts een greep kan worden gedaan in het uitgebreide vak der baksteenconstructie, daarbij is echter nog veel overbodigs vastgehouden, dat plaats kon maken voor gegevens van meer waarde voor de gebruikers van het boek. Dat de litteratuur op het gebied van constructies in baksteen schaarsch zou zijn, kunnen wij alleen toegeven, wanneer dit slaat op oorspronkelijk Nederlandsche. In de Duitsche, Fransche en Engelsche staat ons echter een respectabele reeks werken ten dienste, waaruit ook voor ons land vele waardevolle gegevens te putten zijn.

Personalia.

J. W. C. Tellegen.

Met ingang van 15 Maart a.s. is tot burgemeester der gemeente Amsterdam benoemd, de heer J. W. C. Tellegen, civiel-ingenieur, directeur van het gemeentelijk bouw- en woningtoezicht aldaar.

De heer Tellegen, zoon van den in 1885 te Groningen overleden bekenden hoogleeraar H. D. H. Tellegen, werd 31 Mei 1859 te Groningen geboren. Hij doorliep daar de openbare lagere school en de hoogere burgerschool, studeerde vervolgens aan de Polytechnische School te Delft en was in 1882 civiel-ingenieur. Van 1882—'85 buitengewoon opzichter bij den aanleg van Staatsspoorwegen, van 1885—'87 adjunct-ingenieur bij den Kon. Ned. Locaalspoorweg Willem III, bij den bouw van de lijn Apeldoorn—Deventer—Almelo. Van 1887—1890 was hij hoofdopzichter bij de gemeentewerken te Arnhem, en van 1890—1901 directeur der gemeentewerken te Arnhem. Daarna kwam de heer Tellegen naar onze gemeente over.

Verschillende belangrijke functiën zijn door den heer Tellegen vervuld. Hij is lid van den Raad van Toezicht op de Rijks-Postspaarbank, lid van den Raad van Arbitrage voor de Bouwbedrijven, enz. Zooals ieder weet, bestudeerde hij steeds veel van zijn aandacht aan de Woning- en de Gezondheidswet vóór die tot stand kwamen. Hij zat in de desbetreffende commissie van Delftsche ingenieurs en speelde een rol op het Congres voor Openbare Gezondheidsregeling ter voorbereiding van de Woningwet. Ook zat hij in de commissie voor hetzelfde Congres ter herziening van de Woningwet. Ook vormde hij mee de commissie van Delftsche ingenieurs voor herziening van het gemeentereeht, was lid van het Comité Permanent Internationale voor het Woningcongres. Hij zat in het hoofdbestuur van de Liberale Unie in Arnhem tot 1901, in welk jaar hij behoorde tot de oprichters van den Vrijzinnig Democratischen Bond. In December j.l. trad de heer Tellegen uit dezen Bond, omdat het hem voorkwam, dat in zake de leening-quaestie de leiders der Vrijzinnig-Democratische Partij, haar pers en de Vrijzinnig-Democratische Kamerfractie geen juist besef hebben gehad van een goede rolverdeeling tusschen een bovriende regeering eenerzijds en partij, pers en Kamerfractie anderzijds, vooral onder tijdsomstandigheden als de tegenwoordige.

Wel is de heer Tellegen de vrijzinnig-democratische beginselen toegedaan, maar behoort dus niet meer tot den Bond.

Onder de vele voorbeelden, die getuigen van zijn veelzijdigheid, zij genoemd, dat hij in de eerste jaren van het bestaan van het tijdschrift »De Ingenieur«, daarvan de rubriek »Staten-Generaal« verzorgde en de politiek hem dus ook niet vreemd is.

Te Deventer is tot architect bij de gemeentewerken benoemd: de heer W. Uytenhoudt, thans architect te Hilversum.

Vacante Betrekkingen.

— Hoofd der afdeeling Gebouwen bij de openbare werken eener groote Gemeente. Salaris f 3000,— tot f 4500,— per jaar, eventueel met toelage van f 500,—. Bouwk. ingenieurs of architecten gelieven te solliciteeren onder no. 365 a. h. bureau v. h. Bouwkundig Weekblad, Herderstraat 5, Den Haag, vóór 8 Maart e. k. (1)

Meubelteekenaar, aankomend, bekend met aquarelleeren. Aanbieding motto »Teekenaar«, boekhandel G. Mosmans & Zoon, te 's Hertogenbosch. (1)

— Opzichter-Teekenaar, tegen 1 April b. d Gemeentewerken te Utrecht, salaris f 125,— per maand, vooruitzicht op vaste positie. Stukken vóór 10 Maart 1915 aan den Ingenieur der Gemeentewerken te Utrecht. (1)

— Technisch ontwikkeld Heer in handel in instrumenten, meet- en teekengereedschappen, annex Technische Boekhandel te Amsterdam, voor het samenstellen der prijscouranten, catalogi, enz. Salaris f 2000,— per jaar. Brieven onder no. 2613 aan het Bureau van »de Ingenieur«, te 's Gravenhage. (1)

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

ADVERTEERT IN DIT BLAD

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph
Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

4

STEENGAAS - MAATSCHAPPIJ
AMSTERDAM, — Marnixstraat 91.
Telephoon 7217.
's GRAVENHAGE, Sweelinckstr. 194,
Telephoon 6346.

Steengaasvloer, gespannen op 1.10 M. van elkaar verwijderde houten balken, belast met ijzeren staven met een gewicht van 5000 Kg.

ALLEENVERKOOP VAN
Steengaas voor brandvrije bouwconstructie,
echte en gewelfde plafonds, muren, vloeren, gewelven, balkbekleeding enz. Beduidend minder specieverbruiking in verbinding daarmede, gemakkelijk in de bewerking, als slap carton te knippen en in alle vormen te buigen.
Geluiddempend vochtwerend.
Onze monteurs zijn voor het opstellen voor het geheele land te ontbieden.

CREOSOTEER INRICHTING.
FABRIEK TOT HOUTBEREIDING TEGEN BEDERF
C. MIRANDOLLE, Rotterdam.
Opgericht 1859.
Geheele en gedeeltelijke Bereiding.
HOUTHANDEL. KYANISEERINRICHTING.
Telegram-Adres: HOUTBEREIDING—FEIJENOORD—ROTTERDAM.
Fabriek: PIEKSTRAAT 43-45 (a/d. Persoonshaven), Telefoon No. 3332.
Kantoor: GELDERSCHEKADE 31 (Plan C), Telefoon No. 8500.

Onderbouw in Gewapend Beton van twee Tanks groot 18 Meter in de Petroleumhaven te Amsterdam

Cement / IJzer **Fabriek „Zeeburg".**
T. A. BEKEMA. · AMSTERDAM
Zeeburgerpad. Telefoon 4186.
Fabricatie van alle **voorwerpen** en **constructies** in cement / ijzer (Syteem Monier)
Ontwerpen en Uitvoeren **Betonijzer Bouw.** Speciaal WATERDICHTE KELDERS, REGENBAKKEN en RESERVOIRS.

J. WITTE & Co.
IN CEMENT-IJZERWERKEN
SYSTEEM MONIER
Uitvoering van beton en gewapend beton: als Waterdichte Kelders, Regenbakken, Beerputten, enz.
Fabriek: ACHTERWEG 2, Amsterdam
Telefoon 6691.

Abonneert u op
„DE OPMERKER"
Abonnementsprijs slechts
f 5.— per jaar.

Piano's contant en termijnbetaling.
SOLIDE ADRES. UITENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, 1e Van Swindenstr. 10 AMSTERDAM

F. H. HONIG, BOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK.
Keizersgracht 266, AMSTERDAM. Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgranniet.
FABRIEK TE ZAANDAM.

INFORMATIE-BUREAU VAN DEN BOND VAN TECHNICI
AMSTELVEENSCHEWEG 83 AMSTERDAM.
Spreekuren iederen Woensdag- en Vrijdagavond van 6 tot 8 uur, 's avonds.

47	Bouwkundige Opzichter-Teekenaars	24—52 jaar.
15	Bouwkundige Opzichter-Uitvoerders	24—55 »
19	Bouwkundige Teekenaars	23—35 »
7	Aankomend Bouwkundige Opzichters	19—22 »
6	Aankomend Bouwkundige Teekenaars	18—22 »
8	Waterbouwkundige Opzichter-Teekenaars	23—48 »
2	Aankomend Waterbodwk. Opzichters	22—23 »
5	Chef-Machinisten	34—35 »
5	Werktuigkundige Opzichters (werkm.)	21—35 »
2	Werktuigkundige Teekenaar-constructeurs	22—31 »
4	Machine-Teekenaars	22—25 »
4	Aankomende Machine-Teekenaars	18—22 »
1	Electrotechnisch Chef-Machinist	—32 »
6	Electrotechnische Chef-Monteurs	22—27 »
7	Electrotechnische Teekenaars	20—28 »
1	Werktuigkundig Teekenaar Gastechniker	—33 »
1	Opzichter-magazijnmeester	—30 »
1	Verwarmings techniker	—21 »

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

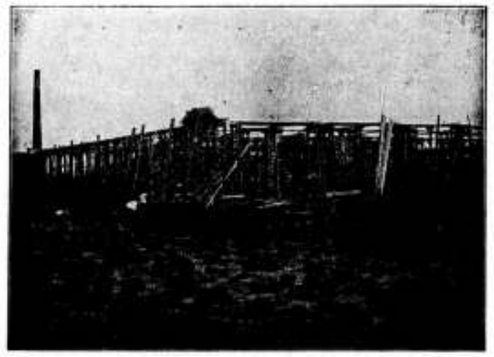

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

S. BRUIGOM - Arnhem.
Fabriek en Magazijn van Jalousiën, Rolluiken, Serredekking, Zonblinden, Schuifladders, Marquisen en Houten tweedeelige Riemschijven.
Speciale inrichting voor het verbeteren van Jalousiën en Rolluiken met en zonder kogelassen. Opgericht in 1872.

50STE JAARGANG. ZATERDAG 13 MAART 1915. No. 11

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: **Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.**
Adres voor de Administratie: **Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.**

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . } Uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Dissonanten.

Slot. (Zie bladz. 38).

In het hier voorafgaande kunnen wij nog niet veel aan stootelijks vinden. Men kan aanmerking maken op den stijl van den schrijver of op het verband van zijn betoog, maar volkomen onjuist kan zijn kijk op de dingen, waarover hij schrijft, niet worden genoemd; een vreemdeling in die dingen is hij waarschijnlijk niet. Dan evenwel volgen een paar leelijke dissonanten:

„De meeste architecten van thans verdienen hun bestaan geheel of ten deele buiten hun beroep en zijn als het voorkomt niet vies van een zoet koopmanswinstje."

„Wil er dus iets van de organisatie tot stand komen, dan zal de eerecode wel in de papiermand moeten verdwijnen, wat allicht het beste is, want anders zal ze maar tot allerlei schandaaltjes en eereraad processen aanleiding geven. Doch het zal dan almeer blijken, dat de nieuwe vakvereeniging aan de positie van den architect niet zoo heel veel heeft veranderd."

Deze beide uitvallen vooral hebben begrijpelijkerwijze de verontwaardiging van de Redactie van de Bouwwereld gewekt, vooral de eerste zinsnede. Zij leest daarin, dat de schrijver bedoelt, dat de meeste architecten zich op ongeoorloofde wijze zouden bevoordeelen. Dat staat er volstrekt niet. Er wordt alleen geconstateerd, dat de meeste, laat ons zeggen vele, architecten in hun beroep geen bestaan kunnen vinden en dus uit zaken buiten hun beroep moeten trachten hun inkomen te vermeerderen.

Dat behoeven geen ongeoorloofde zaken te zijn, maar dit zeker groot aantal architecten kan strikt genomen niet voldoen aan een eerecode, tenzij dit stuk een doode letter blijve. Zou het dan in dit geval niet eerlijker zijn de eerecode maar naar de papiermand te verwijzen, of is het beter elkander voor den gek te houden? Wij hebben nog maar weinig ervaring met eerecodes opgedaan, maar dat weinige is, dunkt ons, genoeg, om ons geleerd te hebben, de waarde daarvan niet te overschatten.

Dat de nieuwe vakvereeniging, hier is blijkbaar de voormalige Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst bedoeld, niet veel aan de positie van den architect zal veranderen, kon wel eens uitkomen, al stellen de reorganisators der Maatschappij zich groote dingen voor.

De schrijver in het Rotterdamsch Nieuwsblad heeft echter een meer nuchtere opvatting, die al moge men het er niet in alle opzichten mee eens zijn, meer rekening houdt met de werkelijkheid, zooals men zien kan uit hetgeen dan verder volgt:

»Beschouwt men het architect zijn los van persoonlijke belangen, dan blijkt het een zeer onbestemd iets te wezen in stoffelijken, zoowel als in geestelijken zin. Als vak begint het bij den bouwer, die zich door studie en talent opwerken kan tot bouwmeester; uit den kring der bouwmeesters kunnen dan weer stijgen de hoogst begaafden die men — zij 't ietwat willekeurig — als bouwkunstenaars zou laten gelden. Maar juist deze zuivere lijn is overal verdoezeld. Niet alleen dat de bouwers geen bouwkunste-

naars zijn, maar die bouwmeester of bouwkunstenaars zijn of heeten, zijn ook geen bouwmeesters meestal, doch een soort van luchtverhevelingen, artisten, zooals men die ook in andere kunsten aantreft, die den soliden grond van het métier missen.«

»Deze toestand is geen nieuwe, bijzonderlijk aan onzen tijd eigen, maar hangt samen met bepaalde oeconomische perioden, zoodat in Rome, ten tijde van Vitruvius, de klacht al gehoord werd dat de architecten-kunstenaars de dupe werden van de bouwers-kooplui Iets wat schijnbaar zoo modern klinkt«.

»Eigenlijk is het mal, dat de architect van wien men redelijkerwijs verwachten mag, dat hij graag bouwt, liever hongerig thuis blijft zitten wachten op een opdracht, dan aan te pakken en te gaan bouwen. Er is een tijd geweest, waarin de bouwerij slechts mogelijk was voor niet al te fijngevoelige lieden, thans is dat door veel krasser bouwtoezicht veel veranderd. Bovendien zal een werkelijk bekwaam bouwmeester, die beseft dat hij om te beginnen nuttig werk moet doen, bij de Overheid zeer veel medewerking vinden, want als hij zich aan de practische oplossing van het nijpende woningvraagstuk zet met meer dan alledaagsch talent, zal hij die Overheid uit allerlei perikel helpen.

»Daarom moesten onze jonge bouwkundigen zich eens de vraag stellen, of zij niet als bouwer eer tot bouwmeester kunnen stijgen, dan via de teekenkamer van oudere architecten. Wat daarbij van vereenigingen voor goeds is te wachten, blijkt dan later wel.«

Hoe nuchter deze beschouwing ook lijkt, de schrijver brengt ons, wellicht zonder het te bedoelen, een hoog ideaal voor den geest, namelijk dat van den bouwmeester, die zich al bouwende bekwaamt tot meester in zijn vak en zich vervolgens tot bouwkunstenaar ontwikkelt. Daarbij moet het ideaal van den bouwkundigen ingenieur, die promoveert tot doctor in de technische wetenschap verbleeken.

Tot zoover het eerste artikel, dat, gelijk den lezer blijken zal, een soort van inleiding vormt tot het tweede, dat begint met een frontaanval tegen de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, ingeleid door het volgend onwelluidend trompetgeschal:

„Tot de onverkwikkelijkste lectuur behoort ongetwijfeld het Bouwkundig Weekblad Dit orgaan van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst is in handen van eenige lieden die het af en toe benutten om een werkje van henzelf of hun vrienden op te kammen, maar 't voor het grootste deel gebruiken om te bewijzen dat alleen zij de wereld kunnen zalig maken met schoone bouwkunst.

Een dier heeren heeft onlangs een oud raadhuisje hier in de buurt wat opgeknapt in zijn kwaliteit van gemeentebouwkundige. Leest men hoe hij dat eenvoudige karwei ophemelt, hoe hij zich daarbij de diepzinnigste problemen moet hebben gesteld, en hij 't der vermelding waard acht, dat enkele profileeringen van hem „hoogst eigen zelvers" zijn, dan begrijpt men pas in wat voor een ontrissche en geestelijk bekrompen kringetje deze lieden, die zich tot leiders der vaderlandsche bouwkunst geroepen wanen, omgaan."

Het is jammer, dat de schrijver zulk een onhebbelijken aanloop noodig heeft geoordeeld, om aan zijn oordeel over de reorganisatie der Maatschappij kracht bij te zetten. Hij is niet de eenige, die in die reorganisatie weinig heil ziet en, om zijne opvattingen aangaande het architectenberoep toe te lichten, behoefde hij niet zulke leelijke dissonanten te laten hooren. Die opvattingen zijn merkwaardig genoeg en blijken uit het volgende:

»Toch zijn het deze heeren, die er thans in slaagden de aloude Maatschappij met haar vrij en ruim karakter te dégradeeren tot een vakvereeniging, waarin alleen plaats is voor »architecten«, waaronder zij geen bouwmeesters verstaan, maar makelaars tusschen het publiek en de eigenlijke bouwwereld.«

»Tegen deze opvatting van het architectenberoep kan niet genoeg worden gewaarschuwd, omdat ze van de verkeerde onderstelling uitgaat, dat de praktische beoefening van het bouwen iemand ongeschikt maken zou voor het bouwmeesterschap. Eigenlijk zit er trouwens iets anders achter. Architect-zijn beteekent dikwijls armoe lijden, als men geen geld van zich zelf heeft. Iets waarin het met andere kunstenaarsberoepen overeenstemt. Maar de architecten willen zich nu een soort van monopolie verschaffen. Ze willen alle collega's als minderwaardig beschouwd zien, die eenvoudig zelf aan het bouwen zijn gegaan, voor zichzelf of voor anderen en aldus de »kunst« verloochenden. Daarom stellen ze voor het lidmaatschap hunner vakvereenigingen niet den eisch, dat men een bekwaam bouwmeester moet wezen, maar wel dat men niet zelf werken zal uitvoeren«

»Blijkbaar beseffen de heeren nog niet, dat ze daarmee op een hoogst gevaarlijken weg zijn. Eerstens voor het vak zelf. De architect, zooals zij zich dien denken, is reeds lang een overbodigheid gebleken. Men ga maar eens in onze voorname nieuwe buurten na, hoeveel van de huizen daar door architecten voor een cliënt gebouwd zijn. Het aantal zal verbluffend klein blijken. Wel kan men er zeer fraaie huizen vinden, door een bouwmeester ontworpen en uitgevoerd op dezelfde wijs als een gewone bouwer of een bouwfirma dat doet!"

„Men kan nu wel allerlei nadeelen opsommen tegen deze manier van doen. Maar het staat toch vast, dat de kooper van zoo'n huis ziet wat hij koopt en dan allicht nog een tiende goedkooper uit is, dan wanneer hij met een architect was begonnen. Het staat dus vast dat de mogelijkheid voor den architect om zich een bestaan te verschaffen steeds zeer beperkt zal blijven.«

„Vandaar dan ook die eerecode, waartegen de heeren zooveel bezwaar hebben. Op het eerste gezicht ziet het er nogal raar uit, als men ziet, hoe de lieden, die zakendoen voor een bouwkunstenaar onfatsoenlijk vinden, toch liever geen eerecode hebben, welke aan hun collega's een wapen verschaft, om over hen schervengericht te houden, als ze zich aan unfaire praktijken schuldig maken. Maar uit gevallen hier ter stede is het bekend tot wat voor schunnige, aan oplichterij grenzende trucs sommige architecten in staat zijn. Men kan er dan ook gerust op rekenen, dat bij zoo'n eerecode het schandaal niet van de lucht zou wezen. Het zou dan blijken, dat de architecten, die zich te voornaam achten voor het eenvoudige bouwleiderschap, als bouwkundige adviseurs van het publiek den weg op zouden gaan, die reeds zooveel advocaten in kwaden reuk bracht. Beurzensnijderij moet het noodwendig gevolg worden van een toestand als thans in het leven geroepen is."

„Het is dan ook niet in te zien waarom een jong bouwmeester niet eenvoudig zou gaan bouwen. Al bouwende leert men practisch worden, en blijft men een nuttig mensch. Heeft iemand bijzondere talenten, dan zullen die langs dezen weg ook het best aan den dag komen en de aandacht vragen van hen, die bijzondere opdrachten hebben te verstrekken, en zóó zou het kunnen gebeuren, dat de jonge man die van bouwer tot bouwmeester zich ontwikkelde, op rijper leeftijd zich wijden kon aan grooter opgaven van meer ideëlen aard. Maar het in het leven roepen van een aparten architectenstand met een enkelen buitengewoon bevoorrechte, op vele fatsoenlijke armoelijders is waarlijk geen ideaal. Enkele raddraaiers bij deze taktiek mogen er hun profijt in zien, ze maken er velen

nu, maar vooral in de toekomst tot dupe mee. Als de architecten zich buiten de bouwwereld plaatsen, zal het bouwen steeds meer buiten hen om geschieden."

Ziedaar de conclusie, waartoe de schrijver komt en waartoe hij ook had kunnen komen, zonder er de beurzensnijderij bij te halen. Wanneer wij deze en andere dissonanten nu eens onopgemerkt laten en deze conclusie wat nader beschouwen, dan zien wij daarin een opvatting, welke naast die van de voorstanders der architecten-vakvereeniging, ongetwijfeld recht van bestaan heeft. Die opvatting berust niet op fantaisie, zij veronderstelt geen model-architecten, die door een eerecode op het rechte pad gehouden moeten worden, maar houdt rekening met de werkelijkheid, met de toestanden en met de menschen zooals zij zijn. Daarin zal geen architecten-vakvereeniging verandering kunnen brengen, althans niet zoolang zij de werkelijkheid negeert en meent, dat hare beginselen de eenig ware zijn en haar alleen dus de leiding in alle zaken van bouwkunst toekomt.

De schrijver in het Rott. Nieuwsblad laat duidelijk genoeg blijken, dat hij niet behoort tot de vrienden der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst. Dit verwondert ons niet, want veel sympathie heeft men te Rotterdam voor deze overwegend Amsterdamsche vereeniging nooit gevoeld. Het kan ook niet anders, wanneer men nagaat, hoe het bouwbedrijf zich te Rotterdam op geheel andere wijze heeft ontwikkeld dan elders en hoe dit ook op de inzichten aangaande de beoefening der bouwkunst van invloed is geweest.

Wij willen niet beweren, dat de Rotterdamsche opvattingen de eenig juiste zijn en algemeen ingevoerd behooren te worden, maar wanneer men de organisatie van het architectenberoep beoogt, verdienen zij de aandacht, omdat zij op natuurlijker wijze ontstaan zijn, dan de architectenprofessie, zooals die, evenals het stelsel van aanbesteding, indertijd uit Frankrijk geïmporteerd is.

In de bloeiperioden onzer bouwkunst kende men de professie hier te lande niet in haren tegenwoordigen vorm en of zij eigenlijk wel past in onze cultuur is een vraag, die wij niet zoo, zonder meer, bevestigend zouden durven beantwoorden. Uitingen als die van den Rotterdamschen schrijver moeten wel als dissonanten klinken in ooren, die gewend zijn aan de muziek, welke in de laatste jaren in verschillende vereenigingen gemaakt wordt op bekende, reeds vrij afgezaagde, thema's. Maar zoo wij ons niet door deze dissonanten laten afschrikken, gaat het ons evenals eertijds bij Wagner en nu bij Strauss en ontdekken wij toch langzamerhand een „Leitmotiv" in hetgeen ons eerst niets dan een samenraapsel van wanklanken geleek.

Zoo is 't ons gegaan bij de lezing dezer artikelen, waarin de Bouwwereld een sterke prikkel voor de architecten zag, om zich te doen gelden. Daarmede gelooven wij echter niet, dat veel bereikt zou worden en o. i. zullen de architecten beter doen zich niet door de dissonanten van de wijs te laten brengen, maar aan het „Leitmotiv" hun aandacht te schenken.

Vereenigingen.

BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP TE ROTTERDAM.

Voor deze Vereeniging heeft de heer Corns. Immig Jr. op 3 Maart j.l. gesproken over het orgel. Als organist der Luthersche Gemeente is spreker erop aangewezen met menig vraagstuk der orgelbouwtechniek kennis te maken, en hierin heeft hij de reden gevonden om zich te durven begeven op een terrein, zoo verwijderd van dat, waarop hij meerdere bekendheid geniet.

De geschiedenis van het orgel gaat dan ook terug tot in de grijze oudheid. In Genesis IV vers 21 werd reeds gezegd: „en de naam zijns broeders was Jubal; deze was de vader van allen, die harpen en orgelen handelen." Natuurlijk moet men hier dan meer denken aan organum, instrument, waarmede men in dien tijd elk geluidgevend voorwerp aanduidde.

Uit oude afbeeldingen is af te leiden, dat het orgel afstamt van een samenkoppeling van de Pansfluit, door Pan uitgevonden en den doedelzak, het ook heden ten dage nog nationale instrument der Schotten. De grondelementen van het orgel zijn derhalve terug te brengen tot het blaas- en het pijpwerk.

Door den geleidelijken groei van het orgel, was de mond, welke tot dusver in den luchttoevoer voorzag, niet meer toereikend; dus ging men zich bedienen van een houten kastje, in het deksel waarvan zooveel gaten geboord waren, als het aantal pijpen groot was. Een dunne buis diende voor den windtoevoer en de pijpjes, welke men wilde doen zingen, werden met de hand afgedekt. Naar gelang het aantal pijpjes vermeerderde, schoten echter ook de vingers tekort en kwam men op de gedachte, onder elke pijp een schuifje aan te brengen. Hiermede was de groote idee geschapen, waaruit het orgel van den tegenwoordigen tijd gekomen is. Door den onvolkomen en onregelmatigen windtoevoer kwam men reeds in 180 v. Ch. tot de uitvinding van het waterorgel, waarbij de wind door middel van waterdruk de pijpen geluid geven deed. Vitruvius o.a. heeft dit instrument beschreven en afgebeeld.

Eenige groote met elkaar in verbinding staande vaten, gedeeltelijk met water gevuld, van passende deksels voorzien, welke door een hefboom waren verbonden verschaffen, als het water van het eene in het andere vat gedrongen werd, door den tegendruk van het water den luchtstroom. Deze uitvinding heeft zich lang gehandhaafd en is eerst in veel lateren tijd door de verbeterde blaasbalgen verdrongen. Het openen der luchtleiding geschiedde door middel van een toets, waarmede alzoo de voorganger van het tegenwoordige klavier gevonden was.

De bibliotheek der Rijks-Universiteit te Utrecht bezit een kostbaar en kostelijk handschrift „Psalterium latinum e versione S. Hieronymi" dat tusschen de 8e en 9e eeuw moet zijn vervaardigd en verlucht is met een drietal afbeeldingen van waterorgels.

De eerste proeven betreffende de verbetering van het steeds nog maar niet bevredigend opgeloste vraagstuk van den luchttoevoer waren het aanbrengen van twee blaasbalgen, zoodanig geconstrueerd dat bij het neerdrukken van den eenen balg de andere zich ontvouwde. Deze vinding werd gevolgd door die van den grooteren schepbalg, die met gewichten belast, een reeds vrij regelmatigen en sterken winddruk voortbracht.

In 950 kreeg de hoofdkerk te Winchester een orgel dat 10 toetsen en 240 pijpen bezat en bediend werd door een organist. Ook in Duitschland vond men omstreeks dezen tijd groote orgels in verschillende steden o. a. in de domkerk te Maagdenburg een met 16 toetsen. Het mechanisme dezer toetsen was echter nog zoo zwaar, dat zulk een toets, welke een lengte had van een el, door een vuistslag tot een diepte van 1½ voet moest worden neergeslagen.

Inplaats van het regeerwerk van thans, waarbij men door middel van een toets de klep onder de pijp opent waren er koorden voor dit doel aangebracht. Van een meerstemmig spel was geen sprake, omdat de „orgelslager" slechts één toets neersloeg. Evenmin was er sprake van z.g.n. halve tonen anders dan die op het huidige klavier worden voorgesteld door de witte toetsen.

Zeer ten achter bleef de samenstelling der windbalgen. De windtoevoer hing af van de kracht der windbalgen zoodat aan gelijkmatigheid niet te denken was en stemming zoowel als toonsterkte veel te wenschen overliet. Gelijk menig kunstvak beoefend werd door de monniken, zoo was ook orgelbouw en spel bij hen in hoog aanzien en bouwden zij orgels om hun kerken en kloosters te verfraaien. Het aantal toetsen was intusschen vermeerderd en telde bij het in 1350 voor de kerk van Thorn vervaardigde orgel twee en twintig.

Het orgel voor den dom te Halberstadt van 1361 had 4 klavieren en werd later nog van een voetklavier, een z.g.n. pedaal, voorzien, wat een groote vooruitgang beteekende, omdat deze uitvinding het orgel een groote zelfstandigheid gaf en den weg opende tot meerdere volmaking, wijl het orgelpedaal de contrabassen van het orkest vertegenwoordigt. In 1455 kreeg ons land zijn eerste orgel in de Nieuwe kerk te Delft. Het heeft helaas de eeuwen niet kunnen trotseeren en zooals wel meerdere monumenten van geschiedenis en kunst is ook dit instrument eenvoudig gesloopt en door een ander vervangen. Een beter lot onderging dat van de Martinikerk te Groningen, waarvan het oudste, door Agricola vervaardigde deel, nog bestaat.

Rijk aan verbeteringen was de 16e eeuw, welke het onderscheid der stemmen invoerde door afzondering en verdeeling der pijpen, waardoor de registers ontstonden. Al naar den klank welk zoo'n register nabootste, werd het daarnaar genoemd. Eveneens van belang was de uitvinding der gedekte pijpen, waardoor de toon nobeler werd. Waar tot dien toe de lengte der pijp de hoogte van den toon aangaf, waardoor men dus sprak van 1, 2, 4, 8, 16 of 32 voets register behoeft nauwelijks te worden gezegd, hoe ingewikkeld zulk een mechanisme was. Een gedekte pijp d.w.z. een pijp die van boven afgedekt is behoeft voor dezelfde toonhoogte slechts de halve lengte. Een gedekte 4 voets toon klinkt dus als een 8 voets toon. De geluidsoort hangt eveneens af van vorm en omvang der pijp door welken vorm dus de luchtkolom, welke in trilling wordt gebracht, bepaald wordt. De eigenlijke werking is derhalve zoo, dat de onder in de pijp geblazen wind door een opening dringt en door het labium a. h. w. doorsneden wordt. De luchtkolom gaat trillen en diens gewicht bepaalt de toonhoogte. De op deze wijze tot spreken gebrachte pijpen noemt men labiaal stemmen. Spr. staat vervolgens uitvoerig stil bij het stemmen van het orgel, noodig vooral ook door het immer verwisselen der temperatuur.

De windlade dat is dus dat deel waarop de pijpen rusten, en van waaruit ze tot spreken worden gebracht, onderging ook in den loop der tijden veel verandering. Men spreekt van spring-, sleep- en kegelladen. De laatste is het langst in eere gebleven, waarvan spr. er een laat zien, afgestaan door den Rotterdamschen orgelmaker Standaard.

Waar tot nog toe alle registers gelijk werden aangesproken, ging men er toe over, de windlade te verdeelen en alle pijpen tot een soort behoorend afzonderlijk af te sluiten. Ook verdeelde men de vele registers over meer dan één klavier en over het pedaal waardoor een basstem geformeerd werd, door de voeten tot spreken gebracht.

(Vervolg 3e pagina bijblaa.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Granieltegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

DE REPRODUCTIE COMPAGNIE
CLICHÉ'S
Rotterdam

WATER BRONNEN, ONT IJZEREN HARDEN
N.V. DIEPBOOR M.-j. „VULKAAN", v/h. J. DE BOER & Co., LEEUWARDEN

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RUWVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek
„AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc 478.
Draadvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van
BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

LEVENSVERZEKERING
de Nederlanden van 1845
BRAND - - INBRAAK | VERZEKERING
DEN HAAG (vroeger Zuidplein) Directie HENNY
KAPITAAL . . . . . f 6.000.000.00
EXTRA RESERVES . . f 1.000.000.00

Door vernuftige uitvindingen slaagde men er in, sommige registers in twee deelen te verdeelen of ze onderling te koppelen.

Echter kwam er in de 17e en 18e eeuw helaas een periode van verval. Wel werden groote sommen besteed aan uitwendige versiering, doch vaak ten koste van het inwendige. Men bracht b.v.b. engelenfiguren aan met beweegbare armen. Men gaf hun trompetten in de hand, die zij dan aan hun mond brachten, zelfs ging men zoover een grooten engel als dirigent van dit bovenaardsch orkest de maat te laten slaan. Ja men zag zelfs zonnen, manen, beweegbare geluidgevende sterren; kookoeken, nachtegalen verheerlijkten met hun gekweel de plechtigheid van den kerstnacht. Adelaars sloegen met de vlerken, kortom, men verlaagde het koninklijkste der instrumenten tot een poppenkast.

Gelukkig verdwenen deze flauwe aardigheden om plaats te maken voor ernstiger verbeteringen aan het inwendige. De gebr. Wagenar verdeelden het hoofdkanaal zoo, dat elke windlade zelfstandig gevoed werd. Ook waren zij het, die de bijzondere windbalgen voor het pedaal, de pedaalbalgen, construeerden. Gedurende de 18e eeuw leefden vele groote mannen op het gebied van den orgelbouw, vele groote steden in ons land kregen een orgel of deden het bestaande vergrooten en van de nieuwste registers en uitvindingen voorzien. Een opsomming van de dispositie dezer orgels moet in dit bestek natuurlijk achterwege blijven.

Nadat spr. nog gewezen heeft op het groote belang van de plaatsing van het orgel, welke zoodanig moet zijn dat de organist gemakkelijk den predikant zien en hooren kan en bovenal ook zoo, dat hij de werking van het geluid kan waarnemen, besluit spr. met een opwekking tot meer waardeering van dit koninklijk instrument, waarop het stellig aanspraak mag maken.

Een collectie foto's, kopergravures van orgelfronten en lichtbeelden verduidelijkte het gesprokene.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 10. Afdeeling Amsterdam der Mij. t. b. d. B. Vergadering van 24 Februari 1915.

De nieuwe burgemeester van Amsterdam, door J. Gratama.

Twee woonhuizen aan de Middenlaan te Heemstede, arch. J. B. van Loghem b. i. met afbeeldingen.

Het nieuwe gebouw voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

ARCHITECTURA No. 10. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Burgemeester J. W. C. Tellegen.

E. J. van Dijk, Overlijdensbericht.

L. W. Beirer, Overlijdensbericht.

Verslag der 1356ste Ledenvergadering van 3 Maart 1915.

Aesthetische Leiddraad bij den woningbouw, door B. von Brucken Fock, boekbeschouwing door Joseph Th. J. Cuypers B. N. A.

Mr. Dr. J. C. Overvoorde.

Schoonheidszin.

Het Orgel.

DE INGENIEUR No. 10. Het werktuigkundig laboratorium van de Technische Hoogeschool. Voordracht gehouden in de vergadering van de Afdeeling voor Werktuig- en Scheepsbouw op 31 October 1914, door Prof. J. C. Dijxhoorn w. i. met afbeeldingen en 5 platen.

J. W. C. Tellegen c. i. Burgemeester van Amsterdam, door R. A. van Sandick c. i. met portret.

Het Noordzeekanaal, 8 Maart 1865—8 Maart 1915, door W. G. C. Gelinck c. i.

Uit het verslag van den hoofdingenieur voor het Stoomwezen over 1913.

Ingezonden Stukken. Opmerkingen over de Watervoorziening van Batavia, door D. J. F. van Es c. i. met afbeeldingen

TECHNISCH WEEKBLAD (R. v. T.) No. 10. Bericht. — Aankondiging van vergaderingen. — Verslagen van vergaderingen. — Uit de Afdeelingen. — Jaarverslagen. — Iets over havens en reeden (vervolg). — Vragenbus — Gemengd. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 9. Ned. Aannemersbond. Officieele mededeelingen.

Bindende besluiten (ingezonden) door W. van Leeuwen Jr.

Aanbestedingspractijken (ingezonden), door de Holl. Maatschappij tot het maken van werken in gewapend beton, met naschrift der Redactie.

Eindverslag der Staatscommissie over de werkloosheid XIII 3e Afdeeling: middelen ter voorkoming en bestrijding van werkloosheid en tot leniging van hare gevolgen.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 14. Steun voor het bouwbedrijf van de zijde der Gemeenten. — Dure hypotheken. — De kolenbedrijven en de oorlog. — Turf als brandstof. — Steenkolen. — Het steenkolenvraagstuk. —

KLEI No. 5. Van het Secretariaat. — Huis te Oak Park. — Triomf der baksteen. — Omzetvermindering in het bouwbedrijf. — Een praatje over goedkoop bouwen. — Van boek en tijdschrift. — Klei voor Nederlandsche Pannenfabrieken.

Varia.

LUXE-BUILDINGS.

Deze half Engelsch, half Gallische uitdrukking hebben de Amerikaansche architecten gekozen voor het nieuwe type reuzenhuis met twaalf verdiepingen, dat op het oogenblik te New-York gebouwd wordt. Staal en glas zijn de voornaamste grondstoffen, waaruit dit huis is opgetrokken. Het gebouw kenmerkt zich door de totale afwezigheid van vensters. Het licht moet de vertrekken binnendringen door de glazen platen, tusschen het gewapend beton aangebracht; de bewoners zijn daarmee beschermd tegen alle ongemakken van open vensters, als straatrumoer, tocht, stof, enz. De luchtverversching geschiedt volgens een zeer vernuftig stelsel. Ter hoogte der tweede verdieping wordt de lucht van buitenaf naar binnen gepompt. Een onderzoek onder New-Yorksche hygiënisten gaf n.l. tot resultaat, dat op die hoogte de lucht het minst bezwangerd is met straatvuil enz. Toch wordt de lucht nog gefiltreerd door een laag water, voordat zij door een vernuftig buisstelsel naar de verschillende localiteiten wordt gevoerd. Aldus gezuiverd van alle onreinheden is zij goed, door het uitgebreid kantoorpersoneel, dat in luxe-buildings aan het werk zal worden gezet, te worden ingeademd. Als laatste hygiënische

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. Vloer- en Wandtegels enz.

STEENGAAS - MAATSCHAPPIJ
AMSTERDAM, — Marnixstraat 91.
Telephoon 7217.
's GRAVENHAGE, Sweelinckstr. 194,
Telephoon 6846.

Steengaasvloer, gespannen op 1.10 M. van elkaar verwijderde houten balken, belast met ijzeren staven met een gewicht van 5000 Kg.

ALLEENVERKOOP VAN
Steengaas voor brandvrije bouwconstructie,
echte en gewelfde plafonds, muren, vloeren, gewelven, balkbekleeding enz. Beduidend minder specieverbruiking in verbinding daarmede, gemakkelijk in de bewerking, als slap carton te knippen en in alle vormen te buigen,
Geluiddempend vochtwerend.
Onze monteurs zijn voor het opstellen voor het geheele land te ontbieden.

maatregel wordt de atmosfeer 's winters nog behoorlijk verwarmd en 's zomers tot aangename temperatuur afgekoeld. Op elke verdieping is een inrichting aangebracht, waarmee de drukking der luchtverversching geregeld wordt. De centrale verwarming zorgt natuurlijk ook voor de aanwezigheid van warm water. Op het dak wordt een z. g. sunparlour aangebracht, waar de dames kantoorbedienden zich in haar vrijen tijd kunnen ophouden.

Dit merkwaardige huis is het eerste van dit type en kost een kleine vier millioen gulden. Eenige jaren geleden voorspelde een New-Yorksch architect, dat men nog eens „vensterlooze skyscrapers" zou gaan bouwen.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels,

M. Noorlander, Rotterdam.
Natuursteen-Bouwmaterialen. Noordsingel 132.

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

ADVERTEERT IN DIT BLAD

Pianino's contant en termijnbetaling.
SOLIED ADRES. UITENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, Te Van Swindenstr. 16. AMSTERDAM

INFORMATIE-BUREAU VAN DEN BOND VAN TECHNICI
AMSTELVEENSCHE WEG 83 AMSTERDAM.
Spreekuren iederen Woensdag- en Vrijdagavond van 5 tot 8 uur, 's avonds.

47	Bouwkundige Opzichter-Teekenaars	24—52	jaar.
15	Bouwkundige Opzichter-Uitvoerders	24—55	»
19	Bouwkundige Teekenaars	23—35	»
7	Aankomend Bouwkundige Opzichters	19—22	»
6	Aankomend Bouwkundige Teekenaars	18—22	»
8	Waterbouwkundige Opzichter-Teekenaars	23—48	»
2	Aankomend Waterbodwk. Opzichters	22—23	»
5	Chef-Machinisten	34—35	»
5	Werktuigkundige Opzichters (werkm.)	21—35	»
2	Werktuigkundige Teekenaar-constructeurs	22—31	»
4	Machine-Teekenaars	22—25	»
4	Aankomende Machine-Teekenaars	18—22	»
1	Electrotechnisch Chef Machinist	—32	»
6	Electrotechnische Chef-Monteurs	22—27	»
7	Electrotechnische Teekenaars	20—28	»
1	Werktuigkundig Teekenaar Gastechniker	—33	»
1	Opzichter-magazijnmeester	—30	»
1	Verwarmings techniker	—21	»

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

F. H. HONIG, Keizersgracht 208, AMSTERDAM. TEL. 7 FABRIEK TE ZAANDAM.
HOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK
Special adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgranniet.

S. BRUIGOM - Arnhem.
Fabriek en Magazijn van Jalousiën, Rolluiken, Serredekking, Zonblinden, Schuifdeuren, Marquisen en Houten tweedeelige Riemschijven.
Speciale inrichting voor het verbeteren van Jalousiën en Rolluiken met en zonder kogelassen. Opgericht in 1872.

5OSTE JAARGANG. ZATERDAG 20 MAART 1915. No. 12

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.
Adres voor de Administratie: Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50
(Uitsluitend bij vooruitbetaling)

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Brieven van Piet van Diever.

XXXIII.

Amice Redacteur!

In mijn jonge jaren stelde ik mij het beleven van groote wereldgebeurtenissen als iets benijdenswaardigs voor. Ik zou er wat voor gegeven hebben, om bijvoorbeeld in den Spaanschen tijd te hebben geleefd of de Amerikaansche vrijheidsoorlog te hebben medegemaakt en ik benijdde in stilte een van mijn overgrootvaders, die ik slechts van een geschilderd portret gekend heb, enkel en alleen, omdat hij den Franschen tijd van het begin tot het einde medebeleefd had. Hij was volstrekt geen man van beteekenis, maar hij had Napoleon en vele andere beroemdheden van die dagen gezien en daarom was hij in mijn oog een veel belangrijker persoonlijkheid dan mijn grootvader, die nog maar een kind was toen de slag bij Waterloo geleverd werd.

Wat ik van mijn overgrootvader weet heb ik van mijn vader, die hem wel gekend heeft en mij meermalen verteld heeft, dat de oude man over dien grooten Franschen tijd maar slecht te spreken was en altijd beweerde, dat het volstrekt geen voorrecht was groote wereldgebeurtenissen mede te beleven. Hij wist wat het was en wenschte niemand de ellende toe, die hij ondervonden had en waarvan hij in zijn omgeving getuige geweest was.

Aanvankelijk maakten dergelijke mededeelingen op mij volstrekt geen indruk; eerst later heb ik leeren inzien, dat hij gelijk had en nu ondervinden wij, ofschoon slechts zijdelings bij den grooten wereldbrand betrokken, het zelf maar al te goed, dat het een zeer twijfelachtig genoegen is, daarbij toeschouwer te zijn.

Ik kan maar niet in geestdrift geraken voor een van die beide vechtende partijen, omdat het mij nog maar niet duidelijk geworden is, waarom zij elkaar eigenlijk verscheuren, waarom zij al die mooie monumenten tot puin slaan en waarom zij al die schepen met kostbare ladingen in den grond boren. Wat heb je nu aan het bijwonen van een vertooning, waar je niets van begrijpt. Wanneer je naar een wedren of naar een voetbalmatch gaat kijken weet je ten minste, waar het om te doen is, wanneer je ziet hoe paarden en menschen zich afbeulen. Maar dat gemeene gooien met granaten en al die andere geniepige streken, waarvan je dagelijks in de kranten kunt lezen, daar gaat men van walgen en de walging en ergernis vermindert niet, wanneer men de hoog philosophische beschouwingen leest, waarin beweerd wordt, dat al deze beestachtigheid noodig is, om de wereld op het pad der beschaving vooruit te brengen. Een samenleving, die, om van hare kwalen te worden genezen, dergelijke paardenmiddelen noodig heeft, moet wel zeer ziek zijn geweest en zal niet dan heel langzaam weder op krachten kunnen komen. Is er nu eenig voorrecht aan verbonden deel van dit zieke lichaam te hebben uitgemaakt?

Wil men ons later daarom benijden, laat men zijn gang gaan, maar als het later te pas mocht komen dan zal ik,

dat weet ik wel, aan het opkomend geslacht hetzelfde zeggen wat mijn overgrootvader beweerde.

Men houdt altijd nog maar vast aan het verouderde denkbeeld, dat tijdperken, waarin veel gevochten wordt, een bijzondere belangrijkheid voor de wereldgeschiedenis hebben.

Nu wil ik volstrekt niet beweren, dat onze tijd onbelangrijk is. Zij verdient bestudeerd te worden, maar dat met vrucht te doen moeten wij overlaten aan degenen, die na ons komen. Aan gegevens zal het hun niet ontbreken, want niet ten onrechte heeft men de negentiende eeuw reeds meermalen de papieren eeuw genoemd, maar hoe zij het klaar zullen spelen uit zulk een troebele massa een heldere vloeistof te distilleeren, zou ik wel eens willen weten. Zij zullen wel tot de slotsom komen, dat wij heel veel wisten, doch heel weinig konden en inderdaad zien wij de wetenschap nog dagelijks vorderingen maken, althans zoo wil men ons doen gelooven, terwijl de kunst blijft kwijnen.

Er zijn tijden geweest, dat beiden tegelijk bloeiden, maar toen waren de menschen anders en hadden zij een meer universeele levensopvatting; thans doet ieder aan anatomie, de analytische methode speelt in alles een rol, alles wordt in vezels uitgeplozen en uit elkander gehaald, maar uit die fragmenten dan weer iets op te bouwen, dat lukt meestal niet. Men zoekt het tegenwoordig weer buitengewoon hoog of diep, dat komt op hetzelfde neer.

Daar heb je onze vriend de Groot, gij kent hem wel, de man van de driehoeken bij het ontwerpen van ornament. Een sympathieke figuur hijzelf en zijn driehoek. Hij heeft ook indertijd een aardige studie uitgegeven over ontwerpen in architectuur en nog hoor ik, dat hij zich steeds bezighoudt met het navorschen van de regels der kunst, maar ik heb reeds herhaalde malen moeten bemerken, dat hij er, naar het schijnt, nog niet veel anders mee bereikt heeft, dan dat velen hem houden voor een verstokt stokpaardjesberijder. Ik maak daaruit op, dat zelfs zijn betrekkelijk eenvoudig systeem, door velen niet begrepen wordt, omdat zij er weinig voor voelen, en omgekeerd, dat zij er weinig voor voelen, omdat zij het niet begrijpen.

Waarmede is de geest van de jongeren dan toch zoo vervuld, dat er nog geen een het heeft aangedurfd, om eens op het voetspoor van de Groot verder te gaan en te trachten, de verloren gegane geheimen der bouwkunst opnieuw te ontsluieren voor de ingewijden? Voor de ingewijden zeg ik, want voor leeken zou zooiets onbegrijpelijk zijn, evenals een tentoonstelling van bouwkunstontwerpen.

Evenwel schijnt er een streven te bestaan, om de bouwkunst voor het publiek smakelijk te maken door populaire voordrachten en geschriften. Dat streven acht ik grootendeels onvruchtbaar, omdat men er toch niet mede bereikt de ware belangstelling van het publiek, die zich uiten moet in daadwerkelijken steun aan de beoefenaars der bouwkunst.

Wel bereikt men er mede, dat personen van eenige ontwikkeling al heel spoedig gaan denken, dat zij ook wel over bouwkunst kunnen meepraten, dat zij zelfs als leiders kunnen optreden, nu wel niet van de bouwmeesters, maar toch van de timmermansbazen, die dikwijls vrij wat meer te bouwen hebben. Dat is toch eigenlijk de verkeerde wereld. Wanneer er bij den woningbouw, hoe eenvoudig ook, leiding en vooral aesthetische leiding noodig is, moest die toch van de bouwmeesters uitgaan, vooral van de jongere, die hun weg nog moeten maken door de wereld en hier mijns inziens, een arbeidsveld voor zich zien liggen, dat goede en schoone vruchten kan voortbrengen. Zij kunnen weliswaar den anderen collega's met grond verwijten, dat deze dit arbeidsveld verwaarloosd hebben, dat zij den oogst, die hier binnen te halen was, hebben prijsgegeven aan parasieten, als men het zoo noemen wil; een reden te meer, dunkt mij, voor de jongeren, om te trachten het verloren terrein geleidelijk te herwinnen.

Maar de jeugd is nog niet zoo heel veel veranderd bij vroeger; zij zoekt het nog steeds hooger, zooals zij meent, hetzij, gelijk de echte »Streber«, bezeten door het denkbeeld van een mooie carrière, die het ingenieursdiploma als de eerste stap daartoe beschouwen, hetzij gelijk de, mij meer sympathieke, meer artistiek begaafden, die er slechts van droomen, door monumentale werken, hun naam te vereeuwigen.

Van die mooie carrière komt gewoonlijk meer terecht dan van dien grooten naam, maar het helpt niet of ouderen al hun waarschuwende stem verheffen, als van ouds vliegen de vlinders in de kaars. En daarom zwijgen de ouderen dan maar en laten de jongeren begaan, zij moeten 't zelf maar ondervinden.

Het is wel gemakkelijk zoo te redeneeren, maar mooi is het niet en het strekt ook niet tot bevordering van de bouwkunst, het pleit niet voor oprechte liefde voor het vak bij de ouderen, noch voor een hooge opvatting daarvan.

Hoe nu, hoor ik u zeggen, zooeven hekelt gij de te hooge opvatting bij de jeugd en nu verwijt gij de ouderen, dat zij die uit het oog verliezen?

Versta mij wel, amice, de hoogheid zit niet in de mooie carrière, noch in de monumentale gebouwen, die men zich als idealen droomt, maar in de wijding, die de beoefenaar der bouwkunst geven kan aan zijn arbeid, ook al is het een eenvoudig vraagstuk, dat hem ter oplossing gegeven wordt, door er iets van zijn ziel in te leggen. Dat zal hem het best gelukken, wanneer hij er zich met hart en ziel op toegelegd heeft, de regels van zijn kunst te doorgronden, daarbij uitgaande van de eenvoudigste beginselen, die door de practijk aan de hand gedaan worden. Ik bedoel niet de practijk van heden, die ook al verwaarloosd en geminacht, op vele punten in verval geraakt is, maar de practijk van alle eeuwen, die in de bouwkunst wat beteekend hebben. Om daarmede vertrouwd te raken wordt een groote toewijding, veel tijd en veel onderzoek vereischt, maar waar nog oude bouwwerken te vinden zijn ligt het studiemateriaal voor de hand en de methode vindt men spoedig, wanneer men bij het eenvoudige begint en nagaat welke middelen zijn toegepast, om aan het gestelde doel te beantwoorden. Dan zal men ook langzamerhand de regelmaat ontdekken in de wijze van werken en de schoonheid van het resultaat begrijpen.

Dit is, zou ik zeggen, de hooge opvatting van de taak des bouwmeesters, maar die is niet uit boeken te halen, ofschoon ik gaarne toegeef, dat er boeken zijn, waaruit hij veel leeren kan.

Maar de hoogdravende en duistere beschouwingen over het schoone, als die, waarop de heer Verkruijsen onlangs de leden van Architectura onthaald heeft, ik aarzel niet, om daarover als mijn meening te zeggen, dat wij er niets aan hebben, absoluut niets. Ik loop ook niet weg met hetgeen Lauweriks mededeelde van de door hem bereikte resultaten. De wijze van werken van dezen zoeker verdient evenwel belangstelling, al gaat ook hij mij somtijds te hoog of te ver.

Wanneer ik geroepen was, den jongeren in het vak een raad te geven, dan zou het geloof ik deze zijn: zoekt niet te hoog datgene, wat gij noodig hebt, want het is nabij en onder uw bereik, maar geeft niettemin blijk van een hooge opvatting van uw taak en tracht die uw leven lang te bewaren!

Wanneer het weer vrede zal zijn, zal men, volgens vele profeten, allerlei vreemde dingen zien gebeuren. Ik ben wel wat sceptisch gestemd in mijn verwachtingen, dat wil ik u wel bekennen, maar ik zou zoo gaarne in mijn gedenkschriften uit dezen zoogenaamd grooten tijd iets willen kunnen vermelden van een omwenteling in den duffen geest, die al zoo lang rondwaart in onze bouwkunstkringen, die daar rondwaart in een cirkelgang, die nergens heen voert.

Help gij, zoo het u mogelijk is, een handje mede, om ons uit dezen vicieuzen cirkel te trekken, en weer te brengen op den weg, die naar boven leidt.

Als steeds

t. t.

PIET VAN DIEVER.

15 Maart 1915

Voordrachten in de Rotterdamsche Academie.

In de namiddag-voordracht van de Academie heeft op 8 dezer de heer F. D. Vlielander Hein van 's-Gravenhage het woord gevoerd over Japansche prentkunst.

In zijn inleidend woord merkte de spreker op, dat vóór 1860 deze kunst in Europa gansch niet bekend was, al waren er reeds vroeger wel enkele verzamelaars, onder wie een Hollander, genaamd Titsingh, die lang in Nagasaki had vertoefd en omstreeks 1812 stierf.

Eerst op de groote tentoonstelling te Londen in 1862, doch vooral na de Parijsche tentoonstelling van 1867 zijn verscheidene Fransche schilders onder den invloed van de op deze expositie aanwezige prenten gekomen en daardoor geïnspireerd en sedert dat jaar gaan schrijvers als prof. Anderson, de Goncourt, Bing, van Seidlitz e.a. zich in hooge mate voor de Japansche prentkunst interesseeren. Toch kent von Seidlitz b.v. in 1897, als zijn eerste werk uitkomt, nog slechts ongeveer 125 meesters en thans zijn er reeds meer dan 800 bekend.

Spreker stelde vervolgens in het licht, dat de schilderkunst in Japan, evenals bijna alles in dit rijk, uit China afkomstig is en met de invoering van het Boeddhisme, ongeveer 600 na Christus, daar opbloeide, dat in de achtste eeuw reeds in Japan calligrafisch zoowel als prentkundig drukwerk bestond en dat de prentkunst zelf, hoewel betrekkelijk laat, zich uit de schilderkunst heeft ontwikkeld. De beide groote scholen, de Tosa- en de Kano-school, hebben daarop veel invloed gehad. Eerstgenoemde school vertegenwoordigde de eigenlijke nationale Japansche kunst, de tweede de Chineesche renaissance.

Uit de Tosa-school is voortgekomen de eigenlijke voorlooper der Japansche prentkunst Isawa Matahei, terwijl ook de eigenlijke uitvinder dezer kunst, Hiskikawa Mozonubo tot deze school behoort.

Spreker wees er dan op, dat de Japansche prenten behalve haar artistieke beteekenis ook groote waarde hebben uit het oogpunt van volkenkunde. Wat ze voorstellen, hangt ten nauwste samen met het leven van het Japansche volk. De poëzie is het geweest, die deze impressionistische kunst heeft doen ontstaan en bloeien.

Bij de kenschets van de Japansche prentkunst vond de spreker, die andermaal een zeer onderhoudend verteller bleek, gelegenheid te wijzen op allerlei aardige gewoonten van de Japanners.

Nadat hij nog in het kort de techniek dezer kunst had besproken, behandelde hij ten slotte eenige harer voornaamste meesters, waarbij hij o.m. gewaagde van den invloed, die uitgegaan is van de Torij- en de Osaka-school.

Een kleine tentoonstelling van een fraaie collectie Japansche prenten heeft de aantrekkelijkheid van deze namiddag-voordracht niet weinig verhoogd.

Vereenigingen.

EXAMENS VOOR BOUWKUNDIG OPZICHTER EN BOUWKUNDIG TEEKENAAR, INGESTELD DOOR DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST EN AF TE NEMEN IN 1915.

Door het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst zijn benoemd, onder goedkeuring van den Minister van Binnenlandsche Zaken tot Leden van de Commissie, belast met het afnemen van de in Maart en April te houden Examens voor Bouwkundig Opzichter en Bouwkundig Teekenaar de Heeren:

B. J. Ouëndag, Architect, Lid van het Hoofdbestuur der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Amsterdam, Voorzitter.

H. Bletz, Architect, Weesp, Vice-Voorzitter.

J. Gratama, Bouwk. Ingenieur, Alg. Secretaris der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Sloten, Secretaris.

B. van Bilderbeek, Architect, Dordrecht.

H. Bonda, Architect te Amsterdam.

Jhr. M. J. de Bosch Kemper, Civ.-Ingenieur, Assistent Techn. Hoogeschool, Delft.

S. de Clercq, Architect, Lid van het Hoofdbestuur der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, 's-Gravenhage.

H. van Dam, Leeraar in de Wisk., Amsterdam.

P. A. Frylink E. Mzn., Bouwkundige, Amsterdam.

J. D. Gantvoort, Architect, Leeraar aan de Burgeravondschool, Deventer.

Jac. van Gils, Architect, Rotterdam.

C. de Groot Jr., Architect, Hilversum.

F. de Herder, Aannemer, Zwolle.

H. van Hilten, Architect, Hoofd-Opzichter der Gemeentewerken Utrecht.

W. de Jong, Architect, Bouwkundige 1e klas bij de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen, Utrecht.

H. van der Kloot Meyburg, Architect, Hoofdleeraar aan de Academie van Beeldende Kunsten te 's-Gravenhage, Voorburg.

G. Knuttel Jr., Bouwk. Ingenieur, Groningen.

L. J. P. Kooken, Architect, Eindhoven.

A. Kool, Architect, Ede.

C. J. Kruisweg, Architect, Bussum.

D. Kruif Jr., Civ.-Ingenieur. Hoofd van Afdeeling van het Gem. Bouw- en Woningtoezicht, Amsterdam.

Joh. D. Looyen, Architect, 's-Gravenhage.

Dr. H. Loteryman, Arts, Amsterdam.

G. Meppelink, Architect, Haarlem.

W. F. Merhottein, Bouwkundige, 's-Gravenhage.

W. C. Metzelaar, Civ.-Bouwk. Ingenieur, Oud-Hoofdingenieur van de Gevangenissen en Rechtsgebouwen, 's-Gravenhage.

Adr. Moen, Architect, Amsterdam.

J. J. L. Moolenschot, Architect, Watergraafsmeer.

W. Noorlander, Architect, Amsterdam.

W. A. E. van der Pluym, Architect, Amsterdam.

Mr. E. H. P. Rosenboom, Advocaat, Procureur, Architect, Amsterdam.

J. H. Schaad, Inspecteur Bouw- en Woningtoezicht, Zwolle.

R. Schüngel, Bouwk. Ingenieur, Inspecteur b. d. Volksgezondheid, 's-Hertogenbosch.

G. Stapenséa, Architect, Sneek.

J. A. van der Sluys Veer, Architect, Leeraar aan de Industrieschool v. d. Maatschappij v. d. Werkenden Stand, Amsterdam.

P. A. Timmers, Architect, Amsterdam.
G. Versteeg, Architect, Arnhem.
W. de Vrind Jr., Bouwk. Ingenieur, Assistent aan de Techn. Hoogeschool te Delft, 's-Gravenhage.
M. Vrijenhoek, Bouwkundige, 's-Gravenhage.
H. van der Vygh, Architect, Amsterdam.
D. A. Willemsen, Dir. Bouw- en Woningtoezicht, Haarlem.

De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft dit jaar wederom gevolg gegeven aan het verzoek van het Hoofdbestuur, te willen bevorderen, dat de band tusschen de Regeering en de Examens sterker werd en ook meer naar buiten zou blijken, hetgeen o. a. kon geschieden door het aanwijzen van een tweetal personen speciaal door den Minister van Binnenlandsche Zaken, om deel uit te maken van de Examen-Commissie. Hiertoe zijn door Zijne Excellentie aangewezen de Heeren F. H. van Etteger, Architect, Oud-Directeur der Gemeentewerken, Zutfen, en D. A. N. Margadant, Architect, Amsterdam, die de benoeming hebben aangenomen.

De leiding der Examens berust bij de Commissie van Onderwijs, bestaande uit de Heeren:

B. J. Ouëndag, Architect, Lid van het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Amsterdam, Voorzitter.
J. Gratama, Bouwk. Ingenieur, Alg. Secretaris van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Sloten, Secretaris.
H. Bletz, Architect, Weesp.
A. W. C. Dwars, Civ.-Ingenieur, Dir. Midd. Techn. School, Utrecht.
G. N. Itz. Bouwk. Ingenieur, Hoogleeraar aan de Techn. Hoogeschool, Delft.

Van het Examen voor Bouwkundig Opzichter, waarvoor zich opgegeven hebben 151 candidaten, wordt het schriftelijk gedeelte tegelijkertijd afgenomen te Amsterdam, Rotterdam en Zwolle op 15, 16 en 17 Maart. Het mondeling gedeelte wordt afgenomen te Amsterdam, begint 29 Maart en zal 3, eventueel 4 weken duren; voor elken candidaat is de duur hiervan 2 halve dagen.

Van het Examen voor Bouwkundig Teekenaar waarvoor zich hebben opgegeven 7 candidaten, wordt het schriftelijke gedeelte afgenomen te Amsterdam op 26 tot en met 29 April; het mondeling gedeelte, eveneens te Amsterdam, op 30 April en 1 Mei.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 11. Officieel Gedeelte. De nieuwe Burgemeester van Amsterdam. — Verslag der Hoofdbestuursvergadering van 2 Maart 1915.

Amsterdam. Bruggplannen, door L. H. E. van Hylckama Vlieg, Arch. M. B. V. A. met afbeeldingen.

Reglement voor de Schoonheidscommissie te Amsterdam.

Verbond van Nederlandsche Kunstenaarsvereenigingen.

ARCHITECTURA No. 11. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Over het Schoone in: Bouwkunst, Beeldhouwkunst en Schilderkunst. Lezing gehouden door den heer H. C. Verkruysen in ons Genootschap, 3 Februari 1915.

Afnemen, door Candidus.

Baksteenconstructies, boekbeschouwing, door A. W. W.

Rapport der jury inzake de prijsvraag voor een monument voor wijlen Jozef Israëls te Groningen.

DE BOUWWERELD No. 10. De herbouw van België.

Arbeidsmoeilijkheden in Oud-Egypte met afbeeldingen.

(Vervolg 3e pagina bijblad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551.
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels, -

M. Noorlander, Rotterdam.
Natuursteen-Bouwmaterialen. Noordsingel 132.

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

WATERBRONNEN, ONTIJZEREN HARDEN
N.V. DIEPBOOR Mij. „VULKAAN", v/h. J. DE BOER & Co., LEEUWARDEN

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 351.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van
BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2627. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

LEVENSVERZEKERING
de Nederlanden van 1845
BRAND - INBRAAK | VERZEKERING
DEN HAAG (vroeger Zeist) Directie NENNY
KAPITAAL / 6.000.000.00
EXTRA RESERVES ± 2.000.000.00

DE INGENIEUR No. 11. Hydrodynamische Vraagstukken. Voordracht, gehouden in de vergadering van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs op 12 December 1914, door Prof. H. A. Lorentz, met figuren.

J. D. Evers, c. i. Levensbericht met portret, door J. Schroeder van der Kolk c.i.

Uit het Verslag van den hoofdingenieur voor het Stoomwezen over 1913 (Vervolg).

Ingezonden Stukken. Achteruitzetting van Nederlanders met buitenlandsch ingenieursdiploma, door Bakhuis, Ref. Dep. v. Koloniën. — De bibliotheek der Technische Hoogeschool, door P. Haverkamp Begemann w. i.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 11. Officieel gedeelte. — Voorwaarts. — Welke zullen de te verwachten wijzigingen zijn in den toestand na den oorlog, speciaal in verband met de belangen van de leden van den Bond? — Aankondiging van vergaderingen. — Verslagen van vergaderingen. — Uit de Afdeelingen. — Iets over havens en reeden (vervolg). — Examens. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 10. Eindverslag der Staatscommissie over de Werkloosheid XIV 3e Afdeeling: middelen ter voorkoming en bestrijding van werkloosheid en tot leniging van hare gevolgen.

De stand der Bouwnijverheid.

Afdeelingsverslagen. Alkmaar, 22 Februari 1915. — Doetinchem, 22 Februari 1915. — Rotterdam, 22 Februari 1915.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 15. De kleuren der kleiproducten. — Het stoken met reduceerend vuur. — De Rijnsteen en hare toepassing. — Handgranaten van Aardewerk.

GEWAPEND BETON, Maandblad voor Beton en Gewapend Beton, uitgave van L. J. Veen, te Amsterdam, bevat in Afl. 7: Rekenplaten voor gewapend beton, door F. J. Vaes w. i. — Nog eens »Afwerken«, door D. W. Gijswijt w. i. — Aangevraagde Octrooien. — Ingezonden. — Bond van vereenigingen van fabrikanten van en handelaren in materialen voor het bouwbedrijf. — Boekbespreking. — Literatuur-overzicht. — Uitslag van Aanbestedingen.

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

De Groote Kerk te Rotterdam.

Gecommitteerden tot de Zaken der Nederlandsche Hervormde Gemeente vragen nog eens geld voor de restauratie der Groote Kerk. „De kosten vallen niet mee", zeggen zij. „Dat was te verwachten, waar het de herstelling van zulk een oud gebouw betreft. Toen de werkzaamheden waren aangevangen, bleek de noodzakelijkheid daarvan veel grooter te zijn dan aanvankelijk was verwacht. Om slechts één voorbeeld te noemen: door de te verrichten werkzaamheden kon men eerst tot de ontdekking komen in welken slechten toestand de ingemetselde gedeelten der kapgebinten en der spanten van het groote kruisgewelf zich bevonden. Met het oog op de veiligheid moesten dus ingrijpende en kostbare maatregelen worden genomen. Uit den aard der zaak was er bij het opmaken der raming reeds op tegenvallers gerekend, maar dat deze zoo groot zouden worden was niet te voorzien. Om de restauratie overeenkomstig den eisch volledig te doen plaats hebben is nog ruim f 40.000 noodig.

„Uit de gewone inkomsten kunnen deze kosten niet worden bestreden. Van de ongegrondheid der legende, dat gecommitteerden over ruime middelen beschikken, kan ieder zich overtuigen, die de moeite neemt de jaarrekening in te zien. Het valt moeielijk jaarlijks in de regelmatig terugkeerende behoeften te voorzien: en veel dat gewenscht ware, moet bij gebrek aan geld ongedaan blijven. Wij hebben ons gevleid met de hoop, dat de collecte op oudejaarsavond helpen zou; maar hoe dankbaar ook voor het ontvangene, moeten wij toch zeggen, dat zij onze zorgen niet noemenswaardig heeft verlicht. Wij vertrouwen echter dat men alsnog ons zal steunen, ten einde deze restauratie tot een goed einde te brengen om daarmede dit historisch monument op waardige wijze te bewaren voor het nageslacht. Met vrijmoedigheid wenden wij ons daarom tot allen, die tot de gemeente behooren, en ook tot velen buiten dien kring, die als inwoners van Rotterdam mede hart hebben voor dit monumentale kerkgebouw. Wij doen, omdat de nood ons is opgelegd, een zeer krachtig beroep op aller medewerking, laat ieder doen wat zijne hand vindt om te doen".

De overbrugging van den IJsel.

Volgens een voorloopig ontwerp van een overbrugging van den IJsel bij Katerveer, waarvan wij onlangs melding maakten, zal dit kunstwerk eene totale lengte verkrijgen van 360 M., waaronder één overspanning van 135 M., die over de middelste 60 M. niet lager dan 10.90 M. boven N.A.P. zal zijn gelegen.

De breedte van de brug is aangenomen op 5.50 M. voor het rijvlak, met voetpaden aan elke zijde, breed 1.25 M., terwijl bij de berekening zal worden gelet op de mogelijkheid, dat de brug te eeniger tijd ook voor ramverkeer zal worden ingericht.

Vacante Betrekkingen.

-- Werktuigkundige Opzichter-Teekenaar, bij groote Gemeente, voor ontwerp en uitvoering van pompgemalen, Centrale Verwarming, Ventilatie, enz. Jaarwedde f 600 tot f 1400, naar leeftijd. Aanstelling voorloopig tijdelijk. Brieven letter S. A. 426, Nieuws v. d. Dag. (1)

— Constructie-teekenaar, bekend met ijzer-constructie. Brieven No. 1111 Adv. Bureau N. K. M., Wijnhaven 85, Rotterdam. (1)

— Directeur van Openbare Werken te Heerlen. Salaris f 2500.—, stijgend tot f 3000.—. Benoeming voorloopig voor een jaar, daarna vaste aanstelling. Indiensttreding zoo spoedig mogelijk. Sollicitaties vóór 1 April a. s. aan Burgem. en Wethouders. (1)

-- Opzichter bij den technischen dienst der Stadsbezittingen te Groningen. Jaarwedde f 1200.—, stijgend tot f 1600.—. Benoeming aanvankelijk voor een jaar. Sollicitaties vóór 29 Maart a.s. aan Burgem. en Wethouders. (1)

Meubelteekenaar, bekend met binnenbetimmeringen. Brieven lett. L. A. 558, Nieuws van den Dag. (1)

— Bouwkundig Opzichter-Teekenaar bij de Gemeentewerken te Deventer, in tijdelijken dienst. Salaris f 90.— per maand. Sollicitaties uiterlijk op 22 Maart a. s. bij den Directeur van Gemeentewerken, Polstraat No. 12, Deventer. (1)

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

ADVERTEERT IN DIT BLAD

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

4

STEENGAAS - MAATSCHAPPIJ
AMSTERDAM, — Marnixstraat 91.
Telephoon 7217.
's GRAVENHAGE, Sweelinckstr. 194,
Telephoon 6346.

Steengaasvloer, gespannen op 1.10 M. van elkaar verwijderde houten balken, belast met ijzeren staven met een gewicht van 5000 Kg.

ALLEENVERKOOP VAN
Steengaas voor brandvrije bouwconstructie,
echte en gewelfde plafonds, muren, vloeren, gewelven, balkbekleeding enz. Beduidend minder specieverbruiking in verbinding daarmede, gemakkelijk in de bewerking, als slap carton te knippen en in alle vormen te buigen, Geluiddempend vochtwerend.
Onze monteurs zijn voor het opstellen voor het geheele land te ontbieden.

PRIMA MATERIAAL
ASPHALT-FABRIEK „NIJMEGEN" F.A. WIJERS & FLAES
ASPHALT-PAPIER | ASPHALT-DAKEN
LEDER-PAPIER | MASTIEK-BEDEKKING
CEMENT-MASTIEK | ASPHALT-VLOEREN VAN NEUCHATEL-ASPHALT
HOUTCEMENT. KIT

FABRIEK NIJMEGEN	TEL. 938 118
FILIAAL ROTTERDAM v. d. SCHELLINGSTRAAT 40 (aanbij Walenburgerweg) en GERARD SCHOLTENSTR. 29a	TEL. 9145
FILIAAL ARNHEM EMMASTRAAT 39	TEL. 555
voor AMSTERDAM NIEUWE PRINSENGRACHT 10	TEL. 10113

Abonneert u op
„DE OPMERKER"
Abonnementsprijs slechts
f 5.— per jaar.

Antiquariaat van „De Opmerker".

W. MAANDAG **IJzerversiering.** Practische Handleiding voor Smeden, bouwkundigen enz. met 195 figuren. Amsterdam 1913. . . . . *f* 1.—.

J. HOFFMAN. **Ontwerpmateriaal bij het Theorethisch Gedeelte van de Boekhouding der Bouwbedrijven.** Leiden 1911. . *f* 0.75.

E. GUGEL. **Geschiedenis van de Bouwstijlen,** met 831 figuren en 6 staalgravuren. Tweede druk, Arnhem 1886. *f* 5.50.

HITTENKOFER. **Vergleichende Architektonische Formenlehre.** 85 Platen met 1530 figuren en tekst, in portefeuille (*f* 18.—) *f* 6.50.

HENRI BEYAERT. **Travaux d'Architecture** exécutés en Belgique, (vroeger *f* 152.—. *f* 50.—.

C. M. STORM VAN 's GRAVESANDE. **Burgerlijke en Militaire Bouwkunst.** Tweede druk. Breda 1850. Een deel, ingenaaid met atlas van 63 platen . *f* 10.—.

E. HEUSINGER VON WALDEGG. **Die Kalk-Ziegel-und Röhrenbrennerei.** Twee deelen met 323 figuren. Tweede druk, Leipzig 1867. . . . . *f* 1.25.

J. HOFFMAN. **De Boekhouding der Bouwbedrijven.** Leiden 1911 (f 3,—) . *f* 1.65.

Tegen toezending van het bedrag per postwissel aan de Administratie van de Opmerker, worden de boeken franco aan elk binnenlandsch adres toegezonden.

Piano's contant en termijnbetaling. SOLIDE ADRES. UITTENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, te Van Swindenstr. AMSTERDAM

F. H. HONIG, Keizersgracht 208, AMSTERDAM. FABRIEK TE ZAANDAM. **HOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK.** Special adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgraniet.

INFORMATIE-BUREAU VAN DEN BOND VAN TECHNICI
AMSTELVEENSCHE WEG 83 AMSTERDAM.
Spreekuren iederen Woensdag- en Vrijdagavond van 6 tot 8 uur, 's avonds.

47	Bouwkundige Opzichter-Teekenaars	24—52 jaar.
15	Bouwkundige Opzichter-Uitvoerders	24—55 »
19	Bouwkundige Teekenaars	23—35 »
7	Aankomend Bouwkundige Opzichters	19—22 »
6	Aankomend Bouwkundige Teekenaars	18—22 »
8	Waterbouwkundige Opzichter-Teekenaars	23—48 »
2	Aankomend Waterbouwk. Opzichters	22—23 »
5	Chef-Machinisten	34—35 »
5	Werktuigkundige Opzichters (werkm.)	21—35 »
2	Werktuigkundige Teekenaar-constructeurs	22—31 »
4	Machine-Teekenaars	22—25 »
4	Aankomende Machine-Teekenaars	18—22 »
1	Electrotechnisch Chef-Machinist	—32 »
6	Electrotechnische Chef-Monteurs	22—27 »
7	Electrotechnische Teekenaars	20—28 »
1	Werktuigkundig Teekenaar Gastechniker	—33 »
1	Opzichter-magazijnmeester	—30 »
1	Verwarmings techniker	—21 »

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

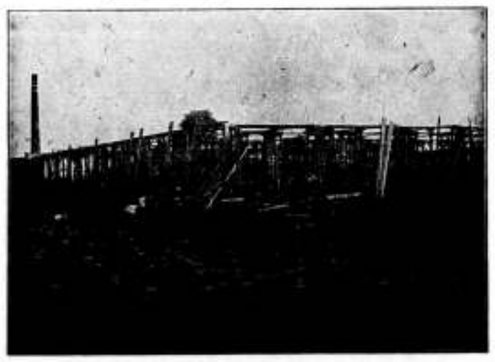

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

S. BRUIGOM - Arnhem. Fabriek en Magazijn van Jalousiën, Rolluiken, Serredekking, Zonblinden, Schuifladders, Marquisen en Houten tweedeelige Riemschijven.
Speciale inrichting voor het verbeteren van Jalousiën en Rolluiken met en zonder kogelassen. Opgericht in 1872.

50STE JAARGANG. ZATERDAG 27 MAART 1915. No. 13

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: **Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.**
Adres voor de Administratie: **Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.**

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec. voor het binnenland . . . . . *f* 5.—

Te voldoen: bij **vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot *f* 2.50,** waarover op 1 April en 1 October **van het abonnementsjaar** (1 Jan.—31 Dec.) **wordt beschikt.**

Voor België . . . . . } Uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . } » 7.50

Afzonderlijke nummers, **uitsluitend** bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . *f* 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

De Kunst in het Middelbaar Onderwijs.

Een paar weken geleden brak, in een ingezonden stukje in de N. Rott. Courant, de heer J. J. Gerstel te Leeuwarden een lans voor de invoering van de kunstgeschiedenis, als nieuw studievak, op de eerlang te reorganiseeren Hoogere Burgerscholen met 5-jarigen cursus. Het denkbeeld is ons niet erg sympathiek, omdat het leerplan van die scholen reeds overbelast is. Ware dit niet het geval, of blijkt het mogelijk, door inkrimping van andere vakken, ruimte voor de kunstgeschiedenis te verkrijgen, dan zou men met de invoering een proef kunnen nemen, maar het succes komt ons, ook zelfs in het gunstigste geval, twijfelachtig voor.

Dit evenwel daargelaten verdienen de overwegingen waarop de heer Gerstel tot zijn voorstel komt, wel eenigszins nader beschouwd te worden omdat de bedoeling, die eraan ten grondslag ligt blijkbaar goed is.

De halve eeuw Middelbaar onderwijs, zoo zegt hij, heeft getoond, dat dit onderwijs voor het practische leven bijzondere waarde heeft, doch dat het ideëele leven ook zijn eischen heeft, die niet straffeloos worden verwaarloosd. Waarom wordt toch aan het hoogste wat de mensch voortbracht, de Kunst zoo weinig plaats gegeven, op onze middelbare scholen? De kennis der Beeldende kunst is daar zelfs niet eenigszins te leeren, tenminste op de tegenwoordige jongens H. B. S. 5.

Wij zijn het niet geheel met den schrijver eens en meenen, dat hij de waarde van ons Middelbaar onderwijs voor het practische leven te hoog aanslaat, maar tegen de bewering, dat de kennis der Beeldende kunst aan de H. B. S. 5 iets geheel onbekends is, is niets in te brengen.

Daaruit volgt evenwel nog niet, dat de invoering van die kennis als leervak aan de H. B. S. gewenscht zou zijn. Immers de gezondheidsleer, bijvoorbeeld, wordt daar ook niet onderwezen, ofschoon dit door velen gewenscht wordt.

Ten einde echter de waarde der kunst voor allen te doen uitkomen haalt de schrijver uit de Aesthetische Studiën van Dr. Wijnaendts Francken het volgende aan:

„.... de kunst, hoe overtollig schijnbaar ook, is inderdaad van niet geringe beteekenis voor het leven. Door een hoogopgevoerde maatschappelijke arbeidsverdeeling toch, is ons leven zeer eenzijdig geworden, bij de meesten opgaande in eentonige dagelijks terugkeerende beroepsbezigheden die geen voldoenden uitweg bieden aan tal van opduikende gemoedsaandoeningen en moreele gevoelens als moed, opoffering, vaderlandsliefde, enz. De kunst nu, levert voor dat gemis een soort van schadevergoeding, waar 's menschen natuurlijke aanleg geen genoegzame bevrediging vindt in de hem opgelegde nauw omschreven beroepsbezigheden. Zij vult aan, wat het leven zelf niet biedt en vervangt met hare dichterlijke scheppingen der verbeeldingskracht de ontbrekende werkelijkheid. Doordat bij het kunstgenot onze persoonlijke belangen en hartstochten tot zwijgen worden gebracht, onttrekt dit ons voor een oogenblik aan ons eigen ik, en gevoelen wij ons daardoor in een vrijer en verhevener stemming als opgevoerd tot een supraindividueel standpunt."

„Nevens wetenschap en godsdienst, is het de kunst die

aan het leven een hooger wijding geeft en die, omdat zij omgaat buiten alle najaging, materieel voordeel en genot, behoort tot 's menschen edelste goederen."

Dat de mensch bij brood alleen niet leven kan, is, dunkt ons, de korte zin van de hier aangehaalde woorden, die overigens niet van een hooge kunstopvatting getuigen, hetgeen ons in dezen tijd niet verwonderen kan. Het is waar, dat de kunst aan het leven een hoogere wijding kan geven, maar deze uitspraak blijft een phrase, wanneer men haar alleen beschouwt als een middel tot ontspanning na den dagelijkschen arbeid, als middel, om de verveling te verdrijven die na afloop van dien arbeid intreedt, als de suiker die er den bitteren nasmaak van moet verzoeten. Hooger wijding kan de kunst alleen aan het leven geven, wanneer zij dat leven doordringt in al zijn uitingen, ook in den dagelijkschen arbeid, maar niet door haar aan den afgewerkten geest als versnapering toe te dienen.

Velen schijnen daarmede tevreden te zijn, velen zijn zelfs met nog minder tevreden en gevoelen in het geheel geen behoefte aan kunstgenot of belangstelling in kunst, allerminst in Beeldende kunst, maar zou dit wel toe te schrijven zijn aan een leemte in ons Middelbaar Onderwijs?

De heer Gerstel betreurt, dat de kennis der Beeldende kunst en Aesthetica, tot schade van onze cultuur, aan de intellectueelen in hun schooltijd werd onthouden. Het trof hem menigmaal, dat zelfs hooggeplaatsten deze leemte in hunne opvoeding grif erkenden: zelfstudie in dit vak levert ook bijna onoverkomelijke bezwaren, zoodat zelfs „kunstliefhebbers" het maar tot fragmentarische kennis brengen.

Wij gelooven echter, dat de verschijnselen, waarop hier de aandacht wordt gevestigd, andere oorzaken hebben dan het ontbreken van kennis der Beeldende kunst en Aesthetica op de programma's onzer H. B. S. 5. De hooggeplaatsen van onzen tijd streven in den regel naar iets heel anders dan een door de kunst gewijde cultuur en bij onze hedendaagsche kunstliefhebbers moet men waarlijk geen diepe kennis en waardeering van kunst zoeken. Fragmentarische kennis, of beter gezegd, wat détailkennis, die dan dikwijls nog slechts betreft de betrekkelijke zeldzaamheid en de geldelijke waarde van een bepaalde categorie van kunstvoorwerpen; maar grondige algemeene kennis van kunst, is het niet wat veel gevergd, die van onze intellectueelen te eischen, die blijkbaar al meer dan genoeg hebben aan hetgeen in de kunstrubrieken der dagbladen te vinden is over Tooneel- en Toonkunst, zoodat Schilderkunst misschien nog even belangstelling vindt, maar b. v. de Bouwkunst meestal geheel buiten het gezichtsveld van den lezer valt, omdat, zooals de schrijver zegt, de grondbeginselen van de stijlleer en het bouwkundigschoon in den schooltijd niet zijn gelegd.

Hier treedt de heer Gerstel binnen de engere grenzen van ons gebied, waar wij niet altijd gaarne iedereen toelaten, en dan volgt van zijn ingezonden stukje, het o.i. belangrijkst gedeelte, waarin hij schrijft:

„Hoeveel missen zij wien deze kunst onbekend bleef; schier overal treft men voortbrengselen aan uit vroegere kunsttijdperken dikwijls door toeval bewaard gebleven; wat zegt ons niet zoo'n monument van oude kunst, en hoeveel schoons is daar te genieten! Hoe betreurenswaardig toch, dat het lot van zooveel moois veelal afhankelijk is van totaal onverschilligen, terwijl nieuwe wijken, huizen en zelfs monumentale gebouwen door, in dat opzicht onwetenden, worden gekeurd of gesticht. Wie let op en waakt voor het schilderachtige of harmonische in steden en streken? Aan lucht en licht, aan straatverkeer en duurzame constructies wordt alles opgeofferd. Kakelbonte villa's en monsterachtige bruggen bederven geheele landschappen en als een dwaas utopist wordt hij aangezien, die zich daartegen verheft."

„Hoe bevoorrecht is hij, die de kunstgeschiedenis bestudeerde. Elke plaats is voor hem van belang, want elke stad toont hem weer andere schoonheden: daarom vertelt Baedeker in zijn gidsen veel over deze kunst. Het logisch verband tusschen verschillende historische stijlen, het hoe en waarom, moet ge echter niet in een reisgids zoeken. De reiziger, die vreemde landen en streken bezoekt om te genieten, om zijn kennis te versterken en aan te vullen, verwart en vermoeit zich als hem de grondslag ontbreekt, waarop hij zijn indrukken kan verwerken."

„Nederland zou, als het de geschiedenis der beeldende kunst en de aesthetica verhief tot studievak der H. B. S., in deze beantwoorden aan zijn roeping, want sinds vele eeuwen vervulde het juist in deze kunst een schitterende rol; ook de toekomst geeft ons nog veel daarin te hopen als door de verlevendigde belangstelling in beschaafde standen in zake architectuur, onze moderne bouwmeesters Berlage, de Bazel, Kromhout, Ed. Cuypers enz., meer waardeering vinden."

Het behoort tot de zeldzaamheden, dat men in een ingezonden stuk in een dagblad een beschouwing aantreft, die, als de bovenstaande, getuigt van zooveel ongekunstelde belangstelling in bouwkunst en het verheugt ons, dat er blijkbaar toch nog menschen zijn, die daarvoor wel iets gevoelen.

Dit doet ons hopen, dat Polen nog niet verloren is en van deze belangstellenden moet de beweging uitgaan, of wel zij moeten den hechtsten steun vormen voor een beweging, die weder leiden kan tot een meer algemeene waardeering van kunst en schoonheid; maar wij blijven er bij, dat wij weinig heil verwachten van de invoering der kunstgeschiedenis in het leerplan der gymnasia en hoogere burgerscholen, al heeft ook de heer G. J. Hoogewerff indertijd bij zijn promotie daarvoor gepleit. „Zoo goed als litteratuurgeschiedenis" stond er nog bij in de stelling, die de candidaat verdedigde. Wij zouden echter willen vragen of hij wel eens heeft nagegaan, welke resultaten het onderwijs in de litteratuurgeschiedenis aan de H. B. S., om ons daartoe te bepalen, in den regel heeft gehad.

Ons zijn voorbeelden bekend, dat dit onderwijs eer een afkeer dan liefde voor litteratuur gekweekt heeft en zoo is het ook b.v. met geschiedenis en aardrijkskunde. Dat moet dan aan de leeraren liggen, zal men ons misschien tegenwerpen; wij zouden eerder denken, dat het aan het stelsel ligt veel meer dan aan de leeraren, wier kennis en bevoegdheid over het algemeen niet in twijfel kan worden getrokken.

Zeer juist merkt de heer Gerstel in een der laatste zinsneden van zijn stukje op, dat de studie der kunstgeschiedenis te omvangrijk is om onder beschavingsgeschiedenis gerekend te worden en van de tegenwoordige geschiedenisleeraren niet gevergd kan worden, dat zij ook nog de kunstgeschiedenis beheerschen. Maar met deze opmerking is o. i. ook het denkbeeld van invoering der kunstgeschiedenis als leervak, te doceeren door de leeraren in het teekenen, die er in geëxamineerd zijn, veroordeeld. Er zal een andere weg gevonden moeten worden, om het opkomend geslacht weder op te voeden tot schoonheidsbesef en waardeering van kunst, die weg zal waarschijnlijk ook loopen door de school, maar dan reeds eer moeten beginnen dan in een der hoogere klassen van H. B. S. of Gymnasium.

Waar gaan we heen?

Een stem uit de practijk.

(Ingezonden.)

Geachte Redactie!

Toen ik voor het eerst het art.: „Stroomingen in het bouwvak" las, viel het mij direct op, dat er iemand aan 't woord was, die een breeden diepen kijk had, op en in de dingen, door hem besproken; en die deze niet, door zekere partij- of belangenbril bekeek.

Ik voelde mij er in die mate door geboeid, dat ik er naar verlangde, meer van deze hand, over dat onderwerp te lezen. En daar ik mij zelf, in gedachten meer malen met dit vraagstuk had bezig gehouden, deed het mij des te meer genoegen, het in een bouwkundig weekblad behandeld te zien.

Mede om te zien of mogelijk de geachte schrijver van het artikel van dit vraagstuk een oplossing zou geven; en of deze mogelijk overeen zou stemmen, met datgene, wat ik mij voorstelde, dat een groote factor voor die oplossing zou kunnen zijn, deed ik de noodige stappen dit verlangen bevredigend te zien.

En nu hij zoo welwillend is geweest, aan dit verlangen tegemoet te komen, voel ik mij genoopt hem daarvoor mijn dank te brengen.

Uit de vervolg art. blijkt, dat mijn eerste indruk juist is geweest, dat, als deze inleider op het bewuste onderwerp door zou gaan, het hem zou gelukken, dit tot in de fijnste vezels te ontwikkelen.

Zooals ik vermoedde, weet hij zeer juist den vinger op de wonde plek te leggen, doch hoe graag hij blijkbaar zou willen, schijnt hij het geneesmiddel niet te durven aanwenden, of niet te kennen. En toch mogen we alleen, zelfs het doel respecteeren dat de geachte schrijver met zijn kritiek en ontleding heeft, n.l. de aandacht van de betrokkenen in het bouwvak op deze dingen te vestigen.

En hoewel dit als zoodanig, dan ook zeer nuttig en noodig is, meen ik, dat we het niet alleen aan het toeval van goede of slechte gedachten-invloeden mogen overlaten, de vorming en reorganisatie, van stelsels waaronder we zullen leven, en waarover dan later zal gesproken worden, zooals we nu doen over het gildenstelsel en meer dergelijke; waarvan we niet weten of het wel een uitvloeisel is geweest van bewust streven, dan een product van samenloop van omstandigheden —; ofwel, dat het een combinatie van deze invloeden is geweest, waaruit het gewassen is.

Het laatste zal wel het geval zijn geweest, doordat de mensch wel is de vormer, doch niet de schepper van het groote geheel — bestaande uit een onafzienbare reeks van niet door hem te controleeren oorzaken en gevolgen — meestal gebruik zal maken, van de omstandigheden, om deze met zijn genie en zijn vormende kracht, tot een stelsel te organiseeren.

En naarmate nu een volk in een zeker tijdperk, weinig of veel energie ontwikkelt, in die mate, zal de eerste of tweede oorzaak het méést op zeden en gewoonten, en daaruit natuurlijk voortvloeiende instellingen, zijn invloed doen gelden, en de wording beheerschen.

Een gevolg van een en ander zal ook zijn, dat die stelsels uit den aard der zaak het langst voor de samenleving bruikbaar zijn, welke het best de belangen van een zoo groot mogelijk aantal leden waarborgen.

Als bewijs hiervoor kan dienen, dat het patroons-aannemers-stelsel — dat zich ontwikkeld heeft, in een tijdperk waarin zooals we zagen de meeste menschen zich weinig of niet aan doel-bewuste organisatie gelegen lieten liggen — waardoor van zelf hun belangen door meer op hun qui vive, zijnde lui werden verdrongen — van verschillende zijden zoo aangevallen wordt en men het slechts noode duldt.

En al is het op zichzelf niet erg — ja soms wel goed — dat slapers het gras voor de voeten wordt weggemaaid; door de eigenaardige grondinstellingen, betreffende eigendom en erfpacht, lijdt daaronder het nageslacht van die slapers het meest, wat zeer onbillijk is.

Dat overigens deze storing in het evenwicht der natuurlijke toestanden, door de beoefenaars van dit stelsel — hetwelk voorgaf zich als een vaderlijke voogdijschap te stellen, over de arbeiders de werkelijke beteekenis van het woord voogdij niet kennende, of willende kennen, en de banden die mogelijk wel eens noodig zijn geweest, om het verband saâm te stellen, steeds strakker trachtende aan te halen, in plaats van deze geleidelijk los te laten, totdat ze ten slotte als onnoodig, zelfs schadelijk, geheel geslaakt kunnen worden — niet ongestraft kon blijven, blijkt uit de gevolgen.

Dat zooals in het art. S. in h. B. gememoreerd wordt, in Duitschland de ontwikkeling van het bewuste stelsel al zoo ver is gevorderd, dat het hoofdarbeiders en kunstenaars, als ambtenaars in zich heeft doen oplossen, wijst op zijn doel.

Inplaats van voogdij door patroons — „beschermers", — komt mij dan ook het begrip apenliefde beter gekozen voor, gedachtig aan zeker soort apen, die hun jongen in vurige omarming dooddrukken.

Doch terzake: Ik zou het er zooals gezegd niet van af willen laten hangen, dat we stelsels besprekende, waaronder onze voorouders leefden en waaronder wij leven — de goede en slechte dingen daarvan bekijkende, — ons laten meevoeren, in een stroom van wisselvalligheden, zonder daarop onzen bewusten invloed uit te oefenen.

Wij moeten volgens een vast plan, de omstandigheden bepalen waaronder we werken. En al weet ik zeer goed, dat er veel is, doordat we slechts een stofje zijn van het groote geheel, waarop we bewust geen of weinig invloed kunnen uitoefenen, toch moeten we daarop met kracht aansturen.

Daar we om een dergelijk stelsel in elkaar te „zetten" met verschillende factoren van psychischen en physischen invloedsfeer moeten rekenschap houden, en vooral den praktischen kant van het leven met al zijn stoffelijke en geestelijke behoeften — met welke laatste in Taylor — en andere stelsels van dat soort, te weinig rekening is gehouden — wil het goed werken — ons niet voorstellen, een overwegend theoretisch — administratief product voor ons te zien, hetwelk alleen met een zakenmansoog waargenomen kan worden, maar een stelsel dat noch alleen op deze beide factoren, noch speciaal op praktische gevoels- en rechtsoverwegingen berust; doch waarin al deze factoren, tot een geheel in onderling verband zijn in een geweven.

En daar het totstand komen van zoo'n stelsel, feitelijk geen in elkaar zetten is, doch meer een natuurlijke groeitoestand wordt, zijn hiervoor alle krachten noodig, om het op te kweeken, en de hinderpalen van zijn groei weg te nemen.

Om die reden, kan men niet verwachten, dat de een of ander dit vandaag of morgen „uitvindt", zooals Taylor het graag doet klinken.

Als we een gebouw willen maken, dan beginnen we vooraf een volledig plan saâm te stellen, waarin wel goede fragmenten van oudere of nieuwe bouworden toegepast kunnen worden; en al wordt dan gedurende den bouw wel iets gewijzigd, het plan blijft de hoofdleiding geven.

Als ik bij het lezen van het eerste art. ook den wensch uitte, gaarne, naar aanleiding van, en in aansluiting met, deze bespreking, een en ander te willen zeggen, dan is deze wensch er door het lezen van de vervolgart., niet minder op geworden.

Wat ik wilde zeggen, zal hoop ik, niet als een meening verschil opgevat worden. Pro en contra liefhebbers, welke er op azen, vliegen afvangen te zien, zullen dus hoop ik teleurgesteld worden.

Het geldt volgens mij, hier meer een kwestie van gezamentlijk oprecht een oplossing zoeken, voor een brandend vraagstuk. En was het, dat ik in de zelfde positie verkeerde als de geachte schrijver— die naar ik vermoed architect is, — dan zou ik nog zwijgen, daar het van dat standpunt bekeken, niet alzijdiger kan beschouwd worden

Daar ik echter een ander deel van het bouwvak beoefen, n.l. dat door vele architecten zoo gesmade beroep van bouwondernemer; en ik ook eens krullejongen en timmerman was, waardoor ik geacht mag worden, velerlei gevoelens van verschillende onderdeelen van het bouwbedrijf, te kunnen vertolken, meen ik dat het nut kan hebben, de zaak van mijn standpunt bezien eveneens te bespreken. Te meer daar ik in welke omstandigheden ik ook leefde, ik altijd meer of minder mij heb beijverd bij te dragen, tot verbetering, in den ruimsten zin, van de toestanden in het milieu waarin ik verkeerde.

Daar ik mij dus, hoewel mensch zijnde, bewust ben, niet aan al te groote eenzijdigheid te laboreeren, meen ik door mijn zienswijze, voortkomende uit mijn ondervinding, de zaak voor een deel beter te kunnen belichten.

Allerminst wensch ik mij echter onder de „bevoegden" te rangschikken, en met gezag te spreken. Waar ik wat meen te moeten zeggen, denke men niet, dat ik wil dicteeren. Daarvoor heeft de geachte inleider het onderwerp te goed ontleed en veeleer geef ik datgene wat ik te zeggen heb, aan „bevoegden" ter overweging.

Waar hier door een meester ontleed wordt, zal ik als assistent trachten, met eenige zaakkennis en gevoel de vezels voorzichtig, draaiende van een te houden. Mogelijk dat den meester, daardoor nog verder in het wezen van het organisme, kan doordringen, als hij weet de onderdeelen, door een, zoo niet bevoegde, dan toch door een goedwillende gevoelige en geoefende hand, worden vast en uit elkaar gehouden.

Voor ik echter verder ga, zal ik mededeelen, wat aan leiding gaf, mijn belangstelling in die mate op te wekken, dat ik tegen mijn gewoonte in, mij op deze wijze met de zaak ga bemoeien, door mijn meening openbaar te maken.

Toen in den zomer van het jaar 1913, het bouwbedrijf in den „Haag" getroffen werd, door de bekende grondwerkersstaking; welke voor de zooveelste maal, de wanverhouding en het gebrek aan samenwerking en nuttig inzicht, in ons vak, voor mij in een schril licht stelde, liet ik mijn gedachten drijven, om te trachten ze richting en oplossing te doen vinden.

Die oplossing vond ik, of liever, drong zich voor de zooveelste maal aan mij op.

Volgens mij werd noch in ons bedrijf, noch in andere vakken, genoeg rekenschap gehouden, met den evolutiegang der menschheid.

(Vervolg 3e pagina bijblad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551.
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

DE REPRODUCTIE COMPAGNIE CLICHÉ'S Rotterdam

WATERBRONNEN, ONTIJZEREN ONTHARDEN
N.V. DIEPBOOR Mij. „VULKAAN", v/h. J. DE BOER & Co., LEEUWARDEN

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn., DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM, Tel. 2827. — AMSTERDAM, Tel. Zuid 1512.

LEVENSVERZEKERING
de Nederlanden van 1845
BRAND - - INBRAAK VERZEKERING
DEN HAAG (vroeger Zaandam) Directie HENNY
KAPITAAL . . . . f 6.000.000.00
EXTRA RESERVES ± 2.000.000.00

Waar we alom zien, dat door verschillende oorzaken, een massa arbeiders van hoofd en hand in beweging zijn gebracht, waarvan een groot deel, beslist een hooger peil van beschaving heeft bereikt, dan men oppervlakkig wel zou denken — en men van zekere zijde wel wil doen voorkomen — en waar we zien, dat het door allerlei oorzaken, steeds moeilijker wordt, voor een ontwikkeld persoon, zich eene positie te veroveren, daar vraagt men zich af, waar gaat dat heen.

We zien beslist verstandige lui, wat vak- en menschen kennis betreft, die door geprotegeerde personen, van veel minder gehalte op maatschappelijk gebied, overtroefd worden

Ook zijn er veel menschen, die verstandelijk en zedelijk, goed ontwikkeld zijn, en dus aanspraak maken op voldoening aan hoogere geestelijke behoeften, welke echter door een verkeerde door de maatschappij egoïstisch geëxploiteerde vakopleiding, niet aan die behoeften kunnen voldoen.

Daarentegen, zien we „patroons" en andere gezag- en machthebbenden, een leven leiden, dikwijls ver van menschwaardig, onder wie menschen werken, die in alle opzichten ver boven, de boven hen gestelden, uitsteken.

Zoo zijn er scharen van menschen, die zich een plaats van ondergeschikte zien toebedeeld, waaruit ze zich trots alle nadeelen aan hun loopbaan tot heden verbonden, nog wel met energie zouden kunnen opwerken; indien het noodlot hun niet dan weer in anderen vorm achtervolgde; n.l. door de angst voor overvleugeling en concurrentievrees, van boven hen gestelden zoogenaamde meerderen; welk naar mate dat ze moreel lager staan, deze domperij meer in praktijk brengen, tot nadeel voor het bedrijf. Een groot deel en dit zijn zeker niet de slechsten, vertikken het gewoonweg, om moeite te doen om zich z. g. dik te maken, en te trachten door energie en wat er toch meestal bij komt de „strooppot" en „kruiwagen" te trachten zich op te werken, daar ze overtuigd zijn, dat dan wel de personen zijn veranderd, doch de zaak n.l. de verkeerde gezags- machts- en rechtsverhoudingen, de zelfde blijft.

Uit deze scharen — met nog datgene, wat zich door geringe zwaarte, gemakkelijk aangetrokken er onbewust bijvoegt, onder den redelijken drang der meer bewusten, — kan men zeggen, wordt de vak- en socialistische beweging gevormd.

Daar zij zich met hun individueele kracht niet kunnen opwerken — en deels niet willen — komen zij tot organisatie. De eersten misschien niet verder ingaande — althans voorloopig niet — op de algemeene verhoogingen; hopende door hun georganiseerden invloed te bewerken, dat hun „vakbelangen" in die mate behartigd worden, dat zij ten minste kunnen veroveren, wat te veroveren is — meer geld en minder werktijd.

Deze soort zou mogelijk nog bruikbaar zijn voor Taylor met zijn stelsel; hoewel alleen om te beginnen vrees ik. Want als deze lui onder een dergelijk stelsel kwamen te staan, zou hun dit meer in revolutionairen zin ontwikkelen.

De tweede soort gaat evenwel verder op de maatschappelijke verhoudingen in, en droomt zelfs van algemeene werkstakingen en revolutie, welke een eind zal maken aan de misére waaronder zij leven. Dan zal, volgens hen, het onrechtmatige privaat bezit, van grond en arbeidsmiddelen; inclusief de erfpacht worden afgeschaft; en zullen ook hun kinderen, tijd en gelegenheid vinden, zich te laten onderwijzen op een wijze, zooals nu maar voor enkelen is weggelegd.

En als men dan, zelf in dien stroom heeft meegeloopen — zij het dan met een zelfstandige opvatting omtrent doel en middelen — dan voelt men het best, waar het om gaat, kan men zich voorstellen, de bitterheid van die menschen.

Vat men de zaken dan niet te eenzijdig op, dan mag men eenerzijds meenen, dat deze menschen in hun middelen wel wat ver gaan, en de vraag stellen, zouden zij wel gereed zijn, — gesteld ze hadden de macht — om de consequentie van hun eischen te aanvaarden; anderzijds moet men erkennen, dat de eischen, op den keper beschouwd — bij genoegzame beschaving der menschheid — nog zoo dom niet zijn —; ja zelfs langzamerhand ingevoerd, tot die beschaving zouden bijdragen.

En vraagt men zichzelf dan af „wat hebben de doorsnee arbeiders, met hun minimumbehoeften, wier arbeidskracht niet meer is dan een marktartikel, onder den tegenwoordigen gang van zaken, voor belang bij een goeden of slechten afloop daarvan?, . . . dan komt men tot de conclusie, dat hier een groot gevaar als een tweesnijdend zwaard, boven ons aller hoofd hangt. En het mag dan waar zijn, dat na een overijlde werkstaking of revolutie zal blijken, dat zonder medewerking van de intellectueele arbeiders en leidende personen, de productie en consumtie niet zal kunnen functioneeren; uitgemaakt is het, dat ook de handarbeider een onmisbare factor is.

Dus waar het nu helder en klaar voor oogen staat, dat als de arbeiders het geheel vertikken een heele misére-toestand het gevolg zal zijn, terwijl de gerilla oorlog zooals we die thans meemaken, langzamerhand tot een toestand leidt, welke ook geheel onhoudbaar is; daar wordt het toch tijd, dat de grootsten het verstandigst worden — zooals een moeder bij een ruzie onder de kinderen, de oudsten toevoegt.

(Wordt vervolgd.)

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 12. Ontwerp voor een kantoorgebouw van de Steenkolen Handelsvereeniging te Rotterdam, arch. W. Kromhout Czn., met afbeeldingen en losse plaat.

Gemeentelijke zorg voor stadsschoon te Zwolle, door J. H. Schaad, met afbeeldingen.

De wederopbouw der Belgische steden.

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM. Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph
Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

ARCHITECTURA No. 12. Verkeerswegen. De Vijzelstraat. Inleiding tot de vraag: »Op welke wijze kan het Genootschap medewerken tot het verkrijgen van een aesthetische behouwing der bouwblokken, vrijkomende door de verbreeding der Vijzelstraat; behandeld in de Genootschapsvergadering van 17 Maart.

St. Quirinuskerk te Halsteren, arch. Jos. Th. J. Cuypers, B. N. A. met afbeeldingen.

Conferentie over den wederopbouw van België, te Londen (Vervolg).

DE BOUWWERELD No. 11. Concertgebouw »De Vereeniging« te Nijmegen, arch. Oscar Leeuw, met afbeeldingen en losse plaat.

Herziening der Woningwet.

Arbeidsmoeilijkheden in Oud-Egypte (Slot).

DE INGENIEUR No. 12. Eenheid in de schema's van telefoon- en telegraaf-installaties, door A. A. Oosting c. i. met afbeeldingen.

Ondervindingen met een oppervlakte-prise d'eau in duinzand, door W. Brouerius Meijboom c. i.

Bijzondere voorwaarden voor benoembaarheid tot ingenieur bij het mijnwezen in Nederlandsch-Indië en regelen betreffende de uitzending van zoodanig personeel uit Nederland.

Internationale prijsvragen der Russische Regeering inzake spiritus.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 12. Officieel gedeelte. — Steunfonds. — Wat moeten wij doen? — Aankondiging van vergaderingen. — Verslagen van vergaderingen. — Toestanden. — Ambtenaren bij het Bureau van den Rijksbouwkundige voor de gebouwen van Onderwijs. — Ingezonden. — Vragenbus. — Rectificatie. — Gemengd. — Uit technische bladen en tijdschriften. —

DE AANNEMER No. 11. Het gebonden-zijn aan een collectieve arbeidsovereenkomst.

Eindverslag der Staatscommissie over de werkloosheid XV (Slot).

Bevordering van Nationale Industrie (Ingezonden).

De Ingenieurs uit Aannemers-oogpunt.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 16. De kleuren der kleiproducten. — Uitvoerverbod van kolen door Duitschland! — Vloerconstructies van baksteen en ijzer. — Vragenbus. — Mededeelingen.

KLEI No. 6. Van het Secretariaat. — Het Veiligheidsmuseum te Amsterdam, arch. Ed. Cuypers, met afbeeldingen. — Een en ander over het drogen van kleiprodacten. — De sanitaire inrichting van het Engelsche woonhuis, III. — Van boek en tijdschrift.

DE RIJNSTEEN EN HARE TOEPASSINGEN is de titel van een keurig uitgevoerd reclameboekje, uitgegeven door de Vereeniging van Rijnsteenfabrikanten, ter aanbeveling van haar product. De tekst bevat een beschouwing over baksteen in 't algemeen en Rijnsteen in 't bijzonder en de plaatjes stellen de toepassing, ook als bestratingsmiddel, zeer aanschouwelijk voor. Het boekje maakt een zeer gunstigen indruk en zal ongetwijfeld doel treffen.

Vacante Betrekkingen.

— Directeur der Duinwaterleiding te 's Gravenhage, tegen 1 Juli 1915. Aanvangswedde f 5000.—. Zich vóór 18 April a.s. te wenden, bij gezegeld adres, met bijvoeging van stukken, tot Burgemeester en Wethouders. (1)

— Teekenaar, bekend met boetseeren en ontwerpen, op een koperfabriek. Brieven lett. S. G. 2575, Alg. Adv.-Bur. D. IJ. Alta, Amsterdam. (1)

— Teekenaar bij de N.V. Electrotechnische Mechanische Industrie te Utrecht, bekend met de constructie van Electrische Motoren. (1)

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels,

M. Noorlander, Rotterdam.
Natuursteen-Bouwmaterialen. Noordsingel 132.

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327.

Piano's contant en termijnbetaling. SOLIDE ADRES. UITENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, te Van Swindenstr. 10. AMSTERDAM

F. H. HONIG, Keizersgracht 208, AMSTERDAM. FABRIEK TE ZAANDAM. HOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK. Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgranniet.

INFORMATIE-BUREAU VAN DEN BOND VAN TECHNICI
AMSTELVEENSCHEWEG 83 AMSTERDAM.

Spreekuren iederen Woensdag- en Vrijdagavond van 6 tot 8 uur, 's avonds.

47	Bouwkundige Opzichter-Teekenaars	24—52	jaar.
15	Bouwkundige Opzichter-Uitvoerders	24—55	»
1	Bouwkundige Teekenaars	23—35	»
7	Aankomend Bouwkundige Opzichters	19—22	»
6	Aankomend Bouwkundige Teekenaars	18—22	»
8	Waterbouwkundige Opzichter-Teekenaars	23—48	»
2	Aankomend Waterbouwk. Opzichters	22—23	»
5	Chef-Machinisten	34—35	»
5	Werktuigkundige Opzichters (werkm.)	21—35	»
2	Werktuigkundige Teekenaar-constructeurs	22—31	»
4	Machine-Teekenaars	22—25	»
4	Aankomende Machine-Teekenaars	18—22	»
1	Electrotechnisch Chef-Machinist	—32	»
6	Electrotechnische Chef-Monteurs	22—27	»
7	Electrotechnische Teekenaars	20—28	»
1	Werktuigkundig Teekenaar Gastechniker	—33	»
1	Opzichter-magazijnmeester	—30	»
1	Verwarmings techniker	—21	»

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

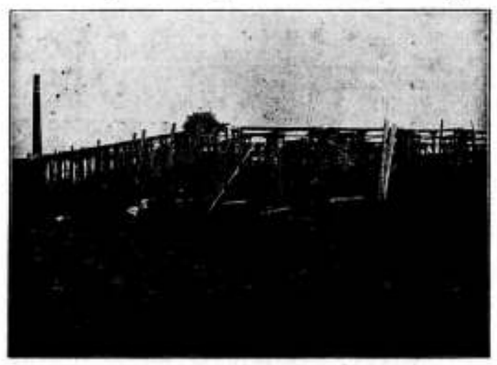

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

S. BRUIGOM - Arnhem. Fabriek en Magazijn van Jalousiën, Rolluiken, Serredekking, Zonblinden, Schuifsedders, Marquisen en Houten tweedeelige Riemschijven.
Speciale inrichting voor het verbeteren van Jalousiën en Rolluiken met en zonder kogelassen. Opgericht in 1872.

5OSTE JAARGANG. ZATERDAG 3 APRIL 1915. No. 14

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: **Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.**
Adres voor de Administratie: **Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.**

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . . » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50
(Uitsluitend bij vooruitbetaling)

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

De Schoonheid en de Overheid.

Zelden is er zooveel over de schoonheid geredeneerd en geschreven als in onze eeuw van leelijkheid. Dit pleit voor de menschelijke natuur, die daardoor blijk geeft, dat zij gevoelt, dat haar in het maatschappelijk leven iets ontbreekt, dat daar vroeger was ingeweven, maar er nu is uitgedrongen.

In gedachten verplaatsen wij ons zoo gaarne terug in die, naar wij meenen, zooveel gelukkiger tijden, als die van het oude Griekenland of van de vrome middeleeuwen, toen de schoonheid nog onder de menschen verkeerde, bij hen inwoonde, maar ook met de levendigste verbeeldingskracht kunnen wij die tijden niet meer tot de werkelijkheid terugbrengen. Het blijft bij een tamelijk fantastische voorstelling, die voor het dagelijksch leven weinig practische waarde heeft, hier aanleiding geeft tot dweperij, elders voert tot onverschillige berusting.

De schoonheid is van ons weggegaan, heett zich teruggetrokken in de natuur, waar zij ook nog vervolgd wordt zoover dit mogelijk is en zij zal niet in ons midden wederkeeren, voordat wij het weder verdienen, met hoeveel schoone woorden en beloften, met welke kunstmiddelen, wij ook trachten haar te lokken.

Wij hebben haar te zeer geminacht, beleedigd en gesmaad en wij doen het nog te veel; wij hebben te lang een houding aangenomen, alsof wij haar wel konden missen, zij gevoelt zich miskend in hare goddelijke afkomst, die haar recht geeft op vereering en geen verwaarloozing dulden kan. En nu zij van ons gegaan is, ver weg, zouden wij haar zoo gaarne weder in ons midden zien en beramen wij allerlei maatregelen, om haar den weg naar onze samenleving te effenen in de hoop, dat zij zal terugkeeren.

Wij zouden haar wel willen dwingen en om dat te beproeven hebben wij de overheid in den arm genomen de almachtige overheid, die wetten en reglementen kan uitvaardigen, en de nakoming daarvan verzekeren door bedreiging met, neen door toepassing van straffen.

Het nieuwe reglement voor de Schoonheidscommissie te Amsterdam is het nieuwste decreet op dit gebied. Het is wel geen strafverordening, maar toch een belangrijk stuk in verband met de schoonheidsbeweging in de hoofdstad. De schoonheidscommissie is echter ook bij dit nieuwe reglement een adviseerend lichaam gebleven, dat Burgemeester en Wethouders, op hun uitnoodiging van advies zal dienen. Men ziet er in sommige kringen geen grooten vooruitgang in bij den ouden toestand, maar in elk geval is de commissie een officieel lichaam, dat zich kan laten gelden. In hoever het zich zal laten gelden zal van zijn leden afhangen; de ervaring zal het ons leeren. Dat de Amsterdamsche overheid zich voorzichtig toont, ook in deze aangelegenheid, kan men haar niet ten kwade duiden, want het is hier geen zaak waaromtrent verschil van inzicht uitgesloten is. Integendeel, de meeningen omtrent overheidsbemoeiing inzake schoonheid staan vrijwel lijnrecht tegenover elkander, zooals blijken kan uit een onlangs verschenen »Pro en Contra« over schoonheidswetgeving, dat door de Leeuwarder Courant in haar Zondagsblad van 20 Maart j.l. besproken wordt. Partijen in het pro en contra zijn mr. P. H. Ritter en mr. G. Seret,

wel meesters, maar geen bouwmeesters en toch hebben zij het over dingen van bouwkunst.

Wij moeten daaruit opmaken, dat zij in die kunst eenig belang stellen en dat verheugt ons evenzeer als het feit, dat een onzer provinciale bladen het de moeite waard vindt, aan hun debat aandacht te schenken en daaraan eenige zeer lezenswaardige opmerkingen toe te voegen.

Mr. Ritter pleit voor de Schoonheidswetgeving en beweert niet meer of minder dan dat het beginsel daarvan in ons positief recht geïncorporeerd is. Hij zou niet aarzelen een wijziging der woningwet te verlangen, waarbij als scherp uitgesproken beginsel in die wet zou worden gelegd de overheidszorg voor welstand en aesthetisch karakter der woning. Hij zou niet aarzelen aan de gemeentelijke overheid den plicht te doen opleggen regels te doen stellen, die den welstand en de schoonheid der woningen bevorderen.

Pleiter gevoelt wel, dat men hem zal tegenwerpen, dat het stellen van logische of aesthetische normen niet behoort tot de taak van het Recht. Hij handhaaft echter, quand même, de verdediging van Schoonheidswetgeving. Hij beweert, dat het niemand zal invallen den wetgever eischen te doen stellen, waaraan zal moeten beantwoorden litteraire kunst. Wij zouden de ondenkbaarheid van zoo iets niet zoo grif durven toegeven. Wanneer men vandaag de bouwkunst gaat reglementeeren, waarom zou men het later ook niet de litteratuur, de dichtkunst doen? Omdat, aldus Mr. Ritter, het onjuist is de bouwkunde als een zuiver individueelen kunstvorm te beschouwen. Te zeer wordt, naar hem voorkomt, vergeten, noe de aesthetiek in de architectuur, die een gemeenschapskunst is, in tegenstelling tot de andere kunsten, veel meer dan deze is verweven met algemeene sociale eischen aan het gebouw te stellen, en dat dus schoonheidswetgeving hier geenszins het stellen van louter aesthetische normen tot inhoud heeft.

Het betoog is zwak, het woord gemeenschapskunst moet er kracht aan bijzetten, maar wij krijgen den indruk, dat Mr. Ritter de beteekenis van dit woord niet beseft en diensvolgens zijn beweringen alle kracht van overtuiging missen.

Hij meent het misschien goed, maar wij gelooven niet dat het gelukken zal, de schoonheid terug te erlangen, door bij de wet de leelijkheid te verbieden en zijn tegenstander in het pleidooi, mr. Seret gelooft het ook niet. Hij vreest van schoonheidswetgeving gevaar voor de kunst en meent, dat wij zullen krijgen een officieele appreciatie van overheidswege van wat schoon is of niet, weliswaar nog beperkt tot enkele gebieden, maar in principe blijft dat hetzelfde.

In deze woorden treft ons dadelijk een ruimer blik op de zaak en een beter inzicht in de bezwaren, die in de practijk zullen oprijzen tegen een officieele schoonheidsregeling, die slechts een oneindig geintrigeer ten gevolge kan hebben, om een bepaalde kunstrichting te doen zegevieren.

Mr. Seret komt tot de conclusie, dat men in de schoonheidswetgeving moet zien een hybridisch instituut, dat èn met den aard van het recht èn met den aard der schoonheid strijdt en wij gelooven, dat hij gelijk heeft.

En de schrijver in de Leeuwarder Courant staat ook aan zijn zijde, want erkennende, dat waar het eischen van schoonheid en welstand geldt, die inderdaad e i s c h e n zijn, eenig toezicht van overheidswege gewenscht is op nieuwbouwerij, vraagt hij speciaal de aandacht voor de bedenkingen van den heer Seret en voegt daaraan toe:

»Men moet van 't overheidsvoorschrift niet al te veel verlangen. En niet vergeten, dat het, ten minste in ons land, juist de overheid is die door de jaren heen haar geweten het meest met schoonheidsbederving bezwaard heeft.«

»Een van onze tijdschriften publiceert een serie van schoonheid, die in ons land onherroepelijk verloren gegaan is — dank zij vooral het overheidsinitiatief. Welnu, die serie, we hebben het nog pas in onze eigen directe omgeving waarnemen kunnen, die serie wordt nog steeds voortgezet. Net als het feuilleton in de krant wordt vervolgd. Er mag gepleit, er mag gepraat worden als Brugman, jaar in en jaar uit — wordt vervolgd. »Buiten« krijgt vooreerst nog geen gebrek aan stof.«

»En dan de overhedelijke bouwgewrochten! Heeft ooit een particulier iets zóó monsterachtigs als 't Hooge Raadsgebouw aan 't Haagsche »Plein« begaan?«

»O, maar dàt is nu volmaakt verleden tijd geworden, zal men zeggen.«

»Dàt, ja, misschien. Maar tusschen dàt en 't ideaal van mr. Ritter ligt nog zoo'n heele massa.«

»Welnu, we kennen 'n stad, 'n belangrijke, levenskrachtige stad, en toen daar een openbaar gebouw zou verrijzen, dat decenniën, eeuwen wellicht te trotseeren heeft, toen werd de onbestreden, meest-beteekenende van onze bouwmeesters te voren uitgeschakeld, omdat de toevallige burgemeester van die stad, die er vóór het gebouw gereed is misschien al niet meer zijn zal, hem en zijn stijl niet »mocht«.«

„O, het is zoo juist, wat mr. Seret over de ontwikkelingsmoeilijkheden van een nieuwen bouwstijl schrijft.«

»Zeker, het is een stap vooruit, het is een overwinning, wanneer de eischen »van welstand en schoonheid« van overheidswege worden erkend, en zij, met goeden wil, het hare te doen poogt, dat zij niet verwaarloosd worden. Maar wij vreezen in dezen tijd toch voor onbeperkte machtsbevoegdheid.«

»Dat men niet vergete: het overheidsvoorschrift kan niet dan een lapmiddel zijn: een rem, een dam tegen het verkeerde. Maar het goede moet van elders komen. Niet van boven-af, maar van onder-op. Het is niet een schoonheids v o o r s c h r i f t, dat we noodig hebben, maar een schoonheids b e s e f. Wat niet aan de eischen »van schoonheid en welstand« voldoet, wat misstáát, moet, moet wéér, intuitief begrepen worden en gevoeld! We moeten den tijd te boven komen, dat kunst en dagelijksch leven, in plaats van onontrafelbaar dooreen geweven, vreemd tegenover elkander staan, niets met elkaar uit te staan hebben.

»Dàt — is a long, long way.«

»Maar de veiligste zeker.«

Wij zijn het met dezen schrijver eens, dat het lang zal duren, eer wij het in schoonheidscultuur weer zoover gebracht hebben, dat de schoonheid weder als weleer in ons midden zal terugkeeren.

Doch desespereeren wij niet!

Waar gaan we heen?

Een stem uit de practijk.

(Ingezonden.)

Vervolg (zie bladz. 51). *

De meest verantwoordelijke, dat is meen ik de architect, heeft zich hier van een plicht te kwijten. En waar de z. g. moderne industrie er op uit is, den arbeider tot een werkmachine en zelfs den architect tot een ontwerpmachine te maken, daar moet hij, met het dwangelement van het Duitsche regime voor oogen, erop uit zijn, dat meer op vrije ontwikkeling der krachten wordt gewerkt.

Maar dan moet hij ook niet alleen stilstaan bij zichzelf, en voor zich alleen het recht opeischen, zijn kunst en vak in vrijheid te kunnen uitleven; doch hij moet zich ook geroepen gevoelen, diegenen, die daar zijn om zijn ontwerp in tastbare werkelijkheid om te zetten, in de gelegenheid trachten te stellen, zich wat meer vrij uit te kunnen bewegen; en om hen liefde voor hun vak te doen krijgen, mede door meer waardeering. De architect moet weten, wat een enorme latente kracht er verborgen is in het gemoed van den arbeider, indien deze maar met tact tot ontwikkeling gebracht wordt, inplaats dat ze verstikt wordt, door een dom egoistisch conservatisme.

Hij zal dan ondervinden, dat veel, waaronder hij thans zucht, door betere verwantschap en ontwikkeling van ware energie, zal verdwijnen, niet alleen, doch dat een hoogere kunst geboren wordt, dan waarvan we ooit hebben gedroomd.

Ik zie schouders ophalen!

Maar dan vraag ik: moeten we dan altijd blijven stilstaan, en aanschouwen de bouwwerken eener oude cultuur; en zou er — terwijl we heden alleen in staat blijken, die monumenten omver te schieten — nooit een tijd aanbreken, waarin de bouwkunstenaars weer een hoogere cultuur, in hun bouwwerken tot uiting kunnen brengen? En kan deze kunstproductie dan nog niet, in een volgend tijdperk op een hooger niveau gebracht worden, doordat in de werklieden, door moreele verheffing en mede-verantwoordelijkheid, ook meer het kunstgevoel tot uiting komt?

Zeker, dit is een ideaaltoestand; doch idealen zijn daar om als richtsnoer te dienen.

Al weten we, dat er heden nog weinig werklieden zijn, die zich genoeg ontwikkeld en geanimeerd gevoelen, om veel voor het bouwvak te beteekenen, door erkenning, opvoeding, en aanmoediging tot zelf-opvoeding, kan de werkman, mede tot een levend bewust deel van het vormend personeel van een bouwwerk gemaakt worden; terwijl hij nu niet meer is dan een onderdeel van de doode hulpmaterialen. En dat reeds heden iets in die richting gedaan kan worden, zonder ons in al te verre toekomstbeelden te spiegelen, is mijn vaste overtuiging.

Ik weet in vak- en aanverwante vereenigingen, menschen bij aantallen, die door gaven van hoofd en hand, best een stapje op den maatschappelijken ladder zouden kunnen rijzen, doch die uit principe het ver van zich af zetten, om patroon of iets dergelijks te worden. Stel deze menschen in de gelegenheid, de praktijk en hun principe in harmonie te brengen, en ge hebt mannen van stavast.

Door het weinige belang daarentegen, dat deze menschen bij het werk — hetwelk zij noodgedwongen voor hun allernoodigste behoeften doen — hebben, leven zij in een voortdurenden staat van lijdelijk, afgewisseld door geforceerd verzet. Het werk dat zij leveren, is doordat zij wel vakman zijn, altijd wel eenigszins boven doorsnee-eischen, die men hun stelt; doch van een extra meeleven, even buiten het verband van het hun opgedragene, is geen sprake. Eer zal zoo iemand door te dwarsboomen waar' hij kan, zonder dat op zijn werk aanmerking kan worden gemaakt, zijn lijdelijk verzet handhaven, als protest tegen het stelsel, waaronder hij leeft en lijdt.

Ook hier zal Taylor met zijn stelsel geen oplossing kunnen geven al meent deze van wel — daar het besef van onrecht, hetwelk bij de best ontwikkelde arbeiders voorzit en door schrijvers van socialistische en communistische strekking vertolkt wordt, dieper zit, dan de verhouding tusschen patroon en arbeider.

Op het punt van constructie kunnen de hedendaagsche bouwwerken, wel reeds met vroegere vergeleken worden — wel te verstaan als men gebruik maakt van de middelen en deze met overleg gebruikt. — Nu nog een stapje verder — de sentimenteele antiquiteiten-liefhebberij voor voorwerpen en even ziekelijk overdreven behoudsgeest voor instellingen, de eereplaats in ons geestesleven ontzegd; mogelijk dat dan de tijd aanbreekt, dat het object van den hedendaagschen bouwmeester vatbaar wordt, voor intuities van hooger — oorspronkelijker orde, welke hij manifesteert in bouwwerken, met steun van zijn corps medewerkers, in vollen zin van het woord.

Ik had het over antiquiteiten-liefhebberij, daarmee doelende op een zinsnede, in het art. S. i. h. B. Het doet mij n.l. genoegen, van gezaghebbende zijde, het dikwijls hinderlijk gedoe en gedweep, met antiek te hooren kritiseeren.

Ik heb mijzelf al zoo dikwijls afgevraagd, waar het verband zit, tusschen de hedendaagsche moderne constructievormen, ontstaan uit moderne begrippen, nieuwe technische en scheikundige uitvindingen, moderne materialen, en de daarmee noodwendig samenhangende veranderde levenseischen en bevrediging daarvan en — de bruikbaarheid van de producten, van eenige honderde jaren geleden. Ik denk dan onwillekeurig, dat de verandering van Lot's vrouw in een zoutpilaar toen zij omkeek, wel eens een zinnebeeldige voorstelling uit die dagen kan zijn, welke soortgelijke geestestoestanden weergeeft.

Als alle menschen mee deden aan die antiquiteiten-manie — zooals ik dat wel eens waarneem, zoodoende al maar omkijkende, inplaats van vooruit — dan zou de samenleving, zooal niet in een zoutpilaar, dan toch zeker binnen afzienbaren tijd in een stoffige roesthoop van, in onzen tijd onbruikbare koperen en steenen kannetjes en ouderwetsche snotneuzen, en andere impotente lichtproducenten veranderd zijn.

Gedachten in deze richting dan, waren het, die mij bestormden — toen gedurende die staking. Van den z. g. revolutionnaren geest, die feitelijk niets anders is, dan een station in de groote evolutie, moest meer partij getrokken worden, voor de nieuwe stroomingen in de samenleving.

Nu zou men kunnen meenen, dat deze gedachten bij mij een overblijfsel waren, van mijn vroegeren omgang met bedoelde beweging; doch dan heeft men het mis.

Ik heb ook wel een open oog, en dat had ik toen ik meeliep ook al, voor de tekortkomingen die men in die kringen heeft; omdat ik meen, dat naast den invloed, die

---

*) ERRATA. In het eerste gedeelte van dit stuk zijn een paar zinstorende drukfouten ingeslopen, nl.:

Op bladz. 51. 2de kolom, regel 9 v. b. en op bladz. 3 (bijblad) 2de kolom, regel 13 v. b. staat »e r f p a c h t". lees »e r f r e c h t".

Op bladz. 51. 2de kolom, regel 26 v. b. staat »z i j n d o e l", lees »h e t d o e l".

volgens mijn meening van intellectueele zijde kan uitgaan, tot verheffing van het verstandelijk en zedelijk peil der arbeiders, in deze beweging wel wat, doch lang niet genoeg gedaan wordt, aan inwendige zending. Als men de brieven leest, welken ik wel eens schrijf aan diegenen onder de leiders, van wie ik, afgaande op hunne oprechtheid, meen, dat het nut heeft hen daarop opmerkzaam te maken, ziet men, dat er niet zoozeer van een partijtrekken sprake is, doch meer een streven om den toon aan te slaan, welke links en rechts bekend voorkomt en hun in harmonie tot elkaar kan doen komen; waardoor de zoogewenschte toenadering ontstaat.

Ik heb mij dan ook altijd het meest aangetrokken gevoeld tot die beweging, die meer op 't gebied van moreele en individueele ontwikkeling en zelfbeheersching propaganda maakte; die wel is waar door het overgroote deel der tegenwoordige menschen nooit opgemerkt is, doch welke aan de arbeiders hoogere eischen stelde, dan hun vakvereeniging.

Die beweging, die van het beginsel uitging, dat feitelijk alle kringen van het maatschappelijk bewegen, wetens of onwetens; is het niet zoozeer in die mate als de arbeiders, dan sommige toch ook in zeer hooge mate, onder de verkeerde verhouding en inrichting der maatschappij zuchten. Wetens.... zij die door tekort aan verschillende levensvoorwaarden, onwetens.... zij, die door weelde, in een onnatuurlijken ziekelijken toestand geraakten.

Die beweging, die inplaats van klassenstrijd, die in de praktijk ontaardt in een strijd van allen tegen allen, te propageeren, streefde naar hetzelfde doel, dat de socialistische beweging altijd reeds beoogd had, doch die dit ideaal wenschte te bereiken met meer moreele middelen, meer in overeenstemming met het doel. Het doel, hetwelk zelfs heel dikwijls door egoistische overwegingen van zgn. socialisten op den achtergrond wordt gedrongen, voor eischen van meer materieelen aard, als loonbewegingen, waarmee trouwens de belanghebbenden ten slotte toch niet meer kunnen doen dan een kringloop maken als een geit aan een touw. (Ideaal Taylor.)

Van deze beweging, die feitelijk geen beweging meer is, is niets meer over dan een vereeniging „Gemeenschappelijk grondbezit", welke nog propaganda maakt tot uitbreiding van de idee productieve associatie, en eenige productieve werkersgroepen, welke als resultaat dier propaganda mogen beschouwd worden. Verder leeft de idee nog voort en ontwikkelt zich bij hare vroegere organen, welke individueel of in samenwerking met elkaar, trachten door goede lectuur uit te geven en te werken in propaganda-lichamen, welke een speciale factor bewerken, om meer ethisch besef in de samenleving ingang te doen vinden.

Dat het gros van de arbeiders-beweging, vooral dat deel dat al met wat hooger loon tevreden was, van deze propaganda niet erg gediend was, ligt voor de hand. Zij toch hoorden liever schelden op kapitalisten, en zichzelf tot halve engelen ophemelen — door slechte leiders, die op succes speculeeren — dan dat zij hooren opsommen, de eischen, welke hun gesteld worden om zich zelf tot een moreel en verstandelijk hooger ontwikkeld individu op te werken, en mee te helpen met meerdere van die soort, een betere maatschappij op te bouwen.

Maar evengoed als deze beweging zich tot de arbeiders richtte, om hen wakker te maken voor hun plichten, richtte zij zich — al was het doordat ze daar a priori veroordeeld werd met nog minder succes dan bij de arbeiders — ook tot de meer verantwoordelijken in de tegenwoordige maatschappij.

Ook daar hoort men liever van rechten dan van verplichtingen, hoewel het roepen om rechten vandaar uit niet zoo gehoord wordt, om de eenvoudige reden, dat men

(Vervolg 3e pagina bijblaa.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Granieltegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

WATERBRONNEN, ONTIJZERENHARDEN
N.V. DIEPBOOR Mij. „VULKAAN", v/h. J. DE BOER & Co., LEEUWARDEN

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn., DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUETdeuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels, -

M. Noorlander, Rotterdam.
Natuursteen - Bouwmaterialen. Noordsingel 132

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2522. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

daar overvloed van tamelijk hechte rechten heeft of — en dit is bij minder bevoorrechten het geval, — dat zij op slinksche wijze of door protectie voor een goed deel van die rechten weten te profiteeren. Zij kunnen hoog opgeven van hun nagekomen verplichtingen, terwijl ze van hun verzaakte dito's niet gewagen. En bewijs hiervoor was wel; dat toen Dr. v. Eeden voor een veertiental jaren in Rotterdam een Nutsrede hield „waarvan leven wij" en daar op den naam van den bekenden dichter, een élite-publiek was toegestroomd, gedurende de rede menigeen de zaal verliet, toen de spreker blijk gaf, buiten zijn dichtkunst, uitstekend de kunst te verstaan, op nuchtere wijze de wantoestanden onzer samenleving te kritiseeren.

Daar ik echter, toch mogelijk al uitgebreider wordt, dan wegens de plaatsruimte wel gewenscht is, en omdat algemeene beschouwingen reeds meer en beter door meer bevoegden op litterair gebied zijn gehouden, zal ik kortheid betrachten.

De hoofdzaak dan, welke mijne gedachten destijds bezighield was deze, dat ik telkens meer tot mijn uitgangspunt terugkwam, n.l. dat er noch door de mindere, noch door de hooger verantwoordelijke arbeiders; en nog minder door geld- en machtbezitters, genoeg rekenschap gehouden wordt, met den ontwikkelingsgang der menschheid; en veel te weinig pogingen in het werk worden gesteld, de samenleving in harmonie met die ontwikkeling te doen inrichten.

Men spreekt over het stelsel waaronder we leven, men keurt het soms af: Men spreekt over stelsels van vroeger tijd; — doch het besef, dat we uit de bouwstoffen, die we daarvoor te over hebben, een stelsel in elkaar kunnen zetten, hetwelk past in het kader van den nieuwen tijd, is bij de groote massa der menschen, nog niet aanwezig; terwijl men ook grootendeels beangst is, ieder voor zich, dat zijn toestand minder zal worden.

Zonder dus de omstandigheden en de middelen, die daarvoor zijn, te onder- of te overschatten, meen ik, dat het hoog tijd wordt, dat de practische menschen hun bouwstoffen gaan kiezen, uit al het theoretisch materiaal, dat ons aangeboden is door een Tolstoi, Kropotkine, Reclus en hier in ons land door een Nieuwenhuis, Schermerhorn, Cornelissen, van Eeden, Ort en m. a. voor een nieuwe organisatie, waarvoor en waaronder we kunnen leven.

En waar al deze schrijvers, min of meer in onderdeelen van elkaar verschillen; de een meer kritisch, de ander meer opbouwend redeneert; daar is het toch zeker, dat als we een overzicht over al het door hen geschrevene nemen, dat we daaruit een juiste diagnose en even juist middel, voor de ziekte vinden. Elkaar aanvullende, geven ze ons een plan te zien, voor het nieuwe gebouw van de toekomstige samenleving. Aan de verschillende vakbeoefenaars de taak, in overeenstemming daarmee, hun onderafdeelingen in te richten.

(Wordt vervolgd.)

Vereenigingen.

BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP EN ROTTERDAMSCHE KRING.

De heer Alberik Deswarte, advocaat bij het gerechtshof te Brussel en bekend als een ijverig voorstander der Vlaamsche beweging daar te Lande, heeft laatstelijk voor een gecombineerde vergadering van deze vereenigingen gesproken over „de historische Vlaamsche steden".

Weinige toehoorders zullen zich dezen avond beklaagd hebben, daar Mr. Alb. Deswarte een geestelijke warmte, een contact tusschen zich en het auditorium wist op te wekken, als niet iedereen vermag.

Zooals hij, temperementvol spreker en toegerust met een dosis kennis van het behandelde onderwerp, die achter het gesprokene nog veel meer details deed vermoeden, ons de wording en den opbloei dier Vlaamsche steden schetste, hier en daar toelichtte met aanhalingen van Zuid- en Noord-Nederlandsche dichters en schrijvers; moest hij ook spreken over de zware beproevingen, die dit „land der steden" niet alleen thans, maar reeds van de vroegste tijden af door zijn eigenaardige ligging en bijzonderen rijkdom aan zooveel pogingen tot overheersching deden blootstaan.

Hoewel men het spr. kon aanzien, hoezeer hem het leed roerde, veroorzaakt door de verwoesting van zooveel historisch schoon, als gevolg van dezen oorlog, bleef hij er niet bij stilstaan, omdat hij slechts de geschiedenis teekende; ons daarbij een prachtige reeks afbeeldingen van monumenten toonende, als getuigenis van den aangeboren kunstzin der Vlamingen, waarbij gelukkig ook nog veel, waaraan het oorlogsgeweld tot nog toe niet raakte.

Den ontwikkelingsgang van de Vlaamsche steden in het algemeen kan men het best waarnemen aan die van de drie voornaamste steden: Yperen, Brugge en Gent, waarvan de eerste gedurende de 12e en 13e eeuw, de tweede gedurende de 14e eeuw en de derde gedurende de 15e eeuw de overmacht had, om op haar beurt weer te worden overvleugeld door Antwerpen.

Bezien we den plattegrond van zoo'n stad in het begin tijdperk van hare ontwikkeling, dan bemerken we, hoe het vierkante marktplein in het stadsplan domineert.

Hieromheen groepeeren zich onderling afgescheiden de grafelijke, de geestelijke en de burgerlijke bezittingen. Opmerkenswaardig is in sommige dezer plannen het z.g.n. verschansingswater, den leenheer tegen zijn eigen volk beveiligend. Naarmate de nijvere en — niet het minst door hare gilden, waarvan Brugge alleen er 52 heeft bezeten — bekwame burgerij meer macht verkreeg, verrezen haar stadhuizen, hallen, belfoorts en gildehuizen als zooveel getuigen voor haar aanzien en rijkdom.

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph Deurdrangers. Kamploon Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

Niet alleen het uitwendige, ook het inwendige spreekt daarvan en de heer Deswarte vond derhalve bij tal van afbeeldingen gelegenheid, ons de voormannen, die tot de totstandkoming der grootheid en zelfstandigheid van de Vlaamsche burgerij medewerkten, voor den geest te roepen, aldus een beeld gevend van het maatschappelijke en politieke leven te dien tijde. Aan de stad van het goud, Brugge, dat een middelpunt zoowel van schilder- en toonkunst, als van letterkunde was, komt o.a. de eer toe aan de uitvinding en toepassing der Sassluizen, terwijl haar bewoners mede zeer bedreven waren in het aanleggen van havens.

Zooals de nooit, ook heden ten dage zelfs niet, verloren gegane sterk-levensvreugdige Vlaamsche volksaard, welke zich naast noeste vlijt en devote begijnenhofjes haar drinkgelagen niet liet ontzeggen, perioden van de grootste welvaart doormaakte, ontkwam zij evenmin aan de tijden van tegenspoed, waarin zij het hoofd moest buigen voor strenge meesters en allerhande andere oorzaken, die 's werelds beloop nu eenmaal meebrengt.

Noemen we als voornaamste de verslapping van het volkskarakter als gevolg van de weelde; verder de verplaatsing der machtige lakenindustrie naar Engeland, dan als economisch element de verzanding van de vaarwaters naar Brugge en Yperen, waardoor Antwerpen een geduchte concurrente werd en ten slotte, wat vooral Yperen als grensstad van de verschillende oorlogen, o.a. van het beleg door Engeland in 1382 had te verduren, dan is de toestand van verval, waarin de eertijds zoo machtige steden kwamen te verkeeren, gemakkelijk te verklaren.

Doch onder welke heerschappij dan ook, het Vlaamsche volk bleef zijn aard behouden en hieruit put spr. het vaste vertrouwen, dat zulk een volk met zulk een geschiedenis, door welke stormen van het noodlot het ook mag worden geteisterd en verscheurd, nimmer totaal vernietigd kan worden, hoe donker de toekomst er voor het tegenwoordige uit mag zien.

Hiermede zijn niet meer dan eenige der vele indrukken welke spr. achterliet, weergegeven.

Zijn laatste woord was een met geuzentrots gedaan beroep op de offervaardigheid der aanwezigen voor zijn arm land en de meer dan 200.000 nooddruftigen, welke Brussel elken dag heeft te voeden.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 13. Promoveeren van bouwkundige ingenieurs, door J. Gratama.

Heerenhuis aan de Koningianegracht No. 22 te 's Gravenhage, arch. A. Broese van Groenou b. i. met losse plaat.

De Kathedraal van Praag, door J. Cocaraad Meischke met afbeeldingen.

ARCHITECTURA No. 13. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Verslag van de 1358ste Ledenvergadering van 17 Maart 1915.

Reglement voor de Schoonheids-commissie te Amsterdam.

Een nieuw Ontwerp-principe. Verslag over de lezing gehouden door den Heer J. H. de Groot in ons Genootschap den 3den Maart 1915.

Conferentie over den wederopbouw van België, te Londen (Vervolg).

DE BOUWWERELD No. 12. Herziening der Woningwet II.

Bestrijding van ontsierende reclames in de Vereenigde Staten.

Gemeente-Bouwkundige-Doodgraver.

Afbeeldingen uit: Dr. M. G. de Boer. Een wandeling door een Oud-Nederlandsche stad. Amsterdam.

DE INGENIEUR No. 13. Remproeven door den dienst der Staatsspoorwegen in Nederlandsch-Indië op berg- en vlaktelijnen genomen. Voordracht gehouden te Semarang in de buitengewone vergadering van de Afdeeling Nederlandsch-Indië van het Kon. Instituut van Ingenieurs op 6 October 1914 door G. Gray w. i.

Straatbeplanting. Een bijdrage tot de plaatsbepaling van den straatboom in het dwarsprofiel, door J. K. Dominicus, Hoofdopzichter der plantsoenen te Schiedam.

Onderzoek naar de moeilijkheid, ondervonden bij de uitvoering van openbare werken in Nederlandsch-Indië, door tusschenkomst van aannemers I, door R. A. van Sandick e.i.

XVde Nederlandsch Natuur- en Geneeskundig Congres te Amsterdam in 1915.

Uit het Koloniaal Verslag van 1914 (Vervolg).

Ingezonden stukken. Opmerkingen over de Watervoorziening van Batavia, door D. A. Koster e.i., met afbeeldingen.

TECHNISCH WEEKBLAD (R. v. T.) No. 13. Officieel gedeelte. — Hoegrootheid van loon. — Aankondiging van vergaderingen. — Verslagen van vergaderingen. — Jaarverslagen. — Verhard beton als dekvloer. — Vragenbus. — Boekbespreking. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 12. Een aanbesteding te Houtrijk en Polanen.

Een ledige bus.

Goede berichten.

Maatregelen in verband met de tijdsomstandigheden.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 17. De kleuren der kleiproducten. — Vloerconstructies van baksteen en ijzer. — Verbetering van wegen. — Steenkolenuitvoer uit Duitschland.

DE NATUUR, uitgave van J. G. Broese te Utrecht bevat in afl 3: Bij 't Valkennest: A. B. Wigman. — Een hoogst merkwaardige ontdekking: Z. P. Bouman. — Het een en ander over den Mitrailleur: E. Snoek. — Over het relativiteitsprincipe (slot): Dr. G. C. A. Valewink. — Iets over het boren van een zoogenaamden nortouput: B. van der Burg. — De diamant en zijn tegenwoordige toepassingen: Dr. A. J. C. Snijders. — Oppervlak en inhoud in de levende natuur: H. R. Hoogenraad. — De techniek der draadlooze telegrafie voor amateurs: Joh Hemmes. — Eenvoudige Proeven: Accomodatie; Bij- en verziendheid: Dr. A. J. C. Snijders. — Korte Mededeeling. — Boekaankondiging. — Correspondentie.

Pianino's contant en termijnbetaling.
SOLIDE ADRES. UITTENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, Van Swietenstr. 10. AMSTERDAM
F. H. HONIG, HOUTWEEL- en MAGNESITEFABRIEK.
Keizersgracht 205, AMSTERDAM. Special adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgranitol.
FABRIEK TE ZAANDAM.

INFORMATIE-BUREAU VAN DEN BOND VAN TECHNICI
AMSTELVEENSCHEWEG 83 AMSTERDAM.

Spreekuren iederen Woensdag- en Vrijdagavond van 5 tot 8 uur, 's avonds.

47	Bouwkundige Opzichter-Teekenaars	24—52 jaar.
15	Bouwkundige Opzichter-Uitvoerders	24—55 »
1	Bouwkundige Teekenaars	23—35 »
7	Aankomend Bouwkundige Opzichters	19—22 »
6	Aankomend Bouwkundige Teekenaars	18—22 »
8	Waterbouwkundige Opzichter-Teekenaars	23—48 »
2	Aankomend Waterbouwk. Opzichters	22—23 »
5	Chef-Machinisten	34—35 »
5	Werktuigkundige Opzichters (werkm.)	21—35 »
2	Werktuigkundige Teekenaar-constructeurs	22—31 »
4	Machine-Teekenaars	22—25 »
4	Aankomende Machine-Teekenaars	18—22 »
1	Electrotechnisch Chef-Machinist	—32 »
6	Electrotechnische Chef-Monteurs	22—27 »
7	Electrotechnische Teekenaars	20—28 »
1	Werktuigkundig Teekenaar Gastechniker	—33 »
1	Opzichter-magazijnmeester	—30 »
1	Verwarmings techniker	—21 »

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

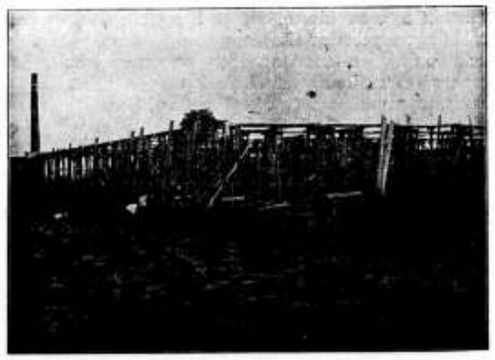

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

5OSTE JAARGANG. ZATERDAG 10 APRIL 1915. No. 15

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: **Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.**
Adres voor de Administratie: **Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.**

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . ƒ 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot ƒ 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50
(Uitsluitend bij vooruitbetaling)

Afzonderlijke nummers, **uitsluitend** bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . ƒ 0.20
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Ornament en Détail.

Het komt mij gewenscht voor, ook aan het ontwerpen van kunstvolle ornamenten weder een verhoogde opmerkzaamheid en zorg te wijden. Tot dit besluit komt Prof. O. Schulze te Elberfeld, in het Aprilnummer van Deutsche Kunst und Dekoration, na een korte beschouwing over de toekomst van het ornament.

Een tijdlang, zoo zegt hij, heeft men het ornament geheel uit de wereld willen verbannen, de naam reeds mishaagde, omdat hij het kort begrip was van alles, wat tegen de moderne richting inging. Wanneer ik nu wilde zeggen, dat het ornament aan het uitsterven is, zoo kan men daarvoor in plaats beter betoogen, dat het aan het verkwijnen is en in zijn groei en verdere ontwikkeling belemmerd wordt.

Daarvoor zijn vele voorbeelden en bewijzen aan te halen; in elk geval is de bloeitijd van het eigenlijke ornament, de versiering volgens bepaalde innerlijke regelmaat, een zekeren opbouw naar richting en zwaartekracht, alzoo van het werkelijk logisch bedachte en ontworpen ornament, voorbij. Aan voorbeelden en »motieven« ontbreekt het ons waarlijk niet en wij zien in borduurwerken, behangsels en weefsels in dit opzicht ook verblijdende dingen. Dit komt echter daardoor, dat deze vlakke voorwerpen daarvan geheel en al afhankelijk zijn, daaraan eigenlijk eerst hun vorm, schoonheid en doel ontleenen en in den grond daarmede een geheel uitmaken. Maar de keerzijde daarvan is, dat vele andere arbeidsvelden der versierende en toegepaste kunst, ja zelfs de bouwkunst, bijna uitsluitend op deze vlakversiering teren.

Hoe verarmd wij zijn in de ornamentiek, dat kunnen wij eerst recht gevoelen, wanneer wij een of ander verzamelwerk doorbladeren van historische ornamenten, van ornamentprenten der middeleeuwen en der renaissance, van de Duitsche kleinkunstenaars of een modelboek voor goudsmeden of een voor kunstnaaldwerk. Zonder twijfel gold destijds deze soort van ornamentiek als een kunst op zichzelf, ofschoon zij in dienst van alle handwerkskunsten stond.

Zouden wij in onze moderne opvatting toch wellicht niet te veel en te uitsluitend den nadruk leggen op techniek en materiaaleffect? Tegenwoordig pronkt b.v. ieder café en ieder bierhuis met marmer, brons en kostbare houtsoorten, terwijl juist de op zulke plaatsen passende ornamentale beschildering vandaar verbannen is. Het schijnt mij toe, dat de ontwikkeling der toegepaste kunst toch sterk geleden heeft onder de nawerking van de successtukken der elkaar snel opvolgende tentoonstellingen, waarvoor een behoorlijk rijp worden niet mogelijk was.

Niet slechts de klein-ornamentiek der verschillende kunstambachten lijdt daaronder, maar ook de ornamentiek der bouwkunst die, ofschoon zij veelvuldig naar historische vormen teruggrijpt, de nieuwheid echter alleen in het toepassen van brokstukken zoekt.

Tot zoover de opmerkingen van den Elberfelder professor, die daarin gedachten heeft uitgesproken, die velen reeds lang onuitgesproken met zich rondgedragen hebben.

Wat hij zegt van het ornament geldt, inzonderheid in de bouwkunst in het algemeen ook van het détail, van den kunstvorm van het onderdeel. Het détail in een werk van bouwkunst geheel weg te cijferen gaat bezwaar-

lijk, maar het is niet tegen te spreken, dat het détail verschrompeld is en verwaarloosd wordt.

Of, zooals de professor meent, de bloeitijd van het ornament voorgoed voorbij is, of er nooit meer een rijke ornamentale kunst geboren zal worden, zullen wij in het midden laten; doch dit is wel zeker, dat men aan menig bouwwerk van onze dagen, evengoed als de zinrijke versiering, ook de logisch bedachte en ontworpen kunstvorm van het onderdeel mist.

Aan voorbeelden en motieven daarvoor ontbreekt het ons zeker evenmin en in de kunstnijverheid zien wij nu en dan een verblijdend teeken, dat de zin voor vorm bij onze vormgevende kunstenaars nog niet geheel verloren is gegaan, maar in de bouwkunst, schijnt men, ook al zeker uit vrees, niet modern te zullen heeten, alle kunstvormen liefst maar te negeeren.

Is het een gevolg van deze negatie, dat men zoo weinig meer begrijpt van de historische kunstvormen, dat men niet meer in staat is in den geest van die vormen door te dringen? Of is de negatie een gevolg van de verwaarloozing en geringschatting van de studie van het oude? Het doet er weinig toe en het doet niets af van het feit, dat onze bouwkunst lijdt aan vormenarmoede en om gewaar te worden, hoezeer zij verarmd is, behoeven wij geen verzamelwerken op te slaan, maar slechts om ons heen te zien, de détails van onze oude gebouwen te vergelijken met die waarin de moderne opvattingen gehuldigd zijn.

Men behoeft dan niet eens het oog te richten op die monumenten, die als kunstproducten van den eersten rang te boek staan en hun ontstaan te danken hebben aan de uit burgertrots voortkomende offervaardigheid van vroegere geslachten. Ook het bescheiden woonhuis toont ons aan zijn gevel en in zijn binnenbetimmering zoo menig détail, waaraan de steenhouwer, de metselaar, de timmerman of de smid een kunstvorm wist te geven, in overeenstemming met de functie, die het te vervullen heeft.

Wij hebben thans slechts oog voor groote lijnen, voor massa-effecten; daaraan wordt soms alles, zelfs een deugdelijke constructie en behoorlijke uitvoering opgeofferd. Wij zullen de laatsten zijn, om te beweren, dat men in een bouwwerk de groote lijnen en het massa-effect verwaarloozen mag, maar evenmin mag men den kunstvorm van het onderdeel verwaarloozen.

In den tijd van den stijlnamaak, die wij geenszins terug wenschen, kostte het détailleeren van een bouwwerk den architect vele weken en maanden van moeitevollen arbeid; de moderne architect heeft zich daarmede het hoofd niet te breken, hij kent dat werk niet meer en behoeft het ook niet meer te kennen, zijn vrienden en bewonderaars vragen er niet naar, doch de serieuze beschouwer van zijn werk zal, met hetzelfde recht als prof. Schulze, waar het de versiering gold, vragen of de verwaarloozing van het détail toch niet wat te ver gaat.

Wat geven vele moderne bouwkunstenaars ons als vergoeding voor het gemis aan kunstvorm en versiering? De groote lijnen, het pakkende silhouet; wij zijn er zeer dankbaar voor, maar niet voldaan. Wij vragen meer. Een zeker deel van het publiek moge behagen scheppen in ongemotiveerde toepassing van groote granietblokken; zwaargevlamde marmersoorten, kostbaar hout; het moge groote oogen opzetten, wanneer het verneemt, wat deze materialen wel per kubieke Meter of per vierkante Meter kosten; het lijkt ons een armelijke voldoening voor den modernen kunstenaar, den beoefenaar der bouwkunst onwaardig, en wij zijn niet tevreden met het verkregen resultaat.

Niet alleen de bouwkunst moet daaronder lijden, maar evenzeer de zusterkunsten en het kunstambacht. De beeldhouwer, de schilder, de kunstsmid, zij beleven magere jaren. Waren zij voorheen voor vele bouwmeesters gestadige, getrouwe en onmisbare medewerkers, voor sommige moderne bouwmeesters bestaan zij niet meer.

Niet om de beeldhouwers, schilders en kunstsmeden aan werk te helpen vragen wij meer waardeering en beter verzorging van kunstvorm en versiering bij bouwwerken, maar in het belang van de ontwikkeling der moderne bouwkunst zelf, die nooit gezond kan zijn, wanneer twee zoo belangrijke onderdeelen, als het bouwkunstig détail en de decoratieve versiering, aan verwaarloozing ten prooi worden gelaten.

Zou men willen beweren, dat die onderdeelen niet belangrijk zijn, dan zouden wij slechts even willen wijzen op de rol, die zij vervuld hebben in de oude bouwkunst, die wij wel bewonderen, maar te weinig begrijpen.

Voordrachten in de Rotterdamsche Academie.

Voor de voorlaatste Academie-voordracht in dit winterseizoen was als spreker aangewezen de heer Jan Gratama van Amsterdam, die een wel onderhoudende causerie over moderne kunst heeft gehouden.

Spreker ving aan met zijn vreugde te uiten over het feit, dat het begrip moderne beeldende kunst zich bij velen gaat verruimen. Tot de beoefenaars dezer kunst rekent men thans niet uitsluitend meer, gelijk vroeger de algemeene opvatting was, de schilders maar o. m. ook de architecten, de kunstnijveren. Men gaat langzamerhand beseffen, dat het gansche moderne kleed der samenleving tot de kunst behoort.

In dit verband vestigde spreker de aandacht op doel en werkwijze van den Duitschen Werkbund en las hij een gedeelte voor van hetgeen hij geschreven had, toen verleden jaar de Nederlandsche Werkbond was opgericht. In dat geschrift had hij het goed recht van bestaan en het cultuurbelang van dezen bond in het licht gesteld, gewezen op zijn groote beteekenis: de krachtige moderniseering van Nederland, gewezen op den plicht der vooruitstrevende modernen, zich te vereenigen in dezen bond, opdat het achterlijke in onze cultuur worde geweerd en ons land in moderne beschaving weer mede vooraan kome te staan in de rij der naties.

Vervolgens kwam de heer Gratama te spreken over de Keulsche tentoonstelling, die de Deutsche Werkbund heeft gehouden. Er lag, naar sprekers meening, een uitmuntende bedoeling aan deze tentoonstelling ten grondslag, doch men heeft daarbij verder gegrepen dan waartoe men in staat was en daardoor is ze in het algemeen vrijwel een mislukking geweest.

Aan de hand van een groot aantal lantaarnplaatjes liet spreker nu zien, wat de Duitsche Werkbund in hoofdzaak heeft gepresteerd. Achtereenvolgens verschenen op het doek karakteristieke, moderne stations, bruggen van ijzer en van gewapend beton, forsche fabrieksgebouwen, enz. Ook werden voorbeelden van goed drukwerk, artistieke verpakking, moderne auto's enz. vertoond.

Spreker wees er in zijn toelichting van deze voorbeelden uitdrukkelijk op, dat ook in andere landen het streven naar kunst in handel en industrie groote vorderingen maakt en reeds belangrijke resultaten heeft bereikt. Trouwens, heel dit streven kenmerkt zich door een breed internationalisme. Dat hij bijna uitsluitend Duitsch werk liet zien, vond zijn oorzaak in de omstandigheid, dat de Duitschers dit moderne streven sinds eenige jaren stelselmatig georganiseerd hebben in hun Werkbund.

In de laatste namiddag-bijeenkomst in dit seizoen van de leden der Academie heeft de heer dr. Jan Kalf van den Haag een voordracht gehouden over Belgische invloed op de Nederlandsche bouwkunst.

Spreker ving zijn voordracht aan met er aan te herinneren, dat de Annales Rodenses verhalen, dat de stichter der abdij van Rolduc, Hilbertus, die aan het hoofd had gestaan van de Doorniksche kapittelschool, een zwerftocht ondernam, om een plek te zoeken, waar hij een klooster kon stichten.

Hij belandde in Kerkrade en vond daar een eenzamen heuvel, dien hij geschikt achtte, om er een abdij te bouwen. Hij begon met den aanleg eener crypta, die in 1108 gewijd is. Men vindt in die crypta zuilen, die op fantastische figuren rusten en zoowel dit motief als de wijze, waarop zuilen en kapiteelen zijn behandeld, komen eveneens voor in dat gedeelte der Doorniksche kathedraal, hetwelk in de tweede helft der elfde eeuw voltooid werd. Hier heeft men derhalve een eerste voorbeeld van Belgischen invloed op een Nederlandsch bouwwerk.

Dit was, voor zoo vroegen tijd, geen uitzondering, want, indien men de Maastrichtsche St. Servaeskerk bestudeert, dan blijkt, dat deze zich geheel aansluit bij Luiksche kerken en in het bijzonder haar Westbouw, die vermoedelijk in de eerste helft der elfde eeuw opgetrokken en in de tweede helft der twaalfde eeuw belangrijk verbouwd en rijker gemaakt is, komt in aanleg geheel overeen met den westbouw der St. Bartholomeuskerk te Luik.

Vervolgens wees spreker er op, dat ook in de dertiende en veertiende eenw enkele voorbeelden van Belgischen invloed voorhanden zijn. Zeer sprekend is in dit opzicht het vroeg-gothische schip der kerk van Aardenburg, letterlijke navolging van de kerk te Lisseweghe in Vlaanderen. Het koor van den Utrechtschen dom stemt in plattegrond geheel overeen met het gelijktijdige presbyterium der kathedraal van Doornik, doch hier valt te denken aan een gemeenschappelijk origineel: de kathedraal van Soissons.

Als bouwmeester van de in 1321 begonnen toren bij den Dom wordt een Henegouwer genoemd.

Een Henegouwsche toren, waarnaar de Domtoren gevolgd zou kunnen zijn, was spreker niet bekend, maar het is wel opmerkelijk, dat de gedachte: het tweetal westtorens der Fransche kathedraalfaçade door een enkelen toren in het middenschip te vervangen, zoowel in België als in Nederland school heeft gemaakt. (Slot volgt.)

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 14. Promoveeren van Bouwkundig Ingenieurs (Vervolg).

Drie heerenhuizen aan de Emmalaan in het Willemspark te Amsterdam, Arch. G. J. Rutgers en J. Roosing, met afbeeldingen en losse plant.

De wederopbouw der Belgische steden (Slot).

ARCHITECTURA No. 14. Verslag der 1359ste Ledenvergadering van 31 Maart 1915.

Boerenwoningen in de Beemster door B. Hoogstraten met afbeeldingen.

Ingezonden. Naar aanleiding van de lezing over het schoone in Bouwkunst, Beeldhouwkunst en Schilderkunst, door J. Heyink, met naschriften van H. C. Verkruysen en J. A. van Donselaar Jr.

Uit boeken en tijdschriften.

DE BOUWWERELD No. 13. De Rijnsteen en hare toepassing, met afbeelding.

De Noodbarakken bij het Wilhelmina-gasthuis te Amsterdam, met afbeeldingen.

DE INGENIEUR No. 14. De nieuwe locomotiefstelplaats aan de Centrale Werkplaats der Hollandsche IJzeren Spoorweg-Maatschappij te Haarlem. Voordracht gehouden in de vergadering van de Afdeeling voor Spoorwegbouw en Spoorwegexploitatie van 19 December 1914, door J. T. Bierman w. i., met afbeeldingen.

Bij het portret van Dr. R. D. M. Verbeek m. i. door R. A. van Sandick c. i.

Onderzoek naar de moeilijkheid, ondervonden bij de uitvoering van openbare werken in Nederlandsch-Indië door tusschenkomst van aannemers, door R. A. van Sandick c. i. (Vervolg).

Vergadering van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs van 27 Maart 1915.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 14. Steunfonds. Medewerken? Aankondiging van vergaderingen. Verslagen van vergaderingen. Uit de afdeelingen en vakgroepen. Commissie ter bestudeering van wetten en wettelijke regelingen. Boekbespreking. Examens. Vragenbus. Gemengd. Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 13. Nederl. Aannemersbond. Officieele mededeelingen.

Middelbare Technische School voor de Bouwkunde te Utrecht. Verslag over het jaar 1914.

Strijd in den Cementhandel te Amsterdam.

Maatregelen in verband met de tijdsomstandigheden.

Afdeelingsverslagen. Groningen.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 18. De kleuren der kleiproducten. Vloerconstructies van baksteen en ijzer. Gebrek aan kalk. Steenindustrie. Verbetering van wegen. De gedachten van een optimist.

Waar gaan we heen?

Een stem uit de practijk.

(Ingezonden.)

Vervolg. (Zie blz. 55).

Van Eeden ten onzent, Owen in Engeland en Fourier in Frankrijk, hebben hun ideeën zelf aan de praktijk getoetst, wat oogenschijnlijk niet met bijzonder veel resultaat is beloond geworden. Toch mogen we de pogingen van die denkers-daders met respect gedenken. Want, gesteld dat er van die pogingen niets was overgebleven, dan nog zouden ze nut hebben; doordat volgende proefnemingen uit de fouten van deze leeren kunnen.

Doch buiten dit heeft, doordat v. Eeden den stoot gaf, de vereeniging „Gem. Grondbezit", met een aantal groepen, zich tot hèden weten te handhaven, niet alleen, doch er zijn er onder, die in omvang en bloei, voor menig particulier bedrijf in dat vak, niet behoeven onder te doen.

Een volledige opsomming van deze bedrijven zal ik achterwege laten; ik meen dat er een tiental in ons land zijn. Noem ik dus die bedrijven, die met het bouwvak direct of indirect in verband staan. Eerstens zijn dit dan in Amsterdam en Den Haag beide een drukkerij, welke aan de beste eischen op hygienisch, technisch en vakvereenigings-gebied voldoet.

In Amsterdam bestaat een coöperatie van metselaars en opperlieden, die als ik goed ben ingelicht een omvangrijk bedrijf levendig houdt, waarin van 200 — 300 arbeiders werkzaam zijn; tot tevredenheid van de aannemers en bouwers waarvoor ze werken.

Hier in Den Haag, waar ik beter met die dingen op de hoogte ben, bestaan vier coöperaties in het bouwvak, n.l. van metselaars, stucadoors, grondwerkers en schilders waarvan ik weet, dat de eerste, zelfs gedurende deze krisis voor hare leden genoeg te doen hebben, hetwelk pleit voor de wijze, waarop ze hun werk aanpakken en afleveren.

Men moet, bij een en ander in oogenschouw nemen,

dat deze menschen op 't moment alleen afhankelijk zijn, van aannemers of bouwers; in wier belang het is, dat een dergelijke beweging niet groeit. En het feit dat deze telkens weer met die menschen in zee gaan; trots dat dit in strijd is met hun algemeen indirect belang; pleit mede voor hen.

Als eerste ruwe extract dan, uit het werk van al die denkers, welke ik noemde en m. a. zien we na de genoemde resultaten, de algemeene idee coöperatie verrijzen; en hoewel dit begrip door de praktijk al eenigszins verminkt is, kunnen we er toch meer gebruik van maken dan tot nog toe.

Op het gebied van den bouwmaterialenhandel, zou het door wederzijdsche medezeggingschap van producent-expediteur en afnemer, enorme verbetering tot stand brengen. Het zou tevens een middel zijn, tegen den steeds machtiger wordenden stroom van syndicaten; terwijl veel van deze organisatievorm overgenomen kan worden; doch alleen de revenuen meer ten algemeene nutte komen.

Bij de regeling van het werk, zou het zooals ik beweerde, tot een weldadige veredeling van het bedrijf leiden, indien we er zoover mee gevorderd waren, dat we, in plaats van een bos oppositiepartijen, waarvan dán de een — dán de ander, uit den band springt, een organisch geheel hadden, waarin ieder naar waarde en behoefte, geschat en beloond werd.

En zou het al voor de verre toekomst mogelijk zijn, te groepeeren datgene, wat bij elkaar behoort, n.l. de architect met zijn opzichters en teekenaars; en in datzelfde verband de arbeiders met hunne zelf gekozene leiders, als gelijk verplichte en berechtigde medewerkers; voorshands, zou het om geen al te gewaagde sprongen te maken, mijns inziens al een geheelen vooruitgang geven, als de beide, de bereidende-leidende en de uitvoerende groep, los van, maar in overleg met elkaar ieder voor zich zijn werkdeel maakte.

Dan zouden we een goeden vorm van den gilden tijd terug hebben. De zelfde organen van toen, in een verband; hetwelk echter door uitzetting en groei der organen, ook ruimer is geworden, niet knellend, doch weldadig werkend.

Dit is de idee productieve associatie, welke we zoo even nader bekeken hebben, en welke Zola in zijn „Arbeid", zoo mooi heeft geschetst.

Laat men nu niet denken, dat ik van meening ben, dat dit alles zoo maar in minder dan geen tijd te bereiken is. Men heeft gezien, welke eischen men voor de bereiking van dat doel stelde. Allereerst goed ontwikkelde op hoog moreel peil staande hoofd- en handarbeiders. En als ik nu zou denken, dat men uit den chaos van het bedrijf, zooals het zich thans laat aanzien, op een goeden dag zou kunnen beginnen, alles te regelen op coöperatieven grondslag, dan zou ik er totaal naast zijn.

Ik verwacht b.v. niet gezien de houding der meeste arbeiders: als men van hen wat meer ernst vraagt, dan voor directe verbeterings-actie vereischt wordt; en daar naast het benepen standpunt, dat bij de meesten der tegenwoordige gezags- en machthebbenden heeft postgevat; dat de bedoelde beweging met zoo'n reuzenvaart zal vooruit komen.

Hoewel ik dus niet al te hooge verwachtingen omtrent een en ander koester, meen ik toch, dat we — dat zijn de menschen, die niet door toekomstvisioenen geplaagd worden, doch in wier optimistisch gemoed éér toekomst idealen ontspruiten; en die niet uit gemakzucht, alles maar bij het oude willen laten, doch hun steentje willen bijdragen — den weg van den vooruitgang, steeds van beter plaveisel kunnen voorzien.

We kunnen ons zelf afvragen, of we niet te veel onze

(Vervolg ze pagina bijblad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz.

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

WATERBRONNEN, ONTIJZEREN HARDEN
N.V. DIEPBOOR Mij. „VULKAAN", v/h. J. DE BOER & Co., LEEUWARDEN

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RUWVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

DE REPRODUCTIE COMPAGNIE
CLICHÉ'S
Rotterdam

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2627. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

speciale belangen najagen, en wel genoeg voor de algemeene organisatie voelen, waarin we leven.

We kunnen trachten in arbeiderskringen, zoo veel mogelijk ontwikkeling aan te brengen. Dit is wel geen oorspronkelijk werk, daar de moderne ontwikkeling van het onderwijs en de socialistische propaganda, reeds een zekeren grondslag heeft gelegd. Hier hebben we mee te werken inplaats van te dwarsboomen gelijk zoo dikwijls gebeurt, uit vrees dat het „volk" te wijs wordt.

We kunnen trachten bij opzichters en teekenaars, architecten en aannemers, ieder in zijn kring hoogere opvatting van het leven te doen postvatten. Hier kan opgemerkt worden, dat, terwijl arbeiders meestal in alcoholvrije lokalen vergaderen, bij de over hen gestelden, bij die gelegenheden, het potje bier dikwijls meespreekt.

We kunnen bij de arbeiders, het bewustzijn wakker roepen, dat als ze er op uit zijn hun rechten op te eischen, dat ze moeten trachten zelf een bedrijf tot stand en bloei te brengen, of te helpen brengen, waarin ze hun rechten doch ook hun plichten hebben.

En daar we, zooals gezegd, niet mogen verwachten, dat alles wat we wenschen, zoo maar als een paddestoel zal verrijzen, moeten we ons te vreden stellen met te leeren kennen, wat reeds op dat gebied bestaat.

Waar we gezien hebben, dat van den kant van de werklieden reeds iets is gepresteerd, in dier voege als ik zeide; daar ligt het op den weg van de ernstige menschen, die naar betere organisatieverhoudingen streven, zich met het streven van die menschen op de hoogte te stellen; zoo mogelijk een proef van hun werk en werkwijze te nemen.

Zeker ook in die lichamen is ook alles geen koek en ei — mede nog als een gevolg van de algemeene invloeden — doch een zeker percentage is er in, waarvoor men respect moet hebben; terwijl we mogen aannemen, dat die omgeving, en het gevoel van eigenwaarde, meenigeen, die onder patroonsregeling in doffe onverschilligheid ten onder zou gaan, hier eenigzins tot opbloei zal komen; tot nut mede voor het bedrijf. En al kan men van de meesten, die onder het tegenwoordige stelsel van „wat gaat het mij aan" bedorven zijn, niet meer verwachten, dat zij goede leden van eene productieve associatie zullen worden, de school moet gemaakt worden, al is het alleen maar voor de besten en vooral voor de jongenmaatjes in het vak, die voor de toekomstige regeling veel waard zijn.

We moeten niet vergeten dat de school die de arbeiders van nu gevormd heeft, zeer demoraliseerend heeft gewerkt.

Een groot voordeel zoowel particel als algemeen is, dat het euvel wat ik hier boven laakte, n.l. de onmogelijkheid met helder verstand en met goeden wil vooruit te komen vervalt; daar, al moeten zij werken, zij moreel toch in veel beter positie verkeeren. Van protectie is dan ook geen sprake meer, daar deze werkers vanzelf de besten voor zullen laten gaan; te meer waar zij toch onder goede omstandigheden werken en hun invloed kunnen uitoefenen, dat de vertrouwens menschen — door hun niet al te groot vertrouwen te geven — geen misbruik van hun voorrang kunnen maken.

Lijkt dit niet even op den hoofdvorm, die in den gildentijd in gebruik was? En waar we bij het kennis nemen van het Taylorstelsel, wel eens gedacht hebben, dat er wat administratieve regelmaat aangaat, wel wat goeds uitgetrokken kan worden, daar zien we dat voor die administratie de vorm Prod. Ass. zich uitstekend leent, daar de werkende leden wel zullen meewerken voor den goeden gang van zaken en controle, een goed administratief stelsel te handhaven. Zoo zien we dat een stelsel wat ons goed toelijkt, opgebouwd kan worden, mede uit oude eenheden, en uit extracten van nieuw aangeprezen stelsels; en deze samenstelling met zorg en kunde kan worden georganiseerd.

Deze gedachten dan hielden mij bezig dedurende den tijd, dat ik tot aller schade, de bedrijfsleiders van heden, weer tegenover een groep werklieden, als op voet van oorlog zag staan.

Ik dacht zoo, zouden dan onder die vele architecten, niet enkelen zijn, die wilden meewerken, hier de hand aan de ploeg te slaan? Ik dacht de architect, die toch de vader van het bouwvak geacht mag worden te zijn, behoort zich toch om zijn kinderen te bekommeren.

Daar ik echter van de meesten niet wist, hoe ze over die dingen zouden denken, wist ik niet goed waar ik een begin zou krijgen.

Ten slotte, wendde ik mij met een uitvoerig schrijven, die zaak betreffende, tot iemand; van wie ik op zekere gronden meende te mogen verwachten, dat hij er zich wel voor interesseeren zou.

Na eenigen tijd wachten op antwoord, en een kort onderhoud over de kwestie, kwam ik tot de slotsom, dat ik aan een doovemans deur had geklopt. Mij was voor de zooveelste maal gebleken, dat vele menschen te veel een eenzijdig zakenstandpunt innemen; zonder zich af te vragen, of dit wel stand kan houden. Men vraagt zich allereerst af, of het in het eigen belang is, terwijl men nog slecht begrijpt, dat het eigen belang eerst goed gediend wordt, als we het algemeen belang, dus ook dat van anderen behartigen. Ik meen, dat het een spreekwoord van boedhistische herkomst is, dat zegt „wie slechts voor zich zelf zorgt, zorgt slecht voor zich zelf". Het is wel eigenaardig, doch tevens bemoedigend dat in de maatschappij, welke berust op de beginselen van de vrije concurrentie, men in de tegenwoordige noodtoestanden, veelal een beroep doet op het algemeen belang, dus blijkbaar de samenwerking en niet de vrije concurrentie, ons uit het moeras moet trekken.

Nu ons economisch leven ontwricht is, grijpen de vertegenwoordigers der gemeenschap in, waar het eerlijke distributie van de voorraden betreft, dus coöperatie; en dit blijkt het middel te zijn om erger te voorkomen. Doch daar ga ik vragen: als de coöperatie een middel is, om in zoo ernstige tijden als heden, groote gevaren te be-

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. Vloer- en Wandtegels enz.

zweren. voldoet het dan niet in meer normale tijden; om de economische verhoudingen in betere banen te leiden? Voorkomen is toch beter dan genezen? Als echter de normale tijden zijn weergekeerd, heeft de vrije concurrentie weer vrij baan. Dan gaat het belang van enkelen weer vóór dat van de velen, die nu wel eerlijk mogen meedeelen, nu de tafel schaarsch is, doch als deze weer overladen is dan zijn voor hun de kruimpjes.

Dan ziet men de handelsmaatschappijen weer, met kantoren vol bedienden onze levensmiddelen en industrie grondstoffen, waarvan hoogstens een monster onder hun oogen komt, koopen en verkoopen; niet om die zoo spoedig mogelijk van producent naar consument te brengen; doch om deze, met liefst veel winst, over en weer te verschacheren; zoodat de lading van een schip gedurende de reis meermalen van eigenaar verandert, dus duurder wordt, terwijl als het voedingsmiddelen zijn het eenige dagen op „orders" wachten, of het sturen van Hamburg naar Antwerpen, en voor het daar is weer naar Rotterdam — al maar met handelsoogmerken — de kwaliteit daarvan er niet op verbetert; zoodat uit die verstandige maatregelen, slechte waar voor veel geld voortkomt.

Toen ik dan voor het genoemde onderhoud, in de wachtkamer van den architect vertoefde, kreeg ik als bijtoeval, het art. S. i. h. B. onder oogen.

Men kan begrijpen, welk een indruk of dit op mij maakte. Het was alsof ik mijn streven in de „Opmerker" had opgemerkt.

Was dat niet den aanloop van een geregelde bespreking, van datgene wat in mij woelde? Was daar niet iemand aan het woord, die ook in hoofdzaak beenging, waarheen ik trachtte te gaan?

De staking verliep. — Mijn bedrijf slorpte al mijn geestkracht in den strijd om het bestaan op, en het arm, en de gedachten welke levendig in mij waren geworden bezonken weer eenigzins in mij.

(Wordt vervolgd.)

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Turnhekken
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

Vacante Betrekkingen.

— Teekenaar aan de Ned. Stoommeubelfabriek te Wageningen. Loon naar bekwaamheid. Brieven aan de Directie. (1)

— Bouwkundig Teekenaar, direct, voor villa- en landhuisbouw, bij Architect Van Essen, Oranjepark, Ede. Spreekuren Dinsd. en Vrijd. 9—6 uur. (1)

— Directeur der Duinwaterleiding te 's Gravenhage, tegen 1 Juli 1915. Aanvangswedde f 5000.—. Zich vóór 18 April a.s. te wenden, bij gezegeld adres, met bijvoeging van stukken, tot Burgemeester en Wethouders. (2)

— Teekenaar, bekend met ijzerbetonteekeningen en ontwerpen, op een koperfabriek. Brieven lett. S. G. 2575, Alg. Adv. Bur. D. IJ. Alta, Amsterdam. (2)

— Teekenaar bij de N.V. Electrotechnische Mechanische Industrie te Utrecht, bekend met de constructie van Electrische Motoren. (2)

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels,

M. Noorlander, Rotterdam.
Natuursteen-Bouwmaterialen. Noordsingel 132.

ADVERTEERT IN DIT BLAD

INFORMATIE-BUREAU VAN DEN BOND VAN TECHNICI
AMSTELVEENSCHE WEG 83 AMSTERDAM.

Spreekuren iederen Woensdag- en Vrijdagavond van 6 tot 8 uur, 's avonds.

47	Bouwkundige Opzichter-Teekenaars	24—52 jaar.
15	Bouwkundige Opzichter-Uitvoerders	24—55 »
1	Bouwkundige Teekenaars	23—35 »
7	Aankomend Bouwkundige Opzichters	19—22 »
6	Aankomend Bouwkundige Teekenaars	18—22 »
8	Waterbouwkundige Opzichter-Teekenaars	23—48 »
2	Aankomend Waterbouwk. Opzichters	22—23 »
5	Chef-Machinisten	34—35 »
5	Werktuigkundige Opzichters (werkm.)	21—35 »
2	Werktuigkundige Teekenaar-constructeurs	22—31 »
4	Machine-Teekenaars	22—25 »
4	Aankomende Machine-Teekenaars	18—22 »
1	Electrotechnisch Chef-Machinist	—32 »
6	Electrotechnische Chef-Monteurs	22—27 »
7	Electrotechnische Teekenaars	20—28 »
1	Werktuigkundig Teekenaar Gastechniker	—33 »
1	Opzichter-magazijnmeester	—30 »
1	Verwarmings techniker	—21 »

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

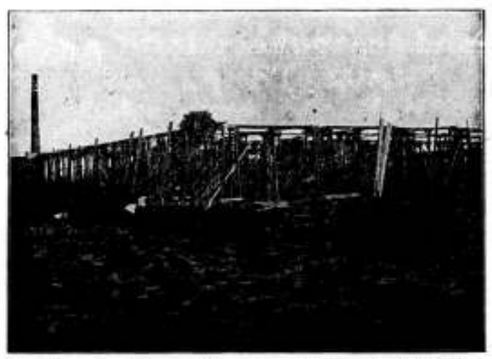

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Pianino's contant en termijnbetaling.
SOLIDE ADRES. UITENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, te Van Swindenstr. 10 AMSTERDAM

F. H. HONIG, Keizersgracht 205, AMSTERDAM. FABRIEK TE ZAANDAM.
HOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK
Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het verwarkdigen van Houtgranniet.

50STE JAARGANG. ZATERDAG 17 APRIL 1915. No. 16

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.
Adres voor de Administratie: Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . (Uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Brieven van Piet van Diever.

XXXIV.

„Neen, er is geen aardigheid meer aan het vak, waarin ik vroeger zooveel pleizier had." Zoo eindigde een gesprek, dat ik laatst met een aannemer van mijn kennis, in den trein tusschen Zwolle en Amersfoort, had, een gesprek, dat begonnen was met dezelfde ontboezeming, als antwoord op mijn vraag, hoe het met de zaken ging. „Zeker niet veel te verdienen in deze benarde tijden", had ik toen in het midden gebracht. Maar neen, dat was het niet, daarover had mijn reisgenoot ook nu nog niet ernstig te klagen, zijn conclusie hield eigenlijk maar weinig verband met de tijdsomstandigheden en bovendien een pessimistische opvatting had ik nooit bij hem opgemerkt, van klagen had hij nooit gehouden en als het hem ook al eens was tegengeloopen heb ik hem toch nooit in gedrukte stemming aangetroffen, maar nu kwam de verzuchting er zoo gemeend uit, dat ik dacht: daar moet een bijzondere aanleiding voor zijn. Dat bleek mij dan ook het geval te zijn, toen hij „De Aannemer" van een paar weken geleden uit den zak haalde en mij een artikel onder den neus hield over den strijd in den cementhandel te Amsterdam. „Lees dat maar eens, voegde hij er bij, dan zult ge wel begrijpen, dat ik ontstemd ben. Als er geen ruzie is met de directies, als er geen werkstakingen zijn onder het volk, dan begint het gezeur met je leveranciers en zoo is er tegenwoordig altijd wat, dat eigenlijk met het werk niets te maken heeft, maar waar je zijdelings wordt ingesleept en al houdt je je, zooals ik, ook zooveel mogelijk buiten de organisaties en de grappen, die zij uithalen je komt er vanzelf mee in aanraking en je hebt er den last van. Wat hebben wij vakmannen nu eigenlijk met een concurrentie strijd onder de cementhandelaars te maken; waarom moeten wij ons in die kwestie nu partij stellen? Is dit een eisch van vaderlandsliefde of neutraliteit? Ik zie het er niet in. Is het een eisch van moraliteit? De redactie van „De Aannemer" wil het zoo doen voorkomen, maar zij mag mij gerust van cynisme verdenken, zij mag mij gemis aan waardeering toeschrijven van de relaties, van de plichten en verplichtingen, die toch ook in den handel usances zijn van nobel gehalte, het is heel mooi gezegd, maar ik wil mijn vrijheid in zaken, het beetje vrijheid, dat ons nog rest, behouden."

„Wij leven in een tijd van nobele gevoelens, de oorlogstoestand schijnt die te voorschijn te brengen, men ziet ze opduiken, waar men het in het geheel niet verwachten zou, maar zij brengen de menschen van de wijs en menschen van de practijk, zooals ik, ergeren zich daaraan."

„Daar heb je bijvoorbeeld de bevordering van de nationale nijverheid; dat stokpaardje wordt weer tot vervelens toe bereden, maar niemand heeft er nog wat nieuws over gezegd. Ik hoop, en verwacht ook wel, dat die beweging weer tot rust zal komen, zoodra normale toestanden terugkeeren, want de nijverheid zelf heeft weinig of geen baat bij een kunstmatige bevordering. Ik draag de Nederlandsche nijverheid een te goed hart toe, om haar zooiets toe te wenschen. Dat komt zeker, omdat ik in vrijhandelsprincipes ben opgevoed en een hekel heb aan al wat op

protectie gelijkt. Heeft de nijverheid, hier en elders, hare opkomst niet feitelijk te danken aan vrijheid en vrije concurrentie? Ik geloof niet, dat ik mij op dit punt vergis en de concurrentie moge al eens tot minder gewenschte toestanden hebben geleid en aanleiding hebben gegeven tot minder gewenschte practijken, ik heb in den tijd, toen er nog niet zooveel syndicaten, trusts en andere organisaties waren, nooit zulke dingen beleefd, als nu bijvoorbeeld deze geschiedenis in Amsterdam weer. En ik voorzie, dat wij hoe langer hoe meer last zullen krijgen, met onze nijverheid en materialenhandel. De leveranciers schrijven ons nu reeds in vele gevallen de wet voor. Wilde vroeger een dat probeeren dan ging men eenvoudig naar een van zijn concurrenten, maar probeer dat nu eens. De heeren zouden spoedig in hun vereeniging de hoofden bij elkaar steken en het mij inpeperen en in een klein land, als het onze, is men dan al heel gauw uitgepraat." Zoo ongeveer luchtte mijn reisgezel zijn gemoed en toen hij in Amersfoort overstapte voor Utrecht, liet hij zijn courant achter en, alleen in de coupé achtergebleven, las ik het artikel in kwestie nog eens op mijn gemak over. Het gaat tusschen de Vereeniging van Handelaren in Bouwmaterialen te Amsterdam en het bekende Ned. Cement Syndicaat.

Tot 1 Januari j.l. vertegenwoordigde genoemd Syndicaat het Zuid-Duitsche Syndicaat, het Rijnsch-Westfaalsche Syndicaat, het Belgische en het Engelsche Syndicaat en bovendien had het overeenkomsten met verschillende Duitsche en Noorsche fabrieken. Na 1 Januari heeft het Ned. Cement Syndicaat, in verband met den oorlogstoestand, den omvang van zijn zaken belangrijk zien inkrimpen en het vertegenwoordigt nu uitsluitend Duitsche fabrieken. Zijn zetel was, naar ik meen te Rotterdam, maar nu heeft het ook te Amsterdam een verkoopkantoor gevestigd en tracht het daar de Duitsche cement aan den man te brengen, door aanbiedingen tot buitensporig lage prijzen, waartegen de handelaren in bouwmaterialen onmogelijk kunnen leveren. Het Syndicaat wordt te Amsterdam natuurlijk aangezien als de vreemde eend in de bijt en, zooals ik las, de leden der vereeniging van handelaren in bouwmaterialen doen wat mogelijk is om hunne prijzen in overeenstemming te brengen met die van het Syndicaat en trachten de positie te handhaven, welke zij als vrije Hollandsche kooplieden in de open markt hadden.

Gij ziet, het is een gewone concurrentiestrijd, ik kan er ten minste niet anders in zien, en ieder, die cement noodig heeft, moet voor zich weten of hij al dan niet gebruik wil maken van deze gelegenheid, om heel goedkoop Duitsche cement te bekomen. Ik ben cynisch genoeg, om iemand, die daarin zijn voordeel ziet toch nog voor een eerlijk zakenman te houden, ook acht ik het mogelijk, dat hij bovendien een goed vaderlander is en het juiste begrip heeft van de plichten van een burger van een neutralen staat. De vrije Hollandsche kooplieden mogen het verduiveld vervelend vinden, dat dit gehate Syndicaat, juist nu er aanleiding te over is, om de prijzen flink op te voeren, roet in het eten komt werpen, maar men kan de Duitsche cementfabrieken toch niet beletten en in de gegeven omstandigheden ook niet kwalijk nemen, dat zij hun product trachten van de hand te zetten tegen fabrieksprijs en wellicht met verlies. Dat gaat, zou ik zeggen, hun zelf maar verder niemand aan, en of zij nu Duitschers zijn en of het zoogenaamd Ned. Cement Syndicaat eigenlijk een filiaal van Duitsche syndicaten is, en of deze instelling hier nu gehaat of bemind is en of het mooi of leelijk is om de Hollandsche kooplieden in de hoofdstad zelf een scherpe concurrentie te gaan aandoen, dat alles doet voor de beoordeeling van de kwestie niets ter zake.

Ik begrijp dus eigenlijk niet goed, hoe men er zooveel drukte over gemaakt heeft, dat het Gemeentebestuur van Amsterdam zich zelfs partij gesteld heeft in de kwestie en naar men zegt niet van het Syndicaat koopen wil, ik begrijp niet hoe een gemeentebestuur dit zal kunnen volhouden en ik begrijp niet, hoe mijn vriend de aannemer zich aan deze kwestie kon ergeren.

Maar toen ik mijn reis alleen voortzette en nog eens de zaak overwoog, toen kwam het mij voor, alsof ik er eenig licht in begon te zien. Ik herinnerde mij vroegere gesprekken met dezen en andere aannemers en ik begreep nu, dat het niet zoozeer deze betrekkelijk eenvoudige kwestie was, waarover zij zich ergerden, dan wel de tijdgeest, die tot dergelijke conflicten aanleiding geeft.

Ik heb mij toen afgevraagd, of het wel verstandig is van de aannemers om zich aan den tijdgeest te ergeren.

Mijn reisgenoot van zooeven zou mij op die vraag waarschijnlijk onmiddellijk hebben geantwoord: »Verstandig of niet, probeer maar eens, om je er tegen te verzetten.« En dan zou ik hebben moeten erkennen, dat dit in zijn positie misschien niet zoo gemakkelijk gedaan als gezegd is. Het Amsterdamsche geval kwam mij nu voor als een soort van strijd op leven en dood, wel slechts op een enkel punt van het front, maar toch teekenend voor den algemeenen toestand. Wat moet een aannemer, die een groot betonwerk onder handen heeft, nu doen? Gebruik maken van de gelegenheid, om eens heel voordeelig cement te koopen, zonder te vragen, hoe die gelegenheid ontstaan is, of zich storen aan de bedenkingen van quasi-moreelen aard, die van de zijde der handelaren in bouwmaterialen daartegen worden ingebracht, zich storen aan een fraze over »usances van nobel gehalte in den handel.«

Een fraze durf ik dit argument te noemen, omdat ik wel zoo'n beetje ervaring heb van dit nobele gehalte, althans in zaken van bouwbedrijf. Het is er mede, precies als met de nobele usances van het oorlogsbedrijf, meer zal ik er wel niet van behoeven te zeggen, om uit te drukken, wat ik er van denk. Met het mooie woord oorlogsnoodzaak kan men in den oorlog alles goedpraten, welnu, met het niet minder mooie woord handelsnoodzaak, alles in den handel. Frederik van Eeden had wel gelijk, toen hij laatst gezegd heeft, dat wij in de laatste jaren slechts schijnbaar in vrede hebben geleefd. Men kan elkaar nog op andere wijze het leven zuur en onmogelijk maken, dan door op elkaar te schieten. De strijd, die in het zakenleven gevoerd werd in de laatste jaren, is niet minder geniepig dan de duikbooten- en mijnenoorlog.

Te Bussum werd ik in mijn overpeinzingen gestoord door een drietal officieren, die daar instapten. Hun luidruchtigheid leidde mijn gedachten af, doch ik had begrepen en kon mij voorstellen wat mijn reisgezel van straks bedoeld had met zijn verklaring, dat er geen aardigheid meer aan het vak was.

Als steeds

t. t.

13 April 1915. PIET VAN DIEVER

Voordrachten in de Rotterdamsche Academie.

(Slot.)

Sterk en algemeen wordt de Belgische invloed op onze bouwkunst eerst in de vijftiende eeuw. In België komt dan tot bloei de zoogenaamde Brabantsche school, een eigenaardige richting in de laat-gothiek, die gekenmerkt is door vasthoudendheid aan het oude in constructief opzicht, gepaard aan een groote voorliefde voor het decoratieve, die zich o.a. uit in het groote aandeel, dat den beeldhouwer gegeven wordt in de uitvoering van bouwwerken. De omstandigheid, dat in Nederland zoo goed als geen natuursteen voorkomt, was aanleiding, dat veel bergsteen uit België werd ingevoerd en, daar de steen meestal aan de grenzen werd bewerkt, kwam met den steen de uitheemsche stijl in ons land, terwijl op deze wijze ook betrekkingen werden aangeknoopt met Belgische beeld- en steenhouwers, die dan ook dikwijls met de leiding van bouwwerken in Nederland werden belast. Spreker gaf hiervan vele voorbeelden, waarbij hij de opmerking maakte, dat, waar de namen der bouwmeesters ontbreken, toch dikwijls de Belgische invloed herkend wordt, o.a. aan de kerken van Dordrecht, Goes, Leiden. Ook bij verschillende stadhuizen is die invloed merkbaar. De aanwezigheid van een belfront bij de stadhuizen van Sluis en Delft zal wel aan het voorbeeld van Vlaanderen te danken zijn en het stadhuis van Veere is geheel in Belgischen trant.

Tegen het midden der zestiende eeuw komt met de renaissance een nieuwe strooming van Belgische kunst naar Nederland. In 1539 komt een heele kolonie metselaars en steenhouwers uit Zuid-Nederland naar Breda. Zij hebben er vermoedelijk aan het kasteel in de omgeving van de kerk gewerkt. Ook van dezen Belgischen invloed op onze bouwkunst gaf spreker een aantal voorbeelden.

De barok, die met het begin der zeventiende eeuw in België zoo'n gretig onthaal vond, heeft in Nederland weinig school gemaakt.

Spreker noemde ook hiervan enkele voorbeelden, waaraan hij de opmerking toevoegde, dat de Zuidelijke en de Noordelijke Nederlanders toen politiek gescheiden waren en een te zeer verschillenden geestelijken ontwikkelingsgang volgden, dan dat zij in een zoo innig met geheel het leven samenhangende kunst als de architectuur nog veel gemeen zouden kunnen hebben. Toch is het opmerkelijk, dat onze grootste zeventiende-eeuwsche beeldhouwer, Rombout Verhulst, in Mechelen geboren is en in Vlaanderen heeft gestudeerd en dat Van Kampen's Amsterdamsch stadhuis niet weinig te danken heeft aan het werk van een anderen Belgischen beeldhouwer, Arthur Quellijn.

De tijdelijke hereeniging der beide Nederlanden in de negentiende eeuw vindt ook in de bouwkunst uitdrukking door het werk van Suys, die, eerst professor aan de Amsterdamsche, later aan de Brusselsche Academie, o.a. in Amsterdam en in Den Haag kerken heeft gebouwd; maar deze invloed is even voorbijgaand als de staatkundige eenheid is geweest.

Resumeerend kan worden gezegd, dat de wellicht wat sober geaarde Nederlandsche bouwkunst aan den Belgischen invloed zin voor een weidschen aanleg en zwieriger versiering te danken heeft en dat tal van Nederlandsche gebouwen door de medewerking van Belgische beeldhouwers belangrijk hebben gewonnen.

Met een aantal mooie lantaarnplaten heeft de spreker zijn voordracht verduidelijkt.

Waar gaan we heen?

Een stem uit de practijk.

(Ingezonden.)

Vervolg. (Zie blz. 59).

Het uitbreken van den oorlog, ik behoef het niet te zeggen, bracht mij echter weer aan het denken. Dit was voor mij een sprekend nog reusachtiger bewijs, dat er wat aan het maatschappelijk raderwerk haperde, of liever dat het geheel defect was. De telkens weerkeerende economische crisis, zooals we die gezien hebben, en als kroon daarop een wereldbrand.

Alweer de vraag, zouden met alle hulpmiddelen van wetenschap en techniek de tegenwoordige aardbewoners niet een organisatie kunnen scheppen waarin met zekere regelmaat — de jaargetijden wisselen elkaar toch ook geregeld af, en dit verveelt ons ook niet — contributie en distributie, in 't belang van allen zooniet . . . .' dan toch van een zoo groot mogelijk gedeelte der individuen, uitgevoerd worden. Gezien de ontzaggelijke werkkracht, die het menschdom bezit en het productievermogen, dat het kan ontwikkelen, mogen we aannemen, dat na den strijd om het allernoodzakelijkste — waarvoor men elkaar nog harder benijdt en bekampt, dan de eene straatjongen den andere om een paar knikkers — nog genoeg tijd en kracht over zal schieten, om de verveling, te doen vervangen door hoogere ambitie, welke kunsten en wetenschappen wekken, welke nu voor het grootste deel der menschheid luxe zijn.

Vandaar weer mijn verzoek om vervolg van het art. S. i. h. B.

De Fransche revolutie heeft over het grootste deel van Europa een omwenteling teweeggebracht, die destijds door de conservatieven van toen, heftig werd bestreden.

De derde stand, welke reeds zoolang en zoo hard om haar rechten had gevraagd, begon een dreigende houding aan te nemen, en verschafte zich zelf hare rechten. En het waren alweer de besten, die het eerst en het hardst, de behoefte gevoelden, door welker drang tot uitvoering, velen het slachtoffer werden. Men wist zelfs den vierden stand eenigszins te begeesteren, zoodat deze hielp de zege te bevechten.

En als men nu ziet, en moet erkennen, dat het een tweeledige leugen, of een zinledig bakersprookje is, dat het altijd zoo geweest is, en het altijd wel zoo zal blijven, dan moet men toch een open oog hebben, voor die beweging, die gaande is nu ruim honderd jaren later, van den grooten vierden stand, welke nu bijna rijp is, mondig verklaard te worden.

Zal daar weer een revolutie voor noodig zijn? Of zou de derde stand er het nut van inzien, zich tot die sterke beweging te neigen, en haar op te trekken. Niet door haar bij wijze van kleine concessiën, af en toe een kluifje toe te gooien; doch door radicale oplossing, welke zoo mogelijk de oplossing, voor verdere ontwikkelingen in zich bevat.

Mij dunkt, waar we gezien hebben, dat ze haar succes gedurende het Fransche omwentelingstijdperk, voor een groot deel te danken heeft gehad, aan dien zelfden vierden stand, die nu op haar beurt het brevet van mondigheid opeischt, daar is ze moreel verplicht; inplaats van die beweging den voet in den nek te zetten, haar met hand en hoofd op te heffen. Te meer, daar die voet op den duur toch niet sterk genoeg zal blijken, om het getrapte lichaam er onder te houden; waardoor telkens weer schommeling en wankeling zal ontstaan, tot schade voor 't algemeen.

Waar we zien dat het gezag in het stelsel militarisme, hetwelk het in hoogste mate vertegenwoordigt — en waarop het geheele stelsel berust, omdat het het gezag van den Staat is, wat hem vooral in tijden van gevaar, in handen wordt gegeven — en dat onder den druk van den modernen tijd, en het onafhankelijkheidsgevoel van de menschen, die gedwongen onder dat stelsel leven, ernstig aan dat gezag getornd wordt, en de discipline schrikbarend veel van haar prestige moet laten varen; daar is het zeer begrijpelijk, dat in een vreedzaam vak, als het bouwvak en verdere burgerlijke bedrijven, in plaats van het dringend gezag, ook langzamerhand een stelsel in werking moet worden gesteld, hetwelk op rede berust, en waarin ieder naar aard en aanleg zijn plaats zal vinden aangewezen.

En nog verder zal het organisatieplan moeten reiken.

Terwijl we tot nog toe, en ook nu, met het verloopen van het getij met een slakkengang, de hakens hebben verzet en de verhoudingen, niet, dan noode hebben gewijzigd; waarvan stelsellooze en gebrekkige organisatie, het gevolg zijn geweest, moet de nieuwe organisatie niet alleen royaal voldoen aan de behoeften en toestanden van heden; doch ze moet als een mechanisch verstelbare machine, die vanzelf in een andere stand springt — de voorwaarden in zich dragen en verder uitwerken, voor het geregeld loopen, van volgende tijdperken. Op 't gebied van staathuishoudkunde, d. w. z. in ideeën zin, hebben de voorstanders van een nieuwen (republiekijnschen?) Statenbond — als zij de vredesontwerpen van La Fontaine en anderen en de kritieken die daarop door nog meer radicale denkers geleverd zijn, en de algemeen humane ideeën, welke de laatste jaren in onze sfeer zweven, met vrucht weten te verwerken — stof genoeg om de staatkundige organisatie van heden, welke op een roestige machine gelijkt, (getuige de politieke toestanden in verschillende landen) in een goed loopend organisme om te zetten.

Op het gebied der rechtswetenschap, waar men nog met een gemakzuchtige vadsigheid zich bedient van studieontwerpen, uit den Romeinschen tijd, is mede groote behoefte aan oorspronkelijkheid.

En na deze beide hoofdfuncties, welke onmisbaar zijn voor het openbare leven, waaraan heel veel verbeterd moet worden is het de groote plicht van de kleinere onderafdeelingen en de particuliere bedrijven, zich op aangehaalde grondslagen te organiseeren.

Zoo hervormingen al niet allen bij voorbaat door het organisatieplan voorzien zijn; geen organisatievorm mag tot een ruststation worden waardoor de gezonde loop van het geheel belemmerd wordt.

Zal nu weer, als in den tijd van de Fransche revolutie, een groot deel der menschheid de barensweeën van een nieuw tijdperk tegengaan? Of zal het de geboorte bevorderen en de levensomstandigheden voorbereiden?

De nieuwe verhoudingen van den komenden tijd, zullen toch, als met den ijzeren stap van een reus, zich een weg te banen, tot haar doel. En nu gaat het er maar om zullen we het recht van den vooruitgang erkennen, of zullen we ons met kracht daartegen verzetten; totdat een revolutie uitbreekt, tot ontzaggelijke schade voor de samenleving, niet alleen, bij het uitbreken, doch ook — zooals we ondervinden — gedurende haar wording. En dit, terwijl ons verzetten de zaak hoogstens eenigen tijd op kan houden; doch nooit haar loop kan stuiten.

Als we uit al deze lessen nog niet hebben geleerd, zijn we hardleersch.

Tolstoi wijst ons in zijn boek „Mijn geloof", zij het in een ander verband bedoeld, eenige veelzeggende teksten van den volgenden inhoud, uit een Lucas-hoofdstuk aan.

En hij zeide ook tot de schare: wanneer gij een wolk ziet opgaan van het westen, terstond zegt gijlieden er komt regen; en 't geschiedt alzoo.

En wanneer ge een zuidenwind ziet waaien zoo zegt gij: er zal hitte zijn; en het geschiedt.

Gij geveinsden, het aanschijn der aarde en des hemels weet gij te beproeven en hoe beproeft gij dezen tijd niet?

Waarom zien ook wij, in de teekenen des tijds niet een voorteeken van een naderend gevaar; waarvan de hedendaagsche oorlog wellicht nog maar een voorspel is?

De economische revolutieoorlog — hierop wijst Dr. Van Eeden den laatsten tijd in zijn redevoeringen ook — zal komen en waarom zullen we door de voorteekenen gewaarschuwd, niet trachten het gevaar te bezweren?

(Vervolg ze pagina bijblad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz.

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551.
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

WATERBRONNEN, ONTIJZEREN HARDEN
N.V. DIEPBOOR Mij. „VULKAAN", v/h. J. DE BOER & Co., LEEUWARDEN

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUETdeuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels,

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

Staaldraadwarenfabriek
„AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van
BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM, Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

Zou dit niet van meer liefde voor onze kinderen getuigen, dan hen op kweeken als kasplantjes?

Met het oog daarop zullen de eigendoms- gezags- en rechtsverhoudingen behooren te worden herzien.

En nu zal men wellicht vragen: hoe zal het gaan met de gezagsverhoudingen, speciaal voor ons bouwvak?

In 't kort dit.

Naar mate de nieuwbouw, van de geheele maatschappij zich ontwikkelt, zal recht en rede, inplaats van macht en geweld, het woord krijgen. Intellect, inplaats van toevalligen financieelen of erfelijken voorsprong. Doch meer in details: zal het zonder, dat het den wil is van wie dan ook — de weg der menschheid is zooals we zagen, niet alléén maakwerk hoewel we onzen invloed ten goede of ten kwade kunnen aanwenden — zeer wel mogelijk zijn, dat een van de tegenwoordige functies van het bouwvak, zoo niet uitgeschakeld, dan toch voor een groot deel in zijn werkzaamheid gewijzigd zal worden.

De aannemer zal mogelijk inplaats van een alleenheerscher te zijn, die zelf gaandeweg meer steekt naar de macht van heden, zich moeten gewennen, een functionaris te zijn, die niet alleen bij de gratie van allen geduld wordt, doch die daarvoor als het meest geschikt zijnde, voor die functie, door allen wordt aangesteld. De functie van opzichter zal, naar mate er meer zin bij de werklieden onderling voorzit, om elkaar tot degelijk werk aan te sporen en meer gevoel voor hun werk te krijgen, zeer vereenvoudigd worden; mogelijk, ten slotte geheel overbodig worden. En mocht dit het geval zijn, dan zou een bijna onproductieve kracht loskomen, die bij de voorbereiding en uitvoering wel beter werk kan vinden; daar op dat gebied op een bouwwerk, nog al eens wat ontbreekt.

Wat den architect aangaat, deze zal zijn functie wel eenigszins gewijzigd vinden, doch geenszins voor wat de kunstopvatting betreft. Zijn gezag zal, door de meerdere verantwoordelijkheid van het coöperatief werkend personeel, voor een groot deel overbodig worden. Willen we hopen, dat hij het begrip voogdijschap, beter tot zijn recht laat komen dan het aannemersstelsel.

Als hij de uitvoering in goede handen weet — die nu meer belang er bij hebben de kwaliteit van het werk te behartigen — zal hij zich niet meer met alle onderdeelen, buiten het gebied der kunstverzorging behoeven in te laten; zoodat voor het aesthetische gedeelte, hem meer tijd en geestkracht overschiet.

Het verminderen van het gezag komt het bouwvak dus ten goede, terwijl als onder het aannemersstelsel waar het in hoofdzaak — al is het maar van een kant — gaat om de kwantiteit, het gezagsverlies, ten goede komt aan de kas van de aannemersfirma.

Doch gesteld, dat een of ander partij, er werkelijk minder op zou worden, en bij een reorganisatie van het bedrijf, een andere positie zou krijgen; zou hiervoor het belang van het geheel mogen onderdoen, en het een reden mogen zijn, het rad van den tijd tegen te houden?

Daarbij komt nog, dat er meerdere generaties zullen passeeren, voor we van een algemeene invoering van zulk stelsel kunnen spreken; zoodat voor liefhebbers van het aannemersbedrijf, met zijn stakingen en verdere strubbelingen, voorloopig nog gelegenheid genoeg zal zijn, dit bedrijf uit te voeren; daar er ook voorshands, nog wel arbeiders zullen gevonden worden, die liever zonder verantwoordelijkheid in het oude gareel blijven loopen, dan zich voor een betere arbeidsinrichting warm te maken. Maar als na vele jaren de aannemersfunctie geheel of op uitzondering na, zal zijn vervallen is het niet te denken, dat er veel menschen zullen zijn die haar terug verlangen; zelfs de nakomelingen van haar beoefenaars niet.

Wijl het aannemersvak van een technisch bedrijf — de techniek laat men meestal aan den uitvoerder over — langzamerhand is ontwikkeld, tot een overwegend handelsvak, met al den aankleve van sluwe en slinksche zetten, zal de goede zijde steeds kleiner worden.

Het is loven en bieden met werklieden. Het is een kaartje leggen en 't „Zuid" onder het pingelen aan de provisie van materialen-reizigers of, het elkaar, of minder gewikste collega's uithooren. Om daarna in het „Gouden Hoofd", met overdreven meerderheidsbetoon, een onderaannemertje, dat daar door mijnheer onboden is, het vel over den neus te halen. Zoo heb ik dan, zoo goed mogelijk, als amateur van de pen, een lans gebroken voor de verdediging van de ideeën, welke in dit schrijven — zoo goed mij mogelijk was alweer — vervat zijn en welke ik al een vijftiental jaren onder alle levensomstandigheden, heb voorgestaan.

Ik hoop, dat ik duidelijk genoeg ben geweest, met datgene, wat ik bedoelde, en dat het aanleiding moge geven, voor meer bevoegden in de gezaghebbende kringen van het bouwvak, deze kwestie eens te wikken en te wegen, of zij zal kunnen bijdragen tot opheffing, van vele misstanden in het bouwvak.

Ik heb zoo hier en daar ook terloops, een aanstipping gedaan, uit het reeds eenige malen genoemde art. S. i. h. B.

Daar ik enkele punten, waarop ik de aandacht liet vallen, slechts zijdelings heb aangehaald, en andere gehoel nog niet besproken heb, zou ik gaarne die punten nog even de revue laten passeeren.

Daar het mogelijk is, dat men inplaats van een radicaal geneesmiddel aan te wenden, de ziekte zal trachten te genezen, door een middel dat volgens mij, erger zou zijn, dan de kwaal, meen ik hier eenige regels te moeten wijden, aan het met een paar woorden aangehaalde, blijkbaar door den geachten schrijver ook al niet hooggeachte Taylorstelsel.

(Wordt vervolgd.)

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 15. Gebouw voor het Genootschap »Liefdadigheid naar Vermogen« te Amsterdam, Arch. J. W. Hanrath, met afbeeldingen en losse plaat.

Promoveeren van bouwkundig ingenieurs (Vervolg).

De bebouwing van de Vijzelstraat te Amsterdam.

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

ARCHITECTURA No. 15 Mededeelingen, betreffende het Genootschap.

Verbond van Nederlandsche Kunstenaarsvereenigingen; verslag der 6de Algemeene Vergadering 27 Maart 1915.

DE BOUWWERELD No. 14. Landhuis Westdorp bij Goes, architecten H. J. Jesse, Leiden en S. de Koning, Goes, met afbeeldingen en losse plaat.

Beplantingen van straten en wegen, door M. J. C. van Eijck, gemeente-architect van Bussum, met afbeelding.

Uit de geschiedenis van het gewapend beton, naar het Duitsch van Dr. Riepert.

DE INGENIEUR No. 15. De Samarang-Joana Stoomtram Maatschappij. Inleiding tot een bezoek aan de werkplaatsen der S. J. S. te Samarang door de Buitengewone Vergadering van de Afdeeling Nederlandsch-Indië van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs op 6 October 1914, door J. H. Müller Jr. w. i., met afbeeldingen.

De werkplaats der Samarang-Joana Stoomtram-Maatschappij. Inleiding tot een bezoek, als voren, door J. W. G. Pels Rijcken w. i.

H. E. de Bruyn c. i. Levensbeschrijving met portret, door J. C. Ramaer c. i.

Huldiging van Dr. R. D. M. Verbeek m. i. door R. A. van Sandick c. i.

Reserve uit aanwezige machines, door J. Slooves, met afbeeldingen.

Vergadering van de Afdeeling voor Bouw- en Waterbouwkunde van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs van 3 April 1915.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 15. Officieel gedeelte. — Steunfonds. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Uit de afdeelingen en vakgroepen. — Jaarverslagen. — Vanadium. — Ingezonden. Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 14. Nederlandsche Aannemersbond, Officieele Mededeelingen.

Arbeidsovereenkomst en Overmacht.

Minimum-loonen en maximum-arbeidsduur in de bestekken van gemeentelijke en provinciale werken.

Afdeelingsverslagen. Enschede 24 Maart 1915.

De NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 19. De kleuren der kleiproductie. — Waardeering van eigen Nijverheid. — Een en ander uit de gasmotoren-praktijk. — Arbeidsovereenkomst en Overmacht. — Nieuwe gaatsteenen. — Vloerconstructies van baksteen en ijzer. — Segerkegels ter beoordeeling van de vuurgassen. — Kalkzandsteen voor waterwerken. — Verbetering. — Mededeelingen.

GEWAPEND BETON. Maandblad voor Beton en Gewapend Beton, uitgave van L. J. Veen, te Amsterdam, bevat in No. 8: De verantwoordelijkheid van den architect, door B. A. Verheij c. i. — Rekenplaten voor gewapend beton, door F. J. Vaes w. i. — Uniforme benamingen voor hydraulische bindmiddelen. — Cementtransport zonder zakken. — Gewapend beton ten behoeve van landbouw en veeteelt. — Boekbespreking. Literatuur Overzicht. — Uitslag van Aanbestedingen.

Vacante Betrekkingen.

— Drie Opzichters (tijdelijk) bij de Gemeentewerken te Enschede voor de uitvoering van rioleerings- en bestratingswerken. Salaris f 80.— per maand of hooger. Voor een der opzichters bestaat uitzicht op vaste aanstelling. Brieven voor 18 April aan den Directeur der Gemeentewerken (1)

— Vakkundig Persoon voor de technische leiding eener fabriek van Hydraulisch Geperste Cementtegels. Brieven onder No. 56626 aan het Bureau v. h. Algem. Nederlandsch Advertentieblad te 's Gravenhage. (1)

— Opzichter-Teekenaar, bekend met terreinopmetingen en waterpassingen, tegen 1 Mei a.s. Brieven letter D 85 aan het Algem. Advert. bur. Erven B. van der Kamp, Groningen. (1)

— Aankomend Teekenaar, bekend met het bouwvak. Brieven letter V 2080, bureau Vraag en Aanbod, Deventer. (1)

— Teekenaar bij de N.V. Electrotechnische Mechanische Industrie te Utrecht, bekend met de constructie van Electrische Motoren. (2)

— Teekenaar, bekend met boetseeren en ontwerpen, op een koperfabriek. Brieven lett. S. G. 2575, Alg. Adv.-Bur. D. IJ. Alta, Amsterdam. (2)

— Teekenaar aan de Ned. Stoommeubelfabriek te Wageningen. Loon naar bekwaamheid. Brieven aan de Directie. (2)

— Bouwkundig Teekenaar, direct, voor villa- en landhuisbouw, bij Architect Van Essen, Oranjepark, Ede. Spreekuren Dinsd. en Vrijd. 9—6 uur. (2)

PRIMA MATERIAAL
ASPHALT-FABRIEK „NIJMEGEN" F.A. WIJERS & FLAES
ASPHALT-PAPIER | ASPHALT-DAKEN
LEDER-PAPIER | MASTIEK-BEDEKKING
CEMENT-MASTIEK | ASPHALT-VLOEREN VAN NEUCHATEL-ASPHALT
HOUTCEMENT KIT
FABRIEK NIJMEGEN TEL. 938 118
FILIAAL ROTTERDAM v. d. SCHELLINGSTRAAT 40 (nabij Walenburgerweg) en GERARD SCHOLTENSTR. 29a TEL. 9145
FILIAAL ARNHEM EMMASTRAAT 39 TEL. 555
voor AMSTERDAM NIEUWE PRINSENGRACHT 10 TEL. 10113
ADVERTEERT IN DIT BLAD

INFORMATIE-BUREAU VAN DEN BOND VAN TECHNICI
AMSTELVEENSCHE WEG 83 AMSTERDAM.
Spreekuren iederen Woensdag- en Vrijdagavond van 6 tot 8 uur, 's avonds.

47	Bouwkundige Opzichter-Teekenaars	24—52	jaar.
15	Bouwkundige Opzichter-Uitvoerders	24—55	»
1	Bouwkundige Teekenaars	23—35	»
7	Aankomend Bouwkundige Opzichters	19—22	»
6	Aankomend Bouwkundige Teekenaars	18—22	»
8	Waterbouwkundige Opzich ter-Teekenaars	23—48	»
2	Aankomend Waterbouwk. Opzichters	22—23	»
5	Chef-Machinisten	34—35	»
5	Werktuigkundige Opzichters (werkm.)	21—35	»
2	Werktuigkundige Teekenaar-constructeurs	22—31	»
4	Machine-Teekenaars	22—25	»
4	Aankomende Machine-Teekenaars	18—22	»
1	Electrotechnisch Chef-Machinist	—32	»
6	Electrotechnische Chef-Monteurs	22—27	»
7	Electrotechnische Teekenaars	20—28	»
1	Werktuigkundig Teekenaar Gastechniker	—33	»
1	Opzichter-magazijnmeester	—30	»
1	Verwarmings techniker	—21	»

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

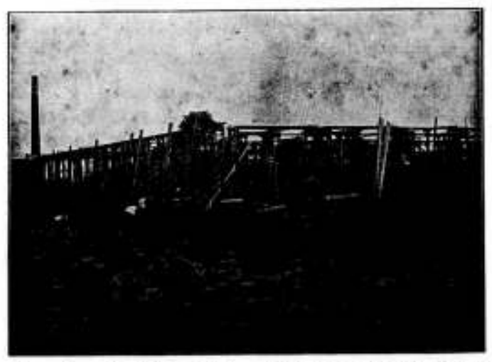

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Pianino's contant en termijnbetaling. SOLIED ADRES. UITENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, 1e Van Swindenstr. 10. AMSTERDAM
Pianino's HOUTWEEL- en MAGNESITEFABRIEK. Special adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgranniet.
F. H. HONIG, Keizersgracht 206, AMSTERDAM. FABRIEK TE ZAANDAM.

ARGANG. ZATERDAG 24 APRIL 1915. No. 17

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: **Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.**

Adres voor de Administratie: **Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.**

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . . (Uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50

Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25

Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.

Voor elken regel meer . . . . . » 0.15

Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.

Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Beroemde Bouwmeesters.

XXII.

(Nadruk verboden.)

Toen de groote Bernini in 1665 Parijs, na een kortstondig verblijf, verliet en de terugreis naar Rome aanvaardde met even grooten staatsie, als waarmede hij gekomen was, waren er onder de Fransche collega's zeker weinigen, die hem niet gaarne zagen gaan.

Toch had zijn bezoek een goed gevolg gehad in dien zin, dat het de lucht min of meer gezuiverd had. Het begon met den bouw, of liever met de voltooiing van den bouw, van het Louvre een lijdensgeschiedenis te worden.

De voortvarende minister Colbert had er reeds vijf jaren mede gesukkeld. Met de opvattingen van Le Vau, die belast was met de voortzetting van het werk van Pierre Lescot, kon hij zich niet vereenigen, zij waren hem niet grootsch genoeg. Colbert ging zelfs zoover dat hij onder de voornaamste Parijsche architecten een soort van ideeënprijsvraag uitschreef, waarbij hun oordeel over de plannen van Le Vau gevraagd werd en zij tevens werden uitgenoodigd, betere plannen in te zenden. Geen der ingezonden ontwerpen vermocht, de goedkeuring des konings te verwerven, met uitzondering van dat van een dilettant, Claude Perrault, een Parijsch geneesheer. Hoezeer ook voor de verwezenlijking daarvan gewerkt en geïntrigeerd werd, Perrault had aanvankelijk, naar het schoen, even weinig kans met de uitvoering belast te worden als de andere mededingers.

Onder die mededingers was zeer waarschijnlijk ook de toen reeds 67-jarige François Mansart, wiens vader timmerman des konings was en wiens zuster gehuwd was met Germain Gauthier, een der koninklijke architecten. Men veronderstelt, dat François door Gauthier in de bouwkunst is opgeleid. De jonge Mansart wordt ons geschilderd als zeer begaafd en zeer werkzaam. Op 22 jarigen leeftijd reeds debuteerde hij met de restauratie van het Hotel de Toulouse en andere werken uit zijn vroegsten tijd zijn het portaal van de kerk des Feuillants in de Rue St. Honoré te Parijs, het kasteel van Berny, dat van Balleroy in Normandië en een gedeelte van dat van Choisy sur Seine.

Reeds vroeg openbaarde zich bij hem een streven naar grootsche opvatting van het geheel in zijn bouwwerken. Daaraan zal waarschijnlijk de invloed van de klassieke opvatting van Italiaansche meesters als Palladio en anderen niet vreemd zijn geweest. Een schoone gelegenheid om zijn talenten te ontplooien kreeg hij in 1635, toen de hertog van Orleans hem belastte met een belangrijke uitbreiding van het kasteel te Blois. Wanneer men het werk door François Mansart te Blois tot stand gebracht vergelijkt met die gedeelten van het kasteel, die onder Lodewijk XII en Frans I gebouwd werden, dan kan men zich een goed denkbeeld vormen van de wijziging, die de Fransche bouwkunst in den loop van ongeveer een eeuw ondergaan had. Wel valt deze vergelijking niet geheel uit in het voordeel van Mansart, zijn architectuur doet nuchter tegenover de schitterende renaissancekunst, doch zelfs een strenge criticus moest daarin het grootsche, het pompeuze, erkennen, dat zoo goed overeenkomt met

den geest van den tijd. Vele jaren heeft Mansart aan het kasteel van Blois gewerkt, tot 1660 toe. Van veel minder omvang was de verbouwing van het bekende Hotel Carnavalet te Parijs. Wat hij daaraan veranderde wordt ook niet algemeen geprezen, maar men waardeert de piëteit, waarmede hij de beeldhouwwerken van den gevel, die aan Jean Goujon worden toegeschreven, heeft gespaard.

Pleit dit voor zijn goeden smaak en heeft hij deze ook in andere werken ten toon gespreid, François Mansart had met vele kunstenaars van vroeger en later tijd een karaktereigenschap gemeen, die hem wel eens in moeilijkheden bracht en ongetwijfeld veel nadeel heeft berokkend.

Hij was niet spoedig tevreden over zijn eigen werk en zeer gesteld op de vrijheid er voortdurend, ook nog tijdens de uitvoering, veranderingen in aan te brengen, waardoor hij meende het nog te kunnen verbeteren.

In 1657 bouwde hij voor René de Longueil het bekende kasteel Maisons. Men had hem geheel de vrije hand gelaten in de dispositie, zoowel als in de middelen van uitvoering, een benijdenswaardige positie voorzeker, die hem in staat stelde, geheel zijn eigen inzichten te volgen. Toen reeds een belangrijk gedeelte van het kasteel gebouwd was, liet hij het weder afbreken, zonder zelfs den bouwheer hiervan te hebben verwittigd. Deze wel wat eigenmachtige handelswijze schijnt hem evenwel niet kwalijk genomen te zijn, althans hij heeft het voltooid en toen het voltooid was werd het uitbundig geprezen, zoowel om zijn architectuur als om zijn inrichting. Het kasteel Maisons geldt nog heden als een der beste werken van François Mansart en als een der beste typen van de Fransche bouwkunst van het midden der zeventiende eeuw.

Men kan evenwel aannemen, dat dezen bouwmeester, zooals vermeld wordt, menige eervolle opdracht is ontgaan, wegens het hem, niet geheel ten onrechte, verweten gebrek aan standvastigheid in zijn denkbeelden en zijn ongebreidelde zucht naar volmaaktheid. Hoezeer deze ook voortkwam uit zijn kunstenaarsnatuur, men beschouwde haar gereedelijk als wispelturigheid en was bevreesd voor de gevolgen daarvan.

Dit ondervond hij, toen hem door Anna van Oostenrijk, gemalin van Lodewijk XIII, den bouw van de kerk du Val de Grâce te Parijs was opgedragen. Hij voerde dit werk uit tot de hoogte van de kroonlijst in het inwendige. Tijdens den bouw hadden evenwel zijn vijanden en benijders de koningin bewerkt en haar voorgespiegeld, dat de voltooiing van de kerk enorme sommen zou kosten, wanneer die aan Mansart bleef toevertrouwd. Zij sprak er hem over aan en hij schijnt toen in vrij krasse bewoordingen zijn vrijheid als kunstenaar tegenover de koningin verdedigd te hebben. Het gevolg was, dat hem de directie van het werk ontnomen werd en de verdere bouw aan anderen werd opgedragen. Grievend moet het vooral voor den bouwmeester geweest zijn, dat zijn opvolgers, opzettelijk veranderingen in zijn ontwerp gemaakt hebben, die door niemand als verbeteringen worden aangezien.

Mansart's opvatting van onafhankelijkheid stond hem ook in den weg, toen hij op zijn beurt door Colbert geraadpleegd werd over den bouw van het Louvre. Hij had daarvoor een aantal vluchtige schetsen gemaakt in groote verscheidenheid, die den minister zoo goed aanstonden, dat hij den bouwmeester verzocht er een uit te werken tot een ontwerp, dat aan den koning kon worden voorgelegd. Hij moest daarbij vooral niet van zijn schetsontwerp afwijken. Deze laatste voorwaarde was echter voor den kunstenaar onaannemelijk, de onderhandelingen sprongen af en de naam van François Mansart werd niet opgenomen in de serie namen van meesters, die aan de bouwgeschiedenis van het Louvre verbonden is. Toen hij in 1666 op negen-en-zestig jarigen leeftijd overleed had Perrault het pleit gewonnen en de opdracht voor de voltooiing van het paleis verkregen.

Toch is zijn naam vereeuwigd in de over de geheele wereld bekende Mansart-kap en Mansarde. Het denkbeeld, om de kapverdieping van een gebouw te benutten voor woonvertrekken, moet van hem afkomstig zijn.

Na François komt een tweede Mansart in de rij der beroemde bouwmeesters van Frankrijk voor, die eigenlijk geen Mansart heette.

Jules Hardouin Mansart werd geboren in 1645. Zijn vader was «premier peintre du cabinet» van den koning en zijn moeder was een zuster van François. Reeds bij zijn geboorte had hij dus relaties in de hofkringen zoowel als in de bouwkunstkringen en deze omstandigheid is ongetwijfeld op zijn loopbaan van invloed geweest.

Ofschoon niet misdeeld van talent, wordt hij terecht als bouwmeester bij zijn oom achtergesteld, en toch heeft hij veel meer naam gemaakt en heeft het geluk hem beter gediend. Zijn meer plooibaar karakter stelde hem in staat, zich te voegen naar de wenschen van zijn koninklijken lastgever. Gedurende zijn gansche leven mocht hij zich in diens gunst verheugen en hij heeft daarvan partij weten te trekken niet slechts in zijn eigen belang, maar ook ten bate der bouwkunst.

(Slot volgt.)

Waar gaan we heen?

Een stem uit de practijk.

(Ingezonden.)

Vervolg (zie blz. 63.) *

Dit middel noemde ik erger dan de kwaal, omdat als dat algemeen zou worden toegepast, het aantal zenuwlijders minstens zou worden vertienvoudigd; terwijl voor de sterksten, de lichamelijke ontwikkeling zulk een eenzijdig karakter zou aannemen, dat de toch voor het bouwvak zoo noodige meerdere geestes-ontwikkeling totaal tot het nulpunt zou dalen; waardoor het natuurlijk evenwicht totaal verstoord zou worden.

En door het spartaansche van het systeem, dat maar de straat opgooit, wie niet mee kan — het beginsel, hetwelk in de industrie toch al meer dan wenschelijk is, in practijk wordt gebracht — zal het pauperisme in die mate toenemen, dat dit een gevaar wordt voor de maatschappij; grooter dan toch al dreigt, zoodat men evenals in het oude „Rome" dat slag van menschen met brood en spelen op kosten der gemeenschap zou moeten bezighouden. En dit alles, om hooge dividenden van fabrieksaandeelen te kunnen noteeren.

Dit alles daargelaten, hebben wij aan dat stelsel voor het bouwvak, voor wat het is en voor wat er van te maken is, niets.

*) ERRATA. De lezer gelieve in de voorafgaande gedeelten van dit artikel nog de volgende drukfouten te verbeteren:

Op bladz. 60, regel 33, 34 staat: «bereidende», lees «voorbereidende»

Op bladz. 63, 2de kolom, regel 27, 28 staat: «velen het slachtoffer werden», lees: «velen van dezen het slachtoffer werden.

Het bouwvak eischt van zijne beoefenaars, denkende, handelende menschen; doch niet verlengstukken van eene machine.

Daargelaten, dat verder vele stellingen, die Taylor als uitgangspunt aanneemt, op vrij losse schroeven staan, omdat hij daarbij eenige factoren, waarmee hij rekening had moeten houden, verwaarloost, zijn er in zijn systeem wel goede dingen.

Deze betreffen vooral wenken en aansporingen tot inrichting van goede administratie; waarop trouwens tegenwoordig algemeen al beter gelet wordt.

De eerste verwaarloosde factor is wel, dat Taylor bijna geheel uit het oog schijnt verloren te hebben, dat het menschenmateriaal, hetwelk hij in het keurslijf van zijn stelsel wil rijgen, van nature is toebedeeld met alle behoeften en gevoelens, zoo morcel als physiek evenals . . . wie dan ook.

Ik zou haast zeggen als Taylor zelf, als ik niet twijfelde of een man, die zulk een helsch stelsel wil invoeren, wel fijnere menschelijke gevoelens heeft.

Verder is niet, zooals hij zegt het hoofddoel van een werkman, hoog loon, daar als eerste punt op het program van de meest geavanceerde vakvereenigingen, als hoofddoel wordt aangenomen: het overnemen van grond en arbeidsmiddelen door de georganiseerde arbeiders; terwijl ze loonsverhooging, en terecht, slechts als een lapmiddel beschouwen.

Uit Taylor's meening, dat het in hoofdzaak om het hooge loon gaat, blijkt dat deze man dreigt te verdrinken in zijn millioenen-rekeningen; waardoor hij meent, dat ook voor den werkman de geldgod alles is. Al hebben we wel eens gezegd, dat het vakvereenigingsdoel, dat door de meest kortzichtigen wordt nagestreefd, identiek is met kapitalisme, daardoor toegevende, wat Taylor van de arbeiders zegt, we kunnen toch een sterke strooming waarnemen, van veel verdere strekking, welke over de hoofden der groote massa van arbeiders nóg heengaat.

En dat Taylor daarmee geen rekening houdt, is het verwaarloozen van den tweeden factor.

De derde, bijna daaruit voortvloeiende factor is, dat het niet vaststaat, dat de rechtsgronden, waarop het tegenwoordig eigendomsrecht, en daarmee ook het Taylorstelsel, berust, niet door nieuwe begrippen en machtsverhoudingen gewijzigd zullen worden.

Als men nu al weer bovenbedoelde programpunten raadpleegt, ziet men, dat vroeg of laat wijziging voor de hand ligt.

En zou het dan b. v. nog mogelijk zijn, dat het menschdom voor een deel zoo geëxploiteerd werd?

Doch al blijven deze wijzigingen uit, dan toch rijst bij weldenkende menschen de twijfel, eerstens, of dat eigendomsrecht, hetwelk zijn consequenties zoover weet te drijven wel een recht meer is.

Het kon met het intense hooge opbouwen, van zulk een stelsel wel eens gaan, als met het sprookje van den toren van Babel. Hopen we, dat het meerendeel der menschen, niet zoo aan die bespiegelingen mee doet.

In zijn door H. J. Hendrikse in 't Hollandsch vertaalde brochure, stelt Taylor ook de coöperatie als iets onmogelijks voor.

Hij meent o. a. dat de zucht naar algemeene welvaart op den duur geen sterke prikkel genoeg zal zijn, voor welslagen, en dat tot nog toe, alle pogingen hebben gefaald en altijd zullen falen, omdat de persoonlijke vlijt, door het stelsel coöperatie, niet bekroond wordt. Nu, we verwachten van iemand als Taylor niet meer, dat hij geloof zal hebben in een toekomst van een rechtvaardig stelsel, als het coöperatieve. Hiervoor moet men meer dan hij, doordrongen zijn van het beginsel „wie slechts voor zichzelf zorgt, zorgt slecht voor zich zelf," en meer dan hij notitie nemen van geestelijk-maatschappelijke stroomingen.

Hij vindt ook een kolossale moeilijkheid, op 't pad der coöperatie, de billijke verdeeling der winsten; alsmede het feit, dat het volk wel klaar staat om het aandeel in de winst op te strijken, doch dat het niet in staat en ook niet genegen (?) is, in het verlies te deelen. Nu zouden we zeggen als er eerst een billijker verdeeling, dan de tegenwoordige tusschen kapitaal en arbeid gangbaar is, al zou die nog niet aan alle eischen voldoen, dat dan de arbeider al heel erg tevreden zou zijn, en als hij dat eenige jaren had meegemaakt, is het zeer wel mogelijk, dat hij ook wel in staat zou zijn, in eventueel verlies te deelen en er zeker wel toe genegen zou zijn.

Doch hoe weet Taylor, dat deze genegenheid nu niet bestaat?

Maar als even verder Taylor zegt: „Bovendien is het in vele gevallen recht noch billijk hen in de winst of verlies te doen deelen, daar deze uitkomst grootendeels afhankelijk is van oorzaken waarop zij geen invloed en controle kunnen uitoefenen en waartoe zij niet bijdragen", (!) dan komt de aap uit de mouw, en betwijfelen we sterk of Taylor wel zooveel rechtvaardigheidsgevoel bezit, als hij wel wil doen voorkomen.

Immers hij zal trachten, het laatste greintje energie uit den werkman te halen, voordat deze 's avonds naar huis gaat, na den geheelen dag mede de risico geloopen te hebben, een lichaamsdeel of het geheele leven te verliezen; hem dan als vergoeding nagevende dat hij niet bijdraagt in de uitkomsten van de fabriek, om den aandeelhouders van de fabriek, die toch zeker niet zooveel bijdragen een zoet winstje te bezorgen.

In het art. S. i. h. B., krijgen we hier en daar een overzicht, hoe de verschillende periodes, van organisatie, verval en surrogaat van organisatie, zooals we dat tegenwoordig kennen, elkaar opgevolgd hebben; alsmede van economische verhoudingen, die daardoor ontstonden. We zien, hoe de methode van eigen bouw, hoe betrekkelijk jong nog, toch ook reeds haar geschiedenis heeft, en dat inzake woninginrichting en bouwtechniek — zij het ook grootendeels onder pressie van publiek en overheid — onder geen ander stelsel beter aan de economische eischen voor deze levensbehoefte, zou kunnen worden voldaan.

Verder zien we, gaandeweg een aesthetische armoede zich openbaren, doordat de architect zijn invloed — door welke reden dan ook — gaandeweg, in dezen tak van bedrijf heeft zien slinken.

Daar het niet veel uithaalt, als er voor dit verloop van zaken schuldigen te vinden zijn, deze tentoon te stellen, heeft het meer nut te trachten, dezen stroom in betere banen te leiden.

Waar we zien, dat de coöperatieve woningbouw gaandeweg — die met steun van overheidswege buiten beschouwing gelaten — meer in practijk wordt gebracht, terwijl in ambtenaarskringen, de mogelijkheid om er toe te geraken, onder collega's en kennissen, meermalen overwogen wordt; doch waarbij de practische uitvoering, dikwijls stuit op onvoldoende planmatige voorlichting, meen ik dat voor een organisatie van architecten met oprechte bedoelingen reden is contact te zoeken. Het gebeurt ook wel eens, dat deze coöperaties in aanraking komen, met een of anderen bouwer of bouwgrondspeculant, waardoor een enkele maal iets tot stand komt; soms tot tevredenheid voor de betrokken personen, doch ook wel eens tot hun spijt.

In het laatste geval, of, als een groep menschen bij de eerste onderhandelingen merkt, dat ze bij den neus wordt genomen, bekoelt meestal de lust om verder dat gebied te betreden, en is het vertrouwen in het beginsel langen tijd geschokt.

Is hier geen vruchtbaar arbeidsveld voor een organisatie, tot bevordering der bouwkunst; om te trachten het terrein weer te herwinnen, dat door den revolutiebouw verloren ging?

Kan er geen propaganda gemaakt en steun verleend werden, waar reeds naar coöperatie gestreefd wordt, èn in de verdere breede kringen van ambtenaren, èn van andere bewoners, die nu in de producten van den revolutiebouw zijn onder gebracht; zoodoende aansturende op de oprichting van groote stedelijke — zoo mogelijk landelijke federatieve verbonden — bouwcoöperaties, in welker functie de architect dan toch zeker wel invloed zal hebben.

Zou deze wortel voor een nieuw stamgedeelte van het bouwvak, de aandacht van de bouwkundige organisaties ontgaan?

Of zou er getracht worden in het belang van het algemeen, van de behoefte aan betere woningen, met meer aesthetische verzorging behandeld, gebruik te maken, om, evenals toen in het begin van den revolutiebouw, geprofiteerd werd van de reuzenbehoefte aan een massa huizen, welke aan de eerste comfortable en hygiënische eischen voldeden, te trachten den oogst binnen te halen, zij het dat die voor het algeheele rijpen nog eenige verzorging behoeft?

Als men, nu en dan de klachten hierover opvangt, blijkt het duidelijk, dat er aan wat men noemt een „goede woning" nog al wat ontbreekt.

Het publiek weet daarbij, door de enorme vlucht, welke de drukpers heeft genomen, wat er te koop is — in dit geval wat er te koop kon zijn.

Nu weet ik wel, dat men in officieel bouwkundige kringen, als ik 't zoo noemen mag, geneigd is de hand achter de ooren te brengen, bij de gedachte: hoe zullen wij het klaar spelen, om woningen, welke aan verschillende moderne hygiënische, aesthetische en technische eischen voldoen, klaar te krijgen, voor een redelijke som, zoodat de architecten wel met de bouwondernemers wedijveren, en voorsprong krijgen, indien zij voor denzelfden prijs, een beter huis dan deze konden leveren. En ik ben zoo vrij te meenen, dat er dan veel zouden zijn, die daar hun arbeidsveld zouden zoeken en mij met al mijn mooie coöperatieplannen, naar de maan zouden laten loopen.

Diezelfde mogelijkheid zien die bouwvereenigingen trouwens ook in, welke eenige lui in hun midden hebben met eenige kennis van het bouwvak. Hoewel zij het werk liever door een architect zouden laten behandelen, vreezen ze terecht, dat dan de kosten veel te hoog zullen loopen, dus ook de huren. En daarom spannen ze er dan maar een van de best bekend staande bouwers voor.

Op 't punt van de kosten zit echter juist de knoop; en ik wil deze trachten te ontwarren.

Ieder, die zoo'n beetje in de bouwerij thuis is, en met wat diepere blik: dan de eerste de beste den gang van zaken beziet, weet, dat er hier en daar aan organisatie en uitvoering nog al wat ontbreekt, waardoor het werk duurder wordt, dan in die omstandigheden noodig is.

Men is daar in de eerste plaats altijd nog te veel er aan gewoon, de goedkoopte uit de deugdelijkheid te snijden en dit kan wel zoo kortzichtig overdreven worden, dat men het tegengestelde bereikt van hetgeen men beoogt.

Het „als ze klaar zijn worden ze toch verloot", mag niet meer in werkelijkheid gehuldigd worden, het spirit van dit idee manifesteert zich nog wel eens bij vele beoefenaars van de eigenbouwerij.

(Vervolg ze pagina bijblad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551.
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

WATERBRONNEN, ONTIJZEREN HARDEN
N.V. DIEPBOOR MIJ. „VULKAAN", v/h. J. DE BOER & Co., LEEUWARDEN

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1087. — P.O. Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RUIVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

DE REPRODUCTIE COMPAGNIE CLICHÉ'S
Rotterdam

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij, Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van
BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

Aan overdachte organisatie en intensieve oorspronkelijke regeling heeft men in die kringen trouwens nooit veel gedaan. De meeste bouwers lieten het maar aan hun ondergeschikten over, anderen na te doen, soms naar een slecht voorbeeld. En dit zit er zoo diep in, dat als er al eens een is, die bij zijn werk zijn eigen inzichten volgt, men dikwijls de kudde hoort blaten — totdat, de een vóór, de ander na, weer aan 't nà-apen gaat.

Men staat er o. a. ook verwonderd van, hoe meestal in die wereld een bouwwerk wordt uitgevoerd, met weinig meer dan een 1/100 teekening, welke gewoonlijk niet meer dan f 10 à f 15 kost, en dus weinig duidelijk aangeeft.

Hiervan worden alle posten uitgetrokken, dus dikwijls maar grootendeels benaderd, zoodat — en dit kan voor hout en dergelijke van belangrijken invloed zijn — dit op aanmerkelijke schadeafval uitloopt.

De bokken, die uit deze werkwijze voortvloeien, zijn legio, terwijl het verknoeide werkgedeelte, omdat het niet kan „lijden", niet vernieuwd wordt, maar wat weggemoffeld hetwelk ook weer arbeid vereischt, zoodat duur en slecht, hier broederlijk samengaan. Onverschilligheid voor regel, onvoldoende voorbereiding ontstaan door traditie, en te weinig gevoel voor het werk, voeren tot veel van die dure onsolide resultaten.

De steenkopverdeeling b.v. moet dikwijls nog gemaakt worden, als de kozijnen gesteld worden, welke zoomaar volgens plm.-maat gemaakt zijn.

Hieruit volgt lang en duur beraadslagen, tusschen metselaarsbaas, timmerman-steller en eenige metselaars, totdat de eerste, die het werk aangenomen heeft, dus opschieten wil, al gaat het ten koste van het werk, ten slotte maar aandringt er maar wat van te maken; nadat hij, om uitkomst te zoeken, de metselaars, die wachten, al eens naar een ander stuk werk heeft gestuurd, waardoor echter alles in de war loopt.

Resultaat: weer duur en slecht.

Dit is maar een staaltje uit vele, en gevallen dat na veel onzekere besprekingen en dito werken, trap of schoorsteenraveelingen te nauw zijn, of niet op maat liggen, zijn dagelijks te noemen.

Dan maar het werk, dat al veel duurder dan noodig was, is geworden, met zaag en lapklampen bewerkt, met den noodigen arbeid om dit alles aan het oog te onttrekken.

De eigenaardig krenterige omgang met de werklieden is oorzaak, dat ook daardoor het werk veel te duur wordt. Bovendien worden die menschen — waaronder er zijn, die het zelf veel beter voor elkaar zouden brengen, althans met meer plichtsbesef — door bovengenoemde passages, die elkaar in allerlei variaties met snelheid opvolgen, onverschillig en spotten met die misère — en ..... uitslag bekend.

Al heb ik hier toestanden in den revolutiebouw gekritiseerd, daarmee is nog niet gezegd, dat deze op directiewerken niet bestaan. Ook daar zijn soms bokken, door slechte voorbereiding en weinig plichtsbesef bij het leidend en uitvoerend personeel, aan de orde van den dag.

En dit niet alleen; de moderne uitvinding van de aannemers, om van de slechte voorbereiding, zoover betreft teekeningen en details, te profiteeren, om den architect „vast te zetten", ja zelfs met kunst en vliegwerk, met een macht van metselaars op zulk een toestand aansturen, is mede oorzaak, dat het evenwicht en de harmonie verstoord worden; hetwelk altijd een dure werkwijze met zich moet sleepen.

Met het oog hierop heb ik een beteren organisatievorm, met medewerking van alle betrokken bouwlieden, dan ook in het algemeen reeds met warmte aanbevolen. En hoewel ik meen, dat op directiewerken met oordeel en verstand meer op de werkwijze kan worden bezuinigd, omdat uit den aard der zaak meer geld voor het werk disponibel is, gaf ik de toestanden in de bouwerij weer, om aan te toonen, dat met goeden wil en goeden moed de architect zeer goed de vingers tusschen de kier van de deur der commandohut kan krijgen, niet alleen, doch als hij zich aan den eenen kant verzekert van coöperatieve producenten — die hem zullen in staat stellen, het werk goedkooper klaar te krijgen dan onder het tegenwoordig stelsel — en aan den anderen kant, van de coöperatieve consumenten; daarbij trachtend de algemeene, zoowel als zijn speciale belangen te behartigen, hij zich toegang zal weten te verschaffen tot die ruimte, en het commando voor goed in handen zal krijgen.

Men moet ook niet vergeten, dat onder de werkwijze in de bouwerij een groote factor is voor het goedkoop klaarspelen van het zaakje, dat er althans één man is, dat is de bouwer — wel te verstaan in het beste geval hij die den geheelen dag op het werk is; waardoor — trots dat hij aan verstandige regelmatige leiding wel eens te kort schiet — het werk zoo goedkoop als dan nog gaat, klaar komt; doordat deze zich er wat voor inspant en desnoods zelf mede aanpakt. Als nu een nieuwe organisatievorm geeft, dat hij niet alleen de leider, die dan de voorman zou zijn, doch alle of althans zooveel mogelijk werklieden — die, zooals we gezien hebben, onder het tegenwoordig beheer de zaak niet zoo serieus nemen en kunnen nemen — tot ernstig samenwerken weet te bewegen en in de gelegenheid stelt, dan is dit een groote oplossing voor het financieele gedeelte van het vraagstuk.

Bij de bespreking van de finantiën behoort ook even gezegd te worden, dat het van grooten invloed kan zijn, dat het femelen over muizenissen, zooals sommige architecten dat kunnen doen, onder den schijn van sublieme kunstopvatting, of het behartigen van onderdeelen, zooveel mogelijk vermeden wordt en plaats maakt voor degelijke, forsche regeling, waardoor de werklieden getroffen zullen worden en die hen zal aansporen, om ook hún plicht nauwgezet waar te nemen.

(Wordt vervolgd.)

Th. van Heemstede Obelt's **Sanitair Technisch Bureau.**
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph
Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

contant en termijnbetaling.
Piano's UITENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, SOLIED ADRES. Van Swindenstr. 10 AMSTERDAM
VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.
4

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 16. Verslag van de Hoofdbestuursvergadering van 6 April 1915.

Praeadvies van het Hoofdbestuur in zake het Architectuur-Museum.

Rapport van de Commissie in zake »Het onderzoek naar den tegenwoordigen toestand van het Tentoonstellingswezen (in verband met regeeringssteun, kunsthandel, enz.) ingesteld door het Verbond van Nederlandsche Kunstenaarsvereenigingen«.

ARCHITECTURA No. 16. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Verbond van Nederlandsche Kunstenaarsvereenigingen. Verslag der 6e Alg.m. Vergadering 27 Maart 1915 (Vervolg).

Onze localiteiten in het gebouw Heerengracht 545-549 te Amsterdam, met afbeelding.

Ingezonden. De Radiam Bliksemafleider door Heringa & Wuthrich.

DE BOUWWERELD No. 15. Een en ander over de verbreeding van de Vijzelstraat 1, door C. Visser, met afbeelding.

De vermoedelijke oorzaak van het roestwerend vermogen der loodmenie, door C. P. van Hoek.

Afbeeldingen. Prijsvraagontwerpen voor gebouwen te Londen, ontleend aan »The Builder«.

DE INGENIEUR No. 16. Vuilverbranding. Voordracht gehouden te Semarang in de buitengewone vergadering van de Afdeeling Ned. Indië van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs op 5 October 1914, door E. J. F. Thierens w. i., met afbeeldingen.

Economie van het turfstoomketelbedrijf, door A. H. W. Heliemans, met afbeeldingen.

Onderzoek naar de moeilijkheid, ondervonden bij de uitvoering van openbare werken in Nederlandsch-Indië door tusschenkomst van aannemers, door R. A. van Sandick c. i. (Slot).

Het XVe Nederlandsch Natuur- en Geneeskundig Congres te Amsterdam, door R. A. van Sandick c. i.

Ingezonden Stukken. Naar aanleiding van het levensbericht van H. E. de Bruijn c.i., door J. C. Ramaer c. i. en Ph. J. Waller c. i. — Mijnbouw een industrie — een geldbelegging, door Z. S. Beyl m. i

TECHNISCH WEEKBLAD (S. v. T.) No. 16. Officieel gedeelte. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Uit de afdeelingen en vakgroepen. — Commissie ter bestudeering van wetten en wettelijke regelingen. — Verslagen van vergaderingen. — Jaarverslagen. — Prijsvragen. — Studie-prijsvraag. — Vragenbus. — Hoe men in Amerika oordeelt over houtbestrating. — Ingezonden. — Gemengd. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 15. A. Rinkema, overlijdensbericht.

Actie te Leiden.

Maatregelen in verband met de tijdsomstandigheden, V.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 20. De kleuren der kleiproducten. — Brandvrije, vlakke plafonds van gebakken steen. — Vereeniging van metselwerk. — Vloerconstructies van baksteen en ijzer. — Vereeniging van gebruikers van stoomketels en krachtwerktuigen. — Twente. — Rijnkanaal. — Klinkerpaardenpaden.

KLEI No. 8. Van het Secretariaat. — Nieuw bouwsysteem voor kleine huurwoningen in groote steden, met afbeeldingen. — Vloerconstructies van gebakken steen en ijzer. — Nieuwe gaatsteenen. — Van boek en tijdschrift.

F. H. HONIG, Keizersgracht 368, AMSTERDAM. FABRIEK TE ZAANDAM.
BOOTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK.
Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgraniet.

Vacante Betrekkingen.

— Gemeente-Opzichter te Doesburg, tegen Juli a.s. Jaarwedde f 1200.—. Diploma opzichter Rijkswaterstaat vereischt. Adres op zegel en verdere stukken vóór 1 Mei aan Burgemeester en Wethouders. (1)

— Teekenaar, bekend met beton-constructies, voor direct. Salaris naar bekwaamheid. Br. Firma Kool & Wildeboer, in Gewapend Beton, Hoogkerk, prov. Groningen. (1)

— Tijdelijk Opzichter bij het Gem. Trambedrijf van Utrecht, voor aanleg en onderhoud bovenbouw. Schriftelijke aanmelding voor 1 Mei a.s. bij den directeur der Gem. Arbeidsbeurs, Korte Minrebroederstraat 8—10, Utrecht. (1)

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.
TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.
A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels,
A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327
Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

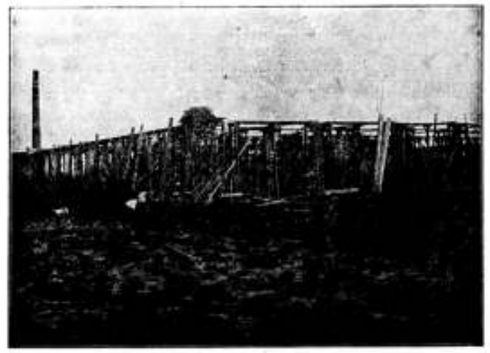

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

INFORMATIE-BUREAU VAN DEN BOND VAN TECHNICI
AMSTELVEENSCHE WEG 83 AMSTERDAM.

Spreekuren iederen Woensdag- en Vrijdagavond van 6 tot 8 uur, 's avonds.

47	Bouwkundige Opzichter-Teekenaars	24—52 jaar.
15	Bouwkundige Opzichter-Uitvoerders	24—55 »
1	Bouwkundige Teekenaars	23—35 »
7	Aankomend Bouwkundige Opzichters	19—22 »
6	Aankomend Bouwkundige Teekenaars	18—22 »
8	Waterbouwkundige Opzichter-Teekenaars	23—48 »
2	Aankomend Waterbouwk. Opzichters	22—23 »
5	Chef-Machinisten	34—35 »
5	Werktuigkundige Opzichters (werkm.)	21—35 »
2	Werktuigkundige Teekenaar-constructeurs	22—31 »
4	Machine-Teekenaars	22—25 »
4	Aankomende Machine-Teekenaars	18—22 »
1	Electrotechnisch Chef-Machinist	—32 »
6	Electrotechnische Chef-Monteurs	22—27 »
7	Electrotechnische Teekenaars	20—28 »
1	Werktuigkundig Teekenaar Gastechniker	—33 »
1	Opzichter-magazijnmeester	—30 »
1	Verwarmings techniker	—21 »

5OSTE JAARGANG. ZATERDAG 1 MEI 1915. No. 18

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.
Adres voor de Administratie Regentesselaan 65, 's-Gravenhage

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . . » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50
(Uitsluitend bij vooruitbetaling)

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Beroemde Bouwmeesters.

XXII.

(Slot)

(Nadruk verboden.)

Reeds op een-en-dertig jarigen leeftijd had hij zich naam gemaakt als bouwmeester en werd hem door Lodewijk XIV de bouw opgedragen van het kasteel van Clagny, bij Versailles, voor Madame de Montespan. Ook werd hij belast met den bouw van de beide groote stalgebouwen, ter weerszijden van de Avenue de Paris, tegenover het paleis van Versailles gelegen. Deze gebouwen trekken maar zelden de aandacht van de bezoekers, die gewoonlijk te zeer geboeid worden door de bezienswaardigheden van het paleis en het park. Zij zijn, wat hun aanleg en afmetingen betreft, echter in overeenstemming met het paleis en alleen reeds een bezoek waard, omdat men eraan zien kan, hoe ook in deze dienstgebouwen de grootsche denkbeelden van den koning en zijn bouwmeester zijn doorgevoerd. Nergens blijkt dit evenwel in die mate, als aan het reusachtige paleis van Versailles zelf, het voornaamste werk van Jules Hardouin Mansart, ofschoon niet zijn beste.

Zooals bekend is, bestond destijds te Versailles reeds een jachtslot door Lodewijk XIII gebouwd. Het gold hier dus eigenlijk een uitbreiding, maar een zoodanige, waarbij het oude gebouw op ongelukkige wijze in het gedrang is gekomen, doodgedrukt als het ware, tusschen de geweldige bouwblokken, die Mansart er op last van zijn koninklijken meester ter weerszijden tegenaan en omheen gezet heeft. Het is niet tegen te spreken, dat het hem niet gelukt is, hier een goede architectonische oplossing te vinden, maar men mag hem dit niet te zwaar aanrekenen, want het was hem niet vergund, in eens een algemeen plan voor het werk te maken en tot uitvoering te brengen. De koning stelde zelf een levendig belang in den bouw en bemoeide er zich voortdurend persoonlijk mede. Telkens had hij nieuwe plannen en nieuwe denkbeelden, die aan Mansart ter uitwerking werden gegeven en deze, wel wetende, dat hij niet met bezwaren behoefde aan te komen bij een souverein, die langzamerhand gewoon geraakt was niets onmogelijk te achten, spande al zijn krachten in en putte al zijn talenten uit, om den vaak wispelturigen gebieder zooveel mogelijk zijn zin te geven. Onder betrekkelijk ongunstige omstandigheden van allerlei aard heeft Mansart te Versailles moeten werken; de technische moeilijkheden op een terrein, dat hij zelf zeker nooit voor den bouw van een paleis zou hebben uitgekozen, waren ook van dien aard, dat zij slechts met reusachtige geldelijke opofferingen overwonnen konden worden.

Wanneer men het paleis te Versailles als geheel beschouwt, dan verdient het zeker niet onder de meesterwerken van den eersten rang gerekend te worden, vooral niet in Frankrijk, dat zoo rijk is aan monumenten van veel hooger waarde, maar wanneer men de omstandigheden in aanmerking neemt, waaronder het ontstaan is, dan is de vraag ge-

wettigd of een ander bouwmeester hier beter werk geleverd zou hebben. In menig onderdeel komen de groote talenten van Jules Hardouin uit. De groote spiegelgalerij is terecht beroemd, evenals de oranjerie, waarvan het plan was uitgegaan van den tuinarchitect Le Nostre.

Jules Hardouin Mansart was een vlug en vlot ontwerper, zeer vaardig in het schetsen met houtskool of met de pen. Hij had het geluk voor het uitwerken zijner schetsen uitstekende artisten tot zijne beschikking te hebben, als Daviler, Cocheri en Le Pautre. In bijna al de bouwwerken van Mansart is, inzonderheid in de binnendecoratie, de groote vindingrijkheid van den vermaarden ornamentist Le Pautre te herkennen en menig détail van de inwendige versiering van het paleis te Versailles wordt dan ook aan dezen kunstenaar toegeschreven.

Onder de talrijke werken van Mansart kunnen genoemd worden vele kleinere bouwwerken te Versailles, de paviljoens te Trianon en te Marly, de gebouwen rondom de Place Louis-le-Grand, later Place Vendôme te Parijs, de Place des Victoires, de nog bestaande cascade te St. Cloud en de trap in het paleis aldaar, dat verdwenen is, doch als zijn meesterwerk zal steeds blijven gelden de koepel der Invaliden.

Zooals bekend is, hadden de kleine lustverblijven te Trianon en Marly hun ontstaan te danken aan een reactie in de denkbeelden van den koning.

Reeds gedurende den bouw van het paleis te Versailles schijnt de neiging van den vorst tot het grootsche en pompeuze eenigszins bekoeld te zijn. De bouw duurde lang; met alle aangewende en beschikbare middelen was het toch niet mogelijk de gebouwen bij tooverslag uit den grond te doen oprijzen en bovendien bleek, zoodra het paleis gebruikt kon worden, dat de bewoning dier onafzienbare reeksen vertrekken en zalen, hoe indrukwekkend ook, hare eigenaardige bezwaren medebracht. Huiselijk kon men er zich niet inrichten, ook met een leger van bedienden kon men aan de bezwaren, die zich in den huishoudelijken dienst voordeden, niet afdoende het hoofd bieden. Electrische schellen en huistelefonen waren nog niet bekend en ook al had men hierover beschikt, dan zou nog de moeilijkheid niet zijn weggenomen om elkander te vinden in een gebouw van zoo groote afmeting, waar men gemakkelijk verdwalen kon, waar hij, die het wilde, zich wekenlang schuil kon houden en gemakkelijk dengeen ontloopen kon, die hem zocht.

Ook als buitenverblijf bood het paleis niet aan, wat men daarvan verwacht had. Wel werd en wordt nog de grootsche parkaanleg bewonderd, maar het uitzicht daarop, dag aan dag, bevredigde niet de behoefte aan natuurgenot, die tot het buitenleven noodt. De kunst voerde in dezen parkaanleg een zoo hoog woord, dat aan de stem der natuur geheel het zwijgen was opgelegd.

Trianon is een kleine villa in een landelijke omgeving, waar men zich geheel buiten gevoelt. Marly was een klein paviljoen voor den koning, met eenige optrekjes voor een klein aantal leden der hofhouding. Geen der beide verblijven was ingericht voor groote hoffeesten of ceremoniën, slechts een kleine intieme kring met niet meer dan het hoog noodige dienstpersoneel kon hier gehuisvest worden. Mansart stond hier dus voor geheel andere vraagstukken, dan hem in den grooten paleisbouw ter oplossing waren gegeven, gemakkelijker en eenvoudiger weliswaar, maar in den grond voor elk bouwmeester ook aantrekkelijker en dankbaarder, want Trianon wordt nog steeds bewonderd en misschien zou dit met het kleine villapark van Marly ook het geval zijn, wanneer dit niet in den revolutietijd verdwenen was.

De Place Vendôme werd in 1699 aangelegd op de terreinen, waar tevoren het hotel de Vendôme stond. Mansart ontwierp hier een plein uit één stuk, d.w.z. hij paste de strengste eenheid en symmetrie toe in de gevels, die het vierkante plein omgeven. Het verkreeg daardoor het eigenaardige karakter, dat het nog steeds heeft behouden en het is nog altijd een der bezienswaardigheden van Parijs gebleven, vooral voor hen, die zich voor stedenaanleg interesseeren.

Het hoogst staande werk van Jules Hardouin Mansart is echter zonder twijfel de koepel der Invaliden, zoowel uit een constructief als uit een artistiek oogpunt.

Beschouwt men dit werk als een aanbouw aan de kerk van het Hotel des Invalides, wat het feitelijk bedoelde te zijn, dan is ook hier aan te merken, dat de samensmelting van het nieuwe met het bestaande niet bijzonder geslaagd is, maar men moet hier, om den bouwmeester recht te doen wedervaren, dit monument op zichzelf beschouwen en dan vertoont deze bouw een geheel van rijkdom en elegance, van grootschheid en eenheid, waarvan de aanblik een gevoel van bewondering wekt, dat aan de critiek het zwijgen oplegt.

De kapel van het paleis te Versailles is Mansart's laatste werk geweest. Hij heeft het niet mogen voltooien, maar hij heeft hier, meer dan in andere deelen van dit gebouw, zijn eigen inzichten kunnen volgen, zoodat men hem hier als bouwmeester ook beter beoordeelen kan.

Mansart paste volkomen in zijn tijd, hij was juist de man, dien Lodewijk XIV noodig had, om zijn plannen te verwezenlijken. De koning beloonde hem vorstelijk, hij ontving de orde van St. Michiel en werd benoemd tot eersten bouwmeester des konings en opperintendant generaal der gebouwen, kunsten en handwerken. Van de Koninklijke Academie van schilder- en beeldhouwkunst was Mansart beschermheer en als zoodanig kreeg hij van den koning gedaan, dat de tentoonstellingen der Academie, die wegens den oorlog gestaakt waren, opnieuw geopend zouden worden. Hij wist ook te bewerken, dat de Academie de volle jaarlijksche toelage, die om dezelfde redenen tot de helft gereduceerd was, van den koning terug kreeg, hij bezorgde afgietsels van antieke beelden ter plaatsing in de zalen der Academie en ten gebruike bij het onderwijs; geen wonder dus, dat zijn naam in de annalen dezer instelling met eerbied en dankbaarheid staat aangeteekend.

De schitterende loopbaan van Jules Hardouin Mansart eindigde op de voor den bouwmeester meest eervolle wijze; de dood ontrukte hem plotseling aan zijn werkkring. Hij stierf te Marly in 1708 op drie-en-zestig-jarigen leeftijd. Zijn stoffelijk overschot werd naar Parijs overgebracht en bijgezet in de kerk van St. Paul, waar een graftombe, gebeeldhouwd door Coysevox werd opgericht ter nagedachtenis van den man wiens naam, ook zonder zulk een gedenkteeken, wel ten eeuwigen dage in de geschiedenis der Fransche bouwkunst bewaard zal blijven.

Waar gaan we heen?

Een stem uit de practijk.

(Ingezonden.)

Slot (zie bladz. 66).

Naarmate nu, dat een goede organisatie zich van de productie zal weten te verzekeren, zal ook dunkt mij het vraagstuk van meer of minder architecten worden opgelost. Zij maken eenvoudig onder elkaar uit, wie dit of

dat bouwwerk al naar zijn kennis of kunst ter uitvoering zal krijgen. Het respect voor de intellectueel hooger staanden, zal de minder begaafden voor dezen op zij doen gaan, om aan werk van minder graad hun kunde te toonen en desnoods te vergrooten.

En zoolang de finantieele zijde nog een hoofdrol blijft vervullen, zal het wenschelijk zijn dat voor reserve de gebruikers ook een woordje mee moeten praten, als in het allerslechtste geval een genie voor een groep van minder gehalte zou moeten onderdoen.

Als een dergelijke regeling in praktijk zou worden gebracht, zou een vakvereeniging in den hoogsten zin van het woord geboren zijn.

De vakvereenigingen van heden stellen zich voor, eenmaal als regelaars van de productie op te treden; doch vergeten daarbij, dat ook de verbruikers recht van meespreken hebben. En als zulk een hoogere organisatie het initiatief tot dergelijke maatregelen nam, zou ze met voorbeelden aantoonen, waartoe ze in staat is. Mogelijk dat ze daar het vertrouwen zou winnen van andere coöperaties, van particulieren, staats- en gemeentebesturen; zoodat de tijd aan zou breken, dat het prijsvragen-vraagstuk in eigen kring kan worden opgelost; zij het dan onder reservecontrôle van de betrokken lichamen. Dan zou het ook onmogelijk worden, dat toestanden geboren worden als in Duitschland, waar, zooals ik onlangs las, de Keizer de eindbeslissing kreeg over een prijsvraag.

Na al deze mogelijkheden staan we echter nog voor de vraag: hoe staan de bouwmeesters zelf tegenover die kwestie.

Wenscht het gros van hen grondige verbetering van de toestanden waarover ze klagen of zijn zij al tevreden, evenals de groote massa arbeiders en aannemers, als ze met rukken en scheuren de grootste lappen zich kunnen toeëigenen, zonder na te gaan, dat daardoor het geheel uit zijn verband wordt gerukt.

Willen zij oprecht meehelpen het verloren schaap — den woningbouw — onder hoede te stellen? Of zullen ze doorgaan met elkaar te concurreeren en elkaar te kritiseeren (bekladden?) om zoodoende zich met slinksche reclame, van de beste kluifjes der villa- en heerenhuisbouw en fabrieken meester te maken?

Een gevaarlijk teeken is, dat men tegenwoordig architecten-namen verbonden ziet aan allerlei combinaties; van bouwgrond-speculatie, tot den grofsten revolutiebouw en huizen-exploitatie. En al is het waar, dat voor een deel het slechts etikettenplakkerij is, bij een ander deel zijn erkende namen, en het is mogelijk, dat daardoor wat aan invloed gewonnen wordt; doch ik vrees dat de wagen er dieper door in het moeras zal zinken.

Ik wil echter aannemen, dat zij zich onder controle willen stellen van hun vakgenooten, zoodat ieder op de hem toekomende plaats komt te staan waardoor een discipline in 't leven wordt geroepen van hooger orde dan de militaire.

In gedachten zie ik al weer schouderophalen en hoor ik vragen: Als de concurrentie overal uitgeschakeld wordt, waar zal dan de juiste waarde der arbeidsprestatie van daan komen?

Naarmate echter dat de coöperatieve idee veld wint, zullen de gewone handelsusances, listen en chicanes plaats maken voor een regeling met meer rechtsgehalte; waarop producenten en consumenten — en dit is toch ieder in zijn branche — hun invloed kunnen laten gelden; zoodat men onderling de waarde van den arbeid vast zal stellen.

Gezien het reusachtig arbeidsvermogen van de werkende menschheid, behoeven we niet zoo heel bang te zijn, dat dit zulk een bezwaar zal opleveren.

We denken hierbij maar weer aan de egoistische eigendomsbegrippen, waardoor enorme kapitalen opgehoopt worden. Tevens aan de vele nuttelooze vakken, als diamantindustrie, alcohol-fabricatie, reclame-inrichtingen — welke nu het hardst moeten schreeuwen voor de slechte artikelen, doch welke bij een uitwisseling van arbeidsproducten door coöperatie niet noodig zijn — en last not least het militarisme, dat vele jonge mannen opslokt en toch feitelijk alleen daar is, om onze domme instellingen te beschermen tegen buitenlandsche en binnenlandsche vijanden.

En als men al in zooverre overtuigd was, dat men wel gelooft, dat verhoudingen als genoemd zullen komen, doch niet weet hoe we daartoe kunnen bijdragen, dan past het devies help — met woorden, daden en gedachten.

Met woorden kan ieder in zijn omgeving de toestanden bespreken, inplaats van op de lippen te bijten, als dergelijke onderwerpen ter sprake komen. Men kan telkens weer aantoonen, dat ieder apart en allen gezamenlijk een kracht kunnen uitoefenen, met het voor levensbehoeften te besteden geld; als in plaats van al die particuliere prutszaakjes flinke coöperaties verrijzen.

Met daden kunnen we aantoonen, wat er op dat gebied bereikt kan worden, zooals ik speciaal voor het bouwvak heb voorgesteld.

En met gedachten kan men, ieder in zijn werkkring studie makende van de verhoudingen waaronder men leeft, overleggen op welke wijze hier verandering in kan worden gebracht. Verder zal de kracht van de gedachte — het willen, een stuwkracht in die richting kunnen zijn.

Aan het invloed krijgen van vakmenschen in de inrichting en werkzaamheid van bouwcoöperaties is verder nog een voordeel verbonden; n.l., dat de zaken veel vlugger afgewikkeld kunnen worden, dan na de urenlange vergaderingen, zonder besluiten, waardoor de betrokkenen noodeloos hun tijd opofferen, terwijl bij goede vakkundige voorlichting opgeschoten en gehandeld kon worden.

Verder in het art. S. i. h. B. blijkt, dat de geachte schrijver het invoeren van bouwkundige adviesbureaux niet verwerpt.

En in verband met de richting bovenbedoeld, zou het des te meer aan te bevelen zijn; daar het beginsel „kennis geven ten algemeenen nutte" beter tot zijn recht zou komen, dan wanneer het via een eigenbouwer zou gaan.

Op de laatste manier zou het de vraag zijn, of de strekking wel tot algemeen nut zou bijdragen. Anderzijds is de vraag of het billijk is, dat, zoolang de tegenwoordige eigendomsverhoudingen nog gelden, kennis, welke toch ook eigendom is, waarvan de bezitter zelf voor een groot gedeelte moet leven, zoo maar om niet aan de gemeenschap zou worden afgestaan; tenzij men alweer een nieuw instituut wenscht te scheppen, als Bouw- en Woningtoezicht of Schoonheidscommissie, waarvoor de gemeenschap betaalt; hetwelk wegens den onnatuurlijken toestand van controle en bureaucratie niet te hopen is.

Na alles wat we zien, dat voor het algemeen nut gedaan wordt, is het de vraag of het wel zoo onredelijk is de onteigening van den grond, ons aller moeder, ten bate van de gemeenschap geleidelijk of ineens te willen invoeren.

De lucht is vrij.

Het licht is vrij.

Het Auteursrecht is maar betrekkelijk gewaarborgd. Uitvindingen worden wel gepatenteerd, doch in minder dan geen tijd profiteert er de geheele wereld van.

En nu zou op deze wijze een stap worden gedaan tot het geven van technisch en aesthetisch advies, ten bate van de gemeenschap; terwijl de grond, vooral die om onze groote steden — waardoor ons bouwen zooals we dat willen, ook belemmerd wordt, door hooge kosten wel-

ke uit grondspeculatie met als oorzaak privaatgrondbezit, voortkomen — in handen van enkelen blijft, die daarmee naar willekeur kunnen handelen.

En als men dan de geschiedenis van roofridders en Noormannen hoort verhalen, en, daaruit ziet dat het privaatbezit is ontstaan, doordat de brutaalsten, die daardoor meestal de sterksten waren, het door geweld hebben gegrondvest, dan komt men tot de conclusie, dat het een machtstoestand betreft, welke voor het meerdere rechtsbegrip van meer humane tijden behoort te zwichten.

Waar verder het vraagstuk van het onderwijs en opleiding behandeld wordt, acht ik mij niet bevoegd daar mijn oordeel over te zeggen, te meer daar dit voldoende besproken wordt.

Alleen zou ik toch wel in verband met een andere arbeidsregeling willen opmerken: waar de praktijk altijd een goede leerschool zal blijven — ik heb het al terloops in een ander verband gezegd — zal het van nut zijn als de aankomende leerlingen — en zelfs de volwassene van de oude school heeft het nog noodig — zoowel hoofd- als handarbeider — daar een groot deel van zijn ontwikkeling opdoet. Te weten als de practijk is geworden wat ze kan zijn: een door samenwerking van allen goed functionneerend orgaan.

Het leidend personeel, opzichters en teekenaars, heeft zoowel als de werkman behoefte aan een opleiding, welke noch overwegend theoretisch noch praktisch is — doch aan eene, waar beide natuurlijk dooreen gevlochten zijn.

Het zij verre, dat ik zou meenen, dat collegelokalen, waar rustig de zaken besproken en beproefd worden, overbodig zouden zijn.

Veeleer meen ik, dat de handarbeiders te weinig theorie nemen, hoewel het nu we zien dat de moderne jeugdpaedagogen meer en meer met hun pupillen de natuur ingaan, volgens mijn bescheiden meening niet practisch zou zijn, het vakonderwijs geheel tusschen de muren terug te wijzen.

En als verder, het art. S. i. h. B., zij het met eenigen schroom, de vraag aan de oppervlakte doet komen, of mogelijk een meer disciplinaire organisatievorm voor het bouwvak ook uitkomst zou geven, dan meen ik niet te behoeven te bewijzen, dat het, gezien de onafhankelijke zeden en gewoonten van alle bouwvakbeoefenaars van hoog tot laag, en het vele vrije verkeer in de open, vrije, ongedisciplineerde natuur, nooit of nimmer zal gelukken, de bouwvak-organisatie in zulk een vorm te gieten. Te meer nog, omdat een leiding, die goed is voor een organisatie, die in hoofdzaak dient om af te breken, meestal niet goed zal zijn, voor eene, die het opbouwen in steeds hooger beteekenis van het woord, als doel voor oogen heeft. Daarenboven hebben we even terug al geconstateerd, dat zelfs in de militaire organisatie in de meeste landen, door de moderne begrippen, al veel water in den wijn moet gedaan worden; terwijl in de ongedisciplineerde natuur alles in de verschillende periodes zijn gang gaat en zij straft, rechtvaardig, zonder dat iemand het in het hoofd krijgt, tegen de uitspraak appèl aan te teekenen, omdat men te zeer overtuigd is van de rechtvaardigheid. An-archie — regeeringloosheid — schijnt dus toch langer stand te houden en regelmaat en recht te weten te betrachten, dan het meest gedisciplineerde stelsel, het militarisme. Ik kom er toe het woord anarchie aan te halen, het met de juiste beteekenis herhalend, omdat de geachte schrijver in zijn art. ten onrechte — zij het misschien meer om een korte z.g. kernachtige uitdrukking te gebruiken — eenige malen het woord in zijn artikelenreeks gebruikte in den zin van regelloosheid. En mijns inziens is dit zéér ten onrechte, waar we zien, dat in de ongeregeerde natuur — d. w. z. behoudens de natuurwetten, door welke

(Vervolg ze pagina bijblad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551.
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

WATERBRONNEN, ONTIJZEREN HARDEN
N.V. DIEPBOOR MIJ. „VULKAAN", v/h. J. DE BOER & Co., LEEUWARDEN

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P. O. Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels, .

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van
BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2822. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

de menschen zich ook moesten laten regeeren, zoodat, zooal ik reeds betoogde, dan hun instellingen ook als mechanisch zouden functioneeren — zonder centrale regeering, jaar in jaar uit, alle lichamen en hunne organen hun functies vervullen — ja zelfs zij het evenwicht tracht te herstellen, waar het door domme instellingen der menschen verstoord wordt. Getuige hiervan de korenvelden, die door den oorlogsgod vertrapt worden, tot zwart wordens toe, en heel geduldig na een of twee jaar haar gouden zegen weer uitspreiden. Alsmede dat het, trots alle zonden tegen de natuur te verwonderen is, dat de zenuwziekten, tuberculose en andere — welke daaruit voortkomen, en die in de organisaties op maatschappelijk gebied en speciaal in ons bouwvak woeden, als gevolg van verkrachting van natuurlijke verhoudingen — nog niet feller woeden en altijd weer geneigd zijn in een genezend stadium te komen, zoodra men de oorzaak wegneemt.

En al mag men zich dan al wel eens beklagen over het weinige prestige, dat op heden in de onderlinge verhoudingen aanwezig is, en bang zijn om met het aanwezige materieel verder te bouwen, of een nieuwe organisatie op touw te zetten; men moet toch bedenken, dat het brute onverschillige van de arbeiders, dat dan gewoonlijk het meest aanstoot geeft, een reactie is op de onnatuurlijke actie van voortdurende achterstelling en gevolg van de hun aangedane ruwe behandeling, welke zij — toen men zonder voldoende voorbereiding een grootindustriestelsel ging invoeren — vaak als gevolg van hun mindere bruikbaarheid, door slechte opleiding, of andere misstanden, buiten hen om, moesten verdragen.

Ook zijn we toch nog niet vergeten, den demoraliseerenden invloed, welke is uit gegaan van de slavernij en de daar op gevolgde lijfeigenschap. En och, het is zoo heel lang nog niet geleden, dat „patroons"? of werkbazen (en die toonceltjes spelen zich nu nog wel af), in een slechte bui, of omdat ze, nu ze baas waren, zich ook eens konden laten gelden, dit op een wijze deden, welke minder voor hun karakter en zelfbeheersching pleitte, en waaruit we geneigd zijn de conclusie te trekken, dat de loonslavernij hoogstens zoover van de lijfeigenschap afstaat als deze van de slavernij.

Het laat zich evenwel aanzien, dat als de verstandige menschen hier tijdig de handen in elkaar slaan, deze abnormale reactie eenerzijds, opgewekt door een kortzichtige ruwe actie anderzijds, zal terugloopen tot een meer normalen gang en noodzakelijke beweging van den slinger.

Ieder die zich de moeite geeft, in de kringen der arbeiders goed te observeeren, zal trouwens zien, dat daar heel veel menschen zijn, die lang niet bruut of onbeschoft zijn; terwijl de eerste symptomen waarneembaar zijn, voor eene algemeene opwaartsche beweging.

Onder het tegenwoordig regime — zoowel als onder antieke dito's — wordt deze beweging echter zooveel mogelijk verstikt ten bate van een eenzijdige ontwikkeling welke alleen van nut is voor een maatschappelijke arbeidsverdeeling, waarbij een groot deel van de „maats" niet deel te beurt valt, het zware couponknippen uit te voeren.

Hieruit vloeit weer voort, dat tot overmaat van eerlijke verdeeling, die coupon-knippende maats nog een massa anderen in beslag nemen in verschillende luxe-bedrijven, om het overbodige geld te kunnen laten rollen. En zoodoende wordt het noodige werk door weinigen gedaan, en och, dat zij, die daarvan weer het zwaarste werk moeten doen daarover wel eens mopperen of kortaf zijn, dat is toch zoo heel onnatuurlijk niet.

Zoo ben ik dan bijna aan het eind gekomen van de uiting, welke ik zoo goed mij mogelijk was, wilde geven aan datgene wat in mij woelde.

Mogelijk, dat het hier en daar in mijn pogingen om de zaken alzijdig te belichten lijkt, alsof halfheid mij parten speelt. En als dit zoo is, dan is het eerstens doordat het niet mijn dagelijksch werk is, mij op deze wijze te uiten. Doch in de tweede, toch ook voorname plaats, moet men in oogenschouw nemen, dat het bij de bespreking van maatschappelijke onderwerpen, en het bepalen van onze houding daartegenover, gemakkelijker is langs een links of rechtsch partijhekje te gaan, dan op eigen beenen den wel eens gesmaden gulden middenweg te loopen.

Ten slotte wil ik nog even mijn genoegen betuigen, dat de geachte schrijver ook meent, dat er iets gedaan moet worden om uit den ernstigen toestand een meer normale, zoo mogelijk hoogere (?) dan voorheen te scheppen. Waar hij evenwel den man oproept „met helder inzicht en taaie volharding" enz., die noodig zou zijn, om een proeve te leveren tot oplossing van het vraagstuk der organisatie van het bouwvak, meen ik te moeten opmerken, dat de oplossing niet van één man verwacht mag en kan worden. Hieraan zullen allen moeten meewerken die ernstig willen.

De Messias-verwachting, zit al sedert eeuwen toch al te diep in het geestesleven van de massa verward, zoodat we, meen ik, voorzichtig moeten zijn, om den kuddegeest van die massa, die graag uit gemakzucht zich door anderen laat dicteeren, niet al te veel aan te wakkeren. Een stapje verder en een slimme vogel, die het mooi weet te zeggen heeft de macht weer in handen, zoodat het verantwoordelijkheidsgevoel bij de massa weer insluimert.

Wijl het echter eensdeels mogelijk zonder bepaalde strekking is neergeschreven en anderdeels meer bedoeld is als een te uiten behoefte aan een theoretisch plan, zou het om de laatste reden altijd wel nut kunnen hebben, als iemand hierover een goede verhandeling aanbood, met alle — maar dan ook alle — factoren rekening houdende.

En hoewel ik overigens op de kwestie niet dieper mag ingaan, kan ik niet nalaten een aanhaling te doen, welke over dit punt stof tot denken geeft. Ze komt voor in een boek, dat volgens den schrijver A. Th. C. Thomson een voorbereiding is tot de lectuur van Dante's „Goddelijke Komedie" en luidt als volgt.

„Het is een open vraag, die inderdaad tot zeer belangwekkende studiën aanleiding zou kunnen geven; of namelijk het bloeitijdperk eener natie de genieën vormt, dan wel omgekeerd of deze genieën het bloeitijdperk eener natie vormen.

Zeker is het, dat in verreweg de meeste landen beiden samenvallen. Wij hebben hiervan de sprekendste bewijzen in Pericles, in Plato en Aristoteles, in Cicero en Horatius, in onzen Vondel, in Racine, Boileau en Molière.

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph
Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. Vloer- en Wandtegels enz.

Pianino's contant en termijnbetaling.
SOLIED ADRES.
UITENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, te Van Swindenstr. 10 AMSTERDAM

Dante maakt op dezen regel, die blijkbaar algemeen schijnt, een schitterende uitzondering, althans wat het toppunt van bloei van het Humanisme betreft. Dit viel namelijk tengevolge van de inneming van Constantinopel, ongeveer twee eeuwen na de geboorte van Dante, eerst samen met de regeering van het huis der Medici, in de vaderstad van den dichter-philosoof."

Doch gesteld nu dat niemand opstaat en een figuur als Dante, of de andere genoemde wijsgeeren staat ons waarschijnlijk niet te wachten, waarom maken we dan geen gebruik van de massa theoretisch materiaal van verschillende schrijvers, hetwelk opgehoopt ligt en dat we — althans voor een gedeelte — slechts van den wijsgeerigen mantel behoeven te ontdoen; terwijl ieder naar zijn vak er een bloemlezing uit kan combineeren? Mogelijk dat op die wijze de wisselwerking ontstaat, zooals we hierboven zagen, zoodat uit de woelende massa krachtige individuen te voorschijn komen, die of goed weten te formuleeren, wat de massa wil, of haar, als het noodig is, weten te leiden.

De hoofdzaak moet volgens mijn meening op 't moment zijn aanpakken, en dan gezamenlijk met goeden wil.

En de kwestie is in de eerste instantie niet zoo zeer een van diepgaande studie, dan wel een erkennen van eenige natuurlijke grondwaarheden.

Meerdere menschen met verschillende goede eigenschappen, zullen zich moeten organiseeren en groepsgewijze met elkaar, desnoods met z.g. minderen — als ze maar moreel gelijk of hooger staan — overleg plegen.

Door deze organisaties kan door proefinstellingen, en zoo mogelijk met doorgezette pogingen, het vraagstuk opgelost worden: door welken nieuwbouw of reorganisatie komen we tot redelijke menschelijke verhoudingen, waardoor ieder van het leven en de schatten van natuur en cultuur kan profiteeren?

PIEKENIEK.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 17. Officieel Gedeelte. Voorstellen tot Herziening der Honorarium Tabel.

Rapport van de Commissie in zake »Het onderzoek naar den tegenwoordigen toestand van het Tentoonstellingswezen (in verband met regeeringssteun, kunsthandel, enz.) ingesteld door het Verbond van Nederlandsche Kunstenaarsvereenigingen (Vervolg).

Berlage over Bruggenbouw.

ARCHITECTURA No. 17. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Verslag der 1359ste Ledenvergadering van 14 April 1915.

Tentoonstellingen.

Onze localiteiten in het gebouw Heerengracht 545—549 te Amsterdam (bij de afbeeldingen).

DE BOUWWERELD No. 16. De Gemeente en de Volkshuisvesting.

Een en ander over de verbreeding van de Vijzelstraat II, door C. Visser, met losse plaat.

DE INGENIEUR No. 17. Toekomstige wegconstructie in Indische steden. Voordracht, gehouden te Semarang in de Buitengewone Vergadering van de Afdeeling Nederlandsch-Indië van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs op 7 October 1914 door A. Plate c. i.

Gelijkstroom Stoomwerktuigen, door Prof. G. Brouwer. w. i. met afbeeldingen.

Scheepsbouw in 1914.

Het XVde Nederlandsch Natuur en Geneeskundig Congres, door R. A. van Sandick c. i. II (Vervolg).

Vergadering van de Afdeeling voor Spoorwegbouw en Spoorwegexploitatie van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, van 17 April 1915.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 17. Officieel gedeelte — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Verslagen van vergaderingen. — Uit de afdeelingen en vakgroepen. — Vragenbus. — Gemengd. — Boekbespreking en catalogi. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 16. Coenraad Ter Horst, overlijdensbericht.

De oprichting der 60ste afdeeling van den Nederlandschen Aannemersbond.

Rechtskarakter van den verdeelingsstaat, bedoeld bij § 476 der A.V.

Arrest van den Hoogen Raad inzake de arbeidsovereenkomst.

Maatregelen in verband met de tijdsomstandigheden, VI.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 21. De kleuren der kleiproducten. — De invloed van den oorlog op het Bouwbedrijf te 's Gravenhage. — Klinkerpaardenpaden. — Bond Nederlandsch Fabrikaat. — Mededeelingen.

DE NATUUR, uitgave van J. G. Broese te Utrecht, bevat in afl. 4: De sneltelegraaf: J. E. Schröder Jr. e.i. — Voorbeelden van telepathie en hoe deze op natuurlijke wijze te verklaren: W. Stieltjes. — Vitaminen: W. L. Brocades Zaalberg. — Het krachtgas: N. L. — Een merkwaardig verschijnsel en nogmaals: »Een merkwaardige proef: Dr. D. Knüttel. — Een ontploffing in de huiskamer: M. E. — Oppervlak en inhoud in de levende natuur (slot): H. R. Hoogenraad. — Kamerversiering: A. Kuylman—Bronsveld. — De waterleiding voor oostelijk Gelderland: J. van der Breggen, c.i. — Eenvondige Proeven: Het zien met één oog en met beide oogen: Dr. A. J. C. Snijders. — Korte Mededeelingen. — Boekaankondiging. — Correspondentie.

»Naar wij vernemen, zal met 1 Mei a.s. bij de Firma E. De Bont & Zoon, »Drukkers-Uitgevers te Rotterdam verschijnen »Ons Eigendom«, Weekblad »tot behartiging der belangen van Huis- en Grondeigenaren en Bouw»kundigen in Nederland, onder redactie van den Heer L. Klawer, Journalist »te Rotterdam en met medewerking van de Heeren Jhr. A. M. C. H. C. »Bowier, Candidaat-Notaris te Woerden voor het Hypotheekwezen, enz.; »Mr. M. Oppenheimer, Advocaat en Procureur te Rotterdam voor rechts»kundige vraagstukken; S. C. Tinbergen, Journalist te Rotterdam voor »technische onderwerpen; Mr. B. H. Vos, lid van de Directie der N.V. »Nationaal Grondbezit« te 's-Gravenhage voor onderwerpen over toegepaste »Staathuishoudkunde; en anderen.«

ADVERTEERT IN DIT BLAD

INFORMATIE-BUREAU VAN DEN BOND VAN TECHNICI
AMSTELVEENSCHE WEG 83 AMSTERDAM.

Spreekuren iederen Woensdag- en Vrijdagavond van 6 tot 8 uur, 's avonds.

47	Bouwkundige Opzichter-Teekenaars	24—52	jaar.
15	Bouwkundige Opzichter-Uitvoerders	24—55	»
1	Bouwkundige Teekenaars	23—35	»
7	Aankomend Bouwkundige Opzichters	19—22	»
6	Aankomend Bouwkundige Teekenaars	18—22	»
8	Waterbouwkundige Opzichter-Teekenaars	23—48	»
2	Aankomend Waterbouwk. Opzichters	22—23	»
5	Chef-Machinisten	34—35	»
5	Werktuigkundige Opzichters (werkm.)	21—35	»
2	Werktuigkundige Teekenaar-constructeurs	22—31	»
4	Machine-Teekenaars	22—25	»
4	Aankomende Machine-Teekenaars	18—22	»
1	Electrotechnisch Chef-Machinist	—32	»
6	Electrotechnische Chef-Monteurs	22—27	»
7	Electrotechnische Teekenaars	20—28	»
1	Werktuigkundig Teekenaar Gastechniker	—33	»
1	Opzichter-magazijnmeester	—30	»
1	Verwarmings techniker	—21	»

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

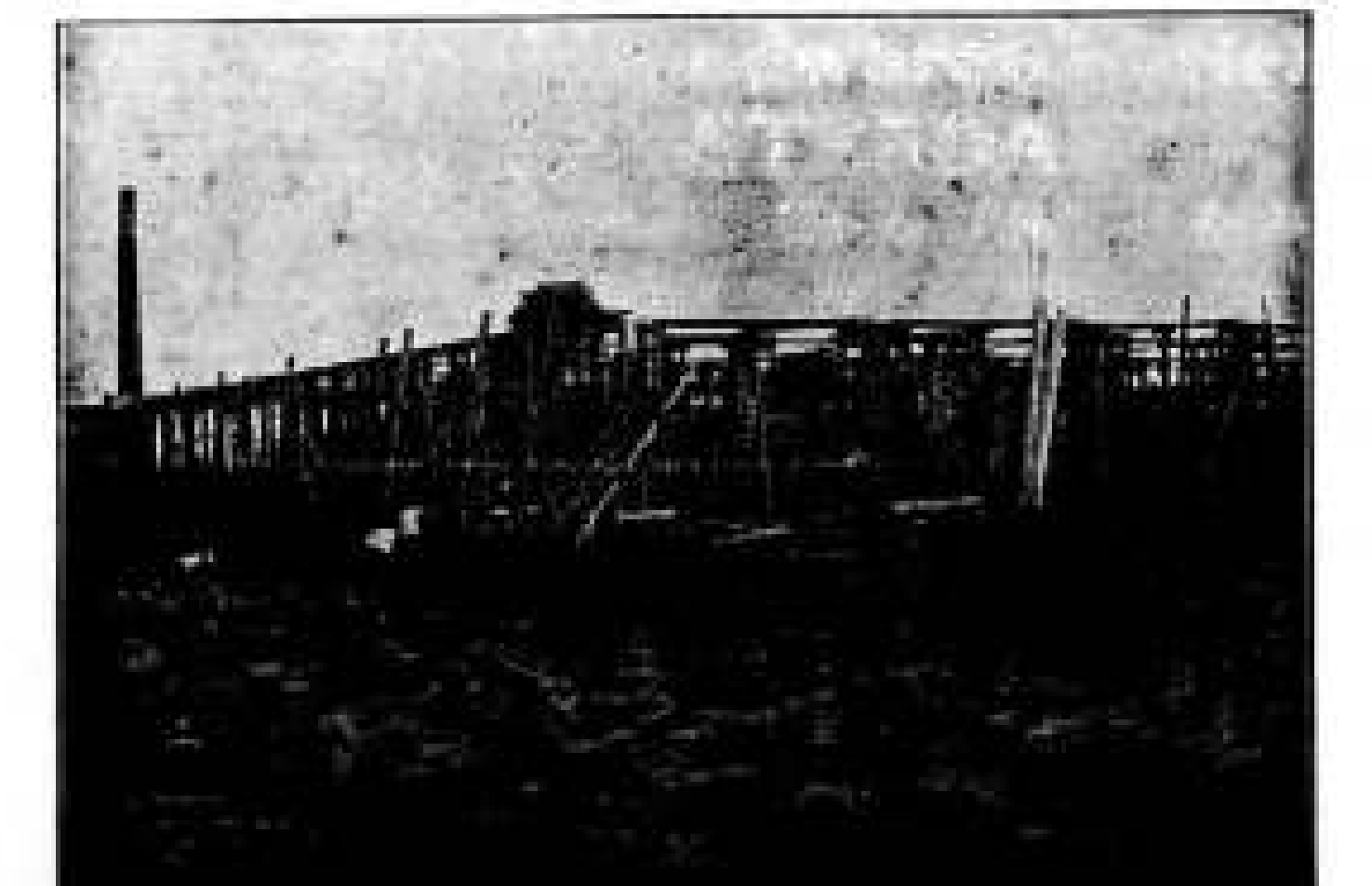

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

F. H. HONIG, Keizersgracht 268, AMSTERDAM. HOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK. Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgraniet. FABRIEK TE ZAANDAM.

DE OPMERKER
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . *f* 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot *f* 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . » 7.50
(Uitsluitend bij vooruitbetaling)

Afzonderlijke nummers, **uitsluitend** bij vooruitbetaling: met plaat . . . . *f* 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

De invloed van den Oorlog op de Duitsche kunst.

Het is zeer moeilijk, zich in dezen tijd een goede voorstelling te maken van den volksgeest en de stemming in de onmiddellijk bij den oorlog betrokken landen. Men wordt zoodanig verzadigd van de gefantaiseerde berichten en uit de lucht gegrepen beweringen, die men dagelijks te lezen of te hooren krijgt, dat het ons niet bevreemden kan, dat er menschen zijn, die uit hun humeur geraken, wanneer hen iets van dien aard onder de oogen of ter oore komt. Vooral over Duitschland en de toestanden aldaar wordt veel onzin verkondigd. Eenerzijds hoort men beweren, dat dit groote rijk op het punt staat ineen te storten; anderzijds, dat alles er zijn gewonen gang gaat, alsof er geen wolkje aan de lucht was. Het een is al evenmin waarschijnlijk als het andere.

De kunst en de kunstenaars, bijvoorbeeld, lijden in Duitschland geducht onder den oorlog. In het afgeloopen najaar reeds werd in Duitsche kunsttijdschriften een noodkreet aangeheven en al spoedig begon de bekende uitgever Alexander Koch te Darmstadt met een inzameling voor een steunfonds, waarvoor de bijdragen, ook van kunstbroeders, die aan het front strijden, en uit het buitenland, toevloeiden. Maar er wordt nog gesproken van stijgenden nood en meerdere gaven worden dringend gewenscht.

Dat lijkt er dus weinig op, als zou in de kunstkringen de druk der tijden niet worden gevoeld; en hoe kan het ook anders?

Het Duitsche volk is een krachtig volk, dat heeft het in vredestijd op meer sympathieke wijze getoond, dan in de laatste maanden. Het heeft volstrekt geen reden den moed te laten zakken en al ware hier aanleiding toe, dan zou het dit zeker naar buiten zoo min mogelijk laten bemerken.

De meeste Duitsche tijdschriften verschijnen geregeld als naar gewoonte. Zoo o. a. Koch's bekend maandschrift »Deutsche Kunst und Dekoration«, waarin men van het militarisme heel weinig bemerkt en zelfs ook van eenige malaise op kunstgebied. Men kan echter veronderstellen, dat den uitgever nog wel voor een jaar of langer, het noodige materiaal voor zijn publicatie ter beschikking staat, uit de enorme hoeveelheid, die Duitschland vooral in de laatste jaren heeft geproduceerd. Om daarvan een denkbeeld te krijgen behoefde men slechts de tentoonstellingen van den laatsten tijd af en toe te bezoeken. De critiek vroeg zich daarbij wel eens af, waar het op den duur heen moest met dien elk jaar meer gezwollen stroom van kunstwerken. Een groot deel vond nog koopers in de dagen toen de zaken goed gingen, maar thans moet men zich in de luxe-uitgaven in de eerste plaats bekrimpen; de kunst lijdt het allereerst daaronder. Hare beoefenaars, voor zoover zij niet bezig zijn voor het vaderland te vechten, hebben tijd te over, maar het drukkend gevoel, zich in hun bestaan bedreigd te zien, is niet bevorderlijk aan de ontwikkeling van hun scheppingsvermogen; de beschermers der kunst hebben nu wel wat anders te doen, andere dingen te beschermen, die dringender noodig zijn en de kunstcritici, die tusschen de beschermers en de beoefenaars in staan, hen tot elkander brengen of van elkander verwijderen kunnen, zijn ook min of meer tot

werkloosheid gedoemd en hebben nu tijd, om op hun gemak over de kunst te philosopheeren. Dit heeft zijn goede zijde op een tijdstip, dat de wereldgebeurtenissen een plotselingen stilstand in de ontwikkeling der cultuur hebben teweeggebracht, dat het geheele verleden schijnt weggevaagd en het tegenwoordige de denkwijze, waaraan wij waren gewoon geraakt, geheel gewijzigd heeft. De stilstand zal duren tot zich nieuwe kiemen van ontwikkeling vertoonen, of de oude uit eigen kracht tot nieuw leven opbloeien. Wie echter niet vast in zijn schoenen staat wordt door een schok, zooals de wereld die thans gevoeld heeft, zonder genade ter aarde geworpen. Als een oud-testamentische vergelding breekt het gericht over de zwakken los. De storm verstrooit het kaf naar alle windstreken, alleen het zwaarwegend koren blijft over.

Deze voorspelling werd in het December-nummer van »Deutsche Kunst und Dekoration« neergeschreven door Dr. Walter Georgi in een artikel over »Krieg, Kultur und Kunst«.

Hij verwacht, als gevolg van den oorlog, op het gebied der kunst een zuiveringsproces en het kan wel zijn, dat die verwachting bewaarheid wordt en dat zulk een proces ook noodig was. Het is niet onbelangrijk te lezen op welke gronden Dr. Georgi de noodzakelijkheid daarvan betoogt. In zijn artikel zegt hij te dien aanzien ongeveer het volgende: »Ontwikkelingen, die uitgaan van beginsslen, zooals men die zichzelf en anderen valschelijk voorspiegelde, doch die niet in het diepst van den geest des tijds wortelden vallen in zulk een storm uiteen als kaartenhuizen. Wij hebben het in deze dagen beleefd in een zoodanige overdrijving, als waarvan men te voren geen denkbeeld had. Menige wereld waarin wij sedert geleefd, gestreden en geleden hebben ging te gronde. Hare bouwsteenen vielen in puin als goedkoope mortel. Aan hoevelen ontbrak de strenge critiek tegen zichzelf en tegen de menigte. Naast eerlijkheid maakte zich niet zelden een grootsprekend snobisme ruim baan, dat zelfs tot de wortels der kunst afdaalde en in plaats van een krachtige ontplooiing een ziekelijk plantje voortbracht. Laat ons eerlijk zijn!

»Hoe weinig kunst- en levensvormen, die men ons in de laatste jaren met aanmatigend gebaar aanbood, zijn tot een gezonde, natuurlijke ontwikkeling gekomen«.

»Aan nieuwe sensaties offerden velen zonder tegenstand hun ernstigen arbeid op. Ik wil niet met enkele aanwijzingen brandmerken, maar ik ben zeker, dat er slechts weinigen zijn, die deze meening niet met mij deelen«.

»Er ligt een tijd achter ons, die de ontwikkelingen geforceerd heeft en die meende intellectueele klopjachten op absurde jachtvelden te moeten houden, om met den buit kunst en cultuur te verrijken. Waar bleven vaak de stille paden, die van het onbewuste naar het bewuste leidden? Terwijl men steeds het tegendeel beweerde, zette men steeds het bewuste en den wil voorop, beproefde men elk maakwerk met het teeken der hoogste inspiratie te bekronen en verlangde dan van het publiek, zich voor dezen homunculus te buigen. Uit het voorwendsel der achterlijkheid vlocht men zich de zweep, waarmede men iedereen terugdreef, die het waagde te waarschuwen en velen bogen daarvoor«.

»Bij velen was het echter slechts een grenzelooze toegevendheid, daar zij tevergeefs het groote zochten en desondanks niet aan hun tijd wilden wanhopen«.

»Het was bijna onmogelijk, uit dezen heksensabbath de gezonde krachten uit te vinden, om ze te beschermen en ten algemeenen nutte dienstbaar te maken, opdat zij de leiders van het volk zouden worden«.

»Een neerdrukkende atmosfeer voedde de nervositeit van den eenling, hetzij hij zich tegen den warwinkel in de kunst verzette of zich daaraan prijs gaf. Er moest een onweder komen om te atmosfeer te zuiveren; niet slechts de politieke wereld was daar rijp voor. Het brak los, ofschoon niet van kunstkringen uitgaande. De wereld sidderde op hare grondvesten, bijna alle bestaansvoorwaarden geraakten aan het wankelen. Alleen het echte, ware en groote hield den geweldigen schok uit. Veel, wat ons kort geleden nog iets van waarde toescheen, verviel tot niets. Alles werd op een nieuwe weegschaal gewogen en zeer veel werd te licht bevonden. Men is tot bezinning gekomen ten aanzien van de gezonde kracht en al het ziekelijke en zwakke is daartegenover onverbiddelijk geteekend en in deze dagen van krachtsontwikkeling heeft men duizendmaal scherper leeren zien en waardeeren dan te voren. Slechts het echte behield zijn waarde en dit alleen geldt heden als maatstaf in het algemeen kunst- en cultuurleven«.

»Als uit een zwaren droom is menigeen in deze dagen ontwaakt. Nog staat het tegenwoordige in het teeken van den oorlog. Maar ons geweten is opgescherpt, alsof het ook in dezen oorlog als wapen dienst moest doen, doch tegen een anderen vijand. Weg met alle aesthetische haarkloverij, met vermoeiende sophismen en lichtgeloovig zelfbedrog uit het innerlijkste leven van het volk en van de kunst! Het is alsof het noodlot ons in dit uur zelf tot bezinning geroepen had, opdat niet de lichtvaardige bedoeling en de eerzuchtige wil van enkelen, of van een groepje van menschen, een cultuur ga opbouwen, maar het noodlot zelf als wereldziel, dat, naar vrije keuze, menschen daartoe aanwijst. Dit alleen is de kracht, waarop wij vertrouwen kunnen«.

»Hoe ook de afloop van den oorlog zijn mag, hij zal ons den ernst en de scherpzinnigheid niet kunnen ontnemen, waarmede hij ons geleerd heeft het kaf van het koren te onderscheiden en waarmede hij onzen wil tot bestrijding van al het zwakke en ziekelijke gesterkt heeft. De tijden moeten voor goed voorbij zijn, waarin handige jongleurs en karakterlooze Biedermeijers konden verlangen, dat hun spel gelijkgesteld zou worden met het moeizaam streven van rijpe krachten naar de diepste levenswijsheid in de kunst. Uit de moeilijke uren der beproeving klinkt ons dit als een belofte tegen voor de harmonische verderontwikkeling van het geheele kunst- en cultuurstreven en hare resultaten in de toekomst.«

Wij meenen het bovenstaande te mogen beschouwen als een uiting van denkbeelden, die in deze dagen in de kunstkringen in Duitschland gangbaar zijn. Uit dit oogpunt beschouwd zien wij er een verblijdend verschijnsel in. Er wordt toch in erkend, dat men tot het inzicht is gekomen, dat niet alles, wat de Duitsche kunst in de laatste jaren heeft voortgebracht, van zoo hooge waarde is, als men ons wel heeft willen doen gelooven. Er was veel kaf onder het koren en het ongelukkigst was, dat men hier te lande, met te weinig oordeel des onderscheids, te veel navolgde, wat in Duitschland gedaan en gemaakt werd. Men schijnt dat moeilijk te kunnnen nalaten. Daarom is ook voor ons een zuiveringsproces bij onze oostelijke buren een zaak, waarop ons oog met belangstelling gevestigd zal worden.

Vereenigingen.

FRIESCHE BOUWKRING TE LEEUWARDEN.

Verleden week hield de vereeniging de „Friesche Bouwkring" haar laatste vergadering in dit seizoen. Als spreker trad op de heer G. J. Veenstra, architect alhier, die een

beeld gaf van het wezen en het ontstaan der bouwkunst.

Hij wees er op, dat de plaatsen, waar de menschen hun godsdienst uitoefenden, de eerste bouwwerken waren, waarbij van bouwkunst sprake was. Ten allen tijde is de bouwkunst nauw met de eischen en begrippen der samenleving verbonden. De factoren, welke hoofdzakelijk op de vorming hiervan hebben ingewerkt, waren ontstaan uit de eischen van materieelen en moreelen aard, die voortkwamen uit de leefwijze der bewoners, en uit de geestelijke neigingen en begrippen van het ras. De grootste factor voor de vormbepaling was altijd het materiaal. Dit kreeg, in verband met de ontwikkeling der verschillende constructie-systemen, grooten invloed op de bepaling der vormen. Genoemde invloeden bepalen door alle tijden heen het type van de bouwkunst.

In de tijden, dat 't menschdom gelijksoortige eischen had, ontstond de verschillende vormeenheid, welke men als bouwstijl aanduidt. Zulk een periode van eenheid in de bouwkunst is geen vormenspel, dat ontstaan is in de geniale gedachte van een of ander willekeurig persoon, dat op z'n beurt weer door een ander in den loop der periode maar willekeurig wordt veranderd.

Zulke uitingen in zekere periode zijn nauw verbonden aan 't maatschappelijk leven. Ook ontstaan die vormveranderingen niet plotseling, zooals wel gedacht wordt, ze worden langzamerhand geboren.

Tusschen twee stijlperioden vinden we bij bestudeering der bouwkunst dan ook steeds de overgangstypen. Om nu de bouwkunst te leeren kennen en te leeren beoordeelen, moeten we ze van verschillend standpunt gaan beschouwen en wel van historisch, technisch en artistiek standpunt.

We moeten de ontwikkelingsgeschiedenis van het menschdom kennen. We moeten ons indenken in 't zien en 't voelen der bouwmeesters in de verschillende tijden. We komen dan voor ons zelven tot de opgaven welke hun gesteld waren door de samenleving en door hun opdrachtgever.

Door ons zelven in al deze verschillende eischen in te denken en door deze, in verband met de eischen van het materiaal, te leeren begrijpen, kunnen we de bouwkunst gaan bestudeeren.

Voorts ontvouwde spreker zijn gedachten over de wijze waarop we tot een moderne bouwkunstperiode zouden kunnen komen. Ze zal kunnen ontstaan, als 't menschdom evenals vroeger, zijn karakter en ideeën vast zal leggen in al zijn uitingen. Als men maar niet meer klakkeloos na gaat volgen wat anderen voor ons hebben gedaan. Onze tegenwoordige maatschappij heeft zeker wel eigen ideeën en deze dienen door de bouwmeesters begrepen te worden, opdat zij ze vastleggen in oorspronkelijke uitingen. Nabootsing van oude stijlperioden heeft weinig met kunst te maken. De bouwmeester van tegenwoordig kan slechts trachten 't uiterlijk weer te geven, voor den leek komt hij dit nabij, voor den kenner niet. Door de oude stijlen na te bootsen, staan we ook het streven naar eigen ideeën, naar die van onzen tijd, onze samenleving, naar een uiting van eigen kunst, in den weg.

De algemeene opvatting der menschen met hun conservatieve begrippen belet veelal den ontwerper zijn eigen gedachten ten uitvoer te brengen. Het meerendeel aanvaardt gaarne den schijn in plaats van de werkelijkheid en in dit opzicht is het publiek maken van de schoonheid der oude bouwstijlen een gevaar. De bouwmeester met moderne eigen ideeën wordt later veelal bij een eventueele opdracht de dupe, want hij moet bij zijn werk rekenschap houden met deze of gene stijlperiode, welke de principaal de mooiste vindt, en welke deze door oppervlakkige bestudeering eenigszins kan beoordeelen en begrijpen.

Spreker stelde de dwaasheid van het inrichten van huizen in imitatie-Louis XIV of XV in 't licht. Hij wees er op dat een dergelijke goede inrichting schatten zou kosten. De harmonie van de oorspronkelijke Louis XIV en XV vertrekken ontbreekt veelal in de imitatie.

Een verblijdend verschijnsel noemde spreker 't dat tegenwoordig de kunstenaars en vooral de jongeren veelal dezelfde eischen aan de bouwkunst gaan stellen; dit gaf hem aanleiding om te gaan gelooven, dat we thans weder aan het begin van de ontwikkeling eener nieuwe kunstperiode staan. Om een nieuwe bouwkunstperiode te bereiken zal ons niet, zooals enkelen meenen, in eenige jaren gelukken. Dat leert ons de geschiedenis voldoende. De architecten, die voldoende opleiding hebben gehad om onze maatschappij, ons gemeenschapsleven te bestudeeren, zullen stap voor stap voorwaarts gaan. Om hiertoe te komen moeten we het publiek voorlichten en hun toonen waarom een gebouw schoon is. We zullen, om vooruitgang in de bouwkunst te verkrijgen, niet zoozeer al de stijlvormen moeten kennen en ze behoeven te bestudeeren, doch wel is noodig daarvan enkele kunstwerken uit het verleden te bestudeeren en vooral die in de omgeving, waar men geroepen wordt zijn kunst tot uiting te brengen. Door het enkel bestudeeren der vormen zou men komen tot het toepassen der vormen, tot welke men zich het meest voelt aangetrokken.

Men dient ze echter te bestudeeren om de redenen welke tot de ontstane vormen aanleiding hebben gegeven, om de verhoudingen, het samengaan van de constructieve met de aesthetische eischen, te leeren kennen.

Als men deze eischen bij de oude bouwwerken met hare oplossingen heeft gevonden, kan men trachten ze dienstbaar te maken aan de bestudeering der tegenwoordige gedachte. Alleen door gemeenschappelijk zoeken en bestudeeren der redenen van vormgeving kan men komen tot een nieuwe bouwkunst.

Spreker besprak verschillende opmerkingen en van oude bouwwerken, waarvan de teekeningen in de zaal waren opgehangen, als oude Romaansche tufsteenkerken, Gothische kerken met haar détails, fraaie torentypen, de boerenwoningen in de Friesche streek, voornamelijk de restanten uit Oost-Friesland; voorts verschillende merkwaardige bouwwerken in Leeuwarden. Met lichtbeelden lichtte spreker het gesprokene toe.

Aan het slot besprak hij in 't kort enkele feiten waaruit in den laatsten tijd de meerdere belangstelling van 't publiek voor de bouwkunst was gebleken. Hij wees op 't ingezonden stuk in de „Leeuwarder Crt.", waarin de goede gedachte zat, om met 't kind te beginnen, om de schoonheid meer publiek te maken, doch hij keurde het idee van den schrijver, om den ouden „nieuwe toren", na herstel van den vrede als monument te herbouwen, af. We kunnen thans een ons meer bevredigenden toren bouwen, die een beeld zal geven van de vreugde der menschen in de 20e eeuw, bij het sluiten van den vrede, terwijl de „nieuwe toren" moeilijk als symbool hiervoor zou kunnen dienen.

Voorts besprak hij onze schoonheidscommissie, hij betreurde, dat, nadat op aandringen van „de Friesche Bouwkring" burg. en weth. waren overgegaan tot het instellen dier commissie, de bouwkring niet meer was gehoord, wat betreft samenstelling en eischen. Hij keurde af de houding van de raadsleden, die zich beter bevoegd achten dan een dergelijke commissie om de bouwplannen te beoordeelen. De schoonheidscommissie was in bedoeld geval heel zacht opgetreden. Spreker had de plannen gezien en kon zich voorstellen, dat men 't geheele plan afkeurde; terwijl de schoonheidscommissie alleen op de grootste fouten in de gevels aanmerking maakte, had men medewerking

van de raadsleden verwacht. Voor dergelijke gevallen is 't bepaald noodig en kan 't door spreker aangehaalde voorlichten van 't publiek nuttig zijn, opdat de leden van den raad eenigen kijk op architectuur verkrijgen. Dan zullen ze zeker niet weer een dergelijk oordeel vellen.

Spreker riep de belangstelling in voor de beide eenvoudige werkjes, die over dit onderwerp zijn verschenen, n.l. De aesthetische leiddraad bij den woningbouw door B. von Brucken Fock en de ontsiering van stad en land en hare bestrijding door J. H. W. Leliman.

Uit beide werkjes kan de leek gemakkelijk een aardig idee krijgen van de beweging der architecten om tot een nieuwe bouwkunst te komen.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD, ORGAAN VAN DE M. B. V. A. No 1. Officieel Gedeelte.

Promoveeren van Bouwkundig Ingenieurs (Vervolg).

Rapport van de Commissie in zake »Het onderzoek naar het Tentoonstellingswezen (in verband met regeeringssteun, kunsthandel, enz.) ingesteld door het Verbond van Nederlandsche Kunstenaarsvereenigingen (Vervolg).

Prijsvragen. Studieprijsvraag voor een Volks-Bad- en Zweminrichting uitgeschreven door de Afdeeling 's-Gravenhage van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst. Rapport der Jury, met afbeelding en losse plaat.

De Commissie voor de Bouwverordeningen der Mij. t. b. d. B. en de a.s. herziening der Woningwet.

ARCHITECTURA No. 18. Mededeelingen betreffende 't Genootschap Georganiseerde Bouwkunst, door Candidus.

Genootschapsprijsvragen 1914. Rapport der Jury.

Aan Rembrandt, ter gelegenheid van zijn beschildering.

Het Architectuur-museum, door Willem van der Pluijm.

Het Standbeeld van den Koning-Stadhouder Willem III.

Vereeniging ter Veredeling van het Ambacht, door J. H. de Groot.

De Wederopbouw van België.

DE BOUWWERELD No. 17. Landelijke bouwwijzen in Zwitserland, door Max Pfister, met afbeeldingen.

Een en ander over de verbreeding van de Vijzelstraat III, door C. Visser (slot).

De invloed van de Woningwet op den omvang der werkloosheid.

DE INGENIEUR No. 18. Algemeene Regels (A.R.) voor het opmaken van ontwerpen en begrootingen bij den dienst der wegverbeteringen in de Preanger-Regentschappen. Voordracht, gehouden in de buitengewone vergadering van de Afdeeling Nederlandsch-Indië van het Kon. Instituut van Ingenieurs, op 7 October 1914, door M. J. Rotteveel c. i.

Leiddraad voor het onderhoud van wegen en constructie van grind- en steenslagwegen. Voordracht gehouden in de buitengewone vergadering, als voren, door H. A. van Drongelen, met afbeeldingen.

Verslag van de gedelegeerden der Afdeeling Electro techniek van het Kon. Instituut van Ingenieurs bij het theoretisch monteursexamen, gehouden in de maand October 1914 vanwege het Genootschap Mathesis Scientiarum Genitrix te Leiden.

Gelijkstroom-Stoomwerktuigen, door G. Brouwer w.i. (slot), met afbeeldingen.

Het XVde Nederlandsche Natuur- en Geneeskundig Congres door R. A. van Sandick c.i.

Vergadering van de Afdeeling voor Werktuig- en Scheepsbouw van het Kon. Instituut van Ingenieurs, van 24 April 1915 te Rotterdam.

Buitengewone Algemeene Vergadering van de Vereeniging van Delftsche Ingenieurs, van 24 April 1915, te 's-Gravenhage.

Ingezonden Stukken. Het stoken van turf, door J. de Kuyser w.i.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 18. Officieel gedeelte: Agenda d. 19e Jaarl. Alg. Verg. — Rek. en Verantw. 1914. — Balans 1914. — Begrooting 1915. — Balans der Fondsen op 31 Dec. 1914. — Verslag betr. het beheer der Fondsen over 1914. — Rek. en Verantw. v. h. beheer d. Fondsen over 1914. — Rek. en Verant. v. h. T. W. over 1914. — Statuten v. d. B. v. T. — Huish. Regl. v. d. B. v. T. — Begr. T. W. 1915. — Balans over 1914. — Verl.- en Winstrek. — Versl. v. d. Comm. ingest. ingev. Art. 25 v. h. Huish. Regl. — Steunfonds. — Stemkaarten. — Behandeling v. h. ontw.-Statutenw. op de a.s. A. V. — Mededeeling v. d. Regelingscomm. — Aank. v. verg. — Bericht. — Art. 1638c en 1638d v. h. Arbeidscontract.

(Vervolg 3e pagina bijblad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551.
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

WATERBRONNEN, ONTIJZEREN HARDEN
N.V. DIEPBOOR Mij. „VULKAAN", v/h. J. DE BOER & Co., LEEUWARDEN

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.
NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

DE REPRODUCTIE COMPAGNIE
CLICHÉ'S
Rotterdam

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij,
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

DE AANNEMER No. 17. Als de oorlog voorbij is. Geschiktheid van grond als bouwterrein. De bouwmaterialen in oorlogstijd. Afdeelingsverslagen. Amsterdam, 22 April 1915.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 22. De kleuren der kleiproducten. — Rechtzetten van een uit het lood staanden fabrieksschoorsteen. — Nederlandsch fabrikaat. — Het schandaal van de kolenprijzen. — Permutit voor het ontharden van ketelvoedingswater. — Is de Directeur eener Naaml. Vennootschap werknemer? — Mededeelingen.

HET HUIS, OUD EN NIEUW No. 1. De Januari-aflevering van Eduard Cuypers' maandschrift is laat verschenen, maar men vergeet dit onmiddellijk, door de belangrijkheid van den inhoud van het hoofdartikel, een studie over Danzig, het Amsterdam van het Oosten, door D. J. van der Ven. De vergelijking met Amsterdam gaat slechts ten deele op, want Danzig heeft, al heeft zijn Renaissance-architectuur veel Hollandsch, een eigen karakter, vooral in zijn woonhuisbouw. In Amsterdam is daarvan al veel verloren gegaan, maar in Danzig waakt de overheid angstvallig voor het oude stadsschoon en inzonderheid voor een element daarin, de rijk bewerkte bordessen, die vele woonhuizen daar nog bezitten en waaraan talrijke proeven van kunstvol beeldhouwwerk en smeedwerk voorkomen.

Geheel naar de twintigste eeuw verplaatst ons het tweede artikel in dit nummer voorkomend, over het als tuinstad opgevatte uitbreidingsplan voor de gemeente Nieuwendam, voornamelijk bestemd voor den bouw van arbeiderswoningen, welke de vereeniging »Nieuwendam's belang« daar zal doen verrijzen.

Varia.

ASFALT.

Wat is eigenlijk asfalt?

De bewoners der groote steden kennen het materiaal als plaveisel, maar het wordt ook als grondstof voor de bereiding van verf en lak, voor vochtdichte bedekkingen en als etsgrond aangewend. In veel vroegeren tijd maakte men er zelfs een soort wonderolie uit, zoodat het wel voor zeer uiteenloopende doeleinden dienstbaar is te maken.

Asfalt wordt in de natuur gevonden, gewoonlijk op niet zeer groote diepte. Er zijn zelfs enorm groote hoeveelheden van aanwezig. Het voorkomen in de omgeving der Doode Zee heeft de benaming Jodenpek doen ontstaan, maar daar is volstrekt niet de voornaamste vindplaats van hetgeen in de techniek als asfalt wordt verwerkt. De technicus verstaat toch onder asfalt niet het zuivere Jodenpek, of aardpek, maar den z. g. asfaltsteen, waarvan de beste, meest bruikbare kwaliteit voorkomt in Val de Travers, een gebied tusschen Neuchâtel en de Fransche grens. De daar gelegen lagen zijn 2,5 K. M. breed en 10 K.M. lang, bij een dikte van 1 tot 5 meters. Ook in Frankrijk en Duitschland vindt men lagen van asfaltsteen en die komen in nagenoeg de geheele wereld voor; het Europeesche product staat daarbij bovenaan.

Men heeft hier niet te doen met een zuivere, enkelvoudige delfstof; vandaar dat de verschillende asfaltkwaliteiten sterk uiteénloopen en dat het product voorkomt in allerlei graden van bruikbaarheid.

Verondersteld wordt, dat de asfaltsteen is ontstaan uit vóór-historische petroleumlagen, die onder invloeden, welke in vroegere perioden van de geologische geschiedenis der aarde bestonden, aan den bijzonder natuurlijk procedé zijn onderworpen geweest. Uit de petroleum heeft zich onder zuurstofopname, vermoedelijk bij hooge temperatuur, de z.g. bergteer gevormd en deze laatste heeft de in den bodem aanwezige krijtlagen doortrokken. Asfaltsteen bestaat uit zeer fijnkorrelig krijt, allerinnigst vermengd met 7 à 11 % bergteer. De vermenging is zóó volkomen, dat men zich wel zal moeten denken, dat bij hooge temperatuur en misschien ook onder hoogen druk dampen van bergteer door de krijtlagen zijn getrokken.

Het laat zich hooren, dat zulk een proces niet overal even volledig is tot stand gekomen en dat daardoor ook niet overal een gelijk product is ontstaan. Zoowel de aard der oorspronkelijk aanwezige krijtrots als de mate van doortrekking met bergteer is hier van invloed geweest.

Voor de techniek der asfaltbestrating kan men asfaltsteen met een te hoog gehalte aan bitumen (de opgezogen bergteer) evenmin gebruiken als met een te laag gehalte. Er komen lagen voor, bij welker vorming de omzetting der petroleum in bergteer niet volledig is geweest. Het product is daar niet zoodanig geworden, dat de technicus het als materiaal aanvaardt.

Bij de verwerking — vooral voor plaveisel — moet de stof n.l. aan den eenen kant taai-vloeibaar zijn te maken en aan den anderen kant bij afkoeling een vrij harde en toch niet brokkelige, maar goed samenhangende massa opleveren. Het heeft aan de techniek heel wat moeite gekost om de middelen te vinden ten einde het materiaal op bevredigende wijze te verwerken.

Gaat men toch den fijngemaakten natuurlijken asfaltsteen zonder meer verhitten, dan wordt niet de geheele massa vloeibaar, maar zij valt na eenigen tijd tot een droog stof uiteén. Voegt men daarentegen bij de te verhitten massa een zekere hoeveelheid zuiver aardpek, dat is dus de vast geworden bergteer, die ook tot een bepaald percentage in den asfaltsteen voorkomt, dan werkt het aardpek als vloeimiddel; de geheele massa raakt nu in gesmolten toestand en blijft bij afkoeling samenhangend. Met bijvoeging van dit vloeimiddel kan het omsmelten ook telkens opnieuw worden herhaald zonder schade voor het materiaal.

Het zou voor de hand liggen om te denken, dat iets dergelijks zou zijn te bereiken door vermenging van asfaltsteen, die een te laag gehalte aan bitumen heeft, met anderen van een te hoog gehalte. Dat is evenwel niet het geval. Zulke mengsels hebben tot dusver niet anders dan minderwaardig materiaal opgeleverd. Het beste vloeimiddel voor een asfaltsteen van bepaalde soort is een aardpek van gelijke samenstelling als het bitumen, waarmee de krijtsteen is doortrokken.

Nu is het afscheiden van het zuivere bitumen uit den asfaltsteen juist voor de betere soorten heel bezwaarlijk. In Hanover komen lagen voor, die reeds bij koking het bitumen afscheiden; hier is dan ook de vermenging in het natuurlijk product niet innig genoeg om het een goed product voor de techniek te doen opleveren. En het uit dit

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph
Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

asfalt gemakkelijk afgescheiden bitumen is niet van geheel dezelfde samenstelling als dat hetwelk in de goede asfaltsoorten voorkomt. Daarom voldoet het als vloeimiddel voor de betere soorten niet. En bij die laatste is de afscheiding van het zuivere bitumen zelfs langs scheikundigen weg moeilijk en kostbaar.

(Slot volgt.)

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

Vlissingen

Door de tusschenkomst van de Vereeniging «Nehalennia», Vereeniging tot Instandhouding van Walcheren's Natuur- en Stedenschoon en door den financieelen steun van de Vereeniging tot Instandhouding van Oude Gebouwen te Middelburg, is te Vlissingen een oud gebouw voor moderniseering behoed, namelijk het voormalige beursgebouw op het Beursplein, waar thans de winkel der Coöperatieve Verbruiksvereeniging «Eigen Hulp» is gevestigd. Niet alleen het dak dat in bouwvalligen toestand verkeerde, zal worden hersteld, maar de pleisterlaag zal worden weggenomen, en de roode oude baksteen weer te voorschijn gebracht. Het glas in lood zal weder geflankeerd worden door de typisch Hollandsche luiken en op het dak zullen weder de fraai gebeeldhouwde Mercurius en Neptunusbeelden worden geplaatst. Beide vereenigingen zijn hier dus met groot succes werkzaam geweest.

De Doorwerth.

De belangstelling in dit kasteel is te allen tijde groot geweest, zelfs toen het zijne bezoekers niets dan eene ruine had te vertoonen, die kraaien en uilen ten verblijve strekte.

Die belangstelliing is toegenomen, toen het gebouw allengs in al zijne deelen werd hersteld en de bewaarplaats werd van eene groote verzameling en eene vooralsnog bescheidene maar daaromtrent niet onbelangrijke verzameling oudheden.

Het is te verwachten, dat de belangstelling nog zal toenemen door de ontdekking van twee inrichtingen in het kasteel, die op den oudsten tijd van bestaan wijzen en wel in de eerste plaats van twee waterputten, een in de keuken en een — hetgeen in nog hoogere mate de aandacht trekt — in een der zalen van het gebouw.

Deze laatste is niet minder dan 8 meters diep, terwijl er 3 meters water in staat.

De tweede betreft eene gemetselde wenteltrap die zich in de dikte der binnenmuren bevindt en de kelderverdieping met de bovenste verdieping verbindt. Deze trap was geheel met zand en puin gevuld, terwijl de toegangen waren dichtgemetseld.

Het voornemen bestaat deze geheel in den oorspronkelijken toestand te brengen, hetgeen de bezienswaardigheid van het kasteel in niet geringe mate zal verhoogen, maar ook in den toestand, waarin zij nog verkeert, zal zij ongetwijfeld de aandacht der bezoekers trekken. N. R. Ct.

Vacante Betrekkingen.

— Jong Architect, bij voorkeur gediplomeerd, op een groot bureau voor interieurs en decoratiewerk. Hoog salaris, vaste positie. Brieven lett. R 42. Alg. Adv. Bur. Rouma & Co., Amsterdam. (1)

— Teekenaars voor de afdeeling IJzerconstructie van «Werkspoor» te Amsterdam. Brieven te richten aan «Werkspoor». (1)

— Gemeente-Architect te Rijswijk (Z. H.), tegen 1 Juli a.s. Jaarwedde f 1500.—, leeftijd beneden 40 jaren. Stukken voor 15 Mei a.s. bij Burgem. en Weth. (1)

— Onderwijzer voor Vormteekenen aan Timmerlieden en Meubelmakers, voor enkele maanden tegen 15 Mei a.s. aan de Ambachtsschool te Utrecht. Inlichtingen 's middags tusschen 2 en 3 bij den Directeur der School. (1)

— Opzichter bij de afdeeling «bestratingen» der plaatselijke werken te Rotterdam voor het toezicht op de tramexploitatie. Kennis van rollend materieel en electriciteit gewenscht. Sollicitaties schriftelijk voor of op 10 Mei 1915 bij den Directeur der Gemeentewerken. (1)

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels, .

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

INFORMATIE-BUREAU VAN DEN BOND VAN TECHNICI, AMSTELVEENSCHE WEG 83 AMSTERDAM.

Spreekuren iederen Woensdag- en Vrijdagavond van 6 tot 8 uur, 's avonds.

47	Bouwkundige Opzichter-Teekenaars	24—52	jaar.
15	Bouwkundige Opzichter-Uitvoerders	24—55	»
1	Bouwkundige Teekenaars	23—35	»
7	Aankomend Bouwkundige Opzichters	19—22	»
6	Aankomend Bouwkundige Teekenaars	18—22	»
8	Waterbouwkundige Opzich ter-Teekenaars	23—48	»
2	Aankomend Waterbouwk. Opzichters	22—23	»
5	Chef-Machinisten	34—35	»
5	Werktuigkundige Opzichters (werkm.)	21—35	»
2	Werktuigkundige Teekenaar-constructeurs	22—31	»
4	Machine-Teekenaars	22—25	»
4	Aankomende Machine-Teekenaars	18—22	»
1	Electrotechnisch Chef-Machinist	—32	»
6	Electrotechnische Chef-Monteurs	22—27	»
7	Electrotechnische Teekenaars	20—28	»
1	Werktuigkundig Teekenaar Gastechniker	—33	»
1	Opzichter-magazijnmeester	—30	»
1	Verwarmings techniker	—21	»

Pianino's contant en termijnbetaling.
SOLIDE ADRES. UITENBOGAARDT'S PIANO-EN ORGELHANDEL, te Van Swindenstr. 10. AMSTERDAM

BOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK.
Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgranniet.
F. H. HONIG, Keizersgracht 268, AMSTERDAM. FABRIEK TE ZAANDAM.

5OSTE JAARGANG. ZATERDAG 15 MEI 1915. No. 20

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: **Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.**
Adres voor de Administratie: **Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.**

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec. voor het binnenland . . . . . ƒ 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot ƒ 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . (Uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . ƒ 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

De wedstrijd in de Schoone Bouwkunst.

De tijd is weer daar, dat om den Nederlandschen Prix de Rome in de Bouwkunst gekampt moet worden en al heeft deze wedstrijd voor de Nederlandsche bouwkunst nog geen overweldigende resultaten opgeleverd, het was ons aangenaam uit het ons toegezonden programma gewaar te worden, dat de tijdsomstandigheden geen bezwaar schijnen op te leveren, om hem op de gewone wijze te doen plaats hebben.

Wij hopen, dat zich vele mededingers zullen aanmelden al vreezen wij dat sommigen misschien door hun militaire plichten verhinderd zullen zijn. Wij zijn benieuwd, welk onderwerp dezen keer voor den beslissenden eindkamp zal worden gekozen en welke denkbeelden in de ontwerpen tot uitdrukking zullen komen.

Over het nut en de reden van bestaan van den Prix de Rome loopen, zooals bekend is, de meeningen nogal uiteen. Men wijst gaarne op de resultaten in het buitenland, die ook niet altijd even bevredigend zijn geweest, en beweert dan, dat dergelijke wedstrijden uit den tijd zijn en niets bewijzen.

Daar moge veel van waar zijn en toch zouden wij het instituut, waarvoor indertijd hemel en aarde bewogen zijn om het te krijgen, niet gaarne missen en wel juist, omdat het ouderwetsch is en zich toch nog heeft staande gehouden.

De naam Schoone Bouwkunst is reeds een uitdrukking, die geheel in onbruik geraakt is in de practijk, en in de programma's der examens, die aan den eindkamp voorafgaan, bemerkt men ook niet veel van moderne stroomingen, maar daartegenover staat, dat de programma's zeer rekbaar zijn of althans den examinatoren groote vrijheid laten en dat is hier goed. Wanneer deze wedstrijd al te nauwkeurig, al te veel in kleinigheden gereglementeerd was, zou iedereen zich daarvoor kunnen laten klaarmaken. Men zou de candidaten kunnen drillen met een bepaald percent zekerheid. Een instelling daarvoor bezitten wij gelukkig niet en de Rijksacademie wil dit ook niet wezen, want hare leerlingen, of oud-leerlingen genieten in dit geval geenerlei voorrechten. De mededinging is geheel vrij voor alle Nederlanders, niet jonger dan 20 en niet ouder dan 30 jaar.

Zeker zijn er onder onze jonge bouwmeesters velen, die dit jaar hun reisplannen moeten uitstellen tot gunstiger tijden en ook tehuis niet zoodanig met werk overladen zijn, dat zij nu de zomermaanden niet eens kunnen besteden aan den vreedzamen strijd, waarin zij kunnen toonen meesters in het bouwen te zijn, voor zoover dit uit een wedstrijd als deze blijken kan.

Laat ons hopen, dat zij zich daartoe, wat meer dan anders, aangetrokken zullen gevoelen en dat zij meer waarde zullen hechten aan de onderscheiding, die hier te behalen is, dan aan het tegenwoordig, naar het schijnt, zoo vurig en algemeen begeerde doctoraat in de technische wetenschap.

Wij laten hier de programma's volgen, zooals zij in de Staatscourant zijn gepubliceerd.

Rijksacademie van Beeldende Kunsten te Amsterdam.

Wedstrijd in de schoone bouwkunst, 1915.

A. Van het examen.

I. Het examen bedoeld bij art. 11 der wet van 26 Mei

1870 (Staatsblad n°. 78), wordt gehouden in het gebouw der Rijksacademie van Beeldende Kunsten, Stadhouderskade 86 te Amsterdam, vangt aan 21 Juni, des morgens te 9 uur, en eindigt 25 Juni, des namiddags te 4 uur.

II. Tot het afleggen van dit examen worden toegelaten Nederlanders van beiderlei geslacht, ook niet-leerlingen der academie, niet jonger dan 20 en niet ouder dan 30 jaar.

III. De candidaten zijn verplicht van hun voornemen minstens vier weken van te voren, bij vrachtvrije brieven, kennis te geven aan den directeur, met overlegging van een uittreksel uit het geboorteregister van den burgerlijken stand, hen betreffende, en onder vermelding of zij al dan niet aan den wedstrijd wenschen deel te nemen.

IV. De eischen van het examen zijn ten aanzien van:

a. de aesthetica:

kennis van de hoofdbeginselen der schoonheidsleer met betrekking tot de bouw-, de schilder- en de beeldhouwkunst;

b. de kunstgeschiedenis:

kennis van de hoofdtrekken der algemeene en der Nederlandsche kunstgeschiedenis en meer bijzonder van de geschiedenis der Europeesche en Nederlandsche bouwkunst;

c. de doorzichtkunde:

kennis van de beginselen der doorzichtkunde.

V. het examen wordt mondeling en zoo noodig schriftelijk afgelegd. Voor het mondeling examen wordt in elk vak per candidaat hoogstens één uur gesteld. Bij het schriftelijk examen wordt den candidaten geen onderbreking toegestaan.

Bepaaldelijk wordt gevorderd voor vak c (doorzichtkunde): het maken eener perspectievische teekening, waarvoor 6 uren worden toegestaan.

VI. Het examen wordt ten overstaan der commissie van toezicht in het openbaar, onder leiding van den directeur, afgenomen door examinatoren, aangewezen door den Minister van Binnenlandsche Zaken.

VII. Zij die het examen met goeden uitslag hebben afgelegd, ontvangen ten bewijze hiervan een diploma, dat den bezitter recht geeft tot deelneming aan den wedstrijd in de schoone bouwkunst, bedoeld bij art. 12 der wet.

VIII. Zoowel de afgewezen candidaten als zij wier examen voldoende is geweest, ontvangen, desgewenscht, mededeeling van de hun voor ieder vak toegekende cijfers.

B. Van den wedstrijd in het algemeen.

I. Op Donderdag 15 Juli wordt in het gebouw der Rijksacademie van Beeldende Kunsten de wedstrijd in de schoone bouwkunst geopend, bedoeld bij art. 12 der wet.

II. Tot den wedstrijd worden toegelaten zij, die tijdig van hun voornemen hebben kennis gegeven aan den directeur der academie (zie A, art. III) en in het bezit zijn van het diploma bedoeld in A, art. VII.

III. De wedstrijd is samengesteld uit:

a. een proefkamp;

b. een eindkamp.

IV. De jury voor den wedstrijd wordt benoemd door de commissie van toezicht op de Rijksacademie van Beeldende Kunsten.

Er is een jury a^1 voor het theoretisch examen in den proefkamp, bedoeld sub C, II, 1°.,

voorts eene jury a^2 voor het practisch examen in den proefkamp, bedoeld sub C, II, 2°. en 3°.

en eindelijk eene jury b voor den eindkamp, bedoeld sub D.

Elke jury bepaalt vooraf, hoeveel tijd voor elk der aan de mededingers opgelegde werkzaamheden toegestaan wordt.

V. De jury's a^2 en b bepalen de onderwerpen zoowel voor den proefkamp als voor den eindkamp. Deze onderwerpen zijn dezelfde voor al de mededingers. De onderwerpen worden in verzegeld couvert bij den aanvang der werkzaamheden aan de mededingers overhandigd.

VI. Aan elken mededinger wordt bij het lot een afzonderlijk lokaal aangewezen voor den duur van den wedstrijd. Dit lokaal is, behoudens het nader bepaalde (zie D, sub II) beschikbaar op alle werkdagen van des morgens 8 tot 's namiddags 5 uur. De mededingers hebben, zoo noodig, aanspraak op kostelooze verwarming van het hun toegewezen lokaal. De overige door hen gemaakte kosten, door de jury te schatten, worden vergoed tot een bedrag van hoogstens f 150.

VII. Met het nummer van dit lokaal teekent hij al de te vervaardigen werkstukken, welke hij op den vastgestelden tijd bij den directeur inlevert. Hij herhaalt dit nummer op het adres van een verzegelden brief aan den secretaris der jury, waarin zijn naam vermeld moet staan.

VIII. Indien een mededinger voor langeren tijd — naar het oordeel van den directeur — van zijn lokaal geen gebruik gemaakt heeft, dan zal hem de verdere deelneming aan den wedstrijd kunnen worden ontzegd.

C. Van den proefkamp.

I. De proefkamp begint Donderdag 15 Juli des morgens te 9 uur en eindigt Vrijdag 23 Juli daaraanvolgende.

II. De proefkamp bestaat in:

1°. het afleggen van een voorafgaand examen betreffende:

a. de lagere wiskunde;

b. de beschrijvende meetkunde;

c. de statica, wat betreft de berekening van eenvoudige constructiën;

d. de burgerlijke bouwkunst (houtverbindingen, steenverbanden, ijzerconstructiën, onderdeelen van gebouwen);

e. de kennis van bouwstoffen gebruikelijk voor bouwkundige werken;

f. de leer van het ornament;

2°. het vervaardigen van een ontwerp voor een eenvoudig gebouw (woonhuis, villa);

3°. het ontwerpen van een bouwkundig decoratief detail.

III. Zij die in het bezit zijn van het diploma wegens goed afgelegd eindexamen eener hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus zijn vrijgesteld van de vakken sub 1°., a—b.

Zij die in het bezit zijn van het diploma B, bedoeld in art. 61 van de wet op het middelbaar onderwijs van 2 Mei 1863 (Staatsblad n°. 50), of van het diploma wegens het met goed gevolg afleggen van het propaedeutisch examen, bedoeld in art. 9 van het Koninklijk besluit van 4 Juli 1905 (Staatsblad n°. 227), zijn vrijgesteld van de vakken sub 1°., a—e.

Zij die in het bezit zijn van het diploma C, bedoeld in art. 62 van gemelde wet, of van het bij art. XXII der wet van 22 Mei 1905 (Staatsblad n°. 141) daarmede gelijkgestelde diploma van bouwkundig ingenieur of architect, zijn vrijgesteld van het examen sub 1°.

Behoudens deze vrijstellingen worden alleen zij die met goed gevolg het voorafgaand examen in elk der sub 1°. vermelde vakken aflegden, toegelaten tot de proeven sub 2°. en 3°.

IV. De candidaten die het best in den proefkamp voldoen, worden — hoogstens ten getale van vier — tot den eindkamp toegelaten.

V. Alleen indien de jury beslist, dat geen der mededingers voldoende bekwaamheid in den proefkamp bewees, wordt de eindkamp niet gehouden.

VI. De jury a^1, vermeld sub B, IV, doet uitspraak op Zaterdag 17 Juli; de jury a 2, vermeld sub B, IV, op Zaterdag 24 Juli, en bepaalt daarbij, wanneer er meer dan vier mededingers zijn, wie de vier zijn, die het best hebben voldaan.

D. Van den eindkamp.

I. De eindkamp vangt aan Maandag 26 Juli, des morgens te 8 uur, en eindigt Zaterdag 2 October, te 4 uur.

II. De eindkamp bestaat in het vervaardigen van een ontwerp voor een monumentaal gebouw.

Voor de schetsen op de schaal 1 : 200, bestaande in plattegronden, doorsneden en de voornaamste opstanden, wordt den mededingers twee dagen toegestaan, gedurende welke zij het gebouw der academie niet mogen verlaten noch eenig bezoek ontvangen mogen.

De schetsen worden bij den directeur ingeleverd, door hem in tegenwoordigheid van den mededinger verzegeld en behooren tot grondslag te liggen aan de definitieve ontwerpen. Elk mededinger in den eindkamp ontvangt zijne aldus verzegelde schetscompositie voor den duur der uitvoering terug.

III. De definitieve ontwerpen moeten bestaan in:

a. de plattegronden der verschillende verdiepingen op de schaal van 1 : 100;

b. de teekening van vóór- en achtergevel en van een der zijgevels op dezelfde schaal;

c. eene doorsnede op dezelfde schaal;

d. twee detailteekeningen tot verklaring der constructie op dezelfde schaal;

e. minstens twee detailteekeningen van voorname decoratieve onderdeelen op de schaal van 1 : 20;

f. eene perspectiefteekening in aquarel uitgevoerd;

g. eene beknopte technische beschrijving van het gebouw en van de te bezigen materialen.

IV. De mededinger, zoowel in den proefkamp als in den eindkamp, is verplicht op het toegewezen lokaal eene teekentafel en het noodige teekengereedschap mede te brengen; doch het medebrengen van prentwerk, photographieën, teekeningen, doortrekken enz. is verboden op straffe van uitsluiting van den wedstrijd.

V. De bibliotheek der academie is, na de aflevering van het schetsontwerp in den eindkamp, voor de mededingers op de door den directeur vast te stellen uren geopend.

VI. Uiterlijk 2 October, des namiddags te 4 uur, worden de vervaardigde werken, met de daarbij behoorende verzegelde schetscomposities, bij den directeur afgeleverd.

VII. De jury in den eindkamp beslist tusschen 4 en 10 October of een der mededingers en, zoo ja, wie den prijs, bestaande in eene gouden eerepenning, en het accessit, bestaande in eene zilveren eerepenning, is waardig te keuren, en brengt een met redenen omkleed verslag omtrent de uitkomsten van den wedstrijd uit.

Dit verslag wordt aan den Minister van binnenlandsche Zaken gezonden door tusschenkomst der commissie van toezicht, welke hierbij, zoo daartoe termen bestaan, de gemotiveerde aanbeveling voegt, bedoeld sub VIII hieronder.

VIII. Hij, die den gouden eereprijs is waardig gekeurd en blijken heeft gegeven van groot talent en buitengewonen aanleg, kan, op gemotiveerde aanbeveling der commissie van toezicht, door Hare Majesteit de Koningin hoogstens gedurende vier achtereenvolgende jaren met een jaargeld van f 1200 worden begunstigd, ten einde hem in de gelegenheid te stellen zich in de schoone bouwkunst te volmaken. Die ondersteuning wordt telkens voor één jaar verleend.

In de Staatscourant geschiedt mededeeling van het daartoe strekkend Koninklijk besluit, zoowel als van de aanbeveling der commissie. Aan den begunstigde kan tevens eene vergoeding voor uitgaven wegens werkplaatsen en modellen worden toegekend, tot een bedrag van hoogstens f 600 's jaars.

E. Slotbepalingen.

I. De directeur der academie is belast met de leiding van den wedstrijd, zorgt voor de tijdige bijeenroeping van de jury en in het algemeen voor de goede uitvoering van alles wat voor den wedstrijd volgens reglement wordt bepaald.

II. Alle voor examen en wedstrijd vervaardigde proeven blijven het eigendom der academie, uitgezonderd de niet bekroonde vervaardigde werken, gemaakt in den eindkamp.

III. Al de in den wedstrijd geleverde werken worden zoo spoedig mogelijk openlijk gedurende minstens 8 dagen in het gebouw der academie ten toon gesteld.

IV. De mededingers onderwerpen zich, op straffe van uitsluiting, aan de maatregelen van orde, door den directeur vastgesteld of vast te stellen.

Amsterdam, 19 April 1915.

De Commissie van Toezicht,
Mr. G. M. DEN TEX, Voorzitter.
Mr. F. KRANENBURG, Secretaris.

De Hoogleeraar-Directeur,
Dr. A. J. DER KINDEREN.

Prijsvragen.

STICHTING HET VERZORGINGSHUIS TE HILVERSUM.

Ontwerpen zijn ingezonden op de Prijsvraag voor een „Verzorgingshuis" onder de navolgende motto's:

1915.

Vier cirkels in elkaar, twee aan twee elkaar rakend

Wapen (waarschijnlijk bedoeld dat van Hilversum)

Oud vrouwtje (teekening van een)

A.
Ad Sustinendam Senetutum
Als men oud wordt
Amore artis
Anneke
Anniezie
Arbeid adelt
Avondrust (ingezonden in grooten bordkoker)
Avondrust (in geschilderde lijsten, wit met zwarte lijnen)

B. P.
Blijdenstein
Blijden Stein (B... S...)
Buiten (opgezet op licht getint zwaar kunstpapier)
Buiten (niet opgezet)

C

D. R.
D. V.
De groote lijn
Duif

E pluribus unum
Een laatste thuis
Een toevlucht
Eenvoud (motto op ornamentaal geteekende etiquetten)
Eenvoud (ingezonden in blikken koker, bruin geschilderd)
't Einde
Elysium

Fantima
Fine
Fugit hora

G. D.
Geluk
Geranium
Goed verzorgd
't Gooi
Gooye

H. V. H.
Hilversum
Hofje
Holland
Hospice

In 't Gooi
In time of war
't Is niet anders

J. D.
J. E. T.
Jo
Johanna

K.

Levens winteroord
Licht en Lucht

M. S. G.
Mei
Mira Soli
Mon Repos
Mara

N. C. N. P.
N. N.
Na gedane arbeid
Neutraal

Omega (niet opgezet)
Omega (opgezet op zwaar carton)
Ondernemen en volbrengen
Ons Tehuis
Oorlog aan den oorlog
Op 't Zuiden

P.
Paars
Parterre
Pax vobis
Philemon en Baucis (opgezet op houtbord)
Philemon en Baucis (in grof linnen portefeuille)
Pretty Home
Pro Deo
Prop

R. O.
Res Publicum I
Res Publicum II
Rust (perspectief in donkerbruin passepartout)
Rust (perspectief opgezet op donker blauwgrijs carton)
Rust (opgezet op stroobord met zwart linnen band afgezet)
Rust (in vierkant op de punt staande)
Rust (in krans)
Rust na arbeid (opgezet op wit carton)
Rust na arbeid (niet opgezet ingestuurd in rol)
Rust roest

S. H. M. H.
S. N.
Sans Soucier
S. D. G. Senecus
Senecus
Simplex
Skopas
Stichting
Studie
Suum cuique

Thuis

U. A.

V. H. (Monogram in met ornament versierde cirkel)
V. H.
V. H. 2
V. H. (Monogram in twee dubbele cirkels)
V. H. 1915
Veel in klein bestek
Verzorging
Vesta
Viresque acquirit eunde
Voilà
Volhard en help U zelf
Vrede
Vuratio

Zeven
Zon
Zonlicht
Zou 't hun zonnetje mogen wezen
Zwart op wit
Zij Nederland groot in werken des vredes

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 2. Officieel Gedeelte.

Promoveeren van Bouwkundig Ingenieurs (Slot).

De herziening der Honorariumregelen en tabel, door C. N. van Goor.

Afbeeldingen en losse plaat; Prijsvraag voor een Volks Bad- en Zweminrichting, uitgeschreven door de Afd. 's Gravenhage der Mij. t. b. d. B.

ARCHITECTURA No. 19. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Verslag der 1360ste Ledenvergadering van 28 April 1915.

Rembrandt's beeld te Amsterdam, door Candidus.

Een wandeling door een Oud-Nederlandsche stad (Amsterdam).

Boekbeschouwing, met afbeeldingen.

Stichting »Het Verzorgingshuis« te Hilversum.

Rijksacademie van Beeldende Kunsten te Amsterdam. Wedstrijd in de Schoone Bouwkunst 1915.

DE BOUWWERELD No. 18. Philip Webb. Een pionier der bouwkunst 1831—1915.

De Grieksche geschiedschrijver Herodotus en zijn belang voor de geschiedenis der bouwkunde, door J. Berlage.

DE INGENIEUR No. 19. De afdeeling Uitheemsche Nijverheid op de Tentoonstelling te Semarang. Inleiding tot een bezoek aan die tentoonstelling door de vergadering der Afdeeling Ned. Indië van het Kon. Instituut van Ingenieurs van 7 October 1914 door Ij. C. W. Herweijer w. i.

Laden en lossen op vrachtschepen, door F. Muller van Brakel w. i.

Het Xde Nederlandsch Natuur- en Geneeskundig Congres, door R. A. van Sandick c. i. IV (Vervolg).

(Vervolg 3e pagina bijblaa.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz.

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551.
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

WATERBRONNEN, ONTIJZEREN HARDEN
N.V. DIEPBOOR Mij. „VULKAAN", v/h. J. DE BOER & Co., LEEUWARDEN

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RUNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels,

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 351.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvrang verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 19. Officieel gedeelte: Kort verslag der Bondsbestuursvergadering. — Antwoord van het Bondsbestuur op de schriftelijk gestelde vragen van de afdeeling Rotterdam. — Steunfonds. — Centraal Steuncomité. — Jaarverslagen: 1e Secretaris. — Plaatsing-Kantoor. — Bouwkundige Vakgroep. — Technisch Weekblad. — Aankondiging van vergaderingen. — Waar gaan wij heen? — Inkomsten en uitgaven. — Twee combinaties. — Uit technische bladen en tijdschriften. —

DE AANNEMER No. 18. Ned. Aannemersbond. Officieele mededeelingen. Verslag der Vergadering van het Hoofdbestuur op 27 April 1915.

Uit den Gemeenteraad van Enschedé.

De NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 23. Het drogen der kleiproducten. — Bouwkunst. — Economie van het turfstoomketelbedrijf. —

GEWAPEND BETON, Maandblad voor Beton en Gewapend Beton, Uitgave van L. J. Veen te Amsterdam, bevat in No. 9: Olievoorraden van gewapend beton, door B. A. Verheij c. i. — Trekpalen, door D. W. Gijswit w. i. — Rekenplaten voor gewapend betonconstructies, door F. J. Vaes w. i. — Aangevraagde Octrooien. — Handelsberichten. — Uitslag van aanbestedingen.

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

Ondiepte der Merwede.

Tot normaliseering der rivier de Merwede bij Gorinchem, in welk traject bij normalen- of lagen waterstand nimmer het vaarwater eene voldoende diepte had, besloot de Waterstaat de rivier aldaar ongeveer $^1/_4$ te versmallen, waardoor de stroom een geul zou vormen.

Daartoe werden kribben aangelegd en werd het Hoofd te Gorinchem 100 Meter verbreed, waardoor dit terrein met een oppervlakte van ruim 2 Hectare vergroot werd en circa f 100.000 gekost heeft.

Het blijkt nu, dat deze versmalling der rivier tot geen goed resultaat geleid heeft, want nog steeds blijft zich het zand in het riviervak Woudrichem–Gorinchem ophoopen, 't welk door den dagelijkschen vloed veroorzaakt wordt.

Evenals voorheen moeten baggermachines dagelijks met duizenden kubieke meters zand het vaarwater in dat traject uitbaggeren.

De St. Maartenstoren te Zaltbommel.

Op 23 April j.l. heeft de Zaltbommelsche raad zonder hoofdel. stemming besloten de restauratie te voltooien van een gebouw, dat ongetwijfeld behoort tot de schoonste van ons land. Na de duizenden guldens, die de gemeente Zaltbommel na 1868 aan de herstelling ervan heeft ten koste gelegd, was het niet te verwachten, dat zij nu haar hand aan het werk zou onttrekken

De bouw van de kerk, die tegen den toren is aangebouwd, de volkomen symetrie van haar deelen en gelijkheid van bouwstoffen, wijst er op, dat de bouw van kerk en toren zonder onderbreking onder dezelfde leiding is begonnen, voortgezet en voltooid. De tijd van aanvang met den bouw is onbekend. Wel weet men, dat de kerk in 1304 is gewijd door Gerrit van Nassau, schatmeester van het bisdom Utrecht, die er met Barend van Vueren een kapittel van 10 kanunniken stichtte. In het begin der vorige eeuw ontdekte men in deze kerk eenige muurschilderingen — waaronder de H. Christophorus — die door Dr. C. Leemans in de Ned. Staatsert. van 1 Nov. 1845 beschreven zijn.

Ook Dr. J. G. R. Acquoy wijdt er in zijn werk Jan van Venray en de wording en vestiging der Herv. gem. te Zaltbommel een artikel aan, waarin deze schrijver nog mededeelt, dat de kerk in 1599 veel leed onder de beschieting door de Mendozo.

Volgens Prof. Moll zouden de fraai gebeeldhouwde banken in het koor dagteekenen uit den tijd der stichting van de kerk.

De toren is ruim 60 M. hoog en herinnert door zijn bouw aan den dom te Utrecht en den toren van Rhenen. Evenals deze heeft hij drie omgangen. Thans is hij van boven plat; alleen steken er boven vier kleine hoektorentjes uit. Oorspronkelijk droeg hij een spits blijkens de oude afbeelding, welke men nog in de kerk vindt. In 1538 werd deze door den bliksem getroffen en brandde af, zooals vermeld wordt in een tijdvers van den Bommelschen burgemeester Joan de Beije.

Varia.

ASFALT.

(Slot.)

De massa-toepassing, die het asfalt in den tegenwoordigen tijd heeft gevonden, zou dus ook wel niet zijn bereikt, indien de quaestie van het vloeimiddel niet een andere oplossing had gevonden. Terwijl n.l. in het algemeen bergteer slechts zeer zelden vrij in de natuur wordt aangetroffen, heeft men langs de zeekusten van het eiland Trinidad onuitputtelijke voorraden ontdekt van een bitumineus slik, dat daar uit den aardbodem te voorschijn is gedrongen en zich aan de lucht heeft verhard. Dit is een soort van nagenoeg zuiver aardpek, evenals het Jodenpek in de Doode Zee, maar hier van dezelfde samenstelling als dat waarmee de beste asfaltsteen in Europa, die van Val de Travers, is gedrenkt. Daar heeft men dus een natuurlijken voorraad van het zoo gezochte vloeimiddel, noodig tot verwerking van de Zwitsersche asfaltlagen.

Dat zuivere, als vloeimiddel gebruikte aardpek is hetgeen in de techniek met den naam goudron wordt bestempeld.

Het ligt voor de hand, dat ook reeds pogingen zijn aangewend om kunstmatig asfalt te vervaardigen. Ofschoon het natuurlijke materiaal nog in groote massa aanwezig is, eischt het hooge transportkosten, terwijl overal door gasfabrieken massa's steenkool-teer worden geproduceerd, die in samenstelling voor een groot deel sterk overeenkomt met het natuurlijke bitumen. Waar men echter voordeeligheidshalve met onzuivere afvalproducten en waardelooze grondstoffen zou willen werken, kan de kwaliteit van het kunstproduct niet in vergelijking komen met die van natuurlijk asfalt. Zelfs proefnemingen met zorgvuldiger behandelde grondstoffen kunnen niet geslaagd heeten. Evenals de kwaliteit van het natuurlijke materiaal afhangt van de innigheid der vermenging van de grondbestanddeelen, is dit ook met het kunstproduct 't geval. En met technische hulpmiddelen is men er nog niet in geslaagd, die vermenging zóó innig te doen worden als bij het natuurlijke proces onder gunstige omstandigheden het geval is geweest. Wel dient een met teer behandeld steenslag meer en meer tot een vrij goedkoope onderlaag voor asfaltwegen,

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

Pianino's contant en termijnbetaling. SOLIDE ADRES. UITTENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, te Van Swindenstr. 10. AMSTERDAM

Pianino's HOUTWEEL- en MAGNESITEFABRIEK. Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgranniet. F. H. HONIG, Keizersgracht 868, AMSTERDAM. FABRIEK TE ZAANDAM.

waar die over groote afstanden moeten worden aangelegd.

Als men toch naar het buitenland ziet, komt men tot de conclusie, dat de asfaltbestrating niet bestemd lijkt een stedelijke luxe te blijven. Het vraagstuk van stofvrije of althans stofarme wegen, dat door het toenemend automobielverkeer steeds krachtiger naar voren treedt, heeft een uitzicht geopend op de toepassing van asfaltplaveisel op geheel andere schaal dan tot dusver.

Op voorbeeld van Amerika zijn juist in den laatsten tijd in Duitschland proeven op groote schaal genomen met asfaltbevloering voor de groote wegen. Enkele streken in Amerika hebben daarmee zelfs reeds een 30-jarige ervaring opgedaan, die zeer gunstig kan worden genoemd. Hoofdzaak bij de proefnemingen is echter de methode van aanleg en de soort der daarbij gebezigde machineriën, door motoren of stoommachines gedreven mengings- en smeltketels, met walsen, op zichzelf voortbewegende wagens. Zoowel de deugdelijkheid van den aanleg als het daarmee gemoeide kostenbedrag is toch in groote mate afhankelijk van een goede machinale uitrusting der werkploegen.

Zóó als de zaak voor de Duitsche proeven is aangevat, is de aanleg van asfaltwegen geheel geschoeid op de leest van een groot-bedrijf. Alleen in het groot doorgezet kunnen de proeven het voordeel doen uitkomen dezer volledige machinale uitrusting. (Leeuw. Courant.)

Waarom moet men adverteeren in deze tijden?

Omdat:

1e Vakbladen meer nog dan in gewone tijden van a tot z gelezen worden en in menig opzicht een spiegel van de industrieele toestanden zijn, zoodat een ieder door de onrustige tijden den inhoud met bijzondere zorg nagaat, velen ook door gedeeltelijken stilstand van zaken meer dan anders tot zorgvuldig lezen in staat zijn.

2e Het verdwijnen van een anders regelmatig verschijnende advertentie bijzonder opgemerkt en menigmaal juist in deze tijden als een ongunstig teeken voor de adverteerders opgevat wordt.

3e Op menig gebied de gelegenheid is ontstaan om nieuwe connecties aan te knoopen door bijzondere vraag naar voorradige artikelen, wat alleen door adverteerea aan het publiek bekend kan worden.

4e Door het handhaven van advertenties, ieder bijdraagt tot het geruststellen van het publiek, tot het normaliseeren van het zakenleven.

5e Door het stopzetten van buitenlandsche fabrieken of door de moeilijkheden van het transport der Nederlandsche industrie een prachtige gelegenheid geboden wordt, om leveringen, die vroeger door het buitenland gedaan werden, aan zich te trekken.

Kortom, in zekeren zin is adverteeren plicht. („V. en A.").

Dienstaanbiedingen

INFORMATIE-BUREAU VAN DEN BOND VAN TECHNICI, AMSTELVEENSCHE WEG 83 AMSTERDAM.

Spreekuren iederen Woensdag- en Vrijdagavond van 5 tot 8 uur, 's avonds.

47	Bouwkundige Opzichter-Teekenaars	24—52 jaar.
15	Bouwkundige Opzichter-Uitvoerders	24—55 »
1	Bouwkundige Teekenaars	23—35 »
7	Aankomend Bouwkundige Opzichters	19—22 »
6	Aankomend Bouwkundige Teekenaars	18—22 »
8	Waterbouwkundige Opzichter-Teekenaars	23—48 »
2	Aankomend Waterbouwk. Opzichters	22—23 »
5	Chef-Machinisten	34—35 »
5	Werktuigkundige Opzichters (werkm.)	21—35 »
2	Werktuigkundige Teekenaar-constructeurs	22—31 »
4	Machine-Teekenaars	22—25 »
4	Aankomende Machine-Teekenaars	18—22 »
1	Electrotechnisch Chef-Machinist	—32 »
6	Electrotechnische Chef-Monteurs	22—27 »
7	Electrotechnische Teekenaars	20—28 »
1	Werktuigkundig Teekenaar Gastechniker	—33 »
1	Opzichter-magazijnmeester	—30 »
1	Verwarmings techniker	—21 »

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

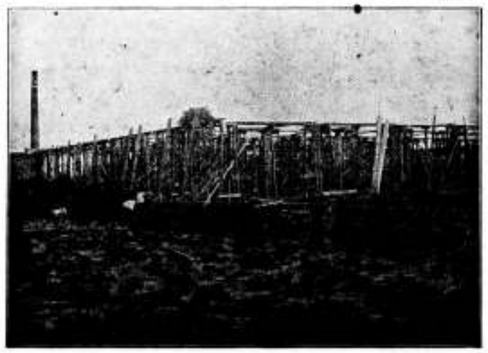

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Antiquariaat van „De Opmerker".

W. MAANDAG **IJzerversiering.** Practische Handleiding voor Smeden, bouwkundigen enz. met 195 figuren. Amsterdam 1913. . . . . ƒ 1.—.

J. HOFFMAN. **Oefenmateriaal bij het Theorethisch Gedeelte van de Boekhouding der Bouwbedrijven.** Leiden 1911. . ƒ 0.75.

J. HOFFMAN. **De Boekhouding der Bouwbedrijven.** Leiden 1911 (f 3,—) . ƒ 1.65.

D. H. HAVERKAMP. **Algemeene Voorschriften** van 1901. Vijfde Druk met Aanteekeningen . . . . ƒ 0.60.

HITTENKOFER. **Vergleichende Architektonische Formenlehre.** 85 Platen met 1530 figuren en tekst, in portefeuille (ƒ 18—) . ƒ 6.50.

Algemeene Voorschriften voor de Uitvoering en het Onderhoud van Werken Officieele uitgave Technische Bepalingen van 12 Sept. 1882. ƒ 0.50.

E. GUGEL. **Geschiedenis van de Bouwstijlen,** met 831 figuren en 6 staalgravuren. Tweede druk, Arnhem 1886. ƒ 5.50.

C. M. STORM VAN 's GRAVESANDE. **Burgerlijke en Militaire Bouwkunst.** Tweede druk. Breda 1850. Een deel, ingenaaid met atlas van 63 platen . ƒ 10.—

E. HEUSINGER VON WALDEGG. **Die Kalk-Ziegel- und Röhrenbrennerei.** Twee deelen met 323 figuren Tweede druk, Leipzig 1867 . . . . . ƒ 1.25.

HENRI BEVAERT. **Travaux d'Architecture** exécutés en Belgique, (vroeger ƒ152.—. ƒ 50.—.

MR. A. D. H. FOCKEMA ANDREAE. **De Ongevallenwet.** I Handleiding tot de Wet, gevolgd door den tekst. Leiden 1901 ƒ 0.75 . . . . . ƒ 0.40.

Tegen toezending van het bedrag per postwissel aan de Administratie van de Opmerker, worden de boeken franco aan elk binnenlandsch adres toegezonden.

50STE JAARGANG. ZATERDAG 22 MEI 1915. No. 21

DE OPMERKER.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: **Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.**

Adres voor de Administratie: **Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.**

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . ƒ 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot ƒ 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . . » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50
(Uitsluitend bij vooruitbetaling)

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . ƒ 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

De Volkshuisvesting en de architecten.

Tot de vraagstukken, die tengevolge der tijdsomstandigheden in ons land op den voorgrond zijn getreden, behoort o. a. het belangrijke vraagstuk der Volkshuisvesting. Wel heeft men zich reeds gedurende een aantal jaren, sedert de invoering der Woningwet, daarmede beziggehouden, wel is hier en daar reeds iets, een enkele maal betrekkelijk veel gedaan, maar er is nog veel meer geredeneerd en geschreven, zonder dat eigenlijk iets gedaan werd. Zelfs in een groote gemeente als Rotterdam, waar woningverbetering dringend noodig is, is men nog aan de hors-d'oeuvre varié, de soep is nog niet opgediend en de hoofdschotel is nog niet in aantocht. Men is er nog in de periode der rapporten en onlangs is er een heel mooi verschenen van de commissie uit de Gezondheidscommissie, maar ach, wat zoeken de vijf heeren en éene dame het weder hoog en diep, welk een omslachtig betoog, om de eenvoudigste dingen te zeggen, welk een omhaal, om tot de simpele conclusie te komen, dat elke gemeente van eenige beteekenis zich zal hebben te voorzien van goed geschoold personeel, welks arbeid zich uitsluitend zal bepalen tot het grondbedrijf, stadsuitleg en stadsverbetering.

Onder de middelen ter bevordering van een goede volkshuisvesting noemt deze commissie allereerst een goede grondpolitiek en zij formuleert dan de eischen, waaraan een goede grondpolitiek moet voldoen, op de volgende wijze:

„1. zij zij vooruitziend en algemeen, d.w.z. zij omvatte het geheele gebied, waarop in een afzienbare toekomst zich de stad zal uitbreiden;"

„2. zij zij economisch verantwoord, zoowel tegenover de gemeenschap als tegenover den toekomstigen bewoner of gebruiker der te bouwen opstallen, m.a.w. zij drage zorg eenerzijds, dat niet bevoordeeling van enkelen door haar in de hand worde gewerkt ten koste van de gemeenschap, anderzijds dat de gemeenschap met de draagkracht van den toekomstigen bewoner of gebruiker rekening houdt;"

„3. zij zij bevorderlijk aan een gezonden, natuurlijken stadsuitleg, d.w.z. zij houde gelijkelijk rekening met tegenwoordige en toekomstige verkeerseischen en met hetgeen uit hygienisch, sociaal, ethisch en aesthetisch oogpunt verlangd mag worden;"

„4. zij zij actueel, d.w.z. zij zorge er voor elk oogenblik, althans binnen zeer korten tijd aan alle voor verschillende doeleinden (woningbouw, industrie-terrein, enz.) te stellen eischen te kunnen voldoen;"

Wie het begrijpt mag het zeggen, maar ons wil het voorkomen, dat de Commissie hier een kostelijk proefje geeft van de kunst om met veel woorden weinig te zeggen. Zij had kunnen volstaan met de uitspraak, dat een goede grondpolitiek heeft te voldoen aan den eisch der volmaaktheid en nog beter ware het misschien geweest de grondpolitiek voorloopig geheel te laten rusten. Het is niet te ontkennen, dat zij een factor is, waarmede bij de studie van het woningvraagstuk rekening moet worden gehouden maar men loopt toch gevaar op dwaalwegen te geraken, wanneer men de grondpolitiek, waarvan wij over het algemeen nog zoo weinig weten, als basis aanneemt, waarop het gansche woningwezen zich ontwikkelen moet en het is b.v. de vraag of in de practijk niet juist omgekeerd de grondpolitiek zich ontwikkelen zal op de basis van het woningvraagstuk. Dit laatste is een bij uitstek practisch

vraagstuk, de grondpolitiek daarentegen leent zich als alle politiek tot de meest fantastische bespiegelingen, maar daarmede is de volkshuisvesting weinig gebaat.

Wij meenen, dat het in de gegeven omstandigheden tijd wordt, dit vraagstuk van den practischen kant te bekijken, niet alleen, maar ook aan te vatten. Heeft men dit dan niet gedaan? zou men met recht kunnen vragen en het antwoord moet bevestigend zijn. Reeds toen de Woningwet nog in behandeling was, hebben de mannen van zaken ingezien, dat in den woningbouw met Rijkssubsidie wel een zaakje zat. Wanneer men 80 of 100 woningen tegelijk kan bouwen, behoeft de winst per stuk niet groot te zijn, om toch nog heel goed met de zaak uit te komen. Deze overweging heeft in vele gevallen den stoot gegeven tot de oprichting van Vereenigingen, „uitsluitend in het belang der volkshuisvesting", zooals het heet. Wij willen van die vereenigingen volstrekt geen kwaad zeggen, er zijn er vele die goed werk hebben gedaan en zij staan onder controle van de overheid, maar hoe secuur die controle moge zijn op het administratief deel van hun taak, op het technisch deel, het bouwen van woningen, laat zij vaak veel te wenschen over en dit is toch de hoofdzaak. De verbetering van de volkshuisvesting moet toch worden bereikt door het bouwen van woningen, die aan zekere eischen voldoen. Kan men dit gedaan krijgen dan kan men de grondpolitiek wel laten rusten en de beoefening daarvan overlaten aan onze jonge meesters in de rechten, want hoe eenvoudig het schijnt woningen te bouwen ter verbetering der volkshuisvesting, dit technisch vraagstuk is op zichzelf toch nog niet in alle deelen even gemakkelijk. Men kan de eischen, waaraan zij moeten voldoen, hoog stellen of minder hoog, bij overweging zal men in den regel wel kunnen komen tot een vrij scherp omlijnd programma van minimum-eischen, maar dan komt de groote moeilijkheid, die bij volkswoningen zich sterker dan ergens anders doet gevoelen, om met de beschikbare middelen aan die eischen te voldoen.

Is het deze moeilijkheid, die zoo vele architecten tot heden heeft weerhouden, zich met den bouw van volkswoningen in te laten, of heeft hun schijnbare onverschilligheid voor dezen arbeid andere gronden? Het is waar, in menig geval zal de architect tot de slotsom komen: „Met zoo beperkte middelen is er niets van te maken en dus geen eer mee in te leggen." Dan komt een baas of bouwondernemer en speelt het zaakje klaar; of hij er eer mee inlegt kan hem minder schelen, wanneer hij ten slotte maar uitkomt met zijn rekening. Of de volkshuisvesting nu door dezen loop van zaken werkelijk verbeterd wordt zullen wij maar in het midden laten, maar het zou zeker gewenscht zijn, dat de architecten wat meer belangstelling in het vraagstuk toonden, dan nu het geval is; anders gaat het met den bouw der volkswoningen, evenals met den gewonen woonhuisbouw en komt deze tak van het bouwbedrijf even zeker geheel in handen van den bouwondernemer; zoo niet van den bouwspeculant; met welk gevolg, behoeven wij niet te zeggen, maar zeer zeker ook tot stoffelijk nadeel voor den architect en zijn helpers.

Het is deze laatste overweging, in deze dagen van malaise zeer natuurlijk, die aan de Redactie van „De Bondsstem", het orgaan van den Alg. Ned. Opzichters- en Teekenaarsbond aanleiding gaf tot het schrijven van een artikel, waarin den architecten gewezen wordt op hetgeen hun in deze aangelegenheid te doen staat.

En dit geschiedt op een zoo zakelijke wijze, dat deze aansporing o.i. door de architecten niet anders dan zakelijk opgenomen kan worden, óók al gevoelen zij, dat hier de Opzichters en Teekenaars, en niet zij, het initiatief genomen hebben in een zoo belangrijke aangelegenheid op bouwkundig gebied.

Wij voldoen dan ook gaarne aan het verzoek van het Bondsbestuur, tot het overnemen in ons blad van het artikel, dat als volgt luidt:

De architecten en de verbetering der volkshuisvesting in dezen tijd.

Wij zijn voor eenigen tijd in de gelegenheid geweest in een tweetal vergaderingen uitgaande van onze Bondsafdeelingen te 's-Gravenhage en Rotterdam, aan de hand van eenige goede en slechte voorbeelden van arbeiderswoningbouw, de gevolgen van het bouwen onder leiding van onbevoegden, aan een nauwgezette beschouwing te onderwerpen.

De belangstelling, welke dit onderwerp in genoemde afdeelingen ten deel is gevallen, alsmede de talrijke blijken van instemming met het gesprokene, welke wij van elders mochten ontvangen, nopen ons de ontwikkelde denkbeelden in ruimer kring — ook buiten den Bond — bekend te maken. Wij moeten daarvoor allereerst in een korte beschouwing treden over datgene, dat als de aanleiding tot de vorming onzer conclusies kan worden aangemerkt.

Het uitbreken van den oorlog en de daarmede noodwendig gepaard gaande werkloosheid in het bouwbedrijf, was de oorzaak dat de uitvoering der Woningwet meer belangstelling trok, dan ooit te voren. Het bouwen van arbeiderswoningen, door middel van rijks-voorschot, bleek alras één der middelen te zijn om aan de heerschende werkloosheid onder de bouwvakarbeiders en bouwtechnici tegemoet te komen; alsmede de Nederlandsche industrie nieuw leven in te blazen. Van onze tegenwoordige Regeering was, wanneer zelfs de menschheid van den wereldoorlog verschoond ware gebleven, te verwachten, dat zij, in tegenstelling met het Ministerie-Heemskerk, de uitvoering der Woningwet in den meest uitgebreiden zin zou doen toepassen; aangezien genoemde wet een geesteskind is van het liberale bewind van 1901 en de bevordering der volkshuisvesting voor de huidige vrijzinnige Regeering allerminst een opgedrongen vraagstuk is.

Gezien het standpunt van de Regeering inzake de bestrijding der werkloosheid door 't doen uitvoeren van buitengewone rijkswerken, is het alleszins verklaarbaar dat van Regeeringswege alle mogelijke medewerking werd toegezegd om den bouw van arbeiderswoningen te bevorderen. Dit kwam vooral aan den dag, door de inwilliging van het verzoek, uitgaande van den Nationalen Woningraad, om aan de bestaande of nog op te richten woningbouwvereenigingen een rijksvoorschot te verleenen tegen een rente van 4.556 %, gelijk aan die vóór het uitbreken van den oorlog.

Het gevolg hiervan is geweest, dat het bestuur van den Nat. Woningraad in November van het vorige jaar, aan de bij dat lichaam aangesloten woningbouwvereenigingen een rondschrijven richtte, waarin o.m. aangedrongen werd den bouw van arbeiderswoningen krachtig ter hand te nemen. De motieven dezer aansporing waren deels ontleend aan de stijgende behoefte aan woningen, en deels aan de groote malaise in het bouwbedrijf, waarvan een groot deel des volks de nadeelige gevolgen ondervond.

Hiertoe behooren ook de bouwkundige opzichters en teekenaars; zoodat het voor oningewijden in het vakvereenigingsleven zelfs begrijpelijk moet zijn, dat het Bondsbestuur van den Bond, zijne instemming met het rondschrijven van den Nat. Woningraad niet kon en mocht onthouden. Onomwonden heeft het Bondsbestuur bij schrijven van 15 Januari j.l. aan den Nat. Woningraad zijn sympathie met de verkondigde denkbeelden te kennen gegeven, terwijl daarbij tevens den wensch werd uitgesproken, dat de woningbouwvereenigingen ten aanzien van het salaris der opzichters en teekenaars, geen misbruik van den abnormalen toestand

zouden maken. De laatste aangelegenheid welke in dit bestek buiten ons beschouwingsveld valt, releveeren wij slechts om aan te toonen, hoezeer de economische positie van de bouwtechnici er bij betrokken is; hetgeen óók — zij 't dan in 'n anderen vorm — bij het einde onzer beschouwing zal blijken het geval te zijn.

De circulaire van het bestuur van den Nat. Woningraad heeft ongetwijfeld aan de verwachtingen voldaan; in geheel ons land is een verhoogde activiteit duidelijk waarneembaar. De talrijke aanbestedingen van woningen; de berichten omtrent verleende voorschotten en oprichting van woningbouwvereenigingen, bewijzen, dat in deze periode velen hierdoor een bestaan vinden.

En toch, hoezeer wij de getroffen Regeeringsmaatregelen van harte toejuichen en de activiteit der woningbouwvereenigingen waardeeren, meenen wij, dat aan de tegenwoordige wijze van werken zeer gevaarlijke kanten zijn te bespeuren.

Als leden eener moderne vakvereeniging van technici, stellen wij zeer veel belang in de verbetering der volkshuisvesting; d.w.z. dat wij het tot onzen plicht rekenen, elke actie tot bereiking van dat doel, krachtdadig te steunen. Wanneer wij dus met rijksvoorschot woningen tot stand zien komen, die weinig of in het geheel niet afwijken van de typen woningen, waarvan er duizenden door speculatiebouwers zijn gebouwd, dan eischt de consequentie van ons standpunt, dat wij daartegen opkomen. Behalve, dat de arbeiderswoning voor wat betreft hare indeeling en geriefelijkheid aan de gestelde eischen moet voldoen; is het in gelijke mate noodzakelijk, dat het uiterlijk evenmin iets te wenschen overlaat en de eischen betreffende de leer dér esthetica volkomen tot haar recht komen. Onmogelijk dat hieraan kan worden voldaan wanneer de bouw wordt toevertrouwd aan onbevoegden; wij bedoelen met terzijdestelling van den architect en zijne medewerkers, de opzichters en teekenaars.

Men behoeft nu juist geen speurdienst naar deze ongerechtigheden op touw te zetten om te kunnen constateeren, dat de woningbouwvereenigingen in dezen tijd lang niet met het principe van het woningvraagstuk vertrouwd zijn. Ware dat wel het geval, dan zou het niet kunnen voorkomen, dat aan bouwondernemers de leiding van den bouw van arbeiderswoningen wordt opgedragen.

De woningbouwvereeniging „Volksbelang" te Lisse bv. heeft zoowel voor het ontwerp als voor de leiding tijdens den bouw zich de medewerking verzekerd van den heer H. Noordermeer, iemand, die, naar de vrucht van zijn werk te oordeelen, tot de middelmatige „baasjes" kan gerekend worden. Voor de Bouwvereeniging „De Eendracht" te Leiden is werkzaam de heer J. Splinter, een „bouwkundige" aldaar, die zulk een allererbarmelijkst product het licht heeft doen zien, dat men gewoon perplex staat over zoo veel onkunde.

Hier treedt de leemte in de Woningwet in het volle licht. De woningbouwvereenigingen zijn niet verplicht de medewerking van een architect in te roepen, zoodat de vertegenwoordigers der Regeering volslagen machteloos staan tegenover dergelijke wansmakelijkheid. De Staat moet niet behoeven te dulden, dat met de Rijksmiddelen zóó wordt omgesprongen; bij elk voorschot, dat wordt verstrekt, dient de voorwaarde te worden gesteld, dat de hulp van bevoegden, dus van de architecten, verplichtend is. Het algemeen belang wettigt dezen maatregel volkomen.

Ware het niet, dat de bouw van arbeiderswoningen plotseling in het teeken van de bestrijding der werkloosheid was getreden, gaarne hadden wij aan de vakvereenigingen van architecten de eer gelaten, dit belangrijke onderwerp aan te snijden. De werkloosheid onder de bouwtechnici echter eischt van ons elk middel tot verweer; zoodat wij dan ook, gezien de belangstelling in onze kringen, niet geaarzeld hebben deze aangelegenheid voor het voetlicht te brengen. Dat bij de invoering van een maatregel als bovenbedoeld, het architectenbelang zwaarder weegt dan dat der opzichters en teekenaars, erkennen wij; hetgeen nog niet zeggen wil, dat wij alle initiatief in deze moeten laten varen. De vraag dringt zich op in hoeverre de „Bond van Nederlandsche Architecten" en de „Maatschappij tot Bev. der Bouwkunst-Vakvereeniging van Architecten" bereid gevonden worden bij de Regeering de noodige stappen in de door ons aangegeven richting te doen. Het kwaad is nog jong en kan daarom nog bijtijds worden tegengegaan. Het aandringen bij de Regeering op een dergelijken maatregel vanwege de architecten is o. i. een zuivere principieele kwestie, waarbij op geenerlei wijze in de rechten en vrijheden van het individu wordt getreden of het beroep van den architect in opspraak wordt gebracht. Ernstige bezwaren kunnen tegen het beoogde doel niet worden aangevoerd; slechts de wijze waarop één en ander ter kennisse van de Regeering moet worden gebracht, kan een punt van overweging zijn. Mochten de architecten-vereenigingen meenen, dat zij de aangewezenen zijn om deze actie ter hand te nemen en de vakvereeniging der opzichters en teekenaars daarbij hare medewerking verleent, dan willen wij bij voorbaat reeds te kennen geven, dat het ons aangenaam zal zijn indien van de architecten in deze een krachtige leiding zou uitgaan.

In elk geval stellen wij het zeer op prijs hun oordeel te vernemen en zien wij met belangstelling den loop der gebeurtenissen tegemoet.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 3. Officieel Gedeelte. — Verslag der Hoofdbestuursvergadering van 4 Mei 1915.

Rapport van de Commissie in zake »Het onderzoek naar den tegenwoordigen toestand van het Tentoonstellingswezen, ingesteld door het Verbond van Nederlandsche kunstenaarsvereenigingen« (Slot).

Ingezonden. Over de opleiding van den architect, door Willem C. Brouwer.

Afbeeldingen. Prijsvraag Volks-Bad- en Zwemrichting.

ARCHITECTURA No. 20. Mededeeling der Redactie.

Het examen en de opleiding Middelbaar Teekenen (Decoratief).

Voordracht door den Heer J. Jongert, gehouden in de 1359ste Ledenvergadering van het Genootschap.

Het St. Bernardusgesticht, door Jan de Meijer.

Een nieuw tijdschrift.

Wij gaan wel vooruit!

Grap, door Candidus.

Meubelkunstenaar, door Candidus.

Dorpsschoon, door C. Thomassen, overgenomen uit «de Telegraaf».

DE BOUWWERELD No. 19. De Griekse geschiedschrijver Herodotos en zijn belang voor de geschiedenis der bouwkunde, door J. Berlage (Slot).

Spreuken en Citaten.

Het gebouw »Industria« aan den Dam te Amsterdam, arch. Foeke Kuipers B. N. A., met dubbele lusse plaat.

Kunstmatige verlichting in verband met bouwkundige effecten. Voordracht gehouden in de Society of Architects door S. D. Chalmers, hoofd van het Department of technical objects, Northampton Institute (naar «The Builder»).

DE INGENIEUR No. 20. Toepassing van mechanische overbrenging bij de voortstuwing van schepen. Voordracht, gehouden in de Vergadering van de Afdeeling voor Werktuig- en Scheepsbouw van 9 Januari 1915, door Alb. Ph. Kapteijn, met afbeeldingen.

Radiotelegrafische Marconi-installaties voor lange afstandswerking, door L. van Dam.

Uit het Verslag over de Burgerlijke Openbare Werken in Nederlandsch-Indië over 1911.

Ingezonden Stukken. Een 6de jaar H.B.S. door H. Enno van Gelder w.i. — Het stoken van turf, door A. H. W. Hellemans. — Het levensbericht van wijlen A. V. Hartog door M. C. van Hattum, met naschrift van R. A. van Sandick c.i.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 20. Officieel gedeelte. — Steunfonds. — Aankondiging van vergaderingen. — Uit de Afdeelingen en Vakgroepen. — Vragenbus. — Waar gaan wij heen? — Gemengd. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 19. Uit de praktijk.
Activiteit in de Afdeelingen.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No 24. Het drogen der kleiproducten. — Gebreken in gewapend beton. — Afschaffing der jaarrekening. — Radiatoren van aardewerk.

Varia.

AMERIKAANSCHE REUZENGEBOUWEN.

De New-Yorksche correspondent van de N. Rotterd. Courant deed, onder dagteekening van 25 Januari, over die gebouwen, meer bepaald in de stad zijner inwoning de volgende niet onbelangrijke mededeelingen:

Een van de meest opvallende eigenaardigheden dezer metropool, waardoor bovenal nieuwe aankomelingen bij het binnenvaren der haven worden getroffen, is het aantal reuzengebouwen, statig oprijzende te midden der huizen van bescheidener hoogte. In de meeste groote steden der Vereenigde Staten zijn zulke gevaarten opgericht, welker bouwmeesters a. h. w. een wedstrijd schijnen te hebben aangegaan om met behulp der daartoe gebezigde stalen geraamten steeds grootere hoogten te bereiken. Terwijl Boston met zijn nauwe straten der benedenstad bij hooge uitzondering tot dusver van deze titanen is vrijgebleven, komen zij nergens in zoo grooten getale voor als hier ter stede, waar zich nu zelfs 1156 gebouwen van 10 of meer verdiepingen bevinden.

Om verschillende nader te vermelden redenen is hier in den laatsten tijd een streven ontstaan tot beperking der hoogte en — binnen zekere ruimten — ook van het aantal dier z. g. skyscrapers, met welken weinig euphemistischen naam zij hier plegen te worden aangeduid. New York is a. h. w. het geboorteoord dezer reuzenhuizen, die aanvankelijk werden bedacht om tegemoet te komen aan de stijging der bouwgrondprijzen in de kantorenwijken der benedenstad. Het eerste dergelijke gewrocht had zijn oprichting te danken aan het omstreeks dertig jaar geleden door een genootschap van bouwmeesters alhier opgevatte voornemen om een overtuigend bewijs te leveren, tot welk een buitengewone hoogte kantoorgebouwen, als waaraan in de bedrijvige benedenstad meer en meer behoefte begon te ontstaan, konden worden opgericht indien op doeltreffende wijze werd partijgetrokken van een samenstel van stalen balken en binten. Hoe degelijk dit eerste reuzenhuis was ineengezet is verleden jaar aan den dag gekomen toen het moest worden afgebroken om met een paar belendende gebouwen, die mede aan de Standard Oil Co. behoorden, al weder plaats te maken voor een enkel groot, nieuw kantoorgebouw van zooveel meer verdiepingen. Bedoelde eersteling maakte met zijn twaalf, op zich zelf vrij lage, verdiepingen ginds aan Broadway Nr. 50, waar een bronzen gedenkplaat van zijn ontstaan getuigde, een bescheiden indruk, bovenal omdat de gevelbreedte nauwelijks 25 voet bedroeg. Bewonderend zagen echter destijds deskundigen en anderen daarnaar op, evenals thans het geval is daar, waar kortelings gevaarten van meer dan 25 verdiepingen zijn verrezen, die een gansch huizenblok innemen.

Het hoogste verheft zich thans het Woolworth-gebouw, opgericht door den eigenaar van vele winkels, waar alleen verkocht wordt tegen § 0.10 of § 0.05 en steeds verba-

(Vervolg 3e pagina bijblad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

WATERBRONNEN, ONTIJZEREN HARDEN
N.V. DIEPBOOR Mij. „VULKAAN", v/h. J. DE BOER & Co., LEEUWARDEN

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551.
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RUNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

DE REPRODUCTIE COMPAGNIE CLICHÉ'S Rotterdam

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tél. 3905.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij,
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

zend veel toeloop is, zoodat Woolworth reeds sedert jaren tot de millioenenbezitters werd gerekend. Zijn reuzenhuis aan Broadway tegenover het Stadhuispark dagteekent van 1913 en is 750 voet hoog. Daarop volgt het 612 voet hooge, door de bekende naaimachinesmaatschappij opgerichte Singer-gebouw van 1910, dat 's avonds bevallig schitterend wordt verlicht. De overige reuzenhuizen zijn meer dan een paar honderd voeten lager 300 b.v. het in 1900 voltooide Park Row-gebouw, tegenover het hoofdpostkantoor (382 voet), het verbouwde gebouw van het dagblad The N. Y. World (375 vt.), het Mc. Alpinhôtel (307 vt.), de nieuwe Vrijmetselaarstempel (291 vt.), terwijl tegen het einde der 19de eeuw ondernomene, zooals het Waldorf Astoria-hôtel en het Hôtel Netherland, nauwelijks 220 voet hoog zijn.

In 1913, bij de eerstesteenlegging van het tegen het a. s. voorjaar te voltooien gebouw van 25 verdiepingen der Equitable Life Assurance Co. (op de plaats van het in 1912 afgebrande dier maatschappij), verklaarde burgemeester Mitchel, dat er thans wel een einde zou zijn gekomen aan den wedijver tot het oprichten van steeds hoogere reuzenhuizen. Hij grondde zijn voorspelling hoofdzakelijk op het feit, dat men tot de ontdekking was gekomen met deze gevaarten niet zulke voordeelige zaken te kunnen maken als men aanvankelijk had verwacht. Er zijn nu trouwens hier ter stede niet meer dan 117 gebouwen, welke meer dan 16 verdiepingen tellen en daaronder zijn het in 1914 voltooide gemeentekantoorgebouw alsmede winstgevende hotels begrepen. Het zijn echter de betrekkelijk op een te beperkte ruimte der benedenstad, ten zuiden van het stadhuis, verrezen talrijke, tot verhuring bestemde kantoorgebouwen met tal van verdiepingen, welke geen ruime winsten afwerpen.

Lawson Purdy, hoofd van het departement van belastingen dezer metropool, heeft onlangs, met behulp van ambtelijke gegevens, aangetoond hoe weinig voordeel de meeste ondernemers met dergelijke gebouwen behaalden. Slechts bij uitzondering leveren deze beslist voordeelige geldbeleggingen op. Hun prijs per kubieke voet kantoorruimte is veel hooger dan voor lagere soort gebouwen. Zij hebben bovendien een prijsverlagenden invloed op de belendende, ja, zelfs op andere naburige perceelen. Boston's handelaren in vaste goederen, die zich aanvankelijk sterk verzetten tegen de daar uitgevaardigde verordening tot het beperken der hoogte van gebouwen, betoonen zich tegenwoordig deswege verklaarde voorstanders daarvan.

In de hier thans hangende verordening wil men bovenal streven naar het zoo weinig mogelijk benemen van licht en lucht. Hieraan hebben de bouwmeesters der nieuwere reuzenhuizen reeds willen tegemoetkomen door het bezigen van torenvormen zooals o. a. worden aangetroffen bij het Singer-gebouw en dat der bloeiende, Metropolitan Life Insurance C., waardoor tevens een slankheid wordt verkregen, die het oog bekoort. Sommige der reuzengebouwen hebben daartoe torenvormige toppen of verlengstukken en andere weder een diep ingesneden gevelbeloop bekomen.

Volgens de ontworpen verordening zal geen reuzengebouw, voorzoover zijn eigenlijke romp zich uitstrekt, hooger dan 300 voet mogen worden gemaakt. Hierop mag echter nog een torenvormig verlengsel verrijzen maar de vlakteinhoud hiervan mag niet meer dan 25 pct. van de oppervlakte van het bouwperceel bedragen. Wat de grens van 300 voet betreft, deze kan voortaan alleen worden bereikt door gebouwen, welke aan parken of andere open ruimten verrijzen. Aan straten of lanen zal niet hooger mogen worden gebouwd dan tot het dubbele der breedte dier verkeersaderen. Er zal bovendien streng worden toegezien op het bezigen van brandvrije trappen en kokers voor de metalen hijschkooien (lifts), alsook op het ten ruimste aanbrengen van brandbluschmiddelen van verschillenden aard.

Van sommige zijden wordt aangedrongen op het vaststellen van verhoogde belastingtarieven voor de gebouwen met meer dan tien verdiepingen, omdat deze moeilijkheden veroorzaken, w. b. het straatverkeer (i. h. b. bij het uitgaan omstreeks noen en als de kantoren sluiten), de watervoorziening, het brandgevaar, de rioleering, enz. Nu is gebleken, dat er ten zuiden van het stadhuis niet veel reuzengebouwen zijn, die een rente opleveren van 3 pct. zal daarvan denkelijk niet veel komen.

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

DE EXAMENS VOOR BOUWKUNDIG OPZICHTER EN VOOR BOUWKUNDIG TEEKENAAR, AF TE NEMEN IN 1916 EN INGESTELD DOOR DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

In de Programma's van Eischen voor het Examen voor Bouwkundig Opzichter, idem voor Bouwkundig Teekenaar en idem voor Onderbaas wordt aan de bestaande bepalingen omtrent vrijstelling van vakken bij het examen, toegevoegd de bepaling, dat hij, die het desbetreffende examen voor de 2de of 3de maal doet, vrijstelling heeft van elk vak, waarvoor hij bij het laatst afgelegd examen het waar decijfer voor »goede vastgesteld (5) heeft behaald.

De bepaling, vermeld in art. 16 van het Programma van Eischen voor het examen voor Bouwkundig Opzichter, af te nemen in 1916, luidende: De candidaat moet de schriftelijke bewijzen leveren, dat hij vóór 1 Maart 1916 gedurende minstens twee jaar bij bouwwerken opzicht heeft gehouden", vervalt, aangezien door de mobilisatie verschillende personen verhinderd zijn geworden, aan deze bepaling te voldoen. De oude bepaling is daardoor weer van kracht geworden; in verband echter met de mobilisatie is de daarin genoemde termijn van twee jaar teruggebracht tot anderhalf jaar, zoodat de bepaling voor het examen, af te nemen in 1916 luidt: „De candidaat moet de schriftelijke bewijzen leveren, dat hij gedurende minstens anderhalf jaar met vrucht op bouwwerken practisch werkzaam is geweest".

Om dezelfde redenen is de termijn van twee jaar, genoemd in art. 14 van het Programma van Eischen voor het Examen voor Bouwkundig Teekenaar teruggebracht tot anderhalf jaar, zoodat art. 14 nu luidt:

„De candidaat moet de schriftelijke bewijzen overleggen, dat hij gedurende minstens één jaar op een bouwwerk en anderhalf jaar op een of meer teekenbureaux werkzaam is geweest; bekwaamheid in het timmervak zal tot aanbeveling strekken."

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph
Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

Waar de bepaling in de programma's dat een candidaat niet meer dan drie keer aan hetzelfde Examen mag deelnemen, tot eenige verwarring heeft aanleiding gegeven, heeft de Commissie van Onderwijs, die de leiding over de Examens der Maatschappij heeft, besloten deze bepaling als volgt te lezen:

«Ten einde deze bepaling niet van terugwerkende kracht te doen zijn, is vastgesteld, dat aan het examen, af te nemen in 1915, nog kunnen deelnemen zij, die reeds drie of meer keer het examen hebben gedaan, en verder voldoen aan de eischen van dit programma; tot de daaropvolgende examens zullen echter niet meer toegelaten worden zij, die reeds drie of meer keer het examen hebben gedaan».

In 1916 worden dus niet meer toegelaten zij, die reeds drie keer aan het zelfde examen hebben deelgenomen.

Verder wordt nogmaals het volgende in herinnering gebracht:

De Programma's van Eischen voor bovengenoemde examens zijn kosteloos op aanvraag verkrijgbaar bij het Bureau der Maatschappij, Marnixstraat 402, Amsterdam.

Voor de Commissie van Onderwijs,
De Secretaris,
J. GRATAMA.

Vacante Betrekkingen.

— Leeraar in het berekenen van hout- en ijzerconstructie aan de Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen te Rotterdam. Nadere inlichtingen verkrijgbaar bij den Directeur. (1)

— Leeraars voor Rechtlijnig teekenen (Bouwkundig en Werktuigkundig);
— Leeraars voor Bouwkundig teekenen;
— Leeraars voor Werktuigkundig teekenen;
— Leeraars voor Handteekenen;
allen aan de Vakteekenscholen der Academie van B. K. en T. W. te Rotterdam. Zich met uitvoerige inlichtingen aan te melden voor 1 Juni 1915 bij het Bestuur der Academie, Coolvest 84, Rotterdam. (1)

— Meubelteekenaar op een Teeken-atelier. Brieven letter L. U. 91, Nieuws v. d. Dag. (1)

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels,

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

Dienstaanbiedingen

INFORMATIE-BUREAU VAN DEN BOND VAN TECHNICI, AMSTELVEENSCHE WEG 83 AMSTERDAM.

Spreekuren iederen Woensdag- en Vrijdagavond van 6 tot 8 uur, 's avonds.

47	Bouwkundige Opzichter-Teekenaars	24—52 jaar.
15	Bouwkundige Opzichter-Uitvoerders	24—55 »
1	Bouwkundige Teekenaars	23—35 »
7	Aankomend Bouwkundige Opzichters	19—22 »
6	Aankomend Bouwkundige Teekenaars	18—22 »
8	Waterbouwkundige Opzich ter-Teekenaars	23—48 »
2	Aankomend Waterbouwk. Opzichters	22—23 »
5	Chef-Machinisten	34—35 »
5	Werktuigkundige Opzichters (werkm.)	21—35 »
2	Werktuigkundige Teekenaar-constructeurs	22—31 »
4	Machine-Teekenaars	22—25 »
4	Aankomende Machine-Teekenaars	18—22 »
1	Electrotechnisch Chef-Machinist	—32 »
6	Electrotechnische Chef-Monteurs	22—27 »
7	Electrotechnische Teekenaars	20—28 »
1	Werktuigkundig Teekenaar Gastechniker	—33 »
1	Opzichter-magazijnmeester	—30 »
1	Verwarmings techniker	—21 »

Pianino's contant en termijnbetaling.
SOLIDE ADRES.
UITENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, te Van Swindenstr. 10, AMSTERDAM

F. H. HONIG, HOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK.
Keizersgracht 205, AMSTERDAM.
FABRIEK TE ZAANDAM.
Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgranniet.

Waarom moet men adverteeren in deze tijden?
Omdat:
1e Vakbladen meer nog dan in gewone tijden van a tot z gelezen worden en in menig opzicht een spiegel van de industrieele toestanden zijn, zoodat een ieder door de onrustige tijden den inhoud met bijzondere zorg nagaat, velen ook door gedeeltelijken stilstand van zaken meer dan anders tot zorgvuldig lezen in staat zijn.
2e Het verdwijnen van een anders regelmatig verschijnende advertentie bijzonder opgemerkt en menigmaal juist in deze tijden als een ongunstig teeken voor de adverteerders opgevat wordt.
3e Op menig gebied de gelegenheid is ontstaan om nieuwe connecties aan te knoopen door bijzondere vraag naar voorradige artikelen, wat alleen door adverteerea aan het publiek bekend kan worden.
4e Door het handhaven van advertenties, ieder bijdraagt tot het geruststellen van het publiek, tot het normaliseeren van het zakenleven.
5e Door het stopzetten van buitenlandsche fabrieken of door de moeilijkheden van het transport der Nederlandsche industrie een prachtige gelegenheid geboden wordt, om leveringen, die vroeger door het buitenland gedaan werden, aan zich te trekken.
Kortom, in zekeren zin is adverteeren plicht. („V. en A.").

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

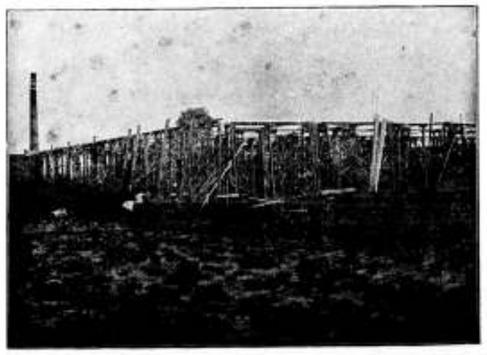

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

5OSTE JAARGANG. ZATERDAG 29 MEI 1915. No. 22

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.
Adres voor de Administratie: Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec. voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . (Uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Cultuur en Bouwkunst.

Reeds van het begin der vijandelijkheden af is het velen niet duidelijk geweest, waarom in den tegenwoordigen wereldoorlog eigenlijk gevochten wordt. Enkel een krachtproef in hoog ontwikkelde machinale vernielingstechniek kan het niet zijn en dat de menschen elkaar bevechten, omdat zij nu eenmaal vechten willen, is wel een eenvoudige, maar toch weinig zeggende, verklaring. De beweringen van de strijdende partijen zelf geven ook al weinig licht. Duitschland zegt te vechten voor de „Kultur", Engeland voor „Civilisation", Frankrijk voor „Honneur et Patrie", de Turk voor „Allah", enz. De beteekenis van deze strijdleuzen gaat niet veel verder dan die van de wapenkreten, waarmede indertijd de kruisvaarders ten strijde trokken, maar toch houden zij eenig verband met het karakter van de naties, die ze gebruiken en zijn zij daaruit min of meer te verklaren. Het gemakkelijkst is dit met de Fransche en Turksche deviezen, die ons aan de romantiek herinneren. „Kultur" en „Civilisation" doen dat niet, cultuur en beschaving zijn historisch-philosophische begrippen, die niets romantisch hebben, al leenen zij zich ook tot fantastische bespiegelingen.

Tot voor korten tijd werden de uitdrukkingen cultuur en beschaving meestal in een adem genoemd en was men vrij algemeen de meening toegedaan, dat deze beide begrippen bij elkander behoorden evenals die van geld en goed, deugd en eer, kennis en kunst en zoovele anderen.

Thans zien wij ze echter in den wereldstrijd tusschen de beschaafde cultuurvolken lijnrecht tegenover elkander gesteld, in de Engelsche spotbladen steekt de beschaving den draak met de cultuur en omgekeerd doet in de Duitsche spotbladen de cultuur hetzelfde met de beschaving.

Daar moet iets niet in den haak zijn, zoo redeneert de rustige burger in het neutrale Nederland en hij vraagt, wat de Duitschers dan wel met hun cultuur bedoelen en de Engelschen met hun beschaving.

Wat de beteekenis is van het woord beschaving weet hij wel zoo eenigszins, maar met dat woord cultuur staan velen op gespannen voet. Wel herinneren sommigen zich iets van den „Culturkampf" uit de dagen van Bismarck, en van het cultuurstelsel op Java, maar terecht ontgaat hen het verband tusschen deze zaken en de hedendaagsche Duitsche strijdleuze.

Zoo heeft dan de dagbladpers zich een enkele maal moeite gegeven het begrip, cultuur, te verklaren, maar of zij in deze verklaring niet duidelijk is geweest, of de journalisten geen tijd hebben kunnen vinden zich daarvoor veel moeite te geven, wij hooren nog dagelijks schermen met het woord en uit den toon, waarop het uitgesproken wordt, kan men vrij zeker besluiten, dat de beteekenis, of zeer verschillend wordt opgevat, of niet begrepen. Wij hebben daarom eens een oud woordenboek ter hand genomen van een taalmeester uit het begin der negentiende eeuw, P. Weiland, een naam indertijd even beroemd als die van Te Winkel, wiens roem nu weer door Kollewijn c.s. bedreigd wordt.

Deze autoriteit dan geeft, behalve de land- of boschbouwkundige beteekenis, aan het woord cultuur die van: „veredeling en verfijning van geest en levenskracht, bij den mensch, of bij een geheele natie; zoodat dit woord zoowel de beschaving, de verlichting van het verstand, door

het afleggen der vooroordeelen, alsook de zedelijke verbetering van volk of mensch uitdrukt."

Deze definitie is vrij duidelijk, maar men kan er uit lezen, dat Weiland, zoo hij al niet de beschaving geheel onder de cultuur begrijpt, toch een innig verband tusschen beide begrippen aanneemt.

Sedert Weiland zijn woordenboek samenstelde zijn negentig jaren verloopen en in dien tijd heeft men allengs een verschillende beteekenis aan de beide woorden toegekend en thans is het verschil zoo groot geworden, dat zelfs de zoo straks aangehaalde strijdleuzen eenigszins gemotiveerd schijnen. Men komt er meer en meer toe, de begrippen tegenover elkander te stellen en dit kan niet anders, dan er toe leiden, dat men het onderscheid beter zal gaan gevoelen.

Een poging hiertoe deed onlangs Dr. H. P. Berlage in een voordracht over Nieuw-Nederlandsche Bouwkunst, gehouden in de aula van het gymnasium te 's-Gravenhage.

„Kultuur en beschaving, zoo ving spr. (volgens het verslag in de N. R. Ct.) aan, zijn twee verschillende begrippen, een volk kan kultuur hebben, zonder beschaafd te zijn en omgekeerd; want een geestelijke eenheidsgedachte is noodig tot het hebben van kultuur, die voor het hebben van beschaving onnoodig is. Misschien zijn wij beschaafder dan de middeleeuwers, maar deze konden zich op hun kultuur doen voorstaan, hetgeen wij niet kunnen."

„Zoo kan een beschaafd volk een leelijke bouwkunst hebben, terwijl een kultuurvolk een schoone bouwkunst heeft. Terwijl dus kultuur ook verband houdt met politieke macht, zou het dus ook „stijl" genoemd kunnen worden."

De begaafde spreker stelde, zooals men ziet, de tegenstelling tamelijk scherp zonder een bepaalde definitie van de begrippen te geven. Althans over het begrip beschaving weidt hij niet uit, waarschijnlijk, omdat dit begrip als vrij gangbaar en minder voor verschillende opvatting vatbaar kan worden beschouwd. Wat evenwel het begrip cultuur betreft noemt hij als hoofdfactor voor het ontstaan daarvan, een geestelijke eenheidsgedachte en geeft daarmede de basis aan, waarop een definitie van het begrip zou kunnen worden gebouwd, die voor onzen tijd alleszins passend zou kunnen zijn.

Eenheid van geest, desnoods zonder beschaving, moet in de eerste plaats aanwezig zijn, om te komen tot cultuur. Toetst men deze grondstelling aan de geschiedenis der bouwkunst, zooals Berlage in het vervolg van zijn voordracht deed, dan past zij daarop wonderwel. Het cultuur tijdperk, waarvan wij het meeste weten en dat ons het naast ligt, is dat der middeleeuwen. Het is het laatste voorbeeld eener universeele cultuur, gevestigd op een wereldidee. De Renaissance bracht nieuwe denkbeelden, die de middeleeuwsche eenheid van geest verbraken, maar ten slotte leidden tot de ontwikkeling eener nationale cultuur in elk der zich gevormd hebbende staten. Italië plantte zijn cultuur over naar Frankrijk, Duitschland en de Nederlanden maar moest zijn invloed ten slotte zien tanen voor die van Frankrijk, welke tot het einde van het tijdperk, dat zeer terecht den Franschen tijd wordt genoemd, van overwegenden invloed bleef. Eerst toen Napoleon van het wereldtooneel was afgetreden kwam een cultuurlooze tijd. In beschaving ging de wereld vooruit, maar de eenheid van geest was ver te zoeken gedurende nagenoeg de geheele negentiende eeuw. Dit alles is vooral duidelijk waar te nemen aan de architectuur, die men, vooral in den laatsten tijd, meer en meer is gaan beschouwen als de cultuuruiting bij uitnemendheid.

Gaat men de geschiedenis na dan schijnen bouwkunst en cultuur onafscheidelijk van elkaar te zijn en het is begrijpelijk, dat velen de meening zijn toegedaan, dat eerst wanneer een nieuwe cultuur zich ontwikkeld heeft, een nieuwe bouwkunst vanzelf daaruit zal voortvloeien.

Zoo wordt dan ook de reactie in de bouwkunst, die na 1880 van Engeland uitging, door Berlage in verband gebracht met het feit, dat zij samenviel met de geestelijke beweging der democraten, waarvan zij in zekeren zin een uiting is.

In onze zeer gecompliceerde samenleving is het echter uiterst moeilijk, gevolgtrekkingen te maken en het verband aan te toonen tusschen cultuurverschijnselen en kunstuitingen. Hier ligt nog een studieveld vrijwel braak voor den beoefenaar der kunst in den ruimsten zin. Onze kunsthistorie houdt zich nog veel te veel bezig met andere dingen, futiliteiten soms, om aan dit verband veel aandacht te schenken, en zij ziet somtijds het bosch niet vanwege de boomen. Toch is het een zaak van het grootste belang, inzonderheid voor de bouwkunst. Heeft men dit in Duitschland ingezien, toen men zich daar vooral op de ontwikkeling der cultuur is gaan toeleggen, of was het doel alleen verhooging van de politieke macht? Moest de Duitsche kunst de cultuur dienen of omgekeerd? Deze laatste vraag is van het hoogste gewicht, omdat kunstmatige cultuur, van hoogerhand opgedrongen eenheid van geest, uit den booze is.

Er moet een oorzaak voor zijn, dat de Duitsche cultuur aan andere natiën zoo weinig sympathiek is en die oorzaak is niet, dat zij zich, zooals men nu gaarne beweert, slechts uit in het vernielen van oude cultuurmonumenten, dat is betrekkelijk bijzaak, hoe betreurenswaardig op zichzelf.

Neen wanneer men de Duitsche cultuur wil leeren kennen, is het beter, de Duitsche bouwkunst van den laatsten tijd te bestudeeren. Gemakkelijk is het niet, om dit met de, beslist daartoe noodige, onbevangenheid te doen, maar wanneer daarin niet de eenheid van geest te ontdekken is, dan moet er iets ontbreken aan den Duitschen geest, dat de ontwikkeling van die cultuur in den weg staat en dan is tevens den tegenzin verklaard van de andere volken, waarvan men veronderstellen moet, dat zij in onzen tijd ook niet geheel zonder cultuur, of zonder een begin daarvan, kunnen bestaan.

Het vraagstuk is uiterst moeilijk, maar nu wij eenmaal onderscheid zijn gaan maken tusschen cultuur en beschaving, kunnen wij er ons niet meer van losmaken. De beschouwingen van Berlage bepaalden zich tot enkele tijdperken en tot ons werelddeel, maar zoo wij ons een goed denkbeeld van den omvang van het vraagstuk willen maken, kunnen wij noch de klassieke en voor-klassieke oudheid, noch de moderne samenleving in andere wereldeelen verwaarloozen.

Wij denken daarbij aan Amerika en de uitkomsten, die men daar verkrijgen zal met een onderzoek naar het verband tusschen cultuur en bouwkunst.

Hoezeer ook Berlage ons vroeger over de Amerikaansche architectuur indrukken heeft medegedeeld, die onze denkbeelden daarover belangrijk hebben gewijzigd, het zooeven genoemde verband is ons uit die mededeelingen nog lang niet in alle opzichten duidelijk geworden.

En toch, wanneer de bouwkunst uit de cultuur te verklaren is, moet dit altijd en overal het geval zijn, of zouden er ook uitzonderingen zijn, die dezen regel bevestigen?

De Haagsche Academie.

Het bestuur van de Academie van Beeldende Kunsten te 's Gravenhage heeft, ter gelegenheid van de gewone jaarlijksche tentoonstelling van het werk der leerlingen een boekje uitgegeven, waaraan wij het volgende ontleenen:

Allereerst treffen wij daarin aan een beknopt historisch overzicht van deze oudste instelling voor vak en kunstonderwijs hier ter stede.

In 1682 stichtte de Konstschilders-Confrerie »Pictura», voortgekomen uit het reeds in 1537 bestaande St. Lucasgild, de Haagsche Teekenacademie. De magistraat stelde voor deze stichting de vertrekken boven het Korenhuis op de Prinsegracht ter beschikking. Men teekende er aanvankelijk alleen naar het naakt. Ook werd toen reeds een boekerij opgericht. Was deze instelling alleen voor de leden der Confrerie toegankelijk, de deken Copius ontwierp in 1778 een plan tot het verkrijgen van eene »Vrije Teeken-Academie». Hij wees daarin op het groot belang om het teekenen ten bate van fabrieken, nijverheid en manufacturen op te heffen, door jongelui van aanleg doch zonder geld te ondersteunen, hen kosteloos ter Academie toe te laten, en belooningen en premiën uit te reiken.

Dit plan verwierf bijval zoowel bij de Regenten als bij den opper-protector, Zijne Doorluchtige Hoogheid den Prins Erfstadhouder, zoodat de Regenten in de Haagsche Courant van 20 December 1779 onder dankbetuiging voor den ondervonden steun aankondigden »dat nu de Teeken-Academie voor den ijverigen teekenaar vrijelijk openstaat.» De Academie was aldus een openbare, voor ieder toegankelijke instelling geworden.

Toen de in 1820 opgerichte school voor burgerlijke bouwkunde in 1821 vereenigd werd met de Vrije Academie, kreeg laatsgenoemde den naam van Stads-Teekenacademie. De inrichting ging nu weer een tijdperk van groei tegemoet. De Teeken-Academie, de eerste afdeeling bleef haren zetel behouden boven het Korenhuis, terwijl de school voor bouwkunde het nieuwe lokaal op de Groote Markt boven het Boterhuis betrok. In 1833 werd een gedeelte der Academie naar het St. Nicolaas gasthuis verplaatst.

Om de verspreide afdeelingen bijeen te brengen en ten minste 400 leerlingen te kunnen opnemen, besloot de stedelijke regeering een Academiegebouw te doen oprichten en weldra verrees aan de Prinsessegracht, tegenover den Koekamp, een monumentaal gebouw in Nieuw Griekschen stijl naar ontwerp van den stadsbouwmeester Z. Reyers. Het gebouw was den 22en Augustus 1839 gereed. Sedert is het steeds uitgebreid en naar de behoeften vergroot en verbouwd.

Er werd een Raad van Bestuur benoemd en de inrichting heette in het vervolg »'s Gravenhaagsche Teeken-Academie.

In 1859 kwam opnieuw een reorganisatie tot stand. Vakken als wis-, natuur-, schei- en werktuigkunde werden aan het programma toegevoegd en de naam werd veranderd in Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen te 's Gravenhage.

De tijden veranderen en noodzaken dikwijls tot hervormingen. Toen tengevolge van art. 13 der wet op het middelbaar onderwijs van 1863, de gemeenteraad van 's Gravenhage had besloten tot het oprichten eener Burgerdag- en avondschool, aan welke onderwijs zou gegeven worden in al de vakken, die men aan de Academie onder den naam van Technische Wetenschappen onderwees, werd besloten laatstgenoemd onderwijs te doen ophouden en de inrichting tot een Academie van Beeldende Kunsten te beperken.

In 1870 meldden zich jongelieden aan, die zich voor het examen van leeraar in het teekenen bij het middelbaar onderwijs wenschten te bekwamen. Zij werden toegelaten; evenzoo vrouwelijke leerlingen, die zich tot heden nog niet hadden aangemeld. Langzamerhand ontwikkelde zich een volledige dagcursus ter opleiding voor bovengenoemd examen.

In 1879 werden de technische vakken van den avondcursus wederom ingevoerd en was de 3 jaar vroeger uitgesproken gedachte om aan het kunstindustrieel onderwijs een ruimere plaats te geven teneinde de klove tusschen kunst en handwerk hier te lande te helpen overbruggen, tot een plan gemaakt.

Doel was n.l. een dagcursus voor kunstnijverheid te openen. Voor hetzelfde doel werd in 1883 de wensch uitgesproken, dat aan de Academie een Museum van Kunstnijverheid zou worden verbonden. Dagschool voor kunstnijverheid en museum kwamen in 1889 tot stand; sedert dien hebben zij zich regelmatig ontwikkeld.

Vanaf de oprichting is onderwijs in de practijk gegeven aan decoratieschilders. In 1896 werd een practische graveer en drijfcursus geopend, waaraan verscheidene jongelieden deelnamen. In 1909 is een der lokalen geheel als een atelier voor decoratie schilders ingericht, zoodat de practijk in dat vak naar behooren kon worden beoefend en werd een begin gemaakt met practisch onderwijs aan lithografen.

In de afdeeling »Decoratieve Bouwkunst« werd in 1908 behoefte gevoeld om het onderwijs met dat in de constructieve bouwkunst uit te breiden en werd die afdeeling omgewerkt tot een volledigen cursus in de bouwkunde.

In het leerjaar 1910—1911 werden in de vergaderingen van den Raad van Bestuur besprekingen gevoerd over een wenschelijke uitbreiding van het onderwijs voor bouwkundig opzichter en teekenaar, in den geest van het Middelbaar Technisch Onderwijs. Voorts werden plannen beraamd tot uitbreiding van de opleidingscursussen voor de akte-examens M O teekenen, in dier voege, dat volledige opleiding werd gegeven voor alle teekenakten van Mø tot Mé en Mø.

Ook kwamen ter sprake een reorganisatie van het onderwijs in toegepaste kunst in de afdeeling Kunstnijverheid, teneinde dat onderwijs zoodanig in te richten, dat het voldoen zou aan de eischen van een theoretische en zooveel mogelijk ook practische opleiding voor de verschillende kunstambachten en een uitbreiding van de verzamelingen van het Museum van Kunstnijverheid om dit beter aan zijn bestemming ten behoeve van het onderwijs en voorlichting van het publiek te doen beantwoorden.

In 1912 kregen deze plannen tot reorganisatie vasteren vorm en in 1914 kon door financieelen steun van Rijk, Provincie en Gemeente tot uitvoering worden overgegaan.

Zoo heeft dus de Academie in den loop der tijden zich steeds weten te hervormen overeenkomstig de zich in de maatschappij openbarende behoeften. *)

De Academie heeft in haar meer dan 200-jarig bestaan een zeer groot aantal leerlingen gehad. Vele beroemd geworden leerlingen hebben de samenleving verrijkt met tal van kunstwerken. Reeds in de 17e en 18e eeuw behooren de beroemde Haagsche schilders Johan van Ravesteyn, Adriaan Hanneman, Willem Doudyns, Theodorus van der Schuer, Augustinus en Mattheus Terwesten, Daniël Mytens, Abram van Beyeren, Carel du Jardyn, Adriaen van de Vennen, Jan le Ducq tot de stichters,

---

*) Wie meer van de geschiedenis der Academie weten wil, leze het interessante werkje: De Schildersconfrerie »Pictura« en hare Academie van Beeldende Kunsten te 's-Gravenhage. 1682—1882 door den oud-secretaris Johan Gram en voorts de jaarverslagen der Academie.

bestuurders of leerlingen van de Haagsche Academie. In het Gemeentemuseum en op het Stadhuis, in binnen- en buitenlandsche kabinetten, bewaart men hunne regenten- en schuttersstukken, portretten en andere schilderijen, die de Nederlandsche Schildersschool door de eeuwen heen vermaard hebben gemaakt. In de kamer van den Raad van Bestuur onzer Academie prijken aan den wand de portretten van de regenten der Confrerie en Academie: Adriaan Hanneman, Robert Duval, Augustinus Terwesten, Johannes Vollevens, Willem van Haensbergen, Mattheus Terwesten, T. P. E. Haag, Hendrik Verschuring, Benjamin Bolomey en Pieter Terwesten.

Achtereenvolgens ziet men vele kunstenaars ook van lateren tijd, die naam hebben gemaakt en zelfs beroemd geworden zijn, in de archieven opgeteekend De reeks teekeningen en schilderstudies, die in de Academie bewaard worden, zijn in hooge mate belangwekkend. Zij vangen aan met een naaktbeeld van Willem Doudyns, den stichter der instelling, en van Th. van der Schuer, en eindigen met bekroonde figuren van jonge schilders uit onzen tijd. Tot de leerlingen der Academie, waarvan sommigen tot de eerste meesters gerangschikt kunnen worden, behooren J. Bosboom, Huib van Hove, W. J. J. Nuyen, Samuel Verveer, de Koelman's, David Bles, Herman ten Kate, Bakker Korff, W A. van Deventer, Hanedoes, Tom; van een latere 19e eeuwsche periode de Marissen, A. Mauve, B. J. Blommers. D. A van Trigt, de Stortenbekers, C. Bisschop, Taco Scheltema, Ph. Sadée, Julius van de Sande Bakhuijzen, Fridolin Becker, de in Parijs beroemd geworden schilder van Tafereelen uit den Directoiretijd F Kaemmerer, J Mesker, Jan Vrolijk, Apol, du Chattel, J. C. K. Klinkenberg (thans Lid van den Raad van Bestuur), H. J. v. d. Weele (Lid R. v. B.), F. Jansen (onderdirecteur der Academie). Kortom de beste voorbeelden van de beroemde Haagsche School uit het laatste gedeelte der 19e eeuw.

Ook in de laatste jaren hebben vele leerlingen der Academie zich naam en positie verworven op velerlei gebied. Daar zijn b.v. J. Akkeringa, W. de Zwart, de beide Roelofsen, Breitner, Isaäc Israëls, M. A. J. Bauer, G. W. Dysselhof, de beide Konings, Floris Verster, Willy Sluiter, J. Broedelet en mevr. Broedelet—Henkes, Veldheer, A. L. Koster, Paul Rink, C. Koppenol, S. Molijn, M. C. Lapidoth, W. B. van Horssen, Reicher, Ph. Zilcken, van Hoytema, M. van der Maarel, Bramine van Houten, Anna Kerling, mevr. Bisschop—Robertson, A. Hijner, J. A. de Jonge, Ives Browne, H. C. Louwerse, B. Schregel, van Thol, I. Zon en zoovele anderen.

Dan zijn aan de Haagsche Academie gevormd de beeldhouwers Ch. van Wijk, prof. Bart van Hove en prof. Odé; de graveur prof. Aarts; de kunstindustriëelen H. P. en Joh. Mutters (Leden R. v. B.) en E. W. F. Kerling; de architecten van een vroegere periode Rodenburg, Saraber en van den tegenwoordigen tijd prof. Henri Evers, K. P. C. de Bazel, enz.

Wij hebben hier slechts enkele namen genoemd van hen, die als kunstenaars in den een of anderen tak van kunst op den voorgrond traden, terwijl er velen niet genoemd zijn, die evenzoo recht hadden hier gememoreerd te worden, als de plaatsruimte ons dit toeliet. Maar het is niet na te gaan welken invloed het Academieonderwijs heeft gehad in die andere takken van menschelijke bedrijvigheid, welke, ofschoon zij in verband staan met kunst, toch meer behooren tot de bouwbedrijven en de nijverheid. Tal van leerlingen zijn wel geen beroemde kunstenaars geworden, maar toch zeer nuttige en zelfs bekende personen in de maatschappij, in andere kringen, even noodig als de kunst. Daar is een groote schare van timmerlieden, metselaars,

(Vervolg ze pagina bijblad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

WATERBRONNEN, ONTIJZEREN HARDEN
N.V. DIEPBOOR Mij. „VULKAAN", v/h. J. DE BOER & Co., LEEUWARDEN

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RUNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUETdeuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels, ·

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 881.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij,
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van
BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

schilders, smeden, loodgieters, koperslagers, beeldhouwers, graveurs, meubelmakers, teekenaars, enz., die hun theoretische en ook gedeeltelijk hun practische opleiding aan de Academie hebben ontvangen. Voorts heeft ruim de helft der leeraren en leeraressen, die een middelbare teekenakte bezitten, aan de Haagsche inrichting haar opleiding genoten, om nu maar niet te spreken van de velen, die naar de Academie kwamen om te teekenen, te schilderen en te boetseeren, niet met het oog op het later uitoefenen van een vak, maar om hun beschaving te verfijnen, hun opmerkingsgaven te ontwikkelen en hun zintuigen te oefenen.

(Slot volgt.)

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 4. Officieel Gedeelte. Verkiezing nieuw Bestuur en a. s. Algemeene Vergadering. — Examens — Verslag der Leden-vergadering van 12 Mei 1915.

Portiekwoningen, met afbeeldingen.

Losse plaat Prijsvraag Volks-Bad- en Zweminrichting.

ARCHITECTURA No. 21. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Het examen en de opleiding Middelbaar Teekenen (Decoratief) Voordracht van den heer J. Jongert in de 1359ste Leden-vergadering van het Genootschap (Vervolg).

Het »bindend besluit« (Werkstakingen) van den Aannemersbond, door Jan de Meijer.

Uitgave van een werk »Het Nederlandsche Landhuis«.

De steiger van 't Paleis.

Liedje, door Candidus.

De architecten en de verbetering der volkshuisvesting in dezen tijd.

Het voormalig Beursgebouw te Vlissingen met afbeeldingen.

DE BOUWWERELD No. 20. Het doophek der Evangelisch-Lutherschc kerk te Alkmaar, met afbeelding.

Over bouwkunstkritiek, door Anton Jaumann (uit Innen-Dekoration).

»Merckt uw wercke«, door C. Visser.

Spreuken en citaten.

Barakkenbouw in Engeland, met afbeeldingen.

DE INGENIEUR No. 21 Het Departement van Gouvernementsbedrijven in Nederlandsch-Indië. Voordracht, gehouden in de vergadering van het Kon. Instituut van Ingenieurs van 27 Maart 1915. door H. J. E Wenckebach, met afbeeldingen.

Het XVde Nederlandsch Natuur- en Geneeskundig Congres, door R. A. van Sandick c. i. V met afbeeldingen.

Vergadering vân de Vereeniging van Delftsche Ingenieurs van 24 April 1915.

Vergadering van de Afdeeling voor Electrotechniek van het Kon. Instituut van Ingenieurs van 15 Mei 1915.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 21. Steunfonds. — Commissie voor de Statistiek. — Waar wij heen gaan? — Jaarverslag over 1914 van de afd. Utrecht. — Ingezonden. — Examens voor Bouwk. Opz. en voor Bouwkundig Teekenaar. — Vragenbus. — Rectificatie. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 20. Nederl. Aannemersbond. Officieele mededeelingen.

Dordrecht zet zijn actie voort.

Ongepast of beleedigend.

Het Heiblok.

Een bestedingskwestie te Dordrecht.

Ons Eigendom.

Bouwcredieten.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 25. Het drogen der kleiproducten. — Het opnieuw gebruiken van afval smeerolie. — De bronnen van arbeidsvermogen voor onze machines. — Overzicht van den stand der arbeidsmarkt in de onderscheidene bedrijven. — Als de oorlog voorbij is. — Mededeelingen.

DE NATUUR, uitgave van J. G. Broese te Utrecht, bevat in afl. 5: Half wilg en half lijsterbes: D. Sportel. — De Foto-Kaleidograaf: D. S. S. Kunstmatige steenkool: Dr. W. Schut. — De diamant en zijn tegenwoordige toepassingen: Dr. A. J. C. Snijders. — Over leeuwerikken en piepers: J. Daalder Dz. — Vetverhardiug: D. Stavorinus. — De waterleiding voor oostelijk Gelderland (slot): J. van der Breggen, c.i. — Iets over lengtebepaling en oriënteering op zee met behulp van draadlooze telegrafie: G. M. Claus. — Het een en ander over Mitrailleurs: E. Snoek. — Sterrenkundige Mededeelingen voor den zomer van 1915: L. Y. — Eenvoudige Proeven: De gele en de blinde vlek: Dr. A. J. C. Snijders. — Korte Mededeelingen. — Boekaankondiging. — Correspondentie.

Varia.

LINOLEUM.

De heer Franz Widmar te Basel wijdde in de „Revue des Hotels" een artikel aan deze veelgebruikte stof, en de „Hotelhouder" gaf er een uittreksel van.

Het linoleum-kurkkleed bestaat uit een juteweefsel, de eigenlijke linoleum-massa en den kleurendruk. Het hoofdstanddeel van de linoleum-massa is lijnolie, die door middel van een bijzondere behandeling door opname van zuurstof verdikt en in linoxyn omgezet wordt. (De chemische formule is C 32 H54 O 11 = geoxydeerde lijnolie).

De fabricatie van linoxyn is een zeer langdurig proces. Vroeger duurde het weken, ja maanden en eerst in den laatsten tijd is het gelukt den tijd te bekorten. Om te beginnen wordt de lijnolie bij een temperatuur van 200 tot 240 graden gekookt en met loodsuiker vermengd, dan tot circa 100 graden afgekoeld en ten slotte bij rijkelijke lichttoetreding in intensieve aanraking gebracht met lucht. Dit kan op verschillende wijze geschieden. Hier zij echter slechts één methode gemeld.

De tot 100 graden afgekoelde lijnolie vloeit uit een trog door een lange pijp in dunnen straal op een snel draaiend scheprad in een glazen reservoir. Er heeft een intensieve verstuiving plaats terwijl tegelijkertijd door ventilatoren een voortdurende luchtverversching plaats heeft. Dit proces wordt zoo vaak herhaald totdat eene voldoende oxydatie heeft plaats gehad. De op deze wijze gepreparceerde lijnolie laat men nu van boven af langs verticaal geplaatste roepen katoen langzaam, bij een temperatuur van 30 graden, naar beneden loopen. Daarbij drogen voortdurend kleine hoeveelheden vast, totdat eindelijk na verloop van een of twee maanden de laag aan beide zijden een dikte van 1 c.M.

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph
Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

Pianino's contant en termijnbetaling. SOLIDE ADRES. UITENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, Te Van Swindenstr. 10 AMSTERDAM

Planino's HOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK. Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgranriet.
F. H. HONIG, Keizersgracht 268, AMSTERDAM. FABRIEK TE ZAANDAM.

bereikt heeft. Ten gevolge van de groote zuurstofopname kan een gewichtstoename van soms wel tot 7 pct. geconstateerd worden.

Belangrijk sneller gaat de methode Parnacott, waarbij door de gekookte lijnolie heete lucht gedreven wordt, terwijl er oxydeermiddelen in poedervorm bijgedaan worden. De oxydatie geschiedt dan in 15—18 uren, waarna men de massa in koeltroggen laat loopen. Het zoo bereide linoxyn wordt met kurk, hars, kauricopal en minerale verfstoffen gemalen en vermengd en ten slotte in door stoom verhitte ketels gesmolten. De ontstaande kleverige deegachtige massa wordt machinaal gekneed en daarop op weefsels geperst om vervolgens afgekoeld en in droogkamers, waarin voortdurend frissche lucht wordt gevoerd, te worden gedroogd.

Patroon-linoleum ontstaat door het bedrukken met olieverven, mozaiek-patronen ontstaan door het inpersen van verschillende gekleurde stukjes kurk, welke men in allerlei dessins kan maken (inlaid-, graniet- of marmerlinoleum). Een op zulk een wijze samengesteld dessin is, in tegenstelling met olieverfdruk, onuitwischbaar.

Linoleum als vloerbedekking staat net, loopt aangenaam en is niet te duur. Wat het vermogen om warmte te geleiden betreft, in vergelijking met een houten vloer, is uitgemaakt, dat het fabrikaat van het linoleum hierbij een groote rol speelt. Even dikke linoleumsoorten van verschillende fabrieken zijn niet in dezelfde mate warmtegeleidend; het onderscheid ligt in de mengingsverhouding van kurk en linoxyn, welke in gewicht wordt uitgedrukt. Kurk-linoleum van 7 m.M. dikte is een slechter warmtegeleider (warmer) dan z.g. pantserlinoleum van 10 m. M.

Al te jong linoleum moet men niet gebruiken. Het moet minstens vijf maanden oud zijn en van uitstekende kwaliteit. De onderkant moet droog en onberispelijk gelijk zijn. Moeten oude houten vloeren — wat dikwijls voorkomt — met linoleum belegd worden, dan moet men eerst alle oneffenheden daarop wegnemen. Aanbeveling verdient in dit opzicht den vloer te nivelleeren met planoline. De onberispelijke aansluiting van het linoleumkleed aan de wanden is veelal moeilijk. Zeer gemakkelijk ontstaan barsten en scheuren, waarin zich dan stof verzamelt. Het verdient daarom aanbeveling gebruik te maken van driehoekige lijsten, die boven het tot aan de lambriseering gelegde linoleum vastgespijkerd worden.

Bij het reinigen van linoleum moet men er wel op bedacht zijn, dat zijn hoofdbestanddeel (geoxydeerde lijnolie) niet door verkeerde behandeling beschadigd wordt. De navolgende stoffen mag men dus niet bij het schoonmaken gebruiken, nl. soda, sodahoudende zeepen, terpentijn, benzine, naphta, spiritus, salmiak. Voorts is het schoonmaken met heet water voor linoleum nadeelig. Men gebruike daartoe echter koud water of hoogstens lauw water met een goede harde zeep. Vlekken kunnen door voorzichtig afschuren met fijn schuurpapier onder insmering met lijnolie verwijderd worden. Men vermijde ook een al te vochtige behandeling van het linoleum, wijl het daardoor krimpt en er scheuren in komen. Als er echter eenmaal water onder het linoleum is geraakt, dat op de jute inwerkt, en de kleefstof oplost, dan is het weldra bedorven. Na elke behandeling met water moet het linoleum droog gewreven worden — dat is van het hoogste belang. In dit verband is het daarom raadzaam het linoleum niet te dikwijls met water te behandelen doch de op regelmatige tijden herhaalde reinigingen met vochtig zaagsel te verrichten. Door het leggen of door de vochtigheid van den vloer ontstane oneffenheden en bulten, moeten dadelijk door den behanger verholpen worden vóór het linoleum door vochtigheid of stuk trappen der bulten geruineerd wordt.

Tegen de behandeling van het linoleum met was of stofbindende oliën is niets te zeggen, voor zoover deze geen bijtende stoffen bevatten. Men moet er echter op bedacht zijn, dat het was er niet al te dik op gewreven wordt en dan goed droog gemaakt wordt, wijl 't anders wegens gladheid gevaar zou opleveren. Meer aanbeveling verdient de behandeling met volle melk. Eens à tweemaal per week gebruike men voor elke 100 vierk. M. vloeroppervlakte 1½ à 2 liter melk, welke men met een linoleumbezem verwrijft.

Linoleum, waarop veel geloopen wordt, en dat daardoor minder mooi is geworden, kan men met voordeel twee of driemaal per jaar, nadat het met lauw water grondig gereinigd is, met lijnolie afwrijven. Men moet er echter op bedacht zijn, de olie er slechts spaarzaam op te brengen en volkomen te verwrijven. Na verloop van een paar uur dient men het linoleumkleed dan echter nog eens met lauw water na te wasschen.

Een op deze wijze behandelde, goed gelegde en goed gekozen (al naar mate zij veel of weinig beloopen wordt) linoleumvloerbedekking zal zijn eigenaar in elk opzicht reden tot tevredenheid gegeven. Ja, hij zal haar wegens hare gemakkelijke reiniging, duurzaamheid en goedkoopte weldra de voorkeur geven boven alle andere vloerbekleedingen.

ADVERTEERT IN DIT BLAD

INFORMATIE-BUREAU VAN DEN BOND VAN TECHNICI, AMSTELVEENSCHE WEG 83 AMSTERDAM.

Spreekuren iederen Woensdag- en Vrijdagavond van 5 tot 8 uur, 's avonds.

47	Bouwkundige Opzichter-Teekenaars	24—52	jaar.
15	Bouwkundige Opzichter-Uitvoerders	24—55	»
1	Bouwkundige Teekenaars	23—35	»
7	Aankomend Bouwkundige Opzichters	19—22	»
6	Aankomend Bouwkundige Teekenaars	18—22	»
8	Waterbouwkundige Opzichter-Teekenaars	23—48	»
2	Aankomend Waterbouwk. Opzichters	22—23	»
5	Chef-Machinisten	34—35	»
5	Werktuigkundige Opzichters (werkm.)	21—35	»
2	Werktuigkundige Teekenaar-constructeurs	22—31	»
4	Machine-Teekenaars	22—25	»
4	Aankomende Machine-Teekenaars	18—22	»
1	Electrotechnisch Chef-Machinist	—32	»
6	Electrotechnische Chef-Monteurs	22—27	»
7	Electrotechnische Teekenaars	20—28	»
1	Werktuigkundig Teekenaar Gastechniker	—33	»
1	Opzichter-magazijnmeester	—30	»
1	Verwarmings techniker	—21	»

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

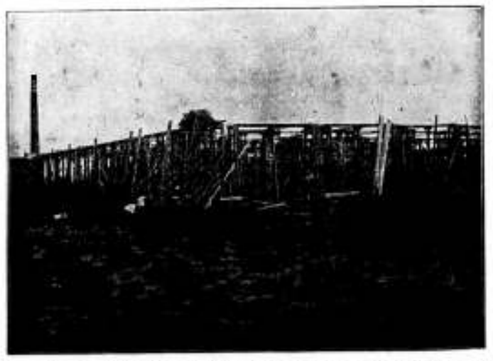

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

5OSTE JAARGANG. ZATERDAG 5 JUNI 1915. No. 23

DE OPMERKER
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: **Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.**

Adres voor de Administratie: **Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.**

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . ƒ 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot ƒ 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . . (Uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50

Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, **uitsluitend** bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . ƒ 0.25

Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.

Voor elken regel meer . . . . . » 0.15

Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.

Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Jan Springer. †

Toen wij verleden week een bezoek brachten aan de jaarlijksche tentoonstelling in de Haagsche Teekenacademie vermoedden wij niet, dat wij reeds Dinsdag 1 Juni aan de groeve zouden staan, om mede de laatste eer te bewijzen aan den man, die gedurende de laatste negen jaren de directie over deze inrichting heeft gevoerd.

Jan Springer is 26 Mei op vijf-en-zestig jarigen leeftijd overleden, met hem is een architect van groote begaafdheid heengegaan en aan de oude garde van het bouwmeestersgild een lid ontvallen, wiens naam ook bij het jonger geslacht in eere zal blijven. Dat jonger geslacht, met uitzondering dan misschien van de leerlingen der Haagsche Academie, kende hem weinig meer en het was, zooals de heer Paul de Jongh, als afgevaardigde van Architectura et Amicitia, bij de teraardebestelling terecht opmerkte, bij die droeve plechtigheid waren slechts weinigen, die Jan Springer in zijn kracht gekend hebben en weinigen ook, die uit eigen ervaring weten, wat hij voor het Genootschap A. et A. geweest is.

De lofredenen, namens den Raad van Bestuur der Academie, de Commissie van het Museum van Kunstnijverheid, Pulchri Studio en namens de leeraren en leerlingen uitgesproken, mogen welgemeend zijn geweest, daarin kwam nergens de beteekenis uit van den man, die men hier naar zijn laatste rustplaats gebracht had. Men heeft hem in den Haag alleen gekend als Directeur der Academie en hij heeft zich doen kennen als een verdienstelijk directeur, tot niet geringe verwondering van zijn oude vrienden, die zich vroeger wel nimmer hebben kunnen voorstellen, dat een kunstenaar van zoo onafhankelijke natuur, die altijd de vrijheid beschouwd had als het hoogste goed, zijn leven zou eindigen als gestreng directeur eener inrichting van onderwijs, leeraren en leerlingen voorgaande in plichtbesef en volharding.

Het was de civiel-ingenieur R. A. van Sandick, een van Springer's oudste vrienden, die meende te dezer plaatse hierop te moeten wijzen. Het uitvoerigst en het best werden de verdiensten van den overledene evenwel geschetst door zijn vriend en kunstbroeder Prof. Henri Evers. Diens woorden kwamen uit het hart.

Hij herinnerde eraan, hoe Jan Springer reeds op jeugdigen leeftijd, door zijn groot talent de aandacht op zich vestigde, hoe hij reeds vroeg als architect naam maakte en om zijn persoonlijkheid, ofscheen geen „charmant causeur" in vele kringen te Amsterdam zeer gezien was, zeker niet het minst in den kring zijner vakgenooten.

Er ging van zijn optreden een eigenaardige bezieling uit naar zijn omgeving, een invloed, die moeilijk te beschrijven is, maar die men vooral gevoeld heeft, toen hij in het Genootschap A. et A. de leiding op zich nam en, door tal van moeilijkheden en bezwaren heen, deze vereeniging opvoerde tot een vroeger niet gekenden bloei. Zestién jaren is hij er, in den volsten zin van het woord, de ziel van geweest en in die jaren was hij een der vooraanstaande figuren in de bouwwereld en in de hoofdstad. Toen heeft hij ook wel waardeering gevonden voor zijn arbeid en toonde men bij herhaling, zijn groot talent voor het decoratieve op prijs te stellen, maar over het algemeen heeft zijn kunstenaarsloopbaan hem niet die voldoening geschonken, waarop zijn groote begaafdheid hem

recht schenen te geven. Gedeeltelijk was dit een gevolg van zijn karakter en de daaruit voortvloeiende opvattingen, die zich nu niet juist altijd voegden naar de gangbare opvattingen in het milieu, waarin hij arbeiden moest.

Of Jan Springer zich ergens anders beter op zijn plaats gevoeld zou hebben dan in Amsterdam en in Nederland, is moeilijk te zeggen. Toen hij de Hoofdstad vaarwel zeide, was dit zeker niet, omdat het verblijf in de Residentie hem aanlokkelijker scheen, en wat er in iemand van zijn karakter moet zijn omgegaan, toen hij de vrijheid verwisselde tegen een gebonden werkkring, waarin hooge eischen van orde en nauwgezetheid werden gesteld, zullen wij niet trachten na te vorschen.

„Si l'on n'a pas ce qu'on aime, on aime ce qu'on a", zegt een Fransch spreekwoord en dit heeft Springer bij het aanvaarden zijner betrekking aan de Academie in toepassing gebracht.

Het viel hem natuurlijk niet moeilijk, zich in te werken in' de veelsoortige bemoeiïngen, die de directie eener uitgebreide inrichting van technisch en kunstonderwijs medebrengt. Maar hij was hiermede niet tevreden; zijn organiseerend talent bij andere gelegenheden zoo schitterend aan den dag getreden, vond hier een vruchtbaar arbeidsveld en er is bij het Bestuur der Academie nu inderdaad reden tot dankbaarheid, voor de vele verbeteringen, door Springer in betrekkelijk weinige jaren in de organisatie van het onderwijs aangebracht.

Het spreekt vanzelf, dat dit niet mogelijk was zonder groote toewijding aan de eenmaal aanvaarde taak. De vruchten van die toewijding heeft hij niet mogen zien, maar zij zullen zijn nagedachtenis bij de achterblijvenden levendig houden, ten minste in den Haag.

Amsterdam heeft andere herinneringen. Daar is o. a. zijn naam verbonden aan den Stadsschouwburg op het Leidsche Plein; aan dit bouwwerk waren voor hem echter geen onverdeeld aangename herinneringen verbonden. Met meér voldoening kon hij terugdenken aan hetgeen hij daar in het algemeen voor de bevordering der bouwkunst gedaan heeft. Wij noemden hem straks een lid der oude garde, maar het is juist deze oude garde, die indertijd den zwaarsten strijd te voeren heeft gehad, om de Nederlandsche bouwkunst in nieuwe banen te leiden. Jan Springer heeft zich in dien strijd niet onbetuigd gelaten, zijn voorbeeld heeft vooral de jongeren opgewekt; het werkt nog na, onder degenen, die hem niet in zijn volle kracht hebben gekend.

Eerst later zal blijken, welke plaats aan Jan Springer onder de architecten van de negentiende en twintigste eeuw moet worden aangewezen; hij vertegenwoordigde een type, dat zeker niet alledaagsch, thans zelfs vrij zeldzaam is, het type van den onafhankelijken kunstenaar, wien zijn kunst voor alles gaat en die den moed heeft, een opdracht te weigeren, waarbij hem niet zijn volle kunstenaarsvrijheid gewaarborgd is.

„La mort est une amie, qui rend la liberté".

Hij ruste in vrede.

P. H. S.

Aanbesteding.

Bij den grooten overvloed van onbelangrijke berichten en beschouwingen, waarop men tegenwoordig dagelijks vergast wordt, is het gevaar zeer groot, dat, wanneer in een of ander blad iemand eens met een werkelijk belangrijke beschouwing voor den dag komt, of ook maar de aandacht vestigt op een belangrijke aangelegenheid, de stem van zoo iemand in het algemeen gegons verloren gaat. Men zou daarom zeggen, dat het minder raadzaam is, thans zijn stem te verheffen ten minste, wanneer men gehoord wil worden, maar het zeer abnormale van de toestanden, die wij nu in de wereld beleven, geeft juist aanleiding tot het op den voorgrond treden van denkbeelden, die in normale tijden vooreerst waarschijnlijk niet tot uiting waren gekomen. Het kan niet anders of in onze dagen moet, nu nog min of meer onbewust, in den gewonen gedachtengang en de gangbare opvattingen der menschen een omwenteling plaats hebben. Later, bij het wederintreden van meer normale toestanden, zal dit duidelijk aan den dag komen en zullen zich, met meer of minder beweging, nieuwe denkbeelden baanbreken, die wij niet zullen kunnen op zijde schuiven of negeeren, omdat de feiten ons voor vraagstukken zullen stellen, waarvoor beslist spoedig een oplossing zal moeten worden gevonden.

Zulk een vraagstuk, namelijk dat van de aanbesteding, heeft reeds eenige maanden geleden de Stadsbauamts-Assessor M. Wolf te Hof in Baden in de „Deutsche Bauzeitung" ter sprake gebracht en uit een overzicht, dat onlangs door „de Bouwwereld" van het betoog van den heer Wolf gegeven werd, kan men zien, dat, zooal diens beschouwingen niet bovenmate belangrijk en zijn conclusie eenigszins duister is, de aangelegenheid, waar het om gaat, tot de gewichtigsten behoort, die in het bouwvak voorkomen.

De Badensche Assessor bepleit een sociaal stelsel van aanbesteding en begint met te vragen, hoe het mogelijk is, „dat in onzen, aan sociale instellingen bijna overladen tijd juist het aanbestedingswezen den socialen grondslag en sociale gezichtspunten zoo goed als volslagen mist? Al onze gebruikelijke en beproefde aanbestedingsstelsels gaan uit van toevallige cijfers, in plaats van sociale overwegingen. Is het niet juist eene bespotting, dat juist in dezen tijd de roep om arbeid doorgedrongen is tot in de meest afgelegen streken en het woord „noodwerk" alle takken van rijks- en gemeentebestuur beheerscht, waarin dus volgens zuivere sociale gezichtspunten de mogelijkheid van arbeid geschapen wordt, terzelfder tijd de verdeeling van den arbeid alle sociale beginselen mist? De ambachtsbazen zullen wel werk krijgen, maar door inschrijving (zoo goedkoop mogelijk), zij moeten er om vechten en noodgedrongen elkander evenals tot dusver te gronde richten. Het laatste moet echter juist vermeden worden, en daarom komen gevallen voor, dat gemeentebesturen, ten einde de voor noodwerkzaamheden beschikbaar gestelde middelen praktisch te gebruiken, zich gedrongen zien om het tot dusver gebruikelijke aanbestedingsstelsel met al zijn mooie voorwaarden prijs te geven, om volgens geheel nieuwe sociale gezichtspunten en welwillende overwegingen het werk te verdeelen." Het gronddenkbeeld behoort volgens den schrijver te zijn: dat rekening wordt gehouden met alle ondernemers.

Wij gelooven niet, dat wij ons vergissen, wanneer wij uit het bovenstaande de gevolgtrekking maken, dat des schrijvers aandacht door de tijdsomstandigheden op de zaak gevestigd is. Noodgedrongen is men inderdaad, bij ons evengoed als in Duitschland, tot maatregelen gekomen, die tot voor korten tijd onmogelijk geacht werden. Die maatregelen beoogden o. i. echter niet zoozeer, te vermijden, dat de ambachtsbazen elkander als van ouds zouden te gronde richten, dan wel in het algemeen een verdeeling van arbeid, die aan een zoo groot mogelijk aantal werkwilligen ten goede zou komen.

Dat bij die maatregelen de ambachtsbazen en aannemers min of meer buiten beschouwing zijn gelaten, is niet tegen te spreken, en lag ook vrijwel voor de hand, waar in eerste plaats de belangen der onbemiddelden moesten spreken maar evenmin is er grond, om den schrijver het

recht te ontzeggen, gelijk recht voor alle ondernemers te vragen.

Gelijke aanspraken op werkverschaffing voor de werklieden evengoed als voor de bazen. „Gelijk recht voor alle goede bazen!"

Een zeer mooie strijdkreet, waarbij wij ons echter veroorloven op te merken, dat daarin ligt opgesloten de eisch van een schifting tusschen goede en slechte. Hoe zal men die bewerkstelligen? De onderscheiding tusschen goed en kwaad is, van het begin der wereld, steeds voor de menschheid een struikelblok geweest en is het nog, anders zouden wij nu geen oorlog hebben. Wanneer men van gelijkheid van rechten spreekt, mag men geen uitzonderingen maken, zoomin als men bij werkverschaffing aan werklieden onderscheid maakt. Hoogstens kan men daarbij eenigszins rekening houden met leeftijd, bekwaamheid, vlugheid, arbeidsvermogen van den werkman, doch de billijkheid eischt dat allen geholpen worden aan arbeid, waarvoor zij geschikt zijn; karaktereigenschappen komen hierbij niet in aanmerking. Laat ons dus aannemen, dat de schrijver bedoelt gelijk recht voor alle bazen zonder onderscheid. Wij zien dan, dat hij aan dezen eisch de volgende beschouwing vastknoopt:

„Eene evenredige arbeidsverdeeling is echter slechts denkbaar onder de voorwaarde, dat de gunning onafhankelijk wordt van den inschrijvingsprijs. De overheid mag niet als tot dusver optreden als kooper die, bij even goede waar, onder alle omstandigheden het billijkste koopt, maar zij moet ook met betrekking tot aanbestedingen zijn, wat zij overigens steeds wil zijn: een welwillend bestuur, dat geleid wordt door sociale, logisch en onpartijdig doorgevoerde gezichtspunten."

„Deze eigenschap roept plichten in het leven, waarvan de begrijpelijkste daarin bestaat, dat de overheid niet, als tot dusver, zich vergenoegd in de handen wrijft, wanneer de inschrijvers in den strijd om het bestaan zoo goedkoop zijn, dat eene belangrijke „besparing" op de begrooting wordt bereikt. Zij moet bereid zijn ook werkelijk den prijs te betalen, dien het werk inderdaad waard is volgens de op het gegeven oogenblik geldende omstandigheden en zulks aan dien ondernemer, die volgens het beginsel der arbeidsverdeeling aan de beurt is."

(Wordt vervolgd.)

Prijsvragen.

PRIJSVRAGEN DOOR DE VEREENIGING „BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP" UITGESCHREVEN IN 1915.

I. Buitengewone Prijsvraag.

Het Gemeentebestuur van Rotterdam stelde ter beschikking van het Bestuur der Vereeniging »Bouwkunst en Vriendschap" een bedrag van ± f 400.—, zijnde het revenue van de te Rotterdam gehouden tentoonstelling der ontwerpen van den Stadhuisprijsvraag, met opdracht deze som te bestemmen voor eenig bouwkunstig doeleinde.

De Vereeniging besloot het bedrag te bestemmen als eerste prijs in een uit te schrijven buitengewone studieprijsvraag en koos daartoe het:

Ontwerp van een Badhotel.

Het badhotel wordt gedacht als onderdeel van een badplaatsaanleg aan den Hoek van Holland (gemeente Rotterdam) op een terrein waarvan het middelpunt ongeveer ligt ter plaatse, waar op bijgaande situatie*) de letter A s geplaatst.

Langs de strandzijde van het gebouw loopt een strandweg, beginnende bij het punt B, waar verondersteld wordt een klein eindstation van den spoorweg van Rotterdam te liggen.

Vóór het gebouw moet de strandweg eene verbreeding zeewaarts verkrijgen met ruimen trappenaanleg naar het strand, dat ook langs hellende wegen bereikt moet kunnen worden.

Voorbij het gebouw zet zich de strandweg op gelijke hoogte voort langs de daar gedachte bebouwing met hotels en particuliere villa's.

Achter het badhotel wordt een ruim plein verondersteld, waarop de straten van de achterliggende bebouwing uitmonden en dat glooiend van de hoogte bij het badhotel naar beneden loopt.

Op het plein moet een muziektent geprojecteerd worden benevens plantsoenaanleg, boombeplanting enz.

De strandweg ligt 1.50 M. hooger dan de straat tegen het gebouw aan de achterzijde en de parterreverdieping van het gebouw ligt 2.50 M. boven den strandweg.

***Het gebouw moet bevatten*:**

Souterrain.

a. **aan de landzijde een hotel-entrée met vestibule en hoofdtrap, in verbinding met de hoofdvestibule op par terrehoogte.**

b. **in verbinding met *a* een portierskamer, 2 bureauruimten, te zamen 30 M², 2 ruime liften, 3 telefooncellen.**

c. **kofferbergplaats groot ± 200 M². met bagagelift, direct toegankelijk van uit de onder *a* genoemde vestibule en bij voorkeur ook direct van buitenaf bereikbaar.**

d **een rijwielbergplaats; eveneens direct van uit de vestibule en van buitenaf bereikbaar.**

e. **caféruimte pl.m. 120 M². en een lunchroom pl.m' 60 M². met buffet, beide in verbinding met terras voo 500 personen.**

f. **toiletten voor dames en heeren.**

g. **hoofdkeuken 120 M²., dienkeuken 60 M²., koffiekeuken 40 M²., spoelkeuken 40 M²., voorzien van spijzen- en vaatwerkliften in verbinding met de boven gelegen dienkamer en buffetten van de eet- en cafézalen.**

h. **wasch en bergplaatsen voor glaswerk, vaatwerk en tafelgerei.**

i. **2 koelkamers elk 20 M².**

k. **voorraadruimten onderling gescheiden voor: wijn bier, conserven, in verbinding met aftap- en flesschen spoelinrichting, bergplaats voor ledige flesschen, vaten manden, enz., ter gezamelijken oppervlakte van 300 M²**

l. **2 schaftlokalen voor keukenpersoneel en kellners elk groot 35 M²., met garderobe, toiletten, enz.**

m. **ruimte voor sorteering van waschgoed 40 M².**

n. **stoelenbergplaats en bewaarplaats voor terrasmeubelen.**

o. **ruimte voor eventueelen aanleg van centrale verwarming en brandstoffen-bergplaats.**

p. **diensttrappen.**

De ruimten voor den dienst moeten door een afzonderlijken toegang van buitenaf bereikt kunnen worden.

Parterre.

a. **entrée en hoofdvestibule met portiersloge, 2 cassa's 2 telefooncellen.**

b. **groote feest- en concertzaal met ruimte voor 600 personen, waarvan 400 aan tafeltjes te plaatsen op de parterre met 1 M². ruimte per persoon, galerijen met trappen, tooneel van 8 M. diepte, waarbij 4 kleedkamers en stemkamer, en orkestruimte voor 30 musici.**

c. **kleine muziekzaal groot 120 M²., met podium.**

*) De situatie kon niet in ons blad worden afgedrukt, doch wordt met het programma op aanvraag toegezonden. (RED.)

d. groote eetzaal 200 M². met aanrechtkamer en orkestruimte voor 8 musici.
e. kleine eetzaal 70 M². met aanrechtkamer of buffet.
f. cafézaal 200 M². met buffetruimte.
g. biljardzaal voor 2 biljards.
h. speelzaal 30 M².
i. leeszaal 30 M².
k. schrijfzaal 30 M².

De genoemde zalen zooveel mogelijk te groepeeren, dat zij onderling tot grootere eenheden kunnen worden te zamen gevoegd.

De eet en cafézalen met uitzicht op de zee en voorzien van glasdichte waranda's, die in de oppervlakte begrepen zijn.

De onder *h*, *i* en *k* genoemde zalen kunnen in een entresol, respectievelijk 1e verdieping gelegen zijn, waar dan tevens de na te noemen ontbijtzaal kan geprojecteerd worden, mits alle zalen gemakkelijk door ruime trappen en liften te bereiken zijn.

l. de gevorderde toiletten voor dames en heeren, welke ook van het onder *m* te noemen terras gemakkelijk bereikbaar moeten zijn.

m. ruim terras aan de zeezijde met trappenaanleg naar den strandweg en zooveel mogelijk windvrij, eventueel met glasdichte wandelgangen en met ruimte voor 1000 personen, waarvoor 1.25 M². per persoon moet aangenomen worden.

1e Verdieping.

a. ten minste 40 logeerkamers, in grootte verschillend van 20 tot 30 M²., waarvan een tiental elk in verbinding met salon van 20 M². en badkamer van 10 M².

De logeerkamers aan de zeezijde zooveel mogelijk van loggia's of balcons te voorzien en zoodanig te ontwerpen, dat geen hinder ondervonden wordt van de uitvoeringen in de groote en kleine concertzaal.

b. ontbijtzaal 40 M².
c. toiletten voor dames en heeren.
d. salons voor scheeren, pedicure en manicure, enz.

2e Verdieping (eventueel Kapverdieping).

a. woning voor den restaurateur, bestaande uit 4 kamers, keuken en verdere accessoires.
b. woning voor den portier, bestaande uit 2 kamers, keuken en verdere accessoires.

Beide woningen van stookinrichtingen te voorzien.

c. 25 kamertjes voor personeel, voor mannen en vrouwen gescheiden.
d. ten minste één badkamer voor mannen en één voor vrouwen, benevens de gevorderde W.C.'s enz.
e. 3 linnenkamers te zamen 60 M².
f. 3 kamers voor chefs van dienstafdeelingen.
g. meubelmagazijn in verbinding met de bagagelift.
h. centrale telefoonkamer.
i. bergplaatsen voor allerlei.

Verlangd worden:

1e. een situatie op de schaal van 1 à 1000 met aanduiding van het gebouw, de trappenaanleg, de hellende wegen, terrassen en toegangen naar het strand, de aanleg van het plein en de wijze waarop de naast aansluitende bebouwing is gedacht.

2e. de plattegronden der verschillende verdiepingen van het gebouw op een schaal van 1 à 200.

3e. ten minste 2 doorsneden en de voor een juist begrip van het gebouw gevorderde gevels, allen op een schaal van 1 à 100.

4e. een perspectief teekening opgehaald uit een plan op een schaal van 1 à 100.

5e. een travée van den voornaamsten gevel en een dito van de groote zaal op een schaal van 1 à 20.

(Vervolg 3e pagina bijblad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

WATERBRONNEN, ONTIJZEREN HARDEN
N.V. DIEPBOOR Mij. „VULKAAN", v/h. J. DE BOER & Co., LEEUWARDEN

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551.
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RUNVORM.
NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

DE REPRODUCTIE COMPAGNIE CLICHÉ'S Rotterdam

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc. 478.
Brandvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

Uitgeloofd worden:

Een eerste prijs: Zilveren medalje met getuigschrift en f 400.—
een tweede prijs: Bronzen medalje met getuigschrift en f 100.—
een derde prijs: Eervolle vermelding met getuigschrift en f 50.—

II. Gewone Prijsvragen.

a. **Een boeken- en platenkast.**

De kast is gedacht als wandkast in het privékantoor van een architect.

De grootste breedte is 3 M., de hoogte plm. 2.50 M.

De kast moet gelegenheid bieden tot het bergen van boeken en van plaatwerken van ten hoogste 0.50 M. × 0.75 M. en een aantal laden of schuiven bevatten tot het bergen van teekeningen van ten hoogste 0.75 M. × 1 M. en verder voorzien zijn van laden voor het bergen van foto's van verschillende grootten.

Er moet bovendien gelegenheid zijn tot het plaatsen van kleine kunstvoorwerpen en voor het uitleggen van teekeningen of boeken moet een uitschuifbovenblad of een op- of neerslaande klep worden aangebracht.

Verlangd worden de voor een juist begrip van het meubel gevorderde plattegronden, opstanden en doorsneden op een schaal van 1 à 10, benevens enkele details op ware grootte.

Uitgeloofd worden:

Een eerste prijs Zilveren medalje met getuigschrift en f 20.—
een tweede prijs: Bronzen medalje met getuigschrift en f 10.—
een derde prijs: Eervolle vermelding met getuigschrift.

b. **Een houten brug met afsluithek.**

De brug met afsluithek is gedacht als toegang over een sloot, tot een tuin of erf aan een landweg gelegen

De geheele constructie moet van hout en van eenvoudig karakter zijn.

De sloot is op de waterlijn gemeten 4 M. breed, de weg en het erf liggen 1.50 M. boven het watervlak, de kanten van de sloot hebben een helling van 1 op 1.

De brug moet rusten op landhoofden met een doorvaartwijdte van 3.50 M., de vleugels der landhoofden wijken wederzijds onder een hoek van 60° met de aslijn van de sloot.

De breedte van de brug is 2.50 M. tusschen de leuningen. De hoogte van het afsluithek behoeft niet grooter dan 2 M. te zijn.

De constructie moet er op berekend zijn, dat licht wagenverkeer over de brug kan plaats hebben.

Het afsluithek moet op de voorzijde van het landhoofd aan de zijde van den tuin of het erf geplaatst worden.

Verlangd worden: plattegrond, opstand en doorsneden op een schaal van 1 à 10.

Uitgeloofd worden:

Een eerste prijs: Zilveren medalje met getuigschrift en f 20.—
een tweede prijs: Bronzen medalje met getuigschrift en f 10.—
een derde prijs: Eervolle vermelding met getuigschrift.

Algemeene Bepalingen.

De deelname aan deze prijsvragen is behalve voor alle Nederlandsche bouwkundigen, ook opengesteld voor die, welke als krijgsgevangenen van welke nationaliteit ook, hier te lande zijn geïnterneerd.

De behandeling der teekeningen is vrij, doch moet duidelijk en nauwkeurig zijn.

Zij mogen op carton gezet, doch **niet in houten lijst gespannen** zijn.

De teekeningen moeten met een motto gemerkt zijn en vergezeld gaan van twee gesloten brieven, waarvan de eene den naam, kwaliteit en woonplaats van den ontwerper, en de andere een correspondentie-adres bevat. Op de brieven moeten aan de buitenzijde respectievelijk de woorden: **„naambrief"** en **„correspondentie-adres"** voorkomen, en tevens het motto van het ontwerp; welk motto ook op de buitenzijde der emballage moet geplaatst zijn.

De ontwerper van eenig antwoord mag zich niet als zoodanig bekend maken vóór de uitspraak der jury.

De jury voor deze prijsvragen bestaat uit de Heeren:

1. K. P. C. de Bazel, Architect te Bussum.
2. S. de Clercq, Architect te 's-Gravenhage.
3. D. B. Logemann, Architect b.d. Gemeentewerken van Rotterdam.
4. P. G. Buskens, Architect te Rotterdam.
5. C. N. van Goor, Architect te Rotterdam.

} Bestuursleden van „B. en V."

Wanneer geen antwoord ter volledige bekroning kan worden voorgedragen, heeft de jury het recht om het bestuur van „Bouwkunst en Vriendschap" voor te stellen de uitgeloofde prijzen op andere dan de aangegeven wijze te verdeelen.

De uitspraak der jury zal door het Bestuur van »Bouwkunst en Vriendschap« door middel van twee Rotterdamsche dagbladen en de bouwkundige bladen bekend gemaakt en de antwoorden publiek tentoongesteld worden, nadat het jury-rapport in de bouwkundige bladen zal zijn gepubliceerd.

De uitreiking der bekroningen zal geschieden in de algemeene vergadering der Vereeniging, die in Januari 1916 zal worden gehouden.

Alle stukken ter beantwoording dezer prijsvragen worden vóór of op den 15en November 1915 vrachtvrij ingewacht aan het adres van het laatstgenoemde jurylid, 's-Gravendijkwal 71 te Rotterdam.

Ontwerpen na dien datum ingezonden, tenzij aan het Bestuur afdoend kan worden aangetoond, dat dit buiten

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

de schuld van den inzender mocht zijn geschied, blijven buiten beoordeeling.

De Vereeniging behoudt zich het recht voor, gedurende 3 maanden na de publicatie van het jury-rapport, alle of een gedeelte der antwoorden ter expositie af te staan aan andere vereenigingen in ons land. Gedurende dien tijd mag geen der ontwerpen gereproduceerd worden zonder toestemming van »Bouwkunst en Vriendschap«.

De Vereeniging heeft echter het recht de bekroonde antwoorden ter reproductie aan te bieden aan de redactie van eenig plaatwerk, zonder dat zij gehouden zal zijn de bekroonden eenig honorarium daarvoor te betalen.

De ontwerpen zullen na het verstrijken van bovengenoemde 3 maanden, binnen een maand aan de correspondentie-adressen franco worden teruggezonden.

Inlichtingen worden schriftelijk gevraagd tot 1 Juli 1915 aan het adres van het laatstgenoemde jurylid en door de jury beantwoord in het Bouwkundig Weekblad en in Architectura.

Exemplaren van dit programma met situatie zijn op franco aanvraag kosteloos verkrijgbaar aan hetzelfde adres.

Namens het Bestuur,
P. G. BUSKENS, Voorzitter.
G. DIEHL, te Secretaris.

Rotterdam, 31 Mei 1915.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 5. De Prijsvraag voor het Nederlandsch Paviljoen op de Internationale Tentoonstelling te San Francisco, door J. Gratama, met afbeeldingen.
Het nieuwe gebouw voor de Tweede Kamer.
Terranova, door Düing, met afbeeldingen.
Prijsvragen.

ARCHITECTURA No. 22. Het Nederlandsch Paviljoen op de Tentoonstelling te San Francisco, met afbeeldingen.
Tentoonstelling der Avond-Ambachtschool »Concordia inter nos«, door H. F. Symons Jr.
Schoolversiering.
Het Ruiterstandbeeld voor den Koning-Stadhouder Willem III.
Wee, Wee! door Candidus.
De Waaloverbrugging.

DE BOUWWERELD No. 21. De methode van het oudheidkundig bodemonderzoek, door Dr. J. H. Holwerda, met afbeeldingen.
De architecten en de verbetering der volkshuisvesting in dezen tijd.
Over doorzichtkunde, door A. W. Weissman.

DE INGENIEUR No. 22. Het rapport der Staatscommissie voor de arbeidsvoorwaarden der Rijkswerklieden. Voordracht gehouden in de vergadering van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, op 27 Maart 1915, door Mr. J. B. Peijrot.

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

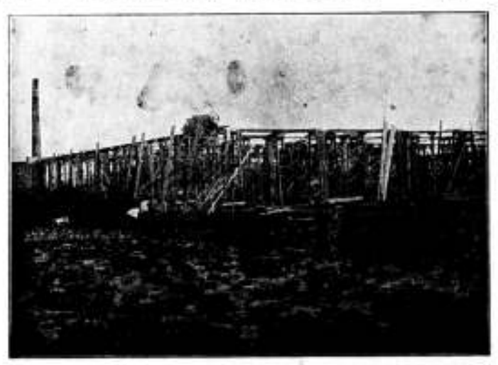

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Een bijzonder geval van knik, door W. Mantel, met afbeelding.
Het XVde Nederlandsch Natuur- en Geneeskundig Congres, door R. A. van Sandick c.i. VI (Vervolg) met afbeeldingen.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 22. Steunfonds. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Verslagen van vergaderingen. — Eenige beschouwingen over de Wet op de Arbeidsovereenkomst. — Het »Pseudoniem« of de schuilnaam. — Twee combinaties. — Vragenbus. — Boekbespreking en Catalogi. — Examens. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 21. Arbeidsbeurzen.
Afdeelingsverslagen. Haarlem, 18 Mei 1915.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 26. Het drogen der kleiproducten. — N. V. De Nederl. Steenhandel. — De krachtbronnen onzer machines.

Vacante Betrekkingen.

— Gemeente-Architect te Harlingen, jaarwedde f 1800, klimmend tot f 2200 en eventueel f 150 voor kantoorhuur. Aanmelding voor 13 Juni a.s. bij Burgem. en Weth. (1)

Bouwkundig Teekenaar, bereid een werkkring in Australië te aanvaarden. Brieven onder No. 1975 bij den Technischen Boekhandel J. Waltman Jr. te Delft. (1)

Tijdelijk Opzichter der Telegrafie, met uitzicht op vaste aanstelling. Einddiploma Midd. Techn. School Amsterdam, Utrecht of Dordrecht. Salaris tijdelijk Opzichter f 75 per maand; vast Opzichter f 1000—2400 per jaar. Aanmelding voor 10 Juni bij den Hoofdingenieur der Telegrafie, Noordeinde 144, 's-Gravenhage. (1)

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels,

INFORMATIE-BUREAU VAN DEN BOND VAN TECHNICI, AMSTELVEENSCHE WEG 83 AMSTERDAM.

Spreekuren iederen Woensdag- en Vrijdagavond van 6 tot 8 uur, 's avonds.

47	Bouwkundige Opzichter-Teekenaars	24—52 jaar.
15	Bouwkundige Opzichter-Uitvoerders	24—55 »
1	Bouwkundige Teekenaars	23—35 »
7	Aankomend Bouwkundige Opzichters	19—22 »
6	Aankomend Bouwkundige Teekenaars	18—22 »
8	Waterbouwkundige Opzichter-Teekenaars	23—48 »
2	Aankomend Waterbouwk. Opzichters	22—23 »
5	Chef-Machinisten	34—35 »
5	Werktuigkundige Opzichters (werkm.)	21—35 »
2	Werktuigkundige Teekenaar-constructeurs	22—31 »
4	Machine-Teekenaars	22—25 »
4	Aankomende Machine-Teekenaars	18—22 »
1	Electrotechnisch Chef-Machinist	—32 »
6	Electrotechnische Chef-Monteurs	22—27 »
7	Electrotechnische Teekenaars	20—28 »
1	Werktuigkundig Teekenaar Gastechniker	—33 »
1	Opzichter-magazijnmeester	—30 »
1	Verwarmings techniker	—21 »

Pianino's contant en termijnbetaling. SOLIDE ADRES. UITENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, 12 Van Swindenstr. 12 AMSTERDAM

F. H. HONIG, BOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK. Keizersgracht 268, AMSTERDAM. Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgranieten. FABRIEK TE ZAANDAM.

5OSTE JAARGANG. ZATERDAG 12 JUNI 1915. No. 24

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . . } Uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, **uitsluitend** bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Aanbesteding.

Slot (zie bladz. 90).

Uit de zooeven aangehaalde zinsneden blijkt weder eens, hoe gemakkelijk het is, te zeggen, hoe de wereld behoorde te zijn ingericht. De overheid moet zijn een welwillend bestuur, dat geleid wordt door sociale, logisch en onpartijdig doorgevoerde gezichtspunten. Deze omschrijving is echter uitermate vaag, wanneer wij omtrent de gezichtspunten in het duister blijven. In het algemeen denkt men zich de taak der overheid als te bestaan in den zorg voor de openbare orde, veiligheid, gezondheid en zedelijkheid en niemand zal er bezwaar tegen hebben, dat zij zich bij de behartiging dezer zaken laat leiden door sociale, logisch en onpartijdig doorgevoerde gezichtspunten. De vraag is echter gewettigd of deze zorg ook in zich sluit, dat de overheid te waken heeft voor de individueele belangen, of voor de groepsbelangen der burgers, hier in het bijzonder der ondernemers in het bouwvak; en een tweede vraag is, of zij dat ook kan.

De taak der overheid heeft in de laatste jaren een enorme uitbreiding verkregen; zij bepaalt zich reeds lang niet meer tot het weinige, dat men van een welwillend bestuur verlangde. Overal is de overheid zelf als ondernemer opgetreden en exploiteert zij de onder haar beheer vallende bronnen, dirigeert zij verschillende bedrijven. Haar werkkring is van een zuiver administratieve, besturende, voor een deel een industrieele en commercieele geworden. Meer en meer hoort men dan ook stemmen opgaan, tot het bepleiten van hervormingen in dien zin, dat de bureaucratische inrichting van het bestuur door een commercieele worde vervangen.

Een overheid, die haar roeping goed begrijpt, zal erkennen, dat zij in menig opzicht van de particuliere nijverheid kan leeren en tevens, dat het tot hare plichten behoort, in hare eigen ondernemingen een goed voorbeeld te geven. Vooral waar zij, in alle beteekenissen van het woord, aan den weg timmert, moet niet alleen hetgeen zij maakt critiek kunnen doorstaan, maar ook de wijze, waarop zij het tot stand brengt geen aanleiding geven tot aanmerkingen. Het is verre van gemakkelijk, om steeds aan deze eischen te voldoen; dit wordt gewoonlijk niet genoeg ingezien door degenen, die er hun werk van maken, de overheid in deze dingen te bevitten. De heer Wolf, mag daartoe, als gemeenteambtenaar, niet gerekend worden, maar toch keurt hij het gewone stelsel van openbare aanbesteding af of, juister gezegd, hij acht het niet passend voor de overheid om dit stelsel in zijn consequenties toe te passen. Hier doet zich nu dadelijk de vraag voor: wanneer dit stelsel niet passend is voor de overheid en de toepassing dus min of meer bedenkelijk, of laat ons zeggen ongeoorloofd, is die toepassing dan in het particuliere leven niet even bedenkelijk en nadert zij ook hier niet het ongeoorloofde?

Wanneer het de plicht der overheid is, er mede te breken, dan behoort het ook in het particuliere leven te worden afgeschaft, desnoods verboden, evenals loterijen, weddenschappen, enz. verboden zijn. Ziedaar een consequentie van het betoog, die door den Duitschen schrijver niet aangeroerd wordt, hetgeen alweder van een gemeenteambtenaar verklaarbaar is. Maar al nemen wij deze quali-

teit in aanmerking, hij laat ons ook overigens in het duister, wat betreft de maatregelen, die hij van zijn standpunt noodig oordeelt, om het beoogde doel te bereiken. Hij schakelt de concurrentie eenvoudig uit en beoogt een soort van beurtstelsel, dat eenigszins aan den goeden, ouden tijd herinnert.

Dit beurtstelsel heeft voordeelen en bezwaren. Dat het tegenwoordig zeer zelden door de overheid wordt toegepast, kan niet anders dan daaraan liggen, dat de ondervinding geleerd heeft, dat de bezwaren het winnen van de voordeelen en wij gelooven niet, dat de tijden zoo veranderd zijn, dat dit anders geworden is. Het stelsel geeft aanleiding tot willekeur en dat is iets, waarvoor in onzen tijd de overheid zich in de eerste plaats moet wachten; het schept voorts een categorie van uitverkoren meesters, geheel in strijd met het gelijk recht voor allen; en allen zullen het recht opeischen, tot de goede baren te worden gerekend, tenzij de overheid de bevoegdheid hiertoe afhankelijk stelt van een diploma of iets dergelijks. Daardoor zou men tot een eenigszins billijke vaststelling van het rooster der ondernemers kunnen geraken, maar het is er nog ver vandaan, dat men dan zijn zou, waar men wezen wil, d.w.z. dat men tevens de zekerheid zou hebben steeds voor het werk den prijs te betalen, dien het werk inderdaad waard is. Hoe men tot die zekerheid zou moeten komen, stelt de Duitsche assessor zich, volgens het uittreksel in »De Bouwwereld", als volgt voor:

„Natuurlijk eischen eenerzijds de billijke bepaling van het rooster der ondernemers en anderzijds de vaststelling van den werkelijk gepasten prijs als resultaat van dé onderhandelingen tusschen overheid en ondernemer een zoodanige kennis van zaken, als — laat het ons eerlijk zeggen — op het oogenblik noch de bouwkundige ambtenaren, noch de ambachtsbazen bezitten. Hier is een vakman noodig voor de handhaving van het aanbestedingswezen, evengoed als voor het woningwezen, evengoed als voor het handhaven van de bouwverordening, evengoed als voor het nazien van statische berekeningen enz. Deze commercieel ontwikkelde en van het bedrijf op de hoogte zijnde ambtenaar (in groote bureaux een speciaal persoon) is in de gelegenheid alle bouwhandwerks-bedrijven tot in onderdeelen te leeren kennen, de conjuncturen enz. te beheerschen en dientengevolge den prijs te berekenen, die geschikt is als grondslag voor de onderhandeling met den ondernemer."

De schrijver gaat zoo ver, dat hij er geen rekening mede wil houden, als bijv. een ondernemer door een gelukkige speculatie in het bezit is van goedkoope materialen. In zulk een geval wil hij toch den normalen prijs van het oogenblik doen aanhouden. „Heeft hij gelukkig gespeculeerd, dan heeft hij dat op zijn eigen risico gedaan en hij mag daarvan rustig het voordeel genieten; de bate van zijn koopmansschap moet hem niet ontnomen worden; maar de overheid heeft de plicht, die speculatie niet te laten dienen tot den ondergang van anderen, die minder handig waren."

Hier wordt gewezen op een moeilijkheid, die zich in het bouwvak, bij aanneming van werk in welken vorm ook, hoe langer hoe meer doet gevoelen en die ook in het sociale stelsel, dat de heer Wolf zich voorstelt, niet te ontgaan is: de moeilijkheid, om te bepalen, wat het werk inderdaad kosten zal. Het is volkomen waar, dat noch de directies of architecten, noch de aannemers een zoodanige kennis van zaken op dit punt bezitten, dat zij den prijs van het werk kunnen vaststellen, zoodanig, dat ieder het zijne krijgt en niemand wordt tekort gedaan. Men denke slechts aan de wijze, waarop vele architecten hun begrootingen in elkander zetten en de eenheidsprijzen in hun bestekken vaststellen en aan die, waarop vele aannemers aan hun inschrijvingscijfer komen. Maar waar zal men de schier alwetende menschen vandaan halen, commercieel ontwikkeld, van het bedrijf op de hoogte, alle bouwhandwerksbedrijven tot in onderdeelen kennende, de conjuncturen enz. beheerschende, die in staat zijn de prijzen vast te stellen, welke op een gegeven tijdstip als normaal kunnen gelden? Op het oogenblik zijn zij er niet, maar gesteld er ontwikkelt zich uit de steeds meer dringende behoefte een nieuwe schakel in het bouwbedrijf, een korps van betrouwbare, desnoods beëedigde experts, zal dan niet in vele gevallen een andere schakel gemist kunnen worden, zal dan niet of de architect, of, wat meer waarschijnlijk is, de aannemer gemist kunnen worden?

Ons hedendaagsch stelsel van aanbesteding berust op handel en in den handel doet degene, die de meeste handelskennis bezit, het best den weg weet, de beste zaken, daarbij in den regel profiteerende van de mindere kennis en mindere wegwijsheid van anderen.

Hoe zou het in den handel gaan, wanneer de waarde van alle artikelen steeds door experts werd vastgesteld en bij alle handelsverrichtingen rekening moest worden gehouden met de door deze experts vastgestelde prijzen? Alle handel zou vrijwel onmogelijk geworden zijn en velen, die daarin thans hun bestaan vinden zouden broodeloos zijn.

Wij gelooven dat de Stadtbauamts-Assessor, ondanks zijn sociale neigingen, de aanbesteding toch wat te veel uitsluitend uit een administratief oogpunt beschouwt en meent deze instelling eenvoudig door een maatregel van bestuur te kunnen reorganiseeren.

De speculatie wordt daarbij geheel uitgeschakeld. Daarvan mag de overheid niet profiteeren (ook niet in haar eigen bedrijven) en aldus handelend, zoo gaat de schrijver voort, beschermt de overheid den middenstand tegen de speculaties van fabrikanten en kooplieden, terwijl hij ten slotte betoogt, dat: „Verzekering en ondersteuning tegen werkloosheid in dezelfde mate minder noodzakelijk zullen worden, als de overheid vooruit te rechter tijd en te juister plaatse hare sociale voorzorgsmaatregelen treft, inzonderheid bij het aanbestedingswezen." Evenals aan „de Bouwwereld" is ook ons deze slotsom in haar algemeene strekking niet duidelijk; zij lijkt ons hier echter bijzaak.

Hoofdzaak is des schrijvers sociale bedoeling, waarmede hij echter tot de alles behalve sociale uitkomst geraakt van bescherming door de overheid van een enkele groep tegen de listen en lagen van andere groepen.

Deze ambtenaar draagt nu eens toevallig den aannemers een goed hart toe en komt daardoor in conflict met de fabrikanten en kooplieden; andere directies zien wij weder meer geneigd juist leveranciers en onderaannemers in bescherming te nemen tegen de aannemers. Wie heeft het nu bij het rechte eind? Wij gelooven, geen van beide, maar toch worden wij uit een betoog, als dat van den heer Wolf, weer eens opnieuw gewaar, dat ons stelsel van openbare aanbesteding gebreken heeft, die meer en meer hinderlijk worden, waarschijnlijk, of wel bijna zeker, tengevolge van wijzigingen in de economische toestanden. Die gebreken geven in het bouwbedrijf aanleiding tot wantrouwen tusschen de handelende partijen, tot het voortdurend vermoeden bij de eene partij, dat de andere erop uit is, haar te benadeelen en omgekeerd. Gronden voor dit vermoeden, bewijsgronden, kunnen maar in zeldzame gevallen worden aangevoerd, omdat partijen niet elkaars gelijken zijn in kennis van zaken en inzonderheid in de wetenschap, wat het werk inderdaad kost en dus wat het waard is. Zoo tracht men dan elkaar vliegen af te vangen, aan den eenen kant zijn eischen buitensporig hoog stellende, aan den anderen kant allerlei spitsvondigheden te baat nemende om met een minimum prestatie te kunnen volstaan. Het behoeft zeker geen nadere verklaring, dat een dergelijke verhouding alles behalve bevorderlijk

is aan een uitvoering van bouwwerken, zoo goed en degelijk als die zijn kan. Ongetwijfeld zou een stelsel, waarbij open kaart gespeeld werd, tusschen directie en aannemer in alle opzichten de voorkeur verdienen boven het huidig stelsel van aanbesteding met al zijn trucs en finesses. Om daartoe te geraken zou het niet noodig zijn een korps experts in het leven te roepen, die over de billijkheid eener transactie hadden te beslissen, maar wat wel noodig zou zijn en waarschijnlijk een beter effect zou hebben, dat zou zijn een samenwerken van directie en aannemer, waarbij deze in plaats van elkander fel te bestrijden, elkander steunden met ieders vak- en zakenkennis. Een stelsel, waarin dit bereikt werd, zou ook een sociaal stelsel genoemd kunnen worden in dien zin, dat het algemeen belang daarmede zonder twijfel gebaat zou zijn.

Nieuwe Periodieken.

Wanneer men de lijst van vakbladen en tijdschriften, die tot 1915 in Nederland werden uitgegeven eens overziet, de bladen van algemeene strekking buiten beschouwing latend, dan zou men tot het besluit kunnen komen, dat in ons kleine land, vrijwel in de behoefte aan periodieke vaklitteratuur voorzien was. Men moet toch in aanmerking nemen, dat ook de buitenlandsche vaklitteratuur binnen den gezichtskring van een groot deel van het Nederlandsch publiek komt en men in ons land op welvoorziene leestafels Duitsche, Fransche, Engelsche en Amerikaansche tijdschriften, somtijds zelfs Spaansche, Italiaansche en Scandinavische aantreft, in vrij groote verscheidenheid. In sommige kringen is zelfs een zekere geringschatting van onze eigen vaklitteratuur in vergelijking met de buitenlandsche, op te merken. Men hoort nog wel eens de opmerking, dat wij te veel op het buitenland teren.

Nu is het niet tegen te spreken, dat in landen, die over een groot taalgebied beschikken, de vaklitteratuur tot hooger ontwikkeling kan komen, dan bij ons mogelijk is, maar evenmin is te ontkennen, dat wij in de laatste tien of twaalf jaren een enorme vooruitgang kunnen constateeren.

Wij bezitten thans verscheidene periodieken, die de vergelijking met buitenlandsche uitgaven glansrijk kunnen doorstaan, dank zij den ondernemingsgeest onzer uitgevers en drukkers. Nieuwe zaken en aangelegenheden van onzen tijd scheppen voorts de behoefte aan nieuwe organen, ter bespreking der vraagstukken, waartoe zij aanleiding geven en in vele vakken heeft ook het streven naar onafhankelijkheid van het buitenland, de zucht, om ook ons eigen tijdschrift of weekblad te bezitten, tot de uitgave van Nederlandsche vakbladen geleid.

Het is wel opmerkenswaardig, dat juist in de laatste maanden, midden in den critieken oorlogstoestand, waarvan de invloed zich in alle vakken doet gevoelen, eenige nieuwe periodieken verschenen zijn en de vraag rijst of dit met de tijdsomstandigheden in verband staat. Misschien wel, misschien wordt, nu de beoefenaars van vele vakken tot tijdelijke werkloosheid gedoemd zijn, vele bedrijven, zoo zij niet een kwijnend bestaan leiden, met halve kracht werken, de behoefte gevoeld om van gedachten te wisselen en zoo mogelijk nieuwe gezichtspunten te openen over zaken die bij den terugkeer tot meer normale toestanden, spoedig ter hand zullen worden genomen.

Wij willen ons op dit punt echter niet in verdere gissingen verdiepen, doch ons bepalen tot een korte bespreking van enkele nieuwe uitgaven, waarvan ons exemplaren ter kennismaking werden toegezonden.

BOUWFRAGMENTEN is eigenlijk geen nieuwe uitgave, want met dezen jaargang begint reeds het veertiende deel, maar het verschijnt thans onder redactie van den heer J. J. Hellendoorn, die den heer de Haan ook als redacteur van het Vademecum der Bouwvakken is opgevolgd, en het verschijnt in een geheel nieuw kleed. Het heeft een modern uiterlijk gekregen en de eerste aflevering behandelt moderne bouwwerken van den architect J. F. Staal Jr. en wel in hoofdzaak het kantoorgebouw Heerengracht 545-549 te Amsterdam, waar, gelijk bekend is, o.a. tegenwoordig ook het Genootschap Architectura et Amicitia zijn tenten heeft opgeslagen. De architect heeft in dezen bouw een ruim gebruik gemaakt van bouwkeramiek en acht platen geven ons een denkbeeld van de wijze, waarop dit materiaal is toegepast. Deze platen zijn uitgevoerd als penteekeningen, sommige niet onverdienstelijk, maar zij geven ons toch maar een gebrekkige voorstelling van de effecten, die met dit materiaal verkregen worden en in dit gebouw verkregen zijn. Een enkele plaat in kleurendruk of zelfs een reproductie naar photo zou die effect o. i. beter kunnen weergeven. Het is jammer, dat dit in de vele penteekeningen niet bereikt is. De behandeling der overige platen is sober en correct, zooals moderne architectuur dit eischt, maar wat de totaalindruk van deze eerste aflevering betreft, is daarin o. i. wat teveel van hetzelfde gegeven. De redacteur neme vooral den stelregel „Varietas delectat" in acht, dan twijfelen wij niet, of zijn uitgave zal in haar nieuwen vorm winst aanbrengen.

DE MEUBEL-INDUSTRIE, Weekblad voor de Nederlandsche Meubel-Industrie, Meubelmakers, Magazijn- en Winkelhouders in Meubelen en aanverwante artikelen. — Tevens orgaan voor de Rietmeubelindustrie, is iets nieuws in onze vaklitteratuur. Als hoofdredacteur is opgetreden de Ingenieur J. A. J. van Stijverden. Volgens het inleidend woord, waarmede het eerste nummer aanvangt, zijn de moeite en kosten van oprichting van dit weekblad buitengewoon groot geweest en dit kunnen wij ons wel voorstellen, wanneer wij de veelzijdigheid van den inhoud van dit nummer als maatstaf aannemen voor den omvang van de taak, die de redactie op zich genomen heeft te volbrengen. Noemen wij uit dien inhoud slechts de zakelijke onderwerpen: Een inleiding bij de moderne arbeids-organisatie. — Houtbewerkingsmachines voor den meubelmaker. — De oppervlaktebehandeling van het hout. — Meubelbespreking. — Kost- en verkoopsprijs-berekening. — De drijfkracht voor de meubelindustrie. — Een praatje over het hout. — Nederlandsche Nijverheidskunst. — De Rietmeubelindustrie, — dan zien wij hieruit, dat de veelzijdigheid weinig te wenschen overlaat en nu komen de vakbelangen van den meubelmaker nog niet eens ter sprake, terwijl wij nog niet vermeldden, dat het streven vooral ook zal zijn, den tekst door goede afbeeldingen te verluchten. Met de keus der afbeeldingen voor de eerste aflevering is men in zooverre niet gelukkig geweest, dat zij ontleend zijn aan de bekende uitgaven van Alexander Koch te Darmstadt. Terecht werd van andere zijde reeds opgemerkt, dat een paar goede voorbeelden van eigen nijverheid hier beter op hun plaats waren geweest, te meer waar de redactie in het artikel „Nederlandsche Nijverheidskunst" blijk geeft te gevoelen, wat op dit gebied b.v. door de Bazel, Berlage en Kromhout werd gepresteerd.

Wij gelooven echter, dat ten aanzien van dit nieuwe tijdschrift de verklaring, dat het in een bestaande behoefte voorziet niet betwijfeld behoeft te worden. Uitgever is Bronsema's Drukkerij te Enschede.

T. G. TECHNISCH GEMEENTEBLAD. Maandblad voor Technische, Aesthetische, Hygiënische en Economische

verzorging van Gemeentewerken, Stedenbouw en Volkshuisvesting onder Hoofd-Redactie van W. J. de Groot, Onder-Directeur van Publieke Werken te Amsterdam, is een nieuw tijdschrift in April j.l. bij den uitgever L. J. Veen te Amsterdam verschenen.

Voor de behandeling der onderwerpen, hier genoemd, bediende men zich tot heden van de bouwkundige- of ingenieursbladen, die daarvoor het meest in aanmerking kwamen, omdat de technische zijde der behandelde vraagstukken veelal sterk op den voorgrond trad. Dat is nog wel dikwijls het geval, maar in het gemeentelijk beheer is de ontwikkeling van bouwkunst en ingenieurswetenschap niet zoo zeer doel, maar wel middel tot bevordering van het algemeen welzijn. Wanneer men de bevordering van het algemeen welzijn tot uitgangspunt kiest, dan moeten vaak, naast technische overwegingen, inzichten van anthetischen of economischen aard den doorslag geven.

Men behoeft slechts te denken aan het vraagstuk van stedenbouw en stedenuitbreiding, om te beseffen, welk een omvang de bemoeiingen van het gemeentelijk beheer thans aannemen, in vergelijking van vroeger.

En nu noemen wij slechts één onderwerp van overheidszorg en laten het onderwijs, de volkshuisvesting, de bedrijven en tal van andere zaken buiten beschouwing, waarmede zeker ook nog vele vraagstukken in verband staan, die voor behandeling in dit maandblad in aanmerking komen.

Aan stof zal het geen gebrek hebben en wanneer men de lijst van medewerkers aan het hoofd van het blad doorleest, dan kan men zich er wel van verzekerd houden, dat de degelijkheid der behandeling niets te wenschen zal overlaten.

Iets geheel anders, dan met het vorige blad, wordt beoogd met de uitgave van:

Ons Eigendom, Weekblad tot behartiging der Belangen van Huis- en Grondeigenaren en Bouwkundigen in Nederland; tevens bevattend de officieele mededeelingen van de Vereenigingen »Het Eigendom« te Rotterdam en 's Gravenhage. Redacteur is de heer L. Klawer, terwijl eenige deftige namen van medewerkers worden genoemd.

Zooals de titel reeds doet veronderstellen, zal dit weekblad zich in hoofdzaak bewegen op het gebied der economie en daarbij de belangen voorstaan van een bepaalde groep uit de bezittende klassen. Dat in den inhoud der ons ter kennismaking toegezonden nummers een zekere eenzijdigheid van opvatting is op te merken, kan ons dus niet bevreemden. Wij denken er niet over de redactie daarvan een verwijt te maken, doch willen er slechts op wijzen, dat organen met een zoo sterk uitkomende strekking, slechts zijdelings iets kunnen bijdragen tot de oplossing van economische vraagstukken en voor het algemeen belang geen groote waarde hebben.

De verschijning van dit weekblad staat ongetwijfeld in nauw verband met de tijdsomstandigheden, waardoor de materieele belangen van huis- en grondeigenaren van verschillende zijden bedreigd worden; maar al worden, met deze eigenaren ook de bouwkundigen genoemd, het is ons niet mogelijk, het als een aanwinst van groote beteekenis voor de vaklitteratuur te beschouwen.

Prijsvragen.

BERICHT.

De Tentoonstelling der antwoorden, ingezonden op de Prijsvraag voor een Verzorgingshuis te Hilversum, zal worden gehouden van 19 tot en met 30 Juni a.s. in het gebouw der Ambachtsschool te Hilversum.

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz.

WATERBRONNEN, ONTIJZEREN HARDEN
N.V. DIEPBOOR MIJ. „VULKAAN", v/h. J. DE BOER & Co., LEEUWARDEN

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551.
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels, -

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc. 478.
Drandvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van
BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

5OSTE JAARGANG. ZATERDAG 19 JUNI 1915. No. 25

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.
Adres voor de Administratie: Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . ƒ 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot ƒ 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . } Uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . ƒ 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

A. Salm G.Bzn. †

J.l. Zondag overleed te Amsterdam de bekende architect Abraham Salm G.Bzn., die den 26sten Maart 1857 als zoon van den architect G. B. Salm werd geboren.

Salm werkte eerst onder leiding van zijn vader en studeerde daarna aan de Ecole des Beaux-Arts te Parijs. Te Amsterdam teruggekeerd, had hij een uitgebreiden werkkring. Onder de gebouwen, die naar zijne ontwerpen verrezen, noemen wij: de kerk der Gereformeerde gemeente op de Keizersgracht bij de Spiegelstraat en die der Doopsgezinde gemeente in het Oosterpark, de Synagoge in de Rapenburgerstraat, het Blinden-Instituut in de Vossiusstraat, de Kweekschool voor Machinisten aan de Muidergracht, het huis van den heer Nienhuis op de Heerengracht bij de Leidschegracht, en het Bankgebouw der heeren Hope & Co. op de Keizersgracht bij de Vijzelstraat.

Buiten Amsterdam bouwde hij buitenhuizen te Berg en Dal, te Zeist, te Overveen, te Eindhoven en te Bloemendaal, de kantoren der Nederlandsche Bank te Rotterdam, te Groningen, te 's Gravenhage en te Nijmegen.

Sedert 1897 was Salm voorzitter van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst. In het buitenland werden zijne verdiensten erkend door zijne benoeming tot eere-lid van de Société Centrale d'Architecture de Belgique, de Koninklijke Maatschappij der Bouwmeesters van Antwerpen, het Royal Institute of British Architects, het American Institute of Architects en het Architectoral Institute of Canada.

Bovendien was Salm secretaris van het Comité Permanent der Architectencongressen, lid van de Schoonheidscommissie en van het Burgerlijk Armbestuur te Amsterdam.

De Nederlandsche regeering benoemde Salm tot officier in de orde van Oranje Nassau, de Russische tot ridder in de orde van de H. Anna en verleende hem den gouden penning der orde van den H. Stanislaus.

Als majoor commandant der artillerie van de schutterij te Amsterdam heeft Salm tot 1907 dienst gedaan.

Salm was onder zijne vakgenooten hier te lande en in het buitenland zeer gezien. Hij was een man van smaak en talent, die ook door zijn aangenamen omgang zich onderscheidde.

Zijn heengaan zal in vele kringen een leegte achterlaten, vooral in de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst die pas onder zijn voorzitterschap was gereorganiseerd.

Een baanbreker in den eigenlijken zin van het woord was Salm niet, maar wanneer hij eenmaal gewonnen was voor een denkbeeld of voor een zaak, was hij een krachtig en ijverig medewerker, waarop men vertrouwen kon.

De Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst heeft groote verplichtingen aan den overledene, wiens heengaan door den samenloop der omstandigheden een tijdperk van groote beteekenis in het leven der Maatschappij heeft afgesloten.

De Haagsche Academie.

(Slot (zie bladz. 57).

Uit het beknopt historisch overzicht van 's-Gravenhage's oudste instituut voor kunstonderricht is gebleken, dat de organisatie van het onderwijs nogal eens verandering heeft ondergaan. Vooral in de laatste halve eeuw, die in zoo vele opzichten een tijd van zoeken en tasten geweest is op allerlei gebied, waren in het onderwijs in het algemeen, en in het kunstonderwijs in het bijzonder, de reorganisaties niet van de lucht.

Pas waren in 1859 de technische wetenschappen in het leerprogramma opgenomen, of in 1863 werden zij, bij de invoering der burgeravondscholen, weder geschrapt en was de inrichting weder, als van ouds, uitsluitend Teekenacademie, of zooals men het toen met een meer weidschen titel aanduidde, Academie van Beeldende Kunsten. Zij is dat gebleven tot 1879, maar toch had er, bij vroeger, een verandering in haar karakter plaats gegrepen. Was zij toch van ouds de plaats waar zij, die zich in schilder-, beeldhouw- en bouwkunst wilden bekwamen, gelegenheid vonden om een eerste inwijding in die kunsten deelachtig te worden, er kwam nu een categorie van leerlingen, die het bepaalde doel voor oogen hadden, een der, bij de wet van 1863 ingestelde, acten voor Middelbaar Onderwijs in teekenen en boetseeren te verwerven.

Het onderricht moest daardoor noodzakelijkerwijze iets van zijn karakter van vrij kunstonderwijs inboeten en zich inrichten op de eischen, die in bovengenoemde wet werden gesteld. Het heeft er niet onder geleden; de wijzigingen, die noodig waren mogen eerst wel eens tot moeilijkheid aanleiding hebben gegeven, omdat men nog niet goed wist, welke plaats het teekenen moest innemen in het middelbaar onderwijs, zooals de wetgever dit georganiseerd had; zij zijn ten slotte aan de verdere ontwikkeling der Academie ten goede gekomen.

Het teekenonderwijs heeft in het middelbaar onderwijs altijd een eigenaardige plaats ingenomen en het heeft zijn eigen ontwikkelingsgang gevolgd, hetgeen wel ten duidelijkste is uitgekomen in de voor eenige jaren door de noodzakelijkheid geëischte splitsing der teekenacten.

De practijk van het onderwijs moest zich aan al deze telkens opkomende nieuwe eischen aanpassen; de opleiding voor de teekenacten werd een cursus, die men slechts te volgen had, om, bij genoegzamen aanleg, vrij zeker te zijn, zijn doel te zullen bereiken.

Doch de Haagsche Academie wilde niet uitsluitend een opleidingsschool voor teekenleeraren worden; eenerzijds zou dit in strijd geweest zijn met hare oude tradities als kunstschool, anderzijds moest zij rekening houden met weer andere eischen en behoeften, namelijk die van de practijk in bouwkunst, kunstnijverheid en andere vakken. Dit leidde tot wederinvoering van de technische vakken, tot uitbreiding van het programma met practische oefeningen in graveeren, metaaldrijven, lithographie en decoratieschilderen, waarnevens als een krachtig hulpmiddel een museum van kunstnijverheid aan de Academie werd verbonden.

Tegenover de jongste wijzigingen in de teekenacten, de bovenvermelde splitsing en het in de latere jaren opgekomen Middelbaar Technisch onderwijs stond de Academie dus zoo goed uitgerust, dat het voor de hand lag, dat zij de aangewezen inrichting te 's Gravenhage was, die tot Middelbaar Technische School met betrekkelijk weinig kosten kon worden ingericht.

Het is dus een zeer uitgebreid gebied, waarover het onderwijs zich thans uitstrekt en van den nieuw te benoemen directeur zal in de eerste plaats een groote veelzijdigheid geëischt moeten worden, om dit onderwijs naar behooren te overzien en tot verdere ontwikkeling te leiden.

Het volgend overzicht moge eenigszins een denkbeeld geven van de tegenwoordige inrichting.

De Afdeeling I, Bouwkunst, omvat thans vijt cursussen A, B, C, D en E.

In den gewonen avondcursus A, die reeds bestond, en die toegankelijk is voor allen, die voldoend lager onderwijs hebben genoten, wordt als te voren een elementaire opleiding gegeven in constructieteekenen, rechtlijnig teekenen, vormteekenen, handteekenen, theorie burgerlijke bouwkunde, rekenen, stel- en meetkunde, beschrijvende meetkunde, projectieleer, natuur- en werktuigkunde en Nederlandsche taal. Deze cursus is alleszins voldoende voor den handwerksman en voor de burgerpractijk; zij is echter thans ook ingericht als voorbereiding voor het Middelbaar Technisch Onderwijs.

Daarnaast is nu een cursus B, Voorbereidend Technisch Onderwijs ingericht, om leerlingen, die niet in de gelegenheid zijn den 5-jarigen cursus A te volgen, den weg tot het middelbaar technisch onderwijs te openen. Wie hiertoe wil worden toegelaten moet in het bezit zijn van een einddiploma eener H. B. S. met 3-jarigen cursus, of bewijs van toelating tot de 4de klasse eener H. B. S. met 5-jarigen cursus, of wel van een einddiploma eener ambachtsschool of is anders verplicht een gelijkwaardig toelatingsexamen te ondergaan. Men acht het mogelijk aan deze leerlingen in twee jaren genoegzame technische kennis bij te brengen, dat zij met hen, die cursus A met goed gevolg hebben doorloopen, gelijk staan; het programma is nagenoeg hetzelfde alleen behoeft aan de wis- en natuurkundige vakken veel minder tijd besteed te worden en kan men zich meer uitsluitend op de ontbrekende technische vorming richten. Uit deze beide afdeelingen komen dus de leerlingen voort voor Cursus C, Middelbaar Technisch Onderwijs, welke bedoeld is voor hen, die in kleinere zaken en bedrijven de leiding van den arbeid zullen hebben of in grootere bedrijven tusschenpersonen zullen zijn als teekenaars, opzichters en uitvoerders. Er is een dag- en een avondcursus.

De dagcursus voor M. T. O. duurt twee jaren. De lessen worden gegeven van 1 September tot 15 Juli, alle werkdagen, behalve den Zaterdagnamiddag, des morgens van 9 tot 12 uur en des middags van 1½ tot 4 uur.

De vakken van onderwijs zijn constructie teekenen, bouwkundig teekenen, vorm- en handteekenen, theorie burgerlijke en waterbouwkunde, gonio- en trigonometrie, landmeten en waterpassen, theoretische mechanica, statica- en constructie-berekeningen, natuur- en scheikunde, beschrijvende meetkunde, perspectief, geschiedenis der bouwkunst, leer van het ontwerpen, kennis van bouwstoffen, kennis van werktuigen, bouwwetgeving en administratie, opmaken van bestekken en begrootingen, sociaal-economie, hygiëne en Duitsche taal.

Het leergeld bedraagt per studiejaar f 50.— in twee termijnen.

De avondcursus duurt vier jaren. De lessen worden gegeven van 15 September tot 15 April, alle werkavonden, behalve Zaterdagavond, van 6 tot 10 uur. De vakken van onderwijs zijn dezelfde als die van den dagcursus behalve de vakken handteekenen en Duitsche taal.

Het leergeld bedraagt per studiejaar voor de eerste twee jaren f 10.— en voor de laatste twee f 15.—

Om tot deze cursussen te worden toegelaten, wordt vereischt een diploma van den cursus A of B of een gelijkwaardig toelatingsexamen. Bovendien moet de candidaat de noodige bewijzen overleggen, dat hij met vrucht in het bouwvak practisch werkzaam is geweest. En wel gedurende ten minste één jaar voor leerlingen, die een ambachtsschool hebben bezocht en ten minste twee jaren voor nietleerlingen eener ambachtsschool.

Het toelatingsexamen voor den dagcursus heeft plaats van 1 tot 15 Juli; dat voor den avondcursus van 1 tot 15 September.

Voor leerlingen, die verder willen gaan, bestaat daarvoor gelegenheid in den Cursus D, Schoone Bouwkunst. Zij kunnen het door dat onderwijs brengen tot hoofdopzichter, bureauchef en bouwmeester. Er is een dag- en een avondcursus. De dagcursus duurt een of meer jaren. De lessen worden gegeven van 1 September tot 15 Juli, alle werkdagen behalve Zaterdagmiddag, van 9 tot 12 uur en van 1½ tot 4 uur.

Onderwijs wordt gegeven in bouwkundig teekenen, interieur teekenen, ontwerpen van ornament, anatomie en beeldteekenen, boetseeren, grafostaticia en constructie-berekeningen, leer van het ontwerpen, kunstgeschiedenis, stedenbouw en monumentenzorg.

Het leergeld bedraagt per studiejaar f 85.— in twee termijnen.

De avondcursus duurt twee of meer jaren. De lessen worden gegeven van 15 September tot 15 April, alle werkdagen behalve Zaterdag van 7 tot 10 uur 's avonds. De vakken van onderwijs zijn dezelfde als die van den dagcursus, uitgezonderd de vakken anatomie, beeldteekenen, stedenbouw en monumentenzorg.

Het leergeld bedraagt, per studiejaar f 20.—

Om tot deze cursussen te worden toegelaten, wordt vereischt een einddiploma van den cursus C of de middelbare teekenakte Md of Me of een gelijkwaardig toelatingsexamen.

Het toelatingsexamen voor den dagcursus heeft plaats van 1 tot 15 Juli, dat voor den avondcursus van 1 tot 15 September. Deze eerste Afdeeling van het onderwijs geeft dus een volledige opleiding ook tot bouwmeester. Er behoort ook nog een Cursus E bij bevattende de Tuinbouwkunst; het is een zesjarige avondcursus meer bepaald bedoeld voor bloemisten, boomkweekers, tuiniers, tuinbouwkundigen en tuinarchitecten. Voor de toelating wordt niet meer geëischt, dan dat men voldoend lager onderwijs heeft genoten.

Voor beoefenaars der bouwkunst is het hier voorafgaand deel van het programma der Academie zeker wel het belangrijkst. Daarmede is echter volstrekt nog niet gezegd, dat hetgeen nu volgt minder belangrijk is; er zijn nog vier afdeelingen.

De tweede betreft Decoratieve en Nijverheidskunst en is verdeeld in acht dag- en avondcursussen, waarin onderwijs verstrekt wordt in die vakken, die in betrekking staan tot de kunstnijverheid. Vooral bij de laatste reorganisatie dezer afdeeling is ernstig gestreefd naar hereeniging van kunst en ambacht. In de tweede helft der vorige eeuw werd ingezien, dat beide niet op zichzelf staande vakken waren, maar dat er een nauw verband tusschen beide bestaat, ja dat het ambacht kunst kan, behoort te wezen. Sindsdien zijn tal van pogingen aangewend om dat verband aan te brengen en daartoe heeft het kunstnijverheidsonderwijs zeer veel bijgedragen. Het vormt een nieuwe generatie van ambachts- en nijverheidskunstenaars. In dit streven kan de practische beoefening niet gemist worden, vandaar dat, waar de omstandigheden en de middelen zulks veroorloven, de uitvoering aan het ontwerp en de teekeningen wordt verbonden.

In Cursus A, Meubel- en Interieurteekenen is het niet wel mogelijk groote uitgebreidheid aan de practische oefeningen te geven, maar toch wordt in den dagcursus geboetseerd en worden meubelversieringen in hout gesneden en gehakt.

De Cursussen B, Decoratief Schilderen; C, Glasschilderen en D, Plateelschilderen, leenen zich beter tot practische toepassing en daarmede wordt dan ook het onderwijs besloten.

Cursus E, Beeldhouwen is in hoofdzaak bedoeld voor beeldhouwers lijstenmakers en stucadoors.

In den dagcursus wordt naast het boetseeren ook beeldhouwen in gips, hout en steen onderwezen, waarvoor nieuwe werkplaatsen zijn ingericht.

De Cursus F, Metaalbewerking, is bestemd om metaaldrijvers, ciseleurs, emailleurs en graveurs op te leiden. Ook voor dit onderwijs zijn geheel nieuwe ateliers gebouwd en ingericht. De oefening in het drijven en ciseleeren is in dit onderwijs de hoofdzaak, althans in den dagcursus. Daarnaast wordt onderwijs gegeven in het boetseeren in klei en was, in lijn- en vakteekenen, het teekenen naar stilleven en pleister, in meetkunde en projectie, kunstgeschiedenis, enz.

Bij dezen cursus moeten wij even stilstaan, omdat van deze nieuwe afdeeling op de jaarlijksche tentoonstelling de eerste resultaten te aanschouwen waren.

De kunstnijverheid hebben wij overigens in hoofdzaak slechts bepaald gezien tot het enkele kunstvak, waar de bekende sierkunstenaar Zwollo de leiding heeft genomen, doch dit begin geeft vertrouwen in het welslagen der richting, welke de Haagsche Academie thans blijkt uit te willen. Reeds de keus van de leerkracht wekt dit vertrouwen. Zwollo immers is de man geweest, die in samenwerking met den directeur von Saher de drijf- en ciseleerklasse aan de Haarlemsche Kunstnijverheidsschool oprichtte en tot bloei bracht. Het tienjarig Haarlemsche verblijf werd afgebroken toen betere bestaansvoorwaarden den kunstenaar uit Duitschland bereikten. Niet alleen betere bestaansvoorwaarden doch ook de mogelijkheid zich in zijn vak van edelsmeedkunst ten volle te kunnen ontwikkelen, lokten Zwollo naar Hagen in Westfalen. Inmiddels is ons in Holland meermalen arbeid van Zwollo onder oogen blijven komen: arbeid, die uitmuntte door sober-verfijnde versieringslust, door pronkloozen, integendeel, schoonen eenvoud. De nobele vormen, waaruit zuivere kunstenaarsintuitie spreekt, zijn steeds in Zwollo's werkproeven te vinden. Is het wonder dat zijn zuivere smaak het werk der leerlingen, die hij thans weer opnieuw heeft, in de eenig goede richting leidt? Er is in de werkproeven der leerlingen het begin van goeden smaak duidelijk te onderkennen. Toch ziet men in de groote afwisseling der vormen, dat Zwollo hen zelf hun gang laat gaan, hen niet classicaal instrueert. Zeven maanden is dit onderwijs nog maar aan de Academie gegeven, doch waarlijk men spitst zich reeds op den verderen groei in den arbeid van deze leerlingen, onder de leiding gesteld van den teruggewonnen Hollandschen kunstenaar.

Deze beoordeeling is niet van ons, maar wij kunnen het er gereedelijk mede eens zijn en wij namen haar uit de N. Rott. Cour. over, om te laten zien, dat deze nieuwigheid een goeden indruk heeft gemaakt.

Van den cursus G, Grafische vakken, zijn wij reeds sedert verscheidene jaren gewoon practische proeven van de vorderingen der leerlingen te zien tentoongesteld.

Ten slotte is er nog een Cursus H, Fraaie Handwerken en Costuumkunde voor beoefenaars van het borduren en costuumteekenen. Hierin wordt ook onderwijs gegeven in de praktijk der z.g. vrouwelijke handwerken. Van het costuumteekenen waren op de tentoonstelling eenige geslaagde proeven te zien, die ons doen verwachten, dat het costuumvak ook hier te lande langzamerhand op een hooger peil zal komen en wij daarin niet meer geheel en al van het buitenland afhankelijk zullen blijven.

De dagcursussen in deze Tweede Afdeeling duren alle vier jaren, de avondcursussen acht jaren. Voor de toelating tot de lessen wordt alleen voldoend lager onderwijs geëischt.

In het onderwijs aan Afdeeling III, Teeken-, Schilder-

en Beeldhouwkunst, is in tegenstelling met de meer technische afdeelingen, meer het karakter van het vrije kunstonderwijs behouden gebleven.

De Cursus A, Teeken en Schilderkunst, leidt op tot teekenaar, kunstschilder, lithograaf en etser en heeft zich sinds 1682, toen door de Confrerie „Pictura" de Haagsche Teekenacademie werd opgericht, waar aanvankelijk alleen naar het naakt werd gewerkt, in stand weten te houden

Ook de decoratieschilders wonen enkele lessen in dezen cursus bij.

Deze dagcursus duurt vier jaren.

De vakken van onderwijs zijn teekenen en schilderen naar levend model, schetsen naar levend model, stillevenschilderen en aquarelleeren, etsen en lithografeeren, teekenen naar vlakversieringen, stilleven en pleister, anatomie, lijn-, meetkundige constructie- en projectieteekenen, perspectief, compositie en kunstgeschiedenis.

Om tot dezen cursus te worden toegelaten wordt vereischt een bewijs, dat voldoend lager onderwijs is genoten, hetgeen blijken moet uit een toelatingsexamen.

Cursus B, Teekenen, heeft ten doel de algemeene ontwikkeling en den goeden smaak van de leerlingen te bevorderen. Eigenlijk moest iedereen in zijn jeugd leeren teekenen. Teekenen is een middel om hetgeen men om zich heen ziet en opmerkt, op het papier te brengen.

Het kind moet zich leeren bedienen van het potlood, zooals het de pen gebruikt om zijn begrip en uitdrukkingsvermogen ter hulp te komen. Het teekenen, dat hand en oog oefent en het waarnemingsvermogen scherpt, is nuttig voor elk vak en iedere betrekking. Teneinde deze vaardigheid en opmerkingsgave aan te brengen, is deze cursus ingericht. Zijn duur is vier jaren. De lessen worden gegeven twee namiddagen per week.

Het onderwijs omvat het teekenen met houtskool en krijt naar eenvoudige voorwerpen naar de natuur en naar pleisterafgietsels en aquarelleeren naar stillevens, planten, bloemen en vruchten.

Er zijn vele jongelieden, die niet in de gelegenheid zijn overdag cursussen te bezoeken, omdat zij in atelier of werkplaats voor hun onderhoud hebben te zorgen. Voor hen is het in den Cursus C, Teekenkunst, waarin het onderwijs 's avonds wordt gegeven, toch mogelijk zich te bekwamen en te vormen tot kunstschilder, teekenaar, decoratie-, glas- en plateelschilder, lithograaf en photograaf.

De lessen worden gedurende acht jaren gegeven van 1 October tot 31 Maart 's avonds.

De vakken van onderwijs zijn teekenen, beginnende bij de allereenvoudigste oefeningen en eindigende bij het teekenen naar de antieken en het levend model, anatomie en perspectief.

De Cursus D, Beeldhouwkunst, leidt hen op die beeldhouwer willen worden. In dezen cursus boetseeren ook zij, die opgeleid worden tot kunstschilder, teekenaar, enz. De bedoeling van dezen cursus is meer bepaald, figurale beeldhouwers te kweeken. Voor de opleiding van ornamentbeeldhouwers is in Afdeeling II voorzien.

De cursus duurt niet minder dan acht jaren en wordt 's avonds gegeven. Het maken van afgietsels wordt wel beoefend, maar wat de eigenlijke practijk der beeldhouwkunst betreft, schijnt men nog de meening toegedaan, dat deze aan de zoogenaamde »praticiens« moet worden overgelaten.

Een cursus, waarmede reeds sedert eenige jaren vrij aardige resultaten bereikt zijn is E, Illustratief teekenen, waarmede deze Afdeeling compleet is. Het doel is in hoofdzaak het leeren teekenen met wit en gekleurd krijt op het zwarte bord, het schetsen uit het geheugen en het op het zwarte bord illustreeren van verhalen. Deze cursus

(Vervolg ze pagina bijblaa.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Granieltegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

WATERBRONNEN, ONTIJZEREN HARDEN
N.V. DIEPBOOR Mij. „VULKAAN", v/h. J. DE BOER & Co., LEEUWARDEN

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551.
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.
NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

DE REPRODUCTIE COMPAGNIE CLICHÉ'S Rotterdam

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

is in hoofdzaak bestemd voor onderwijzers en leeraren, maar is ook toegankelijk voor buiten het onderwijs staande leerlingen, die zich b.v. op boekillustratie willen toeleggen.

In de voorafgaande drie Afdeelingen is, zooals men ziet, het geheele kunst- en kunstnijverheidsonderwijs vervat.

Er is echter ook nog een uitsluitend technische Afdeeling IV, Werktuig en IJzerbouwkunde en Electrotechniek. Het onderwijs omvat in hoofdzaak teekenen en de wiskundige hulpwetenschappen en wordt gegeven in zesjarige avondcursussen; A, voor werktuigkundigen, machinisten, monteurs, enz. en B, voor electrotechnici.

Eindelijk wordt het programma besloten met de zeer uitgebreide Afdeeling V, opleiding voor de lagere en middelbare teekenakten, gewijd aan de opleiding van leerkrachten bij 't onderwijs. Er is een Cursus L, Lagere Teekenakte, voor hen, die zich willen bekwamen voor het examen ter verkrijging van de akte handteekenen bij het lager onderwijs. Ook vele onderwijzers en onderwijzeressen nemen aan dezen cursus deel. Deze avondcursus duurt een jaar, hetgeen voldoende geacht wordt, daar om tot dezen cursus te worden toegelaten wordt vereischt een teekenvaardigheid gelijk staande met die voor de hoofdakte.

Sedert de nieuwe programma's voor de akten *Ma* tot en met *Mé*, vastgesteld bij Koninklijk Besluit van 19 Juli 1910, zijn er in het geheel elf middelbare teekenakten en zijn er evenzooveel cursussen aan de Academie ingesteld.

De duur dezer elf cursussen is verschillend, omdat niet voor alle acten evenveel vereischt wordt. Wie voorts de programma's dezer akten kent, zal inzien, dat de cursussen op vele punten in elkander grijpen. Dit geeft wel eenige vereenvoudiging in het onderwijs, maar moet toch ook de organisatie dezer Afdeeling verre van gemakkelijk gemaakt hebben.

Natuurlijk is de Haagsche Academie ruim voorzien van leermiddelen, hulpmiddelen en modellen, die voor het veelomvattend onderwijs noodig zijn. De projectielantaarn met een groot aantal platen ontbreekt evenmin als de steeds aangroeiende verzameling boek- en plaatwerken in de bibliotheek. Een zeer bijzonder profijt kan echter getrokken worden van het Museum voor Kunstnijverheid, dat is ondergebracht in een aan de Academie grenzend gebouw. Dit museum is opgericht, zoowel ten behoeve van het onderwijs als van het publiek en omvat *a.* oorspronkelijke en gecopiëerde voortbrengselen van oude en nieuwe kunstnijverheid, *b.* afgiet-els en reproducties, *c.* prenten en teekeningen en *d.* boeken en plaatwerken, op kunstnijverheid betrekking hebbende.

Er is een interessante verzameling 14e en 15e eeuwsche Gothische beelden en gesneden paneelen; meubelen en kunstsnijwerk uit de Renaissance (16e en 17e eeuw), uit de perioden van Lod. XIV, XV en XVI en uit het Empire-tijdperk. Voorts een zeer belangwekkende verzameling porcelein en aardewerk, o.a. Oud Delftsch (waaronder een collectie wit), Perzisch, Haagsch en Weesper, Romaansch en vooral Oud Chineesch, bevattende zeldzame specimen van de 10e—18e eeuw; een collectie 16e, 17e en 18e-eeuwsche boekbanden; een verzameling wapens, glas, tapijten, ijzer, brons en afgietsels, enz.

Het Museum is voor de leerlingen der Academie kosteloos toegankelijk.

Alleen de Haarlemsche Kunstnijverheidsschool beschikt onder de particuliere instellingen, voor zoover ons bekend is, over een nog rijker verzameling in hare onmiddellijke nabijheid. De Rijksmuseumscholen te Amsterdam kunnen hier buiten beschouwing blijven. Wij mogen dus zonder overdrijving wel zeggen, dat de Haagsche Academie tot de best uitgeruste inrichtingen voor kunstonderwijs in ons land behoort.

Mogen de resultaten van het onderwijs in de komende jaren geëvenredigd zijn aan organisatie en uitrusting, dan hebben wij daarvan de beste verwachtingen.

Prijsvragen.

De jury voor de prijsvraag van een verzorgingshuis te Hilversum heeft den eersten prijs toegekend aan de inzending onder motto In 't Gooi, inzender D. Meintema te Rotterdam; den tweeden prijs aan inzending motto Amore Artis, derden motto 't Einde, vierden motto Als men oud wordt, vijfden motto Philemon en Baucis.

De tentoonstelling der ingezonden ontwerpen zal geopend worden Zaterdag 19 Juni des namiddags te half twee en daarna voor het publiek kosteloos te bezichtigen zijn; sluiting 30 Juni.

Uren van openstelling: 's Zondags van 1½—5 uur namiddags; werkdagen van voormiddags 10—12½ uur en van namiddags 1½—5 uur.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 7. Herziening der Honorariumregelen en tabel.

Delft, Amsterdam of....? door J. B. van Loghem b. i.

Jaarverslag Nationale Woningraad.

Afbeeldingen. Prijsvraag voor het Nederlandsch Paviljoen op de Internationale Tentoonstelling te San Francisco.

ARCHITECTURA No. 24. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Amsterdamsche Schoonheidscommissie.

De groote verkeersweg. Spui—Nassaukade, te Amsterdam.

Afbeeldingen. Besloten prijsvraag voor het Nederl. Paviljoen op de Intern. Tentoonstelling te San Francisco.

Ingezonden. Prijsvragen, door H. A. Schram.

DE BOUWWERELD No. 24. Tuinversiering, met afbeeldingen.

Merkwaardige geschiedenis van de zoons van Koning Rhampsinitos' architect, door Herodotos verteld, door J. Berlage.

Bescherming van teekeningen tegen inscheuren der randen.

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph Deurdrangers. Kamploen Ventilator onder garantie.

Pianino's contant en termijnbetaling.
UITENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, SOLIED ADRES.
1e Van Swindenstr. 10 AMSTERDAM

F. H. HONIG, Keizersgracht 268, AMSTERDAM. FABRIEK TE ZAANDAM.
HOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK.
Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgraniet.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsengracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. — Vloer- en Wandtegels. enz.

DE INGENIEUR No. 24. Een en ander over het Scheepvaarthuis als proeve van monumentaal gebruik van baksteen en bouwbeeldhouwwerk. Voordracht gehouden in de Vergadering van de Afdeeling voor Bouw- en Waterbouwkunde van 3 April 1915, door J. M. van der Meij, met afbeeldingen. J. D. Donker Duyvis w. i. Levensbericht met portret door J. Th. Gerlings c. i.

Over een vereenvoudiging in de berekeningswijze van statisch bepaalde vakwerkstelsels, door J. Schroeder van der Kolk c. i. met afbeeldingen.

Uittreksel uit het jaarboek van de Koninklijke Marine 1913—1914. Ingezonden Stukken. De Noord-Brabantsche electriciteits-voorziening, door H. A. van IJsselsteijn c. i. — Naar aanleiding van het levensbericht van N. J. Beversen. Ontwerpen verbinding Hoek van Holland—Scheveningen, door J. Krap c. i. met naschrift van R. A. van Sandick c. i.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 24. Officieel gedeelte: Steunfonds. — Uit de afdeelingen en vakgroepen. — Eenige beschouwingen over de Wet op de Arbeidsovereenkomst (vervolg). — Ingezonden. — Iets over havens en reeden (vervolg). — Prijsvragen. — Gemengd. — Uit technische bladen en tijdschriften. —

DE AANNEMER No. 23. Ministerieële Nota.

Onvoorziene uitgaven voor de uitvoering van werken in verband met voorkomende werkloosheid. I.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No 28. Het drogen der kleiproducten. — Vereeniging »Nederlandsch Fabrikaat«. — Het steenkolenbureau. — Octrooien. — Mededeelingen. —

HET HUIS, OUD EN NIEUW, Nos. 2, 3, 4 en 5, zijnde de afleveringen van Februari tot en met Mei van Eduard Cuypers' maandschrift, zijn kort na elkander verschenen, zoodat van achterstand nu zoo goed als geen sprake meer is.

No. 2 geeft als hoofdartikel een beschrijving van het kasteel Heeswijk, door H. M. Werner, en verder afbeeldingen met toelichting van de gebouwen der Ziekenverpleging te Dordrecht.

Heeswijk is thans een verlaten kasteel. De heer Werner beschrijft het zooals het er voor vijf-en-twintig jaren geleden uitzag, toen het nog de bekende rijke verzamelingen oudheden, schilderijen, wapens, enz. bevatte, die voor iedereen te bezichtigen waren. Ook nu nog is het kasteel voor bezoekers toegankelijk, maar de zalen zijn leeg, een slotvoogd bewoont er een gedeelte van. Om zijn schilderachtig uiterlijk is het nog wel een bezoek waard, maar voor velen, die het vroeger gekend hebben, heeft het zijn grootste aantrekkelijkheid verloren. De geschiedenis van het kasteel wordt in het artikel uitvoerig behandeld; daarvan is vooral het laatste gedeelte belangrijk, omdat daarin nog eens in bijzonderheden vermeld wordt, hoe het kwam, dat het gebouw van zijn kostbaren inhoud beroofd werd.

No. 3 bevat een verscheidenheid van kleinere stukken, behalve het hoofdartikel van de hand van Corn's van der Ven, over de Prinsengracht en het huis van Dedel te 's-Gravenhage.

Genoemd huis is de aan velen bekende deftige patriciërswoning, waarin sedert eenige jaren van Stockums Antiquariaat is gevestigd. Het is in vrij goeden staat bewaard en vooral merkwaardig om zijn monumentaal trappenhuis. Ook omtrent andere oude gebouwen aan de Prinsengracht worden vele bijzonderheden medegedeeld.

In een volgend artikeltje geeft H. M. Werner eenige mededeelingen over den Zwitserschen etser en graveur Sigmund Freudenberger en eenige van zijn werken. A. J. A. Flament voert ons naar de O. L. Vrouwenkerk te Maastricht om ons andermaal merkwaardig Romaansch beeldbouwwerk te toonen aan de kapiteelen en mascarons van de bovenste zuilengalerij van het hoog-choor. Ten slotte laat Corn. J. Gimpel ons zien hoe het er vroeger langs den Amstel nabij Amsterdam uitzag.

No. 4. Het hoofdartikel van deze aflevering is een studie over de Utrechtsche Statenkamer, vroeger Minderbroedersklooster, van de zeer bevoegde hand van den Utrechtschen Archivaris S. Muller Fz. De lotgevallen van het gebouw zijn zeer afwisselend geweest en het draagt daarvan duidelijke sporen, maar toch bevat het nog verscheidene fragmenten van architectonische waarde. Het dient, zooals zij die in Utrecht bekend zijn zullen weten, thans tot Zoölogisch kabinet der hoogeschool. In een volgend stukje over het Wachtlokaal te 's-Gravenhage in 't begin van 't jaar 1788 geeft de heer H. M. Werner een historische herinnering, naar aanleiding van een historieplaat, die niet zonder belang is voor de kennis van het militaire costuum uit die dagen. De heer Gimpel vervolgt zijn tocht langs den Amstel, verlucht met reproducties naar prenten en teekeningen in het archief van de hoofdstad.

No. 5 wordt geheel in beslag genomen door een studie van H. M. Werner over het Koninklijk Paleis te Soestdijk. Na een eenigszins wijdloopige inleiding komt de schrijver tot de eigenlijke geschiedenis van dit paleis, dat geen oud kasteel en geen belangrijk monument van bouwkunst is, maar zijn merkwaardigheid grootendeels ontleent aan het feit, dat het indertijd als nationaal huldeblijk geschonken is aan den Prins van Oranje, den lateren koning Willem II. Het bevat dan ook nog vele herinneringen aan dezen vorst.

Het landgoed Soestdijk was oorspronkelijk eigendom van een Amsterdamschen burgemeester, die het in 1674 aan prins Willem III verkocht. Deze deed er een jachtslot bouwen, waarvan nog gedeelten in het middenstuk van het gebouw bewaard zijn gebleven. Tot 1815 is er weinig aan veranderd. Voor den held van Waterloo werd het evenwel door de architecten J. de Greef en Z. Reyers geheel verbouwd en van twee vleugels met colonnaden voorzien. Een schoon en indrukwekkend geheel is niet verkregen, maar toch bevat het inwendige verscheidene zalen, waaraan een zeker karakter niet te ontzeggen valt, terwijl er ook nog fraaie laat-Empire meubelen te vinden zijn.

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels,

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327.

INFORMATIE-BUREAU VAN DEN BOND VAN TECHNICI, AMSTELVEENSCHE WEG 83 AMSTERDAM.

Spreekuren iederen Woensdag- en Vrijdagavond van 5 tot 8 uur, 's avonds.

47	Bouwkundige Opzichter-Teekenaars	24—52	jaar.
15	Bouwkundige Opzichter-Uitvoerders	24—55	»
1	Bouwkundige Teekenaars	23—35	»
7	Aankomend Bouwkundige Opzichters	19—22	»
6	Aankomend Bouwkundige Teekenaars	18—22	»
8	Waterbouwkundige Opzichter-Teekenaars	23—48	»
2	Aankomend Waterbouwk. Opzichters	22—23	»
5	Chef-Machinisten	34—35	»
5	Werktuigkundige Opzichters (werkm.)	21—35	»
2	Werktuigkundige Teekenaar-constructeurs	22—31	»
4	Machine-Teekenaars	22—25	»
4	Aankomende Machine-Teekenaars	18—22	»
1	Electrotechnisch Chef-Machinist	—32	»
6	Electrotechnische Chef-Monteurs	22—27	»
7	Electrotechnische Teekenaars	20—28	»
1	Werktuigkundig Teekenaar Gastechniker	—33	»
1	Opzichter-magazijnmeester	—30	»
1	Verwarmings techniker	—21	»

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

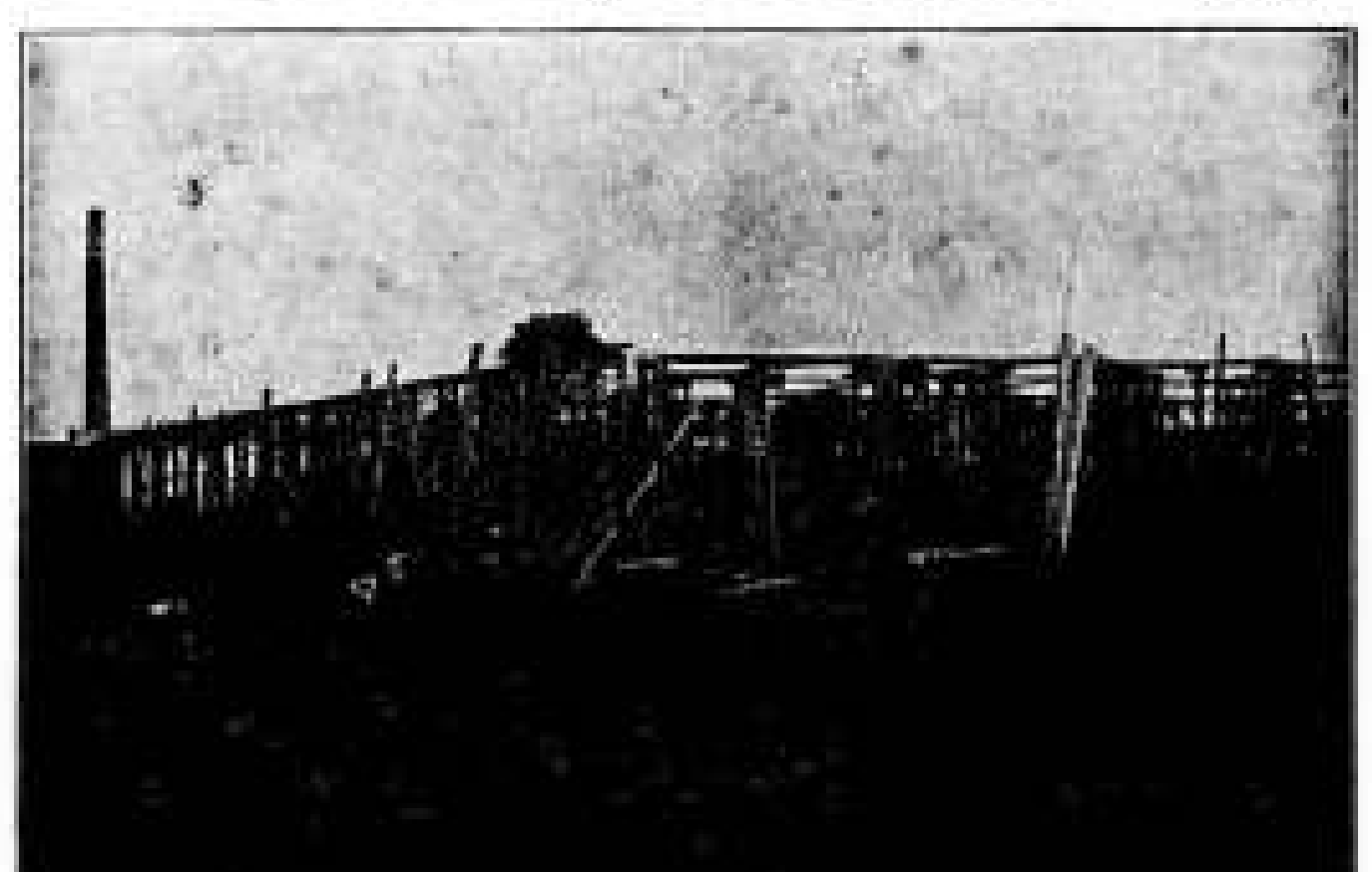

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

50STE JAARGANG. ZATERDAG 26 JUNI 1915. No. 26

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . f 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . } Uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Beroemde Bouwmeesters.

XXIII.

(Nadruk verboden.)

Onder de medewerkers van Jules Hardouin Mansart noemden wij reeds Daviler en verdienen ongetwijfeld ook genoemd te worden Desgodets, De Cotte en Boffrand. Deze kunstenaars hebben niet zulk een grooten naam verworven als Mansart, maar waar diens verdiensten werden geschetst, mogen zij niet vergeten worden. Allen waren zij jongere tijdgenooten van den grooten Jules Hardouin en min of meer als zijn discipelen te beschouwen, volgelingen, die echter niet weinig hebben bijgedragen tot den roem van den meester, omdat zij ook zelf zich tot meesters in de kunst hadden ontwikkeld. Augustin Charles Daviler of d'Aviler was in 1653 te Parijs geboren uit een familie, die uit Nancy afkomstig was. Zijn vriend Antoine Desgodets was even oud en beiden verwierven op twintigjarigen leeftijd een plaats aan de Fransche Academie te Rome. Vol illusies en verwachtingen scheepten de beide vrienden zich in gezelschap van den oudheidkundige, Vaillant, in 1674 te Marseille in, om de reis naar de Eeuwige Stad te aanvaarden. Het schip, waarop zij zich bevonden, werd evenwel door Algerijnsche zeeroovers prijs gemaakt en alle opvarenden geraakten in slavernij. De gevangenschap duurde niet minder dan zestien maanden. De jonge bouwmeesters schijnen echter gedurende dien tijd niet tot werkeloosheid of slavenarbeid te zijn gedoemd geweest, althans van Daviler vernemen wij, dat hij een plan leverde voor een moskee, die in Tunis gebouwd werd.

In 1676 kwam gelukkig de bevrijding uit de gevangenschap. Daviler en Desgodets werden tegen andere gevangenen uitgewisseld en konden eindelijk het doel der zoo ongelukkig afgebroken reis bereiken. Te Rome gingen beide aan het opmeten van de monumenten der oudheid. Desgodets had reeds bij zijn voorafgaande boekenstudie opgemerkt, dat in de vroegere opmetingen van Palladio, Serlio en anderen groote verschillen voorkwamen, die onnauwkeurigheid deden veronderstellen. Hij besloot dus zelf opnieuw aan den arbeid te gaan, maar stuitte op het bezwaar, dat waarschijnlijk bij anderen de aanleiding tot de onnauwkeurigheid gegeven had. Hij beschikte namelijk niet over de middelen, om de monumenten zoo noodig te doen besteigeren en om omvangrijke opgravingen te doen verrichten. Niettemin gelukte het hem, zooals hij zelf verhaald heeft, door zijn ijver en volharding alle moeilijkheden te overwinnen en in de zestien maanden van zijn verblijf te Rome een groot aantal monumenten met groote nauwkeurigheid in teekening te brengen. Toen hij te Parijs teruggekeerd was en zijn werk onder de oogen van Colbert kwam was deze er zeer mede ingenomen. De minister steunde krachtig het in plaat brengen der opmetingen door de beste graveurs en zoo kwam Desgodets werk »les Edifices antiques de Rome" tot stand, dat evenwel slechts in een beperkt aantal exemplaren gedrukt werd en daardoor weinig bekend en thans zeer zeldzaam geworden is.

Desgodets heeft Mansart waarschijnlijk in hoofdzaak als

nauwkeurig teekenaar ter zijde gestaan. Op later leeftijd wijdde hij zich allengs meer aan de theorie der bouwkunst, hij hield daarover lezingen in de Fransche Academie en eindigde zijn leven als professor in de bouwkunst in 1728. Mansart was toen reeds 20 jaren dood, Daviler was reeds 28 jaren te voren overleden. Deze was, na een vijfjarig verblijf te Rome, naar Parijs teruggekeerd en had daar onder Mansart spoedig een drukken werkkring gevonden. Hij wist evenwel nog tijd te vinden voor theoretische studieën, o. a. het maken van aanteekeningen op de werken van Scamozzi en Vignola en hij gaf verscheidene werken van eigen hand uit o. a. een handboek der Architectuur met een verklarend woordenboek van alle kunsttermen op het gebied van bouwkunst en waterbouwkunde.

Op den duur beviel hem de werkzaamheid niet onder Mansart, die hem nooit gelegenheid gaf volgens zijn eigen denkbeelden te werken. Hij nam dus gaarne het hem gedaan aanbod aan, om te Montpellier in het park Peyrou een triomfboog te bouwen. Door dit werk werd zijn naam in Languedoc bekend; hij bleef in Montpellier wonen, huwde daar en zag zich vele werken opgedragen te Carcassone, Béziers, Nimes en Toulouse, in laatstgenoemde plaats o. a. het aartsbisschoppelijk paleis. In 1693 werd hem den titel van Architect der Provincie verleend. De vruchten van zijn werkzaam leven te genieten was hem niet gegeven want hij overleed in 1700 op zeven-en-veertig jarigen leeftijd.

Robert de Cotte geboren te Parijs in 1656 of 1657 was een kleinzoon van Fremin de Cotte, ingenieur en architect van Lodewijk XIII. Hij was een zwager en leerling van Mansart en werd onder diens leiding met de uitvoering van vele bouwwerken belast. Dat hij Rome bezocht heeft vinden wij niet vermeld. Onwaarschijnlijk is het niet, maar de inzichten ten opzichte van de studie der oude monumenten begonnen zich te wijzigen. De Fransche bouwmeesters, de jongere vooral, zagen evenzeer een gevaar in het nauwe keurslijf, dat het stelsel van Vignola hun wilde aangorden, als in de smakelooze vrijheden, die een Borromini zich veroorloofde. Zij wilden, nu de Fransche bouwkunst zich eenmaal van Italiaansche invloeden had losgemaakt, haar verder tot een nationale kunst ontwikkelen. Mansart heeft dit streven niet tegengewerkt, al kon het ook eerst na zijn dood met meer vrijheid tot uiting komen. Robert de Cotte werd de erfgenaam van zijn positie. Begaafd en arbeidzaam en van nature bescheiden en welgemanierd, wist hij zich reeds vroeg de gunst van Lodewijk XIV te verwerven. Hij kwam op de in uitvoering zijnde werken zeer veel met den koning in aanraking en deze ging op vriendschappelijken voet met hem om. Na den dood van Mansart was hij dan ook de aangewezen man, om diens werk te voltooien en de koning benoemde hem tot zijn eersten architect en intendant der gebouwen, tot directeur der Academie van Bouwkunst, en verleende hem de orde van St. Michiel. De Cotte voltooide de kapel van het paleis te Versailles en de koepel der Invaliden, bouwde de Jonische Colonnade aan Grand Trianon en het hoofdaltaar in Notre Dame te Parijs, maar zijn werkzaamheid bepaalde zich niet tot de koninklijke gebouwen. Na den dood van Lodewijk XIV vooral vielen hem vele belangrijke opdrachten ten deel. Zoo bouwde hij in 1719 aan het Hotel de la Vrillière thans de Banque de France te Parijs, de prachtige „galérie dorée", een der eerste voorbeelden van den overgangsstijl tusschen het Louis XIV en Louis XV, den zoogenaamden Style Régence. De gebouwen der abdij van St. Denis, het portaal van de kerk St. Roch, te Parijs zijn van zijn hand. Voor Lyon ontwierp hij het plan voor de Place Louis le Grand of Bellecour, het voornaamste plein der stad, voorts paleizen voor de bisschoppen van Verdun, Metz en Straatsburg en vele andere particuliere gebouwen. Ook buiten Frankrijk was zijn naam bekend. De keurvorsten van Beijeren en Keulen, de graaf van Hanau, de bisschop van Würzburg en andere vreemde vorsten droegen hem plannen op en dit heeft er niet weinig toe bijgedragen, geheel Europa onder den invloed der Fransche kunstopvattingen te brengen. Hij moet de eerste geweest zijn, die het denkbeeld in toepassing bracht, om boven de schoorsteenmantels spiegels aan te brengen. Aanvankelijk werd dit denkbeeld van vele zijden bestreden, maar de gewoonte heeft zich tot heden op merkwaardige wijze gehandhaafd.

Robert de Cotte stierf in 1735 op acht-en-zeventig-jarigen leeftijd, na een leven in de bouwkunst, dat zeker welbesteed mocht heeten, terwijl er weinig bezwaar kan bestaan hem naast Mansart onder de beroemde bouwmeesters te rekenen.

Zijn tien jaren jongere tijdgenoot Germain Boffrand, was in 1667 te Nantes geboren en reeds op jeugdigen leeftijd naar Parijs gekomen om zich in de bouwkunst te bekwamen onder leiding van Mansart, die hem later bij de uitvoering zijner werken aanstelde. Zijn vader was beeldhouwer zijn moeder behoorde tot een vermaarde tooneelspelers-familie. De jonge Boffrand was dichterlijk aangelegd, in zijn jeugd schreef hij tooneelstukken en deze aanleg verloochende zich ook in zijn later leven niet, toen hij in een boek over de bouwkunst de beginselen van de Ars Poetica van Horatius trachtte toe te passen. In zijn ontwikkeling als bouwmeester hinderde zij hem echter niet, hij maakte spoedig naam, verwierf een plaats in de Academie van bouwkunst en belangrijke bouwwerken werden hem opgedragen. Hij verbouwde het hotel voor de prinses van Condé, een Beijersche vorstin, en bouwde vele hotels te Parijs, o.a. het Hotel de Montmorency. Als zijn werk zijn ook bekend het paleis te Nancy, het kasteel Malgrange bij Nancy, het paleis te Lunéville en andere gebouwen, beschreven in een verzameling gravures, die door hem werd uitgegeven.

Evenals aan de Cotte vielen Boffrand ook opdrachten buiten Frankrijk, inzonderheid van Duitsche vorsten ten deel. De belangrijkste daarvan is ongetwijfeld die van den prinsbisschop van Würzburg voor den bouw van het paleis aldaar, een der meest bekende en beroemde bouwwerken der achttiende eeuw. In dit gebouw, grootsch van aanleg en verbazend rijk gedetailleerd, vond de bouwmeester gelegenheid te toonen wat hij vermocht en hij heeft die gelegenheid niet ongebruikt gelaten. Moge er op de détails, als niet altijd even smaakvol, aanmerking gemaakt worden, het geheel is in waarheid vorstelijk te noemen en in de conceptie van het geheel is dit paleis een meesterwerk.

Bij de aanschouwing daarvan zou men niet vermoeden, dat Boffrand ook naam gemaakt heeft als ingenieur en wel met den bouw van den put van Bicêtre. De beschrijving van dit belangrijke werk is in de bovengenoemde uitgave zijner werken te vinden. Nog een ander geschrift heeft hij uitgegeven, bevattende een beschrijving tot in alle bijzonderheden van de wijze, waarop men het ruiterstandbeeld van Lodewijk XIV., dat te Versailles staat, gegoten heeft. Deze beschrijving is van groot nut geweest voor de bronsgieterij en later, bij het gieten van groote standbeelden uit één stuk, met den besten uitslag nagevolgd. Als hoofdingenieur en inspecteur der bruggen en wegen heeft Boffrand de leiding gehad bij den aanleg van vele kanalen, sluizen, bruggen en andere waterbouwkundige werken. De steenen brug van Sens is door hem ontworpen.

Germain de Boffrand overleed te Parijs in 1754, hoogbejaard, als deken van de Academie van bouwkunst in het genot van een pensioen, dat de koning hem als bewijs van waardeering zijner groote verdiensten had verleend.

Ons Eigendom.

De Redactie van het nieuwe Weekblad „Ons Eigendom" is er eenigszins gebelgd over, dat wij in ons artikel „Nieuwe Periodieken" in ons nummer van 12 dezer ons hebben veroorloofd van haar blad te zeggen:

„Zooals de titel reeds doet veronderstellen, zal dit weekblad zich in hoofdzaak bewegen op het gebied der economie en daarbij de belangen voorstaan van een bepaalde groep uit de bezittende klassen. Dat in den inhoud der ons ter kennismaking toegezonden nummers een zekere eenzijdigheid van opvatting is op te merken, kan ons dus niet bevreemden. Wij denken er niet over de redactie daarvan een verwijt te maken, doch willen er slechts op wijzen, dat organen met een zoo sterk uitkomende strekking, slechts zijdelings iets kunnen bijdragen tot de oplossing van economische vraagstukken en voor het algemeen belang geen groote waarde hebben."

Zij had gaarne gezien, dat wij haar eens duidelijk hadden aangetoond in welke artikelen of berichten, voorkomend in de ons ter kennismaking toegezonden nummers wij „een zekere eenzijdigheid van opvatting" hebben opgemerkt. Dit is o. i. wel wat veel gevergd. De bedoeling onzer opmerking is blijkbaar door de Redactie niet goed begrepen en toch als een verwijt of een beschuldiging opgevat, waartegen zij meent zich te moeten verdedigen o.a. door te verklaren,

„Eenzijdig is men, wanneer men zijn individueele of groepsbelangen tracht te bevorderen, zonder daarbij te letten op de belangen van andere individuen of groepen in de maatschappij, die door dusdanig streven misschien zouden kunnen worden benadeeld. Nu hebben we in een onzer eerste nummers uitdrukkelijk verklaard, dat een dergelijk streven ons vreemd is....."

Volgens onze opvatting is men altijd eenzijdig, wanneer men zich voor de belangen van bepaalde individuën of groepen partij stelt. Wanneer men dit doet in eigendomskwesties, kan men zich wel voornemen, ook te letten op de belangen van andere groepen, die misschien zouden kunnen worden benadeeld, maar in de practijk kan men zich daaraan niet storen en zoo zij met de belangen van de eigen partij in strijd zijn, gaat men er lijnrecht tegen in. Wanneer het Het Eigendom was, waarvoor gestreden werd, **het oude, diep ingewortelde eigendomsrecht, dat in onzen tijd van verschillende zijden wordt aangevallen** en bestreden met theoriën en argumenten en aangetast door overheidsmaatregelen, dan zouden wij mogen verwachten, dat de strijd voor het algemeen belang eenige vruchten zou kunnen afwerpen. Het is evenwel Ons Eigendom, waar het om gaat en wij blijven bij onze meening, dat reeds in dezen titel van het weekblad een zekere eenzijdigheid van opvatting is op te merken.

De verklaring: „Door de particuliere grond- en huizenexploitatie weder tot bloei te brengen, kunnen wij niet alleen zijdelings doch ook rechtstreeks veel bijdragen tot de oplossing van economische vraagstukken en het algemeen belang, hetwelk dit nuttig bedrijf niet kan missen, groote diensten bewijzen" is niet voldoende, om ons van deze meening terug te brengen.

Voor het overige gelooven wij niet, dat het eenig nut kan hebben, verder over de zaak van gedachten te wisselen.

De Redactie van „Ons Eigendom" zal dit waarschijnlijk met ons eens zijn en er geen bezwaar tegen hebben, dat wij onzerzijds het debat sluiten.

Prijsvragen.

PRIJSVRAGEN DER VEREENIGING „BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP" ROTTERDAM.

Mededeeling.

De hoogteschaal voor het terrein profiel op de situatieteekening badhotel is niet 1 à 1000 doch 1 à 500, zooals ook blijkt uit het bijgeschreven hoogtepeil van 6 M. 4 G.Z.

Beantwoording van vragen.

I. Badhotel:

1°. Mag een gedeelte der logeerkamers op de 2e verdieping worden aangebracht in verband met de aan de feestzaal te geven hoogte?
Antwoord: Neen.

2°. Mogen de logeerkamers in verband met de hoogte der feestzaal twee hoog geprojecteerd worden?
Antwoord: Neen.

3°. Moet de op de parterre gevraagde entrée aan de zee- of aan de landzijde gelegen zijn?
Antwoord: Ontwerpers zijn vrij die entrée te plaatsen waar zij haar het wenschelijkst achten.

II. Houten brug.

1°. Mag een ieder aan de prijsvraag: *een houten brug met afsluithek mededoen?*
Antwoord: Ja.

2°. Mag de hoogte van de brug uit het water gemeten willekeurig genomen worden?
Antwoord: De brug wordt geacht met den bovenkant ter hoogte van den landweg te liggen.

3°. Moet het afsluithek van hout zijn?
Antwoord: Ja.

4°. Moeten de landhoofden van de brug van hout zijn?
Antwoord; Ja.

5°. Kan alleen prijsvraag *b* beantwoord worden of is de beantwoording *a* en *b* beide verplichtend?
Antwoord: De beantwoording van elke prijsvraag afzonderlijk is toegelaten.

Rotterdam, 14 Juni 1915. De Jury.

RAPPORT DER JURY OVER DE OP DE UITGESCHREVEN PRIJSVRAAG INGEKOMEN ONTWERPEN VOOR EEN VERZORGINGSHUIS TE HILVERSUM.

I. Algemeene Opmerkingen.

Welke ook de ervaring zij bij andere prijsvragen opgedaan, de jury der onderhavige prijsvraag meent uit de ditmaal opgedane ervaringen gevolgtrekkingen te moeten maken, welke naar de jury hoopt, niet alleen door de Permanente Prijsvraag-Commissie, doch ook door volgende prijsvraag-uitschrijvers ernstig in overweging genomen zullen worden.

1. Art. 7 van de prijsvraag eischt, wat teekeningen betreft, van den inzender:

a. situatieteekening: 1 à 500;

b. planteekening: 1. fundeering met kelder 1 à 100;
2. begane grond id.;
3. verdieping id.;
c. de voornaamste gevels id.;
minstens 2 doorsneden id.;
d. een gedeelte der gevels 1 à 20;
(alles in inktlijnen, de lichtopeningen met een vlakke tint aan te geven).
e. in potlood een perspectiefteekening 1 à 100.

De jury is te dezen aanzien van oordeel, gezien de inzendingen, dat de hier gevolgde wijze niet de juiste is; immers voor een goede beoordeeling zijn de teekeningen, bedoeld sub d, c (voor zooveel betreft de gevels andere dan de hoofdgevel), b 1 en b 3 (voorzoover niet-vereischte vertrekken bevattend) bijna zonder uitzondering, eerst dàn van gewicht, wanneer de inzender getoond heeft door situatie (a), begane grond (b 2), gesteund door de perpectief-teekening, het onderwerp begrepen te hebben, meester te zijn en door gevelteekening een bij het onderwerp behoorende architectuur te hebben toegepast.

Maar al te dikwijls bleek toch reeds bij het bezien van de situatie, dat de ontwerper niet in het minst de opgave begrepen had, bij het bezien van de voornaamste gevel, dat de architectuur in geenen deele beantwoordde aan de voorwaarde: „Het architectonisch karakter van het geheel moet eenvoudig zijn." (Art. 5, 1e zinsnede.)

In alle die gevallen waren de overige teekeningen geheel overtollig.

De jury meent, dat voor open prijsvragen (studieprijsvragen hoogstens uitgezonderd) een vereischte is in eersten aanleg te vorderen een ideeënprijsvraag, om dan in tweeden aanleg uit die inzendingen een bepaald getal uit te kiezen en den ontwerpers dier inzendingen op te dragen de uitgewerkte ontwerpen in te leveren.

2. In de voorwaarden tot prijsvraag, was reeds als eisch gesteld:

teekeningen in inktlijnen, lichtopeningen mogen met vlakke tint worden aangegeven;

perspectiefteekening in potlood, lichtopeningen in vlakke tint.

Nog is dit aangedikt bij de beantwoording der ingekomen vragen, met name in antwoord op vraag 29: opwerking der teekening anders dan in programma voorgeschreven, is verboden volgens regelen P.P.C.

In strijd hiermede waren dan ook slechts een tweetal inzenders.

Noodzakelijk echter acht de jury bovendien, dat bij uit te schrijven prijsvragen voorwaarden worden gesteld omtrent:

1. afmetingen der in te zenden teekeningen.

N.B. Sommige inzenders hebben de onderdeelen, m.n. van den platten grond, zóó naast elkaar geplaatst, dat een duidelijk beeld niet te verkrijgen is, andere gaven meerdere kleine stukken, enkele stukken van onnoodig reusachtige afmetingen.

2. wijze van inzending.

Niet te miskennen is, dat vele inzenders, zij het al niet met het oogmerk om uit te steken boven anderen, toch op zoo geheel buitensporige wijze hun werk monteerden, dat ook hiertegen maatregelen genomen moeten worden. Dergelijke inzenders toch hebben het oog meer op de nà de beoordeeling volgende tentoonstelling, dan op de beoordeeling van hun werk.

Tegenover dergelijke luxueuse monteering, steekt sterk af het werk van den inzender onder het motto „Amore artis" no. 2), hetwelk nuchter doch zakelijk beperkt is tot hetgeen vereischt was.

3. Sommige inzenders hebben blijkbaar zichzelf niet

(Vervolg 3e pagina bijblad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz.

WATERBRONNEN, ONTIJZEREN HARDEN
N.V. DIEPBOOR Mij. „VULKAAN", v/h. J. DE BOER & Co., LEEUWARDEN

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551.
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RUNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn., DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels,

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

voldoende rekenschap kunnen geven van de waarde van hun eigen werk en zonden naast een oorspronkelijk plan, eenige varianten in, sommigen één, enkelen twee varianten.

Enkelen hunner maakten hiervan terecht een tweede inzending; daar kan natuurlijk niets tegen zijn; af te keuren is, dat inzenders de aan hun inzichten zich opdoende oplossingen zelf niet in staat waren te beoordeelen en derhalve de keus aan de jury lieten.

II. Beoordeeling der inzendingen in het algemeen.

Door het overgroote deel der inzenders is bijzonder werk geleverd.

In het algemeen genomen staat het architectonisch gehalte op een hoog peil, terwijl het teekenwerk dikwijls schitterend is te noemen.

Als terrein was aangegeven een rechthoek tusschen twee gelijkwaardige parallelwegen, breed 100 M., diep tusschen de wegen 160 M., aan beide zijden open bebouwing.

1. *ongebruikt laten van terrein.*

Wat te denken van inzenders als die (zelfs inclusief uitbreiding), de helft van het terrein ongebruikt lieten en eenvoudig inschreven „moestuin" of tuinontwerp teekenden? Art. 5 schreef voor „het gebouwencomplex wordt door eenige beplanting omgeven", nergens is gesproken van reserveeren van terrein voor moestuin; die inzenders waren zeker de meening toegedaan, dat de prijsvraag uitschrijvers te veel terrein ter beschikking stelden; op zich zelf ware zuinig gebruik van het terrein goed, ware niet het gevolg van deze opvatting: een benepen, bekrompen, met het oog op brandgevaar soms zelfs gevaarlijke samendringing van gebouwen.

2. *verspreiding der gebouwen*

Enkele inzenders meenden met min of meer kwistige hand de gebouwen klakkeloos, zonder motiveering, over het terrein te moeten verspreiden.

Wel waren de eischen, in het programma gesteld, gesplitst in hoofdgroepen, doch ook zonder de beantwoording in de vragenlijst had ieder gezond verstand gebruikend inzender moeten begrijpen, dat de saamhoorigheid der gebouwen eischte, een logische groepeering, een eenheid zelfs in veelheid.

3. *verbrokkeling van het terrein.*

Geeft het onder 2 gestelde blijk van absoluut niet begrijpen van het wezen van een verzorgingshuis, en ontstond daardoor terreinverbrokkeling, sommige inzenders hebben hun uiterste best gedaan om de hoofddeelen van de eenheid zóó te splitsen, dat tusschen de gebouwen zelf vele binnenplaatsen ontstonden. Moge in groote steden door ruime binnenplaatsen licht- en luchttoetreding worden verhoogd, de jury acht het beslist een fout, als voor een landelijke stichting op een terrein als het aangegevene, de ontwerpers de groepeering hunner gebouwen zóó kiezen, dat verschillende vertrekken als linnen-, strijk- en verstelkamer, om niet te spreken van woonvertrekken, uitsluitend op een klein binnenplaatsje uitzicht geven.

Het begrip ruimte ging daar geheel te loor, flinke terreinen worden daardoor verbrokkeld, het geheel geeft niet blijk van een groote opvatting.

4. *Waschhuis en doodenhuis.*

Door sommige inzenders zijn deze zóó geplaatst, dat de vraag kan gesteld worden, of zij niet met de geheele inzending den spot willen drijven.

Ergerlijk is het te zien hoe een inzending midden op den weg naar den hoofdingang de bezoekers voert langs doodenhuis en waschhuis.

Meer dan ergerlijk is het te zien hoe andere inzendingen het doodenhuis plaatsten midden op het terrein der woningen der ouden van dagen; meer piëteit had men voor den ouderdom mogen verwachten, of moet ieder, die daar zijn laatste dagen komt wonen, voortdurend het ook voor hem bestemde doodenhuis voor oogen zien?

5. *de groepeering der gebouwen.*

Bij de hier volgende beoordeelingen der inzendingen ieder afzonderlijk, worden nadere kantteekeningen op de gevonden oplossingen gemaakt.

In het algemeen dit:

Enkele inzenders hebben het economiegedeelte gesplitst en daardoor de administratie uit haar verband gerukt.

Het is beslist een fout van het overigens zeer verdienstelijke ontwerp 123, dat, behalve over open terrein, de directrice de keuken slechts kan bereiken door een gang van 110 M.

Vele inzenders hebben gemeend de keuken met bijbehooren in een hoek van het terrein te moeten plaatsen, wat beslist fout geacht kan worden.

Slechts zeer weinig inzenders hebben begrepen, dat waar zoowel groep A als groep B uit dezelfde keuken bediend zullen moeten worden, beide met de keuken verbonden moeten zijn.

Onder hen zijn er echter, die de eenige naar groep B voerende gang in de keuken doen uitkomen, wat evenzeer niet te verdedigen is.

Het kwam voor, hoewel slechts enkele malen, dat kamertjes op het Noorden lagen: men denke zich ouden van dagen, die zich weinig meer kunnen bewegen en nimmer zon in hun vertrek ontvangen.

6. *Groep B ten opzichte van A.*

Enkelen hebben, niettegenstaande alles, gemeend groep B — de personen aan wie minder vrijheid kan gegeven worden — te moeten ontwerpen midden tusschen de kamertjes! Die ligging beantwoordt dus aan »behoorlijk gescheiden, zonder in contact te komen met groep A." Commentaar overbodig.

7. *De kamertjes.*

De inzendingen doen twee hoofdopvattingen kennen:

a. de woningen te ontwerpen om één ruim binnenplein;

b. twee of soms meerdere binnenpleinen te vormen, waaromheen de woningen.

De jury acht de ontwerpen volgens oplossing a beter geslaagd dan die volgens oplossing b.

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

Pianino's
contant en termijnbetaling.
SOLIDE ADRES.
UITENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, Te Van Swindenstr. 10. AMSTERDAM

HOUTWEEL- en MAGNESITEFABRIEK.
Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgranieten.
F. H. HONIG, Keizersgracht 206, AMSTERDAM. FABRIEK TE ZAANDAM.

Het ruime binnenplein beschut voor Noorden-, Oosten- en Westenwind, zal voor allen een mooie hof zijn. Onder die inzenders zijn er echter (hetgeen ook bij andere dan de hierbedoelde inzendingen voorkwam), die aan beide zijden der gangen woningen ontwierpen, afgescheiden van het feit, dat dikwerf de gangen hierdoor donker waren, hebben vele de woningen zoo ontworpen, dat de woningen aan de buitenzijde soms zelfs slechts op een 5-tal meters van de terreingrens geprojecteerd zijn.

Vergeten was, dat ook de kamertjes op de buitenzijde evenveel recht hebben op een behoorlijk terrein als die aan de binnenzijde; een zoo belangrijk verschil tusschen de eene woning en de andere in het leven te roepen is beslist een fout.

(Slot volgt.)

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 8. A. Salm G.Bzn. †, levensbericht met portret en afbeeldingen van bouwwerken van den overledene, door J. Gratama.

Verkiezing nieuw Bestuur en Alg. Vergaderiag der M. B. V. A.

Jaarverslag van den Raad van Arbitrage voor de bouwbedrijven in Nederland over het jaar 1914.

ARCHITECTURA No. 25. A. Salm G.Bzn. Levensbericht met portret.

Over Muziek en haar omgeving, door Theo Rueter.

In blijde verwachting.

DE BOUWWERELD No. 24. De markt te Culemborg, met afbeelding.

Abraham Salm Gerlof Bartolomenszoon, levensbericht door J. H. W. Leliman.

Prae-Historische Monumenten.

Een prijsvraag in de Oudheid.

Gemeentelijke Schoonheidsverordening.

Vlissingen. Het kantoorgebouw der Kon. Mij. »De Schelde«, arch. J. P. Stok Wzn., B. N. A. Rotterdam, met afbeelding en dubbele losse plaat.

DE INGENIEUR No. 25. Eenige scheepstypen, bestemd voor het vervoer van steenkolen, door J. C. Arkenbout Schokker s.i., met afbeeldingen.

Muntmetersysteem en kostelooze installatie, door M. F. H. J. H. Erens w.e.i.

Uittreksel uit het Jaarboek van de Koninklijke Marine 1913—1914. (Vervolg).

Vergadering van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs van 12 Juni 1915 te 's-Gravenhage.

Ingezonden stukken. Verweering van metselwerk, door V. I. P. de Bloeq van Kuffeler c.i.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 25. Officieel gedeelte: Steunfonds. — Gemeenschappelijke excursie. — Rapport inzake de financieele regeling van de afdracht aan de fondsen. — Verslag van de Alg. Vergadering (vervolg). — Uit de afdeelingen en vakgroepen. — Aankondiging van vergaderingen. — Bericht. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 24. A. Salm G.B.zn. † Overlijdensbericht.

Bioscoopvoorstellingen van bedrijfsongevallen, beveiligingen en fabriekshygiëne.

Onvoorziene uitgaven voor de uitvoering van werken in verband met voorkomende werkloosheid II (slot).

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No 29. Het drogen der kleiproducten. — Is de Hollandsche straatklinkerfabricatie op de hoogte van onzen tijd? — Ministerieele Nota. — De bouwmaterialen in oorlogstijd. — Warmte-isoleeringsstoffen.

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

De Bergkerk te Deventer.

Bij de restauratie van de Bergkerk te Deventer zijn verschillende muurschilderijen onder de kalk uitgekomen. Dankbaar hebben kerkvoogden een aanbod aangenomen van een onbekende om een der groote muurschilderingen op zijn kosten te doen restaureeren. Gekozen is hiervoor de Christophorus, die voor den dag is gebracht aan de noordzijde der kerk bij het kapelletje.

Het werk zal geschieden door den heer E. Bokhorst, die ook thans de schilderingen hoog tegen de gewelven herstelt.

Een middeleeuwsche muur te Kampen.

Aan den Raad der gemeente Kampen is het volgend adres gezonden: »Het bestuur van den Bond Heemschut, tot behoud der schoonheid van Nederland, heeft vernomen, dat, door het afbreken van eenige opstallen aan de IJselkade, een gedeelte van den stadsmuur uit de middeneeuwen aan het licht is gekomen. Het bestuur voornoemd verzoekt uwen Raad, den vrijgekomen grond niet weder voor bebouwing te bestemmen, doch er eenig plantsoen op te doen aanleggen, opdat de merkwaardige muur niet weder aan het oog worde onttrokken en de schoonheid tevens worde gebaat".

Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.

Examenvragen — Bouwkundig Opzichter, Bouwkundig Teekenaar en Uitvoerder van Bouwwerken (Onderbaas) van de Examens, ingesteld door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, zijn in boekvorm verkrijgbaar voor de jaren en tegen de prijzen als hieronder is aangegeven:

Bouwkundig Opzichter 1915, 1914 à f 0.55, 1913 à f 1.—, 1912, 1911 à f 0.85.

Bouwkundig Teekenaar 1915, 1914, 1911, 1910 à f 0.55.

Uitvoerder van Bouwwerken (Onderbaas) 1914, 1913, 1912, 1911 à f 0.85

Het bedrag moet vooruit per postwissel overgemaakt worden aan het Bureau der Maatschappij, Marnixstraat 402, Amsterdam.

Vacante Betrekkingen.

— Chef de bureau (architect of ingenieur) bij particulier architect. Volledige kennis van betonconstructies gewenscht. Brieven letter X. Y. Z. aan C. W. Betcke's Advertentiebureau, Musseltrap 2, Rotterdam. (1)

— Directeur der Academie van Beeldende Kunsten te 's Gravenhage. Jaarwedde f 5000 met 2 drie-jaarlijksche verhoogingen tot maximum f 6000. Aanvaarding 1 October e. k. Stukken vóór 15 Juli bij den Secretaris van den Raad van Bestuur P. A. Haaxman Jr., 2a Schuijtstraat 114, Den Haag. (1)

— Teekenaar voor Centrale Verwarming, bekend met berekeningen. Brieven onder No. 27306 bureau der N. Rott. Courant. (1)

— Adjunct-Directeur van het Gemeentelijk Bouw- en Woningtoezicht van 's Gravenhage. Diploma bouwkundig- of civiel-ingenieur. Jaarwedde f 3000 met vier twee-jaarlijksche verhoogingen klimmend tot f 4500. Zich vóór 1 Juli 1915 bij gezegeld adres te wenden tot Burgemeester en Wethouders. (1)

— Bouwkundig Opzichter. Brieven onder No. 508, bureau der Leeuwarder Courant. (1)

— Leeraar Middelbaar Technisch Onderwijs Bouwkunde, afdeeling I. Dagcursus aan de Academie van Beeldende Kunsten te 's Gravenhage, 17 lessuren, aanvangssalaris f 1600, aanstelling eerst tijdelijk, later vast. Stukken vóór 1 Juli a.s. aan den Onder-Directeur der Academie. (1)

— Chef voor het teekenbureau aan de Deventer IJzergieterij & Machinefabriek v.h. J. E. Nering Bögel & Co. Sollicitatie uitsluitend schriftelijk. (1)

— Leeraar in Bankwerken, Draaien en Vakteekenen aan de Ambachtsschool te Hulst en Avondvakteekenschool tegen 1 September a.s. Aanvangssalaris f 1050. Benoeming voor 1 jaar, daarna vast. Stukken aan den Directeur W. C. J. van Beuzekom tot en met 17 Juli a.s. (1)

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

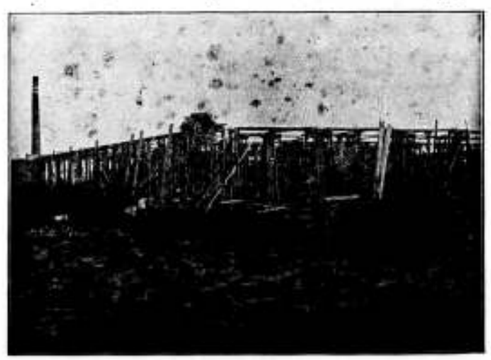

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

5OSTE JAARGANG. ZATERDAG 3 JULI 1915. No. 27

DE OPMERKER
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie: Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . . } Uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Onze Monumenten.

Het twaalfde jaarverslag van de Rijkscommissie tot het opmaken en uitgeven van een inventaris en eene beschrijving van de Nederlandsche monumenten van geschiedenis en kunst is verschenen. Ook dit verslag staat in het teeken van den oorlog, hoe weinig men dit zou hebben verwacht. De arbeid der Commissie lijdt daaronder, omdat er leden zijn, die sedert de tweede helft van het verslagjaar 1914 geheel in beslag genomen waren door andere werkzaamheden en wegens de buitengewone tijdsomstandigheden, de begonnen of in gang zijnden arbeid niet konden voortzetten of voltooien. Dit is zeer te betreuren, want men was juist zoo goed op gang en het onlangs verschijnen van den voorloopigen inventaris van Zuid-Holland, die in 1914 gereed kwam, gaf voedsel aan het verlangen van velen, dat men nu successievelijk, binnen niet al te lang tijdsverloop, de nog ontbrekende voorloopige inventarissen van de pers zou zien komen.

Bijzonder veel uitzicht op de bevrediging van dit verlangen, dat na een twaalfjarig bestaan der Commissie niet onbillijk genoemd kan worden, schijnt echter volgens het verslag op het oogenblik niet te bestaan. Nog slechts van drie provinciën, Utrecht, Drente en Zuid-Holland zijn de voorloopige lijsten gereed, Gelderland, Overijsel en Groningen waren in bewerking, doch het werk ligt nu om de bovengemelde redenen stil, Noord-Holland is in voorbereiding. Alleen wat betreft Limburg schijnt de Secretaris der Commissie zijne studiën ongestoord te kunnen voortzetten en, te oordeelen naar de vroeger verschenen beschrijving van de monumenten der voormalige Baronie van Breda, hebben wij van deze studiën de beste verwachtingen.

Maar er is nog een groot stuk van Noord-Brabant en er zijn nog de provinciën Friesland en Zeeland, waarvan wij in dit verslag niets vernemen, maar waarvan de voorloopige inventarisatie evenzeer dringend noodig geacht kan worden als van andere deelen des lands, want ofschoon wij ons zeer wel bewust zijn, dat met deze voorloopige lijsten de arbeid der Commissie eerder pas aanvangt dan een eindpaal bereikt, het zooveel mogelijk en zoo spoedig mogelijk completeeren daarvan, komt ons voor, een zaak van groote beteekenis te zijn.

Er bestaat o.i. geen beter middel, om de aandacht op de monumenten te vestigen dan deze voorloopige lijsten.

Al ware het alleen, omdat er uit blijkt, dat de Commissie op de hoogte is van hetgeen er nog in alle hoeken van het land aanwezig is en dus pogingen tot schending of vernietiging zeer weinig kans hebben onopgemerkt te blijven, zouden wij de completeering der voorloopige lijsten zeer gewenscht achten. Het spreekt vanzelf, dat men aan de nauwkeurigheid en volledigheid geen al te hooge eischen moet stellen. Een belangstellende critick vindt spoedig genoeg de kleine leemten en gebreken, want belangstellende bewoners van de beschreven landstreken of personen, die daar goed bekend zijn, komen er al gauw toe, eens na te pluizen, wat er in de lijsten vermeld staat en zelfs een fouteve opgaaf of mededeeling kan in zoover nuttig zijn, dat de aandacht weder eens op een halfvergeten monument en op vraagpunten, die zich daarbij voordoen, gevestigd

wordt. Dit kan niet anders dan ten goede komen aan het eindoogmerk van de geheele inventarisatie en beschrijving, de voortdurende bevordering van de kennis onzer oude kunst, geput uit de nog aanwezige documenten.

Van dat einddoel zijn wij nog ver verwijderd, wij zijn nog slechts aan het verzamelen en nog niet eens aan het sorteeren van het materiaal. Laat ons daarom trachten allereerst met het verzamelen gereed te komen.

Eerst wanneer een overzicht voor ons ligt van hetgeen voorhanden is kan tot een sorteering of indeeling worden overgegaan van alles, wat bij elkander behoort. In de voorloopige lijsten is de tegenwoordige indeeling van ons land in provincièn in acht genomen en uit een practisch oogpunt was dit zeer zeker de aangewezen weg, die hier gevolgd moest worden, maar hoe verder men in de geschiedenis teruggaat, hoe meer men rekening moet houden met geheel andere toestanden en met een geheel andere verdeeling van het gebied, waaruit het tegenwoordig Nederland ontstaan is. In de middeleeuwen was de kerkelijke indeeling b.v. van veel meer belang dan de wereldlijke en zonder die te kennen is het onmogelijk een goed inzicht in de ontwikkeling onzer middeleeuwsche kerkelijke kunst te verkrijgen. Evenzeer behoort men er zich rekenschap van te geven, hoe de aanvankelijk kleine en weinig beteekenende leenstaten eerst aflankelijk waren van machtiger buitenlandsche leenheeren, daarna zich meer en meer van die voogdij hebben weten los te maken, toen elkaar onderling zijn gaan bevoorlogen om den voorrang, tot er ten slotte uit den chaos, in de zestiende eeuw iets ontstaan is, dat op een staatsverband geleek. Met de voorloopige inventarisatie hebben deze opmerkingen weinig te maken. Alleen wanneer men zich het einddoel daarvan voor oogen stelt, dient men op deze zaken te letten.

De Rijkcommissie mag zich gelukkig achten in haren secretaris iemand te hebben gevonden, wien dit einddoel steeds helder voor oogen staat. Dit blijkt ten duidelijkste uit de publicatie over de Baronie, die als zijn persoonlijk werk te beschouwen is en het blerk ook verleden jaar nog in zijn critiek over Weissman's Geschiedenis der Nederlandsche Bouwkunst, in het Februari-nummer van „de Gids."

Wij kunnen echter niet nalaten, hem er nog eens aan te herinneren, dat hij met de voorloopige lijsten waarschijnlijk een grooter aantal belangstellenden aan zich verplichten zal, dan de betrekkelijk weinigen, die tijd en gelegenheid hebben, een diepere studie van de geschiedenis onzer bouwkunst te maken. Misschien zal hij, die lezende, zeggen of denken, dat het aan hem niet ligt, dat het niet in zijn macht staat, den gang der werkzaamheden te dwingen, maar wij gelooven toch aan het goede adres te zijn, omdat wij nu eenmaal meenen, in den secretaris de ziel der Commissie te moeten zien.

Wanneer wij het verslag verder lezen, kunnen wij een betuiging van spijt niet onderdrukken, dat aan een ambtenaar, die zoozeer blijk geeft de rechte man op de rechte plaats te zijn, niet wat meer macht gegeven is, om schending of vernieling van monumenten te beletten.

„Ook in 1914 was de Commissie herhaaldelijk in de gelegenheid iets te verrichten voor het behoud van monumenten", zoo lezen wij, en dan volgt een opgave der gevallen, waarin dit plaats had, maar als altijd zoo waren ook nu en dan weder de resultaten van de bemoeiing der Commissie zeer twijfelachtig of was haar streven vruchteloos.

„Zij wees er vroeger reeds op hoezeer uit de talrijkheid der gevallen, waarin hare tusschenkomst wordt gevraagd, en uit den dikwijls onbevredigenden afloop daarvan, de noodzakelijkheid blijkt van wettelijke maatregelen ter bescherming der monumenten" aldus wordt ook nu weder in het verslag gezegd en wij behoeven die noodzakelijkheid zeker niet nader toe te lichten, waar iedereen kan opmerken hoe onze monumenten „stilaan", zooals onze Vlaamsche broeders zeggen, doch gestadig stuk voor stuk verdwijnen, of met ondergang bedreigd worden. De kerk te Driel met merkwaardige muurschilderingen, is na jaren van jammerlijke verwaarloozing, nu onlangs door brand vernield. Verzekering dekt de schade, zoo durft de berichtgever van de ramp dan nog in de courant te vermelden, zonder iets te gevoelen van de ironie in dit geruststellend toevoegsel aan zijn bericht. Reeds negen jaren geleden, in haar derde jaarverslag, vestigde de Commissie de aandacht der Regeering op den toestand van dit gebouw, maar, zoover wij weten, zonder eenig resultaat.

Te Venloo wordt een belangrijk monument, de voormalige Franciskanerkerk, laatstelijk als kazerne in gebruik bedreigd, men zou het haast niet gelooven, door de kans, dat het teruggegeven zal worden aan zijn oorspronkelijke bestemming. Wat is echter het geval? Het parochiaal kerkbestuur van den H. Martinus, dat de medewerking van den gemeenteraad verzocht heeft, om de kerk opnieuw voor godsdienstig gebruik in te richten heeft, inzake monumentenzorg heel leelijke dingen op zijn geweten. De secretaris der Commissie heeft het, waarschijnlijk wegens het urgente van het gevaar, noodig geoordeeld, als particulier, een ingezonden stukje in de N. Rott. Courant te plaatsen, waarin, zoo ongeveer op de wijze als Victor de Stuers dergelijke zaken placht te behandelen, de vroede vaderen van Venloo tot waakzaamheid tegenover het listige kerkbestuur worden aangemaand.

Uit Nieuw Vosmeer komt het bericht, dat het kerkbestuur aldaar, na alle aanbiedingen van antiquiteiten-handelaars te hebben afgeslagen tot er een werkelijk mooi bod kwam, een fraaie, antieke koperen kerkkroon heeft verkwanseld.

Ziehier drie gevallen, in een adem genoemd, die in de laatste weken ter sprake gekomen zijn. Hoe vele gevallen zouden daarnevens aan te halen zijn, waarover men maar zwijgt, om niet in eindelooze herhaling te vervallen?

De noodzakelijkheid van wettelijke regeling der monumentenzorg behoeft niet meer bepleit te worden. Laat slechts de steenen spreken en het wettig en overtuigend bewijs is door een overstelpend aantal onwraakbare getuigen geleverd. Waarom dan niet eindelijk de hand aan den ploeg geslagen? De zaak is genoeg van alle zijden bekeken, de tijd schijnt rijp, thans woorden in daden om te zetten. Wie zijn geheugen, wat betreft deze aangelegenheid, wenscht op te frisschen, kan niet beter doen dan de laatste jaargangen van het Bulletin van den Ned. Oudheidkundigen Bond op te slaan. Hij zal dan gewaarworden, dat er eigenlijk niets meer voor te bereiden is, maar de koe dadelijk bij de horens kan worden gevat, wanneer er maar iemand is, die lust heeft dit te ondernemen.

Hoe komen wij op het denkbeeld en dat in deze benarde tijden, zal menig lezer wellicht denken. Maar dan veroorloven wij ons de wedervraag, hoe komt men op het denkbeeld, thans over de wetenschappelijke opleiding van kunsthistorici en museumdirecteuren te redeneeren? Is niet de monumentenzorg een zaak van veel grooter belang, een zaak, die veel meer dringend op regeling wacht? De Minister, wien de zaak aanging, heeft er zich indertijd met een praatje afgemaakt en getracht de volksvertegenwoordiging bang te maken met het dreigend spook der groote geldelijke offers, die de zaak zou vergen. Wij geven toe, dat het zonder offers niet gaat, maar blijven beweren, dat elk jaar van uitstel en verwaarloozing dezer zaak nieuwe offers vergt van een kostbaar nationaal bezit. Buiten verhouding tot hetgeen noodig zou zijn, om een bevredigenden toestand in het leven te roepen. Men behoeft toch immers geen afzonderlijk Departement van Algemeen Bestuur, met al den rompslomp daaraan verbonden, voor Monumentenzorg op te richten, de staat behoeft toch ook niet alle monumenten te onteigenen en in onderhoud te nemen. De Minister meende immers indertijd, dat er in ons land reeds ruim genoeg gedaan werd met pogingen, om vandalisme te voorkomen en wilde niet inzien, dat pogingen alleen hier niet helpen kunnen. Wij meenen echter dat reeds veel gewonnen zou zijn, wanneer een wettelijke regeling tot stand kwam, zoodanig, dat de ambtenaren, die zich nu moeten bepalen tot de meestal nutteloze en vaak zeer ontmoedigende pogingen, met het noodig gezag konden optreden, om onkundige of onwillige eigenaars en beheerders van monumenten van geschiedenis en kunst, niet slechts in beleefde bewoordingen op hun plicht te wijzen, maar desnoods tot het nakomen daarvan met gepaste middelen te dwingen.

Wij gelooven niet, dat de tijdsomstandigheden een voorwendsel mogen zijn om de zaak te laten rusten en roesten. Juist die tijdsomstandigheden, die menigeen tot werkeloosheid doemen, men ziet het aan het werk der Rijkscommissie voor de Monumenten, dat voor een groot deel stil ligt, komen ons niet zoo ongeschikt voor, om de zaak nog eens goed onder de oogen te zien en zoodra zich een eenigszins gunstig oogenblik voordoet, met kracht aanhangig te maken ter plaatse, waar zulks het gewenschte effect kan hebben.

P. H. S.

Prijsvragen.

RAPPORT DER JURY OVER DE OP DE UITGESCHREVEN PRIJSVRAAG INGEKOMEN ONTWERPEN VOOR EEN VERZORGINGSHUIS TE HILVERSUM.

(Slot)

III. Inzendingen, waaraan prijs toegekend.

Algemeen.

Na alle inzendingen stuk voor stuk te hebben bezichtigd, getoetst aan het gevraagde en een voorloopige beoordeeling te hebben gegeven, werden een 10-tal ontwerpen uitgezocht, waarvan de begrootingen werden nagegaan en de ontwerpen zelf minutieus onderzocht ten opzichte van elkander. 't Waren de inzendingen:

Als men oud wordt	(4)
Amore Artis	(123)
't Einde	(22)
In 't Gooi	(1)
Jo	(93)
Omega (opgezet in crème passepartout)	(46-47)
Philemon & Baucis (opgezet op houtbord)	(84)
Rust (opgezet op stroobord met zwart lint afgezet.)	(38)
Verzorging	(94)
	(95)

De inzendingen »Rust« en »Verzorging« bleken terstond reeds niet voor verdere bespreking in aanmerking te kunnen komen op grond van hun plattegrond.

De inzendingen 4 en 84 bleken bij de andere inzendingen achter te staan, de eerste o.a. op grond van den zeer slecht ontworpen ingang tot het hoofdgebouw, de laatste o.a. op grond van de open galerijen en de gezochte poortoplossing.

Van inzending 93 werden eveneens de oorspronkelijke inzending en variant I buiten beschouwing gelaten. De oorspronkelijke inzending droeg het kenmerk ontstaan te zijn vóór de beantwoording der ingekomen vragen. Dat variant I is uitgewerkt, is onbegrijpelijk.

te prijs motto In 't Gooi, Variant II (No. 22). Inzender: D. Meintema, Rotterdam.

Alhoewel inzender niet alleen voor Groep B, doch ook voor hulpbehoevenden een afzonderlijken tuin meende beschikbaar te moeten stellen, gaf dit niet tot noodelooze versnippering van terrein aanleiding, integendeel de van den Zuiderweg op het recreatievertrek toeloopende vrij breede laan, geeft door de teweerszijden Oost-West ontworpen woningrijen, waarvan de afzonderlijke kamertjes alle op het Zuiden gelegen zijn, aardige tuinterreinen en aanleiding tot aardige intimiteiten, wat als een voordeel beschouwd moet worden bij het karakter van een Verzorgingshuis als het onderhavige.

De smalle binnenplaats, tusschen de afdeelingen economie, op het eerste gezicht een bezwaar, blijkt met het oog op keukenlucht van groot nut, terwijl de wijze dezer splitsing van de economie in geenen deele voert tot decentralisatie van den dienst.

Niettemin moet gezegd, dat de ligging van het wasch huis ten opzichte van de strijk-, verstel- en linnenkamers gunstiger had moeten zijn.

Groep B, en vooral daarvan de afdeeling vrouwen, is in dit plan niet in direct contact met de keuken te brengen, doch waar voor Groep B de spijzen voor meerderen tegelijk zullen kunnen worden gebracht, in tegenstelling met groep A, waarvan de bewoners ieder voor zich de spijzen aan de keuken komen halen en waar feitelijk slechts dienstvertrekken worden gepasseerd, zal dit geen bezwaar blijken te zijn.

Afgezien van deze toch niet overwegende bezwaren, heeft de plattegrond zeer goede kwaliteiten: de toegangen zijn goed begrepen, administratie afdeeling is uitstekend gelegen, afdeeling B is zeer goed gesitueerd, de plaatsing van zieken en hulpbehoevenden naast elkander zeker goed gezien, het dagverblijf voor de hulpbehoevenden, hoewel niet volkomen begrepen, toch aardig opgelost en zijn eindelijk de woningen prettig en aangenaam gelegen.

De kamertjes op zich zelf zijn goed, terwijl het een voordeel is dat de slaapgelegenheden direct van buiten licht en lucht kunnen krijgen.

Het is een groot voordeel van dit ontwerp, dat hier geen zalen of vertrekken op verdiepingen zijn gelegen. Waar uit de geverifieerde begrooting blijkt, dat het ontwerp voor de gestelde bouwsom in verband met de verstrekte gegevens zal zijn uit te voeren, klemt het voordeel van geen verdieping des te meer.

Het algemeen karakter der architectuur is buitengewoon geslaagd te noemen. De typische eenvoud paart zich aan een beschaafde vormenspraak, die het geheel een aangenaam en prettig uiterlijk verschaft. Het is jammer dat de ontwerper, die blijk geeft van zoo groote talenten, met den hoofdingang niet gelukkiger is geweest; deze toch is verreweg het zwakste punt in de gevelcompositie, men zou kunnen zeggen misschien wel het eenige zwakke punt.

Hoewel bij sommige ontwerpen beter teekenwerk is geleverd, geeft de wijze van behandeling der teekeningen toch blijk van groot talent. De uitstekende détail doet zien, dat de ontwerper het vraagstuk in alle opzichten heeft beheerscht. Er is met dit werk een waardevolle schepping geleverd.

Uit de doorsneden blijkt, met hoe groote zorg en smaak de interieur-behandeling is bestudeerd.

De jury kwam dan ook met algemeene stemmen tot de conclusie, aan dit ontwerp den eersten prijs te moeten toekennen.

2e prijs Motto Amore Artis (No. 22).

De algemeene bebouwing is in grootè lijn gehouden.

De ontwerper geeft blijk het vraagstuk goed te beheerschen.

Administratie en economie zijn uitstekend centraal gelegen, op zich zelf goed bijeen gehouden

Afd. B is uitstekend gesitueerd, terwijl de groepeering van de woningen om het groote binnenplein op verdienstelijke wijze is tot stand gebracht, al is het de vraag of voor een pleinbreedte van 70 M. de kamertjesrijen niet te nietig zouden zijn.

De distributie van de economie-afdeeling is in den plattegrond niet geheel tot rijpheid gekomen, al is de omstandigheid dat de ontwerper èn voor groep A èn voor groep B een afzonderlijk loket voor afgifte van spijzen aan de keuken aanbracht, bijzonder geslaagd te noemen.

De trap naar de verdieping is allesbehalve fraai opgelost.

De dagverblijven niet gelukkig te noemen ; met zoodanige verlichting zal dit geen vroolijk vertrek worden, afgescheiden nog van de omstandigheid, dat gevraagd is eenige ruimte voor dagverblijf voor een viertal hulpbehoevenden, die hoewel niet bedlegerig, zich niet van de zaal kunnen verwijderen en door ontwerper een geheel afzonderlijk vertrek is ontworpen.

Alhoewel de architectuur het vereischte karakter niet is te ontzeggen, blijken de artistieke kwaliteiten ervan niet bijzonder hoog te staan ; b.v. het torentje boven den hoofdingang is van eene bedenkelijke onbeholpenheid, terwijl ook de eenigszins decoratieve momenten, als b.v. ingangdeuren, balconhekken enz. den toets der kritiek niet kunnen doorstaan.

Het teekenwerk is allesbehalve fraai te noemen, integendeel heeft de ontwerper zich hiervan met een franschen slag afgemaakt.

Uit de verschillende ingeleverde teekeningen blijkt overigens wel, dat de ontwerper zich degelijk heeft rekenschap gegeven van zijn taak, terwijl de aardige groepeering der massa's, zooals uit de (ten onrechte uit het Noordoosten genomen) perspectief blijkt, verdienstelijk te noemen is.

Het goed beheerschen van 't gestelde vraagstuk, voornamelijk door de zeer eenvoudige planindeeling, heeft ten slotte de jury met 3 tegen 2 stemmen doen besluiten dit ontwerp den 2en prijs toe te kennen.

3e prijs Motto 't Einde (No. 1).

De ontwerper heeft op zeer origineele wijze het bouwterrein verdeeld, een wijze die, zooals uit de perspectief blijkt, tot zeer schilderachtige effecten leidt. In den plattegrond geeft deze originaliteit hier en daar aanleiding tot minder gewenschte oplossing, b.v. de 3 hoekige binnenplaatsen zijn niet gelukkig te noemen. Economie gebouw is goed centraal gelegen. Groep B is uitstekend gesitueerd. Kamertjes zijn schilderachtig en aangenaam doorgewerkt. De architectuur geeft blijk van groote beschaving. Prachtig teekenwerk. Het geheel is een zeer verdienstelijke inzending, die zeker voor den 2en prijs in aanmerking zou zijn gekomen, wanneer niet de gezochte oplossing met de driehoekige binnenplaatsen overwegend bezwaar daartegen opleverde

4e prijs Als men oud wordt. (No. 123.)

De indeeling van het terrein geeft hier en daar tot aardige oplossingen aanleiding en is in 't algemeen ook wel

(Vervolg 3e pagina bijblad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Granietteegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

WATERBRONNEN, **ONT**IJZEREN HARDEN
N.V. DIEPBOOR Mij. „VULKAAN", v/h. J. DE BOER & Co., LEEUWARDEN

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551.
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.
NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

DE REPRODUCTIE COMPAGNIE
CLICHÉ'S
Rotterdam

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 881.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

goed begrepen, ware niet de kardinale fout begaan de administratie te splitsen (vandaar twee hoofdingangen) en administratie zoover te leggen van economie. Fout zijn ook de lange verbindingsgangen, waardoor het ontwerp met recht wijdloopig is te noemen. Fout is voorts de te kleine afmeting van verstel-, linnen- en strijkkamer. Afd. B is wel behoorlijk afzonderlijk gesitueerd, doch zou deze plaatsing bij tenuitvoerlegging het geheel niet ten goede komen. Waschhuis en doodenhuis niet gelukkig gesitueerd.

Onbegrijpelijk is het dat 't ten aanzien der kamertjes zoo evenwichtelijk plan ten aanzien van economie en administratie en ten aanzien van B, zoo grootelijks heeft gefaald.

Wegens de fouten in het plan kon de inzending voor geen hoogeren prijs in aanmerking komen, alhoewel wat de gevels aangaat, het ontwerp behoort tot het allerbeste van wat geleverd is.

Uitstekend in 't vereischte karakter, geeft het een beschaafde en sierlijke architectuur te zien, die van buiten gewoon compositietalent getuigt.

Het teekenwerk is zeer superieur.

De jury betreurt dan ook, dat wegens de verschillende tekortkomingen in den plattegrond dit ontwerp niet een hoogeren prijs heeft kunnen krijgen.

5e prijs Motto Philemon & Baucis (38.

De plattegrond toont wel een aardige opvatting met heel veel goeds, doch een essentieel bezwaar is, dat bij uitbreiding geen eenheid meer blijft, de groepeering der woningen is dan in twee gescheiden groepen gedeeld wat niet als een ideale oplossing kan beschouwd worden. De toegangen tot de verschillende groepen ten gevolge daarvan niet gelukkig te noemen.

Economie- en administratie-afdeeling zijn goed centraal gelegen. Het is jammer, dat voor B in dezen plattegrond een zoo gezochte oplossing moest gevonden worden; een smal pad lang 64 M. van 2 M. breedte is geen toegang voor deze groep. Oplossing voor dagverblijf voor hulpbehoevenden is buitengewoon geslaagd. De gevels zijn van zeer beschaafde architectuur, goed in het karakter en met veel smaak, hetgeen ook blijkt uit de détail. Het teekenwerk is uitstekend. De kamertjes zijn royaal.

* * *

Het rapport bevat verder nog een afzonderlijke beoordeeling van al de overige inzendingen, die echter, wegens het groote aantal, te omvangrijk is, om haar hier af te drukken. Het rapport ligt natuurlijk ter lezing of is verkrijgbaar op de tentoonstelling te Hilversum. Ieder inzender voor zich, kan dus gemakkelijk te weten komen, wat er van zijn ontwerp gezegd is. Wij meenden echter, dat, voor onze lezers in het algemeen, slechts de inleidende beschouwingen en de beoordeeling der bekroonde ontwerpen van waarde was Red.

PRIJSVRAGEN DER
VEREENIGING »BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP«,
ROTTERDAM.

Mededeeling.

Het in de algemeene bepalingen der prijsvraag-programma's bedoelde reproductierecht der Vereeniging van de bekroonde antwoorden op de prijsvragen bepaalt zich tot het opnemen in het jaarverslag der Vereeniging van afbeeldingen op kleine schaal der ontwerpen en het eventueel publiceeren bij het juryrapport van dergelijke afbeeldingen in de beide in het programma genoemde bouwkundige bladen, indien de redacties die bladen daartoe bereid gevonden worden.

Beantwoording van vragen.

De jury ontving anoniem twee vragen, gemerkt I en II met daaraan toegevoegde *„aanmerkingen"*, welker strekking niet is verduidelijking der programma-bepalingen te verkrijgen, doch het ontvangen van inlichtingen omtrent de *wijze van oplossing* van de prijsvraag, weshalve die vragen niet beantwoord kunnen worden.

Ten opzichte van de houten brug is bepaald, dat het afsluithek niet hooger dan 2 M. behoeft te zijn. Mag hieruit worden afgeleid, dat een mindere hoogte geoorloofd is en zoo ja, wat is dan als minimum-hoogte aan te houden?

Antwoord: De hoogte mag minder dan 2 M. zijn, de minimum-hoogte blijft ter beoordeeling der mededingers.

Rotterdam, 22 Juni 1915. De Jury.

Het Koninklijk Paleis te Amsterdam.

Het „Hdbl." is in de gelegenheid geweest, om in een onderhoud, dat het met den uitvoerder van het herstellingswerk, aan het tympan van het Koninklijk Paleis, prof. Albert Aerts, had, het een en ander over zijn werkzaamheden op den hoogen Paleissteiger te vernemen.

Prof. Aerts is hoogleeraar aan de Académie des Beaux Arts et Arts décoratifs te Brussel.

Reeds in het begin van 1914 kreeg de heer Aerts van de commissie, welke voor de restauratie van den Paleisgevel is gevormd, het verzoek om zich aan deze taak te wijden. Prof. Aerts heeft toen een onderzoek ter plaatse ingesteld en naar aanleiding daarvan een rapport uitgebracht. Dit rapport leidde tot een opdracht, welke hem in Juli van het vorige jaar gewerd.

Eind Juli zond prof. Aerts zijn materialen per boot naar Amsterdam en hij zou in de eerste dagen van Augustus zelf volgen, toen de oorlog tusschenbeide kwam.

Toen werd afgesproken — men moest ook met het seizoen rekening houden — dat de heer Aerts half Mei van dit jaar komen zou. Maar het duurde geruimen tijd eer hij zijn paspoort kon krijgen en zoo kwam hij eerst begin Juni hier aan.

Gezeten voor het raam van Krasnapolsky, met het uitzicht op den Paleissteiger, waar hij van 's morgens zeven uur af arbeidt, ging prof. Aerts — kleine figuur met vierkanten kop, grijze snor en sikje — aan het vertellen hoe hij werkt, wat hij zich tot taak stelt.

— Wat verloren is, is verloren, zoo betoogde prof. Aerts. Ik zal mij ertoe bepalen, met de grootste zorg te behouden en te versterken, wat bestaat. Dat gebeurt met een soort metallisch cement.

— Of er dan geen stukken werden aangezet? vroegen we.

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104 106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. Vloer- en Wandtegels enz.

— Er ontbreekt alleen een vrouwehand, links van de middenfiguur, welke hand een kroon vasthoudt. Die hand zal er bij worden gemaakt, vermoedelijk met portlandcement en geperst Rijnzand, volgens het stelsel Blaton-Aubert.

De studiën van Quellijn in het Rijksmuseum geven aan prof. Aerts een handleiding voor dit werk.

Het was prof. Aerts opgevallen, dat er, zeker meer dan een halve eeuw geleden, ook een restaurateur aan het werk was geweest, die hier en daar marmeren stukken aan de beelden had toegevoegd: een arm, en hand en een schild; dit marmer is reeds zwart geworden.

Mijn werk, aldus de heer Aerts, met een bevattelijk beeld zijn bedoelingen verduidelijkend, is te vergelijken bij dat van een tandmeester, die een gat in een tand vult met cement. Met dien verstande, dat ik de tweede tandmeester ben, die er mee bezig is. Op die wijze wordt, zooveel mogelijk, behouden van het werk van Quellijn.

Een paar maanden zal het werk duren waarin Aerts door een vijftal medewerkers, Belgen en Hollanders, wordt bijgestaan.

Het werk geschiedt onder opperleiding van de commissie, met name van prof. Odé uit Delft.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 9. Officieel Gedeelte. Verslag der Hoofdbestuursvergadering op 8 Juni 1915.

De Kamperbinnenpoort te Amersfoort, door J. Schulte Nordholt, met afbeeldingen en losse plaat.

Honorarium-regeling-voorstellen, door C. N. van Goor.

Ingezonden. Gevaarlijk caricaturiseeren, door J. L. B. Keurschot; Delft—Amsterdam of ...., door Jb. Faber en naschrift van J. B. van Loghem b. i.

Afbeelding: Prijsvraag voor het Nederl. Paviljoen op de Internationale Tentoonstelling te San Francisco.

ARCHITECTURA No. 26. Mededeeling der Redactie.

Jaarverslag 1914 van het Verbond van Nederl. Kunstenaars-Vereenigingen.

Frontispice door Candidus.

Het »Verzorgingshuis« te Hilversum.

Een Sprookje.

DE BOUWWERELD No. 25. Woonhuis, annex winkel en handelsdrukkerij te Roelofarendsveen, architect P. Kuiper Jr. te Heemstede, met afbeeldingen.

Oorlogs-Neurose.

DE INGENIEUR No. 26. Verslag over den toestand der Afdeeling voor Electrotechniek van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs in het jaar 1914.

De Petroleumindustrie in Nederlandsch Indië. Voordrachten, gehouden in de vergadering van het Kon. Instituut van Ingenieurs te Weltevreden op 9 Januari 1915, door Jhr. J. C. van Reigersberg Versluijs c. i., F. Witkamp w. i. en W. J. Burck t.

Stroomlevering door electrische centraalstations aan fabriekbedrijven, door Chr. Muller w. i.

Uittreksel uit het Jaarboek van de Koninklijke Marine 1913—1914 (Slot).

Vergadering van de Afdeeling voor Bouw- en Waterbouwkunde van het Kon. Instituut van Ingeniers van 19 Juni 1915 te Amersfoort.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 26. Officieel gedeelte. — Steunfonds 1914. — Verslag der Alg. vergaderingen (slot). — Werkloosheidskas. — Verslagen van vergaderingen. — Uit de afdeelingen en vakgroepen. — Ingezonden. — Prijsvragen. — Gemengd. — Examens. — Correspondentie. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 25. Nederl. Aannemersbond. Officieele mededeelingen.

Waterstaatswerken.

Tijd van betaling.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 30. Het drogen der kleiproducten. — Steenen pantserplaten. — Afloop aanbesteding a. — Octrooien.

DE NATUUR, uitgave van J. G. Broese te Utrecht, bevat in Afl. 6: De Prikel-Vogel: F. J. F. van Hasselt. — De Thermotelefoon: Ed. Vosmaer. — Een nieuwe methode voor chemische analyse: Dr. G. L. de Haas-Lorentz. — De diamant en zijn tegenwoordige toepassingen: Dr. A. J. C. Snijders. — Het spotvogeltje: H. E. Knijlman. — Het een en ander over Mitrailleurs (slot): E. Snoek. — Radio-Activiteit in den landbouw: W. L. Brocades Zaalberg. — Eenvoudige methoden voor de bepaling van de plaats van een projectiel in het lichaam van een gewonde: Dr. H. J. Oosting. — Een te weinig bekende eigenschap van kaas: Dr. W. Schut. — De nauwkeurigheid van onze oude slingeruurwerken: J. M. Kleiboer. — In het duingebied van Schouwen: J. Vijverberg. — Eenvoudige proeven: De stereoskoop: Dr. A. J. C. Snijders. — Ingezonden: G. H. ten Bruggencate. — Correspondentie.

HET HUIS, OUD EN NIEUW. De Juni-aflevering van Ed. Cuypers' Maandelijksch Prentenboek bevat als hoofdartikel een studie van G. J Blees Kz. over Marken en Marker Volkskunst, met fraaie illustraties. Hoe iemand zooiets nog ondernemen kan, om over dat alombekende, dat afgezaagde Marken te schrijven, zal menigeen wellicht denken. Bekend is het eiland zeker, maar, vreemd genoeg, veel meer bij Engelschen en Amerikanen dan bij Nederlanders en dat ook bij de laatsten de kennis vrij oppervlakkig is, zullen velen bij de lezing van het artikel moeten bekennen, want er worden allerlei aardige bijzonderheden in vermeld en afbeeldingen gegeven van de Marker Volkskunst, waaruit blijkt, hoe deze is saamgeweven met oude zeden en gewoonten tot het kleurige en typische cultuurbeeld, dat Marken nog heden ten dage te aanschouwen geeft.

Aan het slot van dit nummer zet de heer C. J. Gimpel zijn wandeling langs den Amstel voort, waarbij hij ons in afbeelding weder eenige verdwenen lustverblijven laat zien.

ABONNEERT U OP DIT BLAD

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels,

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

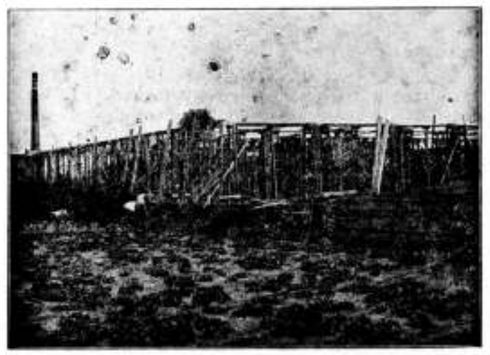

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Pianino's
contant en termijnbetaling.
SOLIDE ADRES
UITZENDBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, Te Van Swindenstr. 10. AMSTERDAM

F. H. HONIG, HOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK.
Keizersgracht 208, AMSTERDAM. TELEFOON 7
FABRIEK TE ZAANDAM.
Special adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgrenniet.

5OSTE JAARGANG. ZATERDAG 10 JULI 1915. No. 28

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: **Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.**
Adres voor de Administratie: **Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.**

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . ƒ 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot ƒ 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . (Uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . ƒ 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Een bezoek aan Hilversum.

Een onzer medewerkers schrijft ons:

Als belangstellend beoefenaar der bouwkunst heb ik een bezoek gebracht aan de Hilversumsche tentoonstelling. Van het Jury rapport had ik reeds kennis genomen en de inhoud van dit lijvig stuk heeft eigenlijk mijn belangstelling gaande gemaakt.

Bovendien trof ik op de tentoonstelling verscheidene mededingers aan, die ik kende en ofschoon mijn bezoek slechts kort kon zijn, vond ik toch in mijn eigen indrukken en in de gedachtenwisseling met anderen aanleiding, u de volgende opmerkingen mede te deelen.

Zeer terecht wordt in het rapport onder Algemeene opmerkingen, sub 1, door de jury gezegd, dat het programma in Art. 7 te groote eischen stelde; het is echter te betreuren, dat de Jury dit niet voorzien heeft en zij het programma, dat toch door haar werd goed gekeurd, niet minder eischend heeft geredigeerd; een massa onnoodig werk ware dan aan de inzenders bespaard.

Bij een zoo omvangrijk ontwerp als „Het Verzorgingshuis" kwam het zeer zeker in de eerste plaats aan op een goede distributie, wat wel blijkt uit de omstandigheid, dat van de ingekomen antwoorden slechts een tiental voor meer nauwkeurige beoordeeling in aanmerking kon komen en daarvan nog weder vier stuks, op grond van minder goede planindeeling afvielen.

Wat sub 3 in de Algemeene opmerkingen wordt gezegd, komt mij voor aan het adres van den eerstbekroonde te zijn gericht, daar deze 3 plannen inzond, waarvan de Jury het beste heeft uitgezocht.

Bij de Algemeene beoordeeling der inzendingen wordt sub 5 gezegd, dat slechts weinig inzenders »hebben begrepen, dat waar zoowel groep A als groep B uit dezelfde keuken bediend zullen moeten worden, beide met de keuken verbonden moeten zijn.«

Deze uitspraak heeft, naar mij voorkwam, vele inzenders onaangenaam getroffen, daar het antwoord op vraag 138, waarin beslist gevraagd was, of afdeeling B in een afzonderlijk, geheel vrijstaand gebouw ondergebracht moest worden, geen uitsluitsel gaf en deze aangelegenheid, volgens het antwoord op vraag 3, aan de opvatting van den ontwerper overgelaten werd. Dit onvolledige antwoord op vraag 138 is zeer waarschijnlijk wel de oorzaak geweest, dat slechts weinig inzenders »hebben begrepen .... enz.« terwijl de jury dientengevolge een kleiner getal bruikbare oplossingen onder de oogen kreeg, bij de overstelpende massa, die ingezonden werd.

Het was mij onmogelijk in een kort tijdsbestek alle plannen goed te bezien, ik moest mij dus wel bepalen tot de bekroonde, maar men verwachte ook daarvan geen volledig overzicht, doch slechts enkele losse opmerkingen.

Het eerstbekroonde ontwerp mag zeer zeker wel het best geslaagde heeten, vooral na uitbreiding, als wanneer de helft der woningen op het Zuiden zal zijn gelegen. Bij de binnenhoeken zullen dan echter eenige woningen nogal vroeg in de schaduw komen te liggen of eerst in den laten namiddag zon krijgen, wat weder een nadeel is van de Oost-West loopende woningrijen, waardoor bij dit ontwerp het groote binnenplein in 4 aardige tuinterreinen wordt verdeeld.

Van de woningen valt weinig te zeggen. Het waschhuis

ligt zeker zeer ongunstig op minstens 25 M. afstand van linnenkamer, enz. Keuken en kelder zijn alleen door den hoofdingang te bereiken; de vertrekken voor directrice en bestuur liggen op het Noorden, die voor het personeel liggen zelfs beter en kunnen nog licht uit het Oosten of Westen ontvangen.

Wanneer de verpleegden uitgaan, zullen zij altijd door de afdeeling economie moeten gaan, wat toch dunkt mij niet aan te bevelen is.

Met uitzondering van den voorgevel behooren alle geveltekeningen en de perspectief bij het oorspronkelijk plan en geven daarom geen juist beeld van het bekroonde plan.

Verschillende teekeningen zijn rijkelijk met boomen opgesmukt, zoodat men gaat vragen, wat is 't voornaamste geweest; vooral met de perspectief is dit het geval, het gebouw in daar grootendeels achter de boomen verborgen. Af te keuren is het m. i. dat bij uitbreiding de woningen geheel tot aan de zijgrenzen doorloopen, zoodat men daar niet om het gebouw heen kan komen.

De overige bekroonde plannen hebben alle de woningen rondom een groot binnenplein. Dit is blijkbaar de door de jury geprefereerde distributie geweest en het moet erkend worden, dat daarmede de beste oplossingen zijn gevonden.

De 2e bekroonde had al zeer weinig zorg besteed aan de teekeningen, vermoedelijk heeft hij de schetsteekeningen maar gecalqueerd, de muren waren alleen door lijnen aangegeven; het geheel was moeilijk te overzien, daar alles in stukken en brokken was voorgesteld op kleine stukken doorzichtig papier.

Bij plan no. 123, vierde prijs, was een prachtige perspectief teekening, zeker wel de mooiste van alle, wel jammer is het dat de, overigens voor de controle zoo mooi gelegen vertrekken voor directrice en bestuur, zoo slecht in verbinding staan met de keukenafdeeling; door een verbindingsgang tusschen die vertrekken en gangen langs de zalen voor zieken en hulpbehoevenden, in plaats van de buitenom langs de terreingrens geprojecteerde gangen, was dit echter te verbeteren; de zalen waren dan tevens beter te bereiken geweest, terwijl de afdeeling B dan verder van den weg af had kunnen komen te liggen.

Het spreekt wel vanzelf, dat niet iedereen het met de uitspraak der jury eens is, maar ik kon opmerken, dat men haar toch vrij algemeen als juist en rechtvaardig beschouwde. Anders was het met de details van den inhoud van het jury-rapport, daarop werd hier en daar nogal aanmerking gemaakt. Zoo ben ik het dan ook, zooals wel uit het voorafgaande blijkt, niet met de jury eens, dat de weinig sprekende ingang de eenige fout van het eerstbekroonde plan is.

Op- en aanmerkingen van teleurgestelde mededingers hebben doorgaans weinig waarde. ik hoorde er verscheidene doch zal ze hier niet mededeelen. Alleen was er een der teleurgestelden, die beweerde, eerst uit het rapport te weten te zijn gekomen, dat de bedoeling was, dat de verpleegden, die de kamertjes bewonen, zelf hun eten en drinken uit de keuken gaan halen. Noch uit het programma, noch uit de vragen en antwoorden was hem dit gebleken en hij meende, dat de jury niet had mogen veronderstellen, dat alle mededingers wel zouden weten, dat het in vele dergelijke gestichten gewoonte is, dat aldus wordt gehandeld en de bediening tot een minimum gereduceerd.

Ik heb deze opmerking gelaten voor wat zij was, maar vind het toch de moeite waard, haar te vermelden, omdat de onbekendheid met deze bedoeling wellicht meerdere mededingers parten heeft gespeeld.

Het restaureeren van oude Bouwwerken.

In de op 9 dezer te Arnhem te houden vergadering van den Oudheidkundigen Bond zullen o. a. ter sprake komen de grondbeginselen, in acht te nemen bij restauratie van monumenten, zooals die door een Commissie uit den Bond zijn opgesteld in niet minder dan 32 artikelen. Deze commissie bestond uit de heeren Prof. Dr. W. Vogelsang, J. Gratama, K. P. C. de Bazel, Dr. P. J. H. Cuypers, Jos. Th. J. Cuypers, Dr. Jan Kalf, W. Kromhout Czn., Mr. Dr. J. C. Overvoorde, Jhr. B. W. F. van Riemsdijk en Jhr. Mr. Victor de Stuers. Zij is niet op alle punten tot eenstemmigheid gekomen. Daarom hebben de heeren Dr. Cuypers, van Riemsdijk en de Stuers het noodig geoordeeld, als minderheid, bij enkele artikelen, hun afwijkende meening kenbaar te maken.

In het Bouwkundig Weekblad wordt er terecht op gewezen, dat het onderwerp voor architecten niet minder belangrijk is, dan voor oudheidkundigen en het denkbeeld geopperd den Bond te verzoeken de voorstellen van hare commissie ook in de architectenvereenigingen te doen bespreken, opdat men zoodoende kome tot het vaststellen van regelen, die zoowel door oudheidkundigen als door architecten zijn goedgekeurd.

Waarschijnlijk zal de vergadering wel op dit denkbeeld ingaan en al moeten wij veronderstellen, dat de bespreking in de architectenkringen tot wijdloopige discussies zal voeren en dus veel tijd zal vorderen, men kan o. i. toch daarvan een goed resultaat verwachten.

De Commissie is gekomen tot het formuleeren van de volgende:

GRONDBEGINSELEN EN VOORSCHRIFTEN VOOR HET BEHOUD EN DE HERSTELLING VAN OUDE BOUWWERKEN.

I.

Oude bouwwerken worden bewaard:

A. om hunne kunstwaarde,

B. om hunne oudheidkundige waarde,

C. om hunne herinneringswaarde.

Gewoonlijk zijn deze motieven niet afzonderlijk, doch in een of andere combinatie aanwezig.

II.

De oudheidkundige- en de herinneringswaarde zijn eenvoudige grootheden, de kunstwaarde is gecompliceerd. Hierin te onderscheiden:

a. het historische element: de beteekenis van elk monument als voorbeeld van vroegere kunstopvattingen.

b. het aesthetische element: de emotioneele waarde ter bevrediging van de schoonheidsverlangens van den eigen tijd. Deze waarde laat zich weder in tweeën splitsen:

1. de architecturale schoonheid.
2. de schilderachtigheid.

III.

De onder B genoemde oudheidkundige waarde eischt onveranderd behoud van een monument, opdat te allen tijde aan de wetenschap mogelijk zij uit den bestaanden toestand te concludeeren tot den oorspronkelijken. Blootleggingen en ontgravingen kunnen ter wille van het onderzoek gevorderd worden. Zij dienen zóó te geschieden, dat door opmetingen en fotografieën zoo volledig mogelijk worde vastgelegd wat vóór en tijdens de werkzaamheden gevonden is.

IV.

De onder C genoemde herinneringswaarde is in den regel van gering belang. Zij is meestal louter een piëteitswaarde, daar gegevens, die van grooter beteekenis zouden zijn — men denke b.v. aan de inrichting van het huis van Rembrandt, toen dat nog door hem bewoond werd — in verreweg de meeste gevallen verloren zullen zijn geraakt. Waar zij inderdaad nog aanwezig zijn, brengen zij het monument onder de categorie der oudheidkundige of kunstwaarde. Het onder C genoemde gezichtspunt geeft daarom zelden houvast voor het bepalen eener gedragslijn bij restauratie.

V.

Het belangrijkste is de onder A genoemde kunstwaarde. Zij stelt, wegens hare samengesteldheid, zeer verschillende ten deele tegenstrijdige, eischen aan het werk der restauratie.

VI.

Het onder a. bedoelde historische element eischt onveranderd behoud, daar elke wijziging de documenteele waarde vermindert. Het verzet er zich echter niet tegen, dat op zichzelf waardelooze of ongepaste toevoegselen worden verwijderd. Het begrip „waardeloos" is evenwel — als straks nader aan te duiden — zeer onzeker.

VII.

Het onder b. genoemde aesthetische element wil de bewaring van alles wat bijdraagt tot de schoonheid van het monument, de verwijdering van wat die stoort.

Hier kan in de eerste plaats strijd ontstaan tusschen het belang der zuiver-architecturale schoonheid en de schilderachtigheid. Voor de schilderachtigheid is van groote waarde het oud aspect, zelfs het vervallen uiterlijk, in het algemeen dat wat de Engelschen de „huid" van het gebouw hebben genoemd, het toevallige dus, het door den tijd gewordene. De architecturale schoonheid vraagt echter het gave en complete: niet het toevallige, maar het bedoelde.

Ook kan er strijd komen tusschen het belang der oudheidkundige en dat der schoonheidswaarde. Uit oudheidkundig oogpunt zijn wijzigingen en zelfs belangrijke verbouwingen te ontzien, omdat zij inzicht geven in allerlei historische toestanden. De verbouwingen van een kasteel belichten de geschiedenis van zeden en gewoonten, de vergrooting eener kerk is een document, dat getuigt van toeneming der bevolking, vermeerdering der godsdienstige belangstelling of iets dergelijks. Maar de aesthetische waarde kan door zulke veranderingen geschaad zijn.

Schilderachtigheid en oudheidkunde kunnen dus in botsing komen met de eischen der architecturale schoonheid.

VIII.[1])

In geval restauratie onvermijdelijk is, verdient het belang der oorspronkelijke architecturale schoonheid de voorkeur, indien zij op volkomen zekere wijze hersteld kan worden. Daar dit echter in verreweg de meeste gevallen onmogelijk moet heeten, zal het meestal aanbeveling verdienen te voldoen aan de gemakkelijker te bevredigen eischen van oudheidkunde en schilderachtig aanzien. Men vergete ook niet, dat de aesthetische waardeering van verschillende tijden uiteenloopt en dat persoonlijke smaak een zeer onbetrouwbare factor is.

IX.[2])

Als aanwijzingen voor de kennis van den vroegeren toestand van een monument kunnen oude afbeeldingen gelden, voor zooverre zij worden bevestigd door feitelijke gegevens. De „feitelijke gegevens" behooren aanvaard te worden in hun strikte beteekenis: hunne waarde worde niet uitgebreid door conjecturen betreffende verdwenen vormen.

X.

Voor bouwwerken, die aan hun oorspronkelijk gebruik zijn onttrokken, en geen nieuwe bestemming van practisch nut hebben gevonden, gelden de volgende bepalingen:

Indien zij „ruïne" zijn, verbouwingen vermijden, en zich strikt beperken tot hetgeen noodig is om verder verval te voorkomen.

Indien zij nog voldoende volledig en hecht zijn, een nuttige bestemming er aan geven en daarna als „levend" te behandelen, òf bewaren als document en dan zich bepalen tot onderhoud.

Voor het onderhoud en de verdere behandeling van ruïnes kunnen gevolgd worden de voorschriften, daarover gegeven door de Wurtembergsche regeering in hare „Anweisungen zur Denkmalpflege", samengevat en gewijzigd als volgt:

1. Opruimen van het puin, zoodat de overblijfselen voor den dag komen en de totaalaanleg duidelijk wordt; in het bijzonder de oude ingangen, vensters, schoorsteenen, vloeren en verdiepingen, kelders, gewelven en gewelfaanzetten.

2. Afvoer van het hemelwater.

3. Optrekken van stutten tegen bouwdeelen, die dreigen in te storten. Wijkende muren, zoo noodig te schoren met beeren, uitgeholde te ondervangen, schadelijke gaten en spleten op te vullen, gevaarlijke bogen te voltooien, en zoo noodig te ondervangen of vol te metselen. De beeren moeten zoo eenvoudig mogelijk behandeld zijn en, zonder onnoodig in het oog te vallen, toch hun doel en herkomst niet verloochenen.

4. Afgevallen onderdeelen kunnen weder opgezet worden, als hun plaats zeker is. Zij worden, zoo mogelijk, dan gemerkt: herplaatst in .....

5. Bij zichtbare afdekkingen is cement te vermijden. Eveneens het gelijkmaken van muurkronen over groote stukken. Geen bezwaar bestaat tegen afdekking met baksteen; zeer aan te bevelen is die met mos en gras, desnoods op een mortel- of leembed, doch bij voorkeur op een isoleerlaag van **asphalt. Ook gewelven worden op deze wijze beschermd,** nadat hunne scheuren en spleten van de noodige wiggen voorzien en volgegoten zijn. Bijzondere zorg worde hierbij gewijd aan den waterafvoer.

6. Vrijstaande muuroverblijfselen en blootgelegde fundamenten worden tegen inwatering beschermd. Desgewenscht kan klimop er tegenaan worden geplant.

7. Van boomen en struiken wordt niet meer verwijderd dan noodig is voor de overzichtelijkheid der ruïne van verre en nabij. Mooie boomgroepen spare men, vooral inwendig op de plaatsen, die vroeger niet overdekt waren: binnenpleinen en tuinen. Struiken, die in de muren wortelen en daarvoor gevaarlijk zijn, verwijdere men. Klimop is echter in den regel als een bescherming te beschouwen. Waar de hechtwortels van den klimop wegens verweering van den steen of de losheid der voegen gevaar opleveren, verdient wilde wingerd de voorkeur.

---

1) Ad. VIII stelt de minderheid voor:

Het belang der architecturale schoonheid verdient de voorkeur indien restauratie dringend noodig en indien het mogelijk is op volkomen zekere wijze te herstellen. Waar dit laatste onmogelijk blijkt, is te voldoen aan de gemakkelijker te bevredigen eischen van oudheidkunde en schilderachtig aanzien.

De bedoeling is te zeggen, dat het, om een restauratie te wettigen, niet voldoende is, dat deze mogelijk zij, maar dat die ook noodig moet zijn. Voorts kan niet a priori verklaard worden, dat een volkomen zekere herstelling „in verreweg de meeste gevallen onmogelijk moet heeten". De slotzin kan vervallen: 't is een door niemand betwist axioma.

2) Hier wenscht de minderheid de laatste zinsnede te doen vervallen: Het gaat niet aan alle conjecturen betreffende de vormen a priori uit te sluiten.

XI.

Bij andere monumenten zijn de maatregelen te verdeelen in die tot instandhouding en die tot verzekering van het nuttig gebruik.

XII [3])

De strekking der restauratiewerken moet niet zijn de volledige reconstructie door herbouw van een vroegeren toestand, doch het behoud van hetgeen daarvan in den bestaanden toestand is overgebleven en van de latere wijzigingen en toevoegingen, die oudheidkundige, historische of kunstwaarde bezitten.

Waar sporen van een vroegere gedaante bewaard zijn of voor den dag komen, worden die in wezen gelaten en b.v. niet, bij een in gothischen stijl verbouwde romaansche kerk, alleen omdat daarin een romaansch venster voor den dag komt, alle vensters weder in den romaanschen vorm gebracht.

Bij de meeste gothische gebouwen hebben de vensters hunne traceeringen verloren. Zijn er enkele, waarin deze bewaard bleven, dan kunnen de andere in denzelfden geest worden bijgemaakt. Bij kerken kunnen choorvensters echter niet zonder meer als voorbeeld voor de schipvensters dienen. Bestaan er geen sporen meer van het type der oude harnassen in vensters of nissen, dan worden de latere vensters behouden. Indien zij, naar het oordeel van den met de restauratie belasten architect, stellig misstaan, worde een logische indeeling toegepast.

Aan het dak worde zoomin mogelijk veranderd. Het beheerscht het silhouet en worde daarom zoo veel mogelijk in den bestaanden vorm gelaten. Wijziging is alleen geoorloofd, indien de dakvorm architectonisch slecht is. Zijn er duidelijke sporen van den oorspronkelijken toestand, dan volge men die, anders ontwerpe men zelfstandig een oplossing.

Wat met de gevels dient te geschieden hangt natuurlijk af van de bedaking. Waar een wijziging van het dak verandering van den gevelomtrek meebrengt, make men die zooals de logica het eischt.

XIII.

Ingrijpende verbouwingen zal men in den regel het best doen te eerbiedigen. Men denke aan onze torenspitsen, men bestudeere vroegere restauraties. Waar een stellige misstand is ontstaan en onbetwistbare gegevens voor herstel in de oorspronkelijke gedaante ontbreken, ontwerpe een bekwaam architect een harmonische oplossing.

---

3) De minderheid stelt voor XII te lezen:

De strekking der herstellingswerken kan zijn de reconstructie van een vroegeren toestand of eenvoudig het behoud van hetgeen daarvan in den bestaanden toestand is overgebleven: in beide gevallen zijn, zooveel eenigszins mogelijk, te eerbiedigen de latere wijzigingen en toevoegingen, die oudheidkundige, historische of kunstwaarde bezitten.

Alle reconstructie zonder onderscheid te verbieden gaat te ver. Dit is de veroordeeling van de herstelling van de kap der groote Hofzaal op het Binnenhof!

In de toelichting al. 2 leze men:

»Zijn aan het gebouw geen sporen meer van de oude harnassen, en misstaan de latere vensters zoodat zij niet kunnen worden behouden, dan worden de harnassen gemaakt volgens het type van andere soortgelijke gebouwen uit dezelfde streek en denzelfden tijd.«

De andere heeren willen niet dat men zich inspireere op oude gelijksoortige en gelijktijdige voorbeelden. Het moet opzettelijk anders zijn dan uit het bestaande gebouw valt af te leiden; dat is de zin van den eisch om »een logische indeeling toe te passen, een zelfstandige oplossing te vinden, te maken zooals de logica het eischt.«

Waartoe al die bezwaren? Opdat men kunne zien dat het werk nieuw is? Maar dat is te verkrijgen door er eenvoudig het jaartal op te stempelen.

(Vervolg 3e pagina bijblaa.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

WATERBRONNEN, ONTIJZEREN HARDEN
N.V. DIEPHOOR Mij. „VULKAAN", v/h. J. DE BOER & Co., LEEUWARDEN

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551.
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn., DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels, ·

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van
BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

XIV.

Met aanbouwen en belendingen zij men bijzonder voorzichtig. Zij hebben dikwijls waarde, omdat zij de schaal van een monument tot haar recht brengen, en bedekken soms ook deelen, die — vrij-gelegd — onoplosbare puzzles stellen.

Het is natuurlijk van veel belang, dat deze moeilijkheden bestudeerd, dat de raadselachtige gegevens zorgvuldig worden opgenomen en in teekening gebracht, doch het zou verkeerd zijn den aanbouw af te breken ter wille van een niet meer dan waarschijnlijke oplossing.

Zijn de aanbouwen bepaald leelijk, dan kan herbouw in goeden vorm nuttiger zijn dan verwijdering.

XV.

Het opnieuw bouwen van verdwenen gedeelten van een gebouw is een leugen tegen de historie. Ter wille van het behoud, ter meerdere verzekering van het nuttig gebruik, of om een stelligen misstand weg te nemen, kan het niettemin noodig zijn eenig verdwenen onderdeel te herbouwen. Men denke aan de spits op een toren, het portaal van een raadhuis, het gewelf in een kerk, enz. In die gevallen is herstel in den ouden vorm alleen oorbaar, indien die op volkomen zekere wijze en volledig mogelijk is.

In alle andere gevallen worde een nieuwe oplossing gezocht.

XVI.

Als grondregel gelde: behoud gaat vóór vernieuwing. Vernieuwing is alleen geoorloofd, waar zij om constructieve redenen onvermijdelijk is, bij sierende deelen alleen dan, wanneer het niet mogelijk is, door beschermende maatregelen verder verval te voorkomen en uitstel van ingrijpen de mogelijkheid van vernieuwing in denzelfden vorm zou wegnemen.

XVII.

De soliditeit eischt dikwijls ingrijpende vernieuwingen, de historie en de schilderachtigheid vorderen zooveel mogelijk intact-houden van het aspect, van de „huid". Hieraan worde tegemoet gekomen door de materiaal-keuze.

Als regel gelde, dat bij vernieuwingen in oude vormen hetzelfde materiaal wordt gebruikt, waarin die oorspronkelijk waren uitgevoerd: dezelfde of zooveel mogelijk overeenkomstige soort bergsteen, hetzelfde formaat baksteen en handvorm, dezelfde dakbedekking (pannen, leien, lood, koper). Indien echter een slecht materiaal is gebruikt, b.v. een bergsteensoort, die snel verweert, vervange men dat door een van beter gehalte, doch zorge, dat het in geaardheid en kleur zooveel mogelijk met het oorspronkelijke overeenstemme.

XVIII. [4])

Wat de vormen betreft, zijn — waar stellige gegevens dat toelaten — de oude zorgvuldig aan te houden, voor zoover zij zich tot herhaling leenen, in hoofdzaak dus profielen en geometrisch ornament (traceeringen).

Eigenlijk beeldhouwwerk, ook het persoonlijk-behandelde gebouwen ornament, is — als het niet langer op zijn plaats kan blijven — op te bergen en te vervangen door geheel oorspronkelijk, in harmonie met de omgeving. Het moet het karakter dragen van den tijd, waarin het gemaakt wordt.

XIX.

Alle nieuwe deelen, bij herstellingswerken aangebracht, worden zooveel mogelijk voorzien van het jaartal hunner plaatsing.

(Slot volgt.)

---

4) De minderheid stelt voor:

Al. 2. Ander ornament- en beeldhouwwerk zijn zuiver naar de aanwezige overblijfselen te copieeren, of waar dit wegens te vergevorderd verval onmogelijk is, te vervangen door werk in denzelfden geest. De oude fragmenten worden bewaard.

Het stelsel der andere heeren dreigt de monumenten, welker restauratie langen tijd vordert, tot een lappendeken te maken.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 10. Officieel gedeelte. Adres betreffende de Prijsvraag voor het nieuwe gebouw van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Het restaureeren van oude bouwwerken.

Jaarverslag van den Raad van Arbitrage voor de Bouwbedrijven in Nederland over het jaar 1914. (Vervolg).

Ingezonden. Nogmaals Delft—Amsterdam of... ? door Jb. Faber.

ARCHITECTURA No. 27. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Adres aan de Tweede Kamer, betreffende de Prijsvraag voor het nieuwe gebouw.

De feestbundel Dr. Abraham Bredius, aangeboden 18 April 1915.

Onverdacht Scheepvaarthuis, door Candidus.

DE BOUWWERELD No. 26. Gottfried Heinersdorff. Die Glasmalerei. Ihre Technik und ihre Geschichte. Boekbeschouwing met losse plaat.

Uit de bouwrekeningen van de St. Paulskerk, ontleend aan het »Journal of the Royal Institute of British Architects«.

Moderne fabel. De architect die takt miste, naar »The Builder«.

DE INGENIEUR No. 27. De onderbouw van de nieuwe Vischhal te IJmuiden, door W. Brouerius Meyboom c.i., met afbeeldingen.

Stoomgemaal voor Frieslands boezem, te stichten nabij Lemmer.

Vergadering van de Afdeeling voor Werktuig- en Scheepsbouw van het Kon. Instituut van Ingenieurs van 26 Juni 1915.

Ingezonden stukken. Iets over de watervoorziening van Batavia, mede naar aanleiding van de voordracht van F. A. Janssen van Raay in de Afdeeling Ned.-Indië, door H. Oostinjer c.b.i., met afbeeldingen. — Muntmetersysteem en kostelooze installatie, door Dr. W. Lulofs M. Sc.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 27. Officieel gedeelte. — Steunfonds 1914. — Bibliotheek. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Uit de afdeelingen en vakgroepen. — Versiagen van vergaderingen. — Beroepskeuze. — Enige beschouwingen over de Wet op de Arbeidsovereenkomst (vervolg). — Prijsvragen. — Gemengd. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 26. Eigen Beheer.

Eenzijdige verbreking van een contract.

Ziekengeld voor werklieden in dienst van aannemers.

Afdeelingsverslagen. Amsterdam. Jaarvergadering.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 31. Het drogen der kleiproducten. — Overzicht van den toestand en den stand der arbeidsmarkt in de baksteenindustrie gedurende de winterperiode 1914-1915. — Het Kolenvraagstuk.

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging. Triumph Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

GEWAPEND BETON. Maandblad voor Beton en Gewapend Beton, uitgave van L. J. Veen te Amsterdam, bevat in No. 11: Berekening van een tweevoudige statisch onbepaalde kapconstructie, door S. Netto c. i. — Rekenplaten voor gewapend betonconstructies, door F. J. Vaes, w. i. — Onbeperkte toelating van ijzerportlandcement in Duitschland voor openbare bouwwerken. — Bijzonderheden uit het protocol der verhandelingen van de Vereeniging van Duitsche portlandcementfabrikanten 1914. — Meting van vormveranderingen door temperatuur bij een fabriek gebouwd van gewapend beton. — Boekbespreking. — Aangevraagde Octrooien. — Literatuur Overzicht — Handelsberichten. — Uitslag van Aanbestedingen

Vacante Betrekkingen.

— Bouwkundige, eerste kracht, in een aan het bouwvak verwante zaak. Brieven lett. S. bureau v. h. Bouwkundig Weekblad, Herderstraat 5, Den Haag. (1)

Opzichter-Terkenaar bij de Openbare Werken te Amersfoort, bekend met maken van wegen en waterpassen. Salaris f 100.— p. maand. Stukken vóór 14 Juli a.s. aan Burgem. en Weth. (1)

Ministerie van Koloniën.

— Opzichters voor den Waterstaat en 's Lands Burgerlijke Openbare Werken in Nederlandsch Indië.

Voor den Waterstaat en 's Lands Burgerlijke Openbare Werken in Ned.-Indië worden gevraagd opzichters, niet jonger dan 23 jaar en in het bezit van het diploma van opzichter van den Rijkswaterstaat in Nederland. De bezoldiging wisselt af tusschen f 200.— en f 375.— 's maands. Aan de uitzending is verbonden vrije overtocht in de 2e klasse (ook voor het eventueel gezin) en eene tegemoetkoming in de kosten voor uitrusting ad f 1000.—. Aan gehuwden wordt boven dit bedrag nog één maand aanvangsbezoldiging uitgekeerd. Voor nadere inlichtingen raadplege men de Staatscourant van 2 Juli 1915, No. 152 of wende men zich tot afdeeling D (Personeel) van het Ministerie van Koloniën. (1)

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

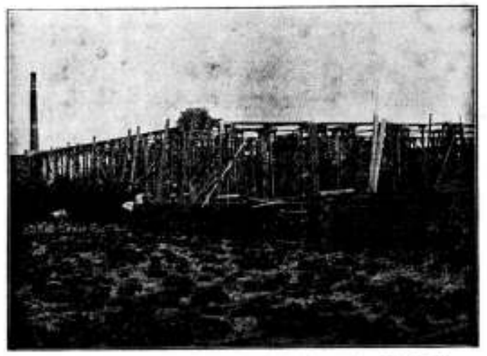

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Pianino's contant en termijnbetaling.
SOLIED ADRES. Te Van Swindenstr. 10
UITLENINGGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, AMSTERDAM

STEENGAAS - MAATSCHAPPIJ
AMSTERDAM, — Marnixstraat 91.
Telephoon 7217.
's GRAVENHAGE, Sweelinckstr. 194.
Telephoon 6346.

Steengaasvloer, gespannen op 1.10 M. van elkaar verwijderde houten balken, belast met ijzeren staven met een gewicht van 5000 Kg.

ALLEENVERKOOP VAN
Steengaas voor brandvrije bouwconstructie,
echte en gewelfde plafonds, muren, vloeren, gewelven, balkbekleeding enz. Reduidend minder specieverbruiking in verbinding daarmede, gemakkelijk in de bewerking, als slap carton te knippen en in alle vormen te buigen. Geluiddempend vochtwerend.
Onze monteurs zijn voor het opstellen voor het geheele land te ontbieden.

Posterijen en Telegrafie.

AANBESTEDING

Op **Woensdag 28 Juli 1915,** des namiddags te **2 uur,** zal, in een der lokalen van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, Parkstraat 2A te 's GRAVENHAGE worden aanbesteed,

het maken van de paalfundeering ten behoeve van den bouw van het nieuwe Post- en Telegraafgebouw aan de Coolvest te ROTTERDAM.

De aanbesteding geschiedt bij inschrijving, volgens § 447 der Algemeene Voorschriften voor de uitvoering en het onderhoud van werken onder beheer van het Departement van Waterstaat, vastgesteld 1 Februari 1901, met de daarin tot 1 Februari 1915 aangebrachte wijzigingen en aanvullingen.

Het bestek ligt na 14 Juli 1915 ter lezing aan het gebouw van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, aan het bureel van den Rijksbouwmeester in het 2e district, Nassau Odijckstraat 59 te 's Gravenhage, aan de post- en telegraafkantoren te Rotterdam en is, na genoemden datum, op franco aanvraag, tegen betaling der kosten, benevens de kosten van verzending, te bekomen bij de boekhandelaren Gebroeders VAN CLEEF, Spui no. 28a te 's Gravenhage, en, door hunne tusschenkomst, in de voornaamste gemeenten des Rijks.

Inlichtingen worden gegeven door voornoemden Rijksbouwmeester te 's Gravenhage.

De inschrijvingsbiljetten moeten worden gezonden aan het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie.

Aanwijzing zal worden gedaan op Woensdag 21 Juli 1915 des namiddags te 1 uur.

Inschrijvingsbiljetten, niet door de borgen persoonlijk onderteekend, worden als ongeldig ter zijde gelegd.

De aandacht van belanghebbenden wordt in het bijzonder gevestigd op het bepaalde in de 2e alinea van § 2 van het bestek.

's Gravenhage, 6 Juli 1915.

PRIMA MATERIAAL
ASPHALT-FABRIEK „NIJMEGEN"
F.A WIJERS & FLAES
ASPHALT-PAPIER | ASPHALT-DAKEN
LEDER-PAPIER | MASTIEKBEDEKKING
CEMENT-MASTIEK | ASPHALT-VLOEREN VAN NEUCHATEL-ASPHALT
HOUTCEMENT KIT

FABRIEK NIJMEGEN TEL. 938/118
FILIAAL ROTTERDAM v. d. SCHELLINGSTRAAT 40 (nabij Walenburgerweg) en GERARD SCHOLTENSTR. 29a TEL. 9145
FILIAAL ARNHEM EMMASTRAAT 39 TEL. 555
voor AMSTERDAM NIEUWE PRINSENGRACHT 10 TEL. 10113

Abonneert u op
„DE OPMERKER"
Abonnementsprijs slechts
f 5.— per jaar.

F. H. HONIG, Keizersgracht 206, AMSTERDAM. FABRIEK TE ZAANDAM.
HOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK.
Special adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgranniet.

50STE JAARGANG. ZATERDAG 17 JULI 1915. No. 29

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: **Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.**
Adres voor de Administratie: **Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.**

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . (Uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Actie der Stucadoors-Patroons.

's-GRAVENHAGE, Mei 1915.

Aan
Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken
te 's-Gravenhage.

Excellentie!

In opdracht van de Algemeene Vergadering van den Nederlandschen Stucadoors Patroons-Bond, nemen de ondergeteekenden, P. JONKHOFF, Voorzitter, wonende Heerenbinnensingel te Groningen, en A. C. ELFRING, Secretaris, wonende Z. O. Buitensingel 195 te 's-Gravenhage, de vrijheid Uwe Excellentie te verzoeken, bij eventueele uitvoering van Rijksbouw- en onderhoudswerken, de Directiën (Rijksbouwmeesters) en Aannemers, **te verplichten,** de daarbij uit te voeren Stukadoorswerken, en de afwerking (bepleistering) der betonwerken, aan Vakaannemers, Stukadoorspatroons, op te dragen.

In bijgaande toelichting zullen wij trachten Uwe Excellentie het urgente van ons verzoek aan te toonen.

Verblijve met verschuldigden eerbied, van Uwe Excellentie

de dienstwillige dienaren,

w. g. P. JONKHOFF, *Voorzitter.*
w. g. A. C. ELFRING, *Secretaris.*

TOELICHTING.

Reeds meermalen gingen op onze vergaderingen stemmen op, om maatregelen te beramen ter bestrijding van verschillende onhoudbare toestanden in ons vak, waaronder in de eerste plaats op den voorgrond treedt, het op vele werken voorkomende geval, dat de uitvoering van stucadoors-werkzaamheden door aannemers aan niet vakpatroons werd opgedragen.

Het behoeft geen betoog, dat door deze handelingen de gevestigde patroons, welke toch voor vele lasten zitten, zeer worden benadeeld, terwijl de qualiteit van het werk er niet door wint, daar aan het werk niet die zorg besteed wordt welke dit vereischt, omdat na de aflevering van het werk geen verantwoordelijk vakpatroon valt aan te wijzen.

Zoodra alle werken door vakpatroons worden uitgevoerd, heeft men pas de grootste zekerheid, dat een werk naar alle eischen wordt uitgevoerd, daar toch een gevestigd patroon zijn naam hoog heeft te houden. De soliede aannemers zullen tegen dezen maatregelen geen bezwaar maken, daar ook voor hen in die manier van werken een oneerlijke concurrentie schuilt.

Geen tiental jaren geleden was het regel, dat een aannemer, die naar een werk rekende, zich eerst verzekerde van de prijzen der vakaannemers; werd hij dan aannemer, dan werd den vakaannemer ook het werk opgedragen, doch thans zijn er velen, die zich wel van de prijzen verzekeren, doch als zij aannemer geworden zijn, voor het stucadoorswerk opnieuw laten inschrijven en zoo de prijs den H.H. niet aanstaat, zelve aan stucadoorsgezellen de uitvoering dier werken opdragen.

Dezulken kan men gerust exploitanten van vakaannemers noemen.

Hierbij komt nog dat verschillende Beton-Maatschappijen het afwerken aan zich houden en daarvoor zelfs stucadoorsgezellen in hun dienst nemen.

Zij verschuilen zich dan achter hun verantwoordelijkheid, doch deze gaat niet verder dan tot het eenvoudige werk, terwijl zij eindigt, wanneer er eenig werk van beteekenis gemaakt moet worden.

Wanneer èn Aannemers, èn Beton-Maatschappijen, verplicht waren bij gunning van de door hen aangenomen werken, de namen op te geven van de vakaannemers, welke voor hen de onderdeelen uitvoeren, zou in eens een eind gemaakt zijn aan deze wantoestanden.

Het is daarom dat wij aan Uwe Excellentie beleefdelijk verzoeken, Uwe welwillende medewerking in deze te willen verleenen; terwijl een afschrift van het verzoekschrift en deze toelichting, aan alle Bonden en Vereenigingen van Architecten, Aannemers, Vakaannemers, Rijksbouwmeesters en Directiën van Gemeentewerken zal verzonden worden.

Het in bovenstaande stukken gedaan en toegelicht verzoek aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, is oogenschijnlijk eenvoudig en billijk en wanneer Zijne Excellentie aan de Directiën en Aannemers van Rijksbouw- en onderhoudswerken even laat weten, dat zij voortaan de daarbij uit te voeren stukadoorswerken en de afwerking der betonwerken uitsluitend aan Vakaannemers, Stucadoorspatroons, hebben op te dragen, is de zaak gezond, en toch zou het o.i. mogelijk zijn, dat er moeitemakers waren, die met bezwaren kwamen aandragen.

Wij zouden ons zelfs kunnen voorstellen, dat er menschen gevonden worden, die zouden meenen, dat de Stucadoorspatroons met deze actie tegen hun eigen belangen aan het werk zijn.

Want in werkelijkheid is de zaak niet zoo eenvoudig, de billijkheid van het verzoek nu eens buiten beschouwing gelaten.

Aan de juistheid van de feiten, die in de toelichting worden vermeld, twijfelen wij geenszins. Het is ons bekend, dat er aannemers en bouwondernemers zijn, die de stucadoorswerken niet aan patroons opdragen, doch daarvoor zelf stucadoorsgezellen in hun dienst nemen of de uitvoering opdragen aan een coöperatie van gezellen. De Beton-Maatschappijen hebben, behalve stucadoorsgezellen, ook timmerlieden en andere ambachtslieden in hun dienst. Over de resultaten, door deze wijze van werken bereikt, schijnt men niet ontevreden te zijn; de klacht over het gemis van verhaal op een verantwoordelijk patroon, hoorden wij het eerst van de stucadoorspatroons. Dit argument zal op de aannemers en directies van Beton-Maatschappijen niet veel indruk maken en wij veronderstellen, dat zij de gewraakte wijze van werken zullen blijven toepassen, ja zelfs, dat wanneer blijkt, dat men de stucadoorspatroons kan missen, dit stelsel meer en meer zal worden toegepast.

Dat deze patroons zich niet zoo zonder meer van de baan laten dringen spreekt vanzelf, maar wij vragen ons af of het niet beter geweest ware andere middelen tot zelfbehoud uit te denken, dan een verzoekschrift, om steun van regeeringswege, dat allicht zal worden aangezien voor een bewijs van zwakheid, voor een bewijs, dat men, geen beter middel wetend, tracht van hoogerhand dwangmaatregelen uit te lokken, waardoor „in eens een eind gemaakt (zou) zijn aan deze wantoestanden«.

Wij betwijfelen of de Minister daarvoor zoo gemakkelijk te vinden zal zijn, omdat wij de mogelijkheid veronderstellen, dat Z. E. niet dadelijk zal toegeven, dat hier wantoestanden bestaan, terwijl het bekend genoeg is, dat dwangmaatregelen juist uitermate geschikt zijn, om wantoestanden in het leven te roepen.

Wij leven niet meer in den gulden gildentijd. Iedereen kan zich tegenwoordig als stucadoorspatroon vestigen. Ieder aannemer kan beweren, dat hij het ook is, daar is geen patent, geen diploma voor noodig.

Niets is bovendien gemakkelijker, dan indien het noodig is voor den vorm, een strooman als stucadoorspatroon te doen optreden.

Wij begrijpen dan ook niet, hoe een Bond, die eenige jaren geleden op schitterende wijze blijk gaf te begrijpen, wat voor de verheffing van het stucadoorsvak in onzen tijd noodig is, thans met zulk een onbenullig stuk, als bovenstaand adres, voor den dag kan komen. Wij kunnen niet gelooven, dat het van de leiders van den Bond is uitgegaan en moeten aannemen, dat zij eenvoudig hebben gehandeld in opdracht van een onverstandige meerderheid in de Algemeene Vergadering.

Een Handboek voor het Schildersvak.

Toen in 1911 de eerste deeltjes verschenen van de »Bibliotheek voor Schilders", door C. P. van Hoek, hebben wij deze uitgave reeds met eenige woorden besproken. Zooals toen, en reeds te voren, werd aangekondigd, zou de bibliotheek bestaan uit negen deeltjes, bevattende even zoovele »Handleidingen" voor de verschillende onderdeelen van het Schildersvak.

Er zijn een paar jaren overheen gegaan, eer de geheele serie compleet was, maar thans is dit al reeds geruimen tijd het geval en bezit de Nederlandsche vaklitteratuur een practisch handboek, dat in den volsten zin van het woord in een lang gevoelde behoefte voorziet.

De schilders en de kenners van het schildersvak hebben nooit veel aan boeken schrijven gedaan. Zij namen, naar het schijnt, alleen de pen ter hand voor de administratie hunner zaak. Het was dus een gebeurtenis, toen ongeveer 14 jaren geleden het bekende boekje van J. M. Kippel, »Handleiding voor het Huisschilderen ten dienste van schilders, architecten, bouwkundigen, opzichters, drogisten, verfhandelaren, enz.« verscheen. Aanleiding daartoe was een prijsvraag, in 1901 door de Afdeeling 's Gravenhage van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst uitgeschreven, waarbij gevraagd werd een Handleiding voor het verven, ten dienste van aankomende opzichters en bouwkundigen. De architecten deden voorzichtigheidshalve, alsof voor hen zulk een Handleiding minder noodig was. Hoe het zij, het antwoord, door den heer Kippel op de prijsvraag ingezonden, werd bekroond en uitgegeven. Het boekje bevatte inderdaad veel wetenswaardigs en menig bouwkundige heeft er profijt van gehad, maar wij hebben van een schilder wel eens de opmerking vernomen, dat de schrijver op vele punten niet meer had losgelaten, dan hij kwijt wilde zijn, waarschijnlijk om de architecten niet al te wijs te maken.

Of en in hoever de man gelijk had met zijn bewering kunnen wij niet beoordeelen. Het boekje was ook niet geschreven voor schilders, althans dit was niet de bedoeling van de prijsvraag.

Het werk van C. P. van Hoek kondigt zich evenwel aan als voor schilders, en toch dient ieder, die zich bouwkundige wil noemen, ten minste te weten, wat het deeltje I. Handleiding voor het Huisschilderen, inhoudt. Niemand minder dan Dr P. J. H. Cuypers schreef er een aanbevelend woord bij, en dezelfde degelijke en practische wijze van behandeling der zaken, die uit dit eerste deeltje blijkt, is ook in de volgende deeltjes volgehouden. Ook daarin

s veel te vinden, dat niet enkel voor den schilder zelf van belang is. II. Handleiding voor de Versieringstechnieken van het Schildersvak is zeker ook voor den architect lezenswaard, evengoed als III. Handleiding voor het Vergulden en Bronzen. Men zou meenen, dat deze laatste werkzaamheden van ondergeschikt belang zijn, maar de schrijver herinnert ons reeds in zijn voorwoord er aan, dat vergulden en bronzen zóóveel kennis en vooral routine vereischen, dat een afzonderlijke behandeling alleszins gewettigd is.

Het dikste deel van de Bibliotheek is IV. Handleiding voor de kennis der Schildermaterialen en Gereedschappen, en dit verbaast ons geenszins, wanneer wij b.v. even denken aan de prijscouranten van de handelaars in die artikelen. De hierin behandelde onderwerpen zijn uit den aard der zaak voor de schilders in de eerste plaats van belang, maar bouwkundigen, die wat dieper in de kennis daarvan willen doordringen, zullen er even zeer leering uit kunnen putten, vooral omdat de schrijver niet alle schildermaterialen en gereedschappen beschrijft, hetgeen onwillekeurig tot oppervlakkigheid had moeten voeren, doch zich bepaalt tot eene, van groote zaakkennis getuigende, meer uitvoerige, bespreking van de meest belangrijke.

V. Handleiding voor het Prijsberekenen en Eenvoudige Boekhouding is, vooral wat het eerste onderwerp betreft, van groot nut, ook voor bouwkundigen. Immers wat betreft de vraag, wat degelijk verfwerk kosten moet, heerschten tot heden en heerschen nog bij vele bouwkundigen de onmogelijkste begrippen. De schrijver heeft met de logische methode voor prijsberekening, hier uiteengezet, een waardevolle bijdrage geleverd voor de verbetering in de wijze van het maken van begrootingen en ook in de schilderskringen wordt zijn arbeid geapprecieerd, getuige de waardeerende woorden, waarmede de voorzitter van den Bond van Nederlandsche Schilderspatroons, W. C. van As, speciaal dit deeltje aanbeveelt.

Wat betreft VI. Handleiding voor het Scheepsschilderen en VII. Handleiding voor het Rijtuigschilderen, kunnen wij kort zijn. Deze onderwerpen liggen buiten ons bestek. Niet alzoo VIII. Handleiding voor de Verfbereiding, dat ook wel in de eerste plaats voor de schilders bestemd is, maar waarvan wij niet kunnen nalaten de lezing ook aan de bouwkundigen aan te bevelen, alvorens zij, zooals bij sommigen gewoonte is, in hun bestekken voorschriften voor de bereiding van verfstoffen gaan neerschrijven. Zij zullen dan minder gevaar loopen, bepalingen te maken, waarover de menschen van het vak de schouders ophalen.

Het laatste IX. Handleiding voor het Hout- en Marmerschilderen besluit de serie op waardige wijze. Men moge voor- of tegenstander zijn van imitatie van kostbare materialen door goedkoope kunstmiddelen, iedereen zal erkennen, dat, waar men er om een of andere reden toe overgaat, het werk goed en deugdelijk moet worden uitgevoerd.

En hiermede is dan de Bibliotheek in hare negen deeltjes voltallig en zijn wij aan het einde onzer bespreking. Een uitvoerige gedetailleerde critiek zal men van ons niet verwachten. Onze bedoeling was alleen de aandacht eens te vestigen op deze o.i. zeer belangrijke uitgaaf. Overal waar dit noodig was is het werk van zeer goede en duidelijke afbeeldingen voorzien en de uitgevers van Mantgem & de Does te Amsterdam hebben ook overigens alles gedaan om er een eenvoudig doch smakelijk aanzien aan te geven.

Het succes der uitgaaf is dus, naar onze meening, in alle opzichten verzekerd, maar dan ook welverdiend en wij verheugen ons van harte in het bezit van dit werk, het eerste in onze taal, dat met recht mag heeten een Handboek voor het Schildersvak.

Het Restaureeren van Oude Bouwwerken.

Slot. (Zie bladz. 110.)

XX. [5])

De door het gebruik gevorderde welstand en waardigheid kunnen ingrijpender vernieuwingen eischen dan de constructieve noodzakelijkheid gebiedt. Het is zaak hieraan tegemoet te komen, omdat dan het „leven" van een monument beter verzekerd wordt.

Deze eischen zullen zich in den regel doen gelden ten aanzien van sierende deelen: beeldhouwwerk, muurschilderingen. Men schende echter nimmer een oud werk van waarde, doch brenge het origineel naar een veilige bewaarplaats en vervange het door een nieuw werk.

Bij muurschilderingen — waarvan reeds al te lang de belangrijkste werken door „ophalen" der omtrekken enz. zijn vernield — kan het Zweedsche procedé worden toegepast (overbrenging der beschilderde kalklaag,) of over de oude schildering, op voor deze onschadelijke wijze, een nieuwe worde aangebracht, zóó dat de oude gemakkelijk tijdelijk kan worden zichtbaar gemaakt. Soms zal het bijwerken van een effen achtergrond voldoende zijn om de bezwaren tegen eene geschonden muurschildering op te heffen. Waar men schilderingen aan het gezicht wil onttrekken, zal afdekken met op ramen gespannen stof noodig zijn. Indien nieuwe schilderingen worden aangebracht, kieze men natuurlijk oorspronkelijk werk, doch zorge dat het harmonieert met het oude gebouw.

XXI.

Wijzigingen in verloop van tijd in een monument gebracht om het nut daar van te verhoogen, zijn steeds te eerbiedigen, als zij nog het gebruik vergemakkelijken, en mogen alleen verwijderd worden, indien zij ongepast of doelloos zijn, of het aanzien van het gebouw schaden en op zich zelf geen kunstwaarde bezitten.

XXII. [6])

Nieuwe, door het gebruik geëischte wijzigingen worden uitgevoerd zóó, dat de harmonie van het geheel zoo min mogelijk worde verstoord. Het navolgen van oude vormen behoort daarbij echter uitgesloten te worden.

Dit geval doet zich herhaaldelijk voor bij de verbouwing van oude woonhuizen tot winkels of de verandering der onderpui van een winkel om dien meer in overeenstemming te brengen met moderne eischen. Het strijdt met de logica

5) De minderheid wenscht in het slot der toelichting de laatste zinsnede te doen vervallen.

Men kan niet à priori elke muurschildering verbieden, welke niet oorspronkelijk zou zijn. In de hal te Zutphen was er een, voorstellende het panorama der stad circa 1500. Het schilderwerk is verdwenen, doch er bestaat een afbeelding van. Waarom zou men dit panorama niet opnieuw ter plaatse mogen schilderen? Natuurlijk met dateering van het moderne werk.

6) De minderheid der Commissie wenscht dit artikel te lezen:

Nieuwe door het gebruik geëischte wijzigingen worden uitgevoerd, zoo dat de harmonie van het geheel zoo min mogelijk worde verstoord en derhalve het best in vormen en kleuren overeenstemmende met de oude.

in zulk geval in oude vormen te willen werken, en een fijnvoelend architect kan zeer goed eene moderne oplossing vinden, die het oude werk niet schaadt. Hij zal daarbij allicht de beginselen der oude kunst kunnen volgen, zonder daarom hare vormen over te nemen.

XXIII. [7])

Ook vergrootingen van oude gebouwen moeten duidelijk het stempel dragen van den tijd, waarin zij ontstaan, gelijk dat vroeger zoo goed als steeds vanzelf geschiedde.

XXIV.

Het is niet mogelijk een stel regelen te ontwerpen, waarnaar bij iedere restauratie zou gehandeld kunnen worden. Elk geval moet op zichzelf worden beoordeeld, en alleen de algemeene beginselen voor de te volgen gedragslijn zijn van te voren vast te stellen.

XXV.

De toepassing voor het bijzondere geval is de taak van een kunstenaar (architect), in overleg met kunsthistorici, omdat zoowel het artistieke welslagen moet verzekerd worden als het belang van oudheidkunde en kunstgeschiedenis gediend.

XXVI.

Om een behoorlijke behandeling der monumenten te verkrijgen, is het noodig dat toezicht van Regeeringswege op hun onderhoud, herstelling en verbouwing bij de wet worde geregeld.

XXVII.

Het begrip „onderhoud" dient gedefinieerd, en bepaald welke onderhoudswerken buiten Regeeringstoezicht mogen geschieden.

XXVIII.

Zoolang de Regeering geene wettelijke bevoegdheid bezit, verzekere zij zich in ieder geval belangrijken invloed op de met rijksgelden gesubsidieerde restauraties. Vóór eenige subsidie wordt toegekend, eische zij overlegging van eene volledige opname van het monument in opmeting en foto en van een algemeen herstellingsplan. Daar echter een in alle bijzonderheden goed herstellingsplan niet van te voren is op te maken, omdat de gegevens daarvoor dikwijls juist eerst tijdens de werkzaamheden gevonden worden, zorge de Regeering voor geregeld oudheidkundig toezicht.

XXIX. [8])

Zij vordere ook opname in teekening en foto van alle ontdekte bijzonderheden, het bijhouden van een dagboek, waarin van deze laatste en van alle verrichte werkzaamheden nauwkeurig aanteekening wordt gehouden, en bedinge de afgifte, na beëindiging der restauratie, van geheel het dus bijeengekomen dossier en van revisieteekeningen, waarin duidelijk is aangegeven welke wijzigingen en vernieuwingen zijn aangebracht.

XXX. [8])

Voor de beoordeeling der plannen uit archeologisch oogpunt en het toezicht op de uitvoering bediene de Regeering zich van opzettelijk daarvoor geschoolde ambtenaren, werkende onder leiding van een commissie.

7) Hier stelt de minderheid voor te lezen:
Hierbij en bij vergrootingen van oude gebouwen, ook wanneer deze geschieden in den stijl van het bestaande, worde het jaartal van den nieuwbouw daarin geplaatst.

8) De minderheid der Commissie is van oordeel dat de artikelen XXIX—XXXII niet vallen binnen de grenzen van het onderwerp, dat alleen bedoelt de regelen vast te stellen te volgen bij restauratie van monumenten. De materie is hier uiterst vluchtig behandeld en de moeilijkheden der praktijk zijn al zeer oppervlakkig voorbij gegaan.

(Vervolg ze pagina bijblad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

WATERBRONNEN, ONTIJZEREN HARDEN
N.V. DIEPBOOR MIJ. „VULKAAN", v/h. J. DE BOER & Co., LEEUWARDEN

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. Opgericht 1830. — Telefoon 1551
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RUWVORM.
NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

DE REPRODUCTIE COMPAGNIE CLICHÉ'S Rotterdam

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

Deze commissie bestaat uit enkele architecten en kunsthistorici, een beeldhouwer en een schilder, onder voorzitterschap van een onpartijdig belangstellende, die geen deskundige behoeft te zijn.

Zij vorme de eerste sectie eener „Rijkscommissie voor de monumentenzorg", waarvan de tegenwoordige commissie voor de monumentenbeschrijving de tweede sectie worde, om de onmisbare samenwerking van deze twee organen te verzekeren.

XXXI. [8])

De leiding van iedere restauratie worde opgedragen aan een kunstenaar (architect) en vermeden worde, dat dezelfde architect vele restauraties, leidt.

Routine is hier verderfelijk. Het archeologische deel der taak moet voldoende verzekerd zijn door de organen van den Staat en door de eischen, te stellen aan den uitvoerenden opzichter — het artistieke deel vordert een niet door gewoonte verslapten geest.

XXXII. [8])

Om tot ambtenaar der monumentencommissie benoemd te kunnen worden of als uitvoerend opzichter bij eene restauratie te worden toegelaten, moet men blijken van geschiktheid hebben gegeven, ten genoegen der Rijkscommissie.

Prijsvragen.

GEBOUW VOOR DE TWEEDE KAMER.

Het volgend adres is verzonden:

Aan de Tweede Kamer der Staten Generaal,

Geven met verschuldigden eerbied te kennen,

de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Vakvereeniging van Nederlandsche Architecten,

het Genootschap Architectura et Amicitia,

de Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap,

dat zij met veel belangstelling hebben kennis genomen van de Memorie van Toelichting van den Minister van Waterstaat, betreffende aanvulling en verhooging van het IIde Hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1915, en van de opmerkingen en beschouwingen waartoe het Afdeelingsonderzoek der Tweede Kamer hierover heeft aanleiding gegeven;

dat zij met veel waardeering uit genoemde stukken hebben bemerkt, dat zoowel de Minister van Waterstaat als de Tweede Kamer met groote zorg de verbouwing en uitbreiding van het Tweede Kamergebouw wenschen voor te bereiden, opdat dit bouwwerk een karaktervolle schoonheid verkrijge, overeenkomstig de hooge beteekenis van het Gebouw der Volksvertegenwoordiging; dat zij de vrijheid nemen te wijzen naar het adres der vier bouwkundige vereenigingen, 8 Mei 1914*) gericht aan den Minister van Waterstaat, waarvan hierbij afschrift gaat en waarin de wenschelijkheid wordt uitgesproken, dat een openbare prijsvraag, bestaande uit een ideeënprijsvraag, gevolgd door een engeren wedstrijd, voor den zoo hoogst belangrijken verbouw van het Tweede Kamergebouw zal worden uitgeschreven; dat zij overtuigd zijn dat, wanneer tot het uitschrijven van een prijsvraag wordt overgegaan, een goed resultaat alleen dan bevorderd kan worden, wanneer in de Jury personen zitting hebben, die dezelfde denkbeelden, en wel de vooruitstrevende, omtrent architectuur zijn toegedaan.

Redenen waarom adressanten, onder verwijzing verder naar bijgaande toelichting, met aandrang Uw College in overweging geven te bevorderen, dat een prijsvraag en op de wijze als boven genoemd, voor het nieuwe Tweede Kamergebouw worde uitgeschreven.

't Welk doende enz.

TOELICHTING.

Het zou ten zeerste toe te juichen zijn, wanneer, overeenkomstig het denkbeeld van den Minister van Waterstaat (met welk denkbeeld vele leden der Tweede Kamer zich konden vereenigen blijkens het verslag der Commissie van Rapporteurs) particuliere architecten in de gelegenheid werden gesteld voor het nieuwe gebouw der Tweede Kamer ontwerpen in te dienen.

Het zou echter aanbeveling verdienen, hiervoor niet enkele architecten uit te noodigen, maar iederen Nederlandschen architect gelegenheid te geven mede te dingen, opdat in vrijen wedstrijd de beste kracht gekozen zal worden voor het ontwerpen en uitvoeren van dit Nationaal Gebouw.

In verband hiermede geven bovengenoemde bouwkundige Vereenigingen Uw College ernstig in overweging te bevorderen, dat een Nationale Openbare Prijsvraag worde uitgeschreven, overeenkomstig het adres der vier bouwkundige Vereenigingen van 8 Mei 1914, gericht aan den Minister van Waterstaat, waarvan hierbij afschrift gaat.

Ondergeteekenden achten het wenschelijk, gelijk in genoemd adres is betoogd, dat de openbare prijsvraag zal bestaan uit een ideeënprijsvraag, gevolgd door een engeren wedstrijd, waartoe een klein getal gekozen uit den vóór-wedstrijd zullen worden toegelaten.

Een dergelijke prijsvraag behoeft geenszins kostbaar te zijn, daar bij de ideeënprijsvraag slechts schetsen worden verlangd, zoodat de uit te loven prijzen geringer kunnen zijn dan wanneer volledig uitgewerkte plannen worden gevraagd, terwijl tot den daarop volgenden engeren wedstrijd slechts enkele architecten zullen worden toegelaten.

In verband hiermede zij opgemerkt, dat de Algemeene Regelen voor Nationale Bouwk. Prijsvragen bepalen, dat het bedrag der prijzen voor den vóór- en voor den eindwedstrijd in totaal even groot kan zijn als wanneer een enkelvoudige prijsvraag ware uitgeschreven.

Het voorstel van den Minister van Waterstaat, om naast het indienen van plannen, opgemaakt geheel overeenkomstig het van Regeeringswege vastgestelde programma van eischen, gelegenheid te geven tegen extra vergoeding een

*) Zie „de Opmerker" van 23 Mei 1914.

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

vrije oplossing van het vraagstuk der Kamerverbouwing in te dienen, echter met behoud van den voorgevel van het Binnenhof en overigens uitgewerkt overeenkomstig de in het programma van eischen beschreven wijze, verdient ten zeerste aanbeveling, daar zoodoende het verkrijgen van een meer harmonisch, volledig en karaktervol geheel niet is uitgesloten.

Ondergeteekenden, ten zeerste hopend, dat tot het uitschrijven van een openbare prijsvraag zal worden overgegaan, meenen de aandacht er op te moeten vestigen dat het succes van een prijsvraag voor een zeer belangrijk deel afhangt van het kiezen der Jury-leden.

Het niet-in-alle-opzichten-bevredigend resultaat van enkele prijsvragen o.a. was voor een zeer groot deel daarvan het gevolg, dat een zoogenaamde gemengde jury had geoordeeld, d.w.z. een jury, waarin architecten van zeer verschillende kunstrichtingen zitting hadden.

Het is begrijpelijk, dat een dergelijke gemengde jury alleen tot een zekere overeenstemming kan komen omtrent projecten, die het gemiddelde der verschillende architectuurrichtingen vertolken, d.w.z. het middelmatige, datgene wat noch goed, noch slecht en in wezen onbelangrijk is.

Het is daarom voor een waarlijk karaktervol resultaat van een prijsvraag in de eerste plaats noodig, dat in de jury tot-oordeelen-bevoegden zitting hebben, die in hoofdzaak dezelfde denkbeelden omtrent architectuur en wel de vooruitstrevende ideeën in dezen zijn toegedaan.

Daarbij zal het tegelijk tactvol moeten aansluiten bij het bestaande, zoo belangrijke gebouwen-complex op het Binnenhof, welk complex zelf een fraai voorbeeld is van het samengaan van gebouwen uit verschillende tijdperken en met onderling zeer verschillende stijlen.

Ondergeteekenden zijn gaarne bereid bij het uitschrijven van een prijsvraag van advies te dienen, in samenwerking met de Permanente Prijsvraag Commissie, ingesteld door de vier bouwkundige vereenigingen.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 11. Officieel gedeelte. Verkiezing H.-Bestuur. — De nieuwe Honorarium-Tabel. — Samenwerking met den Bond van Hoofdambtenaren en den Bond van Bonden.

Arbeiderswoningen te Leiderdorp, arch. Dudok en Oud, met afbeeldingen.

Bouwblok Valkenweg hoek Spreeuwenpark te Amsterdam, arch. G. J. Rutgers en J. Roosing Jr., met afbeeldingen.

Jaarverslag van den Raad van Arbitrage voor de Bouwbedrijven in Nederland over het jaar 1914 (slot).

ARCHITECTURA No. 28. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Excursie Hoorn, Programma met afbeeldingen.

Tentoonstelling van teekeningen en schetsen van wijlen den architect Jan Springer.

Naar aanleiding der Tentoonstelling van Reclamebiljetten te Utrecht, door Wijdeveld.

Prijsvraag-enquête. Antwoord van K. de Bazel.

Reorganisatie van het Bouw- en Woningtoezicht te Amsterdam, door Jan de Meyer.

De Westertoren, door A. W. Weissman.

Dithyrambe, door Candidus.

DE BOUWWERELD No. 27. Het Proefstation, Koning & Bienfait, 1890—1915.

Gebreken aan oud en nieuw metselwerk, met afbeeldingen.

Arbeiderswoningen te Berkel en Rodenrijs, arch. W. Verschoor te 's-Gravenhage, met afbeeldingen.

De Nienhuis-fontein te Medan, ontwerper Cramer te Delft, met afbeelding.

DE INGENIEUR No. 28. Korte mededeeling ter herinnering aan de Koloniale Tentoonstelling te Semarang (Augustus—November 1914) voor zoover betreft Spoor- en Tramwegen. Voordracht gehouden in de vergadering van de Afdeeling voor Spoorwegbouw en Spoorwegexploitatie van 17 April 1915, door B. M. Gratama c.i., met afbeeldingen.

De buisberekening voor warmwater-verwarming met natuurlijke circulatie, door J. W. Lubberhuizen w.i., met afbeeldingen.

Onjuiste voorstelling van den werkkring van D. L. Graadt van Roggen, s.w.i., in Perzië.

Vergadering van de Afdeeling voor Electro-techniek van het Kon. Instituut van Ingenieurs van 3 Juli 1915, te Nijmegen.

Ingezonden stukken. Verweering van metselwerk, door P. F. van der Wallen, t. — Productie van het olieveld Telaga Said, door N. Wing Easton m.i.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 28. Steunfonds. — Bericht. — Contributie-inning. — Aankondiging van vergaderingen. — Verslagen van Vergaderingen. — Eenige beschouwingen over de Wet op de Arbeidsovereenkomst (vervolg). — Ongeval bij het gebruik van een stoomketel te Veendam. — Ontploffing van een stoomvat. — Boekbespreking en Catalogi. — Verbetering. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 27. Wettelijke regeling van het Vakonderwijs. I

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 32. Het drogen der kleiproducten. — De contrôle van den arbeidstijd in fabrieken. — Een merkwaardig Amsterdamsch baksteenbouwwerk. — Steun aan het bouwbedrijf. — Het proefstation. — De Nederlandsche Steenhandel. — Kolenreserve-Maatschappij. — Octrooien.

Vacante Betrekkingen.

Ministerie van Koloniën.

— Opzichters voor den Waterstaat en 's Lands Burgerlijke Openbare Werken in Nederlandsch Indië.

Voor den Waterstaat en 's Lands Burgerlijke Openbare Werken in Ned.-Indië worden gevraagd opzichters, niet jonger dan 23 jaar en in het bezit van het diploma van opzichter v n den Rijkswaterstaat in Nederland. De bezoldiging wisselt af tusschen f 200.— en f 375.— 's maands. Aan de uitzending is verbonden vrije overtocht in d.. 2e klasse (ook voor het eventueel gezin) en eene tegemoetkoming in de kosten voor uitrusting ad f 1000.—. Aan gehuwden wordt boven dit bedrag nog één maand aanvangsbezoldiging uitgekeerd. Voor verdere inlichtingen raadplege men de Staatscourant van 2 Juli 1915, No. 152 of wende men zich tot afdeeling D (Personeel) van het Ministerie van Koloniën. (1)

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels,

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

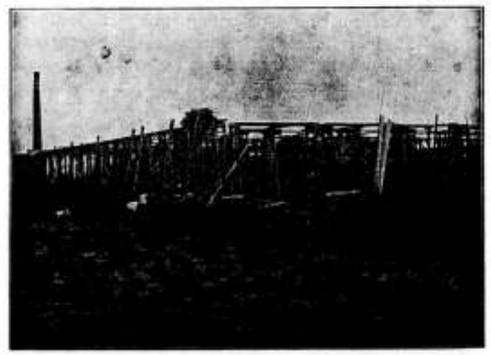

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Pianino's
contant en termijnbetaling.
SOLIDE ADRES.
UITENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, 10 Van Swindenstr. AMSTERDAM

BOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK.
Special adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgranniet.
F. H. HONIG,
Keizersgracht 268, AMSTERDAM. 4
FABRIEK TE ZAANDAM.

5OSTE JAARGANG. ZATERDAG 24 JULI 1915. No. 30

DE OPMERKER
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.
Adres voor de Administratie: Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . (Uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Brieven van Piet van Diever.

XXXV.

Amice Redacteur!

Wanneer men in onze dagen zou beweren, dat er niet genoeg omgaat in de wereld om stof te kunnen vinden voor een brief, zou men gevaar loopen voor gek te worden aangezien, inzonderheid door diegenen, die het als een soort van voorrecht beschouwen, dat zij een „grooten" tijd beleven. Gij zult uit mijn voorlaatsten brief wel bemerkt hebben, dat ik mij niet daartoe reken. Ik ben op dit punt een „outsider". Ik heb zelfs in de laatste weken heel weinig couranten gelezen, maar ook dit helpt niet, om de ellende, waaraan de wereld ten prooi is, geheel te vergeten. Men wordt er toch aan herinnerd, al gaat men, zooals ik, maar met weinig menschen om. Ook die weinigen worden gedrukt door de tijdsomstandigheden en meenen, dat het daarbij past, lange gezichten te zetten. En mag het dan al gelukken, hen te overtuigen, dat die omstandigheden tegenwoordig toch nog vrij dragelijk mogen heeten, het gaat eenvoudig niet, hen af te brengen van hun pessimistische beschouwing van de toekomst. Wanneer zij daarover beginnen worden de gezichten nog langer en ik heb het al eens geprobeerd met een mooi citaat: „Das Alte stürzt, ein neues Leben blüht aus den Ruinen", maar ik heb ook daarmede niets bereikt. Of het nu kwam, omdat 't bij toeval een Duitsch citaat was, dat ik het eerst bij de hand had, ik weet het niet, maar ik heb voorloopig mijn pogingen opgegeven, om mijn medestervelingen wat moed in te spreken en mij, als van ouds, maar weer eens in mijn tent teruggetrokken. Daar vind ik dan altijd genoeg te doen, om mijn geest afleiding te bezorgen. Dat is een voorrecht, dat voor de beoefenaars der bouwkunst ten allen tijde was weggelegd, maar men komt toch in deze zoo onrustige dagen tot andere dingen dan gewoonlijk. Meestal had ik, al ben ik dan ook wat men zou kunnen noemen rustend bouwmeester, in de laatste jaren toch nog dingen aan de hand, die mij met het practische leven in aanraking brachten, maar in die dingen is nu ook een merkwaardige stilstand en wat er in het algemeen in de bouwwereld omgaat is op het oogenblik ook niet van zoo heel veel belang, om mij er toe te brengen, om nog eens ergens een vergadering of een tentoonstelling te gaan bezoeken, of een excursie te gaan meemaken. Zelfs in Hilversum ben ik niet geweest. Het was te leelijk weer op den dag, dat ik er heen had kunnen gaan en ik ben stilletjes thuis gebleven en heb een boek ter hand genomen en dat boek was Weissman's Geschiedenis der Nederlandsche Bouwkunst. Het is al een paar jaren geleden verschenen, zooals gij natuurlijk weet, maar ik had het toch nog nooit op mijn gemak gelezen. Het heeft mij altijd verwonderd, dat er in de Opmerker nooit een beschouwing over verschenen is, of vergis ik mij soms op dit punt: in dat geval zal het mij zeer aangenaam zijn, door U uit den droom te worden geholpen. De eenige uitvoerige critische beschouwing over het boek, die mij bekend is, is die van Dr. Jan Kalf in de Gids van verleden jaar. Diens critiek is niet zoo heel malsch en de conclusie, waartoe hij komt is daarbij wel eenigszins vermakelijk. Hij zegt

eenvoudig: „Dit boek is geen geschiedenis van de Nederlandsche bouwkunst", en laat dan ten slotte, als pleister op de wond eenige volzinnen volgen, waarin hij nochtans de verdiensten van het werk in het licht stelt.

Wat zal Weissman raar hebben opgekeken, toen hij bovenaangehaalde uitspraak las; hij moet wel gedacht hebben, dat hij zich schromelijk had vergist, toen hij juist een korten, eenvoudigen titel had bedacht. Verbeeld U, dat gij een kerk gebouwd hebt en daar komt een criticus, die verklaart, dat het heelemaal geen kerk is. Dan moet gij toch aan U zelf gaan twijfelen, tenzij gij de critiek aan Uw molière lapt. Maar dat doet men niet, wanneer zij komt van iemand, die, naar men mij laatst verteld heeft, bestemd schijnt, om de rol van Victor de Stuers te gaan overnemen.

Het boek van Weissman moge nu zijn wat de titel aangeeft of niet, ik heb het met genoegen gelezen, al beviel de stijl mij niet zoo goed als die van Evers in zijn Hoofdtijdperken.

Wij mogen ons gelukkig achten, twee zulke talentvolle schrijvers over architectuurgeschiedenis te bezitten, als hier in een adem genoemd worden. Het is lang niet ieders werk, over dit onderwerp te schrijven. De taak van Evers was, zoo men wil, omvangrijker, maar hij had vele voorbeelden en kon er zich toe bepalen, grepen te doen uit een schier onuitputtelijke hoeveelheid materiaal. Weissman evenwel had zoo goed als geen voorbeelden en het materiaal was voor sommige tijdperken zeer schaarsch voorhanden. De tijden zijn voorbij, dat de geschiedschrijver ongestraft het ontbrekende uit zijn fantasie kan aanvullen. De grootste nauwkeurigheid wordt van hem geëischt en hij moet vooral in zijn gevolgtrekkingen uiterst voorzichtig zijn.

Voorts is het gemakkelijk, om te zeggen, dat zijn methode niet deugt, wanneer hij almede genoodzaakt is, die methode zelf uit te denken, omdat de vroeger gevolgde reeds lang veroordeeld is, als te veel vocrend tot een dorre opsomming van monumenten.

Toch heeft Dr. Jan Kalf wellicht geen ongelijk, wanneer hij juist op die methode eenige aanmerkingen maakt, want er zijn gedeelten in Weissman's boek, die U, als in een bioscoop of in een voordracht met lichtbeelden, een reeks van elkaar snel opvolgende beelden voor oogen voeren, die wel eens vermoeiend is en U tot staking der lectuur brengt. Dit is een eigenschap, die ook de bekende Duitsche architectuurgeschiedenissen hebben en het is den schrijver, die de boeken van Kugler en Lübke misschien nog wel in zijn kast heeft staan, niet overal gelukt, zich aan den invloed te onttrekken, die daaru't wellicht onbewust nog op hem nawerkt, al is hij overigens een der weinigen, die zich als schrijver zelfstandig heeft ontwikkeld. De beste gedeelten van zijn boek zijn dan ook die, waarin hij het meest zichzelf kon zijn en dat is hij wanneer hij het heeft, inzonderheid over de zeventiende-eeuwsche kunst en hare ontwikkeling voornamelijk te Amsterdam. Wanneer men zegt, dat dit onderwerp Weissman's Stokpaardje is, doet men hem onrecht, want er blijkt werkelijk uit zijn boek een groote veelzijdigheid, maar het is niet meer dan natuurlijk, dat de zeventiende eeuw het belangrijkste hoofdstuk van zijn boek vormt, want hij is een kind van de negentiende, die op elk gebied een bijzondere belangstelling juist voor onze gouden eeuw heeft aan den dag gelegd. Aan een volgend geslacht laat hij de taak over, om de ook zeer belangrijke achttiende eeuw te bestudeeren en het is goed, dat hij ons er nog eens aan herinnert, hoe weinig wij van dit tijdperk, dat ons zooveel nader ligt, eigenlijk weten.

Maar ook de middeleeuwen vertoonen nog zoovele duistere punten, dat een geschiedenis der Nederlandsche bouwkunst in dat tijdperk eigenlijk nog niet goed geschreven kan worden en dat blijkt ook uit de eerste hoofdstukken van dit boek. Wel komt er in de vijftiende eeuw wat teekening in het geschiedverhaal, maar wat daaraan voorafgaat maakt ons niet veel wijzer dan wij op dit punt waren tot heden. Dat zou mij teleurgesteld hebben, als ik het anders verwacht had; nu vond ik het natuurlijk, toen ik bemerkte, dat Weissman daarvan niet meer weet, dan gij of ik. Toch hadden deze hoofdstukken belangrijker kunnen zijn, wanneer de schrijver althans een poging had gedaan, om door groepeering wat meer teekening te brengen in het beeld, dat hij van onze middeleeuwsche bouwkunst schetst.

De opmerkingen door Dr. Jan Kalf aan dit gedeelte van het boek gewijd zijn zeker het beste deel van zijn critiek, zij bevatten, mijns inziens, behartigenswaardige wenken voor hen, die zich later met dit onderwerp zullen bezighouden.

Ik zal er U echter niet langer mee vervelen. Ongemerkt ben ik eigenlijk in een boekbeschouwing vervallen, die niet op haar plaats is in een vluchtig geschreven brief. Ik had eigenlijk ergens anders heen gewild toen ik begon te schrijven. De lezing van het boek van Weissman heeft nog andere gedachten bij mij opgewekt en mij doen vragen: wat nu?

Een voortijd donker als de nacht, daarna een zwakke schemering vol onzekerheid, toen een afstraling van den glans van het Bourgondische tijdperk, gevolgd door de intrede der Renaissance en eindelijk, de hoogste ontwikkeling van eigen kracht, lang nog nawerkend, maar toch geleidelijk verslappend en ten slotte uitloopend op een algeheele inzinking. Daar hebt gij de geschiedenis der Nederlandsche bouwkunst in weinig woorden. Weissman schetst ze ons in haar opkomst en hoogsten bloei, wijdt dan een kort hoofdstuk aan den nabloei in de achttiende eeuw, doch zegt, bij den aanvang der negentiende, basta. Daarvan kan, naar zijn meening, eigenlijk nog niet goed de historie geschreven worden en wellicht heeft hij op dit punt geen ongelijk. Maar het zou toch mijns inziens ook niet onbelangrijk zijn geweest, den loop der geschiedenis te vervolgen tot de intrede van de bovenbedoelde inzinking en een poging te doen de oorzaken daarvan aan te wijzen. Ongetwijfeld stonden die in verband met de gelijktijdige wereldgebeurtenissen, maar wij hebben van dat verband nog maar een vaag begrip.

Wij beleven thans weder een tijd van groote wereldgebeurtenissen en dat doet mij vragen, wat nu?

Zullen wij in de Nederlandsche bouwkunst een opleving krijgen of een nieuwe inzinking, waarbij het in de laatste kwarteeuw bereikte weder reddeloos verloren gaat? Het is een gekke vraag, die op het oogenblik niet door de bekende zeven wijzen beantwoord kan worden, maar ik geloof toch niet, dat het een absoluut idiote vraag is, want het begint er naar te gelijken, dat zoowat al onze maatschappelijke instellingen in Europa een vervorming zullen ondergaan, nog veel grooter dan die, welke het gevolg is geweest van de Fransche revolutie en het daarop gevolgd Napoleontisch tijdvak. De begrippen van de negentiende eeuw hebben uitgediend, zoo goed als destijds die van de achttiende. Er is toen uit de puinhoopen een nieuw leven opgegroeid en het Duitsche citaat, dat ik straks aanhaalde, zal ook nu weder blijken nog altijd waarheid te bevatten, maar ik betwijfel, of wij dat nog beleven zullen. Maar je kunt nooit weten, misschien bergt de toekomst in haren schoot nog allerlei aardige verrassingen. Ik maak mij dan ook maar niet bezorgd over de onaardige, die ik al zeker weet, dat zij mede zal brengen en vertrouw er op, dat de zaak zal worden voortgezet, zij het ook op gewijzigden voet en dat de bouwkunst er niet bij te gronde zal gaan.

Als steeds,

t. a. v.

20 Juli 1915. **PIET VAN DIEVER.**

Prijsvragen.

PRIJSVRAGEN DER VEREENIGING „BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP", ROTTERDAM.

Mededeeling.

Het in de algemeene bepalingen der prijsvraag-programma's bedoelde reproductierecht der Vereeniging van de bekroonde antwoorden op de prijsvragen bepaalt zich tot het opnemen in het jaarverslag der Vereeniging van afbeeldingen op kleine schaal der ontwerpen en het eventueel publiceeren bij het juryrapport van dergelijke afbeeldingen in de beide in het programma genoemde bouwkundige bladen, indien de redacties dier bladen daartoe bereid bevonden worden.

Beantwoording van vragen.

De jury ontving anoniem twee vragen, gemerkt I en II met daaraan toegevoegde „aanmerkingen", welker strekking niet is verduidelijking der programma-bepalingen te verkrijgen, doch het ontvangen van inlichtingen omtrent de wijze van oplossing van de prijsvraag, weshalve die vragen niet beantwoord kunnen worden.

Vraag. Ten opzichte van de houten brug is bepaald, dat het afsluithek niet hooger dan 2 M. behoeft te zijn. Mag hieruit worden afgeleid, dat eene mindere hoogte geoorloofd is en zoo ja, wat is dan als minimum-hoogte aan te houden?

Antwoord: De hoogte mag minder dan 2 M. zijn, de minimum-hoogte blijft ter beoordeeling der mededingers.

Badhotel.

Vraag. Zijn de liften personen-liften en loopen zij tot de verdiepingen door?

Antwoord. Ja.

Vraag. Hoeveel toiletten voor dames en heeren en hoe groot is de dienkamer?

Antwoord. Door den mededinger zelve te bepalen.

Vraag. Zijn de cassa's alleen voor entree feestzaal?

Antwoord. Ja.

Vraag. Is onder de 1 M². per persoon in de feestzaal ook de ruimte voor doorgangen en tafeltjes begrepen?

Antwoord. Ja.

Vraag. Hoe groot zijn kleedkamer, stemkamer, orkestruimte, aanrechtkamer en biljartzaal, salons voor scheren, pedicure en manicure?

Antwoord. Door mededinger zelve te bepalen.

Vraag. Moet in de feestzaal een buffet aanwezig zijn?

Antwoord. Neen.

Vraag. Waarvoor dienen de tafeltjes in de feestzaal?

Antwoord. Voor het plaatsen van consumptie, enz.

Vraag. Moet de schouwburgzaal een aparten ingang hebben van buiten af voor het publiek?

Antwoord. Ad libitum.

Vraag. Mogen de diverse zalen, waarvan de grootte in **M². is aangegeven, ook iets grooter geprojecteerd worden?**

Antwoord. De maten zijn minimum maten bedoeld, doch moeten niet belangrijk overschreden worden.

Vraag. Zijn bij de verschillende zalen waar aanrechten en buffetten zijn gevraagd, die ruimten in de opgegeven zaalmaten begrepen?

Antwoord. Neen.

Vraag. Aan de hand van het programma voor de prijsvraag Badhotel is het mij onmogelijk de gevraagde ruimte op de 1e verdieping naar behooren onder te brengen. De totale oppervlakte van deze ruimte is veel grooter dan de voor de parterre beschikbare oppervlakte, aangenomen dat een bebouwing boven terrassen en groote muziekzaal is uitgesloten.

Een opheldering hieromtrent zou ik gaarne gepubliceerd zien.

Antwoord. Deze vraag betreft de wijze van oplossen van het vraagstuk, en kan dus niet worden beantwoord.

Houten Brug.

Vraag. Moet het hek of de palen 2 M. hoog zijn en moet het hek één- of tweeledig zijn?

Antwoord. De hoogte van het hek en palen is niet bepaald, doch behoeft niet hooger te zijn dan 2 M., de mededinger moet zelve bepalen of hij het hek één- of tweeledig zal ontwerpen.

Boekenkast.

Vraag. Wordt onder „wandkast" ingebouwde of vrijstaande kast bedoeld?

Antwoord. De kast is bedoeld in de kamerruimte, uitspringend en vast tegen den wand aangebouwd.

Badhotel.

Vraag. Zijn de cassa's bedoeld alleen voor de concertzalen en is de toegang tot café en eetzalen en terrassen vanaf den zeekant vrij voor het publiek? Zoo neen, is dan niet bij den toegang tot die terrassen vanaf den strandweg een controle noodig?

Antwoord. De cassa's zijn bedoeld alleen voor de concertzalen, de toegang tot de terrassen en café en eetzalen is vrij voor het publiek.

Vraag. Café en eetzalen moeten op zee uitzien. Wordt dit voor de concertzalen opzettelijk in het midden gelaten, zoo neen, wil de jury dan alsnog hare wenschen dienaangaande kenbaar maken?

Antwoord. De concertzalen behoeven niet op de zee uit te zien.

Vraag. Wordt in de groote concertzaal bediend? Zoo ja, geschiedt dit dan van uit de cafézaal?

Antwoord. De mogelijkheid van bediening in de groote concertzaal is bedoeld en deze kan geschieden van uit de cafézaal of een andere buiten de zaal gelegen ruimte (buffetkamer of d.g.)

Vraag. Hoofdtrap genoemd bij „Sousterrain" moet zijn in verbinding met hoofdvestibule of parterre; wordt hier bedoeld• trappenhuis nevenruimte van hoofdvestibule? Bij parterre wordt geen trap gevraagd.

Gevolgtrekking: met hoofdtrap wordt een ook voor de verdieping direct doorgaande trap bedoeld in zijn geheel in verbinding met de vestibule of parterre. Dus: bezoekers van die vestibule in verbinding met logeerkamers op de verdieping.

Is dit gewenscht?

Wordt dit gewenscht?

Antwoord. De logeerkamers op de verdieping evenals de onder k „parterre" (laatste alinea) bedoelde zalen staan in ononderbroken verbinding met de hoofdvestibule; de wijze waarop de daartoe noodige trappen, corridors, nevenvestibulen enz. moeten worden aangebracht, is door de mededingers zelve te bepalen.

Vraag. Moet uit het feit dat bij „Parterre" geen garderobes zijn gevraagd, opgemaakt worden, dat deze ook niet noodig zijn?

Antwoord. Garderobes zijn gewenscht.

Vraag. Moeten de badkamers op de verdieping direct verlicht worden?

Antwoord. De verlichting kan indirect zijn, doch moet door daglicht geschieden.

Vraag. Ligt het in de bedoeling het tooneel van de groote zaal door een brandscherm van die zaal af te sluiten, of kan het als open tooneel eigenlijk meer als podium beschouwd worden?

Indien de eerste opvatting juist is, moet dan niet met het oog op berging van requisiten en dergelijken op de noodige bergruimte gerekend worden?

Antwoord. Het tooneel moet door een scherm afgesloten kunnen worden, doch het moet tevens als podium voor grootere orchesten enz. gebruikt kunnen worden.

Een bergplaats voor tooneeldecoratiën, requisiten enz. is gewenscht.

Vraag. Is de ligging van de café- en lunchroomruimten met bijbehoorende terrassen (sousterrain) bedoeld aan de land- of aan de zeezijde?

Antwoord. Deze ruimten kunnen niet aan de zeezijde liggen, daar de verdiepinghoogte daar slechts 2.5 M. van vloer tot vloer is.

Vraag. Moet een ruimte voor autogarage disponibel zijn?

Antwoord. Een bergplaats voor de hôtelauto is gewenscht.

Vraag. Wat wordt verstaan onder dienkeuken?

Antwoord. Dit is de ruimte van waar uit de in de hoofdkeuken gereedgemaakte gerechten ter bediening worden uitgegeven.

Vraag. Zijn er twee portiers noodig, n.l. een voor de entree sousterrain en een voor de parterre?

Antwoord. Ja.

Vraag. Mag in het plan parterre een conversatiezaal en rookzaal geprojecteerd worden of wordt dit aan de ontwerpers overgelaten?

Antwoord. Het maken van een conversatiezaal en rookzaal is geoorloofd.

Mededeeling.

Onder K „parterre" voorlaatste alinea wordt gezegd, dat de glasdichte waranda's in de oppervlakte der zalen, waarvoor zij dienen zijn inbegrepen; bedoeld is, dat zij niet in die oppervlakte begrepen zijn.

De Jury.

(De termijn voor het doen van vragen en de beantwoording wordt hiermede gesloten.)

VERBETERING.

Door het uitvallen van eenige regels is, in ons vorig nummer, de Toelichting bij het adres inzake het Gebouw voor de Tweede Kamer niet volledig weergegeven. Tusschen de tweede en derde alinea (van achteren af) van die Toelichting behoort te worden toegevoegd:

Ondergeteekenden zijn van meening, dat, waar het hier betreft een nieuw Gebouw voor de Volksvertegenwoordiging, dit gebouw aan de moderne eischen en inzichten der samenleving moet voldoen en dat het dus, als een waardige uiting van het kunnen en streven van de Nederlandsche Architectuur, geen nabootsing van oude stijlen zal mogen vertoonen, maar een eigen karakter zal moeten bezitten.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 12. Officieel Gedeelte. Regelen voor de berekening van het Honorarium van Architecten voor Gevelontwerpen. — Verslag der Hoofdbestuurs-Vergadering van 7 Juli 1915.

Instelling van een Gemeentelijken Woningdienst te Amsterdam.

Prijsvraag-Enquête. Antwoorden van K. de Bazel en Paul J. de Jongh.

ARCHITECTURA No. 29. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Prijsvraag-Enquête (Vervolg), antwoorden van Paul J. de Jongh en A. J. der Kinderen.

(Vervolg 3e pagina bijblad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

WATERBRONNEN, ONTIJZEREN HARDEN
N.V. DIEPBOOR Mij. „VULKAAN", v/h. J. DE BOER & Co., LEEUWARDEN

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551.
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn., DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb. Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels, ·

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1087. — P.O. Box 881.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 8.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

Bouw in de Spaarndammerbuurt, met afbeelding.

De Genootschapsprijsvragen 1914, met afbeeldingen.

Verslag omtrent den Bond Heemschut, uitgebracht in de Alg. Vergadering van 26 Mei 1915.

DE BOUWWERELD No. 28. Het kantoorgebouw Lindeteves-Stokvis te Amsterdam, arch. S. Verschuijl B. N. A. te Hilversum, met afbeeldingen en losse plaat.

De St. Bavokerk te Haarlem, door A. W. Weissman.

Korte toelichting tot de Tentoonstelling van de Kunstnijverheidsschool »Quellinus« te Amsterdam op 16, 17 en 18 Juli 1915.

DE INGENIEUR No. 29 Het Wegennet van Nederland. Een critische beschouwing.

Het Suezkanaal in 1914, door W. F. Leemans c. i.

Uit het Verslag over de Burgerlijke Openbare Werken in Nederlands-Indië over het jaar 1912, door C. P. Vijverberg c. i.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 29. Officieel gedeelte. — Aankondiging van excursies en vergaderingen. — Steunfonds. — Schenking van een Bibliotheek. — Verslagen van vergaderingen. — Eenige beschouwingen over de Wet op de Arbeidsovereenkomst (vervolg). — Ingezonden. — Boekbespreking en Catalogi. — Examens. — Gemengd. — Uit technische bladen en tijdschriften — Ledenlijst. — Informatie-bureau.

DE AANNEMER No. 28. Arrest van den Hoogen Raad van 29 Januari 1915.

Wettelijke regeling van het Vakonderwijs II.

Maatregelen in verband met de tijdsomstandigheden VII.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 33. Het drogen der kleiproducten. — Stroomlevering door electrische centraalstations aan fabrieksbedrijven. — Eigenhandig baksteenonderzoek. — Octrooiaanvragen.

LEERBOEK DER PERSPECTIEF, door W. C. A. Ridderhof, Leeraar aan de Academie voor B. K. en T. W. te Rotterdam en aan de School van het Genootschap »Mathesis Scientiarum Genitrix« te Leiden. 2e Deel (Grenslijn- en Schaduwconstructies).

Terwijl van het eerste deel van dit leerboek reeds in 1911 een tweede druk het licht zag, is die thans ook van het tweede deel verschenen.

Aanleiding tot een herziening vond de schrijver o.a. ook in de sedert 1911 plaats gehad hebbende splitsing der teekenacten M. O. en hij heeft van die aanleiding gebruik gemaakt, om zooals hij zegt, »de finesses nog meer op zichzelf staand te behandelen.

Wie dus nu dit omvangrijke boek bestudeert, kan in al de finesses van de Perspectief geleidelijk doordringen.

Hij zal, op welk examen ook, voor geen enkele moeilijkheid terugdeinzen. Bij al onze bewondering voor de grondige en uitvoerige behandeling van het onderwerp, zooals wij die kennen van dezen schrijver, die zich naam heeft verworven als specialiteit op het gebied der Perspectief, meenen wij toch te mogen opmerken, dat deze wetenschap een hulpwetenschap is bij het teekenen in het algemeen en vragen wij ons af, of den candidaten voor de talrijke examens, op welker programma's de perspectief voorkomt, niet eensdeels de schrik om het hart zal slaan, wanneer zij, alleen voor dit vak, zulk een paar lijvige boekdeelen, als waaruit Ridderhof's leerboek bestaat, zullen moeten doorworstelen en of zij voor een ander deel niet verleid zullen worden tot een verder doordringen in deze hulpwetenschap, dan noodig of gewenscht is, in verband met de hoofdvakken, waarop zij zich toeleggen. De ervaring heeft geleerd, hoe verleidelijk het is, hoe verder men doordringt in de perspectief, telkens moeilijker en meer gecompliceerde gevallen te stellen en de oplossing daarvoor te zoeken. De examen-opgaven geven ook daarvan blijk, dat men aan deze neiging moeilijk weerstand biedt. Zoo ontstaat het gevaar, dat men virtuozen gaat kweeken in een vak, waarvan wij de practische waarde volstrekt niet willen verkleinen, maar juist daarom zouden wenschen, dat dit niet het geval was. Immers, de splitsing der teekenacten, om ons daarbij te bepalen, heeft vooral plaats gehad met het oog op de practijk in het vak- en kunstonderwijs. Daarom zouden wij wenschen, dat geen overdreven eischen werden gesteld voor een onderdeel van de studie der candidaten en dat de studie van dat onderdeel zich bepaalde in hoofdzaak tot datgene, wat ieder in zijn richting het meest noodig heeft.

Het zal den leerlingen en ook zelfs den leeraren niet gemakkelijk vallen, uit den schat van wetenswaardigheden en interessante gevallen, die de heer Ridderhof behandelt, altijd datgene uit te kiezen, wat voor de practijk de meest blijvende waarde heeft.

Het komt ons niet in de gedachte den schrijver daarvan een verwijt te maken, maar wij wenschten er op te wijzen met het oog op het gebruik van het boek.

De verzorging der uitgaaf is, zooals wij dat van den uitgever Æ. E. Kluwer te Deventer gewoon zijn, bij de talrijke studieboeken, die in de laatste jaren van zijn persen kwamen.

GRAPHOSTATICA, door F. J. Vaes, Werktuigkundig Ingenieur en Leeraar aan de te H. B. S. 5 j. c. en aan de Academie voor B. K. en T. W. te Rotterdam, vijfde gedeelte: Traagheidsmomenten, is mede dezer dagen bij denzelfden uitgever verschenen.

Met deze behandeling van de leer der traagheidsmomenten, is het leerboek »Graphostatica« voltooid. De schrijver heeft ook hier, evenals in de vorige gedeelten van het werk, alle berekeningen uitgevoerd zonder eenig gebruik van hoogere wiskunde en dit verhoogt ongetwijfeld de waarde er van voor degenen, voor wie het boek bestemd is.

EEN SMID TOT EEN SMID, Handleiding voor den jongen plaatwerker, door J. H. Deijs, Gediplomeerd Mr. Smid, Leeraar aan de Ambachtsschool te Middelharnis. Dit boekje, uitgegeven door de Firma Ruijgrok & Co. te Haarlem, is zooals de titel doet veronderstellen geheel berekend voor een practisch doel. Het is een tweede druk van een werkje, ontstaan uit een serie artikelen, vroeger door den schrijver geplaatst in het Orgaan van den Bond van Smeden-Patroons en behandelt een belangrijk onderdeel van het smidsvak op uitvoerige en zakelijke wijze, terwijl de vele duidelijke figuren de waarde ongemeen verhoogen. Onze litteratuur is niet rijk aan practische boeken over het smidsvak geschikt voor de ambachtsschool en ook voor hen, die zich daarbuiten in hun vak wenschen te bekwamen. Het voorziet ongetwijfeld in een behoefte en de billijke prijs kan ook voor den ambachtsman geen bezwaar opleveren.

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

Scheiding van verf- en timmerwerk.

Voor eenigen tijd is in handen van burg. en weth. van Leeuwarden om prae-advies gesteld een adres van de Schilderspatroonsvereeniging St. Lucas te Leeuwarden e. o., waarbij wordt verzocht, bij eventueele aanbestedingen het verfwerk van het timmerwerk te scheiden. De schilderspatroon zou dan veelvuldiger bij aanbestedingen kunnen inschrijven en, daar hij dan zelfstandiger kan optreden, wordt, gelijk het wordt genoemd, zijn moreel standpunt verhoogde.

Intusschen kwam nog in en werd bij de stukken gevoegd een adres van de Friesche Schildersvereeniging te Bolsward met soortgelijk verzoek.

De directeur der gemeentewerken, zijn oordeel over deze zaak in meer algemeenen zin mededeelende, stelt de voordeelen en de moeilijkheden bij partiëele aanbesteding in het licht, eenerzijds het meer tot zijn recht komen van vakbekwaamheden der verschillende aannemers, anderzijds het gevaar van niet in elkaar grijpen der onderscheidene werkzaamheden en de moeilijkheid om een geschikten leider voor het geheel te vinden.

De Friesche Bouwkring meent dat, naar het vrijwel eenstemmig gevoelen, althans bij timmer- en verfwerk, scheiding der aanbestedingen meer voordan nadeelen biedt. Tot een omlijnde conclusie voor ander soort werk was men nog niet gekomen.

Gelet op het voorafgaande, zonden burg. en weth. nog niet splitsing in alle gevallen willen aanbevelen. De omstandigheden kunnen van dien aard zijn, b.v. bij het bouwen van woningen, die spoedig moeten worden betrokken, dat het wenschelijk is de aanbesteding in één hand te houden. Bij andere werken zal deze wensch weer niet zoo duidelijk spreken en daarom komt het hun het beste voor, dat aan burg. en weth., aan wie gewoonlijk het samenstellen van bestekken wordt overgelaten, het oordeel

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

Pianino's contant en termijnbetaling.
SOLIED ADRES.
UITENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, 1e Van Swindenstr. 10 AMSTERDAM

F. H. HONIG, Keizersgracht 205, AMSTERDAM. FABRIEK TE ZAANDAM.
HOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK.
Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgraniet.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. Vloer- en Wandtegels enz.

in elk bijzonder geval blijft, hoe telkens, met inachtneming van den aard van het aan te besteden werk, het best wordt gehandeld.

Zij gaven den raad derhalve in overweging, de adressen ter afdoening in dien zin in hunne handen te stellen.

De Nederlandsche Vereeniging van IJzerhandelaren heeft de volgende circulaire verzonden:

Credietsduur-beperking.

De Bond van Vereenigingen van Fabrikanten van- en Handelaren in Materialen voor het Bouwbedrijf besloot tot bevordering der afschaffing van het jaarcrediet.

De Ambachtspatroons betalen, als regel, hunnen leveranciers slechts éénmaal per jaar en vandaar komt het, dat zijzelf ook enkel na Nieuwjaar hunne rekeningen aan hun klanten plegen te zenden.

Dit kàn echter zoo niet blijven!

De handelaren in bouwartikelen enz. kunnen zelf niet op jaarrekening koopen; integendeel, hun betalingstermijn wordt steeds korter en is thans vrij algemeen 30 dagen.

Vandaar het, in den aanhef genoemde, besluit. Het gevolg hiervan zal zijn, dat de ambachtspatroon, welke zijne goederen betrekt van de bij den Bond aangesloten Fabrikanten en Handelaren, waartoe behooren de Nederlandsche Baksteenfabrikanten, de Handelaren in Bouwmaterialen, het Cementsyndicaat, de Houthandelaren, de Kalkzandsteenfabrikanten, de Schelpkalkfabrikanten en de IJzerhandelaren, na enkele jaren zijne materialen slechts op hoogstens 3 maanden crediet zal kunnen koopen.

Om echter te kunnen betalen, moet men eerst zelf ontvangen!

Het is daarom, mede in het belang der afnemers harer leden, dat de Nederlandsche Vereeniging van IJzerhandelaren zich veroorlooft, U dringend te verzoeken, mede te willen werken tot verbetering der tegenwoordige betalingswijze.

Staat den Ambachtspatroons, die werk voor U verrichten, toe, elk kwartaal hunne rekening in te zenden en betaalt die dan zoo spoedig mogelijk.

Uw eigen belang wordt daardoor gediend, daar U dan, korten tijd na het verrichten der werkzaamheden, contrôle op de prijsberekening enz. hebt.

Het belang van onze afnemers, Uwe medeburgers, bevordert U, door hen in staat te stellen op 3 maanden te koopen. Zij koopen daardoor goedkooper dan op jaarrekening en vergemakkelijken eveneens hunne contrôle.

Maar bovenal, wanneer U van nu af begint, den Timmerman, Wagenmaker, Smid enz. elk kwartaal te betalen, bespaart gij hun na korteren of langeren tijd groote moeilijkheden.

Immers, de voornoemde Bond, waartoe alle beduidende Fabrikanten en Handelaren voor de Bouwbedrijven in Nederland behooren, zal stellig zijn besluit doorvoeren en dan zal de Ambachtspatroon, die niet intijds zorgde, met zijne klanten eene zelfde regeling te treffen, in groote moeilijkheden komen.

En wat kan er Uwerzijds tegen zijn?

Wie ge zijt, Ambtenaar, Landbouwer, Veehouder of wat ook, gij ontvangt gedurende den geheelen loop des jaars geld en kunt dus ook doorloopend betalen.

Betaalt dan voortaan elk kwartaal den Ambachtspatroon, opdat ook hij zoo gelukkig worde, geheel het jaar door, over geld te beschikken.

Het is niet billijk, dat U het geld, dat na het verrichten zijner werkzaamheden, den Ambachtspatroon toekomt, onder U houdt!

Beschaamt niet ons vertrouwen in Uw eerlijkheidsgevoel!!!

Een tuinstad.

De »Heerlijkheid Sterksel« in de nabijheid van Eindhoven, gelegen aan de nieuwe spoorlijn Eindhoven—Weert, is dezer dagen aangekocht door een Nederlandsch-Belgische maatschappij, ten einde aldaar te stichten een tuinstad, hotels, pensions, enz., terwijl ook een deel van den aangekochten grond zal worden ontgonnen tot vruchtbaar bouw- en weiland.

Den omvang van deze plannen zal men eenigszins kunnen begrijpen, wanneer men weet, aldus de »Tel.«, dat de oppervlakte van den aangekochten grond, circa 2000 H.A., aan één blok gelegen, terrein omvat.

Ook zal een uitgestrekt meer, ter grootte van circa 80 H.A., worden gereedgemaakt voor roei- en zeilwedstrijden, badplaats, enz.

Men is reeds druk met de voorbereidende werkzaamheden bezig.

De hoofdgroepen en plantsoenen doen denken aan de voorsteden van Brussel, welke, zooals werd medegedeeld, wel van invloed zijn geweest bij de samenstelling van het plan.

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

ADVERTEERT IN DIT BLAD

Antiquariaat van „De Opmerker".

A. Huet. Stoombemaling van Polders en Boezems, met 25 platen. tegen aannemelijk bod.

Henri Bevaert. Travaux d'Architecture exécutés en Belgique, (vroeger ƒ 152.—. ƒ 50.—.

D. H. Haverkamp. Algemeene Voorschriften van 1901. Vijfde Druk met Aanteekeningen . . . . ƒ 0.60.

Algemeene Voorschriften voor de Uitvoering en het Onderhoud van Werken. Officieele uitgave Technische Bepalingen van 12 Sept. 1882. ƒ 0.50.

J. Hoffman. Oefenmateriaal bij het Theorethisch Gedeelte van de Boekhouding der Bouwbedrijven. Leiden 1911. . ƒ 0.75.

E. Gugel. Geschiedenis van de Bouwstijlen, met 831 figuren en 6 staalgravuren. Tweede druk, Arnhem 1886. ƒ 5.50.

Tegen toezending van het bedrag per postwissel aan de Redactie van de Opmerker, worden de boeken franco aan elk binnenlandsch adres toegezonden.

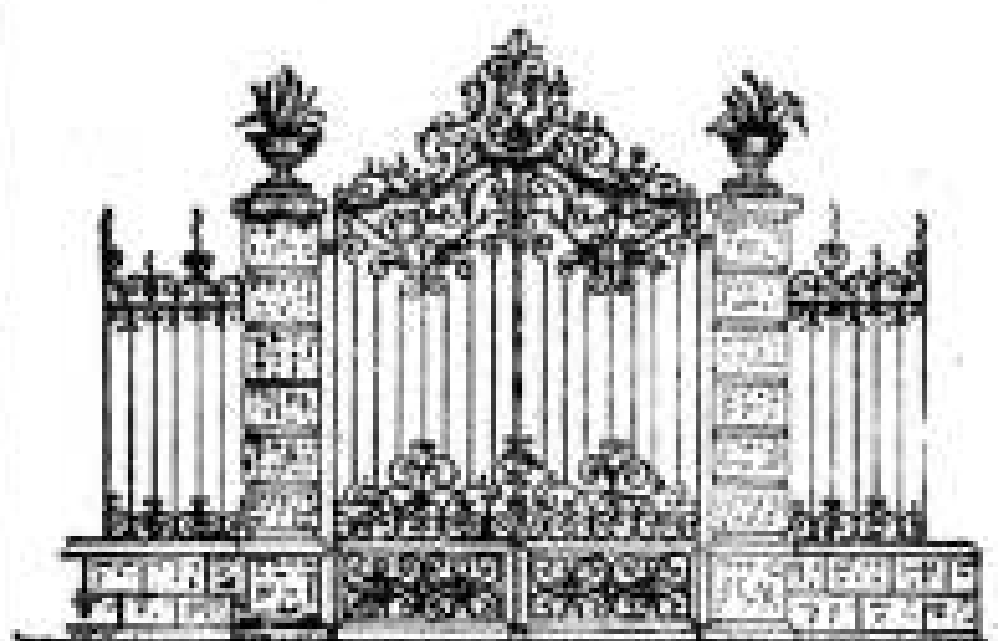

Gebroeders VINCENT
Buitenhavenweg 132 - SCHIEDAM
Fabriek van Fijne Smeedwerken en IJzeren Hekken, Wenteltrappen, Inschuifhekken, enz — —
Telefoon Interc. No. 14.
S.v.p. op juisten naam en adres te letten.

Abonneert u op
„DE OPMERKER"
Abonnementsprijs slechts
f 5.— per jaar.

50STE JAARGANG. ZATERDAG 31 JULI 1915. No. 31

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . ƒ 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot ƒ 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor Belgie . . . . (Uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . (Uitsluitend bij vooruitbetaling) » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . ƒ 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . » 0.15

Advertentiën van 1 tot en met 5 regels . . . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Een jubileum, dat niet onopgemerkt mag blijven.

Het bekende Proefstation voor Bouwmaterialen Koning & Bienfait te Amsterdam heeft 25 jaren bestaan en dit feit herdacht door de uitgave van een kort overzicht zijner werkzaamheden in den vorm van een keurig uitgevoerd gedenkboekje.

Allereerst wordt daarin de geschiedenis vermeld van het ontstaan van het Proefstation. In de jaren 1880—1890, die zich gekenmerkt hebben door een groote levendigheid in het bouwvak en waarin talrijke groote werken tot uitvoering zijn gekomen, had zich meer en meer de behoefte doen gevoelen, ook hier te lande, aan een inrichting voor het onderzoek van bouwmaterialen, op meer rationeele en wetenschappelijke wijze, dan dit op de werken zelf mogelijk is. In het buitenland bestonden sedert eenigen tijd reeds zulke inrichtingen en het nut daarvan kon gemakkelijk met bewijzen worden aangetoond.

Toen evenwel de Maatschappij van Nijverheid in een adres aan de Regeering de wenschelijkheid tot oprichting van zulk een proefstation, van Rijkswege, in het licht stelde, had zij hiermede weinig succes. De Regeering bleek niet geneigd tot medewerking, zij meende blijkbaar, dat het hier een zaak gold, die niet op haren weg lag, maar beter aan het particulier initiatief kon worden overgelaten.

Ofschoon dit niet in het gedenkboekje vermeld wordt, meenen wij ons te herinneren, dat toen de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst zich de zaak heeft aangetrokken. Althans eenige Amsterdamsche architecten, leden der Maatschappij, stelden zich in verbinding met den heer N. M. Koning, technoloog te Amsterdam, die aldaar een klein laboratorium bezat, dat wellicht door vergrooting en uitrusting met de noodige werktuigen voor het onderzoek der meest gebruikelijke bouwmaterialen zou kunnen worden ingericht. De heer Koning overlegde de zaak met den werktuigkundigen ingenieur L. Bienfait, dit overleg voerde tot het besluit tot samenwerking en 1 Februari 1890 werd het Proefstation Koning & Bienfait opgericht. Sommige directiën van Gemeentewerken, eenige invloedrijke architecten en de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst hadden daartoe medegewerkt. De Maatschappij had zelfs een inzameling van bijdragen voor het goede doel gehouden, onder hare leden, en er was werkelijk veel animo, om daarvoor een penningske te offeren. Deze bijzonderheid moge dienen, om aan te toonen, dat men nog niet zooveel vertrouwen in de zaak had, dat eenige particuliere steun versmaad werd.

Spoedig zou evenwel blijken, dat zij in goede handen was. In het buitenland had men reeds practische ervaring in de materie; in het buitenland zocht men dan ook de vereischte voorlichting voor de inrichting en op 1 Juli 1890 kon de inrichting worden geopend in een paar lokalen van het Administratiegebouw der H. S. M.

Zooals te verwachten was bleek de levensvatbaarheid reeds spoedig en daarmede gepaard ging de behoefte aan uitbreiding, die zich spoedig deed gevoelen. Reeds na anderhalf jaar was de gehuurde localiteit te bekrompen en moest naar een nieuw verblijf worden omgezien. Toen werd een parterreverdieping op de Prins Hendrikkade gehuurd en daar kon de inrichting zoo gemaakt worden, dat zij aan rede-

lijke eischen voldeed. Daar konden een werktuig voor het nemen van trek- en buigproeven op metalen, een smeltoven voor het onderzoek van ertsen en eenige andere toestellen plaats vinden.

Tot 1900 bleef de inrichting op de Prins Hendrikkade gevestigd. De werkzaamheden breidden zich jaar op jaar uit; architecten, aannemers en fabrikanten maakten vrij geregeld van de diensten van het proefstation gebruik in alle gevallen, waar men zekerheid wilde hebben en menigmaal werd de beslissing in belangrijke kwesties van de uitspraak van het Proefstation afhankelijk gesteld. Ook de Rijksdirecties maakten allengs meer van de diensten van de inrichting gebruik, want deze had zich het vertrouwen van de technische wereld verworven, doordien zij van het begin af aan getoond had, dit vertrouwen te verdienen.

Op 21 December 1895 ontviel haar echter een harer oprichters, de heer N. M. Koning, in wiens plaats de heer H. Baucke als deelgenoot in de zaak werd opgenomen.

In de jaren, die sedert de oprichting waren verloopen, hadden alweder nieuwe inzichten inzake het onderzoek van bouwmaterialen veld gewonnen. Inzonderheid begon het scheikundig onderzoek daarbij een rol te spelen. Niet lang na het optreden van den heer Baucke was het aantal opdrachten op dit gebied zoodanig toegenomen, dat de lokaliteit der inrichting opnieuw geheel onvoldoende begon te worden, zoowel wat ruimte als inrichting betrof. De behoefte aan drijfkracht voor verschillende werktuigen had zich ook reeds lang doen gevoelen. Er was niet meer aan te denken, zich, in een gehuurd perceel, eenigszins naar de eischen des tijds in te richten, daarom werd langzamerhand uitgezien naar een eigen tehuis. De plaats daarvoor werd gevonden op de Da Costakade, waar, naar de plannen van H. P. Berlage een gebouw werd opgericht, geschikt om een modern proefstation te huisvesten. Half April 1900 werd het betrokken en reeds dadelijk werd, tengevolge van de opkomst der kalkzandsteenfabricatie, een nieuw arbeidsveld voor proefneming geopend. Groote uitbreiding onderging ook de beproeving van ijzer en andere metalen, waarvoor o. a. een perswerktuig van 330 ton vermogen werd aangeschaft, terwijl het later noodig bleek, de afdeeling voor metallografie belangrijk te vergrooten, waardoor een verbouwing noodzakelijk werd.

In het reeds genoemde gedenkboek komen tal van afbeeldingen voor van het gebouw en vele der werktuigen, die voor het onderzoek worden gebruikt; men kan daaruit zien, hoe alles thans up-to-date is ingericht. Bovendien worden er een aantal grafische voorstellingen in gegeven van de opdrachten, betreffende verschillende bouwmaterialen en deze geven een aardig overzicht van de werkzaamheid van het proefstation en indirect ook van de ontwikkeling der bouwmaterialen-industrie van 1907 tot 1913. Verder bevat het boekje een chronologisch overzicht van 1901 af tot heden van de meer belangrijke, ook wetenschappelijke onderzoekingen, die in die jaren werden verricht; een overzicht van de verhandelingen, mededeelingen, verslagen van Congressen enz. door het proefstation gepubliceerd in verschillende tijdschriften, en eindelijk een korte beschrijving der werktuigen en toestellen aanwezig in de vier afdeelingen der inrichting: I het Mechanisch Laboratorium, II het Cement-Laboratorium, III het Chemisch Laboratorium en IV het Mikrografisch Laboratorium.

Met inbegrip van de firmanten zijn thans een twintigtal personen werkzaam aan het Proefstation. Wij vinden hun portretten in het gedenkboek afgebeeld, doch missen daarin noode dat van wijlen den heer Koning, die den grooten opbloei der inrichting niet heeft mogen beleven, daar hij te vroeg uit een werkkring gerukt werd, waaraan hij zich met volle toewijding had gegeven.

De heer Bienfait is nu de eenige, die de zaak van hare geboorte af kent. Voor hem is het zeker een groote voldoening, dat uit het twijgje zulk een flinke boom gegroeid is en aan hem is het zeker voor een groot deel te danken, dat ons Nederlandsch proefstation, ook in het buitenland gunstig bekend is. De aansluiting bij het „Internationaler Verband für die Material-prüfungen der Technik" heeft daartoe ongetwijfeld bijgedragen. De heer Bienfait is, zooals bekend is, sedert 1900 bestuurslid voor Nederland van dit verbond en heeft als zoodanig reeds herhaaldelijk op Congressen ons land op waardige wijze vertegenwoordigd.

Toen een aantal jaren geleden opnieuw een actie voor de instelling van een Rijksproefstation voor bouwmaterialen de hoofden warm maakte en vele pennen in beweging bracht, hebben wij ons geschaard aan de zijde dergenen, die van meening waren, dat ons land daaraan vooralsnog geen behoefte had. Die meening was onzerzijds in hoofdzaak gebaseerd op de wetenschap, dat wij te Amsterdam toen reeds een particulier proefstation bezaten, dat misschien nog wel eenigszins geperfectionneerd kon worden in zijn inrichting, doch dat wat betrouwbaarheid betrof boven alle verdenking verheven geacht mocht worden.

Deze laatste eigenschap kwam ons toen, en komt ons nog, voor de voornaamste te zijn, die zulk een instelling moet bezitten, om recht van bestaan te kunnen verlangen.

Dat zij dit welverdiend vertrouwen moge behouden is de beste wensch, dien wij aan het Proefstation voor Bouwmaterialen, Koning & Bienfait, meenen te kunnen brengen bij de herdenking van zijn vijf-en-twintig-jarig bestaan.

De Artistieke Nalatenschap van Jan Springer.

Wanneer men spreekt van de artistieke nalatenschap van een bouwmeester, dan denkt men daarbij gewoonlijk allereerst aan zijn uitgevoerde bouwwerken en het meest aan de meer monumentale. De minder monumentale loopen reeds tijdens het leven van den meester, die ze ontwierp, dikwijls gevaar door verbouwing verknoeid te worden, of althans hun oorspronkelijk karakter te verliezen, en die werken, welke werden uitgevoerd om slechts tijdelijk dienst te doen, als achtergrond of ter opluistering van plechtigheden of feesten, verdwijnen daarna gewoonlijk voorgoed en daarvan blijven dikwijls niet anders dan kleurlooze photo's als eenige herinnering bewaard.

Wat uitgevoerde bouwwerken betreft, hebben de gebouwen zelf, als documenten, meer waarde dan de mooiste ontwerp-teekeningen; maar waar het werk zelf verdween zal het ontwerp, de eigenhandige schets van den meester, weder op veel hooger prijs worden gesteld, dan de photografische afbeelding.

Zij, die onlangs uitvoering gaven aan het sympathieke denkbeeld, om Springer's nagedachtenis te eeren, door een tentoonstelling van zijn werk in de Haagsche Teekenacademie, hebben daar dan ook terecht een ruime plaats gegeven aan dat deel van de nalatenschap des bouwmeesters, dat betrekking had op werken, die in werkelijkheid niet meer aanschouwd kunnen worden.

Die tentoonstelling is gesloten en zal misschien elders nog eens herhaald worden; een kleine nabetrachting moge hier een plaats vinden, aan de hand van de toelichting door Prof. Evers bij de opening gegeven.

De expositie gaf wel geen geheel volledig, maar toch een zeer karakteristiek beeld van het levenswerk van den kunstenaar, dank zij een paar zeer gelukkige grepen uit de groote hoeveelheid materiaal.

Reeds op jeugdigen leeftijd maakte Jan Springer naam met een aantal bekroningen bij prijsvragen, maar ook tijdens zijn werkzaamheid bij de gemeentewerken te Amsterdam kwamen zijn talenten aan den dag.

Van de voornaamste bouwwerken uit dien tijd zijn te noemen: de Kweekschool voor de Zeevaart, enkele Gemeentescholen, de Amstelbrug bij het Paleis voor Volksvlijt.

Daarna volgde een meer zelfstandige werkzaamheid als particulier architect. Hij bouwde toen, naast restaurants (o. a. Krasnapolsky in Londen), winkelhuizen en derg., een aantal heerenhuizen voor stad en land welke zijn naam vestigden en hem maakten tot den meest gezochten bouwmeester van de hoofdstad.

Zoowel heerenhuizen in den toenmaligen uitleg van Amsterdam (gebouwd voor den heer Mr. van Nierop, Sarphatistraat en den heer Coningh Westenberg, Plantage) — als verscheidene villa's te Hilversum, Baarn en elders leggen daarvan getuigenis af.

Als zijn grootste werk is aan te wijzen de Stadsschouwburg op het Leidsche Plein te Amsterdam, waarvan de bouw (1892—'94) hem, als winnaar van een daartoe uitgeschreven prijskamp, werd opgedragen. Gelijk het uitvoeren van de meeste omvangrijke werken, was ook dit een taak die groote moeilijkheden stelde, welke hij met talent wist te overwinnen, zoodat één monument is ontstaan dat zijn naam langen tijd zal doen voortleven.

Naast deze werken van duurzaam karakter heeft Jan Springer haast nog meer gaven ontplooid met zijn voortbrengselen van tijdelijken aard en décoratieven stempel. In de eerste plaats betrof dit zijne werkzaamheid als architect-intérieur, dus het gebied der kunstnijverheid, — doch vooral bij feestversieringen, zooals die aan het einde van de 19e eeuw in zwang waren, bij bazars, eerste steenleggingen, huldigingen van vorsten bij diverse gelegenheden, tentoonstellingen van allerlei soort, gaf hij zich op zijn allerbest.

Teekenaar, in de beste beteekenis van 't woord, toont hij zich in zijn reis- en andere schetsen; — en, dat ook buiten de realiteit zijn inspiratie zich kon richten naar 't ideale, bewijzen zijn voortreffelijke architectuurschetsen, droombeelden van bouwkunst van vroegere perioden, herlevingen van klassieke tijden, vertolkt in afbeeldingen vol fantasie, in enkele pennestreken meer gevende dan de meest uitgebreide lessen over zulke onderwerpen.

In al deze werken herkent men Jan Springer als den talentvollen bouwmeester, sierkunstenaar en teekenaar, die een leidende plaats heeft ingenomen in het kunstleven aan 't einde van de 19e eeuw. Was hij, als Garnier, hoofdzakelijk modern-renaissancist, — hij wist daarbij zijn scheppingen te doordringen van een nationalen geest van kloekheid en verfijning tevens; — terwijl zij die hem goed hebben gekend, ook het persoonlijke van zijn ontwikkeld, wilskrachtig en in den grond levenslustig karakter, in zijne werken duidelijk vinden afgespiegeld.

Het zou ongetwijfeld jammer zijn, wanneer de verzameling waarvan hier een gedeelte tentoongesteld was, verspreid geraakte en aldus voor het nageslacht verloren ging.

Daarvoor bestaat geen gevaar nu eenige vrienden van den overleden meester op de belangrijkheid de aandacht hebben gevestigd en er in zekeren zin beslag op hebben gelegd.

In het laatste nummer van „de Ingenieur", waarin Springer op zeer sympathieke wijze herdacht wordt door den Hoofdredacteur R. A. van Sandick, vonden wij vermeld, dat de geestelijke nalatenschap zal worden afgestaan aan de Afdeeling Bouwkunde der Technische Hoogeschool. Zij zal daar een blijvende herinnering zijn aan een der beste architectonische teekenaars en sierkunstenaars uit een reeds afgeloopen kunstperiode, wiens nagedachtenis in Nederland steeds in eere zal blijven. Wij hopen het, maar vinden de opmerking, die ons dezer dagen ter oore kwam, dat de Haagsche Academie zich de nalatenschap heeft laten ontfutselen, niet onnatuurlijk. De uitdrukking is echter o. i. hier misplaatst; mannen als Prof. Evers en Prof. Klinkhamer zijn bij ons boven alle verdenking van onedele handelingen en de school, waaraan zij verbonden zijn, ligt hun natuurlijk het naast aan het hart, nader dan de Haagsche Academie, waarvan Springer min of meer toevallig in de laatste jaren zijns levens directeur was. Bovendien het ging hier niet om de nalatenschap van den overleden directeur, maar van den kunstenaar, die aan geheel zijn vaderland behoorde.

De aanspraken, die de Academie zou kunnen laten gelden zijn dus o. i. zwak tegenover die van de Hoogeschool.

Het bevreemdt ons echter, dat Amsterdam in dit geval geen aanspraken heeft doen gelden. Springer was niet slechts een Amsterdamsch bouwmeester, maar langen tijd een typische figuur in het kunstleven der hoofdstad. Men overweegt, zooals bekend is, in de Amsterdamsche kringen de oprichting van een architectuurmuseum. Het bestaat nog niet, maar omdat het elleszins reden van bestaan zou hebben, vertrouwen wij, dat het niet al te lang zal duren eer het tot stand komt. Alle vereenigingen, welke richting zij ook zijn toegedaan, moeten er sympathie voor gevoelen en zullen dan ook wel tot de oprichting medewerken.

Onder deze omstandigheden zou het voor de hand hebben gelegen, dat men zich althans verzekerd had van een toezegging, dat de nalatenschap van Jan Springer aan een eventueel op te richten architectuurmuseum zou worden afgestaan. Waar toch zou zij beter op haar plaats geweest zijn dan in een architectuurmuseum te Amsterdam?

Wij misgunnen de Technische Hoogeschool de aanwinst niet, die haar ten deel zal vallen, ten gevolge van de omstandigheid, dat een museum als bovenbedoeld nog niet bestaat. Te Delft zal de nalatenschap zeker met niet minder zorg bewaard blijven, dan in eenig museum, maar wij meenen toch, dat er eenige grond bestaat voor de vrees, dat zij er in zekeren zin begraven zal worden.

Wij hebben het stoffelijk overschot van den meester aan den schoot der aarde moeten toevertrouwen; dat althans zijn artistieke nalatenschap toegankelijk blijve voor allen, die daarin belang stellen.

Zullen wij binnenkort voorstellen zien opduiken, om aan de Technische Hoogeschool een architectuurmuseum te verbinden? Dit zou een ander licht op de zaak werpen, maar er is ons niets van bekend, terwijl de pogingen er te Amsterdam een te stichten, voor zoover wij weten, reeds eenigszins gevorderd zijn.

Leiden zij tot het gewenschte gevolg en komt binnenkort een wel ingericht architectuurmuseum, met ruime gelegenheid voor periodieke tentoonstellingen tot stand, dan zal het toch zeer vreemd zijn, dat men daar tevergeefs zal zoeken naar het werk van iemand als Jan Springer.

Romeinsche Oudheden.

De Nederlandsche Anthropologische Vereeniging bezocht Zaterdag Nijmegen. Eerst werd verwijld op het Valkhof, waar onder geleide van den heer Weve, directeur van gemeentewerken, de Karolingische kapel en de ruine werden bezichtigd. 's Namiddags vertoefde het gezelschap geruimen tijd te Ubbergen, op het terrein, waar vanwege het

opgravingsfonds der vereeniging proefgravingen worden gedaan, volgens aanwijzing van dr. J. H. Holwerda, die er de leden rond geleidde en de uitkomsten van het tot nog toe verrichte werk mededeelde. Bij het graven van den eersten, den laagsten, kuil in de helling van den heuvel (Hunnerberg) is onder de bovenste humuslaag een donkere aardlaag aangetroffen, waarvan ligging en afteekening er op wijzen, dat het hier geldt een ouden hollen weg uit den Romeinschen tijd. Een hooger in de helling gegraven kuil doet het wegprofiel nog beter uitkomen. In het plateau van den heuvel, waarheen de weg leidt, zijn overblijfselen van aardewerk gevonden, welke doen vermoeden, dat de weg is gelegd in de eerste eeuw na Chr. en dat hier een Romeinsch legerkamp is geweest.

Bij de gravingen aan den heuvelrand zijn overblijfselen van een soort uitgangspoort te voorschijn gekomen; men ziet de paalgaten, in het midden waarvan harde witte en daaromheen blauwe leem. Aan de heuvelhelling staande, ziet men rechts van de toegangspoort een in de helling gemaakte gang met walletje, dat, te oordeelen naar het paalgat aan zijn voet, ook uit den Romeinschen tijd zal zijn.

Ook werd een bezoek gebracht aan het museum van oudheden van den heer G. Kam, aan den Berg en Dalschenweg.

Tot zoover een bericht uit de dagbladen, waaruit blijkt, dat de onvermoeide onderzoeker van de voorhistorische toestanden in ons vaderland, Dr. Holwerda, ook op een terrein, waarvan met zekerheid bekend is, dat er eenmaal een belangrijke Romeinsche nederzetting geweest is, eenige ontdekkingen heeft gedaan, die wellicht den weg wijzen tot meer andere.

Van alle terreinen reeds vroeger onderzocht belooft dit misschien nog het meeste althans wanneer men oordeelt naar de talrijke overblijfselen uit den Romeinschen tijd, die reeds sedert eenige eeuwen in en om Nijmegen gevonden zijn.

Zij moeten daar wel bijna aan de oppervlakte voor het grijpen hebben gelegen. Deze veronderstelling is niet zoo heel overdreven, wanneer men bedenkt, dat vijf en dertig jaren geleden bij de slechting der vestingwerken, ganschelagen Romeinsche fragmenten en scherven op zeer geringe diepte voor den dag kwamen in zoodanige hoeveelheden, dat zij bij karvrachten verzameld en weggebracht werden, om er uit te zoeken wat het bewaren waard was.

Verzamelaars uit de achttiende eeuw moeten zeer merkwaardige collecties bij elkander hebben gebracht, die echter grootendeels naar het buitenland verhuisd, of op andere wijze verspreid geraakt zijn. Slechts betrekkelijk weinig stukken daaruit zijn later in het Gemeente-museum te Nijmegen terecht gekomen. Het meeste wat dit museum bezit is binnen de laatste halve eeuw bijeengebracht.

Toen de heer Kam zich te Nijmegen metterwoon vestigde waren de groote grondwerken van de slechting reeds afgeloopen. Slechts bij ontgravingen voor bouwwerken of door toevallige omstandigheden kwam nu en dan wat voor den dag. Waar echter wat gevonden werd, daar was ook de heer Kam te vinden of althans onder de werklieden een aanwezig, die wel wist, dat daar in de villa aan den Berg en Dalschen weg een liefhebber van oudheden woonde, die gaarne wat geld er voor over had, om zijn verzameling met een paar gave stukken te verrijken of te completeeren. En zoo is het hem gelukt binnen betrekkelijk weinige jaren een verzameling bij elkander te krijgen, die in belangrijkheid met die der gemeente wedijvert.

Ook al waren niet, zooals wij meenen, maatregelen getroffen, om de collectie later aan de Gemeente te doen overgaan, zoo zou Nijmegen toch nu reeds reden tot erkentelijkheid hebben voor het streven van dezen verdienstelijken burger. Niet ieders middelen veroorloven het, veel

(Vervolg ze pagina bijblad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Granietteegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551.
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RUIVORM.
NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

DE REPRODUCTIE COMPAGNIE
CLICHÉ'S
Rotterdam

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

geld ten koste te leggen aan het verzamelen van oudheden of kunstwerken, maar het is o. i. in degenen, die het doen kunnen, steeds te prijzen dat zij het doen, omdat tal van anderen, die het ook zouden kunnen doen het eenvoudig nalaten.

Zij die met eenige geringschatting over de liefhebberij der verzamelaars spreken, mogen wel eens bedenken, dat de meeste en rijkste wetenschappelijke en kunstverzamelingen bijna zonder uitzondering hun ontstaan te danken hebben aan die liefhebberij, waaraan aanvankelijk soms met weinig oordeel of kennis van zaken geofferd werd, maar tengevolge waarvan een schat van materiaal voor later wetenschappelijk onderzoek bewaard is gebleven. Eerst in den lateren, of laat ons zeggen in den laatsten tijd heeft men geleerd, op welke wijze daarvan partij getrokken kon worden.

Wie de werkzaamheid van Dr. Holwerda in de laatste jaren ook maar van verre heeft gadegeslagen zal bemerkt hebben, hoe hemelsbreed de methode van oudheidkundig onderzoek van den laatsten tijd verschilt van de vroegere en de verkregen resultaten bewijzen reeds nu de superioriteit der moderne wijze van werken. Menigeen zal erover verbaasd zijn geweest, doch van die verbazing bekomt men langzamerhand en zij maakt plaats voor het vertrouwen, dat de nieuwe methode ons op den goeden weg geleid heeft, om te komen tot de kennis van toestanden uit een voortijd, waaromtrent geschreven documenten ontbreken en de eenge betrouwbare documenten slechts bewaard zijn in den bodem, waaruit dan nog alleen het scherpziend oog van den deskundige ze kan te voorschijn brengen.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 13. Kort verslag der Algemeene Vergadering en der Ledenvergadering op 30 Juni j.l., te 's-Gravenhage.

Huize »Het Reelaer«, bij Heino, arch. M. Meijerink, met afbeeldingen en losse plaat.

Kroniek LXII, door J. Gratama. Gemeentelijke Woningdienst te Amsterdam.

Prijsvraag enquête.

ARCHITECTURA No. 30. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

De excursie naar Hoorn op 17 Juli 1915, door Jan de Meyer, met afbeeldingen.

Ingezonden. Bindende besluiten, door H. G. Janssen, B.N.A.

Prijsvraag-enquête. Antwoorden van W. Kromhout, P. Pander, R. Roland Holst en Charles van Wijk.

Afbeeldingen. Prijsvraag: Autogarage met chauffeurswoning op een landgoed.

DE BOUWWERELD No. 29 Aerodome en Freiluftthaus, met afbeeldingen.

Tras in cement-beton en gewapend beton.

DE INGENIEUR No. 30. Mededeelingen betreffende de Ljungström-turbine, vervaardigd door de Svenska Turbinfabriks Aktie bolaget Ljungström te Finspong, Zweden. Voordracht, gehouden in de Vergadering van de Afdeeling voor Werktuig- en Scheepsbouw van 9 Januari 1915, door F. P. G. van Loenen Martinet, met afbeeldingen.

Jan Springer. Levensbericht, met portret, door R. A. van Sandick e.i.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 30. Officieel gedeelte. — Steunfonds. — Aankondiging van excursies en vergaderingen. — Uit de afdeelingen en vakgroepen. — Rectificatie. — Praatjes — Het vijfentwintigjarig bestaan van een nuttige instelling. — Eenige beschouwingen over de Wet op de Arbeidsovereenkomst (vervolg). — Boekbespreking en Catalogi. — Ingezonden. — Correspondentie. — Gemengd — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 29. Wettelijke regeling van het Vakonderwijs III (slot).

Statistische cijfers met betrekking tot de aanbeste de werken in het bouwbedrijf over het tweede kwartaal van 1915.

Mededeelingen uit den houthandel.

Handelaren in bouwmaterialen.

Uit Rotterdam.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 34. Het drogen der kleiproducten. — Handelaren in Bouwmaterialen — Klei-industrie. — Stroomlevering door electrische centraalstations aan fabrieksbedrijven. — Mededeelingen.

DE NATUUR, uitgave van J. G. Broese te Utrecht, bevat in Afl. 7: Spiraea: J. van der Veen. — Over een nieuw galvanisch element: K. Scheringa. — Albino vogels in Nederland: J. H. Wiskerke. — In het duingebied van Schouwen (slot): J. Vijverberg. — Bescherming tegen het mijngasgevaar: Dr. W. Schut. — Uit de Gresbuizenindustrie: F. E. W. Kok. — Iets over heipalen van gewapend beton: C. I. — Iets over de geschiedenis van de springmiddelen: v. E. — Steenkoolteer: D. Stavorinus. — Eenvoudige Proeven; Irradiatie: Dr. A. J. C. Snijders. — Boekaankondiging. — Correspondentie.

KUNSTBERICHTEN VAN »OUD HOLLAND«, onder redactie van Dr. A. Bredius en Dr. H. E. van Gelder.

Wij ontvingen het eerste nummer, dat slechts een proefnummer wil zijn, van deze nieuwe uitgave van de firma Gebr. Binger, te Amsterdam. Het zal een maandblad zijn, dat den 15den van elke maand verschijnen zal, als aanvulling van het bekende driemaandelijksche tijdschrift »Oud Holland«, en het zal, zooals de titel aanduidt, in hoofdzaak berichten bevatten, die in een driemaandelijksche periodiek steeds gevaar loopen, hun actualiteit te verliezen en daarin ook eigenlijk niet behooren. Het tweede nummer zal 15 October uitkomen en daarna zullen de volgende geregeld verschijnen. De abonné's van »Oud Holland« ontvangen dit bijblad gratis, terwijl het afzonderlijk voor f 3.— per jaar verkrijgbaar zal zijn.

Varia.

OUDHEIDKUNDIG MUSEUM „DE WAAG" TE DEVENTER.

Onlangs heeft te Deventer de officieele opening plaats gehad van het Oudheidkundig Museum De Waag, gevestigd in het gebouw van dien naam, en als oud-gemeentehuis door tal van afbeeldingen in geheel Nederland en zelfs daarbuiten bekend als een der mooiste monumenten van bouwkunst.

In tegenwoordigheid van tal van autoriteiten en belangstellenden sprak de voorzitter der vereeniging De Waag de openingsrede uit. Als zoodanig schetste Mr. H. Kronenberg de wordingsgeschiedenis der vereeniging. Het is ongeveer 4 jaar geleden, dat zich te Deventer enkele personen vereenigden om te trachten, aan de voorwerpen van het

Th. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104 106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

toen bestaande Kabinet van Zeldzaamheden een betere en waardiger plaats te geven. De gemeenteraad stelde het Waaggebouw ter beschikking voor de op te richten vereeniging tot het stichten van een Deventer Oudheidkundig Museum; daarna kon de vereeniging 14 Mei 1913 worden opgericht.

Sinds heeft ze zich in veler steun mogen verheugen. Zoo werd door den gemeenteraad in bruikleen afgestaan de geheele collectie oudheden uit het Kabinet van Zeldzaamheden, terwijl een ruime subsidie werd toegezegd. Voorts zijn van verschillende kanten oudheden afgestaan, o.m. door het Groote en Voorster Gasthuis en het Burgerweeshuis (van het laatste is al zeer merkwaardig een steenen doodkist uit de 11de of 12de eeuw.)

In het bijzonder wijdde spr. woorden van hulde jegens den directeur van het Museum, den heer Dr. M. E. Houck, zonder wien het Museum De Waag nooit tot stand zou zijn gekomen.

Hierop werd een rondgang door het museum gemaakt. In de hal vindt men in de allereerste plaats afbeeldingen van het Waaggebouw zelf. Verder in de groote vitrines behalve tal van in Deventer en omstreken opgegraven steenen voorwerpen, o.m. oude gildeglazen, kannen en andere gildeoverblijfselen, een curieuse verzameling gewichten en weegtoestellen, een houten salvator mundi, afkomstig uit de Bergkerk, een merkwaardige oude ciborie enz. In de kleine vitrines vragen de talrijke oude Deventer zegelstempels de aandacht.

Een volgend vertrek is ingericht als muntkamer. De rijke collectie, in hoofdzaak Deventer en Overijselsche munten, door Mr. W. H. Cost Jordens, wiens portret voor den schoorsteen hangt, met groote kennis verzameld en door zijn erfgenamen aan de gemeente Deventer ten geschenke gegeven, is hier voor een deel tentoongesteld. Boven de kastjes hangen tal van gezichten in en om oud-Deventer, waaronder een groot stadsgezicht op Deventer van de IJsselzijde uit het jaar 1615, dat uitermate zeldzaam is en waarvan slechts enkele exemplaren bekend zijn.

Weer een ander vertrek zal in een oude keuken herschapen worden; thans is hier reeds een uitgebreide verzameling oude huishoudelijke gebruiksartikelen bijeengebracht. In een glazenkast schittert de prachtige collectie tin, in bruikleen van het Burgerweeshuis ontvangen.

Boven is een groote zaal. De kolossale steenen schouw prijkt met de geslachtswapens van Scholier en Scherff, en is uit het begin van 1600. De portretten van jonker Balthazar Boedeker, den stichter van het Deventer Athenaeum en van zijn ouders sieren de wanden. Oude meubelen zijn er geplaatst.

De beide andere vertrekken boven zijn bestemd voor oude plattegronden van Deventer en voor een verzameling vaandels van verschillende gezelschappen.

Gaat men dan de typische steenen wenteltrap, kunststuk van oud metselwerk, af, dan vindt men gelijkvloers eerst een kleine vestibule, die de gewone ingang voor de bezoekers zal zijn. Hier ziet men de 8 kraagstukken van het beroemde huis met den houten gevel, dat op de Poot heeft gestaan tegen de St. Lebuïnuskerk en in 1884 werd afgebroken. Ook de klopper, de gevelsteen en de 3 oude emails zijn uit dat huis afkomstig.

De groote kamer daarachter geeft huisvesting aan tal van oude gevelsteenen en fragmenten van oude gebouwen. Nog vult de oude Deventer brandweer met antieke spuiten, w.o. twee gemaakt door Jan van der Heyde, vaandels en andere attributen dit vertrek.

We volstaan met deze zeer vluchtige schets. Vermelden we dat het doel van het museum in hoofdzaak is het verzamelen van allerlei eigenaardige voorwerpen uit het dagelijksch leven en van kunsthistorische waarde, zooals de oude Deventernaren die in handel en wandel gebruikten. In een oude stad als Deventer moeten daarvan nog vele verborgen zijn, hoeveel ook reeds in het museum is ondergebracht. Het streven is, alles wat nog van dien aard te voorschijn mocht komen, in het museum bijeen te brengen, opdat dit worde een vraagbaak voor ieder, die iets over de oude Hanze-stad Deventer wil weten.

Ten slotte zij medegedeeld dat het voornemen bestaat, de ramen van het Waaggebouw in hun vroegere gedaante te restaureeren, krachtens een besluit van den gemeenteraad.

Zoo zal het museum De Waag ongetwijfeld een groote attractie zijn voor bezoekers van Deventer.

N. R. Ct.

Vacante Betrekkingen.

— Een of meer Leeraren voor Bouwkundig Teekenen, akte Md, Me of M2, aan de Winteravond-Vakteekenschool, Timorplein 21, Amsterdam. Aanvangsalaris f 400.— per cursus van 5½ maand maand voor 5 avonden p. w. van 7 tot 9½ uur. Stukken en teekeningen vóór 17 Aug. a. s. aan den Directeur E. Jelsma (1)

— Bouwkundig Teekenaar, 1e kracht, hoog salaris. Br. onder lett. L 585, Beijers' Adv. bur. Utrecht. (1)

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels, ·

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

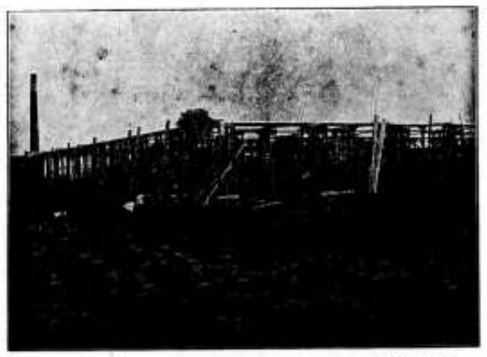

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

ABONNEERT U OP DIT BLAD

Pianino's contant en termijnbetaling. SOLIDE ADRES. UITENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, 1e Van Swietenstr. 10 AMSTERDAM

F. H. HONIG, Keizersgracht 268, AMSTERDAM. FABRIEK TE ZAANDAM. HOUTWEEL- en MAGNESITEFABRIEK. Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgranieten.

5OSTE JAARGANG. ZATERDAG 7 AUGUSTUS 1915. No. 32

DE OPMERKER.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: **Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.**

Adres voor de Administratie: **Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.**

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec., voor het binnenland . . . . . f 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . . } Uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . } » 7.50

Afzonderlijke nummers, **uitsluitend** bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Een Studieprijsvraag.

In het jaar 1913 werd door de Sociaal-Technische Vereeniging van Democratische Ingenieurs en Architecten een prijsvraag uitgeschreven voor het ontwerpen van een Tuinstadwijk. Het resultaat heeft niet aan de verwachtingen beantwoord. Slechts een twaalftal inzenders gaf aan de oproeping gehoor en de jury kon geen der ingekomen ontwerpen voor bekroning in aanmerking doen komen.

Thans heeft de Vereeniging bij de firma F. van Rossen te Amsterdam het Jury-rapport met reproducties der beste ontwerpen het licht doen zien. De uitgave is zeer goed verzorgd. Men kan er aan zien, dat het resultaat van deze studieprijsvraag de vereeniging, die haar uitschreef, niet ontmoedigd heeft. Stedenbouw is een vak, dat hier te lande nog weinig beoefend wordt en waaraan men zich nogal eens waagt zonder voldoende voorbereiding. Dat iemand er zich op gaat toeleggen uit louter liefhebberij behoort nog tot de uitzonderingen: het is daarvoor te moeilijk, er is te veel aan vast, in verhouding tot hetgeen men te voorschijn kan brengen, althans wanneer men zich tot het papier bepalen moet.

Een studieprijsvraag is zeker een goed middel, om de belangstelling voor een onderwerp op te wekken.

De mededingers zijn dan vanzelf genoodzaakt de noodige voorstudiën te maken. In dit opzicht werd in dit geval niet weinig van de mededingers geëischt. Is toch uit technisch oogpunt het vraagstuk van stedenbouw reeds omvangrijk genoeg, er werd hier tevens een plan van exploitatie, in de veronderstelling, dat het geheele complex door een centraal lichaam geëxploiteerd zou worden, gevraagd. Daarvoor waren wel eenige vaste gegevens in het programma verstrekt, maar wij achten het niet onwaarschijnlijk, dat deze eisch van invloed geweest is op de mededinging.

Technisch en aesthetisch leverde het vraagstuk voorts nog de moeilijkheid te moeten aansluiten aan een allermiserabelsten bestaanden aanleg. Het is ons niet bekend of de situatie, behoorende bij het programma, ontleend is aan den plattegrond van een onzer groote steden, zoo niet dan is zij waarschijnlijk met opzet zoo ontworpen, dat de mededingers daarin steeds datgene voor oogen zouden hebben, wat bij stedenbouw vermeden moet worden.

In de prijsvraag-ontwerpen is met die omgeving en de aansluiting daaraan weinig rekening gehouden en de ontwerpers hebben gelijk gehad zich daaraan weinig of niet te storen; met zulk een bestaande omgeving was niets te beginnen en zij hebben wijselijk het voor de tuinstadwijk bestemde langwerpig vierkante terrein beschouwd als een eenheid op zichzelf. Toch komt hier een kleine leemte in het programma aan den dag en doet zich de vraag voor, of in het programma bedoeld was, een ontwerp te verkrijgen voor een tuinstadwijk, die, onverschillig waar, gebouwd zou kunnen worden op elk willekeurig terrein aan den zelfkant van een groote stad, of desnoods ook midden op de hei of in een andere landelijke omgeving.

Ieder die eenige studie van stedenbouw gemaakt heeft zal dadelijk toegeven, dat dit volstrekt niet hetzelfde is.

Wij willen ons echter niet verder in het vraagstuk ver-

diepen, dan blijkbaar de bedoeling van de Vereeniging geweest is met het uitschrijven van de prijsvraag. In een woord ter inleiding, toegevoegd aan de hier besproken uitgave, resumeert de heer P. Bakker Schut c i. nog eens wat er aanleiding toe heeft gegeven.

De snelle groei, in het bijzonder van onze groote steden, heeft problemen in het leven geroepen, aan welker oplossing vroeger niet gedacht werd en niet gedacht behoefde te worden. Sedert 1830 tot het eind der negentiende eeuw is de bevolking der groote steden ten koste van het platteland enorm toegenomen, maar ook kleine steden breidden zich uit. Om enkele cijfers te noemen is bijv. Amsterdam van ruim 200.000 inwoners in 1830, thans geklommen tot een cijfer van ongeveer 600.000.

Rotterdam, toen nog een stad van bescheiden omvang met 72.000 inwoners, heeft er thans, zij het ook gedeeltelijk door annexatie, 450.000.

's-Gravenhage, in 1830 een vlek met 56.000 inwoners, werd een stad van 300.000, Utrecht zag zijn bevolking verdrievoudigd en het zou niet moeilijk zijn nog een reeks van plaatsen te noemen, waarvan zij minstens verdubbeld is.

Hoezeer ook tegen de ontvolking van het platteland, waaraan ook onmiskenbare nadeelen verboden zijn, geijverd wordt, zijn er nog maar weinig of geen teekenen, dat de trek naar de steden spoedig zal ophouden en het is geen kleinigheid, wanneer men bedenkt, dat Amsterdam en 's Gravenhage elk jaarlijks voor 7000 nieuwe bewoners en Rotterdam zelfs voor 10.000 plaats moeten bieden. In de middeleeuwen was 10.000 al een aardig inwonersaantal voor een stad en het machtige Amsterdam, dat in den aanvang der zeventiende eeuw ongeveer 100.000 inwoners had, zag dit getal tegen het eind der achttiende, dus in twee eeuwen, eerst verdubbeld.

Wij zullen den heer Bakker Schut niet volgen in het overigens zeer lezenswaardig historisch overzicht van de ontwikkeling der stedenbouw, dat uitloopt op de onverkwikkelijke toestanden, die de negentiende eeuw ons als een weinig benijdenswaardige erfenis heeft nagelaten.

De Woningwet, hoeveel kansen op verbetering van woningtoestanden zij ook heeft geopend, beantwoordt, voor zoover zij op stedenbouw van invloed kan zijn, nog niet geheel aan de eischen en zal dit misschien bij wijziging nog minder doen, maar zij heeft toch het publiekrechtelijk karakter van den stedenbouw in beginsel op den voorgrond gesteld en de gemeentelijke overheid gedwongen, zich met het vraagstuk bezig te houden. Daarmede is nu wel niet bereikt, dat men de zekerheid heeft verkregen, dat voortaan alle stadsuitbreiding op rationeele wijze ontworpen en uitgevoerd zal worden, met inachtneming van de eischen van verkeerstechniek, aesthetica en hygiëne, maar niet slechts de aandacht van de overheid, doch ook die van de burgerij is daarmede gevestigd op de groote publieke belangen, die hier op het spel staan. Belangstellende technici en ook particulieren hebben zich in deze dingen verdiept en zijn gaan zien en bestudeeren, wat het buitenland, inzonderheid Engeland, in de laatste jaren tot stand gebracht had op het gebied van stedenbouw.

Het was vooral de tuinstadbeweging, die hier te lande in hooge mate de belangstelling gaande had gemaakt en die men hier, meer nog dan in het land, waar zij oorspronkelijk ontstaan is, in verband gebracht heeft met het vraagstuk der stedenuitbreiding.

De door de Sociaal-Technische Vereeniging uitgeschreven prijsvraag bedoelde de practische toepassing der tuinstadidee op de stadsuitbreiding in ons land te bevorderen. Daar is zeker veel voor te zeggen, want al blijkt het wellicht niet mogelijk in een stadsuitbreiding in tuinstad-geest het ideaal van de tuinstad zoo volledig mogelijk te verwezenlijken, zoo zullen door deze toepassing vele menschen de voordeelen van het wonen in een tuinstad kunnen genieten, die daar anders van verstoken zouden zijn, hoe gewenscht en noodig het voor hen ook zou zijn.

Stadsuitbreiding in tuinstad-geest is echter iets anders dan het bouwen van een tuinstad in het vrije veld en uit den aard der zaak onderhevig aan meer bezwaren en moeilijkheden. Aan toepassing daar, waar de grondprijzen reeds tot een groote hoogte zijn gestegen, is niet te denken, tenzij het aan een gemeente of corporatie gelukt is, het terrein te reserveeren. Ook speelt het verkeersvraagstuk een rol in dien zin, dat een goed geregelde, en voor een arbeiderswijk ook goedkoope, verbinding met het centrum der stad verzekerd zij, terwijl ten slotte de bouw niet bemoeilijkt of onnoodig kostbaar gemaakt moet worden door bouwverordeningen, die in de dichtbebouwde gedeelten der groote steden reden van bestaan kunnen hebben, doch voor de hier bedoelde soort van bebouwing veelal kunnen worden beschouwd als zeer overdreven in hare eischen.

Wanneer deze moeilijkheden overwonnen kunnen worden, dan is zeker een stadsuitbreiding in tuinstad-geest in vele gevallen aan te bevelen en zal zij, zooals de heer Bakker Schut opmerkt, aan hooge eischen kunnen beantwoorden.

»Wij hopen«, zoo zegt de schrijver aan het eind zijner inleiding, »door deze prijsvraag in de eerste plaats de belangstelling voor goede bebouwingsplannen te hebben aangemoedigd. Wij hopen ook hierdoor te hebben bevorderd het in de praktijk toepassen van rationeel ontworpen plannen. In sommige gevallen zal de uitvoering van hygiënisch en aesthetisch verbeterde plannen zonder eenig financieel bezwaar kunnen geschieden, aangezien thans veelal aan noodeloos groote oppervlakten straat geld wordt verspild. In andere gevallen zal de uitvoering van breed opgezette plannen met ruime bebouwing, plantsoenen, speelplaatsen, enz. geld kosten aan de gemeenschap. Somtijds misschien zelfs veel geld. Vooral indien de grondprijzen zijn opgedreven en zoolang in onze wetgeving afdoende maatregelen tegen die prijsopdrijving nog niet zijn getroffen. Die uitgaven echter worden zeker opgewogen door de vermeerdering aan levensgeluk en gezondheid voor een groot gedeelte onzer bevolking. Ja, zelfs is het de vraag of die uitgaven niet in letterlijken zin rendabel zullen zijn, doordat tengevolge van physieke en moreele verheffing der bevolking improductieve uitgaven voor ziekenhuizen, sanatoria en gevangenissen op den duur zullen verminderen.«

Al heeft de prijsvraag niet in alle opzichten een resultaat gehad als de uitschrijvers zich misschien hebben voorgesteld, toch is op dit resultaat niet toe te passen het citaat: »En rekent de uitslag niet, maar telt het doel alleen.« Ten deele althans is het doel bereikt, de belangstelling is aangemoedigd en de arbeid der mededingers is niet vergeefs geweest, want deze kan strekken om weer anderen aan te moedigen zich, meer dan tot heden, met een der belangrijkste vraagstukken van onzen tijd bezig te houden. Met een dergelijke uitkomst van een studieprijsvraag kan men tevreden zijn.

De voormalige Nieuwe- of St. Jacobstoren te Leeuwarden.

Ingezonden.

Onlangs werd herbouwd de sinds 1772 afgebroken toren van het Raadhuis te Haarlem; dat heuglijke nieuws gaf ons veel voldoening, doch bracht ons tevens in herinnering de sinds de laatste paar eeuwen heerschende verdelgingsmanie, waar zoo nu en dan elk bestuur van gewest en stad aan leed. Niet waar, allen die iets voelen voor landelijke en stadsschoon kennen in hunne omgeving den cijns betaald aan dit verderflijk euvel.

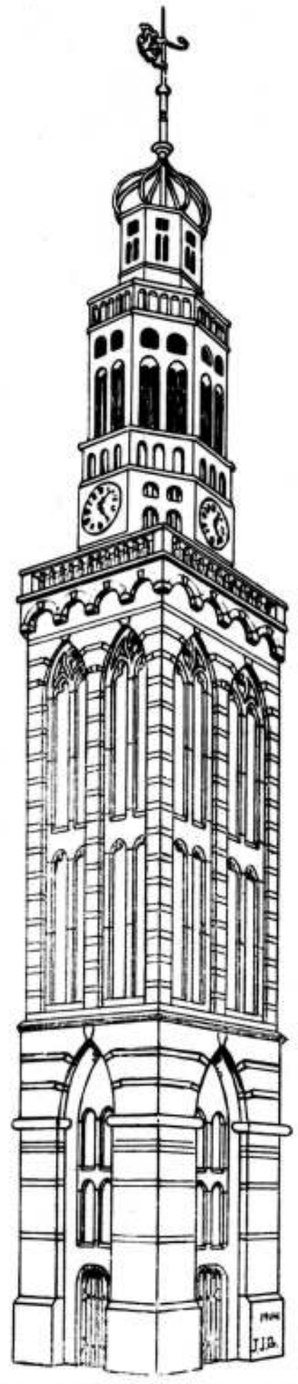

DE VOORMALIGE NIEUWE- OF ST. JACOBSTOREN TE LEEUWARDEN.

Het is opmerkelijk, dat dikwijls het platteland meer piëteit toonde voor mooie oude bestaande gebouwen dan de steden en juist die steden die niet in verval raakten, maar blocien, toonden den meesten ijver het oude te sloopen of te herstellen met „gemoderniseerde" gedeelten.

Bijna niets ontziend heeft deze materialistische geest gewoed in Friesland's hoofdstad: nog geen half dozijn oude schoone gebouwen bleven gespaard.

Overal echter treft men nog sporen aan van het oude stedenschoon, ten bewijze dat Leeuwarden vroeger een der mooie Nederlandsche steden was, waarin de kunstzin der voorvaderen zich zoo duidelijk uitte.

Beziet men afbeeldingen dezer stad uit vroeger tijd, dan ontwaart men boven het karakteristieke oud-Nederlandsche stadsbeeld den schoonen Nieuwe of St. Jacobstoren. Nog niet zoo lang geleden was hij een sieraad voor stad en omgeving; weet ge hoe hij ten val kwam?

Doordat het Dagelijksch Bestuur dezer stad dit monument wilde behouden! In 't kort is de treurige geschiedenis deze:

De in 't begin der 16e eeuw gebouwde toren, genaamd de Nieuwe, was alleenstaand, had een betrekkelijk klein grondplan en mat ongeveer 40 M. hoogte. Hij had een carillon waarvan de bewoners en marktbezoekers wekelijks genoten. Zijn schoone verhouding en vormen, gaven luister en cachet aan Leeuwarden. Behalve aesthetische had hij ook practische waarde; bij brand riep hij de brandwacht op en wees aan de blusschers de richting in welke zij zich moesten begeven.

Reeds in 't begin der 19e eeuw vertoonde de toren senile symptomen; onoordeelkundige herstellingen misvormden wel het uitwendige doch tasten het kwaad niet in zijn oorsprong aan, zoodat telkens opnieuw getracht werd dit monument uit zijn bouwvalligen staat te redden.

Het jaar 1884 werd den toren noodlottig. Hij was zoo scheef gezakt dat direct ingrijpen geboden was, waarom B. en W. voorstelden dit gebouw grondig te laten herstellen. Juist bij de helft der Raadsleden vond dit voorstel steun, doch over de anderen werd de verdelgingsgeest vaardig; bij de stemming staakten de stemmen, ook in de daarop volgende vergadering, zoodat het voorstel geacht werd verworpen te zijn. Hadden B. en W. nu voorgesteld den toren te slechten dan was bij deze stemming het gebouw behouden gebleven!

Voor f 800 werd nu 't geheel verkocht, behoudens de klokken de windvaan en eenige fragmenten die een plaats vonden in het Friesch museum; in het begin van dit jaar plaatste men de klokken in het stadhuistorentje.

Men begreep een flater begaan te hebben, en tot dusver bleef de plaats waar vroeger de Nieuwe toren stond, onbebouwd. In de hoop nog eens den herstelden toren te zien?

De hierbij gereproduceerde teekening werd samengesteld naar oude prenten en fotografiën; zou het velen niet hartelijk verheugen den toren in zijn oorspronkelijken staat weer te kunnen aanschouwen? Met ± 12 mille zouden wij aan het nageslacht toonen wat we aan het voorgeslacht verschuldigd zijn.

J. J. GERSTEL.

Leeuwarden, Juli 1915.

In beginsel zijn wij het volkomen met den geachten inzender eens, dat, wanneer wij met ± 12 mille aan het nageslacht kunnen toonen, wat we aan het voorgeslacht verschuldigd zijn, wij de gelegenheid daartoe niet moeten laten voorbijgaan.

Wij kunnen dit echter niet doen door een reconstructie van een zestiend-eeuwschen toren hoe mooi die ook was. Daarover zou het nageslacht waarschijnlijk de schouders ophalen.

Maar wat belet de stad Leeuwarden, den beganen flater op een veel waardiger wijze te herstellen, door op de open plek een nieuwen, even mooien toren, te stichten, ontworpen in den geest van onzen eigen tijd? Dat denkbeeld zou alleszins steun verdienen en Leeuwarden zou daarmede een voorbeeld geven van juist inzicht, dat elders helaas nog maar al te veel ontbreekt, een voorbeeld dat gewaardeerd zou worden door tijdgenoot en nakomeling.

Red.

Nijmegen en de Romeinsche Oudheden.

Ingezonden.

Mijnheer de Redacteur!

In het nummer van heden van „de Opmerker" komt onder „Romeinsche oudheden" de volgende alinea voor.

„Zij moeten daar wel bijna aan de oppervlakte voor het „grijpen hebben gelegen. Deze veronderstelling is niet zoo „heel overdreven, wanneer men bedenkt, dat vijf-en-dertig „jaren geleden bij de slechting der vestingwer„ken (van Nijmegen) gansche lagen Romeinsche frag„menten en scherven op zeer geringe diepte voor den „dag kwamen in zoodanige hoeveelheden, dat zij bij kar„vrachten verzameld en weggebracht werden „om er uit te zoeken wat het bewaren waard was."

Sta mijn toe, geachte heer, achter deze alinea eenige groote vraagteekens te plaatsen, want wanneer op die wijze de geschiedenis wordt samengesteld, ziet het er al zeer bedroevend uit met de waarheid daarvan. De ondergeteekende was gedurende den geheelen duur van de ontmantelling van Nijmegen tusschen 1878 en 1889, eerst als opzichter, later als hoofdopzichter, belast met het toezicht op de uitvoering der daarmede in verband staande werken en gemachtigd voor elk eenigszins merkwaardig Romeinsch voorwerp, heel of defect, een goede fooi te betalen aan de werklieden die het geluk hadden zulk een voorwerp te vinden. Meermalen werd dan ook in een week 10 tot 25 gulden op die wijze voor rekening van de gemeente betaald en in dien tijd is dan ook het gemeentelijk museum een groot aantal voorwerpen rijker geworden. Nimmer is echter de hoeveelheid gevonden scherven zoo groot geweest, dat zij bij „karvrachten" konden worden weggevoerd.

Het slechten der vestingwerken gaf dan ook slechts op enkele gedeelten der oude vesting aanleiding tot het vinden er van. Waar deze op eenig grooten afstand van de rivier lagen vond men haast geen oudheden. Het land in de omgeving en op den Hunerberg was — en is nog — de plaats, waar ze liggen, maar aan de Molenpoort en omgeving vindt men ze niet.

En meestal worden ze in de, ook door u genoemde donkere aardlaag aangetroffen, die onder de bovenste humuslaag ligt. Die humus schijnt ontstaan te zijn, nà dat de Romeinen vertrokken waren en er hunne attributen hadden achtergelaten. Waar de humuslaag dun is gebleven zijn ze dan ook met het bewerken van het bouwland stukgestooten of verwijderd.

Die donkere aardlaag was bij den aanleg der vestingwerken in 1500 en nog wat natuurlijk op verschillende punten doorgegraven, want de uitgediepte grachten gaven de specie voor de verhooging der wallen. Maar dat vergraven, wat toen zeker ook niet machinaal gebeurde, geschiedde door menschen, die toen ook reeds de gave stukken wel zullen hebben meegenomen. Alleen op die plaatsen, waar wij bij

(Vervolg 3e pagina bijblaa.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE. AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551.
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn., DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels, .

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 881.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek
„AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van
BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

de slechting dus lager kwamen dan de gemelde en nog aanwezige humuslaag, waren ze in de gelegenheid oudheden te vinden.

Maar toen, vooral nà de slechting de bouw van huizen enz. begon, toen werden ook de tot nog toe als bouwland gebruikte landerijen diep genoeg omgezet om de donkere aardlaag te bereiken en werden veel meer oudheden gevonden dan bij de slechting.

Van dien tijd heeft de heer Kam, die zooveel liefde voor deze oudheden toonde, gelukkig kunnen profiteeren en zijn belangrijke verzameling kunnen aanleggen.

Hij legde dan ook die verzameling aan op een punt onmiddellijk gelegen aan het oudtijds door de Romeinen bewoonde terrein.

De Berg en Dalsche weg, waar Z. Ed. woont, en de bovenrand van den Hunerberg, sluiten nl. een terrein in, waar wij tijdens deze slechting reeds veel oudheden vonden en overal onder de humuslaag.

Die laag is aan den Berg-en-Dalschen weg gemiddeld slechts een 3 à 4-tal decimeters dik, maar aan den genoemden rand op sommige plaatsen wel 15 en meer, wat o. a. bleek bij 't afgraven van den Batavierenweg en bij 't graven der boomgaten aan den Huigensweg. Op beide plaatsen werden veel oudheden gevonden.

Allen die hier in deze omgeving hunne terreinen nog moeten omzetten zullen dan ook goed doen terdege toe te zien op 't geen er gevonden zal worden.

't Is immers van groot belang, dat al die merkwaardigheden bewaard worden en zoo mogelijk terecht komen in de aan de gemeente behoorende verzameling, waarbij, naar ik ten zeerste hoop, ook eenmaal die van den heer Kam gevoegd zal worden.

Leeuwarden, 31 Juli 1915.

W. C. A. HOFKAMP.

Het doet ons veel genoegen, dat de heer Hofkamp in ons artikeltje „Romeinsche oudheden" aanleiding heeft gevonden, een lans te breken voor de betrachting der waarheid bij het samenstellen der geschiedenis.

Ook wij zijn daarvan voorstanders en daarom kunnen wij niet toegeven, dat de hoeveelheid gevonden scherven nimmer zoo groot geweest is, dat zij bij karvrachten konden worden weggevoerd, omdat wij indertijd ter plaatse zelf gezien hebben, dat dit wel het geval was.

Het kan zijn, dat het slechts op enkele plaatsen het geval was b.v. tusschen de voormalige Zieke- en Hertogsteegspoorten. Daar zijn wij er getuige van geweest, hoe een liefhebber uit de blootgelegde laag, onder de humuslaag, en van een kar, waar de scherven uit eerstgenoemde laag gedeeltelijk opgeladen waren, in korten tijd een kleine verzameling fragmenten bijeenzocht, waarin de voornaamste typen van het Romeinsche vaatwerk vertegenwoordigd waren, waarin zelfs de Terra sigillata niet ontbrak en waarbij ook een paar zeer merkwaardige stukken glaswerk waren.

Wat wij mededeelden was dus niet zoo geheel bezijden de waarheid, als de heer H. het wil doen voorkomen, maar wij geven de mogelijkheid toe, dat hetgeen door ons is waargenomen een uitzondering kan zijn geweest.

Dat de Hunerberg een bijzonder rijke vindplaats is, zooals er wellicht geen tweede in ons land is aan te wijzen, blijkt wel uit de mededeeling van den heer H. zelf omtrent het bedrag aan fooien, dat wekelijks voor het vinden van eenigszins merkwaardige Romeinsche voorwerpen werd uitgegeven.

Red.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKLAD No. 14. Kroniek LXIV door J. Gratama. Tentoonstelling Jan Springer met afbeeldingen en losse plaat.
Prijsvraag-Enquête, antwoord van W. Kromhout Czn.

ARCHITECTURA No. 31. Mededeelingen betreffende het Genootschap.
Club van Haagsche leden.
Mededeeling der Redactie.
Wederwoord op de kritiek van den heer J. D. J. Aengenent, door H. G. Verkruyden.
Tentoonstelling Kunstnijverheidsschool Quellinus, met afbeeldingen, door H. F. Sijmons Jr.
Tentoonstelling van werken van Jan Toorop in de rotonde van het Museum van Kunstnijverheid, en van het werk der leerlingen van de School voor Kunstnijverheid te Haarlem.

DE BOUWWERELD No. 30. Restaureeren, door A. W. Weissman.
Self-sentering, met afbeeldingen.
Grieksche Schoonheid.
Spreuken en citaten.

DE INGENIEUR No. 31. Het berekenen van trapschijven en versnelling van een sterke-arm-schaafbank door middel eener kinematische beschouwing, door Dr. Ing. I. G. Stokvis, met afbeeldingen.
Proeven met brandvrij riet, door F. J. Blom c. i. met afbeeldingen.
Vergadering van de Afdeeling voor Spoorwegbouw en Spoorwegexploitatie van het Kon. Instituut van Ingenieurs van 24 Juli 1915.
Ingezonden Stukken. Het wegennet van Nederland, door Prof. J. A. van der Kloes. — Een opmerking over de bruggen in de lijn Eindhoven—Roermond, door E. A. van Genderen Stort, met naschrift van G. W. van Heukelom c. i.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 31. Steunfonds. — Mededeelingen. — Aankondiging van excursies en vergaderingen. — Uit de afdeelingen en vakgroepen. — Verslagen van vergaderingen. — Praatjes II. — Eenige beschouwingen over de Wet op de Arbeidsovereenkomst (vervolg). — Ingezonden. — Vragenbus. — Gemengd. — Uit technische bladen en tijdschriften. —

DE AANNEMER No. 30. Erger lijk (Aanbesteding te Hoogland).
Onderzoek naar de werking der Wet op het arbeidscontract.
Afdeeling Groningen.
Koninklijk Nationaal Steuncomité 1914.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 35. Het droogstoken der kleiproducten. — Stroomlevering door electrische centraalstations aan fabrieksbedrijven. — Het Taylorsysteem. — Octrooien. —

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

Piano's contant en termijnbetaling.
SOLIDE ADRES. UITSTEKENDE GAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, te Van Swindenstr. 10 AMSTERDAM
Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgranniet.
F. H. HONIG, HOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK.
Keizersgracht 206, AMSTERDAM.
FABRIEK TE ZAANDAM.

Varia.

EEN BELANGRIJKE VONDST AAN DEN PLASMOLEN (L.)

Men schrijft ons uit Roermond:

De Maas, die Limburg in zijne geheele lengte doorstroomt, heeft, zooals meer aangetoond is, een groot aandeel gehad in de ontwikkeling en beschaving van dit zuidelijkste deel van ons land. Langs de Maas vestigden zich ten tijde van Christus de Romeinen en drongen de oerbevolking terug, waar ze zich tegen den inval weerde, naar den oever van de Peel en Oostwaarts het heuvelplateau op naar den Rijnkant. De Romeinen maakten Maastricht tot een gewichtig Romeinsch steunpunt en legden de grondslagen van tal van versterkte punten aan de Maas, waarvan te Asselt, Kessel, Blerick, Grubbenvorst, Afferden, Cuck en verderop nog sporen te vinden zijn.

Op de kaart van Peutinger, een middeleeuwsche copie van eene oude reiskaart uit den Romeinschen tijd, aldus genoemd naar den geleerde, die ze opspoorde en uitgaf, staan Trajectum (Tricht), Catualium (Katert), Blariacum (Blerick), Ceucum (Cuyck), vermeld als hoofdpunten der Romeinsche legerbenden.

De verbindingswegen tusschen die plaatsen waren behoorlijk technisch aangelegd, bevloerd en op breedte gebracht. Waar ze door de moerassen liepen, welke men destijds nog veelvuldig aantrof, legde men houten wegen aan of voetpaden uit gezaagde boomstammen, zooals men die later vond bij Broeksittard en Tudderen (Theodurum) en ook in Drente, te Valthermond in het veen. Nog kan men op vele plaatsen aan de vruchten zien, aan de rogge, tarwe en haver waar onder den bodem de oud Romeinsche weg schuilt en wel aan de kortere vruchtenhalmen en aan de kleur, b.v. in de omstreken van Heel en Panheel, zeer zeker plaatsen van vroege bewoning.

De Romeinen bouwden langs de Maas torens, die verdedigbaar waren, uit grove blokken bestonden die, waar het materiaal voor de steenbakkerij aanwezig was, ook aangevuld of vervangen werden door de groote platte tegels of pannen, gemerkt met het legioens zegel. Men treft deze b.v. nog aan in den onderbouw van het kerkje te Asselt bij Swalmen, en in de Karolingsche Kapel te Nijmegen. Tal van fragmenten en geheele modellen zijn in het Nijmeegsche museum te zien.

Een volledig bewijs van de aanwezigheid der Romeinen te Cuyck en omstreken is te zien in de jongste opgravingen aldaar, waarbij tal van voorwerpen uit dien tijd te voorschijn kwamen, terwijl bij den aanleg van den grooten weg Venlo—Nijmegen vlak bij den Plasmolen eene zeszijdige versterking is gevonden in ruwen steen, die echter niet behouden kon blijven en voor den bouw van den weg verdwijnen moest. Eene teekening werd er niet van gemaakt. Ook werden er een oude molensteen en kleine voorwerpen gevonden, die aan den Romeinschen bezettingstijd herinneren.

***

Langs den rechteroever der Maas dringen zich bij den ydillisch gelegen Plasmolen de heuvels dichter op de Maas aan. De heuvelweg is bedekt met prachtige bosschen, ideale verblijfplaatsen eener jubelende vogelwereld en biedt uitgezochte woudpartijen voor den naar boschlucht en lentegroen hakenden toerist.

Bekend is het dat de Romeinen niet alleen oog hadden voor hunne veiligheid in de bezette streken, maar ook de mooie punten der landbouw, waar ze zich neersloegen, spoedig kenden en er hunne woningen bouwden of er de assche hunner dooden aan den schoot der aarde toevertrouwden.

Zoo schoot, zuidelijk den Plasmolen, van uit den hoogen weg der heuvelen eene lagere zandbank op de Maas aan in de richting van Cuyck, waartusschen de moerassen ontstonden, waarin later in den ongelukkigen veldslag van Mook de Staatsche benden zouden verzinken.

Daar waar de zandbank zich aan het einde iets hooger verheft, recht tegenover Cuyck, tusschen de twee moerassen in, begroeven de in die streek gevestigde Romeinen hunne dooden.

Want nu bij het slechten van den vreemd gevormden heuvel komen tal van voorwerpen te voorschijn, die aan den vroegeren doodencultus herinneren. De heuvel is slechts voor een klein gedeelte omgezet en afgegraven. Maar reeds zag ik ten gemeentehuize te Mook een mooie urn, een graflampje en een kruik, allen van Romeinschen oorsprong, terwijl er vroeger reeds bronzen voorwerpen gevonden werden. Opmerkelijk is het dat in denzelfden heuvel vroeger een steenen lijkkist gevonden werd, die van Frankischen oorsprong was. Een bewijs, dat daar ter plaatse, kort bij Cuyck en den Plasmolen reeds vroegtijdig verkeer was.

Het gemeentebestuur van Mook heeft met prijsbare zorg voor de bewaring der voorwerpen gezorgd en het hoofd der gemeente zal in overleg met den gemeenteraad maatregelen nemen, om die gevonden en nog te vinden voorwerpen ten stadhuize te vereenigen en te bewaren in een gesloten kast, om zoodoende op de plaats zelf gelegenheid te geven vindplaats en voorwerpen te bestudeeren.

Zeer zeker zal dit besluit door alle liefhebbers van oudheden toegejuicht worden, terwijl het eene aantrekkelijkheid meer zal zijn voor het liefelijke Mook en den met natuurschoon pronkenden Plasmolen, waar men alle inlichtingen wil geven over den terreintoestand.

Vacante Betrekkingen.

— Bouwkundige Teekenaars, zeer bekwaam, bij den architect Eduard Cuypers, Amsterdam. Schriftelijke sollicitatie met teekeningen, Bureau Jan Luykenstraat 2, Amsterdam. (1)

— Opzichter bij de Gemeentereiniging te Arnhem, jaarwedde f 1000.— klimmend tot f 1400.—. Leeftijd 25—35 jaar. Aanstelling aanvankelijk voor een jaar. Sollicitaties per gezegeld adres vóór 25 Augustus a.s. aan den Burgemeester (Gemeentehuis). Inlichtingen bij den Directeur der Gemeentereiniging, Walburgstraat 1. (1)

— Practisch Bouwkundige voor een fabriek in Zuid-Holland, bekend met groote werken en onderhoud. Salaris minstens f 120.— per maand, leeftijd 30—35 jaar. Brieven onder No. 57318 aan het Bureau van het Alg. Ned. Advertentieblad, te 's Gravenhage. (1)

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

5OSTE JAARGANG. ZATERDAG 14 AUGUSTUS 1915. No. 33

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.
Adres voor de Administratie: Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . } Uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

De verkeerswegen in de Residentie.

Men is in de Residentie een paar weken in spanning geweest over het voorstel van het Dagelijksch Bestuur aan den Raad, om terug te komen op de vroegere besluiten, betreffende de uitvoering van verkeersverbeteringen in de binnenstad.

Dit voorstel, dat in de raadszitting van 9 dezer behandeld en verworpen werd kwam in hoofdzaak op het volgende neer:

B. en W. stellen den raad voor, voorloopig de totstandkoming der verkeerswegen Prinsegracht—Elandstraat, Groote Markt—Fluweelen Burgwal, Prins Willemstraat—Badhuiskade alsmede de doortrekking van de Muzenstraat en de verbreeding van de Heulstraat, uit te stellen.

In verband met de omstandigheden, dat een tijdige beslissing op dit voorstel gewenscht is met het oog op gemeentebegrooting 1916, ligt het in het voornemen dit voorstel aan de orde te stellen in de raadsvergadering van 9 Augustus e.k.

Ter toelichting zeggen B. en W. o. m. het volgende:

In verband met de ernstige tijdsomstandigheden hebben B. en W. hun bijzondere aandacht gewijd aan de gemeentefinanciën, niet alleen wat betreft de oogenblikkelijke positie daarvan, doch tevens op die in de toekomst.

Het werkprogram voor de naaste toekomst samenvattende, waaronder zij verstaan de jaren 1915 tot en met 1917, bevonden zij dat er rekening te houden viel met de volgende feiten:

1°. dat sinds de leening 1914, groot f 10.000.000, thans met inbegrip van een tweetal aan den raad gedane voorstellen door geldleening te dekken is een bedrag van rond f 7.000.000.

2°. dat in het naastbijgelegen tijdvak, zal gerekend moeten worden op uitgaven voor uitvoering van de volgende groote werken als bouw en inrichting van een tweede ziekenhuis, nieuwe ketelinstallatie in het bestaande ziekenhuis, een gebouw voor den geneeskundigen dienst en den schoolartsendienst, een volksbad, bouw van scholen (met inbegrip van een visscherijschool en een tweede ambachtsschool), grondaankoop, aanleg van straten in verband met den bouw van volkswoningen en met de bij de visschershaven uitgegeven erfpachtterreinen, ophooging van de spoorbaan der Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij in verband met doortrekking van het Laakkanaal, omlegging van de stoomtram der Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij in de Duinstraat, verbreeding van den weg langs de Koekamp, uitbreiding en vernieuwingswerken bij de bedrijven, verbetering van oude riolen, waartoe door den raad is besloten en dat daarbij valt aan te nemen, dat voor deze werken op een uitgaaf van rond f 21.000.000 is te rekenen.

Indien derhalve het bovenstaande werkprogram in het tijdvak loopende tot en met 1917 wordt uitgevoerd zal de gemeente in dat tijdsverloop komen te staan voor een schuldvermeerdering van rond f 28.000.000.

B. en W. merken hierbij op, dat hierbij allerminst is rekening gehouden met alle werken waarvan de totstandkoming urgent moet worden geacht.

Vervolgens wijzen B. en W. op de consequenties voor de gemeentefinanciën van een schuldvermeerdering met

f 28.000.000 in minder dan drie jaren, en herinneren er aan, dat de laatste tien jaren gemiddeld f 5.000.000 per jaar geleend werd en dat, ten einde de mede daardoor min gunstig geworden verhouding tusschen de gewone inkomsten en uitgaven te herstellen, reeds eenige malen de belastingdruk niet onbelangrijk is moeten worden verzwaard. —

Het behoeft dus volgens hen geen betoog, dat, zelfs indien overigens de verhouding tusschen gewone inkomsten en uitgaven niet ongunstiger werd, hetgeen in verband met de bijzondere tijdsomstandigheden onaannemelijk is, bij een stijging van het gemiddeld leeningsbedrag van 5 millioen tot ruim 9 millioen per jaar, een aanzienlijker kunstmatige versterking der inkomsten, in den vorm van belastingverhoogingen, dan nog is voorgekomen, noodig zou zijn.

Gelden deze beschouwingen reeds voor normale tijden, nog te ernstiger wordt hare beteekenis wanneer rekening gehouden wordt met de onzekerheid van de toekomst.

Voor de uitvoering der verkeerswegen is bij ruwe schatting noodig f 10.000.000. Evenwel dient ernstig rekening te worden gehouden met de mogelijkheid, dat de kosten der onteigening aanmerkelijk het destijds geschatte cijfer zullen overschrijden en dat in verband met de snelle berechting van onteigeningsprocedures moet worden aangenomen, dat de uitgaven ter zake van deze onteigeningen in 1917 en voor een niet onbelangrijk deel zelfs reeds in 1916 zullen te doen zijn.

Onder deze omstandigheden hebben B. en W. zich tot den Minister van Binnenlandsche Zaken gewend met de vraag te willen overwegen, of Z. E. eventueel bereid zou zijn om het tot stand komen eener wet te bevorderen, waarbij de termijnen van één jaar in de onteigeningswetten betreffende de verkeerswegen, werden gebracht op vier jaren, als gevolg waarvan de gemeente in de mogelijkheid zou zijn om de onderhandelingen tot eigendomsverkrijging bij minnelijke schikking en c. q. het instellen der onteigeningsprocedures zoodanig te regelen, dat de verschuldigde bedragen meer geleidelijk zouden zijn te voldoen.

De minister heeft daartoe geen vrijheid kunnen vinden en kon evenmin treden in verlenging van den in art. 61 der Onteigeningswet gestelden termijn.

Zoo zagen B. en W. zich dus geplaatst voor het ernstige dilemma, dat een vermeerdering van de gemeenteschuld met 28 millioen in minder dan drie jaren tijds en dat nog wel onder de ernstige tijdsomstandigheden, waarvan de economische gevolgen voor de gemeente zeker niet te onderschatten zijn, alleen zou kunnen worden ontgaan door inperking van het voormeld werkprogram.

Mede hebben zij het advies in deze kwestie ingewonnen van de commissie van bijstand in het beheer der gemeentefinanciën.

In het van die commissie ingekomen advies wordt de vraag of in de periode 1915—1917 een schuldvermeerdering van f 28.000.000 kan worden tegemoet gegaan uit een oogpunt van bedachtzaam financieel beleid beslist ontkennend beantwoord.

Voorts is de commissie van oordeel, dat uitstel van eenige groote werken — met uitzondering van de verkeerswegen — waarvan de totaalkosten op rond f 11.000.000 worden geraamd, bezwaarlijk denkbaar is en adviseert ten slotte om een herziening van de raadsbesluiten ter zake van de verkeerswegen te bevorderen onder mededeeling haar stem niet te zullen onthouden aan een voorstel met de strekking om de totstandkoming van een deel dier wegen voorloopig uit te stellen.

In het daarop ingewonnen advies van de commissie voor de Plaatselijke Werken en Eigendommen op de vraag, welke der voorgenomen verkeersverbeteringen naar hare meening in aanmerking zouden komen, om in de eerste plaats tot stand te worden gebracht, indien werd gevolgd de gedachtengang van de commissie van Financiën, werd gewezen op het groote belang van de totstandkoming der verkeerswegen, ook in verband met de verbetering der Volkshuisvesting en ter vermijding van financieel nadeel voor de gemeente en de betrokken eigenaars en wordt de vrees uitgedrukt dat uitstel in deze tot afstel zoude leiden.

De commissie acht het geenszins uitgemaakt, dat de werken waarvoor rond f 11.000.000 wordt geraamd, in die mate urgent zijn, dat daarbij het aanleggen der verkeerswegen achtergesteld zou moeten worden. Zij is van oordeel, dat de verkeerswegen één geheel vormen en meent zich op grond van een en ander te moeten onthouden van het beantwoorden der haar gestelde vraag.

Mocht echter de financieele toestand een volledige uitvoering niet toelaten, dan zou de commissie desnoods in het achterwege laten van de verbreeding van de Heulstraat kunnen berusten, omdat deze niet in onmiddellijk verband staat met de andere ontworpen verbeteringen.

Het overzicht van de financieele uitkomsten over het jaar 1914 en de stand der ontwerp-begrooting voor 1916 brengen B. en W. voorts tot de conclusie, dat het belang der gemeente-financiën eischt, dat het werkprogram over de jaren 1915—1917 zeer belangrijk worde besnoeid.

Reeds dadelijk toen dit voorstel bekend werd gingen er in de dagbladen stemmen tegen op.

In het Bouwkundig Weekblad verhief de heer S. de Clercq er zijn stem tegen.

Ofschoon hij zich kan voorstellen, dat de tijdsomstandigheden een gemeentebestuur tot zuinigheid nopen, vraagt hij of die zuinigheid niet overdreven kan worden en herinnert hij aan de spanning bij het begin van de crisis en gaat dan voort:

„Gelukkig dan ook is er ontspanning gevolgd, niet alleen bij de burgerij maar ook bij de bestuurslichamen."

„Het ware niet voor te stellen, wat er zou zijn geschied indien (ik blijf bij bouwkundige onderwerpen) aan de regeeringsgebouwen (Den Haag), de post- en andere gebouwen (ten platten lande), ziekenhuizen (Leiden) en dergelijke niet zou zijn doorgebouwd, — en wanneer stadsbesturen den bouw van hunne scholen, dienstgebouwen, bruggen enz. hadden stopgezet; en de ondernemingen en particulieren dit voorbeeld hadden gevolgd en in de omstandigheden een middel hadden gezocht hun angstzuinigheid bot te vieren."

„De regeering ziet dan ook af van al te groote bekrimping, wanneer daardoor de werkloosheid kan worden bestreden, of op andere wijze het oeconomisch leven buiten abnormale paden kan worden gehouden, de stadsbesturen Amsterdam en Rotterdam besteden weer belangrijke bedragen, wanneer daardoor de ingezetenen gebaat worden. Amsterdam zal de verbreeding der Vijzelstraat doorzetten, en besloot tijdens de crisis tot de uitvoering van een buitengewoon omvangrijk programma van woningbouw, dat om te beginnen omvat den bouw van 3500 woningen. Tot de uitvoering van een groot havenproject is besloten; dan de verbreeding van het Noordzeekanaal en aan den sluizenbouw te IJmuiden een groote bijdrage gegeven. Rotterdam heeft niet alleen den juist aangevangen bouw van het raadhuis doorgezet, maar heeft na een uitvoerig en principieel debat in den raad, besloten voort te gaan met de verbetering der verkeerswegen, evenzoo met den bouw van de openbare leeszaal. Aan de uitbreiding der haven wordt met kracht doorgewerkt. 's-Gravenhage doet wel 't een en ander, doch zachtkens aan en op niet te groote schaal, zooals voor een deel uit de opsomming in de motiveering van burg. en weth. blijkt. Nu is het denkbaar dat het gemeentebestuur van den Haag dien weg slechts noode bewandelt, het is denkbaar dat de Hofstad als een stad van luxe beschouwd wordt, (intusschen juist daarom zéér gebaat met binnenstadsverbeteringen!), waarvan het meerendeel der bevolking gevormd wordt door hen, die de stad direct zullen verlaten wanneer de belastingen worden verhoogd. Weliswaar is het actieve, hoewel kleinere deel der Hagenaars volgens deze beschouwing de dupe, en zou het bij de renteniers en gepensionneerden worden achtergesteld, doch daar er anders toch ook gedupeerden zijn, kan dit geen gewicht in de schaal leggen."

„Het is inderdaad denkbaar, dat in de gemeente den Haag, hoewel doorgaande voor een van de meest welvarende, en in de toekomst meest begunstigde steden, voortaan de zuinigheid scherper zal worden betracht dan waar ook. Deze denkbeelden zijn echter verre van algemeen; — velen meenen, dat het alleen dan gewettigd is anders te doen dan voorheen wanneer zou zijn bewezen dat Nederland in West-Europa niet is in buitengewoon gunstige conditie en in Nederland den Haag niet weer een zeer gunstige plaats inneemt. Indien er één stad is, die de crisis spoedig en volkomen kan te boven komen zal 't juist den Haag zijn."

„Nog in sterker mate dan voor de toekomst, geldt dit echter raadsbesluiten, die reeds lang tevoren zijn aangenomen. Afgescheiden van de vraag of het moreel te verdedigen is, alleen door te wijzen op „destijds niet te voorziene omstandigheden" zulk een raadsbesluit teniet te doen, — afgescheiden van het onzekere wat de bestuursleiding verkrijgt door terug te komen op een zoo weldoordacht oordeel van vroeger, — vraagt men zich af of er óók niet onvoorziene omstandigheden zijn, die, meer dan ooit, dringen om het vroegere raadsbesluit te handhaven."

„In de eerste plaats noem ik de vergevorderde voorbereiding dier plannen, welke maakt dat de gemeente reeds in 't bezit is van perceelen waarmede weinig valt uit te richten voor andere doeleinden en die dikwijls betaald werden met onteigeningsprijzen, — doch ook, dat stichtingen, ondernemingen en particulieren het volste recht, ja den plicht, hadden zich elders van terreinen te verzekeren, daar zij weldra dakloos zouden zijn, voorzieningen die opeens tot ongemotiveerd zware offers zouden worden."

„In de tweede plaats wijs ik op den huidigen stand van de bouwbedrijven, waarvan het bekend is (hoewel misschien ook in dit vakblad nog niet voldoende gepubliceerd), dat zij tot de, door de tijdsomstandigheden, zwaarst geteisterde werkkringen behooren. Het is niet te weerleggen dat handhaving van het raadsbesluit een zekere natuurlijke bouwbedrijvigheid zal meebrengen, die aan alle ambachten en leveranciers ten goede komen zal, — gezwegen nog van de werkzaamheid van vele ambtenaren en werklieden die daardoor voor langen tijd is verzekerd, juist omdat deze verkeersverbeteringen op zoozeer verscheiden gebied voorziening en arbeid eischen."

„In de derde plaats staan nog steeds onaangetast de klemmende redenen, die voorheen tot de totstandkoming van dit raadsbesluit, waarnaar zóó lang en zóó dringend werd gevraagd, hebben geleid. De onteigeningen zijn „ten algemeenen nutte" verkregen, en niet zonder reden zal de minister van binnenlandsche zaken geen vrijheid hebben gevonden, het uitstel van de plannen te bevorderen!"

„En nu herhaal ik dat juist van een college van burg. en weth. trots alles „verklaarbaar" is over alle bovenvermelde bezwaren heen te stappen, alléén met het oog op den stand der gemeentelijke financiën. Het is verklaarbaar dat dit college zegt: al waren er bij het handhaven der plannen nog zooveel gedupeerden en al ware er nog zooveel goeds mede te doen, — ik wensch een nieuwe uitspraak van den raad!"

„Maar dan is het ook zeer, en zéér te hopen, dat de raad zijn besluit inzake de verkeersverbeteringen in de binnenstad ten volle handhaaft en burg. en weth. toeroept: Gaat gerust verder; zóó zijn de tijdsomstandigheden nog niet, dat wij u niet zouden machtigen, door te gaan op eenmaal genomen beslissingen. Hoe zuinig wij ook nu in de toekomst wenschen te zijn, hoezeer wij bij alle komende voorstellen bij u zullen aandringen geheel en al rekening te houden met den stand der financiën, zóó somber zien wij de komende jaren niet in, dat wij zouden wenschen dat afgedane zaken hun keer zouden nemen!"

„Indien, wat ik zéér zou toejuichen, de raad met klem zich aldus uit, zal het dagelijksch bestuur zeker niet meer aarzelen en tot nut van de hofstad de verkeersverbeteringen in de binnenstad tot een spoedig einde brengen."

Wanneer het B. en W. werkelijk alleen in hoofdzaak te doen geweest is, zooals de heer de Clercq veronderstelt, om een nieuwe uitspraak van den raad, dan hebben zij hun doel volkomen bereikt, want het voorstel is verworpen met 31 tegen 6 stemmen.

Wanhopig werd het verdedigd door den wethouder Drooglever Fortuijn, maar het lot van het voorstel was eigenlijk reeds beslist toen de wethouder Jurriaan Kok het den genadeslag toebracht. Dat viel niet moeilijk, omdat hij de meerderheid op zijn hand had.

Wanneer men nu vraagt, of de burgerij van 's-Gravenhage met onverdeelde ingenomenheid de gevallen beslissing toejuicht, dan moet het antwoord natuurlijk ontkennend luiden. Er zijn partijen en groepen, die de toekomst maar donker blijven inzien. Dat zal ook elders wel zoo zijn en het moedig voortschrijden, de tijdsomstandigheden ten spijt, waarvan de heer de Clercq eenige voorbeelden aanhaalde, gaat natuurlijk hier en daar met tegenkanting gepaard.

Het merkwaardige van dit geval was wel, dat de tegenkanting kwam van het Dagelijksch Bestuur. De verklaring hiervoor is waarschijnlijk te vinden daarin, dat dit Bestuur, gedachtig aan het beginsel: „Gouverner c'est prévoir", waartegen door vorige besturen nog al eens gezondigd is, thans gemeend heeft, dat de tijdsomstandigheden van dien aard waren, dat de voorzichtigheid voorschreef zelfs op lang geleden genomen besluiten terug te komen. De Raad heeft blijk gegeven, de toekomst niet zoo donker in te zien, dit is de principieele kant van het besluit tot volharding, naar het oud-Hollandsche beginsel: „Ende desespereert niet."

Moge de toekomst leeren, dat het volgen van het oud-Hollandsche beginsel ditmaal tot betere uitkomsten voert, dan het te angstvallig vasthouden aan het Fransche.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKLAD No. 15. Verkeerswegen-verbetering van de binnenstad van 's Gravenhage, door S. de Clercq.

De bliksem, door Dr. N. G. van Huffel, met afbeeldingen.

ARCHITECTURA No. 32. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Jan Springer in zijn werk, door A. W. Weissman.

De berekening van muurdragende balken, door van de Wijnpersse.

DE BOUWWERELD No. 31. Amsterdam, Twee verdwijnende gevels, met afbeeldingen.

De verbetering der Rijkswegen en de schoonheid des lands.

Proeven met brandvrij riet, door F. J. Blom c. i.

DE INGENIEUR No. 32. Het ontwerp van den bovenbouw der overbrugging van de Serajoe-rivier in de aan te leggen lijn Cheribon—Kroja der Staatsspoorwegen op Java, door Dr. J. H. A. Haarman c. i., met afbeeldingen.

Uit het verslag van de Kamer van Koophandel en Fabrieken te Rotterdam over 1914.

Ingezonden Stukken. Muntmetersysteem en kostelooze installatie, door M. F. H. J. H. Erens. — De buisberekening voor warmwater-verwarming met natuurlijke circulatie, door L. Worp w. i. met afbeeldingen.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 32. Officieel gedeelte. — Steunfonds. — Bibliotheek. — Aankondiging van excursies en vergaderingen. — Verslagen van vergaderingen. — Praatjes III. — Eenige beschouwingen over de Wet op de Arbeidsovereenkomst (vervolg). — Een en ander over de electrische uitrusting van kranen in het havenbedrijf. — Ingezonden. — Commissie ter bestudeering van wetten en wettelijke regelingen. — Gemengd. — Uit technische bladen en tijdschriften. —

DE AANNEMER No. 31. Jaarverslag van den Raad van Arbitrage voor de Bouwbedrijven in Nederland over het jaar 1914.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 36. Het droogstoken der kleiproducten. — De Regeering en de slapte in het bouwbedrijf. — Stroomlevering door electrische centraalstations aan fabrieksbedrijven. — Uitslag van gebakken dakpannen. — De kostende prijs. — Mededeelingen.

GEWAPEND BETON, Maandblad voor Beton en Gewapend Beton, Uitgave van L. J. Veen, te Amsterdam, bevat in afl. 12: Gewapend Beton in den spoorwegbouw, door K. den Tex c. i. — Proeven op stampbeton en stampmortel in zoetwater en in zeewater, door J. A. van der Kloes. — Octrooien. — Literatuur Overzicht. — Berekening van een tweevoudige statisch onbepaalde kapconstructie, door S. Netto c. i. — Uitslag van Aanbestedingen.

Varia.

DE TENTOONSTELLING TE SAN FRANCISCO.

(Particuliere correspondentie in de N. Rott. Courant.)

Wellicht is het voor Hollanders van belang uit de zoogenaamde hoofdstad van de wereld voor 1915, waar Holland ondanks de slechte tijden ditmaal zoo schitterend voor den dag is gekomen, eens wat anders dan oorlogsnieuws te hooren. De tentoonstelling is in weerwil van de ongunstige omstandigheden op den daarvoor bepaalden tijd, den 20sten Februari, geopend en wanneer de sluiting 4 December, nadert, zal het ongetwijfeld blijken, dat er een groot succes is behaald, want de stroom van toeristen, die anders ieder jaar naar Europa trekt, brengt thans de vacantie door in Californië waar men zonneschijn, mooie tentoonstellingen en vele andere attracties vindt en bovenal vrede.

Amerika ondervindt zeer zeker den terugslag van de toestanden in Europa en vooral in de Oostelijke staten zijn vele werkloozen. Daartegenover staat, dat er verscheidene bedrijven zijn, die zeer veel werk hebben; de automobielindustrie b.v. bloeit buitengewoon en zoodra dit geld weer in omloop komt, moet er een gunstige tijd aanbreken. Met een energie, den Amerikanen eigen, wisten zij zich spoedig na het uitbreken van den oorlog aan den nieuwen toestand te wennen, en toen er eerst sprake van was, dat de tentoonstelling niet zou kunnen doorgaan, zijn er terstond middelen gevonden om haar toch door te zetten.

Het eerste plan dateert van 1904, toen de heer R. B. Hale, thans ondervoorzitter van de tentoonstelling, het in een vergadering te berde bracht. In 1906 werd een memorie naar het parlement gestuurd, waarin San Francisco aanspraak maakte op de eerstvolgende wereldtentoonstelling. In 1909 is daartoe een groote vergadering gehouden, en in 1910 werd de Panama Pacific International Exposition Company gevormd. Kort daarna werden op de beurs bij populaire inschrijving in den tijd van twee uren 4 millioen dollars of 10 millioen gulden door inwoners van San Francisco bijeengebracht, een latere inschrijving leverde nog eens 3½ millioen dollars op, terwijl de staat Californië en de stad San Francisco ieder voor 5 millioen dollars aandeelen namen. Aan gebouwen en inrichting is door Californië 3 millioen uitgegeven, door de overige staten van Amerika 8 millioen, terwijl in verschillende concessies, amusementenpark enz., 10 millioen is belegd door de verschil-

(Vervolg 3e pagina bijblad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551.
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

DE REPRODUCTIE COMPAGNIE
CLICHÉ'S
Rotterdam

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc. 478.
Drandvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

lende deelnemende landen en individueele inzenders ca. 11 millioen, wat een totale som uitmaakt voor deze grootsche onderneming van 50 millioen dollars.

De tentoonstelling maakte een record in de geschiedenis van het internationale tentoonstellingswezen, doordat de gebouwen 3 maanden voor de opening gereed waren, terwijl op den dag van opening alles was ingericht. Het spreekt vanzelf, dat een dergelijke medewerking tusschen de ondernemers, staat en stad eerder tot welslagen leidt, dan wanneer de leiding in handen is van eenige personen. De ligging van de tentoonstelling is met haar 4 K.M. lang waterfront aan de beroemde Gouden Poort eenig in hare soort, terwijl de heuvels aan den overkant van de baai den natuurlijken achtergrond vormen. Het geheele terrein is 240 H.A. groot.

In de architectuur van de tentoonstelling is er naar gestreefd een harmonisch geheel te verkrijgen en tegelijkertijd een eentonige rij van uniforme gebouwen te vermijden. Daar de tentoonstelling een verzamelplaats van naties is, vindt men vanzelf vele stijlen, zoowel van de oude als van de nieuwe wereld: Romeinsche en Grieksche, Spaansche en Gothische stijlen, voorts Fransche en Italiaansche Renaissance. Het materiaal is een imitatie marmer van een gedempte oud-ivoor kleur, die zelfs bij felle zon aangenaam voor de oogen is.

Men zegt, dat de kleurencombinaties van de verschillende koepels en andere deelen van gebouwen en de bijzondere avondverlichting beter en oorspronkelijker zijn dan al wat er ooit op dit gebied is bereikt. De verlichting kost ca. 1200 gulden per avond en een van de attracties is de zoogenaamde „scintillator", bestaande uit 48 zoeklichten met groote lensen, die gezamenlijk een stralenbundel van 3600 millioen kaarsen lichtsterkte in de lucht zenden. De verlichting van het terrein is verder „indirect", lampen zijn opgesteld langs de gebouwen en voor het oog verborgen. Dit systeem wordt ook steeds meer in het dagelijksche leven toegepast.

Behalve het beeldhouwwerk noem ik in het voorbijgaan nog de wandschilderingen (o.a. de 8 doeken van Frank Brangwijn), de tuinen en den Juweelentoren, het middelpunt van de tentoonstelling, welke toren 145 Meter hoog is en geheel bezet met groote geslepen stukken kristal in verschillende kleuren, die in de zon en 's avonds in het zoeklicht schitteren. Er zijn 11 tentoonstellingspaleizen nl. voor Opvoeding, Vrije Kunsten, Industrieproducten, Verschillende Industriën, Mijnen en Metalen, Transport, Landbouw, Tuinbouw, Levensmiddelen, Schoone Kunsten en Machinerieënhal. Deze zijn verbonden door verschillende hoven: Hof van Overvloed, Hof van Bloemen, Hof der 4 jaargetijden, Hof van het Heelal, Hof der Palmen. Een bijzonderheid is verder, dat de tentoonstelling een eigen haven heeft en een groot stadion met renbaan.

Van Amerika zijn 28 staten vertegenwoordigd met eigen gebouwen, terwijl 22 vreemde naties een eigen paviljoen hebben, zoo Argentinië, Australië, Bolivia, Canada, Cuba, China, Denemarken, Frankrijk, Guatemala, Griekenland, Honduras, Nederland, Italië, Japan NieuwZeeland, Noorwegen, Panama, Portugal, Zweden, Siam, Turkije. De volgende landen hebben geen eigen gebouwen, doch inzendingen in de verschillende paleizen: Oostenrijk, Duitschland, Engeland, Indië, Luxemburg, Perzië, Spanje, Zwitserland; terwijl Frankrijk een deel van zijn paviljoen aan België heeft afgestaan om de inzendingen onder te brengen.

(Slot volgt.)

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

Instelling van een Woningdienst voor Amsterdam.

Door den Gemeenteraad der Hoofdstad is aangenomen een voordracht van B. en W. tot instelling van een Woningdienst en tot vaststelling eener nieuwe verordening op het Bouw- en Woningtoezicht.

De voordracht strekt tot instelling van een zelfstandigen Woningdienst, zooveel mogelijk te bezetten met personeel, dat te dezen opzichte bij het gemeentelijk bouw- en woningtoezicht op het gebied dezer werkzaamheid ervaring heeft verkregen.

Wat den feitelijken bouw van de gemeentelijke woningen betreft — deze zal worden geleid door den dienst der P. W.

Bij de voorbereiding der bouwplannen zal gebruik gemaakt worden van de diensten van architecten, die zich op het reeds uitgebreide gebied van vereenigingsbouw hebben bewogen.

Tot de taak van den Woningdienst zal verder behooren het toezicht op de naleving van bewoningsvoorschriften, de voorbereiding der onbewoonbaarverklaringen en het verzamelen en verwerken van gegevens voor woningstatistiek, zooals dit thans reeds geschiedt bij het Gemeentelijk Bouw- en Woningtoezicht, alsmede de voorbereiding van onteigeningen in het belang der volkshuisvesting, voor zooveel die betreffen bebouwde stadsgedeelten. Dit laatste in samenwerking met den dienst der Publieke Werken.

De Woningdienst zal geheel worden afgescheiden van het bestaande Bouw- en Woningtoezicht en komen onder een eigen directeur, wiens jaarwedde bij afzonderlijk Raadsbesluit geregeld zal worden.

De jaarwedden van het overige personeel worden vastgesteld binnen de volgende grenzen: hoofdinspecteur (f 3000—f 4500), ingenieur- of architect-hoofd van afdeeling (f 3000—f 4500), ingenieur en architect (f 2200—f 4000), adjunct-ingenieur en adjunct-architect (f 1500—f 2100), inspecteur (f 1500—f 2600), commies (f 2200—f 2800), boekhouder (f 1500—f 2600), verificateur (f 1500—f 2600), adjunct-commies, hoofdklerk en hoofdklerk-teekenaar (elk f 1500—f 2100), klerk en klerk-teekenaar (elk f 600—f 1700), adspirant-klerk, 20 jaar oud (f 500), adspirant-klerk, reeds 19, doch nog geen 20 jaar oud (f 400), adspirant-klerk, nog geen 19 jaar oud (f 300), schrijver (f 600—f 1100) opzichter, toezichthouder, woningopnemer en woningopzichteres of woningopzichter en woningadministrateur, (elk f 900—f 1400), portier f 700—f 1000), bureaubediende en kantoorlooper (elk f 600—f 1000).

Aan losse schrijvers, assistent bureaubedienden en assistent-loopers wordt een door B. en W. te bepalen dag-, week- of maandgeld betaald.

De bestaande dienst van het Gemeentelijk Bouw- en Woningtoezicht — ook onder een eigen directeur — blijft beschikken over dezelfde categorieën van ambtenaren, welke die dienst thans heeft, alleen zal het aantal van verschillende daarvan verminderd worden, terwijl de woningopzichteressen daarbij geheel verdwijnen. Tevens zal de betrekking van secretaris van den directeur vervallen en de juridische werkzaamheden worden opgedragen aan een adjunct-commies of commies bij dien dienst. Bij de wijziging, die hierdoor noodig wordt van de »Verordening, regelende het Gemeentelijk Bouw en Woningtoezicht«, zullen de thans bestaande adjunct-inspecteurs den naam van inspecteur krijgen en de thans bestaande inspecteur den titel van hoofdinspecteur, zonder echter daarom hetzij in de werkzaamheden, hetzij in de bezoldiging van deze ambtenaren eenige verandering te brengen.

Th. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

Piano's contant en termijnbetaling.
SOLIDE ADRES. UITVENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, te Van Swindenstr. 10 AMSTERDAM

Personalia.

— Naar wij vernemen zal de heer F. J. Nieuwenhuis, sedert tal van jaren directeur der Gemeentewerken te Utrecht, met 1 Januari a.s. den dienst der gemeente verlaten.

Vacante Betrekkingen.

— Directeur v. h. Gemeentelijk Bouw- en Woningtoezicht te Amsterdam. Jaarwedde f 5000.—, klimmend tot f 7000.—. Sollicitatie aan Burgem. en Weth. vóór 25 Augustus 1915. (1)

— Civiel-Ingenieur, bij de Openbare Werken te Amersfoort, bekend met rioleeringswerken, salaris f 150.— per maand.

— Bouwkundige, bij denzelfden dienst, bekend met schoolgebouwen, salaris f 125.— per maand. Beide betrekkingen zijn tijdelijk. Stukken aan Burgem. en Weth. vóór 1 September 1915. (1)

Opzichter, tijdelijk, bij de Deli-Spoorweg-Maatschappij, voor toezicht aan de fabriek, waar ijzerconstructies worden vervaardigd en met dit toezicht bekend. Sollicitaties aan de Deli-Spoorw.-Mij., Heerengracht 164, Amsterdam. (1)

— Uitvoerder voor groot werk bij Amsterdam, bij geschiktheid vast. Brieven onder No. 57360 aan het Bureau v. h. Alg. Nederl. Advertentieblad te 's Gravenhage. (1)

— Jongmensch met eenige vakkennis op belangrijk Bouwwerk, voor hulp bij uitvoering en administratie. Salaris f 40.— à f 50.— per maand. Brieven onder No. 57350 aan het Bureau van het Alg. Nederl. Advertentieblad, te 's Gravenhage. (1)

— Opzichter voor rioleeringswerk der Gemeente Bolsward tot November a.s. Zich te vervoegen bij den Gemeente-Architect. (1)

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels,

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

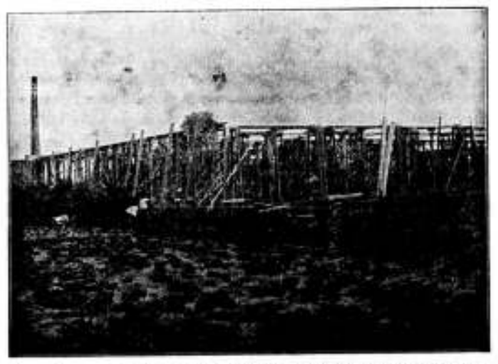

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

F. H. HONIG, Heizergracht 266, AMSTERDAM. FABRIEK TE ZAANDAM.
BOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK.
Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van **Houtgranniet.**

Waarom moet men adverteeren in deze tijden?

Omdat:

1e Vakbladen meer nog dan in gewone tijden van a tot z gelezen worden en in menig opzicht een spiegel van de industrieele toestanden zijn, zoodat een ieder door deonrustige tijden den inhoud met bijzondere zorg nagaat, velen ook door gedeeltelijken stilstand van zaken meer dan anders tot zorgvuldig lezen in staat zijn.

2e Het verdwijnen van een anders regelmatig verschijnende advertentie bijzonder opgemerkt en menigmaal juist in deze tijden als een ongunstig teeken voor de adverteerders opgevat wordt.

3e Op menig gebied de gelegenheid is ontstaan om nieuwe connecties aan te knoopen door bijzondere vraag naar voorradige artikelen, wat alleen door adverteeren aan het publiek bekend kan worden.

4e Door het handhaven van advertenties, ieder bijdraagt tot het geruststellen van het publiek, tot het normaliseeren van het zakenleven.

5e Door het stopzetten van buitenlandsche fabrieken of door de moeilijkheden van het transport der Nederlandsche industrie een prachtige gelegenheid geboden wordt, om leveringen, die vroeger door het buitenland gedaan werden, aan zich te trekken.

Kortom, in zekeren zin is adverteeren plicht. („V. en A.").

Posterijen en Telegrafie.

AANBESTEDING.

Op **Woensdag 1 September 1915,** des namiddags te **2 uur,** zal, in een der lokalen van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie, Parkstraat 2A te 's-GRAVENHAGE, worden aanbesteed:

de aan- en verbouw van het gebouw ten dienste der Posterijen nabij het Station D. P. te ROTTERDAM en de uitvoering van de daarmede in verband staande werken.

De aanbesteding geschiedt bij inschrijving, volgens § 447 der Algemeene Voorschriften voor de uitvoering en het onderhoud van werken onder beheer van het Departement van Waterstaat, vastgesteld 1 Februari 1901, met de daarin tot 1 Februari 1915 aangebrachte wijzigingen en aanvullingen.

Het bestek ligt na Woensdag 18 Augustus 1915 ter lezing aan het gebouw van het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie te 's-Gravenhage, aan het bureel van den Rijksbouwmeester in het 2e district, Nassau Odijckstraat 59 te 's-Gravenhage, aan het post- en telegraafkantoor te Rotterdam en is, na genoemden datum, op franco aanvraag, tegen betaling van den kostenden prijs, benevens de kosten van verzending, te bekomen bij de boekhandelaren Gebroeders VAN CLEEF, Spui nº. 28a, te 's-Gravenhage, en door hunne tusschenkomst in de voornaamste gemeenten des Rijks.

Inlichtingen worden gegeven door voornoemden Rijksbouwmeester te 's Gravenhage, en door den Districts-Opzichter bij de Landsgebouwen, J. G. P. Roel te Rotterdam.

De inschrijvingsbiljetten moeten worden gezonden aan het Hoofdbestuur der Posterijen en Telegrafie.

Aanwijzing zal worden gedaan op Woensdag 25 Augustus 1915, des namiddags te 1 uur.

Inschrijvingsbiljetten, niet door de borgen persoonlijk onderteekend, worden als ongeldig ter zijde gelegd.

De aandacht van belanghebbenden wordt in het bijzonder gevestigd op het bepaalde in de vierde alinea van § 2 van het bestek.

's-Gravenhage, 11 Augustus 1915.

5OSTE JAARGANG ZATERDAG 21 AUGUSTUS 1915. No. 34

DE OPMERKER
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: **Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.**
Adres voor de Administratie: **Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.**

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec. voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . (Uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Beroemde Bouwmeesters.

XXIV.

(Nadruk verboden.)

Onder de meesters, die in de achttiende eeuw hun onmiskenbaar stempel op de bouwkunst hebben gedrukt, behoort ook Gilles Marie Oppenord. Hij was de zoon van een schrijnwerker des konings en leerling van Jules Hardouin Mansart. Terwijl evenwel de Cotte en Boffrand op hun wijze trachtten het voetspoor van den meester te volgen en de traditie door hem voorgestaan te volgen was Oppenord de meening toegedaan, dat men al het oude overboord moest werpen. Deze meening is niet in de twintigste eeuw uitgevonden in de achttiende bestond zij reeds en Oppenord vond er voedsel in overvloed voor te Rome, waar hij acht jaren als pensionnaire van den koning vertoefde, waar de werken van Borromini, Guarini en anderen nog steeds bewonderd werden en waar de jeugd zich nu beijverde, deze meesters nog in zonderlingheid te overtreffen.

De hertog van Orleans, regent van Frankrijk had veel met den jongen kunstenaar op en benoemde hem na zijn terugkeer te Parijs tot intendant der koninklijke tuinen. Een der eerste gelegenheden, waarbij de jonge virtuoos zijn talenten ten toon kon spreiden, was de regeling van een feest, dat de regent ter eere van den minderjarigen koning gaf te Villers-Cotterets.

Daarmede maakte hij grooten naam, ofschoon groote bouwwerken hem niet werden opgedragen. Hij was veeleer decorateur dan bouwmeester en het waren binnendecoraties van paleizen, altaren, grafmonumenten en dergelijke werken, die hem in grooten getale werden toevertrouwd. Maar nog veel meer dan door zijn uitgevoerde werken is het door zijn onnoemelijk aantal ontwerpen en teekeningen, dat hij zich naam gemaakt heeft, dat hij invloed op de kunst van zijn tijd heeft uitgeoefend en dat hij de uitvinder geworden is van den z.g. rocaillestijl. Dit laatste is hem niet bepaald als een verdienste aangerekend, men heeft hem den Franschen Borromini genoemd en verweten, dat hij van zijn invloedrijke positie gebruik heeft gemaakt, om een verderfelijken invloed op de bouwmeesters van zijn tijd uit te oefenen. Maar hoezeer een talent als Oppenord in staat was, zoowel vakgenooten als leeken in te palmen, het algemeen ingang vinden van den rocaille-stijl heeft dieper liggende oorzaken gehad dan Oppenord's invloed alleen.

Algemeen erkent men tegenwoordig nog de decoratieve qualiteiten van het rocaille en dat de toepassing van dezen stijl, door een bekwame hand dikwijls tot zeer smaakvolle somtijds ook zeer rijke effecten heeft geleid, daarvan zijn nog talrijke voorbeelden voorhanden. Er was in het begin der achttiende eeuw behoefte aan zulk een decoratiestijl. De zware profielen en het zware relief der versieringen in den stijl Louis XIV maakten wellicht in groote paleizen een bevredigend effect, voor de inwendige versiering van het woonhuis was deze stijl eigenlijk nooit geschikt geweest. Alle gedachte aan intimiteit en comfort was daarbij uitgesloten. In de achttiende eeuw heeft in geheel Europa

in de inrichting der woningen een omwenteling plaats gegrepen. De toenemende welde niet slechts onder de hoogere standen, maar ook bij de rijk geworden burgers, stelde aan de woning allerlei eischen van doelmatigheid en gemak, die men vroeger niet gekend had.

De gewone burger, die zich vroeger met een woonvertrek voor zijn gezin had tevreden gesteld, moest nu een salon, een woonkamer, een eetzaal en misschien nog meer hebben, de welgestelde koopmansvrouw had zoo goed haar boudoir als de markiezin; de geheele levensstandaard was op een hoog peil gekomen en daarbij werd de maatstaf aangegeven door een zeker „Comme il faut", waarvan de wetten in de hoogere kringen werden vastgesteld.

Het was vooral de behoefte aan een decoratie „Comme il faut" voor de comfortabele woning, die het ontstaan van den rocaille-stijl het meest heeft in de hand gewerkt. Oppenord en enkele talentvolle navolgers hebben den juisten toon weten te treffen, die daarbij aangeslagen moest worden en zijn daarvoor in hun tijd beroemde bouwmeesters geworden, ofschoon zij hun lauweren eigenlijk uitsluitend behaald hebben op het gebied der decoratie. Men vereenzelvigt den rocaillestijl wel eens met den Louis XV-stijl, maar de tijd van Lodewijk XV heeft toch niet enkel decoratieve werken nagelaten en ook nog wel werkelijke bouwmeesters gekend. De beroemdste daarvan is zonder twijfel Jacques, Ange Gabriël, die zich beijverd heeft, tegen de stroomingen der mode in, in Frankrijk de overgeleverde regels der kunst te bewaren en zijn vaderland de superieure stelling in Europa te doen behouden, als de kweekplaats der kunst, een stelling, die Italië in dien tijd tengevolge van een niet te keeren decadence reeds lang had moeten prijsgeven.

Gabriel stamde uit een architecten-geslacht. Zijn grootvader Jacques Gabriel overleden in 1686 was reeds architect van den toenmaligen koning geweest en had o.a. het kasteel Choisy gebouwd. Zijn vader, die eveneens Jacques heette, was een leerling en bloedverwant van Jules Hardouin Mansart en was o. a. belast met den aanleg van pleinen te Nantes en te Bordeaux. Hij was de bouwmeester van de raadhuizen te Rennes en te Dijon en later de ingenieur van een groot rioleeringsplan voor Parijs en toen hij in 1742 overleed voerde hij de titels van inspecteur-generaal der gebouwen, tuinen, kunst en nijverheid; eerste ingenieur der bruggen en wegen van het koninkrijk, lid van de Academie der Bouwkunst en ridder in de orde van St. Michiel.

Jacques Ange Gabriel was geboren in 1710. Door zijn vader was hij in de bouwkunst opgeleid en toen deze stierf was hij nog wel jong, maar had hij toch een leeftijd bereikt, waarin hij den werkkring zijns vaders zonder bezwaar kon overnemen.

Dat hij daarvoor berekend was bewijzen de bouwwerken, die hij achtereenvolgens tot stand bracht en waarvan genoemd kunnen worden de Place Louis XV te Parijs, een gedeelte van het binnenplein van het Louvre, de militaire school te Parijs, de schouwburgzaal in het paleis te Compiègne. De Place Louis XV is de tegenwoordige Place de la Concorde, het meest bekende en bewonderde plein van Parijs, dat een zoo integreerend deel uitmaakt van den aanleg der binnenstad, dat men zich Parijs niet kan voorstellen zonder dit plein. Ofschoon alleen de beide gebouwen aan de noordzijde door Gabriel zijn uitgevoerd en in den loop der tijden verschillende wijzigingen in de versieringen gemaakt zijn, geeft het plein toch in hoofdzaak nog een zeer goed denkbeeld van hetgeen door den genialen ontwerper bedoeld werd. Waar nu de Egyptische obelisk staat plaatste Gabriel een ruiterstandbeeld van Lodewijk XV, een meesterstuk van de beeldhouwers Bouchardan en Pigalle, een onverdiende hulde weliswaar, maar toch betreurt men nog heden, dat dit kunstwerk in de dagen der Revolutie verwijderd en versmolten is.

Bij dit werk, waar de begaafdheid van Gabriel op zoo gelukkige wijze aan het licht gekomen is, staan al zijn andere werken achter. De militaire school te Parijs behoort tot de gebouwen, die men in de eerste plaats opzoekt, om bouwkunst te genieten.

Op de binnenplaats van het Louvre komt nagenoeg iedereen, die de wereldstad bezoekt. Daar had Gabriel de ondankbare taak, om in verband met de hoogte der gevels door Perrault gemaakt, een verdieping te bouwen op de gevels van Pierre Lescot.

Bij het paleis te Compiègne had de bouwmeester te kampen met moeilijkheden, veroorzaakt door de onregelmatigheid van het terrein. Hij heeft zich hier met beleid van zijn taak gekweten en het paleis is in elk geval een bouwwerk van beteekenis gebleven. Als Gabriels beste, zuiver architectonische werk wordt echter nog steeds beschouwd de schouwburgzaal van Versailles. De critiek moge hier aanmerkingen kunnen maken, zij zal toch niet kunnen volhouden, dat men hier een werk voor zich heeft waaraan het diep verval der bouwkunst kan worden aangetoond. Integendeel, de grootschheid van opvatting van het geheel, de rijke en toch harmonieuze detailleering en versiering vragen bewondering en men herkent er de hand van den meester in.

Jacques Ange Gabriel was voor zijn tijd een figuur, die zich boven alle andere verhief en min of meer alleen stond, evenwel op een goed gefundeerd voetstuk. Lid van een familie, waarin de bouwkunst van vader op zoon beoefend was, deed hij door zijn werk eigenlijk niet anders dan een familie-traditie voortzetten. Welk een invloed zulk een voortarbeiden op de ontwikkeling der bouwkunst kan hebben leert hare geheele geschiedenis en niet in enkele gevallen, maar telkens en in alle tijdperken. Tot in de middeleeuwen zou men dit kunnen nagaan, maar nog veel beter in de nieuwere tijden, waarin de persoonlijkheid van den kunstenaar veel meer op den voorgrond is getreden. Het zou dan vrij zeker blijken, dat familie-traditie een factor van beteekenis voor den geschiedschrijver is. Zij die van oude schilderkunst studie maken hebben dit reeds lang ingezien en niet zonder reden tal van genealogische en familiebijzonderheden der kunstenaars opgespoord en genoteerd.

De vreemdeling op het gebied van kunstgeschiedenis moge niet begrijpen, waartoe dit alles dient, de ingewijde ziet er de groote waarde wel degelijk van in.

Wanneer wij ons tot de Fransche bouwkunst der zeventiende en achttiende eeuw bepalen, dan zien wij, dat de Fransche architecten eigenlijk een groote familie vormden. Strikt genomen is dit misschien eenigszins overdreven, maar al waren het dan niet altijd familiebanden er waren sterke banden, die het gild der bouwmeesters krachtig maakten en het bloeide onder de hooge bescherming van vorsten en ministers.

Men spreekt in den regel veel te spoedig van verval, wanneer het tijdperk der Renaissance gepasseerd is. In Frankrijk is, dat verval niet ingetreden, voordat de staatkundige toestand van dat land van dien aard was geworden, dat men zich voor bouwkunst niet meer kon interesseeren. Maar een tijdperk, dat figuren als een Jacques Ange Gabriel kan aanwijzen, mag niet boudweg als een tijdperk van verval worden gestempeld.

Vandalisme.

Wanneer het in Oterdum gebeurd was, zouden wij er misschien onder binnenlandsche berichten melding van maken of er zelfs maar het zwijgen toe doen; maar het is gebeurd in de meest vooruitstrevende stad van Nederland en daarom nemen wij het ingezonden stukje van den heer Heyink hier in zijn geheel over en zonder commentaar, want het schandaal spreekt genoeg voor zichzelf uit de bloote vermelding der feiten.

AFBRAAK GEVEL LEUVEHAVEN 20.

(Ingezonden.)

Hedenmiddag is in enkele uren tijds de prachtige tuitgevel van huis Leuvehaven 20, voor weinige weken bij een hevigen brand gespaard gebleven, door den slooper tot puin geslagen. De afdeeling Kunsten en Wetenschappen, Dep. van Binnenl. Zaken met de aangevangen slooping in kennis gesteld, vermocht alleen door haren met spoed overgekomen architect een foto te doen maken van de onderste gedeelten der vleugelstukken.

De geheel zandsteenen gevel was uit het laatst der zeventiende eeuw (type Vingboons); het middengedeelte gedekt met een driehoekig fronton, geflankeerd door rijk geornneerde zandsteenen vleugelstukken eindigend in met bladornament versierde voluten en versierd door guirlandes met vruchten.

Onze stad — die aan gevels niet veel verliezen kan — is door dit vandalisme weder een harer mooiste oude gevels armer geworden.

Wanneer er van het voornemen tot slooping tijdig was kennis gegeven bijv. aan de archaelogische commissie van de Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap, was zij zeker bereid geweest hare bemiddeling te verleenen om, wanneer afbreken noodzakelijk mocht blijken, althans het behoud der onderdeelen te verzekeren. Zij hadden in de gegeven omstandigheden een aanwinst voor het museum Oud-Rotterdam kunnen worden.

Moge de vermelding van bovenstaand voorval, voor ieder die in 't bezit is van een dergelijken waardevollen gevel, een aansporing zijn om niet op voormelde wijze tot slooping te besluiten.

J. HEYINK.

Rotterdam, 12 Augs. 1915.

Vereenigingen.

VEREENIGING „HAERLEM."

Aan het jaarverslag 1914/15 van deze vereeniging is het volgende ontleend:

„Toen de torenbouw in staat van wijzen verkeerde, rees bij uw bestuur het denkbeeld aan de milde schenkers, die de uitvoering van ons plan hebben mogelijk gemaakt, een bewijs onzer erkentelijkheid te geven. Wij waren van oordeel, dat eene plaquette de passende vorm was, om van onze dankbaarheid blijk te geven. Niet alleen is zij een blijvende herinnering aan het feit van den torenbouw, doch bovendien leent zij zich om ook aan hen uit te reiken, die zich reeds ten opzichte van het streven onzer Vereeniging op bijzondere wijze hebben verdienstelijk gemaakt, of dit in de toekomst nog zullen doen."

„.....En zoo heeft onze gemeente, nu de ranke versiering weer op het Raadhuis verrezen is, alleszins reden tot verheugenis, omdat ons gemeentehuis een fraai sieraad, getrouw beeld van den in 1772 „wegens bouwvalligheid" verdwenen toren, heeft herkregen en het stadsbeeld der Groote Markt met hare statige gebouwen, die getuigenis afleggen van den voortreffelijken kunstzin onzer voorvaderen, met een sierlijk kleinood is verrijkt.

In den top werd de klok, die nog bewaard bleek, opgehangen. Zij draagt het volgende randschrift:

Ghy Heren machtich blift een drachtich en volch de reden — doe di dut — so sel U Stat — staen in vreden MCCCCLXXIII. Steven buitendyc maectet."

Zou het ons dan niet tot groote dankbaarheid stemmen tegenover allen, die het, ieder op zijne wijze en naar zijn kunnen, ons mogelijk hebben gemaakt aan een reeds lang door ons gekoesterden wensch uitvoering te kunnen geven?"

Over het huisje hoek Jacobijnestraat-Ged. Oude Gracht zegt het jaarverslag: „Te herstellen bleekt het gebouwtje niet meer, doch toen de tegenwoordige eigenares, de Haarlemsche Brood- en Meelfabriek, het plan opvatte een gebouwtje geheel in den ouden stijl weder te doen bouwen, waren wij van oordeel onze eenmaal gedane subsidie-toezegging te moeten gestand doen. Om in de kunstterminologie te blijven, mogen wij zeggen, dat het aardige geveltje het zeer goed doet in dit stadsgedeelte. De directie van evengenoemde fabriek bood ons drie fotografieën in lijst aan, voorstellende de bakkerij van het bakkersgilde, den toestand vóór de afbraak in 1914 en den tegenwoordigen toestand."

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKLAD No. 16. De Verkeerswegen in de binnenstad te 's Gravenhage.

Ontwerp Kantoorgebouw Steenkolenhandelsvereeniging te Rotterdam, ingezonden op de besloten prijsvraag door M. Bles, met afbeeldingen.

Het verfraaien van het landleven in België, door Hub. Hoste, arch.

ARCHITECTURA No. 33. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

De herstelling van het beeldhouwwerk in den tympan van den voorgevel van het Koninklijk Paleis op den Dam, door Jan de Meijer.

Het Nieuwe Winkelgebouw van de N. V. Gebrs. Gerzon's Mode-magazijnen, Kalverstraat, St. Luciensteeg en N. Z. Voorburgwal, arch. Adr. Moen B. N. A.

De Verkeerswegen te 's Gravenhage.

DE BOUWWERELD No. 32. De Tentoonstelling, Jan Springer.

Het raadsel van den scheeven toren van Pisa, door J. D. C. van Dokkum.

Afbeeldingen: Winkel- en Kantoorgebouw »De Rijnstroom« op het Rokin, arch. Gebr. van Gendt A. L.en.

DE INGENIEUR No. 33. J. L. Weijs, Levensbericht met portret.

Laden en lossen op vrachtschepen, door F. Muller van Brakel w. i., met afbeeldingen.

Rapport betreffende een centrale drinkwatervoorziening in Zuid-Holland, Noord-Holland en Utrecht, opgemaakt door het Rijksbureau voor Drinkwatervoorziening, met kaartje.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 33. Officieel gedeelte. — Uit de afdeelingen en vakgroepen. — Praatjes IV. — Een en ander over de electrische uitrusting van kranen in het havenbedrijf (slot). — Ingezonden. — Boekbespreking en Catalogi. — Gemengd. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 32. Th. J. van Driel, Overlijdensbericht.

Jaarverslag van den Raad van Arbitrage voor de Bouwbedrijven in Nederland over het jaar 1914. II. (Slot).

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 37. De kolenvoorziening. — De uitvoer van kolen uit Engeland. — Kamer van Koophandel en Fabrieken. — Aanvoer van Belgische klei. — Het steenkolenvraagstuk. — Verleende Octrooien.

Varia.

DE TENTOONSTELLING TE SAN FRANCISCO.

(Slot.)

Opvallend is het, dat de groote oorlog de deelneming niet verminderd heeft; integendeel, in verscheidene gevallen als van Argentinië, Frankrijk en Japan werd zij na het begin van den oorlog nog uitgebreid.

Al deze paviljoens liggen zuidelijk van de verschillende paleizen, terwijl noordelijk daarvan het Lama Park, Amusement park of kortweg „Zone" ligt, een terrein van 28 H. A. met alle nieuwtjes op het gebied van vermaak. Een van de voornaamste bezienswaardigheden is de volledige reproductie van het Panamakanaal, met werkende sluizen, booten, enz., een meesterwerk van constructie en mechaniek, ofschoon het bij de vermaken behoort, was het niet buiten mededinging en verwierf het een grooten prijs. Een half millioen dollars is alleen in deze onderneming gestoken, terwijl in het geheel in de Zone voor 10 millioen dollars is belegd.

Gedurende den tijd van de tentoonstelling is er voor tal van bijzondere gebeurtenissen gezorgd; zoo zullen er 822 bijeenkomsten op allerhande gebied worden gehouden. Met het oog hierop is er in het centrum van de stad een auditorium opgericht, ruimte biedend voor 11000 personen. De stad San Francisco stond er het terrein voor af, gelegen dicht bij het nieuwe stadhuis. Voor het gebouw is 1200,000 dollars uitgegeven en na afloop van de tentoonstelling zal het aan de stad geschonken worden als een blijvend aandenken van de tentoonstelling.

De expositie company heeft, niettegenstaande de ongunstige omstandigheden van oorlog en slechte weersgesteldheid, in het begin een netto winst van 1'5000 dollars per maand gemaakt. Alles wijst er op, dat grooter succes op komst is.

De deelneming van Nederland is buitengewoon groot en behalve de inzendingen in het Nederlandsche Paviljoen vinden wij er nog in de volgende Paleizen: Schoone Kunsten, Levensmiddelen, Verschillende Industriën, Transport en Vrije Kunsten, terwijl de Nederlandsche tuinen het belangrijkst zijn op het gebied van tuinbouw op de tentoonstelling. Het zal in de toekomst wel blijken, dat het geld (ca. ½ millioen dollars) en de energie, die door Nederland zijn besteed om deze deelneming mogelijk te maken, ruimschoots beloond worden. In Holland werden het bijeenbrengen en de administratie geleid door mr. J. C. A. Everwijn van het ministerie van landbouw, nijverheid en handel en onze consul-generaal te San Francisco de heer H. A. van Coenen Torchiana, die tevens plaatsvervangend commissaris-generaal voor deze tentoonstelling is, heeft de uitvoering in handen. Bij het uitbreken van den oorlog deden zich talrijke moeilijkheden voor, doch deze zijn alle overwonnen, waar de energieke figuur van den heer Torchiana zeker het grootste deel toe heeft bijgedragen, terwijl het Hollandsche gebouw thans een van de populairste van de tentoonstelling is. De recepties, diners en tea's, door den heer en mevrouw Torchiana in het gebouw gehouden en door de vreemde commissarissen en hun dames druk bezocht, verhoogen nog dit succes.

Het Nederlandsche Paviljoen is opgetrokken in modern-Hollandschen stijl naar ontwerpen van den Rotterdamschen architect Kromhout en niet, zooals de Officieele Gids zegt, een reproductie van een bekend Oud-Hollandsch bouw-

(Vervolg ze pagina bijblad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. Opgericht 1830. — Telefoon 1551.
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn., DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels,

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O.Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc. 478.
Brandvlechterij,
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van
BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL F 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

werk. Het is juist het origineele, wat het van andere gebouwen onderscheidt, daar meestal een reproductie van het een of ander bekende gebouw wordt genomen. Evenzeer oorspronkelijk als het uitwendige is inwendige, n.l. de decoraties, welke tot in alle bijzonderheden zijn uitgevoerd door Herman Rosse, die indertijd ook de leiding had van de decoraties van het Vredespaleis.

De inzendingen zijn verdeeld in drie groepen: Nederland, Oost-Indië en West-Indië, in drie afzonderlijke deelen van het gebouw ondergebracht. Het belangrijkste hiervan is de Oost-Indische inzending, waarvan in de eerste plaats de drie groote diorama's, vervaardigd door Carel Dake, Jr., genoemd dienen te worden. Ze behooren tot het beste op dit gebied op de geheele tentoonstelling. Verder is er een verzameling photo's van Ned.-Indië, goed uitgevoerde reliefkaarten, houtsnijwerk en andere producten van kunstnijverheid, en monsters van de verschillende producten van Ned.-Indië. De leiding en ook de voorbereiding van de Indische inzending was opgedragen aan den heer E. de Kruyff van het departement van landbouw, handel en nijverheid te Buitenzorg, die tevens gedelegeerd commissaris voor Ned.-Indië op de tentoonstelling is.

De handelsbetrekkingen tusschen Ned.-Indië en Amerika kunnen door deze inzending sterk worden uitgebreid. De Amerikanen worden thans in staat gesteld zich een denkbeeld te vormen van de beteekenis onzer Koloniën waarheen de toeristen zich mogelijk ook heengetrokken kunnen voelen.

De inzending van West-Indië bestaat hoofdzakelijk uit monsters van producten van onze bezittingen aldaar, terwijl een groot doek de haven van Curaçao in beeld brengt.

Als grootste aantrekkelijkheid van de Nederlandsche inzending zijn ongetwijfeld de twee diorama's bedoeld, voorstellende het eiland Marken in de 17e eeuw, het andere een Friesche boerderij. Afgezien van de geringe artistieke waarde rijst bij ons de vraag of er ditmaal voor reclame niet een ander onderwerp gekozen kon worden dan Marken. Maar al te veel denken nog de Amerikanen, dat ieder in Holland op klompen loopt en zich in boerenkleeren steekt. Daartegenover staat, dat dergelijke onderwerpen altijd een buitengewone aantrekkelijkheid hebben voor het Amerikaansche publiek. Amsterdam en Rotterdam zonden in, den Haag zorgde voor reclame voor het vreemdelingenverkeer.

Wij vinden verder modellen van schepen, een aantal firma's zonden haar monsters in, die in afzonderlijke monsterkamers voor belangstellenden te bezichtigen zijn. De belangrijkste inzendingen van Hollandsche firma's vinden wij evenwel in de verschillende paleizen ondergebracht. Zeer veel succes heeft de gezamenlijke inzending der kunstaardewerk-fabrikanten.

Een inzending zilverwerk en juwcelen van de firma Begeer uit Utrecht trekt veel aandacht, de firma Stokvis en Zonen uit Arnhem zond een complete verzameling van hare welbekende lampen.

In het Transportation Palace vinden wij eene belangrijke inzending van de Holland-Amerikalijn met een volledige reproductie van een deel van de nieuwe in aanbouw zijnde Statendam.

De Hollandsche tuinen, die zeer uitgestrekt zijn en aan een van de hoofdingangen van de tentoonstelling zijn gelegen, trekken aller belangstelling, wat zij ook ten volle verdienen. Verscheidene Hollandsche tuinlieden zijn onder leiding van den heer Arie van Vliet bezig de tuinen steeds van nieuwe bloemen en planten te voorzien, na de tulpen en hyacinthen komen nu de rhododendrons, begonia's enz.

Tenslotte is er een zeer belangrijke inzending van Nederlandsche kunstenaars ondergebracht in het Paleis voor Schoone Kunsten. De opstelling hiervan had plaats onder leiding van Willem Witsen. Deze verzameling heeft meer de aandacht dan eenige andere in het gebouw, en ofschoon in het geheel slechts 80 nummers groot, behoort zij tot het beste van de inzendingen van vreemde landen, die nagenoeg alle vertegenwoordigd zijn. Reeds werden verscheidene belangrijke doeken verkocht en kregen de Nederlandsche schilders een zeer groot percentage bekroningen, welke nog niet voor het publiek bekend zijn.

Ziedaar een kort overzicht van hetgeen Nederland heeft bijgedragen tot deze grootsche onderneming. Het kom, zooals wij zeiden, overal uitnemend voor den dag.

EEN OUDE MOSKEE.

Het is aan eenige Fransche archeologen gelukt de grootste moskee ter wereld bloot te leggen. Reeds vóór het uitbreken van den oorlog was men met dit werk bezig. In de Parijsche Academie vertelde Marcel Dieulafoy, die de werkzaamheden leidde, er eenige nadere bijzonderheden van. Het betreft de beroemde moskee van Jacoeb el Mansoer te Rabat in Marokko. Sedert vele jaren vormde de Hassantoren, welke zich aan den linkeroever van den Regreg verheft, met eenige overblijfselen van muren en zuilen, de laatste sporen van een kerk, welke eens met zijn reusachtige afmetingen een geweldigen indruk moet hebben gemaakt. Een dikke aardlaag bedekte de ruines, terwijl de wortels van vijgeboomen, cactussen en aloë's zich door dat alles hadden heengeslingerd en tot een hechte massa hadden gevormd, waarop de bewoners van Rabat koren verbouwden.

Deze reusachtige moskee werd gebouwd op verlangen van sultan Aboe Joessoef Jacoeb el Mansoer, die als laatste vertegenwoordiger van de Almohadendynastie regeerde van 1184 tot 1199. Aan denzelfden sultan, die in 1195 bij Alarcos een schitterende overwinning op de Castilliërs behaalde, dankt Sevilla ook den bouw van een groote moskee en van het Alcazar, een prachtig paleis in Moorschen tijd.

Talrijke opschriften in de nieuw ontdekte zuilen bewijzen, dat de moskee te Rabat zeer snel gebouwd is en onder de regeering van den opvolger van Aboe Joessoef Jacoeb voor den godsdienst werd ingewijd. Het gebouw heeft een oppervlakte van 26.675 vierkanten meter en is dus ook grooter dan de beroemde moskee te Cordowa. Waarschijnlijk is het monument omstreeks 1400 in vlammen opgegaan. De sporen van een brand zijn nog duidelijk te bespeuren.

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph
Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

Pianino's contant en termijnbetaling.
SOLIED ADRES.
UIJTENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, te Van Swindenstr. 10 AMSTERDAM

F. H. HONIG, HOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK.
Keizersgracht 208, AMSTERDAM.
FABRIEK TE ZAANDAM.
Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgraniet.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. Vloer- en Wandtegels enz.

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

Oudheden verkwanseld.

Onlangs is door de pers het bericht gegaan, dat het gemeentebestuur van Mook »met prijsbare zorg» oudheden opbergt ten gemeentehuize. De N. Sittardsche Courant plaatst nu een opstel van »een oudheidliefhebber», die het gemeentebestuur beschuldigt.

»Ja men heeft in Mook oude voorwerpen opgedolven . . . . .

Maar de terp, waarin die voorwerpen zich bevonden, is zóó onnoordeelkundig onderzocht, dat men eer van »omwoelen» dan van »opgraven» kan spreken.

En de voorwerpen zelf? . . . . .

De »wroeters» hebben de volgende zaken uit de terp gehaald:

a) Twee groote urnen;
b) een reukbeker (émail);
c) een groote beker (émail);
d) een mooi bewerkte koperen kan met ooren;
e) een koperen schaallamp;
f) een aarden graflamp.

Of die kostbaarheden thans opgeborgen zitten in 'n gesloten kast ten gemeentehuize? . . .

Géén kwestie van!

De burgemeester van Mook heeft ze versjacherd aan den heer W. Giovanini, antiquair, Lange Nieuwstraat 27, Nijmegen.

Voor hoeveel? . . . .

Voor f 110 (zeggen honderd en tien gulden)!

En alsof de schande, welke de Mooker vroede vaderen zich door dat schandekoopje op den hals haalden, nog niet groot genoeg ware, hebben ze de steenen lijkkist, van Frankischen oorsprong, die al meer dan 40 jaren te Mook bewaard werd, aan denzelfden heer Giovanini cadeau gegeven!»

De oudheidliefhebber b. g. schijnt de zaak wel wat overdreven te hebben voorgesteld, althans een ander bekend beminnaar van oude dingen, de landmeter A. N. van Beurden uit Roermand, stelt in de N. Sitt. Ct. gerust omtrent het gebeurde te Mook.

»Wat zijn de feiten? Een stuk moeras, de Riethorst, lag renteloos als broekgrond. De jonge, vorig jaar benoemde burgemeester, die met kracht de gemeentezaken aanpakt, wilde dat, in voorzetting van het werk van zijn voorganger en met vollen steun van wethonders en raad, voortzetten ten bate der gemeente. Zelf heb ik gezien en ondervonden, dat van ontoegankelijk moeras goed bouw- en weiland gemaakt is. Tot verbetering had men zand noodig. Dat ligt er vlak bij in een grooten heuvel, den heuvel, waaruit volgens den inzender het »schacherzaakje« zou geboren worden. Want men besloot, dus B. en W. en raad, om dien af te laden en over de lage landen te verspreiden. Dat deed men in den tijd, dat de bevolking daartoe de hand kon leenen en er kar en paard beschikbaar waren. $^1/_{6}$, dus niet de geheele heuvel zooals de inzender meent, is afgeladen en nog minder »door- of omwoeld«. De inzender spreekt onwaarheid, waar hij dat zegt.

»Toen zijn een stuk of vijf antikiteiten, ongeschonden en geschonden, gevonden, die door de arbeiders bij het stelselmatig afgraven van 't zand, eerlijk ten gemeentehuize bezorgd zijn.«

De heer Van Beurden erkent, dat met de antikiteiten niet deskundig is gehandeld. Doch »de burgemeester heeft onmiddellijk, nadat hem dit bekend werd, alle maatregelen genomen om, mocht er weer gegraven worden, dit onder deskundige leiding te laten doen. Hij gaf daarvan aan oudheidkundige autoriteiten, en waar noodig, verder kennis.

De heuvel is niet »doorwoeld« en slechts voor $^1/_{6}$ afgegraven. Alles is te goeder trouw toegegaan, al is het dan met een door onbekendheid voorbijgaan van voorschriften.«

Wat ten slotte de steenen kist betreft: »Ik heb ze, schrijft de heer Van Beurden, een kwart eeuw in hare plompe, vierkante, nietszeggende onsierlijkheid onder het raadhuis zien staan, als een groote sta-in-den weg. De eene oudheidkenner schold ze uit voor een voerbak, de ander voor een trog, een derde versleet ze voor een korte lijkkist, niemand wilde voor 't verhuizen naar een museum zorgen, niemand wilde er werk van maken en de legaat der commissie van monumenteninventarisatie haalde er de schouders voor op. Nu is ze in eens een stuk van buitengewone waarde geworden! Waarom heeft de regeering, die al 25 jaar van 't bestaan wist, of de Limburgsche monumentencommissie ze niet gehaald? Ze had geen bestemming, kon geen nut bewijzen, dan nu in eens wel, om den burgemeester een hak te zetten. Daarvoor is de vergeten kist nu goed genoeg.«

Oude grafzerk.

Het Centr. meldt: bij de herstellingswerkzaamheden aan de Zuidelijk gelegen kapel van de Domkerk te Utrecht, kwam dezer dagen van onder de bevloering een oude door midden gebarsten, doch overigens nog fraaie Zestien-eeuwsche grafzerk voor den dag. De steen moest het graf dekken van den in 1542 overleden Joannes Slachek, in de jaren 1523 tot 1525 pastoor van Kampen, deken van de Sint Lebuinuskerk te Deventer, proost van St. Marie en sedert 1530 proost van den Dom te Utrecht. Het gaaf gebleven wapenschild vertoont een »slaghek«.

Joannes Slachek was in 1526 de afgevaardigde van den Elect Hendrik van Beijeren, om in het Bovenstich een onderzoek in te stellen naar de opkomende »Lutheraense dwalinge«.

De Friesche Wadden.

De heer L. A. Sanders, te Amsterdam, heeft aan de Koningin verzocht om concessie tot landaanwinning en bedijking van een gedeelte der Friesche Wadden.

Het voornemen bestaat, twee zeedijken aan te leggen — ter gezamenlijke lengte van ongeveer 29,000 M. en waarvan de kosten zijn geraamd op f 8,120,000 — van de uiterste punt van Ameland met een ombuiging naar de Friesche kust, oostelijk van Wierum, en van de Zuider Grie in het waterschap de Grieën op Ameland, met eenige ombuiging tot de Friesche kust bij de Zwarte Haan.

De kosten van inpoldering en verkaveling van het tusschen genoemde dijken gelegen gedeelte der Wadden — welk gedeelte ong. 15,000 H.A groot is — zijn geraamd op f 12,870,000.

Afschriften van dat verzoek, met bijbehoorende kaarten, omschrijving en begrooting, zijn ter inzage gelegd in het gebouw van het provinciaal bestuur van Friesland.

Waarom moet men adverteeren in deze tijden?

Omdat:

1e Vakbladen meer nog dan in gewone tijden van a tot z gelezen worden en in menig opzicht een spiegel van de industrieele toestanden zijn, zoodat een ieder door de onrustige tijden den inhoud met bijzondere zorg nagaat, velen ook door gedeeltelijken stilstand van zaken meer dan anders tot zorgvuldig lezen in staat zijn.

2e Het verdwijnen van een anders regelmatig verschijnende advertentie bijzonder opgemerkt en menigmaal juist in deze tijden als een ongunstig teeken voor de adverteerders opgevat wordt.

3e Op menig gebied de gelegenheid is ontstaan om nieuwe connecties aan te knoopen door bijzondere vraag naar voorradige artikelen, wat alleen door adverteeren aan het publiek bekend kan worden.

4e Door het handhaven van advertenties, ieder bijdraagt tot het gerustestellen van het publiek, tot het normaliseeren van het zakenleven.

5e Door het stopzetten van buitenlandsche fabrieken of door de moeilijkheden van het transport der Nederlandsche industrie een prachtige gelegenheid geboden wordt, om leveringen, die vroeger door het buitenland gedaan werden, aan zich te trekken.

Kortom, in zekeren zin is adverteeren plicht. („V. en A.").

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

DE OPMERKER
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . f 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . » 7.50
(Uitsluitend bij vooruitbetaling)

Afzonderlijke nummers, **uitsluitend** bij vooruitbetaling: met plaat . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

De Club van Haagsche leden van het Genootschap Architectura et Amicitia.

In den loop der vorige maand is te 's-Gravenhage opgericht een „Club van Haagsche Leden van het Genootschap Architectura et Amicitia". Daarmede heeft de Residentie het voorbeeld van Utrecht gevolgd, maar terwijl de Utrechtsche Club dadelijk begonnen is, in het openbaar op te treden, is dit niet in hoofdzaak de bedoeling der Haagsche Leden, althans voorloopig niet. Het zal er mettertijd wel van komen en het zal er wel van moeten komen, dat de Club zich ook op het terrein der openbare aangelegenheden gaat bewegen, maar vooralsnog beoogen hare oprichters meer de bevordering van de onderlinge ontwikkeling der Haagsche Leden en de bevordering der Bouwkunst in het algemeen, in denzelfden geest, als dit door het Genootschap Architectura et Amicitia nu sedert zestig jaren gedaan is.

Enkele plaatselijke bladen in den Haag hebben van de oprichting der Club melding gemaakt; het weekblad „Architectura" heeft de geboorte aangekondigd, zooals van het orgaan der moedervereeniging te verwachten was, in een artikeltje, dat eindigt met een aanbeveling van het lofwaardig streven der Haagsche leden in den steun dergenen, die nog niet als lid toetraden, ten einde tot een vruchtbare samenwerking te komen.

Ook het Bouwkundig Weekblad wijdt in het laatstverschenen nummer eenige regelen aan de oprichting der nieuwe Club.

Daarin wordt gezegd, dat de Residentie, wat betreft tentoonstellingen van bouwkunst nogal misdeeld is; dit feit is niet tegen te spreken en heeft mede allicht, bij de oprichting der Club, als motief gegolden, maar toch gelooven wij niet, dat het zoo op den voorgrond is getreden als men uit dit bericht zou opmaken.

Van de oprichting is weinig drukte gemaakt; de ontvangst van het bericht door de pers is welwillend geweest, maar kalm, uiterst kalm en toch, hoe bescheiden de Haagsche leden van A. et A. ook zijn opgetreden, komt ons de grondvesting dezer club voor, te zijn een feit, dat, zoo het thans misschien nog geen groote beteekenis heeft, een groote beteekenis voor 's-Gravenhage kan krijgen.

Dat het Haagsche bouwkunstleven in de laatste jaren zich in grooten bloei mocht verheugen, kan wel worden beweerd, maar zal door niemand in ernst worden beaamd. Jaren lang is de Afdeeling van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst het eenig vereenigingspunt geweest voor de Haagsche beoefenaars der Bouwkunst. De afdeeling heeft jaren van werkelijk opgewekt leven gekend, maar laat ons er bij zeggen, dit is reeds lang geleden. Uit dat opgewekte leven kwam strijd voort, dat sprak van zelf en zou ook niet gehinderd hebben, wanneer de Afdeeling niet gebonden ware geweest aan de Maatschappij, welker Bestuur een groote macht had, ook in de aangelegenheden der afdeelingen, hetgeen ook weder niet gehinderd zou hebben, wanneer de rechten van de leden der Afdeelingen en hun invloed op de Bestuurs-aangelegenheden goed gewaarborgd waren geweest. Wij achten het hier niet de plaats, om de onverkwikkelijke geschiedenis op te halen van de moeilijkheden, die een kleine twintig jaren geleden de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, en inzon-

derheid hare Afdeeling 's-Gravenhage, in beroering brachten. Het zij genoeg er aan te herinneren, dat zij in 1896 het beste deel harer leden verloor, dat toen een „Bouwkundig Genootschap" oprichtte, dat met groote plannen van stapel liep, maar reeds na enkele jaren begon te kwijnen en ten slotte een stillen dood stierf. De Afdeeling kwam den slag langzamerhand te boven, er kwam wat nieuw bloed in, en dat was ook noodig, want velen der oudere leden zijn er nooit in teruggekeerd. Met het nieuwe bloed kwam ook de nieuwe geest, die heel wat anders was dan de vroegere. De maatschappij begon zich meer en meer te vervormen tot het wouldbe toongevend lichaam in bouwkunstaangelegenheden en de Haagsche Afdeeling volgde haar voetspoor. Zij hield hare deftige vergaderingen, die als het kon ook voor dames genietbaar werden gemaakt en waar genoodigden toegang hadden. Inzonderheid deed zij dit, wanneer zaken van openbaar belang aan de orde waren. Moties werden aangenomen, adressen opgesteld en verzonden het leek alles heel gewichtig en had toch eigenlijk maar heel weinig te beteekenen, want tot de oplossing van de vele in de Residentie hangende vraagstukken van bouwkunst, of met bouwkunst in verband staande, heeft de actie der Haagsche Afdeeling, zooals trouwens begrijpelijk is, zeer weinig kunnen bijdragen. Het is eenmaal niet anders, waar het de openbare zaak geldt, kan een kiesvereeniging gewoonlijk meer uitrichten en meer invloed doen gelden dan een kunstvereeniging en wie somtijds denken mocht, dat in de Hofstad de openbare meening ten aanzien van zaken van bouwkunst hooger gestemd is dan elders, zou zich deerlijk vergissen.

Met de omzetting van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst in een vakvereeniging van architecten zijn alle afdeelingen opgeheven en de Haagsche bestaat dus feitelijk thans ook niet meer. Of er kans bestaat, dat uit hare elementen zooiets van een plaatselijke vereeniging zal voortkomen, weten wij niet, maar wij meenen, dat zij de zaken geheel geliquideerd heeft en zelfs de kleine verzameling jaargangen van tijdschriften, die hare bibliotheek uitmaakte, aan een andere vereeniging heeft weggeschonken. Wij mogen een doode geen verwijten meer doen, daarom betreuren wij het alleen maar, dat de Haagsche Afdeeling van de Maatschappij zoo weinig, te weinig gedaan heeft, om de openbare meening ten aanzien van zaken van bouwkunst op een hooger peil te brengen, iets waartoe vooral de vraagstukken, die in de laatste jaren op den voorgrond zijn getreden gereedelijk aanleiding gaven. De eenige verontschuldiging, die hiervoor is aan te voeren, is dat men het juist in de laatste jaren in de Maatschappij zoo druk gehad heeft met de vakbelangen van den architect, dat de belangen der bouwkunst geheel op den achtergrond zijn gedrongen.

Het is verklaarbaar, dat de Club, thans opgericht door de jongere Haagsche leden van A. et A. een weinig huiverig geweest is, in haar programma ook maar te noemen het optreden in het openbaar, waar dit in het belang der bouwkunst noodig kan zijn.

Zij deed o. i. zeer verstandig, dit punt, met vele andere, voorloopig onaangeroerd te laten. Optreden in het openbaar is geen kunst, maar daarmede een resultaat te bereiken is zeer moeilijk en zoo men daaromtrent niet de minste kans heeft, doet men beter in zijn tent te blijven.

Bovendien er is in eigen kring voorloopig genoeg te doen in den Haag, allereerst al, wat betreft de onderlinge verstandhouding tusschen de beoefenaars der bouwkunst. Zij zijn min of meer van elkaar vervreemd, gelijk dit overal het geval is, maar in geen onzer groote steden doet zich dit verschijnsel zoo sterk voor als juist in de Residentie. Amsterdam en Rotterdam hebben hun bouwkundige vereenigingen, die, al is het ook niet in alle opzichten een innige band, toch altijd een band hebben gevormd en nog vormen tusschen de vakgenooten.

's-Gravenhage is bandeloos, ook op dit punt. Het moge sommigen misschien bedenkelijk hebben toegeschenen in deze benarde tijden een poging te doen, een deel van de Haagsche beoefenaars der bouwkunst tot elkander te brengen, wij voor ons gelooven, dat het tijdstip juist goed gekozen is en zien die meening bevestigd door het voorloopig resultaat, dat geenszins onbevredigend mag heeten. Een zware taak heeft de jonge Club voor de naaste toekomst op zich genomen, maar een schoone taak, waarbij zij ten volle verdient gesteund te worden niet alleen door alle Haagsche leden van Architectura et Amicitia, maar door de geheele vereeniging en verder door allen, die met ons de meennig zijn toegedaan, dat Den Haag meer dan andere steden behoefte heeft aan een kring, die zich de bevordering der bouwkunst en de goede verstandhouding onder hare beoefenaars aantrekt.

Moge het de nieuwe Club gegeven zijn, daarin iets tot stand te brengen in den geest van het Genootschap A. et A., dat nu reeds 60 jaren de bouwkunst heeft bevorderd op de meest sympathieke wijze niet alleen, maar ook, zocals gemakkelijk zou zijn aan te toonen, op de meest doeltreffende wijze.

Jaarverslag van den Raad van Arbitrage voor de Bouwbedrijven in Nederland over het jaar 1914.

Tot onze voldoening kan gerapporteerd worden, dat het aantal gevallen, waarin de werkzaamheid van den Raad werd ingeroepen zich regelmatig blijft vermeerderen. Het jaar 1914 overtrof in dit opzicht alle voorafgaande jaren.

Gedurende dit jaar werden 10 beslissingen gegeven; 5 daarvan betroffen zaken, die nog in 1913 werden aanhangig gemaakt.

In het geheel werden 9 geschillen dit jaar aanhangig gemaakt, waarvan dus 4 op 1 Januari 1915 nog niet waren berecht.

De hoofdinhoud van de in dit jaar gegeven beslissingen volgt hieronder.

I.

Dit geschil, dat ontstond naar aanleiding van de verbouwing van twee woonhuizen, werd slechts berecht door één arbiter, omdat de eisch strekte tot betaling eener geldsom van minder dan f 1000.—. Bijzonderheden van deze zaak waren, dat de aannemer hier tevens was opgetreden als „directie" en dat in het bestek toepasselijk was verklaard het Ontwerp der Algemeene Voorschriften, voorloopig opgesteld door de Commissie ingesteld vanwege de Vereenigingen: Vereeniging van Delftsche Ingenieurs, Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst en Nederlandsche aannemersbond, welk ontwerp echter nog niet door die vereenigingen is goedgekeurd. Het geschil liep a. over de vraag of de aannemer, wien volgens zijn contract 5 pCt. over de „bouwsom" toekwam, alleen 5 pCt. over de „aannemingssom" mocht berekenen of 5 pCt. over de „aannemingssom vermeerderd met het bijwerk" en b. over de rekening van meer en minder werk.

Ten aanzien van geschilpunt a. verklaarde de arbiter

zich onbevoegd, omdat de eischer hier was opgetreden als „directie" en art. 2 der Statuten van den Raad van Arbitrage, in overeenstemming met § 52 (54) van evengemeld Ontwerp der A. V., aan dien Raad slechts opdraagt de berechting van geschillen tusschen aanbesteders en directie eenerzijds en aannemers anderzijds.

Ten aanzien van geschilpunt b. verklaarde de arbiter den eischer niet-ontvankelijk. Immers § 52 (54) lid 9 van meergemeld Ontwerp der A. V. schrijft voor, dat geen arbitrage kan worden aangevraagd, later dan één maand, nadat de beslissing van den aanbesteder omtrent de eindafrekening ter kennis van den aannemer is gebracht. De eindafrekening was 28 Februari 1913 ingediend en op dienzelfden dag was gezegd, dat daarmede door de aanbesteedster geen genoegen werd genomen. De eisch was ingesteld op 18 November 1913. Wel was op 5 November nog een nieuwe rekening ingediend, waarbij de oude verhoogd was met 2 postjes, te zamen nog geen zes gulden bedragende, doch de arbiter oordeelde, dat dit alleen geschied was, „om het door den aannemer gemaakte verzuim, de arbitrage tijdig aan te vragen, te herstellen."

De eischer werd veroordeeld in de kosten van het geschil ad f 102.50.

II.

Het geschil, gerezen tusschen een aannemersfirma en een gemeente, betrof den bouw van een watertoren met ijzeren reservoir enz.

De aanbesteding en gunning hadden op eenigszins ongewone wijze plaats gehad. De Directie was niet begonnen met het maken van volledig project, doch had een kort bestek met opgave van de voornaamste maten en een zéér schematische teekening, aangevende de hoofdafmetingen op een schaal van 1 : 200 aan een beperkt aantal daarvoor in aanmerking komende personen en lichamen, waaronder ook deze aannemer, toegezonden en dezen verzocht voor het werk een volledig plan met den daarvoor te bedingen prijs in te leveren. Toen geen der tot een getal van ongeveer tien ontwerpen aan het oordeel der directie voldeed, werd vanwege de aanbesteedster een ontwerpteekening op een schaal van 1 : 100 vervaardigd en werd deze opnieuw, met toevoeging van eenige nadere omschrijvingen, aan eenige aannemers toegezonden ter opmaking van een volledig plan met prijsbepaling. Evenals door eenige anderen, werd daarop een project door dezen aannemer ingediend, met daarbij behoorende „aanbieding". De aanbesteedster verzocht naar aanleiding daarvan nog enkele inlichtingen, welke door den aannemer werden gegeven, al hetwelk tenslotte leidde tot opdracht en aanvaarding daarvan.

Het wilde aan arbiters voorkomen, dat de door de aanbesteedster aldus gevolgde wijze van aanbesteding voor een werk, als men hier op het oog had, niet de meest aangewezene was, doch het opstellen vanwege de aanbesteedster van een volledig ontwerp verre verkieselijk zou zijn geweest. Immers hoe fraai en deugdelijk het werk ten slotte ook moge zijn geworden, waarvoor arbiters slechts lof over hadden, de ten deze gevolgde methode moest naar hun oordeel wel zéér groote kans op geschillen en moeilijkheden medebrengen.

Het eerste geschilpunt, dat partijen verdeeld hield, betrof de door de directie noodig geoordeelde wijze van schoonmaken van de binnenzijde van het reservoir, welk werk de aannemer had geweigerd uit te voeren. Arbiters waren van oordeel, dat de aannemer — ook al ware ten slotte de meening omtrent de niet-noodzakelijkheid van het werk juist gebleken — in ieder geval die opdracht, zij het onder reserve van zijn recht op arbitrage, had behooren te volvoeren. Zeker echter hier, want het kwam hun voor, dat de directie voor de deugdelijkheid van het werk terecht deze werkzaamheden, in het bijzonder de verwijdering van alle ook van de ten deele nog vastzittende schilfers walshuid, had noodig geoordeeld en haar optreden ten deze van wijze voorzichtigheid blijk had gegeven. Toch meenden zij reeds in dit geschilpunt een uitvloeisel van de onvolledigheid van het bestek te zien. Waar het hun bekend was, dat in den regel niet dergelijke eischen aan de zuizere oppervlakte van ijzerwerk worden gesteld en § 263 der A. V. gewoonlijk niet zóó streng wordt toegepast, had naar hunne meening, de directie, zulke eischen stellende, die duidelijker behooren te omschrijven, dan in het bestek was geschied, te méér omdat bij de later vóór de gunning gevraagde inlichtingen daartoe alle gelegenheid was geweest. Bij beide partijen bestond dus naar hun oordeel schuld, zij 't ook niet in gelijke mate. Als goede mannen oordeelende, meenden zij, dat voor dit werk naar billijkheid door de directie mocht worden ingehouden een bedrag van f 410,60 en aan den aannemer toekwam f 200.—.

Op den staat van meer en minder werk, die volgens den aannemer een saldo ten zijnen gunste moest opleveren van f 13.342,95½ en volgens de aanbesteedster een saldo van f 8095,20½, kwam een post voor: „verzwaring heifundeering", waarvoor de aannemer, afwijkende van de eenheidsprijzen in het bestek genoemd, in rekening had gebracht f 4784,65, terwijl de aanbesteedster die prijzen handhavende, daarvoor wilde toekennen f 2861,92. Door de aanbesteedster werd er op gewezen, dat wijziging van de eenheidsprijzen niet valt onder de bepaling van § 486 al. 6 der A. V., op grond waarvan toch dit bindend advies werd gevraagd en arbiters achtten zich op dien grond niet gerechtigd over dezen post een bindend advies te geven.

Waar echter desondanks door beide partijen welwillend inlichtingen over dezen post werden verschaft en de aanbesteedster reeds blijkens de overgelegde correspondentie destijds verklaard had tot zekere bijbetaling over dezen post bereid te zijn, mits de aannemer verklaarde daarop geen recht te hebben, namen arbiters de vrijheid dezen post toch aan een nader onderzoek te onderwerpen en zij kwamen tot de conclusie, dat waar de lengte der benoodigde palen veel grooter was geweest dan partijen hadden kunnen verwachten en de kostende prijs per Meter daardoor belangrijk was gestegen, verrekening tegen een prijs van f 4373,20 billijk zou geweest zijn. Arbiters spraken daarom de hoop uit, dat de aanbesteedster alsnog bereid zou worden gevonden, met den aannemer op dezen voet eene regeling te treffen.

De rekening van meer en minder werk werd verder post voor post nagegaan en behoudens het cijfer voor de evengemelde verzwaring der heifundeering vastgesteld op f 6030,45½ en de kosten der arbitrage, in het geheel begroot op f 1341,22 voor de helft ten laste van ieder der beide partijen gebracht.

III.

Dit geschil, eveneens tusschen een aannemersfirma en een gemeente gerezen, betrof den bouw van een machinegebouw met dienstwoning, het leggen van zuigleiding enz. Het liep in de eerste plaats over de verrekening van meer en minder werk, die volgens de aannemers een saldo van f 4457,85 ten hunnen gunste moest opleveren, waarvan door de aanbesteedster slechts f 1254,82 werd erkend, en in de tweede plaats over een tegenvordering van de aanbesteedster voor kosten van het waterdicht maken van een kelder, welke kosten op zichzelf bedragende f 3651,54 nog op grond van een bepaling uit het bestek met 20 pCt. alzoo met f 1130,31 door de aanbesteedster waren verhoogd.

Het geschil omtrent de rekening van meer en minder

werk kwam onder meer daaruit voort, dat de aannemers de eenheidsprijzen met 10 pCt. voor aannemerswinst hadden verhoogd. Het desbetreffende artikel uit het bestek luidde n.l.: „In deze prijzen zijn begrepen alle arbeidsloonen, materialen, transporten, onkosten enz." En het scheidsgerecht stelde de aannemers in dit opzicht in het gelijk. Het meende n.l., dat de aannemers dit besteksartikel hadden moeten opvatten als een uitdrukkelijke afwijking van § 468 der A. V., dat immers met nadruk zegt, dat onder de eenheidsprijzen vallen „alle kosten, geene uitgezonderd" en daaronder „de winst" nog met name vermeldt.

Verder kwam op die rekening nog voor een post van f 2270.67 voor „vergeefsche pogingen van den aannemer tot het waterdicht maken van de fundeering van het machinegebouw", welke in haar geheel door de aanbesteedster was ontkend. In dit opzicht ging het scheidsgerecht geheel met de aanbesteedster mede. De kelder toch had waterdicht opgeleverd moeten worden en dit was naar het oordeel van het scheidsgerecht bij voldoening overigens aan de voorschriften van het bestek geenszins een onmogelijk uit te voeren opdracht. De aannemers behoorden die kosten, door hen daaraan besteed, dus zelf te dragen.

Toen de aannemers er blijkbaar niet in slaagden den kelder waterdicht te krijgen, had de aanbesteedster niet den weg gevolgd, die de hier geheel toepasselijke § 486 A. V. aangeeft, maar dit deel van het werk eigenmachtig aan een andere firma opgedragen en vorderde zij thans de door die firma ingediende rekening van de aannemers terug. Zij beriep zich daartoe op de volgende in het bestek voorkomende bepaling: „De directie zal steeds handelend tegenover den aannemer kunnen optreden, zonder dat daartoe eenige waarschuwing of schriftelijke aanschrijving zal zijn vereischt. De kosten, die met het nemen van maatregelen zijn gemoeid, zullen telkens met 20 pCt. verhooging van de aannemingssom worden gekort". Wellicht zou deze bepaling, indien zij als vervanging van § 486 der A. V. bedoeld was, ongeldig moeten worden geacht, als den aannemer dan te veel aan de willekeur des aanbestéders overleverende, maar uitdrukkelijk bleek het de bedoeling van partijen te zijn geweest gezegde § ook te handhaven. Zij moet dus een engere strekking hebben gehad en werd door arbiters beschouwd als een wellicht overbodige uiting van het principe, dat de directie de leiding van het werk heeft.

De bepaling van de dus hier toepasselijke § 486 der A. V. volgende, had de aanbesteedster dus de aannemers moeten sommeeren om de verbetering van het werk op de door haar aan te geven wijze uit te voeren. Allicht zouden de aannemers aan die sommatie hebben voldaan en de uitvoering door hen daarvan zou uiteraard minder gekost hebben dan thans nu de aanbesteedster het door een andere firma had laten uitvoeren en wel, naar schatting van arbiters slechts f 3640.—. Arbiters beslisten nu dat de aannemers dit bedrag aan de aanbesteedster hadden te vergoeden, het meerder door haar gevorderd bedrag moest zij zelve dragen.

De rekening van meer en minder werk werd per saldo vastgesteld op f 1463.53 en de totale kosten der arbitrage ad f 1132.52 voor de helft ten laste van ieder der beide partijen gebracht.

IV.

Ook naar aanleiding van een rekening van meer en minder werk werd de beslissing van den Raad ingeroepen bij een geschil, gerezen bij een zeer belangrijk werk, bestaande in den bouw van vier blokken woningen te Amsterdam.

De aannemer vorderde voor meerder werk	f 28,069.78½
af minder werk	„ 3,379.70½
saldo	f 24,690.08

(Vervolg 3e pagina bijblad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551.
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn., DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uw CENTRALE VERWARMING.

DE REPRODUCTIE COMPAGNIE CLICHÉ'S Rotterdam

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 351.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc. 478.
Drandvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van BOUWMATERIALEN, voorheen de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

De aanbesteder concludeerde, dat het meerder werk bedroeg . . . . . f 13.988.06
af minder werk . . . . . „ 8,654.10
saldo f 5.333.96

Doch hij stelde daarbij, dat dit bedrag niet verschuldigd was, omdat verre over den tijd opgeleverd was en eischte daarom een boete van rond f 6000,—.

O. m. besliste het scheidsgerecht in deze zaak, dat het zich niet op het standpunt stelde, als zoude voor meerder werk alleen maar betaling kunnen worden gevraagd, indien er een schriftelijke opdracht van den aanbesteder zelf is. Ook opdrachten door of vanwege de directie gedaan en liggende op haar gebied, dienen betaald te worden.

Het scheidsgerecht kende toe:
meer werk . . . . . f 24,859.63½
minder werk . . . . . „ 4,398.08½
saldo f 20,461.55

De aannemer had verder gevorderd een schadevergoeding ad f 2865.—, wegens ontijdige slooping van keeten, loodsen, bergplaatsen en schaftlokaal en verplaatsing van voorradig materiaal. Die slooping en verplaatsing waren n.l. plotseling noodig geworden, doordat de gemeente, gelijk bij schrijven van 20 Maart 1913 ter kennis van den aannemer werd gebracht, ontruiming eischte van het plein, waarop een en ander stond, vóór 1 April 1913. Arbiters erkenden, dat daardoor mede in de algemeene stagnatie van het bedrijf des aannemers een belangrijke schade was toegebracht, die zij schatten op f 2400.—. Waar echter de plaats der keeten, enz. door aannemer en directie in onderling overleg was bepaald, beslisten zij, dat de aanbesteder de helft van dat bedrag of f 1200.— aan den aannemer moest vergoeden.

Door den aanbesteder was dan een boete opgelegd wegens te late oplevering ad f 6000.—, in overeenstemming met een exploit namens den aanbesteder uitgebracht. Die vordering werd echter geheel ontzegd. Op den dag van het uitbrengen van het exploit deelde n.l. de architect in opdracht van den aanbesteder mede, dat in afwijking van dat exploit, de boete eerst zou ingaan op 25 Augustus 1913. Arbiters beslisten, dat de aannemer zich aan dit schrijven van den architect mocht houden, die in dezen de aangewezen vertegenwoordiger van den aanbesteder was, belast met het toezicht en de contrôle van den aannemer, en belast met de leiding van den bouw, aan wien zelfs in het bestek de bevoegdheid werd toegekend, de termijnen van oplevering te verlengen.

De betaling van den negenden termijn dadelijk na genoemden 25sten Augustus 1913 deed zien, dat de aanbesteder het werk op dezen datum als opgeleverd beschouwde en ontnam hem het recht, later boete toe te passen.

De kosten van het advies ad f 1779.— werden voor 78 pCt. of f 1388.10 ten laste van den aanbesteder, voor 22 pCt. of f 391.52 ten laste van den aannemer gebracht.

(Wordt vervolgd.)

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 17. Prijsvraag voor een Tuinstadwijk, uitgeschreven door de Sociaal-Technische Ver. van Democratische Ingenieurs en Architecten, met afbeeldingen.

ARCHITECTURA No. 34. »Architectura et Amicitia« 1885—1915. Kunst te Haarlem, door A. W. Weissman.

Prijsvraag: Brug over een stadsgracht. Afbeeldingen der ontwerpen bekroond met 2de prijs en diploma.

Ingezonden. Over het stukje over het winkelgebouw van de N. V. Gebr. Gerzon, door H. G. Jansen, met naschrift van Jan de Meijer.

DE BOUWWERELD No. 33. Het raadsel van den scheeven toren van Pisa, door J. D. C. van Dokkum.

Borsig's Stofreinigingsinrichtingen, hun hygiënische beteekenis en hun toepassing, met afbeeldingen.

Afbeeldingen uit: Ons mooie Nederland. Natuur- en Stedenschoon. Gelderland, door D. J. van der Ven.

DE INGENIEUR No. 34. De pikolanwagens der Nederlandsch-Indische Tramweg-Maatschappij. Mededeeling, gedaan in de vergadering van de Afdeeling Ned.-Indië van 28 April 1915, door W. H. Tromp w. i., met afbeeldingen.

Bevolkingsbeweging en woningvoorziening in onze groote steden, door P. Bakker Schut c. i., met afbeeldingen.

Ingezonden Stukken. De huisberekening voor warmwaterverwarming, met natuurlijke circulatie, door J. H. Lubberhuizen w. i.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 34. Steunfonds. — Prantjes V. — De ziekenlift. — Eenige beschouwingen over de Wet op de Arbeidsovereenkomst (vervolg). — Ingezonden. — Boekbespreking en Catalogi. — Gemengd. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 33. De aanbesteding te Hoogland.
Wat is usance bij het verhuren van Aannemersmateriaal?
Uit Apeldoorn.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 34. Het droogstoken der kleiproducten. — De steenkolenvoorziening. — Octrooien.

Gemengd Nieuws.

Dezer dagen ontving de N. V. Canoy-Herfkens' Steenfabrieken te Venlo eene opdracht tot het bouwen van een ronden schoorsteen, hoog 120 meter voor de Oelwerke »Germania« te Emmerik. De betonfundeering wordt 5 meter diep en in aanleg 18.50 meter in doorsnede. De schoorsteen zal een bovenbinnenwerksche maat van 3.50 meter en onder idem 6.36 meter hebben. De muurdikten onder worden ruim 1½ meter zwaar. Er zullen circa een en een kwart millioen steenen aan dezen schoorsteen verwerkt worden.

De N. Rott. Courant teekent hierbij aan, dat deze schoorsteen dus hooger moet worden dan de dom van Utrecht of de toren der Nieuwe Kerk te Delft — de hoogste bouwwerken hier te lande. De schoorsteenen der electrische centrale te Rotterdam zijn 60 M., de schoorsteen van de centrale bij Leidschendam is 65 M. hoog.

Een tweede Gemeenteziekenhuis te 's Gravenhage.

De plannen betreffende een tweede Ziekenhuis te 's Gravenhage verkeeren thans in dit stadium, dat na het bezoek, door een commissie aan verschillende binnen- en buitenlandsche ziekenhuizen gebracht, een voorloopig ontwerp is opgemaakt voor den bouw van een 2e Gemeente-Ziekenhuis op een terrein in de Westduinen.

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

Het nieuwe Departementsgebouw.

Aangaande het nieuwe gebouw voor het Departement van Binnenlandsche Zaken, dat den 16den Augustus in gebruik werd genomen, meldde de »N. Ct.«:

Het geldt hier een der belangrijkste gebouwen-complexen, uit architectonisch oogpunt, niet alleen van de residentie, maar van geheel ons land. Al moesten de gevels, noch die aan het Binnenhof, noch die aan den Vijverberg, zooals ze waren voordat het nieuwe gebouw er verrees, uit door bijzonder bouwkundig schoon, aan den Vijverberg schaadden zij althans niet het aspect van dit allermooiste stadsgezicht.

Bovendien stond daar het vermaarde »Torentje«, eens een zomerhuisje, in den tijd van de Republiek vertrek voor den kamerbewaarder van den Raad van State, daarna wat betreft de bel-étage, werkkamer voor den secretaris-generaal van Binnenlandsche Zaken. Totdat in 1849 Thorbecke als minister er zijn intrek nam. Sedert dien hebben alle volgende ministers van Binnenlandsche Zaken daar hun zetel gehad, behalve minister Kuyper, die een andere localiteit verkoos. Maar zijn opvolgers, de ministers Rink en Heemskerk, keerden er weer terug. Minister Cort van der Linden, die tijdens de verbouwing met zijn Departement gehuisvest was in het voormalige ministerie van Buitenlandsche Zaken, aan het Buitenhof, zal er ook weder zijn intrek nemen.

Dat historische »Torentje« is behouden gebleven, zij het dan in- en uitwendig flink gerestaureerd, zoodat, wat het uiterlijk aspect betreft, de tijd er nog aan te werken zal hebben, om de »stoon« weer stemmig te doen worden.

Het nieuwe gebouw sluit vrijwel aan bij het geboawencomplex van het Binnenhof. Men moge over den stijl, 16-eeuwsche renaissance, denken zoo men wil, ze is zeker beter dan die van »Waterstaat« er naast en aan den Vijverberg maakt »Binnenlandsche Zaken« thans een niet onbevredigenden indruk. Alleen moet de kleur van de baksteen nog veel stemmiger worden, maar dat zal de tijd wel doen.

Bij de critiek destijds — midden 1912 — uitgeoefend op de bouwplannen, werd nog op twee andere belangrijke punten gewezen. Het nieuwe gebouw was naast het Mauritshuis te hoog ontworpen, zoodat te vreezen stond, dat aan de schilderijen in het Mauritshuis het licht benomen zou worden. Aan dit bezwaar is men tegemoet gekomen door het bouwplan dusdanig te wijzigen, dat de gevel aan de zijde van het Mauritshuis teruggebracht en een verdieping verlaagd werd.

Op het andere punt echter kregen de critici niet hun zin en thans blijkt, hoezeer zij toch gelijk gehad hebben. Het betreft de kwestie van de rooilijn aan het Binnenhof, in verband met de schuin-geconstrueerde poorten daar ter plaatse.

Door de achterwaarts gebrachte rooilijn is het verband tusschen het departementsgebouw en het poortgebouw verbroken, terwijl er een leelijke, tot niets dienende hoek is ontstaan.

Piano's contant en termijnbetaling. SOLIDE ADRES. UITENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, Van Swindenstr. 10 AMSTERDAM

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels, .
Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

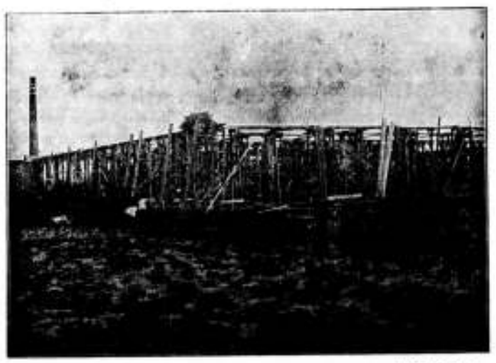

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

F. H. HONIG, Keizersgracht 205, AMSTERDAM, FABRIEK TE ZAANDAM.
HOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK.
Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgranniet.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

Waarom moet men adverteeren in deze tijden?

Omdat:

1e Vakbladen meer nog dan in gewone tijden van a tot z gelezen worden en in menig opzicht een spiegel van de industrieele toestanden zijn, zoodat een ieder door de onrustige tijden den inhoud met bijzondere zorg nagaat, velen ook door gedeeltelijken stilstand van zaken meer dan anders tot zorgvuldig lezen in staat zijn.

2e Het verdwijnen van een anders regelmatig verschijnende advertentie bijzonder opgemerkt en menigmaal juist in deze tijden als een ongunstig teeken voor de adverteerders opgevat wordt.

3e Op menig gebied de gelegenheid is ontstaan om nieuwe connecties aan te knoopen door bijzondere vraag naar voorradige artikelen, wat alleen door adverteeren aan het publiek bekend kan worden.

4e Door het handhaven van advertenties, ieder bijdraagt tot het gerustst ellen van het publiek, tot het normaliseeren van het zakenleven.

5e Door het stopzetten van buitenlandsche fabrieken of door de moeilijkheden van het transport der Nederlandsche industrie een prachtige gelegenheid geboden wordt, om leveringen, die vroeger door het buitenland gedaan werden, aan zich te trekken.

Kortom, in zekeren zin is adverteeren plicht. („V. en A.").

Vacante Betrekkingen.

— Teekenaar voor IJzerconstructie, bekend met wagenbouw. Brieven lett. C. Z. 1681, Alg. Adv.-Bur. D. V. Alta, Den Haag. (1)

— Ingenieur of Architect, bekend met modernen fabrieksbouw. Brieven onder No. 2994, bureau v. h. Weekblad „De Ingenieur", te 's Gravenhage. (1)

— Tijdelijk Opzichter aan de Gem. Gasfabriek te Deventer, bekend met het leggen van hoofdleidingen. Salaris f 90.— per maand. Aanmelding schriftelijk, uiterlijk 20 September e. k., ten kantore der Gasfabriek. (1)

— Directeur der Ambachtsschool te Oud Beijerland, met daaraan verbonden Avondteekenschool. Aanvangsjaarwedde f 1800.—. Pensioenregeling en verplichte kenning. Bezit van een der Middelbare Teekenakten vereischt. Stukken vóór 10 September 1915 aan den Secretaris, Mr. D. P. Kieboom, Voorstraat A 6, te Oud-Beijerland. (1)

— Tijdelijk Opzichter en Leerling-Opzichter-Teekenaar, voor direct. Schriftelijke aanmelding bij A Velding, Architect, Buitenpost. (1)

ADVERTEERT IN DIT BLAD

ABONNEERT U OP DIT BLAD

50STE JAARGANG. ZATERDAG 4 SEPTEMBER 1915. No. 36

DE OPMERKER

BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: **Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.**

Adres voor de Administratie: **Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.**

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . . } Uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, **uitsluitend** bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Wederopbouw.

Er bestaat alreeds een geheele litteratuur over het vraagstuk van den wederopbouw van het platgeschoten België en toch zijn er nog menschen, die doen alsof dit vraagstuk niet bestaat en men zou zelfs met eenig recht de Redactie van »De Opmerker« daartoe kunnen rekenen, want zij heeft er tot heden nog weinig of geen notitie van genomen.

Dit is geen toeval, maar eenvoudig de reactie van de ontijdige voortvarendheid, waarmede zoowel bondgenoot als overweldiger zich op het vraagstuk hebben geworpen als op een kluif, die, hoe mager ook op het oog, het beknabbelen nog wel waard zou blijken, wanneer hierbij slechts het noodig beleid in toepassing werd gebracht.

Men kan het eerste enthousiasme, dat in de conferentie te Londen tot uiting kwam, voor een deel zeker toeschrijven aan den eersten indruk, teweeggebracht door de elkander snel opvolgende berichten over de verwoestingen en de zuivere bedoeling, om bij den herbouw der verwoeste steden datgene, wat verdwenen was, zoo mogelijk door iets mooiers en beters te vervangen en aldus een hernieuwd herboren België te voorschijn te roepen. Maar niet minder zeker waren niet alle gemoederen even zuiver in hun bedoelingen en heeft bij velen de gedachte voorgezeten, dat hier wat te verdienen viel, dat geprofiteerd kon worden van de gelegenheid, waar zooveel vernield was, vooral, indien op vreemde hulp gerekend kon worden, wanneer in het eigen land de middelen soms mochten te kort schieten. Hier waren alle gegevens voorhanden om een zaakje op touw te zetten: alleen schijnt het, dat men toch het geld, dat er voor beschikbaar gesteld zou kunnen worden, voorloopig nog maar in den zak gehouden, of aan andere dingen besteed heeft. Men vernam niets van een Engelsche of Duitsche combinatie, die de zaak zou opknappen. Het eenige bericht, dat enkele maanden geleden de ronde deed, en dat nog als een uitvloeisel der beweging kan worden beschouwd, bevatte mededeelingen over de oprichting van een syndicaat, dat zich ten doel zou stellen, zich zoo mogelijk de leverantie te verzekeren van alle bouwmaterialen, die bij den wederopbouw in elk geval noodig zouden zijn. Dit is al een mooi zaakje op zich zelf, want het heeft niets te maken met de vraag of de wederopbouw mooi of leelijk uitvalt. Materialen moeten er zijn en het zal de leveranciers vrijwel hetzelfde zijn of die met Engelsch dan wel met Duitsch geld betaald worden.

Echter speelt ook hier de fantaisie den menschen nog parten. Vooreerst bemoeit men zich ongevraagd met buurman's zaken en ten tweede zal er niet aan weder opbouw gedacht worden, zoolang men niet ophoudt met schieten. Men heeft zich wellicht voorgesteld, dat dit reeds spoediger gebeurd zou zijn, maar het ziet er nog niet naar uit, dat de zaak van den wederopbouw vooralsnog ter hand genomen zal kunnen worden. Buiten België is de beweging vrijwel tot rust gekomen; in dat land zelf echter natuurlijk niet. Daar gevoelt men, dat het gewone leven niet kan terugkeeren, waar puinhoopen in den weg liggen. De Duitschers zelf hebben dit gevoeld en in de meest verwoeste plaatsen de straat vrijgemaakt, maar dit is niet voldoende. In zulk een straat keert het leven niet weder, wanneer er geen menschen wonen. De menschen

zijn er nog wel, maar velen zijn dakloos. Zij voelen op het oogenblik heel weinig voor aesthetische verbeteringen in de stad hunner inwoning, maar wellicht veel meer voor de practische maatregelen door de Duitschers genomen, om zooveel mogelijk, zij het ook op primitieve wijze, in den woningnood te voorzien. Het kon met dien veel besproken wederopbouw van België wel eens heel anders gaan, dan men zich eenige maanden geleden voorstelde. Trouwens elken dag verandert het aanzien van het politieke schaakbord, het couranten-lezend publiek wordt zoo aangenaam mogelijk bezig gehouden met berichten en beschouwingen, waaruit het niets wijzer wordt omtrent den waren stand der zaken, waarvan slechts enkele ingewijden op de hoogte zijn. Nog veel stouter fantaisieën dan de ideale Belgische bouwplannen ziet men overeind zetten en even spoedig weer verdwijnen, omdat men in de bij den wereldkrijg betrokken landen wel wat anders te doen heeft, dan zich daarmee bezig te houden. Het is België niet alleen. Onze zuidelijke naburen zijn eigenlijk meer bij ongeluk in de ellende gesleept en de vraag rijst, waarom men bijna uitsluitend hoort praten van den wederopbouw van België, terwijl er gezwegen wordt over Noord-Frankrijk, Oost-Pruisen, Galicië, Polen, enz., waar evengoed steden en dorpen geheel of half verwoest zijn, waar eveneens geheele bevolkingen dakloos zijn, waar wederopbouw even noodig is, maar de toepassing der ideale beginselen van stedenbouw er minder op aan schijnt te komen.

België schijnt daarmede geholpen te moeten worden, andere landstreken schijnen die hulp te kunnen ontberen, zichzelf te kunnen helpen. Maar kent men België dan zoo weinig, dat men niet weet dat dit land ook wel in staat is zichzelf te helpen? En dat wel op zijn eigen manier, naar zijn eigen landaard en niet volgens een Duitsch of Engelsch recept.

Zoo vreeselijk achter is België in zijn woningtoestanden niet, dat deze gelegenheid nu zou moeten worden aangegrepen, om er alles nu maar ineens model in te richten, om de verwoeste streken tevens als proefvelden te gebruiken voor modernen stedenbouw. Nog daargelaten of de Belgen daarvan gediend zouden zijn en of men hen er hen ook een dienst mede zou bewijzen.

Wanneer men het aardige boekje van Stijn Streuvels »De Landsche Woning« leest, dan leert men niet alleen de denkbeelden van den dichter kennen, maar men slaat een blik in het gemoedsleven van den Vlaamschen landbouwer en boerenarbeider die zeer leerzaam is, en men gevoelt dat men deze menschen zoomin kan huisvesten in Engelsche Cottages als in Duitsche modelwoningen, zooals men die o.a. in 1910 op de Brusselsche Tentoonstelling kon zien. En toch, het beeld, dat de dichter ons van de landsche woning voor oogen stelt, moge in aesthetisch opzicht aantrekkelijk zijn, de hygiënist moet er wel van rillen.

Wij vreezen, dat men de zeden der Vlaamsche boerenbevolking na den oorlog niet door willekeurige maatregelen, ook al worden zij wettelijk afgekondigd, zal kunnen veranderen.

Er is een meer ontwikkeld deel der bevolking waarmede men het zou kunnen probeeren, er is zelfs een zeer ontwikkeld deel dat er misschien voor te vinden zou zijn, tot proefnemingen mede te werken, omdat die nu eenmaal in de mode zijn, maar wij mogen toch aannemen, dat de Belgische architecten zelf het best de toestanden van hun land en de behoeften der bevolking kennen. Het zou wel iets hebben van uilen naar Athene dragen, wanneer in Londen de plannen werden klaargemaakt, waarnaar Yperen en Dixmuiden, Dendermonde en Dinant weder moeten worden opgebouwd en wij betwijfelen of de Belgische kunstbroeders hiervan ook wel gediend zouden zijn.

Dat men in België niet stil zit, hoe ongunstig de tijden ook zijn, dat men daar wel degelijk overweegt, wat het eerst noodig is, blijkt telkens uit de berichten die tot ons komen.

Wij zijn overtuigd, dat er veel gebeurt, dat niet past in het programma, dat in Londen besproken is, dat de overheid hier en daar machteloos staat, vooral in deze extra buitengewone omstandigheden, maar wij koesteren een soort van boerengeloof, dat alles terecht zal komen.

Indien België weder een vrij land wordt, zal het zichzelf weten te helpen, ook in den wederopbouw zijner verwoeste steden en dorpen en voor de ontwikkeling der Belgische bouwkunst zien wij een veel grooter gevaar in de inmenging van buitenlandsche syndicaten, dan in hetgeen mogelijk nog aan de Belgische bouwwetgeving ontbreekt in vergelijking met de Engelsche of Duitsche.

Wanneer men het geteisterde land werkelijk helpen wil zich weder op te heffen, moet men iets anders verzinnen dan het als proefveld te gaan exploiteeren en zelf de kosten te laten dragen van proefnemingen, waarvan het welslagen nog hoogst onzeker is.

Wij weten niet of wij dan nog niet liever voor België een tijdperk van Duitsche overheersching zouden prefereeren, dat wel zijn zeer onaangename zijde heeft, doch evenals de Fransche overheersching, destijds in ons land, gevolgen kan hebben waarvoor het later dankbaar moet zijn.

De politieke constellatie is wel zeer onvast in deze dagen. Wij weten niet welke gevolgen de crisis voor de bouwkunst hebben zal. Is het dus nu wel tijd om plannen te maken van wijde strekking op bouwkunstgebied?

Jaarverslag van den Raad van Arbitrage voor de Bouwbedrijven in Nederland over het jaar 1914.

(Vervolg en Slot.)

V.

De bouw van een villa te Arnhem bracht wederom een geschil voor den Raad.

De aannemers beweerden als restant van den tweeden en 't geheel van den derden termijn van de aannemingssom, te vermeerderen met het saldo der rekening van meer en minder werk en met een viertal speciale rekeningen, van den aanbesteder te vorderen te hebben f 9775.74½; de aanbesteder kwam, wat betreft de meer- en minderwerkrekening en de speciale rekeningen, tot andere cijfers dan de aannemers en bracht bovendien een boete in mindering van f 5540.—, zoodoende tot het resultaat komende dat hij van de aannemers f 2819.18½ te vorderen had.

Vooreerst hadden de aannemers in hunnen staat van meer en minder werk 10 pCt. bijgeteld bij zoo goed als alle posten. Dit door den aanbesteder bestreden systeem kon de goedkeuring van het scheidsgerecht niet wegdragen. Bij deze beslissing grondden arbiters zich op den inhoud van het bestek, waarin stond:

„Indien het eindcijfer dezer verrekening een vermindering der aanneemsom aanwijst, zal dit eindbedrag met 10 pCt. worden verminderd".

De aannemers, die zich op een tegenovergestelde toezegging van den architect beriepen, konden deze toezegging niet voldoende aannemelijk maken.

Bij het vaststellen van den staat van meer en minder werk was het scheidsgerecht van de volgende gedachten uitgegaan.

Het geschil betrof aanbesteder en aannemers; deze zijn de strijdende partijen en de Raad van Arbitrage beslist alleen geschillen tusschen hen. Zoowel de verhouding tusschen aanbesteder en directie, als die tusschen directie en aannemers, valt voor zoover zij ligt buiten de verhouding tusschen den aanbesteder en aannemers èn buiten de statuair bepaalde bevoegdheid van den Raad èn buiten het aanhangig geding.

Hieruit vloeide eendeels voort, dat de door den architect uitgedrukte wensch bepaalde posten aan hem toe te wijzen, niet door het scheidsgerecht in te willigen was.

Anderdeels kon een, hetzij volledige, hetzij beperkte garantie tot niet ontstaan van meer werk, door den architect den aanbesteder gegeven buiten de aannemers om, dezen niet binden en hen niet hun recht ontnemen betaling wegens meer werk te vorderen. Evenmin kon een bespreking tusschen aanbesteder en directie de aannemingssom verkleinen, wanneer de aannemers hiermede geen genoegen namen.

De aanbesteder behoorde den aannemers te betalen ook dat extra-werk, hetwelk niet door hem persoonlijk maar door de directie was opgedragen. Waar de architect erkende de opdrachten te hebben gegeven en dit in den door hem opgemaakten staat van meer werk bevestigde, mocht het scheidsgerecht, dat tot taak heeft als goede mannen naar billijkheid te oordeelen, in het ontbreken van een „schriftelijk bewijs" geene reden vinden om den aannemers voor hun meer werk niet te betalen.

Bij het bepalen van het boetebedrag, wegens te late oplevering bepaalde het scheidsgerecht, dat Zondagen niet als boetedagen meetellen en hield het rekening met een door den architect als gemachtigde van den aanbesteder gegeven uitstel. Drie elementen hadden, naar het oordeel der arbiters, medegewerkt tot vertraging: 1°. oponthoud, teweeggebracht door het stellen der electrische verlichting en centrale verwarming, 2°. onvoldoende vlug werken van de aannemers en 3°. oponthoud door den aanbesteder veroorzaakt, die (zooals trouwens zeer begrijpelijk is) meerdere malen niet dadelijk de bons teekende voor het meer werk, nadat de plannen voor de wijzigingen waren opgekomen. Ook het meer werk op zich zelf en de wijzigingen in de uitvoering gaven vertraging.

Waar het nu onmogelijk was den omvang der vertraging van elk der drie elementen nauwkeurig vast te stellen, geloofde het scheidsgerecht het dichtst bij de billijkheid te komen, als het een derde van het aantal boetedagen ten laste van de aannemers bracht.

De boete werd door de arbiters van de geëischte f 5540.— teruggebracht op f 1080.— en daar de rekening van het aan de aannemers toekomende werd vastgesteld op f 8627.68, werd hun per saldo toegekend een bedrag van f 7547.68.

De kosten der arbitrage ad f 559.56 werden voor de helft ten laste van ieder der beide partijen gebracht.

VI.

Een aannemer vorderde op grond van behoorlijke oplevering betaling van den derden termijn, alsmede f 626.16, wegens vergoeding van schade, geleden doordat door toedoen van de aanbestedster het werk vier maanden te lang zou hebben geduurd en ten slotte f 2638.31 voor meer en minder werk.

Het scheidsgerecht achtte het standpunt van de aanbestedster, dat niet behoorlijk opgeleverd zou zijn geweest, onjuist en hare grieven overdreven. Enkele onvolkomenheden, die trouwens gedurende den onderhoudstermijn hersteld konden worden, waren voor een deel te wijten aan gebrek aan voldoende deskundig toezicht, als gevolg van de verre van gunstige verhouding tusschen aanbesteedster en architect (o. a. was aan dezen toegang tot het werk geweigerd). Voorts werd het feit, dat het perceel door de aanbesteedster als woonhuis en kantoor betrokken was, in deze omstandigheden door het scheidsgerecht als bewijs beschouwd, dat het werk gereed was.

Het scheidsgerecht oordeelde niet voldoende schuld bij de aanbesteedster aanwezig, om aan den aannemer zijne vordering tot schadevergoeding toe te wijzen.

Bij het bepalen van de rekening van meer en minder werk lieten de arbiters de bepaling van het bestek, luidende: „Extra werken, door den aannemer uitgevoerd, waarvoor door de aanbesteedster of de directie vooraf geen schriftelijke opdracht is gegeven en waarvoor vooraf geen kostenovereenkomst is aangegaan, zullen niet als zoodanig in rekening kunnen worden gebracht", buiten beschouwing, strekkende op de houding van de aanbesteedster, die meerdere posten erkend had, omtrent andere zich aan het oordeel, van het scheidsgerecht had gerefereerd en dus eigenlijk weer zelf afstand had gedaan van die bepaling, waarop zij zich beroepen had. De rekening van meer en minder werk werd met een saldo van f 635.86 ten bate van den aannemer gesloten.

De aanbesteedster kreeg van de kosten, gevallen op de behandeling van het geschil, welke in het geheel bedroegen f 695.35.4/5 deel te dragen.

VII.

Na den bouw van een buitenhuis in Gelderland rezen tusschen aannemers en aanbesteder geschillen. De aannemers vorderden den vijfden termijn van de aannemingssom t. w. f 698.25 en een saldo van f 1447.49½, wegens meer- en extrawerk. De aanbesteder weigerde betaling van den vijfden termijn, omdat niet was overgelegd het schriftelijk bewijs van goedkeuring van het werk door den architect, waaruit moest blijken, dat aan de bij het bestek gevorderde voorwaarde voor betaling, „mits het geheele werk zich in voortdurend goeden staat bevindt" was voldaan. Hij ontkende, dat het werk zich in dezen staat bevond, beweerde, dat aan zijn verzoek tot herstel van gebreken niet was voldaan, en betwistte de rekening van meer en minder werk gedeeltelijk. Verder bracht de aanbesteder voor werkzaamheden, die door hem voor of in plaats van de aannemers waren verricht, een bedrag van f 137.51 in rekening, een boete wegens te late oplevering van f 1000.— (hij meende zelfs gerechtigd te zijn tot een boeteoplegging van f 3125.—) en voor het niet voldoen aan het bepaalde in het bestek van onder- en bovenkanten van deuren een boete van f 62.50.

Wat betreft de bewering van den aanbesteder, dat het werk zich niet in behoorlijken staat bevond en dat aan zijn verzoek tot herstel der gebreken niet was voldaan, was het scheidsgerecht van oordeel, dat dit verweer juist was; arbiters meenden, dat uit dezen hoofde, wegens fouten aan de deuren, lekkages aan het dak, soldeeren van gaten in het hood, het in orde maken der W. C.'s, het herstel van het hek en tot het in orde maken der kolenhokken f 150.— op de nog verschuldigde gelden mocht worden gekort.

De rekening van meer en extra-werk werd vastgesteld op f 1364.72½.

Ten aanzien van de tegenrekeningen van den aanbesteder overwoog het scheidsgerecht, dat de aannemers nalatig waren geweest en ook na schriftelijke aanmaning gebleven in het verrichten van zekere tot hun taak behoorende werkzaamheden. Op dien grond werd het recht van besteder en architect om dit werk voor rekening der aannemers door anderen te laten verrichten, erkend. Den aanbesteder werd daarvoor toegewezen f 131.51.

Wat de boete, wegens te late oplevering betrof, viel eensdeels op te merken, dat zoowel aanbesteder als aannemers zich op het standpunt plaatsten, dat 5 Augustus

1913 was opgeleverd, d. i. (met aftrek van een maand, wegens regen) 125 dagen te laat.

Anderdeels bestaat de usance, om wanneer er boete toegepast wordt, dit mede te deelen, tegelijk met de betaling van den opleveringstermijn en had de architect in een schrijven van 22 Juli 1913 aan de aannemers medegedeeld, dat hij een halve maand boete aan den bouwheer had voorgesteld. Van andere schriftelijke mededeelingen was niets gebleken, terwijl de opleveringstermijn volledig was voldaan. Het scheidsgerecht kon zich voorstellen, dat de bouwheer van de na 1 Mei (den datum van bewoning) verrichte werkzaamheden zeer veel last had gehad; echter was niet gebleken, dat deze werkzaamheden belangrijke onderdeelen betroffen. Het tusschen 1 Mei en 5 Augustus verrichte werk moest dus in hoofdzaak als onderhoudswerk worden beschouwd. Ook het aanbrengen der centrale verwarming en het bijwerk verklaarden ten deele de te late oplevering. In een en ander vond het scheidsgerecht aanleiding de boete te matigen tot 6 dagen of f 150.—.

Van de tweede boete-oplegging viel de principieele juistheid niet te ontkennen. Echter meende het scheidsgerecht, dat een boete uit dezen hoofde van f 62.50 te hoog was en vond het in de hem volgens de Statuten van den Raad van Arbitrage opgelegde taak „als goede mannen naar billijkheid" te oordeelen aanleiding ook deze boete te matigen en te brengen op f 10.—.

De kosten ad f 390.30 werden voor de helft ten laste van ieder der beide partijen gebracht.

VIII.

De bouw van een werk- en leerschool te Amsterdam gaf aanleiding tot een belangrijke principieele beslissing over de verhouding van de „Bepalingen omtrent minimumloon en maximumarbeidsduur" van die gemeente en de toepasselijk verklaarde collectieve arbeidsovereenkomsten. De aannemer stelde n.l., dat hij niet verplicht was om aan de timmerlieden en de werklieden behoorende tot het cementijzervak, die in zijn dienst waren op genoemd werk, loon uit te betalen over den tijd dat door de werklieden niet kon gewerkt worden, tengevolge van de weersomstandigheden. De aanbesteedster beweerde het tegendeel. Hoewel het geschil feitelijk slechts liep over het loon van twee timmerlieden op een regendag, zeiden partijen een principieele uitspraak te verlangen, die niet alleen beteekenis zou hebben voor de andere timmerlieden, maar ook voor cementbewerkers in 's aannemers dienst werkzaam, ja zelfs ten aanzien van deze werklieden in andere gemeentewerken, nu en in de eerstkomende jaren werkzaam.

Bij het besluit van den gemeenteraad, waarbij de „Bepalingen omtrent minimumloon en maximumarbeidsduur" werden vastgesteld, werd tevens de wensch uitgesproken, dat, wanneer in één of meer vakken eene aan B. en W. medegedeelde collectieve arbeidsovereenkomst gesloten werd, die naar hun oordeel als geldend voor het vak kon worden aangenomen, die „Bepalingen" voor dat vak vooraf zooveel mogelijk in overeenstemming zouden worden gebracht met die collectieve overeenkomst.

Aan dezen wensch wordt regelmatig gevolg gegeven, zoodat dan ook in de afdrukken der „Bepalingen", die op ieder daarvoor in aanmerking komend gemeentewerk door den aannemer ter openbare kennisgeving aan al zijne werklieden moeten worden aangeplakt, aan het slot de volgende zinsnede staat vermeld:

„N. B. Bovenstaande „Bepalingen" gelden voor zoover in het bestek niet afwijkende bepalingen, opgenomen in een aan Burgemeester en Wethouders medegedeelde collectieve arbeidsovereenkomst, in één of meer vakken gesloten, voor dat vak van toepassing zijn verklaard".

(Vervolg 3e pagina bijblad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels, -

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinbekken.
Telefoon 3098. AMSTERDAM. Overtoom 327

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van
BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 4.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

Tusschen partijen nu was onbetwist, dat op deze wijze door B. en W. van toepassing is verklaard en bij de aanneming van het onderhavige werk dus van kracht was een collectieve arbeidsovereenkomst tusschen de Algemeene Patroons Vereeniging eenerzijds en verschillende timmerliedenvereenigingen, o. a. de Timmergezellenvereeniging „Concordia Inter Nos" anderzijds op 10 Juli 1913 gesloten.

Terwijl nu art. IX der „Bepalingen" inhoudt: „Wanneer het werk door schuld van den aannemer of tengevolge van hem persoonlijk betreffende toevallige verhindering, of van ongunstige weersgesteldheid geheel of gedeeltelijk stil ligt, is de aannemer verplicht aan de werklieden, aan wie een aanstelling is uitgereikt, tijdens den duur hunner dienstbetrekking het in die aanstelling vermelde loon over den door hen tengevolge van het stilliggen van het werk verzuimden tijd uit te betalen...", vermeldt de evengemelde collectieve arbeidsovereenkomst in art. 5: „De artikelen 1638c en 1638d van het Burgerlijk Wetboek zijn van toepassing; echter met dien verstande, dat de uitkeering bij ziekte 1e ingaat".....

De meeningen van partijen waren thans verdeeld over de vraag of het aangehaalde artikel uit die collectieve arbeidsovereenkomst artikel IX van de „Bepalingen" geheel ter zijde stelt, dan wel dat de daarin vermelde regel van loon-uitbetaling ook bij stilliggen van het werk bij ongunstige weersgesteldheid gehandhaafd blijft.

De vertegenwoordiger der gemeente erkende, dat in het particulier bedrijf, waar alleen het collectieve contract en de wet gelden, de arbeiders met het oog op art. 1638b B. W. geen recht op loon hebben, wanneer wegens de weersgesteldheid niet gewerkt wordt, maar was van meening, dat waar die materie in het collectief contract niet uitdrukkelijk wordt geregeld bij werk voor de gemeente, het desbetreffende artikel der „Bepalingen" blijft gelden, taald. De aannemer werd ook ten deze in het gelijk gesteld, juist niet bedoeld en niet gewenscht geschil zou krijgen tusschen arbeid aan gemeentewerk en voor particulieren verricht en dat men de regeling van de gevallen, waarin loon wordt uitgekeerd zonder dat gewerkt is, als één geheel moest beschouwen, waarbij men dus òf die regeling in het collectief contract in haar geheel moest toepasselijk verklaren òf in het geheel niet.

Het scheidsgerecht ging met deze opvatting van den aannemer mede. Bij breed gemotiveerde beslissing oordeelde het mede op grond van de bewoordingen, waarin collectief contract en „Bepalingen" zijn vervat en op grond van de geschiedenis van het tot stand komen van het collectief contract, dat bij onwerkbaar weer geen loon moest worden uitgekeerd.

Ten aanzien van de cementbewerkers was nog een tweede kwestie gerezen, n.l. of er op het onderhavige werk, dat was aanbesteed op 10 November 1913 wel eenig collectief contract van toepassing was geweest. De gemeente was n.l. van oordeel, dat er een periode was geweest, gedurende welke in dit vak voor gemeentewerken geen collectief contract had gegolden. Terwijl bij besluit van B. en W. van 21 October 1913 de toepasselijkheid van een vroeger contract was opgeheven, was het nieuwe, op 11 Augustus 1913 tot stand gekomene, eerst op 25 November 1913 voor gemeentewerken van kracht verklaard.

Het scheidsgerecht oordeelde echter hier van belang de vraag of de aannemer ten tijde der aanbesteding geacht kon worden met het besluit van 21 October 1913 bekend te zijn. En nu bleek het aan het scheidsgerecht, dat in de uitgave van de „Bepalingen omtrent minimumloon en maximumarbeidsduur", zooals die aan de stadsdrukkerij verkrijgbaar was gesteld geen gewag was gemaakt van evengemeld besluit, doch daarin tot 25 November 1913 het oude collectieve contract als nog van toepassing werd vermeld. De aannemer moest op deze officieele uitgave afgaan, en oordeelde dat het oude contract de strekking had, dat bij verzuim wegens ongunstige weersgesteldheid geen loon wordt uitbetaald, werd ook de aannemer ten deze in het gelijk gesteld.

Waar het geschil de beantwoording betrof van een door beide partijen gestelde vraag omtrent uitlegging van bepalingen, die inderdaad door hunne redactie twijfel konden doen rijzen, bepaalde het scheidsgerecht, dat de kosten vallende op dit geschil ad f 527.— door ieder der beide partijen voor de helft moesten worden gedragen.

IX.

Mede naar aanleiding van „Bepalingen omtrent minimumloon en maximumarbeidsduur" was het volgende geschil gerezen tusschen een aannemer en een gemeente. Burgemeester en Wethouders hadden n.l. den aannemer een korting opgelegd van f 8600.—, op grond daarvan, dat gedurende twee weken door 43 werklieden de maximumarbeidsduur van 70 uur per week met tenminste 8 uur per week overschreden zou zijn.

Arbiters hadden in de eerste plaats een door den aannemer geopperd bezwaar van formeelen aard te onderzoeken, t.w. of B. en W. de bevoegdheid hadden zelfstandig buiten de directie om een korting op te leggen.

Volgens de aanbesteedster kwam die bevoegdheid, waar het niet-technische kwestie's betrof, zelfs bij uitsluiting aan dit college toe. De bepaling van de ook hier toepasselijke § 495 al. 1 der A. V., die aan de directie ongetwijfeld een bevoegdheid tot het nemen van beslissingen geeft, zou volgens de aanbesteedster alleen betrekking hebben op zuiver technische kwesties. Deze opvatting werd door arbiters niet gedeeld; de bewoordingen van gezegde § sprekende over „verschil omtrent het werk, het bestek of de overeenkomst of deze Algemeene Voorschriften" zijn zoo ruim, dat daaronder ook andere dan zuiver technische geschillen vallen, hetgeen nog wordt verduidelijkt door alinea 2 van gezegde paragraaf.

Gingen dus arbiters niet mede met de meening der aanbesteedster, als zoude B. en W. de uitsluitend bevoegde autoriteit zijn, evenmin konden zij zich vereenigen met des aannemers opvatting, dat B. en W. de bevoegdheid tot het nemen eener beslissing in eerste instantie zouden missen en deze alleen aan de directie zou toekomen. Het moge waar zijn, dat de A. V. het als den gewonen weg beschouwen, dat de oplegging van kortingen zal geschieden door de directie met beroep op B. en W. en het moge zelfs in het algemeen wenschelijk zijn, dat deze gewone weg behandeld wordt, nergens wordt in de A. V. een dergelijke

Th. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph
Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. Vloer- en Wandtegels enz.

Pianino's contant en termijnbetaling.
UITENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, te Van Swindenstr. 10 AMSTERDAM
SOLIED ADRES.

F. H. HONIG, Keizersgracht 268, AMSTERDAM. FABRIEK TE ZAANDAM.
HOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK.
Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgraniet.

bevoegdheid aan den Minister (resp. B. en W.) ontnomen. Integendeel, het kwam aan arbiters voor, dat deze bevoegdheid hen alleszins natuurlijk toekomt. De Minister (resp. B. en W.) is één der beide partijen; hem komt uiteraard de bevoegdheid toe zelfstandig te beslissen of hij een geschil met zijne wederpartij wil doen rijzen, zonder daaromtrent gebonden te zijn aan het oordeel van een aan hem ondergeschikte autoriteit. Derhalve van oordeel zijnde, dat B. en W. door het opleggen eener korting een daad verrichten, waartoe zij in het algemeen de bevoegdheid bezaten, gingen arbiters het bezwaar van formeelen aard, door den aannemer opgeworpen, voorbij.

Wat het materieele deel van het geschil betreft kwamen de arbiters tot de conclusie, dat het beweerde overwerk in geenen deele was bewezen. De korting was dus ten onrechte opgelegd. Dientengevolge kon worden voorbijgegaan de verder tusschen partijen bestreden vraag, of, gesteld het overwerk had gedurende twee weken ten aanzien van 43 werklieden plaats gevonden, de gemeente het recht had 86 keer de maximum-boete op te leggen.

De gemeente werd geheel in de kosten ad f 559.— veroordeeld.

X.

Het laatste in 1914 berecht geschil, dat door één scheidsman werd behandeld, naar aanleiding van den bouw van een jongens-huis, betrof in de eerste plaats de uitlegging van een besteksbepaling. Onder het hoofd „Cementijzerwerken" kwam n.l. in het bestek de bepaling voor: „De tusschenwanden van de privaten en badkamers worden van cementijzer en worden de vloeren benevens de wanden ter hoogte van 2,00 M. van alle privaten en badkamers afgewerkt met torgament ..." en verder onder het hoofd „Stucadoorswerken": „In alle bad- en waschkamers, benevens W. C.'s en urinoirs komen de reeds beschreven torgamentlambrizeeringen ter hoogte van 2 M."

Waren nu voor de waschkamers torgament-lambrizeeringen voorgeschreven? De aannemer ontkende dit, zich beroepende op de woorden „reeds beschreven" in de laatste zinsnede.

Alleen die lambrizeeringen, welke tevoren reeds beschreven waren, moest hij aanbrengen, meende hij, en van torgament-lambrizeeringen in waschkamers was eerder in het bestek niet gerept. Dus vorderde hij, waar hij ze toch te maken gekregen had, daarvoor f 392,66 als meerderwerk.

De arbiter was het met deze uitlegging niet eens. De laatste aangehaalde bepaling sprak naar zijn oordeel, ondanks de eenigszins verwarrende bijvoeging „reeds beschreven", duidelijk genoeg den eisch van die lambrizeeringen ook voor de waschkamers uit. Had de aannemer in twijfel verkeerd, dan had hij bij gelegenheid der „Aanwijzing" inlichtingen kunnen vragen, van welke gelegenheid hij geen gebruik had gemaakt.

Behalve over deze vraag liep het geschil nog over een rekening van reparatiewerk, waarvoor de aannemer vorderde f 164,20 en waarvan de aanbesteder bij de mondelinge behandeling erkende f 35.31. Toegewezen werd hiervan f 73.81.

Van de kosten der arbitrage ad f 85.— kreeg de aannemer ¾ deel, de aanbesteder ¼ deel te dragen.

***

Alle hiervoren vermelde beslissingen werden gegeven in den vorm van een „bindend advies". Twee zaken werden berecht door één scheidsman; in de overige geschiedde de berechting door een collega van drie scheidslieden.

In den loop van het jaar werd één bestuursvergadering gehouden, waarin het jaarverslag werd vastgesteld en de rekening- en verantwoording van den penningmeester werd opgenomen, en een algemeene vergadering.

Aldus vastgesteld op de Vergadering van het Bestuur van den Raad van Arbitrage voor de Bouwbedrijven in Nederland van 14 Mei 1915.

Namens het Bestuur:
A. DEKING DURA, Voorzitter.
Mr. M. A. VAN BOOVEN, Secretaris.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 18. Officieel Gedeelte. Alg. Vergadering der M. B. V. A. op 14 September 1915 te Rotterdam. Programma.
Reisschetsen II, door J. Coenraad Meischke, gedipl. architect K. K. Kunstakademie Praag, met afbeeldingen.
Architectura et Amicitia 1855—1915, door J. Gratama.
Proeven met brandvrij riet.
Rodin.

ARCHITECTURA No. 35. Mededeelingen betreffende het Genootschap.
Kunst te Haarlem, door A. W. Weissman (Vervolg).
Afbeeldingen Nederlandsche Heide-Maatschappij, Stal op »Den Akker«.

DE BOUWWERELD No. 34. Rotterdamsche Bankvereeniging Rotterdam. Vergaderzaal en kamer President-Directie, met afbeeldingen en losse plaat.
Borsig's Stofreinigingsinrichtingen, hun hygiënische beteekenis en hun toepassing, met afbeeldingen.

DE INGENIEUR No. 35. Eenige mededeelingen betreffende den bouw en de inrichting van de interneeringskampen te Zeist, Harderwijk en Oldebroek. Voordracht, gehouden in de Vergadering van de Afdeeling voor Bouw- en Waterbouwkunde van 19 Juni door G. C. Beltman, Kapitein der Genie, met afbeeldingen.
Verbeterde werkwijze voor het zuigen van zand, grind, schelpen en dergelijke stoffen, door J. Krijnen, met afbeelding.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 35. Officieel gedeelte. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Commissie voor de Statistiek. — Bouwkundige Vakgroep. — Verslagen van vergaderingen. — Praatjes VI. — Ingezonden. — Boekbespreking en Catalogi. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 34. Wat is usance bij het verhuren van Aannemersmaterieel? (Slot.)
Grind baggeren.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 39. Het droogstoken der kleiproducten. — De samenstelling van het Kolenbureau. — Mededeelingen.

DE NATUUR, Uitgave van J. G. Broese te Utrecht, bevat in afl. 8: Een voorjaarszanger: H. E. Kuijlman. — Uit de geschiedenis van het glas: Dr. A. J. C. Snijders. — Explosiestoffen: D. Stavorinus. — Het gebruik van vloeibare brandstoffen in motoren: N. L. — Voorbeelden van telepathie en hoe deze op natuurlijke wijze te verklaren: W. M. E. Stieltjes, c. i. — Röntgenstralen: J. E. Schröder Jr., c. i. — Het zien van stereoscopische opnamen zonder stereoscoop: Dr. R. A. Reddingius. — Demonstratie-apparaten voor draadlooze telegraphie: Dr. H. J. Oosting. — Sterrenkundige Mededeelingen voor den Herfst van 1915: L. Y. — Eenvoudige Proeven; Nabeelden: Dr. A. J. C. Snijders. — Correspondentie.

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

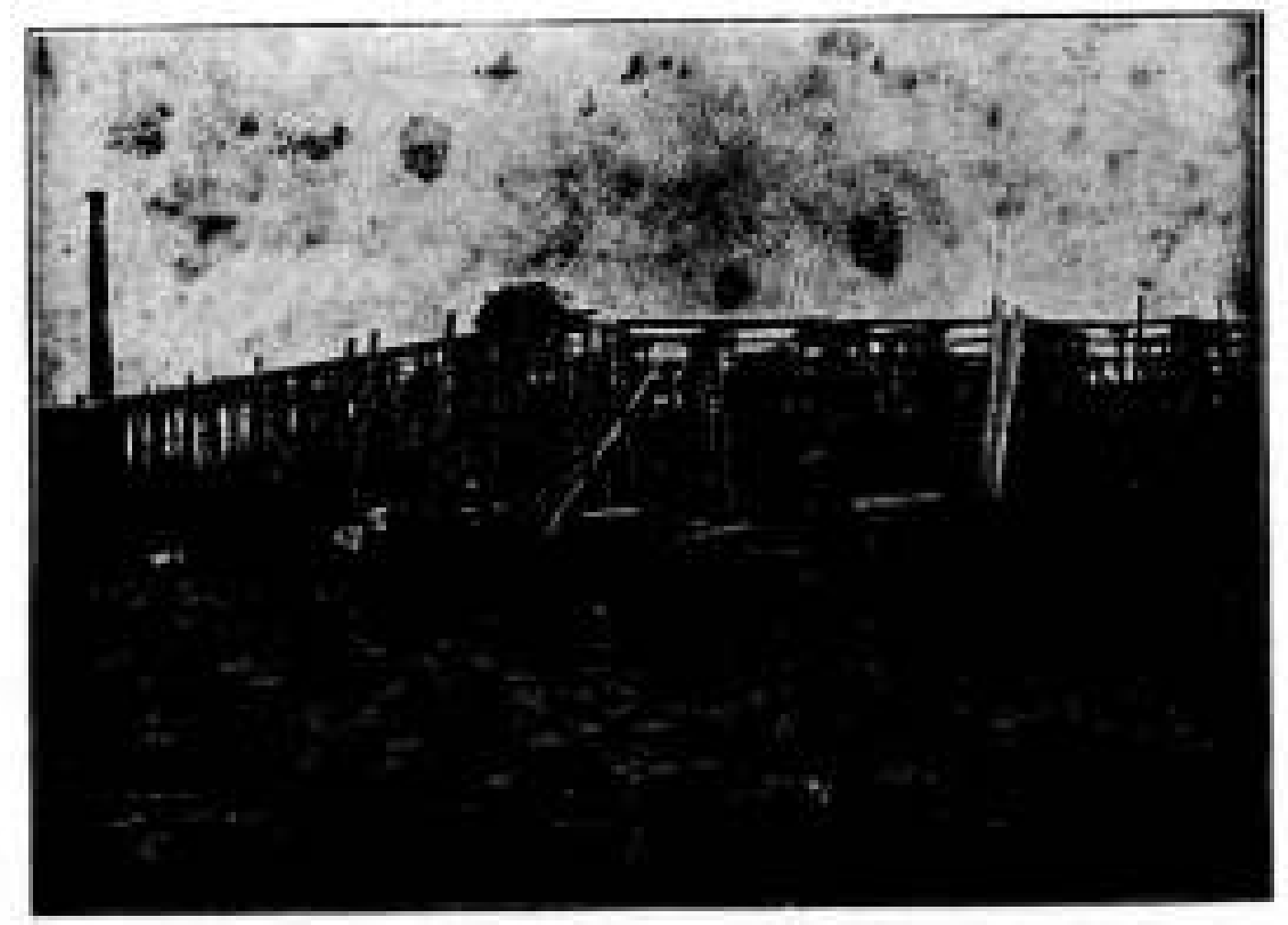

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . f 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . » 7.50
(Uitsluitend bij vooruitbetaling)

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Een wandeling door Rotterdam.

Gij meent, dat ik u een droog verslag ga geven over allerlei Rotterdamsche kwesties. Maak u niet ongerust lezer, gij zult hier alleen een paar indrukken vinden weergegeven van iemand, die dezer dagen in Rotterdam, na het afdoen van zijn zaken een paar uren over had en die besteedde om nog eens in de hem welbekende binnenstad rond te slenteren.

Het weer was buijg, maar gelegenheid om te schuilen en zich tevens aangenaam bezig te houden is er genoeg, hetzij kosteloos in de Passage, hetzij voor vijf centen in het nabijgelegen Gemeente-museum of in de weidsche zalen van het daarboven gelegen Boymans-museum.

De Passage is ook dicht bij de Coolvest, ordinairer gedachtenis. Ik zeg dit niet om kwaad te spreken van de dooden, want de Coolvest is niet meer en het was in haar goede dagen maar een klein stukje, dat in minder fijnen reuk stond, namelijk tusschen den bekenden molen en het voetbruggetje, dat eenmaal lag tegenover den Schouwburg, waar Albrecht en Van Ollefen indertijd hun lauweren inoogstten, waar Herr Lederer en Herr Rübsam met hun geweldig stemgeluid de zaal vulden, waar de kleine, leelijke Kempner, als Venus in Tannhäuser de Rotterdammers in vervoering bracht.

Helaas, de schoone dagen van Aranjuez, neen van den Coolsingel zijn voorbij, maar hij bestaat nog, terwijl zijn overbuurvrouw, de Coolvest, op een paar gebouwen na verdwenen is. Wel jammer van de historische plek, waar Kervezee zijn boekwinkeltje had. Daar is niets van over, maar de mooie Delftsche poort staat er nog aan den vroegeren ingang der stad, waar twee singels bij elkaar komen en de Delftsche vaart verder de stad binnendringt, om den wandelaar dadelijk te voeren naar de meest typische hoekjes van Oud Rotterdam.

Oud Rotterdam zakt in elkaar, wanneer men niet oppast, dat blijkt reeds dadelijk achter de Delftsche poort, waar de gapende ruine van het onlangs ingestorte pakhuis een luguberen indruk maakt, maar dit hindert in de rommelstad niet. De Doelen leunt vermoeid tegen de oude barakken aan, deze glorieuse inrichting, die eenmaal zulk een groote rol speelde als uitspanningsplaats, vooral in de befaamde kermisdagen, zij maakt nu zelf al meer en meer den indruk van een oud barak en daarnaast opent zich een wijde woestijn met een houten schutting er omheen, zoo ongeveer tot aan den Molen, waarachter de Electriciteitsfabriek zich verschuilt. Midden in die woestijn rijst een vreemdsoortige kluit beton met uitstekende ijzerdraden omhoog, dat is de onderbouw van het nieuwe stadhuis met zijn toren.

De ridder Van der Werff zou er niet veel van begrepen hebben en Munro evenmin, wanneer zij er langs konden wandelen en zoo gelooven we, dat 't Rotterdamsch wandelend en baliekluivend publiek er ook niet heel veel van snapt, maar men vertrouwt, dat 't heel mooi worden zal en heeft geen tijd er lang over te piekeren.

Intusschen betreuren vele Rotterdammers wel, dat 't water uit den Coolsingel grootendeels weg is. De Molen, die er zich met zichtbaar welbehagen in spiegelde, het was een der mooiste stadsgezichten, moet zich nu op regendagen met een paar groote plassen behelpen, zijn fraaien, zij het ook niet altijd welriekenden spiegel krijgt hij niet weer.

Hij heeft 't land, waar 't water hem lief was en hoe zal het hem te moede zijn als de stadhuistoren hem de functie van pièce de **resistance in het stadsbeeld gaat betwisten.**

Ik vrees, dat hij het zal afleggen in den strijd en levensmoe verzoeken zal om te worden overgebracht naar het Openlucht-museum te Arnhem, om daar zijn dagen te eindigen, **ten spot van de snobs, die zijn stevig lijf misbruiken** zullen, om er hun nietszeggende namen in te krassen.

Bescheiden in zijn schaduw kruipt weg het minuscule gevelt je van de Academie, ik meen dat Van der Tak het indertijd ontworpen heeft, te bescheiden voor een zoo grootscheepsche inrichting, die zooveel uitstekende arbeidskrachten op kunst- en nijverheidsgebied aan de practijk heeft afgeleverd. Niemand zou deze inrichting kwalijk nemen, zoo zij wat meer op den voorgrond trad, gelijk het weinig schreden verder zich verheffend Gymnasium Erasmianum, maar wie weet wat wij nog beleven. Rotterdam is uit zijn kleeren gegroeid, uit zijn raadhuis, uit zijn postkantoor, uit zijn academie en uit zijn gemeente-museum. Het raadhuis heeft de oudste rechten en de academie, meen ik, oudere dan het postkantoor, maar het museum is leslist de jongste van de vier en een stiefkind of een weeskind, dat kan men zien aan de manier, waarop het aangekleed is. Dat is om te schreien, als men kort geleden het maritiem en ethnografisch museum gezien heeft. A qui la faute? **Zeker niet** aan den pleegvader Hoynck van Papendrecht, die zich het lot van 't kind heeft aangetrokken; het zullen de toeziende voogden wel zijn, die het kunnen aanzien, dat 't kind in een donkeren kelder is weggestopt, waar te weinig zon komt voor een gezonde ontwikkeling, waar de helft der voorwerpen onder de tafels en vitrines is weggestopt, waar een heele massa elders is opgeborgen, waar de verdieping niet hoog genoeg is om een schoorsteenstuk behoorlijk op te stellen.

Zoo royaal als de schilders gehuisvest zijn op de bovenverdiepingen van het oude Gemeenlandshuis, zoo benepen **voelt zich Oud Rotterdam in het enge, donkere souterrein** en al kunnen de stukken daar beneden opgeborgen in **waarde niet vergeleken worden met de Bollen en Scheffers,** die boven hangen, er is daar een schat van documenten verzameld, die hare waarde ontleent aan andere oorzaken, een schat van documenten van volkskunst en volksleven, van het alledaagsche van vroeger tijden, dat ons nu zoo precieus voorkomt en werkelijk ook met den dag precieuser wordt, omdat het, wanneer Rotterdam niet oppast, ongemerkt verdwijnt.

Waarheen, dat mag Joost weten, maar verdwijnen doet het, zoo zeker als de molen aan den Coolsingel verdwijnen zal.

Magnifiek, welhaast eenig is de verzameling wandtegels, die al dadelijk bij het binnentreden de aandacht trekt. Alles natuurlijk afkomstig uit gesloopte huizen, keukens en kelders en niet in enkele exemplaren, maar in groote vakken, zoodat men het effect nog kan beoordeelen, dat zij op de oorspronkelijke plaats hebben gemaakt. Er zijn tegels bij, uit den besten tijd natuurlijk, die in decoratieve waarde **niet behoeven onder te doen voor 't zoo duur betaalde Moorsche en Perzische werk en toch het is 'n produkt van Hollandsche kunstnijverheid en nog maar uit een hoek van Holland,** waarvan Rotterdam zoowat het middelpunt is en Delft en Gouda de meest bekende productieplaatsen. Deze collectie heeft meer dan plaatselijke waarde. Zij geeft nu al een historisch overzicht, bijna van de middeleeuwen af, tot in de negentiende eeuw, toen de heerlijke kleuren en het ongeëvenaarde blauw allengs tot een flets paars verwaterd waren, in overeenstemming met de verschoten paarse jakjes der dienstboden van een kleine honderd jaar geleden, maar onder het paars uit de achttiende eeuw is nog heel mooi werk. Het is maar jammer, dat de opstelling in een veel te kleine ruimte het overzicht bemoeilijkt of eigenlijk geheel onmogelijk maakt.

Vele gevelsteenen en fragmenten waren opgeborgen wegens plaatsgebrek, daar zijn er heel mooie en typische onder.

Al hebben wij met den gevelsteen of de fraaie ankers den gevel niet terug, het is gewoonlijk het eenige wat er van overbleef en een gemeente-museum is nu eenmaal de plaats, waar deze vaak armzalige maar toch wel merkwaardige resten terecht komen; gelukkig nog, al heeft het groote publiek misschien meer belangstelling voor de tinnen soldaatjes en de opgezette schutters, dan juist voor gevelfragmenten. En toch vormen deze verzamelingen oude stukken steen en oud ijzer, niet het onbelangrijkst deel van een gemeente-museum. De Lakenhal te Leiden, het museum in Utrecht, Nijmegen en menige andere plaats kunnen hier als voorbeeld worden aangehaald, maar niet overal stelt men die fragmenten goed op, of heeft daar goede gelegenheid voor.

Wanneer het Rotterdamsch museum verhuist naar een nieuw gebouw in het Westen, laat men dan niet verzuimen, daar die gelegenheid te maken.

Was het een geluk of een ongeluk, dat ik in het museum nog aantrof de gereedschappen, waarmede in Rotterdam eerste steenen worden gelegd en daarbij de Oorkonde van 15 Juli j.l. van die plechtigheid bij het nieuwe Raadhuis, een exemplaar daarvan, bestemd voor het archief, het andere is in het beton begraven.

Had men het tweede exemplaar er maar bij gedaan, want bij de prachtige voorbeelden van vlakversiering, te vinden bij de oude tegels, maakt dit document een treurig effect. Het ontwerp is goed opgezet van bovenaf, beschaafd van toon en goed van compositie, maar het ondergedeelte bederft alles. Daar ziet men het wapen van Rotterdam **geflankeerd door een naakten Gambrinus, pardon Neptunus en dito Mercurius. Hoe kom ik aan Gambrinus, eenvoudig,** omdat het wapen doet denken aan het voorvlak van een bierton, die bij deze gelegenheid aangestoken zal worden. Men zou zeggen, de beide schildhouders hebben hun portie al beet uit het vat, rood als kreeften, als ze er uitzien en als de portretten goed zijn, is de Rotterdamsche Mercurius dik geworden. Neptunus is altijd een gezet heer geweest, omdat hij te weinig lichaamsbeweging neemt, maar Mercurius hebben wij nooit anders dan mager, gespierd en vlug gekend. Laat Rotterdam oppassen, dat zijn Mercurius niet dik en vadsig wordt, het moet hem in de achttiende eeuw ook al eens overkomen zijn, doch de vermageringskuur van Napoleon heeft goed geholpen.

Het is jammer, dat men de Koningin niet een werkelijk fraai stuk ter teekening heeft voorgelegd, of is het in één nacht gereed gemaakt, zooals wel eens voorkomt bij dergelijke plechtigheden. Op een prijsvraag voor een oorkonde zou dit ontwerp zeer zeker niet bekroond zijn, om het onderstuk. Het is een verkwikking als men, uit de onderaardsche gewelven gevlucht, al is 't ook in een regenbui, de breede trappen opstijgt naar de schilderijzalen. Een beschrijving daarvan zal men hier niet verwachten, alleen is het buiten Rotterdam misschien niet algemeen bekend, dat Boymans twee verzamelingen herbergt, de collectie van der Schilden, bestaande uit twee kasten met Delftsch aardewerk in de vergaderkamer, waar, naar men mij zeide, voor de plaatsing van een der kasten de schouw werd weggebroken, iets wat van weinig smaak zou getuigen; de tweede verzameling staat boven in en bij de trapzaal en bevat een **deel van de rijke verzameling Chineesch, Japansch en ander** porcelein, benevens glaswerk, in bruikleen afgestaan door Dr. Van Rijckevorsel.

Een mooier stoffeering bij oud-Hollandsche schilderijen is bijna niet te bedenken.

Het is droog geworden en wij wagen ons in de modderige straten van Rotterdam, van ouds bekend, ofschoon gezegd moet worden, dat men de Hoogstraat met zijn asphaltvloer niet meer herkent bij vroeger. Links in de steegjes krijgen wij brok-stukken te zien van de grijze St. Laurens. In een van die steegjes is een nagemaakt geboortehuisje **van Erasmus, zooals het natuurlijk nooit geweest** is, maar men moet iets hebben, om de Amerikanen te laten zien.

Zoo hebben de kerkvoogden van St. Laurens waarschijnlijk ook gedacht, toen zij de kerk van binnen een geduchte opknapping hebben laten ondergaan en zij hebben groot gelijk. Zulk een oude kerk is een kapitaal, wanneer men maar weet hoe het rentegevend moet worden gemaakt. Nergens heeft men daar zoo den slag van als in Engeland, waar men kleine dorpskerkjes tot groote merkwaardigheden weet te maken, die iedereen gaat zien.

Onze Nederlandsche kerken zijn doorgaans veel merkwaardiger in alle opzichten, maar op vele plaatsen laat men de kapitalen renteloos liggen. Rotterdam is ook in dit opzicht met zijn kerk vooruitstrevend en dat geeft ons hoop voor zijn andere monumenten.

Er was veel tijd in de museums verbruikt en ik kon de kerk niet binnengaan, het eenige wat ik van de restauratie zag, waren een paar nieuwe poppenhuisjes, die er tegen aangebouwd zijn, zij deden erg nieuw tegen den grauwen kerkromp, maar dat zal in de Rotterdamsche atmosfeer wel spoedig beter worden.

Het spoet mij wel, om het nieuwe gedenkraam en Victor de Stuers, ik weet nu niet wat er waar is van de loopende geruchten. Wel herinner ik mij nog levendig een vroegeren indruk van het Prinses Julianaraam, dat men beter doet niet te laten zien aan Amerikanen, die te voren reeds Gouda hebben bezocht; want zij zullen dan dadelijk zien, dat het een mislukte copie is van het beroemde raam Salomo en de koningin van Scheba te Gouda. Het gedenkraam van de inhuldiging in de Nieuwe Kerk te Amsterdam van Mengelberg, kan mij ook niet in vervoering brengen, maar is toch als decoratieve compositie veel beter en oorspronkelijker.

Het is de vloek van de welvaart, die Rotterdam parten speelt. Vergelijk op Boymans het prachtig portret van burgemeester Vening Meinesz eens met 't afbeeldsel ten voeten uit van burgemeester Zimmermann en de invloed van de welvaart op de kunst is u ineens duidelijk.

Toen onze vroegere koningen ingehuldigd zijn, onze vroegere prinsen en prinsessen geboren, dacht niemand eraan deze feiten door gedenkramen te vereeuwigen. Men kon zooiets niet betalen en er waren ook geen glasschilders. Het was misschien gelukkig, dat deze feiten alleen maar in gewone schilderijen zijn vastgelegd in die nuchtere tijden, waarop thans zoo veelvuldig gesmaald wordt. Maar was men in die tijden eigenlijk niet verstandiger en had men niet meer begrip van kunst dan wij? Het was een kleiner kring die over kunst wist mee te praten, thans kan men, zoo men het betalen wil, zich les laten geven in smaak, een artikel, waarvan de meesten te weinig hebben gehad in opvoeding en zakenleven en dat dan later aan de hand van plaatwerken en photo's moet worden bijgewerkt.

Thans kan men gedenkramen betalen. In zulk een raam ligt een mooi denkbeeld, waar wel geestdrift voor te vinden is, maar daarmede houdt het ook op, men moet meestal de goede bedoeling voor lief nemen en bedenken, dat het geld aan veel gekker dingen besteed kon zijn.

Hoe zal de Hoogstraat eruit zien, wanneer dat rare oude stadhuis eens verdwenen zal zijn, tempel zonder ramen aan **de Kaasmarkt, ramen met daglichtreflectors aan de Hoogstraat,** want drie-vierde van het jaar moet men daarbinnen wel bij kunstlicht werken en zooiets 75 jaar lang in een zoo verlichte stad. Als decoratiestuk in 't stadsbeeld doet de koepel het nog niet slecht en men zal die missen als voor 't gebouw een wijd open gat in plaats komt. Enfin eerst heeft men de binnenstad met Beursstation, Plan C. en postkantoor leelijk dichtgebouwd, nu moet men op andere plaatsen wel openingen maken, om licht en lucht te kunnen krijgen, of zooals ik, naar de rivierkant wandelen. Reeds aan de Nieuwe Haven kan men ruimer ademhalen als men 't Nieuwe havenstraatje doorgaat. Daar ziet men dan een rustig klein pleintje achter de Mosseltrap en daar vertoont zich de haven, die niet nieuw meer is, nog met enkele **typische huisjes of fragmenten aan den overkant,** zooals de bekende Markjes Spinola. Maar zich omkeerend staat men met zijn neus als 't ware voor een gemutileerd trapgeveltje, typisch toch nog in zijn desolaten toestand en vanouds een schipperskroeg versierend. Het hangt moede tusschen niets zeggende bouwsels en vertelt, ofschoon met verf besmeerd, van de goede dagen, die het gekend heeft toen de huizen nog zoo hoog niet waren en de haven een veel schilderachtiger aanzien had. Zulke fragmenten vindt men in Rotterdam nog vele in min of meer vergeten hoekjes. Zij worden niet tot de monumenten gerekend, omdat zij op zichzelf te weinig beteekenen, maar documenten zijn zij zeker, evengoed als de gevelsteenen en gevelankers in het museum en zij hebben daarop een zeer belangrijk ding voor, men vindt ze nog op de plaats, waar zij behooren.

Hoe lang zij daar nog zullen blijven in een stad, die zich gestadig vervormt? De scheeve steenklomp aan het eind van 't Haringvliet, de Engelsche kerk, is afgebroken voor hij in 't water is getuimeld. Daar staat nu een ziekenhuisje van Kromhout, een flink gebouw, waaraan het Kromhoutsche torentje niet ontbreekt.

Dat torentje, al is het modern, is in Rotterdam op zijn plaats, want daar zijn veel kleine torentjes van allerlei vorm te vinden, als men ze zoekt, dat zijn ook documentjes, maar monumenten staan nog aan de Boompjes, monumenten uit den glorietijd der O. I. Compagnie. Is het een speling der natuur, dat de joden hun Synagoge vlak naast het Entrepot, het voormalig Huis der Compagnie, hebben gebouwd? Het zijn hechte gebouwen, deze etablissementen van een instelling, die in de opkomst der Nederlandsche Republiek zulk een belangrijke rol heeft gespeeld, al was het niet altijd de beau rôle.

Voor onze koopsteden zijn ook de pakhuizen monumenten die in eere gehouden moeten worden. Rotterdam is daaraan lang zoo rijk niet als Amsterdam en hoe dit komt is gemakkelijk te verklaren. Toen de Amsterdamsche koopman reeds lang in een klein paleis op een der grachten woonde en zijn pakhuizen elders had, bouwde de Rotterdamsche nog steeds panden, die pakhuis en woonhuis tegelijk waren, hetzij door inrichting der benedenverdieping voor de zaak, hetzij door plaatsing van het pakhuis achter het woonhuis en daarvan gescheiden door een somber binnenplaatsje. Deze beide typen vindt men in grooten getale al naar de situatie; het eerste voornamelijk daar waar het terrein alleen van de voorzijde toegankelijk was, het tweede inzonderheid daar, waar het achterhuis gemakkelijk uit een achterstraat of haven toegankelijk was.

Ook aan de Leuvehaven staat nog zulk een monumentaal pakhuis met een woongebouw er voor, versierd met een torentje. De firma Stokvis was daar gevestigd voor zij haar nieuwe magazijnen betrok en het staat nu, meen ik, leeg. Het zou jammer zijn, als zulk een gebouw, dat ingegroeid is in het beeld van de mooie Leuvehaven, voor iets moderns plaats moest maken.

Rotterdam is geen stad, die men zien gaat voor zijn mooie en interessante oude gebouwen; excursies in oud-Rotterdam worden zelden door architecten ondernomen, maar men vergist zich zoo men meent, dat zij niet loonend zou-

den kunnen zijn. Bovendien heeft de binnenstad in de avondschemering een eigenaardige bekoring, voor hem, die oog heeft voor schilderachtigheid. Ik weet niet of Frank Brangwyn Rotterdam kent, maar hij zou er stof kunnen vinden voor menige mooie ets. Voor Klinkenberg is de stad te rommelig, men moet er over den rommel heenzien naar het effect der massa's; men moet niet aan de details blijven hangen, dan is er menig punt, waar men blijft staan, gehoeid door een perspectief, met een sterk sprekend locaal karakter, dat waard is, althans in de binnenstad, behouden te blijven.

Vandalisme.

NOG EENS AFBRAAK GEVEL LEUVEHAVEN 20.

(Ingezonden.)

Ongetwijfeld zullen velen uit het ingezonden stuk van den heer J. Heyink, voorkomende in de N. R. C. van 13 Augustus l.l., met leedwezen vernomen hebben, dat het fraaie geveltje Leuvehaven 20 onder de vernielende handen van den slooper gevallen is.*)

Deze gevel vormde toch, al was hij ook met een verflaag overdekt en ontsierd door de erop geschilderde reclameletters, met het daarnaast gelegen, met geslachtswapens versierde, geveltje een mooi geheel!

Het valt dan ook te betreuren, dat wat door het vuur gespaard werd, door menschenhand moest vernietigd worden.

Wanneer men denkt aan de uitlatingen uit oude stads beschrijvingen en van Rotterdam bezoekende vreemdelingen, die de schoonheid van Rotterdam prijzen, wanneer men in het Gemeentearchief inzage heeft genomen van de daar verzamelde prenten, die het oude Rotterdam, met zijne fraaie stadsgezichten en typische gevels uitbeelden, dan geeft men zich rekenschap dat wel uiterst weinig is overgebleven van al datgene, wat poëzie placht te geven aan deze uit den aard der zaak toch reeds nuchtere zakenstad.

En wanneer men met terzijdelating van het vele, dat in de 19de eeuw, die als vernietigster van stedenschoon zooveel op haar kerfstok heeft, te loor gegaan is, er aan denkt, hoe nog in de 20ste eeuw veel wat in Rotterdam deed denken aan het verleden verdwenen is, hoe, om slechts enkele voorbeelden te noemen, in de laatste jaren de Prinsenkerk en de Engelsche kerk, die tot typeering en verfraaiing van het stadsbeeld veel bijdroegen, zijn afgebroken, hoe de zoo schilderachtige Delfshavensche kolk enkele jaren terug voor het grootste gedeelte van haar eigenaardigheid is beroofd, hoe gevelsteenen uit huizen verdwijnen, hoe met de interieurs der talrijke fraaie aan de oude havens gelegen huizen, die vroeger door de hen bewonende patriciërs met zooveel weelde zijn ingericht, thans nu zij bijna alle als kantoren gebruikt worden, vaak wordt geleefd, dan vraagt men zich af, of zelfs in dezen tijd, die toch in het algemeen van zooveel waardeering voor het oude blijk geeft, te Rotterdam — de gunstigste uitzonderingen als b.v. de restauratie van de Groote Kerk uitgezonderd — wel voldoende gedaan wordt om, waar mogelijk, het oude en karakteristieke te sparen.

En dan geeft in het bijzonder het ingezonden stuk van den heer Heyink, waarin deze mededeelt, dat de architect der afdeeling Kunsten en Wetenschappen van het Departement van Binnenlandsche Zaken, terstond overgekomen nadat hij van de aangevangen slooping van den thans verdwenen gevel in kennis was gesteld, slechts een foto vermocht te maken van een gedeelte van den gevel, aanleiding tot het stellen van een tweetal vragen.

*) Zie „de Opmerker" van 21 Aug. 1915, bladz. 135.

(Vervolg ze pagina bijblad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

DE REPRODUCTIE COMPAGNIE
CLICHÉ'S
Rotterdam

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uw CENTRALE VERWARMING.

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 351.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij,
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

I. Wordt met het maken van eene afbeelding van dergelijke fraaie gevels gewacht tot de slooper ten halve zijnen vernielenden arbeid verricht heeft?

Het komt mij voor, dat, wanneer men met het reproduceeren wacht tot bekend wordt, dat het bouwwerk bedreigd wordt, men veelal achter het net zal visschen.

II. Had, waar reeds eenigen tijd van te voren in het perceel Leuvehaven 20 een ernstige brand gewoed had, die een gedeelte van dit gebouw vernielde, en waar dus iedereen kon vermoeden, dat de fraaie gevel van dit gebouw bij eene herstelling gevaar liep, niet door een tijdig ingrijpen, hetzij van de bovenvermelde afdeeling van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken, hetzij van Heemschut of van een van de andere instellingen, die liefde gevoelen voor onze oude architectuur, en door een minnelijk overleg met den eigenaar de afbraak voorkomen kunnen worden of hadden in ieder geval de fragmenten van den gevel niet voor het Oudheidkundig Museum van Rotterdam bewaard kunnen blijven?

De heer Heyink spoort in het slot van zijn ingezonden stuk aan, om, wanneer er voornemen tot slooping bestaat, tijdig daarvan kennis te geven b.v. aan de archaeologische commissie van de Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap.

Ik vrees, dat een dergelijke aansporing, hoe lofwaardig ook, niet voldoende zal zijn, om te voorkomen, dat een volgenden keer weder een dergelijk voorval plaats grijpt.

Het is immers van de meeste huiseigenaren, zelfs wanneer men onderstelt, dat zij zich over het algemeen rekenschap geven van de waarde van dergelijke oude gebouwen, niet te verwachten, dat zij zelfstandig stappen zullen doen om deze te behouden.

Wil men voorkomen, dat dergelijke voorvallen zich herhalen, zoo moeten degenen, die aan het behoud van ons stedenschoon hechten, zelf waakzaam zijn en wanneer gevaar dreigt, uit eigen beweging optreden.

Doet men dit niet, dan staat men een volgenden keer wederom voor hetzelfde geval en zal men den put willen dempen, wanneer het kalf verdronken is.

Thans nu in naburige landen door het noodlottig oorlogsgeweld veel schoons uit het verleden te niet gaat, moet een land als het onze, dat tot op heden daarvoor bewaard is gebleven, waken, dat niet binnen zijne grenzen hetzelfde maar dan door onwetendheid en onverschilligheid geschiedt.

W. C. M.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 19. Kroaiek LXIV, door J. Gratama. Brug over de Kromme Waal te Amsterdam, met losse plaat.

Twee landhuizen te Katwijk aan Zee, arch. H. J. Jesse, met afbeeldingen en losse plaat.

De Sectio-Divina en het roosvenster der Kathedraal van Amiens. Voordracht van Dr. H. A. Naber, voor de Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen te Rotterdam op 8 Febr. 1915, met afbeeldingen.

ARCHITECTURA No. 36. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Nogeens vA. et A. 1855—1915.

Kunst te Haarlem, door A. W. Weissman (Vervolg).

Club van Haagsche leden.

DE BOUWWERELD No. 35. Een pijnlijk geval (Vervolg).

Borsig's Stofreinigingsinrichtingen, hun hygiënische beteekenis en hun toepassing (Slot), met afbeeldingen.

Bloementuintje, door D. F. Tersteeg, tuinarchitect te Naarden met afbeelding en losse plaat.

DE INGENIEUR No. 36. Meerdere eenheid in den bovenbouw van tramwegen, door E. C. W. van Dijk c.i., met afbeeldingen.

De invloed van de tegenwoordige crisis op de bevolkingsbeweging en op de woningvoorziening in onze groote steden, door P. Bakker Schut c.i., met afbeeldingen.

Uit het verslag van de Kamer van Koophandel en Fabrieken te Amsterdam over 1914.

Uit het verslag der Technische Hoogeschool over 1913—1914.

TECHNISCH WEEKBLAD (R. v. T.) No. 36. Officieel gedeelte. — Steunfonds. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Uit de afdeelingen en vakgroepen. — Praatjes VII. — Vereeniging of individu. — Schelpkalk of steenkalk. — Eenige beschouwingen over de Wet op de Arbeidsovereenkomst (vervolg). — De Ackley-handrem voor electrische motorwagens. — Boekbespreking en Catalogi. — Uit boek en tijdschriften. Gemengd. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 35. Kalm vooruit.

Verslag omtrent de in 1914 bij de leden der Onderlinge Risico-Vereeniging uit den Nederlandschen Aannemersbond voorgekomen ongevallen.

Vorderingen van onder-aannemers.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No 40. Het droogstoken der kleiproducten. — Vergadering van het Kolenbureau en de vrije importeurs. — Turfprijzen. — Een hooge schoorsteen.

HET HUIS, OUD & NIEUW No. 7. De Juli-aflevering van Eduard Cuypers' maandschrift bevat ditmaal geen oud, doch alleen nieuw en wel een beschrijving met zeer vele afbeeldingen van de villa Simpang in het Park Zorgvliet te 's Gravenhage. De villa is in plattegrond een vrij getrouwe copie van de villa van denzelfden naam te Dordrecht. Dit zou bedenkelijk zijn, wanneer niet de bouwheer te Dordrecht en te 's Gravenhage dezelfde waren en dezelfde architect beide huizen had uitgevoerd. De villa staat op een eigenlijk veel te klein terrein doch mooi gesitueerd en met vrij belangrijk hoogteverschil, zoodat het mogelijk was de auto-garage in het souterrain te plaatsen. De niet alledaagsche gesteldheid van het terrein gaf ook aanleiding tot een zeer eigenaardigen tuinaanleg waarvan de heer D. F. Tersteeg een afzonderlijke beschrijving toevoegde aan die van het huis, welke kort kon zijn, daar de talrijke afbeeldingen voor zichzelf spreken.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels, ·

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph
Deurdrangers. Kamploen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

Piano's contant en termijnbetaling. SOLIED ADRES. UITENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, 14 Van Swindenstr. 16 AMSTERDAM

Pianino's HOUTWEEL- en MAGNEETFABRIEK. Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgramofoon.
F. H. HONIG, Keizersgracht 368, AMSTERDAM. FABRIEK TE ZAANDAM.

Varia.

DE HOUTINDUSTRIE IN GALICIË.

De „Holzwelt" van 6 Aug. j.l. bevat een artikel van „Austro-Germanicus" over de Galicische houtindustrie vóór en na de Russische bezetting, waaraan nu het volgende is ontleend:

Galicië bezit onuitputtelijke houtvoorraden en de rijkdom van dit gewest bestaat voor een belangrijk deel in de zeer vele en uitgestrekte bosschen, die er worden aangetroffen, terwijl eene gunstige geographische ligging den uitvoer vergemakkelijkt. Ongeveer ⅓ gedeelte van den Galicischen bodem is met bosschen bedekt, n.l. plm. 2 millioen H.A., waarvan meer dan 1½ millioen H.A. bezit is van particulieren en ongeveer 300,000 H. A. eigendom van den staat. Nergens zijn, naar verhouding, zoo vele heerlijkheden, wier inkomsten hoofdzakelijk bestaan uit de opbrengsten der bosschen. Daardoor wordt het tevens begrijpelijk, dat vele groote grondbezitters tegelijk hoofd- of medefirmant zijn van uitgebreide houtzagerijen enz.

De voornaamste boomsoorten der Galicische bosschen zijn sparren, dennen en pijnboomen (deze bezetten ongeveer 1 millioen H.A.), daarna eiken, beuken, esschen en beuken (te zamen 600,000 H.A.) en ook, hoewel niet zoo talrijk, elzen.

De energie der Galicische houtindustrieelen wordt zeer geroemd, de houtzagerijen zijn talrijk, terwijl zij eveneens uitstekend den houtafval weten te gebruiken. Hoewel het spoorwegnet er niet zeer uitgestrekt is, is het toch zoo aangelegd, dat het van de centra der bosschen niet te ver verwijderd is.

Dr. Sluszkiewicz, directeur van de nijverheidsbank te Krakau, berekent de waarde van de jaarlijksche houtproductie in Galicië op 80 millioen kronen, en den houtuitvoer op jaarlijks 40 millioen kronen. Uitgevoerd wordt gewoonlijk gezaagd hout, eveneens veel mijnhout voor de Silezische mijnen en hout voor papierbereiding.

Tijdens de bezetting van Galicië door de Russen is groote schade toegebracht aan de Galicische houtnijverheid: de houtvoorraden, die in de nabijheid der houtzagerijen gevonden werden, zijn door de Russen bijna geheel verbruikt, hetzij voor hun loopgraven, hetzij voor den bouw van loodsen, stallen enz. Ten einde de stelselmatige exploitatie der Galicische bosschen te bevorderen, werd te Petersburg een bijzondere commissie ingesteld voor de bevordering van den houtuitvoer uit Galicië.

Austro-Germanicus spreekt ten slotte de verwachting uit, dat het den Galicischen industrieelen zal gelukken de geleden verliezen in te halen.

Gemengd Nieuws.

De waterleiding te Amsterdam.

Bij de gemeentelijke waterleiding is, naar de Telegr. meldt, een gezagskwestie gerezen, waarvan de oorzaak is te zoeken in uiteenloopende opvattingen van de directie der gemeente-waterleidingen, de heeren J. M. K. Pennink en P. A. M. Hachstroh, eener-, en den heer G. J. Hoogesteger, hoofd-ingenieur, letder der technische afdeeling, anderzijds.

De heer Pennink moet thans hebben te kennen gegeven, dat hij niet meer de verantwoordelijkheid wenscht te aanvaarden voor de gevolgen, die het handhaven van den tegenwoordigen toestand voor de gemeente zal hebben.

De burgemeester zal pogen de zaak in het reine te brengen.

Vacante Betrekkingen.

— Ingenieur voor bouwkundig-technisch bedrijf. Brieven onder No. 3011, Bureau van „de Ingenieur", te 's Gravenhage. (1)

— Onderwijzer in Timmeren, Vakteekenen en Vaktheorie aan de Ambachtsschool te Middelburg. Bezit van diploma's gewenscht. Aanvangsalaris pl. m. f 900.—. Stukken vóór 15 September bij Mr. M. van Toulon van der Koog, Secretaris-Penningm., te Middelburg. (1)

Waarom moet men adverteeren in deze tijden?

Omdat:

1e Vakbladen meer nog dan in gewone tijden van a tot z gelezen worden en in menig opzicht een spiegel van de industrieele toestanden zijn, zoodat een ieder door de onrustige tijden den inhoud met bijzondere zorg nagaat, velen ook door gedeeltelijken stilstand van zaken meer dan anders tot zorgvuldig lezen in staat zijn.

2e Het verdwijnen van een andere regelmatig verschijnende advertentie bijzonder opgemerkt en menigmaal juist in deze tijden als een ongunstig teeken voor de adverteerders opgevat wordt.

3e Op menig gebied de gelegenheid is ontstaan om nieuwe connecties aan te knoopen door bijzondere vraag naar voorradige artikelen, wat alleen door adverteeren aan het publiek bekend kan worden.

4e Door het handhaven van advertenties, ieder bijdraagt tot het geruststellen van het publiek, tot het normaliseeren van het zakenleven.

5e Door het stopzetten van buitenlandsche fabrieken of door de moeilijkheden van het transport der Nederlandsche industrie een prachtige gelegenheid geboden wordt, om leveringen, die vroeger door het buitenland gedaan werden, aan zich te trekken.

Kortom, in zekeren zin is adverteeren plicht. („V. en A.").

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

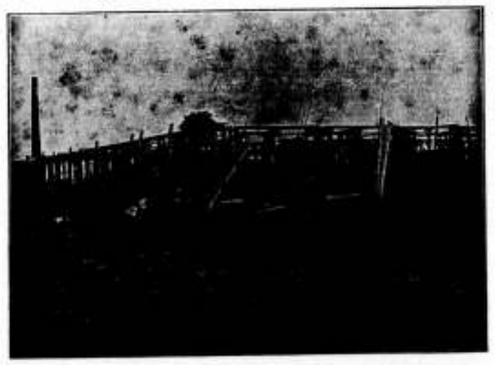

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

ABONNEERT U OP DIT BLAD ADVERTEERT IN DIT BLAD

5OSTE JAARGANG. ZATERDAG 18 SEPTEMBER 1915. No. 38

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: **Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.**

Adres voor de Administratie: **Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.**

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . . } Uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . } » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Delft.

Een bezoek aan twee gebouwen der T. H. S.

Wanneer men zich met de stoomtram van 's-Gravenhage naar Delft begeeft, bemerkt men hoe Rijswijk, op een enkel open vakje na, een voorstad van 's-Gravenhage is geworden en wanneer men de Hoornbrug gepasseerd is, hoe klein het open vak nog maar is dat ons van de eerste uitloopers van Delft scheidt. Profeten weten ons dan ook te vertellen, hoe kort het betrekkelijk nog maar duren zal, eer den Haag, Rijswijk en Delft aan alkaar gegroeid zijn. Profeten met meer durf gaan nog veel verder; zij betrekken Rotterdam en den Hoek van Holland in hun voorspellingen en ontrollen voor ons oog een vogelvlucht of vliegenierspersperspectief, waarin deze geheele **hoek** van Holland, Rotterdam en den Haag met alles wat er tusschen ligt tot een groote wereldstad geworden zijn, zooiets als Chicago, waar Amsterdam in zijn afgelegen hoekje afgunstig naar kijkt. Wij zullen deze profetiën laten voor hetgeen zij zijn, want wanneer men nu komt op de plaats, die dan zoowat het middelpunt van de wereldstad zal zijn, bemerkt men, op een enkele moderne fabriek na, niets, dat aan Chicago doet denken. Toch is er een mooi merkteeken, dat tot aanduiding van het middelpunt zal kunnen dienen, een hooge toren, die met den Utrechtschen domtoren, om den voorrang in hoogte wedijvert; maar aan den voet van dien toren slaapt thans een provinciestad, een provinciestad, die als vele anderen, daarbij droomen kan van een glorierijk verleden.

Niet die toren alleen, maar tal van openbare en particuliere gebouwen getuigen nog van een vroegeren rijkdom en meer nog van een hoog aanzien der stad onder de steden van Holland, residentie van den Vader des Vaderlands, wiens familiemausoleum, nabij den grooten toren, bijna evenzeer vergeten ligt als geheel Delft tusschen de beide grootste steden van Zuid-Holland.

Delft herinnert nu op vele punten in de verte aan Brugge, de doorkijk door de Oostpoort stadwaarts bijzonder sterk.

En nog is Delft een stad van beteekenis al is het in heel anderen zin dan voorheen. Delftsche bier verdween van de wereldmarkt, slablie en veekoek kwamen er voor in plaats. Delftsch bier wordt nergens meer geschonken, Delftsche gist wordt naar Californië uitgevoerd.

Delftsch aardewerk, de gezochte antiquiteit, die tegenwoordig op reusachtige schaal wordt nagemaakt, het is niet in Delft, dat dit geschiedt. De Porceleyne Fles maakt mooie dingen, maar nooit zal het meer gelukken de Delftsche plateelbakkerij feitelijk te doen herleven. Zij is dood en voorgoed. Zij voldeed aan veelzijdige behoeften, die nog evengoed bestaan; aardewerk en tegels heeft men nog altijd noodig, men haalt ze overal vandaan maar niet uit Delft. Later is voor de behoefte de weelde in plaats getreden, het gebruiksvoorwerp werd verdrongen door het kunstvoorwerp, maar daarmede had de industrie haar weerstandsvermogen verloren. Toen welvaart en weelde verdwenen ging zij te niet. Die ondergang werd toenmaals niet als een ramp gevoeld, hoeveel minder ontroering zou thans het bericht teweegbrengen, dat de Porceleyne Fles hare werkplaatsen moest sluiten? Men zou het jammer vinden, maar er verder niet om treuren.

Nog van een andere kunst heeft men in Delft de her-

leving beproefd; de glasschilderkunst, die indertijd te Gouda overleden is, het zou ook wel kunnen zijn voorgoed; want ook hier hebben wij met een kunst te doen, die aan een behoefte van den tijd voldeed, maar men kan er niet van zeggen, dat dit nog het geval is. Op dit gebied is misschien nog minder kans een werkelijke herleving tot stand te brengen, tenzij men al onze oude kerken weder van de gebrandschilderde ramen zou willen voorzien, die de meesten volgens overlevering bezeten hebben. In Delft heeft men raad geweten met de opruiming der oude kerkramen door het radicale middel van het springen van een kruitmagazijn in 1654. Sindsdien heeft men er nimmermeer over gedacht iets van dien aard aan te brengen, de financiën laten niet toe in onzen tijd aan zulke weeldeartikelen te denken. Men laat de kerken in den allerellendigsten toestand, waarin zij nu reeds sedert menschenheugenis verkeeren; er schijnt geen cent voor verbetering te kunnen overschieten, ofschoon er toch in het reisseizoen heel wat vreemdelingen hun kwartje offeren, om de kerken, of liever de daarin aanwezige graftomben te bezoeken. Zij krijgen dan de Oud-Hollandsche schilderachtigheid der Delftsche grachtjes en bruggetjes op den koop toe, in zoo schreeuwend contrast met de kille naaktheid der bedehuizen, waarvan er een de graftomben van twee onzer grootste zeehelden bevat en een het mausoleum van het Oranjehuis en de tombe van den wijdvermaarden Grotius. De vreemdeling moet al een zeer vreemd denkbeeld krijgen van wat de Hollander over heeft voor het uiterlijk aanzien zijner nationale heiligdommen. Bedroevend is het in de hoogste mate, het Nederland der twintigste eeuw, evenzeer als het oude, rijke Delft onwaardig. Nog is Delft in een ander opzicht een stad van beteekenis. Delft is de stad, die een groote plaats inneemt in de jeugdherinneringen van velen onzer technici, die geweest zijn c.i., w.i., b.i. en andere jetjes achter hun naam te schrijven, ten blijke, dat men hen te Delft van hoogere burgers tot ingenieurs gevormd heeft. De ouderen zeggen wel, dat het studeeren er niet meer zoo gezellig is als vroeger aan de oude P. S. in de dagen, toen Delft eigenlijk maar half als academiestad beschouwd werd. Thans heeft zij met haar T. H. S. alle rechten op dezen titel verworven en is zij ook niet meer onder hare zusteren het stiefkind der regeering. Integendeel, waar vroeger de technische wetenschap zich behelpen moest met ouderwetsche en onvoldoende lokalen, zijn thans reuzengebouwen verrezen, aan die wetenschap gewijd. Zij staan wat vreemd in de nabijheid der kleine huisjes en hun aanwezigheid heeft het doodsche aanzien aan het oude Delft niet kunnen ontnemen. Het contrast was te groot, aan den eisch tot aanpassing aan de omgeving kon hier zeer moeilijk worden voldaan en daarom heeft men zich daarvoor ook maar geen moeite gegeven. Trouwens de gebouwen staan niet in de stad, maar aan haar buitenkant. Geodesie en Toegepaste Natuurkunde en Bacteriologisch Laboratorium staan er reeds een aantal jaren, nabij het laatstgenoemde is een viertal jaren geleden het gebouw voor Werktuig- en Scheepsbouw verrezen en later aan den kant van den Oostsingel, op een voormalig excercitieveld, het nieuwe Bibliotheekgebouw.

Werktuig- en Scheepsbouw kenden wij van vroeger, het is reeds eenige jaren in gebruik en wij hadden van het inwendige den onaangenamen indruk behouden van een utiliteitsgebouw, dat betrokken was, zoodra het eenigszins kon, met geschuurde muren en grondverf, zoo ongezellig mogelijk en alles behalve geschikt, om professoren en studenten in de aangename stemming te brengen, die noodig is, om met vrucht werktuig- en scheepsbouw te beoefenen. Het was de kazerne-achtige naaktheid, zooals die nog door enkele schoolautoriteiten wordt voorgestaan in de meening daarin een waarborg te moeten zien tegen afleiding van de studie, terwijl zij juist aanleiding geeft tot het te voorschijn roepen van de grootste vijandin van alle studie, de verveling.

Hoe vonden wij het inwendige van dit gebouw veranderd, toen een gelukkig toeval ons in aanraking bracht met den heer van Leeuwen, onder wiens toezicht daaraan een metamorphose heeft plaats gevonden en die ons in de gelegenheid stelde, ons daarvan te overtuigen.

Wij erkennen verbaasd te hebben gestaan over hetgeen hier in ruim 70 dagen door den aannemer der schilderwerken, den heer Bleys uit Leiden, met zijn bekwaam personeel tot stand is gebracht, want er viel een oppervlakte van ± 17000 M², bijna 1¾ H. A., te beschilderen. Dit zou reeds een duchtig stuk werk genoemd kunnen worden, wanneer het alleen schilderwerk in vlakke tinten ware, maar er is ook decoratiewerk bij en zelfs betrekkelijk rijke versiering. Hoe dit mogelijk was geweest werd ons eerst bij de rondwandeling allengs duidelijk.

De vestibule is op oordeelkundige wijze in zachte toon gehouden. Overal is de architectuur als 't ware geholpen en onderstreept, zonder schade te doen aan vorm of constructie-uiting. Hier heeft de ontwerper zich zeer ingetoomd om niet door drukke kleurige motieven den indruk reeds bij het binnentreden van een dergelijk bouwwerk te bederven. In alle opzichten is hij oordeelkundig en met juist artistiek gevoel opgetreden.

Alle gangen en portalen zijn in een zachte wandkleur gehouden, in overeenstemming met aanwezige tegellambrizeeringen. De kozijnen van deuren en ramen diep grijs-groen, de deuren en ramen in diep oker-bruin.

De trappenhuizen zijn versierd met eenvoudige lambris in zacht sienna met banden van zacht bleek-groen, dagzijden van bogen en vensters in oud-perzisch rood, waarop motieven van diep oker.

De collegezalen in effen zachte kleuren in overeenstemming met de kleuren van amphitheaters en gordijnen.

De grootste collegezaal ± 12 × 18 M. in een zacht grijs-geel, met lambris van diep warm-bruin, bewerkt met bladranden en een breed fries van zacht bruin en goudkleur. Deze zaal levert in verband met meubilair enz. één geheel van kleurharmonie.

Het was wellicht het moeilijkst deel van het geheele werk, van deze zaal, die aan drie zijden reusachtige rechthoekige ramen heeft en in welker architectonische vormen de nuchterheid aan het woord is, een rustig interieur te maken. Veel dankbaarder werk vond de ontwerper in de kamers voor de professoren en in hun vergaderzaal. Daar metamorphoseerde hij de kale muurvlakken in wandtapijten met breede friezen, rijk van teekening en toch aangenaam en rustig van kleur, rijker of eenvoudiger behandeld al naar de bestemming van het vertrek, maar overal op gepaste wijze den achtergrond vormend voor het meubilair en daarmede uitstekend harmonieerende. Bijna ongelooflijk is het, wanneer men verneemt, dat deze artistieke wandversieringen verkregen zijn door gebruikmaking van twee, drie, hoogstens vier schablonen en onwillekeurig denkt men hier aan de moderne methode van kleurendruk door middel van drie en vier clichés over elkaar. Jan de Quack, de ontwerper van het kleurenkleed, waarmede dit geheele gebouw bekleed is en de hoofdleider der uitvoering, heeft dan ook, zooals wij vernamen aan den kleurendruk gedacht, toen hij zijn methode van artistiek schabloneeren uitdacht en aan de schilders leerde. Hij vond hier een bevattelijk leerling en trouw medewerker in den voorman L. Stil, die groote vaardigheid aan den dag legde in de vervaardiging der schablonen, ze met kennis van zaken wist te gebruiken en met grooten ijver de werken in de goede richting wist te sturen.

Er behoort heel wat toe om in zoo'n korten tijd een dergelijken reuzenarbeid te beheeren en te beheerschen. Een kleine vijftig man van dag tot dag in de weer, behoefden

nimmer te wachten op instructies, op teekeningen, op de juiste aanwijzing wat ze te doen hadden. Jan de Quack ontwierp alles op dit eigenaardig terrein en kwam nimmer terug op eenmaal uit de hand gegeven ontwerpen. Daardoor ging alles regelmatig en met grooten spoed.

Wat zou er van terecht gekomen zijn, indien hier niet een zeer talentvolle hand en een artistiek geschoold oog de leiding hadden gehad?

Wij zullen maar niet naar een antwoord op deze vraag zoeken. Van holle ruimten zijn hier gezellige interieurs gemaakt, en met hoe uiterst geringe middelen.

De Bibliotheek, vertelde men ons, was wat rijker behandeld en wij maakten gaarne gebruik van de ons geboden gelegenheid, om ook in dit gebouw een kijkje te gaan nemen. Reeds van buiten kan men zien, dat hier de beurs wat wijder opengezet is en men betreurt dit niet, al heeft daardoor de architectuur ook een Engelsch tintje gekregen, dat ook in het inwendige o. a. aan de plafonds valt op te merken. Overigens was ook hier aanvankelijk alles witte muren en stond men voor het vraagstuk van de interieurs van zeer verschillend karakter en bestemming een harmonisch geheel te maken. Dit vraagstuk moest alweder opgelost worden door het aanbrengen van kleur en dit is ook hier op verdienstelijke wijze geschied. Het depotgebouw, de ondergeschikte vertrekken en dienstlokalen zijn zonder eenige versiering gebleven. Zelfs de monumentale hoofdtrap is nog betrekkelijk zeer sober behandeld. Een fries van rijke conceptie en een omlijsting van het groote trapvenster vormen hier in harmonie met de zachte tint der wanden een aangenaam geheel en zeer gelukkig is het effect van een jaartalcartouche tusschen de beide deelen van het raam aangebracht.

Het hoofdmoment van het gebouw is de groote hall, bestemd tot lokaal voor de distributie, in Italiaanschen geest opgevat, met een rondgaande arcadengalerij, rustend op zuilen van graniet, welke galerij zich op de eerste verdieping herhaalt, terwijl de middenruimte hooger opgaat en verlicht wordt door een tiental ovale vensters. De gewelven der galerijen zijn met gestucadoord ornament overdekt. Dit ornament is wat te druk bij de overigens zeer beschaafde architectuur, waarin de zuilen van ongepolijst graniet op waardige wijze medespreken. Het was hier te doen, om deze architectuur op even beschaafde wijze te accentueeren en het effect van het stucadoorwerk een weinig te temperen en hierin is Jan de Quack volkomen geslaagd en wel door eerder iets te weinig dan iets te veel te geven. Niet weinig wordt de luister van deze hall verhoogd door de gebrandschilderde vensters, die in de ovale ramen zijn aangebracht en waarvan het ontwerp mede van denzelfden kunstenaar is.

De hall is door de smaakvolle decoratie werkelijk geworden tot prestatie van meer dan gewone beteekenis. Bij de kleurenkeus is gewikt en gewogen tot men den juisten toon getroffen had, maar daarnevens zijn met losse hand hier en daar, waar het paste, bijvoorbeeld rondom de muurconsoles der gewelven, zwierige versieringsmotieven aangebracht, die het streng bouwkunstig lijnenspel verlevendigen. Wij meenen, dat dit van ouds de taak van het ornament is en achten ons gelukkig, dat aan een der Rijksbureaux een kunstenaar verbonden is, die deze opvatting is toegedaan en haar op zoo talentvolle wijze in toepassing weet te brengen. Jan de Quack is dan ook niet de eerste de beste op het gebied van kleurige binnendecoratie; dit is bekend aan iedereen, die het Rijksarchief en de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage wel eens goed bekeken heeft. Weinigen zijn ook wellicht als hij in de gelegenheid geweest, hun oorspronkelijk talent door studie en practijk tot zoo hooge ontwikkeling te brengen als deze architect en het is ons dan ook steeds een raadsel gebleven, hoe men er toe is kunnen komen, waar men zulk een kracht tot zijn beschikking had, de decoratie van het Universiteitsgebouw te Groningen aan vreemde handen toe te vertrouwen.

Na nog de leeszalen en den kamer van den Bibliothecaris bezichtigd te hebben, verlaten wij het gebouw en wandelen de stad in, om een verloren uur te vullen. Zullen wij een bedevaart doen naar het graf van den Zwijger of gaan zien, hoe Tromp en Piet Hein zich hebben omgekeerd op hun graftomben uit ergernis over de daden van collega Tirpitz?

Wij doen het laatste, verkrijgen toegang tot de Oude Kerk, maar vinden de marmeren zeehelden nog in de van ouds bekende houdingen; zij trekken zich blijkbaar niets meer aan van het zeeoorlogshandwerk, waarin zij destijds meesters waren. Zij ergeren zich over niets meer, zelfs niet over de armoedige omgeving, waarin hun graftomben staan.

De naaktheid der vuilwitte kerkmuren valt ons dubbel koud op 't lijf, na hetgeen wij kort te voren gezien hebben; het is een treurig contrast, dat onbetwistbaar uitvalt in het voordeel der nieuwe kunst, maar wij zien het oude hier in zijn diepst verval en wij zagen het nieuwe in al de frischheid der jeugd.

Wij vragen ons dus af, of de vergelijking wel opgaat.

Vandalisme.

Het ingezonden stuk van W. C. M., dat wij in ons vorig nummer overnamen, is door den heer Heyink beantwoord als volgt:

AFBREKEN EN AFBEELDEN VAN OUDE GEVELS.

(Ingezonden.)

In het ingezonden stuk van W. C. M., van 28 Aug. ll., het afbreken van den gevel Leuvehaven 20 betreffende, worden twee vragen gesteld, waarop het mij aangenaam is te kunnen antwoorden, dat de archaeologische commissie van de Vereeniging B. en V. bij voorkeur niet wacht met het doen maken van afbeeldingen van gevels enz. totdat de slooper met zijn verniclenden arbeid is aangevangen. Wel is dit een enkele maal voorgekomen, doch dan had dit tot oorzaak, dat het voornemen tot afbreken eerst laat ter kennis van de commissie was gekomen. Integendeel stelt de commissie zich o.a. tot taak het afbeelden van bestaande gevels en interieurs. Haar uitgebreide verzameling daarvan, die ik gaarne ter bezichtiging stel, levert duidelijk bewijs, dat Rotterdam eertijds een stad van kunst was.

Het vermoeden, dat de gevel bij herstelling van het huis gevaar zou loopen, is bij mij niet opgekomen, daar bij vernieuwing van het verbrande gedeelte schending van den gevel niet noodig was en het mij bijna ondenkbaar voorkwam, dat er ten opzichte van dezen, voor Rotterdam zoo bijzonderen, gevel zoo lichtvaardig zou worden gehandeld.

In de „Voorloopige lijst der Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst", deel III, prov. Z.-Holland, worden de gevels Leuvehaven 20 en 22 vermeld, zoodat voor elken belangstellenden Rotterdammer de aandacht op deze gevels is gevestigd. Verder komt het mij voor, dat het vrijwel tot de onmogelijkheden behoort, dat er door genoemde commissie of van particuliere zijde een voortdurend toezicht op alle belangrijke gevels enz. worde gehouden, hoe noodig zulks meermalen blijkt te zijn.

Aangaande het bewaard blijven van een gevelfragment kan ik mededeelen dat de opzichter-teekenaar van de monumenten mij berichtte dat de aannemer genegen was de rechter volut voorzichtig te sloopen en deze voor een of ander museum wil beschikbaar stellen.

Mijn aansporing tot mededeeling aan de commissie was meer als laatsten voorzorgsmaatregel bedoeld dan wel als

afdoend middel. Alleen wanneer de bezitters van belangrijke gevels, evenals W. C. M., doordrongen zijn van de waarde welke hun bezit vertegenwoordigt, gezien uit het oogpunt van geschiedenis en kunst, en zij het betreuren als hun eigendom zou moeten verdwijnen of veranderd worden, zal zulk een herinnering overbodig blijken.

J. HEYINK.

Rotterdam, 30 Augs. 1915.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 20. Officieel gedeelte. Algemeene Vergadering der M. B. V. A. op Dinsdag 28 September 1915 te Rotterdam. (Uitgestelde Alg. Meivergadering). Programma, Balans, Ontwerp-Begrooting.

De Sectio Divina en het roosvenster der kathedraal van Amiens. Voordracht door Dr. H. A. Naber voor de Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen te Rotterdam, op 8 Febr. 1915 (slot), met afbeeldingen.

Kroniek LXVI, door J. Gratama. Beschouwingen over de nieuwe brug over de Kromme Waal te Amsterdam, met afbeeldingen.

ARCHITECTURA No. 37. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Een 17e eeuwsch aanneemcontract, door Jan de Meyer, met afbeeldingen.

Van een oude stad (een fantasie), door Wijdeveld.

De brug over de Kromme Waal te Amsterdam, met afbeeldingen.

Bantammerbrug, door Candidus.

Frontispies, door Candidus.

DE BOUWWERELD No. 36. De Nederlandsche Nijverheid III. Koninklijke Deventer Tapijtfabriek, met afbeeldingen.

Fantasienamen voor Bouwmaterialen.

Oud-Amsterdam. De nieuwe Teertuinen.

De grenzen der Bouwkunst, naar »The Builder«.

DE INGENIEUR No. 37. Ter herinnering aan J. C. Heijning c.i., door R. A. van Sandick c.i., met portret en afbeeldingen.

TECHNISCH WEEKBLAD No. 37. Officieel gedeelte. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Uit de afdeelingen en vakgroepen. — Praatjes VIII. — Gemeenschapsgevoel der arbeiders. — Iets over invloedslijnen. — Mededeeling. — Ingezonden. — Gemengd. — Boekbespreking en Catalogi — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 36. Uit Zeeland.

Sprekende cijfers.

Een ongeval in den zin der Ongevallenwet 1901.

Maatregelen in verband met de tijdsomstandigheden, VIII.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 41. Het droogstoken der kleiproducten. — De reiniging van het voedingswater voor stoomketels. — Overzicht van den toestand en den stand der arbeidsmarkt in de baksteenindustrie gedurende de 1e periode (tot 15 Juli) der campagne 1915. — Dakvilt pannen. — Mededeelingen.

HET HUIS, OUD EN NIEUW No. 8. De Augustus-aflevering van Ed. Cuypers' maandschrift bevat als hoofdartikel een studie van G. A. Evers, getiteld: »Koning Lodewijk's Paleis te Utrecht«. Men moet in Utrecht bekend zijn en voorts de geschiedenis van dit paleis kennen, om het te kunnen vinden of liever de overblijfsels van dit vreemdsoortig vorstelijk verblijf, samengesteld uit een complex van huizen, die later allen weder een andere bestemming hebben gekregen. De heer Evers vertelt die geschiedenis op onderhoudende wijze en brengt ons daarmede de dagen in herinnering van het eerste Koninkrijk Holland en den wispelturigen koning Lodewijk, dien men zijn Utrechtsche gril zoo duur heeft laten betalen.

Op een vierde wandeling »Langs den Amstele laat de heer C. J. Gimpel ons opnieuw de verdwenen lustverblijven zien, die zich daar eertijds verhieven, en het weinige wat er nog van overgebleven is.

GEWAPEND BETON, Maandblad voor Beton en Gewapend Beton, Uitgave van L. J. Veen, te Amsterdam, bevat in No. 1 (4e jaargang): Berekening van consoles, welke hun oplegging hebben op een vast, plat vlak, door S. Netto c.i. — Rekenplaten voor gewapend betonconstructies, door F. J. Vaes w.i. — Tabel voor het berekenen van aan eene zijde gewapende betonplaten, door W. Meester. — De microscoop bij de studie en het onderzoek van beton. — Aangevraagde Octrooien. — Boekbespreking. — Credietsduur-beperking. — Literatuur overzicht. — Uitslag van Aanbestedingen.

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551.
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
OURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels, -

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327.

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1027. — P.O. Box 851.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek
„AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM.
Tel. Interc. 478.
Drandvlechterij,
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van
BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

5OSTE JAARGANG. ZATERDAG 25 SEPTEMBER 1915. No. 39

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie: Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . ƒ 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot ƒ 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . . (Uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50

Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . ƒ 0.25

Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.

Voor elken regel meer . . . . . » 0.15

Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.

Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Delft.

Een bezoek aan twee gebouwen der T. H. S.

II.

Wij vragen ons af, of de vergelijking wel opgaat. Het antwoord op die vraag hadden wij nog niet gevonden, toen wij den terugtocht naar de Residentie aanvaardden. Die terugtocht levert niet zooveel schoons op, dat de geest wordt afgeleid van iets, waarmede hij zich ernstig bezighoudt, zooals hier het geval was, inzonderheid omdat onze overpeinzing ons al verder en verder van het antwoord scheen af te brengen en het wel scheen alsof zij ons in een doolhof van andere vragen zou doen verdwalen. De belangrijkste daarvan leek wel deze, of men wel eerlijk handelt, door telkens de oude kunst naast de nieuwe te plaatsen of, zoo men de eerlijkheid er buiten wil laten, of men wel loyaal handelt en bovendien of men wel ooit tot een bevredigend resultaat komt met deze methode.

Het is een methode, die in de bouwkunst, of liever in de appreciatie harer voortbrengselen, meer in gebruik is dan in eenige andere kunst en hiervoor moet een natuurlijke verklaring te vinden zijn en het kan ook niet zoo heel moeilijk zijn, die verklaring te vinden, wanneer men de gegevens goed voor elkaar zet. Doch daarin ligt juist de moeilijkheid. Het is een quaestje van ontbinding in factoren, die ons op school reeds hoofdbreken genoeg kostte, al waren het toenmaals ook algebraïsche vormen waarom het ging; het gaat hier om verschijnselen, die vrij wat ingewikkelder zijn dan welke algebraïsche vorm ook.

Wanneer dus een factor ons ontgaat zal niemand ons dit hier ten kwade duiden.

De voortbrengselen der bouwkunst staan aan den weg, toegankelijk, althans wat hun uiterlijke verschijning betreft, voor iedereen en ten allen tijde. Oud en nieuw staat vaak naast elkander of zoodanig in elkaars nabijheid, dat het meestal niet mogelijk is, de verschillende indrukken daarvan uit elkander te houden, of te voorkomen, dat de eene op den anderen inwerkt. Vergelijking ligt zoo voor de hand, dat ook de meest onbevangen beschouwer moeilijk ontkomen kan aan de neiging, die te maken, somtijds min of meer onbewust.

Met kunstwerken van anderen aard is dit geheel anders; zij staan in den regel niet aan den weg of in de open lucht. Men komt er niet vanzelf dagelijks langs, somtijds meermalen op een dag. Men moet ze opzoeken in musea of op tentoonstellingen en men vindt ze daar netjes gerangschikt en datgene wat bij elkaar behoort ook bij elkaar geplaatst. Geheele afdeelingen mogen onderling geheel verschillen in den indruk, dien zij bij den beschouwer teweegbrengen; men vindt er niet de vaak schreeuwende contrasten, waaraan wij op straat alreeds gewoon geraakt zijn in die mate, dat wij ons somtijds betrappen kunnen op oogenblikken, dat wij ze niet eens meer opmerken.

De menigte althans loopt er zeker dikwijls voorbij, gedachtenloos meenend, dat alles in orde is, maar stel U eens voor, dat een nieuw directeur van het Rijksmuseum op het denkbeeld kwam Rembrandt naast Vincent van Gogh te hangen, Israëls naast Hieronymus Bosch, Ruysdael naast

Mesdag. Hij zou inderdaad niets anders doen dan hetgeen in de bouwkunst nu eenmaal niet anders kan, maar wij gelooven, dat noch de oude meesters, noch de moderne er bij winnen zouden, noch ook de appreciatie van hun kunst er gemakkelijker door zou worden.

De bouwmeester echter is in de meeste gevallen gebonden aan de plaats, waar hij zijn werk moet oprichten en het gaat wel gemakkelijk hem te zeggen, dat hij rekening moet houden met de omgeving, althans met de onmiddellijke, maar wie zal niet dadelijk toegeven, dat alvorens aan dezen eisch gedacht kan worden, door hem rekening gehouden moet worden met tal van andere, waaronder gebiedende.

Dit ligt in den aard der bouwkunst, omdat zij voor een deel altijd utiliteitskunst, gebruikskunst is en een practisch doel heeft, naast het ideale. Hoezeer het maatschappelijk leven zich ook moge hebben ontwikkeld, dat practisch doel is in vele gevallen hetzelfde gebleven als voorheen, en ook al bestaan er thans behoeften, die men vroeger niet kende, de bouwmeester is evengoed als voorheen verplicht een groot deel van zijn talent te besteden aan practische maatregelen, om het practisch doel op de eenvoudigste wijze te bereiken.

Ook al omdat zij voor een deel altijd utiliteitskunst is, is de bouwkunst, meer dan andere kunsten, in vele opzichten een kunst van navolging. Het is dwaas haar daarom, gelijk sommigen doen, minderwaardig te achten, want op welken grond kan het den bouwmeester kwalijk worden genomen, dat hij in het practisch deel van zijn taak een goed gebruik maakt van de ervaring zijner voorgangers en anderen? Het is in vroeger tijden niet anders geweest en navolging, ook in het ideale deel, in de kunstvormen, is zelfs menig beroemd bouwmeester niet kwalijk genomen.

Onze tijd denkt daar anders over in zijn wel wat naieven drang naar originaliteit, naief in zooverre, dat de grootste voorstanders der oorspronkelijkheid niet zien, of niet willen zien, dat zij toch onbewust niet aan de navolging kunnen ontkomen. Het groote publiek bemerkt het misschien niet, maar voor niemand, die goed tehuis is in oude zoowel als nieuwe bouwkunst, is het moeilijk de bron te vinden, waaruit de kunstenaar zijn inspiratie, zooals men het noemt, geput heeft.

Somtijds ligt die bron zeer nabij, wat tijd en afstand betreft b.v. in het land der „Kultur", maar ook dikwijls zeer ver, half begraven onder het woestijnzand van Mesopotamië, of op een afgelegen eiland in de Stille Zuidzee.

Dat is de vloek der veelzijdigheid, zooals in ander verband, destijds door een collega-ingenieur betoogd werd, ofschoon wij toen dadelijk hebben getracht, aan te toonen dat hier geen sprake van een vloek, maar veeleer van een zegen moest zijn. Het komt er slechts op aan hoe men van den zegen profiteert en wij erkennen, dat misbruik haar tot een vloek kan maken.

Maar wij hadden het over vergelijking tusschen oud en nieuw, laat ons daarom nog even tot dit onderwerp terugkeeren, om onze aandacht te wijden aan een anderen factor, die daarbij van groote beteekenis kan zijn.

De bouwkunst ging vroeger naar regels te werk, die wij voor een groot deel niet meer kennen, maar waarvan het bestaan vaststaat. Wij zouden ons bestek te buiten gaan, wanneer wij naar die regels een nader onderzoek wilden instellen. De wetenschap legt zich daarop toe en licht af en toe een tipje op van den sluier, waaronder zeker nog veel verborgen werd gehouden en stap voor stap zal zij waarschijnlijk nog veel daarvan aan het licht brengen.

Wij bepalen ons echter tot het constateeren van een feit, dat bekend moet zijn aan iedereen, die wel eens oude gebouwen grondig bestudeerd en opgemeten heeft. Wij overdrijven misschien een weinig, maar toch niet veel, wanneer wij beweren, dat elk oud gebouw zijn stelsel heeft. Dat stelsel beheerscht het type, zooals het zich aan het oog voordoet, reeds bij oppervlakkige beschouwing.

Zelfs nog tot ver in de achttiende eeuw, hoe dan ook schijnbaar de mode alles overheerscht, is een systeem te bekennen, een systeem dat zijn recht van bestaan ongetwijfeld ten deele ontleent aan practische eischen, maar ten deele ook de kunstvormen beheerscht.

De moderne kunst wil van geen stelsel weten ten minste een groot deel harer beoefenaars niet.

Stelselloosheid is dan ook vaak een harer meest in het oog vallende eigenschappen, maar men kan juist bij de ernstigste zoekers in moderne richting een streven naar stelsel opmerken en ten slotte meenen wij, dat de moderne bouwkunst zich eerst zal kunnen ontwikkelen tot iets, dat boven mode staat, wanneer zij haar stelsel gevonden heeft.

Op elk ander gebied kan men stelsels uitdenken en in praktijk brengen, alleen in de kunst, en met name in de bouwkunst, gelukt dit niet. Daarin groeit het stelsel met de ontwikkeling en in de hoogste uitingen der kunst zien wij het het duidelijkst voor ons, zonder dat wij een handleiding of gebruiksaanwijzing noodig hebben, om het te ontdekken. Het oude bouwwerk geeft zelf het antwoord op de vraag, waarom zoo en niet anders? Bij de meeste moderne bouwwerken heeft men den ontwerper noodig, om een antwoord op deze vraag te krijgen en zelfs dan nog blijft men somtijds op vele punten in het duister.

Is het nog wel noodig, om verder te zoeken naar argumenten, om aan te toonen, dat vergelijking van oud en nieuw voert tot een onzuivere beoordeeling van beiden?

De reis van Delft naar 's Gravenhage duurde niet lang genoeg, om onze bespiegelingen verder voort te zetten; wie weet, waar wij anders daarmede zouden zijn aangeland.

Eén ding stond echter vast, dat de losse indrukken, opgedaan bij een vluchtig bezoek, er de aanleiding toe gaven.

Het is ons waarschijnlijk slechts gelukt, een deel van die indrukken weer te geven, want het spreekt vanzelf, dat wij bij ons bezoek aan de gebouwen der T. H. S. meer gezien hebben dan alleen de wandbeschildering en bij onze verdere wandeling meer dan alleen het naakte interieur van de Oude Kerk. Wij hebben veel gezien, zoo nieuw als oud, dat evenzeer onze belangstelling waard was, als hetgeen thans het meest nabij lag en wij twijfelen er niet aan, of een tweede bezoek aan een paar in zoo verlei opzicht belangrijke bouwwerken zou ruimschoots stof opleveren voor een lezenswaardig artikel. Wellicht zijn wij daartoe spoedig in de gelegenheid; van de meest bevoegde zijde althans werd ons welwillend medewerking toegezegd tot het verschaffen van de gegevens, die onmisbaar zijn, om belangrijker mededeelingen te doen dan waartoe wij thans in staat waren.

Prijsvragen.

Bij gelegenheid van het honderdjarig bestaan van het Genootschap: „Mathesis Scientiarum Genitrix" te Leiden, hebben Oud-leerlingen van de school van dat Genootschap een fonds gesticht, om te dienen voor premiën bij uit te schrijven prijsvragen.

Tot nadere toelichting omtrent de bestemming van dit fonds dient vermeld:

1. Dat de renten zullen dienen voor premiën bij buitengewone prijsvragen, door het Bestuur van het Genootschap om de vijf jaren uit te schrijven voor Oud-leerlingen, die op den tijd van beantwoording niet langer dan tien jaren de school hebben verlaten

2. Dat de Commissie van beoordeeling over de ingekomen antwoorden op voornoemde prijsvragen zal bestaan uit twee Bestuurders van het Genootschap en drie deskundige Oud-leerlingen, buiten den kring der beantwoorders staande en door het Bestuur gekozen, welke Commissie schriftelijk een met redenen omkleed oordeel over ieder ingekomen antwoord zal uitbrengen, waarvan afschrift aan elken mededinger zal worden uitgereikt.

Den 17den September 1885 werd het fonds gesticht, zoodat nu het tijdstip is aangebroken om voor de zesde maal tot de uitvoering over te gaan, waarom het Bestuur van bovengenoemd Genootschap besloten heeft uit te schrijven de volgende

PRIJSVRAAG.

Het maken van twee aaneengebouwde woonhuizen in een buitenwijk van een stad.

Artikel 1.

Het bouwterrein is op de hierbij behoorende situatieteekening op de schaal 1 à 2000, met eene lichte arceering aangeduid. De daarop in stippellijn aangegeven verdeellijn geeft de scheiding tusschen het voor ieder van de twee aaneengebouwde woonhuizen bestemde terrein aan.

De huizen zullen dus komen te liggen aan den afgeronden hoek van twee elkaar kruisende verkeerswegen in de buitenwijk van een provinciestad.

De op de situatieteekening aangegeven noordpijl geeft de ligging van een en ander ten opzichte van de windstreken aan.

De situatieteekening doet voorts, door de daarop overigens aangeduide verkaveling en bebouwing, het karakter van de bebouwing dezer stads-buitenwijk zien.

Artikel 2.

De wijze van indeeling van elk der beide huizen moet verschillend zijn.

De huizen behoeven niet in dezelfde rooilijn te worden gebouwd.

De bebouwing mag de grens van het terrein langs de wegen nergens minder dan 5 M. naderen.

Er is te rekenen op het maken van een onderheide fundeering.

Als hoogtepeil wordt aangenomen de bovenkant van den vloer op den beganen grond, welk peil 0.75 M. boven de hoogte van de trottoirs der verkeerswegen ligt.

Hoogteligging van den grondwaterstand 2.25 M. — peil.

Zandplaat, van voldoende dikte, op 8 M. — peil.

Gas, electrisch licht en waterleiding zijn beschikbaar.

Rioolafvoer kan plaats hebben naar het in de wegen liggend gemeentenool.

Artikel 3.

Elk der twee huizen moet bevatten:

Op den beganen grond:

een hoofdingang met vestibule, een trappenhal, drie ineénloopende kamers, terras, toilet met W. C., keuken met bijkeuken en bergplaats, privaat (w. c.) voor de dienstboden; een achteringang;

voorts een kelder.

Op de eerste verdieping:

een portaal of gang, een studeerkamer, een zitkamer, twee slaapkamers, een badkamer, een W. C.

Op de tweede- of kapverdieping:

twee logeerkamers, twee dienstbodenkamers, een linnenkamer, een zolderruimte.

Artikel 4.

De opvatting der ontwerpen moet zijn modern of met sobere toepassing van vrij behandelde stijlvormen De gevels in hoofdzaak baksteen, de binnenversiering niet rijker dan voor dergelijke huizen in de praktijk passend is.

Artikel 5.

De volgende teekeningen worden verlangd:

1°. Aanduiding van het gebouw op het duplicaat der bovengenoemde situatieteekening.

2°. Het fundeeringplan, schaal 1 à 100, waarop ook de rioleering en waterafvoer is aan te geven.

3°. Platte gronden van den beganen grond, van de beide verdiepingen, van de balklagen en van den kapgrond; alles schaal 1 à 100.

4°. Doorsneden over de lengte en de breedte van elk huis, schaal 1 à 100.

5°. Alle gevels, schaal 1 à 100.

6°. Twee der gevels, schaal 1 à 20.

7°. Een belangrijk gevelonderdeel, schaal 1 à 10.

8°. Uit elk huis een verschillend stuk binnenhuis, schaal 1 à 20.

9°. Op een der voornoemde teekeningen tevens de terreinafsluiting aan te geven.

In plaats van het sub 7 genoemde gevelonderdeel, schaal 1 à 10, kan ook een algemeen perspectief aanzicht der huizen geleverd worden.

De teekeningen sub 2, 3, 4 en 5 in zwarte lijnen, niet gearceerd; zij mogen echter licht aangetint worden.

De behandeling der teekeningen, sub 6, 7 en 8 genoemd is vrij.

Artikel 6.

Er worden twee prijzen uitgeloofd:

Voor het beste ingekomen antwoord een som van f 200 en een groote zilveren medaille.

Voor het daarop volgend antwoord een kleine of een groote zilveren medaille.

Indien naar het oordeel der Jury de ingekomen antwoorden voor de uitgeloofde prijzen niet in aanmerking komen, of geen uitspraak kan gedaan worden omtrent den voorrang van een of meer antwoorden, heeft de Jury het recht tot gedeeltelijke toekenning of tot verdeeling der uitgeloofde geldsom.

De ten volle bekroonde antwoorden worden eigendom van het Genootschap.

Gedeeltelijk bekroonde ontwerpen alleen dan, wanneer de toegekende belooning wordt aanvaard.

Artikel 7.

De antwoorden worden ingewacht vóór of op den 1sten Maart 1916 bij den 1sten Secretaris van het Genootschap, Breestraat No. 59 te Leiden. Zij moeten zijn gemerkt met een motto en vergezeld zijn van een gezegelden naambrief, waarop van buiten hetzelfde motto voorkomt en tevens van een correspondentieadres.

De mededinging is alleen opengesteld voor Oud-leerlingen van de school van het Genootschap, die na 17 September 1905 het onderwijs hebben gevolgd.

Artikel 8.

De Jury bestaat uit de Heeren P. Hoogenboom en P. M. J. van Oerle als Bestuurders en de Heeren W. C. Mulder te Leiden, Z. Hoek te 's Gravenhage en J. Hengeveld Jzn. te Alfen a/d. Rijn als Oud-leerlingen van het Genootschap.

Als grondslag voor de beoordeeling der plannen zijn de volgende punten vastgesteld:

Voor plattegronden 6, voor gevels 5, voor doorsneden 5, voor gevelonderdeel en binnenordonnantiën 5, voor teekenwerk 5.

De punten, aan ieder der onderdeelen toegekend, zullen, voor elk antwoord samengesteld, de rangorde bepalen.
De ontwerpen zullen in het openbaar worden tentoongesteld.

Namens voornoemd Bestuur,
Mr. H. A. SYPKENS,
1ste Secretaris.

Leiden, den 17den September 1915.

Vereenigingen.

ALGEMEENE NEDERLANDSCHE OPZICHTERS- EN TEEKENAARSBOND.

Door het Bestuur van bovengenoemden bond is dezer dagen verspreid een manifest, gericht tot alle Fabrikanten, Vennootschappen, Maatschappijen, Firma's, Bedrijfs-directeuren, Industrieelen, Architecten, Ingenieurs, Aannemers, Kunstnijveren, in het algemeen gericht tot alle werkgevers, welke opzichters en teekenaars, of daarmede gelijk te stellen technici in hun dienst hebben.

Daarin wordt o.a. het volgende gezegd:

Een van de ernstige gevolgen van de nog steeds voortdurende oorlogscrisis is, dat voor hen, die moeten leven uitsluitend van de opbrengst van hun arbeidskracht, het bestaan met den dag moeiilijker wordt. De prijzen van bijna alle levensmiddelen en ander levensonderhoud zijn reeds enorm gestegen en stijgen nog, terwijl de waarde van de arbeidskracht gelijk is gebleven, ja zelfs eerder neiging vertoont te dalen. Het evenwicht tusschen uitgaven en inkomsten — in normale tijden al zoo moeilijk te bewaren — is thans geheel verbroken en in tal van gezinnen van technici — uit welker kringen onze bond zijn leden recruteert — wordt niet zonder reden de toekomst met groote ongerustheid tegemoet gezien.

Met gegevens, aan verschillende bronnen ontleend, wordt vervolgens in het stuk aangetoond, hoe enorm de prijzen der gewone levensbehoeften gestegen zijn. Ook wordt op verhoogden belastingdruk gewezen en de conclusie der becijferingen is, dat de kosten van het levensonderhoud in het algemeen met tenminste 25 pCt. zijn gestegen.

Dit feit valt moeilijk te loochenen, iedereen toch komt uit eigen ervaring tot ongeveer dezelfde conclusie.

Na de uitgaven aan een uitvoerige beschouwing te hebben onderworpen, stelt het manifest de hier volgende vragen en knoopt het daaraan een betoog vast, dat wij hier weder in zijn geheel laten volgen:

En wat valt er nu over onze inkomsten op te merken? Vloeien die milder toe dan vóór de oorlogscrisis? Zijn bijverdiensten gemakkelijk te verkrijgen en salarisverhoogingen, als gevolg van de duurte, aan de orde van den dag? Wij — en onze werkgevers — weten wel beter. Mocht hier of daar een enkele gemeente haar technici in deze al eens eenigermate tegemoet zijn gekomen met een onbeteekenende positieverbetering, over 't algemeen bepalen die gevallen zich toch slechts tot zeer enkele, terwijl deze bovendien nimmer een zoodanige beteekenis hadden, dat zij het verbroken evenwicht tusschen inkomsten en uitgaven zouden kunnen herstellen.

Maar voor de groote schare opzichters en teekenaars in dienst van particuliere werkgevers — van fabrikanten, vennootschappen, maatschappijen, firma's en andere industrieelen, van architecten, ingenieurs, aannemers en kunstnijveren — is van salarisverhooging tijdens de crisis zeker geen sprake geweest.

(Vervolg 3e pagina bijblad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551.
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

DE REPRODUCTIE COMPAGNIE
CLICHÉ'S
Rotterdam

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 881.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek
„AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM.
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van
BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

Zien onze werkgevers dan niet in, dat hun technici in deze ontzaglijk dure tijden onmogelijk kunnen bestaan, zonder in financieele moeilijkheden te geraken? Begrijpen zij niet dat hun opzichters en teekenaars, in groote zorgen geraakende en tot betrekkelijke armoede vervallende, veel minder geschikt zijn om den hun opgedragen arbeid met liefde, lust en de noodige accuratesse te verrichten? Wij weten het niet?

Maar wat wij wèl weten is, dat onze werkgevers voor hun gedragslijn tegenover de opzichters en teekenaars zich niet kunnen beroepen op de slechte bedrijfsuitkomsten. Telken jare publiceeren wij in ons blad de uit de jaarverslagen overgenomen financieele uitkomsten van tal van ondernemingen van allerlei aard en omvang en daaruit is ons ten duidelijkste gebleken, dat over het algemeen in bijna alle ondernemingen — ook in het afgeloopen crisisjaar — zeer bevredigende, ja niet zelden zelfs groote winsten zijn gemaakt. Het neutrale Nederland zijn ontzaglijke winsten toegestroomd en herhaaldelijk hebben wij kunnen constateeren, dat over het crisisjaar 1914 belangrijk hoogere dividenden zijn uitgekeerd dan over voorgaande jaren. En bovendien is nog een belangrijke opleving te constateeren: werd in het 1e kwartaal van 1915 in ons land voor f 9.137.049 werk aanbesteed, voor het 2e kwartaal was dat bedrag f 14 585.520, of ongeveer 5.5 millioen gulden meer.

Het overgroote deel onzer werkgevers is financieel dus zeker in staat om door middel van een flinke salarisverhooging zijn technici een krachtigen steun te zijn in het doorkomen van deze hoogst moeilijke tijden voor menschen met smalle beurzen, welke laatsten zich bovendien nog tot plicht rekenen uit die smalle beurzen hun werklooze collega's, voor zooveel in hun vermogen is, te steunen. En ook dit laatste is niet zonder beteekenis, omdat het vrij zware offers van ons vraagt, die echter — wij mogen daarop met trots wijzen — voor wat de leden van onzen bond aangaat, met toewijding worden nedergelegd op het altaar onzer solidariteit. Nog steeds is ruim 10 pCt. onzer leden werkeloos, terwijl uit het door verplichte contributiën gevormde bondswerkloosheidsfonds tot en met Juni j.l. niet minder dan f 2841.87 aan werklooze bondsleden is uitgekeerd. Het zal echter geen betoog behoeven, hoe moeilijk het in deze tijden dikwijls valt om van de toch reeds te geringe inkomsten de vereischte contributiën af te zonderen.

Als wij nu na voorgaande beschouwingen de vraag stellen: is salarisverhooging noodig? dan meenen wij dat die beschovwingen zelf het afdoende antwoord op die vraag zijn. Het moet toch volkomen in overeenstemming met recht en billijkheid worden geacht, dat van de geweldig bruischende breede goudstroomen, die ons land zijn binnen-gevloeid, enkele smalle en zacht-kabbelende beekjes naar de dorre en droge landouwen der technische werkers worden afgevoerd. Waar onze werkgevers goede tijden doormaken, daar kunnen en mogen zij toch niet lijdelijk toezien, dat hun technische werkers en helpers — zij die tot het vergaren der groote winsten niet weinig hebben bijgedragen — gaandeweg tot armoede vervallen?

Tenslotte meenen wij te mogen wijzen op de mogelijkheid, dat voor de technici in dienst van het Rijk althans iets zal worden gedaan. Immers, de heer E. M. Teenstra, afgevaardigde ter Tweede Kamer voor het district Zuidhorn, heeft tot de regeering de volgende vraag gericht:

»Is de regeering bereid mede te deelen, welke maatregelen zij ten aanzien van de lager bezoldigde rijksambtenaren denkt te nemen, ten einde de nadeelen, uit stijging van prijzen voor eerste levensbehoeften voortvloeiende, voldoende te verminderen?"

Deze vraag wijst o.i. ook al weer op het feit, dat hulp noodig is.

In het voorgaande hebben wij getracht een beeld te geven van den toestand, waarin de lager bezoldigde technici thans verkeeren en het is op grond van dien toestand, dat wij — om te besluiten — onzen werkgevers beleefd doch dringend verzoeken hun technische werkers met een flinke salarisverhooging te hulp te komen. Indien zij toch willen voorkomen, dat hun technisch personeel in financieele moeilijkheden geraakt en daardoor tot een geringere arbeidsprestatie moet vervallen, zullen zij — ook mede in hun eigen belang — ons dringend verzoek billijken en inwilligen!!

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 21. Algemeene Vergadering der M. B. V. A. op 28 September 1915 te Rotterdam. (Uitgestelde Alg. Mei-Vergadering). Programma.

Verslag der Hoofdbestuursvergadering op 7 Sept. 1915.

Afdeeling Amsterdam der Maatschappij t. b. d. Bouwkunst. Jaarverslag over 1914 en 1915.

Afdeeling 's-Gravenhage van de Maatschappij t. b. d. Bouwkunst, Jaarverslag over 1914.

Afdeeling Groningen der Maatschappij t. b. d. Bouwkunst, Jaarverslag over 1914.

Afdeeling Haarlem en Omstreken der Maatschappij t. b. d. Bouwkunst, Jaarverslag over 1914 en 1915.

Afdeeling Utrecht der Maatschappij t. b. d. Bouwkunst, Jaarverslag over 1914.

Jaarverslag van de Permaanente Commissie van arbitrage inzake de Honorariumtabel der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst.

Het nieuwe winkelgebouw van Gerzon te Amsterdam, arch. Adr. Moen, met afbeeldingen.

ARCHITECTURA No. 38. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Bouwkunst-Tentoonstelling.

Kort verslag van het gesprokene ter vergadering van 8 Sept. 1915.

Orakel, door Candidus.

Claes Arentz, door A. W. Weissman, met naschrift van Jan de Meijer.

DE BOUWKUNST No. 37. Letters in verschillend materiaal, door G. te Winkel, met afbeeldingen.

Verkeerd restaureeren.

Th. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. Vloer- en Wandtegels enz.

Afbeeldingen. Ontwerp voor eene dokterswoning ten platten lande, arch. W. Verschoor.

DE INGENIEUR No. 38. De aanleg van den spoorweg Heerlen—Valkenburg. Voordracht, gehouden in de Vergaderiag van de Afdeeling voor Spoorwegbouw en Spoorwegexploitatie van 17 April 1915, door Ch. H. J. Driessen c.i., met afbeeldingen.

Een nieuwe Registreerinrichting, door W. C. Olland, met afbeeldingen.

Bijzondere voorwaarden voor benoembaarheid tot ingenieur bij het Mijnwezen in Nederlandsch-Indië en regelen betreffende de uitzending van zoodanig personeel uit Nederland, door R. A. van Sandick c.i.

Algemeene Zomervergadering van de Vereeniging van Delftsche Ingenieurs van 11 September 1915, te Dordrecht.

Ingezonden stukken. De bruggen in de lijn Eindhoven—Roermond, door E. A. van Genderen Stort. — Nogmaals de watervoorziening van Batavia, door D. J. F. van Es c.i.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 38. Officieel gedeelte. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Verslagen van vergaderingen. — Uit de afdeelingen en vakgroepen. — Praatjes XI. — De ernstige tijden voor de technici. — Iets over invloedslijnen. (Vervolg). — Vragenbus. — Gemengd. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 37. Uit Noord-Brabant. I. Aanbesteding te Zevenbergsche Hoek. II. Aanbesteding te Wouw.

Avonturen van het Ned. Cement-Syndicaat?

Maatregelen in verband met de tijdsomstandigheden. IX. Organisatie van een credietwezen.

Afdeelingsverslagen. Groningen, 7 September 1915.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 42. Het droogstoken der kleiproducten. — Het steenkolenvraagstuk. — De economische toestand van het bouwbedrijf in Juli 1915. — Vuurvaste mortel. — Bestrijding der rook- en roetplaag. — Is de Hollandsche straatklinkerfabricatie op de hoogte van hare tijd?

Waarom moet men adverteeren in deze tijden?

Omdat:

1e Vakbladen meer nog dan in gewone tijden van a tot z gelezen worden en in menig opzicht een spiegel van de industrieele toestanden zijn, zoodat een ieder door de onrustige tijden den inhoud met bijzondere zorg nagaat, velen ook door gedeeltelijken stilstand van zaken meer dan anders tot zorgvuldig lezen in staat zijn.

2e Het verdwijnen van een anders regelmatig verschijnende advertentie bijzonder opgemerkt en menigmaal juist in deze tijden als een ongunstig teeken voor de adverteerders opgevat wordt.

3e Op menig gebied de gelegenheid is ontstaan om nieuwe connecties aan te knoopen door bijzondere vraag naar voorradige artikelen, wat alleen door adverteeren aan het publiek bekend kan worden.

4e Door het handhaven van advertenties, ieder bijdraagt tot het geruststellen van het publiek, tot het normaliseeren van het zakenleven.

5e Door het stopzetten van buitenlandsche fabrieken of door de moeilijkheden van het transport der Nederlandsche industrie een prachtige gelegenheid geboden wordt, om leveringen, die vroeger door het buitenland gedaan werden, aan zich te trekken.

Kortom, in zekeren zin is adverteeren plicht. („V. en A.").

Pianino's contant en termijnbetaling. SOLIDE ADRES. **UITENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL,** te Van Swindenstr. 10 AMSTERDAM

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels,

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

ADVERTEERT IN DIT BLAD
ABONNEERT U OP DIT BLAD

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

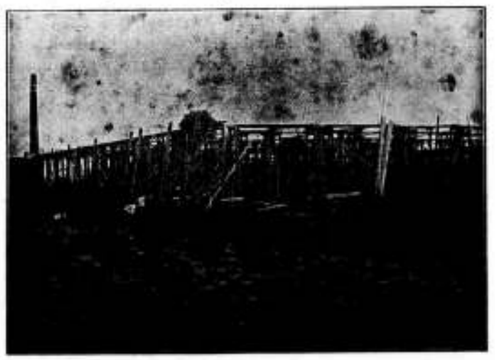

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

F. H. HONIG, Keizersgracht 206, AMSTERDAM. FABRIEK TE ZAANDAM. **ROUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK.** Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgranliet.

Antiquariaat van „De Opmerker".

Brochures (11 stuks) betreffende de **Zuiderzee.**

Ontwerp tot het Droogmaken der Zuiderzee en een gedeelte der Friesche Wadden, door J. Wenmaekers, Brussel 1863, 1876 Met een kaart.

Proeve van een Ontwerp tot afsluiten, indijken, droogmaken en in cultuur brengen van een Gedeelte der Zuider zee, door den Inspecteur van den Waterstaat J. A. Beijerinck, 's Gravenhage, 1866. Met twee platen.

De Proeve van een Ontwerp tot het indijken en droogmaken van een Gedeelte der Zuiderzee, beschouwd door H. Linse, Civiel-Ingenieur, 's Gravenhage 1866. Met een kaart.

Wederlegging van een deel der bezwaren, tegen de Droogmaking der Gansche Zuiderzee geopperd. Amsterdam 1867.

Droogmaking van het Zuidelijk Gedeelte der Zuiderzee. **Verzameling van Officieele Bescheiden** uitgegeven door de Nederlandsche Maatschappij voor Grondkrediet. 's Gravenhage 1868 Met vier platen (lijvig boekdeel).

Eenige Bemerkingen betreffende de Indijking en Inpoldering van een gedeelte der Zuiderzee door Jhr. P. Opperdoes Alewijn Amsterdam 1873. Met twee kaarten.

Hoe staat het toch met de Droogmaking van het Zuidelijk gedeelte der Zuiderzee? Beknopte beantwoording dezer vraag, geput uit de gedrukte officieele bescheiden. 's Gravenhage 1874. Met een kaart.

Indijkingen en Droogmakingen, ook der Zuiderzee, door T. J Stieltjes Overdruk uit »de Gids» 1876. Met twee kaarten.

Open brief van de Maatschappij tot Droogmaking van het Zuidelijk gedeelte der Zuiderzee aan de Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Amsterdam 1877.

Herschepping van Nederland door de Droogmaking der Zuiderzee als Staats-Domein door P. F. Senior & Junior Kaapstad 1885. Met een kaart

Een IJsselmeer met zoetwater, als onmiddellijk gevolg van de afsluiting der Zuiderzee. Nationale Zuiderzee-Bond. Rotterdam 1896

Deze geheele collectie, belangrijk voor de geschiedenis van het Zuiderzee-vraagstuk . . . . . *f* 3.50

5OSTE JAARGANG. ZATERDAG 2 OCTOBER 1915. No. 40

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . *f* 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot *f* 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . . » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50
(Uitsluitend bij vooruitbetaling)

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . *f* 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Vormenkennis.

Elke kunst bedient zich van kunstvormen en heeft die vormen noodig, om zich uit te drukken. Zoo ook de bouwkunst.

Ook zij ontleent, evenals andere kunsten, de vormen, die zij behoeft aan de natuur, en kiest uit de schier oneindige verscheidenheid, die de natuur aanbiedt, die vormen welke haar het best dienen kunnen. Zij ontleent aan de natuur nog meer, bijvoorbeeld beginselen van verhouding, rythme en eenheid in de verscheidenheid, doch zoo wij ons alleen bepalen tot de vormen wordt het ons reeds duidelijk, dat de beoefenaar der bouwkunst die vormen moet kennen en grondig kennen, om er een doelmatig gebruik van te maken en dat hij ze in hun wezen moet doorgronden, om ze tot verdere ontwikkeling te brengen, hetgeen noodig is, om aan de bouwkunst zelf een ontwikkeling te verzekeren, die met de maatschappelijke evolutie gelijken tred houdt.

Wanneer men zich de moeite geeft, eens te onderzoeken, hoe het met de vormenkennis onzer hedendaagsche bouwlieden, van hoog tot laag, staat, dan komt men tot vrij bedroevende uitkomsten. Verbazen kan ons dit niet, want zoomin in ons hooger en middelbaar technisch onderwijs en ambachtsonderwijs, als in de practijk van het bouwvak, wordt vormenkennis tegenwoordig naar waarde geschat. Men behandelt hier als een bijzaak iets, dat een hoofdzaak behoorde te zijn. In besloten kring werd hier reeds jaren geleden op gewezen, maar de stem dergenen, die op het groote gewicht van deze aangelegenheid wezen, werd niet gehoord. Wij moesten, om zoo te zeggen, eerst aan den lijve voelen, wat de gevolgen van de verwaarloozing zouden zijn.

De Heemschutbeweging heeft de openbare meening een weinig wakker geschud en voornamelijk, door het middel van voorbeeld en tegenvoorbeeld, aan de menschen dingen laten zien, waarvan zij zich voordien niet bewust waren maar waarvan zij versteld stonden toen zij ze zagen.

Wij zullen in het midden laten, of het genoemde veel toegepaste middel altijd even aanbevelenswaardig is; er zijn aan de toepassing ook gevaren verbonden, maar in dit geval heeft het toch uitgewerkt, dat de menschen veel leelijks hebben leeren zien, zooveel zelfs, dat men zich angstig is gaan afvragen waar al die leelijkheid vandaan kwam en waar het heen moest, wanneer de voortbrenging daarvan niet werd gestuit.

Dit waren vragen, waarop maar niet zoo aanstonds antwoord kon worden gegeven, maar toch bleek reeds op de eerste Heemschut-conferentie de architect De Bazel de meening te zijn toegedaan, dat wat betrof het eerste gedeelte der vraag, gedacht moest worden aan het ambachtsonderwijs. In de tweede Heemschut-conferentie, twee jaar geleden gehouden, vond genoemde architect gelegenheid die meening nader toe te lichten en dit gaf weer aanleiding tot een bespreking der zaak in de vergadering van den Bond van Directeuren van Ambachtsscholen, in den afgeloopen zomer te Nijmegen gehouden. Het weekblad „Architectura" gaf in zijn nummer van 25 September j.l. een relaas van het door den heer De Bazel en anderen in die vergadering gesprokene.

Wij achten ons verplicht, hierop de aandacht te vestigen, want niet ten onrechte zegt de Redactie van het genoemde weekblad:

„Niet alleen voor de Ambachtsscholen als zoodanig, maar ook voor den invloed op ons geheele vak is het nuttig aan het onderwijs in vormenkennis de volle aandacht te schenken. De verwildering op dit gebied, gepaard aan de slechte voorbeelden der bouwerij in de steden, en de nog slechtere voorbeelden in de uitgaven, die zoovelen der vakonderwijzers meenen „ten behoeve van het onderwijs" het licht te moeten laten zien, werken evenzeer tegen de verheffing van het vak, als de goede architecten streven vóór de verheffing ervan."

Inderdaad de waarde van de vormenkennis bepaalt zich niet tot het ambacht alleen. In het geheele bouwvak ontbreekt daar veel aan; vandaar de verwildering. Maar laat ons billijk zijn en niet vergeten, dat de schuld daarvan niet alleen ligt bij het ambachtsonderwijs, de bouwondernemers en de plaatwerken uitgevende vakonderwijzers, die hier worden gesteld tegenover de goede architecten, alsof deze geheel vrij uitgingen.

Van de minder goede architecten, die de verwildering bevorderen, zullen wij maar niet spreken, waar er onder de goede zijn, die, wij willen aannemen onopzettelijk, weinig belangstelling toonen voor vormenkennis en zich oogenschijnlijk schuldig maken aan verwaarloozing van dit belangrijk onderdeel van alle kunsttechniek.

Het is genoeg bekend, dat de heer De Bazel niet tot de zoodanigen behoort en wij kunnen dit niet beter doen uitkomen, dan door hieronder af te drukken, wat hij zelf in de vergadering te Nijmegen gezegd heeft. Niet alle daar aanwezigen waren het geheel met hem eens en wij zouden ook, inzonderheid wat betreft de middelen tot verbetering door hem aanbevolen, niet gaarne dadelijk zijn uitspraken onderschrijven, maar wij hopen, met de Redactie van „Architectura", dat zijn woorden aanleiding mogen geven tot een grondige behandeling van het vraagstuk in bouwkundige kringen. Dat zij wel waard zijn er kennis van te nemen moge blijken uit het volgende:

In den tijd toen de ambachtsscholen voor 't eerst werden gesticht, dreigde er en was er reeds een noodstand in de opleiding tot de ambachten. Veranderde werkmethoden en gebrek aan vasten regel, welke de opleiding aan goede traditie's kon binden, deed het peil dalen.

Ook het vakkundig teekenen was bij de ambachtsopleiding voor 'n groot deel uitgeschakeld en terecht werd ingezien, dat in deze onmisbare factor bij de ambachtsbeoefening en de opleiding moest worden voorzien.

Tot het onderwijs in de ambachtstechnieken werden zooveel mogelijk de betere krachten onder de ambachtslieden benut.

Tot het onderwijs in het teekenen werd de opleiding voor teekenonderwijzer van overheidswege bevorderd en ter hand genomen.

Toch constateeren wij na 30—40 jaren ambachtsonderricht eer achteruitgang dan vooruitgang der qualiteit in de ambachtsbeoefening en een bepaalde verwildering op het gebied der vormgeving.

Ik schrijf de achteruitgang in de qualiteit der techniek niet toe aan het onderricht op de scholen. Wij kunnen niet beoordeelen, hoe de toestand zou zijn geweest zonder die scholen, en we behoeven slechts te denken aan alle maatschappelijke factoren, die tot de degeneratie medewerkten, juist voornamelijk in de z.g. centra van ontwikkeling, waar ambachtsscholen werden gesticht.

Ik neig er zelfs toe aan te nemen, dat de meerdere deugdelijkheid van het werk destijds niet in de eerste plaats gezocht moet worden in de op zich zelf betere qualiteit en het betere inzicht der ambachtsbeoefenaars, maar meer voornamelijk in de kracht der traditie, waaraan men toen nog meer gebonden was. Maar eenige schuld aan de verwildering op het gebied der vormgeving kan ik het ambachtsonderwijs niet ontzeggen.

Het is wel opmerkelijk dat hier door een onzer vooraanstaande moderne bouwmeesters tweemaal wordt gesproken van de kracht der traditie, weliswaar uitsluitend ten opzichte van het ambacht, maar toch in een verband, waarbij de bouwkunst niet uit het oog is verloren.

Wij aarzelen geen oogenblik de verwildering, waarvan hier herhaaldelijk sprake is, in hoofdzaak toe te schrijven aan de verwaarloozing der goede traditie. Hoe het ambachtsonderwijs tot die verwaarloozing heeft bijgedragen leeren wij uit het vervolg van het betoog.

In het jeugdig enthousiasme der beweging voor bevordering van het ambachtsonderwijs was een misvatting geslopen, waardoor de goede verhouding tusschen de categorieën: Techniek en het daarbij behoorend begrip en teekenvaardigheid met de functie daarvan ten opzichte van het ambacht, niet zuiver werd bewaard.

De mooie leuze, dat het teekenen als spreken en schrijven tegelijk is, als ware het de alpha en de omega en het ware voedsel voor het ambacht, heeft er spoedig toe geleid, dat het ambacht aan deze spijze zich een indigestie at en er ten slotte door werd gedomineerd en gedupeerd. Tot het overheerschen van het, in den aard, zuiver conserveerende ambachtsonderricht door het teekenen, heeft medegewerkt de snellere groei van dit laatste, waarin eene virtuositeit kan worden ontwikkeld, die door het zwaardere ambacht ter nauwernood kan worden gevolgd.

Vooral ook de wijze van opleiding der teekenonderwijzers en tevens de zucht, zich onder de leuze van „aanpassing bij de vraag", meer naar de modieuse tijdsdrang te richten, dan naar vaste en deugdelijke grondbeginselen, heeft daartoe het hare bijgedragen.

De tijd der eerste ontwikkeling van het ambachtsschoolonderricht viel buitendien samen met den tijd dat het algemeen bouwkunstbegrip stond in het teeken der rationaliteit.

En ook daarmede is het gegaan als met vele leuzen, wanbegrip en eenzijdigheid hebben de deugd daarvan versmoord.

In naam der rationaliteit zijn wellicht meer zonden bedreven tegen de redelijkheid en tevens tegen de schoonheid, dan in welken naam ook.

Redelijkheid is zoo'n mooi woord en ieder is zoo graag redelijk; en ook iedereen ongeveer kan redelijk zijn en de leuze was, dat als men redelijk is in zijn werk, men daarin ook schoonheid voortbrengt.

Ziedaar een panacée voor de middelmatigheid, die er dan ook gretig gebruik van maakte om zich naar voren te dringen — ook de schoonheid van het vak te dienen — of beter, er geweldig den baas te gaan spelen ten eigen bate.

Ge kunt de bewijzen hiervoor vinden in de menigte boeken over bouwkundige vormen en constructies ten gebruike bij het onderwijs, in de laatste jaren verschenen. Maar het is buitengewoon moeilijk volledig — en niet eenzijdig redelijk te zijn, men vergat — en dit niet alleen en vooral in het ambacht, maar ook in de hoogere regionen — dat volledige rationaliteit nog iets anders beteekent dan practische doelmatigheid en z.g. logische constructie alleen, en dat die z.g. redelijkheid ook buitengewoon onredelijk kan zijn, vooral ten opzichte der schoonheid; evenzoo kunnen in naaam der schoonheid zeer onschoone dingen gebeuren.

En toch bevat de rationaliteitsleuze eene buitengewone waarde, vooral voor ambacht en kunstambacht. Alleen moet men geen vormen tot dogmata stempelen. Omdat de vorm door het doel geëischt, het voorname streven van den vormgever

richt, heeft hij in den redelijkheidseisch een bijzonder goede leider.

Ook dit oordeel over het vroeger veel besproken rationalisme is wel waard er een oogenblik bij stil te staan, daar vele bouwmeesters van heden er evenmin van weten willen als van traditie. Het redegevend element mag bij de vormgeving niet worden verwaarloosd, ook dit kan tot verwildering leiden, maar tot eene van anderen aard. Niet iedereen verstaat de kunst van logisch redeneeren en veel minder nog van logisch construeeren. Vandaar de dwaasheden, die soms te voorschijn zijn gebracht, waar de logica er dik werd opgelegd.

Maar de zucht naar oorspronkelijkheid heeft ongetwijfeld in het ambachtsonderwijs, zoo goed als elders, meer kwaad gesticht dan het overdreven of onbegrepen rationalisme. Hoe de heer De Bazel hierover denkt blijkt waar hij vervolgt:

Niet ieder echter behoeft nieuwe vormen te kunnen scheppen, ook in vroeger tijd waren niet alle vakbeoefenaars zulke scheppende menschen. De verscheidenheid werd steeds verkregen door wijziging van bepaalde grondvormen en -typen; en de redelijke grens werd, bij de betrekkelijk willekeurige wijzigingen nooit overschreden.

In geen enkel tijdperk van vroeger vindt men de bandelooze willekeur zooals tegenwoordig heerscht. Steeds werden grondtypen aangehouden voor alle dingen, die voor gebruik zijn bestemd; bij de variatie's werd het thema nooit ontwricht.

Waarom ziet men dit tegenwoordig niet meer? Waarom streeft onze bouwnijverheid er niet naar, om bepaalde typen meer en meer te volmaken en om een oplossing te vinden voor bepaalde vraagstukken? Ik geloof, afgezien van de bijna uitsluitende drijfveer aan zekere categorieën eigen, die het vak doet exploiteeren alleen als middel tot geldverdienen, dat men meent alsof het begrip „Schoonheid" zulk eene werkwijze verbieden zou; en zoo komt er door een averechts begrip van schoonheid veel te voorschijn, dat niet slechts ondoelmatig, maar ook leelijk is.

Wij zijn beklagenswaard, omdat juist tegenwoordig de bouwkunst en de beeldende kunsten in het algemeen als het proefveld van allerlei dilettantisme en winstbejag worden gebruikt.

Er heerscht dus m. i. eenig verschil van meening, misschien verwarring van begrip omtrent de taak, die het ambachtsonderricht zich ten deze, d. w. z. ten opzichte van vorming te stellen heeft.

Wat is eigenlijk het fundamenteel verschil tusschen vormbepaling in de bouwnijverheid en in die van andere takken van menschelijken arbeid?

Alleen ligt, in de werktuigkunde bijv., de drijfkracht tot het zoeken naar den juisten vorm meer direct in het materieele nut, terwijl men ten opzichte van den bouwkundigen vorm nog niet toe is aan de volledige bepaling van het begrip nut.

Ten bate van de niet materieele faculteiten bestaat inderdaad ook een nuttigheid, en het is eigenaardig, dat deze waarheid, hoewel meestal onbewust, zoodanig gevoeld en erkend wordt, dat meestentijds een voornaam deel van de aandacht aan den uiterlijken vorm wordt gewijd.

Daarbij doet zich echter het bijzondere verschijnsel voor dat de gevolgde weg om tot den juisten uiterlijken vorm te geraken een geheel andere is, en de overwegingen deze niet alleen afleiden uit de noodzakelijkheden van doel en functie, maar ook nog rekening houden met iets dat niet gedefinieerd is en meestal op persoonlijke smaak of voorkeur neerkomt.

Nu mag persoonlijke smaak en voorkeur een geschikte maatstaf zijn voor allerlei ondergeschikte zaken het individueele menschelijke leven betreffende: voor zaken van zoo algemeen belang en zoo ingrijpende werking op den vooruitgang en de beschaving als de bouwkunstige vormen zijn, is ze dat allerminst.

Deze vormgeving behoort te worden beheerscht en behartigd door hen, die daartoe bijzonder begaafd zijnde het vermogen bezitten om dien voorgenoemden meestal ongedefinieerden, maatstaf te definieeren.

(Wordt vervolgd.)

Trottoirtegels.

In het Technisch Weekblad, orgaan van den Bond van Technici schrijft H. M. het volgende:

De latere jaren hebben het gebruik van tegels, voornamelijk in het formaat van 30 × 30 c.M., voor plaveiing van trottoirs, vloeren in gebouwen en perrons van spoorwegstations, belangrijk zien toenemen. Zulks is het natuurlijk gevolg geweest van de omstandigheid, dat tegels veel gemakkelijker en vlakker verlegd kunnen worden dan het geval is bij Waalsteen, Utrechtsche drielingen of IJselsteen, ook daarvan dat men er eene even groote oppervlakte in veel korter tijd mede bevloert, en dat zij sierlijker aanzien geven, bovendien het water vlugger en volkomener afvoeren. Waar verder nog het, de laatste jaren vervaardigde, tegelmateriaal per M². in kostprijs lager is dan bijna elk ander plaveisel, is het verklaarbaar, dat de omzet met reuzenschreden toenam.

De vergrooting van vraag had toename van het aantal producenten tengevolge, met, daaraan gepaard, verschijning van nieuwe — of wederverschijning van reeds vroeger bestaan hebbende — soorten. Naast Basaltine en Quenast kwamen of herrezen Grèstegels, Grindtegels e.m.a., sommige van zeer twijfelachtige samenstelling, andere van beslist inferieure qualiteit.

Concurrentie moge op verlerlei gebied nuttig en noodig zijn, vast staat, dat voortgezette prijsdaling, in éénzelfde artikel, vermindering in qualiteit tengevolge heeft.

Het spreekwoord: „alle waar naar zijn geld" is voor tegels zoo goed toepasselijk als voor elk ander artikel, sommige leveranties van den laatsten tijd hebben dit meer dan voldoende bewezen.

De eerste, in eenigszins belangrijke hoeveelheden aangeschafte, tegels in het formaat van 30 × 30 c.M., waren wel die vervaardigd uit Basalt en die uit Quenast (Porphier van Quenast). Zij worden kortweg betiteld met den naam van Basaltinetegel en Quenasttegel.

Aanvangende omstreeks het jaar 1903, burgerden beide soorten zich geleidelijk en in ongeveer even groote quantums in, tegen den aanvankelijken prijs van ongeveer f 1.75 per M²., een prijs tegenover den kostprijs van gewoon bestratingsmateriaal niet onbillijk te noemen. Zij veroverden terrein in tamelijk vriendschappelijke verhouding, totdat na enkele jaren de Quenasttegel het leeuwenaandeel voor zich verlangde en daartoe de eerste prijsdaling teweegbracht.

De Basaltine volgde, zij het schoorvoetend, tot de prijs, omstreeks het jaar 1909, gedaald was tot ongeveer f 1.60 en gaf het toen op. Van verdere concurrentie zag zij voorloopig af en herstelde zich op den prijs van f 1.75. De

fabrikante, de Basaltmaatschappij te Linz, verloor liever een deel van haar afzetgebied dan dat zij de qualiteit van haar fabrikaat verminderde. Het één is natuurlijk onafscheidelijk verbonden aan het andere; willens en wetens met verlies werken, is van niemand te verwachten.

Een en ander had geen prijsverhooging van de Quenast ten gevolge, doch wel het optreden van andere en meerdere concurrenten. Mogelijk zouden deze toch wel aan de markt gekomen zijn, doch thans was de gelegenheid bijzonder gunstig; de Grèstegels, Grindtegels, e. m. a. verschenen, en wel tegen nog lager prijzen dan de Quenast, zoodat men al spoedig tegels kocht voor f 1,25 per M².

Er is toen veel gekocht waarvan de koopers thans spijt zullen hebben. Alhoewel sommigen, daarop, tot de duurdere en betere soorten zullen zijn tereggekeerd, zullen er ook afnemers zijn geweest, die, aangezien hen geen vergelijking met die betere soorten ten dienste stond, gezegd hebben: „tegels is niets gedaan hoor!" De Nederlandsche tegelindustrie zou er beter aan toe zijn geweest, wanneer zij, inplaats van het uitsluitend te zoeken in goedkoop materiaal, het meer had gezocht in prima kwaliteit; ook het publiek zou daar meer mede zijn gebaat, algemeen worden de tegeltrottoirs geroemd.

Men geve zich, bij het voornemen tot aankoop van eenigs zins belangrijke hoeveelheden, de moeite om eenige tegelfabrieken te gaan zien. Men merkt dan van zelve, de verschillen in qualiteit wel op en merkt tevens, dat de tegelfabrikatie maar niet zoo in een vloek en een zucht is te leeren. Afgezien van de kennis voor de juiste samenstelling in grondstoffen, is er eene langdurige ervaring toe noodig voor men zijne fabriek zoodanig heeft geïnstalleerd, dat zij tegen billijken prijs een deugdelijken tegel kan leveren. Een dergelijke installatie is zoo maar niet van eene andere fabriek in copie over te nemen, zij moet uit ondervinding geschapen worden, stelselmatig verbeterd en aangepast aan de soort van de te gebruiken grondstoffen.

Trottoirtegels moeten als het ware onverslijtbaar zijn; immers wanneer slijtage, ten deze, zichtbaar optreedt, doet zij dat al wel in het 1e of 2e jaar na ingebruikname. Het bovenvlak wordt rond of anders z.g. mottig. Het één is al even leelijk als het ander. Totaal niet slijten is natuurlijk buitengesloten, echter, ongelijke slijting zoo goed als te snelle slijting, kan worden voorkomen. Het eerste door het bovenvlak zoodanig samen te stellen, dat het aan de samenstelling van werkelijke natuursteen nabijkomt, het tweede door zoo hard mogelijk gesteente te gebruiken. Het bovenvlak, ter dikte van ongeveer 1 c.M. mag dus eigenlijk, buiten het natuurlijk gesteente, slechts de noodzakelijke hoeveelheid bindstof (cement) bevatten om de kleinere ruimten te vullen die onvermijdelijk overblijven ten gevolge van den onregelmatigen vorm der steenstukjes. Hoe kleiner gebroken en zuiverder op korrelgrootte gezeefd het gesteente is, hoe kleiner deze vullingen zullen zijn. Het overige gedeelte van den tegel, kan, alhoewel het ook van voldoende sterkte moet zijn, uit grootere steenstukjes worden samengesteld, waarbij de eveneens grootere tusschenruimten eene vulling kunnen hebben van eene goedkoopere zelfstandigheid als bijv. fijn grindzand, natuurlijk eveneens vermengd met cement.

In het ondergedeelte mogen echter evenmin z.g. nesten voorkomen, de bijvoeging moet gelijkmatig verdeeld zijn en niet in zoodanige hoeveelheid dat men ze ziet. De tegel moet dus, op het breukvlak, een gelijkmatige kleur hebben, gevolg van goede menging zoowel als van mengingsverhouding.

Aan de vereischten, bovengenoemd, voldoet een tegel die niet uit gebroken gesteente (scherphoekige steenstukjes) bestaat, niet; grind is te rond en te glad, is als uitsluitend

(Vervolg 3e pagina bijblad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551.
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels, .

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327.

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O.Box 881.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek
„AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM.
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van
BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

materiaal gebezigd, zelfs voor het ondergedeelte van een tegel niet aan te bevelen, tenzij deze van grooter dikte is dan de gewone trottoirtegel. Grès- en Porphiertegels echter, kunnen de Basaltine in weerstandsvermogen wel nabij komen, mits zij met dezelfde zorg worden vervaardigd.

Een tegelfabriek moet in hoofdzaak bevatten: 1e. voldoende opslagruimte voor het gebroken gesteente; 2e. een zeefinrichting om de steenstukjes, in onderling gelijke grootte, van elkander te scheiden; 3e. een waschinrichting om het van slib, zand en vuil, te ontdoen; 4e. mengketels (of trommels) afzonderlijk voor de substantie van het kopvlak en voor die van het ondergedeelte; 5e. stampmachines; 6e. overdekte opslagruimte voor 3 à 4 dagen vóórdroging van de tegels; 7e. open opslagruimte, groot genoeg voor verdere droging gedurende 8 à 10 weken. Verschillende, machinale transportinrichtingen zijn natuurlijk onafscheidelijk aan het bedrijf verbonden. Het gesteente wordt, de stukjes tot een grootste afmeting van ongeveer 2 c.M., rechtstreeks aangevoerd uit de steengroeven; men noemt het split of schrot. Het wordt òf eerst, in bijv. 3 stukgroottes, gezeefd en dan gewasschen, òf zeef- en waschmachine zijn één, als wanneer de bewerking in elkander grijpt. De zeef wascht dan zelve de grootere stukjes en geeft de kleinere automatisch aan een ander soort waschmachine over. De mengketels zijn òf cylindrisch, om een horizontale as draaiend, òf staande, cirkelvormige, bakken, waarin een stel concentrisch draaiende schoepen.

Naast stampmachines dienen genoemd „persmachines". Zooals bij de vervaardiging van asphalttegels, gebruikt men soms ook voor de vervaardiging van „steentegels" hydraulische persen. Het stampen verdient echter, voor alle andere tegels dan die uit poeder vervaardigd, verreweg de voorkeur boven persen. De harde steenmassa is voor stampen oneindig veel gevoeliger, hetwelk het beste te constateeren valt bij vergelijking van het soortelijk gewicht. Het stampen is echter duurder, doordat het meer tijd vereischt, vandaar dat men zich in sommige fabrieken bepaalt tot persen.

Het eerste drogen heeft plaats in overdekte ruimte, om het nog min of meer weeke materiaal te beveiligen tegen regenslag, ook om beschadiging te voorkomen als gevolg van transport op grooteren afstand. Gedurende het verdere drogingsproces worden de tegels tweemaal per dag bevochtigd, anders droogt de buitenzijde harder dan de massa van binnen en zouden scheuren ontstaan.

Zooals reeds gezegd, moest de Basaltinetegel het indertijd, wegens zijn hoogeren kostprijs, afleggen tegenover de Quenast. Ook heeft mogelijk een rol gespeeld, bij het voortrekken van laatstgenoemde soort, de overweging dat men het inlandsch fabrikaat boven het buitenlandsche de voorkeur moest geven. Sedert zijn beide bezwaren uit den weg geruimd. De Basaltinetegel wordt thans ook in Nederland vervaardigd en is, eenigszins tengevolge daarvan, in prijs billijker geworden. Zoo is, sedert kort, te Dordrecht gevestigd: „De N. V. Hollandsche Basaltinetegelfabriek".

De fabriek, met ruime opslagplaats, is gelegen aan groot scheepwater en vervaardigt uitsluitend 1e qualiteit tegels, in het formaat van 30 × 30 c.M., met en zonder vellingkanten, in dikten van 4½, 5 en 6 c.M. Tevens worden halve tegels gemaakt en z.g. bisschopsmutsen, de laatste voor diagonaal verband. De fabriek is ingericht als de beste op dit gebied, heeft de meest moderne installatie en kan, voorloopig, ruim 3000 tegels per dag maken.

De leveringsprijs is concurreerend met dien van de beste andere soorten. Beschrijving van de juiste mengingsverhouding, alsmede van de installatie in onderdeelen, moet hier achterwege blijven als zijnde fabrieksgeheim. Tegelfabrikanten hebben al een even gesloten huis als exploiteurs van steengroeven, trouwens niemand laat zich gaarne in de kaart zien.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 22. Officieel Gedeelte Algemeene Vergadering der M. B. V. A. op 28 Sept. 1915 te Rotterdam (Uitgestelde Alg. Mei-Vergadering). Programma. — Jaarverslag der Maatschappij t. b. d. Bouwkunst 1 Mei 1914—1 Mei 1915.

Het St. Franciscus-Gasthuis, te Rotterdam, arch. P. G. Buskens en Jos. Margrij, met afbeeldingen en losse plaat.

ARCHITECTURA No. 39. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Het onderwijs in vormenkennis aan onze Ambachtscholen.

Over Architectuur. — Tentoonstellingen, door C. J. Blaauw.

Kunst te Haarlem, met afbeeldingen.

Wetenschap door Candidus.

DE BOUWWERELD No. 38. Iets over de bouwkunst der volken van den Indischen Archipel. Voordracht gehouden in de Nederlandsche Anthropologische Vereeniging, door A. W. Fischer, met afbeeldingen.

Een dreigend gevaar.

DE INGENIEUR No. 39. Zuivering van afvalwater van fabrieken, door H. A. van IJsselsteyn c. i. met afbeeldingen.

Internationaal Ingenieurs-congres te San Francisco 1915 Programma.

Toelagen aan aanstaande ingenieurs bij den Waterstaat en 's lands B. O. W. en bij den dienst der Staatsspoorwegen in Ned. Indië.

Het Centraal Verslag der Arbeidsinspectie over 1913.

Uit het verslag omtrent het middelbaar technisch onderwijs over 1913—1914.

17e Algemeene vergadering der Vereeniging voor Waterleidingsbelangen in Nederland, van 6 en 7 September 1915 te 's Gravenhage.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 39. Officieel gedeelte. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Uit de afdeelingen en vakgroepen. — Praatjes X. — Duur levensonderhoud in verband met bijdragen aan het Steunfonds. — Enige beschouwingen over de Wet op de Arbeidsovereenkomst (vervolg). — Trottoirtegels. — Ingezonden. — Boekbespreking en catalogi. — Uit technische bladen en tijdschriften. —

DE AANNEMER No. 38. Nota betreffende den economischen toestand. Uit de Pers. Het hotel op den Dam te Amsterdam. Afdeelingsverslagen. Groningen, 14 September 1915.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 43. Het wegennet van Nederland. — De steenkolenkwestie. — Bestrijding der rook- en roetplaag. — Credieten voor de bouwbedrijven. — Bouwfonds van het Departement van Binnenlandsche Zaken.

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104 106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

DE NATUUR, uitgave van J. G. Broese te Utrecht, bevat in afl. 9: Hoe zelf een toestel te maken voor »Episcopische Projectie«: W. Jenezon. — 'n Nieuwjaarsverrassing voor onze vogelvrienden: A. B. Wigman. — Demonstratieapparaten voor draadlooze telegraphie (slot): Dr. H. J. Oosting. — Hoe ontstaat het magnetisme? Dr. G. L. De Haas—Lorentz. — Diamant: V. — Steenkoolteer: D. Stavorinus. — Bij ons voorkomende spechtvogels: J. Daalder Dz. — Uit de geschiedenis van het glas, II: Dr. A. J. C. Snijders. — Eenvoudige proeven; Optisch bedrog: Dr. A. J. C. Snijders. — Boekaankondiging. — Corespondentie.

ALGEMEENE VOORSCHRIFTEN. Voor de Uitvoering en het Onderhoud van Werken onder beheer van het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid, vastgesteld 1 Februari 1901, met de daarin tot 1 Februari 1915 aangebrachte wijzigingen en aanvullingen, opnieuw herzien en vermeerderd door D. H. Haverkamp, Architect. Achtste druk, met aanteekeningen, L. J. Veen, Amsterdam.

Dat de A. V. van Haverkamp op een standvastig debiet kunnen rekenen behoeft eigenlijk niet aangetoond te worden, maar wordt door dezen achtsten druk nog eens ten overvloede bewezen. Oogenschijnlijk is er weinig verschil tusschen dezen druk en den zevenden, maar bij onderzoek ontdekt men toch hier en daar vrij belangrijke wijzigingen in verband met veranderde omstandigheden. Daartoe behooren de uitbreidingen der paragrafen betreffende Creosoteeren en Cement, alsmede van de Maatregelen ten behoeve van gezondheid, verpleging, enz. Loodwit en loodmenie zijn in deze A. V. zonder voorbehoud verboden; aan de Looiregeling is een geheel nieuwe paragraaf gewijd en de bepaling omtrent Verzekering tegen ongelukken is om begrijpelijke redenen vervallen. Het boekje is dus weder geheel up to date, maar wanneer weder een nieuwe druk noodig zal zijn, zullen ook weder nieuwe wijzigingen en aanvullingen noodig zijn, b.v., om slechts één onderwerp te noemen, wat betreft de keuring van hout, waaromtrent de bestaande bepalingen veronderd en allesziins onvoldoende geacht kunnen worden. De bewerker kon met de nieuwe inzichten op dit punt in den tekst nu nog geen rekening houden, maar het verwondert ons eenigszins, dat hij niet in een aanteekening op deze zeer belangrijke aangelegenheid heeft gewezen.

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

De Sint Janskerk te Gouda.

Aan het verslag der commissie voor de restauratie der Sint Janskerk te Gouda is het volgende ontleend:

In aansluiting aan de werkzaamheden in 1913 werden de daken van het middenschip, van den toren tot en met het oostelijk kooreinde der kerk, afdoende hersteld en op het kruis de toren, welke ruim 45 jaren gemist werd, weder geplaatst. Teneinde in het kerkgebouw zoo weinig mogelijk hinder te doen ondervinden, werd in de kruising een waterdichte vloer aangebracht. De doorgezakte kruispunten zijn stuk voor stuk losgenomen, hersteld of vernieuwd en daarna in de oorspronkelijke richting weder tegen den makelaar aangebracht; zoo kon zoowel voor de inwendige zolderafsluiting als voor de uitwendige dakbedekking de normale stand herkregen worden. De houtconstructie van den kruistoren, met lood bekleed, werd gemaakt overeenkomstig oude prenten van het gemeente-museum.

Op het koordak werd het kruis nieuw gesmeed en daarop de oude windvaan herplaatst.

Door den heer J. L. Schouten te Delft werden het glas Het offer van Bileam (no. 31) en vier wapenvensters hersteld en is een nieuw wapenvenster geleverd.

Voor de restauratie werd aan subsidie ontvangen: van het rijk f 10.000, van de provincie Zuid-Holland f 1000, van de gemeente Gouda f 1000, van de Ned. Herv. Gem. te Gouda f 2500. Van belangstellenden werd ontvangen f 1009 en uit het legaat-Van Heusde voor de herstelling van glasramen f 4037.72.

De rekening der ontvangsten en uitgaven sluit met een bedrag van f 19.694.49.

Sint Maartenskerk te Tiel.

Wederom — zoo deelt ds. van der Brugh in het Protestantenblad voor Tiel e. o. mede — is een onderdeel van de Groote Kerk onderhanden genomen en in ouden trant hersteld. Verleden jaar was het de duistere ruimte rechts van den toren, die nu in een stijlvol gewelfd verrek herschapen is, dit jaar zijn de ramen van den zuidmuur aan de beurt. Twee van de vijf zijn geheel gerestaureerd. De ijzeren geraamten, die de ordinaire ruiten omsloten, zijn verwijderd en in plaats daarvan zijn steenen ribben opgemetseld, die in zulke Gothische kerkvensters behooren en daartusschen is in lood gevat gekleurd glas, z.g. kathedraalglas aangebracht. Het is eenvoudig maar stemmig en verhoogt het karakter van ons kerkgebouw niet weinig.

Het eene raam, dat eerlang een inschrift zal bevatten ter herinnering aan Mr. A. van Wessem, is een geschenk van den heer en mevrouw Ten Bosch—Van Wessem te 's Gravenhage, dat door de kerkelijke commissie dankbaar is aanvaard. . . . Het andere heeft de kerkelijke commissie zelve laten restaureeren.

Vacante Betrekkingen.

— Bouwkundige en IJzerteekenaar bij de Gemeentewerken te Rotterdam, voor tijdelijk. Sollicitatie schriftelijk bij den Directeur der Gemeentewerken voor 15 October a.s. (1)

— Ambtenaar (Hoofdopzichter) bij de Gemeentewerken te Rotterdam voor het beheer der verhuring van huizen en landerijen. Salaris f 1700—f 2600. Sollicitatie schriftelijk voor 15 October a.s. bij den Directeur der Gemeentewerken. (1)

— Bouwkundig Opzichter bij de Bouwvereeniging »Eenvoud" te Kampen (168 Arbeiderswoningen), bekend met administratie Salaris f 100.— per maand. Brieven vóór 5 October a.s. bij den secretaris K. Renijl. (8)

— Twee Opzichters en een Teekenaar op het bureau van een Architect te 's Gravenhage. Brieven lett. G. D. V., Nijgh & Van Ditmar's Alg. Advert.-Bureau, Den Haag. (1)

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

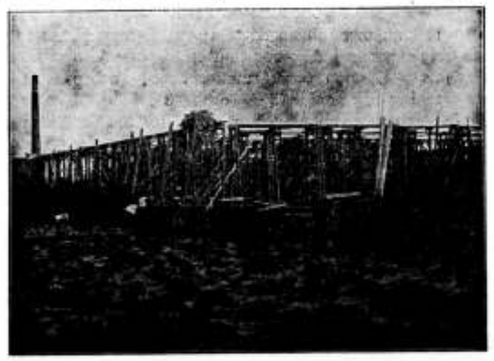

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Waarom moet men adverteeren in deze tijden?

Omdat:

1e Vakbladen meer nog dan in gewone tijden van a tot z gelezen worden en in menig opzicht een spiegel van de industrieele toestanden zijn, zoodat een ieder door de onrustige tijden den inhoud met bijzondere zorg nagaat, velen ook door gedeeltelijken stilstand van zaken meer dan anders tot zorgvuldig lezen in staat zijn.

2e Het verdwijnen van een anders regelmatig verschijnende advertentie bijzonder opgemerkt en menigmaal juist in deze tijden als een ongunstig teeken voor de adverteerders opgevat wordt.

3e Op menig gebied de gelegenheid is ontstaan om nieuwe connecties aan te knoopen door bijzondere vraag naar voorradige artikelen, wat alleen door adverteeren aan het publiek bekend kan worden.

4e Door het handhaven van advertenties, ieder bijdraagt tot het geruststellen van het publiek, tot het normaliseeren van het zakenleven.

5e Door het stopzetten van buitenlandsche fabrieken of door de moeilijkheden van het transport der Nederlandsche industrie een prachtige gelegenheid geboden wordt, om leveringen, die vroeger door het buitenland gedaan werden, aan zich te trekken.

Kortom, in zekeren zin is adverteeren plicht. („V. en A.").

Plannino's contant en termijnbetaling. SOLIDE ADRES. UITENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, Van Swindenstr. 10. AMSTERDAM

F. H. HONIG, HOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK. Keizersgracht 200, AMSTERDAM. Special adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgranniet. FABRIEK TE ZAANDAM.

5OSTE JAARGANG. ZATERDAG 9 OCTOBER 1915. No. 41

DE OPMERKER.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: **Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.**

Adres voor de Administratie: **Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.**

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . . (Uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50

Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25

Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.

Voor elken regel meer . . . . . » 0.15

Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.

Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Vormenkennis.

Vervolg. (Zie bladz. 159).

»Niet ieder behoeft nieuwe vormen te kunnen scheppen"; op dit punt zal wel ieder, die even over het hier behandelde vraagstuk nadenkt, het geheel met den heer De Bazel eens zijn. Van waar is toch, zouden wij willen vragen, het ongelukkig denkbeeld in veler hersens gekomen, dat ontwerpen altijd het scheppen van nieuwe vormen moet zijn? En toch schijnt dit denkbeeld bij velen te zijn vastgeworteld en het gevolg is, dat menigmaal goede krachten verspild worden aan arbeid, die ons niets verder brengt, terwijl juist zoovele voor de hand liggende vraagstukken op het gebied der vormgeving tevergeefs op bevredigende oplossing wachten. Men zou zonder veel moeite een serie voorbeelden kunnen aanhalen van gevallen, waarin wij ons behelpen, ja gedwongen zijn ons te behelpen met het leelijke en ondoelmatige, terwijl zonder bovenmatige inspanning en zonder meerdere kosten, dikwijls zelfs voor minder geld, het betere kon worden verkregen. Zoolang er echter in het algemeen meer waarde gehecht wordt aan den uiterlijken schijn, dan aan de innerlijke hoedanigheid, zal o. i. op verbetering weinig kans bestaan. Om daartoe te geraken doet de heer De Bazel zeer terecht in de eerste plaats een beroep op de architecten, zooals blijkt uit het volgende:

De algemeene bouwkunstige vormgeving behoort m. i. vooralsnog noch tot het lager, noch tot het middelbaar technisch onderwijs.

De bouwambachten zijn, ook wat het beheerschen en onderscheiden van den détail-vorm betreft, tot een zeer laag peil gedaald. Dit peil kan slechts door hulp van buiten weder hoog worden.

Die hulp kan worden verleend door het voorbeeld hetwelk goede architecten geven en door het verbeteren van het ambachtsonderwijs.

De architecten zullen slechts dan voorbeelden kunnen geven en een betere toekomst kunnen helpen voorbereiden, als zij met de grootste nauwgezetheid zich van hunne verantwoordelijkheid bewust, slechts zulke vormen doen uitvoeren, die uit een oogpunt van ambachtsbeoefening gezond en redelijk zijn en daarom in hunne volkomenheid als typen bij het onderwijs kunnen dienen.

Dit is van groot belang in onzen tijd, die in de bouwkunst zoo weinig scheppende kracht meer toont, en nu het gevaar voor ontaarding en verwildering zoo bijzonder groot is.

Het voorbeeld der architecten kan ongetwijfeld een invloed ten goede uitoefenen, maar men stelle zich daarvan voorloopig niet te veel voor. Die invloed zal gering blijven, zoolang de samenwerking blijft ontbreken tusschen de architecten en het bouwkunstonderricht, inzonderheid in de lagere sferen, waartoe het ambachtsonderwijs behoort. Waar de schuld ligt, dat tegenwoordig ieder zijn eigen weg gaat, zonder zich aan den ander te storen, zullen wij hier niet naspeuren, maar het feit is er, dat de architecten vreemd staan tegenover het lager en middelbaar bouwkunstonderwijs en omgekeerd. In plaats van samenwerking

vindt men naijver, men jaagt op elkanders terrein, men vangt elkaar vliegen af; wat heeft ook een architect met het ambachtsonderwijs te maken, en wat heeft een leeraar aan een ambachtsschool zich met bouwkunst te bemoeien? De splijtzwam is hier aan het werk geweest en heeft menschen en dingen, die bij elkaar behooren, van elkander verwijderd ee vervreemd.

Hoe zal men de brug bouwen, die ze weder tot elkander kan brengen en wie zal het doen? Het beste ware voorzeker, dat men van beide zijden begon en wij meenen in de redevoering van den heer De Bazel een poging te zien, om dit gedaan te krijgen, maar hoe wijd de kloof nog gaapt, kan men gewaar worden uit het vervolg zijner rede, waarin hij zegt:

Wanneer het technisch- en het kunstonderwijs goed zijn georganiseerd in hooger-, middelbaar- en lager onderwijs, dan komt er behoefte aan een ideaal werkprogram. Het lager onderwijs zal ambachtsonderwijs moeten zijn en het middelbaar onderwijs: voortgezet ambachtsonderricht. Beiden zullen vooralsnog gebonden moeten zijn aan standaardtypen, gelijk dit ook met het vormend wetenschappelijk onderwijs het geval is.

De taak van het lager- zoowel als van het middelbaar technisch onderwijs, zal zijn om goede overleveringen te behouden en over te dragen Deze beide takken van onderwijs zullen zich niet met het zelf scheppen moeten bezig houden, al kunnen zij zeer goed tot scheppen een basis vormen. En nimmer zullen zij de mode mogen volgen.

Er behoort dus eene centrale organisatie te zijn van het lager, middelbaar en hooger technisch- en kunstonderwijs.

Het verschil in graden bij de diverse vakken vraagt eene opleiding, waarbij men zich achtereenvolgens in de graden kan bekwamen. Geen hoogere graad moet bereikbaar zijn zonder de eigenschappen der lagere graden. Terwijl iedere graad op zich zelf den beoefenaar een redelijken werkkring kan verschaffen en een levensonderhoud verzekert.

Dit is bij de practische vakken mogelijk, hoewel het onderwijs er nog niet voldoende mede overeenstemt.

In het meer met de kunst verwante onderwijs is van zoo iets nagenoeg in het geheel geen sprake.

Een eigenaardig verschijnsel daarbij is, dat het z.g kunstonderwijs opleidt tot vakken waarvoor geen eigenlijk debiet bestaat, daarin wordt toch een groot deel der beschikbare kunstkracht vastgehouden, terwijl de praktische vakken in dat opzicht noodlijdend zijn.

Het treurig gevolg van dezen toestand. dat het kunstonderwijs niet met de praktijk verbonden is, is dan ook, dat vele artistiek begaafden, die op de z.g. kunstscholen opleiding zoeken, in den daarvoor meest geschikten tijd van hun leven verstoken zijn van den gezonden ondergrond, waarop alleen een ware, maatschappelijk krachtige en nuttige kunst kan opbloeien. Dit baart den betrokkenen vele mislukkingen, onthoudt aan de maatschappij de ware levende schoonheid en onttrekt aan de practische vakken vele krachten, die daarin een nuttig en een vreugdevol bestaan konden vinden.

Het spreekt van zelf, dat hiermede de methode van opleiding der teekenonderwijzers voor de vakscholen ten nauwste samenhangt.

Deze geschiedt voor een groot deel eenzijdig theoretisch, zonder eenig vak in practischen omvang als ondergrond. Dit heeft, zooals we gezien hebben, mede op de vakken verderfelijk gewerkt; het vond zijn oorzaak wel in het feit, dat dit opleidend onderwijs zich in eerste geforceerde cultuur te veel bij de z.g. vrije kunst aanleunde en daaruit voorbeeld en kracht poogde te putten, terwijl in deze vrije kunst de meening heerschte, dat ze bestaanbaar was buiten de levenspractijk.

Hoe het zij, sedert heeft ook de levenspractijk der kunsten eenig meerder inzicht ontwikkeld, er zijn verheugende symptonen te zien dat leven en kunst elkaar meer gaan naderen; en dit rechtvaardigt misschien de hoop, dat ook een nauwere aanraking der kunst met de door haar veel gesmade practische vakken en ambachten aanstaande is.

Hoe hoopvol deze laatste zinsnede moge klinken, de diepte van den afgrond, die te dempen of te overbruggen is, grijnst ons weder tegen, zoodra wij denken aan de middelen, om dit te kunnen doen. Wij voor ons zien werkelijk vooralsnog geen steunpunt, waarop men de eerste grondslagen van dit moeilijk werk zou kunnen aanleggen. Alles, wat men daarvoor zou kunnen houden, lijkt ons nu nog te onvast, te onbetrouwbaar, maar laat ons zien, waarop de heer De Bazel bouwen wil.

Welke zijn nu de middelen om deze harmonie te bespoedigen? Moeilijke vraag. En wij dienen bij de poging tot beantwoording wel in het oog te houden, dat geen maatregel, officieel of niet, de schoonheid kan brengen, evenmin als ze een kunstwerk zal doen ontstaan, tenzij het de maatregel is van een begaafd werker om aan 't werk te gaan.

Als een middel, dat in de toekomst zal kunnen werken, beveel ik aan: intensieve propaganda en actie voor een deugdelijke opleiding der leerkrachten; hetgeen samenhangt met actie voor eene geheele deugdelijke organisatie en onderlingen samenhang van het technisch onderwijs.

Als bepaald uitgangspunt daarbij moet m.i. gelden dat bij het ambachtsonderwijs geen leerkracht wordt toegelaten, die niet in direct verband met eenige practische vakbeoefening zijne opleiding genoot en daarin eenigen tijd werkzaam was, zoodat in de ambachten, althans in de ambachtsscholen, slechts onderwijs wordt gegeven door technisch en zoo mogelijk artistiek geschoolde mannen bedreven in het bewerken der stof en het hanteeren der gereedschappen, waardoor zij gevoefend zijn in het onderscheiden der goede vormen en deze a. h. w. automatisch voortbrengen.

Het is volstrekt verkeerd, dat iemand op zeer jeugdigen leeftijd reeds onderwijs geeft aan toekomstige ambachtslieden en 't is zelfs schadelijk wanneer hij daarbij nog speciaal en eenzijdig daartoe is afgericht.

Door den eisch van practische vorming der teekenleeraren wordt tevens verzekerd, dat zooveel mogelijk in de ambachten slechts menschen komen die daarin a.h.w. tehuis behooren, er voor gevoelen en er de liefde van hun leven aan geven, menschen die het werk zien als een bepaalde. voor hunne kennis en aanleg geschikte taak.

Alleen door de praktische proef wordt de aanleg 't best getoetst.

De practijk is zeker wel het beste houvast in deze aangelegenheid, maar hoe staat het in onzen tijd met de practijk en waar vindt men tegenwoordig de menschen, die voor het ambacht gevoelen, er de liefde van hun leven aan geven en het werk zien als een bepaalde, voor hunne kennis en aanleg geschikte taak? Zoo zij al niet met een lantarentje te zoeken zijn, uitzonderingen zijn zij zeker. Maar men kan ze weer aankweeken, door een anderen geest in het ambachtsonderwijs te brengen, doch dan rijst alweder de vraag: wie zal die taak op zich nemen, wie gevoelt daarvoor, wie wil daar de liefde van zijn leven aan geven? Konden wij maar zeggen, dat die vraag geen antwoord behoeft, omdat de architecten de aangewezen personen zijn, om die taak op zich te nemen; maar helaas, niet alle architecten gevoelen er voor, wat de heer De Bazel er voor gevoelt, omdat hij de ambachten kent en weet te waardeeren.

Hoe kan het anders, waar het hooger bouwkunstonderwijs zoo weinig aandacht aan het ambacht schenkt en zoo weinig waardeering van het ambacht kweekt. Zal niet eerst in architectenkringen propaganda gemaakt moeten worden voor een zaak, die voor de bouwkunst van zoo overwegend belang is als deze? Het heeft er veel van of men dit in die kringen in het geheel niet meer beseft en toch zal daaruit o.i. de drijfkracht ten goede moeten voortkomen, zij het ook in de gedaante van een enkel begaafd werker, die den maatregel neemt, om aan 't werk te gaan. Wij zouden daar meer van verwachten, dan van dien, welke bij wijze van conclusie ten slotte door den heer De Bazel aan de hand wordt gedaan in den volgenden vorm:

Als een maatregel, die meer direct werken kan, beveel ik aan het instellen van eene commissie uit uw midden, met het mandaat, om: 1e aan de hand van een algemeen en bindend onderwijsprogramma, vast te stellen de onderwerpen van series werkstukken en teekenoefeningen; 2e. bijeen te brengen een verzameling modellen en teekeningen, die met deze onderwerpen overeenstemmen en voor het onderwijs als standaardtypen zullen dienen.

Het zullen zijn:

a. oude vormen die, van goede techniek, nog steeds bruikbaar zijn en toepassing vinden;

b. nieuwe door goede architecten ontworpen werkstukken, die eveneens passen in het onderwijsprogram en daarbij kunnen dienen.

Doelmatigheid en zuiverheid van techniek zal op de eerste plaats als kritische maatstaf bij de keuze dienen.

Zulk een centrale verzameling ten behoeve van het ambachtsonderwijs zou van bijzonder nut kunnen zijn, ja zelfs ook naar buiten werkend, indien ze goed geregeld en openbaar ten gebruike werd gesteld.

Ze zou op geregelde tijden gecritiseerd, geschift en aangevuld moeten worden.

Voorts behoort dan bij overeenkomst bindend gesteld te worden, dat het ambachtsonderwijs zich slechts van deze aldus verzamelde en behoorlijk critisch vastgestelde leerstof zal bedienen.

Uitteraard moet deze commissie bestaan uit de voor dit werk geschikte elementen, eventueel aangevuld met een aesthetisch adviseur van niet te exclusief karakter.

Ik stel mij voor, dat, wanneer zulke maatregelen slagen en worden opgevolgd, er binnen afzienbaren tijd meer orde zal komen en door de ambachtsscholen een nieuwe vaktraditie kan worden gekweekt.«

(Slot volgt.)

Het „Comité Néerlando-Belge d'Art Civique" en de wederopbouw van de Steden en Dorpen in België.

Onder den naam van „Comité Néerlando-Belge d'Art Civique (C. N. B. A. C.) (Nederlandsch-Belgische Stedenbouw Commissie), de bescherming van Zijne Excellentie Baron Fallon, gezant van de Belgische Regeering te 's-Gravenhage, en onder leiding van de heeren: Mr. Paul Otlet, advocaat, algem. secretaris van de Union des Associations Internationales, medestichter van het Internationaal Bibliographisch Instituut en het Internationaal Museum te Brussel, Dr. H. P. Berlage, architect te 's-Gravenhage, Jos. Th. J. Cuypers, C I., architect te Amsterdam, Prof. Henri Evers, architect te Rotterdam, hoogleeraar aan de Technische Hoogeschool te Delft, afgevaardigde voor Nederland van de „Union Internationale des Villes", en Louis van der Swaelmen, landschap-architect te Brugge, met de heeren Hubert Hoste, architect te Brugge, als secretaris van den zetel te Den Haag en Jan Pauw, architect te Amsterdam, als secretaris van het bureau te Amsterdam, is in Nederland in verbinding met de „Union Internationale des Villes", een studie-commissie opgericht, welke zich uitsluitend bezighoudt met het verzamelen van alle documenten en gegevens, welke te verkrijgen zijn, betreffende de nieuwste inzichten, gemaakte studiën en opgedane ervaringen in Nederland op het gebied van het aanleggen van steden en dorpen, ten einde deze ter zijner tijd ter beschikking te stellen van belanghebbenden in België.

Deze commissie sluit het maken van uitgewerkte projecten buiten haar arbeidsveld, evenals alle speculatieve financiëele of commercjëele ondernemingen.

De zetel van de C. N. B. A. C. is gevestigd te 's-Gravenhage; deze commissie houdt voeling met de „Commission Centrale les intérêts intellectuels du Comité belge de La Haye."

Inlichtingen worden verstrekt door het bureau te Amsterdam, Rijksmuseum, (bureau-architect), aldaar.

Het moest niet minder zijn dan de oorlog met de onherstelbare verwoestingen, welke er mede samengaan, om de algemeene aandacht te vestigen op 't vraagstuk van stadsaanleg — niettegenstaande dat de Stedenbouw juist doordat hij het geheele leven omvat, de Sociale Kunst bij uitnemendheid zou moeten zijn.

Het begrip Stedenbouw, Science of Town-Planning, zooals de Engelschen het uitdrukken, en Landscape architecture, dat de Amerikanen uitbreiden tot het stedelijk, landelijk en natuurlijk landschap, is nog niet tot de menigte doorgedrongen.

Sedert de groote Burgemeester van Brussel, wijlen Karel Buls, welke de eerste is geweest van alle schrijvers op het gebied van den Stedenbouw, om de uitdrukking „Esthétique des Villes" te formuleeren, en dat reeds meer dan een kwart eeuw geleden, was de eerste min of meer geregelde en algemeene manifestatie van den Stedenbouw in België het Congres der Steden, gehouden te Gent in 1913, naar aanleiding van de Wereldtentoonstelling in deze stad in hetzelfde jaar.

Op practisch gebied was de eerste belangrijke systematische toepassing de internationale prijsvraag voor de uitbreiding van Antwerpen.

De „Union Internationale des Villes", een permanent lichaam, ontstaan tengevolge van het Gentsche Congres en gezeteld te Brussel, benevens de „Union des Villes et Communes Belges", welke met eerstgenoemde verbonden is, waren de eerste en eenige pogingen in België om een algemeene en centrale organisatie voor Stedenbouw in het leven te roepen.

Tot op heden zijn de studiën op stedenbouwkundig gebied in dit land het deel van een aantal architecten, technici en kunstenaars, niettegenstaande sporadisch voorkomende bemoeiingen van officiëele of particuliere lichamen, als: de Koninklijke Commissiën van Kunst, Oudheidkunde en het Natuurschoon, de Gezondheidscommissie en de Commissie tot Verbetering van het Leven ten Platte Lande, de Koninklijke en Gewestelijke Oudheidkundige Vereenigingen, Centrale en Provinciale Vereenigingen van Architecten, de Studiecommissie „Grooter Brussel", de Bonden en de Federatiën van Vereenigingen tot Bescherming van de Natuur uit wetenschappelijk oogpunt en tot Behoud van

het Natuurschoon, natuurlijke en historische Monumenten in België of in zekere gedeelten van het land.

Het ware klinische geval, waaraan België op het oogenblik ten prooi is, heeft in alle gemoederen de overtuiging doen post vatten, dat een georganiseerde interventie van de overheden noodzakelijk is bij de oplossing van het probleem van den wederopbouw en de ontwikkeling van de in den oorlog beschadigde of verwoeste steden.

Het is trouwens ook de conclusie van de Koninklijke Monumenten en Natuurschoon Commissie in België in haar Rapport, betreffende de administratieve verplichtingen ten laste komende van de overheden bij den wederopbouw van de in den oorlog van 1914 verwoeste steden en dorpen, opgesteld door de heeren Lagasse de Locht, voorzitter, en Paul Saintenoy, architect, lid van genoemde Commissie en opgenomen in het Bulletin van de Koninklijke Commissie voor Kunst en Oudheidkunde, te Brussel in November 1914.

Het is aan Engeland, dat wij het eerste initiatief, betreffende buitenlandsche medewerking in deze aangelegenheid verschuldigd zijn.

„De Conferentie van Londen voor den wederopbouw van België", gehouden in Guildhall van 11 tot 15 Februari 1915, op initiatief van de „Union Internationale des Villes" en de „International Garden Cities and Town-Planning Association", onder voorzitterschap van den heer Hellepute, Minister van Openbare Werken in België, heeft op haar beurt, met algemeene stemmen, de door den Minister zelve voorgestelde besluiten het beginsel van interventie inleidend en nader bepalend, aangenomen

Het „Belgium Town-Planning Committee" te Londen, uitvloeisel van de Londensche Conferentie, organiseert onder andere een cursus van stedenbouw voor de Belgische architecten in de lokalen van de Londensche Hoogeschool.

Het „Comité Néerlando-Belge d'Art Civique" wenscht in absolute overeenstemming met de besluiten van de Londensche conferentie te handelen.

Het stelt zich hoofdzakelijk ten doel mede te werken om de overheden in het bezit te stellen van een zoo groot mogelijk aantal elementen en gegevens ter kennisneming en ter vergelijking, op het gebied van den Stedenbouw, opdat hunne te nemen besluiten een werkelijk krachtdadigen invloed zullen uitoefenen.

Het ligt in de bedoeling deze door middel van een nationaal en internationaal onderzoek verzamelde materialen,

1. vast te leggen in een Handboek van begrippen en praktische wenken betreffende den aanleg van Steden;

2. te doen dienen voor een Centrum van Internationale Documentatie, geregeld bijgehouden en ontwikkeld op het bureau van de Union Internationale des Villes te Brussel; om met de uiteenzetting van de nieuwste gegevens op het gebied van Stedenbouw te kunnen antwoorden op de vraag: welke de voornaamste in beginsel te verwachten algemeene en buitengewone gesteldheden zijn voor alle in overweging genomen gevallen en in welken geest deze gesteldheden behandeld moeten worden, ten einde te passen aan de nationale omstandigheden en gezindheid en om ze door middel van wederzijdsche banden te hechten aan het algemeene Plan voor den aanleg van België, zooals gewenscht door de vergadering van Londen.

De samenstelling van dit Handboek, alle onnoodige literatuur vermijdende, heeft niet de naiviteit aanspraak te maken op het geven van een recept „goed voor alles", maar wil uitsluitend een Gids, een „werktuig" samenstellen, om allen, die geroepen zullen worden er gebruik van te maken, drie voorname dingen te vergemakkelijken:

1. zich te overtuigen, dat er werkelijk een wetenschap, een kunst, betreffende stadsaanleg bestaat, een op

(Vervolg zie pagina bijblad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551.
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

DE REPRODUCTIE COMPAGNIE
CLICHÉ'S
Rotterdam

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 881.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM.
Tel. Interc. 478.
Brandvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van
BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

waarnemig berustende wetenschap, een sociale kunst, en geen dogmatische leerstelling;

2. kennis te nemen van de nieuwste opvattingen van de autoriteiten en deskundigen op het gebied;

3. te beschikken over een enorme documentatie, uiterst gecondenseerd, betreffende alle betrokken onderwerpen en het onschatbaar voordeel van onmiddellijk te weten waar zich te vervoegen, om de bronnen van deze documentatie te bereiken, met het oog op meer uitgebreide studiën, welke elk geval door lokale omstandigheden bepaald, zou kunnen vorderen.

De voornaamste hoofden, waaronder de veelvoudige aesthetische en technische vraagstukken, uitvloeiselen van den Stedenbouw, moeten worden bezien, zijn:

I. De studie van het Land als geheel beschouwd in verband met onderlinge betrekkingen van allerlei aard: aardrijkskundig, economisch, politiek, geschiedkundig, taalkundig, schilderachtig, enz., en bovenal physionomiek tot de steden.

II. De Oudheidkunde en de Geschiedenis.

III. De Economie in alle hare vormen, met betrekking tot den bodem, handel, industrie, financiëel en het stadsleven.

IV. De Verkeerswegen: wegen, straten, kanalen, waterwegen, spoor- en tramwegen.

V. Het Moderne Stadsplan volgens de nieuwste opvattingen van den Stedenbouw.

VI. De Woning.

VII. De Hygiëne.

VIII. Ontspanning. Open-ruimten, Sporten, Parken, Tuinen, Beplantingen enz.

IX. Tuinsteden.

X. De Opvoeding in alle hare vormen. Scholen, Musea, Schouwburgen en Concertgebouwen.

XI. De Kunst in het gemeenschappelijk en het private leven.

XII. Het Landelijk probleem, Landbouw, de Boschbouw, het Natuurschoon, de Landelijke woning en het leven op plattelande, Arbeiderswijken.

XIII. De Techniek op alle gebied.

XIV. Het Juridisch vraagstuk: dubbele wetgevjng, van den Staat tegenover de Gemeenten, van de Gemeenten tegenover de Particulieren, om te komen tot een Wetsvoorstel betreffende Stedenbouw en Bescherming van de Natuur, bestemd om te dienen als basis bij de discussiën voor de tijdelijke maatregelen en goedkeuring van de wettelijke bepalingen, welke van kracht zijn op den dag van het sluiten van den vrede.

De C. N. B. A. C. heeft zich tot op heden de medewerking verzekerd van de meest vooraanstaande personen voor de te behandelen onderwerpen.

De lijst is geenszins afgesloten, doch bevat behalve de reeds genoemde namen van de heeren Berlage, Cuypers en Evers, die van de heeren:

Dr. Jan Kalf, Secretaris der Rijksmonumenten Commissie, Den Haag.
P. Bakker Schut, C. I., Scheveningen.
J. H. W. Leliman, B. I., Amsterdam.
J. Gratama, C. I., Amsterdam.
Jan Stuyt, Architect, Amsterdam.
W. Kromhout Czn., Architect, Rotterdam.
J. E. van der Pek, B. I., Mevrouw van der Pek-Went, Amsterdam.
G. W. van Heukelom, C. I., Hoofding. Chef van den Dienst Weg en Werken der S.S., Utrecht.
A. M. van Rood, C. I., Ing. bij de S.S. Maastricht.
Dr. L. R. Wenthelt, C. I., Ing. bij den Rijkswaterstaat, Assen.
P. Joosting, C. I., Ing. bij de S.S., Utrecht.
H. F. Hartogh Heijs van Zouteveen, leeraar aan de Rijks Hoogere Land-, Tuin- en Boschbouwschool, Wageningen.
R. H. Roland Holst, Kunstschilder, Laren. (N.-H.)
Mej. Dyserinck, Secr. Hoofdbestuur der Ned. Ver. Schoonheid in Opvoeding en Onderwijs.
J. D. Ros, leeraar a/d Academie v. Beeldende Kunsten, Den Haag.

Voorts wenscht het C. N. B. A. C. in verband met de Commission Centrale des Intérêts Intellectuels au Comité Belge de La Haye, de medewerking van alle nationale intellectueele krachten onder de vluchtelingen en geïnterneerden, welke in deze studiën belang zouden stellen, systematisch te organiseeren.

De Commissie roept alle Belgen en Nederlanders op hunne medewerking of steun te verleenen.

Het ondernomen werk gelijktijdig, studiewerk en propaganda van ideeën, met als beginsel, dat de bijdragen van ieder ten goede komen aan de kennis van allen, verzoekt alle personen, Architecten en Technici op alle gebied, Kunstenaars, Schrijvers of ongewijden, die denken ons van dienst te kunnen zijn met het aanbrengen van hunne persoonlijke ervaringen, betreffende belangrijke gevallen, hen bekend, bibliographische gegevens of een technische bijdrage voor het werk van de Commissie of die genegen zouden zijn de Commissie studiën, brochures, boeken of graphische documenten te schenken, zich bekend te maken aan het bureau te Amsterdam, door te schrijven aan Louis van der Swaelmen, C. N. B. A. C., Rijksmuseum bureau arch.) in die stad.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 23. Het Reventer te Zwolle, door J. H. Schaad, met afbeeldingen.

Een merkwaardige overeenkomst van twee nieuwe raadhuizen, door F. G. C. Rothuizen, met afbeeldingen.

Verslag van de Algemeene Vergadering op 28 September 1915 te Rotterdam.

ARCHITECTURA No. 40. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

Pianino's contant en termijnbetaling.
SOLIED ADRES:
UIJTENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, te Van Swindenstr. 10, AMSTERDAM

F. H. HONIG, Kleizegracht 269, AMSTERDAM. FABRIEK TE ZAANDAM.
HOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK.
Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgraniet.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

Genootschapsprijsvraag.
Verslag der 1363ste Ledenvergadering van 22 September 1915.
Het tegeltableau, door de ambtenaren en beambten, de Directie van de H. IJ. S. M., bij de gelegenheid van het 75-jarig bestaan dier Maatschappij, aangeboden.
De aesthetische factor bij het bouwkunst-onderricht, door C. W. Nijhoff.

DE BOUWWERELD No. 39. Iets over de bouwkunst der volken van den Indischen Archipel. Voordracht gehouden in de Nederlandsche Anthropologische Vereeniging (slot), met afbeeldingen.
Het Politiebureau te Nijmegen, arch. J. J. Weve, Directeur van Gemeentewerken, met afbeeldingen en losse plaat.

DE INGENIEUR No. 40. Wijziging van het Octrooigemachtigden-Reglement.
Mededeelingen betreffende de gewone wegen in Ned. Indië en meer in het bijzonder omtrent den aanleg daarvan in de Buitenbezittingen. Voordracht gehouden in de vergadering van de Afdeeling voor Bouw- en Waterbouwkunde op 19 Juni 1915, door Jhr. P. J. Boreel c.i., met afbeeldingen.
J. P. Heijblom c.i. Levensbericht, door E. van Konijnenburg c.i., met portret.
Openbare wegen voor gewoon verkeer, door J. C. Ramaer c.i.
Nederlandsche waterbouwkundigen in China.
Het Centraal verslag der Arbeidsinspectie over 1913 (slot).

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 40. Officieel gedeelte. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Uit de afdeelingen. — Verslagen van vergaderingen. — In Memoriam! — Plaatselijke Bouwwerken. — Eenige beschouwingen over de Wet op de Arbeidsovereenkomst (vervolg). — Boekbespreking en catalogi. — Ingezonden. — Gemengd. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 39. Door de practijk veroordeeld.
Arbeidsrechtbanken.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 44. Het droogstoken der kleiproducten. — Het wegennet van Nederland. — De Steenkolenkwestie.

Personalia.

— De gemeenteraad van Amsterdam heeft tot directeur van bouw- en woningtoezicht — de eigenlijke afdeeling der bouwpolitie van den onlangs gesplitsten dienst — benoemd den heer J. van der Waerden, c. i., hoofdingenieur 1e klasse bij de Staatsspoorwegen in Ned.-Indië.

Met den heer Van der Waerden treedt een zeer bekwaam ingenieur in den gemeentedienst, iemand, die op betrekkelijk jeugdigen leeftijd — de heer Van der Waerden is 38 jaar oud — reeds een eervolle carrière achter zich heeft.

De heer Van der Waerden, oud-rector van het Delftsche Studentencorps, heeft als chef van aanleg den nieuwen grooten spoorweg op Zuid-Sumatra ontworpen. Ook tal van spoorwegen op Java heeft hij geprojecteerd en uitgevoerd.

— Tot directeur van den nieuw in te richten Gemeentelijken Woningdienst te Amsterdam is benoemd de heer A. Keppler, tot dusver ingenieur bij het Gemeentelijk Bouw- en Woningtoezicht. De heer Keppler heeft zich, zooals bekend is, in laatstgenoemde betrekking inzonderheid met het woningvraagstuk bezig gehouden en was de aangewezen leider voor den nieuwen specialen dienst.

Vacante Betrekkingen.

— Ingenieur bij de Gemeentewerken te Vlaardingen, voor uitwerking rioleeringsplan, enz. Sollicitatie bij Burgem. en Weth. uiterlijk 15 October e.k. Inlichtingen geeft de directeur der G. W., Van Hylckama. (1)

— Directeur-Boekhouder der Gasfabriek te Dokkum, jaarwedde f 1600.— tot f 2100.—. Zich schriftelijk aan te melden uiterlijk 11 Oct. e.k., bij den Burgemeester. (1)

— Technisch Leider aan een Meubelfabriek. Uitvoerige brieven onder letter L. O. V., bij den Boekh. Romijn te Oosterbeek. (1)

— Chef de Bureau op een groot Architecten-bureau. Aanvangssalaris f 2400 — Brieven met uitv. inl. onder No. 45721 bureau der N. Rott. Courant. (1)

— Twee Opzichters en een Teekenaar op het bureau van een Architect te 's Gravenhage. Brieven lett. G. D. V., Nijgh & Van Ditmar's Alg. Advert.-Bureau, Den Haag. (2)

Kiest „LOLLAR" ketels voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels,

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

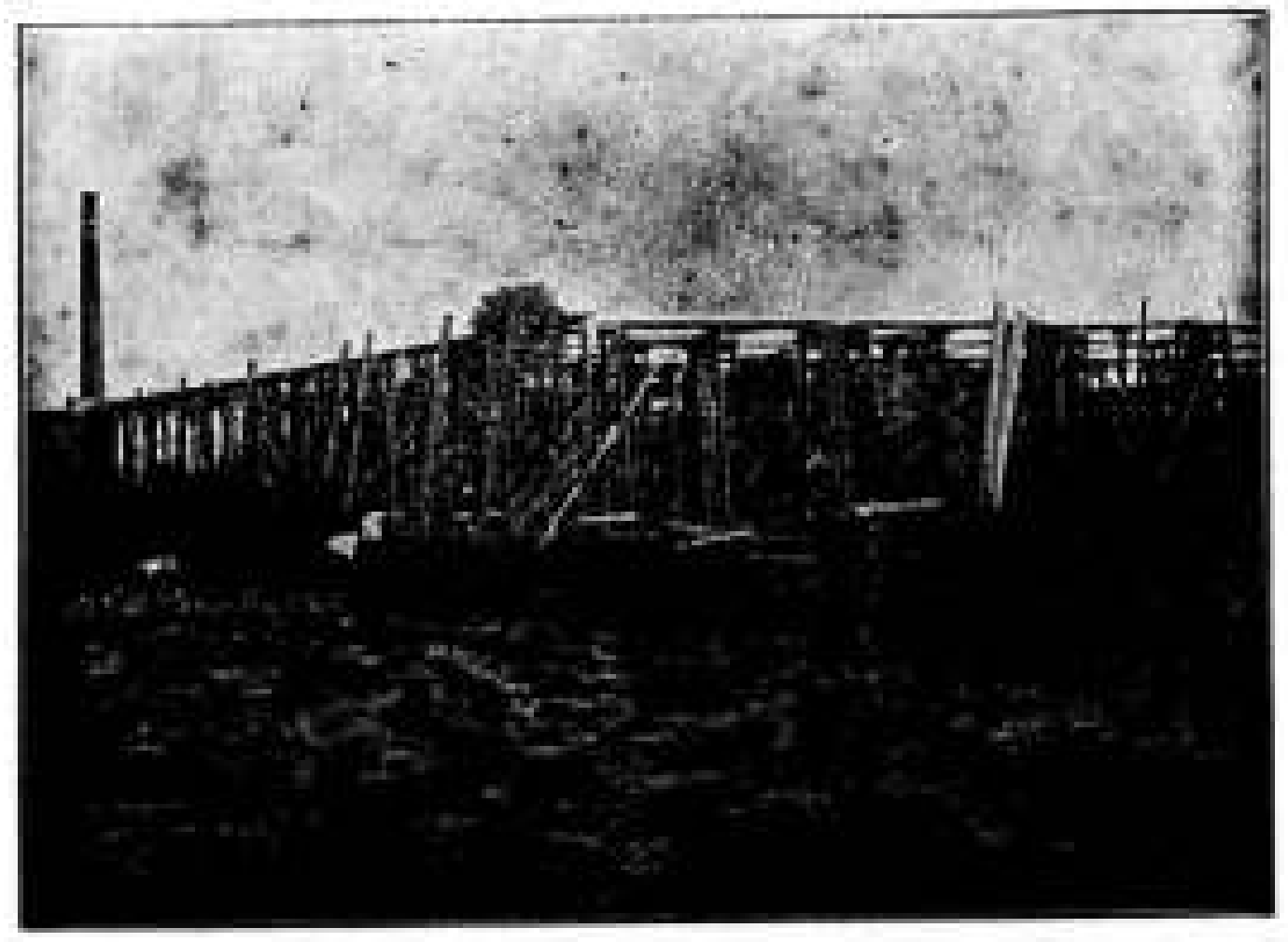

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Waarom moet men adverteeren in deze tijden?
Omdat:
1e Vakbladen meer nog dan in gewone tijden van a tot z gelezen worden en in menig opzicht een spiegel van de industrieele toestanden zijn, zoodat een ieder door de onrustige tijden den inhoud met bijzondere zorg nagaat, velen ook door gedeeltelijken stilstand van zaken meer dan anders tot zorgvuldig lezen in staat zijn.
2e Het verdwijnen van een anders regelmatig verschijnende advertentie bijzonder opgemerkt en menigmaal juist in deze tijden als een ongunstig teeken voor de adverteerders opgevat wordt.
3e Op menig gebied de gelegenheid is ontstaan om nieuwe connecties aan te knoopen door bijzondere vraag naar voorradige artikelen, wat alleen door adverteeren aan het publiek bekend kan worden.
4e Door het handhaven van advertenties, ieder bijdraagt tot het geruststellen van het publiek, tot het normaliseeren van het zakenleven.
5e Door het stopzetten van buitenlandsche fabrieken of door de moeilijkheden van het transport der Nederlandsche industrie een prachtige gelegenheid geboden wordt, om leveringen, die vroeger door het buitenland gedaan werden, aan zich te trekken.
Kortom, in zekeren zin is adverteeren plicht. („V. en A.").

DE OPMERKER
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . . (Uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Vormenkennis.

Slot. (Zie bladz. 163).

Uit hetgeen wij vermeld vonden omtrent het debat, dat in de vergadering van den Bond van Directeuren van Ambachtsscholen te Nijmegen op het door den heer De Bazel gesprokene gevolgd is, bleek dat de aanwezigen op verschillende punten zich niet met de denkbeelden van den spreker konden vereenigen.

Nieuw licht over de zaak schijnt in het debat niet te zijn ontstoken en dit verwondert ons niet, want zooals het meer gaat in dergelijke gevallen, men heeft elkander van weerszijden nog niet dadelijk goed begrepen. De heer De Bazel kwam als een vreemdeling in een kring van ambachtsonderwijs-specialiteiten en hij sprak er somtijds in bewoordingen, die in architectenkringen wel, maar hier niet dadelijk begrepen zullen zijn. In een vergadering van ervaren ambachtslieden zouden zijn woorden ongetwijfeld meer indruk hebben gemaakt en dieper in het gemoed van zijn hoorders zijn doorgedrongen, omdat men daar de bedoeling ook zou hebben gevoeld.

Wij bedoelen hiermede geenszins critiek op het gesprokene, integendeel verheugt het ons, dat de heer De Bazel zich zooveel moeite heeft gegeven de zaak in de ambachtsonderwijskringen in te leiden; maar met allen eerbied voor de kennis en toewijding der Directeuren onzer Ambachtsscholen kunnen wij deze heeren toch geen ervaren ambachtslieden noemen in den zin, dien wij meenen, dat ook de spreker aan deze qualificatie hecht.

Zij zijn in de eerste plaats onderwijsmannen en moeten dit zijn, anders behooren zij niet op de plaats, die zij innemen en daar zij onderwijsmannen zijn, bevinden zij zich reeds uit den aard dezer qualiteit in een moeilijke positie, nog te meer, omdat het vakonderwijs hun taak is en nog eens te meer, omdat het hier juist de bouwvakken zijn, waarom het gaat.

Als middel tot bevordering der vormenkennis aan onze ambachtsscholen, beveelt de heer De Bazel aan het invoeren van standaardtypen. Hij doet dit op grond van de overweging, dat ook het vormend wetenschappelijk onderwijs met standaardtypen werkt. Men vraagt hier onwillekeurig, of de vergelijking tusschen wetenschappelijk onderwijs en vakonderwijs wel opgaat in dit geval, waar men meer bepaald het onderwijs in vormenkennis op het oog heeft, een onderdeel van het vakonderwijs, de schakel, die het met het kunstonderwijs verbindt.

De leer der samenstelling behoort uit haar aard meer tot het wetenschappelijk onderwijs, zij het ook aan de ambachtsscholen elementair. Met de leer der vormgeving is het iets anders. De exacte wetenschap houdt zich daarmede niet op. De rechtswetenschap leert hare beoefenaars rechtsvormen kennen, de staatswetenschap staatsvormen, de scheikunde scheikundige vormen en kiest daarvoor typische vormen, standaardtypen die, zoo zij goed begrepen zijn, als grondslag kunnen dienen, om nieuwe vormen te construeeren, een zuiver constructieve bezigheid dus.

Alleen in de litteratuur kan met eenig recht gesproken worden van standaardtypen in den zin zooals door den heer De Bazel bedoeld werd, maar wanneer de litteratuur aan de vormgeving haar aandacht gaat wijden, verlaat zij

het gebied der wetenschap en betreedt zij dat der kunst.

In het bouwvak is het niet anders. De leeraren aan de ambachtsscholen zijn, wat de beginselen der samenstelling betreft, gebonden aan de constructies, die door de ervaring van eeuwen deugdelijk zijn bevonden. Daarvan af te wijken, daarin te gaan fantaiseeren, straft zichzelf, en men laat het dus vanzelf na, maar waar het geldt de bepaling van een vorm, een profiel, gevoelt men zich niet zoozeer gebonden, hier kan men nog eens eigen initiatief volgen, eens iets anders, iets nieuws verzinnen, al ware het alleen maar om eens van het gewone af te wijken.

Het oude spreekwoord, Varietas delectat, wordt hier bewaarheid, de zucht naar afwisseling is een algemeen menschelijke eigenschap en men kan begrijpen, dat de vakonderwijzers in het invoeren van standaard-typen een gevaar zien voor het eigen initiatief van den betrokken leeraar, dat toch ook wel iets waard is. Bovendien wijzen zij op een tweede gevaar, namelijk. dat deze typen lichtelijk aanleiding kunnen geven tot ziellooze navolging, en dat dit laatste gevaar niet denkbeeldig is weet iedereen, die het vakonderwijs uit eigen ervaring kent. Dat bijvoorbeeld de vijf orden zoodanig in discrediet zijn geraakt is hoofdzakelijk toe te schrijven aan het feit, dat men, wat het gebruik dezer standaard-typen betrett, in ziellooze navolging vervallen was. Dit lag geenszins aan die typen zelf, waarvan men de waarde allengs weder is gaan inzien, maar aan de wijze, waarop men er gebruik, of beter gezegd, misbruik van maakte. Dit punt is werkelijk de moeite waard er even bij stil te staan en het verwondert ons, dat het in het debat niet schijnt te zijn aangeroerd. Aan het beste stel standaard-typen heeft men niets, met hoeveel zorg het gekozen moge zijn, wanneer degenen die het gebruiken moeten, en dat zijn hier de leeraren of vakonderwijzers, het niet weten te hanteeren. Het gaat er mede als met het gereedschap. Men kent de amateurs, die kasten vol van de beste en nieuwste gereedschappen bezitten en toch niet in staat zijn er iets draaglijks mede voort te brengen; men kent ook de ervaren ambachtslieden, die vaak met gebrekkig gereedschap deugdelijk werk kunnen maken. Goed gereedschap is het halve werk, zegt het spreekwoord, maar men lette vooral op dat „halve". Half werk is niet voldoende; wij hebben het recht meer te verlangen.

Met een variatie op het zooeven aangehaald spreekwoord kunnen wij hier zeggen: goede standaard-typen zijn het halve werk bij de bevordering van vormenkennis aan onze ambachtsscholen, maar in de andere helft van deze zaak moet de kennis en vaardigheid der leeraren voorzien. Tegenover dezen eisch geeft de verzuchting van den heer H. J. de Groot veel te denken:

„Men bedenke daarbij echter wel, dat de opleiding voor leeraar aan een ambachtsschool nog tot de vrome wenschen behoort en het dus van allerlei toevallige omstandigheden afhangt of de, overigens geschikte, leeraar ook voldoende vormenkennis bezit".

Er is misschien, of eigenlijk wel zeker, niemand in ons land, die, wat recht van spreken over ons ambachtsonderwijs betreft, op één lijn gesteld kan worden met den inspecteur H. J. de Groot.

Daarom te meer verdienen zijne woorden ernstige overweging en wij waardeeren daarin de eerlijke bekentenis van een groote leemte, welker bestaan o.i. een der voornaamste oorzaken is van het gebrek aan vormenkennis aan onze ambachtsscholen.

Hoe wil men aan de ambachtsscholen de vaktradities bewaren en overdragen, gelijk de heer De Bazel dit wenscht, wanneer men die tradities daar niet of zeer onvolledig kent? Door het invoeren van standaardtypen?

Men behoeft slechts weinig bekend te zijn met onderwijstoestanden, om te begrijpen, dat die typen zullen worden ontvangen met tegenzin; dit kan men reeds uit het debat opmaken.

Moet men dan de anarchie laten bestaan, die tot niets leidt dan tot steeds grooter verwildering; moet men den leeraren de vrijheid laten hun ongebreidelde fantaisie bot te vieren aan onze architectonische vormen?

Vooralsnog geen van beiden, zouden wij zeggen.

De eerste maatregel is ons door den heer De Groot aangewezen, den leeraren aan onze ambachtsscholen moet de ontbrekende vormenkennis zooveel mogelijk worden bijgebracht. De heer De Bazel beschouwt dezen maatregel als een middel, dat eerst in de toekomst zal kunnen werken. Wij zijn dit niet geheel met hem eens.

Waar in de kringen der leeraren zelf de leemte gevoeld wordt, bestaat veel kans, dat belangstellende steun uit architectenkringen dankbaar aanvaard zal worden, althans wanneer de architecten met tact optreden.

Men mag veronderstellen, dat de vormenkennis bij de architecten op een hooger peil staat dan bij de leeraren der ambachtsscholen. Wanneer men een of meer leiders noodig heeft, zal men die ongetwijfeld moeten zoeken onder onze ervaren bouwmeesters, maar men vergete niet, dat er bij een groot deel onzer architecten nog heel wat aan de vormenkennis ontbreekt.

Dit met voorbeelden aan te toonen of er de oorzaken van op te zoeken, ligt thans niet op onzen weg. Wij willen er alleen op wijzen, dat de vormenkennis een sedert jaren verwaarloosd vak is in de opleiding van de beoefenaars der bouwkunst, van den bouwmeester af tot en met den ambachtsman. Reeds meer dan dertig jaren geleden werd door sommigen gewezen op het groote belang van de beoefening der vormenleer. Tot heden echter bleef het gebied dezer wetenschap voor velen een terra incognita.

Vereenigingen.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

De Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Vakvereeniging van Nederlandsche Architecten, heeft 28 September j.l. in het Societeitsgebouw van de Diergaarde te Rotterdam hare algemeene vergadering gehouden onder voorzitterschap van den heer S. de Clercq.

In zijn kort openingswoord wees deze er op, dat het tijdperk van overgang, waarin de Maatschappij tengevolge van haar reorganisatie verkeerde, thans een einde heeft genomen. De Maatschappij gaat thans een nieuwe periode tegemoet. Spreker hoopte, dat dit een tijdperk van grooten bloei mocht zijn, waarin het blijken zou, dat de reorganisatie der vereeniging er niet slechts een op papier was. Spreker richtte tot de aanwezigen de opwekking tot medewerking, om de reorganisatie van de Maatschappij aan haar doel te doen beantwoorden.

Aan het verslag over het afgeloopen vereenigingsjaar, dat het eerst aan de orde kwam en hetwelk reeds in het laatste nummer van het Bouwkundig weekblad is gepubliceerd, ontleenen wij het volgende:

Het aantal leden der Maatschappij bedroeg op 1 Mei 1914 — 937. Van dezen waren 25 eerelid, 2 erecorrespondent, 298 architectlid, 374 buitengewoon lid en 238 donateurs.

Tengevolge van de reorganisatie van de Maatschappij werd de leden-indeeling gewijzigd, zoodat de vereeniging nu alleen bestaat uit leden, aspirant-leden en medewerkers.

Tevens heeft de Maatschappij de abonnees van het weekblad op haar uitgaven.

Op 1 Mei 1915 bestond de maatschappij uit 26 eereleden, 213 leden, 15 aspirantleden, 25 medewerkers en 441 abonnees op het weekblad.

Uit de rekening en verantwoording over 1914 bleek, dat de ontvangsten bedroegen f 40 256,68 /,, de uitgaven f 39.968 97, zoodat er op het eind van het vereenigingsjaar een batig saldo van f 287.71 1/, was.

Verslag en rekening en verantwoording werden goedgekeurd.

De voorzitter deelde vervolgens mede, dat de verkiezing van bestuursleden tot uitslag had gehad, dat gekozen waren de heeren A. Broese van Groenou, S. de Clercq, J. W. Hanrath, J. B. van Loghem, J. H. de Roos, D. F. Slothouwer en G. Versteeg.

Uit deze gekozenen werd nu tot voorzitter gekozen de heer De Clercq, tot nu toe tijdelijk voorzitter, die verklaarde de benoeming te aanvaarden.

De begrooting, loopende van 1 Mei 1915 tot 1 Mei 1916, werd in ontvangst en uitgaaf tot een bedrag van f 32.493 vastgesteld.

Er werden nu verschillende commissies benoemd. In die voor financiën werden gekozen de heeren de Groot, Hanrath en Zwiers, in de commissie voor onderzoek de heeren Posthumus Meyes, van Goor, Ouëndag, Muysken en Bremer, in de Commissie van redactie voor het weekblad de heeren Versteeg, Ouëndag en van Loghem in de commissie voor onderwijs de heeren Versteeg, van Loghem, Gratama, Rietz en Ouëndag, in de commissie van geschillen tusschen werkgevers en werknemers de heeren Posthumus Meyes, Verheul, Hanrath, Ouëndag, de Clercq en de Roos en in de commissie voor de bibliotheek de heeren Broese van Groenou en Gratama.

Voorts benoemde de vergadering tot lid in de schoonheidscommissie, ingesteld door de gemeente Haarlemmerliede, den heer van Loghem, tot lid in den raad van arbitrage de heeren de Roos en Buskens, tot afgevaardigde in het Verbond van Ned. Kunstenaarsvereenigingen de heeren Robbers en Gratama.

Een voorstel van het bestuur, om een commissie te benoemen, die tot taak heeft te onderzoeken, op welke wijze het gebouw van de Maatschappij gerestaureerd zou kunnen worden, de exploitatie van het gebouw te onderzoeken en hieromtrent voorstellen te doen, werd aangenomen.

In deze commissie werden benoemd de heeren Gratama, Ouëndag, Hanrath en Zwiers.

Tot slot werden de volgende onderwerpen voor het werkprogramma van de maatschappij vastgesteld: de nieuwe algemeene administratieve voorschriften, de honorarium-tabel bindend verklaren voor leden en aspirantleden, instelling van een eereraad, openbare lezingen over bouwkunst, het oprichten van bouwkundige adviesbureaux bij de schoonheidscommissies, bevordering van de eenheid in de bouwverordeningen, de bouw van volkswoningen volgens de woningwet, schoonheidscommissies ten platten lande, bevordering van eenheid in het technisch onderwijs, het uitschrijven van prijsvragen en verbetering van de organisatie van de maatschappij.

De voorzitter deelde mede, dat voor deze onderwerpen verschillende sub-commissies zullen worden benoemd.

De vergadering werd hierna gesloten.

Na afloop der vergadering vereenigden de vergaderingbezoekers zich aan een lunch in het societeitsgebouw van de diergaarde. Daarna werd een bezoek gebracht aan het Sint Franciscus gasthuis aan de Schiekade onder leiding van den heer P. G. Buskens.

Dan stonden nog op het programma voor ontspanning een autotocht, een tocht per stoomboot door de havens, reunie in het restaurant Loos en tot slot een gemeenschappelijke maaltijd in dit restaurant.

Namens de Nederlandsche Vereeniging van Ambachts- en Nijverheidskunst te 's-Gravenhage is aan den Minister van Waterstaat het volgende adres gezonden:

Geven met verschuldigden eerbied te kennen W. Penaat en Corn. van der Sluys, respectievelijk Voorzitter en Secretaris van de Nederlandsche Vereeniging voor Ambachts- en Nijverheidskunst, dat zij de vrijheid nemen — naar aanleiding van het antwoord No. 227, dd. 12 Juni 1915, hetwelk zij op het adres der Vereeniging van 28 November mochten ontvangen — het volgende onder de aandacht van Uwe Excellentie te brengen:

dat in genoemd antwoord aan ondergeteekenden te kennen wordt gegeven, dat, gezien de ingekomen ambtsberichten, door de Rijksbouwmeesters steeds aan bedoelde kunstenaren de gelegenheid tot medewerking wordt gegeven,

dat in het adres der Nederlandsche Vereeniging voor Ambachts- en Nijverheidskunst gewezen wordt op de »moderne« Nederlandsche Sier- en Nijverheidskunst, welke in de laatste 25 jaren ontstaan is en die zich van een vóór dien tijd in hoofdzaak technisch bedrijf, steunend op copie van oude stijlvormen, ontwikkeld heeft tot eene »zelfstandige kunstbeoefening« door speciaal in die richting gevormde krachten,

dat dus onder de in het adres genoemde ambachts- en nijverheidskunstenaren in de eerste plaats worden verstaan de bekende zelfstandige scheppende kunstenaren der laatste 25 jaren,

dat zooals uit de bij dit schrijven gevoegde lijst blijkt, de vooraanstaande leiders der moderne Nederlandsche Ambachts- en Nijverheidskunsten en het overgroote meerendeel der bekende ontwerpers thans lid van de »Nederlandsche Vereeniging voor Ambachts- en Nijverheidskunst« zijn,

dat al deze kunstenaars met eene hooge uitzondering in de laatste jaren, zooals bijv. de postzegels door het vereenigingslid, den heer K. P. C. de Bazel, ontworpen, nooit hunne talenten in dienst van het Rijk mochten stellen, waardoor de gezonde ontwikkeling der moderne ambachts- en nijverheidskunsten, welke door het onderwijs op vele van Rijkswege gesubsideerde scholen wordt bevorderd, in de practijk van Rijkswege wordt tegengegaan,

dat zij uit het antwoord van Uwe Excellentie meenen te moeten lezen, dat hun verzoek in den hierboven nogmaals toegelichten zin niet voor inwilliging vatbaar schijnt te zijn,

dat een dusdanige stelselmatige verwaarloozing van en belemmering voor de moderne Nederlandsche ambachts- en nijverheidskunst echter onmogelijk de bedoeling van Uwe Excellentie zal kunnen zijn,

weshalve ondergeteekenden beleefd verzoeken hun alsnog te willen mededeelen of het de bedoeling van Uwe Excellentie is, dat in den vervolge ook aan de vooraanstaande leiders en bekende ontwerpers der Nederlandsche »moderne« ambachts- en nijverheidskunst, welke tot nu toe, behoudens eene enkele hooge uitzondering, nimmer voor Rijksopdrachten in aanmerking kwamen, dergelijke opdrachten van wege Uw Departement zullen kunnen gegeven worden.

In welk geval zij aan Uwe Excellentie zouden willen verzoeken voor bijv. »het Nieuwe Postkantoor te Rotterdam«, voor »het Gebouw voor het Hoofdbestuur van Post en Telegrafie in den Haag«, of voor andere nog op te richten bouwwerken:

eenige belangrijke interieurs of de daarin noodige

meubelen, versieringen, het daarbij te gebruiken metaalwerk of ander voorwerpen, behoorende tot de verschillende takken der ambachts- en nijverheidskunst,

en verder nieuw in te voeren modellen voor postzegels of andere belangrijk grafisch en typografisch werk,

te laten vervaardigen naar ontwerpen en onder leiding van deze bekende ambachts- en nijverheidskunstenaren.

De Nederlandsche Vereeniging voor Ambachts- en Nijverheidskunst is ten volle bereid bij de keuze dier kunstenaren behulpzaam te zijn.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 24. Iets over paalfundeeringen, door Egon Handl, Ingenieur, met afbeeldingen.

Het „Comité Néerlando-Belge d'Art Civique" en de wederopbouw van de steden en dorpen in België.

ARCHITECTURA No. 41. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

De aesthetische factor bij het Bouwkunstonderricht, door C. W. Nijhoff (Vervolg).

De nieuwe blokken Arbeiderswoningen aan het Spaarndammerplantsoen, arch. M. de Klerk, met afbeeldingen.

Manifest van het Bondsbestuur van den Alg. Ned. Opz. en Teek. Bond.

Ingezonden. Over de tegeltableaux der H.IJ.S.M. door G. J. Sarlemijn.

Futurisme, door Candidus.

Rotterdam, door Candidus.

DE BOUWWERELD No. 40. Het „Comité Néerlando Belge d' Art Civique" en de wederopbouw van de steden en dorpen in België.

Watertoren te Doesburg, arch. J. L. Flipse te Sneek, met afbeeldingen.

De Kloostergang te Utrecht, door C. J. de Haas arch. B. N. A Afbeelding. H.B.S. met 5-j. c. ing. W. M. Dudok.

DE INGENIEUR No. 41. Rapport van de Commissie van Advies inzake de stichting van een eigen gebouw van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs 1915, met afbeeldingen.

Verslag van de Gedelegeerden van het Kon. Instituut van Ingenieurs bij het eindexamen 1915 der Middelbare Technische School te Dordrecht.

Mededeeling over den aanleg der spoorwegen van de Hollandsche Electrische Spoorwegmaatschappij in de Haarlemmermeer en omgeving Voordracht gehouden in de Vergadering van de Afdeeling voor Spoorwegbouw en Spoorwegexploitatie te Hoofddorp op 24 Juli 1915. door J. W. Th. van Oyen c. i.

W. M. Roessingh van Iterson w. i. levensbericht met portret.

Inrichting voor het varen van schepen onder lage bruggen, door F. E. Artes, met afbeelding.

Vergadering van de Afdeeling voor Spoorwegbouw en Spoorwegexploitatie van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, van 29 September 1915.

Ingezonden Stukken. Openbare wegen voor gewoon verkeer door C. A. Jolles c. i.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 41. Officieel gedeelte. — Aankondiger van vergaderingen en excursies. — Uit de Afdeelingen. — Strijd om het bestaan. — Praatjes XL. — De accumulator in het electrische-centrale bedrijf. — Uit technische bladen en tijdschriften. —

DE AANNEMER No. 40. Schadevergoeding wegens een niet aan de eischen der wet voldoend getuigschrift.

Augustus 1914 en Augustus 1915.

Eenige cijfers uit de Staatsbegrooting voor 1916.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 45. Het droogstoken der kleiproducten. — Trottoirtegels. — Maaskanalisatie. — De kolenkwestie. — Vuurvaste mortel. —

GEWAPEND BETON, Maandblad voor Beton en Gewapend Beton, uitgave van L. J. Veen te Amsterdam, bevat in No. 2: Het Taylor-systeem toegepast bij werken in beton en gewapend beton, door B. A. Verheij c. i. — Het gewapend beton in den modernen oorlog, door P. W. Scharroo. — Boekbespreking. — Verleende octrooien. — Literatuuroverzicht. — Uitslag van Aanbestedingen. —

(Vervolg 3e pagina bijblad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551.
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RUNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uw CENTRALE VERWARMING.

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels, .

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM.
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

Varia.

EEN LANG VERWAARLOOSDE ATTRACTIE DER NEDERLANDSCHE STEDEN EN EEN GOED VOORBEELD.

In de te Arnhem gehouden vergadering van den Nationalen Bond voor Vreemdelingenverkeer in Nederland heeft mr. A. Loosjes te Amsterdam, secretaris van de Nationale Vereeniging voor den Volkszang een voordracht gehouden over het carillon in Noord-Nederland als middel tot bevordering van het vreemdelingenverkeer.

Spreker begon met er op te wijzen dat het aankweeken van de ware vaderlandsliefde — dat is als het ware een verruimd begrip van de liefde voor het eigene in de naaste omgeving, voor de moedertaal, het landschap- en stedenschoon, de zeden en gewoonten met de kleurrijke locale geschiedenis — zeker ook behoort tot de taak van vereenigingen die zich de bevordering van het vreemdelingenverkeer ten doel stellen. Vaderlandsliefde en vreemdelingenverkeer worden beide bevorderd door het bewaren van het „eigene" van het land; niet door te maken dat ons land gelijkt op of sterk doet denken aan het eigen land van den vreemdeling dien men hierheen wil trekken, bevordert men het vreemdelingenverkeer, maar door het eigen karakter zooveel mogelijk te bewaren.

Dit streven, dat ook het streven is van Heemschut, wint in den laatsten tijd zeer veel aanhangers: er wordt tegen gewaakt dat stedenschoon te loor gaat of dat het landschap ontsierd wordt. Maar naast dat behoud van het eigene steden- en landschapsschoon is er nog iets specifiek Nederlandsch, dat ons land en speciaal onze steden in het bijzonder een eigen karakter verleent. Het is de muziek, die uit onze torens over onze steden klinkt, waarvan de tintelende tonen zoo bij de renaissancegeveltjes, door onze voorvaderen gebouwd, passen, dat men in steden als Hoorn of Dordrecht, waar de muziek verstomd is of nooit geklonken heeft als het ware een leegte gevoelt.

Als spreker het klokkenspel iets specifiek Nederlandsch noemt, dan bedoelt hij dat laatste woord in den ruimen zin waarin het de laatste eeuwen minder gebruikt wordt, n.l. dat van de oude Nederlandsche gewesten.

Het is niet gemakkelijk te verklaren hoe het komt dat in de lage landen aan de zee, van Vlaanderen en Artois tot Groningerland toe het klokkenspel zoo geliefd is geworden dat jedere stad van betcekenis er een of meer in haar torens deed aanbrengen, maar een feit is het dat ons land 57 klokkenspelen heeft, terwijl België er voor den oorlog 54 bezat; daarentegen vindt men in het tot Frankrijk behoorende deel der oude Nederlanden er een twintigtal. Rekent men nu de door den oorlog vernielde klokkenspelen er af, dan blijft voor het kleine oppervlak van het voegere Groot-Nederland toch in ieder geval nog een aantal van 115 beiaards over. Dit is een aanmerkelijk getal, vergeleken met anderen landen: in Frankrijk zijn er 5, in Duitschland 15, in Engeland 6, Italië 1, Luxemburg 1, Portugal 2, Rusland 2, Spanje 2, Zweden 2, Vereenigde Staten 2, tezamen 38. En al moge deze opgaaf nu niet geheel volledig zijn, uit deze cijfers blijkt toch wel dat het klokkenspel een typische Groot-Nederlandsche eigenaardigheid is.

Gezonde vaderlandsliefde die met zich brengt piëteit voor wat onze voorouders met zooveel zorg hebben tot stand gebracht, eischt een nauwgezette zorg voor het behoud onzer beiaarden. En aan die zorg ontbreekt nog al wat. Daarvoor kunnen verzachtende omstandigheden worden aangevoerd; het carillon is slechts een gebrekkig muziekinstrument, men behoeft geen groot musicus te zijn om de gebreken op te merken, en het is geen wonder dat het publiek, dat aan meer volmaakte muziek gewend is geraakt, zijn belangstelling voor de minder volmaakte klokken verloor. Maar de gebreken zijn te verhelpen, zij het niet zonder kosten. Zoo kan de onvolledigheid van het carillon, dat gewoonlijk maar drie octaven omvat (de gewone pianino heeft er zeven), verbeterd worden: omdat onze vaderen ons carillons van 35 klokken nalieten, behoeven wij dat aantal niet te behouden.

Bij verhoogde belangstelling zal ook ongetwijfeld het geld gevonden worden, om tot grootere volledigheid te geraken en een omvang van 4 of 5 octaven te verkrijgen, zooals in België het geval is. Een ander gebrek dat vaak genoemd is, is dat de meeste klokkenspelen valsche of schril klinkende spelen zijn, maar dat is toch waarlijk geen essentieel gebrek van het klokkeninstrument als zoodanig en het is een ziekelijke piëteit die klokken niet door andere te doen vervangen. Het is een vicieuse cirkel: weinig belangstelling door te verhelpen onvolledigheid en blijvende gebrekkigheid tengevolge van weinig belangstelling. Uit dien cirkel kan men alleen komen door belangstelling te wekken.

Die belangstelling kan niet gewekt worden door het automatisch spel dat iets zielloos heeft en altijd zal behouden, ook al streeft men naar verbeteringen, zoo als onlangs te Amsterdam is gedaan: hier is dezelfde schaduwzijde eigen aan alle automatisch werkende muziekinstrumenten. Het automatische klokkenspel zal altijd muziek van lagere orde blijven zooals een speeldoos. Daaraan zullen veranderingen en verbeteringen niets veranderen en wanneer wij aan een klokkenspel niet anders zouden hebben dan het spelen van wijsjes op heele en halve uren, dan zouden de kosten voor verandering inderdaad geen zin hebben. Maar een klokkenspel is een instrument dat bespeeld moet worden en hoe het als zoodanig genot kan schenken, ontroering kan wekken, als alleen hooge kunst vermag, dat bewijzen de bespelingen in Vlaanderen, inzonderheid te Mechelen, waar Jef Denijn, de meester der beiaardiers, in den zomer zijn mooie klokken bespeelde vóór den oorlog. Talloozen, ook uit ons land, zijn daarnaar gaan luisteren; o.a. heeft Joh. de Meester van zijn bewondering in tijdschriftartikelen blijk gegeven.

Zeker, daar werkte de omgeving mede, maar het essentieele van schoonheid zou toch niet verkregen zijn wanneer er niet was de methode die den toren „zingen" deed. Het geheim daarvan schuilt voor een niet gering deel in het

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

Piano's contant en termijnbetaling.
SOLIED ADRES. UITENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, te Van Swindenstr. 10. AMSTERDAM
HOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK.
Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgraniet.
F. H. HONIG, Keizersgracht 368, te AMSTERDAM. FABRIEK TE ZAANDAM.

aanhouden der tonen tot hun volle lengte of liever — want aanhouden van een klokkentoon is niet mogelijk — door dezelfde klok zoo vlug na elkaar aan te slaan, dat de toon aangehouden schijnt. Dit geeft vooral bij accoorden het zingende, orgelende geluid en vooral bij een hoogen toren, waar de klokken niet te open hangen, zoodat reeds in den toren het geluid ineensmelt, krijgt de toehoorder werkelijk den indruk van aangehouden tonen tot hun volle waarde.

De daarvoor vereischte inrichting heeft nog geen onzer bejaards, in België door toedoen van Denijn de meeste. Daar 's men tot de conclusie gekomen dat wanneer men de methode van Denijn volgt, men inderdaad op het carillon hooge kunst kan verkrijgen en daarom waren er in België ook plannen om te geraken tot een bejaardschool. Mogen in het algemeen onze renaissance torens niet zoo volkomen geschikt zijn als de Gothische torens, met kunstenaars als Denijn zou men ook in ons land veel kunnen bereiken. België evenaren en met sommige torens misschien overtreffen.

Maar in ons land geeft men niet gaarne geld voor men weet dat het geestelijk en stoffelijk voordeel oplevert. Wel nu, als men Denijn uitnoodigt zijn kunst in ons land te doen hooren, en een klokkenspel in orde brengt volgens zijn aanwijzingen, dan zal men tot de overtuiging moeten komen dat wat in België kon, ook hier mogelijk is. Dan zal Nederland inzien dat het in zijn torens schatten bezit, waarop het tegenover heel de wereld trotsch kan zijn.

Tot zoover de inleider. Wij voegen er aan toe dat dank zij het in Arnhem genomen initiatief Denijn daar zal komen, de noodzakelijke aanvullingen en herstellingen zullen aan het klokkenspel van den grooten toren geschieden en over de oude Arnhemsche markt zullen dan voor de eerste maal in ons land de oude klokken klinken, bespeeld door een meester. (N. R. Ct.)

DE VERDWENEN ST.-PIETERSKERK TE MIDDELBURG.

Aan een mededeeling in „Het Vaderland" over deze in de geschiedenis van Zeeland's hoofdstad zoo merkwaardige kerk, ontleenen wij het volgende:

Het was een kruiskerk, lang 60 meter en breed ruim 47 meter. Het begin van den bouw wordt gewoonlijk op 1306 gesteld. Anderen beweren, dat zij in 1284 door graaf Floris gesticht en aan de Duitsche Orde geschonken zou zijn. Deze zou haar in 1310 aan den graaf teruggegeven hebben, die er toen een college heeft gesticht. De historieschrijver Reygersbergh vermeldt, dat Willem III in 1314 in deze kerk een kapittel van een deken en veertien kanunniken stichtte, wier ambten en praebenden ter begeving van den graaf stonden. Deze benoemde ook den pastoor. De kerk bezat in de 15e eeuw ongeveer 300 H.A. land. De omgangen, waarbij een stuk van het H. Kruis werd rondgedragen, waren ver buiten Zeeland bekend. De drie Schuttersgilden van Arnemuiden waren verplicht in volrusting aan deze processies deel te nemen.

In 1574 was dit de eerste kerk, die in Middelburg door de Hervormden in gebruik werd genomen. Sedert 1565 werd de nieuwe leer in stilte gepredikt door Gelein Jansz. d'Hoorn, een zeer geleerd man, die echter van den »preekstoele« niet leven kon en door schoenmaken in zijn onderhoud moest voorzien. In 1567 werd hij verbannen, doch na den overgang der stad aan de Staten kwam hij terug als Middelburg's eerste predikant. Tot 1809 bleef zij bij de Hervormden in gebruik. Toen legerde er zich Engelsch krijgsvolk in, dat ze zoodanig beschadigde, dat zij later alleen voor begraven gebezigd en in 1837 afgebroken is.

In deze kerk was in 1683 het schoone marmeren praalgraf voor de gebroeders Jan en Cornelis Evertsen († 1666) opgericht. Na 1809 stond dit aan algeheele vernieling bloot, weshalve het in 1818 op kosten van Koning Willem I naar de Nieuwe Kerk werd overgebracht, waar het 18 Maart 1818 werd ingewijd.

Buiten en binnen droeg de kerk sporen van een onvoltooiden herbouw.

Vacante Betrekkingen.

— Opzichter bij de Gemeentewerken te Harlingen, jaarwedde f 800.— klimmend tot f 1000.— Aanmelding vóór 24 October 1915. (1)

— Waterbouwkundige voor nu of later, bij voorkeur constructeur in gewapend beton. Brieven onder motto »Havenbouw« aan het bureau van »de Ingenieur« te 's Gravenhage. (1)

— Leeraar in Bankwerken, Metaaldraaien en Vakteekenen, aan de Ambachtsschool te Brielle, ook bekend met smeden. Aanvangsjaarwedde f 800.— of f 850.— Inlichtingen geeft de Directeur. Stukken uiterlijk 20 October 1915 aan den Voorzitter van het Bestuur, J. H. van Leeuwen. (1)

MINISTERIE VAN WATERSTAAT.

LANDSGEBOUWEN.

AANBESTEDING.

Op Woensdag, 10 November 1915, des voormiddags ten **11** ure, zal, onder goedkeuring van den Minister van Waterstaat, aan het gebouw van zijn Departement, te 's Gravenhage, worden aanbesteed:

Het maken van den bovenbouw van de te stichten uitbreiding van het Departement van Koloniën op het Binnenhof te 's Gravenhage.

Raming f 126100.—

Het bestek no. 89 ligt na 27 October 1915 ter lezing aan het Ministerie van Waterstaat, aan de lokalen der Provinciale Besturen en is voorts op franco aanvrage, tegen betaling der aan den voet daarvan vermelde kosten te bekomen bij de firma Gebroeders Van Cleef, boekhandelaar, Spui 28 te 's Gravenhage en door hare tusschenkomst in de voornaamste gemeenten des Rijks.

Inlichtingen zijn te bekomen bij den Rijksbouwmeester in het 2de District, Nassau Odijckstraat 59, te 's Gravenhage.

Aanwijzing zal worden gedaan op Woensdag 3 November 1915, des namiddags ten 2 ure.

's Gravenhage, 8 October 1915.

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

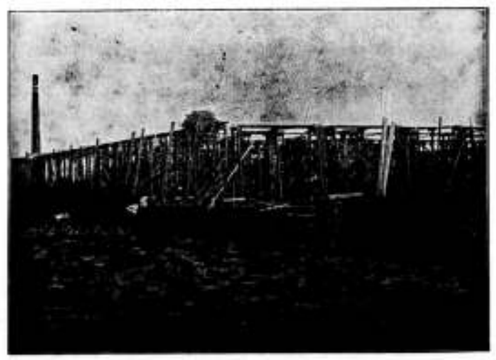

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

50STE JAARGANG. ZATERDAG 23 OCTOBER 1915. No. 43

DE OPMERKER
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: **Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.**

Adres voor de Administratie: **Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.**

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . ƒ 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot ƒ 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . . } Uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . } » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . ƒ 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Onze klokkenspelen.

Wij weten niet welke oorzaak er aanleiding toe gegeven heeft, dat in den laatsten tijd de aandacht gevestigd is op een eigenaardigheid van vele Nederlandsche steden, door de inwoners weinig gewaardeerd, maar door vreemdelingen meestal op hoogen prijs gesteld, namelijk het klokkenspel in onze torens. Misschien is het de aanwezigheid van Vlaamsche beiaardiers binnen onze grenzen, waaronder de vermaarde Jef Denijn van Mechelen; misschien zijn het, ook buiten verband met hun aanwezigheid, de berichten over vernieling of beschadiging van carillons in de Vlaamsche landstreken geweest, die ons tot het besef hebben gebracht, dat wij nog zoo gelukkig zijn, een groot aantal van die instrumenten te bezitten, die in ongeschonden staat, bij kleine tusschenpoozen, hun vroolijke muziek de lucht inzenden.

Die ongeschonden staat zou wellicht bij een grondig onderzoek wel blijken, niet overal te kunnen worden vastgesteld, maar niettemin zijn het vroolijke deuntjes, die wij om het half uur te hooren krijgen, of die op marktdagen over onze marktpleinen weerklinken. Vervelen zij ook al eens degenen, die in de nabijheid van den toren wonen of op hun kantoren ingewikkelde becijferingen onder handen hebben, voor den wandelaar is de muziek der klokken gewoonlijk een opluistering van het stadsbeeld, voor den vreemdeling heeft zij een bijzondere bekoring en op den buitenlander die in zijn vaderland de klokkenspelen niet, of slechts als groote zeldzaamheden kent, maakt zij vaak een onuitwischbaren indruk.

Zoo schreef nog onlangs een Noorsche dame in de N. R. C. na al datgene te hebben genoemd, wat den vreemdeling in Holland gewoonlijk het meest aantrekt, het volgende:

»Ja dit alles was heerlijk, maar toch: Carillon, Carillon, gij maakte op mij den sterksten indruk. Toen ik u voor de eerste maal hoorde, luisterde ik naar u als naar de tonen uit een lichtere sfeer. Wat was dat toch voor een zilverklank, gewoon als ik was aan de ernstige dofte metaalklokken in mijn geboorteland, zij deden mij altijd denken aan graf en ernst. Maar bij u kwam mij vreugde van deze hooge kerktorens tegemoet, dezelfde vreugde, die men in vogelenzang verneemt. Overdag vervulde het carillon mij met schoonheidsgevoel en gaf mij stemming, en 's avonds wanneer ik het soms hoorde, gaf het harmonie en rust. Ik luisterde en luisterde, en ik geloof niet dat deze tonen mij een enkele maal onverschillig voorbij gingen; zij zitten nu nog in mijn gehoor vast en zij zijn het die mij het sterkst trekken naar mooi Holland.«

Maar nu het oordeel van een deskundige als Jef Denijn over onze klokkenspelen. Men kan het lezen in de voordracht, door mr. A. Loosjes gehouden in de vergadering van den Nationalen Bond voor Vreemdelingenverkeer te Arnhem*) en hij heeft het ook gezegd in een interview, dezer dagen. Hij wil onze carillons verbeteren in den geest, zooals hij dat van Mechelen verbeterd heeft, opdat men er alles uit zal kunnen halen, wat er uit te halen is. Hij wil het klokkenspel, ook hier te lande, opvoeren tot een hooger peil; te Arnhem wil men hem in de gelegenheid stellen, zijn denkbeelden in toepassing te brengen en wij hebben niet geaarzeld het Arnhemsche initiatief

*) Zie de Opmerker van 16 October j.l. onder Varia.

een goed voorbeeld te noemen, want Jef Denijn is iemand, die meer dan wie ook beoordeelen kan, wat er met de door hem aangegeven verbeteringen bereikt kan worden. Vrijwel eenstemmig is het oordeel over hetgeen te Mechelen is tot stand gebracht. Onder de duizenden, die dat hebben aangehoord, zijn ook vele Noord-Nederlanders geweest en nagenoeg allen verklaren zij, dat het iets zeer bijzonders is, ver te boven gaande al wat ook met onze mooiste Hemony-carillons bereikt kan worden.

In een ander land zouden de gebroeders Hemony reeds lang een standbeeld hebben gehad; hier kent men hun naam, maar slechts weinigen hebben genoeg muzikaal gehoor, om dadelijk de superioriteit van hun klokken boven andere te herkennen, zooals men een Bechsteinpiano of een Stradivarius aan den toon herkent. En er zijn nog andere geslachten geweest, minder beroemd, maar niettemin vermaard in de kunst van klokkengieten en nog heden ten dage bezit ons land klokkengieters, wier naam met eere genoemd mag worden.

Klokkenspelen en klokkenspel, het zijn aangelegenheden van nationaal belang, die wij niet mogen verwaarloozen, die wij in eere moeten houden uit historische overwegingen, die wij in het leven moeten houden, omdat zij van ouds ons nationale leven hebben begeleid en opgeluisterd.

Intusschen heeft men te Amsterdam met den Munttoren een proef genomen, waaromtrent het Nieuws van den Dag meldde, dat het klokkenspel, na schoongemaakt, nagezien en opnieuw verstoken te zijn, speelt bij heel uur: »Merck toch hoe sterck«, uit Valerius' Gedenck-Clanck, en bij halfuur »Zonnelied«, van Cath. van Rennes.

Het Zonnelied is volgens een nieuwe wijze van zetting op den speeltrommel geplaatst. Bij het klokkenspel in 't algemeen wordt de toon aangegeven door een enkelen slag van den hamer, waardoor het verschil in tijdduur der tonen vervalt. Bij de nieuwe wijze van zetting wordt de waarde der tonen aangegeven door een reeks van tonen met geringen en onderling gelijken tijdduur. De klokketoon verkrijgt daardoor, op eenigen afstand gehoord, het karakter van den orgeltoon met tremolo, ongeveer, zooals dat ook door Jef Denijn bedoeld wordt. Maar wij moeten niet vergeten, dat wij in Nederland zijn; het oordeel over de nieuwe zetting is verschillend. De een meent, dat men op die wijze het doorklinken van een lang aan te houden toon vrijwel nadert, de ander vindt het gebrekkig en onmuzikaal.

In het jongste nummer van »Amstelodamum« bespreekt de heer J. W. Enschedé, bekend door zijne studiën op muzikaal gebied, de nieuwe manier.

Hij geeft eene historische en technische beschouwing, waarna hij concludeert, dat de veranderde constructie een vooruitgang mag heeten, maar dat het toch onmogelijk blijkt om met de altijd nog langzame hamer-aanslagen ook maar in de verste verte iets te voorschijn te brengen, dat op continuïteit gelijkt. Het ging, naar men weet, om het effect van het doen voortduren van den toon.

Nu acht de heer Enschedé het speelwerk niet alleen als tijdsaanwijzing onnoodig, maar hij meent dat het ook niet als muziektuig te aanvaarden is, omdat het is een percussie-instrument, dat hoegenaamd geen nuanceeren toelaat en uit ongetemperde tonen bestaat. »De practische beteekenis van speelwerken is verminderd. Nu ze er echter zijn, heeft de tegenwoordige generatie ze te aanvaarden en ook te conserveeren als antiquiteiten, als levende monumenten van onze geschiedenis en kunst. als hoedanig zij stellig van groote cultureele en documenteele waarde zijn. Maar is dat zoo, is hun beteekenis een archeologische en een archeologische alleen, dan moeten zij ook als zoodanig behandeld en gerespecteerd worden, en moeten er geen nieuwigheden aan toegevoegd worden, die m.i. lijnrecht tegen de natuur van het instrument ingaan«.

De heer Enschedé is zeker niet de eerste de beste, maar wij zouden toch wel willen vragen of hij van ons geheele lieve vaderland een openlucht-museum wil maken. Voor zoo iets verschrikkelijks blijve Nederland bewaard.

Wanneer echter het antiquarisme blijft toenemen en men elk oud gebouw, elk oud bruggetje, elk oud meubel ot gebruiksvoorwerp gaat beschouwen, alleen in zijn archeologische beteekenis, zal het voor degenen, die de levende schoonheid liefhebben, nergens anders meer uit te houden zijn dan in hun binnenkamer. Alleen voor de archeologen zal de wereld genietbaar zijn.

Wij zullen allen wonen in monumenten, ons huisraad zal uit documenten bestaan, wij zullen het uur aflezen van een antiquiteit en wij zullen dat alles als zoodanig moeten behandelen en respecteeren en er geen nieuwigheden aan mogen toevoegen.

Wij leven helaas in de eeuw der overdrijving en het eene exces lokt het andere uit, volgens de onomstootelijke wet van actie en reactie.

De archeologie is een wetenschap van onschatbare waarde voor de kunst, gelijk de wiskunde het is voor de techniek, maar zij moeten ons dienen om het leven mooier en beter te maken en niet omgekeerd moet het leven onderworpen zijn aan de tirannie van archeologie en wiskunde.

En nog, wanneer er ontwikkelde menschen zijn, die zich daaraan vrijwillig onderwerpen, laat hen in hun eigen kring hun gang gaan, maar laat hen niet hun overdreven opvattingen opdringen aan het volk en daardoor de nationale ontwikkeling belemmeren.

Laat men het volk niet ontnemen, wat op historische gronden nationaal eigendom is, maar het integendeel leeren van de nalatenschap onzer voorvaderen gebruik te maken en daarvan te genieten zooveel als mogelijk is.

Tot die nalatenschap behooren ook onze klokkenspelen, die wij het best in eere kunnen houden door ze op oordeelkundige wijze te verbeteren en te gebruiken, zonder dat er iets aan bedorven wordt.

De „Beeldende Kunst" als onderwijsvak op de H. B. S. [1])

Mijnheer de Voorzitter, Geachte vergadering.

In het Orgaan van deze Vereeniging werd voor korten tijd de „Inleiding" geplaatst van het onderwerp, dat thans aan de orde is of beter gezegd het eerste gedeelte daarvan. Ik hoop dat het niet aan uwe aandacht is voorbijgegaan.

Oorspronkelijk bestond bij mij het plan het geheel te behandelen staande de vergadering; doch daar de agenda niet veel tijd kon toestaan, en ook om u niet geheel onvoorbereid met mijn onderwerp te doen kennis maken, besloot ik in overleg met het Hoofdbestuur om enkel de toepassing mijner beschouwingen voor heden te bewaren. Het zij mij echter vergund nog even in herinnering te brengen de reeds door mij behandelde hoofdpunten der inleiding.

Ik meende daarin te moeten aantoonen, dat de Beeldende Kunst niet gemist kan worden als onderwijsvak op middelbare scholen, daar sinds eeuwen de wegbereiders der beschaving deze kunst voor den mensch onmisbaar hebben geacht. Juist omdat onze scholen den leerling in kennis plegen te brengen met de verschillende richtingen, waarin 's menschen intellect zich bewoog, meent men veelal dat wat zij n i e t doceert thans ook grifweg bij een goede opvoeding gemist kan worden. Mag men echter een groot gedeelte van het menschdom onkundig laten van het hoogste wat de menschelijke geest heeft voortgebracht?

Ook stelde de inleiding in het licht de behoefte, die een werkelijk beschaafd lid der samenleving heeft aan de kennis der bouwstijlen en van de stroomingen, die de Beeldende Kunst heeft aan te wijzen.

Verder heb ik getracht aan te toonen, dat gemis aan inzicht in het zichtbaar schoone de samenleving onherstelbare schade berokkent, daar het helaas meestal totaal onkundigen zijn, die thans over het lot van monumentale en kleine kunstwerken hebben te beschikken.

Eindelijk heb ik er nog op gewezen, dat, waar de mensch optreedt als stichter van nieuwe gebouwen, hij toch minstens kennen moet de voorwaarden van welstand en de hoofdeischen waaraan een bouwwerk heeft te voldoen.

Thans verzoek ik nog uwe zeer gewaardeerde aandacht voor de vraag: H o e d e B e e l d e n d e K u n s t a l s l e e r v a k o p d e H. B. S. k a n w o r d e n i n g e v o e r d."

Na deze quaestie bestudeerd te hebben, mede aan de hand der practijk, en na veel wikken en wegen, ben ik tot het volgend schema gekomen, dat in onderdeelen natuurlijk voor wijziging vatbaar is. Zoo zullen sommigen de leerstof op enkele punten willen inkrimpen of uitbreiden; bijv. zal deze of gene de kennis en vermenging van kleuren er aan willen toevoegen: het spreekt vanzelf, dat persoonlijke neiging vooral op een vak als dit haar stempel drukken zal. De denkbeelden, die ik u hierbij aanbied geef ik dan ook slechts om niet alles in 't vage te houden; het is alleen mijn bedoeling de belangstelling er voor te wekken, en waar ik een plan van uitvoering laat zien, doe ik dit zonder mijn hoorders met alle geweld eene methode te willen opdringen.

Een commissie van onderzoek, tot het geven van advies aan de regeering en waarin vooral „künstlerisch-durchgebildete" leeraren zitting behoorden te hebben, zou juist met het oog op eene mogelijke reorganisatie van het onderwijs zeker niet misplaatst zijn.

De oplossing der quaestie behoort m. i. antwoord te geven op de volgende drie vragen:: 1. Welke leerstof moet behandeld; 2. Aan wien moet bedoeld onderwijs opgedragen; en 3. Hoe moet het nieuwe leervak in de organisatie der school aangepast worden?

De Beeldende Kunst als onderwijsvak biedt een zeer uitgebreide leerstof; daarom zullen bij dit onderwijs steeds de groote lijnen moeten worden aangegeven en kan alleen bij bijzondere feiten en groote schoolmakende kunstenaars korter of langer tijd worden stilgestaan.

Overzien we vluchtig wat behandeld moet worden, dan komen wij tot de B o u w k u n d e (het Stads- en Landschapsschoon), d e S c h i l d e r - e n B e e l d h o u w k u n s t en, als de tijd voor het studievak niet te kort genomen is, d e G r a f i s c h e K u n s t e n. Deze alle kunnen bij besprekingen tegenwoordig beter tot hun recht komen dan vroeger, daar de moderne techniek ons zulke uitstekende, betrekkelijk goedkoope reproductie-middelen schonk, als de fotogravure, den driekleurendruk en de lichtbeelden, zoodat zelfs schilderstukken namelijk natuurgetrouw kunnen weergegeven worden. Ook zijn pleistermodellen goede hulpmiddelen, die thans zeer gemakkelijk verkregen kunnen worden door bemiddeling van de Vereeniging voor Schoolversiering.

In de eerste plaats wordt de Bouwkunde behandeld in de historische stijlen; de eischen der schoonheidsleer worden besproken; op het mooie en harmonieuze in stadsgezicht en landschap wordt gewezen.

Dit onderwijs heeft een tweeledig doel. Ten eerste moet het dienen om den leerlingen de kennis der voornaamste bouwstijlen bij te brengen en hun de wetten der aesthetica te onderwijzen; niet minder evenwel om hun smaak te ontwikkelen, om den leerlingen 't gevoel voor vormen en verhoudingen bij te brengen.

De bouwkunde c.a. is daarom zoo belangrijk wijl het geheele volk zooveel invloed heeft op de bestaande en nog te stichten gebouwen, omdat het zichtbaar schoone zoo afhankelijk is van de gemeenschap met de autoriteiten aan het hoofd. Als het oog in deze richting geoefend wordt, als de gedachten dezen kant uit worden geleid, zal de liefde voor de omgeving van zelf komen. Wie bemint ook het onbekende?

Door zoo den smaak te ontwikkelen worden de menschen geschikt gemaakt voor vele en schoone genietingen, waar zij zich ook bevinden.

Met de Grieksche bouwkunst kan begonnen worden, omdat zij de grondslagen legde voor de latere stijlen, doch hare voorgangsters de Egyptische-, Mesopotamische- en Klein-Aziatische kunsten mogen niet geheel onbesproken blijven.

De Romeinsche en Renaissance-stijlen worden in aansluiting met den Griekschen behandeld, waarna het Islamietische, het Romaansche, het Gothische tijdvak komen; terwijl wij met de Fransche en 19e eeuwsche kunstperioden kunnen eindigen. De bouwwerken van onze moderne artistieke bouwmeesters worden besproken en aan de wetten der schoonheidsleer getoetst, evenals onze hedendaagsche mooie kleinkunstvoortbrengselen.

Zooveel mogelijk betrekke de leeraar de gebouwen en kunstwerken der woonplaats, der landstreek en van geheel Nederland in het onderwijs, terwijl mooi en leelijk in landschappen en stadsgezichten wordt aangetoond.

De schilder- en beeldhouwkunst, die niet zoo bij de gratie der massa bestaan, bieden intenser en fijner genieting. Vóór men echter hiermee begint, ware een i n l e i d i n g tot het z i e n van schilder- en beeldhouwkunst niet misplaatst, want omtrent deze heerschen allerwonderlijkste begrippen.

Na een vluchtige bespreking van verschillende scholen en van de grootmeesters dezer kunsten worden meer systematisch behandeld: de Vlaamsche Primitieven, de Duitsche 16e en 17e eeuwsche schilders, de Vroeg-Italiaansche Renaissance, de Quatrocento en Cinquecento, de Romanisten, de 17e eeuwsche Hollandsche schilders, de Fransche en Spaansche scholen, de Engelsche schilders en de Barbizonschool, terwijl dan de 19e eeuwsche Nederlandsche schilders een schitterend slot geven aan de behandeling van deze leerstof.

De Grieksche beeldhouwkunst zou in aansluiting met de bouwkunst gedoceerd kunnen worden, evenals de Nederlandsche beeldhouwkunst met de Hollandsche Renaissance en de Italiaansche beeldhouwkunst met de Italiaansche Renaissance. Verder komen nog Thorwaldsen, Meunier, Rodin en eenige moderne Nederlandsche beeldhouwers in aanmerking om hier besproken te worden.

Aangaande de te volgen O n d e r w i j s m e t h o d e de volgende opmerkingen:

Zooveel mogelijk ga men van bekende gegevens uit, om daaraan beschouwingen vast te knoopen, doch dorre feiten en jaartallenreeksen worden niet geleeraard.

Van de O n d e r w i j s m i d d e l e n hangt hoofdzakelijk het welslagen van dit onderricht af, waarom dan ook deze uit een onbekrompen beurs moeten worden bekostigd.

Evenals Natuur- en Scheikunde, krijgt de Beeldende Kunst hare goed verzorgde leermiddelenverzameling.

Met behulp van goed uitgevoerde ± 1 M². groote platen, waarop bij bouwkundige afbeeldingen platte gronden en doorsneden voorkomen, met keuze uit de platen van de

1) Voordracht gehouden in de Alg. Verg. der Ver. van Leeraren bij het M. O. te Groningen op 26 Augustus 1915, door J. J. Gerstel te Leeuwarden, overgenomen uit het Maandblad voor het Teekenonderwijs. Zie ook »De Opmerker« van 27 Maart j.l.

Vereeniging voor Schoolversiering, door middel van foto's, gipsafgietsels, kunstnijverheidsvoorwerpen en als het mogelijk is met gebruikmaking van lichtbeelden, wordt deze leerstof onderwezen. De leerlingen dienen zich een handig boekje, bijv. uit de Sammlung Göschen (No. 80) of het mooie boek van Dr. H. Luckenbach „Kunst und Geschichte" aan te schaffen, om, desgewenscht, het geheugen na den schooltijd nog wat te kunnen opfrisschen.

Een belangrijke plaats in het onderwijs der Beeldende Kunst wordt vooral ingenomen door het nateekenen van kunsthistorische voorbeelden. Sommige kunstenaars verwachten alleen heil van het teekenen en schilderen naar de natuur en naar kunstvoortbrengselen; m. i. moeten we door besprekingen en door te laten teekenen, tot ons doel, een ontwikkeld schoonheidsgevoel, geraken.

Het teekenen legde den grondslag voor dit onderwijs, het leerde den scholieren ruimteverhoudingen, vormen, lijnen; het oefende oog en hand, gaf hun begrip van licht, schaduw en kleuren.

In de 2 hoogste klassen kan dan naast het gewone handteekenen het kunsthistorisch teekenen ingevoerd worden, opdat kunstvormen beter begrepen, verwerkt en onthouden worden door de leerlingen.

Het kan zeer zeker als een voordeel voor de bouw- en versieringskunst beschouwd worden, dat de leerling hierin niet enkel theoretisch, maar ook practisch onderwijs ontvangt. Gelijktijdig met het theoretisch onderricht worden karakteristieke vormen uit diezelfde periode naar platen of gipsafgietsels geteekend.

Zoo wordt een Grieksche tempel, een kapiteel, de anthemionkrans in een gewoon groot teekenboek nageteekend, naar plaat of gipsmodel. Vervolgens komt men tot een Romeinsche triomfpoort, een dito kapiteel, een Renaissance-paleis, een Hollandsche Renaissance-gevel en paneelvulling, een minaret, een kapiteel en arabesken uit de Islamietische kunst, een Romaansche en Gothische kerk ook in plattegrond en doorsnede, ornamenten uit de Lodewijk- en keizerstijlen en ornamenten van moderne sierkunstenaars.

Evenals het handteekenen — door daarbij ook stijlornamenten te laten nateekenen — zoo kan het lijnteekenen mede dienstbaar gemaakt worden aan kunstonderwijs: door met liniaal en passer historisch geometrisch ornament, schema's der verschillende stijlen, constructies van bogen en welfsjnen te doen teekenen.

Zeer leerzaam is verder het bezoeken van mooie oude gebouwen, van kunstverzamelingen en tentoonstellingen.

Als de leeraren ééns in de 2 jaar bijv. een excursie naar het Rijksmuseum te Amsterdam konden maken met de 2 hoogste klassen, kon zeer veel van het besprokene in werkelijkheid aanschouwd worden; tevens zouden daardoor de menschen er meer toe geneigd worden museën te bezoeken.

Zeer terecht zegt Dr. E. Ebner in „Architektur und Kunsterziehung": „Die Frage der Kunsterziehung ist nicht „blosz eine Frage der Schülerbildung, sondern vielleicht „noch mehr der Lehrerbildung".

In Nederland is de aangewezen docent de teekenleeraar, want hij bestudeerde de hiervoor genoemde onderwerpen: ook dat hij uit hoofde van aanleg en neiging deze studie verkoos is in dit geval niet van belang ontbloot.

Velen van hen maakten wel is waar van kunstgeschiedenis een ernstige studie, toch zou een akte of graad, in de geheele kunstgeschiedenis, allesziins reden van bestaan hebben.

Gewenscht is het voorts, dat ook de leeraren in Geschiedenis en Aardrijkskunde de Beeldende Kunst in hun studie en onderwijs opnemen.

(Vervolg 3e pagina bijblad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz.

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551.
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RUNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

DE REPRODUCTIE COMPAGNIE
CLICHÉ'S
Rotterdam

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1087. — P.O. Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM.
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

De lesrooster behoeft volgens mijn bescheiden meening niet veel uren te geven aan dit studievak.

Op de eventueele 6-jarige H. B. S. bedeelde de heer J. A. de Bruyne de teekenvakken met 17 uren en Dr. E. E. Mogenderff laat Teekenen en Kunstgeschiedenis op een 6-jarig Lyceum eveneens in 17 uren onderwijzen. (Zie Weekbl. v. G. en M. O. van 11 Febr. en 25 Mrt. 1915).

Van deze 17 uren zouden 3 aan Kunstgeschiedenis gewijd kunnen worden, daar op sommige H. B. S. thans ook 14 uren zijn uitgetrokken voor het teekenonderwijs.

Op de 5-j. H. B. S. dienen ook niet minder dan 3 uren voor dit kunstvak en minstens 1 à 2 uren voor kunsthistorisch teekenen beschikbaar te worden gesteld. Als bij een reorganisatie van ons onderwijs eenige schoolvakken mochten ingekrompen of opgeheven worden, geloof ik, dat door invoering van dit vak de leerling betrekkelijk zeer weinig zou worden belast, aangezien het gesprokene en aanschouwde zulke duidelijke beelden vastlegt dat b.v. huiswerk overbodig zou blijken.

Als examenvak worde het ingelijfd bij Teekenen; en als nu een der vakken waarin de teekenleeraar mede studeerde, b.v. de Geschiedenis, hieraan ook nog werd toegevoegd, zou de groep „Teekenen c.a." bij het eindexamen niet meer als een onvolledige worden aangemerkt. Bij het examineeren echter lette de examinator meer op globale kennis, inzicht, oordeel en juist gevoel inzake kunst dan op data, namen en van buiten geleerde frasen!

Ten slotte wil ik er met nadruk nog eens op wijzen, dat een uitgebreide collectie goede voorbeelden, het historisch teekenen en het bezoek van kunstverzamelingen absoluut even onmisbaar zijn als de mondelinge behandeling, om vruchtdragend onderwijs in dit vak te geven. Vroegere pogingen zijn gestrand op te veel getheoretiseer, waardoor de leerstof niet voldoende door de leerlingen kon worden verwerkt.

Is nu in den bestaanden toestand dit vak al in te voeren op de H. B. S.?

Om deze vraag te beantwoorden ging ik den lesrooster na van ongeveer alle H. B. S.

Als we aannemen, dat 14 uren teekenen voldoende is, dan zouden verschillende scholen met meer teekenuren deze meerdere kunnen besteden aan Kunstgeschiedenis. De helft der scholen zou iets, één vierde meer en twee scholen zouden zeer veel in de aangewezen richting kunnen doen. Om dit Kunstonderwijs te bevorderen ware wellicht hier en daar nog een uur op een ander vak uit te winnen

Mijnheer de Voorzitter, alvorens te eindigen moet ik wat den vorm van de „Inleiding" en van dit referaat betreft, nog dit bekennen: ik heb zooveel mogelijk gestreefd naar beknoptheid, waardoor de stijl wel eens „gedrongen" werd. Ik hoop dat door u het meest gelet zal zijn op den inhoud.

Verder wensch ik, dat uwe belangstelling voor dit ongetwijfeld belangrijke onderwerp door mijn zwak pogen eenigszins moge zijn opgewekt of verlevendigd. Ik ben er vast van overtuigd, dat de H. B. S. op dit gebied een schoon arbeidsveld te bewerken heeft.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 25. Verslag van de Bestuursvergadering van 12 October 1915.

Iets over paalfundeeringen door Egon Handl, Ingenieur (slot) met afbeeldingen.

Ambachtsonderwijs. Voordracht van den Architect K. P. C. de Bazel voor den Bond van Directeuren van Ambachtsscholen.

ARCHITECTURA No. 42. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Voordrachten over bouwkunst en verwante kunsten.

Tentoonstelling van teekeningen en schetsen met eene lezing van den heer H. Th. Wijdeveld, op 6 October 1915. Illusies van komende schoonheid.

Tuinmanswoning op het landgoed »Stakenberg« te Elspeet, arch. G. F. Lacroix, met afbeeldingen.

De tegeltableaux der Hollandsche Spoor.

DE BOUWWERELD No. 41. Bestek en Voorwaarden bij aanbesteding van werken. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het Ambt van Hoogleeraar in de kennis en het onderzoek van Bouwstoffen, de Rioleering en Watervoorziening en het maken van Bestekken en Begrootingen aan de Technische Hoogeschool te Delft, den 8 October 1915, door Chr. Visser c.i.

Woningblokken in de Staatsliedenbuurt te Amsterdam arch. J. C. van Epen B. N. A. (Baarn) met afbeeldingen.

Tentoonstelling J. C. van Epen, te Amsterdam.

DE INGENIEUR No. 42. Rijksstraatwegen, door T. Huitema, Opzichter van den Rijkswaterstaat.

De ontwikkeling en de tegenwoordige stand van enkele electrotechnische toepassingen en de opleiding tot electro-technisch ingenieur. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het Hoogleeraarsambt aan de Technische Hoogeschool te Delft, op 23 September 1915, door Prof. Dr. H. S. Hallo w.i.

Opening van het nieuwe Bibliotheekgebouw der Technische Hoogeschool, door R. A. van Sandick c.i.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 42. Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Mededeeling. — Eenige beschouwingen over de Wet op de Arbeidsovereenkomst (vervolg). — Bouwen en nog wat. — De accumulator in het electrische centrale bedrijf (vervolg). — Boekbespreking en Catalogi. — Ingezonden. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 41. Verslag der Vergadering van het Hoofdbestuur van 7 October 1915, te Amsterdam.

Bestek en Voorwaarden bij Aanbesteding van werken.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 46. Controletoestellen. — Het kolenbureau en de kolenvoorziening. — De kolenvoorziening. — De Steenkolenkwestie en onze turf. — Rijnsch-Westfaalsch Kolensyndicaat. — Looncijfers.

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

De afgebroken Engelsche Kerk (St. Mary) te Rotterdam.

Zij, die het betreurd hebben dat het fraaie Engelsche kerkgebouw, waarschijnlijk ontworpen door den beroemden Christopher Wren of een zijner leerlingen, afgebroken werd, zullen met genoegen vernemen dat veel van wat die kerk aan fraais bezat, behouden is gebleven. Het doop

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/100—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

vont is nu in de Engelsche kerk te Vlissingen, terwijl de gever er een toepasselijke inscriptie bij deed plaatsen.

Het orgel vond een tehuis in Eton College. De preekstoel is ter herinnering aan Dr. Benson, voormalig aartsbisschop van Canterbury, geplaatst in den Munster van Lincoln, waar men het kunstwerk zeer bewondert.

Een deel van het altaar bevindt zich in de hoofdkerk St. Giles in Cambridge, een ander gedeelte met veel van het paneelwerk in de Hall van Selwyn College aldaar, ook ter herinnering aan Dr. Benson, een geschenk van zijn zoon Mr. Arthur Benson. (N. R. Ct.)

Zutphen.

Evenals op de ontwerp-begrooting voor 1915 is op die voor 1916 een bedrag van f 1600 en van f 5000 uitgetrokken voor de vernieuwing en herstelling van de bekapping en de spits van den toren der R.-C. Kerk alhier, waarvan men het vorige jaar de lantaren wegens bouwvalligheid heeft moeten afbreken. B. en W. merken nu in eene nota aan den raad op, dat deze beide posten aanleiding tot misverstand zullen kunnen geven, omdat in de raadsvergadering van 9 November 1914 eene motie van de heeren Massink c.s. werd aangenomen, waarbij B. en W. werden uitgenoodigd alsnog in onderhandeling te treden met het rijk en het R.-C. kerkbestuur, ten einde voor gezamenlijke rekening de restauratie van dien toren te doen uitvoeren.

B. en W. deelen nu mede, dat deze onderhandelingen nog steeds gaande zijn.

«Evenwel», zeggen zij, «moet rekening worden gehouden met de mogelijkheid, dat de toestand van den toren het nemen van ingrijpende maatregelen terstond noodzakelijk kan maken en wij achten ons derhalve niet verantwoord, wanneer niet de gelden voor het nemen van zoodanige maatregelen door ons worden aangevraagd.»

Personalia.

— De architect Kromhout, hoofdleeraar van de afdeeling «Bouwkunde» aan de Academie te Rotterdam, heeft zijn betrekking neergelegd in verband met den hem opgedragen bouw van het Damhotel te Amsterdam.

— Met ingang van 1 Januari 1916 is aan den heer C. H. Peters op zijn verzoek eervol ontslag gegeven als rijksbouwmeester, met dankbetuiging voor de vele en gewichtige diensten den lande bewezen.

Benoemd tot rijksbouwmeester de heer H. Th. Teeuwisse b. i., thans adj.-rijksbouwmeester.

— B. en W. van 's Gravenhage hebben den gemeenteraad de volgende aanbeveling aangeboden voor de benoeming van een adjunct-directeur van het gemeentelijk bouw- en woningtoezicht: 1. E. Jacobs, ingenieur bij de gemeentewerken te 's-Gravenhage; 2. L. N. Holsboer, ingenieur bij het bouw- en woningtoezicht te Rotterdam.

Vacante Betrekkingen.

— Hoofdleeraar voor de Afdeeling A. Bouwkunde aan de Academie v. B. K. en T. W. te Rotterdam. Bezoldiging f 3250, opklimmend tot f 4000.—. Inlichtingen verschaft de Directeur. Stukken voor 27 October 1915 in te zenden aan den Secretaris Mr. P. Baelde, Bierstraat 16, Rotterdam. (1)

— Bouwkundig Opzichter Teekenaar te Utrecht. Salaris f 75—t 90 per maand. Ervaring op waterleidinggebied gewenscht. Brieven onder No. 3107 aan het Bureau van »de Ingenieur» te 's-Gravenhage. (1)

— Technisch Leider aan de Meubelfabriek L. O. V. te Oosterbeek. Brieven te zenden aan de Directie der fabriek. (1)

— Waterbouwkundige voor nu of later, bij voorkeur constructeur in gewapend beton. Brieven onder motto »Havenbouw» aan het bureau van »de Ingenieur» te 's-Gravenhage. (2)

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels, ·

Pianino's contant en termijnbetaling. SOLIDE ADRES. UITTENBOGAARDT'S PIANO-EN ORGELHANDEL, 10 Van Swindenstr. AMSTERDAM

F. H. HONIG, HOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK. Specialiteit adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgranniet. Keizersgracht 268, AMSTERDAM. FABRIEK TE ZAANDAM.

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

Waarom moet men adverteeren in deze tijden?

Omdat:

1e Vakbladen meer nog dan in gewone tijden van a tot z gelezen worden en in menig opzicht een spiegel van de industrieele toestanden zijn, zoodat een ieder door de onrustige tijden den inhoud met bijzondere zorg nagaat, velen ook door gedeeltelijken stilstand van zaken meer dan anders tot zorgvuldig lezen in staat zijn.

2e Het verdwijnen van een anders regelmatig verschijnende advertentie bijzonder opgemerkt en menigmaal juist in deze tijden als een ongunstig teeken voor de adverteerders opgevat wordt.

3e Op menig gebied de gelegenheid is ontstaan om nieuwe connecties aan te knoopen door bijzondere vraag naar voorradige artikelen, wat alleen door adverteeren aan het publiek bekend kan worden.

4e Door het handhaven van advertenties, ieder bijdraagt tot het geruststellen van het publiek, tot het normaliseeren van het zakenleven.

5e Door het stopzetten van buitenlandsche fabrieken of door de moeilijkheden van het transport der Nederlandsche industrie een prachtige gelegenheid geboden wordt, om leveringen, die vroeger door het buitenland gedaan werden, aan zich te trekken.

Kortom, in zekeren zin is adverteeren plicht. („V. en A.").

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

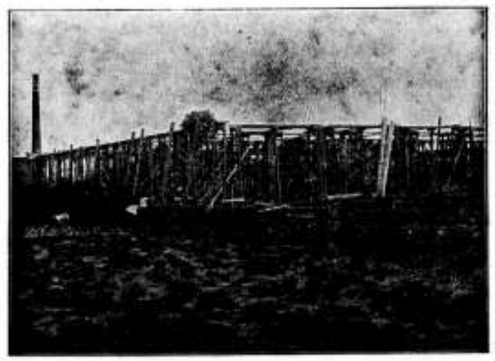

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

ADVERTEERT IN DIT BLAD

ABONNEERT U OP DIT BLAD

50 STE JAARGANG. ZATERDAG 30 OCTOBER 1915. No. 44

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: **Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.**

Adres voor de Administratie: **Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.**

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . . } Uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . } » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Vormenkennis en Vormenleer.

De rede van den architect De Bazel, die wij onlangs bespraken en waarin de bevordering van vormenkennis in het ambachtsonderwijs werd bepleit heeft oude herinneringen bij ons opgewekt en het wil ons nu voorkomen, dat hier een belangrijk vraagstuk, dat dertig à veertig jaren geleden ook reeds veler aandacht trok, in de Sturm- en Drangperiode der moderne kunst, geheel op den achtergrond is geraakt. Reeds toenmaals waren er beoefenaars der kunst en schrijvers over kunst, die de verwildering, waarover thans met recht geklaagd wordt zagen aankomen, maar wanneer men leest, wat toen geschreven werd, dan kan men moeilijk volhouden, dat de oorzaak van het kwaad bij het ambachtsonderwijs gezocht moet worden.

Wij mogen nog wel eens herlezen, hoe in 1884 over de ontwikkeling der bouwkunst gedacht werd en een vrij juist beeld daarvan geeft ons Alwin Schultz in het aardige boekje „Kunst und Kunstgeschichte." Na een overzicht te hebben gegeven van de bouwstijlen tot in de tweede helft der negentiende eeuw besluit hij zijn beschouwing over bouwkunst als volgt:

„Hoe meer het kunsthistorisch onderzoek vorderde, hoe meer men de historische ontwikkeling der bouwkunst begreep en ook het recht van bestaan en de schoonheid van vroegere tijdperken leerde inzien, hoe meer men ook beproefde, de uitkomsten van het onderzoek practisch toe te passen. Er worden nieuw-Romaansche gebouwen uitgevoerd, men bouwt basilieken naar Oud-Christelijk model. Door de opnamen der Moorsche monumenten van Granada en Cordova van Girault der Prangey, Owen Jones en Goury was men met deze bekoorlijke stijluiting weder bekend geworden en dadelijk trachtten de architecten uit deze uitkomsten nut te trekken. De werken der groote Italiaansche architecten der vijftiende en zestiende eeuw waren nooit geheel in het vergeetboek geraakt; men had hen ijverig bestudeerd, zelfs toen Schinkel's heilenseerende invloed nagenoeg onbeperkt heerschte, maar men wilde ze door middel der Griecksche vormen veredelen en verbeteren. Hoe meer men tot de overtuiging kwam, dat trots alle schoonheid der Gothische monumenten een herleving van den Gothischen stijl toch, al het andere buiten rekening gelaten, steeds zeer kostbaar zou zijn, dat men wanneer de middelen niet in den rijksten overvloed voorhanden waren, slechts treurige pastiches zou kunnen voortbrengen, des te meer geneigd was men, den invloed der kunstgeschiedenis ook hierin volgend, nu weder de schoonheid der Vroeg-Renaissance te erkennen en hare vormenrijkdom te benutten. Men deed de ervaring op, dat juist deze Italiaansche Renaissancestijl toch het gemakkelijkst aan onze moderne toestanden zou zijn aan te passen, dat hij ook den kunstenaar altijd nog gelegenheid bood, zelf scheppend werkzaam te zijn; de Gothische stijl eigent zich, zooals de proefnemingen dit bewijzen, zeer goed voor den kerkbouw, maar moeilijk voor moderne utiliteitswerken; zijn uitvoering is zeer duur; den kunstenaar zelf zijn de handen gebonden; hij moet zich bij de navolging zijner voorbeelden bepalen en hoe meer hij dit doet, hoe meer zijn werk den stempel van den echten stijl zal dragen. — Dat geeft nu een erge verwarring, die nog vermeerderd wordt daardoor, dat de Duitsche, de Fransche Renaissance, de Barok-, de Rococostijl heden bewonderaars en dus ook navolgers vinden. In de

vroegere tijden hadden de aanhangers van een nieuweren stijl — de Grieken heb ik reeds als uitzondering vermeld — juist altijd de voorafgaande mode gering geschat en verworpen; nog de school van Schinkel en de Nieuw-Gothikers koesterden een grondige verachting van den Pruiken Barokstijl — heden erkent men gewillig het recht van bestaan van elken stijl, welke ook, weet 't goede, het oorspronkelijke, daarvan te waardeeren en — beproeft hem na te volgen. Dat bij dit mengelmoes van goed maar vaker slecht nagemaakte stijlen de kunst zelf weinig gebaat is, is echter niet te loochenen; dat men van de bouwmeesters ook niet verlangen kan, dat zij in al deze vormelementen tehuis zullen zijn en in den geest daarvan scheppen kunnen, zal ook wel toegegeven moeten worden, maar wat moet er gebeuren? Een nieuwen bouwstijl uit te vinden, dat heeft men in onzen tijd meermalen beproefd, natuurlijk zonder resultaat. Of hij zich langzamerhand ontwikkelen zal is niet vooruit te zien; gewenscht ware het zeker, want bij de hedendaagsche willekeur gaat niet alleen de bouwkunst te gronde, maar ook het van de bouwkunst afhankelijke kunstambacht."

Tot zoover onze aanhaling; op enkele punten, die onderdeelen betreffen, hebben de meeningen zich wellicht eenigszins gewijzigd, maar niettemin blijkt uit het bovenstaande, hoe ruim dertig jaren geleden reeds werd ingezien, dat de verwildering komen moest. En nu kunnen wij haar helaas met de stukken aantoonen niet enkel in afgelegen dorpjes en provinciestadjes maar evenzeer in de hoofdstad en in de residentie twee groote steden, die elkander van ouds, op het gebied der kunst, den voorrang betwisten.

Het ambachtsonderwijs was in de dagen, toen het bovenaangehaalde geschreven werd, bij ons althans nog in zijn prille jeugd en wij mogen aannemen ook in Duitschland nog onbedorven en onbesmet, want Alwin Schultz richt zich tot de beoefenaars der bouwkunst en wijst er hen op, dat zij ook het kunstambacht in hun val zullen medesleepen. Zij hebben zich om die waarschuwing weinig bekommerd en blijkbaar gemeend, dat het kunstambacht zichzelf maar redden moest, wat het dan ook ten slotte gedaan heeft, toen gebleken was, dat de meeste pogingen, om het te verheffen, van de bouwmeesters uitgegaan, geen ander resultaat gehad hebben, dan dat de stijlnamaak en de begripsverwarring uit de bouwkunst in het kunstambacht zijn overgeplant.

Schultz heeft het echter niet over het gewone ambacht, noch over de ambachtsscholen of andere inrichtingen, die met onze nog zeer jonge middelbaar technische scholen kunnen worden vergeleken.

Wat men echter destijds in Duitschland meende, dat de bouwambachtsman aan vormenkennis noodig had kan men gewaarworden uit een ander boek in 1877 bij den bekenden Leipziger uitgever Carl Scholze verschenen, namelijk de „Vergleichende Architektonische Formenlehre" van den architect Hittenkofer, toenmaals directeur der Technische vakscholen te Buxtehude, bij Hamburg.

(Wordt vervolgd.)

Prijsvragen.

ARCHITECTURA ET AMICITIA.
GENOOTSCHAPSPRIJSVRAGEN 1915.

Door het Genootschap «Architectura et Amicitia» worden de twee navolgende prijsvragen uitgeschreven:

1. Een Scholenpark bij een grcote Gemeente.

Art. 1. Gevraagd wordt het ontwerp van een complex van *vier* afzonderlijk geplaatste schoolgebouwen voor Gewoon Lager onderwijs, met een centraal gebouw voor algemeenen dienst, op een voor scholenpark bestemd terrein, gelegen aan een breeden verkeersweg in de onmiddellijke nabijheid van een groote stad

Art. 2. *Omschrijving.*

Elk schoolgebouw moet door middel van een overdekte gang in verbinding worden gebracht met het centrale gebouw. Deze gangen kunnen in één verbreede gang samenkomen.

Het centrale gebouw bevat een groote turnhal, een lokaal voor slojd (handenarbeid), een inrichting voor douchebaden, een ketelhuis enz. voor de verwarming der gebouwen en de waterverzorging der badinrichting. Voorts vertrekken voor den directeur en woningen voor den concierge en den stoker machinist. Deze laatste kunnen ook afzonderlijk worden ontworpen.

Tusschen de schoolgebouwen onderling en tusschen deze en den centraalbouw, speelplaatsen, schooltuintjes en plantsoenaanleg. Buiten de schoolgebouwen ruime, gemeenschappelijke terreinen voor sport- en turnoefeningen in de open lucht.

De schoollokalen mogen niet aan de zijde der speelplaatsen worden ontworpen, doch moeten alle gelegen zijn aan de buitenzijde van het terrein

Schoolgebouwen

Daar alle scholen dezelfde distributie kunnen hebben, wordt het ontwerp voor slechts één school vereischt.

Wordt er met het oog op de windstreken of om aesthetische redenen wijziging noodig geacht, dan kan deze door een variant-schetsje worden aangegeven. In verband hiermede zij opgemerkt dat de vensters der klasselokalen zooveel mogelijk op het Z.O. of Z.W. moeten worden geplaatst, niet op de Noordelijke windstreken.

Een schoolgebouw moet bevatten: de hoofdingang, een hall, ruimte voor berging van kleederen, zeven klasselokalen, een teekenlokaal, een kamer voor de onderwijzers, bergplaatsen, privaten en urinoirs, benevens een afgesloten bergplaats voor rijwielen, welke buiten kan worden aangebracht.

De klasselokalen lang 7.20 en breed 6.20 M. met de vensters aan een der lange zijden.

De geheele school te ontwerpen in overeenstemming met het Kon. Besluit van 25 Juni 1912, vaststellende de „Algemeene Regelen omtrent den bouw en inrichting van schoollokalen voor Openbaar Lager Onderwijs."

Met de gevraagde «hall» wordt afwijking bedoeld van het gewone corridor-type en gedacht aan een groote centrale ruimte eventueel met bovenlicht, waaromheen zooveel mogelijk alle leervertrekken enz. zijn gegroepeerd.

Alles *geltjkstraats* te ontwerpen.

Centraalbouw.

Deze moet bestaan uit:

a. de *Turnhal*, groot ongeveer 200 M² en die zoo noodig in twee afdeelingen kan worden gescheiden. De breedte der zaal niet minder dan 7 en niet meer dan 8 M. In de lengte kan zij (bij de event. afscheiding) rechthoekig omloopen. De wanden der zaal hoog 4.50 M.; de vensters moeten worden geplaatst in een der lange zijmuren of in beide eindgevels. Een der zijmuren dient in elk geval vrij te blijven voor de plaatsing der wandrekken (Zweedsche gymnastiek). Twee kleedkamers, elk groot ongeveer 25 M², een bergplaats voor schoonmaakbenoodigdheden, twee privaten en twee urinoirs, met toezicht van uit de hall.

b het *lokaal voor Slojd*, groot ongeveer 60 M², met bergplaats voor modellen en gereedschappen, een privaat en een urinoir met toezicht van uit de zaal.

De tuinzaal en het slojdlokaal kunnen een gemeenschappelijk voorportaal hebben, dat zich aansluit aan de verbreede verbindingsgang. In dit portaal kunnen de bergplaatsen en privaten worden aangebracht, mits met inachtneming van de eischen omtrent het toezicht op de laatste.

c. de *Badinrichting*, waarin twintig douchebaden, onderling gescheiden door muurtjes hoog 1.70 M., diep 1.40 M.

De voor- en bovenzijden der badruimten geheel open.

De muurtjes op een onderlingen afstand van 1 M. De oppervlakte der zaal ongeveer 60 M²., de hoogte der wanden 4 M. Gewenscht is centraal bovenlicht.

Verder moet de inrichting bevatten twee kleedkamers, elk groot ongeveer 30 M²., twee privaten, twee urinoirs en een bergplaats voor schoonmaakgereedschap.

d. de *inrichting voor de verwarming, waterversorging en wasscherij*, bestaande uit ketelhuis, groot 80 M²., met schoorsteen, kolenbergplaats (afzonderlijk van den verkeersweg toegankelijk) groot 100 M²., machinekamer groot 25 M²., waschvertrek groot 30 M²., met droogkamer groot 20 M² en daaraan grenzend linnenkamertje.

e. Twee *vertrekken voor den directeur* een kantoor groot pl.m. 30 M². en een wachtkamer groot pl.m. 20 M². Verder voorportaal, garderobe en privaat. Een *dubbele woning* (concierge en stoker) bestaande uit twee woonkamers en keuken voor elken beambte, privaat, bergruimte (zolder) enz. Elk der woningen een afzonderlijke toegang van buiten af. Zij kunnen met de Directie-vertrekken in een gebouwtje worden ingedeeld of daarboven worden ontworpen, echter met den eisch, dat de toegang dier vertrekken in onmiddellijke verbinding staat met de overdekte gang naar de schoolgebouwen.

Art. 3. *Teekeningen*

Gevraagd worden:

a. een algemeen situatieplan op een schaal van 1 : 250, waarop zijn aangegeven: alle gebouwen en verbindingsgangen, de omgevende terreinen, de verkeersweg en de ligging der schoollokalen ten opzichte der windstreken. De indeeling der gebouwen met een enkele lijn in dit plan aan te duiden.

b, de teekening van plattegrond, doorsnede en minstens twee opstanden van een schoolgebouw op een schaal van 1 : 100. In deze teekeningen het begin van de verbindingsgang duidelijk aan te geven.

c. een perspectivische schets van het interieur van een klasselokaal met het meubilair (schoolbanken en schoolkast).

d. de teekening van plattegrond, doorsnede en van een buitenaanzicht van den centraalbouw op een schaal van 1 : 100. Het buitenaanzicht gezien van den verkeersweg. Ook in den plattegrond moet de overdekte verbinding met de schoolgebouwen worden aangegeven.

e. een aanzicht in vogelperspectief (schetsmatig) van het geheele complex van gebouwen met omgeving en toegangen van den verkeersweg.

De behandeling der teekeningen wordt vrijgelaten.

Art. 4. *Prijzen.*

Aan de Jury is een bedrag van f 150.— beschikbaar gesteld om geheel of gedeeltelijk te bestemmen voor 2 bekroningen, beide met het diploma van het Genootschap.

2. Een Transformatorenhuisje.

Art 1. Verlangd wordt een ontwerp voor een transformatorenhuisje in een landelijke gemeente.

Art. 2. *Omschrijving.*

Het transformatorenhuisje wordt gedacht vrij te staan in een landelijke gemeente. De inwendige afmetingen zijn 3 M. bij 8 M. De plattegrond is verdeeld in twee vertrekken. Het eene, aan de smalle zijde, is voor de lage spanning bestemd, en 1.50 bij 3 M. inwendig groot; het moet door een deur in den voorgevel toegankelijk zijn.

Het tweede vertrek, geheel van het eerste afgescheiden, en voor de hooge spanning bestemd, beslaat het overige van het gebouwtje. Dit tweede vertrek bestaat uit een gang van 1.50 M. breedte, waarop 4 nissen van dezelfde breedte en 1.50 M. diepte uitkomen. Deze nissen zijn door schuivende ijzeren hekken van de gang afgesloten, die door een deur in den zijgevel toegankelijk is. De hoogte van het vertrek voor hooge spanning moet 3.50 M., die van het vertrek voor lage spanning 4.50 M. zijn. Door hooggeplaatste openingen moet voor een goede ventilatie gezorgd worden. Vensters zijn in het gebouwtje niet aanwezig. Het geheel moet zoo worden geconstrueerd, dat de twee vertrekken volkomen brandvrij zijn. De buitenmuren moeten van spouwen worden voorzien.

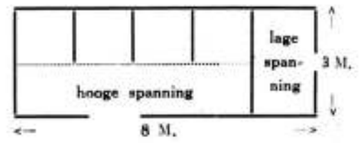

Art. 3. Verlangd worden de volgende teekeningen:

1. Plattegrond
2. Lengtedoorsnede
3. Dwarsdoorsnede
4. De 4 Gevels

} Schaal 1 : 50.

5. Een perspectief.

De behandeling der teekeningen is vrij.

Art. 4. *Prijzen.*

Aan de Jury is een bedrag van f 75.— (waarin begrepen f 25.— door den Bond Heemschut toegezegd), beschikbaar gesteld om geheel of gedeeltelijk te bestemmen voor 2 bekroningen, beide met het diploma van het Genootschap.

Algemeene Bepalingen.

Tot de mededinging worden toegelaten alle leden van het Genootschap »Architectura et Amicitia.«

De inzendingen op deze prijsvragen moeten uiterlijk 1 Maart 1916 vrachtvrij zijn bezorgd aan het adres van den 1sten Secretaris, Amsterdam, Heerengracht 545-549. Als datum van inlevering wordt beschouwd de dagteekening van het bewijs van verzending, dat desverlangd moet worden overgelegd: de ontwerpen echter van inzenders buiten Europa moeten op de, in de programma's gestelde, data zijn ingekomen. Te laat ingezonden antwoorden blijven buiten beschouwing, waarvan onmiddellijk mededeeling zal worden gedaan aan het opgegeven correspondentie-adres.

De motto's van alle inzendingen zullen in het eerst verschijnend nummer van het Genootschapsorgaan, na den datum van inzending, worden vermeld.

Elke inzending moet vergezeld gaan van een gesloten enveloppe, waarin naambrief, benevens de verklaring: «De inzender van het motto . . . . verklaart dat dit ontwerp zijn geestelijk eigendom is, en de teekening(en) door hem zelf zijn gemaakt.»

Op de buitenzijde dezer enveloppe moet een correspondentie-adres vermeld staan en het motto, dat tevens op alle stukken tot de inzending behoorende, moet voorkomen. De naam van den ontwerper mag op de teekeningen en bijbehoorende stukken niet zijn vermeld.

De teekeningen moeten plat, zonder houten lijsten verpakt zijn. Inlichtingen worden uitsluitend schriftelijk gevraagd aan de Jury, p. a. den 1sten Secretaris van het Genootschap.

De vragen worden tot en met 20 December 1915 met de antwoorden gepubliceerd in het Genootschapsorgaan. Uitsluitend de aldus verstrekte inlichtingen worden beschouwd deel uit te maken van het programma.

Alle ontwerpen blijven het eigendom van de inzenders.

Het Genootschap kan zich het recht voorbehouden, in overleg met de inzenders, de ontwerpen, waaraan eene geldelijke belooning is toegekend, te publiceeren in een der Genootschapsuitgaven, zonder daarvoor eenige meerdere vergoeding schuldig te zijn.

Gedurende drie maanden na de openbaarmaking van de uitspraak der Jury zullen alle inzendingen voor expositie ter beschikking blijven van het Genootschap; na dien termijn worden zij vrachtvrij aan de correspondentieadressen teruggezonden.

De inzendingen worden vanaf den dag van aankomst tot den dag der terugzending verzekerd tegen brand en andere schade voor eene som, gelijk aan het bedrag, dat voor den eersten prijs is uitgeloofd.

Inzendingen, welke niet voldoen aan de bepalingen van het programma, of waarvan de ontwerper zich vóór de uitspraak der Jury bekend maakt, kunnen niet voor eenige belooning in aanmerking komen. Ingezonden teekeningen, welke in het programma niet zijn gevraagd, zullen buiten beschouwing blijven.

De Jury zal haar uitspraak in een uit te brengen rapport motiveeren, en voor zoover mogelijk over alle, doch in elk geval over de ontwerpen der laatste schifting meer gedetailleerde beschouwingen leveren. Het rapport zal vóór de opening van de tentoonstelling der ontwerpen worden bekend gemaakt en ter lezing liggen. Voor het vaststellen der eindbesluiten zal de Jury voltallig moeten aanwezig zijn.

Bij ontstentenis van een lid der Jury van zoodanigen duur, dat daardoor de afwikkeling der prijsvraag aanzienlijk zou worden vertraagd, kan een plaatsvervangend lid door het Bestuur van het Genootschap der »A. et A.« worden benoemd.

De Jury neemt al haar besluiten met gewone meerderheid van stemmen.

Na de uitspraak der Jury zal door haar de naambrief van het eerstbekroonde ontwerp worden geopend. Voor het openen van de naambrieven der overige, voor onderscheiding in aanmerking gekomen, ontwerpen wordt de toestemming van de inzenders vereischt.

De Jury:
J. INGENOHL.
J. GRATAMA.
J. F. STAAL Jr.

Amsterdam,
23 Oct. 1915.

PRIJSVRAAG GENOOTSCHAPSKALENDER 1916.

Gevraagd wordt een ontwerp voor den omslag van den Genootschapskalender voor 1916; de teekening voor den opengeslagen omslag zal zijn hoog 18 cM. en breed 18.5 cM., waarbij gerekend is 5 mM. voor den rug; de teekening zal worden verkleind op het formaat van den kalender 1915. De tekst op het voorblad luidt:

Genootschap Architectura et Amicitia.
Kalender 1916.

Het ontwerp moet worden geteekend in zwarten inkt op wit papier. Over de keuze van de kleuren van papier en drukinkt zal de inzender van het voor de uitvoering gekozen ontwerp adviseeren. Uitgeloofd wordt een prijs van f 25.— met diploma van het Genootschap.

(Vervolg zie pagina bijblad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Granieltegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551.
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RUNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels,

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327.

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O.Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek
„AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM.
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van
BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

De inzendingen worden ingewacht den *8 ten Nov a.s., uiterlijk zes uur des namiddags*, aan het adres van het Genootschap, Heerengracht 545—549.

Op de buitenzijde der inzending moet het woord »*Kalender*« vermeld staan. De mededinging staat open voor de leden van het Genootschap. De beoordeeling der ingekomen antwoorden geschiedt door het Bestuur. Voor 't overige zijn op deze prijsvraag van toepassing de Algemeene Bepalingen van de Genootschaps-prijsvragen, in dit nummer opgenomen.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 26. De brug over de Kromme Waal te Amsterdam.

Ambachtsonderwijs (Slot).

De waarde der prijsvragen voor Ambachts- en Nijverheidskunst.

ARCHITECTURA No. 43. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Genootschapsvragen 1915.

Tentoonstelling van Oud-Javaansch en hedendaagsch Balisch Hindoeisme, door Willem van der Pluijm, met afbeeldingen.

De bestrating der wandelpaden in den doorgang onder het Rijksmuseum te Amsterdam, door Jan de Meijer.

Prijsvraag Reclameplaat Utrechtsche Assurantie-Maatschappij.

Intreerede van Prof. Chr. K. Visser.

DE BOUWWERELD No. 42. Onderwijs en Praktijk.

Bestek en Voorwaarden bij aanbesteding van werken (Vervolg).

DE INGENIEUR No. 43. Het motorschip «Mijer» der Koninklijke Paketvaart-Maatschappij. Voordracht gehouden in de Vergadering van de Afdeeling voor Werktuig- en Scheepsbouw van 24 April 1915, ter inleiding van een bezoek aan dat vaartuig, door W. J. Muller w.i. met afbeeldingen.

Verslag der gedelegeerden van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs over het practisch instrumentmakersexamen, afgenomen in de maand September 1915 te Leiden.

† Prof. C. J. van Loon m.i. Een persoonlijke herinnering door L. Lacomblé.

Eenige mededeelingen over de electriciteitvoorziening van Denemarken, door A. Chr. Niepoort w. e. i. te Aarhus, met afbeeldingen.

Bestek en Voorwaarden bij aanbesteding van werken. Uit de Reele, uitgesproken bij de aanvaarding van het Hoogleeraarsambt aan de Technische Hoogeschool te Delft den 8 October 1915 door Prof. Chr. K. Visser e.i.

Uit het Verslag van de Rijkscommissie voor Graadmeting en Waterpassing over 1914.

Ingezonden Stukken. Wijziging van het Octrooigemachtigden-Reglement, door A. E. Jurriaanse w.i.

TECHNISCH WEEKBLAD. (B. v. T.) No. 43. Stemfonds. — Aankondiging van Vergaderingen en excursies. — Verslagen en vergaderingen. — Praatjes XII. — De Bouwkundige Opzichters. — Benzolvergiftiging. — Bestek en voorwaarden bij aanbesteding van Werken. — De accumulator in het electrische-centrale bedrijf (vervolg). — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 42. Ned. Aannemersbond. Voorloopige aankondiging Algemeene Vergadering op 25 November 1915.

Bestek en Voorwaarden bij aanbesteding van werken. Rede van prof. Chr. K. Visser, I.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 47. Contrôle-toestellen. — Rijksstraatwegen. — Vuurvaste steenen. — De kolenquaestie.

DE NATUUR uitgave van J. G. Broese te Utrecht bevat in Afl. 10: Mendel en Mendelen: J. C. C. — Electrische gaslamp met glocikous: Edw. Vosmaer. — Bladbekers: Dr. H. W. Heinsius. — Steenkoolteer, II, (slot): D. Stavorinus. — Het prisma-kompas: D. S. S. — Eenige automobiel-motoren van ongewone constructie: Gerlof Kalma. — Van Herfst- en Wintertijd: H. E. Kuijlman. — De nieuwste verbeteringen der tele-fotographie van Dr. Curt Stille: J. M Steffelaar, w. e. i. — Eeuwigdurende kalenders: H. Onnen. — Eenvoudige Proeven; Optisch bedrog: Dr. A. J. C. Snijders. — Korte Mededeeling. — Boekaankondiging. — Correspondentie.

UIT DE STAATSBEGROOTING VOOR 1916.

Op Hoofdstuk I, Huis der Koningin, is, evenals ten vorigen jare, voor de restauratie van het beeldhouwwerk van de geveltympans van het Koninklijk Paleis te Amsterdam een bedrag van f 15000.— uitgetrokken.

De Hoofdstukken II, III en IV zijn uit technisch of kunstoogpunt van geen belang.

Onder Hoofdstuk V, Binnenlandsche Zaken, vinden wij vermeld, dat de minister, met het oog op de tijdsomstandigheden, tot zijn leedwezen geen vrijheid kan vinden alle ten vorigen jare teruggenomen voorstellen met betrekking tot het middelbaar onderwijs voor algemeene ontwikkeling weder in te dienen, de meest urgente ervan n.l.:

1e. stichting van rijks-hoogere burgerscholen te Middelharnis en Appingedam, en

2e. omzetting van de driejarige rijks-hoogere burgerscholen te Heerenveen en Coevorden, meent hij thans opnieuw aan de goedkeuring der Staten-Generaal te mogen onderwerpen.

Of het mogelijk zal wezen in 1916 gevolg te geven aan het voornemen tot overneming der gemeentelijke hoogere burgerscholen te Brielle en Zaltbommel, maakt nog een punt van overweging uit.

De minister stelt voor, het rijkssubsidie voor de Middelbare technische school, tevens kweekschool voor machinisten te Amsterdam met f 4000 te verhoogen en het rijkssubsidie voor de Middelbare technische school voor werktuigkunde, scheepsbouwkunde, electrotechniek en suikertechniek te Dordrecht op f 35,000 te brengen.

Voorgesteld wordt voorts het Rijkssubsidie van de nu te noemen ambachtsscholen te verhoogen: Amsterdam (derde ambachtsschool van de Mpij. voor den Werkenden Stand) met f 2000, Assen met f 500, Bergen op Zoom met f 1000, Delft met f 2000, Eindhoven met f 1750, Groningen met f 4664, Heerlen met f 4350, Helmond met f 974, Hilversum met f 3500, Hoogeveen met f 650, Oud-Beierland met f 320, Roermond met f 250, Rotterdam met f 5000, Tilburg met f 2000, Utrecht met f 1500, Venlo met f 500, Zutphen met f 500.

Verder wordt voorgesteld het ten vorigen jare bij de Eerste Nota van Wijzigingen geschrapte subsidie van f 10,650 voor eene ambachtsschool en textielschool te Almelo, benevens de bijdrage voor eens van f 2000 in de kosten van eerste inrichting van die school thans opnieuw uit te trekken. Buitendien worden nieuwe subsidiën voorgesteld voor de tweede ambachtsschool, beheerd door de Mpij. voor den Werkenden Stand, te Amsterdam (f 10.000) en voor een te stichten tweede ambachtsschool te 's Gravenhage of Scheveningen (f 20.000).

Verhooging van het rijkssubsidie wordt voorgesteld voor de volgende teekenscholen: Amersfoort met f 350, Amstelveen met f 230, Amsterdam (Concordia Inter Nos) f 500, Amsterdam (avond-ambachtsschool van de Mpij voor den Werkenden Stand) f 428, Amsterdam (teekenschool voor kunstambachten) met 350, Buitenpost met f 75, Charlois met f 700, Dordrecht met f 735, Haarlem (St. Joseph Gezellenvereeniging) met f 300, Helmond (gemeente teekenschool) met f 650, Jonre met f 100, Leiden (R.K. Volksbond) met f 300, Nierssen met f 150, Oldenzaal met f 100, Oostendam (gem. Hendrik Ido Ambacht) met f 100, Steenbergen (gem. teekenschool) met f 200, Vught met f 50, Waalwijk met f 750.

Nieuwe subsidiën worden voorgesteld voor scholen te: Bierlek (gem Maasbree) f 475, Borne f 640, Gemert f 150, Grouw f 670, Hoensbroek f 750, Kapel in 't Zand f 650, Rijssen f 860, Spekholzerheide f 450, Terheyden f 225.

Buitendien worden de volgende bijdragen voor eens in de kosten van eerste inrichting voorgesteld voor de scholen te: Bierlek f 100, Borne f 75, Grouw f 100, Hoensbroek f 100, Kapel in 't Zand f 75, Rijssen f 100, Spekholzerheide f 75, Terheyden f 50.

Voor de Groote kerk te Brielle zou voor 1916 de laatste van veertien termijnen tot een bedrag van f 1000 dienen te worden uitgetrokken. De

Th. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

Pianino's contant en termijnbetaling.
UITENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, SOLIED ADRES. te Van Swindenstr. 10 AMSTERDAM

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

werken zijn echter nog niet voltooid en zullen nog een bedrag van f 14.360 vorderen. Kerkvoogden verzoeken, dat ook in dit bedrag door het rijk op den gewonen voet worde bijgedragen. In het belang van de voltooiing van dit belangrijk monument meent de minister, dat aan dit verzoek behoort te worden voldaan, door alsnog een bedrag van f 8800 beschikbaar te stellen en hij heeft daarom ook dit jaar weder f 3000 uitgetrokken.

Voor de Ned. Hervormde kerk te Oud-Vossemeer was op hoofdstuk V der Staatsbegrooting voor 1915 een eindtermijn van f 1000 uitgetrokken. De werken zijn zeer tegengevallen. Nu de restauratie is voltooid, blijkt, dat in plaats van plm. f 22.000, zooals op blz. 51 van de Memorie van Toelichting op hoofdstuk V der Staatsbegrooting van 1913 is toegezegd, plm. f 31.000 noodig is geweest.

In aanmerking genomen de verdienstelijke wijze, waarop door kerkvoogden voor eene deugdelijke restauratie is zorg gedragen en de slechte financieele omstandigheden van het kerkbestuur, komt eene tegemoetkoming in het tekort ad. 50 pct. zijnde f 4400, te verdeelen over 2 jaren, billijk voor. Deswege wordt f 2200 uitgetrokken.

Ook het ramingcijfer voor de restauratie van de Ned. Herv. kerk te Zuidbroek, waarvoor op hoofdstuk V der Staatsbegrooting voor het loopende jaar een eindtermijn van f 1000 beschikbaar is, is te laag gebleken. Het tekort zal vermoedelijk ongeveer f 1000 bedragen. Eene tegemoetkoming komt den minister ook in dit geval billijk voor, weshalve hij alsnog een bedrag van f 500 heeft aangevraagd.

De ten vorigen jare geschrapte subsidieverhooging voor de teekenscholen te Arnhem, Groningen en Utrecht, resp. ad. f 750, f 1500 en f 1050, zijn opnieuw op de begrooting gebracht.

Ten behoeve van het lagere personeel van het bouwkundig bureau, dat tot dusverre bezoldigd werd met tractementen beneden de f 1800, wordt f 4400, zijnde gemiddeld f 100 per persoon, uitgetrokken, ten einde hunne salarissen eenigszins te verbeteren.

(Wordt vervolgd.)

Vacante Betrekkingen.

— Bouwkundig Opzichter, voor dadelijk Brieven No. 49244 bureau der Nieuwe Rott. Courant. (1)

— Bouwkundig Opzichter-Teekenaar, om terstond in dienst te treden. Brieven lett. F. L. 173, Nieuws van den Dag. (1)

— Bouwkundig Opzichter Teekenaar te Utrecht. Salaris f 75—f 90 per maand. Ervaring op waterleidinggebied gewenscht. Brieven onder No. 3107 aan het Bureau van »de Ingenieur« te 's-Gravenhage. (2)

— Technisch Leider aan de Meubelfabriek L. O. V. te Oosterbeek. Brieven te zenden aan de Directie der fabriek. (2)

— Waterbouwkundige voor nu of later, bij voorkeur constructeur in gewapend beton. Brieven onder motto »Havenbouw« aan het bureau van »de Ingenieur« te 's Gravenhage. (2)

Waarom moet men adverteeren in deze tijden?

Omdat:

1e Vakbladen meer nog dan in gewone tijden van a tot z gelezen worden en in menig opzicht een spiegel van de industrieele toestanden zijn, zoodat een ieder door de onrustige tijden den inhoud met bijzondere zorg nagaat, velen ook door gedeeltelijken stilstand van zaken meer dan anders tot zorgvuldig lezen in staat zijn.

2e Het verdwijnen van een anders regelmatig verschijnende advertentie bijzonder opgemerkt en menigmaal juist in deze tijden als een ongunstig teeken voor de adverteerders opgevat wordt.

3e Op menig gebied de gelegenheid is ontstaan om nieuwe connecties aan te knoopen door bijzondere vraag naar voorradige artikelen, wat alleen door adverteeren aan het publiek bekend kan worden.

4e Door het handhaven van advertenties, ieder bijdraagt tot het geruststellen van het publiek, tot het normaliseeren van het zakenleven.

5e Door het stopzetten van buitenlandsche fabrieken of door de moeilijkheden van het transport der Nederlandsche industrie een prachtige gelegenheid geboden wordt, om leveringen, die vroeger door het buitenland gedaan werden, aan zich te trekken.

Kortom, in zekeren zin is adverteeren plicht. („V. en A.").

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

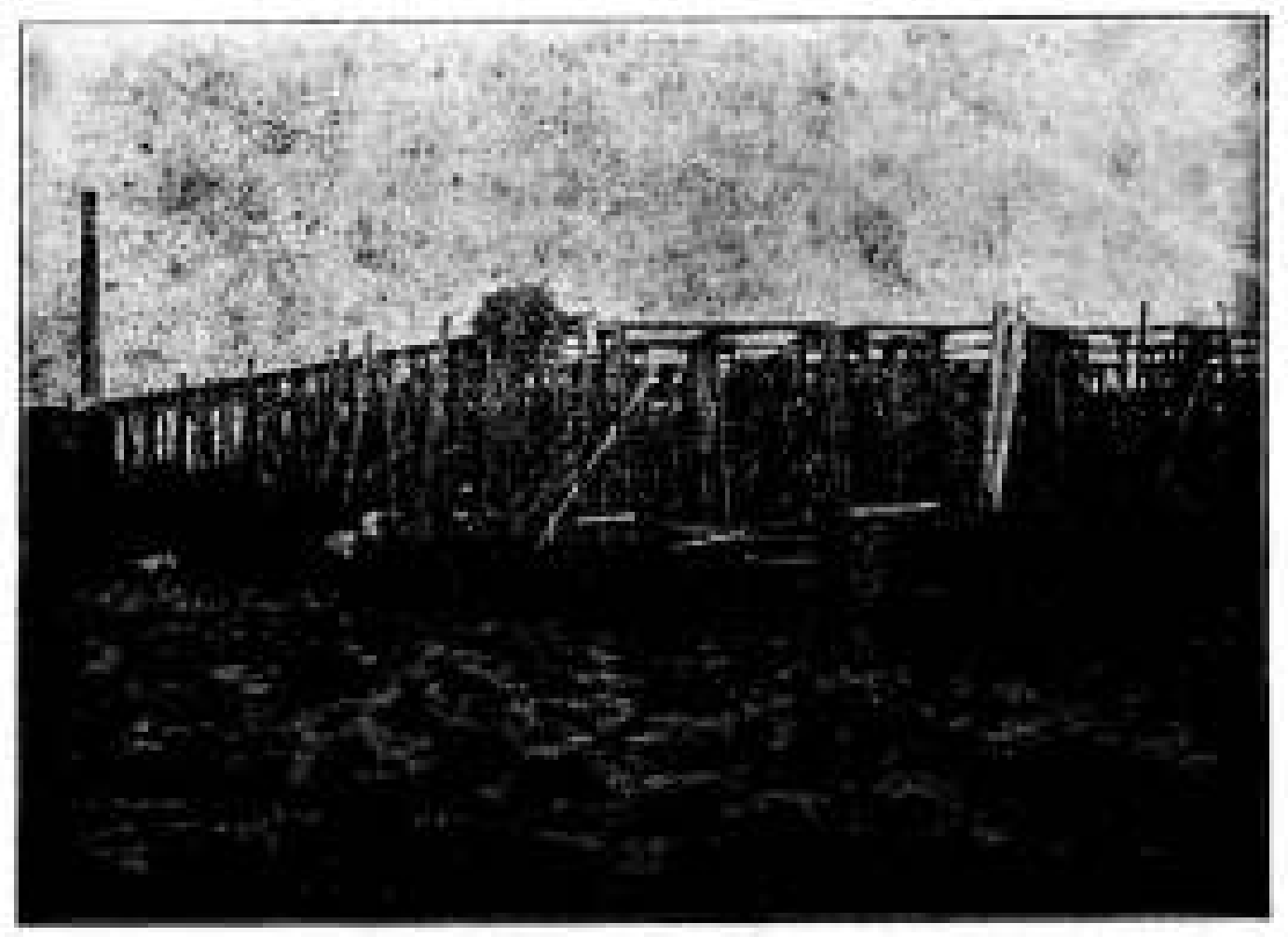

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

ADVERTEERT IN DIT BLAD
ABONNEERT U OP DIT BLAD

F. H. HONIG, HOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK. Keizersgracht 208, AMSTERDAM. FABRIEK TE ZAANDAM. Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgraniet.

Antiquariaat van „De Opmerker".

Waterbouwkunde, door N. Henket, G. Steuerwald, J. van der Toorn, F. J Stieltjes Sr en C. M. Schols, 1878, geheel compleet ingenaaid, de platen in portefeuille.
Deel I. Beschoeiingen, Bekleedingen en Sluizen.
Deel II. Rivieren en Rivierwerken.
Deel III. Bruggen.
Deel IV. Wegen en Spoorwegen.
Tegen aannemelijk bod.

W. Maandag **IJzerversiering.** Practische Handleiding voor Smeden, bouwkundigen enz. met 195 figuren. Amsterdam 1913. . . . . f 1.—.

E. Gugel. **Geschiedenis van de Bouwstijlen,** met 831 figuren en 6 staalgravuren. Tweede druk, Arnhem 1886. f 5.50.

J. Hoffman. **Oefenmateriaal bij het Theorethisch Gedeelte van de Boekhouding der Bouwbedrijven.** Leiden 1911. . f 0.75.

Algemeene Voorschriften voor de Uitvoering en het Onderhoud van Werken. Officieele uitgave Technische Bepalingen van 12 Sept. 1882. f 0.50.

Tegen toezending van het bedrag per postwissel aan de Redactie van de Opmerker, worden de boeken franco aan elk binnenlandsch adres toegezonden.

BUREAU van OCTROOIEN EN MERKEN.
W. K. VAN OORT, Civiel-Ingenieur,
en
Mr. J. E. HESSE.
GRONINGEN, Trompstraat 5a.
Telefoon 2 5

PROSP. GRATIS
INSTITUUT JACOB VAN CAMPEN AMSTERDAM
BRIEFOPLEIDING TOT BOUWKUND. — WERKTUIGK. ELECTROTECHNICUS ENZ. ALLE EXAMENS M. O.

50STE JAARGANG. ZATERDAG 6 NOVEMBER 1915. No. 45

DE OPMERKER
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . f 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . } Uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . » 0.15

Advertentiën van 1 tot en met 5 regels . . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Vormenkennis en Vormenleer.

Vervolg (zie bladz. 174)

Hittenkofer's Architectonische Vormenleer was bedoeld als een populaire handleiding voor de kennis van de vormen der belangrijkste bouwstijlperioden, ten gebruike van bouwambachtslieden, aankomende architecten en technische scholen.

Voor een deel heeft het boek beantwoord aan de bedoeling van den samensteller, het is voor menig aankomend architect een inleiding geweest tot dieper gaande studiën; het heeft door zijn systematische indeeling ook bij het onderwijs goede diensten bewezen, maar voor den bouwambachtsman gelooven wij niet, dat het de vruchten heeft afgeworpen, die er misschien van werden verwacht.

Voor den ambachtsman gaf het deels te veel, deels te weinig. Te veel omdat een vergelijkende architectonische vormenleer veel dingen moet behandelen, die voor den architect wel noodig waren te weten, maar waaraan de ambachtsman in zijn practijk eigenlijk niets had; te weinig, omdat in zulk een vergelijkende vormenleer veel dingen onbesproken moesten blijven, die juist voor den ambachtsman groote waarde konden hebben.

Het Ambachtsonderwijs stelt geheel andere eischen dan het bouwkunstonderwijs in het algemeen. Men moet bij het eerste afdalen in onderdeelen en vaak uitvoerig onderdeelen behandelen, die bij het laatste slechts aangestipt of genoemd behoeven te worden.

Ook al beperkte Hittenkofer zich tot de belangrijkste bouwstijlperioden namelijk: Grieksch, Romeinsch, Byzantijnsch, Romaansch, Gothisch, Renaissance en Modern, een afdalen in détails zooals dit voor het ambachtsonderwijs noodig zou zijn geweest, zou hem veel te ver gevoerd hebben en van zijn boek iets geheel anders gemaakt hebben, dan het nu geworden is.

Hij zou dan ongetwijfeld in den arbeid zijn blijven steken. Thans heeft hij zijn beperkt programma kunnen afwerken en de voldoening mogen smaken zijn boek in veler handen te zien en er met ingenomenheid over te hooren spreken.

Er was in den tijd van omstreeks 1877 dan ook werkelijk behoefte aan zulk een boek. Ieder beoefenaar der bouwkunst moest tenminste weten wat hier werd uiteengezet, wilde hij niet als vreemdeling staan in een wereld, die de bouwkunst van vroeger tijdperken trachtte te doen herleven. De scholen gaven te weinig van dien aard en stonden meestal te veel onder den invloed van één richting. Men was het klassieke moede, ook in zijn laatste streng Grieksche opvatting, men scheen te gevoelen, dat de fantastische romantiek geen toekomst had, wat dan ook is uitgekomen. De studie van de oude monumenten van eigen bodem had inmiddels groote vorderingen gemaakt, men begon belang te stellen in alle stijlen en verscheidene tijdschriften gaven geregeld opmetingen van oude gebouwen en vooral ook afbeeldingen van architectonische détails en versieringen in de grootste verscheidenheid.

Vooral het bekende tijdschrift »Gewerbehalle«, ofschoon meer bepaald uitgegeven ten dienste der kunstnijverheid, werd door architecten geraadpleegd, omdat het van alles gaf en iedereen er wat van zijn gading in vond. Van werken, die meer de vormen van bepaalde stijlperioden

behandelden, zooals de plaatwerken van Bötticher, Statz, Ungewitter, Adler, Ortwein en vele anderen behoeven wij hier niet te spreken, omdat zij niet tot de populaire werken gerekend kunnen worden.

Die plaatwerken, welke thans vrijwel vergeten staan in onze bibliotheken, werden toenmaals door de architecten ijverig geraadpleegd en daaruit heeft ook Hittenkofer voor zijn vormenleer veel geput, en aldus voor een grooter kring toegankelijk gemaakt. Men moge nu zeggen, dat zijn werk grootendeels compilatie geweest is, maar dit mag ons de verdiensten, die het had, niet doen voorbijzien. Compilatie lag in de lijn van den tijd, immers de stijlnavolging was niet anders dan compilatie.

Hittenkofer heeft echter gecompileerd met het doel, een overzichtelijk beeld te geven van de ontwikkeling der architectonische vormen der voornaamste hoofdtijdperken en men kan niet van hem eischen, dat hij al het materiaal daarvoor aan de bronnen zelf, de oude gebouwen, zou hebben gehaald. Dat hij zich perken gesteld heeft kunnen wij slechts toejuichen, waar reeds zooveel materiaal voorhanden was; dat hij zich bepaalt tot de meest kenmerkende vormen en verschillende nuances buiten beschouwing laat, is niet meer dan natuurlijk: dat hij slechts van eene Renaissance gewaagt en de latere uitloopen van dezen stijl voorbijgaat, om dadelijk op het moderne over te springen, is begrijpelijk, omdat men eerst later de waarde van Barok en Rocco is gaan inzien en het moderne van omstreeks 1877 vooral aansluiting zocht bij Gothiek en Renaissance.

Een ding is echter opmerkelijk en dat is de indeeling van de stof, die door Hittenkofer is aangenomen.

Hij begint namelijk met het Ornament, behandelt daarna de Lijstwerken en hun onderdeelen; vervolgens de dragende bouwdeelen, Zuil, Ante, Pijler, Pilaster, Karyatide, Lisene, Konsole; daarna Geveltop, Omraming en Ruimteafdekking; vervolgens de Planindeeling en ten slotte de Façade.

Met deze indeeling is een gemakkelijk overzicht verkregen en toch gelooven wij, dat degene die thans een Architectonische Vormenleer zou samenstellen een andere zou kiezen en ook zou moeten kiezen.

Hoe Hittenkofer er toe kwam ligt voor de hand.

Het Ornament levert een vrij gemakkelijk hulpmiddel op, om de stijlperioden van elkander te onderscheiden. Van dit hulpmiddel werd veel gebruik gemaakt en wie het vaardig wist te gebruiken kon zich al spoedig het air geven veel stijlkennis te bezitten, alhoewel daarvoor nog vrij wat meer noodig is dan het onderscheid te kunnen zien in de versiering.

Een tweede hulpmiddel is de profileering der lijstwerken. Hieraan is het tweede hoofdstuk van het boek gewijd. Dit onderdeel van de vormenleer levert echter heel wat meer moeilijkheden op dan het ornament en de kennis daarvan maakt niet iedereen zich zoo gemakkelijk eigen. Op de scholen wordt het verwaarloosd of zeer onvolledig bedacht en slechts bij uitzondering zijn op het gebied der profileering vergelijkende studiën gemaakt, die wetenschappelijke waarde hadden. Het overzicht dat Hittenkofer er van geeft is ook slechts vluchtig en onvolledig.

Overigens evenwel geeft hij van de bouwkunstige vormen in hun historische ontwikkeling over het algemeen wel de, in zijn tijd, als het meest karakteristiek erkende voorbeelden. Wanneer hij echter genaderd is aan de Ruimteafdekking, dan begint hij den draad te verliezen, want hij komt dan van het gebied der Vormenleer op dat der Architectoniek en blijft daar ook voortschrijden, waar hij de Planindeeling en de Façade bespreekt. Hier echter moet hij uit den aard der zaak zeer onvolledig en oppervlakkig blijven en had hij kunnen volstaan met er op te wijzen, dat de kennis van de ontwikkeling van de hoofdvormen van ruimte indeeling en opbouw eigenlijk niet meer tot de vormenleer behooren, omdat zij bepaald worden door geheel andere beginselen, dan die, welke de détailvormen beheerschen.

Bij een terugblik op het tijdvak, waarin Hittenkofers boek verscheen, begrijpen wij zijn opvatting als een uitvloeisel van de tijdsomstandigheden. Hij zag om zich heen tal van architecten, die hun ontwerpen opbouwden uit vooraf gekozen détails, een methode, die de goede architecten thans gelukkig hebben laten varen. Bij elke architectonische vormenleer bestaat het gevaar, dat de zwakke broeders haar zullen misbruiken, om er motieven uit te putten en daarmede volgens de gewraakte methode te werk te gaan; maar elk plaatwerk en elk studieboek, dat vele afbeeldingen bevat, kan op overeenkomstige wijze misbruikt worden.

Wie echter thans een architectonische vormenleer zou willen samenstellen, heeft nog veel meer dan vroeger op te letten, dat hij niet vervalt in het maken van een stalenboek, om uit te zoeken. Hij kan niet volstaan met het vergelijkenderwijs naast elkander stellen van erkend goede voorbeelden, maar hij moet ook inzonderheid het licht laten vallen op de beginselen, zoowel constructief als aesthetisch, alsook symbolisch, waarop de bouwkunstige vormen berusten en waaraan zij hun ontstaan te danken hebben.

In een tijd, toen het eclectisme aan het woord was, was de taak betrekkelijk gemakkelijk. Men zag er toen geen het minste bezwaar in een taal te spreken, die men feitelijk niet meer verstond, vormen te gebruiken, waarvan men den zin niet meer begreep. Thans wil men dat niet meer, men wil de taal van zijn eigen tijd spreken, vormen gebruiken, die iedereen verstaat. Het lijkt erg eenvoudig, maar het is toch niet meer of minder dan een reuzentaak, om een geslacht, dat blijkbaar verleerd heeft, zich goed uit te drukken, weer spreken en schrijven te leeren. Er zal niet anders opzitten dan van meet af aan met het alfabet te beginnen en dan niet met een Indisch of Grieksch alfabet, maar voor ons met een Nederlandsch.

De samenstelling daarvan zal ons eerste werk moeten zijn, maar men kan het niet aan den eersten den besten opdragen, want reeds het maken van een a-b-c.boekje vereischt een uitgebreide kennis en over het alfabet kan men geleerde verhandelingen schrijven.

Met geleerde verhandelingen zijn wij evenwel niet geholpen, wij hebben behoefte aan resultaten, die voor de praktijk dadelijk bruikbaar zijn, maar deze kunnen ook door den geleerdsten bouwmeester niet zonder meer uit de mouw worden geschud.

(Wordt vervolgd)

Vereenigingen.

BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP TE ROTTERDAM.

Voordracht over het nieuwe Raadhuis te Rotterdam.

In den salon van den Doele te Rotterdam, trad Dinsdag 26 Oct. j.l. in een gecombineerde vergadering van de Vereeniging tot bevordering van Fabrieks- en Handwerksnijverheid te Rotterdam, en de Vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap" als spreker op professor Henri Evers, de ontwerper van het nieuwe Raadhuis te Rotterdam, om zijn hoorders een algemeenen indruk te geven van het nieuwe stadhuis.

Meer dan een algemeene indruk, zeide spreker, kon het niet zijn, omdat men over architectuur eigenlijk eerst iets kan zeggen, wanneer iets is tot stand gekomen, en dat is met het nieuwe stadhuis nog geenszins het geval. Hij kon het dan ook slechts in hoofdlijnen laten zien, zooals hij het zich gedacht heeft.

Het eerst kregen we op het scherm te zien het situatieplan van het stadhuis, postkantoor en beursgebouw, waarbij spreker aantoonde, dat men hier niet zou krijgen drie groote gebouwen op één rij, zooals het publiek zich dat voorstelde. Juist doordat het postkantoor eenigszins achteruit zal komen te staan, wordt de eentonigheid gebroken.

De volgende teekening gaf te zien den beganen grond van het gebouw. De twee hoofdgedachten welke bij het ontwerp op den voorgrond traden waren 1e, concentratie van den geheelen geregelden dienst in één gebouw, en 2e, te streven naar de hoogste eischen van lucht en licht. Daartoe is tusschen het vóór- en achtergebouw ook een binnenplein ontworpen van 60 bij 26 M.

Als het gebouw gereed is, zal het binnenplein wellicht ook als verkeersweg voor het publiek kunnen dienen. Er wordt naar gestreefd dit een zoo fraai mogelijk aanzien te geven.

In het achtergebouw zijn groote glazen hallen ontworpen voor de bureaux van den burgerlijken stand en andere afdeelingen.

In het voorgebouw leidt de portiek naar een groote hal, waarop uitkomen de trouwzaal voor de derde klasse met wachtkamers, en verder de trappen, die naar boven leiden. Op de eerste étage bevindt zich de raadszaal met ter zijde een leeszaal en een koffiekamer, alles uitkomende aan het binnenplein. Aan de voorzijde is de groote feestzaal met links de trouwzaal 1e klasse en rechts de kamer van burgemeester en wethouders. Deze drie zalen kunnen zoo noodig tot één gemaakt worden. Aangrenzend zijn een dienkamer, de kamer van den burgemeester, den secretaris, den hoofdbode en achter grenst daaraan de secretarie. Op de derde étage bevindt zich o.m. een koffiekamer voor de beambten met aangrenzende keukens.

Een teekening van het gebouw in doorsnee, maakte duidelijk, hoe het vraagstuk van lucht en licht zal worden opgelost.

Vervolgens kregen we een beeld te zien van de paalfundeering voor den toren, waartoe niet minder dan 2200 palen zijn gebeid, en van die voor het geheele gebouw waartoe 8236 palen noodig waren. Dit heiwerk is geheel gereed.

Na een kiekje op het toekomstige gebouw van de zijde van het ziekenhuis gezien, verscheen de voorgevel op het doek. Hier gold het vooral iets karakteristieks te leveren, zooals ook in verschillende oude gebouwen te dezer stede wordt teruggevonden, als de beurs, het museum Boymans, de Delftsche Poort en tal van fraaie koopmanshuizen aan onze havens.

Men wenschte hier de schakel, welke het heden met het verleden verbindt, te behouden, en daarbij vast te houdan aan de locale traditie. Spr. wees er op, hoe men zoowel inwendig als in den gevel den boogvorm terugvindt. Verder zijn in de plaatsing der ramen ook uitgedrukt afzonderlijke deelen, waaruit het gebouw aan de voorzijde bestaat. Zoo vormen die van de trouwzaal, van de feestzaal, en van de kamer van burgemeester en wethouders ieder een afzonderlijke groep.

Wat de versieringen betreft, ook deze zijn met groote zorg ontworpen. Die van den trap memoreeren de grootheid van de gemeente Rotterdam. De beelden in het front zullen voorstellen de vier hoofdeischen voor een goed gemeentebestuur als moed, kracht, talent en toewijding.

Boven de trouwzaal vindt men in de kroonlijst het huwelijk uitgedrukt en beelden van man, vrouw en kind. Boven de kamer van B. en W. vonden realisme, idealisme en andere eischen voor een goed bestuur hun uitdrukking.

De versieringen langs het front drukken uit handel, scheepvaart en industrie.

Spr. wees er hierbij op, dat hier oorspronkelijk drie balcons waren ontworpen, doch op advies van H. M. de Koningin daarvoor in de plaats zal komen één groot balcon van 14 M. lengte.

Vervolgens kreeg men den hoek van het gebouw te zien, waar zich de burgemeesters-kamer bevindt en waar men zich tevens de plaats gedacht heeft voor het standbeeld van Van Oldenbarneveld, waarvoor door wijlen den heer Muller f 20,000 geschonken werd.

In de versiering van den nis, waarin dit standbeeld zal geplaatst worden is uitgedrukt de magistratuur. Bovenlangs zal een lijst de beeltenissen bevatten van vroegere regenten der stad, ter zijde stellen beelden voor beleid en toewijding en bovenop vindt de gerechtigheid een plaats.

Alsnu ontwikkelde spr. zijn gedachten bij het ontwerp voor den toren, waarin behalve voor het uurwerk ook voor een carillon plaats zal zijn, terwijl op den toren het beeld van den vrede zal geplaatst worden als herinnering aan het lange tijdperk van vrede, dat wij hebben doorleefd.

Een teekening van het binnenplein, welke nu op het doek werd gebracht, lokte applaus uit, zoo prachtvol als dit is ontworpen met een fontein in het midden, fraaie bloemperken, sierlijke banken, enz., terwijl tevens bleek, dat ook aan de daar uitkomende achtergevels van het gebouw niet minder zorg is besteed aan den voorgevel. In de versieringslijst langs den gevel der raadszaal vinden uitdrukking de verschillende onderdeelen van het stadsbestuur als financiën, de bedrijven, onderwijs, openbare werken en burgerlijke stand.

Vervolgens liet spr. een groot aantal onderdeelen van de architectuur op het scherm zien en voorts de vestibule van het achtergebouw, de prachtig ontworpen glazen hallen, waar de ambtenaren hun werk verrichten en welke eenigermate banksgewijze zijn ingericht.

Na de pauze maakten we op het doek een rondwandeling door het voorgebouw, en kregen we reeds bij het binnentreden den indruk, dat men hier met een grootsch en machtig ontwerp te doen heeft. Treedt men het gebouw binnen, dan komt men eerst in de voorhal en daarna in de vestibule, geheel in boogvorm van graniet en andere steensoorten ontworpen.

De trap in de centrale hal opgaande komt men op de breede gaanderij, waar men in den wand gemenoreerd ziet Rotterdam als groote haven- en handelsstad, wat ook verder in de versiering aldaar is doorgevoerd. De symbolen der vijf werelddeelen zijn daarin aangebracht en verder de wapens van de voornaamste landen, waarmede Rotterdam in handelsverkeer staat. Handel, scheepvaart en industrie vinden er hun uitdrukking, terwijl aan weerszijden van de trap de Waterweg is uitgebeeld. Ook kunst en wetenschap zijn niet vergeten, kortom ieder ornament heeft zijn beteekenis. In de koepelvormige zoldering prijkt het wapen van Rotterdam.

Na ook hier een aantal architectonische bijzonderheden te hebben doen zien leidde spr. zijn hoorders de verschillende zalen binnen, waarbij men de overtuiging kreeg, dat hier in waarheid een paleis verrijzen zal. In de groote feestzaal zullen de pilaren langs de wanden in kostbaar marmer worden uitgevoerd. Op den achtergrond een rijk uitgevoerde schoorsteenmantel, waar boven Rotterdam weder als handelsmetropool gesymboliseerd. Voor de verlichting heeft de ontwerper zich gedacht behalve een aantal electrische kronen aan de zoldering ook hooge candelabres langs de wanden in goud of brons.

Een juweeltje is ook de trouwzaal, welke in hoofdzaak

in mahonie- of satijnhout en teakhout zal worden uitgevoerd. De kroonlijst zal daar een versiering dragen van slingers van bloemen en bladeren en de wanden zullen versierd worden met symbolische voorstellingen van het huwelijk, geluk en feestvreugde.

In de kamer van B. en W. is de versiering natuurlijk in strenger stijl, maar niet minder rijk ontworpen.

Voorts kregen we nog te zien de raadszaal, welke op de meest practische wijze zal worden ingericht. Langs de zijde komt een groote verheven tribune voor de vertegenwoordigers der pers en rechts tegenover den voorzitter een tribune voor het publiek.

Vooral met de eischen der acoustiek zal hier bijzonder rekening gehouden worden.

Ten slotte liet spreker nog vele photo's zien, aantoonende den geregelden gang van het werk en bracht hij gaarne hulde aan zijn trouwen medewerker, den heer Kok, waarmede de toehoorders door luid applaus instemden.

Het woord van dank, door den voorzitter den spreker gebracht, vond luide instemming.

DE FRIESCHE BOUWKRING TE LEEUWARDEN.

De belangstelling in de huishoudelijke vergadering van den „Frieschen Bouwkring" was op Donderdag 21 October zeer gering. Slechts een totaal leden waren aanwezig toen de voorzitter, de heer Fransen, de vergadering opende. Het jaarverslag van den secretaris en penningmeester werd uitgebracht en goedgekeurd, waaruit bleek, dat het ledenaantal verminderd was. Ook de schilderspatroonsvereeniging „St. Lucas" had het lidmaatschap opgezegd, hetgeen bij de aanwezigen nogal verwondering wekte, daar juist deze vereeniging indertijd zooveel moeite had gedaan, voor de patroonsvereenigingen aansluiting bij den Frieschen Bouwkring te verkrijgen.

In de plaats van den heer Fransen, die aan de beurt van aftreding was, werd als bestuurslid gekozen de heer W. C. de Groot, die ook als voorzitter werd benoemd. Voor den heer G. J. Ooiman werd als bestuurslid en afgevaardigde der Timmerliedenpatroonsvereeniging te Leeuwarden en Huizum aangewezen de heer A. J. Woltring.

Voor het houden van voordrachten voor het a.s. seizoen waren door een paar leden toezeggingen gedaan, terwijl het bestuur nog met enkele sprekers van buiten in correspondentie was, waardoor weer een viertal lezingen zouden kunnen worden gehouden. Wenschelijk werd het gevonden ook een of meer avonden beschikbaar te houden, waarop door de leden actueele onderwerpen, het belang der vereeniging betreffende, konden worden behandeld.

Bij de rondvraag werden verschillende punten onder de aandacht van het bestuur gebracht, dat opdracht ontving deze zaken nader te overwegen. De voorzitter sprak bij het sluiten der vergadering den wensch uit, dat de volgende bijeenkomsten beter mochten worden bezocht.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 17. Kroniek LXVII, door J. Gratama. Het nieuwe station S. S. te Maastricht, met afbeeldingen en 2 losse platen.

Bestek en Voorwaarden bij aanbesteding van werken; uit de rede, uitgesproken bij de aanvaarding van het Hoogleeraarsambt aan de Technische Hoogeschool te Delft 8 Oct. 1915, door Prof. Chr. K. Visser c.i.

Is een architect arbeider is den zin van de Wet op de Arbeidsovereenkomst?

(Vervolg 3e pagina bijblaa.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551.
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hilegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

DE REPRODUCTIE COMPAGNIE
CLICHÉ'S
Rotterdam

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM.
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM, Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

ARCHITECTURA No. 44. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Lezingen van Architectura et Amicitia.

Kort Verslag der 1365ste Ledenvergadering van 20 October 1915.

Jubileum Dr. H. C. Muller.

Ingezonden. Over de tegeltableaux der H. IJ. S. M., door G. J. Sarlemijn-D. A. N. Margadant, overlijdensbericht.

Jacob van Campen en zijn tijd, door A. W. Weissman.

DE BOUWWERELD No. 43. De Drommedaris te Enkhuizen door G. Honijk, Gemeente-architect te Enkhuizen, met dubbele losse plaat.

Bestek en Voorwaarden bij aanbesteding van werken (slot).

DE INGENIEUR No. 44. De ontwikkeling van het spoorwegnet in Centraal-Afrika. Voordracht, gehouden in de vergadering van de Afdeeling voor Spoorwegbouw en Spoorwegexploitatie van 18 April 1914, door L. Kooyker, met afbeeldingen.

Verkeerstellingen, door E. Jacobs c.i., met afbeeldingen.

Menschenbelasting op bruggen, door E. A. van Genderen Stort met afbeeldingen.

TECHNISCH WEEKBLAD (R. v. T.) No. 44. Steunfonds. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Uit de afdeelingen en vakgroepen — Verslagen van vergaderingen. — Middelbare Technische School te Haarlem. — Bouwen en nog wat. II. — De accumulator in het electrische-centrale bedrijf (vervolg. — Ingezonden. — Correspondentie. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 43. Voorloopige aankondiging, Algemeene Vergadering op 25 November 1915 te Amsterdam.

Schijne-Bestedingen.

Bestek en Voorwaarden bij aanbesteding van werken. Rede van Prof. Chr. K. Visser (slot).

Afdeelingsverslagen. Groningen, 19 October 1915.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 48. Toestel voor het onderzoek der rookgassen. — Trusts en Kartels. — Iets over het verlies van arbeidsvermogen in verschillende kussenblokken.

HET HUIS, Oud en Nieuw No. 9. De September-aflevering van Ed Cuypers' Maandelijksch Prentenboek bevat een artikel van G. A. Evers over Paushuize te Utrecht. Thans woning van den Commissaris der Koningin en zetel van het Provinciaal Bestuur, wordt de kern van het gebouw nog steeds gevormd door hetgeen van het op last van Paus Adrianus VI gestichte gebouw is overgebleven. Dat is oogenschijnlijk nog tamelijk veel, maar bij nadere beschouwing blijkt eerst, hoeveel er veranderd, vertimmerd en verknoeid is door de opvolgende bezitters en gebruikers van het huis, en zoo zijn dan in het inwendige de kelders, die het meest ongerept ge bleven zijn, het merkwaardigst.

De aflevering geeft voorts een paar afbeeldingen van Oud Amsterdam en besluit met een, zooals bekend is, onuitgevoerd ontwerp voor het Nederlandsch Paviljoen op de Tentoonstelling te San Francisco.

UIT DE STAATSBEGROOTING VOOR 1916.

(Vervolg.)

In afwijking van andere jaren wordt in deze begrooting ook onde Hoofdstuk VI, Marine, gewag gemaakt van vrij belangrijke bouwplannen, o.a. van een Kazerne voor Marine-personeel te Willemsoord. Het vraagstuk van de wijze van huisvesting van het Marine-personeel te Willemsoord heeft reeds meermalen een onderwerp van overweging uitgemaakt en ten slotte werd de overtuiging verkregen, dat huisvesting aan den wal in kazernes om economische redenen de voorkeur verdient boven logies aan boord van logementschepen.

Te Willemsoord zijn slecht's enkele terreinen, die voor kazernebouw op groote schaal in aanmerking kunnen komen. Daaronder behoort o.a. een droog te leggen terrein aan den overkant van de haven het Nieuwediep, waarop zich nu reeds een mijnenmagazijn en een olietank bevinden, terwijl plannen aanhangig zijn om er nog een kolenmagazijn, pyro-technische-werkplaatsen en laboratoria — voor welke beide laatste mede fondsen op deze begrooting worden aangevraagd — te bouwen.

Een ander terrein is gelegen aan het Helldersch Kanaal tusschen den Rijkweg en de onderzeedienst-kazerne aan het spoorwegbassin.

Dit terrein beslaat een aanzienlijke oppervlakte en is geschikt voor het bouwen van meerdere kazernes met exercitieloodsen en biedt ruimte voor een exercitie- en de noodige sportterreinen.

Beide terreinen eigenen zich voor bouw van kazernes; echter wordt, wanneer het laatstbedoelde terrein voor billijken prijs te bekomen is, daaraan de voorkeur gegeven.

Aanvankelijk ligt het in de bedoeling tot den aankoop van den benoodigden grond over te gaan; daarna zullen plannen voor den bouw van eene of meerdere kazernes naar de oogenblikkelijk zich voordoende behoefte worden vervaardigd.

Uit den betrekkelijken begrootingspost zullen ook worden gekweten de kosten voor onderzoekingen naar de gesteldheid van den bodem, voor voorbereidende werkzaamheden, enz.

Pyrotechnische werkplaatsen aan den Ijsdam in den Helder. Reeds sedert jaren doet zich dringend de behoefte gevoelen aan eene afdoende verbetering van de gelegenheid voor munitie-aanmaak te Willemsoord, welke aanmaak in het fort Oostoever plaats had.

Eene plaats daarvoor werd gevonden op een aan te plempen terrein aan de overzijde der haven Nieuwediep, nabij het verspermijnenmagazijn. Op dit terrein ware nu eene pyrotechnische werkplaats te bouwen en aanshuitend daaraan een magazijn voor de bestanddeelen voor den aanmaak van munitie, eene slooplaats en een wacht- en schaftlokaal.

De kosten van de pyrotechnische werkplaats worden geraamd op f 659.000. Als eerste termijn is op de begrooting van 1916 een bedrag van f 430.000 gebracht.

Voorts worden gelden aangevraagd voor voorzieningen aan het marine-hospitaal te Willemsoord, verbetering en uitbreiding van de stoomwerkplaats op 's Rijks werf te Willemsoord, vernieuwing van vloeren in de gebouwen van het torpedo-atelier op het marine etablissement te Amsterdam en voor aanbouw bij het gebouw van de verificatie van 's Rijks zee-instrumenten te Leiden.

Maatregelen van materieelen aard als gevolg van de opheffing van 's Rijks werf te Amsterdam als werf van aanbouw en herstelling. Terwijl aanvankelijk op de begrooting van 1915 een bedrag van f 100.000 was gebracht voor de onder dit hoofd bedoelde maatregelen, moest dit bedrag voor de definitieve samenstelling der begrooting bij het departement tot f 50.000 worden teruggebracht in verband met behoeften van meer dringenden aard. Nu echter de opheffing van 's Rijks werf te Amsterdam als inrichting van aanbouw en herstelling een voldoende feit is, behooren thans in aanluiting aan hetgeen reeds in 1915 werd voorbereid, de verdere maatregelen te worden genomen die noodig zijn, om het marine-etablissement te Amsterdam zoodanig in te richten als met zijne gewijzigde bestemming overeenkomt.

Daartoe wordt noodig geacht het maken eener afscheiding te land en te water van het ten verkoop bestemde gedeelte, het maken eener overkapping en hellingvoor lichte vaartuigen, het gelijkmaken eener helling en het maken van een kaaimuur, de verplaatsing eener loods, de vertimmering van magazijnen, de verplaatsing en inrichting van gebouwen, het demonteeren van over te brengen werktuigen, de overvoer naar elders en opstelling enz.

Bovendien behoort bij 's Rijks werf te Willemsoord de z.g. eikenhoutloods te worden ingericht tot magazijn van machinekamerbehoeften en electriciteitsbenoodigdheden.

Voor een en ander is een bedrag van f 95.000 uitgetrokken.

Hoofdstuk VII geeft ons geen stof tot opmerkingen.

Hoofdstuk VIII, Oorlog: in dit hoofdstuk wordt gesproken van de navolgende bouwwerken:

Aanbouw van een graansilo. De noodzakelijkheid om onder de tegenwoordige omstandigheden op alle gebeurlijkheden te zijn voorbereid, heeft er toe geleid belangrijke voorraden verpleegingsbehoeften voor het leger bijeen te brengen, in de eerste plaats tarwe, peulvruchten en andere levensmiddelen, haver en steenkolen.

Op het oogenblik, waarop tot demobilisatie wordt besloten, zullen dus nog belangrijke voorraden beschikbaar blijven.

Al die voorraden weder te gelde te maken en dus terug te keeren tot den toestand, die vóór de mobilisatie bestond, schijnt niet gewenscht.

Uitvoerig schetst de minister het groote belang van het opleggen in eigen beheer in doelmatig ingerichte bewaarsilo's.

Als eerste termijn is op de begrooting een bedrag uitgetrokken van f 140.000 voor den bouw van een silo met meelmolen, waarvan de totaalkosten op f 785.000 worden geraamd.

Nieuw gebouw voor de Topographische Inrichting. Het voornemen is opgevat om een nieuw gebouw voor de Topographische Inrichting te stichten op een gedeelte van het aan den staat (departement van oorlog) toebehoorend terrein, waarop zich thans de gebouwen der kanongieterij bevinden.

De kosten van dien bouw worden geraamd op f 21.500.

Na de voltooiing van de nieuwe inrichting zal het tegenwoordige gebouw door de zorg van het departement van waterstaat worden ingericht voor het gebruik van afdeelingen van het departement van oorlog, welke thans in gehuurde gebouwen zijn gehuisvest en van het technisch bureau van den inspecteur der genie. Dientengevolge zal eerlang eene jaarlijksche uitgave aan huur van f 4150 komen te vervallen.

Th. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

Pianino's contant en termijnbetaling.
UIJTENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, te Van Swindenstr. 10,
SOLIED ADRES. AMSTERDAM

F. H. HONIG, Kwakersgracht 205, AMSTERDAM. FABRIEK TE ZAANDAM.
HOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK.
Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgraniet.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

Hoofdstuk XI. Waterstaat. De uitgaven van het departement van Waterstaat worden voor 1916 geraamd op f 19.789.835.

Daarin zijn opgenomen de volgende bedragen voor aan te besteden werken:

Voor de voortzetting van de verbetering der rivier de IJsel wordt opnieuw een bedrag van f 200.000 aangevraagd; voorts is o.a. uitgetrokken f 13,000 voor verlenging van den dam tot tegen het plateau beoosten de Helsluis in het Helkanaal, en f 40.000 voor normaliseeringswerken tusschen Grave en Hedikhuizen.

Met betrekking tot den Waterweg van Rotterdam naar zee wordt voor het maken van lage dwarsdammen in het Scheur de tweede helft der geraamde kosten ad f 60,000 uitgetrokken.

Voor de opruiming van steenbezetting en steenbestorting, welke aan het Zuiderhoofd, den leidam en den lagen dam te Hoek van Holland aanwezig is, maar geen dienst meer doet, wordt f 3500 uitgetrokken.

Voor het maken bij de ligplaats voor zeeschepen, aan de oostpunt van Rozenburg, van een paar aanlegplaatsen voor de binnenvaartuigen, die buskruit of andere ontplofbare stoffen moeten overladen, en het verbeteren van de bestaande aanlegplaats voor kleine vaartuigen bij het wachthuis aan de Buskruithaven, een en ander in het belang van de veiligheid wordt f 4000 uitgetrokken.

f 35.000 wordt uitgetrokken voor de afgraving en uitbaggering van een stuk grond, onder Moordrecht aangekocht, ten einde aldaar een scherpe, bocht in den Hollandschen IJsel, die voor de scheepvaart hinderlijk is te kunnen wegnemen.

In de Memorie van Toelichting worden voorts mededeelingen gedaan betreffende een zich geboden gelegenheid om op voordeelige wijze nog verder te gaan met de afronding van hinderlijke bochten in deze rivier, f 30.000 wordt uitgetrokken als eerste termijn van de over twee jaren te verdeelen kosten ad f 60.000 van het afgraven van een bocht in het Zwartewater, 5 K.M. benedenwaarts Zwolle, bij Westerveld.

Voor de bezinking van den onderzeeschen oever aan de Z.-O.punt van Texel wordt voor 1916 f 36,000 aangevraagd; voor uitbreiding der verdediging van het Noorderstrand van Vlieland f 56,000 en voor het Zuiderstrand f 5000; ten einde de verhooging van den omringdijk op Marken in sneller tempo te kunnen voltooien, wordt voor 1916 f 10,000 aangevraagd tegen f 5000 in vorige jaren.

Voorts wordt o.a. uitgetrokken f 3000 voor de verbetering van een hoofd voor de Pettener zeewering; f 60,000 voor bestorting en bezinking van het onderzeesche beloop van de Heldersche zeewering; f 10,000 voor verhooging van den Helderschen zeedijk tusschen K.M.-palen 22 en 24; f 100.000 voor drie strandhoofden tusschen de Heldersche en Hondsbossche zeeweringen; gelijk bedrag is noodig voor drie strandhoofden, voor gezamenlijke rekening van Rijk en Provincie aan te leggen tusschen de strandpalen 15 en 18; f 24,000 voor voorziening langs de zeewering te Vlissingen: f 20.000 als eerste termijn voor de havenuitbreiding te Breskens, waarvan de totale kosten globaal zijn geraamd op f 425,000.

Voor het weder op hoogte brengen der kanaaldijken van het Merwedekanaal in Utrecht zal in ieder der drie volgende jaren f 20,000 noodig zijn Voor 1916 wordt als eerste post f 50,000 gevraagd voor vernieuwing van schutkolkmuren en het maken van spuiduikers bij sluizen van de Zuid-Willemsvaart in Noord-Brabant; met de bedoeling om de werken zoo krachtig voort te zetten, dat het Wilhelminakanaal, indien geen tegenstand wordt ondervonden, in het jaar 1918 geheel gereed zal kunnen zijn, is op deze begrooting f 450.000 meer voor dat kanaal uitgetrokken. Vermoedelijk zal, behalve de spoorweg- en kanaalwerken bij Tilburg, ook het kanaalvak Tilburg—Oirschot in uitvoering komen.

In zake het Noordzeekanaal wordt gerekend, dat voor den aanleg van een berghaven voor baggermaterieel aan de noordzijde van het buitenkanaal te IJmuiden dit jaar f 175,000 zal worden besteed; voor uitbreiding van de los- en laadplaatsen te Ter Neuzen wordt voor 1916 f 200.000 uitgetrokken: f 100,000 voor de voortzetting der verbetering van den weg Vucht—Tilburg en voor het maken van een aanvang met de verbetering van den weg Breda—Belgische grens; de wegenverbetering in Zeeland, in verband met het weldra gereedkomen van den verbindingsweg tusschen Noord-Brabant en Zeeland, zal rond f 240,000 kosten, waarvan de helft op deze begrooting wordt uitgetrokken; f 15,900 als rijksbijdrage in de kosten van aanleg van een harden weg van Oud-Leusden over Varsen naar Ommen en f 18,150 als rijksbijdrage in de kosten van aanleg van een harden weg van Enschede over Broekheurne naar Buurse (gem. Haaksbergen); f 14.320 en f 53.751 als rijksbijdrage in de kosten van verharding van wegen, respectievelijk van »de Kruisberg« over Velswijk naar den weg van Hummelo—Hengelo (G.) en van Zelhem over Varseveld naar den weg Terborg—Dinksperlo: f 12,000 als maximum-bijdrage aan de gemeente Druten in de kosten van verbetering van het pontveer over de Waal; f 17,000 als maximum-bijdrage in de kosten van verbetering van den Winsumer straatweg.

Onder het hoofdstuk Landbouw, Nijverheid en Handel vinden we o.m. opgenomen een post van f 508,370 voor woningbouw op de staatsmijnen in Limburg.

Voor »Staatsmijn Wilhelmina« is voor 1916 voor aanleg, waarvoor voor 1915 f 80,000 is toegestaan, f 295,000 geraamd. Hieronder is begrepen f 102.400 voor den bouw van een briketfabriek en f 192,600 voor andere aanlegwerken.

In Hoofdstuk X, Landbouw, Nijverheid en Handel is de Afdeeling Mijnwezen de belangrijkste. Voor woningbouw op de staatsmijnen is in 't geheel f 508.370 geraamd.

Vacante Betrekkingen.

— Twee Teekenaars bij een Architect in Industriestad. Een Bouwkundig of Machinebouwkundig bekend met fabrieksbouw en gewapend beton en een Bouwkundig voor ontwerpen van villa's, winkelhuizen, enz. Uitvoerige brieven onder No. 24, bureau Technisch Weekblad, Valkenboschkade 39, Den Haag. (1)

— Meubelteekenaar, tevens voor den verkoop, aan fabriek te Amsterdam. Uitvoerige brieven onder lett. V. J. 568, Nieuws van den Dag. (1)

— Hoofdopzichter voor buitenwerk, bekend met de afmetingen van ijzer, eventueel voor vast. Uitvoerige brieven lett. P. Drukkerij J. de Jong. Wijnstraat 30, Rotterdam. (1)

— Leeraar met akte Md. aan de Nuts-Ambachts-Teekenschool te Baarn, salaris f 400.— per cursus. Brieven en inlichtingen tot 15 November a.s., bij den Secretaris T. Stein, Heemstralaan 45, Baarn. (1)

— Bouwkundig Teekenaar, spoedig, salaris naar bekwaamheid. Volledige brieven onder No 4051, Adv.-Bur. N. K. M. Wijnhaven 85, Rotterdam. (1)

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels,

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

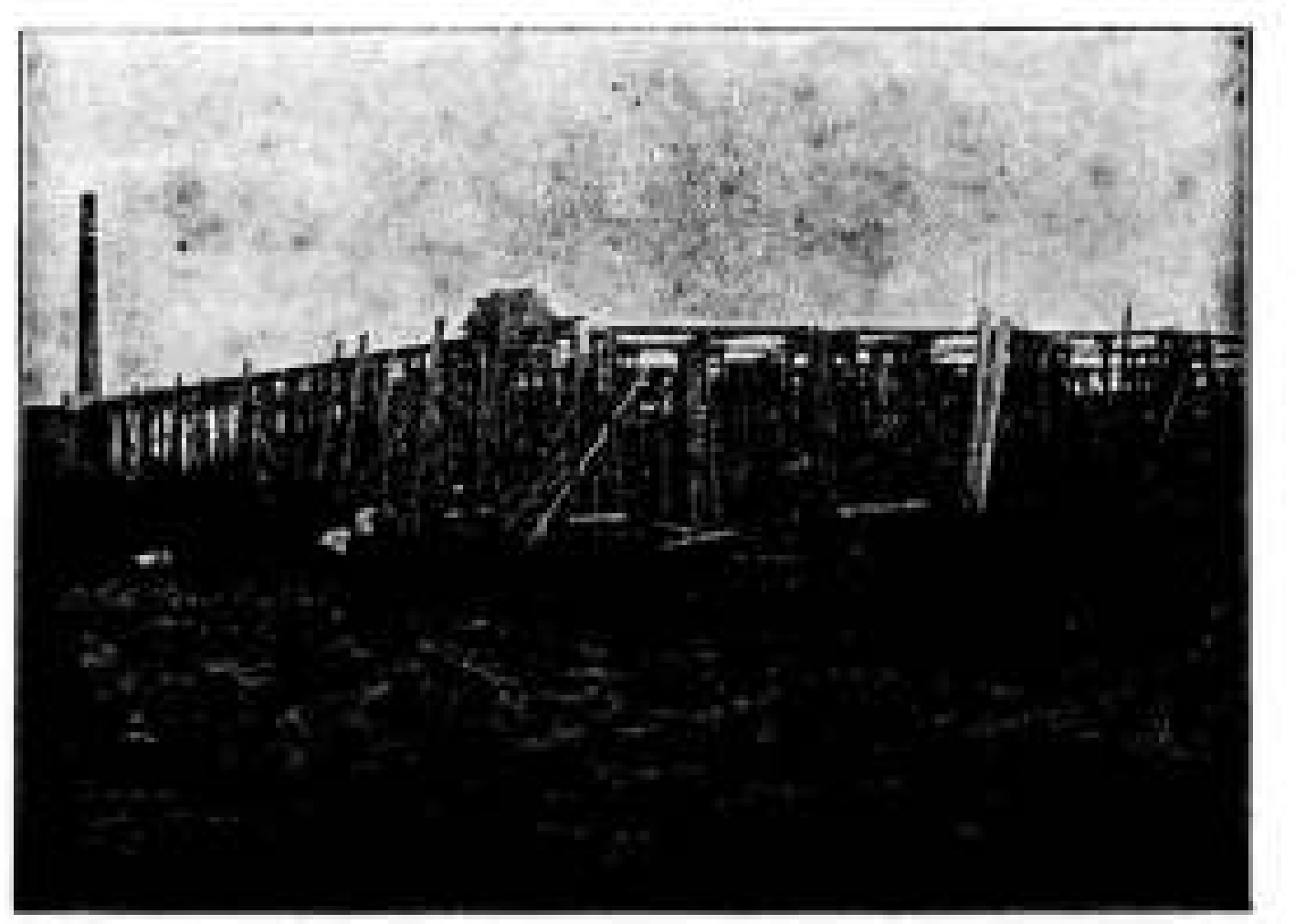

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec. voor het binnenland . . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . (Uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Vormenkennis en Vormenleer.

Vervolg (zie bladz. 178)

Een zeer kenmerkend verschijnsel in de kunst van onzen tijd is de verwaarloozing van het détail. Men kan dit waarnemen in de bouwkunst, evengoed als in schilder- en beeldhouwkunst en al liggen muziek en litteratuur buiten het gebied onzer beschouwing, wij mogen er hier wel op wijzen, dat door bevoegde critici ook ten opzichte daarvan meermalen dezelfde klacht geuit is. Hebben wij hier te doen met een verschil van opvatting tusschen een vorig geslacht en het thans levende en werkende, zooals dat in zoo velerlei andere zaken bestaat en bestaan moet? Is de verzorging van het détail iets, dat verouderd is en waaraan wij niets meer hebben; waaraan wij onze aandacht niet meer behoeven te wijden? Wij kunnen het moeilijk aannemen nu wij een noodkreet gehoord hebben over verwildering, over een in het oog vallend gebrek aan vormenkennis, een noodkreet, die niet het gevolg is van een plotselingen indruk, maar van het besef, dat er een noodtoestand bestaat. Bij velen sluimerde dit besef, anderen waren er zich van bewust maar zwegen en thans komt een onzer meest vooraanstaande bouwmeesters en constateert den noodtoestand, daarbij de ambachtsscholen aanwijzend als de kweekplaatsen, die, zoo niet het meest, toch zeer veel tot zijn ontstaan hebben bijgedragen.

Vrij te pleiten is ons ambachtsonderwijs niet, er is daarin gezondigd en wordt nog gezondigd, maar wij meenen dat de billijkheid eischt, te erkennen, dat hier meer dan een schuldige is en de ambachtsschool dus hoogstens medeschuldig verklaard kan worden.

Zij is het, aan wie uit den aard der zaak meer dan eenige andere onderwijsinrichting de verzorging van het détail is toevertrouwd, zij heeft, zooals terecht gezegd werd, tot taak, daarin de goede traditie te bewaren. Zij mag zich niet bezondigen aan fantastische buitensporigheden, wil zij niet aansprakelijk gesteld worden voor de gevolgen daarvan, die natuurlijk niet zijn uitgebleven en die ons thans ergernis geven.

Bij de tegenwoordige organisatie van ons ambachtsonderwijs, moet men zich ervoor wachten zijn eischen al te hoog te stellen. Wij bedoelen hiermede, het zij hier uitdrukkelijk gezegd, niets onvriendelijks aan het adres onzer ambachtsscholen, noch een afbrekende critiek op de organisatie van het ambachtsonderwijs. Wij waardeeren beide en meenen, dat, indien wij niet vele, en daaronder voortreffelijke, ambachtsscholen hadden, het er met onze bouwkunst wellicht nog veel bedroevender zou uitzien. Men herinnere zich echter eens welk een noodtoestand tot het ontstaan der ambachtsscholen heeft geleid, dan zal men moeten erkennen, dat reeds een aanzienlijk tekort is ingehaald, dat werkelijk in vele opzichten door de ambachtsscholen de verloren traditie weder is opgedolven en de goede constructie-beginselen weder op den voorgrond zijn gebracht.

Dit beteekent niet weinig, wanneer men nagaat, dat het verval van de constructie in de bouwkunst reeds dagteekent uit de achttiende eeuw, toen de gilden nog bestonden en de bouwmeesters een talent voor decoratie ten toon spreidden, als wellicht geen andere tijd gekend heeft. Evenwel ons ambachtsonderwijs is niet volmaakt, dit zal niemand tegenspreken en waar het zich het eerst gewijd heeft

aan 't dringend noodige, het constructieve détail, kan 't ons niet verwonderen, dat aan den kunstvorm niet ook van begin af aan de vereischte aandacht is geschonken.

Bij de geboorte van het ambachtsonderwijs gold in de bouwkunst het beginsel: „Greift nur hinein" in zijn volle kracht. Slechts enkele vooruitziende geesten hadden een voorgevoel van de consequenties, waartoe dit beginsel onverbiddelijk voeren moest. De mannen, die destijds de handen aan den ploeg sloegen, om de bouwambachten van een dreigenden ondergang te redden, hadden wel wat anders te doen, dan zich te verdiepen in de philosophie van den kunstvorm en wij gelooven, dat het gelukkig is, dat de bouwmeesters, na hier en daar den stoot te hebben gegeven, de onderwijsmannen hebben laten begaan bij den opzet en de verdere organisatie van het ambachtsonderricht, maar toch zou het wel gewenscht zijn geweest, dat de splijtzwam ook hier niet ware binnengedrongen.

Dit is echter een gevolg geweest van de stroomingen des tijds. Het ambachtsonderwijs aanvankelijk door bouwkundigen ingericht en gesteund, inmers zij waren hier de aangewezen personen, om den stoot te geven, heeft zich ontwikkeld tot een organisatie, die zich thans zelfstandig gevoelt en van inmenging der architecten in hare aangelegenheden wellicht niet gediend is.

Waren directeuren en leeraren van ambachts-scholen vroeger meestal leden, en vaak zeer geziene leden, onzer bouwkundige vereenigingen; leefden zij, om het zoo te noemen, met de beoefenaars der bouwkunst mede, gevoelden zij mede, wat het gemoed dezer kunstenaars beroerde, thans hebben zij hun eigen vereenigingen, waar slechts bij uitzondering een architect geïntroduceerd wordt, laat staan 't zijn gemoed uit-tort. Ook de architecten gaan meer en meer hun eigen weg en zonderen zich af, meenende daardoor beter hun speciale vakbelangen te kunnen behartigen.

Wij hebben reeds meermalen gewezen op het gevaar, dat uit dit streven voortvloeit voor het groote algemeene vakbelang. Het belang eener gezonde ontwikkeling onzer bouwkunst gaat samen met de belangen der bouwambachten; tusschen beide bestaat een natuurlijk verband, dat niet straffeloos veronachtzaamd of verbroken kan worden. Wij staan nu reeds voor de gevolgen van veronachtzaming en die gevolgen kunnen niet weggenomen of voor het vervolg voorkomen worden, wanneer de bouwkunst en het ambacht naast elkander blijven voortschrijden, alsof zij elkander geheel vreemd waren en absoluut niets met elkaar te maken hadden, wanneer niet de leidende personen in beiden de handen ineenslaan en een blijvende samenwerking tot stand komt, gegrondvest op de wederzijdsche erkenning van het feit, dat men elkander noodig heeft.

Het ligt vrijwel voor de hand, dat onder de bouwmeesters de leidende personen zullen moeten worden gezocht. Helaas zag men maar al te vaak, dat leiding geven werd opgevat als den baas spelen. Dit dient hier vooral achterwege te blijven zoo men iets bereiken wil en daarom verheugt het ons, dat in de aangelegenheid van de bevordering van de vormenkennis in het ambachtsonderwijs, het initiatief genomen is door een bouwmeester, van wien men zich overtuigd mag houden, dat het hem uitsluitend om de zaak, om de bevordering van het groote vakbelang te doen is.

Men zal reeds begrepen hebben, dat wij de middelen, door hem aanbevolen niet zonder meer als afdoende beschouwen. Wij gelooven niet, dat de zaak zoo eenvoudig is, ook al kon men rekenen op een ideale samenwerking van de betrokken personen en wij verwachten dan ook, dat wel blijken zal, dat onze meening in deze door anderen gedeeld wordt, wanneer de zaak in de bouwkundige vereenigingen ter sprake zal komen of in hare organen zal worden behandeld.

Hoe zal men aan standaardtypen komen? Wie zal uitmaken, welke vormen in onzen tijd als zoodanig dienst kunnen doen? Een commissie, een soort jury, die bij meerderheid van stemmen de keuze zal doen; een commissie, die bestaan moet uit personen van de meest uiteenloopende richtingen, want eenzijdig zal zij allerminst mogen zijn, maar toch zal zij te werk moeten gaan naar een stel vaste beginselen, die zij zelf zal moeten opstellen en voteeren, zoo ongeveer op de wijze als sommige schoonheidscommissies dit hebben gedaan. Ook kan men zich denken, dat bijvoorbeeld de regelen, volgens welke zij aan den arbeid zal gaan, vastgesteld worden door eenige vereenigingen, gelijk dit met de Prijsvraagregelen geschied is. Er is echter een groot verschil in de taak, die deze typen-commissie zal worden opgedragen en die der Schoonheids-commissies en der Permanente Prijsvraagcommissie. Een schoonheids-commissie kan uit den aard der zaak slechts weinige en dan nog slechts zeer algemeene, min of meer vage, beginselen als grondslag voor hare uitspraken aannemen en de Prijsvraagregelen zijn niet anders dan administratieve bepalingen. Wij kunnen ons de regelen, waarnaar de standaardtypen-commissie zich zou hebben te richten, echter niet anders voorstellen dan als een complete vormenleer der bouwkunst.

Is de samenstelling daarvan een arbeid, dien men aan een of aan eenige vereenigingen kan opdragen? Kan men zulk een vormenleer gieten in den vorm van een verzameling stellingen, of van een wetsontwerp, dat door een meerderheid kan worden aangenomen, na de noodige algemeene beschouwingen, amendementen, enz.? Het zou de triomf van het parlementaire stelsel in de bouwkunst zijn, maar tevens de begrafenis van de bouwkunst. En toch, men kan bij het vaststellen van de standaard-typen der bouwkunstvormen, al zijn het dan ook détailvormen, maar niet naar de ingeving van het oogenblik te werk gaan.

Die vormen behoeven wel niet berekend te worden, zooals die van ijzerconstructies, hun recht van bestaan behoeft niet bewezen te worden, maar zij moeten toch worden gemotiveerd en daardoor verstaanbaar gemaakt.

Ieder bouwmeester, die een hooge opvatting koestert van zijn roeping als kunstenaar, weet hoe moeilijk het is, zich steeds rekenschap te geven van zijn arbeid, waar het op vormgeving aankomt en hij weet ook, dat het gemakkelijker is een plattegrond van een gebouw te motiveeren, dan den kunstvorm van een lijstprofiel of eenige ander onderdeel. En toch heeft ook het kleine détail in een werk van bouwkunst een functie te vervullen, evenals in de natuur het kleine onderdeel medewerkt aan den opbouw van het geheel.

Wie zich vormenkennis wil verwerven moet dan ook met de eenvoudigste détails beginnen, maar hij denke niet, dat de studie daardoor gemakkelijker wordt, want de oorsprong van vele kunstvormen is in de grijze oudheid te zoeken en men moet dien oorsprong wel opzoeken, ook om eenvoudige vormen te begrijpen.

Zonder hulp van de archeologische wetenschap komt men niet nader tot dien oorsprong, maar de bouwmeesters der negentiende eeuw hebben de gevaren leeren kennen, die aan de beoefening der archeologie verbonden zijn. Door velen is over het hoofd gezien, dat zij een hulpwetenschap is. Men heeft van hare resultaten een verkeerd gebruik gemaakt en daardoor is zij bij velen in discrediet geraakt. Dit heeft indirect tengevolge gehad, dat ook de vormenleer, een hulpwetenschap van de bouwkunst, die op haar beurt de archeologie noodig heeft, verwaarloosd is en dientengevolge de vormenkennis bij de beoefenaars der bouwkunst zooveel te wenschen overlaat.

Dat dit thans het meest aan het licht komt in het ambachtsonderwijs is in zekeren zin een toevallige omstandigheid.

(Wordt vervolgd.)

Onze Klokkenspelen.

In verband met hetgeen wij schreven in ons nummer van 23 Oct. j.l. is zeker het onderhoud van den Amsterdamschen correspondent der N. Rott. Courant met den heer J. W. Enschedé niet van belang ontbloot.

Wij troffen dezer dagen in genoemd blad een uitvoerig verslag van dat onderhoud aan, waaraan het volgende is ontleend:

Op den voorgrond stel ik, dat een carillon is een historisch, oud muziekinstrument, dat, misschien vroeger aan de levende behoeften voldaan heeft, maar dat thans voor practisch-muzikale doeleinden buiten twijfel onvoldoende is en, welke veranderingen er ook aan gemaakt worden, onvoldoende moet blijven. Artistieke waarde heeft het niet: het staat ver ten achter bij, bij het orgel, daar toch een hoofdfactor, de dynamiek ontbreekt. Als buiten-lucht instrument grof van factor en grof van constructie, ook in het stelsel Denijn, is het onmogelijk en moet het onmogelijk blijven er die fijne schakeeringen mede te verkrijgen, welke bijv. een fanfare-orkest, in meerdere mate natuurlijk een harmonie-orkest, aangeven. Verder is volgrepig spel, dat onze moderne muziek behoeft, een onmogelijk iets, en bovendien ten eenenmale ongeschikt voor het karakter van het instrument. Op het carillon zijn feitelijk alleen bruikbaar arpeggio's en dood simpele, om niet te zeggen nuchtere muziek, in het bijzonder weinig-moduleerende melodie, wat stellig niet is overeenkomstig de muzikale behoeften van onzen tijd van Strauss en Mahler.

In de tweede plaats vestig ik de aandacht op de vraag, welke is de beteekenis van het carillon? Ik bedoel nu niet als antwoord, om aan vaderlandsche feesten en marktdagen eenige opluistering te geven; ik bedoel in den hoogeren zin als volksinstrument. Evenals in de carillonconstructie zijn daarbij twee richtingen op te merken. De eene, de historische, is dat de klokkenist beiert de algemeen bekende wijzen, zooals die behooren tot het levende muziekeigendom van het volk in zijn breede beteekenis; d.i., om het met voorbeelden te omschrijven: de klokkenist moet in 1915 beieren Tipperary; Zandvoort aan de zee en de onderscheiden tango's, two steps, die bij hoog en laag geliefd zijn. Neen, zegt de tegenpartij, al die dingen zijn smaakbedervend; het carillon moet gesteld worden in dienst van de beschaving — denk aan den Duitscher met zijn Kultur — en propageeren allerlei wijzen, die beter geschikt zijn voor het volk. Met name is die richting het best gekenmerkt door den bundel „Kun je nog zingen". Ik zal u wel niet behoeven te zeggen, dat die laatste richting mij uitermate onsympathiek is. (Het is nog altijd de heer Enschedé die spreekt, corr.) Ik geloof niet dat zij toekomst heeft, omdat zij niet steunt op de volkspsyche maar haar eigenlijk eenige kracht ontleent aan heeren onderwijzers, die, de goeden niet te na gesproken, meenen gerechtigd te zijn in te grijpen in het particuliere doen en leven onzer jeugd, en voor het overgroote meerendeel zonder twijfel geen verstand hebben van muziek. Intusschen, ook dit is voor discussie vatbaar, maar 't lijkt mij onbetwistbaar dat de geschiedenis van ons volkslied heeft aangetoond, dat de reden waarom het thans niet is zooals velen het wenschen juist te vinden is in de pogingen die sedert lange jaren de hoogere standen, in de 19e eeuw het Nut en dergelijke vereenigingen, hebben aangewend om den volkszang te plooien naar de begrippen, welke die hoogere standen er van hadden. Dr. Wirth heeft dat, dunkt me, in 1911 overtuigend aangetoond in zijn fascineerend „Der Untergang des Niederländischen Volksliedes". M. i. kan er alleen dan iets van volkszang terecht komen, wanneer men, stel gedurende 100 jaar ten minste het volk aan zijn lot overlaat. Trouwens, de ontwikkeling der muziek in 't algemeen is immer geweest van beneden naar boven, niet omgekeerd.

Aan de propaganda wil de volkszangrichting 't carillon dienstbaar maken, en het is, naar mijne oprechte overtuiging, een absoluut verkeerd gebruik dat zoodoende van het carillon gemaakt wordt. Het carillon moet putten uit de breede laag van het volk, niet het volk bewerken, d. w. z. bederven!

Nu heeft, zoo vervolgde de heer Enschedé zijn betoog, die volkszangrichting in zake de carillons met een bezwaar te kampen. Als percussie-instrument is de intensiviteit, meent zij, niet wat het wezen kan. Het stelsel-Denijn komt haar nu ongedacht te hulp. Het vergroot de intensiteit. Het spel zal veredelend werken op het volk, want het geluid van den bejaard dringt overal door, komt ook in de kleine huizeke — schreef de Nieuwe Arnh. Crt. overgenomen in de N. Rott. Crt. 6 Oct. 1915 av. A) — en de ortographie in het laatste woord dezer aanhaling wijst duidelijk op Denijn zelf als steller. „Dringt overal door; komt ook in de kleine huizeke". 't Lijkt me werkelijk afgrijselijk als ik gedwongen word een muziek te hooren, die ik bepaald leelijk vind, m. i. nivelleerend moet werken. Pianogetingel van buren, gramophoons, phonografen e. a. van die levenmakende zaken hinderen geweldig en ik sta er machteloos tegenover: een draaiorgel kan ik uit den weg gaan, maar dit Denijn-carillon? Ik zou zeggen, dat al staat er niet een toepasselijk artikel in de Hinderwet, een gemeentebestuur dat toch geroepen is in dien geest werkzaam te zijn, zeker niet mag meewerken om heel veel burgers overlast aan te doen; den smaak te dwingen in een dusgenoemde artistieke richting, die zeer zeker tal van personen tegen de borst stuit, bewust of onbewust.

(Wordt vervolgd)

Vereenigingen.

BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP TE ROTTERDAM.

Voordracht over het tuindorp aan de Heiplaat.

In de Maandagavond gehouden vergadering van de Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap heeft de heer H. A. J. Baanders, architect te Amsterdam, een voordracht gehouden over »Het Tuindorp aan de Heiplaat", stichting van de N. V. Droogdok Maatschappij, te Rotterdam.

Met behulp van een groote verzameling verdienstelijke teekeningen, foto's en lantaarnplaatjes, is spreker er in geslaagd in een aangename improvisatie de plans voor dit dorp toe te lichten en te doen uitkomen dat de opdrachtgeefster haar doel bereikt heeft om een voorbeeld te geven van goede volkshuisvesting binnen de grenzen van rendabele exploitatie en draagkracht der huurders, in tegenstelling met zooveel gebrekkige huivesting, voor de arbeiders in groote steden beschikbaar. Interessant waren de vergelijkingen, door spreker gemaakt betreffende de dichtheid van bewoning per H.A. in dezen aanleg, tegenover die, welke in de groote steden in arbeiderswijken wordt bereikt, in welk opzicht dit tuindorp op één lijn te stellen is met de bekende Engelsche stichtingen, met dit onderscheid, dat de laatste in het algemeen niet zonder belangrijke geldelijke bijdragen worden in stand

gehouden, of niet strekken ter bewoning voor arbeiders, maar voor financieel meer draagkrachtige ambtenaren.

Van ernstige studie op het gebied van stadsaanleg getuigde sprekers betoog over de wijzen, waarop het straatprofiel is te verlevendigen door meer relief in den bodem te brengen, in dit project vooral bereikt door ommuring der voortuintjes; evenzoo zijn opmerking omtrent het z.g. gesloten stadsbeeld, dat volgens spreker door vele ontwerpers van stadsplannen wordt geprojecteerd, zonder er zich rekenschap van te geven, op welken afstand dit beeld dient »gesloten« te worden om een voor het oog aangenaam stadsbeeld tot stand te brengen.

De lantaarnplaatjes gaven spreker o.a. gelegenheid te wijzen op het verschil in karakter van het eerst tot stand gekomen gedeelte van dit tuindorp en de latere uitbreiding. Hij erkende door het streven naar schilderachtigheid en naar vermijding van eentonigheid in den aanleg de monumentaliteit niet bereikt te hebben, juist in de uitbreiding door een grootere eenvormigheid der huizen verkregen.

Tot slot bracht de heer Baanders hulde aan de directie der Droogdok Mij. voor deze belangrijke daad op het gebied der volkshuisvesting en gewaagde hij met lof van de toewijding der hh. A. Stoopman, hoofdopzichter en Jan Baanders, N. Lansdorp Jr. en W. Dahlen als zijn medewerkers in dit interessante werk.

De woorden van dank en wenschen van welslagen, door den voorzitter den Amsterdamschen collega gebracht, ontlokten luid applaus aan de vergadering.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 28. Verslag der Bestuursvergadering van 2 November 1915

D. A. N. Margadant, levensbericht met portret.

Bestek en Voorwaarden bij aanbesteding van werken. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het Hoogleeraarsambt aan de Technische Hoogeschool te Delft, 8 Oct. 1915 door Prof. Chr. K. Visser c.i. (slot).

Middelbaar Technische School voor de bouwkunde te Utrecht.

ARCHITECTURA No. 45. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

XIIde Lustrum van het Genootschap.

Een Arbitrage-uitspraak uit de 17de eeuw, door Jan de Meijer.

Uit Boeken en Tijdschriften.

Larensche Kunsthandel.

Verbouwing Tweede Kamer.

DE BOUWWERELD, No. 44. De »Beeldende Kunst« als onderwijsvak op de H. B. S. Voordracht gehouden in de Alg. Verg. der Ver. v. Leeraren bij het M. O. te Groningen op 26 Augustus 1915, door J. J. Gerstel (Leeuwarden).

Economie in de administratie.

DE INGENIEUR, No. 45. Het gebruik en de inrichting van onderzeesche vaartuigen. Voordracht gehouden in de Vergadering van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs van 11 Juni 1915, door W. F. Pot w.i. met afbeeldingen.

A. C. J. Vreedenburg, levensbericht door R. A. van Sandick c.i.

Mr. L. H. W. Regout, levensbericht door R. A. van Sandick c.i.

Ingezonden Stukken. Een nieuwe registreerinrichting door A. Hulshoff, met naschrift van W. C. Olland.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 45. In Memoriam. — Steunfonds. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Verslagen van vergaderingen. — Uit de afdeelingen en vakgroepen. — Technische Secties. — Eenige beschouwingen over de Wet op de Arbeidsovereenkomst (vervolg). — De accumulator in het electrische-centrale bedrijf (slot). — Boekbespreking en catalogi. — Uit technische bladen en tijdschriften. —

DE AANNEMER, No. 44. Algemeene Ledenvergadering, te houden op 25 November 1915 te Amsterdam. Agenda.

Nederlandsche Aannemersbond. Adres aan Z.Exc. den Minister van Oorlog.

Voorkoming van ongevallen door bestraffing der arbeiders.

(Vervolg 3e pagina bijblad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. Opgericht 1830. — Telefoon 1551
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed leveren
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels, ·

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uw CENTRALE VERWARMING.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek
„AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM.
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van
BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tél. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE, No. 49. De brandstoffen welke voor het bakken van kleiproducten worden gebruikt. — Rijnsch Westfaalsch steenkolen-syndicaat. — Trusts of Kartels. — De Nederl Nijverheid na den oorlog.

Varia.

DE VERBINDING VAN AMSTERDAM MET DE OVERZIJDE VAN HET IJ.

In Holdert's Polytechnisch Weekblad van 5 November schrijft N. een artikel over het vraagstuk van de verbinding met de overzijde van 't IJ. Hij wijst er op, dat door de verkeerde plaats van de haven in het Oosten, de technische moeilijkheden eener oplossing — om niet te spreken van de financieele — bijzonder groot zijn.

„Maakt men het de scheepvaart veel moeilijker dan zij het nu heeft, dan lijkt dit veel op een poging tot zelfmoord! Het feit, dat de wereldhandel uren moet wachten tot een trein van de H. IJ. M. S. over de Hembrug in de toch van niet veel meer dan provinciale beteekenis zijnde lijn Amsterdam—Zaandam belieft te passeeren, is al erg genoeg. Dergelijke grapjes moet men dan ook liefst niet nóg eens uit gaan halen."

Als afdoende oplossingen beveelt schrijver dan aan, een tunnel te maken, aan de technische mogelijkheid waarvan hij niet twijfelt, of een hef- of basculebrug te bouwen. In beginsel is hij niet tegen een brug, waar door den aanleg van een haven-West, als vanzelf differentiatie in het Amsterdamsche havenverkeer zal plaats hebben. Die differentiatie zou z. i. zelfs bevorderd worden door den bouw van een brug.

Een hef- of basculebrug verkiest hij boven een draaibrug.

„De draaibrug kan slechts met beperkte snelheid bewogen worden. Voor een laag schip, dat juist niet onder de gesloten brug door kan varen, moet de draaibrug even vér werden geopend als voor een zéér hoog schip. De belasting op den middenpeiler is aanzienlijk. De constructie is statisch onbepaald.

„De moderne hefbruggen en bascule-bruggen staan in technisch opzicht op een veel hoogeren trap, terwijl het eerste type voor Amsterdam als aangewezen is. In de eerste plaats is de beweging véél sneller dan bij een draaibrug (wat de schrijver bewijst door een lijstje, waarin vergelijkbare openingstijden gegeven worden van twee draaibruggen en een hefbrug, over hetzelfde vaarwater gelegen én alle drie op moderne wijze uitgerust). De gemiddelde totale duur van een opening is bij de hefbrug 2—3 maal zoo kort, hoe sneller de brug weer in gesloten positie teruggekeerd, des te minder wordt in de belangen der beide verkeerswegen ingegrepen. Dit is in de eerste plaats te danken aan de omstandigheid, dat men de brug juist zoo hoog heft als noodig is om het schip door te laten (waarvoor een speciale rivierinrichting in gebruik is), terwijl aan den anderen kant de beweging zelf zeer snel kan geschieden. Deze korte en snelle beweging werkt óók gunstig op de snelheid van de schepen, die onder de brug dóór moeten; zij zijn er verzekerd van, dat de brug óp is, wanneer zij kalm doorvaren. Het landverkeer zou in dit geval per dag b.v. hoogstens ½ uur totaal gestremd kunnen zijn, wat bij een draaibrug zeker het driedubbele zou zijn!

„De beweegbare overspanning van een hefbrug is daarenboven statisch bepaald, het kan een zeer eenvoudige brug zijn, wat de zaak goedkooper maakt.

De onderbouw daarenboven kan bij een hefbrug veel eenvoudiger en goedkooper zijn dan bij een draaibrug, terwijl men zettingen lang niet zoo te vreezen heeft.

„Met enkele basculebruggen zijn momenteel reeds overspanningen bekend van 70 M., met dubbele basculebruggen zelfs van 100 M. voor spoorwegverkeer. (Dit zijn zoogen. Strauss-Trunnion Bascule bridges.)

„Groote overspanningen behoeft men nóch met hefbruggen, nóch met nieuwere basculebruggen te vreezen; echter hebben de groote basculebruggen speciaal voor den slechten Amsterdamschen ondergrond het nadeel, dat het tegenwicht een veelvoud (zij het dan ook een beperkt veelvoud) is van het gewicht van de beweegbare brug, zoodat de pijlers zeer zwaar belast worden, wat bij een hefbrug niet het geval is, terwijl deze ook minder bezwaar ondervinden van den wind.

„De Amerikanen hebben o. a. in den brugbouw ongetwijfeld getoond, dat zij eerste ingenieurs zijn. Bovendien werden zij met hun enorme, reusachtig-snel zoowel horizontaal als vertikaal groeiende steden aan diepe, breede wateren, véél eerder voor lastige verkeersvraagstukken gesteld dan de Europeanen, wat, gepaard met hun technischen aanleg, tot resultaat heeft gehad, dat ze in brug- en tunneltechniek in het algemeen vóór zijn. Het zou dan ook van kortzichtigheid getuigen, zoo men hun technisch-prachtige oplossingen niet nader bekeek en zich afvroeg, of daaruit niet heel wat voor ons te leeren valt, speciaal wanneer men voor soortgelijke vraagstukken komt te staan, als zij vaak reeds hebben opgelost."

Bij het artikel zijn gereproduceerd enkele plaatjes van typische hefbruggen, volgens het kabelsysteem (van Waddell) en een dubbele Strauss-basculebrug.

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

IJsselstein.

De gerestaureerde Ned. Herv. Kerk te IJsselstein is 5 Nov. j.l. ingewijd. Deze kerk, oorspronkelijk in 1300 gesticht, heeft historische waarde. In 1534 werd zij door brand geteisterd, doch bijgewerkt; in 1911 werd weder door dezelfde oorzaak het inwendige met het dak geheel vernield.

Het rijk heeft zich voor de restauratie zeer geïnteresseerd. De wederopbouw en het aanbrengen der nieuwe meubileering geschiedde onder rijkstoezicht. Een en ander kostte meer dan f 100.000. Er is gebruik gemaakt van de muren en kolommen, voor zoover deze onbeschadigd bleven; alle pilaren zijn ontdaan van de grijze bepleistering, die er in den loop der

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph
Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., — Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

Pianino's contant en termijnbetaling.
SOLIED ADRES: UITENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, te Van Swindenstr. 10 AMSTERDAM

F. H. HONIG, Keizersgracht 268, AMSTERDAM. FABRIEK TE ZAANDAM.
HOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK.
Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgraniet.

eeuwen omheen gebracht was, waardoor de zacht-gele houten kap schijnt te steunen op nieuwe, zware, hoog opgaande kolommen van roode, gevoegde baksteen. De vurenhouten, gewelfde bekapping is met groen en donkerrood geornamenteerd in den vorm van eenige sierlijnen en kleine rosetten. Verder meubilair van Japansch eikenhout. De fraaie koperen kaarskronen uit de oude kerk, die in 1911 gered zijn, zijn weder opgehangen. Met het bijwerken van het ontbrekende aan de praalgraven is men nog bezig. Van het uit het jaar 1871 dateerend orgel bleef zoo goed als niets over. Het nieuwe harmonieert met den gothischen stijl der kerk. De toren zal door geheele restauratie later worden gebracht in den vorm van vroegere eeuwen.

Adjunct-directeur van gemeentewerken, te 's Gravenhage.

De ingenieur-afdeelingschef bij de gemeentewerken P. Bakker Schut, was geplaatst op de aanbeveling van B. en W. van Utrecht voor de benoeming tot directeur der gemeentewerken. B. en W. van 's-Gravenhage zonden het vertrek van dezen ambtenaar zeer ongewenscht achten, daar hij aan het hoofd staat van een afdeeling, waarbij verschillende hoogst belangrijke zaken gedeeltelijk in voorbereiding en gedeeltelijk in uitvoering zijn, waarin, naar te verwachten is, een verwisseling van persoon groote stagnatie zou brengen.

B. en W. hebben daarbij op het oog de vraagstukken en zaken van stadsuitbreiding, grondbedrijf, woningdienst, exploitatie van de erfpachtsterreinen en niet het minst aanleg van de nieuwe verkeerswegen, aan welker voorbereiding en uitvoering de heer Bakker Schut een belangrijk aandeel heeft gehad.

De heer Bakker Schut heeft zijn sollicitatie ingetrokken, en B. en W stellen voor, met ingang van 15 November hem, met behoud van zijn tegenwoordige jaarwedde, den rang toe te kennen van adjunct directeur der gemeentewerken en hem bovendien een personeele toelage te verleenen van f 1000 per jaar.

Zuidbroek.

Een paar jaar geleden is in het oude kerkgebouw van de Ned. Herv. Gem. te Zuidbroek (Gron.) een muurschildering ontdekt in het koor, voorstellende den Engel Gabriël. Het gevolg van die vondst is geweest, dat verleden jaar, na gevoerde onderhandelingen tusschen de rijksregeering en de kerkvoogdij, besloten is tot gedeeltelijke restauratie. Aangevangen in November j.l., is thans die restauratie voltooid.

Uitwendig is het gebouw in zijn ouden toestand teruggebracht. De vier gevels zijn opgemetseld, de ingang aan de westzijde is komen te vervallen De nieuwe muurgedeelten overal afgebroken en de kleine steenen vervangen door moppen van 10 à 12 pond zwaar, voor dit doel expresselijk in de Betuwe vervaardigd.

Inwendig vertoont het koor zijn ouden vorm en kleur. De muren vertoonen weer de frisch roode baksteenkleur, op enkele plaatsen nog versierd met kleine tafereelen, herinnerend aan den Roomschen eeredienst. Aan het gewelf zijn de bekende schilderingen vrijgekomen. Een bepaald taferee schijnt die gewelfschildering niet voor te stellen. Het zijn bijna uitsluitend decoratieve bloemenversieringen, zg. fresco's.

Behalve in het koor bedekt ook in het verdere kerkgebouw een kalklaag de oude muur- en gewelfschilderingen. Bij outblooting daarvan zou de totale restauratie een uitgaaf hebben gevorderd van ongeveer f 30.000 Thans bedragen de kosten van restauratie al tusschen de 15 à 20 duizend gulden, welke gedragen worden door het rijk en de kerkvoogdij, elk voor de helft.

Tenslotte zij nog gemeld, dat de witte vensterglazen zijn vervangen door in lood gevat glas van gele kleur, waardoor nu in het kerkgebouw een zacht getemperd licht valt.

Vacante Betrekkingen.

— Bouwkundige Ingenieurs voor Ned. Indië, bezoldiging f 400.— tot f 1000.— 's maands en f 1500.— voor uitrusting. Voor nadere bijzonderheden, zie Ned. Staatscourant van 1 November 1915 No. 255, of wende men zich tot de afdeeling »Personeel«, Departement van Koloniën. (1)

— Bouwkundig Teekenaar, zelfstandig voor groot werk, en Aankomend Bouwkundig Teekenaar. Brieven lett. B. N. aan Huismans' Boekhandel, Zaandam. (1)

— Civiel-Ingenieur bij de Gemeente-licht- en Waterbedrijven te Vlaardingen, tijdelijk. Brieven aan den Directeur der Gemeente-licht- en Waterbedrijven, vóór 15 November a.s. (1)

— Inspecteur der werken bij de Hollandsche Beton-Maatschappij te 's Gravenhage, Groot-hertoginnelaan 258. Sollicitaties schriftelijk vóór 28 November a.s., bij de Directie. (1)

— Adspirant-Adjunct-Ingenieur, civ.-ing., diploma Delft, bij den dienst van Weg en Werken der Holl. IJzeren Spoorweg-Maatschappij. Aanvangsalaris f 1500.— per jaar. Aanbiedingen vóór 22 November a.s. aan den Chef der Afdeeling Materieel, Onderhoud en Bewaking Administratiegebouw H. IJ. S. M., Droogbak No. 1a, Amsterdam. (1)

— Bouwkundig Teekenaar, te Rotterdam, bekend met villabouw bestek, begrooting, enz. Brieven lett. N., Boekhandel D. J. P. Storm Lotz, (H. van Tricht), Oppert 153, Rotterdam. (1)

— Leeraar voor Smeden, Bankwerken en Vakteekenen aan de Ambachtsschool te Oostburg. Diploma Hoefsmid gewenscht. Jaarwedde f 900.— tot f 1050.—, benevens f 150.— voor de Avondschool. Sollicitaties vóór 15 November a.s. aan den Directeur der school. (1)

— Twee Teekenaars bij een Architect in Industriestad. Een Bouwkundig of Machinebouwkundig bekend met fabrieksbouw en gewapend beton en een Bouwkundig voor ontwerpen van villa's, winkelhuizen, enz. Uitvoerige brieven onder No. 24, bureau Technisch Weekblad, Valkenboschkade 39, Den Haag. (2)

— Meubelteekenaar, tevens voor den verkoop, aan fabriek te Amsterdam. Uitvoerige brieven onder lett. V. J. 568, Nieuws van den Dag. (2)

— Hoofdopzichter voor buitenwerk, bekend met de afmetingen van ijzer, eventueel voor vast. Uitvoerige brieven lett. P. Drukkerij J. de Jong, Wijnstraat 30, Rotterdam. (2)

— Leeraar met akte Md. aan de Nuts-Ambachts-Teekenschool te Baarn, salaris f 400.— per cursus. Brieven en inlichtingen tot 15 November a.s., bij den Secretaris T. Stein, Heemstralaan 45, Baarn. (2)

— Bouwkundig Teekenaar, spoedig, salaris naar bekwaamheid. Volledige brieven onder No 4051, Adv.-Bur. N. K. M. Wijnhaven 85, Rotterdam. (2)

Waarom moet men adverteeren in deze tijden?

Omdat:

1e Vakbladen meer nog dan in gewone tijden van a tot z gelezen worden en in menig opzicht een spiegel van de industrieele toestanden zijn, zoodat een ieder door de onrustige tijden den inhoud met bijzondere zorg nagaat, velen ook door gedeeltelijken stilstand van zaken meer dan anders tot zorgvuldig lezen in staat zijn.

2e Het verdwijnen van een ander*s regelmatig verschijnende advertentie bijzonder opgemerkt en menigmaal juist in deze tijden als een ongunstig teeken voor de adverteerders opgevat wordt.

3e Op menig gebied de gelegenheid is ontstaan om nieuwe connecties aan te knoopen door bijzondere vraag naar voorradige artikelen, wat alleen door adverteeren aan het publiek bekend kan worden.

4e Door het handhaven van advertenties, ieder bijdraagt tot het geruststellen van het publiek, tot het normaliseeren van het zakenleven.

5e Door het stopzetten van buitenlandsche fabrieken of door de moeilijkheden van het transport der Nederlandsche industrie een prachtige gelegenheid geboden wordt, om leveringen, die vroeger door het buitenland gedaan werden, aan zich te trekken.

Kortom, in zekeren zin is adverteeren plicht. („V. en A.").

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

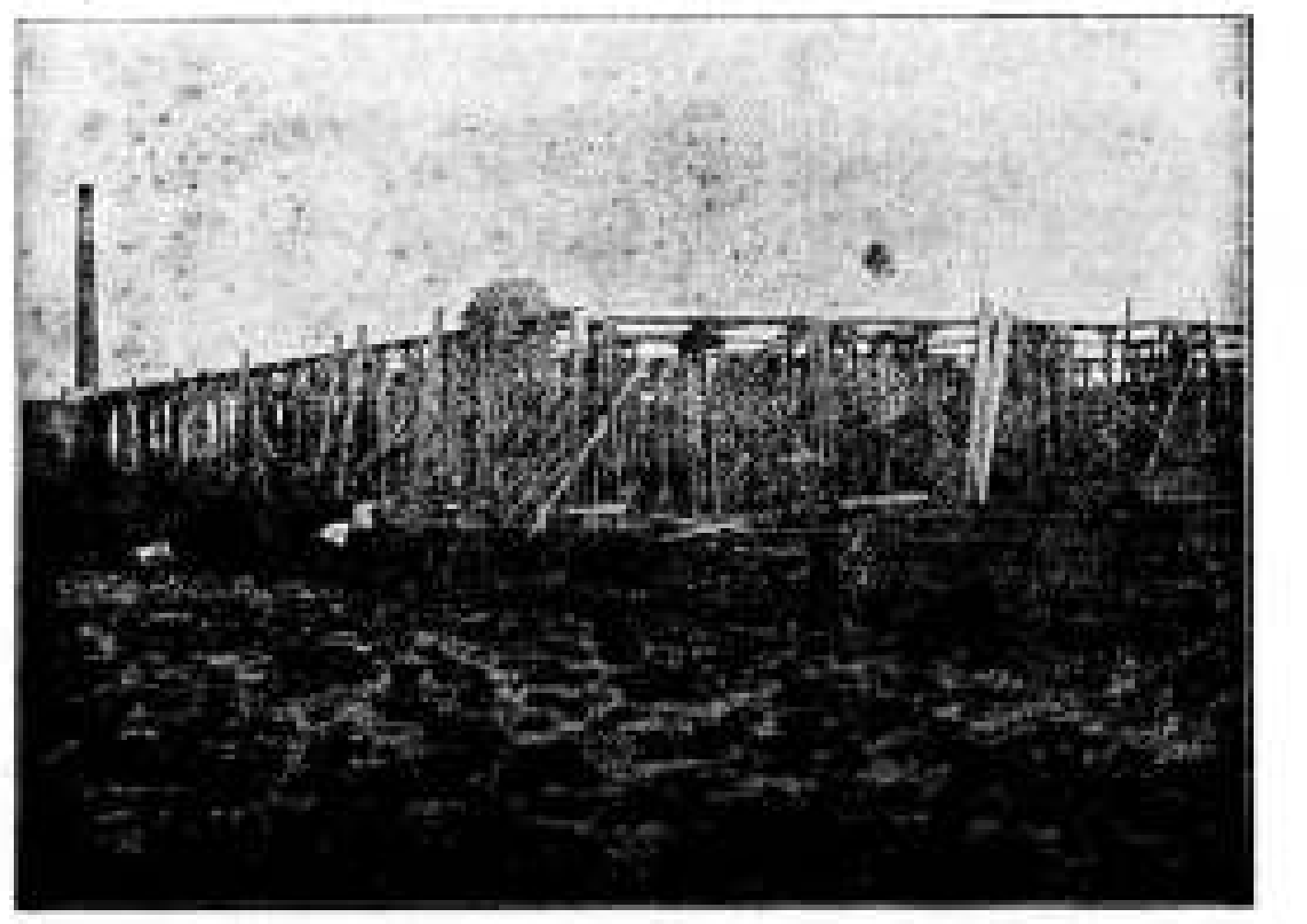

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: **Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.**

Adres voor de Administratie: **Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.**

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec. voor het binnenland . . . . *f* 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot *f* 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . (Uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . *f* 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Vormenkennis en Vormenleer.

Vervolg (zie bladz. 182)

De heer J. E. van der Pek heeft verleden week te Amsterdam een voordracht gehouden over de ontwikkeling van de bouwkunst in verband met de ontwikkeling van het Begrip. In deze causerie voerde hij slechts een enkele maal den vorm van het bouwkunstig détail aan, in hoofdzaak bepaalde hij zich tot het gebouw als geheel; maar vele van de opmerkingen, die hij maakte bij de lichtbeelden van tempels en woningen, zouden ook passen in een voordracht, waarin tot de détailvormen zou zijn afgedaald, of opgeklommen. Ook de vorm van het architectonisch onderdeel staat in nauw verband met het Begrip en de vormenleer heeft in de eerste plaats dit verband te onderzoeken en aan te toonen.

Wie dit onderneemt, moet een groote kennis van vormen bezitten, en daarover beschikt niet iedereen of beter gezegd daarover beschikken slechts enkelen, die in de gelegenheid waren, het weinige, dat hun in hun opleiding werd medegegeven, de zeer elementaire kennis, die zelfs aan onze hoogste onderwijsinrichtingen is op te doen, door jaren van eigen studie en ervaring in de practijk aan te vullen.

Het zou dwaasheid zijn te verbloemen, dat de vormenkennis bij vele architecten te wenschen overlaat en zich bepaalt, hetzij tot een stel schoolbegrippen, hetzij tot de kennis van een of ander bepaald tijdperk, waarvoor zich een bijzondere voorliefde heeft ontwikkeld.

Die voorliefde speelt zelfs aan de meest eminente persoonlijkheden parten. Die voorliefde geeft in zekeren zin aan hun werk een bijzondere waarde, maar ontneemt er ook weder een deel van de waarde aan.

Wij kunnen daar bekende voorbeelden van aanhalen en grijpen als de meest voor de hand liggende aan, die van Gottfried Semper en Viollet le Duc, ontwijfelbaar twee van de grootste kenners der architectonische vormen, die in de negentiende eeuw hebben geleefd. Hun groote kennis hebben zij zeker niet aan een inrichting van onderwijs opgedaan, maar berustte op het onderzoek der monumenten zelf. Dit was voorzeker de beste weg, om er toe te geraken. Men mag het nu bijomstandigheden noemen, die er toe geleid hebben, dat Semper een beslist voorstander der klassieke richting is geworden en Viollet le Duc een apostel voor middeleeuwsche beginselen; die bijomstandigheden zijn van het grootste gewicht geweest, wat betreft de resultaten van hun arbeid.

Het is met de studie van de bouwkunst evenals met de natuurstudie of eigenlijk met elke studie, die men onderneemt, de belangstelling, de liefde voor het onderwerp, dat men ter hand neemt, groeit al naar mate men in de kennis van de zaak doordringt. Het inzicht verbreedt zich en verdiept zich, tot men op een zeker punt voor de keus komt te staan, het verder te zoeken in meerdere verbreeding of meerdere verdieping. Verbreeding heeft voor een veelomvattenden geest veel verleidelijks, maar de scherpzinnige onderzoeker zal tot verdieping geneigd zijn en tot het besluit komen, dat hij zich ten aanzien der verbreeding grenzen

moet stellen. Zoo kunnen wij het verschijnsel verklaren, dat deze beide geleerden er toe gekomen zijn zich elk van het zeer uitgestrekte arbeidsveld een deel af te bakenen en de bewerking daarvan met alle toewijding ter hand te nemen en een ander deel, te verwaarloozen mogen wij hier niet zeggen, doch, onbewerkt te laten liggen. Aan diepte heeft de kennis, die zij voor zich en anderen hebben verworven, daardoor gewonnen, maar de voorliefde voor datgene, waarin zij het diepst waren doorgedrongen, heeft bij beiden geleid tot het naar voren brengen van gevolgtrekkingen, die later als te dogmatisch zijn veroordeeld.

Als zoodanig kan men Semper's „Prinzip der Bekleidung in der Baukunst" stellen naast Viollet le Duc's stelling „Toute forme, qui n'est pas indiquée par la structure, doit être repoussée."

Beiden hebben heel wat beroering in de gemoederen der bouwkunstenaars teweeggebracht, maar zij kwamen op een ongunstig tijdstip in de wereld, ongunstig in dien zin, dat van geen van beiden de bedoeling recht begrepen werd.

Semper's geschriften zijn ongetwijfeld op het gebied der kunstnijverheid niet zonder invloed gebleven, maar in bouwkunstkringen gingen zij door voor philosophische beschouwingen, waaraan men voor de praktijk niet veel had. De lectuur was te zwaar, om er zich in te verdiepen echt zooals men dit van Duitsche geleerden gewoon was. Het vlot geschreven Fransch van Viollet le Duc vond gereeder ingang en bovendien stond de Fransche architect den practici nader en beschikte hij over een buitengewone teekenvaardigheid, die hem in staat stelde, de bedoeling van het geschreven woord door overvloed van afbeeldingen zoo duidelijk mogelijk te maken. En toch is die bedoeling destijds door velen geheel verkeerd begrepen. Men ging de afbeeldingen uit de Dictionnaire de l'Architecture Française copieeren en meende op die wijze te werken in den geest der Middeleeuwen, of van het rationalisme, dat men daarmede vereenzelvigde.

Dit was in overeenstemming met den electrischen geest des tijds. Men gevoelde toenmaals meer voor verbreeding dan voor verdieping van kennis, vandaar, dat de talrijke plaatwerken, die in den tijd, waarvan wij speken, eerst langzaam maar vervolgens in een steeds aanzwellenden stroom begonnen te verschijnen, zoo grif koopers vonden. Het was een gouden tijd voor uitgevers en boekhandelaars. Teekenaars en photographen werden aan het werk gezet, om alles, wat eenigszins van belang was, op te meten en af te beelden en de afleveringen der plaatwerken vulden allengs in dikke portefeuilles en lijvige stapels de boekenkasten der architecten. Wie zich eenmaal door een of meer der handige en brutale colporteurs had laten bepraten, zat voor jaren vast en zag zijn bibliotheek op onrustbarende wijze aangroeien en ongehoorde afmetingen aannemen.

Was het alles waardeloos materiaal, waarmede op die wijze de wereld overstroomd werd? Wij zullen ons wel wachten, dat te beweren.

Voor de verbreeding onzer kennis hebben de vaak zeer kostbare en fraai uitgevoerde plaatwerken, waarin men afbeeldingen vond uit alle tijdperken en uit alle oorden, ongetwijfeld zeer veel bijgedragen, maar voor de verdieping heeft die overvloed al zeer weinig bijgebracht. De oppervlakkigheid werd er door in de hand gewerkt, de stijlnamaak werd er door aangemoedigd en gemakkelijk gemaakt, want men behoefde geen genie te zijn, om een goede photographie op zoodanige wijze te copieeren, dat het publiek dit maakwerk als kunstwerk bewonderde.

Vele architecten hebben later in hun boekenkasten een geduchte opruiming gehouden, of, wat zij aan plaatwerken bezaten, alleen bewaard, om zich af en toe nog eens met prentenkijken te kunnen verlustigen. Een hoogere beteekenis heeft het bezit van dergelijke plaatwerken voor den modernen architect ook niet; maar toch zouden wij nu de verzamelingen, die wij bezitten, niet gaarne missen. Voor de bouwkunst zou het een verlies zijn van beteekenis, wanneer zij verloren gingen, want zij zijn te beschouwen als waardevolle archiefstukken voor de kunstgeschiedenis en als zoodanig verdienen zij vooral in de openbare bibliotheken bewaard te blijven.

Vroeger gebruikt of misbruikt als stalenboeken kunnen zij thans voor een deel goede diensten bewijzen als bronnen van algemeene vormenkennis, terwijl zij ook voor vergelijkende studie een groote hoeveelheid materiaal bevatten, maar toch zullen zij in dit opzicht steeds van meer belang zijn voor den bouwmeester en kunsthistoricus, dan wel voor de bevordering van de vormenkennis in het ambacht.

Het klinkt misschien een weinig paradoxaal, maar het wil ons voorkomen, dat het ambacht op het oogenblik meer behoefte heeft aan verdieping dan aan verbreeding onzer vormenkennis, en het kan zeer goed zijn, dat de verwildering, waarvan de schuld voor een deel bij het ambachtsonderwijs wordt gezocht, haar oorzaak daarin vindt, dat de leeraren bij dat onderwijs, op het voorbeeld der bouwmeesters, hun heil meer gezocht hebben in verbreeding dan in verdieping.

(Wordt vervolgd.)

De nieuwe verkeersweg in de Residentie

»Een vraagstuk, oogenschijnlijk van ondergeschikt belang, maar beschouwd in verband met andere vraagstukken, van zeer groot belang voor de Residentie, nadert zijn oplossing«. Zoo schreven wij in ons nummer van 10 Februari 1906, dus bijna 10 jaar geleden.

De nieuwe verkeersweg is er thans voor een gedeelte (Spui—Buitenhof) gekomen, maar voor het gedeelte Buitenhof—Kneuterdijk, langs de Gevangenpoort, is de toestand nog precies als in 1906 gebleven.

Naar aanleiding van de plannen voor dit laatste gedeelte zie ons bovenaangehaald nummer: is de bekende Hofvijverkwestie gerezen, die gevoerd heeft tot een proces tusschen Staat en Gemeente, dat, zooals destijds te voorzien was, een sleepend karakter zou krijgen.

Door een kloeke daad hebben eenige leden van den Haagschen Gemeenteraad thans bij de behandeling der begrooting de zaak onverwacht in een ander stadium gebracht. In een der laatste vergaderingen bepleitte namelijk de heer Franzie Berenstein verbetering van de verbinding Buitenhof—Plaats door verwijdering van de gebouwen tusschen Hofvijver en Gevangenpoort. Een beslissing omtrent den eigendom van den Hofvijver is vóór het voorjaar 1917 niet te verwachten. Vóór dien tijd moet de Raad ten spoedigste een beslissing nemen omtrent de doortrekking van den weg Spui—Buitenhof. De toestand aan de Gevangenpoort is levensgevaarlijk. Op een Onteigeningswet voor de bovenbedoelde huizen moet worden aangedrongen. Daartoe moeten B. en W. door den Raad worden uitgenoodigd.

Spreker stelde de volgende motie voor

»De Gemeenteraad, van oordeel dat de vraag op welke wijze een nieuwe verbinding tusschen Buitenhof en Kneuterdijk moet worden tot stand gebracht, met het oog op de eischen van het verkeer, ten spoedigste opnieuw aan de orde dient te worden gesteld, noodigt B. en W. uit, zoodanige voorstellen te doen, dat de Raad in de gelegenheid worde gesteld, na intrekking van zijn besluit van 21 Juni 1909, te besluiten tot het aanvragen van de onteigening ten algemeenen nutte van de perceelen aan de noord-oostzijde van het Buitenhof en van het gebouw van de sociëteit »de Place Royale«, opdat over dien grond een straat van het Buitenhof naar den Kneuterdijk kunne worden gelegd.«

De motie was onderteekend door de heeren Franzie Berenstein, Vaz Dias, Couvée, de Meester, Roodenburg, van der Meulen, Streng, van Steenbergen, Hugenholtz, Wesseling, van Zuylen van Nijevelt, van der Bilt en Ankerman.

De Voorzitter achtte het wenschelijk, dat de Raad zich uitsprak over de motie Franzie Berenstein, niettegenstaande wethouder Jurriaan Kok reeds had verklaard, dat B. en W. zich met die motie vereenigden. Dit onderwerp was nog niet door B. en W. behandeld. Spreker wilde de motie zóó verstaan, dat B. en W. er commentaar aan kunnen toevoegen.

De motie Franzie Berenstein c. s. inzake de verbinding Buitenhof—Kneuterdijk werd zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Zouden wij thans mogen aannemen, dat dit verkeersvraagstuk werkelijk zijn oplossing nadert, of zouden wij nog eens 10 jaren moeten wachten, eer de zoo gewenschte verbinding tot stand gekomen is?

Onze Klokkenspelen.

Slot. (Zie bladz. 183).

Werkelijk, ik kan niet gelooven, dat deze richting, die — zie wat er te Mechelen geschiedt bij Denijn's concerten zelfs het tramverkeer doet stopzetten, de bewoonbaarheid onzer binnensteden zal verhoogen.

Integendeel, ons zakenleven heeft behoefte aan rust en kalmte, niet aan leven, en 't is inderdaad wel even waard er op te letten, dat in Leeuwarden en in Amsterdam (Oude Kerk) de speelwerken, juist om hun hinder, 's nachts stil staan. Is het niet bekend aan een ieder, al is het documenteele bewijs niet te leveren, welk een hinder H. M. de Koningin heeft bij Haar bezoeken aan Amsterdam van het speelwerk op het Paleis? En speelwerken, ze zijn nog van heel wat minder doordringendheid dan het Denijn-carillon. 't Zou me, mooi of niet mooi, gruwelijk hinderen.

Ziedaar dus een tweede reden, waarom de Denijn-richting niet de mijne is. Er is meer! Want behalve volksliederen — ik doel hier nu op de slappe, muzikaal-verouderde dingen uit de Mendelssohnperiode, die de volkszangrichting propageert, zooals de liedjes van Verhulst, Abt, Viotta, Hol, Broekhuyzen, Smits, Worp, Bestelman e.a., hoeveel verdiensten ze ook in hun tijd hadden — wil de klokkenist van de Denijn-richting ook andere zaken spelen. Ik mag Denijn-zélf wel als gezaghebbend aanhalen, en dan vind ik op zijne programma's allerlei zaken uit de internationale gecultureerde muziekliteratuur, o.a. uit 1910 te Mechelen: Schumann, Lassus, Ign. Pleyel, E. Bach, Adam, Finel, Grieg, Mendelssohn en Rossini.

Ik vraag u in gemoede af: Is dat nu muziek waar ik, levende in 1915, op straat, in tegenstelling met in huis, in de kerk of in de concertzaal, mij mede kan vereenigen? Voor den man van het volk is die muziek zeker niet geschikt: ik voeg er bij: gelukkig — evenmin als ik mij goed kan indenken in zijn levensopvatting, kan hij dat in die van anderen. Voor de meer-ontwikkelden is die muziek ook niet zoo gewenscht. Voor mij zijn arrangementen eigenlijk een steen des aanstoots en al mag nu een Ave Maria, dat met andere Schubert-liederen op Denijn's programma van Antwerpen 10 Juli 1913 stond, nu nog zoo mooi wezen, ik acht het toch een niet gerechtvaardigd onpiëteitvol gedoe, om deze intieme kunst te grabbelen te gooien.

Ik weet dat ik, door zoo te oordeelen, niet ieder aan mijn zijde heb, maar dat het meerendeel van de werkelijke, waarachtige musici er zoo over denkt, geloof ik buiten kijf. De Denijn-richting is m.i. nivelleerend, want zij brengt, — wil althans brengen — schoonheidsuitingen, hier muziek, tot kringen, die de waarde er niet van kunnen bevatten.

Nog ben ik niet ten einde! Het Vreemdelingenverkeer voorspelt zich gouden dagen en het beroept zich daarbij op het voorbeeld van Mechelen. Inderdaad is dat voorbeeld aanlokkelijk. Wanneer men in een zoelen zomeravond staat in het door deze beiaarconcerten zoo bekend geworden straatje zonder eind, en hoog in de lucht — ik meen 90 M. — beginnen de klokken te tremoleeren, en arpeggios, toonladders e.d. weerklinken in de ruimte, zwellend en afnemend, dan kunnen, zonder twijfel, weinigen zich onverschillig betoonen, dank zij de virtuositeit van den speelman Denijn, — want dit persoonlijk element in eene hoofdzaak die men te vaak vergeet! Maar wie zijn het die luisteren? Toeristen natuurlijk. Zouden de Mechelaars zelf wel heel erg met dat spektakel zijn ingenomen? Ik heb er wel eens anders over hooren spreken. Laat ik echter niet met veronderstellingen te werk gaan en het fein eenvoudig constateeren, dat Mechelen zijn attractie voor den toerist aan zijn beiaard-inrichting en beiaard-concerten van Denijn dankt. Maar tot dusver was Mechelen daarin eigenlijk alleen. Wel hebben enkele andere steden het voorbeeld gevolgd, ook Antwerpen, maar daar heeft de moderne inrichting niet dat effect gehad, dat men gedacht had: een Antwerpsch vluchtelingengezin dat ik hier 9 maanden in huis had, had er nooit iets van vernomen.

Maar hoe zal het gaan als onze Nederlandsche carillons nu ook vervormd worden? Het antwoord ligt voor de hand. De aardigheid voor den vreemdeling is er af: hij zal beusch niet gaan naar de plaats A. of B. of C. om daar een carillon te hooren, dat bij in D, E of F ook hoort. Integendeel, hij zal er prijs op stellen het carillon te hooren, zooals het was! We moeten hierbij niet vergeten, dat door te betreuren reclame ons land in het buitenland in doorsnee alleen gekend wordt door Volendam en Marken; dat het oud-Hollandsch boersche karakter het vooral is wat de toerist hier zoekt. En daarbij behoort zonder den minsten twijfel niet het moderne Vlaamsche carillon, maar wél de simpele, doodeenvoudige, met de Mechelsche beiaard vergeleken weinig intensieve klokkenklank. Die is het welke wij moeten behouden.

Bij het oude spel behoort de oude constructie; 't is de eerlijkheid, die dat gebiedt, en alleen dan mag men overgaan tot de nieuwere constructie, wanneer daarvan onbetwistbare voordeelen te verwachten zijn. Dat deze niet te wachten zijn, integendeel, dat er slechts nadeelen uit voortspruiten, zoowel voor den historischen klokkenklank als voor de burgerij van de stad in haar geheel beschouwd, ik vlei mij er mede, dat ik u dat duidelijk zal gemaakt hebben, en vooral, dat ik u klaar toegelicht heb de redenen welke ik voor die meening heb, omdat met die redenen staat of valt de houding welke ik tegenover het stelsel-Denijn meen te mogen innemen, zoo besloot de heer Enschedé. Daarom, voegde hij hieraan toe, meen ik dat mijne opvatting en niet die

van de andere richting volledig recht doet aan het historisch element der oude carillons en ze respecteert als levende monumenten onzer geschiedenis en kunst, terwijl de andere, met weinig piëteit ingrijpt in het historisch bestaande en iets wil geven, dat misschien passend voor Vlamingen, ik kan het niet beoordeelen, weinig doeltreffend is voor ons, Nederlanders, die meer berekenend, in het muzikale zonder twijfel, een geheel anderen smaak hebben.

Dat onze onderscheidene gemeentebesturen wel deugdelijk mogen overwegen, wat hun in deze te doen staat en niet afgaan op de eenzijdige propaganda, welke in deze gemaakt wordt! In dit verband beveel ik ook het denkbeeld aan dat de heer A. Brom Jr. te Utrecht heeft aanbevolen, om n.l. een zoogenaamden Nederlandschen Klokkenraad in het leven te roepen, samengesteld uit bevoegde personen (in het bijzonder musici en oudheidkundigen) die advies kan geven over veranderingen van carillons. Het komt mij voor, dat dit niet zonder gevaar kan worden overgelaten aan besturen van kerk of gemeente en (meerendeels modern-aangelegde) klokkenisten.

Ziehier de meening van den heer Enschedé, waaraan wij thans geen verdere beschouwingen zullen vastknoopen, maar waarvan de kennis, met het oog op het verder verloop der aangelegenheid, zijn nut kan hebben.

Vereenigingen.

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

Het Genootschap A. et A. heeft ter gelegenheid van zijn zesde Lustrum een reeks van voordrachten aangericht, die gehouden wordt in de zaal van de Kamer van Koophandel in de Koopmansbeurs te Amsterdam.

Het programma dezer voordrachten luidt als volgt:

13 Nov. De ontwikkeling van de bouwkunst in verband met de ontwikkeling van het Begrip. J. E. van der Pek.

17 Nov. De verhouding van de bouwkunst tot het huisgezin. W. van der Pluym.

20 Nov. De verhouding van de bouwkunst tot de maatschappij. Dr. H. P. Berlage.

24 Nov. De verhouding van de bouwkunst tot den godsdienst. K. P. C. de Bazel.

30 Nov. De ontwikkeling van het Begrip in de Versieringskunst. Dr. A. Pit.

4 Dec. De beeldhouwkunst in verband met de bouwkunst. Prof. Dr. W. Vogelsang.

8 Dec. De schilderkunst in verband met de bouwkunst. R. N. Roland Holst.

11 Dec. Het meubel in verband met de bouwkunst. Dr. J. Kalf.

De eerste voordracht is Zaterdag j.l. gehouden. Er was veel belangstelling, de zaal was bijna vol.

Vooraf hield de heer Paul J. de Jongh een korte inleidende toespraak, waarbij hij er nadruk op legde dat de tegenwoordige leden van het nu zestigjarige genootschap veel te danken hebben aan hun voorgangers, want de tijd waarin het Genootschap werd opgericht, was alles behalve gunstig voor de kunst. Dit legt ons de verplichting op, het streven van onze voorgangers te handhaven en verder te ontwikkelen, opdat er opnieuw verband komc tusschen de bouwkunst en het gemeenschapsleven.

De heer J. E. van der Pek kreeg daarna het woord om te spreken over „de ontwikkeling van de bouwkunst, in verband met de ontwikkeling van het begrip." De voordracht werd geheel opgevat als een causerie bij de lichtbeelden;

(Vervolg 3e pagina bijblad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

DE REPRODUCTIE COMPAGNIE
CLICHÉ'S
Rotterdam

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uw CENTRALE VERWARMING.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM.
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

spr. waarschuwde zijn hoorders dat zij geen dingen zouden vernemen die in boeken staan, maar misschien, door vergelijking, zouden komen tot nieuw inzicht van heel eenvoudige, niettemin gewichtige betrekkingen, een inzicht dat hun gedurende hun heele leven zou kunnen bijblijven.

Wie een ouden tempel ziet, een Egyptische bijv., kan zich afvragen, hoe het denkbeeld van zulk een grootsch bouwwerk ontstaan is. Vergelijkende met wat de hiëroglyphen leeren over nog andere tempels, vindt hij telkens eenvoudiger vormen waarin het karakteristiekste, bijv. eigenaardige lijsten, vlaggenmasten enz., toch reeds in kiem aanwezig is, en zoo komt men tot de slotsom dat die geweldige gebouwen voortgekomen zijn uit de ontwikkeling van hetzelfde begrip dat een eenvoudig huis, een hut bijna, tot het huis der goden had gestempeld.

Evenzoo ziet men gelijkenis tusschen de oud-Grieksche tempels en de Lydische rotsgraven. Een studie daarvan verklaart bijv. waarom het dak van zoo'n mooien Griekschen tempel constructief zoo onbeteekenend is, waarom de triglyphen, die balkhoofden moesten zijn, slechts tot versiering geworden zijn. Merkwaardig is, dat de eenvoudige heerenhuizen in het tegenwoordige Klein-Azië in hoofdzaak nog hetzelfde type vertoonen; ook bij de Grieksche tempels werd het huis verondersteld.

Spr. toonde dan aan, dat niet de huisconstructie ontleend is aan den tempelbouw, maar omgekeerd. En dat is te bewijzen uit alle tijdperken, van het voorhistorische af, en voor alle landen, van de igloo der Eskimo's tot aan de ronde hutten der Zoeloe's. Men vindt twee grondvormen: het ronde huis en het huis met rechthoekig grondplan; twee oervormen ook reeds voor het dak; het koepeldak en het zadeldak. Men behoeft niet verder te gaan dan onze Veluwe en de Duitsche laagvlakte om van de oudste vormen der holbewoners af, langs de brandurnen van 2500 jaar geleden tot aan de woningen en schaapskooien van Groningen en Drente de ontwikkeling te volgen. In de hut blijkt het hol verondersteld te zijn; in het huis de hut, in den tempel (het Godshuis) het huis.

De heer Van der Pek wist deze eenvoudige waarheden zoo overtuigend te betoogen en zijn losse en vloeiende voordracht werd door zoo mooie lichtbeelden opgeluisterd, dat deze toepassing der ontwikkeling van het begrip op de bouwkunst een nieuwe beteekenis verkreeg.

Vooral ook de ontwikkeling van den tempelbouw tot in de Italiaansche renaissance; de vervorming van de oude basiliek tot gothischen kathedraal, van den rondbouw van het Romeinsche Pantheon tot de St. Pieterskerk — al verkreeg deze ten slotte niet de door Bramante gedachte constructie — boeiden, aldus voorgesteld, de aandacht. Spr. stelde bijzonderlijk in het licht, dat beschouwingen als deze de kloven doen vervallen in onze voorstelling van de beschavingsgeschiedenis; de aarde wordt één en wij zien slechts de ontwikkeling van het universeele Begrip.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 29. Kroniek LXVIII, door J. Gratama. Het bedanken van den Voorzitter der Amsterdamsche Schoonheidscommissie.

Het nieuwe gebouw voor de Tweede Kamer.

Middelbaar Technische School voor de Bouwkunde te Utrecht (Vervolg) met afbeeldingen.

Het nieuwe Raadhuis te Rotterdam.

Het tuindorp aan de Heiplaat te Rotterdam.

Ingezonden. Het overige behandelde is niet voor publicatie geschikt, door J. B. van Loghem Lz.

ARCHITECTURA No. 46. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Het XIIde Lustrum van het Genootschap.

Jury-rapport der Prijsvraag „Architectonische Fantasie."

Jubileum Dr. H. C. Muller.

Het Pantheon der Menschheid door Dr. H. P. Berlage, met afbeeldingen.

Verslag der 1366ste Ledenvergadering van 3 November 1915 met afbeeldingen.

DE BOUWWERELD No. 45. Een en ander over de opgravingen in Palestina, door A. van der Flier G.fz., met afbeeldingen.

De plaatsing der klokkenspelen.

Hygiënische wenken bij kleinwoninghouw, door J. van der Breggen c. i.

Afbeeldingen. Landhuis te Bussum, Arch. J. C. O. Camman.

DE INGENIEUR No. 46. Willem Smit & Co's Transformatorenfabriek te Nijmegen. Inleiding tot het bezoek van de Vergadering der Afdeeling van Electrotechniek aan die fabriek op 3 Juli 1915, door Ths. Rosskopf w. i., met afbeeldingen.

De Electriciteitslevering aan de Arbeiderswoning, door Dr. W. Lulofs M. Sc., met afbeeldingen.

TECHNISCH WEEKBLAD (R. v. T.) No. 46. Officieel gedeelte. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Waardeering M. T. S.-onderwijs. — Mededeeling.

DE AANNEMER No. 45. Nederl. Aannemersbond. Vergaderingen op 25 November 1915; Agenda's, enz.

Arrest van den Hoogen Raad (Aanneming, bewijs meerder werk)

Eenige cijfers uit de Indische Begrooting voor 1916.

DE NEDERLANDSCHE KLEIINDUSTRIE No. 50. De brandstoffen welke voor het bakken van kleiproducten worden gebruikt. — Het doorlatingsvermogen van bouwmaterialen. — Steenkolenvoorziening. — Een belangrijke uitspraak in een wisselkwestie.

GEWAPEND BETON. Maandblad voor Beton en Gewapend Beton, uitgave van L. J. Veen te Amsterdam, bevat in Afl. 3: Opvanging van metselwerk door middel van een gewapend betonboog, door A. A. Boon c. i. — Het gewapend beton in den modernen oorlog, door P. W. Scharroo. — Berekening van cylindervormige reservoirwanden, die in den bodem zijn ingeklemd, door G. J. M. — Verleende Octrooien. — Boekbespreking. — Literatuuroverzicht. — Korte Berichten. — Uitslag van Aanbestedingen.

Varia.

EEN STUKJE AMSTERDAMSCHE GESCHIEDENIS.

Dat de verbinding van Amsterdam met de overzijde van het IJ een zaak is, die reeds een geschiedenis heeft, kan blijken uit een in 1890 te Amsterdam verschenen brochure,

Th. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. Vloer- en Wandtegels enz.

Pianino's contant en termijnbetaling.
SOLIED ADRES.
UITENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, te Van Swindenstr. 10 AMSTERDAM

F. H. HONIG, Keizersgracht 265, AMSTERDAM. FABRIEK TE ZAANDAM
HOUTMEEL- en MAGNESIETFABRIEK. Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgraniet.

waaruit de N. Rott. Courant onlangs o.a. het volgende mededeelde.

Tusschen 1840 en 1888, zoo vertelt de onbekende schrijver der brochure, zijn door verschillende personen officieuse plannen daartoe ontworpen, terwijl ook van de zijde van de afdeeling Publieke Werken denkbeelden in dien zin aan de hand zijn gedaan.

De onder de eerste rubriek begrepen plannen waren:
a. een plan van Conrad en een van Santhagens;
b. een plan voor een steenen brug over het IJ;
c. de bekende plannen van Galman en van Magenet;
d. de aanvraag om concessie voor overbrugging enz., van de heeren Noltheniu en Co.;
e. het ontwerp van den ingenieur Haverkamp, voor eene vaste brug met wentelende, opritten, over ronde pijlers in het IJ, met eene daartusschen liggende draaibrug.

Het onder sub a. bedoelde plan van Conrad beoogde den bouw van eene vaste traliebrug, waaronder de schepen van de kleine vaart zouden kunnen passeeren. De opritten tot de brug waren zigzagsgewijze ontworpen, en daardoor kort in plattegrond.

De brug zou beoosten de sluis Willem I komen te liggen, en de groote vaart van het Noord-Hollandsch Kanaal naar het Ooster- en Entrepôtdok, door het graven van een kleine haven in verband met het Zeekanaal, beoosten ervan blijven.

Bij de beoordeeling van dit plan achtte de ingenieur Santhagens een kettingbrug beoosten het kanaal meer geschikt; hij stelde die kettingbrug voor ter lengte van 150 M., tusschen twee ophaalbruggen van 14 M. doorvaartwijdte, waarvan de penanten voor hamergebindten door bogen, gelegen op 21.50 M. plus A. P. zouden vereenigd zijn, voor het doorlaten van Binnenlandsche schepen.

Deze brug, uitgaande van de Stads-Herberg buiten de Haarlemmer schutsluis, zou eene lengte hebben van 500 M.; ze zou korter kunnen zijn, indien ze uitging van een dijk, welke buiten den Buitenkant zou aangelegd kunnen worden.

De ontwerper achtte den aanleg te behooren tot de roeping van de stedelijke en gewestelijke besturen, en beval het voorbeeld aan van Rouaan, waar voor de passage tol geheven werd van 1 ctm. per voetganger en 5 ctm. per rijtuig.

Er schijnt slechts weinig sprake te zijn geweest om tot de uitvoering over te gaan, noch van het plan-Conrad, noch van het gewijzigde van Santhagens.

Het plan sub b. is slechts weinig bekend; daarvan kwam den schrijver van de brochure slechts in handen eene gelithographeerde teekening, gedrukt bij H. Lagerweij te Dordrecht en dragend het jaarmerk 1844.

De steenen brug, samengesteld uit 13 bogen, zou loopen van de Haringpakkerij naar het Tolhuis, bewesten de toen nog alleen bestaande voorhaven van de oude Willemsluis.

De middelste der bogen, blijkbaar bestemd voor de doorvaart, zou bij eene spanning van 100 M. eene vrije hoogte van 30 M. hebben; voor de opritten daarheen waren hellingen geprojecteerd van 1 à 15; de totale lengte der brug zou zijn 1000 M.

Wie de ontwerper van dit plan was, scheen niet bekend te zijn.

(Wordt vervolgd)

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels,

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327.

Gemengd Nieuws.

Oude Grafzerken.

Men schrijft ons uit Zutphen aan de N. R. Ct.:

Men zal zich misschien uit eene mededeeling in dit blad herinneren, dat enkele oudheidkundigen in eene vergadering van den Nederl. Oudheidkundigen Bond beweerd hebben, dat grafzerken, die rechtop gezet worden, de grootste kans loopen spoediger dan gewoonlijk af te schilferen, m. a. w. te verworden. Andere oudheidkundigen meenden, dat daarvan niets aan is. Aan hunne zijde hebben zich de kerkvoogden der St. Walburgskerk geschaard, toen zij dezer dagen den vloer van den Zuider zijbeuk waterpas lieten leggen. Bij die gelegenheid hebben zij vier grafzerken uit den vloer laten nemen en tegen den Zuider-wand van dien beuk laten plaatsen.

Van deze vier zerken zijn er drie uit de 16de eeuw, met mooie Renaissance-motieven en fraaie Gothische letters.

Op één dezer is het laatste oordeel uitgehouwen, zooals de middeleeuwers droomden, dat dit voltrokken zou worden.

Men ziet er een draak met wijd geopenden muil, gereed om de boozen, door Satan aangevoerd, te verslinden, een engel, die de vromen naar den hemel leidt. De opstandelingen verrijzen uit hun graf, met naast zich Maria en Johannes in geknielde houding.

Boven hen zit Jezus op een regenboog, omringd door wolken en engelen met bazuinen.

Het is een lust, naar het markant gehouwen steenhouwerswerk te kijken, al was het alleen maar naar de orde en regelmaat, waarmee de kantig gehakte letters als het ware naast elkaar geschoven zijn.

De vierde zerk is uit het begin der 18de eeuw. Zij dekte het graf van G. Op ten Noort, die in 1701 — het jaar, waarin hij overleed — aan zijn testament een codicil toevoegde, hetwelk bepalingen bevatte over twee groeven in de Groote Kerk, de zerk, welke er op moest liggen en het daarop aan te brengen opschrift, zooals ons de heer Wijndelts in zijn werk over het geslacht Op ten Noort meedeelt.

Deze zerk is geheel volgens den wensch van G. Op ten Noort uitgevoerd.

Naast deze vier zerken is die van graaf Otto I (overleden in 1113) uit de 13de eeuw gezet. Zij is uitvoerig door pater Ligtenberg in het vorige Bulletin van den Nederl. Oudh. Bond beschreven.

Vacante Betrekkingen.

— Jong Teekenaar, bekend met ijzerconstructie of gewapend beton, voor fabrieksbouw. Brieven No. 52143, bureau der N. Rott. Courant. (1)

— Bouwkundig Opzichter-Teekenaar, bij het Bouw- en Woningtoezicht te Deventer, jaarwedde f 1200.—, opklimmende tot f 1600.—. Benoeming aanvankelijk tijdelijk, later vast. Sollicitatie schriftelijk, tot uiterlijk 25 November a.s. bij den Directeur der Gemeentewerken te Deventer. (1)

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec. voor het binnenland . . . . f 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . (Uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Vormenkennis en Vormenleer.

Vervolg (zie bladz. 186).

Wanneer wij den gedachtengang, waarin wij kwamen tot de stelling, dat het ambacht op het oogenblik meer behoefte heeft aan verdieping dan aan verbreeding onzer vormenkennis, verder volgen, dan wordt het ons hoe langer hoe duidelijker, dat het ambachtsonderwijs mede den invloed heeft ondervonden van de stroomingen, die in het onderwijs in het algemeen in de laatste jaren de richting hebben bepaald.

Onder de vele mooie woorden en uitdrukkingen, die in onderwijsaangelegenheden opgeld doen, behoort ook de veelgeprezen „breede grondslag", waarop de opleiding berusten moet.

Wij willen volstrekt niet beweren, dat ook ons een breede grondslag voor wetenschappelijk onderwijs niet zeer gewenscht voorkomt, maar er alleen op wijzen, dat een breed fundament ook iets breeds en hoogs doet verwachten van een gebouw, dat daarboven verrijzen zal. In deze verwachting hebben de tot nog toe bereikte uitkomsten van ons onderwijsstelsel ons wel een weinig teleurgesteld en wij zijn pessimistisch genoeg, om te durven voorspellen, dat wij nog niet aan het eind der teleurstellingen zijn, wanneer wij niet tot een grondige herziening van het stelsel overgaan.

Reeds zijn er teekenen, die op een streven in die richting wijzen. Wanneer de door het genootschap Architectura et Amicitia ingestelde cursussen voor Voortgezet en Hooger Bouwkunst-Onderricht zich kunnen ontwikkelen tot een permanente instelling van Hooger Onderwijs, die over voldoende middelen beschikt, dan zal zij, althans ten deele kunnen voorzien in de groote behoefte, die ook in het Bouwkunstonderwijs bestaat, aan verdieping van de voor den bouwmeester noodige kennis. Het is misschien een geluk, dat deze cursussen, die vooralsnog wel genoopt schijnen te zullen zijn, zich met beperkte middelen te redden, dientengevolge niet in staat zijn geweest, op al te breede grondslagen te beginnen.

Daarin meenen wij een waarborg te mogen zien, dat de krachten, die er aan besteed worden, niet zullen worden versnipperd en tevens, dat het gegeven onderricht niet zal ontaarden in vakonderwijs.

Het is hier de plaats niet, om over de beteekenis van het woord „vakonderwijs", zooals die hier bedoeld is, in uitvoerige beschouwingen te treden; dit kan overbodig geacht worden, nu in vele maatschappelijke kringen herhaaldelijk de klacht wordt gehoord, dat onze hoogescholen meer en meer inrichtingen worden tot africhting voor bepaalde professies; een klacht, die ook voor ons officieel technisch hooger onderwijs niet zonder grond is.

Hoe is het mogelijk, zou men vragen, en wij zijn er toch met alles op uit geweest, om vooral op een breeden grondslag te organiseeren. Schieten somtijds de krachten te kort, om verder te komen dan het fundament en ook boven den grond iets te voorschijn te brengen?

Doch laat ons nog eens tot het vakonderwijs terugkeeren, in de beteekenis van het onmisbare technische onderwijs, dat een levensbehoefte van onzen tijd geworden is. Wij zouden dit niet gaarne missen, wij zouden het ook niet

meer kunnen missen; op de organisatie moge wel wat aan te merken zijn, maar over het algemeen is zij op goede grondslagen gebouwd, vooral goed daarom, dat zij niet al te breed zijn aangelegd. Dit vakonderwijs, of men het nu bij het lager of bij het middelbaar onderwijs wil indeelen, is inzonderheid gericht op de practijk.

Het geeft voor de practijk direct bruikbare resultaten en men kan hen, die dit vakonderwijs genoten hebben, niet beletten, noch kwalijk nemen, dat zij er op uit zijn, die resultaten productief te maken op de wijze, die hun het voordeeligst voorkomt.

Zoolang nog het architectenberoep een vrij beroep is, zal er weinig tegen te doen zijn, dat meer of minder talentvolle oud-leerlingen van middelbaar-technische scholen en ambachtsscholen, den gediplomeerden bouwmeesters concurrentie aandoen. Men zal het eenvoudig moeten verdragen en daarom zal men het verdragen, met minder ergernis, naarmate de self-made architect werkelijk talent aan den dag legt, maar met blijvende ergernis, wanneer hij blijk geeft, geen talent te bezitten en hem bijvoorbeeld alle begrip van bouwkunstige vormen ontbreekt.

Wij meenen, dat het de ergernis van de laatstgenoemde soort is, die er thans den architect de Bazel toe geleid heeft, te wijzen op de noodzakelijkheid van bevordering der vormenkennis in het ambachtsonderwijs, maar wij zouden wel willen vragen of hij daarbij wel gedacht heeft aan de mogelijkheid, dat de bovenbedoelde concurrentie er nog meer door aangewakkerd zal worden.

Wij achten dit gevaar geenszins denkbeeldig. Het zou niet bestaan, wanneer het mogelijk was de goede tradities in het bouwvak te reconstrueeren ook in dien zin, dat ieder daarin weder de hem aangewezen plaats innam, zooals dit het geval was in den gildentijd, toen van een concurrentie, zooals wij die thans kennen, geen sprake was.

Werden alle leerlingen der ambachtsscholen niet anders dan ambachtslieden en ambachtspatroons, dan zouden wij, zonder eenige bedenking, het denkbeeld, om in het ambachtsonderwijs de goede tradities, wat betreft de kunstvormen, terug te brengen, toejuichen; maar dit staat geenszins vast.

En wie zijn het nu, die inzake de vormen het meest zondigen en de meeste schuld hebben aan de verwildering, waarover terecht geklaagd wordt? Niet de ambachtslieden, die somtijds in de eenvoudige onderdeelen, die zij te bewerken hebben, meer gevoel voor vormen aan den dag leggen, dan men wel verwachten zou; doch zij die zich voor ambachtsman te goed achten, liever patroon en nog liever architect spelen, of, wat het allervoordeeligst is, beide tegelijk.

Het zijn deze bouwkundigen, die met hun uitgevoerde ontwerpen niet slechts in afgelegen provinciesteden de schoonheid van menig oud stadsgezicht bederven en menig dorp zijn landelijke schilderachtigheid ontnemen, maar ook in groote steden geheele wijken zoo niet voorgoed, dan toch voor jaren verknoeien. Wil men voorbeelden, men behoeft werkelijk daarvoor de conferenties van Heemschut niet te bezoeken, doch iedereen, die uit zijn oogen kijkt, behoeft slechts een wandeling in of nabij zijn woonplaats te maken; zoo algemeen is het kwaad reeds verspreid.

Zal bevordering van vormenkennis bij den aanstaanden ambachtsman, dit kwaad uitroeien of veel verbetering op dit punt brengen? Wij gelooven, dat dit een vraag is, die eerst nog wel eens grondig mag worden overdacht, alvorens men daarop antwoord zal kunnen geven.

Is bevordering van vormenkennis bij den aanstaanden ambachtsman dienstvolgens overbodig of nutteloos te achten? Deze vraag meenen wij reeds dadelijk beslist ontkennend te kunnen beantwoorden. Wat de heer De Bazel voorstelt is o.i. gewenscht en noodig, zoowel in het ambachtsonderwijs, als in het middelbaar en hooger technisch onderwijs, maar, om tot goede uitkomsten te geraken, dient het onderricht in de vormenkennis te worden georganiseerd op — wij hooren reeds een koor van stemmen, dat ons toeroept ..... „breeden grondslag". Wanneer dit koor alle andere organen blijft overstemmen dan vreezen wij, dat er weinig van de uitkomsten zal terecht komen. Wat minder breedheid en wat meer diepte in de opvattingen komt hier gewenscht voor.

Hoe staat het nu met de opvattingen van hen, die met de leiding van ons ambachtsonderwijs belast zijn? Wat daarvan aan het licht kwam op een vergadering van den Bond van Directeuren van Ambachtsscholen heeft voor ons niet veel waarde. Op vergaderingen is men meestal niet voorbereid op de dingen, die ter sprake zullen komen en de gedachtenwisseling, die zich daarover ontspint, blijft, zooals van zelf spreekt, altijd min of meer aan de oppervlakte.

Wanneer wij echter lezen, wat b.v. de Directeur der Utrechtsche Ambachtsschool schrijft in een boek over Opleiding en Opvoeding aan Ambachts-dag- en avondscholen, dan kunnen wij aannemen, te doen te hebben met weloverwogen uitspraken, gegrond op ervaring bovendien.

Genoemde directeur, de heer L. van Essen Rzn., zegt in dat boek o.a. op bladz. 87:

„En nu moet men mij veroorloven, enkele onderwijzers op een groote en onvergeeflijke leemte te wijzen.

Willen de ambachtsscholen het ambacht veredelen, willen zij het ambacht weer opvoeren tot een kunstuiting, dan moet er, veel meer dan tot nu toe, nadruk worden gelegd op de aesthetische vorming der leerlingen. Dat kan, maar dan moet begonnen worden bij het begin. Dan moet in de eerste plaats de leeraar, ook die voor de practijk, in dit opzicht gevormd worden en de grondbegrippen der versieringskunst kennen."

De schrijver betoogt dan, dat elk mensch zin heeft voor het goede, het mooie, het regelmatige en toont met een voorbeeld aan, dat deze zin ook bij den eenvoudigen veldarbeider tot uiting komt en ook in de jongens, die zich tot een ambacht aangetrokken gevoelen, schuilt.

Dan vervolgt hij:

„Vele leeraren dragen zelf de schuld, dat het schoonheidsgevoel der leerlingen bij hen niet voldoende tot uiting komt.

Voetenbankjes en tuinbanken, kozijnen, deuren en betimmeringen, smeed- en schilderwerk in hunne verhoudingen en profileeringen geven hiervan meermalen doorslaande bewijzen. Wij althans werden op vele tentoonstellingen bitter teleurgesteld. Hoe dat te veranderen? Ons antwoord luidt: Schenkt vooral aandacht aan uwe aesthetische vorming. Legt nadruk, ernstigen nadruk, op den vorm van uwe modellen.

Versiert de gangen en lokalen uwer school met eenvoudige motieven, behangt de wanden, in mooi ingedeelde groepen, met aantrekkelijk teekenwerk. Maakt uw lokaal gezellig, laat het een prettigen aangenamen indruk geven.

Wekt telkens en telkens, van dag tot dag, tusschen uw onderwijs door, zin voor het schoone op. Maakt dat de omgeving uwer school ordelijk en net is. Herstelt onmiddellijk zelfs de kleinste beschadiging, en ....

Geeft vooral onderwijs in de beginselen der versieringskunst.

Dan, maar ook dan pas, zijn we 'n schrede voorwaarts, al zal die stap in den beginne nog niet zoo groot zijn."

(Wordt vervolgd.)

Vereenigingen.

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

De verhouding van de bouwkunst tot het gezin.

In de vergaderzaal van de Kamer van Koophandel in het Beursgebouw te Amsterdam werd op 17 November de tweede der reeks voordrachten gehouden, door het Genootschap Architectura et Amicitia georganiseerd, ter waardige viering van zijn twaalfde lustrum. (*)

Ditmaal was aan het woord de heer W. van der Pluijm, architect en leeraar aan de Rijks-Museumscholen, die sprak over: „De verhouding van de bouwkunst tot het gezin."

„Het maatschappelijk zijn bepaalt het bewustzijn". Deze grondstelling van het historisch materialisme zou men ongeveer kunnen aannemen te zijn de basis waar de heer Van der Pluijm zijn betoog op bouwde. Inderdaad gaf hij dan ook deze stelling, zij 't in eenigszins gewijzigden vorm, aan als een wet welke in de ontwikkeling der bouwkunst door alle tijden heen duidelijk tot uiting komt, en hij noemde daarbij met name ook het historisch materialisme. Het ging in zijn betoog, zoo zeide hij, om de betrekking tusschen twee begrippen: de bouwkunst en het huisgezin. Er is een voortdurende wisselwerking tusschen die twee elementen, er is een causaal verband: iedere verandering komt voort uit een bepaalde oorzaak, en de groote veranderingen die zich vertoonen in de ontwikkeling, in een vorige lezing door den heer Van der Pek gedemonsteerd, van hol tot hut, tot huis, deze veranderingen vloeien voor een groot deel voort uit de evolutie in de gezinsverhoudingen.

De heer Van der Pluijm gaf dan een overzicht, verduidelijkt door lichtbeelden, van den ontwikkelingsgang in de bouwkunst van de allereerste, primitiefste woningen, ontstaan uit de natuurlijke neiging van den mensch om zich te beschutten tegen koude, regen, wilde dieren en andere natuurkrachten, af tot de moderne architectonische producten toe.

Hoezeer de gezinsinvloeden werkten, toonde de inleider aan met een zeer oud voorbeeld, dat tot op dezen tijd in de bouwkunst is blijven doorwerken. Wanneer, zoo zeide hij, nomaden-volken rust hielden, dan zetten zij hun tenten op, en zij deden dat in een cirkel, rondom een vrije ruimte, waar middenin de tent van den hoofdman, die eigenlijk de vader was van het groote gezin dat den stam vormde, werd gezet en die overigens werd gebezigd om er het vee in te bewaren, dat daar beschut was door den kring van tenten er omheen. Hierin heeft men te zien den oervorm van den binnenhof, die dan ook in het oosten alle eeuwen door de architectuur is blijven beheerschen en die via Italië naar West-Europa komt, waar wij hem, zelfs in dezen tijd, ook in Holland (de Limburgsche boerderij) terugvinden. In allerlei vormen zien wij telkens dien hof weer, in de Romeinsche architectuur als het atrium, in de primitieve West-Europeesche architectuur als de plaats in het midden van de één-kamerige woning, waar het haardvuur is aangelegd, met daarboven, in het dak, het rookgat.

Interessanter uit den aard der zaak wordt de ontwikkeling van de architectuur in verband met het gezinsleven wanneer zij komt in haar tweede stadium, en behalve eischen van beveiliging ook eischen van behagelijkheid gaan gesteld worden.

Vooral hier begon de heer van der Pluijm een uitgebreid gebied te vinden om het verband tusschen gezin en bouwkunst te demonsteeren, — en daarom temeer was het jammer, dat hij dat verband soms wel wat te veel uit het oog verloor om zich meer te vermeien in de beschouwing van de architectonische ontwikkeling op zich zelve, of meer het licht liet vallen op de verhouding tusschen maatschappij en architectuur, — een uitermate belangwekkend onderwerp zeker, maar nu eenmaal niet het onderwerp waarover ons een voordracht was aangekondigd.

Aan het slot echter kwam hij weer nadrukkelijk terug tot het gezin, en hij slaagde erin aan te toonen dat, gezien de sterke huidige invloeden van de maatschappij via het gezin op de bouwkunst, die bij uitstek een maatschappelijke kunst is, in dezen tijd andere dan zuiver moderne bouwkunst een onjuistheid, een anachronisme, en dus een leugen is.

(*) In ons vorig nummer wordt abusievelijk gesproken van het zesde lustrum- waar het zesde decennium bedoeld was. (Red.)

Prijsvragen.

N. V. „TEGELFABRIEK SCHIEDAM".

De Directie der N. V. „Tegelfabriek Schiedam", gevestigd te Schiedam, Directeur de heer J. Sparla, schrijft uit een Prijsvraag voor het ontwerp van een titelblad voor de aandeelen der vennootschap.

Gevraagd wordt een teekening op een grootte van 0,17¾ M. bij 0.30 M. (de grootste afmeting als hoogte) zoodat deze op een formaat van 0,21½ M. bij 0.34 M. met voldoende blanco rand kan gereproduceerd worden en moet het volgende opschrift bevatten:

Naamlooze Vennootschap „Tegelfabriek Schiedam", gevestigd te Schiedam. Opgericht bij akte van ..... 1915 voor Notaris .....te Rotterdam verleden en goedgekeurd bij Koninklijk Besluit van ..... 1915. Maatschappelijk kapitaal ..... Verdeeld in drie series van ... Aandeelen à f 1000. Bewijs van Aandeel. Serie .... No..... groot een duizend gulden, ten name van .....

Schiedam, ... 1915.

De Directeur(en): De Commissarissen:

. . . . . .

Hierbij afgegeven 20 Dividendbewijzen en Talon.

De bewerking der teekening is vrij gelaten, doch moet zoodanig zijn, dat een goede reproductie in boek- of steendruk, in hoogstens 3 kleuren, daarvan gemaakt kan worden.

Voor deze prijsvraag worden uitgeloofd: een eerste prijs groot f 100.—, een tweede prijs van f 40.— welke zullen worden toegekend aan de daartoe door de jury aan te wijzen ontwerpen.

Deze jury bestaat uit de heeren: Huib Luns, Hoofdleeraar aan de Academie van B. K. en T. W. te Rotterdam, E. J. M. de Bont, lid der firma E. de Bont en Zoon, Drukkers-Uitgevers te Rotterdam, P. G. Buskens, Architect te Rotterdam, en heeft het recht de uitgeloofde prijzen op andere wijze over ten hoogste 3 ontwerpen te verdeelen voor het geval, dat daartoe aanleiding bestaat, doch is gehouden het geheele uitgeloofde bedrag in elk geval toe te wijzen. Zij zal hare bevindingen in een beknopt gemotiveerd rapport neêrleggen, waarbij zij echter het recht heeft de ontwerpen groepsgewijze te beoordeelen.

De uitslag der bekroningen zal gepubliceerd worden.

De mededinging aan de prijsvraag is opengesteld voor alle Nederlanders en in ons land vertoevende al of niet geïnterneerde Belgen.

De bekroonde ontwerpen blijven het eigendom van de N. V. „Tegelfabriek „Schiedam".

De ontwerpen moeten worden ingezonden vóór of op 2 Februari 1916 aan het adres van het laatst genoemde jury-lid, Mathenesserlaan 264 te Rotterdam, plat verpakt en zoover niet op carton geteekend op stevig carton opgezet. Zij moeten gemerkt zijn met een motto en vergezeld gaan van twee verzegelde couverts van hetzelfde motto voorzien, dragende respectievelijk de opschriften „Naambrief" en „Correspondentie-adres", en waarbij het eene couvert naam en adres van den vervaardiger inhoudt en het andere een adres bevat, waardoor met den vervaardiger kan gecorrespondeerd worden.

Alle ingekomen ontwerpen zullen op nader te bepalen plaats te Rotterdam tentoongesteld worden, waartoe, na de beoordeeling der jury, de N. V. „Tegelfabriek Schiedam" gedurende 2 maanden de beschikking over de ontwerpen houdt. Binnen 2 weken daarna worden zij aan de correspondentie-adressen teruggezonden.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 30. Blok arbeiderswoningen aan het Spaarndammerplantsoen te Amsterdam, arch. M. de Klerk, met afbeeldingen en losse plaat.

Middelbaar Technische School voor de Bouwkunde te Utrecht (Slot) met afbeeldingen.

De ontwikkeling der moderne Nederlandsche architectuur.

Prijsvragen

ARCHITECTURA No. 47. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Twaalf Lustra, door H. F. Sijmons Jr.

Concept-Begrooting 1915—1916 (30 Nov.—1 Dec.)

De hartewensch van den Nederl. Aannemersbond, door Jan de Meijer.

Prijsvraag „Tegelfabriek Schiedam".

DE BOUWWERELD No. 46. De herstelling der Pancras-kapel in de Groote Kerk te Dordrecht, arch. Jos. Th. J. Cuijpers, met afbeelding.

Een en ander over de opgravingen in Palestina, door A. van der Flier G.J.z. (Vervolg) met afbeeldingen.

DE INGENIEUR No. 47 Eenige resultaten van metallographisch onderzoek, die van belang zijn voor den ingenieur. Voordracht gehouden in de Vergadering van de Afdeeling voor Werktuig- en Scheepsbouw op 26 Juni 1915, door Dr. E. B. Wolff w. i., met afbeeldingen.

Bodembewegingen van Nederland, door D. H. S. Blaupot ten Cate c. i., met afbeeldingen en plaat.

Vergadering van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs van 13 November 1915.

TECHNISCH WEEKBLAD (R. v. T.) No. 47. Officieel gedeelte. — Steunfonds. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Verslagen van vergaderingen. — Praatjes XIII. — Een laatste decreet. — Uit technische bladen en tijdschriften —

DE AANNEMER No. 46. Nederl. Aannemersbond; Vergadering van het Hoofdbestuur en Algemeene Ledenvergadering op 25 November 1915.

Eigen beheer.

Arrest van den Hoogen Raad (Verzekering tegen brandschade).

Afdeelingsverslagen. Haarlem 12 November 1915.

Ingezonden. Laagste inschrijver gepasseerd, door J. C. C. Kliek, met naschrift der Redactie.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 51. De brandstoffen welke voor het bakken van kleiproducten worden gebruikt. — De vuren of haarden der ovens. — Kalkzandsteen. — Overzicht van den stand der arbeidsmarkt over het derde kwartaal 1915. — De Steenkolenquaestie.

Varia.

EEN STUKJE AMSTERDAMSCHE GESCHIEDENIS.
(Slot.)

Het plan sub c. heeft velen langen tijd bezig gehouden. Sedert 1848 trachtte de aannemer Galman, door op el-

(Vervolg zie pagina bijblad.

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tenaisbanen, enz. — — —

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RUWVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O.Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels, -

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek
„AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM.
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van
BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2837. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

kander volgende adressen aan den gemeenteraad, dit zijn overbruggingsplan ingang te doen vinden.

Hij dacht zich een ijzeren kokerbrug, in het genre van de Brittania-brug; ze zou uitgaan van het Damrak en de Noordzijde van het IJ bereiken beoosten de Willemsluis.

De opritten zijn aan weerszijden verkregen door steenconstructiën, waarop woon- en pakhuizen zouden worden opgetrokken, welke aan de oevers eindigen in steenen torens, die de landhoofden vormen voor de brugspanningen, die wederzijds van de vaargeul gedragen worden door steenen penanten, eveneens in torenvorm; tusschen deze is een hasculebrug van 18 M. spanwijdte aangebracht.

Het project, dat samenhing met een plan voor stadsuitbreiding aan de Noordzijde, zou, volgens de ontwerpen van 1853 en 1855 eene uitgaaf vorderen van 6½ millioen gulden; het werd gezegd te zullen zijn in harmonie met de toenmaals gecpperde plannen voor een kanaal door „Holland op zijn smalst."

Het plan vond, onder meer, veroordeeling om de gekozen situatie. De brug toch lag tusschen den mond van het N.-Hollandsch Kanaal en den toegang tot de Ooster- en Entrepôtdokken.

Onder meer anderen verdedigde Magenet in 1857 eene meer Westelijke ligging der brug, en koos als uitgangspunt de Staids-Herberg, opdat de schepen, komende van het Noord-Hollandsch Kanaal, bestemd naar genoemde dokken, de brug niet zouden behoeven te passeeren.

In dit gewijzigde plan werd aanbevolen een dubbele draaibrug, in het midden met twee vaste spanten daarnaast, zoo hoog, dat schepen met lage masten daaronder door zouden kunnen varen.

Het plan Galman is nauwkeurig onderzocht en beoordeeld; er bestaan gedrukte rapporten over van de „Commissie van voorbereiding van Stads Publieke Werken", van de Kamer van Koophandel, van den toenmaligen stadsingenieur en van den haven- en dokmeester.

De commissie veroordeelde het plan, in hoofdzaak, omdat ze de uitvoering onnoodig achtte, met verwijzing naar New-York, Liverpool en Antwerpen, waar met een goed geregeld veer in de behoeften voorzien werd, en te meer omdat hier het verkeer tusschen de beide oevers geringer was dan elders.

De commissie erkende wel het nut van het verkeer met het Noordelijk deel der provincie te bevorderen om meer producten aan onze markt te brengen, doch slechts één lid achtte dit voordeel opwegende tegen de stremming van het scheepvaartverkeer; de meerderheid, en daarmede in overeenstemming de stads-ingenieur en de haven- en dokmeester, meenden dat de brug te veel zou schaden aan de vrije vaart, daar vooral bij ruw weder het doorhalen van vaartuigen lastig zoude zijn en niet zonder schadevaringen kon plaats hebben.

Ook toen reeds golden dus de bedenkingen, welke na van de zijde der scheepvaart tegen de overbruggingsplannen kunnen en zonder twijfel zullen worden aangevoerd, en huldigde men de leer, welke bijv. gegolden heeft bij de wegruiming van de voetbrug over het Noordzeekanaal te Velsen, dat het landverkeer in zekeren zin ondergeschikt moet worden geacht aan dat te water.

Wat de overbruggingsplannen van den jongeren tijd betreft, de onder d. genoemde concessie-aanvraag van Nolthenius c. s. had, volgens onzen schrijver, tot grondslag de ontwerpen van Galman, terwijl het ontwerp-Haverkamp (e.) door hem als volgt wordt omschreven. Twee vaste gedeelten, reikende van de wederzijdsche oevers tot twee ronde torens in het IJ gebouwd, geven toegang langs om die torens gewenkelde opritten tot eene beweegbare brug, met eene doorvaartruimte van 28 M., liggende met een dek op 14.50 M. plus A. P. De situatie werd tweeledig voorgesteld en wel van de De Ruyterkade, ter plaatse van het oude kenningpontveer, tot het Tolhuis of van de voormalige) zwenjinrichting-Obelt aan dezelfde kade tot de overzijde, beoosten het Koninginnedok.

Ook van gemeentewege was gezocht naar eene goede oplossing van het vraagstuk. Nadat in 1879 uit expresselijk daartoe gedane opmerkingen was gebleken, dat eene gewone verkeersweg met zelfs twee beweegbare deelen óf in, waarvoor de Gebrs. von Lindern in dat jaar concessie vroegen, onvoldoende was voor het doorlaten van het groot aantal schepen, dat dagelijks het IJ passeert, werd van gemeentewege in 1881 gemaakt de bekende stoomkettingboot, die zoovele jaren heeft dienst gedaan, die nu tot verschillende pontverbindingen met de overzijde is uitgebreid.

Daarna deed de directeur der P. W. bij zijn ontwerp voor stadsuitbreiding van 1876 nog het denkbeeld aan de hand, om het IJ te overspannen met eene vaste, tevens spoorbrug en benoorden door de Volewijkslanden en den Puiksloterham een grootscheepvaartkanaal te graven, waartegen de schrijver der brochure, o. i. terecht, onder anderen dit bezwaar deed hooren, dat men aldus de moeilijkheden slechts verplaatste (naar het Noorden) en ten slotte kwam hijzelf met een plan aandragen, waarin hij, op voorbeeld van hetgeen Gysbrecht III tusschen 1204 en 1275 toepaste op den Amstel, aanraadde een dam in het IJ te leggen, met in het midden een doorvaart-opening met overbrugging. De dam, 500 M. lang en pl.m. 320 M. breed, zou aansluiten aan het midden-Stationseiland, en zich aan de Noordzijde avn het IJ uitstrekken van de voorhaven der sluis Willem III tot het terrein van de oude Petroleumhaven. De twee basculebruggen, ter weerszijden van den dam, zouden eene doorvaartopening van 28 M. breedte voor de groote vaart verkrijgen. (De nieuwe spoorbruggen over het Noordzeekanaal, de Hembrug en de Velserbrug, beiden een doorvaartwijdte van 35 M., dit ter vergelijking). De kleine vaart zou doorvaarten krijgen van 15 M. De breedte van den dam hield verband met de door den ontwerper aangenomen noodzakelijkheid, om ook het spoorwegverkeer naar de overzijde langs dezen weg te leiden.

Eindelijk heeft nà dien, ook de bekende commissie voor het ontwerpen van een plan tot uitbreiding van de bebouwde kom der gemeente Amsterdam benoorden het IJ, haar aandacht aan dit vraagstuk gewijd. In haar rapport, verschenen in 1903, kwam zij tot eene voor overbrugging ongunstige conclusie, overwegende dat de aanleg der verbinding tusschen de beide IJ-oevers niet alleen op zichzelf groote sommen zou vereischen, maar bovendien met zich zou brengen verlegging van het grootscheepsvaartwater. De kosten van een verbindingsweg (dam) met een

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph
Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

kruinbreedte van 50 M., waarin een vaste brug met het rijvlak op ongeveer 5,50 M. en den lagen weg op dezelfde hoogte als de De Ruyterkade aan beide zeiden van den verbindingsdam, schatte zij op ongeveer f 1.600.000, welk bedrag tot ongeveer 9 millioen zou stijgen door de uitgaven, benoodigd voor de verlegging van het grootscheepsvaarwater.

„Of wellicht over een of twee eeuwen de toestanden aan de overzijde zich dermate zullen hebben gewijzigd, dat het maken van eene vaste verbinding dán als vanzelf uit den aard der dingen voortkomt, is een vraag, waarmede wij ons hier niet mogen bezighouden", aldus schreef de commissie aan het slot. Ongerwijfeld heeft zij niet verwacht dat reeds twaalf jaar later deze zaak opnieuw in onzen gemeenteraad aan de orde zou worden gesteld!

Gemengd Nieuws.

Het nieuwe Raadhuis en het Postkantoor te Rotterdam.

Verleden week is men gereed gekomen met het betonwerk van den voet van den toren. Voorts is het werk, in ruwen bouw, geheel klaar tot twee meter boven de straat en is de hardsteenen plint rondom het geheele gebouw gesteld.

Thans is men bezig den ruim 20 meter hoogen voet van den toren te ontmantelen van de steigers.

Met het metselwerk op de binnenplaats en met het zandsteenwerk voor de buitengevels is nu een begin gemaakt.

Naar men vernoemt is binnenkort de aanbesteding van het betonwerk voor het nieuwe postkantoor aan de Coolvest te wachten. Met het heiwerk voor de fundeering vordert men goed.

Vacante Betrekkingen.

— Opzichter-Teekenaar bij Publieke Werken der Gemeente Hilversum, jaarwedde f 1000.—, klimmend tot f 1500.—. Indiensttreding 1 Januari 1916. Aanstelling voorloopig voor een jaar, later vast. Stukken en afschriften vóór 1 December 1915 aan den Directeur van Publieke Werken, Spoorstraat 1, Hilversum. (1)

— Bouwkundig Teekenaar, leeftijd 23 tot 30 jaar. Zich aan te melden met teekeningen, enz., Maandags, Dinsdags, Woensdags en Donderdags, 12 tot half twee, bij den architect J. E. van der Pek, Weteringschans 231, Amsterdam. (1)

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

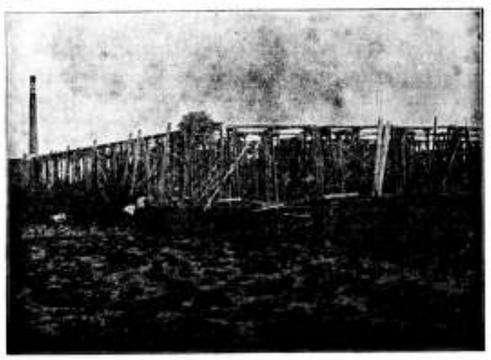

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Pianino's
contant en termijnbetaling.
SOLIDE ADRES.
UITENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL,
Van Swindenstr. 10 AMSTERDAM
HOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK.
Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgraniet.
F. H. HONIE,
Keizersgracht 265, AMSTERDAM.
FABRIEK TE ZAANDAM.

Waarom moet men adverteeren in deze tijden?

Omdat:

1e Vakbladen meer nog dan in gewone tijden van a tot z gelezen worden en in menig opzicht een spiegel van de industrieele toestanden zijn, zoodat een ieder door de onrustige tijden den inhoud met bijzondere zorg nagaat, velen ook door gedeeltelijken stilstand van zaken meer dan anders tot zorgvuldig lezen in staat zijn.

2e Het verdwijnen van een anders regelmatig verschijnende advertentie bijzonder opgemerkt en menigmaal juist in deze tijden als een ongunstig teeken voor de adverteerders opgevat wordt.

3e Op menig gebied de gelegenheid is ontstaan om nieuwe connecties aan te knoopen door bijzondere vraag naar voorradige artikelen, wat alleen door adverteeren aan het publiek bekend kan worden.

4e Door het handhaven van advertenties, ieder bijdraagt tot het geruststellen van het publiek, tot het normaliseeren van het zakenleven.

5e Door het stopzetten van buitenlandsche fabrieken of door de moeilijkheden van het transport der Nederlandsche industrie een prachtige gelegenheid geboden wordt, om leveringen, die vroeger door het buitenland gedaan werden, aan zich te trekken.

Kortom, in zekeren zin is adverteeren plicht. („V. en A.")

„DE OPMERKER"
DE ABONNEMENTS-
PRIJS IS SLECHTS
f 5.— PER JAAR

Adverteert in dit Blad

5OSTE JAARGANG. ZATERDAG 4 DECEMBER 1915. No. 49

DE OPMERKER.
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . . (Uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Vormenkennis en Vormenleer.

Slot. (Zie bladz. 190.)

Uit de in ons vorig nummer aangehaalde woorden van den heer Van Essen meenen wij drie gevolgtrekkingen te kunnen maken.

Ten eerste, dat bij de leiders van het ambachtsonderwijs iets gevoeld wordt, misschien reeds geruimen tijd iets gevoeld wordt van een leemte, hier zelfs groot en onvergeeflijk genoemd.

Ten tweede, dat, tot het aanvullen van die leemte, in de eerste plaats zorg moet worden gewijd aan de aesthetische vorming der leeraren.

Deze gevolgtrekkingen zullen o. i. weinig tegenspraak vinden, de heer Van Essen heeft, zooals verwacht kon worden van iemand met zijn ervaring, met juistheid aangewezen, waar de schoen wringt.

Onze derde gevolgtrekking evenwel ligt niet zoo voor de hand als de beide eerste; zij komt hierop neer, dat bij de leiders van het ambachtsonderwijs, hoezeer ook de door ons aangehaalde woorden van een breed inzicht blijk geven, toch een juiste voorstelling ontbreekt van de middelen, die aangewend moeten worden, om de aanbevolen, en zeker gewenschte, aesthetische vorming der leeraren tot stand te brengen.

In dit opzicht schijnt de heer Van Essen, wellicht met velen zijner collega's, nog te staan op den breeden grondslag der algemeenheid. Immers hij bepaalt zich er toe te wijzen op de noodzakelijkheid van aesthetische vorming en hij eischt, ook voor den leeraar in de practijk, kennis van de grondbegrippen der versieringskunst.

Wij zouden hier denken aan groote woorden, wanneer wij niet wisten, hier te doen te hebben met uitspraken van iemand, die veel te hoog staat aangeschreven, om van het opzettelijk gebruik daarvan te worden verdacht. De bedoeling van het boek, waaraan die uitspraken ontleend zijn, is bovendien in hoofdzaak het geven van paedagogische wenken aan de leeraren en daarbij kon op vele zaken niet anders dan in algemeene termen worden gewezen.

Wanneer wij dan stilstaan bij de algemeene termen „aesthetische vorming" en „grondbegrippen der versieringskunst" dan opent zich achter elk dezer uitdrukkingen een perspectief, zoo wijd, dat de blik zich verliest in een nevelig verschiet.

Aesthetische vorming, wat moet men daaronder eigenlijk in het algemeen verstaan, en wat, in verband met het ambachtsonderwijs? Men zal toegeven, dat deze vragen niet gemakkelijk te beantwoorden zijn, maar ook, dat indien ons onderwijs zich op de aesthetische vorming wil toeleggen, men er zich toch rekenschap van moet geven, wat men er onder wil verstaan en in welke richting en hoever men er mede gaan wil.

Niemand zal voor de ambachtsscholen de aesthetische vorming willen zien opgevat, zooals dit b.v. van ouds aan onze Gymnasia gebruikelijk is en begrijpelijkerwijze gevoelt men veel meer voor de manier, waarop deze zaak wordt aangevat door de vereeniging „Schoonheid in Opvoeding en Onderwijs", maar of de rechte weg reeds gevonden is, dit blijft twijfelachtig, zoolang de meeningen over aesthe-

tische beginselen zoo hopeloos verdeeld blijven, als zij in onzen tijd zijn.

En de grondbegrippen der versieringskunst helpen ons ook niet veel verder op weg. Wat zijn zij en waar zijn zij te vinden? zal men van vele zijden hooren vragen en hoe zou ons dit kunnen verwonderen in een tijd, waarin zij zoo goed als vergeten schijnen te zijn. Het moge dan waar zijn, dat elk mensch van nature zin heeft voor het goede, het mooie, het regelmatige en dus de kiem voor aesthetische vorming in zich draagt, hoevele oorzaken hebben niet medegewerkt om die kiem bij de tegenwoordig levende geslachten te verstikken en hoeveel moeite kost het nu niet, om zelfs bij menschen van hoogere ontwikkeling den zin voor het goede, mooie en regelmatige weder op te wekken en de eenvoudigste begrippen, die voorheen gemeengoed waren, weder ingang te doen vinden?

Het lijkt een onbegonnen werk, ondankbaar in de hoogste mate, maar des te meer waardeering verdienen de pogingen van hen, die het desondanks beproeven willen.

Terecht werd opgemerkt, dat begonnen moet worden bij het begin. De heer De Bazel wil, om te beginnen, een stelsel van standaardtypen invoeren, de heer Van Essen ziet het begin in de vorming der onderwijzers, maar geen van de beide heeren heeft naar onze meening het eigenlijk beginpunt aangewezen.

Het kan zijn, dat de architect voor zichzelf een zeer juist begrip in het hoofd heeft van de door hem voorgestelde standaardtypen, terwijl de ambachtsschool-directeur voor zich reeds een min of meer afgerond begrip heeft van hetgeen voor de aesthetische vorming der onderwijzers noodig zal zijn, maar men kan voorzeker op verre na niet spreken van algemeen, of vrij algemeen, geldende grondbegrippen. Wij zouden meenen, dat het beginpunt gezocht moet worden bij die grondbegrippen, maar dan moeten wij er op uit, om ze op te zoeken. Hebben wij ze eenmaal teruggevonden, dan is de draad zichtbaar, die ons den weg zal kunnen wijzen, dien wij te volgen hebben, èn voor de vaststelling van standaardtypen en voor de aesthetische vorming van leeraren en leerlingen. Gelijk men de natuurwetten uit de natuurverschijnsels afleidt, zijn de grondbegrippen der versieringskunst af te leiden uit de kunstvoortbrengselen van alle tijden. Die kunstvoortbrengselen zijn uitvloeisels van de menschelijke natuur, die een der meest gecompliceerde verschijnsels is, maar waaraan niet anders dan natuurwetten ten grondslag kunnen liggen.

Wanneer het ons somtijds schijnen mag, alsof de menschelijke natuur het vermogen had, straffeloos tegen de natuurwetten te kunnen zondigen en naar willekeur onnatuurlijk te zijn, dan blijkt ons bij onderzoek dikwijls, dat hier schijn bedriegt, en ook wanneer dit niet aan het licht komt, omdat ons te veel gegevens ontbreken, om de menschelijke natuur te doorgronden, kunnen wij veilig aannemen, dat natuurwetten alle uitingen van den menschelijken geest beheerschen.

De versieringskunst is eigenlijk geen aparte kunst. Wij zijn op een dwaalspoor gebracht door haar als zoodanig te beschouwen en te beoefenen. Zij is een onderdeel van de kunst der vormgeving, die op haar beurt een onderdeel van de bouwkunst ..... , in zekeren zin de bouwkunst zelf is.

Immers, het ideaal der bouwkunst is een volkomen harmonie tusschen alle onderdeelen van het bouwwerk en de ideale bouwmeester is diegene, die niet slechts den hoofdvorm aangeeft, maar tot in de kleinste onderdeelen vormgevend optreedt. De geschiedenis der bouwkunst kan ons leeren, welke grondbegrippen in verschillende tijdperken en werelddeelen de vormgeving hebben beheerscht. Al schijnen ook sommige vormen ons nog zoo fantastisch, bij eenig doordringen in de kennis daarvan leeren wij ze begrijpen, d.w.z. wij komen nader tot de denkbeelden, waaraan zij hun ontstaan te danken hebben. Hoe meer onze vormenkennis zich uitbreidt, hoe meer de grondbegrippen ons duidelijk worden en hoe meer wij daarin punten van overeenkomst ontdekken, die ons ten slotte terugvoeren tot de eenvoudigste beginselen. Die beginselen en de zich daaruit ontwikkelende begrippen moeten de basis vormen van de Vormenleer, die eigenlijk niet anders is dan een practische Schoonheidsleer.

Gottfried Semper's beroemd boek „Der Stil" is eigenlijk nog steeds het eenige, wat daaraan nabij komt. Het is onvoltooid gebleven en niemand heeft ooit ondernomen het voort te zetten. Maar onvoltooid als het is, en te diepzinnig, om ooit populair te worden, de opzet, de methode kan ons wellicht ten voorbeeld strekken bij de samenstelling van een Vormenleer, als waaraan onze tijd blijkbaar behoefte heeft.

Oud-Genie-officieren in Gemeentedienst.

Onder het opschrift: Van de „geestelijke kluizenaars", waarmede gedoeld wordt o.a. op het gebrek aan actieve organisatie in architectenkringen, bevatte het orgaan van den Nederl. Opzichters- en Teekenaarsbond een artikeltje over een verschijnsel, dat jaren geleden meermalen een punt van bespreking in architectenkringen heeft uitgemaakt, evenwel zonder dat dit eenig gevolg heeft gehad. Wij achten het daarom niet ondienstig, er hier de aandacht op te vestigen.

Het artikeltje luidt als volgt:

De directeur der gemeentewerken te Amsterdam is een oud-officier van de genie; de directeur der gemeentewerken te Rotterdam is een oud-officier van de genie; de directeur der gemeentewerken te 's-Gravenhage is een oud-officier van de genie, en na de voor enkele weken plaats gehad hebbende benoeming is eindelijk ook de directeur der gemeentewerken te Utrecht een oud-officier der genie.

Het ambt van directeur der gemeentewerken wordt in de vier grootste steden van ons land dus vervuld door een oud-officier van de genie, terwijl dat bovendien nog het geval is te Tilburg, Hilversum en Deventer. Het burgerlijke ambt van burgerlijk directeur der burgerlijke gemeentewerken, het burgerlijk bouwkundige-ambt bij uitnemendheid dus, in de vier eerste en drie andere belangrijke steden van ons gansch niet-militaire vaderland bekleed door een oud-militair ..... wij vragen:

„Was er — toen de voordracht tot benoeming van een directeur der gemeentewerken te Utrecht bekend was — voor de organisaties der architecten en burgerlijke ingenieurs geen aanleiding geweest krachtig op te komen tegen het passeeren van architecten en burgerlijke ingenieurs voor benoeming in zoo een bij uitstek voor hen geëigende betrekking?"

„Had uit die kringen toen niet een krachtig protest moeten opklinken tegen het duidelijk waarneembare streven in de latere jaren om oud-militairen te plaatsen in burgerlijke betrekkingen?"

Wij hebben na de Utrechtsche benoeming opzettelijk eenigen tijd laten verloopen, alvorens deze vragen te stellen; wij deden dat, in afwachting van een protest van een of meer der architecten of ingenieurs zelf. Doch ook nu weer achtte geen der „geestelijke kluizenaars" het noodig een oogenblik zijn stulpje te verlaten om zich met kracht te verdedigen tegen den aanslag, die in den vorm der Utrechtsche benoeming op zijn maatschappelijke positie was gepleegd en om op te komen tegen de afwezigheid van elk begrip van activiteit in de organisatie van architecten en ingenieurs.

Want behalve de engere eigen- en vakbelangen, staan bij het vorenbedoelde streven in niet geringe mate ook de belangen van de bouwkunst en de gemeenten op het spel. Immers, de militaire ingenieur kan toch moeilijk de eerstgeroepene zijn om de aesthetica in de steden-bouwkunst, de utiliteitsbeginselen en de sociale hygiëne en -techniek op het terrein der gemeente-politiek te dienen. Wij zelf hebben lang genoeg de wapenen gedragen — zij het dan ook niet con amore — om te weten, dat deze wetenschappen nu niet bepaald tot de militaire ambities behooren. Waar nu de burgerlijke overheid tegenwoordig meent op de eerste bouwkundige posten in de burgerlijke samenleving militaire ingenieurs te moeten plaatsen; de organisaties van architecten en ingenieurs zonder eenig verzet aanzien, dat de burgerlijke bouwkundigen op die wijze allen tot de ondergeschikten der oud-genieofficieren worden gemaakt, daar meenen wij, dat overwogen dient te worden, of de opleiding der genieofficieren niet in dien zin moet worden herzien, dat de leiding van den dienst der gemeentewerken in onze groote steden, zonder schade voor de vele belangen daarbij betrokken, in hunne handen kan worden gelegd.

Vereenigingen.

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

Bouwkunst en Maatschappij.

Op den derden voordrachtavond sprak dr. H. P. Berlage over de verhouding van de bouwkunst tot de maatschappij.

Hoe verder wij terug gaan in de geschiedenis, zoo ongeveer begon de heer Berlage, des te meer eenzijdigheid vinden wij in de architectonische vormgeving, maar daarnaast ook des te grooter vastheid. Wij ontwaren in de bouwkunst een geweldige eenheid van geest, alsof al de verschillende bouwwerken door een zelfde hand waren bewerkt.

Wanneer wij daartegenover in onzen eigen tijd een verbijsterende onvastheid zien van werken, die totaal uiteenloopend zijn van karakter, dan komen wij vanzelf tot de vraag hoe dan in die vroegere perioden die sterke eenheid van kracht kon ontstaan.

Wanneer wij, zoekend naar een antwoord op die vraag, die vroegere bloeiperiodes van de bouwkunst gaan onderzoeken, dan vinden wij dat die architectuur haar hoogtepunt bereikt in het godshuis. En de oorzaak daarvan is, dat geen andere kracht dan die van het geloof kon leiden tot een zoodanige vergeestelijking van de stof als in het godshuis is bereikt. Want de godsdienst was de absolute eenheid van alle geesten uit eenzelfden tijd. En het gevolg is dan ook: geen godsdienst zonder architectonischen stijl, geen architectonische stijl zonder godsdienst, geen cultuur zonder deze beide. Want de bouwkunst van den tempel bepaalt den bouwkunstigen stijl, van den stijl, waarvan reeds in de allereerst gebruikte voorwerpen de kiem wordt gevonden.

De bouwkunst is versteende geestelijkheid, zij is verstoffelijking van den geest.

Dus kan slechts in een tijd waarin een zoodanig sterke geest de menschheid beheerscht, dat zij inderdaad tot een eenheid wordt, een sterke bouwkunstige stijl bestaan. Maar dan drukt ook die stijl zijn stempel op het geheele tijdperk en is de waardemeter van zijn cultuur.

Onze Westersche beschaving heeft eigenlijk maar twee van die groote kunstperioden gekend, die van den tempel en die van de kathedraal, de klassieke en de middeleeuwsche.

In deze beide perioden gaan het geestelijk en het esthetisch ideaal samen, dekken elkaar, ter bereiking van eenzelfde doel.

Duidelijk blijkt dit wanneer wij een dezer perioden vergelijken met de er op volgende, bijv. de gothiek met de renaissance. Dan zien wij in de renaissance een proces van verbijzondering tegenover de veralgemeening van de middeleeuwen, de kunstenaar brengt niet meer de idee, maar zich zelven naar voren. Dat wil zeggen: het tijdelijke komt, ten koste van het eeuwige, want het algemeene is eeuwig, het bijzondere tijdelijk.

Deze verbijzondering van de renaissance, — in welk tijdperk zich het karakteristieke verschijnsel voordoet dat niet meer het godsdienstig, maar het burgerlijk bouwwerk het belangrijkst wordt, — deze verbijzondering gaat steeds dieper tot zij in de 19e eeuw haar hoogtepunt bereikt, — zóó zeer, dat zij nog onzen tijd volkomen beheerscht. Immers, in onzen tijd zien wij een absolute anarchie van het geestesleven — ieder wil anders dan de concurrent. En het publiek gaat daarin volkomen mee: het waardeert niet het algemeene, maar het bijzondere.

Hierin reeds ligt het bewijs, dat wij zelfs in den allerlaatsten tijd nog niets bereikt hebben, want zeker kan er van een, zoo noodzakelijke, veralgemeening nog geen sprake zijn zoolang niet een bepaald systeem eenige geslachten lang door allen wordt aanvaard en gevolgd. Slechts langzamerhand begint men een zekere eenheid te bespeuren in het moderne landhuis. 't Is als of daarin de invloeden zijn terug te vinden van een zekere eensgezindheid, van een zekere geestesgemeenschap, — en hier inderdaad is de hoop niet ongegrond dat er iets voor de toekomst is bereikt.

Maar overigens moeten wij tot de conclusie komen dat de meening, dat de tijd langzamerhand rijp zou worden voor nieuwe geestelijke beginselen, nog een illusie is gebleven.

Wij weten nu: het kon niet anders. Want het groote geestelijke beginsel, de eenige mogelijke band om beiden te verbinden, ontbrak. Integendeel, wij zien het zelfde verschijnsel in de bouwkunst en in de samenleving. In de bouwkunst ontbreekt stijl, en stijl ontbreekt ook in de samenleving, — stijl, dat is orde, rust.

En de schoonheid zal niet komen zoolang de menschheid niet tot een gemeenschappelijk inzicht is gekomen en het dogma daarvan heeft aanvaard.

Nu ziet het er in dezen tijd wel allerminst naar uit alsof dat bereikt zal worden, maar de crisis van thans behoeft niets af te doen aan de verwachting dat het keerpunt in de geschiedenis zal komen. De crisis toch is evenzeer bijzonder, en dus tijdelijk.

Na deze inleiding, — waarvan dit verslag uiteraard slechts een zeer beknopt overzicht geeft, deed de heer Berlage een aantal lichtbeelden vertoonen.

Deze lichtbeelden dan bedoelden te zijn de illustratie van eenige algemeene in de bouwkunst geldende waarheden. Zij deden zien hoe in een groote kunstperiode de algemeene kunst het geheele leven doordringt. Uit een serie Griekse beelden bijv. bleek hoe in de kleeding, in de zitbank, in het rotsgraf, in den tempel, in een geheel marktplein (Athene) een eenheid, een stijl bestaat; uit een serie beelden uit de Gothiek blijkt hetzelfde een aanzien van een wierookvat, een kastje, een raadhuis, een kathedraal.

Maar met de Renaissance komt de verbijzondering, althans de nationale verbijzondering. Alleen in de producten

van eenzelfde land blijft de zuivere eenheid, een stijl, — onderling verschillen de voortbrengselen der verschillende landen vrij sterk, en is er dan ook wederkeerige invloed merkbaar. In hoofdzaak is de overeenstemming deze dat het decoratieve element het constructieve gaat overheerschen, — het sterke middel juist om het persoonlijke (bijzondere) te doen uitgroeien boven het algemeene.

Een groote reeks lichtbeelden verduidelijkte dit alles opmerkelijk.

Wat de helft van de 19e eeuw betreft, toonden de lichtbeelden allereerst aan de triomfboog van Florence: hoe de verbijzondering voert tot een zuivere imitatie, waaraan alle kracht ontbreekt, terwijl eenige afbeeldingen van laatsnegentiende-eeuwsche interieurs voorstellingen gaven van de in dien tijd voltooide volmaakt stijlkundige verwildering.

Wel blijkt, althans uit de architectuur, nog groot persoonlijk talent, maar het is juist het tragische van het talentvolle, zelfs van het geniale uit den cultuurloozen tijd, dat het gedoemd is te verdwijnen, omdat het behoort tot het bijzondere, tot het verbijzonderde, tot het persoonlijke, — niet tot het algemeene. Alleen op het terrein waar de moderne techniek krachtig optreedt, wordt eenige eenheid bereikt. Waar de moderne industrie de vorangeving dicteert, kan niet zoo heel veel sprake meer zijn van persoonlijkheid. En wij zien als gevolg van de industrieele noodzakelijkheid (betonbouw) waarlijk groote manifestaties ontstaan.

Hier blijkt wel duidelijk dat wij op een keerpunt staan. Wij weten dat ook. Wij weten dat er een nieuwe idee komende is, al moeten wij toegeven dat de denkbeelden die reeds gisten, voor de algemeenheid nog niet rijp zijn. Maar zij is er. En al verbijzonderde de Europeesche oorlog haar in nationale verschillen, — die crisis gaat voorbij, en dan zal de algemeene idee wederkeeren. Temeer kunnen wij daaraan gelooven, omdat de industrieele ontwikkeling van dezen tijd met betrekking tot de bouwkunst iets bereikt heeft, dat een algemeene kunst schijnt voor te bereiden, al ontbreekt dan ook nog de religie die het verhevene zal geven dat nu nog slechts bereikt wordt door de kolossale afmetingen die de geweldige industrieele krachten mogelijk maken.

Maar het keerpunt in de geschiedenis zal de godsdienstige en filosofische inzichten wijzigen en vernieuwen, en daardoor den groei naar een algemeene bouwkunst versnellen. Dan zal de tijd komen dat de kunst weer wordt gemeenschapskunst, kunst vóór het volk, door het volk. Dan zal de schoonheid weer zijn van edelen eenvoud, dat is: verheven.

Maar die verhevenheid zal eerst ten volle worden geopenbaard wanneer de sociale idee, die nu nog slechts gist, wanneer de sociale religie zal zijn verwezenlijkt.

De Bouwkunst in verband met den Godsdienst.

In de vierde der lustrumvoordrachten van Architectura et Amicitia op 24 dezer, behandelde de heer K. P. C. de Bazel „de bouwkunst in verband met den Godsdienst", dienst".

En nu is het wel buitengewoon moeilijk een overzichtelijk verslag te geven van wat deze architect als zijn inzichten over dit onderwerp heeft medegedeeld, — niet omdat hij geen vaste lijn in de behandeling van zijn onderwerp zou hebben gelegd, — maar te groot wel haast waren de sprongen die hij maakte om in een voordracht van enkele uren het materiaal uit vele, vele eeuwen langs te wandelen, en te zeer ook stond hij soms te droomen voor zijn gehoor, vergetend bijna, dat niet alle hoorders in staat

(Vervolg 3e pagina bijblad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551.
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 881.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

DE REPRODUCTIE COMPAGNIE
CLICHÉ'S
Rotterdam

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uw CENTRALE VERWARMING.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM.
Tel. Interc. 478.
Drandvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

zijn mede te gaan in het geniale overslaan van drie, vier, tien, twaalf, honderd schakels soms in de lange keten die daar voor hen wordt uitgevierd.

Hoe gaarne hadden wij soms wel stilgestaan bij een door den spreker aangeroerd punt, om te vragen om uitwerking. Want deze lezing was een schema, een grootsch schema zeker, voor een uitgebreid boekwerk in vele deelen.

Wij zullen dus hier slechts geven het resumé dat de heer De Bazel zelf gaf aan het eind van zijn lezing, en dat woordelijk luidde aldus:

Wij zagen in de oudheid in de tempelkunst de wereldziel, het kosmisch gebeuren.

Bij de Hellenen de menschelijke ziel en haar betrekkingen.

In het Christendom de waarde van het individu en het offer; de middeneeuwen leidden tot verwaarloozing van vrije levenskracht.

In de renaissance de reactie daarop.

In den modernen tijd de geboorte van het menschheidsbegrip, — en de toekomsttempel zal dit begrip als grondmotief hebben.

De ontwikkelingslijnen van hart en hoofd volgen verschillende werkmethoden — die elkaar in den gang der tijden afwisselen — soms samengaan — dan om den voorrang strijden — soms zich strengelend en in elkaar vervloeiend, idealen vorm voortbrengend. Die van het hart de mystieke roos, de ander de wiskunstige lijnen trekkend van het Kruis.

De een de spontaneiteit — de opening — ineens — stijgend tot visionnaire hoogten.

De ander de staâg volgehouden tocht naar vast geloofd doel.

Door de detailleering en individualiseering werden wij rijker.

Laat ons dus het kind van dezen tijd begrijpen en zijn tempel bouwen op het oude teeken: het kruis van arbeid en overwinning. Voor wie het schrift der architectuur te lezen weet, is het duidelijk, dat er slechts één bouwkunst is — evenals er slechts één God is — en dat, evenals er slechts één ritueel is om het éene middenpunt der geheele waarheid, — het heilige schrijn waar het mysterie voltrokken wordt — te bereiken, er slechts één systeem is dat de kunst hanteert — nl. het systeem van den sterken en steeds opgerichten geest.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 31. Ledenvergadering der M. B. V. A. van 23 November 1915.

Het bindend verklaren van besluiten der M. B. V. A. in het algemeen. Pro, door G. Versteeg, Contra, door J. B. van Loghem.

Lustrum-Tentoonstelling van «Architectura et Amicitia» te Amsterdam.

Voordrachten over Bouwkunst.

Ingezonden. Waarom ik mij uit de Schoonheids-commissie terugtrok, door Joseph Th. J. Cuypers. — Naar aanleiding van kroniek LXVIII, door Piet Lijdsman, met naschrift van J. G.

ARCHITECTURA No. 48. Mededeelingen, betreffende het Genootschap.

De Verhouding van de Architectuur tot het Huisgezin. Voordracht van W. v. d. Pluijm, verslag door Wijdeveld.

Een ouderwetsche ijzerconstructie, door Van de 'Wijnpersse, met afbeeldingen.

Bouwkunst en Vriendschap.

Federatie van Nederlandsche Beeldende Kunstenaars-Vereenigingen.

De gemeentelijke gaswinkel te Amsterdam.

De mechanische en electrische inrichting van een Amerikaansche Wolkenkrabber.

DE BOUWWERELD No. 47. Een en ander over de opgravingen in Palestina, door A. van der Flier G.Jz. (slot), met afbeeldingen.

De Concertzaal-kwestie te Maastricht.

De Lustrumviering van Architectura et Amicitia.

DE INGENIEUR No. 48. Het proefspoor op voeten van gewapend beton in de lijn Amsterdam—Utrecht van de Staatsspoorwegen. Voordracht gehouden in de Vergadering van de Afdeeling voor Spoorwegbouw en Spoorwegexploitatie van 29 September 1915, door K. den Tex c.i., met afbeeldingen.

Bodembewegingen van Nederland door D. H. S Blaupot ten Cate, c.i. (Slot).

Electriciteitslevering aan de Arbeiderswoning, door Dr. W. Lulofs M. Sc., met afbeelding.

Jaarverslag over 1914 van den Raad van Toezicht op de Spoorwegdiensten.

TECHNISCH WEEKBLAD (R. v. T.) No. 48. Officieel gedeelte. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Verslagen van vergaderingen. — Ook een zienswijze. — Stofvrije verharde wegen. — Bouwen en nog wat. III. — Is een architect arbeider in den zin van de wet op de arbeidsovereenkomst? — Ingezonden. — Eenige beschouwingen over de Wet op de Arbeidsovereenkomst (vervolg). — Boekbespreking en catalogi. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 47. Nederl. Aannemersbond. Officieele Mededeelingen. Waarschuwing, Candidatenlijst, lijst van Afgevaardigden, enz. Nog eens: Eigen beheer.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 52. De vuren of haarden der ovens. — De werking van den trek bij haardvuren. — Klinkerwegen. — Nederlandsche Welvaartvereeniging. — Gemeentelijke zandsteenfabricage.

DE NATUUR, uitgave van J. G. Broese te Utrecht, bevat in Afl II: Een windhoos: N. E. B. Jaspers. — Het «Boos» oog: Dr. R. Bijlsma. — Eeuwigdurende kalenders (slot): H. Onnen. — De techniek der draadlooze telegrafie voor amateurs: Joh. Hemmes. — De ontwikkeling van onze uurwerken: J. M. Kleiboer. — De kleinste waarneembare deeltjes der stof: Dr. A. J. C. Snijders. — De invloed van de electriciteit op den plantengroei; E. K. L. A. Beijen, c.i. — Sterrenkundige Mededeelingen voor den Winter 1915—'16: L. V. — Korte Mededeeling. — Eenvoudige Proeven; Optisch bedrog: Dr. A. J. C. Snijders. — Boekaankondiging. — Correspondentie.

HET HUIS, OUD & NIEUW No. 10. De October-aflevering van Eduard Cuypers' maandschrift bevat ten eerste: het slot van Corn. J. Glimpel's tocht langs den Amstel. Dit stuk is weder met vele afbeeldingen, naar teekeningen en prenten, berustend in het Stedelijk Archief der Hoofdstad, opgeluisterd. Op fragmenten na is haast alles van de talrijke lusthoven, die eenmaal de hoorden van den Amstel sierden, verdwenen, maar men kan zich, aan de hand van deze beschrijving, een vrij volledig beeld van den vroegeren toestand vormen en de talrijke aardige historische bijzonderheden, door den schrijver medegedeeld, helpen mede, om ons ook den geest van den tijd, toen al die lusthoven nog in welstand waren, weder te binnen te brengen, hetgeen weder bijdraagt om ons deze oude huis- en tuinarchitectuur beter te doen begrijpen.

De Kerk van Spaarndam, die door J. B. van Loenen beschreven wordt, is een zeer eenvoudig gebouwtje uit de zeventiende eeuw, dat zijn merkwaardigheid in hoofdzaak ontleent aan het zich daarin bevindend graf van Cruquius.

Th. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104 106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph
Deurdrangers. Kamploen Ventilator onder garantie.

Pianino's contant en termijnbetaling.
F. H. HONIG, HOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK. Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgraniet. Keizersgracht 268, 1e AMSTERDAM. FABRIEK TE ZAANDAM.
SOLIED ADRES. UITENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, 1e Van Swindenstr. 10 AMSTERDAM

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. Vloer- en Wandtegels enz.

De rubriek Toelichting bij de Platen geeft nog eenige afbeeldingen van den tuinaanleg bij de villa Simpang te 's Gravenhage.

HET NED. INDISCHE HUIS, OUD & NIEUW, de zesteruitgave van de vorige, staat daarbij zeker, wat de uitvoering betreft, niet achter en waar ons nog altijd veel te weinig onder de oogen komt, dat kan bijdragen om onze kennis van Indië te verrijken, heeft de inhoud een eigenaardige aantrekkelijkheid.

Voor ons ligt Afl. 2 van den Jaargang 1915. Wij treffen daarin aan de beschrijving van het kantoorgebouw van de Maatschappij voor Uitvoer en Commissiehandel te Batavia, een paar studies over Woninginrichting en over kunst in Indischen Woningbouw en vervolgens een zeer belangrijk artikel van Mr. J. G. Huijser over Hanuman en de Ramayana. De inhoud van dit artikel houdt meer verband met de Indische Cultuurgeschiedenis dan wel in het bijzonder met bouwkunst. Van Indische bouwkunst, inzonderheid van de versiering, begrijpt men niets, wanneer men zich niet de moeite heeft gegeven, iets van de oude Oostersche cultuur te begrijpen. De heer Huijser komt ons daarin te hulp; moge zijn voorbeeld door anderen gevolgd worden.

Meer onmiddellijk op de bouwkunst betrekking hebbend is het dan volgend stukje over de Pendopo, dit typisch Indisch gebouw. De aflevering wordt besloten met twee gedichten van Noto Soeroto, één gewijd aan de nagedachtenis van Mr. C. Th. van Deventer en één geïnspireerd door den Boro-Boedoer.

GESCHIEDENIS VAN DE BOUWSTIJLEN IN DE HOOFDTIJDPERKEN DER ARCHITECTUUR, door Prof. E. Gugel. Vierde druk, geheel omgewerkt en belangrijk uitgebreid door J. H. W. Leliman. De firma D. Bolle te Rotterdam gaf van dit werk een proefaflevering in het licht, die veel belooft. Men zal zich herinneren, dat, toen de derde druk van Prof. Gugel's boek verscheen, het laatste hoofdstuk, dat de geschiedenis der bouwkunst gedurende de laatste twintig jaren beschreef, bewerkt was door den heer J. H. W. Leliman. Sindsdien zijn een aantal jaren voorbijgegaan, die voor de ontwikkeling der bouwkunst niet zonder beteekenis zijn geweest, maar meer nog door het steeds voortgaand historisch en archeologisch onderzoek in vele richtingen geheel nieuwe gezichtspunten hebben geopend. Dit heeft den vroegeren medewerker van den inmiddels overleden schrijver doen besluiten tot een geheele omwerking en daaruit vanzelf voortvloeiende uitbreiding.

Zoo treffen wij in de proefaflevering gedeelten aan uit een hoofdstuk over de Bouwkunst van Voor-Spaansch Amerika, waarin de merkwaardige monumenten van Mexico en Peru behandeld worden; zoo wordt aan Japan meer aandacht gewijd, dan men in een vroegere geschiedenis der bouwkunst noodig oordeelde. In verband met het opnemen van geheel nieuwe hoofdstukken, kan het wel niet anders of het oudere deel van tekst en afbeeldingen moest een algeheele herziening ondergaan, want niet alleen in zake primitieve en Oostersche kunst zijn de inzichten gewijzigd, doch ook in het karakter der Westersche bouwkunst b.v. die van de vroege middeleeuwen of die van de achttiende eeuw hebben wij een ander inzicht gekregen, in den loop der jaren. Het is hier niet een oud werk, in een nieuw kleed gestoken, maar een oud werk, gebracht op de hoogte van den nieuwen tijd. Wanneer men even bedenkt, wat dit beteekent, zal men begrijpen welk een jarenlange arbeid voor een herziening, als door den heer Leliman verricht werd, vereischt wordt.

Naar de proefaflevering te oordeelen zal door de firma Bolle alles worden gedaan, om druk en illustratie te verzorgen op een voor Gugel's standaardwerk passende wijze. De uitgever bezit bovendien het geheim, den prijs van het werk zoodanig te kunnen stellen, dat die geen beletsel wordt voor een ruim debiet en wij gelooven wel te kunnen voorspellen, dat hij hierop rekenen kan met een werk, dat tot heden, ook in zijn oude uitgaven, steeds gezocht bleef.

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

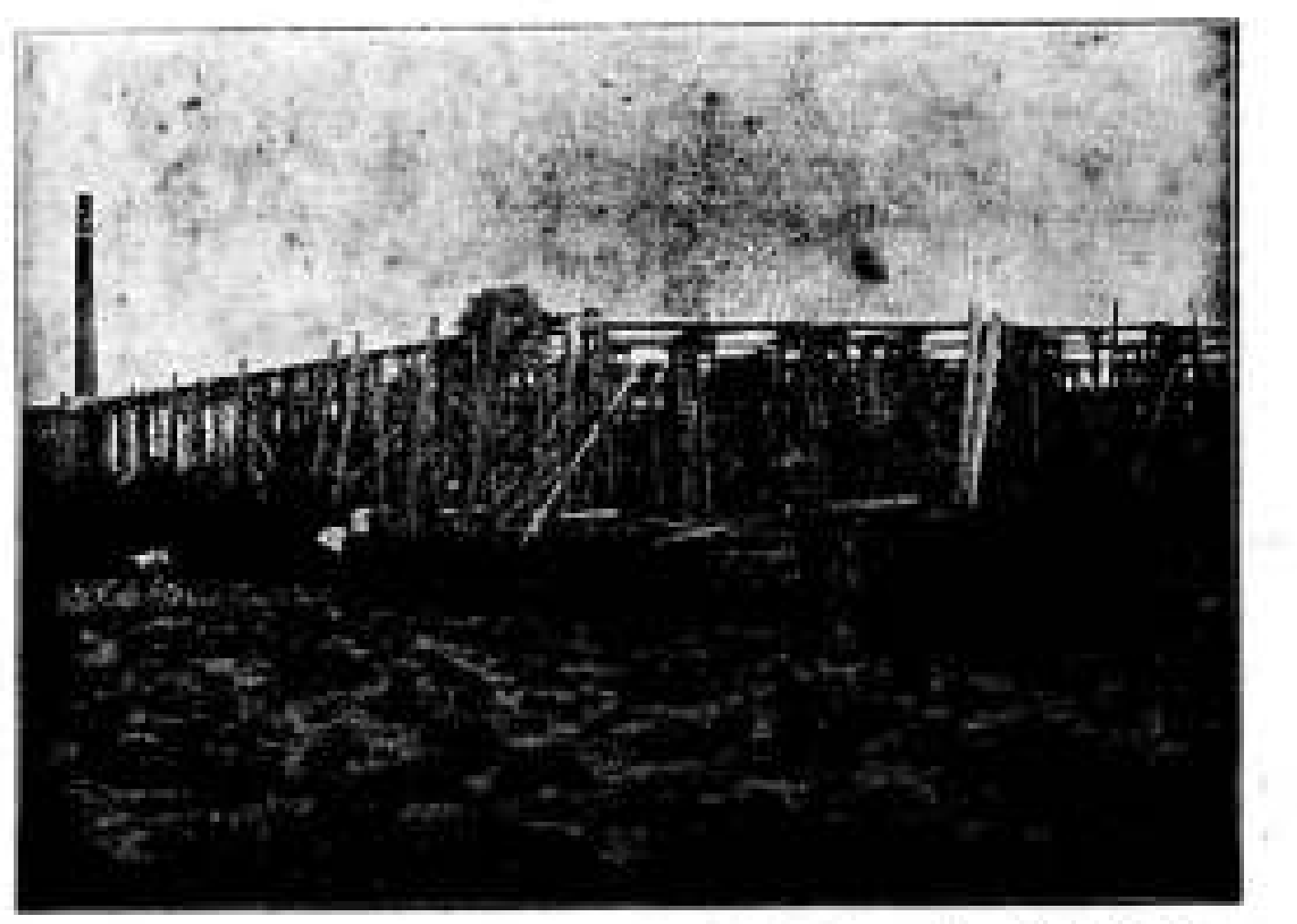

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Vacante Betrekkingen.

— Bouwkundig Teekenaar, leeftijd 23 tot 30 jaar. Zich aan te melden met teekeningen, enz., Maandags, Dinsdags, Woensdags en Donderdags, 12 tot half twee, bij den architect J. E. van der Pek, Weteringschans 231, Amsterdam. (2)

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327.

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels,

Waarom moet men adverteeren in deze tijden?
Omdat:
1e Vakbladen meer nog dan in gewone tijden van a tot z gelezen worden en in menig opzicht een spiegel van de industrieele toestanden zijn, zoodat een ieder door de onrustige tijden den inhoud met bijzondere zorg nagaat, velen ook door gedeeltelijken stilstand van zaken meer dan anders tot zorgvuldig lezen in staat zijn.
2e Het verdwijnen van een anders regelmatig verschijnende advertentie bijzonder opgemerkt en menigmaal juist in deze tijden als een ongunstig teeken voor de adverteerders opgevat wordt.
3e Op menig gebied de gelegenheid is ontstaan om nieuwe connecties aan te knoopen door bijzondere vraag naar voorradige artikelen, wat alleen door adverteeren aan het publiek bekend kan worden.
4e Door het handhaven van advertenties, ieder bijdraagt tot het gerustsstellen van het publiek, tot het normaliseeren van het zakenleven.
5e Door het stopzetten van buitenlandsche fabrieken of door de moeilijkheden van het transport der Nederlandsche industrie een prachtige gelegenheid geboden wordt, om leveringen, die vroeger door het buitenland gedaan werden, aan zich te trekken.
Kortom, in zekeren zin is adverteeren plicht. („V. en A.")

ADVERTEERT IN DIT BLAD

ABONNEERT U OP DIT BLAD

50STE JAARGANG. ZATERDAG 11 DECEMBER 1915. No. 50

DE OPMERKER
BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie:
Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.

Adres voor de Administratie:
Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . f 5.—
Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.
Voor België . . . . (Uitsluitend bij vooruitbetaling) » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . . » 1.—
het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Brieven van Piet van Diever.

XXXVI.

Amice Redacteur!

Ik lees in de laatste dagen in de couranten nog al eens van Comité-Generaal, een heel mooi woord voor iets, dat eigenlijk iets leelijks beteekent, iets, dat in onzen verlichten tijd niet meer thuisbehoort en in flagranten strijd is met het beginsel, dat de openbare zaak in het openbaar behandeld moet worden. Het woord doet mij altijd terugdenken aan de oude republiek Venetië en aan zekere andere republiek, veel meer Noordelijk gelegen, die later den roem van Venetië ver in de schaduw stelde. De taal, die daar gesproken werd was niet zoo welluidend als die van Torquato Tasso, dat kan men hooren aan woorden als bekonkelen en bekoekstoven, maar de ducaten waren er van evengoed, zoo niet beter, gehalte en de republikeinen verstonden de kunst ze te doen vermenigvuldigen, gelijk de muggen zich vermenigvuldigden in hun moerassen en stilstaande wateren.

Van wie zij die kunst geleerd hadden laat ik in 't midden. Verleerd hebben hun nakomelingen haar nog niet en het volk, waarop ik doelde, thans geëmancipeerd onder constitutioneel-monarchale instellingen, legt thans opnieuw schitterende proeven af van zijn vaardigheid, om van een dubbeltje in een ommezien een gulden te maken.

Helaas, ik heb in mijn jeugd een onvergeeflijke domheid begaan, door het weigeren van het aanbod van een verren neef van mijn vader, de man was makelaar in koffie te Amsterdam, om bij hem op het kantoor te komen, ten einde in den handel te worden opgeleid. Dat kantoor was destijds een vuile achterkamer, die uitzag op een binnenplaatsje, omgeven door grauwe muren. De ramen, die op het binnenplaatsje uitzagen, maakten den indruk, alsof er nooit een poging werd gedaan, om ze schoon te maken. Men kon er van buiten moeilijk bijkomen en de acrobaten, die men glazenwasschers noemt, en die met hun klimtoestellen tegenwoordig overal bij en overheen kunnen komen, waren in Amsterdam nog onbekend. Een hangsteiger, ja dien kende men er van ouds, maar men dacht er niet aan, alleen voor het schoonmaken van een paar ruiten, de onkostenrekening te gaan bezwaren met een uitgaaf, als daarvoor vereischt zou worden. Het behangsel van de kamer was van een kleur, die onmogelijk te beschrijven is. Het effect was goor bruingeel of geelbruin. Het bestond uit een aantal papierlagen, allengs gegroeid tot een dikke korst. Het linnen moet wel het echte ouderwetsche Engelberger geweest zijn, want het hield de zware vracht en erg uitgezakt was het behangsel niet. Wel waren er vieze watervlekken in en zat het vol gaten, maar dit zag men slechts gedeeltelijk vanwege de vele papieren, die er tegenaan hingen. Een berookte en bestoven kaart van Nederland, die nooit geraadpleegd werd, een wandalmanak, eenige dienstregelingen van spoorwegen en vrachtschuiten, een lat met een aantal spijkers, waaraan liassen hingen, een kapstok en eenige prentjes vormden zoo ongeveer de wandversiering. Het meubilair sprak ook van den zin voor eenvoud van den patroon. Een ouderwetsche secretaire, waarvan het fineer gebladderd was aan de zijde, waar de kachel stond, die kachel zelf, een potkachel, die

ook 's zomers bleef staan en dan dienst deed als vuilnisbak, de schrijftafel van den patroon, een geverfde tafel met een dito loketkast erop, twee lessenaars, van die echte bakbeesten op vierkante pooten, waaraan men nog zien kon, dat zij eenmaal lichtgeel eikenhout geverfd waren geweest, een paar kantoorkrukken, een Weener kantoorstoel en een voetzak voor den patroon, nog een paar Weener stoelen, ziedaar zoo ongeveer de inventaris van het lokaal, waarin mijn geachte neef met zijn twee assistenten zoowat veertig jaren van zijn leven, elken dag en menigen avond sleet, om uit te rekenen, hoe hij het aan moest leggen, om aan zijn koffieboontjes nog wat meer te verdienen, dan zijn concurrenten.

Volledig is de beschrijving nog niet, ik heb de copieerpers vergeten en de gasarmen met papieren kappen en ten slotte nog het voornaamste, de brandkast. Dat was eigenlijk het mooiste meubel uit het geheele vertrek en de werkvrouw, die het kantoor heette schoon te houden, scheen dit ook te vinden; de koperen plaat, die den naam van den fabrikant vermeldde herinner ik mij als een lichtend punt in deze sombere omgeving. En daar, in dat bruine hol, waar nooit een zonnestraal kwam, waar men, slechts met den neus tegen de ruiten en met gevaar voor verrekken der nekspieren, een vierkanten Meter kon waarnemen van Gods blauwen hemel, die zich welft over boozen en goeden, en nog maar bij uitzondering blauw is in ons kikkerklimaat, daar zou men mij de kunst leeren, om rijk te worden?

Gij begrijpt, dat ik er niet voor te vinden was, in die dagen, toen ik eigenlijk niet wist wat ik wilde en alleen gevoelde, dat dit mijn gading niet was.

Die goede, oude neef is later op een villa in Ellecom gaan wonen, een mooie villa, vond hij, maar ik vond het een leelijke kast, ongezellig ingericht en van vele ongemakken voorzien. Hij was er tevreden, maar heeft niet lang pleizier gehad van zijn geld, want hij had een maagkwaal en misschien nog wel een hartkwaal er bij. Althans op een kwaden dag kreeg ik onverwacht de bekende zwartomrande kennisgeving, waarmede de familie den bekenden droevigen plicht vervult, enz.; voor de meeste menschen het laatste drukwerk, waarin hun naam in kapitalen vermeld wordt.

Het is maar gelukkig, dat hij niet beleefd heeft, hoe zijn zoon, die ook in den handel is gegaan, later zijn kantoor heeft ingericht. De oude man zou zich maar geërgerd hebben aan zooveel geldverspilling en het zou zijn telg toch nooit gelukt zijn hem te overtuigen, dat het ook in deze uiterlijkheden noodzakelijk was, om met zijn tijd mede te gaan. Ja toch, wanneer de zoon met zijn boeken had kunnen aantoonen, dat ook dergelijke uitgaven profijt kunnen opleveren, zou hij er misschien vrede mede hebben gehad, te eerder nu de zoon zeker een evengoed zakenman geworden is als de vader, dank zij of ondanks de opleiding op dat vunze kantoor, gevolgd door een verdere voorbereiding op een paar buitenlandsche kantoren.

En dat had ik ook kunnen worden, wanneer ik daaraan denk, een goed zakenman, en het wordt mij week om het hart, wanneer ik denk aan die mooie villa waarin ik dan ook mijn dagen zou mogen eindigen, na nog eenige jaren van verre de bewegingen in den handel te hebben gevolgd en mij nog te hebben verkneukeld in de stijging van den krentenprijs en van zooveel andere heerlijke zaken. Maar ik had er nog veel meer aan kunnen hebben in deze dagen; welke zoete oorlogswinstjes had ik niet kunnen maken, wanneer ik maar handelsgeest had bezeten?

Doch nu denk ik op eens weer aan het Comité-Generaal. Zouden onze Hoog Mogenden, daar bij U in den Haag, ook bezig zijn, om listige maatregelen te beramen, om den nijveren koopman en amateur-koopman weer een deel van de oorlogswinsten af te nemen? Dat zou er leelijk uitzien, vooral voor den eerstgenoemde, wien men wel eens een accountant op zijn dak, of liever op zijn kantoor kon sturen, om de boeken na te zien; de amateur zal wel buiten schot weten te blijven.

Of er onder de amateurs ook kunstbroeders zijn? Een gekke vraag, maar het is best mogelijk. De beoefenaars der bouwkunst zijn tot alles in staat, bij wijze van spreken, zij bemoeien zich met allerlei dingen, die niets met de bouwkunst te maken hebben, zij schrijven er over, het bewijs hebt gij in dezen brief.

Maar weet gij dan niet, dat het Comité-Generaal belegd is, om de kwestie van gedeeltelijke demobilisatie te behandelen, zult gij wellicht vragen. Ik heb dat vernomen, mijn waarde, maar het heeft mij niet gerustgesteld. Men kan immers nooit weten, wat er achter de gesloten deuren nog meer ter sprake gebracht kan worden, welke afspraakjes er gemaakt worden. Men wordt dat eerst later gewaar.

Daar hebt gij bijvoorbeeld het geheel onverwachte besluit van uwe vroede vaderen inzake den verkeersweg Buitenhof—Plaats. In een vraagstuk, dat destijds zooveel beroering in den lande teweegbracht, dat daarna werd opgeborgen, men meende, om het later, wanneer zich misschien nieuwe gezichtspunten geopend zouden hebben, nog eens ampel te overwegen, is nu plotseling een principieele beslissing genomen, die naar het schijnt alle verdere discussie afsnijdt. Wanneer dit geen afgesproken werk is, hoe is het dan mogelijk geweest? Ik begrijp wel, dat, nu de verkeersweg Spui—Buitenhof er is, met groote nieuwe gebouwen aan een zijde en halve ruines daartegenover, dat nu men over den hond is, men ook over den staart wil komen. Die staart is uw Hofvijver, die bewonderenswaardige rechthoekige waterplas, omzoomd door historische gebouwen en plaatsen, een plek die ik, wanneer ik mijn historisch gevoel laat werken, in beteekenis boven alle andere, mij bekende, dergelijke plekken stel. Aan en om die plas is 's-Gravenhage ontstaan en gegroeid en onze staatseenheid heeft zich in den loop der eeuwen ontwikkeld met 's-Gravenhage als middelpunt.

Aan wien de Hofvijver behoort, daarover is men nu al jaren aan het procedeeren, maar er schijnen geen bewijsstukken te zijn, die een afdoend antwoord op de vraag kunnen geven.

Zal men ons later niet uitlachen, dat wij daarover nog hebben getwist? Wanneer er een ding nationaal eigendom is, dan is het wel uw Haagsche Hofvijver, meer nog dan het Paleis-Raadhuis te Amsterdam.

Rechtsgeleerden zullen misschien zeggen, dat nationaal eigendom iets anders is dan rijkseigendom, maar over deze kwestie mogen zij zich, voor mijn part, warm maken; mij laat zij koud, omdat ik over eigendom in het algemeen begrippen heb, die eenigszins van de gangbare afwijken. Ik veroorloof mij zelfs wel eens, ongeloovig het hoofd te schudden, wanneer ik iemand hoor beweren, dat aan een nationaal eigendom niemand raken mag; ook de natie niet?

En bij U doet zich het gekke geval voor, dat men een verkeersweg wil maken tusschen twee nationale eigendommen door, den Hofvijver en de Gevangenpoort, met het daaraansluitende nauwe trechtervormige straatje. Uw gemeenteraad wil de huizen aan den eenen kant van dit straatje nu onteigenen en het zal dus ophouden een straatje te zijn, terwijl de voorpoort van den hove op een trottoir zal komen te staan, ter zijde van den hoofdweg.

Ik zeg niet, dat ik de oplossing, waarop men nu schijnt te willen aansturen, mooi vind, maar laat onze knappe bouwmeesters nu eens uit den hoek komen met betere oplossingen. Er is nu een jaar of tien tijd geweest, om het vraagstuk te bestudeeren; de geit en de kool beide te sparen, zal niet gaan. Indertijd zijn er al allerlei voor-

stellen gedaan van bevoegde en onbevoegde zijde, maar een ding kan geconstateerd worden, gelijk ik dit bij een mijner laatste bezoeken aan den Haag constateeren kon, op het geld komt het niet aan en dit is een groot ding, als men wat mbois wil maken.

Nu men bij U zoo vreemd gedaan heeft met deze verkeerskwestie, ben ik ook niet erg gerust over de zaak van het Tweede-Kamer-gebouw. Men heeft mij verteld, dat de minister, die daarvoor eenige eminente architecten zal uitnoodigen, die heeren op sommige nogal belangrijke punten binden wil, omdat de dienst dit eischen zou.

Als het waar is, zou ik het betreurenswaardig vinden.

Voor het ontwerpen van een dienstgebouw beschikt de regeering over genoeg geschoolde krachten, maar de beweging onder de particuliere architecten is juist uitgegaan van het denkbeeld, dat het gebouw onzer volksvertegenwoordiging een nationaal monument moest worden. De minister kan toch wel bouwmeesters kiezen, die bekwaam zijn om iets monumentaals te ontwerpen, dat tevens doelmatig is. Zeg hem dit eens, of zeg het aan zijn bureaucratische raadgevers of raadgevende bureaucraten en laat mij eens weten, wat zij U hebben geantwoord.

Ik hoop, dat Uwe mededeelingen mijn vrees zullen wegnemen, doch tot zoolang blijf ik vreezen.

Dit jaar zult gij wel niets meer van mij hooren, dus wensch ik U het bekende zalige uiteinde en blijf

Als steeds

t. t.

PIET VAN DIEVER.

8 December 1915.

Vereenigingen.

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

De ontwikkeling van het Begrip in de Versieringskunst.

De vijfde der lustrumvoordrachten van „Architectura et Amicitia" werd op 30 November j.l., wederom in de vergaderzaal van de Kamer van Koophandel, gehouden door dr. A. Pit, die tot onderwerp had gekozen: „De ontwikkeling van het begrip in de versieringskunst".

De bedoeling van den heer Pit was, zooals hij aan het einde van zijn voordracht zeide, door een werkhypothese eenige orde te brengen in de verscheidenheid van verschijnselen, die wij in de versieringskunst van alle tijden waarnemen. De waarde daarvan is misschien wel betrekkelijk, omdat 't licht mogelijk is, dat die werkhypothese morgen door de daad van een scheppend kunstenaar niet meer deugt, — altijd immers is de waarheid van vandaag de leugen van morgen, — maar de geschiedkundige moet zich, evenals de astronoom een vast punt kiezen, waarvan hij uitgaat, waarop hij zijn beschouwingen en berekeningen bouwt. En het nut van een zoodanige werkhypothese is dan dat ook de scheppende kunstenaar leert zien hoe altijd de eene vorm zich ontwikkelt uit den anderen, dat hij de kunstwerken niet meer substantieel maar functioneel beschouwt.

De heer Pit liet dan aan een groote serie lichtbeelden zien, hoe in de geheele geschiedenis van de sierkunst, van de allerprimitiefste versieringen op beenen gereedschappen af tot op de ingewikkelde ornamenteeringen van de Renaissance en de latere stijlen, drie elementen naar voren komen: 1°. het eenvoudige rhythme, 2°. het onderbroken rhythme, en 3°. de asymetrie.

Al dadelijk, bij de primitieve inkervingen op praehistorische gebruiksvoorwerpen, zien wij hoe die inkervingen een voor een of groepsgewijs, rhythmisch zijn aangebracht, hetzij dan als evenwijdige, hetzij als zigzag- of in andere combinatie samengebrachte lijntjes. Zelfs waar de kunstenaar begon natuurvormen — dieren — af te beelden, was zijn bedoeling niet het geven van een natuurgetrouw beeld, maar een rhythmisch lijnenspel.

Langen tijd zien wij dat eenvoudige rhythme bewaard, zij 't ook op langzamerhand meer ingewikkeld wordend schema. Na de Egyptische kunst, waarin wij het nog volmaakt terugvinden, komt de Grieksche kunst brengen het tweede element, het onderbroken rhythme, — waarvan het schema is, dat de rhythmisch herhaalde figuren telkens om en om in tegengestelde richting worden geplaatst.

De Middeleeuwen brengen eigenlijk geen ontwikkeling van het sierkundig schema, de geheele middeleeuwsche sierkunst is in wezen niet anders dan het accentueeren van de ruimtebegrenzingen.

Met de Renaissance, die een geheel ander aanzien aan het gebouw geeft en in verband daarmede een geheel nieuwen dienst van de sierkunst eischt, ontstaat dan eindelijk het derde element, de asymetrie, waarvan Meissonnier de groote meester werd. Meissonnier paste het asymetrisch ornament toe in wandversieringen, in dessus-de-portes, in gravures, enz., overal bracht hij de cartouches met de bekende gekrulde banden, maar feitelijk was toch dit ornament het meest geschikt in plastische versiering.

In onzen tijd eindelijk is het ornament tot den allereenvoudigsten vorm teruggebracht, de nulletjes en vierkantjes, maar een nieuw element heeft deze tijd aan het schema der sierkunst niet toegevoegd.

En wat de toekomst brengen zal, dat is thans nog niet te zeggen. Maar juist daarom is het nuttig goed doordrongen te zijn van de wetenschap, dat de vormen logisch uit elkaar voortkomen, dat niets een afgesloten geheel is en uit zichzelf ontstaat. (N. v. d. D.)

De Beeldhouwkunst in verband met de Bouwkunst.

De zesde der serie voordrachten van „Architectura et Amicitia" was gewijd aan: „de beeldhouwkunst in verband met de bouwkunst", welk onderwerp werd behandeld door Prof. Dr. W. Vogelsang.

De spreker splitste zijn zeer uitvoerig betoog in twee gedeelten, — een inleiding eerst en daarna de demonstratie van het gesprokene aan een groote reeks lichtbeelden.

Een en ander is ongeveer als volgt te resumeeren:

In een tijd als dezen, die zekere herrijzenis heeft gebracht in het begrip der architectuur, kan het niet verwonderen dat sommige meeningen wat abrupt worden uitgesproken. Bij versterking van het bewustzijn wordt een gevoel van eigen kracht wakker. Er ontstaat een gevoel van hegemonie tusschen de kunsten, een inzicht dat schilder- en beeldhouwkunst beiden dochterkunsten zijn van de architectuur, dat de bouwkunst de voedende bodem is waarop alle kunst heeft te bloeien. Zij die zoo denken, kunnen slechts alle heil verwachten van een volkomen suprematie van de bouwkunst. Zij zien in een volkomen eenheid der kunsten hun schoonsten droom.

Deze droom heeft den redelijken grondslag, dat waarlijk alle kunsten verwant zijn, omdat zij alle verwant zijn aan het oneindige.

Echter is deze droom nóch filosofisch, nóch historich juist, en daarom af te wijzen.

De beeldhouwkunst is in de eerste plaats kunst, de bijvoeging „beeldhouw" duidt slechts aan het middel waar-

van zij zich bedient, niet een beperking. Zij is een vrije kunst, en, in tegenstelling met het ornament, dient zij niet om te sublimeeren, ook niet als ze elders in verbinding treedt met andere kunsten.

Terloops wees spreker er dan op hoe de holenbewoners, die toch geen bouwkunst hadden, wèl een afzonderlijke beeldhouwkunst beoefenden, evenals de Eskimo's, die wel geen vormlooze, maar toch niet veel meer dan vormlooze huizen bouwden; bij beiden ziet men een beeldhouwkunst zonder een architectuur waarmede die beeldhouwkunst te maken heeft. Bovendien, wanneer de beeldhouwkunst in zeker contact komt met de bouwkunst, dan blijft er toch ook een vrije beeldhouwkunst.

Wanneer er eenmaal een betrekking is tusschen bouw- en beeldhouwkunst, dan doen zich verschillende vragen voor. Zal die betrekking los of vast zijn? Is er niet wellicht een zekere wisselwerking?

De betrekking die tusschen beide kunsten bestaat, wijst op verwantschap. Die verwantschap is zóó te verklaren, dat beide kunsten zijn kunsten der ruimte, en wel van de ruimte die men pleegt te noemen de drie-dimensioneele. De bouw- zoowel als de beeldhouwkunst deelen de ruimte in, rhythmiseeren de ruimte.

Maar terwijl de beeldhouwkunst hakt, wegneemt, de kern benadert, stapelt de bouwkunst op, omtuint zij. Zoo ontmoeten beiden elkaar aan haar oppervlakte. De betrekking is niet slechts een gelijkenis, zij is ook een verschil. De bouwkunst werkt met vormen uit het afgetrokkene, vormen die niet rechtstreeks aan de natuur zijn ontleend, zij trekt om zekere stereometrische figuren een spanning die het leven benadert en daardoor dan ook niet meer uitsluitend afgetrokken is. De beeldhouwkunst doet andersom. Zij leest uit hare objecten uit het leven een zekere levenshouding, een habitus af, en houdt dien toevalligen vorm vast. Wel zal die, schijnbaar, toevallige vorm wellicht tot het afgetrokkene kunnen worden opgeheven. En zoo zal de beeldhouwer, wanneer zijn aanleg ertoe leidt, verband kunnen brengen tusschen zijn kunst en de bouwkunst.

Van den anderen kant zal ook de bouwkunst harerzijds een esthetische gesteldheid van gelijke strekking met de beeldhouwkunst kunnen zoeken.

Wat nu betreft de vraag of er wisselwerking is tusschen bouwkunst en beeldhouwkunst, te dien aanzien is de spreker zeer sceptisch gestemd. Wel zal de betrekking tusschen beide kunsten zich ontwikkelen, omdat zij ieder voor zich in eenzelfde richting ontwikkelen. Hiervan vooral gaf prof. Vogelsang een demonstratie met behulp van de, zooals wij zeiden, groote reeks lichtbeelden.

Deze zesde voordracht werd o. a. mede aangehoord door burgemeester Tellegen. (N. v. d. D.)

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 32. Kroniek LXIX door J. Gratama. Architectuurtentoonstelling van A. et A. te Amsterdam.

Kantoorgebouw met Pakhuis te Amsterdam arch. Joh. G. Robbers c.i. met afbeeldingen.

Voordrachten over Bouwkunst (Vervolg).

De Ned. Aannemersbond en zijn bindende besluiten.

Algemeen Kunstcongres te houden door het Verbond van Ned. Kunstenaars-Vereenigingen.

ARCHITECTURA No. 49. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

De Verhouding van de Bouwkunst tot de Maatschappij. Voordracht gehouden door Dr. H. P. Berlage.

(Vervolg 3e pagina bijblad)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. Opgericht 1830. — Telefoon 1551.
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels, -

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327.

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek „AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM.
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van
BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON · L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

Het nieuwe Post- en Telegraafkantoor naast het nieuwe Stadhuis aan den Coolsingel te Rotterdam, met afbeelding.

De A. A. V. van den Bond van Nederlandsche Architecten.

Ingezonden. Het Reclamebiljet voor de Tentoonstelling van A. et A. door Lion Cachet, door J. B. Heukelom.

De herstelling van den tympan in den achtergevel van het Kon. Paleis te Amsterdam.

Lustrumlezingen, door Candidus.

Algemeen Kunst-Congres te houden door het Verbond van Nederl. Kunstenaars-Vereenigingen.

DE BOUWWERELD No. 48. De plaatsing der Klokkenspelen.

's Gravenhage. Gevangenpoort—Hofvijver.

Eene bijdrage over de «Gulden Snede» als grondslag in de antieke en middeleeuwsche bouwkunst.

Woningblok op de Handelskade te Amsterdam, arch. J. H. W. Leliman c.i. met losse plant.

DE INGENIEUR No. 49. Waterbouwkunde in China. Voordracht gehouden in de Vergadering van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs van 13 November 1915, door F. J. Blom c.i. met afbeeldingen.

Adolphe Greiner. Levensbericht door R. A. van Sandick c.i.

De verbetering van de Waal, volgens de Wet van 3 April 1909 (St.bl. no. 96) door C. A. Jolles c.i.

Het Verslag der Commissie voor de begrootingen van de afsluiting en droogmaking der Zuiderzee, door P. H. Kemper c.i.

Vergadering van de Afdeeling voor Bouw- en Waterbouwkunde van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs van 27 November 1915.

Ingezonden stukken. — Electriciteitslevering aan Arbeiderswoningen, door M. P. J. H. Erens.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 49. Officieel gedeelte. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Uit de afdeelingen en vakgroepen. — Arbeider of werknemer? — Eenige beschouwingen over de Wet op de Arbeidsovereenkomst (slot). — Gemengd. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 48. Kort Verslag der Vergadering van het Hoofdbestuur, op 25 November 1915 te Amsterdam.

Verslag van de Twintigste Algemeene Vergadering van den Nederl. Aannemersbond, op 23 November 1915 te Amsterdam.

DE NEDERLANDSCHE KLEI INDUSTRIE No. 1 (13de Jaargang). Rookverbranding door regeling van het haardvuur. — De verschillende methodes van stoken. — Mededeeling van de Wegen-Commissie. — Het uitvoerverbod van turf en turfstrooisel. — Belgische steen. — De kolenvoorziening binnenkort. — Nederlandsche Aannemersbond.

Varia.

EEN TUNNEL NAAR DE OVERZIJDE VAN HET IJ.

De Amsterdamsche correspondent der „Nieuwe Rott. Courant" schreef onlangs over deze aangelegenheid aan zijn blad het volgende:

Nu de quaestie van een vaste verbinding tusschen de beide IJ-oevers door het voorstel-Asscher c.s. officieel in deze gemeente aan de orde is gesteld, zal het velen interesseeren, iets te vernemen omtrent een plan, dat reeds geruimen tijd hangende is, om namelijk een tunnel naar de overzijde te maken.

Een drietal jaren geleden is dat denkbeeld opgevat door den heer W. Fenenga, directeur der Amsterdamsche Droogdokmaatschappij, lid van de Kamer van Koophandel, en het heeft hem sedert niet meer losgelaten. De heer Fenenga weet door zijn langdurig en telkens herhaald verblijf in Engeland, aan de Clyde en de Tyne, hoever de techniek daar te lande thans gevorderd is in den aanleg van tunnels — niet gemetselde tunnels, waarvan de bouw, op den bodem van een water, aat den aard der zaak, altijd met groote moeilijkheden van allerlei aard gepaard gaat, maar van ijzeren tunnels, die gemakkelijk aan land in elkander gezet kunnen worden, om daarna door het water gesleept te worden naar de voor den bouw bestemde plaats, waar men ze vervolgens doet zinken.

Telkens weer dacht de heer Fenenga aan de mogelijkheid, om ook hier ter stede zulk een tunnel aan te leggen, naar de overzijde van het IJ, en zulks zoowel in het belang van de scheepvaart als van de industrie.

Wat de industrie betreft, men weet, dat zich in den loop der jaren aan den overkant een groot aantal ondernemingen heeft gevestigd. Wil men echter op den duur in de behoefte van de bestaande fabrieken enz. daar ter plaatse voorzien en andere nijveraars daarheen trekken, dan moet een vaste spoorwegverbinding met de stad en haar achterland tot stand worden gebracht. Over de Hembrug kan geen nieuw vervoer meer worden toegestaan; die is overbelast, evenals trouwens het centraal-station; en de spoorwegponten over het IJ, welke door het gemeentebestuur in uitzicht zijn gesteld, zullen weliswaar zeer bruikbare hulpmiddelen zijn, maar het blijven hulpmiddelen, wat na hun indienststelling bij toenemend verkeer in steeds grooter mate zal blijken.

Aldus is zeer gewenscht een vaste spoorwegverbinding, maar de belangen van de scheepvaart zouden ongetwijfeld ernstig geschaad worden, als een brug over het IJ werd geslagen. Onze scheepvaart heeft al meer dan genoeg aan de twee bruggen over het Noordzeekanaal: de Hembrug en de Velserbrug, die, hoe ruim de doorvaartopeningen na de vergrooting ook geworden zijn, en hoe kostelijk gehoorzaam de geweldige ijzeren gevaarten ook draaien door de electrische beweegkracht, toch natuurlijk geen ideaaltoestand vormen, midden in het kanaal. Vooral bij stormweer of harden wind blijven de bruggen altijd lastig voor schepen, omdat de wind zoo licht vat krijgt op die hooggetrokken zee-kasteelen, en, bijaldien ze onverhoopt moeten wachten voor een gesloten brug, het gevaar niet denkbeeldig is, dat ze tegen de brug zullen worden gezet.

Het oude denkbeeld van den heer Fenenga kreeg nieuwe aantrekkelijkheid voor hem en vele anderen, sedert de plannen tot aanleg van een electrische tram naar en door de Zaanstreek weer werden opgevat. Want.... ook die tram zal over het water moeten worden gebracht, en dat dit langs de Hembrug zal kunnen geschieden is, zooals hierboven reeds bleek, uitgesloten.

De heer Fenenga stelt zich nu voor, een ijzeren spoorwegtunnel voor dubbel spoor te doen aanleggen, onder het IJ, oostelijk van de Oranjesluizen. Het spoorwegverkeer zou daardoor een kleinen omweg moeten maken (hetgeen voor de verbinding met het Oosten zeker geen

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

nadeel zou zijn), maar men laat het IJ en omgeving vóór de stad dan ook ongemoeid, en bovendien zou de tunnel veel minder diep komen te liggen dan in het IJ of het Noordzeekanaal, n.l. op een diepte van 4 meter beneden laag water, terwijl de vaargeul van IJ en Noordzeekanaal 14 meter dep iis.

Dat dit plan, waarvan de verwezenlijking 5 millioen gulden zou kosten, technisch uitvoerbaar is, betwijfelt de heer Fenenga geen oogenblik, en hij deelde ons bovendien mede, dat ook de grondboringen, welke hij in het Muiderzand heeft doen verrichten door een groote aannemersfirma, die verscheidene belangrijke waterstaatswerken tot stand bracht, zeer gunstige uitkomsten hebben opgeleverd. Op 17 meter diepte begint een harde zandbodem, die zich een goed eind voortzet.

De heer Fenenga heeft zijn plan geheel doen uitwerken en stelde er daarna mede in kennis zoowel de besturen van Stad en Land, als de Kamer van Koophandel en Fabrieken hier ter stede, de directie der H. IJ. S. M., enz. Het vond een goede ontvangst.

Er is echter wat betreft de uitvoering van het plan-Fenenga één „maar". Men is op dit oogenblik zoo druk bezig met de voorbereiding van den aanleg van de ceintuurbaan om de stad, dat men het ongewenscht vindt, thans dit tweede groote plan op te vatten. Dat het intusschen mettertijd tot tunnelbouw moet komen, staat bij den heer Fenenga vast.

Gemengd Nieuws.

BINNENLAND.

Naaldwijk.

De gemeenteraad heeft besloten tot den bouw van een nieuw raadhuis op nader te bepalen plaats.

Aan de beide bestaande woningbouwvereenigingen zal worden verzocht naar behoefte door te gaan met den aanbouw van nieuwe woningen, waarvoor de gemeente voorschot zal verleenen tot 100 pCt.

Personalia.

B. Doorn. — De nieuwbenoemde directeur der Academie van Beeldende Kunsten te 's Gravenhage, de heer B. Doorn, directeur der Ambachtsschool te Haarlem, heeft nog wel geen beslissing inzake deze benoeming genomen, doch het is wel te verwachten, dat hij naar den Haag gaat, waar hem een veel uitgebreider werkkring wacht.

De heer Doorn, een self made man, is thans 49 jaar oud en reeds 21 jaar bij het onderwijs werkzaam, als leeraar en directeur van Ambachtsscholen, resp. te Alkmaar, Amersfoort en Haarlem. De heer Doorn heeft zelf indertijd gestudeerd aan de Academie en daaraan zijn nu nog leeraren verbonden, van wie hij toen les heeft gehad. Thans zijn aan de Academie 60 leeraren en 700 leerlingen.

De heer Doorn heeft zich steeds op de hoogte gehouden van architectuur en decoratie en werd in verschillende prijsvragen voor inzendingen bekroond. Voor de Haarlemsche ambachtsschool, vooral in verband met de stichting van een Midd. Technische school, is zijn heengaan zeer te betreuren.

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

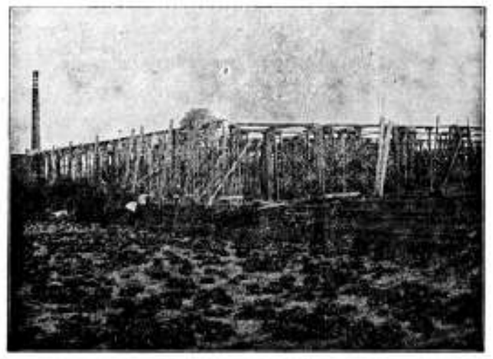

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Waarom moet men adverteeren in deze tijden?

Omdat:

1e Vakbladen meer nog dan in gewone tijden van a tot z gelezen worden en in menig opzicht een spiegel van de industrieele toestanden zijn, zoodat een ieder door de onrustige tijden den inhoud met bijzondere zorg nagaat, velen ook door gedeeltelijken stilstand van zaken meer dan anders tot zorgvuldig lezen in staat zijn.

2e Het verdwijnen van een anders regelmatig verschijnende advertentie bijzonder opgemerkt en menigmaal juist in deze tijden als een ongunstig teeken voor de adverteerders opgevat wordt.

3e Op menig gebied de gelegenheid is ontstaan om nieuwe connecties aan te knoopen door bijzondere vraag naar voorradige artikelen, wat alleen door adverteeren aan het publiek bekend kan worden.

4e Door het handhaven van advertenties, ieder bijdraagt tot het geruststellen van het publiek, tot het normaliseeren van het zakenleven.

5e Door het stopzetten van buitenlandsche fabrieken of door de moeilijkheden van het transport der Nederlandsche industrie een prachtige gelegenheid geboden wordt, om leveringen, die vroeger door het buitenland gedaan werden, aan zich te trekken.

Kortom, in zekeren zin is adverteeren plicht. („V. en A.")

Piano's contant en termijnbetaling. SOLIDE ADRES. UITENBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, te Van Swindenstr. 10 AMSTERDAM

HOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK. Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgruniet.

F. H. HONIG, Keizersgracht 268, AMSTERDAM. FABRIEK TE ZAANDAM.

DE OPMERKER
ABONNEMENTSPRIJS f 5.- PER JAAR

5OSTE JAARGANG. ZATERDAG 18 DECEMBER 1915. No. 51

DE OPMERKER.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: **Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.**

Adres voor de Administratie: **Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.**

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Voor België . . . . . } Uitsluitend bij vooruitbetaling » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . } » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Kunst en Wetenschap.

Kunst is kunnen en wetenschap is weten. Ziedaar een zeer korte definitie, die nochtans een goed verstaander genoeg zegt, om de beide begrippen van elkaar te onderscheiden en het onderscheid scherp genoeg in het oog te doen vallen. Evenwel zou men deze definitie in al hare consequenties moeten uitspinnen, om al de verschijnselen te verklaren, die zich in onze hedendaagsche samenleving, in verband met deze begrippen, voordoen. Wij zullen dan ook niet trachten, iets van dien aard te ondernemen en, aanvankelijk althans, de hoogere regionen der bespiegelende wijsbegeerte vermijden, omdat er o.i., ook lager bij den grond, over kunst en wetenschap in hun onderling verband te redeneeren is.

Men is het er vrijwel over eens, dat kunst en wetenschap twee van de belangrijkste factoren der cultuur zijn, volgens sommigen de belangrijkste. Wanneer dit thans zoo is, dan is het ook altijd zoo geweest en men vindt de bevestiging van de juistheid dezer stelling, wanneer men in de geschiedenis terug gaat, zoover men kan, dus ook tot de meest primitieve cultuur, die wij kennen en waarin kunst en wetenschap beide ook een zeer primitief karakter hebben. Of de studie van de cultuur der natuurvolken, die men nog in sommige oorden van de wereld aantreft, daarbij van groote waarde is, wordt wel eens in twijfel getrokken, maar wij gelooven, dat deze twijfel grootendeels voortkomt uit onze onwetendheid omtrent die cultuur. Het onderzoek op dit gebied is zeer moeilijk en de resultaten, na moeizame studie bereikt, vallen nog dikwijls tegen, terwijl vaak vele vragen onbeantwoord blijven. Voorts is er weinig belangstelling, omdat het groote publiek weinig begrip heeft van de waarde ook van oogenschijnlijk armelijke resultaten. In wetenschappelijke kringen worden zij wel gewaardeerd en kan men er somtijds naam mee maken, maar dit bevredigt de eerzucht der meeste menschen van wetenschappelijken aanleg niet. Zoo is het ook met andere vakken van wetenschap en hierin is de oorzaak te zoeken van de uiterst langzame vordering van sommige wetenschappen, tegenover den snellen ontwikkelingsgang van andere, die meer direct practische resultaten beloven. Het zijn vooral de zoogenaamde technische wetenschappen, die op een vroeger nooit gekende ontwikkeling kunnen wijzen en het menschelijk denken zoodanig in beslag hebben genomen, dat zij de samenleving voor een groot deel beheerschen en b.v. in opvoeding en onderwijs den toon aangeven.

Wij hebben aan de op wetenschappelijke grondslagen gebouwde techniek veel te danken, ontzaglijk veel zelfs, maar, dat zij ook misbruikt kan worden en wat daarvan de gevolgen zijn, is ons nog nooit zoo duidelijk gebleken als in deze oorlogsdagen.

Denken wij echter terug aan de toestanden, die wij gewoon waren als normaal te beschouwen, dan is de bewering niet gewaagd, dat onze tijd stond in het teeken der technische wetenschap, dat de beoefening van andere dan de technische wetenschappen min of meer op den achtergrond was getreden en dat deze omstandigheid op de kunst een onmiskenbaren, maar nog niet geheel verklaarden invloed heeft uitgeoefend.

Volgens de definitie van een schoolmeester uit de vorige eeuw is de geschiedenis het aaneengeschakeld

verhaal van gebeurde zaken. Het zou er evenwel droevig uitzien, wanneer onze historieschrijvers deze opvatting tot de hunne hadden gemaakt en zich er toe hadden bepaald een dergelijk verhaal te leveren. Hun boeken zouden vrijwel onleesbaar geworden zijn en zij schijnen dit ook in vroeger tijd reeds te hebben beseft. Immers reeds oude kroniekschrijvers hebben nu en dan behoefte gevoeld hun fantaisie te laten werken en hun verhaal op te sieren, door sprookjes als gebeurde zaken voor te stellen en het is niet te ontkennen, dat de eentonigheid, die anders onvermijdelijk uit het oplepelen van feiten zou zijn gevolgd, dikwijls aangenaam wordt onderbroken door de vaak pikante anecdoten, die zij geheel of gedeeltelijk uit hun duim hadden gezogen. Latere schrijvers maken zich allengs minder schuldig aan zulke fantastische verzinsels, maar de verbeelding speelt ook hen nu en dan parten. Een bijzondere voorliefde voor personen en zaken voert hen dikwijls tot voorstellingen, die niet weinig van de werkelijkheid afwijken. Maar afgezien hiervan, ook te goeder trouw geven de schrijvers ons, zij het ook al geen absoluut verkeerde, dan toch min of meer scheeve voorstellingen, wanneer zij ons b.v. in algemeene termen spreken van steden en staten, gekomen tot een zekere inactspositie en tot een zoogenaamde blociperiode, waarin kunst en wetenschap tot een voorheen niet gekende ontwikkeling geraakten. Ter afwisseling wordt daarna dan gewoonlijk weder een tijdperk van verval beschreven en op die wijze verkrijgt de historie het relief, dat noodig is, om haar voor den lezer genietbaar te maken, doch wel eens ten koste van de juistheid der voorstelling. Wel is in de ontwikkeling der cultuur een afwisselende op- en nedergang, of zoo men wil vooruitgang en stilstand, onmiskenbaar aan te wijzen, maar of tijdperken, waarover de geschreven geschiedenis zwijgt, omdat er misschien geen opzienbarende gebeurtenissen in plaats vonden, daarom altijd onbelangrijk zijn, dit staat geenszins vast. Meer en meer wint dan ook de meening veld, dat de tijdperken van zoogenaamd verval, meer belangstelling verdienen, dan er tot nog toe in den regel aan gewijd werd. De kennis daarvan is onmisbaar, om den gang der ontwikkeling na te gaan, omdat in tijden van inzinking de grondslagen gelegd worden voor betere tijden en een plotseling schitterend te voorschijn treden hooge uitzondering is, den regel bevestigend, dat daaraan een lange voorbereiding moet voorafgaan. Wat wij hier beweren is inzonderheid op de kunstgeschiedenis van toepassing.

Waar kunst en wetenschap zoo vaak in een adem worden genoemd, werd wel eens gevraagd of een op hoog standpunt staande wetenschap wel altijd samenging en wel altijd samen kon gaan met een bloeiende kunst.

Deze vraag is verklaarbaar uit de opvatting, die in de negentiende eeuw is ontstaan en zich meer en meer heeft verspreid, dat deze beide factoren der cultuur scherp en meestal vijandig tegenover elkander staan. Men zag het bewijs daarvan in het verval der kunst, tegelijk met den reusachtigen vooruitgang der wetenschap. Die vooruitgang had iets verbijsterends, kan het ons dus wel verwonderen, dat hij den geest verbijsterde en tengevolge daarvan het oog benevelde?

Kunst en wetenschap behoeven niet als tegenstrijdige factoren tegenover elkander te staan, al gingen zij ongetwijfeld in vroeger tijden meer samen dan tegenwoordig. Dit laatste is verklaarbaar uit den veel geringeren omvang van het menschelijk weten in oude tijden, vergeleken bij onze dagen. De voorbeelden, dat kunstenaars ook wetenschappelijk ontwikkeld waren in vroeger tijd, behoeven zich niet te beperken tot de algemeen bekende als Leonardo da Vinci, evenmin als Perrault het eenige voorbeeld is van den man der wetenschap, die tevens kunstenaar blijkt te zijn. Integendeel, hoe verder wij teruggaan, hoe meer het ons toeschijnt, dat de combinatie van zin voor wetenschap en zin voor kunst, wel verre van uitzondering te zijn, bijna als regel voorkomt.

Uit de grijze oudheid ontbreken ons te veel gegevens omtrent de personen der bouwmeesters, om onze ondersteiling met bewijzen te staven, doch de Egyptische tempelbouwers moeten wel een groote bedrevenheid in verschillende wetenschappen hebben bezeten, om de wonderwerken tot stand te kunnen brengen, die zij ons hebben nagelaten. Waarom noemen wij het wonderwerken? Omdat ook bij den hedendaagschen stand der wetenschap de geleerden ons de piramiden niet kunnen verklaren in hun symbolische beteekenis en zij het evenmin eens zijn over de methoden en middelen van zuiver technischen aard, die bij den opbouw zijn toegepast. Ware het anders, begrepen wij er alles van, het zouden geen wonderwerken meer zijn, doch vernuftige constructies in schoonen en imposanten vorm. En wie verklaart ons de Boro-Boedoor en de rotstempels van Voor-Indië? Zij zijn ons al evenzeer raadselen, raadselen van den menschelijken geest, die ze schiep, maar die hiertoe niet in staat zou zijn geweest zonder wetenschap.

Van de zoogenaamde klassieke oudheid meenen wij wat meer te weten. Een Duitsch professor heeft reeds in de vorige eeuw een boek over de Tektoniek der Hellenen uitgegeven en vele andere geleerden van allerlei nationaliteiten hebben in den klassieken bodem van Hellas gegraven en ook heel wat aan het licht gebracht, dat ons inzicht in de Grieksche kunst heeft verruimd. Hoe meer onze kennis daarvan zich uitbreidde, hoe meer wij die kunst bewonderen, maar hoe meer ons ook duidelijk werd, dat hare werken niet zijn enkel voortbrengselen van de fantaisie des kunstenaars. Ook hier was blijkbaar de bouwmeester een man van wetenschappelijke ontwikkeling, en in vele gevallen wordt dit door de, zij het ook niet altijd betrouwbare overlevering bevestigd.

(Wordt vervolgd.)

Vereenigingen.

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

De Schilderkunst in verband met de Bouwkunst.

In de zevende der lustrum-voordrachten van Architectura et Amicitia was aan het woord de heer R. N. Roland Holst, over: „de schilderkunst in verband met de bouwkunst". Alvorens te beginnen, bracht de heer Roland Holst hulde aan den man die, zooals hij zeide, dezen avond daar in zijn plaats behoorde te staan, door, terwijl de zaal nog in duister was en alvorens zich te plaatsen onder het schoone raam, dat aan deze zaal zoo groote beteekenis geeft, zijn spijt erover uit te drukken, dat Derkinderen, de man die dat raam had gemaakt en die zich al zooveel langer en eerder actief had bezig gehouden met het verband tusschen bouwkunst en schilderkunst, dat hij niet gehoor had willen geven aan de dringende verzoeken om dezen kring zijn inzichten over dat verband uiteen te zetten.

Toen schitterde plotseling het electrische licht uit kronen en lusters en overstraalde de groote monumentale zaal

met het monumentale schoone geschilderde raam, waarvoor ditmaal niet de groene gordijnen geschoven waren.

Na een korte inleiding, waarin de spr. zeide dat hij zich bij zijn beschouwingen, in verband met de betrekkelijk maar korten beschikbaren tijd, wilde bepalen tot de monumentale schilderkunst van de middeleeuwen en daarna, d. w. z. het langzaam voortgaande verval van die kunst, kondigde hij aan dat hij die lange periode zou laten zien in drie geledingen: het historisch, het technisch en het ideëele proces, in welke drie geledingen zich een overeenkomstige afdalende lijn vertoont.

Bij het beschouwen van de middeleeuwsche schilderingen, van de zuiverste, zooals die gemaakt zijn door de kloosterschilders, zal de kunstenaar van thans denken aan toppen, ver verheven boven de normale lijn. De kunsthistoricus evenwel zal denken als geoloog en zeggen: Wat gij ziet als toppen, is van dezelfde formatie als het andere waarboven gij die toppen hoog meent uit te steken. De kunstenaar heeft meer gelijk dan de kunsthistoricus, hij weet dat in de middeleeuwsche schilderkunst is bereikt een opperste vormgeving. De kunsthistorie kan dit niet vaststellen, zij is daartoe te zeer typisch moderne, d. w. z. rationalistische wetenschap, en zij is als zoodanig verwant aan een esthetiek die karakteristiek is aan het na-renaissancistische tijdperk. Dat wil nog niet zeggen dat de vóór-renaissancistische kunst zuiver emotioneel was, er lagen religieuse en andere beginselen aan ten grondslag. De monumentale schilderkunst der middeleeuwen is te scheiden in twee perioden. De eerste is die der kloosterschilders, wier kunst was uitsluitend abstract en extatisch. Maar na de Kruistochten, toen de lijfeigenen vrij werden en de eerste stedelijke republieken ontstonden en macht kregen naast de macht van de kerk, toen kwamen naast de kloosterschilders ook de eerste leekenschilders, en met hen verdween het uitsluitend abstracte en extatische karakter uit de monumentale schilderkunst. De leekenschilders brachten niet meer, zooals de kloosterschilders hadden gedaan, de absoluut abstracte idée, maar den dramatischen kant van het Nieuwe Testament naar voren; de geestelijkheid wenschte niet meer uitsluitend te zien uitgebeeld het Katholieke dogma, maar zij die de kerk bezochten moesten den indruk krijgen van de macht van de Katholieke Kerk. Zoo werd voorgesteld bijv. de bouw van de kathedraal, daarvoor werden afgebeeld de geestelijke en wereldlijke heerschers, de groote geestelijken, groote kunstenaars enz. Alleen heel in de hoogte werd nog een verbeelding gegeven van hoe de geloovigen leefden in den hemel en hoe zij lijden in de hel. Zoo krijgt in de beginnende renaissance de schilderkunst een pamflettistisch, een propagandistisch karakter, en verliest daarmede de absoluut zuivere schoonheid die was in de verbeelding van het abstracte der kloosterschilders.

Nog erger werd dit toen de monumentale schilderkunst toepassing ging vinden in de paleizen. De kunstenaars geloofden niet meer aan de macht der eerste renaissancemagnaten, die eerst figuranten waren in de voorgestelde gewijde handeling, later daarin handelende personages werden. Het ideëele werd dan zoo verdorven, dat de monumentale schilderkunst feitelijk ophield te bestaan.

Daarmede ging samen de ontwikkeling van het naturalisme (het portret) en dit had ten gevolge dat de schilderkunst zich niet meer kon houden aan de beperking, opgelegd door de architectuur. Daarmede hield de schilderkunst op deel te zijn van de bouwkunst, en ook dit weer is een bewijs te meer, dat zij ophield als monumentale schilderkunst te bestaan.

De heer Roland Holst gaf dan een overzicht van de techniek, de fresco-techniek, die ook verworden ging met de verwording van de kunst, om dan ten slotte de ideëele zijde van de monumentale schilderkunst en den ondergang daarvan te behandelen, daarbij duidelijk doende uitkomen hoe in deze drie elementen een gelijke neergaande lijn te zien was.

Komend ten slotte tot den tegenwoordigen tijd, zegt de heer Roland Holst, dat wij thans zien een werken naar samenvatting. Die samenvatting wordt werkelijkheid en uit die samenvatting zal groeien de monumentaliteit. Wij zien haar groeien, en wij weten dat zij zal komen met monumentaliteit in maatschappij en geest. Laten wij dan, aldus besluit spreker, zooals de Bazel het zei, in dien groei staan met sterken en steeds opgewekten geest.

De voordracht werd geïllustreerd door een reeks lichtbeelden.

Het Meubel in verband met de Bouwkunst.

De achtste en laatste der voordrachten door het Genootschap Architectura et Amicitia, georganiseerd ter gelegenheid van zijn 12e lustrum, was gewijd aan de verhouding tusschen het meubel en de architectuur, over welk onderwerp gesproken werd door den heer dr. Jan Kalf.

In een met vele lichtbeelden geïllustreerd betoog deed de heer Kalf uitkomen hoe er functioneel en constructief een zekere tegenstrijdigheid bestaat tusschen de architectuur en het meubel, naar de oplossing waarvan in den loop der eeuwen herhaaldelijk is gezocht, zoowel van de zijde der architectuur als van den kant van het meubel.

Het doel van de architectuur is ruimte te scheppen niet alleen, maar het scheppen van de schoone ruimte. Dit doel tracht zij te bereiken door de regeling van vorm en maat (verhoudingen). Het meubel brengt stoornis in het op die wijze verkregen architectonische resultaat door een deel van die ruimte weg te nemen, door verandering te brengen in den vorm en in de verhoudingen van die ruimte. Het effect van de gezamenlijke inspanning van vorm en maat, de stemming, de ziel van de architectuur loopt dus gevaar door plaatsing daarin van het meubel, dat immers den vorm verandert.

Constructief doen zich de volgende tegenstellingen voor: de architectuur beeldt uit duurzaamheid en kracht, het meubel is uit zijn aard veerkrachtig, licht. De architectuur is samengesteld uit vlakken, het meubel is in wezen een samenstelling van stijlen met regelwerk. In de architectuur vindt men een evenwichtig samenstreven tusschen stut en last, bij het meubel niet; daar heeft men alleen te maken met den stut, de last blijft een mogelijkheid. Zoo zijn er altijd conflicten.

Maar juist daardoor zal er altijd neiging zijn om die conflicten op te lossen, om de beide elementen tot elkaar te brengen. Die neiging bracht in den loop der tijden tweeërlei invloeden teweeg, ten eerste dien van de architectuur op het meubel, in de tweede plaats dien van het meubel op de architectuur. Waar de eerste invloed reeds meer uitvoerig in een vorige voordracht door den heer Berlage was besproken, volstond de heer Kalf met het laten zien van enkele voorbeelden ervan op het verlichte doek, om zich meer in 't bijzonder bezig te houden met den invloed van het meubel op de architectuur.

De architectuur zal ter oplossing van het conflict allereerst trachten het meubel te verwijderen, of, indien dat niet gelukt, het in zich op te nemen. Een sterk voorbeeld daarvan vertoont het amphitheater, dat niet anders is dan de oneindige bank.

Vooral doet zich die invloed gelden langs den weg van het ornament; de architectuur maakt het meubel tot ornament van zich zelve.

Ten slotte volvoert zich die invloed langs den weg der menschelijke neiging tot navolging.

Bij die sterke neiging om architectuur en meubel zoo dicht tot elkaar te brengen, moet er op een oogenblik verwarring ontstaan. Duidelijke voorbeelden daarvan geeft de laat-gothiek, waarin men bijvoorbeeld ziet een monstrans, een sacramenthuisje, — alle meubels toch — die denzelfden vorm hebben als een toren, waarin bijvoorbeeld een gebouw ontstaat als het stadhuis van Leuven, dat den indruk maakt van een reusachtig reliekschrijn, dat op een plein beland is.

In eenigszins andere richting is ook gezocht naar aansluiting van de architectuur bij het meubel, of omgekeerd. De steenen wanden van het vertrek krijgen een bekleeding in het materiaal van de meubelen, de betimmering. Deze kan, zooals in de gothiek, het karakter aannemen van het meubel, door geconstrueerd te zijn uit stijlen en regelwerk, zij kan ook, zooals in de renaissance, meer overhellen naar het karakter der architectuur, door een samenstelling uit vlakken, waarbij dan niet zelden het meubel ook weer tracht aan te sluiten.

Ten slotte kan een middel tot aanpassing gevonden worden in de schikking. Elke architectuur heeft tot kern eenige geometrische figuur, en dus kan er aansluiting ontstaan door plaatsing van de meubels in een meer of minder samengestelde geometrische figuur in de architectonische ruimte. De fout hierbij is natuurlijk dat het meubel wordt aangetast in zijn wezen van mobiliteit, en zoodra dan ook het meubel in gebruik komt, wordt de figuur, en dus de aansluiting verbroken.

Na de voordracht van den heer Kalf, sprak de voorzitter van het Genootschap, de heer Paul J. de Jongh, nog enkele woorden tot sluiting van de voordrachtenreeks. Hij bracht den dank van het Genootschap aan de eminente sprekers, die de toehoorders der voordrachten avonden hadden bezorgd van bijzonder genot. Vooral bracht hij nog hulde aan den heer Roland Holst, aan wiens initiatief deze waardevolle avonden te danken zijn.

(N. v. d. D.)

„DE FRIESCHE BOUWKRING" TE LEEUWARDEN.

De winter-bijeenkomsten van den „Friesche Bouwkring" zijn aldus vastgesteld:

16 December lezing met lichtbeelden van den heer J. Gratama, b. i. en architect te Amsterdam, over „De ontwikkeling van de Nederlandsche moderne Bouwkunst";

in Januari lezing met lichtbeelden van den heer H. Eilens, directeur der Rijksrietvlechtschool te Noordwolde, over „Bekleedingsmaterialen van Bouwwerken in verschillende kunsttijdperken":

in Februari lezing met lichtbeelden van den heer A. Baart, adj.-directeur van de Ambachtsschool alhier, over „Goudleer en andere wandbekleedingen" en „Het gewelf".

In de Maartvergadering zullen verschillende ingekomen vragen besproken worden, terwijl in April de heer G. Veenstra, architect alhier, een lezing zal houden over een nader te noemen onderwerp.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 33. Verslag der Bestuursvergadering op 7 December 1915.

Kroniek LXX, door J. Gratama, Bouwkunsttentoonstelling van Arch. et Amic.

Een merkwaardig traptorentje, door H. J. Jesse, met afbeeldingen.

Oneevenredige constructies, met afbeelding.

Voordrachten over Bouwkunst (Vervolg).

(Vervolg 3e pagina bijblad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Granicttegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. Opgericht 1830. — Telefoon 1551.
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

DE REPRODUCTIE COMPAGNIE
CLICHÉ'S
Rotterdam

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uwe CENTRALE VERWARMING.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek
„AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM.
Tel. Interc. 478.
Draadvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van
BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hooldkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

ARCHITECTURA No. 50. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Kort Verslag der 1368ste Ledenvergadering, tevens 60ste Alg. Vergadering.

De Algemeene Administratieve Voorschriften, door H. G. Jansen.

Buren, door Candidus.

Kunstzin, door Candidus.

Oorspronkelijke basis der bouwkunst, door C. J. de Haas.

Verslag van de handelingen van het Genootschap over het jaar 1915, door den 1sten secretaris.

Afbeeldingen. Architectonische Fantasieën, door M. de Klerk, Jan Wils, J. Post Jr. en J. N. Lansdorp Jr.

DE BOUWWERELD No. 49. Eene bijdrage over de »Gulden Snede« als grondslag in de antieke en middeleeuwsche bouwkunst (slot), met afbeeldingen.

Centraal Museum en Schouwburg te Utrecht, door C. J. de Haas.

DE INGENIEUR No. 50. Bij het portret van Generaal J. P. Ermeling 1831—1916, door R. A. van Sandick c.i.

De economische vorming van den ingenieur, door J. Th. Gerlings c.i.

Ingezonden stukken. Welk type van barak moet gekozen worden voor tijdelijke bewoning? door H. J. Scholte.

TECHNISCH WEEKBLAD (R. v. T.) No. 50. Officieel gedeelte. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Verslagen van vergaderingen. — Uit de afdeelingen en vakgroepen. — Bouwen en nog wat. IV. — Ingezonden. — Uittreksel uit het verslag van der hoofd-ingenieur voor het Stoomwezen over het jaar 1914 (vervolg). — Boekbespreking en catalogi. — Rectificatie. — Uit technische bladen en tijdschriften.

DE AANNEMER No. 49. De Hontkwestie.

Nogmaals »Schijns-bestedingen.

De schriftelijke overeenkomst.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 2. De verschillende methodes van stoken. — De invloed van magnesia op de verschillende kleisoorten. — Belgische steen. — Mededeelingen van de Wegencommissie.

BOUWFRAGMENTEN, onder redactie van J. J. Hellendoorn. Wij bespraken dit tijdschrift, dat in den loop van het jaar in een nieuw kleed en onder een nieuwe redactie verscheen, reeds in ons nummer van 12 Juni j.l. onder het opschrift »Nieuwe Periodieken«. (Abusievelijk werd toen vermeld, dat de heer Hellendoorn den heer de Haan ook als redacteur van het Vademecum der Bouwvakken was opgevolgd, welk abuis wij hiermede herstellen). Van »Bouwfragmenten« liggen thans de nummers 7 en 8, October en November 1915, voor ons. No. 7 bevat een afbeelding van een Terracotta draag-steen van Willem C. Brouwer en voorts een serie platen van het winkelgebouw Gerzon's Modemagazijnen te Amsterdam, arch. Adr. Moen. De platen in No. 8 geven een paar ontwerpen te zien van J. J. P. Oud, o.a. een voor het Verzorgingshuis te Hilversum. Van de afgebeelde werken is zeker het Gerzon-gebouw het belangrijkste als een serieuze poging in modernen geest, waarbij tegelijk naar een monumentaal effect en een schilderachtige groepeering gestreefd is. De onregelmatigheid van het terrein moet groote moeilijkheden hebben opgeleverd. Of deze geheel overwonnen zijn en de beoogde architectonische prestatie voldoen zal aan de verwachtingen, zal eerst na de uitvoering van het ontwerp ten volle kunnen blijken. Nevens het Verzorgingshuis-ontwerp had de heer Oud wel met iets belangrijkers voor den dag kunnen komen, dan het vrij nuchtere woonhuisje te Aalsmeer. Ook de draagsteen van Brouwer met het er tegenaangesmeten figuurtje lijkt ons, als voorbeeld van architectonische versiering eenigszins bedenkelijk, te meer, nu wij veel beter werk van dezen kunstenaar kennen.

Aan de uitvoering der platen is anders wel de noodige zorg besteed terwijl als toegift een zeer lezenswaardig artikel over Oude Bouwkunst in België, door arch. Hub. Hoste, op omslag en tekstbladen is afgedrukt.

Personalia.

W. B. G. Molkenboer †

Dezer dagen is te Amsterdam, in den ouderdom van ruim 71 jaren overleden de heer W. B. G. Molkenboer, directeur van de Rijksnormaal-school voor teekenonderwijzers.

Deze bekende teekenleeraar werd 8 Juni 1844 geboren te Leiden en legde reeds als knaap groote neiging voor de beeldhouwkunst aan den dag, waarom hij dan ook in de leer kwam bij den beeldhouwer Louis Veneman, in wiens atelier hij een vijftal jaren doorbracht. Tegen zijn 20ste jaar trok de jonge Molkenboer den vreemde in en bezocht hij achtereenvolgens de academies te München, te Antwerpen en te Leuven. In laatstgenoemde plaats behaalde hij den prix d'excellence.

Na in het vaderland te zijn weergekeerd studeerde hij te 's Gravenhage voor de teekenakten M en O, welke hij in 1867 verwierf. Nog in hetzelfde jaar werd hij benoemd tot leeraar aan de Rijks H. B. S. en de Burgeravondschool te Leeuwarden. Tegelijkertijd bleef hij hier ook practisch de kunst beoefenen, zijn atelier ook openstellende voor anderen, die van zijn vaardigheid en groote kennis van de hout- en steen-bewerking profijt kwamen trekken.

Inmiddels was te Amsterdam in 1881 de Rijksnormaalschool voor Teekenonderwijzers gesticht en werd aan Molkenboer, die zich reeds op verschillende wijze had doen kennen door zijn juisten blik op, en zijn kennis van het teekenonderwijs ten onzent, de leiding dier instelling opgedragen.

Welk een goede keuze dit van de regeering was bleek al heel spoedig en 't is op de ondubbelzinnigste wijze aan den dag getreden toen eenige jaren geleden de Normaalschool haar 25-jarig feest vierde, dat eigenlijk het feest van Molkenboer was.

De samenwerking met jhr. Victor de Stuers, prof. J. A. Alberdingk Thym, J. Versluys en anderen ijverde hij, behalve voor de verbetering van het onderwijs, ook voor de verheffing van den stand en de positie der teekenleeraren en -onderwijzers, en voor een groot deel is de tot standkoming van de »Nederl. Vereeniging voor Teekenonderwijs«, waarvan hij zoovele jaren de bekwame, joviale voorzitter is geweest, zijn werk te noemen.

Werd Molkenboer om zijn paedagogische bekwaamheden, zijn artistieken kijk op de dingen en zijn bijzondere geaardheid door zijn leerlingen en zijn medewerkers, de leeraren, op de handen gedragen, ook de regeering erkende zijn groote verdiensten. Dit bleek niet alleen uit de toekenning van verschillende ordeteekenen: Nederlandsche Leeuw, Oranje Nassauorde en Eikenkroon, maar ook uit verschillende zeer vereerende opdrachten. Nog in 1908 ondernam hij in opdracht van de Regeering een reis naar Londen, Glasgow, Berlijn, Dusseldorf, Breslau, Königsbergen, Cassel, Karlsruhe, Stuttgart, München, Weenen, Praag, Dresden en Budapest, om in al die plaatsen het teekenonderwijs en het examenwezen te bestudeeren. Na zijn teruggkomst bracht hij over die reizen een uitvoerig en zeer geroemd rapport uit.

Met groote opgewektheid hebben Molkenboer's leerlingen, oud-leerlingen en vrienden den 7den Juni 1914 zijn 70sten geboortedag gevierd.

Zijn heengaan, betrekkelijk zoo kort daarna, zal door allen met weemoed vernomen worden.

N. v. d. D.

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed leverbaar
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgebouwen.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels, -

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

TH. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104 106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph
Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

MINISTERIE VAN JUSTITIE.

Openbare Aanbesteding.

Op **Donderdag den 6en Januari 1916**, des namiddags ten 2½ ure, zal in het Departement van Justitie worden aanbesteed:

Het onderhoud, gedurende de jaren 1916, 1917 en 1918 van de nagenoemde gebouwen

(met uitzondering van het Rechtsgebouw te Maastricht, waarvan slechts het onderhoud gedurende de jaren 1916 en 1917 zal worden aanbesteed:

Het Paleis van Justitie, het Kantongerechtsgebouw, het Huis van Bewaring, de Strafgevangenis en het gebouw voor het houden van Instructies in strafzaken te Amsterdam (Bestek No. 435)

Het Rechtsgebouw, het Huis van Bewaring, de Strafgevangenis en het Rijksopvoedingsgesticht te Alkmaar (Bestek No. 436),

Het Rechtsgebouw, het Huis van Bewaring en de Strafgevangenis te Rotterdam (Bestek No. 433),

De Strafgevangenis, het Huis van Bewaring en het Rechtsgebouw te Breda, de Tuchtschool te Ginneken, en het Huis van Bewaring en het Kantongerechtsgebouw, waarin mede de kantoren der Hypotheken en van het Kadaster en van den Inspecteur en Ontvanger der Registratie gevestigd zijn te Eindhoven (Bestek No. 434),

Het rechtsgebouw en het Huis van Bewaring te Middelburg (Bestek No. 437),

De Strafgevangenis te Goes en het Rechtsgebouw en het Huis van Bewaring te Zierikzee (Bestek No. 438), en

Het Rechtsgebouw en het Huis van Bewaring te Maastricht (Bestek No. 439)

De **Bestekken** liggen ter lezing in bovengenoemde gebouwen en zijn tegen betaling van f 1.— verkrijgbaar bij, of worden tegen overmaking van f 1.10 franco per post toegezonden door de firma DE GEBROEDERS VAN CLEEF, Boekhandel, Spui No 28, te 's Gravenhage

Aanwijzing zal geschieden:

Voor de gebouwen te Amsterdam Dinsdag den 28sten December 1915 en wel des voormiddags 8½ uur voor het Paleis van Justitie, daarna voor het Huis van Bewaring en het gebouw voor het houden van Instructies in Strafzaken en des namiddags ten 2 uur voor de Strafgevangenis en daarna voor het Kantongerecht.

Voor de gebouwen te Alkmaar Woensdag den 29sten December 1915 des voormiddags ten 9 uur aanvangende bij het Rechtsgebouw.

Voor de gebouwen te Rotterdam Dinsdag den 28sten December 1915 des voormiddags ten 9 uur voor het Rechtsgebouw, daarna voor het Huis van Bewaring en des namiddags ten 2 uur voor de Strafgevangenis.

Voor de gebouwen te Breda Woensdag den 29sten December 1915 des voormiddags 9 uur aan het Rechtsgebouw, daarna voor het Huis van Bewaring en des namiddags 2 uur voor de Strafgevangenis.

Voor de Tuchtschool te Ginneken en de Strafgevangenis te Goes Donderdag den 30sten December 1915 des namiddags 2 uur.

Voor de gebouwen te Eindhoven, Middelburg, Zierikzee en Maastricht Woensdag den 29sten December 1915 des voormiddags 9 uur aanvangende bij het Rechtsgebouw.

Inlichtingen voor alle werken zijn te bekomen op het bureau van den Rijksbouwmeester voor de Justitiegebouwen, Koninginnegracht 53, te 's Gravenhage, en verder bij de nagenoemde Hoofdopzichters en Opzichters over de Justitiegebouwen:

voor die te Amsterdam en Alkmaar bij den Hoofdopzichter L. DE VRIES te Haarlem,

voor die te Rotterdam, Breda en Ginneken bij den Hoofdopzichter G. VUYK te Rotterdam,

voor die te Eindhoven bij den Opzichter L. J. P. KOOKEN aldaar,

voor die te Middelburg bij den Opzichter H. J. BROUWER aldaar,

voor die te Goes bij den Opzichter S. DE KONING aldaar,

voor die te Zierikzee bij den Opzichter M. B. VAN DORTH aldaar,

en voor die te Maastricht bij den Opzichter S. SAROLEA aldaar.

's Gravenhage, 16 December 1915.

De Minister van Justitie,

Voor den Minister,

De Secretaris-Generaal

H. C. DRESSELHUIJS.

Pianino's contant en termijnbetaling.
SOLIDE ADRES. UITZENDBOGAARDT'S PIANO- EN ORGELHANDEL, te Van Swindenstr. 10 AMSTERDAM

HOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK.
Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgranniet.
F. H. HONIG, Keizersgracht 205, AMSTERDAM. TELEFOON 4
FABRIEK TE ZAANDAM.

Vacante Betrekkingen.

Opzichter voor een groot werk te 's Gravenhage, salaris f 125.— per maand; spoedig in dienst te treden. Brieven lett. A bureau v. h. Bouwkundig Weekblad, Herderstraat 5, Den Haag. (1)

Ingenieur, diploma Delft, bekend met ijzerconstructie op het constructiebureau der Staatsspoorwegen op Java. Inlichtingen Afdeeling II Personeel) van het Departement van Kolonien. (1)

Ingenieurs met diploma T. H. voor den bouw van ondergrondsche tramwegen voor Berlijn. Directe in dienstreding. Aanbiedingen in het Duitsch onder No. 3261 aan het bureau van »De Ingenieur« te 's Gravenhage. (1)

Directeur voor een Gasfabriek in particulier beheer. Brieven lett. P. V. 968, Nieuws van den Dag. (1)

Uitvoerder voor werk in Gewapend Beton. Brieven onder No 58042. Bureau van het Alg. Nederl. Advertentieblad te 's Gravenhage. (1)

ADVERTEERT IN DIT BLAD

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

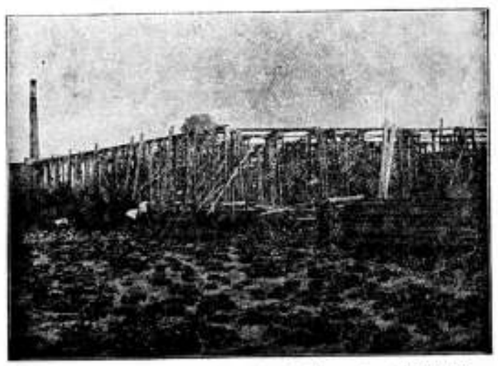

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerkenfabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

50STE JAARGANG. ZATERDAG 25 DECEMBER 1915. No. 52

DE OPMERKER.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Redacteur: P. H. SCHELTEMA.

Adres voor de Redactie: **Stephensonstraat 92, 's-Gravenhage.**

Adres voor de Administratie: **Regentesselaan 65, 's-Gravenhage.**

ABONNEMENTSPRIJS per jaar (1 Jan.—31 Dec.) voor het binnenland . . . . . f 5.—

Te voldoen: bij vooruitbetaling of in twee termijnen, elk groot f 2.50, waarover op 1 April en 1 October van het abonnementsjaar (1 Jan.—31 Dec.) wordt beschikt.

Uitsluitend bij vooruitbetaling:
Voor België . . . . . » 6.50
Voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederl.-Indië en Zuid-Afrika . . . . . » 7.50

Afzonderlijke nummers, uitsluitend bij vooruitbetaling: met plaat . . . . . f 0.25
Idem, idem, zonder plaat . . . . . » 0.15

ADVERTENTIËN van 1 tot en met 5 regels . . . » 1.— het bewijsnummer daaronder begrepen.
Voor elken regel meer . . . . . » 0.15
Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal berekend.
Tarief voor Annonces bij abonnement wordt op franco aanvrage toegezonden.

Opgaven van advertentiën moeten om zeker te zijn van plaatsing in het Zaterdag verschijnend nummer, uiterlijk des VRIJDAGS 9 UUR VOORMIDDAGS bezorgd zijn: Regentesselaan 65 's-Gravenhage.

Kunst en Wetenschap.

Slot (zie bladz. 202.)

Wanneer men zich een denkbeeld wil vormen van de onderlinge verhouding van kunst en wetenschap in den tijd, toen Rome de geheele bekende wereld beheerschte en zijn invloedsfeer zich uitstrekte van den Indischen tot den Atlantischen Oceaan, behoeft men slechts met aandacht Vitruvius te lezen. De Romeinen waren in de eerste plaats ingenieurs, mannen van de wetenschap en zeker terecht stelt men hun kunstenaarsbegaafdheid bij die der Grieken achter. Maar al pronken de Romeinen wel eens met geleende veeren er bestaat toch ook een echt Romeinsche kunst met een eigen karakter, die ons werken van groote waarde heeft nagelaten en waarvan wij den grooten invloed op de latere ontwikkeling der bouwkunst niet mogen onderschatten. Dat er een bedroevende inzinking in kunst, zoowel als in wetenschap, heeft plaats gehad, toen Europa overstroomd werd door de Germaansche volksstammen, door uit het Oosten opdringende volken voor zich uitgedreven, is bekend genoeg. Voordat er weder sprake kon zijn van beoefening van kunst en wetenschap, dienden orde en rust, althans in zekere mate, te zijn teruggekeerd. Dat heeft, zooals men weet, lang geduurd, maar is ten slotte gelukt toen de wereldlijke macht zich met het Christendom had geassocieerd. De nieuwe godsdienst heeft in de vroege middeleeuwen wonderen uitgewerkt, ten minste dit schijnt ons zoo toe, wanneer wij thans van verre den blik terugwerpen op die duistere tijden. Wij letten dan vanzelf meer op de uitkomsten, die bereikt werden, dan op de middelen, waarmede het beschavingswerk verricht werd. Wij denken liever aan den zelfopofferenden ijver van de groote figuren, die met hun leven voor hun overtuiging stonden en hetgeen zij door hun zedelijk overwicht bereikten, dan aan het groote aandeel, dat ook het zwaard gehad heeft, onder de gereedschappen, waarmede de menschheid tot rede moest worden gebracht. Hoe het zij, de godsdienst trok zich ook kunst en wetenschap aan, evengoed als andere dingen, die voor het practisch leven als van meer direct belang beschouwd kunnen worden. Uit de fragmenten van de klassieke beschaving putten de kloosterlingen hun eerste kennis van de natuurwetenschap en ook hun eerste technische kennis en spoedig deed zich ook de behoefte aan kunst gevoelen, niet zoozeer in het dagelijksch leven, als wel, ad majorem Dei gloriam.

Hoe de kunst der middeleeuwen, geboren binnen de afsluitmuren der kloosters, zich daar en later in de profane wereld ontwikkeld heeft behoeven wij hier niet na te gaan.

De wetenschap bleef bij de kunst ten achteren, ten minste zoo meenen wij, maar bij eenig dieper indringen in den geest der middeleeuwen moet men toch wel tot de conclusie komen, dat de bouwmeesters der kathedralen, bij hun kunnen ook over veel wetenschap beschikten en als wetenschappelijk ontwikkelde mannen in hun tijd zeker hooger stonden dan menig kamergeleerde, die in het zoeken naar den steen der wijzen, of het groot magisterium, zijn hoogste levenstaak zag.

De wetenschap der middeleeuwen wordt wel eens te veel beoordeeld naar de alchimisterij, waaraan toenmaals zeker

veel werd gedaan, maar die ook nog heden in allerlei vormen beoefend wordt met niet minder hartstocht, dan in de dagen van Paracelsus. Wie zou het thans in het hoofd krijgen den stand onzer hedendaagsche wetenschap te beoordeelen naar de liefhebberij voor occultisme, spiritisme en dergelijken?

De Renaissancetijd, de naam duidt het aan, bracht een wedergeboorte in kunst en wetenschap, maar men stelt zich die wedergeboorte dikwijls te plotseling voor en vergeet wel eens, dat, vrij ver terug in de middeleeuwen, die wedergeboorte is voorbereid en zoo men vraagt door wie, dan moet het antwoord wel luiden: door de beoefenaars van kunst en wetenschap.

Hoe deze beide in den Renaissancetijd dikwijls samengingen, hoe vaak begaafdheid in kunst in een persoon gepaard ging met wetenschappelijken aanleg, behoeven wij hier niet in het licht te stellen. De vele voorbeelden, die daarvan bekend zijn, zijn ons een bewijs te meer, dat wetenschappelijke aanleg bij de beoefenaars der bouwkunst, van ouds, dus reeds in de middeleeuwen, niets ongewoons was. De wetenschap wierp zich inzonderheid op de klassieke voorbeelden en trachtte in den geest der antieke beschaving door te dringen, de kunst volgde haar voetspoor en er ontstond een nieuwe wetenschap, de kunstwetenschap, op welker gebied de jonge bouwmeesters als pionniers optraden. Wellicht hebben zij, die met zooveel ijver in die dagen de monumenten der oudheid in de eeuwige stad gingen opmeten en bestudeeren, niet vermoed, dat zij de grondslagen legden voor de archeologie, die later met de kunst in conflict zou komen. In hun tijd, en nog veel later, werd de tegenstelling tusschen kunst en wetenschap nog niet gevoeld en het kan ons dus niet verwonderen, dat de geschiedschrijvers er aan gewoon zijn geraakt, beide begrippen te beschouwen, als bij elkander behoorend. En werkelijk er moeten tijden geweest zijn dat zij ook werkelijk bij elkander behoorden, maar de negentiende eeuw heeft daarin verandering gebracht.

In de negentiende eeuw is de splijtzwam ontkiemd, die kunst en wetenschap van elkander zou scheiden, misschien zelfs reeds vroeger. Een nieuwe geestesrichting had tengevolge, dat aan het weten onevenredig veel meer waarde werd gehecht, dan aan het kunnen. De wetenschap kwam met groote beloften, de kunst ging om brood. En van die groote beloften zijn er vele vervuld, de wetenschap heeft in menigerlei opzicht de verwachtingen overtroffen en nieuwe perspectieven geopend, waarachter men weer nieuwe verwacht. De kunst is het kind van de rekening geworden, het stiefkind, dat weinig te beloven had, dat de belangstelling dierf, verwaarloosd werd en maar zien moest, zichzelf te redden. En toch bleef zij in het leven, hoe armelijk haar bestaan ook was en hoe zelfs uit de kringen harer beoefenaars wel eens stemmen opgingen, die beweerden, dat zij het niet lang meer zou maken en dat wij ons wel vast konden aankleeden voor de begrafenis.

Gelukkig is het zoover nog niet gekomen, want de kunst heeft tot heden zichzelf weten te redden, ten minste van algeheelen ondergang. „Het hemelsche gerecht heeft zich ten langen leste erbarremt over haar en haar benauwde veste". Er is werkelijk iets gekomen van het allereerst noodige, namelijk belangstelling en of het nu oprechte belangstelling, oprechte liefde is of meer mode, dit laat ons voor het oogenblik koud; de kinderhand van den kunstenaar is gauw gevuld, wij verheugen ons al met iets, dat op belangstelling lijkt en vragen er niet naar waaruit het voortkomt, uit ijdelheid of medelijden of wat anders. Het zou ook onbeleefd zijn tegenover degenen, die ons belangstelling toonen. Wij mogen volstrekt niet ondankbaar zijn maar wij moeten toch oppassen, dat wij niet in het euvel vervallen, dat de kunst het verwende kind wordt.

Intusschen is de kloof tusschen kunst en wetenschap zoo wijd geworden, dat het wel onmogelijk schijnt, haar ooit weer te overbruggen, maar dit neemt niet weg, dat men zich kan voorstellen, dat de cultuur toch wel weder eens in meer harmonische vormen kan kristalliseeren, dan de tegenwoordige en dan bestaat er kans op toenadering.

Maar er is een verschijnsel op te merken, dat op toenadering wijst, dat is de neiging, die zich tegenwoordig bij vele beoefenaars der bouwkunst vertoont, om een wetenschappelijken grondslag voor hun kunst te zoeken. Zij vinden dien niet in de technische wetenschap, die zich liever in het nevelachtig gebied der theorie verliest, dan er op uit te zijn, de practijk ook in hooger dingen dan formules voor betonconstructies te dienen.

De beoefenaars der bouwkunst zullen de wetenschap, die zij noodig hebben zelf moeten opdiepen, uit de groote massa gegevens, die voorhanden zijn, beschreven en ingedeeld in de bij de geschiedschrijvers gebruikelijke loketkast, maar feitelijk nog slechts voor een zeer klein deel bewerkt, bestudeerd en begrepen. De negentiende eeuw heeft met de schatten, die vroegere tijdperken hebben nagelaten, gehandeld als de man, in eenvoud opgevoed, die plotseling door een groote erfenis rijk wordt.

Laat ons hopen, dat de twintigste eeuw er een beter gebruik van zal weten te maken.

Vereenigingen.

VERBOND VAN NEDERLANDSCHE KUNSTENAARS-VEREENIGINGEN.

KUNSTCONGRES.

In de afgeloopen week is in de kleine zaal van het concertgebouw te Amsterdam, het Algemeen Kunstcongres van bovengenoemd verbond gehouden.

Het programma bevatte het volgende:

Maandag 20 December. Voormiddag 10 uur: Opening van het Congres door den Voorzitter.

Voormiddag 10 uur 30 min.: Herman Robbers over „Kunst in opvoeding en samenleving."

Voormiddag 11 uur 30 min.: Dr. Jan Veth over „Vredesverwoestingen".

Namiddag 2 uur: Dr. Jan Kalf over „Gevaarlijke Kunstbeschermers."

Namiddag 3 uur: Frans Bastiaanse over „De techniek der poëzie" (met lichtbeelden.)

Dinsdag 21 December. Voormiddag 10 uur 30 min.: K. P. C. de Bazel. Inleiding tot het onderwerp: „De waarde van compileeren en copieeren van oude stijlvormen en zich inspireeren op historische gegevens."

Voormiddag 11 uur 30 min.: Dr. J. D. Bierens de Haan over „Kunstenaar en levensleer."

Namiddag 2 uur 30 min.: Sem Dresden over „De muzikale compositie en hare uitvoering" (met muzikale medewerking van mevrouw Dresden—Dhont).

Woensdag 22 December. Voormiddag 10 uur 30 min.: Een nog nader te annonceeren spreker over „Het Tooneel, werkelijkheid en wenschelijkheid", of (mocht deze lezing niet kunnen plaats hebben): A. van der Host over „Goethe's Tooneelleiding."

Voormiddag 11 uur 30 min.: Louis van der Swaelmen over „La réconstruction des villes en Belgique" (met lichtbeelden).

Namiddag 2 uur: Johan de Meester over „Kunst en Dagblad."

Namiddag 3 uur: H. P. Bremmer over „De nieuwe richtingen in de schilderkunst" (met lichtbeelden).

Namiddag 4 uur: Sluiting van het Congres.

Wij ontleenen aan het verslag in de N. Rott. Courant, datgene wat voor onze lezers van belang geacht kan worden.

Reeds bij de opening was veel belangstelling. De zaal was dicht bezet. Aan de bestuurstafel had plaats genomen, mèt 't bestuur, de Eere-voorzitter van het congres, Burgemeester Tellegen.

Voorzitter van het congres was de heer R. N. Roland Holst.

Deze riep den aanwezigen een hartelijk welkom toe. Hij voegde hieraan dadelijk de mededeeling toe, dat de belangstelling zóó groot is, dat reeds eenige dagen geleden de laatste plaatsen waren uitgegeven. Ook in ander opzicht is de oproep van het verbond welgeslaagd. Het Verbond stelde er prijs op, dat ook de zoogenaamde leeken, allerlei intellectueelen zouden deelnemen aan het congres. Velen hebben zich als donateur aangemeld. De inkomsten van dit congres aan toegangsprijzen zijn daardoor 10 maal grooter dan die van het congres drie jaar geleden. Het gemeentebestuur van den Haag staat bovenaan de lijst der donateurs. Het congres begint dus onder zeer gunstige voorteekenen.

Spr. bracht hulde aan de congres-commissie voor de wijze waarop zij het congres heeft voorbereid. En wat betreft de sprekers, zij vormen als 't ware het facet van het intellectueele leven van Holland. Waar het welslagen van het congres voor een groot deel afhankelijk zal zijn van die sprekers, daar dankte spr. hen zéér voor hunne medewerking.

Dan komend tot het Verbond zelf, merkte spr. op, dat in den aanvang vele belangrijke kunstenaars sceptisch, ja haast vijandig, tegenover het Verbond stonden. Thans is dit veranderd, en deze verandering is een merkwaardig en heugelijk verschijnsel. Want zij kunnen den steun dier belangrijken niet missen.

Het Verbond — zeide spr. verder — sluit in zich den kiem van de kracht, welke met de Renaissance is verloren gegaan, en welken wij terugwinnen willen. De Renaissance heeft den kunstenaar ontnomen het innig verband met den Godsdienst, en den kunstenaar gesteld buiten het ritueel van het leven. Tegelijkertijd zeide zij hem, dat hij was een Godheid in zichzelf. Maar in de Maatschappij ontstond tevens een andere kracht, die zou zijn de grootste vijand van ons allen: het commercialisme. Smartelijk ontberen wij veel van de steunende macht der middeleeuwen. Wat de Renaissance ons bracht doet spr. denken aan eene verwilderden tuin, waarin de welverpleegde schoonheden verloren gingen, overwoekerd werden door het gewone, het ordinaire. Een deel van de taak van het Verbond is, om die verwildering te keeren zooveel mogelijk is. Spr. merkt daarbij op, hoe heerlijk het is, dat de kunstenaars, al is hun de Godsdienst ontnomen, toch priesters zijn gebleven! De geest die daaruit spreekt, is bijna heroisch. Spr. hoopt, dat iets van dien onverslagen geest in deze dagen steeds weer opnieuw óók op het congres, moge opbloeien!

* * *

Eerste spreker was de heer Herman Robbers over het onderwerp „Kunst in opvoeding en samenleving".

De tijd is nog niet zoo lang geleden, aldus spr., dat men in een „artiest" niet anders zag dan een tooneelmensch, of een of ander pianist of violist in een fluweelen buisje met lange haren. Een „kunstenaar" was een gansch ander mensch. Men zag hierin meestal een persoon van „hoogeren stijl. Het kwam maar bij weinigen op, dat er ook architecten konden bestaan, zelfs meubelmakers en smeden, die artiest te noemen zouden zijn, terwijl, wat de schrijvers betreft, de couranten-rubriek „Kunst en Letteren" uit die heerlijke tijden overgebleven, de toenmalige beschouwingswijze nog altijd welsprekend uitdrukt. Men had de kunst, dat was de schilderkunst, en men had artiesten, dat waren liedjeszangers, jongleurs en clowns.

De toestand is ontegenzeggelijk veel verbeterd, maar toch geeft men ook thans nog een artiest niet gemakkelijk crediet, men geeft hem met nog minder toeschietelijkheid zijn dochter; men laat zekere kunstenaars grifweg toe tot zijn ontvangkamer, maar van erkende vriendschap of openlijke intimiteit, is doorgaans weinig sprake.

Vergelijk eens, wat algemeene achting betreft, een armen kunstenaar van voornamen geest met een armen gewonen jongen van voorname familie. Het is vooral op het punt van de moraal, dat artiesten niet algemeen gunstig bekend staan en inderdaad, er zal toch ook nog wel geruimen tijd blijven groot verschil in opvattingen omtrent zedelijkheid in ruimsten zin tusschen de meerderheid der leden van onze beschaafde maatschappij en de kunstenaars in het algemeen.

Een uitspraak in deze zou al te subjectief zijn.

Door den eeuwen-langen duur hunner buitenmaatschappelijkheid is er onder de artiesten een soort verwildering ontstaan, doch ook in de andere samenleving kan die verwildering zonder veel moeite worden aangetoond. De verwildering is algemeen in de beschaafde wereld.

Het beste, wat men doen kan, is die verwildering gezamenlijk te trachten te overwinnen. Gezamenlijk, kunstenaars en niet kunstenaars. Er moet verbroedering ontstaan en beter begrip. Er zijn snobs en ploerten ook onder de artiesten; er zijn er ook onder de anderen. Er zijn zeer groote karakters bij beide menschengroepen. Er is geen reden meer, zoo er al ooit reden is geweest, 't woord Philister op alle niet-kunstenaars toe te passen, daar wij immers allen weten hoe philisterachtig, hoe klein-burgerlijk en kleingeestig sommige artiesten kunnen denken en zich gedragen.

Hoe werkelijk ruim en voornaam daartegenover sommige niet-kunstenaars.

De zuiverste essence van de hoogste kunstwerken is zielengrootheid, die alleen talent noodig gehad heeft om zich te uiten.

Misschien bestaat in de koopmanswereld, de zoogenaamde geregelde maatschappij, nog meer gevaar verknoeid te worden, maar er is daar niet zooveel eerzucht, kleine en groote.

Wij allen kunstenaars zijn toch eigenlijk, buiten de kunst staande, maar arme stumpers. Daarom hebben wij elkaar zoo broodnoodig.

Spr. kwam vervolgens tot de veranderde inzichten onder de kunstenaars zelf gedurende de laatste dertig jaren. Spr. constateerde, dat thans wordt verlangd naar kunst als een troost, als een zielevoedsel, als een levensveredeling. Het bewijs, dat kunst zonder ziel een hel zou zijn, dringt langzaam door.

In het inzicht der kunstenaars is veel verandering gekomen. Zich wanende trosch teruggetrokken in hunne „tours d'ivoire" waren zij eigenlijk paria's geworden. Zij zagen dit in en gingen vakvereenigingen stichten, die hen te zamen brachten in een verbond.

De kunst, kunstenaars en samenleving hebben geleden onder de algemeene vervreemding der artiesten.

Wat heeft het steeds verscherpende, op de spits gedreven individualisme der kunst voor goeds gebracht? Afwijkende bloeiingen, verfijningen zoo subtiel, menige hoogst belangwekkende verbijzondering zeer stellig. Maar hoevele talenten zijn daarnaast in hunne ivoren torens tot steriliteit gebracht. Voor de menschheid te leven hebben slechts

weinig kunstenaars verstaan. Het woord maatschappij kenden zij zelf niet.

Alle kunst toch die haar oorsprong en haar uitstortingsbodem, haar inspiratie, zoowel als haar einddoel niet in de levende menschheid heeft is tot ondergang bestemd en kan nooit tot grootheid komen. In de innige samenleving daarentegen van kunst met menschheid wacht hen beiden eenzelfde lot, eenzelfde lijden dus, maar ook eenzelfde onsterfelijkheid.

Spr. ging vervolgens na welk belang de kunst heeft voor de maatschappij, wat de kunst moet zijn en beteekent bij de opvoeding en het onderwijs. Leer toch vooral, aldus spr. uw kinderen schoonheid genieten in de natuur, schoonheid in menschelijke gewrochten. En als tot die leering geen kunstenaars genoeg zijn, laat dit dan geschieden door ontvankelijke leeraars en leeraressen, die geënthousiasmeerd door de artiesten hunne ideeën verder verbreiden. Dit, zegt spr., is echt verbondswerk, want bij de leiding van het Verbond, waaraan spr. sinds de oprichting heeft mogen deelnemen, is het spr. meer en meer duidelijk geworden, dat behalve deze nog een hoogere werkkring voor dit lichaam is weggelegd. Het schijnt spr. bestemd de concentratie van den artistieken geest in ons land, het orgaan bij uitnemendheid van de Nederlandsche kunstenaars te worden.

Spr. schetste ten slotte de roeping van het Verbond.

Spr. besloot met den wensch, dat het Verbond van Kunstenaarsvereenigingen aan de opleving van maatschappelijke menschelijkheid in ons land leiding zal mogen geven.

Er had naar aanleiding van de voordracht van den heer Robbers geen gedachtenwisseling plaats. De voorzitter meende hieruit te mogen concludeeren, dat de aleiding dus ook geweest was de uiting van den geest omtrent kunst in opvoeding en samenleving die in deze vergadering heerscht. Ofschoon er dus niet geopponeerd werd, vond de heer Robbers toch aanleiding om nog een enkele opmerking te maken naar aanleiding van elders gehoorde bezwaren. Met enkele woorden bestrijdt hij daarop sommiger meening, dat de tegenwoordige kunstenaars burgerlijk zouden willen doen, dat zij philisters, bourgeois, zouden willen worden. Neen, de werkelijke kunstenaars zullen zich blijven verzetten tegen alles wat klein en miezerig is in de maatschappelijke gebruiken. In hun werk zullen zij gedwongen blijven uitleven hun eigen persoonlijkheid, hun algeheele vitaliteit; niet slechts zullen zij echter hun eigen individu uitleven, zij zullen daarnaast de gemeenschap dienen!

De voorzitter dankte daarna den heer Robbers voor zijn belangwekkende voordracht. Hij herinnert er hierbij aan, dat de heer Robbers de ziel is van het Verbond van Nederlandsche kunstvereenigingen.

Daarna verleent hij het woord aan Dr. Jan Veth, die sprak over vredesverwoestingen.

Hem inleidende bij de vergadering, herinnerde de voorzitter er in verband met dit onderwerp aan, dat Dr. Jan Veth sinds vele jaren lang, voor er nog sprake was van een Heemschut, gevochten heeft voor het behoud van de historische schoonheid onzer steden.

De voordracht van den heer Veth leent zich moeilijk voor een kort overzicht. Wie haar in haar geheel wil genieten en niet in staat was heden het congres bij te wonen, zal beter doen haar later te lezen in het tijdschrift, waarin zij zal worden openbaar gemaakt.

Ziehier een kenschetsend gedeelte uit die rede::

De eerste van die beweegkrachten (om meer eerbied voor ons stedenschoon te kweeken) lijkt mij te zoeken in het algemeen onderwijs. Hierin behooren nieuwe accenten gelegd te worden. Reeds lang werd er naar een opvatting gewerkt, die in de aardrijkskunde zoo dicht mogelijk bij huis wenscht te beginnen. Het kind, zoo meent men, en naar mij voor-

(Vervolg ze pagina bijblad.)

Industrie- en Handelsadressen.

„De Meteoor" te Rheden.
Trottoir-, Terrazzo- en Graniettegels, Trottoirbanden, Kunstgraniet, Drijfsteen, Tennisbanen, enz. — — —

G. J. A. TRESTORFF, voorheen G. VAN HEERDE.
AMSTERDAM. — Opgericht 1830. — Telefoon 1551.
Brandkasten, Kluisdeuren, Safe-Deposits, etc.

Kunstzandsteenfabriek „ARNOUD", Hillegom.
KALKZANDSTEEN, WAAL- EN RIJNVORM.

NAAML. VENN. voorh. A. SINGELS Azn.,
DORDRECHT.
STEENHOUWERIJ en STOOM-MARMERZAGERIJ.

H. J. WESSELS, Amsterdam.
Heerengracht 109-111. — Telef. 1037. — P.O. Box 381.
Handel in Binnen- en Buitenlandsche fijne Houtsoorten.

TOCHT-AFSLUITING.
WARMTEBESPARING door
TOURNIQUET deuren.
Garnituur voor gewone deuren of veiligheidsdeuren geheel gereed levert
CRUYFF, AMSTERDAM, N. Z. Voorb.w. 146. Tel. 2701.
Geleverd aan Beurs Amsterdam en Rotterdam, vele Café's en Kantoorgeb.
Prospectus gratis en franco.

A. VAN DE MORTEL, TILBURG.
Fabrikant Cementtegels, -

A. J. DINGEMANS,
KUNST- EN GROFSMEDERIJ.
op de Tentoonstelling te Brussel Monumentale Tuinhekken.
Telefoon 5098. AMSTERDAM. Overtoom 327

Kiest „LOLLAR" ketels
voor Uw CENTRALE VERWARMING.

R. TIMMAN. Stoom-Timmerfabriek „DE ATLAS".
— Prijsopgaven worden op aanvraag verstrekt. —
HOUTHAVEN, AMSTERDAM. — Tel. 3905.

Staaldraadwarenfabriek
„AMSTERDAM"
Brouwersgracht 136 te AMSTERDAM.
Tel. Interc. 478.
Brandvlechterij.
Fabriek van Hek- en IJzerwerken.

Maatschappij tot Vervaardiging en Levering van
BOUWMATERIALEN, voorheen
de ERVEN H. TRIP, - Utrecht.

GEWAPEND BETON - L. H. KURPERSHOEK.
ROTTERDAM. Tel. 2827. — AMSTERDAM. Tel. Zuid 1512.

de Nederlanden van 1845
Brand | Verzekering
Inbraak | Hoofdkantoor te 's-Gravenhage. KAPITAAL f 6.000.000
waarborgt de volledige nakoming van alle verplichtingen der
Levensverzekering-Maatschappij van
de Nederlanden van 1845

komt.t erecht, zal een juister voorstelling van de buitenwereld kunnen verkrijgen, wanneer men het uitgangspunt in zijne onmiddellijke omgeving zoekt. Met het stratenplan van de stad, waarin hij woont tot basis, zal hij zich allengs verplaatsen in spoorwegen naar nabij gelegen steden en zich zoo van lieverlede een deel van zijn land, straks een begrip van de groote wereld kunnen vormen. Men begint overal met belangstelling in het nabij gelegen zelf aanschouwde te wekken. Wandelingen in de stad van inwoning met den onderwijzer zijn zeker van nut, maar bij zulke wandelingen wordt meer aandacht aan de geschiedenis dan aan het ontstaan en den groei van de stad gewijd. Daarbij zal men een gereede gelegenheid vinden de attentie ook op het stadsschoon te vestigen.

Een nauwere aaneensluiting tusschen het opkomende geslacht en de grootere openluchtwoning, die elke stad toch in werkelijkheid is, wordt zoodanig bevorderd. En wanneer dan bij het onderwijs in de geschiedenis eens een klein beetje aandacht van de graven en stadhouders en veldheeren en admiralen wordt afgeleid om ook een enkele straal licht op de mannen, die onze steden hebben opgetrokken, te laten vallen, wel dan zal de ontwikkeling van den scholier zeker niet onharmonischer worden.

Schoolwandelingen door het Rijksmuseum, waarbij de opmerkzaamheid op de avondschool van Douw, of de mooie schutters van Van der Helst of op de schaduw, die Banning Cocqs uitgestrekte hand op Ruytenberg's wambuis werpt gevestigd wordt, zijn dingen, die weinig kwaad zullen brouwen, maar zij moeten de kinderen niet blind maken voor het karakteristieke schoon der straten, die zij dagelijks bewandelen. Wanneer wij allen van de jeugd af aan geleerd hadden, dat een brok architectuur van Van Kampen of Lieven de Key of Philip Vingboons of een stratenaanleg van een anonymus of een gevelrij van misschien maar een eenvoudig metselaar evenzeer tot onze nationale schatten behooren als de schilderijen van onze grootmeesters of de heldendaden van vlootvoogden en kolonisten, dan kan men er zeker van zijn, dat er met ons stedenschoon wat minder woest zou worden omgesprongen.

Maar het onderwijs houdt voor de meesten onzer te vroeg op en veel komt inderdaad pas tot ontwikkeling, nadat zij de school verlaten hebben. Waar vinden zij dan verders hun opvoeders? In boeken! Maar in hoevele of hoe weinige handen komen zij? Mij zijn hieromtrent geen statistische cijfers bekend, maar ik ben er zeker van niet te overdrijven, wanneer ik meen, dat van de duizenden, die de school achter zich hebben, er niet een tiende deel is, dat ooit een ernstig boek in handen krijgt. Toch ontvangen dezen hun dagelijksch voedsel door berichten, mededeelingen, beschouwingen, die meer misschien nog dan het schoolonderwijs hun aandacht zullen leiden en hun geestesrichtingen zullen vormen.

Vaak, minstens evenzeer als de onderwijzer, is in de moderne samenleving de journalistiek de opvoeder des volks. Het is daarom, dat men aan het voedsel, dat de courant zijn begeerigen lezers dagelijks voorzet, zulke hooge eischen moet stellen. Is er een groot belang, waar de massa geen oog en geen oor voor heeft, dan is het, omdat er in het dagelijksch brood, dat de pers haar voorzet, geen notitie van genomen werd en zoo is de groote pers inderdaad als een tweede machtige factor te beschouwen bij het zoo noodige aanwakkeren van den eerbied voor onze nationale architectuur. Men heeft deskundige medewerkers voor politiek, voor handel, voor religie, voor sport — zou het niet oorbaar wezen, wanneer men er ook één voor aanschouwelijke beschavingsgeschiedenis had? Mij dunkt, het beste zou voor dit doel nog nauwelijks goed genoeg zijn. De kunstrubrieken in onze groote bladen zijn veel beter en zeker uitgebreider dan die van buitenlandsche couranten, maar toch zijn ze nog eenzijdig. Aan een voorbijgaande uitstalling bij één van de paar dozijn kunsthandels, die voortdurend onze aandacht wakker houden, wordt veel meer attentie gewijd dan aan ons blijvend kunstbezit en in die richting, van wat de vereeniging Heemschut beoogt, kon stellig de pers met meer kracht beschavend medewerken.

Daar is een derde factor, waaraan men in onze dagen een geweldigen invloed moet toekennen, een macht die dikwijls met ruwe hand rauwe wonderen verricht, die maar al te dikwijls als een vijand van de schoonheid optreedt, maar die toch wel degelijk haar meest succesvolle propagandist zou kunnen zijn. Ik bedoel de groote reclame.

In het algemeen zoekt deze haar doel te bereiken quand même, en toch is het herhaaldelijk gebleken, dat zij niet minder doeltreffend optreedt, wanneer zij in plaats van krijschend te werk te gaan den goeden smaak in den arm neemt.

In de kunst van het affiche zijn wezenlijk triomphen behaald en een groote firma bij ons te lande heeft in de richting reclame een zoo bekoorlijk project ten uitvoer weten te leggen, dat men ook voor andere doeleinden succes heeft. Ieder kent de Verkade's albums.

Wat een goeds hebben deze al tot stand gebracht, de smaak door fraaie prenten zoowel als de liefde voor de natuur hebben zij in wijde kringen bevorderd. Speldenwijs hebben de kinderen en volwassenen, die de Verkade's plaatjes verzamelden, hun oogen voelen opengaan voor den rijkdom der natuur in bosch en duin en het komt mij voor, dat van dezen in zooveel kringen verspreiden weldoener op den duur een ware zegen voor ons volk zal blijken te zijn uitgegaan.

(Wordt vervolgd.)

Prijsvragen.

BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP
TE ROTTERDAM.

Op de door de Vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap" in dit jaar uitgeschreven prijsvragen zijn in totaal ingekomen 65 antwoorden als:

a. Voor een Badhotel, 27 antwoorden onder de motto's: Enzian, Marco, Evenwicht, Branding, de Zee I, de Zee II, B. en V., Door eenvoud succes, Rotterdam aan Zee, Horizon, H. v. H., Langs Zee, Harmonie, Quandmeme, H. v. H. (in vierkant), Aze ick kan, Ho-ho-ho, Studie, In Zee, A. Cancer, Egel, Anet, Mare nostrum, Hollands-Kust, Steunbeer, Ridder te paard (geteekend).

Th. van Heemstede Obelt's Sanitair Technisch Bureau.
Hoofdkantoor en Magazijn: De Ruyterkade 104/106—151 AMSTERDAM.
Filiaal en Monsterlokaal: Mauritskade 35 's-GRAVENHAGE.
Hoofdagent voor Nederland en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
SPECIALITEIT voor de levering van COMPLETE BAD-, CLOSETS- en URINOIR-inrichtingen.
Centrale Verwarming, Ventilatie, Warm en Koudwater verzorging Triumph
Deurdrangers. Kampioen Ventilator onder garantie.

VAN DEN BELT & Co., Tel. 7644.
AMSTERDAM, Prinsegracht 852, 862,
Asbest-Platen en Leiën. & Vloer- en Wandtegels enz.

b. Voor een houten brug met afsluithek, 21 antwoorden onder de motto's: Studie, Thuis, Marie, Bouwkunst, Vriendschap, Herfst, Sjoelkant, Op het land, Weg en tuin Hilla, Wie over de brug wil, moet over de brug komen, Overgang, Vrede, De nihilo nihil, Hekkesluiter, Eenvoud, Heipaal, Voor hainen, Fim, Na werken, Men moet geen hei roepen, voor men over de brug is.

c. Voor een Boeken- en platenkast, 17 antwoorden onder de motto's: Eenvoud, B. en V., Ondergaande zon in driehoek (geteekend), Vraagteeken in 3 cirkels (geteekend), Elf, Ernst, Een goed boek, een goed vriend, Rust, Gerief, B.—N., A.—Z., Exiit qui seminat, B. en P.-kast, M. H., Zwart en wit, Elize, Donker eiken.

Leestafel.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD No. 34. Officieel Gedeelte. Raad van Arbitrage voor de Bouwbedrijven in Nederland.

Kroniek LXXI, door J. Gratama. Bouwkunsttentoonstelling van A. et A. met afbeeldingen en losse plaat.

Voordrachten over Bouwkunst (Vervolg).

Een inconsequent gemeenteraadsbesluit van Dordrecht, door E. van Houten.

Ingezonden. Over het nieuwe Postkantoor voor Rotterdam, door G. Friedhoff, met een naschrift van den Redacteur J. Gratama. — Over het abonnement op de uitgaven der M. B. V. A.

ARCHITECTURA No. 51. Mededeelingen betreffende het Genootschap.

Het XIIde Lustrum.

Walter van Diedenhoven, overlijdensbericht door R. N. Roland Holst.

W. B. G. Molkenboer, overlijdensbericht.

Jaarverslag van den Penningmeester.

Verslag van de Verificatie commissie.

Ingezonden. Het affiche der architectuur-tentoonstelling, door C. Visser.

De Verhouding van de Bouwkunst tot den Godsdienst. Voordracht van den heer K. P. C. De Bazel (vierde Lustramvoordracht).

Financieel overzicht, tijdvak 30 Nov. 1914— 1 Dec. 1915.

Prijsvraag, door Candidus.

Zuivere rede, door Candidus.

DE BOUWWERELD No. 50. Amsterdam in het midden der 17de eeuw. Boekbeschouwing met afbeelding en losse plaat.

Woningtoezicht, door J. van der Breggen c.i.

Acht voordrachten over Bouwkunst.

DE INGENIEUR No. 51. Verslag van de verrichtingen der Afdeeling voor Spoorwegbouw en Spoorwegexploitatie van het Kon. Instituut van Ingenieurs over het tijdvak van 1 Januari 1914 tot en met 31 Dec. 1914.

Inrichting en werkingswijze van een moderne meterafdeeling bij een electriciteitsbedrijf. Voordracht gehouden in de Vergadering van de Afdeeling voor Electrotechniek van 15 Mei 1915 door A. F. E. Hanson, met afbeeldingen.

Promotierecht aan de Universiteit van de Hoogere Bargerschool met 5-jarigen cursus.

Hoogere Bargerschool of Lyceum, door J. Th. Gerlings c.i.

Uit het verslag van den hoofdingenieur voor het Stoomwezen over 1914.

Vergadering van de Afdeeling voor Spoorwegbouw en Spoorwegexploitatie van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs van 11 Dec. 1915.

TECHNISCH WEEKBLAD (B. v. T.) No. 51. Officieel gedeelte: Buitengewone Algemeene vergadering. — Algemeen Huishoudelijk Reglement van den B. v. T. — Statuten van de stichting Fonds tot uitkeering bij Werkloosheid aan leden van den B. v. T. — Reglement der Afdeelingen van den B. v. T. — Begrootingen. — Steunfonds. — Aankondiging van vergaderingen en excursies. — Verslagen van vergaderingen. — Schoorsteenreservoirs en nog iets. — Ingezonden. — Uittreksel uit het verslag van den hoofd-ingenieur voor het Stoomwezen over het jaar 1914 (vervolg). — Boekbespreking en catalogi. — Uit techn. bladen en tijdschr.

DE AANNEMER No. 50. Ned Aannemersbond. Officieele Mededeelingen.

De architect als tusschenpersoon.

Een merkwaardige aanwijzing.

Overzicht der aanbestede werken.

DE NEDERLANDSCHE KLEI-INDUSTRIE No. 3. Verschijnsel bij het bakken van de klei. — Overzicht van den toestand en den stand der arbeidsmarkt in de baksteenindustrie in de periode 15 Juli tot 1 November 1915. — Het gebruik van Kalkzandsteen. — Misbruiken bij de bevrachting van schepen. — Het Kolenbureau.

HET HUIS, OUD & NIEUW, No. 11. De November-aflevering van het Maandelijksch Prentenboek van Ed. Cuypers bevat een beschrijving met afbeeldingen van het voormalig Entrepôtdok te Amsterdam. De gebouwen, die hiertoe behoorden, zijn deels oud, maar voor het meerendeel in de eerste helft der negentiende eeuw gesticht. Zij dragen het eenvoudig karakter van den tijd, maar zijn als monumenten van geen groote beteekenis.

Overigens bevat deze aflevering een studie van J. D. C. van Dokkum, over Oud-Hollandsche Schaarkunst, getiteld: Hanna de Knipster (Johanna Koetten) en haar concurrenten, met vele afbeeldingen van knipsels, die nog bewaard zijn gebleven, waarbij werkelijk kunstproducten zijn.

BETON-KALENDER 1916, samengesteld door B. A. Verheij c. i. Amsterdam, L. J. Veen. De vierde jaargang van dit nuttige zakboekje heeft denzelfden omvang behouden als te voren. De inhoud omvat dan ook alles, wat de beton-technicus in zijn dagelijksche praktijk gaarne steeds bij de hand heeft en het boekje heeft zijn handig zakformaat behouden.

De Bijlage, die, zooals men weet, ook in denzelfden vorm bij Van Gendt's Bouwkalender verschijnt, is wat dikker geworden tengevolge van het opnemen van de laatste wijzigingen en aanvullingen in verschillende wetten.

Wij merkten op, dat de »Gewapend-Beton-Voorschriften« van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs zoowel in den kalender als in de bijlage voorkomen. De bijlage op zich zelf zou echter in waarde verliezen, wanneer om deze reden, die voorschriften er uitgelicht waren.

HET MODERNE LANDHUIS IN NEDERLAND, door J. H. W. Leliman en K. Sluyterman, uitgave van Martinus Nijhoff te 's Gravenhage. Dit plaatwerk, waarvan wij de eerste aflevering ontvingen, beoogt een overzicht te geven, in ongedwongen volgorde, van den landhuisbouw in ons land na 1900 in zijn verschillende uitingen. De samenstellers hebben zich verzekerd van de medewerking der meest bekende bouwmeesters en werden daardoor in staat gesteld een volledigheid te bereiken, die aan het werk blijvende waarde zal geven. Niet minder dan 200 landhuizen worden afgebeeld, deels met interieurs, alle met plattegronden. De eerste aflevering maakt reeds een uitstekenden indruk en geeft reeds een beeld van de groote verscheidenheid van opvatting, die ook in den landhuisbouw onzen tijd kenmerkt. De keuze is blijkbaar met groote zorg geschied, want geen der afgebeelde werken is onbelangrijk te noemen en deze verzameling zal menigeen, die aan de toekomst onzer bouwkunst mocht twijfelen, tot andere gedachten brengen. Misschien bevat onze hedendaagsche landhuisbouw wel een belofte voor de toekomst onzer woonhuisbouw in het algemeen. Een uitgaaf als deze wekt tenminste hoopvolle verwachtingen en wij meenen, dat het succes daarvan reeds bij voorbaat verzekerd gacht kan worden. De uitvoering der platen streeft die van bekende Duitsche uitgaven op zijde, maar overigens spreekt de Nederlandsche geest in alles luid genoeg, om enkele Duitsche klanken te overstemmen.

DE BOUWWETGEVING voor den Bouwkundig-Opzichter en -Teekenaar, door J. H. Schaad, Inspecteur van het Bouw- en Woningtoezicht te Zwolle, Amsterdam, L. J. Veen.

Dit boekje beduelt een leiddraad te zijn voor de examens, ingesteld door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, maar schijnt ons toe, ook voor de practijk in het algemeen waarde te hebben. Weliswaar bezitten wij in de Bijlagen van Van Gendt's Bouwkalender reeds sinds jaren een handige verzameling wetsbepalingen, die de bouwkundige dient te kennen, maar de vorm, waarin de heer Schaad ons thans deze vrij droge stof voorzet, heeft in elk geval het voordeel, beter leesbaar te zijn dan de tekst onzer Nederlandsche wetten, die in den regel niet uitmunt door helderheid van stijl. Vooral ter voorlichting van jongelieden inzake onze bouwwetgeving gelooven wij dus, dat dit werkje goede diensten zal kunnen bewijzen.

Fabriek van gewapend en ongewapend beton.
H. VRIENS, Breda. Interc. Tel. 32.

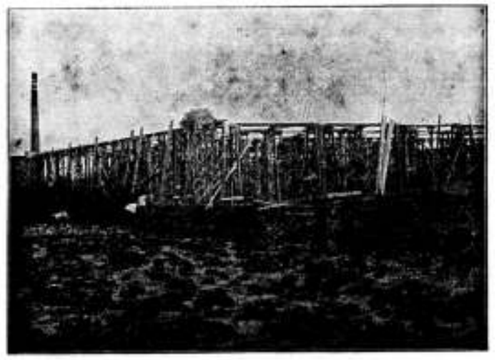

In aanbouw zijnde Cacao-Suikerwerken-fabriek van den WelEd. Heer P. A. DE BONT te Breda

Pianino's contant en termijnbetaling. SOLIDE ADRES. Van Swindenstr. 10 **UITENBOGAARDT'S PIANO-EN ORGELHANDEL, AMSTERDAM**

F. H. HONIG, Keizersgracht 265, AMSTERDAM. FABRIEK TE ZAANDAM **HOUTMEEL- en MAGNESITEFABRIEK.** Speciaal adres voor artikelen, benoodigd bij het vervaardigen van Houtgranriet.